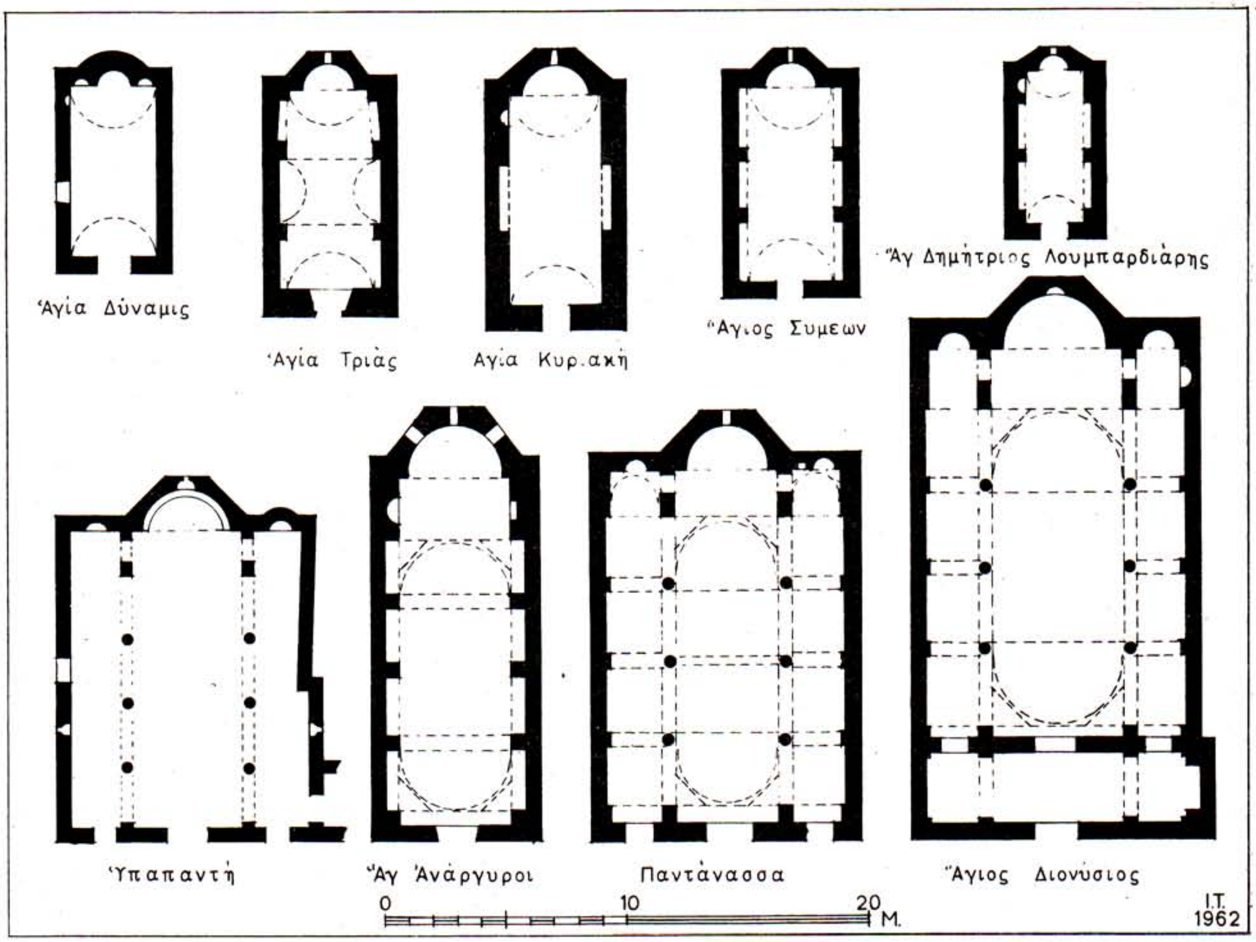

Κατόψεις ἀθηναϊκῶν ἐκκλησιῶν ΙΖ' αἰῶνος.

δείγματα τῶν ὁποίων, τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, διεσώθησαν καὶ ὅτι τὰ τέμπλα ἦσαν συνήθως κτιστά, σπανιώτερον δὲ ξύλινα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνέγερσις πολλῶν Μονῶν εἰς τὰς Ἀθήνας συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὴν περίοδον ταύτην. Πλὴν τοῦ Μεγάλου Μοναστηρίου τῆς Παντανάσσης, τοῦ φέροντος σήμερον τὸ ὄνομα Μοναστηράκι, ἱδρύεται τὸ 1550 ὑπὸ τῆς Ὁσίας Φιλοθέης ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ὑπὸ δὲ τοῦ Κολοκύνθη τὸ 1651 ἑτέρα Μονὴ ἡ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἀπὸ τὰς Μονὰς ἐπίσης τῶν βυζαντινῶν χρόνων φαίνεται ὅτι ὑφίστατο ἀκόμη τότε ἡ Μονὴ τῆς Σωτείρας τοῦ Λυκοδήμου, ἐνῶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πέριξ τῆς ἐκκλησίας του Θησείου, εἶχε, φαίνεται, πρὸ πολλοῦ διαλυθῆ. Χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνεξιθρησκείας τῶν ἐδῶ Τούρκων εἶναι καὶ ἡ ὕπαρξις ἐν Ἀθήναις καὶ διαφόρων ἄλλων Μονῶν ξένων δογμάτων, ὡς ἡ Μονὴ τῶν Κιστερκιανῶν μοναχῶν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Φράγκου, ἡ ὁποία εὑρίσκετο πρὸ τοῦ Σταδίου καὶ ἡ Μονὴ τῶν Καπουτσίνων, ἱδρυθεῖσα τὸ 1669 πέριξ τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους.

Τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς πόλεως καὶ τὴν οἰκοδομὴν νέων ἐκκλησιῶν διακόπτει ἡ ἐπίθεσις τῶν Ἑνετῶν ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Μοροζίνη. Οἱ Ἑνετοὶ ἀποβιβάζονται εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1687 καὶ διὰ στενῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ συνεχοῦς βομβαρδισμοῦ αὐτῆς, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἀνατίναξις καὶ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος, ἀναγκάζουν τὴν φρουρὰν εἰς συνθηκολόγησιν.

Ἐπὶ 20 ὁλοκλήρους αἰῶνας παρὰ τὰς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς προσθήκας καὶ ἐπισκευὰς ἡ μορφὴ τῆς Ἀκροπόλεως παρέμεινε κατὰ βάσιν ἀμετάβλητος, καὶ τοῦτο διότι πάντοτε ἐξῄροντο ἐπ' αὐτῆς ἀνέπαφα τὰ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα της, ὁ Παρθενών, τὸ Ἐρέχθειον, τὰ Προπύλαια καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Ὅλοι οἱ κατὰ καιροὺς ἐπιδρομεῖς ἐσεβάσθησαν τὰ ἱερά της, περιοριζόμενοι εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως καὶ κατεδάφισιν τῶν ὀχυρώσεών της. Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος αἱ καταστροφαὶ ἐπεκτείνονται καὶ ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως συνεχιζόμεναι μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ποσότης πυρίτιδος ἐναποθηκευμένης ἐντὸς τῶν Προπυλαίων ἐκρήγνυται ἕνεκα διαρρήξεως κανονίου (λουμπάρδας) μὲ ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τῶν Προπυλαίων. Εἰς τὰς παραμονὰς ἐξ ἄλλου τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Μοροζίνη οἱ Τοῦρκοι κατεδαφίζουν τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης καὶ χρησιμοποιοῦν πάντα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη αὐτοῦ πρὸς κατασκευὴν ἑνὸς νέου κανονιοστασίου πρὸ τῶν Προπυλαίων. Ἡ μεγαλυτέρα ὅμως φθορὰ εἰς τὰ μνημεῖα προξενεῖται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπὶ τοῦ Μοροζίνη πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τοῦ συστηματικοῦ βομβαρδισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἀνατινάξεως ἐν τέλει τοῦ Παρθενῶνος.

Οἱ Ἑνετοὶ μετὰ πεντάμηνον παραμονὴν εἰς τὴν πόλιν ἀναγκάζονται εἰς τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 1688, νὰ ἐγκαταλείψουν αὐτήν, τοὺς ἀπερχομένους δὲ Ἑνετοὺς ἀκολουθοῦν τώρα καὶ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐγκαταλείποντες ἀναγκαστικῶς τὴν πόλιν των ἐκ φόβου ἀντιποίνων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Οὕτω ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν κατόπιν μιᾶς συνεχοῦς ἐπὶ 5000 ἔτη ζωῆς μένει τώρα ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη τελείως ἔρημος, παρουσιάζουσα πράγματι τραγικὴν εἰκόνα, ἡ ὁποία περιγράφεται εἰς τὰ περισωθέντα «Ἀναργύρια ἀποσπάσματα».

Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1690 ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας, κατώρθωσαν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ πείσουν καὶ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοὺς μιμηθοῦν, ἀποδίδοντες εἰς τοὺς ἐπιστρέφοντας τὰς περιουσίας των καὶ τὰ κτήματά των.

Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τῶν Τούρκων ἦτο ἡ ἐπισκευὴ καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῶν τειχῶν τοῦ Κάστρου. Ἐπίσης προέβησαν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἑνὸς νέου περιβόλου πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ γνωστοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὡς τεῖχος τῆς Ὑπαπαντῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐξησφαλίσθη ἡ καλυ-

Μονὴ Καπουτσίνων (Stuart - Revett 1751 - 1755).

τέρα πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἄμυνα τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐπετεύχθη ἡ μετὰ τῆς πόλεως σύνδεσις.

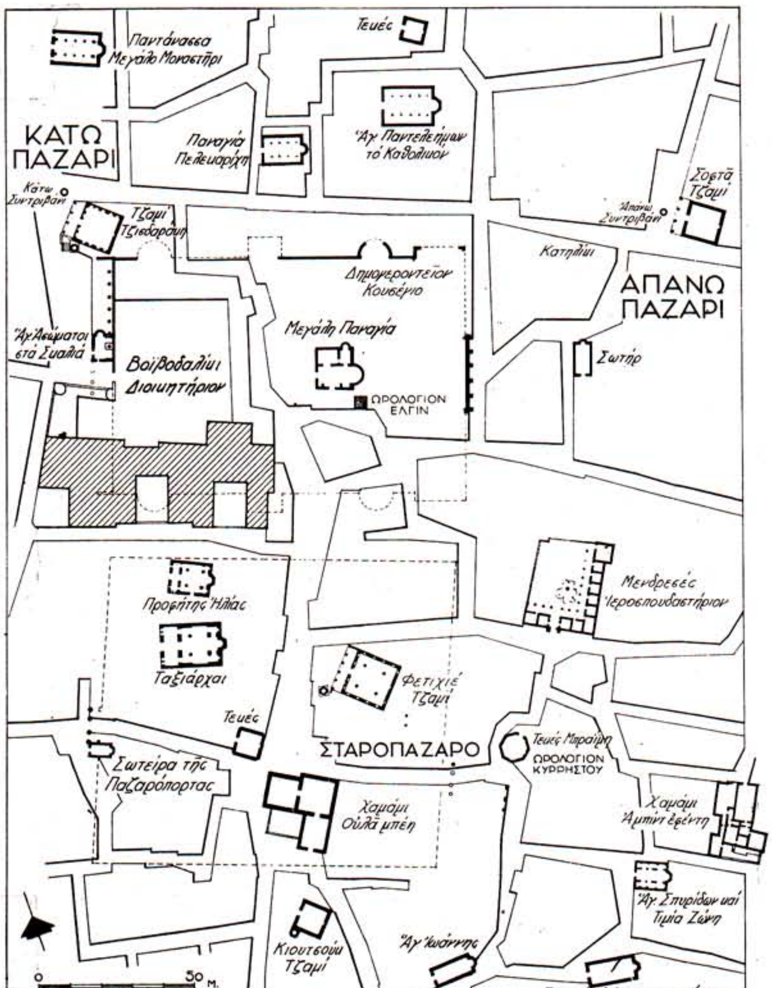
Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἡ ζωὴ τῶν ἐπαναπατρισθέντων Ἀθηναίων ἦτο δύσκολος, ἀπέβη δὲ ἀφόρητος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1775-1795, κατὰ τὸ ὁποῖον, σχεδὸν συνεχῶς, βοεβόδας τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ὁ τρομερὸς Χατζῆ Ἀλῆ Χασεκῆς. Συνεχεῖς ἐπίσης ἐπιθέσεις τῶν Τουρκαλβανῶν ἀναγκάζουν τοὺς κατοίκους νὰ οἰκοδομήσουν διὰ προσωπικῆς των ἐργασίας νέον τεῖχος πέριξ τῆς πόλεως. Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τείχους ἐπερατώθη τὴν 8ην Ἰουνίου 1778. Εἶχε πάχος φθάνον μόλις τὰ 0.80 μ. καὶ ὕψος ὄχι μεγαλύτερον τῶν 3 μ., κατὰ τὴν κατασκευήν του δὲ ἐχρησιμοποιήθησαν διάφοροι ἀρχαῖοι λίθοι, ὡς καὶ πλεῖστα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη προερχόμενα ἐξ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων κατεδαφισθέντων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ Χασεκῆ. Τότε ἐξηφανίσθη τὸ Μητρῷον ἐν Ἄγραις παρὰ τὸν Ἰλισόν, ἡ πρὸ τοῦ Σταδίου γέφυρα, ἡ μαρμαρίνη πρόσοψις τῆς Δεξαμενῆς τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Ἀδριανοῦ παρὰ τὸν Λυκαβηττόν, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα κτίρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πλεῖστα μεσαιωνικὰ μνημεῖα.

Τὸ τεῖχος ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως διήρχετο διὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου φθάνον κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν μέχρι τῆς Πλατείας Θησείου. Ἐκεῖ ἔστρεφε πρὸς βορρᾶν καὶ ἀκολουθοῦν τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀγοραίου Κολωνοῦ, ἐπεξετείνετο μέχρι τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀσωμάτων. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μὲ βορειοανατολικὴν κατεύθυνσιν ἔφθανεν εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Σαπφοῦς καὶ Μενάνδρου, ὅπου συνήντα τὸ ἀρχαῖον τεῖχος, τὴν γραμμὴν τοῦ ὁποίου καὶ ἠκολούθει καθ' ὅλην τὴν κατόπιν διαδρομήν του μέχρι τοῦ ξενοδοχείου τῆς Μεγάλης Βρεταννίας. Κατόπιν ἠκολούθει τὴν λεωφόρον Ἀμαλίας μέχρι τῆς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ στρέφον πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς λεωφόρου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου κατέληγεν εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Σερπεντζέ. Τὸ τεῖχος περιελάμβανεν ἑπτὰ ἐν συνόλῳ πύλας, αἱ ὁποῖαι γενικῶς συνέπιπτον πρὸς τὰς πύλας τοῦ ἀρχαίου περιβόλου ἢ τουλάχιστον εὑρίσκοντο πολὺ πλησίον αὐτῶν. Εἶναι δὲ αἱ πύλαι αὗται κατὰ σειρὰν αἱ ἑξῆς: Ἡ πόρτα τοῦ Κάστρου, τοῦ Δράκου, τοῦ Μωριᾶ, ἡ Μενιδιάτικη πόρτα, ἡ Μεσογείτικη, ἡ Καμαρόπορτα καὶ τέλος ἡ πόρτα τῶν Τριῶν Πύργων.

Τὴν μορφὴν τῆς πόλεως κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας καὶ εἰδικώτερον μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Χασεκῆ οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους, δηλαδὴ μετὰ τὸ ἔτος 1778 καὶ μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, γνωρίζομεν λεπτομερῶς ἐκ διαφόρων περιγραφῶν, τῶν τοπογραφικῶν σχεδίων καὶ τοῦ πλήθους τῶν σωζομένων παλαιῶν ἀπεικονίσεων τῶν μνημείων της, ὀφειλομένων εἰς τοὺς περιηγητάς, οἱ ὁποῖοι συστηματικώτερον τώρα καὶ πυκνότερον ἐπεσκέπτοντο τὰς Ἀθήνας.

Ἡ Ἀκρόπολις, τὸ Κάστρο, ἀποτελεῖ τὸ φρούριον τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον μονίμου διαμονῆς τοῦ Τούρκου φρουράρχου καὶ τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς. Τὸ περίφημον τζαμὶ τοῦ Παρθενῶνος, γνωστὸν εἰς ὅλον τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον ὡς ἓν τῶν μεγαλυτέρων καὶ ὡραιοτέρων μουσουλμανικῶν τεμενῶν, δὲν ὑφίσταται πλέον. Ἀντ' αὐτοῦ καὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τώρα μόνον τῶν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως διαμενόντων Τούρκων, κτίζεται περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἤ, τὸ πιθανώτερον, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ', ἐντὸς τοῦ σηκοῦ τοῦ Παρθενῶνος ἓν μικρὸν τζαμί, τὸ ὁποῖον ἐσῴζετο μέχρι τοῦ ἔτους 1842.

Ἡ ἀγορά, τὸ Παζάρι, καταλαμβάνει πάντοτε ὁλόκληρον τὸν χῶρον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀγορᾶς καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ συγκεντρώνῃ ὅλην τὴν ζωὴν τῆς πόλεως. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν εὑρίσκονται τὰ κτίρια τῆς Διοικήσεως, τὰ σπουδαιότερα ἱερὰ (ἐκκλησίαι καὶ τζαμιὰ) καὶ τὰ μαγαζιά, τὰ καταστήματα δηλαδὴ καὶ τὰ ἐργαστήρια, ὥστε Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἐδῶ, εἰς τὸ Παζάρι, καταναλίσκουν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἡμέραν των. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τελειώνουν αἱ ἐργασίαι των, πάλιν ἐδῶ παραμένουν, εἰς τὰ καφενεῖα, κάτω ἀπὸ

Ἡ Ἀγορὰ τῶν ΑΘΗΝΩΝ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

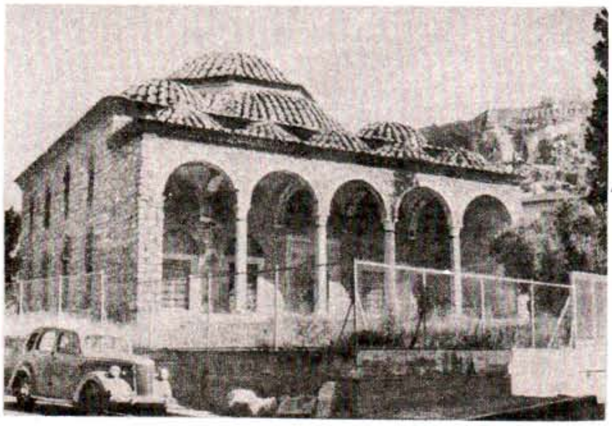
γραφικὲς κληματαριὲς καὶ συζητοῦν διὰ τὰς ἐργασίας των καὶ ὅλα τὰ ἐνδιαφέροντα αὐτοὺς θέματα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀγοράν των.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀγορᾶς εὑρίσκοντο πολλὰ τζαμιά, τὸ σπουδαιότερον ὅμως καὶ παλαιότερον ὅλων ἦτο τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον Φετιχιὲ (τοῦ Πορθητοῦ) ἤ,

ὅπως συνήθως ὠνομάζετο, τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου, οἰκοδομηθέν, ὡς φαίνεται, ὀλίγον μόνον χρόνον μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ πόλις ὅμως τῶν Ἀθηνῶν διέθετεν ἓξ ἀκόμη τζαμιά. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ τζαμιὰ ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ περὶ τὰ ἑπτὰ προσευχητήρια, μικρὰ δηλαδὴ τζαμιὰ χωρὶς μιναρέν, ἀκόμη δὲ καὶ τέσσαρες τεκέδες.

Εἰς τὸ Παζάρι, ἐκτὸς τοῦ σπουδαιοτέρου μουσουλμανικοῦ τεμένους τῶν Τούρκων, ὑπῆρχε καὶ ὁ σπουδαιότερος χριστιανικὸς ναὸς τῶν Ἑλλήνων, τὸ Καθολικόν, ἡ ἐκκλησία δηλαδὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ὁ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀντικατέστησε τὴν Μεγάλη Παναγιὰ καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο τώρα αὐτὴ ὡς Μητροπολιτικὸς Ναός. Ἡ ἕδρα τοῦ Μητροπολίτου, ἡ Μητρόπολις, μέχρι τοῦ 1751, ὅτε κατεστράφη, ἦτο ἐγκατεστημένη εἰς τὸν πρὸς δυσμὰς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου μικρὸν οἰκίσκον, κατόπιν δὲ μετεφέρθη εἰς τὸν πέριξ τῆς Γοργοεπηκόου χῶρον. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς περιόδου ταύτης, ἀνερχόμενος εἰς 129, εἶναι μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἐξ αὐτῶν 117 ἐκκλησίαι εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως καὶ 12 ἐκτὸς αὐτοῦ.

Φετιχιὲ τζαμί

Αἱ ἰδιωτικαὶ κατοικίαι κατελάμβανον τὸν πέριξ τῆς ἀγορᾶς χῶρον, κατανεμόμεναι ἐντὸς 182 οἰκοδομικῶν τετραγώνων ἀκανονίστων, ποικίλων διαστάσεων καὶ σχημάτων. Εἰς τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν, τὰ 114, ἐκτὸς τῶν οἰκιῶν περιελαμβάνοντο καὶ οἱ χριστιανικοὶ ναοί, τὰ μουσουλμανικὰ τεμένη καὶ τὰ διάφορα ἄλλα κοσμικὰ κτίρια.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐχωρίζετο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Giraud, εἰς 32 ἐνορίας ἢ μαχαλάδες. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνοριῶν κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ηὐξήθη εἰς 35, τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν μᾶς διέσωσεν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ὁ Παναγῆς Σκουζές. 8, Παναγία Καντήλη. 12, Ἅγ. Νικόλαος Κοντίτου. 15, Σωτείρα Κοττάκη. 19, Παναγία Κιμινιάτισσα. 20, Παναγία Δουβέργαινα. 21, Ἅγ. Νικόλαος Ραγκαβᾶ. 33, Ἅγ. Ἰωάννης Μαγκούτη. 37, Ἅγ. Δημήτριος Κατηφόρη. 40, Ἅγ. Νικόλαος Καλογριώνη. 41, Ἅγ. Ἀσώματοι Χειλᾶ. 51, Παναγία Γοργοεπήκοος, Μητρόπολις. 54, Παναγία Ροδακιώτισσα. 55, Παναγία Ἀγγέλου. 57, Καπνικαρέα. 58, Παναγία Ρόμπη. 60, Ἁγ. Εἰρήνη. 61, Ἅγ. Γεώργιος Καρύκη. 64, Παναγία Χρυσοσπηλιώτισσα. 66, Ἅγ. Θεόδωροι. 70, Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. 73, Ἅγ. Ἀθανάσιος Ψυρρῆ. 78, Ἅγ. Νικόλαος Βοριᾶ. 79, Ἅγ. Δημήτριος Νέος. 80, Ἅγ. Ἀνάργυροι. 83, Ἅγ. Ἐλεοῦσα. 85, Ἅγ. Οἰκονόμου. 86, Χριστοκοπίδης. 87, Σωτείρα Δικαίου. 94, Ἅγ. Φίλιππος. 97, Ἅγ. Ἀσώματοι Σκαλίων. 98, Ἅγ. Θωμᾶς. 100, Μεγάλη Παναγία. 101, Ἅγ. Παντελεήμων, Καθολικόν. 102, Παναγία Πελεκαρίχη. 103, Μεγάλο Μοναστῆρι. Εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ προστεθεῖσαι τρεῖς νέαι ἐνορίαι ἦσαν ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἡ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Καρύκη.

Διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τυραννίας τοῦ Χασεκῆ (1775-1795) ὁ Σκουζὲς πάλιν μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τότε 1500 οἰκογενείας Χριστιανῶν, 350 καὶ ἀλλαχοῦ 375 Ὀθωμανῶν, 25 Τουρκογύφτων καὶ 30 Αἰθιόπων. Τὸ σύνολον ἑπομένως τῶν οἰκογενειῶν κατὰ τὸν Σκουζὲν ἀνήρχετο εἰς 1930. Εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν ὅμως αὐτὴν φαίνεται ὅτι δὲν περιελαμβάνοντο αἱ οἰκογένειαι τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως διαμενόντων Τούρκων καὶ ἡ μόνιμος φρουρὰ αὐτῆς. Οὕτω ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀπετελεῖτο ἀπὸ Χριστιανοὺς (Ἕλληνας καὶ Ἀρβανίτας), Τούρκους, Αἰθίοπας, Τουρκογύφτους καὶ ὀλίγους Φράγκους, ὡς συνηθίζετο τότε νὰ ὀνομάζουν τοὺς μὴ ὀρθοδόξους Χριστιανούς.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας, φαίνεται ὅτι ὁ πόλις πλὴν τῶν φρεάτων τῶν οἰκιῶν, διέθετε καὶ ἄφθονα ὕδατα διοχετευόμενα εἰς πλῆθος κρηνῶν εὑρισκομένων εἰς διάφορα αὐτῆς σημεῖα. Ἤδη ἀπὸ τῆς κατασκευῆς, τὸ 1506, τοῦ κοντίτου, ὑπῆρχε σύστημα ὑδρεύσεως, τὸ ὁποῖον σὺν τῷ χρόνῳ ἐβελτιώθη, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κατασκευῆς νέων δημοσίων κρηνῶν καὶ παροχῆς ὕδατος εἰς ὡρισμένας οἰκίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς ἡμᾶς γνωστῶν κρηνῶν ὑπερβαίνει τὰς 20.

Ἰδιαίτερα νεκροταφεῖα δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τόσον οἱ Ἕλληνες ὅσον καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των ἐντὸς τῆς πόλεως, οἱ μὲν Ἕλληνες εἰς τὰ προαύλια τῶν ἐνοριακῶν των ναῶν ἢ ὑπὸ τὰ δάπεδα αὐτῶν, οἱ δὲ Τοῦρκοι πλησίον τῶν τζαμιῶν των. Διὰ τοὺς ἀποθνήσκοντας ξένους εἶχον καθιερωθῆ δύο θέσεις πρὸς ταφήν: τὸ Θησεῖον καὶ ἡ Μονὴ τῶν Καπουτσίνων.

Ἡ πόλις κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ ἰδίως εἰς τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἶχεν ἀναλάβει πλήρως ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας καταστροφάς, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν τελευταίαν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη, ἐμφανίζουσα εἰκόνα μοναδικῆς γραφικότητος. Μνημεῖα ὅλων τῶν περιόδων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαίωνος, πολλὰ σχεδὸν ἀκέραια, ἱστάμενα παραπλεύρως τῶν συγχρόνων ἰσλαμικῶν, παρουσίαζον εἰς τὸν ἐπισκέπτην ἀνάγλυφον τὴν μακρὰν καὶ συνεχῆ ἱστορίαν της.

Τὴν 25ην Ἀπριλίου 1821 οἱ Ἀθηναῖοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν χωρικῶν τῆς Ἀττικῆς ἐπαναστατοῦν καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν καὶ εὐχερῶς καταλαμβάνουν, τὴν δὲ 10ην Ἰουνίου τοῦ 1822, κατόπιν πολιορκίας καὶ σκληρῶν ἐπιθέσεων, γίνονται κύριοι καὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ πρώτη κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα καταστροφὴ τῆς πόλεως συντελεῖται διαρκούσης τῆς πολιορκίας ταύτης. Ἔκτοτε ἐπὶ τέσσαρα συνεχῆ ἔτη αἱ Ἀθῆναι παραμένουν ἐλεύθεραι, οἱ δὲ κάτοικοι κατὰ τὸ σύντομον αὐτὸ τετραετὲς διάστημα τῆς ἐλευθερίας των ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν πλεῖστα ἐκπολιτιστικὰ ἔργα καὶ ὑποδειγματικὴν ὀργάνωσιν. Ἡ πόλις ὅμως τῶν Ἀθηνῶν πρὸ τῆς ὁριστικῆς ἀπελευθερώσεώς της ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῆ καὶ ἄλλην, ὁλοσχερῆ αὐτὴν τὴν φοράν, καταστροφήν.

Τζαμὶ Τσισδαράκη.

Ἐπέρχεται κατ' αὐτῆς ὁ τρομερὸς Κιουταχῆς μετὰ πολυαρίθμων στρατευμάτων. Ἡ πολιορκία τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἀρχίζει τὴν 28ην Ἰουνίου 1826, διαρκεῖ ἐπὶ μακρόν. Τελικῶς μετὰ πλήρη σχεδὸν καταστροφὴν ἡ πόλις κατα-

Ἄποψις τῶν ΑΘΗΝΩΝ κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἔτη (Stademann 1835).

λαμβάνεται καὶ τὴν 24ην Μαΐου 1827 ὁ Κιουταχῆς γίνεται κύριος τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι κατόπιν συνθηκολογήσεως ἀποχωροῦν καὶ καταφεύγουν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἐγκαταλείπουν καὶ πάλιν τὴν πόλιν των, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπανέλθουν ὁριστικῶς αὐτὴν τὴν φορὰν ἐλεύθεροι. Ἡ ἐπάνοδος ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὴν 3ην Φεβρουαρίου 1830, ἡμέραν καθ' ἣν ὑπεγράφη ἐν Λονδίνῳ τὸ Πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον κράτος, τὴν δὲ 31ην Μαρτίου 1833 τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς ἐγκαταλείπουν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὴν 29ην Ἰουνίου 1833 ὑπογράφεται τὸ διάταγμα τὸ ὁρίζον τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωτεύουσαν τοῦ νεοσυστάτου Ἑλληνικοῦ Κράτους.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΓΝΩΣΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

(Παλαιοχριστιανικαί, Βυζαντιναὶ καὶ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας)

(Αἱ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναφερόμεναι 150 ἐκκλησίαι σημειοῦνται μὲ τὸν ἀριθμόν των ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας).

Σωζόμεναι

Παναγία ἡ Σπηλιώτισσα	1
Ἅγιος Δημήτριος τὸ Παρακκλῆσι	6
Σωτείρα τοῦ Λυκοδήμου	16
Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Βράχου	22
Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος	24
Ἅγιος Συμεὼν	25
Ἅγιος Σπυρίδων καὶ Τιμία Ζώνη	30
Ἅγιοι Ἀνάργυροι	32
Παναγία ἡ Γοργοεπήκοος	51
Ἁγία Δύναμις	53
Καπνικαρέα	57
Παναγία τοῦ Ρόμπη	58
Ἁγία Παρασκευὴ	65
Ἅγιοι Θεόδωροι	66
Ἅγιος Ἰωάννης στὴν Κολώνα	71
Ἅγιος Ἀθανάσιος	72
Ἁγία Κυριακὴ	74
Ἅγιοι Ἀσώματοι	88
Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Κουρκούρης	90
Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος	110
Ἅγιοι Ἀπόστολοι τοῦ Σολάκη	119
Ἁγία Μαρίνα	126
Ἅγιοι Ἀπόστολοι στὰ Μάρμαρα	129
Ἅγιος Νικόλαος	130

Ἠρειπωμέναι ἢ σωζόμενα ἴχνη ἐκκλησιῶν

Ἁγία Παρασκευὴ	4
Ἅγιοι Ἀσώματοι	11
Παναγία τοῦ Μπόλπατζα	27
Εὐαγγελίστρια	31
Παναγία ἡ Κρυσταλιώτισσα	38
Ἅγιοι Ἀσώματοι στὰ Σκαλιὰ	97
Μεγάλη Παναγία	100
Ἅγιος Νικόλαος ἢ Σεραφεὶμ	111
Χριστὸς	114
Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης	121
Ἅγιος Γεώργιος (Θησεῖον)	125
Προπυλαίων Ἀκροπόλεως	128
Ἀσκητήριον	131
Βασιλικὴ Ἰλισοῦ	136
Βασιλικὴ Παρθενῶνος	141
Βασιλικὴ Ἐρεχθείου	143
Βασιλικὴ Ἀσκληπιείου	145
Βασιλικὴ Διονυσιακοῦ Θεάτρου	146
Βασιλικὴ Ὀλυμπιείου	147
Ἀγνώστου ὀνόματος	148
Ὡρολογίου Κυρρήστου	150

Παραμορφωθεῖσαι ἐκ τῶν ἐπισκευῶν

Ἁγία Αἰκατερίνη	7
Σωτείρα τοῦ Κοττάκη	15
Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Ραγκαβᾶ	21
Παναγία ἡ Χρυσοκαστριώτισσα	29

Ἁγία Εἰρήνη	44
Ἅγιοι Ἀνάργυροι	80
Ἅγιος Φίλιππος	94
Παντάνασσα (Μοναστηράκι)	103
Ταξιάρχαι	105
Ἁγία Ἄννα	112
Ἅγιος Δημήτριος Λουμπαρδιάρης	127

Νέαι ἀνεγερθεῖσαι εἰς θέσεις παλαιῶν

Ἅγιος Γεώργιος ὁ Ἀλεξανδρινὸς	3
Ἅγιος Ἀνδρέας	46
Ἁγία Εἰρήνη	60
Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Καρύκη	61
Παναγία ἡ Χρυσοσπηλιώτισσα	64
Ἅγιος Δημήτριος ὁ Νέος	79
Χριστοκοπίδης	86
Ἁγία Φωτεινὴ	134
Ἅγιος Γεώργιος Λυκαβηττοῦ	139
Ἅγιος Ἰσίδωρος Λυκαβηττοῦ	140

Ἐξαφανισθεῖσαι

Ἁγία Ἄννα	2
Ἅγιος Παντελεήμων	5
Παναγία ἡ Κυρὰ τοῦ Καντήλη	8
Ἅγιος Ἀντώνιος	9
Ἅγιος Ἀθανάσιος	10
Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Κοντίτου	12
Σωτὴρ	13
Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	14
Ἅγιοι Θεόδωροι	17
Ἅγιοι Ἀνάργυροι	18
Παναγία ἡ Κιμινιάτισσα	19
Παναγία ἡ Δουβέργαινα	20
Παναγία τοῦ Σαρρῆ	23
Ἅγιος Νικόλαος	26
Ἅγιος Ἰωάννης	28
Ἅγιος Ἰωάννης τοῦ Μαγκούτη	33
Ἅγιος Κωνσταντῖνος τοῦ Σαΐτα	34
Χριστὸς	35
Παναγία Ζώνη	36
Ἅγιος Δημήτριος τοῦ Κατηφόρη	37
Σωτὴρ	39
Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Καλογριώνη	40
Ἅγιοι Ἀσώματοι τοῦ Χειλᾶ	41
Παναγία ἡ Χρυσορροΐδαινα	42
Παναγία ἡ Ροδίτισσα	43
Σταυρωμένος	45
Ἅγιος Δημήτριος	47
Σωτὴρ	48
Σωτὴρ	49
Ἅγιος Γρηγόριος	50
Ἅγιος Νικόλαος	52
Παναγία ἡ Ροδακιώτισσα	54
Παναγία τοῦ Ἀγγέλου (Μπενιζέλου)	55
Ἀγνώστου ὀνόματος	56
Ἁγία Σιὼν	59
Ἅγιος Μᾶρκος	62
Σωτὴρ	63
Ἁγία Σιὼν	67
Ἅγιος Δημήτριος ὁ Τζιρίτης	68
Ἅγιοι Ἀπόστολοι	69
Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος	70
Ἅγιος Ἀθανάσιος τοῦ Ψυρρῆ	73
Ἁγία Μαύρα	75
Παναγία τοῦ Μπάμπαρη	76
Ἁγία Παρασκευὴ	77
Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Κτενᾶ	78
Ἁγία Παρασκευὴ	81
Ἁγία Παρασκευὴ	82
Ἁγία Ἐλεοῦσα	83
Σωτὴρ	84
Ἁγία Θέκλα ἢ Ἁγία τοῦ Οἰκονόμου	85
Σωτεῖρα τοῦ Δικαίου	87
Ἁγία Τριὰς	89
Ἅγιος Νικόλαος	91
Ἁγία Παρασκευὴ	92
Ἅγιος Νικόλαος	93
Ἅγιος Νικόλαος στὰ Μαγκανάρια	95
Ἁγία Παρασκευὴ	96
Ἅγιος Θωμᾶς	98
Ἅγιος Ἐλισσαῖος	99
Ἅγιος Παντελεήμων	101
Παναγία Πελεκαρίχη	102
Προφήτης Ἠλίας	104
Σωτεῖρα τῆς Παζαρόπορτας	106
Ἅγιος Ἰωάννης	107
Ἅγιος Νικόλαος	108
Σταυρωμένος	109
Ὑπαπαντὴ	113
Ἁγία Κυρὰ	115
Ἅγιος Σπυρίδων	116
Παναγία ἡ Πυργιώτισσα	117
Ἁγία Παρασκευὴ	118
Εὐαγγελίστρια	120
Ἅγιος Ἀθανάσιος τοῦ Μπιλιανάκη	122
Ἅγιοι Ἠλίας καὶ Χαραλάμπης	123
Παναγία ἡ Βλασσαροῦ	124
Ἅγιος Ἰωάννης στὶς Κολῶνες	132
Ἁγία Μαρίνα	133
Παναγία στὴν Πέτρα	135
Ἅγιος Φράγκος	137
Βασιλικὴ Κληματίου	138
Ἁγία Τριὰς	142
Ἀγνώστου ὀνόματος	144
Βασιλικὴ Ἐθνικοῦ Κήπου	149

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. C. Wachsmuth, Die Stadt Athen im Alterthum, 1874. W. Judeich, Topographie von Athen, 1931. U. Kahrstedt, Die Stadt in der Kaiserzeit, Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts, III, 1950. H. Thomson, Athenian Twilight, 267-600 A.D., Journal of Roman Studies, 1959. Ἰ. Τραυλοῦ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, 1960. Φ. Γρηγοροβίου, μετάφρ. Σπ. Λάμπρου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, 1904. G. Hertzberg, μετάφρ. Π. Καρολίδου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι σήμερον, 1906. Δ. Καμπούρογλου, Ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, 1935. K. Setton, On the Raids of the Moslems in the Ninth and Tenth Centuries and their Alleged Occupation of Athens, A.J.A., LVIII, 1954. Σπ. Λάμπρου, Αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, 1878. K. Setton, Athens in the Later Twelfth Century, Speculum, XIX, 1944. W. Miller, μετάφρ. Σπ. Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, 1910. K. Setton, Catalan Domination of Athens 1311-1388, 1948. Θ. Φιλαδελφέως, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, 1902. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Τουρκοκρατία, 1889 - 1896, καὶ Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, 1889-1892. Τ. Νερούτσου, Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, Δ.Ι.Ε.Ε., III, 1889. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, 1928. Γερ. Κονιδάρη, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, 49/50—1951, 1960. A. Couchaud, Choix d' églises Byzantines en Grèce 1842. A. Mommsen Athenae christianae, 1868. Εὑρετήριον Μεσαιωνικῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Α', 1927, ὑπὸ Γ. Σωτηρίου, Β', 1929, ὑπὸ Ἀ. Ξυγγοπούλου, καὶ Γ', 1930, ὑπὸ Ἀ. Ὀρλάνδου. Κ. Μπίρη, Αἱ ἐκκλησίαι τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν, 1940. Μαν. Χατζηδάκη, Βυζαντινὴ Ἀθήνα, 1958. Ἰ. Τραυλοῦ, ἐ. ἀ. Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, 1960, κεφ. 7ον-12ον, ἔνθα ὁλόκληρος ἡ βιβλιογραφία περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Ἀθηνῶν.

Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ἑλληνοπρεπὴς μόρφωσις τῶν κατ' ἀνατολὰς Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἡ φιλοσοφικὴ τούτων κατάρτισις καὶ ἡ ἐκτίμησίς των πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα τοὺς ὑπεχρέωνε νὰ κάμνουν συχνὰ λόγον περὶ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ κατ' ἐξοχὴν κέντρου τῶν γραμμάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἄλλωστε, τινὲς ἐξ αὐτῶν κατήγοντο ἐξ Ἀθηνῶν ἢ ἐσπούδασαν εἰς τὰς περιωνύμους ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τοῦ ἄστεος ἢ προσέφερον ἐνταῦθα τὰς ὑπηρεσίας των ὡς κληρικοί. Εὔλογον λοιπὸν εἶναι τὸ ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συχνὰ ἀσχολοῦνται περὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ πολλὰς ἐπόψεις.

Ὁμιλοῦν λ.χ. περὶ τῆς τοπωνυμίας τοῦ ἄστεος καὶ τῆς Ἀττικῆς, περὶ τῆς μυθολογίας καὶ ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, περὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν εἰς κοινωνικὰς τάξεις, περὶ τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς κτισμάτων, περὶ τῶν ἑορτῶν, περὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ, περὶ ἠθῶν, ἐθίμων καὶ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων, περὶ ἀγωγῆς τῶν παίδων καὶ τῶν πολιτῶν, περὶ τῆς ἀθηναϊκῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἐν Ἀθήναις, περὶ τῆς ἀγάπης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς τὴν

φιλίαν, περὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς πόλεως, περὶ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν σπουδαστικῶν ἐθίμων, περὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ δὴ τῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν κλίσεως τῶν Ἀθηναίων, περὶ τῆς ἀγάπης τῶν κατοίκων πρὸς τὸ ὡραῖον, περὶ Ἀθηναίων γυναικῶν κ.λ.π.

Ἀναφέρομεν ἤδη μερικὰς περιπτώσεις. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀμφιβόλων καὶ διφορουμένων χρησμῶν τοῦ Ἀπόλλωνος, Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ὁμιλεῖ περὶ τῶν ξυλίνων τειχῶν, τὰ ὁποῖα ἀνήγειραν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς πρὸς τοὺς Κρῆτας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἑπτὰ νεανιῶν καὶ ἑπτὰ κορασίδων, διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀνδρόγεω, συμπεραίνει δὲ ὁ Εὐσέβιος, ὅτι ἡ ἀμφοτερόπλευρος ἑρμηνεία τῶν χρησμῶν πολλάκις ἐγένετο αἰτία μεγάλων κακῶν (Ἀπολογητικός, Βιβλ. Ε', παρ. 19η καὶ 24η, PG 21, 260 κ. ἑξ.).

Εἰς τὰ τοπωνυμικὰ τῶν Ἀθηνῶν ἀναφέρονται βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ὡς ὁ Προκόπιος, ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοί, ὡς ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ζώσιμος, λεξικογράφοι, ὡς ὁ Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, περὶ τὴν γραμματολογίαν ἀσχοληθέντες, ὡς ὁ Φώτιος, καὶ φιλόσοφοι, ὡς ὁ Μιχαὴλ

Ἀγαλμάτιον τοῦ Ὀρφέως εὑρεθὲν ἐν ΑΘΗΝΑΙΣ. Ε' μ.Χ. αἰών. Βυζαντινὸν Μουσεῖον.

Ψελλὸς (πρβλ. Γένος Ἀράτου καὶ βίος, σωζόμενος παρ' Εὐσεβίῳ, PG 19, 1156). Ἐπὶ πλέον διὰ τὴν προέλευσιν τῶν τοπωνυμίων «Ἀττικὴ ἢ Ἀκτὴ καὶ Ἀτθὶς» ἀσχολοῦνται δι' ὀλίγων οἱ Τατιανός, Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἐπιφάνιος, ὁ πρῶτος εἰς τὸν πρὸς Ἕλληνας λόγον αὐτοῦ (PG 6, 804), ὁ δεύτερος εἰς τὸ μοναδικὸν αὐτοῦ βιβλίον, Πρὸς Αὐτόλυκον (PG 6, 1024 κ. ἑξ.), ὁ δὲ τρίτος εἰς τὸ Περὶ αἱρέσεων σύγγραμμά του (PG 41,204 καὶ 211).

Ἐνδιαφέροντα ἐπίσης εἶναι τὰ ἔθιμα, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Εὐστάθιος λ.χ. μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἱέρειαν τῆς θεᾶς νὰ θυσιάζῃ «ἀμνόν», ὅτι ὁ πέπλος ὁ καλύπτων τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς θὰ ἦτο ποικίλος, ὅτι «Ἀθηναία» μόνον ἡ θεὰ ἐκαλεῖτο καὶ ὅτι «ἡ γυνή, ἡ ἐξ Ἀθηνῶν, λέγεται οὐχὶ Ἀθηναία, ἀλλὰ γυνὴ Ἀττική, ἀστή, Ἀτθίς».

Τὸ περίεργον θρησκευτικὸν φαινόμενον τῶν Ἀθηναίων, τῆς ἀνεγέρσεως δηλονότι βωμοῦ «τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ», ὅπερ μαρτυρεῖται οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῶν Πράξεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ γεωγράφων καὶ περιηγητῶν, (πρβλ. Παυσανίου, Ἀττικὰ Α' 1 - 4, Φιλοστράτου, Βίος Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως 4,3, Διογένους Λαερτίου, Περὶ Ἐπιμενίδου κ.λ.π.) ἐφείλκυσεν ὡς ἦτο φυσικὸν τὴν προσοχὴν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἰς τὸν Προτρεπτικὸν Λόγον του πρὸς Ἕλληνας γράφει: «Ἀθηναῖοι δεισιδαιμονέστεροι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ὁ γὰρ Παῦλος ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγράφεται λέγων πρὸς τοὺς Ἀρεοπαγίτας δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Ἀθηναῖοι δεισιδαιμονέστεροι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὐδὲ τὸν Πάνα ᾔδεσαν ὅστις ἦν» (PG 8, 129). Ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν λη' Ὁμιλίαν του εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (17, 25) θίγει τὸ θέμα τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ διὰ τῶν ἑξῆς: «Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τοὺς θεοὺς πάντας παρέλαβον, ἀλλὰ κατὰ χρόνους καὶ ἄλλους τινὰς ἐκ τῶν ὑπερβορείων ὡς τὰ τοῦ Πανός, ὡς τὰ μικρά, ὡς τὰ μεγάλα μυστήρια ἐπήγαγον ὕστερον, οὗτοι στοχαζόμενοι ἀπὸ τούτων, ὅτι εἰκὸς καὶ ἄλλον εἶναι θεόν, ὑπ' αὐτῶν δὲ ἠγνοῆσθαι, ἵνα καὶ περὶ ἐκεῖνον ὦσιν εὐκαθοσίωτοι, τούτῳ βωμὸν ἔστησαν ἐπιγράψαντες Ἀγνώστῳ Θεῷ, μονονουχὶ τοῦτο δηλοῦντες καὶ εἴ τις ἄγνωστος εἴη θεός».

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ σχετικὰ ἀποσπάσματα Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, Ἐπιφανίου καὶ Εὐσεβίου, γίνονται νύξεις τινὲς εἰδωλολατρικῶν τελετῶν καὶ θυσιῶν ἐν Ἀθήναις. Ὁ Εὐσέβιος μάλιστα ὁμιλεῖ καὶ περὶ ἀνθρωποθυσιῶν. Ἀλλ' ἡ ὑπερβολικότης αὐτὴ τῶν περιγραφῶν, ἥτις χαρακτηρίζει τοὺς Πατέρας, εἶναι εὔλογος. Ὡς γνωστόν, τὸ γεγονὸς ἀνθρωποθυσίας ἀπαντῶμεν μόνον μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ὁπότε κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου ἐθυσιάσθησαν εἰς τοὺς θεοὺς εὐγενεῖς τινες αἰχμάλωτοι Πέρσαι εἰς τὴν νῆσον Ψυττάλειαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι χαρακτηρίζονται ἀπὸ τοὺς Πατέρας δεισιδαίμονες καὶ φιλόκαινοι. Πολλαχοῦ ἐν τούτοις ἐξαίρεται ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας καὶ τῶν κατοίκων τοῦ ἄστεος. Τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν χρησιμεύουν ἐνίοτε ὡς φωτεινὰ παραδείγματα πρὸς μίμησιν. Οὕτως ὁ πατριάρχης Φώτιος καταχωρίζει ἀπόσπασμα τοῦ Ἑλλαδίου, Ἀλεξανδρινοῦ γραμματικοῦ ἀκμάσαντος αὐτόθι κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ., διὰ τὸ ἦθος τῶν Ἀθηναίων, περὶ καθαρμοῦ τῆς πόλεως ἐκ τῶν λοιμωδῶν νόσων κ.λ.π. (Ἑλλαδίου, παρὰ Φωτίῳ, PG 94, 317).

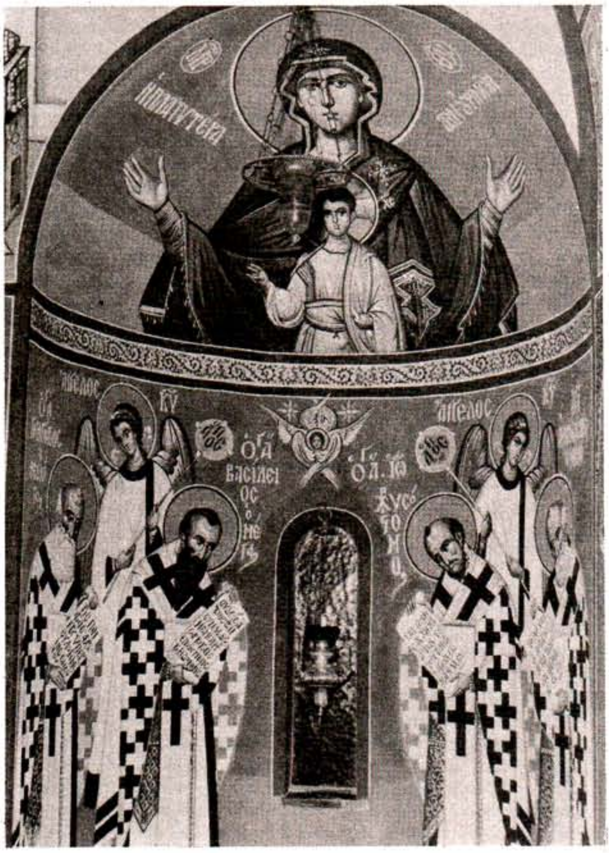
Ἀντιθέτως Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης ψέγει δριμύτατα τοὺς Ἀθηναίους χαρακτηρίζων αὐτοὺς ὡς χαλεπούς. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν χωρίον: «Ψέγονται δὲ ἅπασι χαλεποί, καθὼς αἱ ἱστορίαι δηλοῦσιν. Ἴδιον γὰρ φασιν οἷον αὐτοῖς φρονεῖν, προπηλακίζειν, ἐποστρακίζειν, θανατοῦν καὶ μάλιστα τοὺς ἀρίστους. Καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Σωκράτης, Ἀλκιβιάδης, Φωκίων καὶ ἕτερος μύριος ὁρμαθός. Ἔπαινος δὲ τῆς τῶν Ἀθηναίων χώρας ἐν τοῖς τοῦ Ἀθηναίου τοιοῦτος: Ὄψει χειμῶνος μέσου, σικύος (ξυλάγκουρα, ἄγουρα πεπόνια) βότρυν, ὀπώραν, στεφάνους ἴων καὶ κονιορτὸν ἐκτυφλοῦντα, ὥστε οὐκέτι οὐδεὶς οἶδε πηνίκα ἐστὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ... Εἶτα τινὸς εἰπόντος, ὅτι μέγιστον ἀγαθὸν εἴπερ ἐστί, δι' ἐνιαυτοῦ ὅτου τις ἐπιθυμεῖ λαβεῖν, ἀντιτίθησί τις, ὡς κακὸν μὲν οἷον μέγιστον εἰ μὴ γὰρ ἦν, οὐκ ἂν ἐπεθύμουν, οὐδ' ἂν ἐδαπανῶντο. Περιαδόμεναι δὲ ἦσαν ἐν τοῖς Ἀθήνησι ἀγαθοῖς καὶ ἰσχάδες....». Εἰς τὰς εἰρωνικὰς καὶ πλήρεις πικρίας ἐν τούτοις περὶ Ἀθηνῶν παρατηρήσεις του, ὁ πολυμαθὴς Εὐστάθιος προσθέτει ἐγκωμιαστικὰς φράσεις διὰ τὰς Ἀθήνας τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς: «Εἶχον πάλαι ποτὲ αἱ Ἀθῆναι, πολὺ τὸ σεμνόν, δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ εἰπὼν τὰς Ἀθήνας Ἑλλάδος μουσεῖον, ἔτι δὲ ὁ Πίνδαρος καλέσας αὐτὰς Ἑλλάδος ἔρεισμα καὶ Θουκυδίδης Ἑλλάδος Ἑλλάδα, καὶ ὁ Πύθιος ἑστίαν καὶ πρυτανεῖον ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ σχετικὴ περὶ τῶν Ἀθηνῶν περικοπὴ ἐκ τοῦ Ἐπιταφίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πρὸς τὸν Μ. Βασίλειον δὲν εἶναι κολακευτικὴ εἰς ὅλα της. Τοῦτο ἦτο φυσικὸν διὰ τοὺς δύο ἐκείνους φίλους Γρηγόριον καὶ Βασίλειον, τοὺς δύο μόνον ὁδοὺς γνωρίζοντας εἰς Ἀθήνας, ἤτοι τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πρὸς τοὺς διδασκάλους των.

Παραθέτομεν τὴν σχετικὴν περικοπὴν ἐκ τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Γρηγορίου.

«Εἴπω τι συντομώτερον; Βλαβερὸν μὲν τοῖς ἄλλοις αἱ Ἀθῆναι, τὰ εἰς ψυχὴν (οὐ γὰρ φαύλως τοῦτο ὑπολαμβάνεται τοῖς εὐσεβεστέροις). Καὶ γὰρ πλουτοῦσι τὸν κακὸν πλοῦτον, εἴδωλα μᾶλλον τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, καὶ χαλεπὸν μὴ συναρπασθῆναι τοῖς τούτων ἐπαινέταις καὶ συνηγόροις, ἡμῖν δὲ οὐδεμία παρὰ τούτων ζημία, τὴν διάνοιαν πεπυκνωμένοις καὶ περιεφραγμένοις. Τοὐναντίον μὲν οὖν, εἴ τι χρὴ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, εἰς τὴν πίστιν, ἐντεῦθεν ἐβεβαιώθημεν, καταμαθόντες αὐτῶν τὸ ἀπατηλὸν καὶ κίβδηλον. Ἐνταῦθα δαιμόνων καταφρονήσαντες, οὐ θαυμάζονται δαίμονες. Καὶ εἴ τις ἐστίν, ἢ πιστεύεται ποταμὸς

(πρόκειται κατὰ τὸν σχολιαστὴν περὶ τοῦ ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρκαδίας πηγάζοντος Ἀλφειοῦ), δι' ἅλμης ρέων γλυκὺς ἢ ζῶον ἐν πυρὶ σκῶρον, ᾧ τὰ πάντα ἀρέσκεται, τοῦτο ἦμεν ἡμεῖς ἐν πᾶσι τοῖς ἥλιξι» (PG 36, 493, § 21). Ὁ αὐτὸς Πατὴρ ἀποκαλεῖ ἐν τούτοις τὰς Ἀθήνας «χρυσᾶς ἐμοὶ ὄντως καὶ τῶν καλῶν προξένους εἴπερ τινί». Ἡ περιγραφὴ τέλος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς τῆς ζωῆς τῶν ἐκεῖ σπουδαστῶν γενικῶς καὶ τῶν ἐθίμων ποὺ ἐπηκολούθουν

Ἐσωτερικὸν τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ΑΘΗΝΩΝ.

τὴν νεωστὶ προσέλευσιν φοιτητῶν ἐκ διαφόρων χωρῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς νοοτροπίας, ἥτις ἐκυριάρχει εἰς τὸν εὐέξαπτον νοῦν τῶν σπουδαστῶν. Ξεναγήσεις τῶν νέων φοιτητῶν, πομπαὶ ἐν πληθούσῃ ἀγορᾷ, ὑποχρεωτικὸν λουτρὸν καὶ δεῖπνον (πρβ. καὶ Κωνσ. Δυοβουνιώτου, Λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου 1931, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὁ Μ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ὡς φοιτηταὶ τοῦ ἀρχαίου πανεπιστημίου Ἀθηνῶν»).

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἄλλοτε μὲν ἐπαινοῦν τὴν περὶ τὴν φιλοσοφίαν σπουδὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν των, ἄλλοτε δὲ καυτηριάζουν τὴν ρητορικὴν πολυλογίαν καὶ τὴν σοφιστικὴν διάθεσιν διδασκάλων καὶ μαθητῶν. Φιλόλογον, ἀλλὰ καὶ πολύλογον χαρακτηρίζει τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ Πλάτωνα, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λακεδαίμονα (βραχυλόγον) καὶ τὴν Κρήτην (ὀνομαστὴν διὰ τὴν πολύνοιαν). Ὁ δὲ Χρυσόστομος, εἰς τὴν λγ' Ὁμιλίαν του εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, συγκρίνει τὴν δύναμιν τῆς πειστικότητος τῶν Ἀποστόλων διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν ἱκανότητα τῶν Ἀθηναίων ρητόρων, φιλοσόφων, ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς καὶ ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἔργον τῶν πρώτων παρέμεινε καὶ θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἐνῷ τὸ ἔργον τῶν δευτέρων, σχεδὸν ἐξέλιπεν. «Ποῦ νῦν Πλάτων, ποῦ τῶν Στωϊκῶν ὁ ὁρμαθός; Καὶ γὰρ πολλῆς ἀπολαύσας ἐκεῖνος τιμῆς, οὕτως ἠλέγχετο ὡς καὶ ἀπεμποληθῆναι καὶ μηδὲν ὧν ἐβούλετο κατορθῶσαι οὐδ' ἐφ' ἑνὸς τυράννου... Ἀλλ' εἰσί τινες, φησί, καὶ στρατηγικοὶ παρ' αὐτοῖς (τοῖς Ἀθηναίοις), οἷον Θεμιστοκλῆς καὶ Περικλῆς καὶ Μιλτιάδης. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα παίδων ἀθύρματα πρὸς τὰ τῶν ἁλιέων (τῶν Ἀποστόλων). Τί γὰρ ἔχοις εἰπεῖν; Ὅτι τοὺς Ἀθηναίους ἔπεισε Θεμιστοκλῆς ἐπιβῆναι τῶν πλοίων, τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐλαύνοντος; Ἐνταῦθα δὲ οὐ Ξέρξου ἐλαύνοντος, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου κατὰ τῆς οἰκουμενης ἁπάσης καὶ τῶν ἀπείρων δυνάμεων κατὰ τῶν δώδεκα τούτων ἐπιόντων, οὐκ ἐν ἑνὶ καιρῷ, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου περιεγένοντο, καὶ ἐκράτησαν. Καὶ τόδε θαυμαστόν: οὐκ ἀνελόντες τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ μεταβαλόντες καὶ μεταρρυθμίζοντες (πρβλ. δ' καὶ λη' Ὁμιλίαν τοῦ ἰδίου Πατρὸς εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, PG 60, 41 καὶ 267).

Δυνάμεθα τώρα νὰ συναγάγωμεν συμπεράσματά τινα ἀπὸ τὰ ὅσα ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω.

Ἐν πρώτοις οἱ Πατέρες δὲν παρέλειψαν σχεδὸν οὐδένα τομέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ θέματος, ἀπὸ τὰ τοπωνύμια καὶ τὰς κοινωνικὰς τάξεις μέχρι τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων καὶ τῶν ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων καὶ ἀπὸ τὴν μυθολογίαν μέχρι τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος τῶν κατοίκων. Περαιτέρω οἱ Πατέρες ὁτὲ μὲν ἐπαινοῦν, ὁτὲ δὲ ψέγουν τοὺς Ἀθηναίους. Ἐξαίρουν τὰς ἀρετάς των καὶ προσκαλοῦν τοὺς χριστιανοὺς νὰ τὰς μιμηθοῦν, καυτηριάζουν ὅμως τὰ ἐλαττώματά των καὶ συνιστοῦν τὴν ἀποφυγήν των, ἀκολουθοῦντες κατὰ τοῦτο τὰς ὑποθήκας τοῦ Μ. Βασιλείου τὰς περιλαμβανομένας εἰς τὸν λόγον του «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Καὶ τρίτον, τονίζουν οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν μελαγχολικώτατα τὴν παρακμὴν καὶ πτῶσιν τῆς ἐνδόξου πόλεως, πτῶσιν ἥτις ὁσημέραι ἀπέβαινεν ἔκδηλος.

Ἀπὸ τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἢ ὀρθότερον τοῦ Ἀθηναίου, μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτου, ὅστις ἐποίμανε τὰς Ἀθήνας, ἐν χαλεποῖς καιροῖς, ἤτοι ἀπὸ τοῦ Γ' μέχρι τοῦ ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, παρελαύνουν πρὸ τῶν Ἀθηνῶν οὐκ ὀλίγοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς μὲ ἐκτενῆ ἢ σύντομα χωρία, περιλαμβανόμενα εἰς τὰς συγγραφάς των. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἀποτίουν φόρον τιμῆς πρὸς

Οἱ Ἅγιοι Ἱεράρχαι τῶν ΑΘΗΝΩΝ.
Ἐκ τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς πόλεως, ἄλλοτε δὲ καυτηριάζουν τὰ ἤθη καὶ τὰ θρησκευτοφιλοσοφικὰ δόγματα, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἀστάθειαν τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναίων. Ἔχουν ἄδικον οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς διὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα; Ἀσφαλῶς ὄχι!

Εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ λίαν ἐπιγραμματικὴ ἡ ὑπὸ

τοῦ συγγραφέως τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων διατυπωθεῖσα γνώμη περὶ τῶν Ἀθηναίων, ὡς τῶν εὐκαιρούντων εἰς οὐδὲν ἕτερον ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, ὡς καὶ ἡ τριμερὴς κατάταξις τῶν ἀκροατῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κηρύξαντος ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου τὸν Ἄγνωστον Θεόν: Πρώτη κατηγορία Ἀθηναίων· οἱ χλευάζοντες, «οἱ εὐκαιροῦντες λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον»· δευτέρα κατηγορία· οἱ ἐπιμένοντες νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ πάλιν, ἤτοι οἱ ἀμφιβάλλοντες, «οἱ συζηταὶ τοῦ αἰῶνος τούτου»· καὶ τρίτη κατηγορία· οἱ κολληθέντες καὶ πιστεύσαντες εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν (Πράξ. ιζ´ 12-14).

Αὐτὴ ἦτο ἡ πραγματικὴ εἰκὼν τοῦ ἤθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν εἰκόνα ταύτην, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἀποδίδουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλ' ἐὰν διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὑπάρχουν μερικὰ σκιερὰ σημεῖα εἰς τὰς σχετικὰς περικοπὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, διὰ τὰς Ἀθήνας ὅμως ὑπάρχει ὁμοφωνία εἰς ὕμνους καὶ ἐγκώμια. Ἡ πτῶσις τοῦ ἄστεος δὲν ἠμπόδισε τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες εἶχον ἐκτραφῆ μὲ κλασσικὴν παιδείαν, νὰ κατανοήσουν πόσην λαμπρότητα ἐνεῖχον κάποτε αἱ Ἀθῆναι καὶ πόσον φῶς πνευματικὸν ἀνεπέμπετο ἀπὸ τὰ στόματα καὶ τοὺς καλάμους τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ῥητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων τοῦ ὄντως κλεινοῦ ἄστεος τῶν Ἀθηνῶν.

ΣΠΥΡ. Ν. ΑΒΟΥΡΗΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ἡ σημερινὴ κοσμόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἔχει τὸν τοπικὸ λαογραφικὸ πυρῆνα της, ποὺ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἱστορικοὺς καὶ τοὺς πιὸ παραδοσιακούς, ἰδιαίτερα ἂν τὸν μελετήσουμε στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ αἴγλη, μὲ τὴν περισσὴ πνευματικότητα καὶ θρησκευτικότητα, ἐπέζησε στὰ ρωμαῖκά, στὰ βυζαντινά, στὰ φραγκικὰ καὶ στὰ τουρκοκρατούμενα χρόνια, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς, γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι καὶ μπροστὰ στὸν Σαρωνικό, ἐκράτησαν πάντα μιὰ ἑλληνικὴ ἀξιοπρέπεια καὶ μιὰ πλούσια ἔφεσι λατρείας, ἐκδηλωμένη στὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἔθιμα καὶ στὸ πλῆθος τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν, ποὺ ἔχει ἡ Ἀττική.

Ἤδη στὴν ἀρχαιότητα, παρ' ὅλη τὴν ἀνάπτυξι τῆς φιλοσοφίας στὴν πόλι τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὴν ἐπίσημη λατρεία τοῦ Δωδεκαθέου, τὰ λαϊκὰ λατρευτικὰ ἔθιμα, οἱ ἱερὲς πηγές, τὰ σπήλαια, τὰ προσκυνήματα, οἱ δοξασίες, οἱ θρῦλοι καὶ οἱ παραδόσεις ἀφθονοῦν μέσα στὰ κείμενα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων (ἢ ἀργότερα τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Παυσανίου), καὶ εἶναι αὐτὰ ποὺ ἔκαμαν τὸν Ἀπόστολο Παῦλο νὰ ὀνομάσῃ τὴν πόλι «κατείδωλον».

Ὁ χριστιανισμὸς μετέτρεψε εὔκολα τὴν πλούσια αὐτὴ διάθεσι εὐλαβείας τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ σὲ εὐσεβεῖς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις, χαρακτηριστικὴ δὲ καὶ ἀποφασιστικὴ ἦταν ἡ καθιέρωσις τοῦ ναοῦ τῆς Παλλάδος (Παρθενῶνος), στὴν Παρθένο Μαρία (τὴν Παναγία τῶν Ἀθηνῶν), ὅπου ἀνέβηκε προσκυνητὴς καὶ ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Β´ (1019). Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀπὸ τὸ 1205, ποὺ ἦλθαν οἱ Λατῖνοι στὴν Ἀττική, ὡς τὴν ἐξέγερσι τοῦ 1821, «ἐν τῷ Παρθενῶνι φωνὴ ὀρθοδόξου ἱερέως δὲν ἠκούσθη πλέον», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Δημ. Γρ. Καμπούρογλους στὴν «Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων» του (Β´, σ. 33), ἀλλὰ τὰ πολλὰ καὶ κομψὰ ἐκκλησάκια τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ ἀπὸ τὸν ΙΑ´ αἰῶνα στολίζουν ἀκόμη τὴν πρωτεύουσα συνδυάζοντας βυζαντινὴ ὀμορφιὰ καὶ ἀττικὴ λιτότητα, δείχνουν πόσο ἔντονα καὶ πνευματικὰ συνέχισαν οἱ Ἀθηναῖοι, παντοῦ, κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι, τὴν ὀρθόδοξη λατρεία τους. Τὸ ἴδιο διαπιστώνει κανεὶς καὶ μὲ τὴν παρουσία τῶν παλαιῶν καὶ γραφικῶν μονῶν στὰ γύρω βουνά, στὸν Ὑμηττό, στὴν Πεντέλη, στὴν Πάρνηθα καὶ στὸ Αἰγάλεω.

Περιηγηταὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ὅπως ὁ Guillet (1669) καὶ ὁ Babin (1672), ὁμιλοῦν γιὰ 200 καὶ 300 ἐκκλησίες στὴν Ἀθήνα καὶ στὰ περίχωρα, ὁ δὲ Spon (1676) πληροφορεῖται ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Ἀθηνῶν, ὅτι 52 ἀπὸ τὶς 200 ἐκκλησίες τῆς πόλεως εἶχαν τακτικὸ ἐφημέριο. Ὅσο γιὰ τὰ πολλὰ μοναστήρια στὰ γύρω βουνὰ (Καισαριανῆς, Καρέα, Ἀστερίου, Κυνηγοῦ, Πεντέλης, Ταώ, Ἁγίας Τριάδος, Κλειστῶν, Δαφνιοῦ, Φανερωμένης κ.ἄ.), ὁ ἀκούραστος ἱστοριοδίφης Δ. Καμπούρογλους μᾶς ἔχει δώσει εἰδήσεις καὶ περιγραφές, γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία τους, τὶς λαϊκὲς παραδόσεις τῆς ἱδρύσεως, καὶ γιὰ τὴ λατρευτικὴ ζωή τους. (Βλ. Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Β´, σ. 185-256).

Ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς λατρείας τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἀντίστοιχης παρουσίας δοξασιῶν καὶ παραδόσεων (ἀρχαίων ἢ νέων), εἶναι καὶ οἱ προσωνυμίες ποὺ δίνονται συνήθως στοὺς ἁγίους ἢ στὴν Παναγία τῶν ναῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εὔκολοι σὲ τέτοια ὀνόματα, ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἐκκλησίες τῆς Θεοτόκου, ποὺ ἀφθονοῦσαν στὴν πόλι τους, ἐπειδὴ ἡ Παναγία ἦταν τότε πολιοῦχος τῶν Ἀθηνῶν. (Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ εὐλάβεια τῶν Τούρκων, ἀφοῦ «οὐχὶ ἅπαξ ἐθεάθη Τούρκισσα, ἀνυπόδητος καὶ μετὰ λαμπάδος εἰς τὴν χεῖρα, πορευομένη εἰς Καισαριανήν, διότι τὸ εἶχε τάμα εἰς τὴν Παναγίαν» (Καμπούρογλου, Β´, 52). Μποροῦμε νὰ σημειώσουμε μερικὰ ὀνόματα ποὺ σώζονται ἀκόμη: ἡ Βλασσαροῦ, ἡ Γοργοεπήκοος, τοῦ Καντήλη, ἡ Καπνικαρέα, ἡ Κιμινιάτισσα, τοῦ Κοττάκη, ἡ Κρυσταλλιώτισσα, ἡ Ἁγία Κυρά, τοῦ Λυκοδήμου, ἡ Μεγάλη Παναγία, ἡ Παντάνασσα, ἡ Πελεκαρίχη, τῆς Πέτρας, ἡ Πυργιώτισσα, ἡ Ροδίτισσα, ἡ Ρόμπη, ἡ Χρυσοκαστριώτισσα, ἡ Χρυσοροΐδαινα, ἡ Χρυσοσπηλιώτισσα κ.ἄ. (Βλ. Καμπούρογλου, σ. 274).

Ἡ συχνὴ λατρεία στὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ συχνὰ προσκυνήματα στὰ μοναστήρια μαρτυροῦν ἢ ἔχουν ἀποτέλεσμα τὴν παρουσία οἰκογενειακῶν λατρευτικῶν ἐθίμων, ποὺ ἐκδηλώνονται εἴτε στὴ διάρκεια τοῦ ἔτους (ἡμερολογιακά), εἴτε στὶς μεγάλες ὧρες τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι ἡ γέννησις, ὁ γάμος καὶ ὁ θάνατος. Τὰ ἔθιμα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ ἔκφρασι τῆς λαογραφικῆς ζωῆς ἑνὸς τόπου, κι' ἐνδιαφέρει νὰ δώσουμε ἐδῶ μερικὰ ἰδιότυπα ἀθηναϊκά, ποὺ εἶναι βέβαια χριστιανικώτατα, ἀλλὰ καὶ δὲν τοὺς λείπουν οἱ ἀπηχήσεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς:

Α´. Ἡμερολογιακά: 1. Πρωτοχρονιά. Ἀνήμερα τὸ πρωί, οἱ οἰκογένειες πήγαιναν στὴν ἐκκλησία, κι' ἕνα μέλος (ὁ (νοικοκύρης) κρατοῦσε στὴν τσέπη του ροΐδι, νὰ εὐλογηθῆ. Γυρίζοντας στὸ σπίτι, τὸ ἔσπαγε στὴ μέση τῆς αὐλῆς κι' ἔλεγε: «Χρόνια πολλὰ κι' εὐτυχισμένα». Τὸ μεσημέρι, στὸ τραπέζι, ὁ νοικοκύρης ἔκοβε τὴ βασιλόπιττα σταυροειδῶς στὰ τέσσερα. 2. Φῶτα. Τὴν παραμονή, τὰ παιδιὰ ἔψαλλαν τὸν καλανδικὸ ὕμνο: «Ἤρθανε τὰ Φῶτα κι' οἱ φωτισμοί, ἤρθαν οἱ παπάδες κι' οἱ ἁγιασμοί, ἤρθανε τὰ Φῶτα τὰ φωτεινά, ἦρθε κι' ἡ κυρά μας ἡ Παναγιά....» κ.λ.π. (Βλ. Καμπούρογλου, Α´, σ. 235). Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγιασμοῦ, οἱ παπάδες ἁγίαζαν τὰ σπίτια κι' οἱ πιστοὶ ἐνήστευαν. Ἔτρωγαν ἰδιαίτερα φακές, «ὅσα κλωνιὰ φᾶνε, τόσα δοχεῖα λάδι νὰ κάμουν». Ἀνήμερα ἁγίαζαν τὰ νερά, ὄχι ὅμως καὶ τὴ θάλασσα. Ἀπὸ τότε πάντως ξεκινοῦσαν τὰ πλοῖα γιὰ τὰ ταξίδια τους, ἐπειδή, μὲ τὸν σταυρό, ἔφευγαν τὰ τελώνια τῆς θαλάσσης. 3. Ἀποκριές. Τὸ βράδυ τῆς Τυρινῆς ἔκαναν τὴ χάσκα. Ἐκρεμοῦσαν ἕνα καθαρισμένο ἀβγὸ (τὸ τελευταῖο πρὶν νηστέψουνε) μ' ἕνα σπάγγο ἀπὸ καλάμι. Ὅλοι προσπαθοῦσαν νὰ τὸ ἁρπάξουν μὲ τὸ στόμα, «γιὰ τὸ καλό». Τὴν Καθαρὴ Δευτέρα «χαλοῦσαν τὰ Κούλουμα» στὶς Κολῶνες (=στύλους τοῦ Ὀλυμπιείου). 4. Τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος. Δὲν ἔγνεθαν οὔτε ἔστριβαν τὸ νῆμα οἱ νοικοκυρὲς (παρετυμολογία: ἅγιος Στρίφων). 5. Τῶν «Ἁγίων Σαράντων». Ἔφτιαχναν κι' ἔτρωγαν πίττες μὲ 40 φύλλα, ἔσπερναν τὸν σαραντάφυλλο βασιλικὸ (γιὰ τοῦ Σταυροῦ) κι' ἔδιναν 40 μικροπράγματα, ἐλεημοσύνη. 6. Τοῦ Λαζάρου. Ἐζύμωναν κουλοῦρες-ἀνθρωπάρια, μὲ καρύδι καὶ σταφίδες. Τὶς ἔλεγαν «Λαζάρους». 7. Μεγάλη Τετάρτη. Οἱ ἐκκλησάρισσες μάζευαν ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς ἐνορίας ἀλεῦρι καὶ τὸ πήγαιναν τοῦ παπᾶ κι' ἔπιανε προζύμι νέο, μὲ τίμιο ξύλο. Τὸ προζύμι αὐτὸ τὸ μοίραζαν τὴ Μ. Πέμπτη, ὕστερα ἀπὸ τὴ λειτουργία, κι' οἱ νοικοκυρὲς ἐζύμωναν τὶς λαμπριάτικες κουλοῦρες. 8. Μ. Παρασκευή. Ὅσες ἐφύλαγαν τὸν Ἐπιτάφιο, ἐνήστευαν καὶ τὸ ψωμί. Τὸ βράδυ μόνο ἔτρωγαν μιὰ μπουκιὰ βουτηγμένη στὸ ξύδι. Τὰ λουλούδια τοῦ Ἐπιταφίου, τὰ ἅρπαζαν, τὰ ἐξέραιναν καὶ μ' αὐτὰ ἐλιβανίζονταν γιὰ τὸ μάτιασμα. Τὰ κεριὰ τὰ φύλαγαν γιὰ βροντές, ἀστραπὲς κι' ἀστροπελέκι. Τότε τὰ ἄναβαν κι' ἔλεγαν τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας. 9. Μ. Σάββατο. Ἔβγαινε ἡ ἐκκλησάρισσα στὴ γειτονιὰ καὶ μάζευε ξύλα γιὰ τὴ φωτιά, ποὺ θὰ ἔκαιγαν τὸν Ἑβραῖο («φέρτε ξερόνια γιὰ τὸν Ὀβραῖο!»). Στὴ φωτιὰ ἐκείνη, ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἀνάστασι, ἔψηνε ὁ παπᾶς τὸ ἀρνί του. 10. Πάσχα. Ἦταν μεγάλη ἁμαρτία νὰ μείνῃ ἄνθρωπος χωρὶς κουλοῦρα, κόκκινα ἀβγὰ καὶ λίγο ἀρνί. Ὅλοι ἔστελναν ἢ φιλοξενοῦσαν τοὺς φτωχούς, καὶ πολὺ πε-

ρισσότερο τὰ Μοναστήρια. Στὸν ἑσπερινὸ τῆς Λαμπρῆς ('Αγάπη) ἔκαναν καὶ τὴν ἀδελφοποιΐα (βλ. λέξι). 11. Τρίτη τῆς Λαμπρῆς. Γιόρταζαν στὸ Θησεῖο, μὲ τελετουργικὸ χορό, τὰ Ρουσάλια. 12. Τὰ 7 «πρωτόπεφτα» μετὰ τὴ Λαμπρὴ (δηλαδὴ τὶς Πέμπτες τοῦ Πεντηκοσταρίου). Κανεὶς δὲν ἐργαζόταν στὸ χωράφι, ἀλλὰ ἄνοιγαν ἐρημοκκλήσια καὶ τὰ λειτουργοῦσαν. 13. Δευτέρα τοῦ Θωμᾶ. Ξανάπιαναν οἱ γυναῖκες τὸ γνέσιμο καὶ τ' ἀδράχτι, ἀφοῦ λέγανε 3 φορὲς τὸ «Χριστὸς 'Ανέστη». 14. Τ' Ἅη-Γιωργιοῦ. Πρωτομάζευαν τὸ χαμομῆλι καὶ τὸ ἔπαιρναν νὰ λειτουργηθῆ στὴν ἐκκλησία. Οἱ τσοπάνηδες καλοῦσαν τὸν κόσμο στὶς στάνες καὶ μοίραζαν γάλα. 15. Τῆς 'Αγίας Μαύρας (3 Μαΐου). Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι λειτουργοῦσαν στὴν 'Αγία Μαύρα, κι' ἔκαναν λιτανεία γιὰ τὶς ἀρρώστειες. 16. Τῆς 'Αναλήψεως. Πήγαιναν ὅλοι στὴν Καισαριανὴ κι' ἔπαιρναν ἁγίασμα τῆς ἑορτῆς. 17. Τοῦ Ἅη-Γιάννη τοῦ Κλήδονα (24 'Ιουνίου). Πηδοῦσαν φωτιὲς κι' ἔρριχναν τὰ «ριζικά». 18. Τῆς 'Αγίας Γλυκερίας (13 'Ιουλίου). Γιόρταζαν γιὰ τὰ μικρὰ παιδιά. 19. Μεταμόρφωσις. Ἔβγαιναν στ' ἀμπέλια. 20 Δεκαπενταύγουστο. Ἐγίνονταν οἱ περισσότερες γιορτὲς τῆς Παναγίας, καὶ μάλιστα στὸ Δαφνί. 21. Τοῦ 'Αγ. Δημητρίου. Γιόρταζαν οἱ γεωργοί, ἄνοιγαν, μὲ τὴν εὐλογία τοῦ ἱερέως, τὰ νέα κρασιὰ κι' ἐτελοῦσαν ἀρραβῶνες. Ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ χειμῶνα. 22. Τῶν Εἰσοδίων. Ἔκαναν μεγάλη λιτανεία τῆς «'Αγίας Κυρᾶς» ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων. 22. Χριστούγεννα. Ἄναβαν στὴν ἑστία ἕνα μεγάλο ξύλο νὰ καίεται ὅλο τὸ Δωδεκαήμερο. Μετὰ τὸν ἁγιασμὸ ἔρριχναν τὴ στάχτη του στὰ ἀμπέλια. Τὰ κάλανδα τῆς παραμονῆς ἔλεγαν: «Χριστούγεννα, πρωτόγεννα, πρώτη γιορτὴ τοῦ κόσμου, ὁποὺ γεννήθη ὁ Χριστὸς νὰ σώση τοὺς ἀνθρώπους...» κ.λ.π. (Βλ. Καμπούρογλου, Γ', σ. 164-174).

Β'. Οἰκογενειακά: 1. Τῆς γεννήσεως. Οἱ ἐγκυμονοῦσες γυναῖκες ἔκαναν συνήθως λειτουργία στὸ ἐξωκκλῆσι τοῦ 'Αγ. 'Ελευθερίου, στὸν ἐλαιῶνα. Ὕστερ' ἀπὸ τὸν τοκετό, ὅσες ἦταν μέσα στὸ δωμάτιο τῆς λεχοῦς δὲν ἔβγαιναν ἔξω, ἂν δὲν ἐδιάβαζε τὴν εὐχὴ ὁ ἱερεύς. Σταυρὸ (τοῦ λαιμοῦ ἢ τῆς σκούφιας) δὲν ἔβαζαν στὰ παιδιά, πρὶν σαραντίσουν. Τὸ βράδυ τῆς τρίτης ἡμέρας, στὸ σπίτι τοῦ βρέφους ἑτοίμαζαν τραπέζι, γιὰ τρία πρόσωπα, μὲ μέλι, ἀμύγδαλα, ψωμὶ καὶ νερό. 'Επίσης, τοποθετοῦσαν νομίσματα καὶ κοσμήματα. Θὰ ἔρχονταν οἱ Τρεῖς Μοῖρες νὰ μοιράνουν τὸ παιδί. 'Ανάδοχοι τῶν παιδιῶν στὸ βάπτισμα μποροῦσαν νὰ γίνουν καὶ Τοῦρκοι, ἀλλὰ τοὺς ἀντιπροσώπευε στὸ μυστήριο χριστιανός. 'Εσυνήθιζαν καὶ τὸ ρασοφόρεμα στὰ μικρά, ὡς 7 χρονῶν, ὅταν ἐκινδύνευαν ἀπὸ ἀρρώστεια, καὶ τὰ ἔταζαν. 2. Τοῦ γάμου. Πρὶν ἀπὸ τὸ προικοσύμφωνο, οἱ γυναῖκες συνήθιζαν νὰ ὑπογράφουν «ξωφύλλι», μὲ κατάλογο τῶν προικιῶν ποὺ θὰ ἔδιναν στὴ νύφη. 'Εσχεδίαζαν ἐπάνω σταυρὸ τοῦ Γολγοθᾶ μὲ τὰ IC-XC NI-KA, κι' ἄρχιζαν ἔπειτα μὲ τὸ «Εἰς δόξαν Χριστοῦ» καὶ «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος». 'Ακολουθοῦσε ἡ ἐπίκλησις τῶν ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ 'Ελένης, τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου (στεφάνωμα) καὶ τοῦ μεγαλομάρτυρος Προκοπίου (νὰ προκόψουν). Τὸ στεφάνωμα τὸ ἔλεγαν «εὐλογία». Γιὰ στέφανα ἐχρησιμοποιοῦσαν τὰ «σεργοῦτσα» ἢ «κορῶνες», ποὺ τὰ ἐδανείζονταν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ (κοσμήματα τῆς Παναγίας). Εἶχαν ὅμως καὶ ἁπλὲς κληματόβεργες, ποὺ τὶς τύλιγαν μὲ ταινίες καὶ χρυσόχαρτα. Οἱ πλουσιώτεροι ἔφτιαχναν ἀσημένιες μιμήσεις τῆς κληματόβεργας. Στὴν ἱεροτελεστία, ὅταν ἔψαλλαν τὸ «'Ησαΐα, χόρευε», ὁ κουμπάρος ἐτύλιγε τὸ ἀντρόγυνο σ' ἕνα ὕφασμα, ἀλλὰ ἕνα ἀγόρι τοὺς ἐχώριζε. 3. Τῆς τελευτῆς. Ὅταν πέθαινε κάποιος, ὅλοι οἱ γείτονες ἔρριχναν νερὸ στὴν ἐξώπορτά τους κι' ἔβγαζαν ἐπίσης ἕνα ἀγγεῖο γεμᾶτο νερό, γιὰ νὰ περάση ὁ ἄγγελος, νὰ δροσιστῆ καὶ νὰ πλύνη τὸ σπαθί του. Ἂν ἡ ἀγωνία τοῦ ἑτοιμοθανάτου κρατοῦσε πολύ, ἔφερναν τὸν παπᾶ νὰ διαβάση τὴν «ψυχορραοῦσα». Μέσα στὸ δωμάτιο δὲν ἔμενε κανεὶς ἄλλος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παπᾶ. Ὅποιος ἄκουε τὴν εὐχή, θὰ πέθαινε. Μὲ τὴν εὐχὴ αὐτὴ ψοφοῦσαν «καὶ τὰ φίδια τοῦ σπιτιοῦ». 'Απὸ τὰ κόλλυβα ποὺ ἔφτιαχναν γιὰ τοὺς νεκρούς, ἔρριχναν πάντα τρεῖς χοῦφτες στὰ κεραμίδια, γιὰ νὰ φᾶνε ἀπὸ κεῖ οἱ ψυχές (Βλ. Καμπούρογλου, Γ', σ. 24-80).

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι καὶ τὴν ἀνάδειξι τῶν 'Αθηνῶν σὲ πρωτεύουσα τῆς 'Ελλάδος (1834), ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ ἄρχισε ν' ἀλλάζη μὲ τὴν εἰσροὴ ξένων καὶ ἐπαρχιωτῶν, ποὺ ἔφερναν τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἐπαγγέλματά τους. Στὴν ἀρχὴ ἐδημιουργήθηκαν συνοικίες ('Αναφιώτικα, Μανιάτικα κ.ἄ.) ποὺ ἐκρατοῦσαν μὲ ἐσωτερικὴ αὐτοτέλεια τὰ τοπικὰ ἔθιμα. Ἔπειτα ὅμως ἡ ἀνάμιξις ἀκολούθησε, μὲ τὶς ὑπαλληλικὲς μετακινήσεις, τὴ διοίκησι, τὸν στρατὸ καὶ τὰ ταξίδια. Ἡ πόλις ἁπλώθηκε μακριά, νέες ἐκκλησίες κι' ἐνορίες δημιουργήθηκαν, νέες γιορτὲς κι' ἔθιμα ἔγιναν γνωστά. Τὸ 1922, μὲ τὴ συρροὴ τῶν προσφύγων τῆς Μ. 'Ασίας καὶ τῆς Θράκης, ἡ ἀλλαγὴ καὶ ἡ ἀλλοίωσις τῆς λαογραφικῆς ζωῆς τῶν 'Αθηνῶν ἦταν ἀποφασιστική. Τὰ λατρευτικὰ καὶ ἑορταστικὰ ἔθιμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης, τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Θράκης, ἔγιναν γνωστὰ στοὺς παλαιότερους κατοίκους τῶν 'Αθηνῶν, καὶ μάλιστα ἐπεβλήθησαν μὲ τὴν παραδοσιακὴ γνησιότητά των. Τὸ ἐμπόριο ἐκαλλιέργησε τὴν προβολὴ καὶ καθιέρωσι τῶν νέων ἐθίμων, κι' ἔτσι ἔχουμε σήμερα στὴ μεγάλη πρωτεύουσα μιὰ πλουσιώτατη λατρευτικὴ λαογραφία, μὲ ποικίλο ἑορτολόγιο, ἐκδηλώσεις, ἔθιμα καὶ δοξασίες. Ὁ ξένος μελετητὴς ἢ ὁ εἰδικὸς λαογράφος μπορεῖ νὰ διαπιστώση σαφῆ μεταφορὰ ἐπαρχιακῶν ἢ προσφυγικῶν λατρευτικῶν ἐθίμων, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἐνδιαφέρουσα σύνθεσι ἑλληνικῆς λαϊκῆς λατρείας, μὲ νέους προστάτες ἁγίους, νέα προσκυνήματα καὶ ἐνορίες, νέες ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις, (ἔθιμα Δωδεκαημέρου, Πάσχα κ.λ.π.), ποὺ ἑνώνονται εὔκολα. Κάτω ἀπὸ μιὰ κοινὴ θρησκευτικότητα καὶ ἑλληνικότητα, ἀφομοιώνονται οἱ ἐπαρχιακὲς ἰδιοτυπίες, σὲ τρόπο ποὺ τὸ ἀθηναϊκὸ ἔθιμο μεταφέρεται τώρα καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

1) Ὁ Μακαριώτατος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος.

2) Οἱ βοηθοὶ αὐτοῦ 'Επίσκοποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐν Ν. 'Ιωνίᾳ 'Αρχιερατικὸς 'Επίτροπος, νῦν τιτουλάριος Μητροπολίτης.

Κεντρικαὶ Ὑπηρεσίαι καὶ Γραφεῖα

1. Πρωτοσυγκελλία. Διευθυντὴς τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς εἶναι ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος. Παρ' αὐτῷ ὑπηρετοῦν εἷς γραμματεὺς καὶ οἱ ἀναγκαιοῦντες κλητῆρες.
2. 'Ιδιαίτερον Γραφεῖον τοῦ 'Αρχιεπισκόπου.
3. Μητροπολιτικὸν Συμβούλιον. Τούτου προεδρεύει εἷς τῶν βοηθῶν 'Επισκόπων, μετέχουν δὲ ὡς μέλη ὁ Βασιλικὸς 'Επίτροπος παρὰ τῇ 'Ιερᾷ Συνόδῳ, ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς Θρησκευμάτων τοῦ 'Υπουργείου 'Εθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ὁ Διευθυντὴς τοῦ ΤΑΚΕ, εἷς τῶν νομικῶν συμβούλων τοῦ κράτους, ὁ Διευθυντὴς Θρησκευμάτων τοῦ 'Υπουργείου Παιδείας, εἷς τῶν ἐφημερίων τῆς 'Ιερᾶς 'Αρχιεπισκοπῆς καὶ ὁ οἰκεῖος γραμματεύς.
4. 'Επισκοπικὸν Δικαστήριον. Τούτου προεδρεύει πάλιν εἷς τῶν βοηθῶν 'Επισκόπων, μετέχουν δὲ ὡς μέλη δύο τῶν ἐφημερίων τῆς 'Ι. 'Αρχιεπισκοπῆς, ἀναπληρούμενοι ἐν περιπτώσει κωλύματος ὑπὸ ἑτέρων δύο. 'Υπάρχει δὲ καὶ ἴδιος γραμματεύς.
5. 'Εποπτεία ἐπὶ τοῦ κηρύγματος, τῆς κατηχήσεως καὶ τῶν ἐξομολόγων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων ἀσκεῖ εἷς τῶν βοηθῶν 'Επισκόπων.
6. Γραμματεία. 'Αποτελεῖται ἐξ ἑνὸς γραμματέως καὶ ἑνὸς γραφέως.
7. Γραφεῖον Τύπου καὶ παρακολουθήσεως ξένων προπαγανδῶν. Διευθύνει εἷς τῶν βοηθῶν 'Επισκόπων, συνεργάζονται δὲ καὶ δύο θεολόγοι ἐφημέριοι.
8. Γραφεῖον Γάμων καὶ Διαζυγίων ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ προϊσταμένου καὶ 4 βοηθῶν αὐτοῦ.
9. Λογιστήριον μὲ 5 ὑπαλλήλους.
10. Ταμεῖον.
11. Γενικὸν Φιλόπτωχον Ταμεῖον. Εἰς αὐτὸ ὑπηρετοῦν εἷς λογιστής, 2 γραμματεῖς καὶ ὁ ταμίας.
12. 'Επιτροπὴ ἐξετάσεως ψαλτῶν.

Ἡ 'Ιερὰ 'Αρχιεπισκοπή, ἐν τῇ μερίμνῃ της ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἔχει εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἀκροωμένην καὶ κρίνουσαν τοὺς προτεινομένους ἁρμοδίως ὑπὸ τῶν 'Εκκλησιαστικῶν Συμβουλίων, πρὸς διορισμόν, ψάλτας. Ταύτης μετέχουν ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος, δύο καθηγηταὶ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς τοῦ 'Ωδείου 'Αθηνῶν καὶ δύο ἐκ τῶν ἱεροψαλτῶν.

13. «'Ιερὸς Σύνδεσμος». Σύλλογος τῶν κληρικῶν τῆς 'Ιερᾶς 'Αρχιεπισκοπῆς, ἱδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου 'Αθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ, ἐκδίδων ἄλλοτε

καὶ ὁμώνυμον περιοδικόν. Τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ μόνιμος πρόεδρος εἶναι ὁ ἑκάστοτε Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

14. Βιβλιοθῆκαι. Ἐν εἰδικῇ αἰθούσῃ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς ὑπάρχουν αἱ ἑξῆς βιβλιοθῆκαι: α) Τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» καὶ β) τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (†1938) κληροδοτηθεῖσα διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ εἰς τὴν Ἱερὰν Ἀρχιεπισκοπήν.

Περιφερειακὴ ὀργάνωσις

1. Ἱεροκήρυκες. Ἐκτὸς τοῦ ἱεροκήρυκος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ ὑπάρχουν 3 ἀκόμη ἱεροκήρυκες τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἐπίσης τὸν θεῖον λόγον κηρύττουν οἱ ἐφημερεύοντες ἱεροκήρυκες, οἱ θεολόγοι ἐφημέριοι καὶ ἕτεροι ἐντεταλμένοι ἱεροκήρυκες τῶν ἱερῶν ναῶν (κληρικοὶ καὶ λαϊκοί).

2. Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Ἐν τοῖς ἐνοριακοῖς ναοῖς λειτουργοῦν κατηχητικὰ σχολεῖα, εἰς ἃ διδάσκουν κατηχηταὶ ἐφωδιασμένοι διὰ κανονικοῦ γράμματος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπὸ τοῦ 1960 ἑνοποιηθέντων κατηχητικῶν βοηθημάτων, τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1961 - 1962 ἐλειτούργησαν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς τὰ κάτωθι σχολεῖα, εἰς ἃ περιλαμβάνονται καὶ τὰ τῆς ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1962 ἱδρυθείσης Μητροπόλεως Πειραιῶς:

		ἀρρένων	θηλέων	μικτὰ
α΄) Ἀνώτερα:	128 ἐξ ὧν	55	73	
β΄) Μέσα:	305 ἐξ ὧν	141	164	
γ΄) Κατώτερα:	382 ἐξ ὧν	185	193	4
δ΄) Ἐργαζομένων:		10	15	5
ε΄) Κωφαλάλων:				3

Ἐνοριακοὶ ναοὶ μεθ' ἡμερομηνιῶν καθ' ἃς ἑορτάζουν.

Α΄. Ἀθηνῶν

1. Καθεδρικὸς (Μητροπολ.) Εὐαγγελισμὸς Θεοτόκου
2. Ἁγ. Ἀθανασίου, Θησείου (18 Ἰαν., 5 Ἰουλ.)
3. Ἁγ. Αἰκατερίνης, Πετραλώνων (25 Νοεμ.)
4. Ἁγ. Αἰκατερίνης, Πλάκας (25 Νοεμ.)
5. Ἁγ. Αἰμιλιανοῦ, Λόφου Σκουζὲ (18 Ἰουλ.)
6. Ἁγ. Ἀλεξάνδρου, Παλ. Φαλήρου (30 Αὐγ.)
7. Ἁγ. Ἀναργύρων, Ψυρρῆ (1 Ἰουλίου, 1 Νοεμ).
8. Ἁγ. Ἀναργύρων, Ν. Σμύρνης (1 Ἰουλ., 1 Νοεμβ.)
9. Ἁγ. Ἀνδρέου, Πετραλώνων (30 Νοεμ.)
10. Ἁγ. Ἀνδρέου, Κάτω Πατησίων (30 Νοεμ.)
11. Ἁγ. Ἄννης, Περιβολίων (25 Ἰουλ.)
12. Ἁγ. Ἀντωνίου, Πατησίων (17 Ἰαν.)
13. Ἁγ. Ἀντωνίου, Περιστερίου (17 Ἰαν.)
14. Ἁγ. Ἀποστόλων, Θησείου (29 καὶ 30 Ἰουν.)
15. Ἁγ. Ἀποστόλων, Ὑμηττοῦ (29 καὶ 30 Ἰουν.)
16. Ἁγ. Ἀποστόλων, Τζιτζιφιῶν (29 καὶ 30 Ἰουν.)
17. Ἁγ. Ἀρτεμίου, τέως Γούβας, (20 Ὀκτωβρ.)
18. Ἁγ. Ἀσωμάτων, Θησείου (8 Νοεμβρ.)
19. Ἁγ. Βαρβάρας, Πατησίων (4 Δεκ.)
20. Ἁγ. Βαρβάρας, Δάφνης (4 Δεκ.)
21. Ἁγ. Βαρβάρας, Παλ. Φαλήρου (4 Δεκ.)
22. Ἁγ. Βασιλείου, Πολυγώνου (1 Ἰαν.)
23. Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, Χριστοκοπίδου (25 Δεκ.)
24. Ἁγ. Γερασίμου, Κουπονίων (20 Ὀκτ., 4 Μαρ.)
25. Ἁγ. Γεωργίου, Καρύκη (23 Ἀπρ.)
26. Ἁγ. Γεωργίου, Κυψέλης (23 Ἀπρ.)
27. Ἁγ. Γεωργίου, Ἀκαδ. Πλάτωνος (23 Ἀπρ.)
28. Ἁγ. Γεωργίου, Κυνοσάργους (23 Ἀπρ.)
29. Ἁγ. Γεωργίου, Καλλιθέας (23 Ἀπριλ.)
30. Ἁγ. Γεωργίου, Ν. Σφαγείων (23 Ἀπριλ.)
31. Ἁγ. Γεωργίου, Ψυχικοῦ (23 Ἀπριλ.)
32. Ἁγ. Γλυκερίας, Γαλατσίου (13 Μαΐου)
33. Προφ. Δανιήλ, Βοτανικοῦ (17 Δεκεμβρίου)
34. Ἁγ. Δημητρίου, Ἀμπελοκήπων (26 Ὀκτωβρ.)
35. Ἁγ. Δημητρίου, Ψυρρῆ (26 Ὀκτωβρ.)
36. Ἁγ. Δημητρίου, Ν. Ἑλβετίας (26 Ὀκτωβρ.)
37. Ἁγ. Δημητρίου, Μπραχαμίου (26 Ὀκτωβρ.)
38. Ἁγ. Δημητρίου, Ψυχικοῦ (26 Ὀκτωβρ.)
39. Ἁγ. Διονυσίου, Σκουφᾶ-Κολωνακίου (3 Ὀκτωβ.)
40. Ἁγ. Εἰρήνης, Αἰόλου (5 Μαΐου)
41. Ἁγ. Ἐλευθερίου, Ἄρεως (15 Δεκεμβρίου)
42. Ἁγ. Ἐλευθερίου, Κάτω Πατησίων (15 Δ/βρίου)
43. Εὐαγγελισμοῦ, Περιστερίου (25 Μαρτ.)
44. Εὐαγγελισμοῦ, Ὑμηττοῦ (25 Μαρτ.)
45. Εὐαγγελισμοῦ, Χαροκόπου (25 Μαρτίου)
46. Ἁγ. Εὐφημίας, Ν. Χαλκηδ. (11 Ἰουλ. & 16 Σεπτ.)
47. Ἁγ. Ζώνης, Πατησίων (31 Αὐγ.)
48. Ζωοδόχου Πηγῆς, Ἀκαδημίας (26 Ἀπριλ.)
49. Ζωοδόχου Πηγῆς, Δάφνης (26 Ἀπριλ.)
50. Προφήτου Ἠλιοὺ, Παγκρατίου (20 Ἰουλ.)
51. Προφήτου Ἠλιοὺ, Ριζουπόλεως (20 Ἰουλ.)
52. Πρ. Ἠλιοὺ & Παντανάσσης, Τζιτζιφ. (20 Ἰουλ., 8 Σεπ.)
53. Ἁγ. Θεράποντος, Ζωγράφου (14 Μαΐου)
54. Ἁγ. Θωμᾶ, Ἀμπελοκήπων (28 Ἀπριλ., 6 Ὀκτωβρ.)
55. Ἁγ. Θωμᾶ, Ἄνω Κυψέλης (28 Ἀπριλ. καὶ 6 Ὀκτ.)
56. Τριῶν Ἱεραρχῶν, Πετραλώνων (30 Ἰανουαρ.)
57. Ἁγ. Ἰωάννου, Βουλιαγμένης (29 Αὐγούστου)
58. Ἁγ. Ἰωάννου, Γαργαρέττας (29 Αὐγ.)
59. Ἁγ. Ἰωάννου, Ν. Σφαγείων-Ταύρου (29 Αὐγ.)
60. Ἁγ. Ἰωάννου, Μαδύτου-Ν. Φιλ/φείας (29 Αὐγ.)
61. Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου, Σεπολίων (8 Μαΐου, 26 Σεπ.)
62. Κοιμ. Θεοτόκου, Ἡλιουπόλεως (15 Αὐγ.)
63. Κοιμ. Θεοτόκου, Καισαριανῆς (15 Αὐγ.)
64. Κοιμ. Θεοτόκου, Κολοκυνθοῦς (15 Αὐγ.)
65. Κοιμ. Θεοτόκου, Κυνοσάργους (15 Αὐγ.)
66. Κοιμ. Θεοτόκου, Μοναστηρακίου (15 Αὐγ.)
67. Κοιμ. Θεοτόκου, Ν. Σφαγείων (15 Αὐγ.)
68. Κοιμ. Θεοτόκου, Τουρκοβουνίων (δὲν λειτουργεῖ)
69. Κοιμ. Θεοτόκου, Π. Φαλήρου-Ἐδὲμ (15 Αὐγ.)
70. Κοιμ. Θεοτόκου, Ν. Φιλαδελφείας (15 Αὐγ.)
71. Κοιμ. Θεοτόκου, Χαϊδαρίου-Ν. Φωκῶν (15 Αὐγ.)
72. Κοιμ. Θεοτόκου, Χρυσοκαστριωτίσσης (15 Αὐγ.)
73. Κοιμ. Θεοτόκου, Χρυσοσπηλαιωτίσσης (15 Αὐγ.)
74. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Ἡλιουπόλεως (21 Μαΐου)
75. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Κολωνοῦ (21 Μαΐου)
76. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Μοσχάτου (21 Μαΐου)
77. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Ὁμονοίας (21 Μαΐου)
78. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Πυρ/ποιείου-Αἰγάλεω (21 Μαΐου)
79. Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, Πατησίων (18 Ὀκτ.)
80. Ἁγ. Μαρίνης καὶ Ἁγίας Παρασκευῆς, Ἀνθουπόλεως Περιστερίου (17 καὶ 26 Ἰουλίου)
81. Ἁγ. Μαρίνης, Ἡλιουπόλεως (17 Ἰουλ.)
82. Ἁγ. Μαρίνης, Θησείου (17 Ἰουλ.)
83. Ἁγ. Μαρκέλλης, Βοτανικοῦ (22 Ἰουλ.)
84. Ἁγ. Μελετίου, Σεπολίων (1 Σεπτ.)
85. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος, Βύρωνος (6 Αὐγ.)
86. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος, Καλλιθέας (6 Αὐγ.)
87. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος, Μοσχάτου (6 Αὐγ,)
88. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος, Πλάκας (6 Αὐγ.)
89. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος, Λ. Συγγροῦ (6 Αὐγ.)
90. Ἁγ. Νικολάου, Καισαριανῆς (6 Δεκ.)
91. Ἁγ. Νικολάου, Καλλιθέας (6 Δεκ.)
92. Ἁγ. Νικολάου, Κάτω Πατησίων (6 Δεκ.)
93. Ἁγ. Νικολάου, Πευκακίων (6 Δεκ.)
94. Ἁγ. Νικολάου, Πτωχοκομείου (6 Δεκ.)
95. Ἁγ. Νικολάου, Ραγκαβᾶ (6 Δεκ.)
96. Ἁγ. Νικολάου, Φιλοπάππου (6 Δεκ.)
97. Παναγίας Ἐλεούσης, Ἁγ. Βαρβ.-Αἰγάλεω (8 Σεπτ.)
98. Ἁγ. Παντελεήμονος, Ἀχαρνῶν (27 Ἰουλ.)
99. Ἁγ. Παντελεήμονος, Ἰλισσοῦ (27 Ἰουλ.)
100. Ἁγ. Πάντων, Καλλιθέας (16 Ἰουν.)
101. Ἁγ. Παρασκευῆς, Χαϊδαρίου (26 Ἰουλ.)
102. Ἁγ. Παρασκευῆς, Ν. Σμύρνης (26 Ἰουλ.)
103. Ἁγ. Παύλου, Ψαρρῶν (29 Ἰουν.)
104. Ἁγ. Πολυκάρπου, Βοτανικοῦ (23 Φεβρ.)
105. Ἁγ. Σάββα, Βοτανικοῦ (5 Δεκ.)
106. Ἁγ. Σοφίας, Φυλ. Συγγροῦ, (17 Σεπτ. καὶ 13 Ἰουν.)
107. Ἁγ. Σοφίας, Ψυχικοῦ (17 Σεπτ.)
108. Ἁγ. Σπυρίδωνος, Σταδίου (12 Δεκ.)
109. Ἁγ. Σπυρίδωνος, Αἰγάλεω (12 Δεκ.)
110. Ὑψώσεως Τ. Σταυροῦ, Αἰγάλεω (14 Σεπτ.)
111. Ὑψώσεως Τ. Σταυροῦ, Ν. Κυδωνιῶν (14 Σεπτ.)
112. Ὑψώσεως Τ. Σταυροῦ, Κυψέλης (14 Σεπτ.)
113. Ἁγ. Στυλιανοῦ, Ἄρεως-Γκύζη (26 Νοεμβρ.)
114. Ταξιαρχῶν Π. Περιστερίου (8 Νοεμβρ.)
115. Ταξιαρχῶν, Περιστερίου (8 Νοεμβρ.)
116. Ταξιαρχῶν, Πύλης Ἀγορᾶς (8 Νοεμβρ.)
117. Ἁγ. Τριάδος, Ἀμπελοκήπων (10 Ἰουν.)
118. Ἁγ. Τριάδος, Βύρωνος (10 Ἰουν.)
119. Ἁγ. Τριάδος, Κεραμεικοῦ (10 Ἰουν.)

120. Ἁγ. Τρύφωνος, Κολωνοῦ (1 Φεβρ.)
121. Ἁγ. Φιλίππου, Βλασσαροῦς (14 Νοεμβρ.)
122. Ἁγ. Φιλοθέης, Κηπουπόλεως Φιλοθέης (19 Φεβ.)
123. Ἁγ. Φωτεινῆς, Ἰλισσοῦ (19 Μαΐου)
124. Ἁγ. Φωτεινῆς, Ν. Σμύρνης (19 Μαΐου)
125. Ἁγ. Χαραλάμπους, Πολυγώνου (10 Φεβρ.)
126. Ἁγ. Χαραλάμπους, Ἠλυσίων (10 Φεβρ.)

Β'. Νέας Ἰωνίας

1. Ἁγ. Ἀναργύρων, Καθ/ὸς Ν. Ἰωνίας (1 Ἰουλ., 1 Νοεμ.)
2. Ἁγ. Ἀναστασίας, Περισσοῦ (22 Δεκ.)
3. Ἁγ. Γεωργίου, Ἐλευθερουπόλεως (23 Ἀπρ.)
4. Ἁγ. Γεωργίου, Παλ. Ἡρακλείου (23 Ἀπρ,)
5. Ἁγ. Εὐσταθίου, Νεαπόλεως (20 Σεπτ.)
6. Ζωοδόχου Πηγῆς, Καλογρέζης.
7. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Ἰνεπόλεως (15 Αὐγ.)
8. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Ν. Ἰωνίας (21 Μαΐου).
9. Ἁγ. Στεφάνου, Σαφραμπόλεως (2 Αὐγ., 27 Δεκ.)

Γ'. Ἐν τοῖς περιχώροις Ἀττικῆς

1. Ἁγ. Ἀθανασίου, Πολυδρόσου (18 Ἰαν., 2 Μαΐου)
2. Ἀναλήψεως, Βριλισσίων
3. Ἁγ. Ἀναργύρων, Ἀττικῆς (1 Ἰουλ., 1 Νοεμβρ.)
4. Ἀναστάσεως Κυρίου, «Τῶν Ἕξ», Χολαργοῦ.
5. Ἁγ. Βαρβάρας, Ν. Ἀργυρουπόλεως (4 Δεκ.)
6. Ἁγ. Γεωργίου, Κομνηνῶν (23 Ἀπριλ.)
7. Ἁγ. Γεωργίου, Π. Ἡρακλείου (23 Ἀπριλ.)
8. Ἁγ. Γεωργίου, Χαλανδρίου (23 Ἀπριλ.)
9. Ἁγ. Δημητρίου, Μυκονιάτικα (26 Ὀκτωβρ.)
10. Εἰσοδίων Θεοτόκου, Βάρης (21 Νοεμβρ.)
11. Προφ. Ἡλιοῦ, Κοιν. Ἁγίας Παρασκευῆς Ἀττικῆς (20 Ἰουλ.)
12. Κοιμ. Θεοτόκου, Βούλας (15 Αὐγ.)
13. Κ. Θεοτόκου—«Φανερωμένης», Χολαργοῦ (15 Αὐγ.)
14. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Γλυφάδος (21 Μαΐου)
15. Μεταμ. Σωτῆρος, Καλαμακίου (6 Αὐγ.)
16. Μεταμ. Σωτῆρος, Σουρμένων (6 Αὐγ.)
17. Ἁγ. Νικολάου, Χαλανδρίου (6 Δεκ.)
18. Ἁγ. Νικολάου, Γλυφάδας (6 Δεκ.)
19. Παναγίας Μαρμαριωτίσσης, (Κοιμ. Θεοτόκου), Χαλανδρίου (15 Αὐγ.)
20. Ἁγ. Παντελεήμονος, Συν. Τράχωνες (27 Ἰουλ.)
21. Ἁγ. Παντελεήμονος, Χαλανδρίου (27 Ἰουλ.)
22. Ἁγ. Παρασκευῆς, Ἀττικῆς (26 Ἰουλ.)
23. Ἁγ. Παρασκευῆς, Ν. Πεντέλης (26 Ἰουλ.)
24. Ἁγ. Τριάδος, Ἡρακλείου
25. Ἁγ. Τριάδος, Ἑλληνικοῦ
26. Ἁγ. Τρύφωνος, Τερψιθέας-Γλυφάδας (1 Φεβρ.)

Δ'. Ναοὶ Κοιμητηρίων

1. Ἁγίων Θεοδώρων, Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν
2. Ἁγ. Ἰσιδώρου, Β' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν (4 Φεβρ.)
3. Ἀναστάσεως, Γ' Νεκροταφείου
4. Ἁγ. Μαρίνης, Περιστερίου
5. Ἁγ. Γεωργίου, Καισαριανῆς
6. Ταξιάρχου Μιχαήλ, Βύρωνος
7. Ταξιάρχου Μιχαήλ, Ν. Σμύρνης
8. Ἁγ. Νικολάου, Ζωγράφου
9. Ἁγ. Γεωργίου, Γλυφάδας
10. Νεκροταφείου Καλλιθέας
11. Παλ. Φαλήρου
12. Κορυδαλλοῦ

Ε'. Προσκυνήματα Ἀποστολικῆς Διακονίας

1. Ἁγ. Βαρβάρας, Δαφνίου (4 Δεκεμ.)
2. Ἁγ. Βαρβάρας, Πατησίων, νῦν ἐνοριακὸς ναὸς (4 Δεκ.)

ΣΤ'. Παρεκκλήσια καὶ Ἐξωκκλήσια τοῦ ΤΑΚΕ

1. Ἁγ. Βαρβάρας, Ψυχικοῦ (4 Δεκ.)
2. Ἁγ. Γεωργίου, Λυκαβηττοῦ (23 Ἀπρ.)
3. Ἁγ. Δημητρίου, Βομβαδιάρη (26 Ὀκτ.)
4. Ἁγ. Δημητρίου, (πρ. Ἁγ. Γεωργ.) Κυψέλης (26 Ὀκτ.)
5. Παναγίας Ἐλεούσης, Καλλιθέας (8 Σεπτ.)
6. Ἁγ. Θεοδώρων, Πλ. Κλαυθμῶνος
7. Ἁγ. Ἰσιδώρου, Λυκαβηττοῦ (4 Φεβρ., 14 Μαΐου)
8. Κοιμ. Θεοτόκου, Ρόμβης (15 Αὐγ.)
9. Ἁγ. Κοσμᾶ, Καλαμακίου (1 Ἰουλ., 1 Νοεμβ.)
10. Ἁγ. Κυριακῆς, ὁδοῦ Ἀθηνᾶς (7 Ἰουλ.)
11. Μεταμορφώσεως, Πετραλώνων (6 Αὐγ.)
12. Ταξιαρχῶν, Πολυγώνου (8 Νοεμβρίου)

Ζ'. Παρεκκλήσια - Ἀρχαιολογικὰ Μνημεῖα. (Τὰ φέροντα τὸ σημεῖον † εἶναι τοῦ ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰ.)

1. Ἁγ. Ἐλευθερίου, Μητροπόλεως
2. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Δαφνίου
3. Εἰσοδίων Θεοτόκου, Καπνικαρέας
4. † Ἅγ. Θεοδώρων, Πλατ. Κλαυθμῶνος
5. Ἁγ. Βαρβάρας, Δαφνίου
6. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Ρόμβης (ἐπὶ Τουρκοκρατίας)
7. † Ἅγ. Ἀποστόλων, Θησείου
8. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Μοναστηρακίου
9. Ἁγ. Ἀσωμάτων, Θησείου
10. Παναγίας, «Ὤμορφη Ἐκκλησιά», Γαλάτσι (ἰδιωτ.)
11. Ἁγ. Ἀποστόλων, Κανάρη (Κυψέλη)
12. Ἁγ. Πάντων, Ἀν. Τσόλα (Ἀμπελόκηποι)
13. Ἁγ. Τριάδος (Ἰλίσσια)

Η'. Παρεκκλήσια Φιλανθρωπικῶν Ἱδρυμάτων

1. Ἀσύλου Ἀνιάτων, Ἅγ. Ἀνάργυροι (1 Ἰουλ., 1 Νοεμ.), καὶ Ἅγ. Ἀνδρέας (30 Νοεμβρίου).
2. Ἀσύλου Ἁγ. Ἀνδρέου, ἐν Ν. Σμύρνη (30 Νοεμ.)
3. Βρεφοκομείου, Ἅγ. Ἀνάργυροι (1 Ἰουλ., 1 Νοεμ.)
4. Ζαννείου Νοσοκομείου, Ἁγ. Βαρβάρα (4 Δεκ.)
5. Τὰ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὀρφανοτροφείου, Βουλιαγμένης: α) Ἅγ. Βασίλειος, Ρούφ (1 Ἰαν.) β) Ἅγ. Εὐθύμιος, Κυψέλης (20 Ἰαν.) γ) Κοιμήσεως Θεοτόκου, ἐν Βουλιαγμένη, (15 Αὐγ.) δ) Γεν. Φιλ. Ταμ. Ἀρχιεπισκοπῆς: Ἐσταυρωμένος, Ρούφ (14 Σεπτ.), ε) Γηροκομείου: Μεταμ. Σωτῆρος (6 Αὐγ.)
6. Ὀρφανοτροφ. Χατζηκώνστα, Ἅγ. Γεώργιος (23 Ἀπρ)
7. Ἀμαλιείου Ὀρφανοτρ., Παμμ. Ταξιαρχῶν (8 Νοεμ.)
8. Ἰωσηφογλείου Ὀρφανοτ., Ἅγ. Χαράλαμπος (10 Φεβ.)
9. Ἀσύλου Ἁγ. Σπυρίδωνος, (Ἅγ. Ἀνάργυροι (1 Ἰουλ., 1 Νοεμβ.)

Θ'. Παρεκκλήσια Νοσοκομείων

1. Ἁγ. Γερασίμου, Πολυκλινικῆς (16 Αὐ., 20 Ὀκ., 4 Μαρ.)
2. Εὐαγγελισμὸς Θεοτόκου, Εὐαγγελισμοῦ.
3. Κοιμ. Θεοτόκου, Λυσσιατρείου.
4. Ἅγ. Σοφίας, Σανατορίου «Σωτηρία» (17 Σεπτ.)
5. Ἁγ. Ἀναργύρων, Ἀρεταιείου.
6. Ἁγ. Παρασκευῆς, πρ. Κλινικῆς Γερουλάνου.
7. Ἁγ. Ἀναργύρων, Δημοτικοῦ Νοσοκομείου.
8. Ἁγ. Κωνσταντίνου, Γ' Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου.
9. Ἁγ. Ὄλγας, Α' Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου.
10. Ἁγ. Αἰκατερίνης, Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.
11. Ἁγ. Σάββα, Ἀντικαρκινικοῦ Ἰνστιτούτου.

Ι'. Ἐξωκκλήσια Ἐκπαιδευτηρίων

1. Ἁγ. Ἀναστασίας τῆς Ρωμαίας, (29 Ὀκ.), Ἀρσακείου ἐν Ψυχικῷ.
2. Ἁγ. Γεωργίου, Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς.
3. Ταξιαρχῶν, (Χίλλ).
4. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Σχολῆς Χωροφυλακῆς.

ΙΑ'. Διάφορα Παρεκκλήσια καὶ Ἐξωκκλήσια ἔχοντα Ἐφημερίους

1. Ἁγίου Ἀνδρέου, Ἀρχιεπισκοπῆς.
2. Ἁγ. Ἀνδρέου, Ἀμπελοκήπων (μονῆς Πετράκη)
3. Ἁγ. Ἀθανασίου, Ψυρρῆ.
4. Γεν. Θεοτόκου «Ἁγία Δύναμις» (Μ. Πεντέλης).
5. Ἁγ. Δημητρίου, Μνημ. Λυσικράτους.
6. Κοιμ. Θεοτόκου, Ἀλίμου-Καλαμακίου.
7. Ἁγ. Παρασκευῆς, Αἰόλου (Μονῆς Ὁσίου Μελετίου).
8. Ἁγ. Τριάδος, Φιλελλήνων (Ρωσικῆς παροικίας)
9. Ζωοδόχου Πηγῆς (Μονῆς Πετράκη), (26 Ἀπριλίου)

4. Ἱεραὶ Μοναί. α') Ἱερὰ Μονὴ Πεντέλης (Κοιμήσεως Θεοτόκου). Ἐν αὐτῇ στεγάζεται καὶ τὸ Πνευματικὸν Φροντιστήριον Κληρικῶν Ἑλλάδος. Ὁ ναός της ἑορτάζει τῇ 15η καὶ 16η Αὐγούστου καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Κτίτωρ ὁ ἐπίσκοπος Εὐρίπου Τιμόθεος (ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος). Ἐξωκκλήσιον Γενέσιον τῆς Θεοτόκου «Ἁγ. Δύναμις». β') Ἱερὰ Μονὴ Πετράκη (Ἀσωμάτων). Ἑορτάζει τὴν 8ην Νοεμβρίου. Μετόχια ναΐδρια Ἁγ. Ἀνδρέου Ἀμπελοκήπων (παρὰ τὸ Ἱπποκράτειον Νοσοκομεῖον), Ζωοδόχου Πηγῆς, Ἁγ. Πάντων (Ἀμπελοκήπων), Ἁγίας Τριάδος (Πάρνηθος), Ἁγ. Νικολάου, Βουλιαγμένης. γ') Ἱερὰ

Μονὴ Θεομήτορος (γυναικεία) ἐν Ἡλιουπόλει, διατηροῦσα πρότυπον ὀρφανοτροφεῖον θηλέων καὶ ἐκπαιδευτήριον. δ') Ἡσυχαστήρια (γυναικεῖα): 1) Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐν Καλάμῳ Ἀττικῆς (Μετόχιον τῆς Ἱ. Μονῆς Πεντέλης) (6 Αὐγούστου). 2) Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου ἐν συνοικισμῷ Παπάγου, Χολαργοῦ (8 Μαΐου, 26 Σεπτεμβρίου). 3) Θ. Μεταμορφώσεως καὶ προφήτου Ἠλιού (Τουρκοβουνίων), (20 Ἰουλίου, 6 Αὐγούστου).

5) Φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς. α) Ὀρφανοτροφεῖον Βουλιαγμένης (ἀρρένων), β) Ἄσυλον Ἁγ. Ἀνδρέου, Ν. Σμύρνης (θηλέων).

ΙΩ. Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ μέχρι τῆς τρίτης δεκαετίας τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ Ἁγία Γραφὴ (Π. καὶ Κ. Διαθήκη) διεδίδετο ὑπὸ τῆς Βρεττανικῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν. Κατὰ καιροὺς ἐξεδόθη ἡ Κ. Διαθήκη καὶ ὑπὸ τῶν οἴκων Μ. Σαλιβέρου καὶ Ἰ. καὶ Π. Ζαχαροπούλου. Ὁ τελευταῖος οὗτος οἶκος ἐξέδωκε κατὰ φωτογραφικὴν ἀνατύπωσιν τὸ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐγκεκριμένον κείμενον.

Ἀπὸ τοῦ 1928 ἡ ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωὴ» ἤρχισεν ἐντατικῶς τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις μὲ ἀρκετὰ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Αὗται ἐσημείωσαν καταπληκτικὴν κυκλοφορίαν. Ἐξέδωκε τὴν Κ. Διαθήκην κατ' ἐπανάληψιν καὶ εἰς ποικίλα σχήματα (μικρὸν σχῆμα, τσέπης, διὰ τοὺς μαθητὰς κ.λ.π.). Ἐπίσης προέβη εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ἐκδόσεις τῆς Π. Διαθήκης κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο' (1928, 1939, 1950) εἰς σχῆμα 8ον. Ὡσαύτως ἐξέδωκεν ἰδιαιτέρως καὶ τὸ Ψαλτήριον εἰς σχῆμα μικρόν. Ἀξιολόγου σημασίας θὰ παραμείνῃ ἡ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Παν. Τρεμπέλα ἐκπονηθεῖσα ἔκδοσις τῆς Κ. Διαθήκης εἰς δύο κομψοὺς τόμους μετὰ συντόμου ἑρμηνείας ἐγκεκριμένης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἀνεπλήρωσε μέγα κενόν, δι' ὃ καὶ ἐξετιμήθη ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐντὸς δεκαετίας ἐσημείωσε τέσσαρας ἀλλεπαλλήλους ἐκδόσεις.

Ἐπίσης τὸ 1955 ὁ Παν. Τρεμπέλας ἐξέδωκε κεχωρισμένως καὶ τὸ Ψαλτήριον μετὰ συντόμου ἐποικοδομητικῆς ἑρμηνείας.

Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἡ Βίβλος» ἐξέδωκεν, ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Λούβαρι εἰς ἕνα τόμον (σχῆμα μέγα) τὸ κείμενον τῆς Κ. Διαθήκης μετὰ συντόμου ἑρμηνείας. Ἐπίσης ὁ αὐτὸς οἶκος ἐξέδωκεν, ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγητοῦ Ἀθ. Χαστούπη, τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (σχῆμα μέγα) μετὰ συντόμου ἑρμηνείας (1954-56).

Τέλος ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προέβη εἰς τὴν καλαίσθητον ἔκδοσιν τῆς Κ. Διαθήκης τὸ 1955, εἰς σχῆμα μικρόν. Ἐξαντληθείσης τῆς πρώτης ταύτης ἐκδόσεως, ἤδη προετοιμάζεται ἡ δευτέρα ἔκδοσις. Ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἐξεδόθη ἐπίσης εἰς σχῆμα μέγα τὸ Ψαλτήριον κεχωρισμένως (1953), πρὸς λειτουργικὴν κυρίως χρῆσιν.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΟΛΥΜΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΙΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

Τὸ θεῖον κήρυγμα, ὡς καὶ πᾶσα πνευματικὴ καὶ ἱεραποστολικὴ κίνησις ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν, ἔλαβεν ἰδιαιτέραν ἀνάπτυξιν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. Ὤθησιν σοβαρὰν πρὸς τοῦτο ἔδωκεν ὁ Ἀπόστολος Μακράκης († 1904). Ἀλλὰ σοβαρωτέρα ὤθησις πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πύκνωσιν τοῦ θείου κηρύγματος ἐδόθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ συνεργατῶν τοῦ Μακράκη, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν. Ἐκ τῶν κληρικῶν διεκρίθησαν ὁ Ἱερόθεος Μητρόπουλος (1804-1903), ὅστις ἀρχικῶς ἐκήρυττεν εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης Ἀθηνῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ, διορισθεὶς ἱεροκῆρυξ, εἰς Λακωνίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Οὗτος ἐξέδωκε καὶ τόμον κηρυγμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Λόγοι Ἐκκλησιαστικοί», Ἀθῆναι 1882. Σύγχρονοι περίπου τοῦ Μητροπούλου ἦσαν καὶ ὁ Ἠλίας Βλαχόπουλος (1827-1910) μετὰ τοῦ Εὐσεβίου Ματθοπούλου (1848-1929). Οὗτοι ἀνεδείχθησαν μεγάλοι καὶ ἐμπνευσμένοι κήρυκες τοῦ θείου λόγου, διακονήσαντες ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἵδρυσε καὶ ξεχωριστὴν σχολὴν ἱεροκηρύκων, συμπήξας μετ' ἄλλων θεολόγων τὴν γνωστὴν ἀδελφότητα ἡ «Ζωή». Ἐκ τῶν λαϊκῶν διεκρίθησαν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγματος ὁ Κωνσταντῖνος Διαλησμᾶς, ὅστις διέθεσεν ἰδίαν αἴθουσαν ἐν Πειραιεῖ καὶ ἵδρυσε τὸν θρησκευτικὸν σύλλογον ἡ «Ἀγάπη», τοῦ ὁποίου ἡ πνευματικὴ δρᾶσις συνεχίζεται μέχρι σήμερον. Ἕτερος δόκιμος κῆρυξ, διακριθεὶς ἐν Ἀθήναις, ἦτο ὁ Μιχαὴλ Γαλανὸς († 1948), ὅστις ἐδημοσίευσε πολλὰ ἐκ τῶν κηρυγμάτων του.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἔδρασεν ἐν Ἀθήναις ὡς ἱεροκῆρυξ καὶ ὁ Διονύσιος Λάτας, μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου. Τὰ μέγιστα συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κηρύγματος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ'—ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος καὶ ὁ Ἰγνάτιος Μοσχάκης, καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ὅστις ἐκήρυττεν εἰς τοὺς Ναοὺς Ἀθηνῶν. Ἐπίσης καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας Ἰωάννης Μεσολωρᾶς, ὅστις ἐκήρυττε συχνὰ εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Νικολάου Πευκακίων (Π. Τρεμπέλα, «Ὁμιλητική», Ἀθῆναι 1950, σ. 131 κ.ἑξ.).

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, παρουσιάζεται ἰδιαιτέρα ἄνθησις τοῦ θείου κηρύγματος ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν, ἔχουσα τὴν ἀκτινοβολίαν αὐτῆς καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ δρᾶσις διαφόρων θρησκευτικῶν σωματείων, ἅτινα ὑπῆρχον ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὡς καὶ ἡ ἵδρυσις νέων τοιούτων (ἔνθ. ἀν., σ. 155). Ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ Μακράκη προωθήθη κατ' ἀρχὴν καὶ ὁ Π. Βαρυμποπιώτης, ὁ καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ἱεραποστολικοῦ συλλόγου «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι». Ἡ κίνησις καὶ δρᾶσις τούτου συνεχίζεται μέχρι σήμερον εἰς ἰδιόκτητον οἰκοδόμημα (Μενάνδρου 4, Ἀθῆναι). Ὡσαύτως καὶ ὁ σύλλογος «Ἀνάπλασις» ἔδωκεν

Ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸν ἑσπερινὸν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

ὤθησιν εἰς τὸ κήρυγμα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν δοκίμων κηρύκων τοῦ θείου λόγου ἀρχιμανδριτῶν Παναρέτου Δουληγέρη καὶ Τιμοθέου Ἀναστασίου. Ὁ μὲν πρῶτος ἐκήρυττεν εἰς τὸν καθεδρικὸν Ναὸν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Ἁγίαν Εἰρήνην, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καρύκη τὰ ἀπογεύματα τῶν Κυριακῶν (ἔνθ. ἀν., σ. 155).

Μαθητεύσας παρὰ τῇ πνευματικῇ κινήσει τοῦ Διαλησμᾶ, δεχθεὶς δὲ ἐπίσης καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κηρυγμάτων τῆς «Ἀναπλάσεως» ὁ πρεσβύτερος Μᾶρκος Τσακτάνης, ἐφημέριος τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγίας Αἰκατερίνης Πλάκας Ἀθηνῶν, ἵδρυσεν ἰδιαιτέραν κίνησιν νέων καὶ νεανίδων. Διὰ τῶν πυκνῶν κηρυγμάτων του ἐπέτυχε νὰ καλλιεργήσῃ πνευματικῶς τοὺς ἀκροατάς του καὶ νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν κατ' ἐπίγνωσιν μυστηριακὴν ζωήν. Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπισυμβάντα τὸ 1924, ἀνέλαβεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν εὐθύνην τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἔργου ὁ συγγενὴς αὐτοῦ κατηχητὴς πρωτοπρεσβύτερος Ἄγγελος Νησιώτης, ἐφημέριος τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀθηνῶν. Οὗτος, κηρύττων συνεχῶς καὶ ἐργαζόμενος πνευματικῷ τῷ τρόπῳ μεταξὺ τοῦ πυκνοῦ ἀκροατηρίου του,

ἐπέτυχε τὴν διεύρυνσιν καὶ περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἔργου τοῦ Τσακτάνη. Ἀπέκτησεν ἰδιόκτητον οἰκοδόμημα μὲ αἰθούσας διαλέξεων καὶ πολλὰς ἄλλας ἀνέσεις (ὁδὸς Σουλίου 3), ὅπερ καὶ μέχρι σήμερον ἀποτελεῖ ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἄρτια κέντρα ἱεροποστολικῆς δράσεως καὶ πνευματικῆς ἀκτινοβολίας ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας, ἐντονώτερον εἰργάσθη εἰς τὸν τομέα τοῦ κηρύγματος καὶ ὁ συντάκτης τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ «Ἀναμόρφωσις» Γεώργιος Μακρῆς (†1942). Οὗτος, χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος, ὡμίλει τακτικῶς εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ἁγίου Βασιλείου Πειραιῶς. Συνέστησε διὰ τῆς πνευματικῆς του δράσεως καὶ ὁμάδα ζηλωτῶν νέων, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον βραδύτερον καὶ μερικοὶ κληρικοί, οἵτινες διέπρεψαν εἰς τὸ κήρυγμα.

Κατὰ τὰ τέλη τῆς πρώτης καὶ ἀρχὰς τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας, ὤθησιν εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἔδωκε καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀδελφότητος θεολόγων ἡ «Ζωὴ» ἀρχιμανδρίτης Εὐσέβιος Ματθόπουλος (†1929). Ἐκ τῆς ἀδελ-

Β΄ Ἐφημεριακὸν Συνέδριον Ἀρχιεπισκοπῆς ΑΘΗΝΩΝ.

φότητος ταύτης κατ᾽ ἀρχὴν διάσημος ἱεροκῆρυξ ἐνεφανίσθη ὁ ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος Φαραζουλῆς (†1920). Οὗτος ἐκήρυξεν εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ εἰς τὸν καθεδρικὸν Ναὸν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ κήρυγμά του ἦτο πάντοτε ἐμβριθές, βιβλικὸν καὶ χριστοκεντρικόν. Διάδοχος τούτου εἰς τὸν ἄμβωνα τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ 1924 ἕως τὸ 1952 ὁ ἀρχιμανδρίτης Σεραφεὶμ Παπακώστας (†1954). Τὸ κήρυγμά του ἦτο βιβλικὸν καὶ χριστοκεντρικόν. Ἐπ᾽ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα καὶ λίαν ἐπιτυχῶς διήρκεσαν καὶ τὰ ἑσπερινὰ κηρύγματα τοῦ Παπακώστα, ἐν τῷ αὐτῷ Ναῷ. Ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1943, λόγῳ τῆς ζοφερᾶς καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν ἐξ αἰτίας τῆς ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς, διεκόπησαν τὰ ἑσπερινὰ ταῦτα κηρύγματα. Ἔκτοτε τὸ θεῖον κήρυγμα συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ Παπακώστα κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ, ὡς καὶ ὑπὸ τύπον διαλέξεων εἰς τὰς αἰθούσας διαφόρων θρησκευτικῶν συλλόγων (ἔνθ. ἀν., σ. 156).

Μνημειώδους ἀξίας εἶναι καὶ τὰ γραπτὰ τοῦ ἐν λόγῳ ἱεροκήρυκος βοηθήματα διὰ τοὺς διακόνους τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος. Εἶναι δὲ ταῦτα «Αἱ Παραβολαί», «Τὰ Θαύματα τοῦ Κυρίου», «Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία» καὶ πλεῖσται ἄλλαι βαθυστόχαστοι μελέται, οὐ μόνον ἐπὶ θρησκευτικῶν θεμάτων, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶν τοιούτων.

Ἡ περίοδος τοῦ Σεραφεὶμ Παπακώστα συμπίπτει μὲ τὴν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ἄνοδον τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐκκλησιαστικῆς μορφῆς, τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Βεβαίως καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος Μεταξάκης ἔδωκεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χρυσοστόμου ἐτέθησαν αἱ βάσεις μιᾶς ξεχωριστῆς, εὐρυτέρας καὶ βαθυτέρας πνευματικῆς ἐργασίας καὶ δράσεως, ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν. Τὸ κήρυγμα ἐμφανίζει νέαν ἄνθησιν καὶ θεραπεύεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ τῶν τότε βοηθῶν ἐπισκόπων Βρεσθένης Γερμανοῦ (Χατζηανέστη), Ταλαντίου Παντελεήμονος (Παπαγεωργίου, νῦν μητροπολίτου Θεσσαλονίκης) καὶ Πατάρων Μελετίου, ὡς καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων διαπρεπῶν ἱεροκηρύκων, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, ὅπως μέλη τῆς ἀδελφότητος θεολόγων ἡ «Ζωὴ» μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Σεραφεὶμ Παπακώσταν καὶ τὸν Παν. Τρεμπέλαν κ.λ.π. (Ἴδε καὶ Ι. Χ. Κωνσταντινίδου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν τριακονταετίαν 1923-1957, σ. 19, καὶ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1936, σ. 28-29). Ἐπίσης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεγίστην πρόοδον ἐσημείωσε καὶ τὸ κήρυγμα τῶν: Παντελεήμονος (Φωστίνη, εἶτα μητροπολίτου Χίου), Ἀντωνίου (Πολίτου, πρώην μητροπολίτου Ἠλείας) καὶ ἄλλων, ὅπως τοῦ Μιχαὴλ Γαλανοῦ, Κυπριανοῦ (Πουλάκου, νῦν μητροπολίτου Σπάρτης), Σπυρ. Σγουροπούλου, Γ. Μακρῆ. Ὡσαύτως οἱ Ἱεροκήρυκες τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν Πολύκαρπος Ἀνδρώνης καὶ Χριστοφόρος Παπουτσόπουλος (νῦν ἱεροκῆρυξ τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν) περιώδευον καὶ ἐκήρυττον εἰς ἅπαντας τοὺς Ἱ. Ναοὺς τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δόκιμοι χειρισταὶ τοῦ θείου λόγου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐκήρυττον εἰς πολλοὺς ἐνοριακοὺς Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ 1936, πρωτοστατοῦντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μητροπολίτου Καρυστίας (εἶτα Χίου) Παντελεήμονος (Φωστίνη), ἐθεμελιώθη τὸ πρῶτον ὁ θεσμὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὁ ἐπιτελικὸς οὗτος ὀργανισμὸς τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ὡς σκοπὸς τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου ἐτέθη ἡ συστηματοποίησις καὶ ὁ συντονισμὸς τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς (Ν. 41/1936), (Ἴδε Κωνσταντινίδου, ἔνθ. ἀν., σ. 20), τουτέστιν ἡ ὀργάνωσις καὶ διάδοσις τοῦ θείου κηρύγματος, τῶν κατηχητικῶν Σχολείων, τοῦ θρησκευτικοῦ ἐντύπου κ.ο.κ.

Κατὰ τοὺς μεταπολεμικοὺς χρόνους, ἐξηκολούθησε τὸ θεῖον κήρυγμα προοδεῦον σταθερῶς ἐν τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν, ὁριζοντίως καὶ κατακορύφως, ἤτοι καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γίνεται προσιτὸς ἐπίσης εἰς τὸ εὐρύτερον ἀκροατήριον καὶ διὰ τῆς ἀναμεταδόσεως ὑπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν τοῦ θείου κηρύγματος τοῦ Καθεδρικοῦ καὶ ἄλλων Ναῶν.

Τὸν Σεραφεὶμ Παπακώσταν διεδέχθη εἰς τὸν ἱερὸν ἄμβωνα τῆς Μητροπόλεως ὁ ἀρχιμανδρίτης Πέτρος Χριστοδουλιᾶς δι᾽ ὀλίγον, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ ἀρχιμανδρίτης Χριστοφόρος Παπουτσόπουλος, ὅστις συνεχίζει μέχρι σήμερον τὴν ἐκεῖ διακονίαν.

Σήμερον ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν διαθέτει τρεῖς περιοδεύοντας ἱεροκήρυκας τοῦ ΟΔΕΠ ἤτοι: τοὺς ἀρχιμανδρίτας Αὐγουστῖνον Καντιώτην, Γεώργιον Δημόπουλον καὶ Χριστόδουλον Παπαγιάννην (Ἴδε Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1962, σ. 294). Οὗτοι περιοδεύουν καὶ ὁμιλοῦν εἰς ἅπαντας τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἀρκεταὶ δεκάδες θεολόγων ἱερέων, προϊσταμένων τῶν Ἱερῶν Ναῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὡς καὶ δεκάδες ἄλλων κηρύκων τοῦ θείου λόγου κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖοι κηρύττουν εἰς διαφόρους Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν προαστίων.

Ἐπίσης ὁ θεῖος λόγος ἀκούεται καὶ ὑπὸ τύπον διαλέξεων ἢ ἑσπερινῶν κηρυγμάτων, ἅτινα γίνονται εἰς διαφόρους Ναοὺς καὶ αἰθούσας Ναῶν ἢ θρησκευτικῶν συλλόγων. Οὕτω ἐν Ἀθήναις: Ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καθ᾽ ἑκάστην Κυριακὴν τὸ ἑσπέρας, ὡς καὶ εἰς τὰς αἰθούσας τῶν Συλλόγων «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι», «Ἡ Ἑταιρία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ», «Ἡ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Γωνιά», «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», «Οἱ Ἀδελφοὶ τῶν Ἐλαχίστων», «Ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής» κ.λ.π. Ὡσαύτως ὁμιλίαι γίνονται καθ᾽ ἑκάστην ἑβδομάδα καὶ εἰς τὰς αἰθούσας τῶν ἀδελφοτήτων θεολόγων ὁ «Σωτὴρ» καὶ ἡ «Ζωὴ» εἰς τὰς «Ὀρθοδόξους Χριστιανικὰς Ἑνώσεις» τοῦ Ἀγγέλου Νησιώτου καὶ εἰς τὴν

ὑπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτην Αὐγουστῖνον Καντιώτην χριστιανικὴν κίνησιν «Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος» (Παλαμηδίου 76). Τέλος, εἰς πλείστους ἱεροὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν προαστίων γίνονται ἑσπερινὰ κηρύγματα μὲ ὁμιλητὰς δοκίμους ἱεροκήρυκας, κληρικοὺς καὶ λαϊκούς.

Θὰ ἦτο παράλειψις, ἐὰν δὲν ἐσημειοῦτο, ἐδῶ ἡ συμβολὴ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ θείου κηρύγματος, ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον ἐν Ἑλλάδι, τοῦ καθηγητοῦ Παν. Τρεμπέλα. Ὁ ἴδιος, ἐπὶ ἥμισυ περίπου αἰῶνα, διακονεῖ καρποφόρως τὸν ἱερὸν ἄμβωνα. Ἀρκετὰ τῶν κηρυγμάτων του ἔχουν δημοσιευθῆ. Ἐξέδωκεν «Ὁμιλητικήν», ἥτις ἐσημείωσε δύο ἐκδόσεις (1930, 1950).

Ἐπίσης συνέβαλεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ θείου λόγου, ἔν τε τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον ἐν Ἑλλάδι, ὁ ἐπιτελικὸς πνευ-

Ἡ λιτάνευσις τῆς ἱ. εἰκόνος τοῦ πολιούχου τῶν ΑΘΗΝΩΝ Ἁγίου Διονυσίου, διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως.

ματικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία. Ὁ Α.Ν. 976/21-2-46 προβλέπει τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ὀργανισμοῦ τούτου. Μεταξὺ ἄλλων περιλαμβάνει οὗτος ὅτι σκοπὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας εἶναι: «Ἡ συστηματικὴ μελέτη καὶ ὀργάνωσις τοῦ θείου κηρύγματος εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διὰ παντὸς δυνατοῦ μέσου καὶ ὁ ἀρτιώτερος καταρτισμὸς τῶν Ἱεροκηρύκων καὶ ἡ παρακολούθησις τοῦ ἔργου αὐτῶν» (Ἴδε καὶ Α.Ν. 976/21-2-46, Περὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος). Διὸ καὶ μεταξὺ τῶν τεσσάρων Διευθύνσεων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας προβλέπεται διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 ἄρθρου τοῦ ὡς ἄνω Νόμου ἰδιαιτέρα τοιαύτη, ἡ «τοῦ θείου κηρύγματος» πρὸς μελέτην καὶ λῆψιν τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων διὰ τὴν «συστηματικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ θείου κηρύγματος». Μεριμνᾷ αὕτη διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν Ἱεροκηρύκων τὴν πύκνωσιν τῶν τάξεων αὐτῶν. Διὸ καὶ ἐλειτούργησε παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ, κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἐπὶ μίαν τετραετίαν, Σχολὴ Ἱεροκηρύκων, ἥτις προβλέπεται, ὅτι συντόμως θὰ ἐπαναλειτουργήσῃ. Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκτὸς τοῦ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀπόγευμα γινομένου θείου κηρύγματος ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτῆς, χρησιμοποιεῖ καθ' ἕκαστον Σάββατον ἀπόγευμα καὶ ἅπαντας τοὺς Ραδιοφωνικοὺς Σταθμοὺς τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων διὰ τὴν μετάδοσιν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ «Δρόμος τῆς Ζωῆς» θρησκευτικοῦ προγράμματος, μὲ κέντρον πάντοτε ὁμιλίαν καταλλήλου ἠθικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ἀλλὰ καὶ τοῦ γραπτοῦ κηρύγματος ἐπεμελήθη ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία. Ἐπισημανθέντος τοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἐξεδόθησαν ὑπ' αὐτῆς βιβλία μετὰ κηρυγμάτων ἠθικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ἰδιαιτέραν ὅμως ἀπήχησιν εὗρεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀναγνωστῶν τὸ εἰς τὸ δελτίον τῆς «Φωνῆς Κυρίου» δημοσιευόμενον γραπτὸν κήρυγμα. Τὸ ὡς ἄνω δελτίον κυκλοφορεῖ σήμερον εἰς 340.000 ἀντίτυπα καθ' ἑκάστην Κυριακήν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀρκεταὶ δεκάδες χιλιάδων ἀντιτύπων τῆς «Φωνῆς Κυρίου» διανέμονται δωρεὰν εἰς ἅπαντας τοὺς Ἱ. Ναοὺς καὶ ἅπαντα τὰ ἱδρύματα (νοσοκομεῖα, κλινικάς, φυλακὰς κ.λ.π.) τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν, Πειραιῶς καὶ περιχώρων. Ἐπίσης ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἐπιδοτεῖ ἀρκετοὺς θεολόγους ἐκ τοῦ ταμείου αὐτῆς, οἵτινες κηρύττουν τὸν θεῖον λόγον εἰς διαφόρους Ναοὺς τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ ἰδιαιτέρως ὅπου ὑφίστανται εἰδικαὶ ἀνάγκαι νὰ ἀκούεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καθ' ἑκάστην Κυριακήν. Ἤδη μελετᾶται ὑπὸ τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Διευθύνσεως τοῦ Θείου Κηρύγματος τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἡ σύνταξις, βάσει σαφῶς προδιαγεγραμμένου προγράμματος, καταλλήλων βοηθημάτων τοῦ θείου κηρύγματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἁγιογραφικοῦ, χριστοκεντρικοῦ καὶ λειτουργικοῦ πνεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ περιεχόμενον ἀμέσου ἐνδιαφέροντος, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, μὲ σύλληψιν τῶν φλεγόντων κοινωνικῶν ζητημάτων καὶ προβλημάτων καὶ κατάλληλον ἀνάπτυξιν καὶ ἐπίλυσιν τούτων πάντοτε ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Ἐπίσης εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ γραπτοῦ θείου κηρύγματος ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν τὰ μέγιστα συνέβαλον καὶ συμβάλλουν καὶ τὰ θρησκευτικὰ περιοδικὰ «Ἀναμόρφωσις», «Ἀνάπλασις», «Ἱερὸς Σύνδεσμος», «Ζωή», «Ἐκκλησιαστικὸς Κῆρυξ», «Τρεῖς Ἱεράρχαι», «Ἐκκλησία», «Ἐφημέριος», «Καινὴ Κτίσις», «Σωτὴρ» καὶ ἄλλα.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΟΛΥΜΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Ἡ ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν πρώτη ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολείου ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφὴν ἐγένετο τὸ ἔτος 1870 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ὑπὸ τῆς τότε συσταθείσης «Συνάξεως Πρεσβυτέρων».

Ἡ ἐμφανισθεῖσα κατηχητικὴ κίνησις ἔφερε τὸ ὄνομα «Κυριακὸν Σχολεῖον». Ἡ ὀνομασία αὕτη ἀσφαλῶς ἦτο δάνειον τῆς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑπαρχούσης τότε καὶ δὴ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, κατηχητικῆς κινήσεως. Παρὰ τὴν ἀτελῆ, πρώτην ἐμφάνισιν αὐτοῦ, τὸ «Κυριακὸν Σχολεῖον» ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος εὗρεν ἀπομίμησιν καὶ ἐπεξετάθη εἰς πλείστους ἄλλους ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν προαστίων ἀκόμη. Ὁ τότε μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόφιλος ἀπεδέχθη καὶ ἐπευλόγησεν ἀπὸ καρδίας τὴν προσπάθειαν καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ἐνθουσιωδῶς. Δυστυχῶς, ὅμως, εὑρέθησαν πολλοὶ ἀντιδρῶντες, οἵτινες ἐξηκόντισαν τὰ βέλη των ἐναντίον τῆς θεαρέστου ταύτης δραστηριότητος. Ἀκριβῶς μετὰ ἓν ἔτος «τὸ νεαρὸν φυτόν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἡλιολούστου τούτου ἐδάφους (τῆς Ἑλλάδος) τάχιστα ἀνεπτύχθη, ἐμαράνθη δι' ἔλλειψιν ἰκμάδος» (Παν. Ἰ. Μπρατσιώτου, Τὸ Κυριακὸν Σχολεῖον ἐν Ἑλλάδι, Ἀθῆναι 1959, σ. 6). Ὁμὰς ἀγάμων δυστυχῶς κληρικῶν, προφανῶς ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν ἔγγαμον κλῆρον καὶ οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως, ἤγειρε σθεναρὰν ἀντίδρασιν εἰς βάρος τῆς κατηχητικῆς ταύτης προσπαθείας, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὸς οὗτος ὁ μόλις πρό τινος χρόνου ἀναγνωρίσας καὶ ἐπευλογήσας τὸ ἔργον μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόφιλος νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάργησιν αὐτοῦ. Ἅπαντα τὰ διαβήματα καὶ αἱ διαμαρτυρίαι τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ κοινωνικῶν παραγόντων καὶ τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος ἔπεσαν εἰς τὸ κενὸν (ἔνθ. ἀν.) καὶ οὕτω ἡ πρώτη κατηχητικὴ προσπάθεια περιῆλθεν εἰς τὴν ἀφάνειαν. Μετὰ 25ετίαν ὁλόκληρον, τὸ ἐν Πειραιεῖ παράρτημα τοῦ θρησκευτικοῦ συλλόγου ἡ «Ἀνάπλασις» ἵδρυσεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γραμματέως τοῦ συλλόγου Γεωργίου Σ. Μακρῆ «Κυριακὸν Σχολεῖον» παίδων (ἔνθ. ἀν.). Τὸ Κυριακὸν τοῦτο σχολεῖον ἦτο τοῦ αὐτοῦ τύπου πρὸς τὰ σημερινὰ κατηχητικὰ σχολεῖα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπέπρωτο νὰ διακόψῃ τὴν λειτουργίαν του, λόγῳ τοῦ κηρυχθέντος πολέμου τοῦ 1897. (Πρβλ. καὶ περ. Χριστιανικὴ Ἀλήθεια, 1896, σ. 191, 1897, σ. 30, 1901, σ. 20. Σ. Γ. Μακρῆ, Τὸ πρῶτον Κατηχητικὸν Σχολεῖον ἐν Πειραιεῖ, περ. Ἀναμόρφωσις, Β' [1956], σ. 139, 155). Τὸ 1910, ὁ σύλλογος «Τρεῖς Ἱεράρχαι» εἰσήγαγεν ἐκ νέου τὸ «Κυριακὸν Σχολεῖον». Κατὰ δὲ τὸ 1913, ἐνεφάνισε τοῦτο μεγαλυτέραν ἄνθησιν διὰ τῆς ἐκθύμου ὑποστηρίξεώς του ὑπὸ τοῦ λογίου ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου Παπαναστασίου καὶ ἔτι περισσότερον διὰ τοῦ φωτεινοῦ πρεσβυτέρου Μάρκου Τσακτάνη, ἐφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Αἰκατερίνης, Πλάκας. Ἡ ἐργασία τοῦ Τσακτάνη, ὡς γενομένη μὲ περισσότερον βάθος καὶ ἀρτιωτέραν ὀργά-

νωσιν, παρουσίασεν ὄντως θαυμαστὰ ἀποτελέσματα. Ἀρχίσασα αὕτη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1913, συνεχίζεται μέχρι σήμερον ἀδιακόπως κατ' αὔξουσαν συνεχῶς πρόοδον. Ὁ π. Τσακτάνης εἶναι καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῶν «Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἑνώσεων», τῶν ὁποίων ἡ ἱεραποστολικὴ δρᾶσις ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἐξαίρετος καὶ γνωστὴ τοῖς πᾶσιν. Ἡ ὅλη ἄνθησις τοῦ χριστιανικοῦ τούτου ἔργου καὶ ἡ πρόοδος αὐτοῦ ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν πνευματικότητα, τὸ ἦθος, τὴν κατάρτισιν καὶ τὴν ἀκαταπόνητον ἐργατικότητα τοῦ συνεχιστοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1924 τοῦ ἔργου τοῦ Τσακτάνη, πρωτοπρεσβυτέρου καὶ κατηχητοῦ Ἀγγέλου Νησιώτου, ἱερατικοῦ προϊσταμένου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀθηνῶν. Δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ, ὅτι ὑπῆρξαν καὶ ἀρκετοὶ κληρικοί, καὶ λαϊκοί, οἵτινες ὄχι μετ' ἀμφι-

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ΑΘΗΝΩΝ, Κυρὸς Θεόκλητος μεταφέρεται πρὸς ταφήν.

βολίας, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐχθρότητος διέκειντο ἔναντι τοῦ θεαρέστου τούτου θεσμοῦ τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολείου, θεωροῦντες τοῦτο ὡς κάτι τὸ ξένον καὶ παρείσακτον, τὸ προτεσταντικῆς προελεύσεως καὶ ξένον πρὸς τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ μας πράγματα.

Σοβαρὰ πρόοδος καὶ συστηματοποίησις τοῦ Κατηχητικοῦ ἔργου ἐσημειώθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1926 καὶ ἐντεῦθεν, ὁπότε ἡ ἀδελφότης θεολόγων ἡ «Ζωὴ» ἔρριψε μέγα μέρος τῆς δραστηριότητος τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς τὸν νέον τοῦτον ἱεραποστολικὸν τομέα, πρὸς δημιουργίαν θρησκευτικῶν προσωπικοτήτων διὰ τῆς χριστιανικῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς τῆς τρυφερᾶς παιδικῆς ἡλικίας. Ἡ ἐπιτυχία τῆς κατηχητικῆς προσπαθείας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἡ ἰδιαιτέρα ἄνθησις τοῦ κατηχητικοῦ ἔργου ὀφείλεται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν ἔνθερμον ὑποστήριξιν καὶ προστασίαν ὑπὸ τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Ὁ ἴδιος ὠνόμασε τὰ Κυριακὰ ταῦτα Σχολεῖα «Κατηχητικὰ Σχολεῖα» συμφώνως πρὸς τὴν ὀνομασίαν, ἣν εἶχον κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τὰ Σχολεῖα ταῦτα ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ (Παν. Τρεμπέλα, Ἔκθεσις περὶ τοῦ ἐν Ὄσλο τῆς Νορβηγίας 12ου Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ἐφημ. Ζωή, ΚΣΤ', [1936], σ. 284. Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Γενικὴ Ἐπισκόπησις τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1936, σ. 42-43). Ἡ «Ζωὴ» συνέστησε καὶ εἰδικὸν φροντιστήριον πρὸς κατάλληλον καταρτισμὸν τῶν ὑποψηφίων κατηχητῶν, ἐξεπόνησε πρόγραμμα ἀναλυτικὸν πρὸς μεθοδικωτέραν διεξαγωγὴν τοῦ κατηχητικοῦ μαθήματος καὶ συνέταξε καὶ ἐξετύπωσε τὰς πρώτας σειρὰς τῶν εἰδικῶν κατηχητικῶν βοηθημάτων διὰ τοὺς διδάσκοντας. Τὰ κατηχητικὰ μαθήματα διηρέθησαν εἰς τρεῖς κύκλους. Ἕκαστος κύκλος περιέλαβε τρεῖς σχολικὰς τάξεις, ἤτοι: ὁ α' κύκλος τοῦ Κατωτέρου Κατηχητικοῦ Σχολείου τὰς Δ', Ε', ΣΤ' τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ὁ κύκλος τοῦ Μέσου Κατηχητικοῦ Σχολείου τὰς Α', Β', Γ' τάξεις τοῦ Γυμνασίου καὶ ὁ γ' κύκλος τοῦ Ἀνωτέρου Κατηχητικοῦ Σχολείου τὰς Δ', Ε', ΣΤ' τάξεις τοῦ Γυμνασίου. Ἕκαστος τῶν ἀνωτέρω κύκλων ἐξετείνετο εἰς τρεῖς ἐνιαυσίους σειράς. Οὕτω, ἔχομε τὴν ἑξῆς συλλογὴν τῶν κατηχητικῶν βοηθημάτων «Ζωῆς». 1) «Ὁ ἐπουράνιος Πατήρ». 2) «Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ 3) «Ὁ Παράκλητος» διὰ τὸ Κατώτερον Κατηχητικὸν Σχολεῖον. 4) «Ὁ Θεὸς καὶ τὰ τέκνα του», 5) «Ὁ Ποιμὴν ὁ Καλὸς» καὶ 6) «Ἡ θεία οἰκοδομή», διὰ τὸ Μέσον Κατηχητικὸν Σχολεῖον. 7) «Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κόσμος», 8) «Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Πίστεως» καὶ 9) «Ἐκκλησία καὶ Κοινωνία» διὰ τὸ Ἀνώτερον Κατηχητικὸν Σχολεῖον. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω βοηθήματα ἐσημείωσαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἔκδοσιν. Τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐξεδόθησαν καὶ εἰς τετάρτην καὶ πέμπτην ἔκδοσιν μεταπολεμικῶς.

Ἡ ἄνθησις τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολείου ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα προπολεμικὰ ἔτη καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1930-1940 περίοδον ὑπῆρξε σημαντική. Διὸ καὶ τὸ 12ον παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ὅπερ συνεκλήθη ἐν Ὄσλο τῆς Νορβηγίας ἀπὸ 6-12 Ἰουνίου τοῦ 1936 καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐξεπροσώπησε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ὁ Παν. Τρεμπέλας, ἀπένειμε τὸ πρῶτον βραβεῖον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (Ι. Χ. Κωνσταντινίδου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν τριακονταπενταετίαν 1923-1957, Ἀθῆναι 1961, σ. 20-21. Π. Τρεμπέλα, Ἔκθεσις περὶ τοῦ ἐν Ὄσλο 12ου Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ἐφημ. Ζωὴ ΚΣΤ', [1936], σ. 276 καὶ 284). Τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς κατηχητικῆς προσπαθείας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἐπέδειξε καὶ ἡ διοικοῦσα Ἐκκλησία διὰ τῶν ἑκασταχοῦ Ἱεραρχῶν της καὶ δὴ διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων συζητήσεων καὶ ἀποφάσεων τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1931, Μάϊον 1933 κ.λ.π.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 30ῆς Μαΐου 1933, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μεγάλου θιασώτου τῆς κατηχητικῆς προσπαθείας ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀνέθεσεν εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐπισήμου προγράμματος τῶν ἐν Ἑλλάδι Κατηχητικῶν Σχολείων, ἐμελέτησε δὲ συγχρόνως καὶ ἀνάθεσιν τῆς συγγραφῆς εἰς εὐσεβεῖς λογίους καὶ παιδαγωγοὺς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς τῶν πρώτων ἀναγκαιούντων βοηθημάτων διὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολείου καὶ τοὺς Κατηχητὰς (Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι, Α', Ἀθῆναι 1955, σ. 663).

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς, παρὰ τὸ ζοφερὸν τῆς ἀτμοσφαίρας, τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα ἐσημείωσαν πρόοδον ἐν Ἀθήναις. Μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐνεφανίσθη ἡ μεγαλυτέρα ἄνθησίς των, εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὡς καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Καὶ εἰς ἀριθμὸν ἐπολλαπλασιάσθησαν ταῦτα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ηὐξήθη καταπληκτικῶς. Τὸ 1946, ὅτε ἀπεφασίσθη ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ τότε δημοσιευθέντος ΑΝ/976/21-2-46, προεβλέπετο μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἰδιαιτέρα Διεύθυνσις Κατηχητικῶν Σχολείων. Οὕτω, ἐρρίφθη τὸ κέντρον τοῦ βάρους ἐπὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ὅλου κατηχητικοῦ ἔργου. Τὸ 1948, ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, συνεκροτήθη παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ Ἐπιτροπὴ ἐκ πολλῶν προσώπων ἐχόντων μόρφωσιν εἰδικὴν περὶ τὸ θέμα τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων καὶ πεῖραν κτηθεῖσαν ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν εἰς αὐτὰ διὰ τὴν μελέτην τοῦ θέματος τῶν Κατηχητικῶν καὶ τὸν καταρτισμὸν πλήρους ἀναλυτικοῦ κατηχητικοῦ προγράμματος (Μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα, Εἰσηγήσεις εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, [1-29 Νοεμβρίου 1958], σ. 20). Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προγράμματος τούτου, ἐξεδόθη ἡ ὅλη σειρὰ τῶν κατηχητικῶν βοηθημάτων, τὰ ὁποῖα φέρουν τοὺς ἑξῆς τίτλους.

1) Διὰ τὰ Κατώτερα Κατηχητικὰ Σχολεῖα: α') «Ἱεραὶ Μορφαὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» α' ἔκδοσις 1949 («Ἱστορίαι ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» κατὰ τὴν β' ἔκδοσιν τὸ 1952). β') «Ἱστορίαι ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, Α', 1950-51» («Ἱστορίαι ἐκ τῶν Ἱερῶν Εὐαγγελίων» κατὰ τὴν β' ἔκδοσιν 1953). γ') «Ἱστορίαι ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης Β'» («Ἱστορίαι τῶν Ἀποστόλων» κατὰ τὴν β' ἔκδοσιν, 1954).

2) Διὰ τὰ Μέσα Κατηχητικὰ Σχολεῖα: α΄) «Ἡ στολὴ τῆς ψυχῆς μας» 1949. β΄) «Οἶκος Θεοῦ» 1950 καὶ γ΄) «Συγκληρονόμοι Χριστοῦ» τὸ 1951. 3) Διὰ τὰ Ἀνώτερα Κατηχητικὰ Σχολεῖα: α΄) «Ἡ Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία», 1949 α΄ ἔκδ., β΄ ἔκδ. 1955. β΄)« Ἡ Ἱστορία τοῦ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ, 1950. γ΄) «Χριστιανικὸς Ἀνθρωπισμός», 1951.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1949 ἄρχεται νέα περίοδος διὰ τὸ Κατηχητικὸν Σχολεῖον, διότι ἐπισήμως ἡ Ποιμαίνουσα Ἐκκλησία ἤρχισε δι᾽ ἰδίων μέσων νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ εὐλογημένου τούτου θεσμοῦ. Μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν βοηθημάτων, ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐκτύπωσις ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καὶ ἄλλων βιβλίων βοηθητικῶν διὰ

Ἐκ τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἱ. Ἐπιταφίου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τῶν ΑΘΗΝΩΝ.

τοὺς παῖδας τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολείου, περιεχόντων ὕμνους καὶ ποιήματα, ἀτομικῶν βιβλιαρίων διὰ τὴν καταχώρισιν τοῦ ρητοῦ καὶ τοῦ διδάγματος, εἰδικῶν σημάτων (κογκαρδῶν), εἰκόνων ἀναμνηστικῶν ἐπὶ τῇ λήξει τῶν μαθημάτων κ.λ.π. Ἐπίσης ἤρχισε λειτουργοῦν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1949 παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ καὶ εἰδικὸν κατηχητικὸν φροντιστήριον διὰ τοὺς ὑποψηφίους κατηχητάς. Τοῦτο δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολύ, ἄγνωστον διὰ ποίους λόγους.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1958-59 καὶ ἐντεῦθεν, ἡ κατηχητικὴ προσπάθεια ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις παρουσίασε μίαν κάμψιν. Πλεῖστοι ὅσοι ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ δυσμενεῖς παράγοντες συνετέλεσαν, ὥστε τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως νὰ χωλαίνῃ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν νὰ ἐλαττωθῇ σημαντικῶς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἰδιαιτέρως ἀπησχόλησε τοὺς ἁρμοδίους ἐκκλησιαστικοὺς παράγοντας καὶ δὴ τὸν ὑπεύθυνον ἱεραποστολικὸν ὀργανισμὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν. Πρὸς μελέτην τοῦ ὅλου θέματος τῆς κατηχητικῆς προσπαθείας καὶ ἐπίλυσιν τῶν φλεγόντων προβλημάτων αὐτῆς, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 17ης Ὀκτωβρίου 1958, ἀπεφάσισε τὴν συγκρότησιν πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ. Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης μετέσχον μέλη τοῦ κεντρικοῦ συμβουλίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἱεράρχαι, καθηγηταὶ πανεπιστημίου καὶ ἐκπρόσωποι τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν ὀργανώσεων «Ζωῆς», «Σωτῆρος» καὶ τῶν «Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἑνώσεων». Ὡς σκοπὸς τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐτέθη ἡ ἑνοποίησις ὅλων τῶν κατηχητικῶν προσπαθειῶν, ἡ καθιέρωσις ἑνιαίου Ἀναλυτικοῦ Κατηχητικοῦ Προγράμματος, ἑνιαίων κατηχητικῶν βοηθημάτων καὶ ἑνιαίου σήματος διὰ τοὺς κατηχητόπαιδσς (Ἀνδρέου Φυτράκη, Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1958 καὶ 1959, Ἀθῆναι 1960, σ. 6 κ.ἑξ.). Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴ ἐμελέτησε καὶ ἐπεξειργάσθη τὸ νέον ἀναλυτικὸν κατηχητικὸν πρόγραμμα καὶ τῶν τριῶν κύκλων: Κατωτέρου, Μέσου καὶ Ἀνωτέρου, ὡς καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου κύκλου τῶν ἐργαζομένων παίδων. Ὑποβληθὲν τὸ ἐκπονηθὲν Ἀναλυτικὸν τοῦτο Πρόγραμμα εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἐνεκρίθη ὑπ᾽ αὐτῆς καὶ ἀμέσως ἤρχισεν ἡ σύνταξις τῶν κατηχητικῶν βοηθημάτων ὅλων τῶν κύκλων. Ἤδη ἐκυκλοφόρησαν τὰ κατηχητικὰ βοηθήματα 1) τῆς Α΄ σειρᾶς: α΄) «Βόσκε τὰ Ἀρνία μου» (1960) διὰ τὸ Κατώτερον, β΄) «Θεῖα Μηνύματα» (1960) διὰ τὸ Μέσον, γ΄) «Ἡ Αἰωνία Ἀλήθεια» (1960) διὰ τὸ Ἀνώτερον, δ΄) «Ὁ δρόμος τῆς ζωῆς» (1960) διὰ τὸ Ἐργαζομένων (διὰ πρώτην φορὰν κυκλοφορῆσαν τοιοῦτον βοήθημα). 2) τῆς Β΄ σειρᾶς, α΄) «Ἄφετε τὰ παιδία» (1961) διὰ τὸ Κατώτερον, β΄) «Πίστις καὶ ζωή» (1961) διὰ τὸ Μέσον, γ΄) «Ὡλοκληρωμέναι Προσωπικότητες» (1961) διὰ τὸ Ἀνώτερον, δ΄) «Τὸ φῶς τῆς Ἀληθείας» (1961) διὰ τὸ Ἐργαζομένων. Ἤδη δὲ ἤρχισεν ἡ συγγραφὴ καὶ τῶν βοηθημάτων τῆς Γ΄ σειρᾶς καὶ οὕτω ὁλοκληροῦνται αἱ σειραὶ πάντων τῶν κύκλων τῶν ἑνιαίων κατηχητικῶν βοηθημάτων. Ἐπίσης ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας μελετᾶται εὐρύτερον καὶ τὸ θέμα τῆς χρήσεως ἀρκούντων ἐποπτικῶν μέσων, ἀπαραιτήτων διὰ μίαν συγχρονισμένην κατηχητικὴν προσπάθειαν. Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία προέβη ἤδη εἰς τὴν ἐκτύπωσιν νέων σημειωματαρίων, καλλιτεχνικωτάτων ἐνθυμίων, ἅτινα διανέμονται εἰς τοὺς κατηχητόπαιδας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπισήμου λήξεως κατ᾽ ἔτος τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κατηχητικοῦ. Ἐπίσης μελετᾶται σοβαρῶς τὸ θέμα τῆς ἐκτυπώσεως σειρᾶς ὅλης καταλλήλων εἰκόνων, αἵτινες θὰ διανέμωνται εἰς τοὺς κατηχητόπαιδας, εἰ δυνατὸν εἰς ἓν ἕκαστον μάθημα. Δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς τοῦ ἐπιτελικοῦ τούτου ὀργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀπόκτησις μηχανημάτων προβολῆς καταλλήλων κινηματογραφικῶν ταινιῶν εἰς τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα μας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεγάλαι καὶ συντονισμέναι προσπάθειαι καὶ ἐνέργειαι καταβάλλονται ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Σοβαρῶς ὡσαύτως ἀπησχόλησε τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν καὶ ὁ καταρτισμὸς καταλλήλων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐμπνεόμενα ὑπὸ βαθείας πίστεως καὶ εὐλαβείας, ἐνθέου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ, θὰ ἀνελάμβανον τὸ εὐγενὲς καὶ ὡραῖον, ἀλλ᾽ ἄκρως ὑπεύθυνον καὶ δυσχερέστατον ἔργον τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς Κατηχητικοῖς Σχολείοις. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν προσβλέπουσα ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, ἵδρυσε «Φροντιστήριον Κατηχητικῶν Στελεχῶν». Τὸ φροντιστήριον ἐλειτούργησε συμφώνως πρὸς

Ἡ τελετὴ τῆς Ἀναστάσεως, πρὸ τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν ΑΘΗΝΩΝ.

τὸ καταρτισθὲν πρόγραμμα ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Πεντέλης, ἀπὸ τῆς 20ῆς Αὐγούστου ἕως τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1960. Ἐφοίτησαν 40 κατηχηταί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, προερχόμενοι ἐκ 38 Μητροπόλεων. Οὗτοι ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς Ἱ. Μητροπόλεις, ἐξ ὧν προέρχονται, θὰ προβοῦν εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς κατηχητικῆς προσπαθείας τῆς Μητροπόλεώς των. Τὸ φροντιστήριον τοῦτο ἐπανελειτούργησε καὶ κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1961 μὲ 39 κατηχητικὰ στελέχη ἐκ διαφόρων Μητροπόλεων προερχόμενα. Διὰ τὸν καταρτισμὸν κατηχητῶν ἐλειτούργησε κατὰ τὸ 1960-61 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καὶ ἕτερον εἰδικὸν «Φροντιστήριον Ὑποψηφίων Κατηχητῶν». Εἰς τὸ φροντιστήριον τοῦτο, ἐφοίτησαν ὅλως ἐθελοντικῶς 305 φοιτηταὶ καὶ πτυχιοῦχοι διαφόρων Ἀνωτάτων Σχολῶν, σπουδασταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ὡς καὶ ἀπόφοιτοι Γυμνασίου. Τὸ φροντιστήριον τοῦτο ἐπαναλειτουργεῖ καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1961-62 μὲ 200 ὑποψηφίους κατηχητάς. Προβλέπεται δὲ ἡ

λειτουργία τούτου κατ' ἔτος καὶ εἰς τὸ μέλλον (Ἀνδρέου Φυτράκη, Τὸ ἔργον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1960, Ἀθῆναι 1961, σ. 5 κ.ἑξ).

Πρὸς ἀρτιωτέραν καὶ ἀποδοτικωτέραν διεξαγωγὴν τοῦ κατηχητικοῦ ἔργου μελετᾶται καὶ τὸ θέμα τῆς συστάσεως παρ' ἑκάστῃ ἐνορίᾳ «Κέντρου Νεότητος», ἔνθα ἡ νεολαία, ἥ τε σπουδάζουσα καὶ ἐργαζομένη, θὰ εὑρίσκῃ περισσότερα μέσα διὰ τὸν χριστιανικόν της καταρτισμὸν καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικήν της πρόοδον, (κατάλληλος βιβλιοθήκη, μέσα ἁγνῆς καὶ ἀληθοῦς ψυχαγωγίας, ἄλλα ἐποπτικὰ μέσα, εἰδικαὶ ὁμιλίαι).

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν ἐκδίδονται καὶ κυκλοφοροῦν καὶ παιδικὰ περιοδικὰ προοριζόμενα διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων. Τὰ περιοδικὰ ταῦτα κυκλοφοροῦν βεβαίως καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι δὲ ταῦτα α´) «Τὰ Χαρούμενα Παιδιά», ἅτινα ἐκδίδονται ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἀπὸ τοῦ 1952. β´) «Ἡ Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ», ἐκδιδομένη ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος «Εὐσέβεια» ἀπὸ τοῦ 1946. γ´) «Ἡ Παιδικὴ Χαρά», κυκλοφοροῦσα ὑπὸ τῶν «Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἑνώσεων» ἀπὸ τοῦ 1947 καὶ δ´) «Πρὸς τὴν Νίκην» τῆς ἀδελφότητος θεολόγων ὁ «Σωτὴρ» (ἀπὸ τοῦ 1960).

ΠΑΥΛΟΣ ΠΟΛΥΜΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν παρουσιάζουν λίαν σοβαρὰν καὶ ἀξιοσημείωτον λειτουργικὴν κίνησιν. Λέγοντες δὲ λειτουργικὴν κίνησιν, ἐννοοῦμεν πᾶν ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἐν τῷ Ναῷ κίνησιν καὶ ζωήν, δηλαδὴ Θείαν Λειτουργίαν, χοροὺς ψαλτῶν, πανηγύρεις, ἱερὰ προσκυνήματα, ἀποτεθησαυρισμένα ἱερὰ λείψανα κ.λ.π. Ὡς εἶναι εὐνόητον, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ περιληφθῇ πᾶσα ἡ κίνησις αὕτη, ἐν λεπτομερείαις, εἰς τὰ στενὰ πλαίσια τοῦ παρόντος, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον μέχρι στιγμῆς οὐδεμία στατιστικὴ ἢ συγκεντρωτικὸς πίναξ ὑπάρχει διὰ τὴν ἐν λόγῳ κίνησιν. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα εὑρίσκονται διεσπαρμένα εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Ἡμερολόγια καὶ δὴ τὸ ἐπίσημον τοιοῦτον «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπιμελείᾳ τῆς ἐπὶ τούτῳ ὁριζομένης Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς· ἐπίσης εἰς τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐν γένει θρησκευτικὰ περιοδικά, τὸν ἡμερήσιον Τύπον, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς διαφόρους ἐπὶ μέρους ἐκδόσεις Ἱερῶν Ναῶν ἢ καὶ ἰδιωτῶν, βιογραφίας Ἁγίων κ.λ.π., αἱ ὁποῖαι ἐκδίδονται μὲ σκοπὸν τὴν ὑλικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκδότου Ἱεροῦ Ναοῦ. Ἡ ἐν γένει λειτουργικὴ κίνησις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν τελευταίαν περίπου πεντηκονταετίαν, εἶναι ἀνάγκη ὅπως ἐξετασθῇ ἐπισταμένως, διὰ νὰ συγκεντρωθοῦν πάντα τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, προκειμένου νὰ ὑπάρξῃ μία πλήρης καὶ διεξοδικὴ μελέτη ἐπὶ τοῦ θέματος. Διὰ τοῦτο ὁ γράφων θὰ περιορισθῇ εἰς γενικά τινα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα κυρίως ἐκ μνήμης συγκρατεῖ καὶ ἐν γνώσει ὅτι ταῦτα θὰ εἶναι ἐν πολλοῖς, κατ' ἀνάγκην, ἐλλιπῆ.

α´) Ὅσον ἀφορᾷ πρῶτον εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς ἱεροὺς Ναούς, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε νὰ ἐπισκεφθῇ ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου τὰς Ἀθήνας, ἐρχόμενος σήμερον, θὰ ἔβλεπε μετ' ἐκπλήξεως ὅτι τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, μετὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον, ἐπληρώθη κυριολεκτικῶς ἀπὸ μεγάλους καὶ περικαλλεῖς Ναούς. Ἡ ἀνέγερσις τῶν Ναῶν τούτων δὲν ἀποδεικνύει οἰκονομικὴν εὐεξίαν, ἀλλὰ τὴν εὐλάβειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ εἰς τὰς πτωχοτέρας ἀκόμη συνοικίας ἐφιλοτιμήθησαν ν' ἀνεγείρουν μεγαλοπρεπεῖς Ναούς, διὰ τῆς προσφορᾶς καὶ τοῦ ὑστερήματος αὐτῶν, ἄνευ οἱασδήποτε κρατικῆς ἢ ἄλλης ἔξωθεν ἐνισχύσεως. Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀνεγέρσεως, σπουδαίαν σημασίαν ἔχει καὶ ὁ ἐν γένει διάκοσμος τῶν Ναῶν (ζωγραφικὴ κ.λ.π.), ὅστις, συντελούμενος ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῆς ἁρμοδίας Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων, ἔχει ἀναδείξει ἀρκετοὺς ἐκ τῶν Ναῶν τούτων ἀληθῆ μνημεῖα τέχνης. Λέγοντες δὲ διάκοσμον, δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὰς ἀρίστης τέχνης βυζαντινὰς εἰκονογραφίας, ἔργα ἀξίων ζωγράφων, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν διάσημον Φώτην Κόντογλου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ ἱερὰ σκεύη τῶν Ναῶν, ὡς δεσποτικοὺς θρόνους, ἄμβωνας, τέμπλα, ἀναλόγια, ἐπιταφίους, ἅγια ποτήρια, θυμιατήρια καὶ λοιπὰ ἱερὰ σκεύη, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων παρατηρεῖται μία εὐγενὴς ἅμιλλα, ποῖος Ναὸς θ' ἀποκτήσῃ τὰ ὡραιότερα καὶ τὰ μεγαλυτέρας ἀξίας. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο παρατηρεῖται ὄχι μόνον εἰς τοὺς κεντρικοὺς Ναούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς συνοικιακούς τοιούτους.

β´) Μεταξὺ τῶν Ναῶν τούτων τῶν Ἀθηνῶν διακρίνονται ὡρισμένοι, οἵτινες συγκεντρώνουν τὴν εὐλάβειαν χριστιανῶν, προερχομένων ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἐνορίας των, ἀλλ' ἐξ ὅλων τῶν σημείων τῶν Ἀθηνῶν, θεωρούμενοι ὡς προσκυνήματα καὶ συγκεντροῦντες προσκυνητὰς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, ἰδιαιτέρως δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου τιμᾶται ὁ Ναός. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν προσκυνημάτων τούτων εἶναι πρῶτον ὁ Ἱερὸς Ναὸς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, παρὰ τὸ Δαφνί, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔχει ἀνεγερθῇ ὁ Οἶκος τῆς φοιτητρίας τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, δεδομένου ὅτι τὸ προσκύνημα τοῦτο ὑπάγεται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ ἁρμοδιότητα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ, εἰς τὸ ἐξοχικὸν περιβάλλον τοῦ προσκυνήματος, τὴν 4ην Δεκεμβρίου, ἡμέραν τῆς μνήμης τῆς Ἁγίας, κατὰ μυριάδας προσέρχονται οἱ εὐλαβεῖς προσκυνηταί, τόσον τὴν παραμονήν, ὅσον καὶ τὴν κυρίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, ἀπὸ πρωΐας ἕως ἀργὰ τὴν ἑσπέραν. Ἐξ ἴσου μέγα πλῆθος προσκυνητῶν συγκεντρώνει καὶ τὸ ἕτερον προσκύνημα, ὁ Ἱερὸς Ναὸς τῆς Ἁγίας Μαρίνης τοῦ Θησείου, παρὰ τὸν λόφον τῶν Νυμφῶν, ἀπέναντι τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἱεροῦ Βράχου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἰδιαιτέραν κάπως μορφὴν παρουσιάζει τὸ προσκύνημα τῆς «Γρηγορούσης», εἰς τὸ Μοναστηράκι, παρὰ τὴν ἀρχαίαν

Τέλεσις τῆς Θ. Εὐχαριστίας εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν ΑΘΗΝΩΝ, ὑπὸ Ἀρχιερέως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

«Πύλην τῆς Ἀγορᾶς». Τὸ προσκύνημα τοῦτο εἶναι Ἱερὸς Ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχει ἐναποτεθῇ ἐν αὐτῷ ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς «Γρηγορούσης», εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους μὲ τὸ ὄνομα «ἡ Γρηγοροῦσα». Καὶ εἶναι καθημερινόν, ἰδιαιτέρως δὲ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Δεκαπενταυγούστου, τὸ θέαμα τῶν πληρούντων τὸν Ναὸν προσκυνητῶν, οἵτινες, εἴτε ὁμαδικῶς εἴτε καὶ μεμονωμένως, τελοῦν Παρακλήσεις ἔμπροσθεν τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνος. Ἀρκετοὺς ἐπίσης προσκυνητὰς συγκεντρώνει καὶ ὁ Ναὸς τῆς Ἁγίας Φιλοθέης, τῆς Ἀθηναίας ὁσιομάρτυρος, εἰς τὸ ὁμώνυμον προάστιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ οἱ εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ προσέρχονται τόσον διὰ νὰ προσευχηθοῦν εἰς τὸν ὡραῖον Ναόν, ὅσον καὶ διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ναὸν εὑρισκομένην «Κρύπτην» τῆς Ἁγίας Φιλοθέης.

γ´) Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω προσκυνημάτων, πρὸς τὰ ὁποῖα στρέφεται ἡ εὐλάβεια τῶν Ἀθηναίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν

Πατριαρχική καί Συνοδική λειτουργία εἰς ΑΘΗΝΑΣ ἱερουργοῦντος τοῦ Πατριάρχου Σερβίας Βικεντίου.

Ἀθηνῶν δὲν ὑστερεῖ καὶ εἰς τὴν κατοχὴν περιφήμων ἱερῶν λειψάνων, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται τόσον εἰς τὰς Ἱερὰς Μονὰς Πεντέλης καὶ Πετράκη, ὅσον καὶ εἰς διαφόρους Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι: μικρὸν τεμάχιον ἐκ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἰαματικοῦ Παντελεήμονος, ἀποκείμενον εἰς τὸν ὁμώνυμον μέγαν Ναὸν παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀχαρνῶν· ἡ χεὶρ τῆς Ἁγίας ὁσιομάρτυρος Φιλοθέης, φυλαττομένη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν καὶ ἐκτιθεμένη εἰς προσκύνημα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τῆς Ἁγίας, τὴν 19ην Φεβρουαρίου· ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ Ναοῦ ἐπίσης, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, περιέχων καὶ τὰ τίμια λείψανα αὐτοῦ· ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Πεντέλης τέλος φυλάσσεται καὶ ἡ τιμία κάρα τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μονῆς Ἁγίου Τιμοθέου, Ἐπισκόπου Εὐρίπου, ἡ ὁποία προτίθεται εἰς προσκύνησιν ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του, τὴν 16ην Αὐγούστου.

δ΄) Ὡς πρὸς τὴν Θείαν Λειτουργίαν καὶ τὰς Ἱερὰς Ἀκολουθίας ἐν γένει, παρατηρεῖται μία λίαν ἱκανοποιητικὴ τέλεσις καὶ διεξαγωγὴ αὐτῶν εἰς τοὺς περισσοτέρους Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτο ὀφείλεται καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς μορφωμένους καὶ ζηλωτὰς Ἐφημερίους, οἵτινες ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ εἰς τοὺς κατηρτισμένους ἱεροψάλτας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὁσημέραι αὐξανομένην λειτουργικὴν ἐνημέρωσιν καὶ κατάρτισιν τῶν πιστῶν, ἥτις συντελεῖται διὰ τοῦ ἀόκνως ἐπιτελουμένου ἔργου τοῦ θείου Κηρύγματος, τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων καὶ τοῦ εὐρέως κυκλοφοροῦντος θρησκευτικοῦ ἐντύπου. Εἰς τοῦτο συντελοῦν ἀκόμη καὶ ὡρισμέναι πρότυποι Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι, τελούμεναι ἐνίοτε εἰς ὡρισμένους Ἱεροὺς Ναούς. Ὡς τοιαύτας δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὰς τελουμένας ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Χρυσοσπηλαιωτίσσης Θείας Λειτουργίας, ἰδιαιτέρως δὲ τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημιακῷ Ναῷ τῆς Καπνικαρέας τελουμένας ὑπὸ τῶν φοιτητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἁρμοδίου καθηγητοῦ τῆς Λειτουργικῆς. Εἰς τὰς Ἀκολουθίας ταύτας δύνανται νὰ περιληφθοῦν καὶ αἱ Προηγιασμέναι Θεῖαι Λειτουργίαι, αἵτινες τελοῦνται εἰς ἑσπερινὰς ὥρας, εἰς κεντρικοὺς Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ διάστημα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ Κατανυκτικοὶ Ἑσπερινοὶ τῶν Κυριακῶν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, οἵτινες τελοῦνται, χοροστατοῦντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, εἰς διαφόρους Ναοὺς καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς χορωδίας τοῦ Πανελληνίου Συλλόγου τῶν Ἱεροψαλτῶν.

ε΄) Σημαντικὸν τέλος μέρος εἰς τὴν λειτουργικὴν κίνησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν διαδραματίζουν καὶ οἱ εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν ὑπάρχοντες σήμερον κατηρτισμένοι ἱεροψάλται καὶ οἱ ὑπό τινων ἐξ αὐτῶν συγκεκροτημένοι

Μέλη τοῦ ὑπὸ τὸν Σπ. Περιστέρην χοροῦ τῆς Μητροπόλεως ΑΘΗΝΩΝ, κατὰ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου.

ἐκκλησιαστικοὶ χοροί. Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ παρουσιάζει σπουδαίαν ἄνθησιν, μὲ λίαν εὐοίωνα σημεῖα ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὀθνείου κοσμικῆς μουσικῆς καὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὸ γνήσιον ὀρθόδοξον, βυζαντινὸν μέλος. Ἐπὶ πλέον σήμερον διὰ τὸν καταρτισμὸν ἱκανῶν ἱεροψαλτῶν ἐργάζονται αἱ εἰδικαὶ Σχολαὶ Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τόσον τοῦ Ἐθνικοῦ, ὅσον καὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Ὠδείου, τὰς ὁποίας ἰδιαιτέρως καὶ δι' ὑποτροφιῶν ἐνισχύει ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Ἐκτὸς τῶν εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν ὑπαρχόντων σήμερον εἰς διαφόρους Ναοὺς Ἱεροψαλτῶν, ἀξιόλογον ἀπόδοσιν καὶ μουσικὴν ἐμφάνισιν παρουσιάζουν καὶ οἱ εἰς ὡρισμένους κεντρικοὺς Ναοὺς ψάλλοντες Ἐκκλησιαστικοὶ Χοροί. Εἶναι πρῶτον ὁ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Περιστέρη χορὸς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν, πλησίον δὲ τοῦ Ναοῦ τούτου, εἰς τὸν Ναὸν τῆς Καπνικαρέας, ψάλλει ὁ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Χατζῆ, ἐξ ἴσου λαμπρός, χορός. Ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίσης χοροὶ ψάλλουν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ὁμονοίας, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σύρκα καὶ εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μπελούση ὡς καὶ ἄλλοι, οὐκ ὀλίγοι, εἰς ἄλλους Ναούς, πάντες διακρινόμενοι διὰ τὴν προσήλωσιν εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν. Ἰδιαιτέρως ἀξίζει νὰ μνημονευθῇ ἡ προσπάθεια τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς, ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένην καθοδήγησιν τοῦ ἀκαμάτου Σ. Καρρᾶ, ὅστις δια-

Συναυλία Βυζαντινῆς καὶ Δημοτικῆς Μουσικῆς τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σίμωνος Καρρᾶ.

θέτει ἀξιόλογον Βυζαντινὸν χορόν, ὁ ὁποῖος κυρίως ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου, τελεῖ κατ' ἔτος, τὴν 29ην Μαΐου, μνημόσυνον τῶν ἡρώων τῆς Ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ ἐξαιρετικὴν συρροὴν κόσμου, διωργάνωσε δὲ καὶ πρὸ ἐτῶν Θείαν Λειτουργίαν καὶ Μυστήριον Γάμου, τελεσθέντα κατὰ τὸ ἀρχαῖον Βυζαντινὸν Τυπικόν, ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ναῷ τῆς ἱστορικῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου, ἐπὶ παρουσίᾳ Ἑλλήνων καὶ ξένων. Λαμπρὰς τέλος ἐμφανίσεις διοργανώνει, μὲ τὸν πολυμελῆ καὶ κατηρτισμένον Βυζαντινὸν χορόν του, ὁ Πανελλήνιος Σύλλογος Ἱεροψαλτῶν «Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ προαναφερθέντος Προέδρου τοῦ Συλλόγου Μπελούση, εἰς διαφόρους μεγάλας αἰθούσας τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἡ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσὸς» καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, μὲ ἀφάνταστον συρροὴν λαοῦ, ἐπίσης εἰς μεγάλους Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τοὺς προμνημονευθέντας Κατανυκτικοὺς Ἑσπερινοὺς τῶν Κυριακῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὡς καὶ κατὰ τὸν Μέγαν Ἑσπερινόν, τὸν τελούμενον κατ' ἔτος ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Βράχου τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὴν ἑσπέραν τῆς 29ης Ἰουνίου, ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρώτου κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν Παύλου. Ἡ τέλεσις τοῦ πανηγυρικοῦ τούτου Ἑσπερινοῦ καθιερώθη ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου καὶ ἀποτελεῖ μεγαλοπρεπὲς καὶ κατανυκτικώτατον θέαμα ὁ εἰς Ναὸν μεταβαλλόμενος τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἱερὸς Βράχος, ὡς καὶ ὁ πέριξ αὐτοῦ ἀρχαῖος χῶρος, κατάμεστος ἀπὸ τὰς χιλιάδας εὐλαβῶν ἑορταστῶν, συμπροσευχομένων καὶ ἀκροωμένων τοῦ ἡδυμόλπου χοροῦ καὶ τῆς ὅλης ἀσματικῆς Ἀκολουθίας.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΠΟΥΛΟΠΑΤΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον παρατίθεται ὅ,τι ἐνεφανίσθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς καὶ θρησκευτικὸς τύπος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ μορφὴν περιοδικοῦ καὶ ἐφημερίδος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1833 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἑκατὸν τριάκοντα ἐτῶν, ἐκυκλοφόρησαν πλεῖστα ὅσα ἔντυπα περιοδικῶς: θεολογικά, ἐκκλησιαστικά, ἐπιστημονικά, ἐποικοδομητικά, ἠθικοθρησκευτικὰ ἢ καὶ ἀναμίκτου περιεχομένου. Θὰ συμπεριληφθῇ ἐνταῦθα ὁ ἐν Ἀθήναις ἐκκλησιαστικὸς καὶ θρησκευτικὸς Τύπος τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν (1833-1923) καὶ ὡς Ἀρχιεπισκοπῆς (1923-1962).

Ἐὰν παρουσιάζωνται κενά τινα εἰς τὴν μελέτην, ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὴν μὴ ἀποστολὴν τῶν ἐντύπων εἰς τὰς ἀνεγνωρισμένας Βιβλιοθήκας καὶ δὴ εἰς τὴν Ἐθνικὴν τοιαύτην. Παρὰ δὲ τὴν προσπάθειάν μας ἀνὰ τὰς ἐνορίας πρὸς συλλογὴν τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν, ἀσφαλῶς κάτι θὰ παρελείφθη. Εἶναι ἡ πρώτη συγκεντρωτικὴ συστηματικὴ συναγωγὴ τοῦ εἴδους. Ἡ καταχώρισις τῶν τίτλων τῶν ἐντύπων γίνεται κατὰ αὐστηρὰν λεξικογραφικὴν τάξιν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν περιοδικῶν ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἐντύπων, ὡς ἀναγράφουν ταῦτα τὴν ἰδιότητά των.

1) Ἀγάπη.— Φύλλον κατὰ Κυριακὴν ἐκδιδόμενον. Ἰδιοκτήτης καὶ Διευθυντὴς Κωνστ. Α. Διαλησμᾶς, Ἀθῆναι 1893, σχῆμα 4ον. 2) Ἀγάπη.— Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Ὑπεύθυνος ἀρχιμ. Τιμόθεος Χαλόφτης, Ἀθῆναι 1948, σχῆμα 8ον. 3) Ἁγία Μαρίνα.— Ἑβδομαδιαῖον Δελτίον θρησκευτικοῦ ὀρθοδόξου περιεχομένου, ἐνορίας Ἡλιουπόλεως. Διευθυντὴς πρεσβ. Δημ. Παπαντώνης, Ἀθῆναι 1955, σχῆμα 16ον. 4) Ἁγιορειτικὸν Ἡμερολόγιον.— Ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς συνοδείας Σάββα τοῦ ἱερομονάχου, Ἀθῆναι 1927, σχῆμα 8ον. 5) Ἅγιος Ἀνδρέας.— Θρησκευτικὸν περιοδικὸν ἐνορίας Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, Κολωνοῦ. Διευθυντὴς Ἱερ. Θωμᾶς Παπαγιαννόπουλος, Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 4ον. 6) Ἀετός.— Ἐθνικοθρησκευτικὸν περιοδικόν, κυκλοφοροῦν ἀρρύθμως. Διευθυντὴς Ν. Δημητρακόπουλος, Ἀθῆναι 1956, σχῆμα 2ον. 7) Ἀετός, (Ὁ).— Μηνιαία ἐθνικὴ ἐφημερὶς χριστιανικῶν καὶ σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν, ἡ περιοδικὴ ἐθνοχριστιανικὴ ἐφημερὶς Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη. Ἐκδότης - Συντάκτης Νίκων Στυλ. Δημητρόπουλος ἢ Ἀγγουρᾶς (παλαιοημερολογίτης, τέως λοχαγός), Ἀθῆναι 1954 - 1957, σχῆμα 2ον. 8) Ἄθως.— Ἐφημερὶς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ, Ἀθῆναι 1888, σχῆμα 2ον. 9) Ἄθως, (Ὁ).— Ἁγιορειτικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον κατὰ τριμηνίαν ὑπὸ Σπυρίδωνος Λαυριώτου, τοῦ ἰατροῦ, Ἀθῆναι 1921, σχῆμα 8ον. 10) Ἀκτῖνες.— Μηνιαῖον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀθῆναι 1938, σχῆμα 8ον. 11) Ἀλήθεια.— Ἐφημερὶς κοινωνική, φιλοσοφική, πολιτική. Διευθυντὴς Ἰωάν. Ἀρνέλλος, Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 2ον. 12) Ἀλήθεια.— Ὄργανον ποθούντων τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰησοῦ, ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον, Ἀθῆναι 1894, σχῆμα 4ον. 13) Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία.— Δεκαπενθήμερον ὀρθόδοξον χριστιανικὸν Δελτίον. Ἱδρυτὴς - Διευθυντὴς Λεωνίδας Ἀγγελίδης, Ἀθῆναι 1948, σχῆμα 8ον. 14) Ἄμβων, (Ὁ).— Ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Συντάκτης Μιχ. Ἰ. Γαλανός, Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 16ον. 15) Ἀναγέννησις.— Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς χριστιανικῶν ἀρχῶν, ὄργανον τοῦ ὁμίλου «Κοινωνικὴ Ἀναγέννησις». Διευθυντὴς Ἡλίας Καλλίστρατος (θεολόγος καὶ ἰατρός), Πειραιεὺς 1922, σχῆμα 4ον; 16) Ἀναγέννησις.— Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθύνεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιμ. Βαρνάβα Τζωρτζάτου (νῦν μητροπολίτου Κίτρους), Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 8ον. 17) Ἀναγέννησις.— Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθύνεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 8ον. 18) Ἀναμόρφωσις.— Θρησκευτικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα ὑπὸ τῶν Σπυρ. Γ. Μακρῆ καὶ Ἰω. Τιμαγένους, Ἀθῆναι 1955, σχῆμα 8ον. 19) Ἀνάπλασις.— Περιοδικὸν τοῦ ὁμωνύμου συλλόγου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μιχ. Ἰω. Γαλανοῦ. Ἔτος ἱδρύσεως 1887, β' περίοδος, διευθυντὴς Κωνστ. Κούρκουλας, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1953, σχῆμα 4ον. 20) Ἀνάστασις.— Περιοδικὸν τοῦ συλλόγου τῶν κυριῶν «Ἡ Ἀνάστασις», ὄργανον πίστεως, ἀληθείας καὶ ἀγάπης, Ἀθη-

ναι 1903, σχῆμα 4ον. 21) Ἀνάστασις.— Συντάσσεται καὶ ἐκδίδεται κατὰ μῆνα ὑπὸ τῶν φοιτητῶν τοῦ θεολογικοῦ οἰκοτροφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1954, σχῆμα 8ον. 22) Ἀνόρθωσις.— Δεκαπενθήμερος ἐφημερὶς ἠθοπλαστικοῦ περιεχομένου, ἐκδιδομένη εἰς χειρόγραφα (διὰ πολυγράφου) ἀντίτυπα, συντασσομένη ὑπὸ τῶν κρατουμένων τῆς Α΄ δικαστικῆς φυλακῆς Ἀθηνῶν καὶ ἐγκρίσει τῆς ὑπηρεσίας. Ἀθῆναι 1952, σχῆμα 4ον. 23) Ἄρτος Ζωῆς.—Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Ἱδρυτὴς Ἀρχιμ. Ἀθαν. Δανιηλίδης. Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Ἀθαν. Λυμπερόπουλος, Ἀθῆναι 1933, σχῆμα 4ον. 24) Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου.— Τετραμηνιαία νομοκανονικὴ ἐπιθεώρησις. Ἰδιοκτησία - Διεύθυνσις Δρος Παναγ. Ἰ. Παναγιωτάκου, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 8ον. 25) Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος.—Ἐξαμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσόμενον ὑπὸ Ἀναστασίου Κ. Ὀρλάνδου, Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 8ον. 26) Βῆμα τῶν Χριστιανῶν σοσιαλιστῶν.—Ὄργανον τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος τῶν χριστιανῶν σοσιαλιστῶν. Ἱδρυτὴς Γεώργιος Μ. Καλλίας. Ὑπεύθυνος συντάκτης Ἠλ. Π. Δημητρᾶς, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 2ον. 27) Βιβλιοθήκη τοῦ «Λόγου».—Μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα. Ἰδιοκτήτης Ἰάκωβος Α. Καρατζᾶς, Ἀθῆναι 1926, σχῆμα 8ον. 28) Βυζαντίς.—Ἐπιθεώρησις τῶν Βυζαντιακῶν σπουδῶν, ἐκδιδομένη κατὰ τρίμηνον ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Βυζαντινολογικῆς Ἑταιρείας. Ἀθῆναι 1909, σχ. 8ον. 29) Δελτίον Ἑνώσεως Ἑλλήνων Θεολόγων.—Ὑπεύθυνος Ἰωάν. Δ. Δαββέτας, Πρόεδρος τῆς Ε.Ε.Θ. Ἀθῆναι 1958, Σχῆμα 4ον. 30) Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.—Ἀθῆναι 1892, Σχῆμα 4ον. 31) Δικαιοσύνη.—Ὄργανον τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανικοῦ Συλλόγου «Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Ἀθῆναι 1935, Σχῆμα 4ον. 32) Δίπτυχα Ὀρθοδοξίας.—Ἐτησία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Θεολογικὴ Ἐπετηρίς, Ἀθῆναι 1955, Σχῆμα 8ον. 33) «Δρᾶσις»— Μηνιαῖον δελτίον τῶν νέων, παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ «Χριστιανικὴ Νεολαία». Ἐκδιδόμενον ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Γ. Μυτιληναίου, Ἀθῆναι 1933, σχ. 8ον. 34) «Ἐγκόλπιον».— Ἔκδοσις διὰ τὰς οἰκογενείας. (Βιβλιοθήκη περιοδικοῦ Τρεῖς Ἱεράρχαι, Ἀθῆναι 1921, σχῆμα 8ον. 35) Εἰρήνη.— Ἐφημερὶς τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ἐκδιδομένη κατὰ Σάββατον, Ἀθῆναι 1874, σχῆμα 2ον. 36) Εἰρήνη.— Χριστιανικὸν κατηχητικὸν περιοδικόν. Ἐκδίδεται ἐπιμελείᾳ Γρηγορίου Μοναχοῦ Ἁγιορείτου, Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 4ον. 37) Ἐκκλησία.—Ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸ πρῶτον Διευθυντὴς Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, Ἀθῆναι 1923, καὶ νῦν Θεόδ. Σπεράντσας, σχῆμα 4ον. 38) Ἐκκλησιαστικὰ Νέα.—Ἐφημερὶς τῶν ἁπανταχοῦ Κληρικῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς Γεώργ. Σταυρίδης, Ἀθῆναι 1960, σχῆμα 4ον. 39) Ἐκκλησιαστικαὶ Μεταρρυθμίσεις.— Δεκαπενθήμερον Ὄργανον τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν ἐξύψωσιν Κλήρου καὶ Ἐκκλησίας. Διευθύνεται ὑπὸ Ἐπιτροπῆς Ἐπιστημόνων, Ἀθῆναι 1961, σχῆμα 2ον. 40) Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα.— Ἑβδομαδιαία Ἐφημερὶς διευθυνομένη ὑπὸ Ἐπιτροπῆς Κληρικῶν καὶ Λαϊκῶν θεολόγων. Ἱδρυτὴς Ἰ. Τράκας, καθηγητὴς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διευθυντὴς Σταῦρος Εὐταξίας, Ἀθῆναι 1934, σχῆμα 4ον. 41) Ἐκκλησιαστικὸς Κῆρυξ.—Ἐκδίδεται κατὰ Σάββατον προνοίᾳ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν κ. Μελετίου. Διευθυντὴς Χαρίλ. Ἰ. Παπαϊωάννου. Ἐξεδίδετο ἐν Κύπρῳ τὸ 1911. Μετηνέχθη δὲ ἐν Ἀθήναις τὸ 1918, σχῆμα 16ον. 42) Ἐκκλησιαστικὸς Τύπος.— Δεκαπενθήμερος Ἐκκλησιαστικὴ Ἐφημερίς. Δημοσιογραφικὸν ὄργανον τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου Ἑλλάδος. Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς Ἰωάν. Α. Κόκκινος, Ἀθῆναι 1934, σχῆμα 2ον. 43) Ἐλευθερώτρια.— Μηνιαία Ἐπιθεώρησις, ὄργανον πανελληνίου συλλόγου «Παναγία ἡ Ἐλευθερώτρια». Διευθυντὴς Ν. Ι. Σηφάκης, Ἀθῆναι 1949, σχῆμα 8ον. 44) Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή.—Μηνιαῖον παιδαγωγικὸν περιοδικόν. (Ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Δελτίον Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν»), Ἀθῆναι 1948, σχῆμα 8ον. 45) Ἐλπίς.—Μηνιαῖον ὄργανον ὁμωνύμου θρησκευτικοῦ συλλόγου. Διευθυντὴς Ἰω. Γρ. Πουλᾶκος, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 16ον. 46) Ἐνορία.—Δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Διευθυντὴς Ἀνδρέας Ι. Κεραμίδας, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 8ον. 47) Ἐνοριακὸν Δελτίον.—Ἰ. Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Κυνοσάργους. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῶν ἐφημερίων καὶ διαδίδεται δωρεάν, Ἀθῆναι 1950, σχῆμα 8ον. 48) Ἐνοριακὸν καὶ Ἐφημεριακὸν Βῆμα.— Περιοδικὸν ἐνοριακῶν ναῶν τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου. Διευθυντὴς Ἀντ. Γούναρης, Ἀθῆναι 1955, σχῆμα 4ον. 49) Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.—Ἐτησία ἔκδοσις τῆς ὁμωνύμου ἑταιρείας, Ἀθῆναι 1924, σχῆμα 8ον. 50) Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.— Ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1939, σχῆμα 8ον. 51) Ἐπετηρὶς Ριζαρείου Σχολῆς.— Ἀθῆναι 1948, σχῆμα 8ον, 52) Ἐπετηρὶς τοῦ Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου, Ἀθῆναι 1933-1934, σχῆμα 8ον. 52) «Ἐπίγνωσις.— Μηνιαῖον περιοδικὸν ἀπολογητικοῦ περιεχομένου. Διευθυντὴς Νικόλαος Ἰ. Γαλανός, Ἀθῆναι 1901, σχῆμα 4ον. 53) Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.— Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 8ον. 54) Ἐργατικὸν Φῶς.—Ἐφημερίς, μηνιαῖον ὄργανον «Χριστιανικῆς ἑνώσεως ἐργατικῆς νεολαίας Σ.Α.», Ἀθῆναι 1958, σχῆμα 2ον. 54) Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ.—Σύγγραμμα περιοδικόν, θεολογικόν, ἠθικὸν καὶ ἱστορικόν. Ἐκδίδεται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ὑπὸ Γερμανοῦ, ἱεροκήρυκος. Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς Ναύπλιον τὸ 1835. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1837 ἐν Ἀθήναις, σχῆμα 4ον. 55) Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ.—Ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα, ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα ὑπὸ Διον. Κλεώπα καὶ Κωνστ. Κοντογόνου, καθηγητῶν τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὄθωνος, Ἀθῆναι 1857, σχῆμα 16ον. 56) Εὐαγγελικὸς Λόγος.—Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα ὑπὸ τοῦ ἱεροκήρυκος Πειραιῶς Ἠλία Βλαχοπούλου, Πειραιεὺς 1874, σχῆμα 8ον. 57) Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου (Ὁ).—Θρησκευτικὸν περιοδικὸν τοῦ ὁμωνύμου Θρησκευτικοῦ συλλόγου «Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου», Ἀθῆναι 1912, σχῆμα 4ον. 58) Εὐθύνη.—Φυλλάδιον προβληματισμοῦ τῆς νεότητος. Ἐκδίδεται κατὰ μῆνα. Ὑπεύθυνος Κώστας Ε. Τσιρόπουλος, Ἀθῆναι 1961, σχῆμα 4ον. 59) Ἐφημέριος (Ὁ).—Δεκαπενθήμερον περιοδικὸν τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, συντασσόμενον μερίμνῃ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Διευθυντὴς Πρωτ. Ἐμμ. Γ. Μυτιληναῖος καὶ νῦν Θεοδ. Σπεράντσας, Ἀθῆναι 1952, σχῆμα 16ον. 60) Ζωή.—Θρησκευτικὸν ἑβδομαδιαῖον φύλλον, ὄργανον ὁμωνύμου ἀδελφότητος θεολόγων. Ἱδρυτὴς ἀρχιμ. Εὐσέβιος Ματθόπουλος, Ἀθῆναι 1911, σχῆμα 4ον. 61) Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ. (Ἡ).— Δεκαπενθήμερον χριστιανικὸν περιοδικόν. Ἔκδοσις ἀδελφότητος «Εὐσέβεια», Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 8ον. 62) Ἠχὼ τῆς Ὀρθοδοξίας.—Ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1872, σχῆμα 4ον. 63) Θεολογία.—Περιοδικὸν τριμηνιαῖον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα, ἐκδιδόμενον προνοίᾳ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου. Διευθυντὴς Γρηγ. Παπαμιχαήλ, Ἀθῆναι 1923, σχῆμα 8ον. 64) Θρησκευτικὴ Φωνή.—Ἐφημερὶς ἐκκλησιαστική, ἐκδιδομένη δὶς τοῦ μηνός, Ἀθῆναι 1880, σχῆμα 4ον. 65) Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία.—Περιοδικόν, Ἀθῆναι 1936, σχῆμα 4ον. 66) Ἱερομνήμων.—Ἤτοι ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα περιέχον ὕλην ἐκ πάντων τῶν κλάδων τῆς Θεολογίας καὶ ἐκδιδόμενον περιοδικῶς ὑπὸ Ἀλεξ. Λυκούργου καὶ Ἀντ. Μοσχάτου, Ἀθῆναι 1859, σχῆμα 8ον. 67) Ἱερὸς Σύνδεσμος.—Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐκκλησιαστικὴ τοῦ ὁμωνύμου ἐκκλησιαστικοῦ συλλόγου, Ἀθῆναι 1884, σχῆμα 2ον. 68) Ἱερὸς Χρυσόστομος.—Δεκαπενθήμερον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Ἐπιμελεία Δημ. Κουϊμουτσοπούλου, Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς Μιχαὴλ Ι. Σαλίβερος, Ἀθῆναι 1926, σχῆμα 8ον. 69) Ἱεροψαλτικὸς Τύπος.— Μηνιαῖον περιοδικόν. Ὄργανον ἱεροψαλτικοῦ συνδέσμου «Ρωμανὸς ὁ Μελωδός». Διευθυντὴς Χριστοφόρος Κατσίμπας, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 2ον. 70) Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής.—Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ὁμωνύμου θρησκευτικοῦ συλλόγου, Ἀθῆναι 1878, σχῆμα 8ον. 71) Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής.— Ὀρθόδοξον χριστιανικὸν περιοδικόν. Μηνιαῖον ὄργανον τοῦ ὁμωνύμου συλλόγου, Ἀθῆναι 1949, σχῆμα 4ον. 72) Ἰώβ.—Μηνιαῖον χριστιανοκοινωνικὸν φυλλάδιον, ὄργανον τοῦ ὁμωνύμου ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ σωματείου λεπρῶν ἐν Ἁγ. Βαρβάρᾳ (Ἀθηνῶν). Ὑπεύθυνος Κωνσταντῖνος Ε. Λυρώνης, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 8ον. 73) Καινὴ Διδαχὴ (Ἡ). —Θεολογικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα προνοίᾳ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου, Ἀθῆναι 1919, σχῆμα 8ον. 74) Καινὴ Κτίσις.—Μηνιαῖον ὄργανον τῶν ὀρθοδόξων χριστιανικῶν ἑνώσεων (ΟΧΕΝ). Ἱδρυτὴς Ἱερεὺς Μάρκος Τσακτάνης. Διευθυντὴς Πρωτ. Ἄγγελος Νησιώτης, Ἀθῆναι 1923, σχῆμα 4ον. 75) Καλὴ Ἀγ-

γελία, (Ἡ).—Χριστιανικὸν φυλλάδιον ἐκδόσεως τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν, Ἀθῆναι 1949, σχῆμα 16ον. 76) Κῆρυξ τῆς Ἀληθείας.—Θρησκευτικὸν ἑβδομαδιαῖον φύλλον. Διευθυντὴς Χαρ. Δ. Παναγιωτόπουλος, Ἀθῆναι 1931, σχῆμα 8ον. 77) Κῆρυξ τῶν Γνησίων Ὀρθοδόξων.—Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικὸν (παλαιοημερολογιτῶν), ἐκδιδόμενον ὑπὸ ἐπισκόπου Βρεσθένης Ματθαίου, Ἀθῆναι 1938, σχῆμα 4ον. 78) Κιβωτός.—Μηνιαῖον φυλλάδιον ὀρθοδόξου διδαχῆς. Ἐπιστασία Φωτίου Κόντογλου, Βασ. Μουστάκη, Ἀθῆναι 1952, σχῆμα 8ον. 79) Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος,(Ὁ).—Ὄργανον τοῦ κέντρου κοινωνικῆς μορφώσεως τῆς Ἑλλάδος. Μηνιαῖον περιοδικόν. Ὑπεύθυνος Μαίρη Β. Κωστοπούλου, Ἀθῆναι 1953, σχῆμα 4ον. 80) Κυριακὴ Ἀργία.—Ὄργανον τῆς ἀδελφότητος Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων ὀρθοδόξων ἡ «Ἀνάστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Ἐκδίδεται κατὰ Κυριακήν. Ἀθῆναι 1901, σχῆμα 4ον. 81) Κυψέλη.—Τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἀδελφότητος. Ἐκλεκταὶ ἐκδόσεις. Πνευματικὸς σύμβουλος Ἀρχιμ. Χριστοφόρος Καλύβας, ἱεροκῆρυξ. Πρακτικαὶ πατερικαὶ διδαχαὶ εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν, Ἀθῆναι 1959, σχῆμα 16ον. 82) Λόγοι Ἀληθείας.—Μηνιαῖον χριστιανικὸν περιοδικὸν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, Ἔκδοσις τῶν «Χριστιανῶν Ἀδελφῶν». Διεύθυνσις Βαρθολομαῖος Παπαντωνάκης. Ἀθῆναι 1954, σχῆμα 8ον. 83) Λόγοι Χριστοῦ.—Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν, Ἀθῆναι 1935, σχῆμα 16ον. 84) Λόγος.—Ἐφημερὶς τῆς ἐν Χριστῷ θρησκείας, πολιτείας καὶ φιλοσοφίας. Συντάκτης Ἀπόστολος Μακράκης, Ἀθῆναι 1868, σχῆμα 2ον. 85) Λόγος.—Ἐφημερὶς τῶν ἀρχῶν τοῦ ἰσοθέου Λόγου, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν. Διευθυντὴς Σωτ. Φιλάρετος, Ἀθῆναι 1901, σχῆμα 2ον. 86) Λυχνία.—Περιοδικὸν χριστιανικῆς μορφώσεως. Ὄργανον ὁμίλου νέων. Ἐκδίδεται κατὰ μῆνα. Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Τιμ. Ματθαιάκης (νῦν Μητροπολίτης Μαρωνείας). Κατὰ τὴν β' περίοδον Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Στέφανος Ματακούλιας (νῦν Μητροπολίτης Τριφυλλίας καὶ Ὀλυμπίας), Ἀθῆναι 1945, σχῆμα 16ον. 87) Μεσαιωνικὰ Γράμματα.— Τριμηνιαῖον περιοδικὸν ὁμωνύμου συλλόγου, Ἀθῆναι 1930, σχῆμα 8ον. 90) Μηνύματα Ἀγάπης.— Μηνιαῖον ἐνοριακὸν θρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Θεόκλητος Μιχαλᾶς, Ἀθῆναι 1954, σχῆμα 8ον. 91) Μνημοσύνη.— Περιοδικόν. Ἐκδίδεται κατὰ μῆνα, φιλολογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν τῇ εὐγενεῖ συμπράξει πολλῶν λογίων, τῇ ἐπιμελείᾳ Ν. Μαυροκορδάτου, ἱεροδιακόνου, Ἀθῆναι 1884, σχῆμα 8ον. 92) Νέα τῆς ΧΑΝ, (Τά). — Μηνιαία ἔκδοσις ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος Νέων. Διευθυντὴς Δημήτρης Φερούσης, Ἀθῆναι 1960, σχῆμα 4ον. 93) Νεανικὴ Ψυχή.— Μηνιαῖον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1931, σχῆμα 8ον. 94) Νέμεσις.—Ἑβδομαδιαῖον ὄργανον οὐσιαστικῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκδότης - Διευθυντὴς Γ. Τριαντόπουλος, Ἀθῆναι 1956, σχῆμα 2ον. 95) Νέον Κήρυγμα.—Ἐφημερὶς τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Συντάκτης Σωτήριος Δ. Φιλάρετος, Ἀθῆναι 1884, σχῆμα 4ον. 96) Οἰκογενειακὴ Ζωή.—Μηνιαῖον εἰκονογραφημένον περιοδικόν. ὄργανον χριστιανικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως, Διευθυντής-Ἰδιοκτήτης Λάμπρος Ζαχαρῆς, Ἀθῆναι 1933, σχῆμα 8ον. 97) Ὀρθοδοξία.— Θρησκευτικόν, ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν περιοδικόν, δὶς τοῦ μηνὸς ἐκδιδόμενον. Διευθυντὴς Ἀλέξανδρος Δ. Γρηγορόπουλος, Ἀθῆναι 1922, σχῆμα 4ον. 98) Ὀρθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιθεώρησις.—Τριμηνιαῖον ἐπιστημονικὸν παράρτημα τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου». Διευθυντὴς Π. Ι. Μπρατσιώτης, Ἀθῆναι 1924, σχῆμα 8ον. 99) Ὀρθόδοξος Ἐπιθεώρησις.— Ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερὶς ὑπὸ Δ. Κυριακοῦ, Ἀθῆναι 1869. 100) Ὀρθόδοξος Μαχητής.—Μηνιαῖον περιοδικὸν ὀρθοδόξου πρωτοπορίας. Ἱδρυτὴς Σήφης Ἰ. Κόλλιας, Ἀθῆναι 1957, σχῆμα 8ον. 101) Ὀρθόδοξος Πνοή.—Μηνιαῖον περιοδικὸν ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος. Διευθύνεται ὑπὸ συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, Ἀθῆναι 1957, σχῆμα 8ον. 102) Ὀρθόδοξος Σκέψις.— Δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Ὑπεύθυνος ἐπὶ τῆς ὕλης Γερ. Κονιδάρης, καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1958, σχῆμα 4ον. 103) Ὁσία Εἰρήνη ἡ Χρυσοβαλάντου.— Μηνιαῖον ὀρθόδοξον χριστιανικὸν περιοδικὸν τῆς ἐν Λυκοβρύσῃ Ἀττικῆς ὁμωνύμου Ἱερᾶς Μονῆς. Ἐκδίδεται ὑπὸ Μελετίας, Μοναχῆς Καθηγουμένης, Ἀθῆναι 1960, σχῆμα 8ον. 104) Ὁσία Μεθοδία, (Ἡ). Ὄργανον χριστιανικοῦ ὁμίλου νέων καὶ τῆς ὁμωνύμου φιλοπτώχου ἀδελφότητος Κιμωλίων κυριῶν. Διευθυντὴς Πρωτ. Ἰωάννης Ράμφος, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 4ον. 105) Παιδικὴ Χαρά.— Δεκαπενθήμερον περιοδικόν, ὄργανον τῶν ὀρθοδόξων χριστιανικῶν ἑνώσεων Ἑλλάδος. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν κατηχητικῶν σχολείων, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 4ον. 106) Πάτρια, (Τά).—Ὄργανον τῆς Ἑταιρείας τῆς ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀμύνης, Ἀθῆναι 1908, σχῆμα 4ον. 107) Πίστις.— Μηνιαῖον φυλλάδιον χριστιανικοῦ καταρτισμοῦ, διὰ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς ἐνορίας Πλάκας. Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Στεφ. Ματακούλιας, (νῦν μητροπολίτης Τριφυλλίας καὶ Ὀλυμπίας), Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 4ον. 108) Πιστὸς Ἐργάτης (Ὁ).— Θρησκευτικὸν ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν τοῦ κατηχητικοῦ σχολείου Ἁγίων Ἀναργύρων. Διευθυντὴς - Ἰδιοκτήτης Παναγ. Σ. Μανωλέσης, Ἀθῆναι 1926, σχῆμα 8ον. 109) Πνεῦμα.— Μηνιαῖον θρησκευτικὸν καὶ φιλοσοφικὸν περιοδικόν. Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς Σπυρ. Κ. Γουδέλης, Ἀθῆναι 1941, σχῆμα 4ον. 110) Πνευματικὲς ἀλήθειες. — Ὀρθόδοξον χριστιανικὸν περιοδικόν, διανεμόμενον δωρεάν. Συντάκτης Ἀντώνιος Δ. Γαρυφαλλᾶς, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 4ον. 111) Πνευματικὲς Φωτοβολίδες.— Μηνιαῖον θρησκευτικὸν ἀνάγνωσμα. Διευθυντὴς Ἰωάσαφ Σίφωνας, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 8ον. 112) Πορεία μας (Ἡ).—Χρονικὰ τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἑνώσεως, Ἀθῆναι 1957, σχῆμα 8ον. 113) Πορευθέντες.— Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Τριμηνιαία ἔκδοσις τῆς γενικῆς γραμματείας τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολήν, Ἀθῆναι 1959, σχῆμα 4ον. Τὸ αὐτὸ φύλλον καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. 114) Πρακτικὸς Χριστιανισμός.— Παράρτημα περιοδικοῦ «Ὁ Χρυσόστομος». Διευθυντὴς Δ. Κουϊμουτσόπουλος, Ἀθῆναι 1936, σχῆμα 8ον. 115) Πρὸς τὴν Νίκην.— Εἰκοσαήμερον χριστιανικὸν νεανικὸν περιοδικόν. Ἔκδοσις ἀδελφότητος θεολόγων «ὁ Σωτήρ», Ἀθῆναι 1960, σχῆμα 8ον. 116) Σημαία τῆς Ἀνορθώσεως.— Δεκαπενθήμερον ἠθικοθρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθυντὴς Γεώργιος Σ. Μακρῆς, Πειραιεύς, 1907, σχῆμα 4ον. 117) Σιών.—Ἐφημερὶς θρησκευτική. Ἐκδίδεται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. Διευθυντὴς - Συντάκτης Ἀρχιμ. Διονύσιος Λάτας, Ἀθῆναι 1881, σχῆμα 2ον. 118) Σκαπάνη.— Μηνιαῖον περιοδικὸν ὄργανον τοῦ «Ἑλληνικοῦ Κέντρου Ἀγωγῆς». Κυκλοφορεῖ κατὰ μῆνα. Ἐπιστημονικὸς Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Ἀρ. Α. Ἀσπιώτης, Ἀθῆναι 1961, σχῆμα 4ον. 119) Σταυρός.—Ἐκδίδεται ὑπὸ ὁμάδος ὀρθοδόξων χριστιανῶν Μακεδονίας. Συντάκτης Ἀρχιμ. Αὐγουστῖνος Ν. Καντιώτης, Ἀθῆναι 1953, σχῆμα 2ον. 120) Συζήτησις.—Ὄργανον τῆς Ἑνώσεως «Ἑλληνικὸς Πολιτισμός». Μηνιαῖον περιοδικόν. Ἐκδότης καὶ ὑπεύθυνος Κ. Θ. Παπαδάκης, Ἀθῆναι 1959, σχῆμα 8ον. 121) Σωτήρ.— Μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσόμενον ὑπὸ διαφόρων λογίων, Ἀθῆναι 1887, σχῆμα 16ον. 122) Σωτὴρ (Ὁ)—Ὀρθόδοξον χριστιανικὸν περιοδικόν, ὄργανον ὁμωνύμου ἀδελφότητος θεολόγων, ἑβδομαδιαῖον, Ἀθῆναι 1960, σχῆμα 8ον. 123) Σωτηρία.—Δεκαπενθήμερον θρησκευτικο-βιοτικὸν φύλλον, Πειραιεὺς 1946, σχῆμα 8ον. 124) Σωτήριον τοῦ Θεοῦ (Τό).— Μηνιαῖον περιοδικὸν πρὸς διαφώτισιν τῶν διψώντων διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, Ἀθῆναι, 1926, σχῆμα 8ον. 124) Τρεῖς Ἱεράρχαι, (Οἱ).—Ἠθικοθρησκευτικὸν μηνιαῖον φύλλον, ὄργανον τοῦ ἐνταῦθα ὁμωνύμου συλλόγου. Διευθυντὴς Παναγ. Βαρυμποπιώτης, Ἀθῆναι 1910, σχῆμα 4ον. 126) Τύπος.—Ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος, ὄργανον τῆς «Πανελληνίου Ὀρθοδόξου Ἑνώσεως» (Π.Ο.Ε.). Μηνιαία ἐφημερίς, συντάσσεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς, Ἀθῆναι 1961, σχῆμα 2ον. 127) Φιλανθρωπία.— Μηνιαῖον ἐγκληματολογικὸν καὶ ἠθικοκοινωνικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Δαμασκηνοῦ Πολυδώρου, Ἀθῆναι 1893. 128) Φρουρὸς (Ὁ).—Μηνιαῖον ἐθνικοθρησκευτικὸν περιοδικὸν τῆς Διευθύνσεως Θρησκευτικῆς Ὑπηρεσίας Γ.Ε.Σ., Ἀθῆναι 1948, σχῆμα 8ον. 129) Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας.—Ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ὑπὸ Δ. Χριστοπούλου καὶ Εὐαγ. Κοριτσίτου, Ἀθῆναι 1882, σχῆμα 8ον. 130) Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας (Ἡ).—Ἑβδομαδιαία ἐφημερίς. Ἱδρυτὴς - Διευθυντὴς Δημ. Μαυρόπουλος, Ἀθῆναι 1934, σχῆμα 2ον. 131) Φωνὴ Θεοῦ.— Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθυντὴς Μιχ. Κ. Κόκκινος, Ἀθῆναι 1933, σχῆμα 8ον. 132) Φωνὴ Κυρίου.—Ἑβδομαδιαῖον θρησκευτικὸν φύλλον, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Ἐμμ. Γ. Μυτιληναίου, Ἀθῆναι 1931, σχῆμα 16ον. 133) Φωνὴ Κυρίου.— Ἑβδομαδιαῖον θρησκευτικὸν δελτίον ὀρθοδόξου οἰκοδομῆς. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Διευ-

θυντής Πρωτ. Ἐμμ. Μυτιληναῖος 1952-1958. Ἀρχιμ. Γ. Παυλίδης (νῦν Ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος) 1959-1960. Ἀρχιμ. Ἀλεξ. Γ. Καντώνης 1960 καὶ ἑφεξῆς, Ἀθῆναι 1952, σχῆμα 16ον. 134) Φωνὴ Ὀρθοδοξίας.—Ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τῶν γνησίων ὀρθοδόξων χριστιανῶν (Παλαιοημερολογιτῶν). Διευθυντὴς ἐπίσκοπος Μεγαρίδος Χριστοφόρος. Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 4ον. 135) Φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, (Ἡ).—Ἑβδομαδιαῖον εἰκονογραφημένον θρησκευτικὸν φύλλον ἐκδιδόμενον κατὰ Κυριακήν, Ἀθῆναι 1928, σχῆμα 4ον. 136) Φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, (Ἡ).—Ἑβδομαδιαία εἰκονογραφημένη θρησκευτικὴ ἐφημερίς. Ἱδρυτὴς Ἀνδρ. Ν. Βαπορίδης, Ἀθῆναι 1936, σχῆμα 2ον. 137) Φωνὴ τοῦ Χριστοῦ, (Ἡ).—Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθυντὴς Ἀθ. Πάλλης. Ἐκδ. Οἶκος Γ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1948, σχῆμα 4ον. 138) Φῶς.—Θρησκευτικὸν περιοδικόν, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 4ον. 139) Φῶς τοῦ Κόσμου, (Τό). — Ἠθοπλαστικὸν μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, Ἱδρυτὴς - Διευθυντὴς - Ὑπεύθυνος συντάκτης Χαραλ. Ν. Ἐμμανουηλίδης, Ἀθῆναι 1944, σχῆμα 4ον. 140) Φῶς τοῦ Λόγου.—Δεκαπενθήμερος ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἐφημερίς, ἐκδιδομένη τὴν 1ην καὶ 15ην ἑκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς Μηνᾶς Χαρίτος, Ἀθῆναι 1917, σχῆμα 2ον. 141) Χαρούμενο Σπίτι, (Τό).— Μηνιαῖον περιοδικὸν τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Διευθυντὴς Πρωτ. Ἐμμ. Γ. Μυτιληναῖος, Ἀθῆναι 1952-1958, σχῆμα 8ον. Διευθυντὴς ἀρχιμ. Ἀλεξ. Γ. Καντώνης 1959 καὶ ἑφεξῆς, σχῆμα 4ον. 142) Χαρούμενα Παιδιά, (Τά).— Μηνιαῖον περιοδικὸν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων. Ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Διευθυντὴς Ἐμμ. Γ. Μυτιληναῖος, Ἀρχισυντάκτης Δαμιανὸς Μ. Στρουμπούλης, 1952-1954. Διευθυντὴς Σήφης Γ. Κόλλιας 1955-1959 καὶ Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Ἀλεξ. Γ. Καντώνης 1959 καὶ ἑφεξῆς. Ἀθῆναι 1952, σχῆμα 8ον. 143) Χεὶρ Βοηθείας.—Ἀθῆναι 1908. 144) Χριστιανικὰ Γράμματα.— Περιοδικὸν θρησκευτικόν, ἐπιστημονικὸν καὶ κοινωνικὸν κατὰ τρίμηνον ἐκδιδόμενον. Ἱδρυτὴς καὶ Διευθυντὴς Παν. Ἀθ. Βαρυμποπιώτης, Ἀθῆναι 1928, σχῆμα 8ον. 145) Χριστιανικὲς Πεννιές.—Περιοδικὴ ἔκδοσις. Δίμηνον. Ὑπεύθυνος Στυλ. Μπαϊρακτάρης, Ἀθῆναι 1946, σχῆμα 16ον. 146) Χριστιανικὴ Ἀλήθεια.—Μηνιαῖον θρησκευτικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Γεωργίου Σπ. Μακρῆ, Πειραιεὺς 1893, Σχῆμα 8ον. 147) Χριστιανικὴ Δημοκρατία.—Πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν ὄργανον μάχης τοῦ ἀγωνιζομένου χριστιανικοῦ Λαοῦ. Μηνιαία Ἐφημερίς. Διευθυντὴς-Ὑπεύθυνος Νικ. Ψαρουδάκης, Ἀθῆναι 1952, σχῆμα 2ον. 148) Χριστιανικὴ Νεολαία.—Μηνιαῖον ὄργανον ὁμοσπονδιακῆς ἑνώσεως ὁμίλων νέων καὶ νεανίδων. Διευθυντὴς Ἐμμανουὴλ Γ. Μυτιληναῖος, Ἀθῆναι 1933, σχῆμα 4ον. 149) Χριστιανικὴ Συμπόνοια.—Φυλλάδιον ὁμωνύμου ὁμάδος νέων μὲ σκοπὸν τὴν χριστιανικὴν διαφώτισιν καὶ περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἀσθενῶν, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 16ον. 150) Χριστιανικὸν Βῆμα.—Περιοδικὸν ἑβδομαδιαῖον τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διευθυντὴς Θ. Ἰωαννίδης, Ἀθῆναι 1912, σχῆμα 8ον. 151) Χριστιανικὸν Βῆμα.—Μηνιαῖον περιοδικόν, Ἰδιοκτήτης - Διευθυντής, Α. Σιγάλας, Ἀθῆναι 1926, σχῆμα 4ον. 152) Χριστιανικὸν Βῆμα.—Δεκαπενθήμερος χριστιανοκοινωνικὴ καὶ ἠθικοπλαστικὴ ἔκδοσις. Διευθυντὴς Λουΐζος Λ. Λουΐζίδης Ἀθῆναι 1953, σχῆμα 4ον. 153) Χριστιανικὸν Φῶς.—Μηνιαῖον ἠθικοθρησκευτικὸν περιοδικόν. Διευθυντὴς Πρωτ. Κωνστ. Ἀνδρουλάκης, Ἀθῆναι 1947, σχῆμα 8ον. 154) Χριστιανικὸν Φῶς.—Μηνιαῖον χριστιανικὸν φύλλον, Νίκαια 1946, σχῆμα 16ον. 155) Χριστιανικὸς Δρόμος.—Μηνιαία περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ χριστιανικοῦ ἐθνικοῦ κόμματος Ἑλλάδος. Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς Γεώργιος Β. Στόκας, σχῆμα 8ον. 156) Χριστιανός.— Μηνιαῖον νομοκανονικὸν καὶ θεολογικὸν περιοδικόν. Διεύθυνσις-Ἔκδοσις Δρ. Ἰω. Παναγόπουλος. Ἀθῆναι 1961, σχῆμα 8ον. 157) Χριστοκρατία. —Ἐφημερὶς τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν, ἐκδιδομένη δὶς τοῦ μηνός. Ἰδιοκτήτης Ἰάκωβος Καρατζᾶς, Ἀθῆναι 1927, σχῆμα 2ον.

[Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐντύπων πεντήκοντα ἀνεκοινώθησαν ὑπὸ Ν. Θ. Μπουγάτσου].

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Π. Μπρατσιώτου, Ἡ ἐν Ἑλλάδι θρησκευτικὴ κίνησις ἀπὸ 1900-1950. Περιοδικὸν Νέα Ἑστία, 1950 σ. 184-191, Ἀθῆναι. Ἰω. Κωνσταντινίδου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν τριακονταπενταετίαν 1923-1957. Εἰς διάφορα περιοδικὰ εἰδικὰ ἄρθρα ἐπὶ τοῦ θέματος. Κ. Μάγερ, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ Τύπου, Α΄-Γ΄, Ἀθῆναι 1957-1960. Ἀρχεῖα βιβλιοθηκῶν: Γενναδείου, Βουλῆς, Ἐθνικῆς, Δημοτικῆς Πειραιῶς, Θεολογικοῦ Σπουδαστηρίου Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΑΛΕΞ. Γ. ΚΑΝΤΩΝΗΣ

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ ἀγάπη, τὸ πολύτιμον αὐτὸ ἀντικείμενον τῆς «καινῆς ἐντολῆς» (Ἰω. ιγ΄ 34) τοῦ Κυρίου μας, ἀπετέλεσεν ὄχι μόνον ἀρχὴν διαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν κινοῦσαν εἰς ἔργα φιλανθρωπίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾷ εἰς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς: «κατὰ μίαν σαββάτου ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων ὅ,τι ἐὰν εὐοδῶται...» (Α΄ Κορ., ιστ΄ 2). Ὡς ἐκ τούτου καὶ διὰ τοὺς ὀλίγους χριστιανοὺς τῶν Ἀθηνῶν, «αἱ λογίαι» (ἔρανοι), τὰς ὁποίας οὗτος ἐθεώρει ὡς ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν πίστεως, θὰ ἀπετέλεσαν, ἐνωρίς, ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων μελῶν της.

Κατὰ τὴν πορείαν τῶν αἰώνων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν προσέφερε τὴν πλεονάζουσαν ἀγάπην της εἰς χιλιάδας προσώπων, ὁσάκις ἡ δυστυχία καὶ αἱ ἀσθένειαι ἔπληττον τὸν λαόν. Εἶναι ἑκατοντάδες οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοί, οἵτινες εἰργάσθησαν διὰ νὰ χορτάσουν πεινῶντας, νὰ δροσίσουν διψῶντας, νὰ συναγάγουν ξένους, νὰ νοσηλεύσουν ἀσθενεῖς, νὰ στηρίξουν τὸ γῆρας, νὰ προστατεύσουν τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς χήρας.

Ὁ σπόρος τῆς χριστιανικῆς φιλαδελφίας ἐσπάρη εἰς μεγάλην ἔκτασιν εἰς τὴν ἄμπελον ταύτην. Ὁ μητροπολιτικὸς οἶκος, παρὰ τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου κατ' ἀρχάς, καὶ εἰς τὰ προπύλαιά τῆς Ἀκροπόλεως μεταγενεστέρως, πάντοτε παρεστάθη εἰς τὰς δοκιμασίας τῶν Ἀθηναίων, προερχομένας εἴτε ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπιδρομῶν, εἴτε ἐκ τῶν λοιμῶν καὶ τῶν ἄλλων συμφορῶν. Τὸ «πρεσβυτέριον» ὠργάνωνε πλησίον τῶν ἐνοριακῶν «Βασιλικῶν» ἐκδηλώσεις ἐνεργοῦ φιλανθρωπίας, διότι μετὰ τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου ἐπίστευεν, ὅτι «ἡ ἐλεημοσύνη εἰς πάντας ἐκτείνεται καὶ τὰ μέλη περιπλέκεται τοῦ Χριστοῦ... Αὕτη γὰρ μήτηρ ἀγάπης ἐστίν, ἀγάπης τῆς τὸν χριστιανισμὸν χαρακτηριζούσης» (PG 62, 698). Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, μεγάλην φιλανθρωπικὴν προσπάθειαν ἐπεδείξαντο κυρίως αἱ μοναχικαὶ ἀδελφότητες τοῦ Ὑμηττοῦ, τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων, ὡς τοῦ Δαφνίου, τῆς Καισαριανῆς, τοῦ Καρέα, τοῦ Λυκοδήμου, τοῦ Ἀστερίου κ.λ.π. Ἤδη, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος, ὁ διαπρεπὴς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Γ΄, ὁ Χωνιάτης, ὑπομιμνήσκει εἰς τὸν ἔπαρχον τοῦ κλεινοῦ Ἄστεος, ὅτι ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἐκεῖ βωμὸς τοῦ ἐλέους καὶ τὸν προτρέπει νὰ τὸν ἀναστήσῃ καὶ πάλιν, μὲ ἔργα ἀγάπης καὶ εὐποιΐας.

Ἡ ἀστείρευτος χριστιανικὴ φιλανθρωπία ἔδωκε, κατὰ τὴν ζοφερὰν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, τὸ συγκινητικὸν παράδειγμα τῆς Φιλοθέης Μπενιζέλου (1522-1589). Ἡ ὁσία, ἐμφορουμένη ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν διάθεσιν, νὰ γίνῃ πραγματικότης ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ σωθοῦν ψυχαί, διεξῆγε σπουδαιότατα ἔργα προνοίας καὶ μερίμνης διὰ τοὺς δοκιμαζομένους ὑπὸ τῆς δυστυχίας καὶ τῆς ἀσυδοσίας τῶν κατακτητῶν χριστιανούς. Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (1550), ὅπου σήμερον τὰ κτίρια τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐστάθη μοναδικὸν κέντρον φιλανθρωπικῆς κινήσεως. Τὰ πολλὰ μετόχια τῆς μονῆς, εἰς Ἀττικήν, Κέαν, Αἴγιναν κ.λ.π., συνετήρουν νοσοκομεῖον, ξενοδοχεῖον, οἰκοκυρικὴν σχολήν, ὀρφανοτροφεῖον κ.ἄ. παρεμφερῆ ἱδρύματα, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῆς ὁσίας καὶ τὴν φροντίδα τῶν μοναζουσῶν. Μετὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα, συμπαρεστάθησαν εἰς τὰς θλίψεις τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, μὲ σημαντικὴν δρᾶσιν, αἱ μοναχικαὶ ἀδελφότητες τοῦ Ἁγίου Τιμοθέου τῆς Πεντέλης, τῶν Ἀσωμάτων τοῦ Πετράκη, τῶν Αγ. Ἀναργύρων (σημερινοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου).

Μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους ἐπῆλθε ριζικὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Παρὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ μητροπολίτου μὲ τὰ διοικητικὰ θέματα ὅλης τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, διηνοίχθησαν νέοι ὁρίζοντες καὶ ἐσημειώθησαν νέα στάδια κινήσεως καὶ δράσεως φιλανθρωπικῆς. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἀτομικὴ χριστιανικὴ πρωτοβουλία καὶ ἡ κρατικὴ κοινωνικὴ πρόνοια προσεπάθησαν νὰ θεραπεύσουν τὰς πολλὰς πληγὰς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, διὰ τῆς συστάσεως ὀρφανοτροφείων, σχολῶν, νοσοκομείων κ.ἄ. Οἱ μητροπολῖται, ἕκαστος κατὰ βαθμὸν συναισθήσεως τοῦ χριστιανικοῦ του χρέους, προ-

Ἐγκαίνια τοῦ λαϊκοῦ ἰατρείου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς (1933).

σέφερον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν μεγάλων ἑορτῶν καὶ ἐκτάκτων γεγονότων, διάφορα ποσὰ καὶ εἴδη, διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀναξιοπαθούντων. Μάλιστα ὁ Θεόφιλος Βλαχοπαπαδόπουλος (†1871) εἶχεν ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὴν ἀρετὴν τῆς ἐλεημοσύνης. «Ἐδαπάνα πᾶσαν αὐτοῦ πρόσοδον πρὸς συντήρησιν πενομένων οἰκογενειῶν, κατακτήσας οὕτω τὴν γενικὴν συμπάθειαν καὶ τὸν κοινὸν σεβασμόν». Καὶ ὁ Γερμανὸς Καλλιγᾶς (†1896), ὁ ἀκάματος καὶ ρέκτης οὗτος μητροπολίτης, ἐπέδειξεν ἐξαίρετον ἐνδιαφέρον περὶ τῶν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, ἔχων κατὰ νοῦν νὰ ἀνασυστήσῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ὁσίας Φιλοθέης. Παραλλήλως πρὸς τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν τῆς ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ὑπεστήριξαν μὲ θερμότητα καὶ συνέπειαν τὴν φιλανθρωπικὴν δρᾶσιν ἡ «Σύναξις τῶν πρεσβυτέρων» (1870), ἡ «Ἀνάπλασις» (1887), ὁ «Ἱερὸς Σύνδεσμος» (1890), ἡ ἀδελφότης Θεολόγων «ἡ Ζωὴ» (1907), ὁ σύλλογος τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν» (1910) κ. ἄ., προσφέροντες ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸ ποίμνιον.

Ἡ συστηματικὴ καὶ ἐκτεταμένη ἐξυπηρέτησις τῆς φιλανθρωπίας ἄρχεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μελετίου Μεταξάκη (1918-20) καὶ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (1923-38). Ἡ δημιουργία ἰδίων ἐκκλησιαστικῶν ἱδρυμάτων προσέκρουσε, μετὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τοῦ σπουδαιοτέρου τμήματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ὑπὸ τοῦ Κράτους, εἰς τὴν ἔλλειψιν οἰκονομικῶν μέσων καὶ μονίμων πόρων. Πλὴν ὅμως, ἡ θέλησις καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τῶν δύο αὐτῶν ἱεραρχῶν ὑπερεπήδησαν τὰς ἀντιξοότητας.

Ὁ Μελέτιος, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ συνυποψηφίου καὶ διαδόχου του Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, συνέστησε τὸν Μάρτιον τοῦ 1918, κατ' ἐνορίας, τὸ «Φιλόπτωχον Ταμεῖον» καὶ τὴν 8ην Μαΐου 1920, τῇ προτάσει τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου», τὴν «Στέγην τῆς Ἐκκλησίας», διὰ τὰ ὀρφανά, τὰ ὁποῖα θὰ ἐστεγάζοντο εἰς τὰ οἰκήματα τῶν παιδικῶν ἐξοχῶν Βουλιαγμένης, ἐπὶ κτήματος τῆς Μονῆς Πετράκη. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἱδρύματος ἐτελέσθησαν ἐπισήμως τὴν 31ην Μαΐου (Ἐκκλ. Κῆρυξ, 3-6-1920) καὶ συντηρεῖτο τοῦτο ἀπὸ εἰσφορὰς ὀργανώσεων καὶ φιλανθρώπων. Ἡ ἄνοδος τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον (1923 - 1938) ἐνεφύσησε πνοὴν ζωῆς εἰς ὅλην τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλανθρωπικὴν δρᾶσιν. Ὁ Χρυσόστομος, παρακινηθεὶς τόσον ὑπὸ πηγαίων φιλαδέλφων αἰσθημάτων, ὅσον καὶ ἐκ τῆς ἀσκουμένης διὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐπιδράσεως τῶν ἑτεροδόξων ἐν Ἀθήναις, προθύμως παρεστάθη εἰς πᾶσαν κίνησιν κοινῆς ὠφελείας καὶ ἐμερίμνησε διὰ τὴν προστασίαν παντὸς ἀγαθοῦ ἔργου ἐξυπηρετοῦντος τὴν κοινωνίαν. Διετέλεσε πρόεδρος διαφόρων φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, ἀμέσως μετέχων τῆς διοικήσεως αὐτῶν. Συνεδέθη στενῶς ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀρχιερατείας του μὲ τὸ «Ὀρφανοτροφεῖον Βουλιαγμένης». Τὸ παρέλαβε σχεδὸν ἐν διαλύσει καὶ ἐξοφλήσας τὰ χρέη του τὸ κατέστησεν ἵδρυμα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς (Ν. Δ. 6-4-1925), ὀργανώσας αὐτὸ ἐπὶ νέων βάσεων, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ ὀρφανὰ τὴν ἀπαιτουμένην προκαταρκτικὴν μόρφωσιν, ὡς ἐγγύησιν μελλοντικῆς κοινωνικῆς ἀποκαταστάσεώς των. Τὸ ἵδρυμα ἐγνώρισεν ἰδιαιτέραν ἀκμὴν ἐπὶ διευθύνσεως τοῦ τότε λαϊκοῦ θεολόγου, νῦν δὲ πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάν. Ράμφου. Ἔδωκε δὲ σειρὰν ἱερέων, διδασκάλων, ἐπαγγελματιῶν, ἐμπόρων, τεχνιτῶν κ.λ.π. εἰς τὴν κοινωνίαν. Σήμερον στεγάζει 135 ἄρρενα ὀρφανά, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Βουλιαγμένης ἢ συνεχίζουν σπουδὰς εἰς ἱερατικὰς σχολὰς ἢ κατατάσσονται εἰς τὴν ναυτικὴν σχολὴν ὑπαξιωματικῶν ἢ προστατεύονται ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῆς «Στέγης Ἐργαζομένου Ὀρφανοῦ». Οἱ τρόφιμοί του συντηροῦνται διὰ τῶν εἰσπράξεων τοῦ προσκυνήματος Παναγίας Γρηγορούσης (Μοναστηρακίου), τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης (Πειραιῶς), Ἁγ. Βασιλείου (Ρούφ), Ἁγ. Εὐθυμίου (Κυψέλης), μερικῶν ἀκινήτων, ἐκ τοῦ κηροπλαστείου τοῦ ἱδρύματος, τοῦ ἐράνου «ὑπὲρ τοῦ Ὀρφανοτροφείου» καὶ τῶν προσφορῶν τῶν φιλανθρώπων, οἵτινες τὸ συντρέχουν μὲ δωρεὰς καὶ ἑορτὰς ψυχαγωγικοῦ χαρακτῆρος. Τὸ ἵδρυμα μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν τουριστικῶν ἔργων εἰς τὴν περιοχὴν Βουλιαγμένης, μεταφέρεται εἰς καταλληλότερον χῶρον διὰ τὴν ὁμαλὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν τῆς Πεντέλης, ἔνθα ἐπὶ ἀρχιεπισκόπου Θεοκλήτου Β' ἠγοράσθη σχετικὸν οἰκόπεδον.

Ὁ Χρυσόστομος Α' εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ ἀσύλου «Ἅγιος Ἀνδρέας»

Ὁ Χρυσόστομος ἵδρυσε, μὲ χρηματικὰς εἰσφορὰς ἐξ Ἀμερικῆς, τὸ 1924 τὸ «Ἄσυλον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, εἰς τὸν ὁμώνυμον ναΐσκον παρὰ τὸ Ἱπποκράτειον νοσοκομεῖον, διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πασχουσῶν προσφυγικῶν οἰκογενειῶν. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐχρησιμοποίησαν ὡς ἐργαστήριον ὑφαντικῆς-ραπτικῆς, διὰ νὰ ἐκμανθάνουν αἱ ἄποροι γυναῖκες μίαν τέχνην καὶ νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Μετὰ ταῦτα ὅμως μετεβλήθη εἰς μορφωτικὸν καὶ ἐπαγγελματικὸν Σχολεῖον ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων κορασίων, εἰς ὃ ἐδίδασκον Ριζαρῖται. Διὰ δωρεᾶς τοῦ Ἐμμ. Μπενάκη, ᾠκοδομήθη νέον κτίριον καὶ ναὸς εἰς Ν. Σμύρνην, ἔνθα εὑρίσκεται σήμερον τὸ Ἄσυλον, δρῶν ὡς ἐπαγγελματικὴ Σχολή. Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1925, ὁ Χρυσόστομος συνέστησε καὶ τὸ «Ἄσυλον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος» ἐν Πειραιεῖ. Τοῦτο ἀνεγνωρίσθη διὰ διατάγματος καὶ ἐλειτούργει κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὁδὸν Ρετσίνα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς Ν. Καλλίπολιν. Ἡ ἐπαγγελματικὴ Σχολή του ἐξεπαίδευσε τὰς τροφίμους εἰς τὴν ραπτικὴν καὶ οἰκοκυρικὴν καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτὰς χριστιανικὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν. Σήμερον φέρει τὸν τίτλον «Ὀρφανοτροφεῖον Θηλέων ὁ Ἅγ. Σπυρίδων» καὶ διδάσκει, διατρέφει καὶ ἐνδύει περὶ τὰ 60 ὀρφανά. Ὡς παράρτημα τοῦ ἱδρύματος τούτου ἐλειτούργησε τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον Ἁγ. Γεωργίου Κερατσινίου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὸ δεύτερον ἔτος παρεῖχε καὶ τροφὴν εἰς τοὺς μαθητάς. Οὕτω δὲ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξειλίχθη εἰς τὸ «Ὀρφανοτροφεῖον Ἅγ. Γεώργιος» ἀναγνωρισθὲν (Ν. Δ.

7-12-29) καὶ ἐγκατασταθὲν εἰς ἴδιον κτίριον τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1931. Τὸ 1926, ὁ Χρυσόστομος ἀναδιωργάνωσε τὰ «Φιλόπτωχα Ταμεῖα» μὲ χαρακτῆρα αὐτοτελοῦς νομικοῦ προσώπου, ὑπαγόμενα εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν καὶ συνιστάμενα ἐκ τοῦ κεντρικοῦ καὶ τῶν ἐνοριακῶν ταμείων. Συνέταξεν ἰδιαίτερα μητρῷα τῶν δυναμένων νὰ δίδουν καὶ καθιέρωσε τὸν ἔρανον «τῆς Ἡμέρας τοῦ Πτωχοῦ» πρὸ τῶν μεγάλων ἑορτῶν, καὶ τοὺς «δίσκους ὑπὲρ τῶν πτωχῶν». Ἡ προθυμία καὶ ἐμπιστοσύνη τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος ἀμέσως περιέβαλε τὸ ἔργον τῶν «Φιλοπτώχων». Τοῦτο ἔδιδε τακτικὰ ἢ ἔκτακτα βοηθήματα εἰς ἀσθενεῖς, γέροντας, ἀνέργους, ἀπόρους φοιτητάς, ἀποφυλακιζομένους. Ἐνήργει διὰ χρέη κρατουμένων, δι' ἔξοδα κηδείας πτωχῶν, διὰ χορήγησιν ναύλων κ.λ.π. Ὁ Χρυσόστομος, ἐπίσης, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἰατρικῆς ἀσφαλίσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, συνέστησε δύο ἰατρεῖα, μὲ διάφορα τμήματα, τὸ ἓν ἔναντι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν πλατεῖαν Ἱπποδαμείας τοῦ Πειραιῶς. Ἕκαστον ἵδρυμα ἀπετέλει ἴδιον νομικὸν πρόσωπον, μὲ ἴδιον καταστατικὸν καὶ αὐτοτέλειαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Διωκεῖτο ὑπὸ ἰδίου συμβουλίου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ τακτικὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ συνετηρεῖτο ἐξ ἐπιχορηγήσεων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἰσφορῶν τῶν φιλανθρώπων καὶ τῆς ἰδίας περιουσίας του. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ὁ ἀρχιεπίσκοπος προΐστατο καὶ ἑτέρων ἱδρυμάτων, ὡς τῆς «Σιβιτανιδείου Σχολῆς τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων», τοῦ «Οἴκου Τυφλῶν», τοῦ Ὀφθαλμιατρείου, τοῦ Γηροκομείου Πειραιῶς, τοῦ νοσοκομείου παίδων Ἀγλαΐας Κυριακοῦ, τῆς «Σχολῆς Κωφαλάλων», τοῦ Ἀντικαρκινικοῦ Ἰνστιτούτου κ.λ.π. Εἰς τὸ μέγα φιλανθρωπικὸν ἔργον τῆς ἐποχῆς τοῦ Χρυσοστόμου, συνειργάσθησαν περὶ τὰς εἴκοσι πέντε θρησκευτικαὶ ὀργανώσεις καὶ σωματεῖα. Σημειοῦται ἡ ἰδιαιτέρα ἐπίδοσις τῶν ὑπὸ τὸν κατηχητὴν π. Ἄγγελον Νησιώτην «Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἑνώσεων» διὰ τὴν ἔνδυσιν ἑκατοντάδων ἀπόρων παίδων ἐτησίως, καὶ ἡ σύστασις, ὑπὸ τῆς «Χριστιανικῆς Κοινωνικῆς Ἑνώσεως» διὰ πρωτοβουλίας τοῦ καθηγητοῦ Παν. Μπρατσιώτου, τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀντικαρκινικοῦ Ἰνστιτούτου ὁ «Ἅγιος Σάββας» πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπαράτου νόσου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς διπλῆς κατοχῆς, ἡ Ἐκκλησία ὑψώθη εἰς Ἐθναρχικὴν καὶ πάλιν δύναμιν, διὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν ὑπέρτατον κίνδυνον ἐξουθενώσεως ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πολέμου καὶ τῆς δουλείας. Ὁ «ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος» ἀγὼν ἐστράτευσε χιλιάδας Ἀθηναίων καὶ ἐστέρησε τῶν φυσικῶν προστατῶν πολλὰς οἰκογενείας. Ὁ ὑψίνους ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος ἐκινητοποίησε πλέον τῶν 2000 προσώπων διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς «Προνοίας στρατευμένων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς», ἥτις εἶχεν ὡς ἔργον τὴν μέριμναν διὰ τὴν ἀποστολὴν δεμάτων εἰς τοὺς μαχητὰς καὶ τὴν παροχὴν συμπαραστάσεως ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς εἰς τὰς ἀμάχους οἰκογενείας των. Ὅταν δὲ ἡ πεῖνα καὶ ὁ θάνατος ἥπλωσαν τὰς σκελετώδεις χεῖρας των εἰς τοὺς ἀστικοὺς πληθυσμούς, ὁ μεγαλοπρεπὴς εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς περιέστειλε τὴν συμφοράν, διὰ τῆς ἐντόνου πρὸς τοὺς κατακτητάς, τὰ οὐδέτερα κράτη, τὰς ξένας Ἐκκλησίας, τὰς διεθνεῖς ὀργανώσεις, παραστάσεως. Ἡ συναίσθησις τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ἥτις εἶναι βαθύτατα ἐρριζωμένη εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἀθηναίων, ἐξεδηλώθη τότε καὶ ἔγινε στοιχεῖον τῆς πλέον στενῆς καὶ ἁρμονικῆς συνοχῆς τῆς κοινωνίας καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς ὀργάνωσις. Εἶναι μέγα τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον ὑπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ συσταθείσης «Ἐθνικῆς Ὀργανώσεως Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης (ΕΟΧΑ), διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ. Ὅπως εἶναι σπουδαῖαι καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις τῆς «Ὑπηρεσίας Προστασίας Ἀπόρων Κρατουμένων» (ΥΠΑΚ) καὶ τῆς «Ὑπηρεσίας Προστασίας Ἀπορφανιζομένων Οἰκογενειῶν Ἐκτελουμένων» (ΥΠΟΕ) ὑπὸ τῶν ἀρχῶν κατοχῆς. Ὅταν ἡ ἀσέληνος νὺξ τῆς δουλείας παρῆλθεν, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, πλήρης ἀγαθῶν προθέσεων, ἐστάθη ὑπεράνω τοῦ μεταδεκεμβριανοῦ χάους. Ἐβοήθησε τὴν «Κοινωνικὴν Πρόνοιαν» τῆς τραυματισμένης Πολιτείας διὰ τῶν ἐφοδίων, τὰ ὁποῖα τῆς ἀπέστελλον αἱ ξέναι Ἐκκλησίαι καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς σταυροφορίας ἀλληλεγγύης. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐκδήλωσις «τὸ δέμα τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ» ἐπὶ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν τοῦ Σπυρίδωνος Βλάχου. Γράφουν: «Στὶς 30 Ὀκτωβρίου 1949, ὅλα σχεδὸν τὰ σπίτια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς εἶχαν ἕτοιμα τὰ δέματά τους. Οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐχτύπησαν τὸν συναγερμὸν τῆς ἀγάπης. Τετρακόσιες χιλιάδες δέματα στὶς ἐξώπορτες τῶν σπιτιῶν περιμένουν τὰ συνεργεῖα, ποὺ θὰ τὰ μαζεύσουν. Παιδιὰ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ὠργανωμένα σὲ ἐπιτροπές, ἐπάνω σὲ αὐτοκίνητα ποὺ διέθεσε τὸ Ἐπιτελεῖο τοῦ Στρατοῦ καὶ ἄλλοι ὀργανισμοί, περιέρχονται πράγματι τοὺς δρόμους καὶ μαζεύουν τὰ δέματα. Ἔπειτα ἡ ἄλλη διαδικασία ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ καταγραφοῦν τὰ ἑκατομμύρια εἴδη, ποὺ ἦσαν μέσα στὰ δέματα. Σὲ ἕνα συναγερμὸ γιὰ νὰ γίνῃ καὶ ἡ καταγραφή, ἐπιστή-

Ὁ ἈΘΗΝΩΝ Θεόκλητος, ἐπισκέπτεται τας πτωχας συνοικίας τῆς πόλεως, κατὰ τὰς ἑορτάς, πρὸς ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἐνίσχυσιν.

μονες, ἀνώτατοι κρατικοὶ λειτουργοί, ἐπαγγελματίαι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ παιδιὰ τοῦ Γυμνασίου συνεργάζονται σὲ μιὰ εὐλογημένη ἐπιστράτευσι. Καὶ κατόπιν, ἐπιτροπαὶ μὲ ἐκπροσώπους τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἐγκρίτους πολίτας, ποὺ ἄφησαν τὶς δουλειές τους, πηγαίνουν σὲ διάφορες ἐπαρχίες καὶ μοιράζουν χέρι μὲ χέρι τὰ δέματα. Ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα 400.000 τέτοια δέματα ἐπῆγαν στὴ Μακεδονία, Θράκη, Ἤπειρο, Θεσσαλία, Εὐρυτανία, Ναυπακτία, Ἀκαρνανία, Φθιώτιδα, Φωκίδα, καὶ μοιράζονται σὲ διάστημα ὄχι μεγαλύτερο ἀπὸ ἕνα μῆνα ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς συλλογῆς τῶν δεμάτων... Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ μισθοὺς μηδέν, μὲ ὑπαλληλία μηδέν, μὲ ἀμοιβὲς μηδέν, μὲ μόνα τὰ ἔξοδα ποὺ ἦσαν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν μετακίνησι τῶν δεμάτων, καὶ αὐτὰ ἐλάχιστα. Ἡ ἀξία τῶν εἰδῶν ποὺ προσεφέρθησαν κατὰ μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς ὑπερβαίνει τὰ 75 δισεκατομμύρια!» («Γιὰ μιὰ καινούργια Ἑλλάδα», ἐκδ. «Ἑλλην. Φωτός», Ἀθῆναι 1950, σ. 35-36). Τεράστια ποσὰ ἐδόθησαν εἰς χεῖρας τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ διετέθησαν εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ ἀνασυγκρότησιν τῆς Χώρας. Μὲ ψυχικὴν ἀνάτασιν ἤκουσε κάθε πρόσκλησιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς διὰ φιλανθρωπικὸν ἔρανον.

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἐνίσχυσε τοὺς ἐράνους ἀνεγέρσεως καταστραφέντων ναῶν (4 Ἀπριλίου 1951), ὑπὲρ τῶν σεισμοπλήκτων τῶν Ἰονίων νήσων (Αὔγουστος 1953) καὶ τοὺς ἐτησίους ἐράνους τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀντικαρκινικοῦ ἀγῶνος τοῦ ὀργανισμοῦ προλήψεως ἀτυχημάτων κ.λ.π.

Ἐπὶ ἀρχιερατείας τοῦ Θεοκλήτου Παναγιωτοπούλου, τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του «ἡ Ἐπιτροπὴ πρὸς ἀποκατάστασιν ἀπόρων κορασίδων» (Β.Δ. 1-8-56 καὶ 14-4-59). Οὗτος ἐπεκτείνει τὸ ἔργον τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης καὶ ἐπὶ τῶν ἀγάμων κορασίδων τῶν ἱερέων τῆς ὑπαίθρου, καὶ τὸ ἐνισχύει ἐξ ἰδίων. Τὸ ἔργον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ συναισθήματος ἀνασφαλείας καὶ εἰς τὴν παγίωσιν τῆς ψυχικῆς γαλήνης τοῦ ἀτόμου, ἥτις θεμελιοῦται ἢ κλονίζεται ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἐπίσης σπουδαιότατον ἔργον τοῦ Θεοκλήτου θεωρεῖται ἡ ἀναβίωσις τοῦ ἀρχαίου θεσμοῦ τῶν Διακονισσῶν. Ἀπὸ τὸ 1957, ἡ σχεδιασθεῖσα «Σχολὴ Διακονισσῶν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας» ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Ἀμ. Ἀλιβιζάτου καὶ Βασ.

Βέλλα πραγματοποιεῖται διὰ φροντίδων καὶ κόπων ἀμφοτέρων, χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοκλήτου. Εἰς τὴν Σχολὴν μετεξεπαιδεύθησαν πολλαὶ γυναῖκες θεολόγοι καὶ ἀνέλαβον ἔργον κοινωνικῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν εἰς πολλὰς ἐνορίας τῶν Ἀθηνῶν, μὲ σπουδαιότατα δείγματα δράσεως. Ἡ Ἀρχιεπισκοπή, διὰ τῶν Διακονισσῶν καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐφημερίων καὶ τῶν φιλοπτώχων ταμείων, διοχετεύει πνεῦμα ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας, χωρὶς νὰ τραυματίζῃ ἠθικῶς, εἰς ἑκατοντάδας ἀτόμων, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ συναντήσῃ ἡ Κρατικὴ Κοινωνικὴ Πρόνοια. Τὸ ἔργον τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας ἐνισχύει σημαντικώτατα ἡ ἰδιωτικὴ χριστιανικὴ πρωτοβουλία, μὲ

Ἑορτὴ πρὸς ψυχαγωγίαν τῶν τροφίμων τοῦ Ἐκκλ. Ὀρφανοτροφείου Βουλιαγμένης, ὀργανωθεῖσα ὑπὸ μονάδος τῆς Ε. Β.'Αεροπορίας (1960).

Ὀρφανοτροφεῖα - Οἰκοτροφεῖα, Γηροκομεῖα, Συσσίτια, Κατασκηνώσεις, παιδουπόλεις, ἰατρεῖα, σχολεῖα, κέντρα νεότητος κ.λ.π. Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ φιλανθρωπικὴ δρᾶσις τῶν Ἀδελφοτήτων Θεολόγων ἡ «Ζωὴ» καὶ ὁ «Σωτὴρ» καὶ τῶν συνεργαζομένων μὲ αὐτὰς σωματείων, τοῦ συλλόγου «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων», τῶν μοναχῶν ἀδελφῶν τῶν «φυλακῶν Ἀβέρωφ καὶ τῶν ἀναμορφωτηρίων», τῶν «Ὀρθ. Χριστ. Ἑνώσεων», τῆς «Χριστιανικῆς Γωνιᾶς», τῶν «Ἀδελφῶν τῶν Ἐλαχίστων», τῆς «Ὀρθοδ. Χριστ. Πολιτείας», τοῦ «Χριστ. Ὁμίλου Νέων», τοῦ «Ὁμίλου φιλαρέτων νεανίδων», τοῦ «Παρακλήτου», τοῦ «Ἱδρύματος κοινωνικῆς προνοίας ἡ Ἁγία Βαρβάρα», «τῆς Ἑνώσεως φίλων τῶν κρατουμένων», τῶν κινήσεων τῶν ζηλωτῶν ἀρχιμανδριτῶν καὶ πρεσβυτέρων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς π. Ἀνδρουλάκη, Παπουτσάκη, Δικοπούλου, Παντ. Μπαρδάκου, Δωρ. Βενάρδου κ.ἄ. Μόνον ὁ σύλλογος Ὀρθ. Ἱεραποστολικῆς δράσεως «ὁ Μέγας Βασίλειος» κατὰ τὴν περίοδον 1960-61 ἐπραγματοποίησε, μὲ τοὺς 48 ἐνοριακούς του κύκλους καὶ τὰ 515 μέλη του, 54980 ἐπισκέψεις εἰς πενθούσας οἰκογενείας, εἰς ἀσθενεῖς, εἰς φυλακάς, εἰς παιδουπόλεις καὶ εἰς ἱδρύματα. Ἐπετεύχθησαν γάμοι παρανόμως συμβιούντων καὶ βαπτίσεις παιδίων, ἀλλὰ καὶ ἐπαφὴ καὶ συνεργασία μετὰ πολλῶν φιλοπτώχων Ταμείων, διὰ τὴν ὑλικὴν βοήθειαν τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν. Ἐξεδόθησαν πιστοποιητικὰ ἀπορίας. Ἐξευρέθη ἐργασία εἰς ἀπόρους. Ἐγένετο ἀποφυλάκισις πολλῶν κρατουμένων διὰ μικρὰς χρηματικὰς ὀφειλάς. Ἐφιλοξενήθησαν καὶ διετράφησαν ἄποροι φοιτηταὶ καὶ μαθηταί. Μέλη τοῦ συλλόγου προσέφεραν τὸ αἷμα των εἰς ἀσθενεῖς. Κατεβλήθησαν πολλῶν οἰκογενειῶν ἐνοίκια. Συμμετεῖχον εἰς ἐράνους καὶ λαχειοφόρους ἀγορὰς ὑπὲρ ἱερῶν σκοπῶν. Ἐστάλησαν εἰς 58 χωρία 80 σάκκοι ρουχισμοῦ ἐκ 2442 κιλῶν. Ἐλειτούργησαν τμήματα πνευματικῆς καλλιεργείας μητέρων, ἰατρικῆς περιθάλψεως καὶ μερίμνης, εὑρέσεως ἐργασίας, τακτοποιήσεως εἰδικῶν ὑποθέσεων οἰκογενειακῶν. Ἱδρύθησαν δύο ἐργαστήρια ραπτικῆς διὰ τὴν ραφὴν ἐνδυμάτων δι' ἀπόρους μαθητάς. Ταῦτα ἀπέδωσαν 281 ἐνδυμασίας παιδικάς. Ἐξ εἰσφορῶν καὶ δωρεῶν συνεκεντρώθησαν 73.746 δρχ., δι' ὧν ἐνισχύθησαν πλημμυροπαθεῖς οἰκογένειαι, ἄποροι ἀσθενεῖς καὶ ἐλειτούργησαν θεριναὶ κατασκηνώσεις εἰς Πεύκην, Λαμίαν καὶ Πάτρας δι' ἀπόρους μαθητάς, μαθητρίας κ.λ.π.

«Εἶναι πολλὰ τὰ συγκινητικὰ περιστατικὰ ποὺ φανερώνουν πῶς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη συγκινοῦν βαθύτατα τὰς καρδίας τῶν πονεμένων, ὥστε ἡ τοιαύτη ἐκδήλωσις ἀγάπης νὰ τοὺς συγκινῇ περισσότερον ἀπὸ τὰ προσφερόμενα ὑλικὰ βοηθήματα».

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν συνετὴν διοίκησιν καὶ συντήρησιν τῶν ἱδρυμάτων της καὶ τὴν ἐνίσχυσιν γενικῶν ἐράνων, ἀλλὰ συμπαρίσταται ἠθικῶς καὶ εἰς τὸν «κόπον» κάθε εὐγενοῦς φιλανθρωπικῆς κινήσεως. Ἔχει δὲ τὴν τάσιν, ἐφ' ὅσον ἡ Πολιτεία καταστήσῃ εἰς τὴν κοινωνικήν της πρόνοιαν πρόσωπα κατάλληλα καὶ ἱκανά, ἐμπεποτισμένα ἀπὸ ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν φρόνημα, νὰ παραχωρῇ τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης τὰς φιλανθρωπικάς της ὑπηρεσίας, διὰ νὰ ἀφιερωθῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὸ ἁγιαστικόν, διδακτικὸν καὶ ποιμαντικὸν ἔργον της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ κοινωνικὴ καὶ διοικητικὴ ὀργάνωσις καὶ δρᾶσις τῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1920. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1925. Τοῦ αὐτοῦ, Βιβλικὴ καὶ ἱστορικοδογματικὴ βάσις τῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1933. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, Ἀθῆναι 1937. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος βοήθεια τῶν ξένων Ἐκκλησιῶν, ἐν Ἐκκλησίᾳ, ΚΕ' (1948), σ. 127. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκθέσεις τῆς διαχειρίσεως τῆς συνδρομῆς τῶν ξένων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (1947-1957). Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ἔργον τῶν Διακονισσῶν. Κ. Ἀμάντου, Ἡ φιλανθρωπικὴ ἐργασία τῆς Ἐκκλησίας, κεφ. ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Α', Ἀθῆναι 1939, σ. 27. Ἰακώβου Βαβανάτσου, ἐπισκόπου Χριστουπόλεως, Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1936. Θ. Καστανᾶ, Ἡ ἐνοριακὴ φιλανθρωπία, ἐν Ἐνορία, 1949. Ἱερ. Κοτσώνη, Ἡ πρόνοια τῶν στρατευομένων, ἐν Ἀκτῖνες, ΙΘ', (1956), σ. 78-82. Ν. Λουκίδη, Ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς χριστιανῆς κοινωνικῆς ἐργάτιδος. Ἡ γυναῖκα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης, ἐν Ἀκτῖνες, 1947, σ. 547-54. Στεφ. Ματακούλια, Κοινωνικὴ πρόνοια, ἐν Λυχνία, 1952, σ. 110-3. Τίτου Ματθαιάκη, Τὸ φιλανθρωπικὸν ἔργον τοῦ ἐφημερίου, ἐν Λυχνία, 1947. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1928. Εὔας Πολιτάκου, Ἐκκλησία καὶ κοινωνικὴ πρόνοια, ἐν Ἀκτῖνες, ΙΘ' (1956), σ. 441, Κ' (1957), σ. 26. Ἁγνῆς Ρουσοπούλου, Ὁδηγὸς ἱδρυμάτων κοινωνικῆς προνοίας, Ἀθῆναι 1936. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, κεφ.: Τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, Α', Ἀθῆναι 1942, σ. 238-41. Δ. Α. Χριστοφίδη, Αἱ κατασκηνώσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν Ἀκτῖνες, 1952, σ. 357-66. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγάπης, ἔκδ. 1η, Ἀθῆναι 1947. Τοῦ αὐτοῦ, Τῷ Σωτῆρι Θεῷ, ἔκδοσις Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀνεγέρσεως καταστραφέντων ναῶν, Ἀθῆναι 1953.

ΑΡ. ΠΑΝΩΤΗΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΟΣ ΚΛΗΡΟΣ (1834 - 1962)

Ὁ ἐφημεριακὸς ἢ ἄλλως κοσμικὸς κλῆρος τῆς Μητροπόλεως ἢ Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (δηλαδὴ μέχρι τοῦ 1936 ὁλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς, μέχρι τοῦ 1962 Ἀθηνῶν, Πειραιῶς καὶ περιχώρων καὶ μετὰ τὸ 1962 μόνον Ἀθηνῶν μετὰ τῶν περιχώρων τοῦ ἄστεος) εἶναι οἱ ἔγγαμοι ἱερεῖς ἢ οἱ ἐν χηρείᾳ ὑπηρετοῦντες εἰς ἐνοριακοὺς ναοὺς ἢ εἰς παρεκκλήσια φιλανθρωπικῶν, ἐκπαιδευτικῶν κ.λ.π. ἱδρυμάτων, καὶ γενικῶς νομικῶν ἢ καὶ φυσικῶν προσώπων. Οἱ ἄγαμοι μόνον ὡς προσωρινοὶ ἐφημέριοι ὑπηρετοῦν καὶ δροῦν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἐκλογῆς των συνήθως ὡς Ἐπισκόπων. Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τοὺς μονίμους ἐφημερίους τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ τοὺς ἤδη προσωρινοὺς ἐφημερίους (ἱερομονάχους), διότι ἄλλως θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν πολλοὺς ἐξ ὅσων διετέλεσαν ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτησαν προηγουμένως ὡς προσωρινοὶ ἐφημέριοι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτευούσης (Δεκέμβριος 1834) τοῦ νεοϊδρυθέντος ἑλληνικοῦ κράτους, ἤρχισαν αἱ Ἀθῆναι νὰ ἀναπτύσσωνται καὶ νὰ ὀργανώνωνται ὡς πόλις. Ὁ κλῆρος (ὅπως καὶ ὁ λαὸς) προερχόμενος ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς περιόδου τῆς ἐπὶ 4 αἰῶνας δουλείας ὑπὸ τοὺς πολὺ κατωτέρου πολιτισμοῦ καὶ θρησκεύματος Τούρκους, εἶχε καταπέσει εἰς κατάστασιν ἀμαθείας καὶ ἀδρανείας. Ἀφ' ἑτέρου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ἀποδιωργανώθη διοικητικῶς ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἐναπομείναντες κληρικοὶ ἀσχοληθέντες μεγάλως εἰς ἔργα πολεμικά, ἐλησμόνησαν τὴν βαθύτητα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Τὰ μεγάλα προβλήματα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

καὶ ἡ προτεσταντίζουσα ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους (ὑπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ Maurer, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Φαρμακίδου) ἐπέτεινον τὴν κακὴν κληρονομίαν τοῦ κλήρου τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ οἰκονόμος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, «ἱεροκῆρυξ τοῦ πατριαρχικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους Ἐκκλησιῶν καὶ διδάσκαλος τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν» ἐλθὼν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα (1834), ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς Ἀθήνας (1837), ὅπου καὶ ἀπέθανε (1857). Οὗτος, ἐκτὸς τῶν κηρυγμάτων του εἰς τὸν μητροπολικὸν τότε ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, κατὰ πολὺ συνέβαλεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κλήρου τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἑξῆς: 1) Ἐνέπνευσε καὶ ὡδήγησε τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Γεώργιον Ριζάρην εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἵδρυσιν τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. 2) Ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῶν συντηρητικῶν κληρικῶν καὶ θεολόγων, ἐνῷ ἀρχηγὸς τῶν φιλελευθέρων ἐγένετο ὁ ἀρχιμανδρίτης, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου καὶ γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Θεόκλητος Φαρμακίδης. 3) Ἠγήθη κατὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι προσηλυτιστικῆς δράσεως τῶν Διαμαρτυρομένων. 4) Ὑπέδειξε τὸν κανονικὸν τρόπον τῆς κηρύξεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. Ἡ πρότασίς του αὕτη τελικῶς ἐπεκράτησε καὶ ἐφηρμόσθη. 5) Ἀντέδρασε συστηματικῶς εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ κράτος, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς ἓν τῶν κυρίων αἰτίων τῆς κακοδαιμονίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου ἰδίως. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ λόγοι του, οἱ ὁποῖοι περιγράφουν καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς του: «Ποῖον τὸ ἦθος τῶν τῆς Ἐκκλησίας ποιμένων ὅταν ἡ πνευματικὴ ἐξουσία δουλεύῃ εἰς τὴν πολιτικήν; Οἴμοι, φρίσσει τις ὅταν ἐνθυμηθῇ. Ἦσαν καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν εἰσὶ καὶ μέχρι τέλους εἰσφρύσουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ποιμένες ἀχρεῖοι μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν καὶ πιστῶν, ἄθλιοι μισθωτοὶ καὶ προδόται μᾶλλον ἢ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας... Τότε τὸ στόμα τῶν διδασκάλων τῆς πίστεως ἐφιμώθη καὶ ἡ γλῶσσα κεκόλληται ξηρὰ καὶ ἀκίνητος ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν. Τότε πᾶς μὲν εὐσυνείδητος καὶ χρηστὸς ἀνεχώρησεν· ἂν δέ τις ἀπομένῃ καὶ οὗτος ὑπὸ δειλίας ἔπτηξεν ὡς λαγωὸς ἢ ἀλέκτωρ, δοῦλον συστείλας πτερὸν καὶ πολλάκις παρηγκωνίσθη. Σοβοῦσι δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ στενοχωροῦνται (=συνωθοῦνται) περὶ τὴν Θείαν Τράπεζαν πάντα τὰ θρέμματα τῆς ἀναιδείας, ἀνδράρια μοχθηρὰ καὶ ἄσημα καὶ τριωβολιμαῖα (=ἀξίζοντα 3 λεπτά), πάγχρηστα ἀγγεῖα σκευωριῶν, θεοκάπηλοι καὶ θεοστυγεῖς, ὑποκριταὶ καὶ προδόται τῆς ἀληθείας καὶ χαμερπέστατα κολακεύοντες τοὺς αὐλικούς, τοὺς ὑπουργούς, τοὺς γραμματεῖς, τὰ παιδία, τοὺς δούλους, αὐτὰ τῶν ὑπουργῶν τὰ κυνάρια! Τότε τὸ Θεῖον Βῆμα διὰ τοὺς τοιούτους γίνεται χρυσοῦν θέρος, ἡ δὲ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία θλίβεται ὑπὸ φορᾶς ἀχρείων ἱερέων καὶ ἱεραρχῶν... Ἐπειδὴ τίς τῶν ἀληθῶς φοβουμένων τὸν Θεὸν καὶ τὸ φρόνημα ἀδούλωτον ἐχόντων καὶ εὐγενὲς ἀναλαμβάνει πλέον τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, ὅπου τὰ πρόβατα ποιμαίνουσι τοὺς ποιμένας;» (Κ. Οἰκονόμου, Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν ἐπιστολιμαία διατριβὴ κ.λ.π., Ναύπλιον 1835, σ. 338 - 340). Ὁ Κωνσταντῖνος λοιπὸν Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, μὲ τὴν ἐξαίρετον μόρφωσίν του καὶ ἰδίως μὲ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας μαχητικότητά του, κατέστη σταθμὸς διὰ τοὺς κληρικοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος (π. Ἐνορία 1957, σ. 65 - 76).

Κωνστ. Οἰκονόμος

Ἄλλος σταθμὸς ὑπῆρξεν ἡ «Σύναξις τῶν Πρεσβυτέρων» Ἀθηνῶν, ἱδρυθεῖσα τὸ 1870. Μέλη ἦσαν οἱ μόνιμοι ἐφημέριοι (ἔγγαμοι) καί τινες ἐκλεκτοὶ λαϊκοί. Σκοπὸς τῆς Συνάξεως ἦτο α΄) «Ἡ καθίδρυσις Κυριακῶν (Κατηχητικῶν) Σχολείων πρὸς χριστιανικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων διὰ τὸ τέλος τῆς θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ». β΄) «Ἡ βελτίωσις τοῦ κοσμικοῦ κλήρου τὸ μὲν διὰ τῆς θεολογικῆς παιδεύσεως τῶν τέκνων αὐτοῦ (ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ), τὸ δέ, διὰ τῆς τακτικῆς περιθάλψεως τῶν ἐν γήρατι ἢ ἀνιάτῳ νοσήματι περιελευσομένων ἱερέων καὶ ἐν θανάτῳ αὐτῶν διὰ τῆς τακτικῆς βοηθείας πρὸς τὰς οἰκογενείας των». Ὅλη ἡ κοινωνία ἐνεθουσιάσθη καὶ ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόφιλος δι' ἐγγράφου του (7 - 11 - 1870) ἐνέκρινε τοὺς σκοποὺς τῆς Συνάξεως λέγων: «Ἡ ψυχή μου εἶναι ὁλόκληρος ἐν τῷ ἔργῳ ὑμῶν, ἵνα μεταδώσῃ αὐτῷ τῆς παρερχομένης μεγάλης γενεᾶς τὴν κληρονομίαν... Εἴσθε οἱ φυσικοὶ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Τὰ Κυριακὰ (Κατηχητικὰ) σας Σχολεῖα ἔσονται εἰσαγωγὴ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν πανταχόθεν οἱ παρόντες καιροὶ περιμένουν ἐκ τοῦ ἱεροῦ». Τὴν πρώτην Κυριακὴν ἱδρύθη Κατηχητικὸν Σχολεῖον εἰς τὴν μητρόπολιν (Ἁγία Εἰρήνη), τὴν μεθεπομένην εἰς ἄλλους τρεῖς ναοὺς καὶ τὴν τετάρτην Κυριακὴν «πάντες σχεδὸν οἱ ναοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶχον Κυριακὸν Σχολεῖον, ἐκτὸς μόνον ἐκείνων, ἐν οἷς ἐφημέριοι ἦσαν ἱερομόναχοι... Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἤρξαντο λειτουργοῦντα καὶ ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν τοῖς περιχώροις τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἐφημέριοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταρτίζωνται καταλλήλως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, συνερχόμενοι τακτικῶς καὶ συνδιδασκόμενοι. Δυστυχῶς ὅμως τινὲς ἐφημερεύοντες ἱερομόναχοι, μὴ γενόμενοι δεκτοὶ ὡς μέλη τῆς Συνάξεως τῶν Πρεσβυτέρων, πάντα ἐκίνησαν λίθον πρὸς διάλυσιν αὐτῆς. Προσεπάθησαν νὰ διαβάλουν αὐτὴν διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἀλλ' ἡ κοινωνία ηὔξανε τὴν συμπάθειαν αὐτῆς πρὸς τὴν Σύναξιν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη μετὰ μείζονος ζήλου ἐπεδίδοντο εἰς τὸ θαυμάσιον ἔργον αὐτῆς. Τότε οἱ κατήγοροι τῆς Συνάξεως κατέφυγον πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεόφιλον, παραστήσαντες αὐτὴν ὡς ἀντιπειθαρχικὴν καὶ ὕποπτον, ὁ δὲ γέρων μητροπολίτης ἔσπευσε δι' ἐγγράφου αὐτοῦ νὰ διατάξῃ τὴν διάλυσιν τῆς Συνάξεως... Οἱ μὲν πρεσβύτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ μητροπολίτου καὶ νὰ διαλύσουν τὴν Σύναξιν καὶ τὰ Σχολεῖα, τὰ δὲ λαϊκὰ μέλη τῆς Συνάξεως συνελθόντα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ (νομικοῦ, καθηγητοῦ πανεπιστημίου), προσεπάθησαν ἐπανειλημμένως, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς νὰ μεταπείσουν τὸν μητροπολίτην Θεόφιλον». (Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Τὰ πρῶτα Κυριακὰ Σχολεῖα ἐν Ἀθήναις, εἰς π. Ἀνάπλασις, 1928, σ. 120 - 121. Πρβλ. καὶ π. Ἐνορία, 1946, σ. 166).

Τρίτος σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐφημερίων τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ δρᾶσις τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ (1889 - 1896). Ὁ Γερμανὸς ἐνεθάρρυνε ποικιλοτρόπως τοὺς ἐφημερίους διὰ πᾶσαν πνευματικὴν δρᾶσιν, ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν ἀντιδράσεων τὰς ὁποίας συνήντησε προελθὼν θάνατος αὐτοῦ ἀνέκοψε τὸ θάρρος καὶ τῶν ἐφημερίων. Ἰδίως ἀναφέρομεν: 1) Τὴν ἵδρυσιν νέας ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς (Γερμανίου πρὸς τιμήν του ὀνομασθείσης), ἡ ὁποία δὲν ἐπρόφθασε νὰ τεθῇ εἰς λειτουργίαν. 2) Τὴν ἵδρυσιν τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» (1890), συλλόγου δηλαδὴ ὅλων τῶν κληρικῶν τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, πρὸς πνευματικὴν ἰδίως ἀλληλοβοήθειαν καὶ δρᾶσιν. 3) Τὴν κλῆσιν καὶ χειροτονίαν ἀξίων ἐφημερίων. (Ἐμιμήθησαν αὐτὸν οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Χρύσανθος Φιλιππίδης καὶ Θεόκλητος Παναγιωτόπουλος καὶ ἀπέδωσαν τινὰ ἀποτελέσματα. 4) Τὴν ἐνίσχυσιν πάσης πνευματικῆς φιλανθρωπικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς δράσεως (π.χ. ἐνίσχυσε γενικῶς τὸ κήρυγμα καὶ προέτρεψε τὰ μετὰ μεσημβρίαν κηρύγματα, ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τοῦ Συλλόγου «Ἀνάπλασις»). (ΘΗΕ, Β΄, σ. 914 - 915).

Τέταρτος σταθμὸς εἶναι τὸ «ἀνάθεμα» κατὰ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου (13/25 - 12 - 1916) εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως Ἀθηνῶν. Ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος Μηνόπουλος «ἐκάλεσε τὸν ἱερὸν κλῆρον καὶ προέτρεψεν αὐτόν, ὅπως παρευρεθῇ εἰς τὴν συνάθροισιν τοῦ ἀναθέματος» τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πολιτικοῦ ἀντιπάλου τῶν κυβερνώντων. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Παῦλον Καρολίδην, ὁ Θεόκλητος ἔπρεπεν «ἀντὶ τοῦ ἀναθέματος νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς συμφιλιώσεως τῶν ἀντιμαχομένων... (ἀλλ' οὕτω) συνετέλεσεν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μίσους, ἔρριψε δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῷ βορβόρῳ» (Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. στ΄ [1932], Στ΄, μέρος Β΄, σ. 252. Β. Ἀτέση, Ἐπίτομος Ἐπισκ. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Β΄, Ἀθῆναι 1953, σ. 22). Τοῦτο ἐκτὸς τῆς περιπλοκῆς τῶν ἐφημερίων εἰς ἀντιχρι-

στιανικὰς καὶ ἀντικανονικὰς ἐνεργείας, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν διχασμόν των (ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν των ἀντιλήψεων), τὴν διάσπασιν τῆς ἑνότητός των, καὶ τὴν δημιουργίαν κλίματος ψυχρότητος, ἐκκοσμικεύσεως καὶ ἀναμίξεως εἰς τὴν πολιτικήν.

Ἡ δρᾶσις τινῶν ἀγάμων κληρικῶν εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν παρενέβαλεν ἐμπόδια εἰς τοὺς ἐφημερίους. 1) Ἱερομόναχοι τινὲς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, «Ζηλωταὶ» ὀνομαζόμενοι, ἐκαλλιέργησαν τὸν ζῆλον πιστῶν τινων λαϊκῶν ἐναντίον τῆς περὶ νέου ἡμερολογίου ἀποφάσεως τῆς Ἱεραρχίας καὶ οὕτω παρενεβλήθησαν ἀρκεταὶ δυσκολίαι διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τῶν ἐφημερίων, μεταξὺ ἰδίως τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. 2) Ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τινῶν ἐκ τῶν ἀρχιμανδριτῶν πρὸς ἐγγάμους ἐφημερίους προσέβαλε τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν ἐγγάμων καὶ προεκάλεσεν ὁμαδικὰ καὶ ἐπανειλημμένα παράπονα τούτων καὶ δημοσίας ἐγγράφους συζητήσεις. Συγκεκριμένως ἕνεκα μικρῶν τινῶν ἐπεισοδίων οἱ ἔγγαμοι ὑπέβαλον τρία ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Χρυσόστομον Παπαδόπουλον (14 καὶ 19 Ὀκτωβρίου 1925 καὶ Φεβρουάριος 1927), ἐξ ὧν τὸ τελευταῖον ἐκυκλοφόρησεν ἐντύπως. Ὁ τότε ἀρχιμανδρίτης Γεώργιος Παπαγεωργιάδης (ἔπειτα Μητροπολίτης Νευροκοπίου) ἀπήντησε διὰ φυλλαδίου «Ὀρθοδόξων Κληρικῶν Προτεσταντισμοί, ἀναρχία ἐκκλησιαστικὴ κ.λ.π. μαστιγούμενα», εἰς αὐτὸν δὲ ἀπήντησεν ὁ οἰκονόμος Κωνσταντῖνος Π. Ρωμανὸς διὰ τοῦ «Μελέτη διὰ τὰ περὶ τὸν Ἀρχιμανδρίτην ἐν γένει. Καὶ ἐν παραρτήματι περίληψις γνωμῶν Ἱεραρχῶν περὶ ἄρσεως τῆς ἀγαμίας τῶν Ἐπισκόπων» (Ἀθῆναι 1930). Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Διαρκὴς Ι. Σύνοδος, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 695 (10.12.1929) ἐγκυκλίου της, διηυθέτησε τὸ προκῦψαν ζήτημα (π. Ἐκκλησία, 1930, σ. 8).

Ἀξιόλογος προσπάθεια διὰ τὴν διευθέτησιν τῆς ἀμοιβῆς (βλ. λ.) τοῦ κλήρου εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1930 ἵδρυσις τοῦ ΤΑΚΕ (Ταμεῖον Ἀσφαλίσεως Κλήρου Ἑλλάδος) καὶ διὰ τὴν διοίκησιν τούτου ἡ ἔκδοσις τοῦ νόμου «Περὶ ἐνοριακῶν ναῶν καὶ ἐφημερίων» (Ἐφημερὶς Κυβερνήσεως, τεῦχος Α', 1932, ἀρ. φ. 297). Δέον ἐπίσης νὰ ἀναφερθοῦν καὶ τὸ Α' «Ἐφημεριακὸν Συνέδριον» τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἀπὸ 10-13 Μαΐου 1932 ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου μὲ εἰσηγητὰς τοὺς Ἰάκωβον Βαβανάτσον (ἔπειτα μητροπολίτην Ἀττικῆς), Χρυσόστομον Δημητρίου (ἔπειτα μητροπολίτην Ζακύνθου), Παντελεήμονα Παπαγεωργίου (ἔπειτα μητροπολίτην Θεσσαλονίκης), Προκόπιον Καλιοντζῆν (ἔπειτα μητροπολίτην Γυθείου), Πρωτοπρεσβύτερον Γεώργιον Μακρῆν, Πρωτοπρεσβύτερον Ἐμμανουὴλ Μυτιληναῖον, ὡς καὶ τὸ Β' «Ἱερατικὸν Συνέδριον» τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν ἀπὸ 9-14 Ἰανουαρίου 1961.

Κατόπιν τῶν σταθμῶν καὶ σημείων τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐφημερίων Ἀθηνῶν δυνάμεθα νὰ προσέξωμεν, ὅτι ἡ ὀργάνωσις τούτων μέχρι τὸ 1930 ἦτο σχεδὸν ἀνύπαρκτος (ἐξαιρουμένης τῆς ἐπὶ Γερμανοῦ Καλλιγᾶ περιόδου). Ἔκτοτε ὑπάρχει ὑποτυπώδης. Ἐλάχιστοι εἶναι οἱ μορφωμένοι (πτυχιοῦχοι Θεολογίας). Τοῦτο εἶναι ἓν τῶν αἰτίων τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς κηρύγματος. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ τινὲς μὲ μικρὰν τυπικὴν μόρφωσιν καὶ ζῶσαν πίστιν. Ἐκτὸς τινων ἐξαιρέσεων, ὁ ἱεραποστολικὸς τόνος εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐφημερίου εἶναι ἐλλιπής, θὰ πρέπει δὲ ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ζέουσα πίστις καὶ νὰ περιορισθῇ ὁ ἐπαγγελματισμός. Αἴτια τῆς καταστάσεως αὐτῆς εἶναι: 1) Τὸ ἀδιοργάνωτον. 2) Αἱ ἀντιθέσεις πρὸς ἀγάμους τινάς. 3) Ἡ πολιτικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν ἀδυναμιῶν τούτων (καὶ παράτασις τοῦ ἀνοργανώτου). 4) Τὸ μειονεκτικὸν συναίσθημα τῶν ἐφημερίων. 5) Κοσμικά τινα φρονήματα (φιλοχρηματία κ.λ.π.). 6) Ἡ ἔλλειψις τῆς μορφώσεως καὶ 9) ἀνεπαρκὴς καὶ μὴ καθωρισμένη ἀμοιβή.

Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρου γενικοῦ διαγράμματος ἀναφέρομεν συγκεκριμένα παραδείγματα ἐνθέρμων ἐφημερίων τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτὸς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ὁ Ἰωάννης Μαρτῖνος, διδάσκαλος καὶ ἱερεὺς μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρεσβυτέρας του, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας (1875). Σπουδάζων εἰς τὴν θεολογικὴν σχολήν, ἦτο ἐφημέριος εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων μέχρι τῆς ἐκλογῆς του ὡς μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλουπόλεως (1901). Διεκρίθη διὰ τὴν θερμότητα τῆς πίστεως, τὴν μόρφωσιν, τὴν συγγραφικὴν καὶ κηρυκτικήν του ἱκανότητα. Ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ ἐνοριακοῦ του κηρύγματος,

Ἰωάν. Μαρτῖνος

ἐκήρυττεν ἑβδομαδιαίως καὶ εἰς τὴν Ἑταιρείαν τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ. Ἐξέδωσε πολλὰ συγγράμματα. (Ἀτέση, ἔνθ. ἀν., Β', σ. 131-133). Ὁ πρωθιερεὺς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος (Πειραιῶς) Βασίλειος Ἀθανασίου, καταγόμενος ἐξ ἱερατικοῦ γένους καὶ διατελῶν ἐν χηρείᾳ, ἔκτισε (1891) ἰδίαις δαπάναις τὸ νῦν Γηροκομεῖον Πειραιῶς, παραπλεύρως τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, τὸ ὁποῖον συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Ρωμανιδίου Γηροκομείου. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1894), ὅλην τὴν περιουσίαν του ἐδώρησεν εἰς ναοὺς ἢ φιλανθρωπικὰ καταστήματα. Ὁ χαρίεις, θαυματουργός, ἀγράμματος ταπεινὸς καὶ περίφημος παπα-Νικόλαος Πλανᾶς ὡς ἁπλοῦς ἱερεὺς (1884-1932) μετέδιδε τὴν πίστιν καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς πάντας (καὶ τοὺς πλέον μορφωμένους) διὰ τοῦ παραδείγματός του. (Κατ' ἰδίαν ἁπλαῖ ἐποικοδομητικαὶ προτροπαί, δαψιλὴς ἐλεημοσύνη, χάρις διὰ τῆς προσευχῆς μέχρι θαυμάτων). Ἦτο ὁ τακτικὸς ἱερεὺς τῶν περιφήμων ἀγρυπνιῶν τοῦ Ἁγίου Ἐλισαίου (ἰδιωτικοῦ

Νικ. Πλανᾶς

ναοῦ παρὰ τὸ Μαναστηράκιον κατεδαφισθέντος ἤδη), τῶν ὁποίων ψάλται ἦσαν οἱ χριστιανοὶ λογοτέχναι Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης καὶ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. Ἀπέθανεν ὡς ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (τῆς ὁδοῦ Βουλιαγμένης). Ὀκτὼ χιλιάδες πιστῶν προσεκύνησαν τὸν νεκρὸν καὶ ἐτάφη κατ' ἀπαίτησιν τῶν πιστῶν εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Ναοῦ, τὸ δὲ περιοδικὸν «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ἔγραφεν, ὅτι ἡ προσωπικότης του ἦτο ὁ «ἔλεγχος τῶν ματαιοτήτων τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς θρησκείας» (π. Ἐνορία, 1949, σ. 296-297, 313-314). Διεκρίθησαν ἐπίσης ὁ οἰκονόμος Χρ. Παπαοικονόμου, φιλόλογος, Ἐφημέριος τῆς Μητροπόλεως καὶ σύμβουλος τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου», ὁ Γρηγόριος Ἀλιφέρης (†1934), Ἐφημέριος τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ συνεχιστὴς τοῦ κηρυκτικοῦ ἔργου τοῦ Ἰ. Μαρτίνου (π. Ἱ. Σύνδεσμος, 1908, ἀ. φ. 67, σ. 16). Τακτικῶς δὲ ἐκήρυττον καὶ οἱ Ν. Λειβαθηνός, (Ἁγ. Εἰρήνη), Γ. Πουλάκης (Ἅγ. Διονύσιος), Ἀρσένιος Λευθεριώτης (Ἁγία Τριὰς Πειραιῶς), (π. Ἱ. Σύνδεσμος, 1906, ἀ. φ. 15, σ. 16, 1908, ἀ. φ. 83, σ. 14). Ἄλλοι ἐφημέριοι διεκρίθησαν διὰ τὴν οἰκογενειακήν των ζωήν, ὅπως οἱ Ἰωάννης Μπρατσιώτης (Ἅγ. Κωνσταντῖνος Ὁμονοίας, †1935), καὶ Ἰωάννης Δέρβος, τῶν ὁποίων οἱ υἱοὶ ἐγένοντο θεολόγοι καθηγηταὶ πανεπιστημίου, ὡς καὶ οἱ Γεώργιος Μακρῆς, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς (Σπυρίδων) ἐγένετο θεολόγος Διευθυντὴς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, καὶ Ἄγγελος Νησιώτης, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς (Νικόλαος), διαπρεπὴς θεολόγος, διδάσκει τὴν ὀρθόδοξον Θεολογίαν εἰς τὸ ἐν Γενεύῃ Φροντιστήριον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἰωάν. Μπρατσιώτης

Ὁ βιβλικὸς πατὴρ Γεώργιος Μακρῆς, πρωτοπρεσβύτερος ἐφημέριος τῶν Ναῶν Ἁγίου Νικολάου καὶ Ἁγίου Βασιλείου Πειραιῶς (1907-1942), ὑπῆρξε πρότυπον ἐξομολόγου, βιβλικοῦ διδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος, ὁ πρῶτος συστηματικὸς κατηχητής, ὁ ἐμπνευστὴς πολλῶν ἡγετῶν τῆς συγχρόνου ἐσωτερικῆς ἱεραποστολικῆς ἐργασίας, συνεργάτης καὶ πρόεδρος τοῦ συλλόγου «Ἀνάπλασις», ἀντιπρόεδρος τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» καὶ Διευθυντὴς τοῦ ὁμωνύμου περιοδικοῦ, διευθυντὴς καὶ ἐκδότης τριῶν περιο-

δικῶν(«Χριστιανικαὶ Ἀλήθειαι», «Ἀναμόρφωσις», «Σημαία τῆς Ἀνορθώσεως»), ἱδρυτὴς τῆς «Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος Ἐποικοδομῆς καὶ Ἐλπίδος», καὶ ὁ κύριος προαγωγὸς τῆς συστηματικῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐν Ἑλλάδι (Ν. Μπουγάτσου, Στοιχεῖα ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς, Ἀθῆναι 1953, σ. 21-23, καὶ π. Ἐνορία, 1948, σ. 49-153). Ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου (Ὁμονοίας, 1910-1954) Ἠλίας Ἀνδρικόπουλος διεκρίθη διὰ τὸ διοικητικόν του τάλαντον, διετέλεσε σύμβουλος τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» καὶ μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐνοριακοῦ νόμου καὶ τοῦ περὶ ΤΑΚΕ, ὡς καὶ μέλος διαφόρων ἐπιτροπῶν πρὸς τὴν πολιτείαν διὰ ζητήματα τοῦ κλήρου. Ὁ Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος Ρωμανός, ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου καὶ θεολόγος, διετέλεσεν ἐφημέριος (1911-1952) εἰς τὸν Προφήτην Ἠλίαν Πειραιῶς, τὸν Ἅγιον Παῦλον (Ἀθηνῶν), τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα (Ἀχαρνῶν), ὑπῆρξε μέλος τοῦ Συμβουλίου τοῦ «Ἱ. Συνδέσμου» καὶ διεκρίθη διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, τὴν ἀντιαιρετικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν συγγραφικήν του ἱκανότητα. Ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Παύλου καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (Ψυρρῆ) Γεράσιμος Ποταμιᾶνος (ἀπὸ τοῦ 1913) ἐκήρυττε τακτικῶς εἰς τὴν ἐνορίαν του καὶ διετέλεσε σύμβουλος τοῦ «Ἱ. Συνδέσμου».

Γεώργ. Μακρῆς

Μία διακεκριμένη καὶ πρωτοποριακὴ ἐφημεριακὴ φυσιογνωμία ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ Μάρκος Τσακτάνης (1913-1924), ἐφημέριος τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης (Πλάκας), ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου καὶ τελειόφοιτος τῆς Θεολογίας, ὑπόδειγμα κατηχητοῦ καὶ ἐμπνευστοῦ τῶν παιδίων. Καίτοι ἀπέθανε μόλις 39 ἐτῶν, προσέφερε πολλά. Ὠργάνωσε τὰ σύγχρονα Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Ἵδρυσε τὴν ΟΧΕΝ («Ὀρθοδόξους Χριστιανικὰς Ἑνώσεις τῶν Νέων, τῶν Κυριῶν καὶ τῶν Κορασίδων»), καὶ ἐξέδωσε τὸ περιοδικὸν «Καινὴ Κτίσις» (Ν. Μπουγάτσου, ἔνθ. ἀν., σ. 13). Ὁ πρωτοπρεσβύτερος καὶ κατηχητὴς πατὴρ Ἄγγελος Νησιώτης, ἐφημέριος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (1917 μέχρι σήμερον), μιμηθεὶς τὸν συγγαμβρόν του Μάρκον Τσακτάνην, ἵδρυσε Ἕνωσιν Νέων κ.λ.π. καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἥνωσε τὰ ὑπάρχοντα τμήματα (1924) καὶ ἐπεξέτεινεν εἰς μεγάλην ἔκτασιν τὴν δρᾶσιν τῶν ΟΧΕΝ, τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ πρόεδρος καὶ ἡ ψυχή. Διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Καινὴ Κτίσις», ὡς καί, κατ᾽ οὐσίαν, τὸ περιοδικὸν «Παιδικὴ Χαρά». Ἐξέδωσε τὸ βιβλίον «Ὁ Χιλιασμὸς καὶ αἱ πλάναι του» καὶ χάριν τῆς ΟΧΕΝ, ἐξέδωσεν ἐπεξεργασθεὶς φραστικῶς τὰ βιβλία τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου «Ἀόρατος Πόλεμος» (1947) καὶ «Πνευματικὰ Γυμνάσια» (1950), ὡς καὶ τοὺς 12 τόμους τοῦ «Μεγάλου Συναξαριστοῦ» τοῦ Κ. Δουκάκη (α΄ 1948-1952, β΄ ἀνατύπωσις ἤρχισε τὸ 1962). Εἶναι ὁ νῦν προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ «Ἱ. Συνδέσμου» καὶ καθηγητὴς τῆς Ἐξομολογητικῆς τοῦ Φροντιστηρίου Ἐξομολόγων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τῆς σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινωνικῆς Δράσεως τῶν Διακονισσῶν. Ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (Μετσόβου-Πολυγώνου, 1920-1935) Ἰωάννης Γιαννούλης, φιλόλογος καὶ καθηγητής, διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν πλήρη γνωριμίαν ὅλων τῶν ἐνοριτῶν του καὶ τὴν διὰ τῆς ἀφιλοκερδοῦς κατ᾽ οἴκους συχνῆς ἐπισκέψεως ἐπίδρασιν ἐπὶ τούτων καὶ καθοδήγησιν εἰς ἄμεσον καὶ ἔμμεσον φιλανθρωπίαν. Ὁ λαὸς τὸν ἐσεβάσθη καὶ τὸν ἐνεπιστεύθη πλήρως καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος τὸν ἐχαρακτήρισεν ὡς «Μαργαρίτην τοῦ Κλήρου» (π. Ἐνορία, 1952, 138-139, 153-154). Ὁ οἰκονόμος Κωνσταντῖνος Λοΐζος (1922-1960) ἐφημέριος 16 ἔτη εἰς Θράκην καὶ 38 εἰς Ἀθήνας (Ἁγ. Γεώργιος Δουργουτίου καὶ Ἁγία Φωτεινὴ Ν. Σμύρνης), μικρᾶς τυπικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ πλουσίας πνευματικῆς πείρας, ὑπῆρξεν ἐξαίρετος πνευματικὸς καὶ ἐξομολόγος καὶ συστηματικῶς εἰργάσθη διὰ τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν δι᾽ οἰκονομικοὺς ἰδίως λόγους κρατουμένων (π. Ἐνορία, 1960, σ. 72-73). Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Νικόλαος Π. Παπαδόπουλος (1919 μέχρι σήμερον) ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Παύλου καὶ Ἁγίου Γεωργίου Καρύκη, ἵδρυσεν ἐκ τῶν πρώτων κατηχητικὸν σχολεῖον. Πρῶτος (1921) εἰσηγήθη τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἑορτὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διεκρίθη ὡς συγγραφεὺς καὶ ἐκδότης λειτουργικῶν βιβλίων (χρησιμοποιῶν καὶ ἀνέκδοτον ὑλικὸν) καὶ ἱστορικῶν μελετῶν περὶ τῆς θέσεως τοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν καὶ μετεπαναστατικὴν περίοδον. Διετέλεσε Γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου καὶ ἀρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Ἱερὸς Σύνδεσμος», σύμβουλος τοῦ ΤΑΚΕ καὶ ἱδρυτὴς καὶ πρόεδρος τοῦ Οἰκοδομικοῦ Συνεταιρισμοῦ Κληρικῶν. Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Λουκᾶς Παπαναστασίου, ἐφημέριος Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου (1922-1959), καὶ πρώην καθηγητής, διαθέτων διοικητικὰς ἱκανότητας, διετέλεσε προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ «Ἱ. Συνδέσμου» ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν. Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Ἀδαμόπουλος (1931 μέχρι σήμερον) θεολόγος καὶ ἐφημέριος τῶν Ναῶν Ἁγ. Κωνσταντίνου (Ὁμονοίας), Ἁγ. Γεωργίου Καρύκη, Ἁγ. Παντελεήμονος (Ἀχαρνῶν), διεκρίθη ὡς κῆρυξ τοῦ Θείου Λόγου, ἐξομολόγος καὶ συγγραφεύς. Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Ἐμμανουὴλ Γ. Μυτιληναῖος, ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου καὶ διαπρεπὴς θεολόγος, διετέλεσεν ἐφημέριος τοῦ Ἁγ. Μελετίου (Σεπολίων), τῆς Καπνικαρέας (πανεπιστημιακοῦ Ναοῦ) καὶ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας (Δαφνίου) (1931-1960). Τύπος ἐκκλησιαστικοῦ δημοσιογράφου, διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία», διευθυντὴς τοῦ «Χαρούμενου Σπιτιοῦ» καὶ τοῦ «Ἐφημερίου», ὡς καὶ τῆς «Ἀναπλάσεως», ἱδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τῆς «Φωνῆς Κυρίου» (διανεμομένην δωρεάν), τῆς «Χριστιανικῆς Νεολαίας», τῆς «Χριστιανικῆς Δράσεως» κ.λ.π. Διετέλεσεν ὡσαύτως πρόεδρος τοῦ Συλλόγου «Ἀνάπλασις», διευθυντὴς τῆς ΧΑΝ, πνευματικὸς καὶ προϊστάμενος τῆς «Ὀργανώσεως Ἐλπιδοφόρων» (χριστιανοὶ πρόσκοποι) κ. λ. π. Ὑπῆρξεν ἱκανὸς καὶ ἰδίως εἰς κηρύγματα πρὸς τοὺς νέους. Διετέλεσεν ἐπίσης διευθυντὴς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καὶ ἀναπληρωτὴς Γενικοῦ Διευθυντοῦ (π. Ἐφημέριος, 1961, σ. 7-10). Ὁ θεολόγος Θωμᾶς Παπαγιαννόπουλος (1935 - 1940), ἐφημέριος Ἁγίου Βασιλείου (Μετσόβου), διεκρίθη διὰ τὴν διδακτικήν του δρᾶσιν καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», τὸ ὁποῖον ἐξέδιδεν εἰς Πάτρας πρὶν ἔλθη εἰς Ἀθήνας. Ὁ θεολόγος, κατηχητὴς καὶ ἱεροκῆρυξ Χαράλαμπος Παναγιωτόπουλος ἐφημέριος τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου (Κυνοσάργους), ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε τὸ περιοδικὸν «Κῆρυξ τῆς Ἀληθείας» (1934). Ἐξετελέσθη κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ τὴν 22-12-1944. Τότε ἐξετελέσθησαν καὶ οἱ ἐφημέριοι Ἀθηνῶν ἀρχιμανδρῖται Ἀναστάσιος Κρητικὸς (24-12-44), ἐφημέριος Ἁγίου Ἀνδρέου (Κάτω Πατήσια), Βασίλειος

Μάρκος Τσακτάνης

Ἰωάν. Γιαννούλης

Γεώργ. Στεφανόπουλος ὁ Ὀρφανοτρόφος

Χαρ. Παναγιωτόπουλος

Λυμπρίτης (24-12-1944), Ἅγιοι Ἀνάργυροι (Ν. Ἰωνίας), καὶ οἱ ἱερεῖς Σαράντης Μεσᾶδος (6-12-1944) καὶ Γερμανὸς Σπαχῆς (π. Ἐνορία 1958, σ. 65. Κ. Βοβολίνη, Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν Ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας, Ἀθῆναι 1952).

Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Ράμφος (1940 μέχρι σήμερον), ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου καὶ διαπρεπὴς θεολόγος, ἐφημέριος Ἁγίου Γεωργίου (Κυψέλης). συνέγραψε πολλὰς ἁγιολογικὰς μελέτας, ἐξέδωσε τὰ κατάλοιπα συγγράμματα τοῦ θείου τῆς πρεσβυτέρας του Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἰδίως ὅμως εἰργάσθη ὡς διευθυντὴς τοῦ παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου, ὅπου ἐμπνέει καὶ ὁδηγεῖ τοὺς σπουδαστὰς εἰς μίαν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν. Ὁ Πρωθιερεὺς Κωνσταντῖνος Ἀνδρουλάκης μαθητὴς τοῦ Χαραλάμπους Παναγιωτοπούλου καὶ διάδοχός του εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου (Κυνοσάργους). Διακρίνεται εἰς τὸ κήρυγμα, τὴν κατηχητικὴν δρᾶσιν καὶ ἰδίως διὰ τὴν λογοτεχνικὴν καὶ ποιητικήν του ἱκανότητα. Ἐδημοσίευσε πολλὰ χριστιανικὰ ποιήματα. Ὁ θεολόγος π. Γεώργιος Κρητικὸς ἐφημέριος τῶν Ἁγ. Ἀναργύρων (Καραβᾶ Πειραιῶς), γνωστὸς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς, τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἀφιλοκερδὴς ὤν, συνεχίζει τὴν οἰκοδομητικὴν ἐργασίαν τοῦ πατρὸς Γεωργίου Μακρῆ διὰ τῆς «Ἀδελφότητος Ἐποικοδομῆς καὶ Ἐλπίδος» καὶ τῆς «Χριστιανικῆς Ὀργανώσεως Νέων» Πειραιῶς. Ὁ θεολόγος πρώην καθηγητὴς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου Ψυχικοῦ Ἰωάννης Ἀντωνόπουλος, ἐφημέριος τοῦ Ἁγ. Στυλιανοῦ (Γκύζη), κατέστη τύπος ὀργανωτοῦ ἐνοριακῆς ζωῆς καὶ ὁμιλητοῦ. Ὁ οἰκονόμος Εὐάγγελος Μπονώρης ἐφημέριος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ, ἐκ τῶν μορφωμένων ἱερέων καὶ συγγραφεύς. Ὁ Εὐάγγελος Μήτσης, θεολόγος καὶ ἐφημέριος Χρυσοσπηλαιωτίσσης καὶ Ἁγ. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου (1957 μέχρι σήμερον), διεκρίθη εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν βιβλίων ἀπολογητικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου, ἡ δὲ πρεσβυτέρα του ἵδρυσε τὴν «Πανελλήνιον Ἕνωσιν τῶν φίλων τοῦ ἱερέως τοῦ χωριοῦ» διαθέτουσαν ξενῶνα μὲ 15 κλίνας δι' ἱερεῖς τῆς ὑπαίθρου. Ὁ πρωθιερεὺς Μάριος Δαπέργολας, ἐφημέριος τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου (Πλάκας), γνωστὸς ἰδίως διὰ τὴν καλὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς καὶ δράσεως. Ὁ πατὴρ Σπυρίδων Βέργος, ἀπόφοιτος τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Φροντιστηρίου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς καὶ πρώην ἀνώτερος δημόσιος ὑπάλληλος, ἐφημερεύων εἰς Ἅγ. Νικόλαον (Καλλιθέας, 1953 μέχρι σήμερον), διακρίνεται διὰ τὴν ὀργανωτικήν του ἱκανότητα καὶ τὴν ἐξομολογητικήν του πεῖραν.

Παν. Ρομπότης ἐφημέριος τῶν Ἀνακτόρων

Διον. Φαραζουλῆς

Ἐκ τῶν προσωρινῶν ἐφημερίων (ἀγάμων, ἀρχιμανδριτῶν) ἐνδεικτικῶς μνημονευτέοι οἱ ἑξῆς:

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νικηφόρος Ρωμανίδης, ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος (Πειραιῶς) διὰ διαθήκης τὸ 1877 παρεχώρησε τὴν οἰκίαν του εἰς τὸν Δῆμον Πειραιῶς διὰ τὴν ἵδρυσιν Γηροκομείου. Πράγματι ἐστεγάσθησαν 20 γέροντες καὶ τὸ ἵδρυμα ὠνομάσθη Ρωμανίδειον Γηροκομεῖον, κατόπιν δὲ συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Γηροκομείου τοῦ Πρωθιερέως Βασιλείου Ἀθανασίου. Ὁ εὐγενέστατος πατὴρ Διονύσιος Φαραζουλῆς (†1919), μέλος τῆς Ἀδελφότητος τῶν Θεολόγων «Ζωή», θεωρεῖται τύπος γλυκυτάτου ἱεροκήρυκος καὶ συγγραφέως ἐκλεκτῶν ἐποικοδομητικῶν ἔργων, («Διονύσιος Φαραζουλῆς», βιογραφία, ἐκδ. Ζωῆς). Ὁ Ἰγνάτιος Κολιόπουλος, μέλος τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ζωή», ἐφημέριος Ἁγ. Τριάδος Πειραιῶς καὶ Χρυσοσπηλαιωτίσσης, τύπος ἐξομολόγου καὶ ἐποικοδομητικοῦ ἱεροκήρυκος. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σπυρίδων Σγουρόπουλος (†1960), τύπος ἀγάμου ἱερέως (οὐδέποτε ἐχρησιμοποίησε τὸν τίτλον του, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ «πρεσβύτερος»), νομικῶς καὶ θεολογικῶς κατηρτισμένος καὶ σπανίας μορφώσεως, ρητορικῆς ἱκανότητος, ἀλλὰ καὶ ἄκρας ταπεινοφροσύνης, ἀφιλοκερδείας καὶ φιλάνθρωπος, κατέστη ὑπόδειγμα ὀργανωτοῦ ἐνορίας, εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος (Ἰλισοῦ) (π. Ἐνορία, 1950, σ. 35 - 36). Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γεώργιος Προκόπης, ἱερατικὸς προϊστάμενος τοῦ προσκυνήματος «Παναγίας Γρηγορούσης» τοῦ ναοῦ Ταξιαρχῶν, Μοναστηρακίου καὶ νῦν ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πεντέλης, γνωστὸς διὰ τὸ ὀργανωτικόν του πνεῦμα καὶ τὴν ἐν γένει πολυσχιδῆ δρᾶσιν του. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Δωρόθεος Βενάρδος, ἐφημέριος Ἁγ. Νικολάου Πτωχοκομείου, ἀφιέρωσε τὴν ζωήν του εἰς τὴν προστασίαν καὶ πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν ἀποφυλακιζομένων. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νικόδημος Γραικός, ἐφημέριος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ, ἀφιέρωσε, μεταξὺ ἄλλων, τὴν ζωήν του εἰς τὴν κατήχησιν καὶ τὸν εὐαγγελισμὸν τῶν κωφαλάλων. Ὁ Δαμασκηνὸς Ἀσημακόπουλος, θεολόγος Ἀρχιμανδρίτης ἐφημέριος τῆς Ὁσίας Ξένης (Νικαίας) καὶ Ἁγ. Νικολάου (Πειραιῶς) δραστήριος καὶ μαχητικὸς ἱεροκῆρυξ καὶ συγγραφεύς. Ὁ Γεώργιος Δελέγκας, θεολόγος Ἀρχιμανδρίτης, ἐφημέριος Ἁγίας Αἰκατερίνης (Πειραιῶς), ἐκλεκτὸς ἱεροκῆρυξ. Ὁ Σεβαστιανὸς Ἀσπιώτης, θεολόγος Ἀρχιμανδρίτης, γραμματεὺς τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἐκλεκτὸς ἱεροκῆρυξ. Ὁ Παντελεήμων Μπαρδάκος, Ἀρχιμανδρίτης, ἐφημέριος Χρυσοσπηλιωτίσσης καὶ Διευθυντὴς παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ, ὡς καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀλ. Καντώνης ἐπίσης Διευθυντὴς παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ καὶ πρότυπον ἐκκλησιαστικοῦ δημοσιογράφου. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Γιαλούρης, ἐφημέριος (1952 μέχρι σήμερον) Ἁγ. Δημητρίου (Ἀμπελοκήπων) καὶ Ἁγίου Σπυρίδωνος (Πειραιῶς), διεκρίθη διὰ τὴν κηρυκτικήν του ἱκανότητα, διευθύνει δὲ τὸ εἰς τὴν μονὴν Πεντέλης «Φροντιστήριον τῶν Πνευματικῶν» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Σπυρ. Σγουρόπουλος

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1920. Ν. Θ. Μπουγάτσου, Στοιχεῖα ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς, Ἀθῆναι 1953. Βασιλείου Ἀτέση, Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Α'-Β', Ἀθῆναι 1948-1953. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον, ἐν Ἀναμόρφωσις, 1955-1957. Περιοδικά: Ἀνάπλασις, 1887-1962, Ἐκκλησία, 1923-1962, Ἐνορία, 1946-62, Ἱερὸς Σύνδεσμος, 1894-1936.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ — Ν. Θ. ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΔΟΞΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

1. Ἀγαθοεργὸς ἀδελφότης «Οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι».
2. «Ἅγιοι Πάντες» Ἀμπελοκήπων.
3. Ἀδελφότης ἀνεγέρσεως καὶ ἀποπερατώσεως Ἱ. Ν. Ἅγιος Θωμᾶς, Ἄνω Κυψέλης.
4. Ἀδελφότης ἀποπερατώσεως Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀντωνίου Πατησίων.
5. Ἀδελφότης θεολόγων «Ἡ Ζωή».
6. Ἀδελφότης θεολόγων «Ὁ Σωτήρ».
7. Ἀδελφότης πρὸς διάδοσιν τοῦ θείου λόγου εἰς Ἑλλάδα.
8. Ἀδελφότης «Τίμιος Σταυρός».
9. Ἀδελφότης τῶν μελῶν τῆς Εὐαγγελικῆς Ἀνατολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.
10. «Ἀναγέννησις».
11. «Ἀνορθωτικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἑταιρεία».
12. «Ἀνώτατον Παγκόσμιον Πνευματικὸν Συμβούλιον».
13. «Ἀσπὶς Ὀρθοδοξίας».
14. «Γενικὸν Φιλόπτωχον Ταμεῖον Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας».
15. Ἐθνικὴ Πανελλήνιος Ἕνωσις «Ἡ θεία Πρόνοια».
16. «Ἐθνικὴ Χριστιανικὴ Ὀργάνωσις».
17. «Ἐκκλησία Θεοῦ».

18. «Ἐκκλησιαστικὸς Ἀρμενικὸς Σύλλογος».
19. Ἐκκλησιαστικὸς μουσικὸς Σύλλογος «Ἰωάν. ὁ Δαμασκηνός».
20. «Ἐλεήμων Ἑταιρεία Ἀθηνῶν» - Γηροκομεῖον - Πτωχοκομεῖον.
21. «Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τῶν Γνησίων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν».
22. «Ἑλληνικὴ Θρησκευτικὴ κοινότης Γνησίων Ὀρθοδόξων».
23. Ἑλληνικὸς Εὐαγγελικὸς Ὅμιλος.
24. «Ἑλληνικὸν φῶς».
25. «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἑταιρεία Μορφώσεως & Ἀγωγῆς».
26. Ἐνοριακὸς καὶ Θρησκευτικὸς Σύλλογος Ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου Ὑμηττοῦ.
27. Ἐνοριακὸς Σύλλογος ὁ «Ἅγιος Θωμᾶς» (Γουδί).
28. Ἐνοριακὸς Σύνδεσμος Ἁγίου Νικολάου, Κάτω Πατήσια.
29. Ἐνοριακὸς Σύνδεσμος Ἁγίας Τριάδος Κεραμεικοῦ.
30. Ἕνωσις Ἀποφοίτων Θεολ. Οἰκοτροφείου Ἀποστ. Διακονίας.
31. Ἕνωσις Ἑλληνορθοδόξων Χριστιανῶν.
32. Ἕνωσις Ἑλλήλων Θεολόγων.
33. Ἕνωσις Ἐνοριτῶν Ἁγίας Μαρκέλλης (Βοτανικοῦ).
34. Ἕνωσις νέων γνησίων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν Ἑλλάδος.
35. Ἕνωσις Ὀρθοδόξων κυριῶν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς «Παναγία ἡ Ὁδηγήτρια».
36. Ἕνωσις προστασίας ἀπόρων «Ἡ Θεομήτωρ».
37. Ἕνωσις τῶν ἁπανταχοῦ φίλων καὶ ἐνισχυτῶν τῆς Ἱ. Μ. «Λογγοβάρδας».
38. Ἕνωσις Πυργίων «Ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος».
39. Ἑστία Θεολόγων Χάλκης-Κύκλος Ἑλλάδος.
40. «Ἑταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν».
41. «Ἑταιρεία Χριστιανικοῦ Θεάτρου».
42. «Εὐαγγελικὸς Σύνδεσμος Ἀθηνῶν».
43. Εὐαγὲς Ἵδρυμα «Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι».
44. Ἠθικοθρησκευτικὸς Σύλλογος, «Ἡ Ὁμόνοια».
45. Θρησκευτ. ἀδελφότης «Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου».
46. Θρησκευτικὴ ἀδελφότης «Ἡ Ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ» Ν. Κυψέλης.
47. Θρησκευτ. ἀδελφότης-Φιλόπτωχος «Ἅγιος Φανούριος».
48. Θρησκευτικὸς καὶ Ἐθνικὸς Σύλλογος «Ἡ Ἀναγέννησις».
49. Θρησκευτικὸς καὶ ἐξωραϊστικὸς Σύλλογος Ἁγ. Δημητρίου Ἀθηνῶν, «Ἡ Θεοτόκος».
50. Θρησκευτικὸς Ὅμιλος Ἀθηνῶν.
51. Θρησκευτικὸς Ὅμιλος Νέων, Συνοικ. Ἁγ. Ἀρτεμίου.
52. Θρησκευτικὸς Ὅμιλος παίδων νέων, Συνοικ. Ἁγίου Ἀρτεμίου.
53. Θρησκευτικὸς Σύλλογος, «Ἡ Ἐλπίς». Ἀπόστ. Ο'.
54. Θρησκευτικὸς Σύλλογος, «Ὁ Ἅγιος Ἱερόθεος».
55. Θρησκευτικὸς καὶ φιλανθρωπικὸς Σύλλογος, «Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων».
56. Ἱερὰ Ἐθνικὴ Ἕνωσις.
57. Ἱερὰ παράταξις «Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός».
58. Ἱεραποστολικὴ Ἕνωσις ἀδ/ῶν Νοσοκόμων «ἡ Ταβιθᾶ».
59. Ἱεραποστολικὴ Ἕνωσις Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων.
60. Ἱεραποστ. Σωμ/εῖον, «Ὁ Ἁγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος».
61. Ἱερὸς Σύνδεσμος τῶν δικαίων Ὀρθοδόξων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν Ἑλλάδος.
62. «Κοινωνία Ἐλευθέρων Εὐαγγελ. Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος».
63. Μορφωτικὴ ἕνωσις, «Ὁ Σωτήρ».
64. Οἱ ἐν Χριστῷ φίλοι τῶν μαθητῶν τοῦ χωριοῦ.
65. Οἱ φίλοι τοῦ Κυριακοῦ Σχολείου.
69. Οἶκος τοῦ Σαμαρείτου, «Ἡ Δορκάς».
67. Ὅμιλος Μελέτης Ἁγ. Γραφῆς, «Ὁ Ἀπόστολος Λουκᾶς».
68. Ὀργάνωσις ἠθικοῦ ἐξοπλισμοῦ Νεότητος.
69. Ὀρθόδοξον Χριστιανικὸν Σωματεῖον Λεπρῶν, «Ὁ Ἰώβ».
70. Ὀρθόδοξος ἀδελφάτης, «Ἡ Ἁγία Εἰρήνη».
71. Ὀρθόδοξος Ἐκκλησιαστικὸς Σύλλογος Κυριῶν καὶ Δ/δων, «Παναγία ἡ Γρηγοροῦσα».
72. Ὀρθόδοξος Θεολογικὴ Ἑταιρεία.
73. Ὀρθόδοξος θρησκευτικὸς Σύλλογος, «Ἄγγελος τῆς Ἀληθείας» τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, Ἑλλην. Διακονίας.
74. Ὀρθόδοξος Θρησκευτικὸς Σύλλογος, «Οἱ ζηλωταὶ τοῦ Ἁγ. Πενταπόλεως Νεκταρίου Κεφαλᾶ».
75. Ὀρθόδοξος φιλανθρωπικὴ ἀδελφότης, «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων».
76. Ὀρθόδοξος φιλόπτωχος ἀδελφότης, «Ὁ Ἁγ. Σάββας».
77. Ὀρθόδ. χριστιανικὴ ἀδελφότης, «Ἅγιος Φανούριος».
78. Ὀρθόδ. χριστιαν. ἀδελφότης, «Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία».
79. Ὀρθόδ. χριστιαν. ἀδελφότης Νέων, «Ὁ καλὸς ποιμήν».
80. Ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἀδελφότης κορασίων.
81. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Γωνιά.
82. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἕνωσις Κυριῶν.
83. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἕνωσις Νέων, «Ὁ Ἀγών».
84. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἕνωσις Νέων.
85. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἕνωσις, «Χριστοπολιτεία».
86. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἑταιρεία.
87. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ὀργάνωσις, «Ἡ ἄμπελος τοῦ Κυρίου».
88. Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Πολιτεία.
89. Ὀρθόδοξος χριστιανικὴ-φιλανθρωπικὴ καὶ μορφωτικὴ ἀδελφότης, «Ἡ Κυψέλη».
90. Ὀρθόδοξος χριστιανικὸς σύλλογος, «Ἁγ. Ἀθανάσιος».
91. Ὀρθόδοξος χριστιανικὸς σύλλογος, «Ἡ Ἀναγέννησις».
92. Ὀρθόδοξος χριστιανικὸς σύλλογος, «Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ».
93. Ὀρθόδοξος χριστιανικὸς σύλλογος, «Ἡ Ὀρθοδοξία».
94. Ὀρθόδ. χριστιαν. σύλλογος, «Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής».
95. Ὀρθόδοξος χριστιανικὸς σύλλογος Κυριῶν καὶ Δ/δων Ἁγίων Ἀποστόλων Ὑμηττοῦ.
96. Ὀρθόδοξος χριστιανικὸς σύλλογος, «Ὁ Πενταπόλεως Ἅγιος Νεκτάριος».
97. Πανελλήνιος Ἕνωσις ἀδιορίστων θεολόγων (ΠΕΑΘ).
98. » » Ὀρθοδόξων χριστιανῶν, «Παναγία ἡ Φανερωμένη».
99. Πανελλήνιος Ἕνωσις Γονέων, «Ἡ χριστιανικὴ ἀγωγή» (ΓΕΧΑ).
100. Πανελλήνιος Ἕνωσις τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν ἄνθρωπον.
101. Πανελλήνιος Θρησκευτικὴ καὶ Ἐθνικὴ Ὀρθόδοξος Κοινωνία.
102. Πανελλήνιος Μορφωτικὴ Ἕνωσις Νέων, «Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς».
103. Πανελλήνιος Ὅμιλος Πνευματικῆς Συνεργασίας Νέων.
104. » Ὀρθόδοξος Ἕνωσις.
105. » σύλλογος ὀρθοδόξων, «Παναγία ἡ Ἐλευθερώτρια».
106. Πανελλήνιος σύλλογος ὀρθοδόξων χριστιανῶν, «Ἡ Ἕνωσις Νέων Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ».
107. Πανελλήνιος σύνδεσμος κατὰ τῆς βλασφημίας τῶν θείων.
108. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ἠθικοκοινωνικῆς Ἀναγεννήσεως.
109. Πανελλήνιος Σύνδεσμος, «Οἱ φίλοι τοῦ ἱερέως τοῦ χωριοῦ».
110. Πανελλήνιος Χριστιαν. Ἀδελφότης «Ἀναγεννημένων».
111. Πανελλήνιος Χριστιανικὴ Ἕνωσις ψυχικῆς ὑγιεινῆς.
112. Πνευματικὴ Παναδελφότης, «Ἡ ἀρετή».
113. Σύλλογος «Ἅγιος Νικόλαος».
114. » Ἁγίου Δημητρίου, (Μπραχαμίου), «Οἱ Ἅγιοι Ταξιάρχαι».
115. Σύλλογος, «Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» Μπραχαμίου.
116. » τῶν ἁπανταχοῦ Ὀρθοδόξων » «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, «Ἡ Νέα Ἱερουσαλήμ».
117. Σύλλογος ἐνισχύσεως Ἐκκλησιῶν καὶ ὀρφανῶν ἀπροστατεύτων τῆς Ἑλλάδος.
118. Σύλλογος ἐνοριτῶν Ἁγίας Αἰκατερίνης, κάτω Πετραλώνων.
119. Σύλλογος ἐνοριτῶν Ἁγίου Γερασίμου, Ἄνω Ἠλύσια.
120. » » Ἁγ. Γεωργίου καὶ Φανουρίου Κυνοσάργους.
121. Σύλλογος ἐνοριτῶν Ἁγ. Δημητρίου Νέας Ἐλβετίας.
122. » » Ἁγ. Ἐλευθερίου Ἄρεως.
123. » » Ἁγ. Ἰωάννου Γαργαρέττας.
124. » » Ἁγ. Ἰωάννου, ὁδοῦ Βουλιαγμένης.
125. » » Ἁγ. Νικολάου Φιλοπάππου.
126. » » Μεταμορφώσεως Σωτῆρος.
127. » » «Προφήτης Ἠλίας», Ριζουπόλεως-Λαμπρινῆς.
128. Σύλλογος ἠθικοθρησκευτικὸς καὶ ἐξωραϊστικὸς Ἱ. Ναοῦ «Ἁγ. Εὐθύμιος», Κυψέλης.
129. Σύλλογος κτητόρων ἰδιοκτητῶν Ἱ. Ναῶν Γνησίων Ὀρθοδόξων χριστιανῶν.
130. Σύλλογος Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος.

131. Συλ. Ὀρθοδόξου Ἱεραποστολικῆς Δράσεως, «Ὁ Μέγας Βασίλειος».
132. Σύλλογος Ὀρθοδόξου ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς, «Ὁ Ἅγ. Παῦλος».
133. Σύλλογος «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι».
134. Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Θεολόγων.
135. Σύνδεσμος Ἑλλήνων Εὐαγγελικῶν.
136. Σύνδεσμος Ἑλλήνων Καθολικῶν.
137. Σύνδεσμος κληρικῶν καὶ λαϊκῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γνησίων Ὀρθοδόξων χριστιανῶν.
138. Σύνδεσμος μελῶν ἐλευθέρων Εὐαγγελικῶν Ἐκκλησιῶν Ἀθηνῶν.
139. Σύνδεσμος μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων Ἀντβεντιστῶν τῆς Ἑβδόμης Ἡμέρας.
140. Σύνδεσμος Ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἡ «Χρυσοκαστριώτισσα».
141. Σύνδεσμος χριστιανῶν Ὀρθοδόξων, «Ἡ Χριστοφιλία».
142. Σωματεῖον «Ἅγιος Δημήτριος τῶν ὅπλων».
143. Σωματεῖον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος».
144. Σωματεῖον «Ἅγιος Κωνσταντῖνος».
145. Σωματεῖον «Ἅγιος Νικόλαος».
146. Σωματεῖον «Ἅγιος Πενταπόλεως Νεκτάριος».
147. Σωματεῖον «Ἅγιος Τρύφων».
148. Σωματεῖον «Ἅγιος Χαράλαμπος», Ἠλυσίων.
149. Σωματεῖον «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ».
150. Σωματεῖον Ἱεροψαλτῶν, «Ρωμανὸς ὁ Μελωδός».
151. Σωματεῖον Νεομάρτυρος Ἁγ. Γεωργίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.
152. Σωματεῖον τῶν ἐν Ἑλλάδι Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων.
153. Φιλανθρωπικὸν Σωματεῖον, «Ἡ Πρόοδος».
154. Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος, «Ὁ Ἅγιος Παντελεήμων».
155. Φιλανθρωπικὸς καὶ μορφωτικὸς Σύλλογος, «Ἅγιος Ἐλευθέριος».
156. Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος Κατηχητικῶν Σχολείων.
157. Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος Κυριῶν, «Ἡ Ἁγία Βαρβάρα».
158. Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος Κυριῶν καὶ Δ/δων, «Τὰ Ἐλέη».
159. Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος Κυριῶν καὶ Δ/δων Νέας Ἑλβετίας.
160. Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος Κολωνοῦ.
161. Φιλανθρωπικὸς Χριστιανικὸς Σύλλογος, «Ἡ Ἁγία Τριάς».
162. Φιλόπτωχος Ἑταιρεία, «Ἅγιος Ἀντώνιος».
163. Φιλόπτωχος Ἑταιρεία κυριῶν.
164. Χριστιανικὴ ἀδελφότης, «Ἡ Ἀγάπη».
165. Χριστιανικὴ ἀδελφότης, «Ἅγιος Φανούριος».
166. Χριστιανικὴ ἀδελφότης, «Μάρθα καὶ Μαρία».
167. Χριστιανικὴ ἀδελφότης, «Ἡ Πεντηκοστή».
168. Χριστιανικὴ ἀδελφότης «Ἡ Χρυσοπηγή».
169. Χριστιανικὴ Ἀδελφότης Νέων (ΧΑΝ).
170. Χριστιανικὴ Ἕνωσις γυναικῶν ἠθικῆς ἐξυψώσεως.
171. Χριστιανικὴ Ἕνωσις ἐπιστημόνων.
172. Χριστιανικὴ Ἕνωσις ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν.
173. Χριστιανικὴ Ἕνωσις, «Ἡ Ἁγία Εἰρήνη».
174. Χριστιανικὴ Ἕνωσις «Ἡ Ἁγία Εὐνίκη».
175. Χριστιανικὴ Ἕνωσις Νεανίδων (ΧΕΝ).
176. Χριστιανικὴ Ἐργατικὴ Φωλιά.
177. Χριστιανικὴ Κυψέλη.
178. Χριστιανικαὶ μαθητικαὶ ὁμάδες.
179. Χριστιανικὴ Ὀργάνωσις Εἰρήνης.
180. Χριστιανικὴ Ὀργάνωσις Νέων (ΧΟΝ).
181. Χριστιανικὴ Ὀρθόδοξος Κοινωνία.
182. Χριστιανικὸς Ὅμιλος Φιλαρέτων Νεανίδων.
183. Χριστιανικὸς Σύλλογος, «Ἡ Ἁγία Τριάς».
184. Χριστιανικὸς Σύλλογος τῶν ὀρφανῶν, «Ἡ Μάνα».
185. Χριστιανικὴ φιλαγροτικὴ ἀδελφότης, «Ὁ Μέγας Βασίλειος».
186. Χριστιανικὸς Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος, «Ὁ Ἅγιος Λουκᾶς».

ΔΗΜ. ΕΥΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΡΩΣΙΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ

Κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ἡ παρέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν Νικολάου τοῦ Α', διὰ τοῦ πολέμου τοῦ 1827, ὑπῆρξε γεγονὸς ἀποφασιστικῆς σημασίας δι' ἡμᾶς. Τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τοῦ τσάρου τούτου ἐφάνησαν καὶ ἅμα τῇ ἱδρύσει τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους (1830), μὲ τὴν πολλαπλῆν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν συμπαράστασίν του πρὸς τὸν μόλις ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ τῶν συμφορῶν ἐξελθόντα λαόν μας.

Τὴν διπλωματικήν του ἐκπροσώπησιν ἀνέθεσεν εἰς τὸν Γαβριὴλ Ἀντώνοβιτς Κατακάθην, μὲ βαθμὸν πληρεξουσίου ὑπουργοῦ, ὅστις διέμενεν εἰς Ναύπλιον. Οὗτος κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1933 ἔλαβε τὸ ὑπ' ἀριθ. 669/18-3-1833 ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, διὰ τοῦ ὁποίου τοῦ ἐκοινοποιεῖτο ὑψηλὴ ἐπιταγὴ περὶ ἱδρύσεως ἐκκλησίας καὶ ἐγκρίσεως διορισμοῦ προσωπικοῦ. Πρῶτος ἱερατικὸς προϊστάμενος «παρὰ τῇ Ρωσικῇ Ἀποστολῇ» διωρίσθη ὁ ὑπηρετῶν εἰς Φλωρεντίαν Ἀρχιμανδρίτης Εἰρήναρχος, ἀδελφὸς τῆς πρωτοβαθμίου Μονῆς Τόλγσκι. Εἰς τὰς 18 Μαΐου 1833 ὁ Νικόλαος ὁ Α' διὰ οὐκαζίου του (διατάγματος) προκειμένου «νὰ θέσῃ, ἡ Ἀποστολή, στερεὰ τὰ θεμέλια τῆς θρησκευτικῆς ἐπιρροῆς, τῆς προσιδιαζούσης ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ὁμόδοξον Ρωσίαν», ἀποστέλλει τὸ μέγα διὰ τὴν ἐποχὴν ποσὸν τῶν 100.000 ρουβλίων, διὰ τὴν ἀναστήλωσιν ναῶν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ πενομένου ἱεροῦ κλήρου καὶ διατάσσει νὰ συγκεντρωθοῦν πολύτιμα ἄμφια καὶ σκεύη διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐπίσης ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκην ἀποκτήσεως ἰδιοκτήτου ναοῦ καὶ προσωπικοῦ καὶ καθορίζει τὸν μισθὸν τοῦ ἱερέως εἰς 1200 ρούβλια τὸ ἔτος. Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης βοηθείας, οἱ Ρῶσοι ἐπίστευσαν ὅτι οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ θὰ ἤκουον τὰς συμβουλάς των εἰς θέματα ἐκκλησιαστικῆς τακτικῆς, ὡς ἦτο τὸ πρόβλημα τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διεψεύσθησαν καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἐπίσημον δοξολογίαν ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Ναυπλίου (Ἰούλιος 1833) ἀπέσχον ἐπιδεικτικῶς ταύτης. Ἡ μὴ πρόβλεψις τοῦ θέματος τούτου εἶχε μοιραίαν σημασίαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ Κατακάθη, ἀντικατασταθέντος. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Εἰρήναρχος, διὰ τῶν ἀνωτέρω χρημάτων ἐβοήθει πτωχοὺς καὶ ἀνεστήλωσε πολλοὺς ἱεροὺς ναούς. Ἔδωκε δὲ βοηθήματα εἰς τὸν ἐπίσκοπον Δαμαλῶν Ἰωνᾶν, 245 δρχ. εἰς τὸν Μισαὴλ Ἀποστολίδην, διὰ τοὺς πτωχοὺς Κρῆτας κληρικοὺς 400 δρχ. καὶ εἰς ἄλλους διαφόρους κληρικοὺς καὶ ἱερὰς μονάς. Ἰδιαιτέρως ἐνίσχυσε, πιθανῶς κατὰ σύστασιν τοῦ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τὸ κύριον ὄργανον τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τοῦ Φαρμακίδου καὶ τοῦ «αὐτοκεφάλου», τὴν «Εὐαγγελικὴν Σάλπιγγα» τοῦ ἱεροκήρυκος Γερμανοῦ, ἐκδιδομένην ἀπὸ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1834. Συνολικῶς ἐδαπάνησε ποσὸν 2.115 δραχμῶν τῆς ἐποχῆς.

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν, τὰς Ἀθήνας (13 Δεκεμβρίου 1834), μετεφέρθη καὶ ἡ ρωσικὴ πρεσβεία μετὰ τοῦ ἱερέως της ἐνταῦθα καὶ εὐθὺς ἐζήτησε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον ναὸν διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας της. Ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκευάσῃ μίαν ὀλιγώτερον κατεστραφεῖσαν ἐκκλησίαν καὶ ἡ προσοχὴ ἐστράφη πρὸς τὸν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (Πλάκας), ἔναντι τοῦ τότε κτιρίου τῆς πρεσβείας. Ὁ Ἀθηνῶν Νεόφυτος συγκατετέθη καὶ ἤρξατο ἡ ἐπισκευή, ἥτις ἐστοίχισε 14.954.70 δρχ. Ὁ Εἰρήναρχος ὅμως ἠσθένησε καὶ ἀπεχώρησε, διὰ νὰ τὸν διαδεχθῇ μία πνευματικὴ προσωπικότης τῆς τότε Ρωσίας, ὁ ἱερομόναχος Ἀνίκητος. Οὗτος, κατὰ κόσμον πρῖγκιψ Σέργιος Ἀλεξάνδροβιτς Σιρίνσκυ Σιχμάτωφ, πρώην ναύαρχος, ἀκαδημαϊκός, δόκιμος ποιητὴς καὶ λογοτέχνης, ἔχαιρε γενικοῦ σεβασμοῦ ἐν Πετρουπόλει, διὰ τὸν ἅγιον, ἐλεήμονα καὶ ἀσκητικὸν βίον του. Ἀπὸ τὸ 1827 ἐκάρη μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Γιούριεφ καὶ συνεδέθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν Σκήτην τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ τοῦ Ἁγ. Ὄρους. Ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας τὸν Μάϊον τοῦ 1836 καὶ ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας εἰς ἡλικίαν 54 ἐτῶν, τὴν 6ην Ἰουνίου 1837, ταφεὶς εἰς τὴν ἱερὰν Μονὴν Πετράκη. Τὰ ὀστᾶ του μετεφέρθησαν εἰς τὴν σκήτην τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ καὶ σήμερον θεωρεῖται ἅγιος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ μοναχῶν. Ὁ Ἀνίκητος προσέφερε κατὰ τὸ σύντομον διάστημα τῆς παραμονῆς του ἐν Ἀθήναις βοήθειαν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐπιδόματα εἰς 30 περίπου πρόσωπα, ὡς καὶ σημαντικὰ ποσὰ εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς Εὐαγγελιστρίας Τήνου, Ἁγ. Σπυρίδωνος, Ἁγ. Εἰρήνης (Μητροπολιτικὸς) κ. ἄ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνικήτου, ὁ Ἀθηνῶν Νεόφυτος διορίζει προσωρινὸν ἱερέα τῆς ρωσικῆς παροικίας τὸν ὑπηρετοῦντα εἰς Πόρον ἱερομόναχον Μακάριον, γνώστην τῆς ρωσικῆς γλώσσης, ὅστις συχνὰ ἱερουργεῖ εἰς τὰ ναυλοχοῦντα εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας ρωσικὰ σκάφη.

Τὸ ἀναστηλωθὲν Καθολικὸν τῆς Βυζαντινῆς Μονῆς Σωτείρας Λυκοδήμου, νῦν ἱ. ναὸς τῶν ἐν ΑΘΗΝΑΙΣ Ρώσων καὶ Σλαύων Ὀρθοδόξων.

Τοῦτον διεδέχθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1838 ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀνατόλιος Ζωγράφσκυ, δράσας ἐπὶ πενταετίαν ἐν Ἀθήναις ἀγαθοεργῶς. Οὗτος ἐνίσχυσε τὴν ἀναστήλωσιν ἱερῶν ναῶν καὶ μονῶν, ἐν οἷς τοῦ Μ. Σπηλαίου καὶ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Πάρου καὶ ἐδώρησεν ἄμφια καὶ σκεύη εἰς διαφόρους ναούς, ὡς καὶ ἰδιόκτητον οἰκόπεδον εἰς τὴν ρωσικὴν παροικίαν, διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ναοῦ, ὄπισθεν τῆς πλατείας Ρηγίλλης, πρὸς τὸν ποτὲ Ἰλισόν. Ὁ Ἀνατόλιος, ἐραστὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν Ζωγράφου (Ἄθως) καὶ τὸ θέρος τοῦ 1843 ἔρχεται εἰς Ἀθήνας ὁ μάγιστρος τῆς θεολογίας καὶ πρύτανις τοῦ ἐν Σμόλενσκ θεολογικοῦ Σεμιναρίου Ἀρχιμανδρίτης Πολύκαρπος.

Οὗτος παρὰ τὴν δαψιλῆ μόρφωσίν του καὶ τὰς διαθέσεις του, δὲν ἠδυνήθη νὰ προαγάγῃ σημαντικῶς τὰς μεταξὺ τῆς Ρωσικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας σχέσεις, διότι ἡ ἑξαετὴς (1843-1849) παραμονή του εἰς Ἀθήνας συνέπεσε μὲ τὴν ἔντασιν τῆς διαμάχης Οἰκονόμου καὶ Φαρμακίδου ἐπὶ τοῦ πολυκρότου ζητήματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Κ. Οἰκονόμου, χαρακτηριζομένου χλευαστικῶς «ὡς μισθίου ὀργάνου τῆς Ρωσίας» ὑπὸ τοῦ Θ. Φαρμακίδου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἡ ἐπικράτησις τοῦ φιλοαγγλικοῦ κόμματος τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου εἰς τὴν πολιτικήν, ἡ ἀντίθεσις τῆς Αὐλῆς εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς Ρωσίας ὅπως ὁ Ὄθων προσέλθῃ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ γενικῶς ἡ δυσπιστία ὡς πρὸς τὴν ἀνιδιοτέλειαν τῆς ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς βοηθείας κατέστησαν λίαν δυσχερεῖς τὰς κινήσεις τοῦ Ρώσου Ἀρχιμανδρίτου. Παρὰ ταῦτα ὁ Πολύκαρπος διεξῆγε φιλανθρωπικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον. Ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς τὸν διαπρεπῆ πρώην ἐπίσκοπον Ρέοντος καὶ Πραστοῦ καὶ ἤδη Μητροπολίτην Κυνουρίας Διονύσιον, ἐπὶ πενταετίαν διατελέσαντα πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅστις ὑπῆρξε θῦμα τῶν φιλικῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸν Οἰκονόμου αἰσθημάτων του καὶ ἐστερήθη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τῶν προσόδων του, τεθεὶς εἰς διαθεσιμότητα. Ἐπίσης ἐνίσχυσε δι᾽ ἐπιδομάτων καταστραφέντας ναούς, πέντε ἐπισκόπους, δύο ἀρχιμανδρίτας, ἐννέα ἱερεῖς, τρεῖς ἱερομονάχους, πέντε διακόνους, χήρας, ὀρφανά, ὡς καὶ συντηρητικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς παράγοντας, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῶν «ἀγωνιζομένων νὰ φθείρωσι τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ νὰ σπείρωσι τὴν κακοδοξίαν εἰς τὸν Ὀρθόδοξον λαὸν» ἐλευθεροφρόνων θεολόγων καὶ προτεσταντῶν ἱεροκηρύκων, ὡς τοῦ Ἰωνᾶ Κίγκ, τοῦ Χίλλ καὶ τοῦ Ρόμπερτσον, οἵτινες μάλιστα διέθετον καὶ ἴδιον τυπογραφεῖον. Ὁ Πολύκαρπος οἰκείᾳ βουλήσει ἀνεχώρησεν ἐξ Ἑλλάδος τὸ 1849.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τοῦ «Συνοδικοῦ Τόμου» τοῦ 1850 ἔθεσεν ὁριστικῶς τέρμα εἰς τὴν ἀπὸ εἰκοσαετίας κρατοῦσαν ἀνωμαλίαν καὶ ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἀποστέλλει ἕνα περίφημον ἄνδρα τὸ 1850 ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐν Ἀθήναις παροικίας της. Διορίζεται ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀντωνῖνος Καπούστιν, μάγιστρος τῆς Θεολογίας καὶ καθηγητὴς τῆς ἐν Κιέβῳ Θεολογικῆς Ἀκαδημίας, ἱστορικὸς καὶ ἀρχαιολόγος διεθνοῦς κύρους, ὡς ἱερατικὸς προϊστάμενος. Ὁ Ἀντωνῖνος πραγματοποιεῖ διπλοῦν ἔργον. Ἁγιάζει καὶ ποιμαίνει τοὺς πιστούς, ἀλλὰ καὶ ἐπιδίδεται εἰς σοβαρὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας. Πολύγλωσσος καὶ μεθοδικώτατος ἐπιστήμων, ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ δημοσίευσιν χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἀκιδογραφημάτων τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν μετατραπέντων εἰς ναοὺς κτιρίων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὡς τοῦ Παρθενῶνος, τῶν Προπυλαίων, τοῦ Θησείου κ.λ.π. Ἰδιαιτέρως ἠρεύνησε τὸν ἡμιηρειπωμένον ἐκ τουρκικῆς ὀβίδος ἐξ Ἀκροπόλεως (τὸ 1827), ὀκταγωνικὸν ναὸν τῆς Σωτείρας Λυκοδήμου (Βλ. Spon, Veller, Verneda κ. ἄ.), ὅστις ἦτο ποτὲ καθολικὸν τῆς καταστραφείσης ἐκ σεισμοῦ τὸ 1701 ὁμωνύμου Μονῆς. Τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὸν ναὸν αὐτὸν πιθανῶς νὰ ὀφείλεται εἰς τὰς ἐν Κιέβῳ μελέτας του. Διότι οἱ Ρῶσοι εἶχον δεσμόν τινα ἀπὸ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος μετὰ τῆς Μονῆς. Εἰς τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα τῆς βιβλιοθήκης χειρογράφων, τῆς καταστραφείσης τὸ 1935, ἐν τῇ Μονῇ Ἀρχαγγέλων τοῦ Κιέβου (ἀριθ. 48), κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ν. Π. Μιχαήλωφ, μαγίστρου τῆς Φιλολογίας, ὑπῆρχεν εἰκὼν τῶν Ἁγίων Θεοξώ-

ρων, κομισθεῖσα τὸ 1060 ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀθηνῶν «Βασιλική», ὡς τότε ἐλέγετο ἡ Μονή, ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἰωάννου, πρὸς εὐλογίαν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Βσεβολὸντ Γιαροσλάβου, γαμβροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου. Περὶ τῆς εἰκόνος ταύτης ἐγένοντο, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1913, δύο διαλέξεις ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Λάσκαρεφ καὶ Σβετλώφ, εἰς Κίεβον. Ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν βιβλιοθήκην (θυρὶς γ', ἀριθμ. 187), κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὁ Ρῶσος μοναχὸς τῆς «Βασιλικῆς» Μονῆς τῶν Ἀθηνῶν Νικόδημος, κατὰ κόσμον Ὀχρὴμ Τσάλιϊ, ἀφιχθεὶς εἰς Περεγιασλὰβ καὶ Κίεβον διὰ τὴν συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῆς δυσπραγούσης Μονῆς, ἀνέφερεν ὅτι ἔζων ἐκεῖ ἕτεροι δύο Ρῶσοι μοναχοί, οἱ Σέργιος καὶ Ἀλέξανδρος, καὶ ὅτι εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Μονῆς (ἀνασκαφὲν τὴν 5ην Ὀκτωβρίου 1955) εἶχον ταφῆ τέσσαρες Ρῶσοι πρώην δοῦλοι τοῦ βοεβόδα τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἦσαν ὁ Ἀνδρέας Κουσνιέτς ἐκ τοῦ χωρίου Μπλιστοβὶκ καὶ ὁ Νικόλαος Μεντοβὶκ ἐκ Μπέλιτσι. Ὁ Ἀντωνῖνος συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς ἀποκτήσεως τοῦ ναοῦ διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῆς

Ἐσωτερικὸν τῆς ἐν ΑΘΗΝΑΙΣ Ὀρθοδόξου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

παροικίας του καὶ μὲ τὴν συμπαράστασιν τοῦ γραμματέως τῆς πρεσβείας Νεχλιούντωφ ἐζήτησε τοῦτον μέσῳ τῆς κυβερνήσεώς του ἀπὸ τὸν βασιλέα Ὄθωνα, ὅστις καὶ τὸν παρεχώρησε τὸ 1850 παρὰ τὸ ἐπικρατοῦν τότε κλῖμα δυσαρεσκείας πρὸς τοὺς Ρώσους. Ἡ περὶ τὸν ναὸν ἐπισταμένη ἐνασχόλησις ἔπεισε τὸν Ἀντωνῖνον νὰ τὸν ἀναστηλώσῃ μὲ σύστημα καὶ προσοχήν. Ἤρχισαν ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1851 ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἀνεκαλύφθησαν τάφοι, μωσαϊκά, ὑδραγωγεῖον καὶ πολλαὶ σημαντικαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ ἐπιγραφαί, ὡς ἡ τοῦ «Πρωτοκτήτορος Στεφάνου» (1046). Τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ «Περὶ ἐκσκαφῶν ἐντὸς τοῦ Ρωσικοῦ Ναοῦ τῆς Πρεσβείας ἐν Ἀθήναις» (1874) βιβλίον του. Αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως καὶ ἐπισκευῆς διήρκεσαν τέσσαρα ἔτη (1852-1856) καὶ συνετελέσθησαν μὲ τὴν συμβολὴν πολλῶν ἀρχαιολόγων, τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ τοῦ στρατοῦ Τηλεμάχου Βλασσοπούλου καὶ τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου. Ὁ ζῆλος καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντά του δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποδεσμεύσουν τὸν ἀνακαινιστὴν τοῦ ναοῦ ἀπὸ τὰς κακὰς ρωσικὰς αἰσθητικὰς συνηθείας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ διέπραξεν οὗτος οὐσιώδη σφάλματα ζημιώσας τὴν μορφήν του. Ἀπεμάκρυνε τὸ ἀρχαῖον τέμπλον, ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο κίονας πρασινοφλεβοῦς καρυστίου μαρμάρου μὲ περίτεχνον ἐκ πεντελικοῦ ἐπιστήλιον καὶ ἀνύψωσεν εἰκονοστάσιον ὀψίμου ρωσικῆς τεχνοτροπίας. Ἐπανεζωγράφισε καὶ κατέστρεψε τὰς ἀρχαίας τοιχογραφίας. Ἱστόρησε τὸν ναὸν κατὰ τρόπον ξένον πρὸς τὸ ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν καὶ ρωσικὸν βίωμα, μὲ τοὺς αἰσθητικοὺς κανόνας τῆς γερμανικῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς τοῦ Χάϊνριχ Τίρς. Ἀνωκοδόμησεν ἐπίσης ἀκαλαίσθητον τεράστιον κωδωνοστάσιον, παρὰ τὰς ἀντιθέτους ὑποδείξεις, παραμορφώσας τὸν ναόν. Ὁ ναὸς ἐνεκαινιάσθη τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1855, ἱερουργούντων τοῦ Κυνουρίας Θεοφάνους, τῶν Ἀρχιμανδριτῶν Ἀντωνίνου, Θεοδωρήτου, Ἀγαθαγγέλου καὶ Θαλελαίου, τοῦ ἱερομονάχου Προκοπίου καὶ τοῦ ἱερέως Δημητρίου, τιμηθέντων μετὰ ταῦτα διὰ παρασήμων καὶ ἐγκολπίων σταυρῶν, καὶ ἀφιερώθη, τὸ μὲν κεντρικὸν βῆμα «Τῷ γνωστῷ ἐν Τριάδι Θεῷ», τὸ ἀριστερὸν εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τὸ δεξιὸν εἰς τὸν Ἅγιον Νικόδημον. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ ὁ Ἀντωνῖνος παρέμεινεν ἐπὶ πενταετίαν εἰς Ἀθήνας, ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς εἰς ὅλους. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπεδίωξε πολλὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐπιδείξῃ καὶ μεταλαμπαδεύσῃ καὶ ἀντιστρόφως πολλὰ πολύτιμα, τὰ ὁποῖα ᾐσθάνθη καὶ ἐξετίμησεν ἐν Ἀνατολῇ, νὰ τὰ καταστήσῃ νοητὰ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας διὰ νὰ τύχουν ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1860 ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τιμηθεὶς διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλοσταύρου τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερατικοῦ προϊσταμένου Ἀρχιμανδρίτου Πέτρου (1860-1869).

Οὗτος ἐτιμήθη, διὰ τὴν ἐν Ἀθήναις δρᾶσιν του, διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Ἁγ. Βλαδιμήρου, καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1867 τῆς συζύγου Γεωργίου τοῦ Α' Ὄλγας, θυγατρὸς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου Νικολάεβιτς, τὸ 1868 προάγεται εἰς ἐπίσκοπον Ἄκκερμαν καὶ ἀναχωρεῖ εἰς Ρωσίαν, τιμηθεὶς διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, οἱ Ἕλληνες τῆς Πετρουπόλεως ἀναθαρρήσαντες ἐκ τοῦ γάμου τοῦ βασιλέως των μετὰ Ρωσίδος πριγκιπίσσης, ζητοῦν τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας τῶν Ἀθηνῶν διὰ νὰ οἰκοδομήσουν παρόμοιον ἐν Πετρουπόλει, ὡς δεῖγμα ἐκτιμήσεως καὶ ἑνότητος πρὸς τοὺς Ρώσους.

Εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Πέτρου, τὸ 1869 διορίζεται ὁ ἱερομόναχος Νικόλαος, μάγιστρος τῆς Θεολογίας, ὅστις τὸ 1871 χειροθετεῖται εἰς Ἀρχιμανδρίτην καὶ τιμᾶται τὸ 1876 μὲ τὸ παράσημον τῆς Ἁγίας Ἄννης. Ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἡ θρησκευτικὴ τάξις παραμένει ἀδιατάρακτος καὶ ὁ θαυμασμὸς τῶν ἐντοπίων εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς θρησκευτικῆς ψαλμῳδίας τῆς χορῳδίας ἀμείωτος.

Τοῦτον μετατεθέντα εἰς Ρώμην, διαδέχεται ὁ μάγιστρος τῆς Θεολογίας καὶ καθηγητὴς τοῦ Θεολογικοῦ Σεμιναρίου Σιμπίρσκ Ἀρχιμανδρίτης Ἀνατόλιος (1878-1885). Κατὰ τὴν ἱερατείαν τούτου, ἡ ρωσικὴ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ εἰδικῶς εἰς τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα εἶχε δημιουργήσει αἰσθήματα ψυχρότητος καὶ ἐπιφυλακτικότητος. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς πεντηκονταετηρίδος τῆς ἀρχιερωσύνης τοῦ Πετρουπόλεως Ἰσιδώρου, δωρητοῦ ἀμφίων καὶ σκευῶν εἰς πολλοὺς ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν, παρεκλήθη ὁ Ἀθηνῶν Προκόπιος ὁ Α' ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἀνατολίου, νὰ συνυπογράψῃ συγχαρητήριον τηλεγράφημα, οὗτος ὅμως φοβούμενος τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἀπέφυγεν. Πολλοὶ Ἕλληνες κληρικοὶ σπουδάσαντες εἰς ρωσικὰς θεολογικὰς ἀκαδημίας ἀντιμετώπισαν ἐπιφυλακτικότητα εἰς θέματα προαγωγῆς των. Οὕτω ὁ Ἀνατόλιος περιωρίσθη εἰς τὰ καθαρῶς λειτουργικά του καθήκοντα, ἐπισκευάσας τὸ 1885 τὸν θόλον τοῦ ναοῦ καὶ οὐδὲν πράττων διὰ τὴν τόνωσιν τῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεων.

Ἀπὸ τὸ 1885 καὶ ἑξῆς ἐναλλάσσονται ἀνὰ πενταετίαν περίπου πολλοὶ διακεκριμένοι κληρικοὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ 1885-1890, ὁ ὑφηγητὴς τῆς Θεολογίας καὶ Καθηγητὴς τοῦ ἐν Πσκώφ θεολογικοῦ Σεμιναρίου Ἀρχιμανδρίτης Γεννάδιος, ὅστις διωρίσθη πρύτανις τοῦ θεολογικοῦ Σεμιναρίου Βίτεμπσκ. Κατὰ τὸ 1890-1894, ὁ καθηγητὴς καὶ μάγιστρος τῆς Θεολογίας, ἐπιθεωρητὴς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Πετρουπόλεως Ἀρχιμανδρίτης Μιχαήλ, ἀδελφὸς τοῦ ποτὲ Μητροπολίτου τῆς Ὀρθοδόξου διασπορᾶς Ἀναστασίου. Οὗτος χειροτονεῖται τὸ 1894 εἰς ἐπίσκοπον Πριλούπσκυ καὶ ὁρίζεται βικάριος τῆς ἐπαρχίας Πολτάβας. Ἀπὸ τὸ 1894-1897, ὁ μάγιστρος τῆς Θεολογίας ἱεραπόστολος ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ πρώην ἐπιθεωρητὴς τῆς ἐν Μόσχᾳ Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Ἀρχιμανδρίτης Σέργιος, ὅστις ἐξελέγη Πατριάρχης Ρωσίας τὸ 1943 καὶ ἀπέ-

Ἀρχιμ. Ἀντωνῖνος
1850 — 1860

Ἀρχιμ. Ἀνατόλιος
1878 — 1885

Ἀρχιμ. Σέργιος
1894 — 1897

Ἀρχιμ. Ἰωαννίκιος
1900 — 1905

Ἀρχιμ. Ἀνατόλιος
1905 — 1906

Ἀρχιμ. Λεόντιος
1906 — 1911

Πρωθ. Σέργιος Σνιεγιριώς
1919 — 1924

Πρωθ. Γεώργιος Καρίμπωφ
1924 — 1939

θανε τὸ 1945. Τὸ 1897-1900, ὁ πρύτανις τοῦ θεολογικοῦ Σεμιναρίου Βολογντά, ἱεραπόστολος Ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος. Κατὰ τὸ 1900-1905, ὁ πρύτανις τοῦ θεολογικοῦ Σεμιναρίου Τβὲρ Ἀρχιμανδρίτης Ἰωαννίκιος, ὅστις ἐξελέγη ἐπίσκοπος Μπέλγοροντ. Ἀπὸ τὸ 1905-1906 ὁ ἀπόφοιτος τῆς ἐν Πετρουπόλει Θεολογικῆς Ἀκαδημίας καὶ καθηγητὴς τοῦ θεολογικοῦ Σεμιναρίου Τιφλίδος, κατὰ κόσμον ὑπολοχαγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Γεώργιος φὸν Γιούγκερ. Τὸ 1906-1911 ὁ Ἀρχιμανδρίτης Λεόντιος, πρώην ὑπολοχαγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς βαρῶνος φὸν Βίμπφεν. Κατὰ τὸ 1911-1919 ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σέργιος Ντάμπιτς, ὅστις εἶναι ὁ τελευταῖος ἐκπρόσωπος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀποστολῆς, καταργηθείσης διὰ τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπαναστάσεως (1917).

Ἔκτοτε ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑκατοντάδες Ρώσων προσφύγων, ἐξέχοντα καὶ μὴ μέλη τῆς παλαιᾶς ρωσικῆς κοινωνίας, οἵτινες ἔτυχον θερμῆς συμπαραστάσεως καὶ προστασίας ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν λαόν. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῶν παρέμεινεν ὁ τελευταῖος πρέσβυς τῆς τσαρικῆς Ρωσίας πρῖγκιψ Ε. Ντεμίντωφ, ὅστις ἐμερίμνησε παντοιοτρόπως διὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν Νέῳ Φαλήρῳ, συνοικισμῷ Ἑλληνορώσων κ.λ.π. Ἀπὸ τοῦ 1917 εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν (ὁδὸς Φιλελλήνων) ἱεράτευσαν κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου καὶ ἀδείας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (1924) κληρικοὶ καταφυγόντες ἐκ Ρωσίας ὡς οἱ: Πρωθιερεὺς Σέργιος Σνιεγιριώφ (1919-1924), Πρωθιερεὺς Γεώργιος Καρίμπωφ (1924-1939), ὁ ἐξ Ὀδησσοῦ Ἕλλην Ἀρχιμανδρίτης Νικόλαος Πεκατόρος, εὐσεβέστατος κληρικὸς διαμένων νῦν ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ (1939-1952), καὶ τέλος ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἠλίας Ἀποστολίδης, ἐκ Θεοδοσίας Κριμαίας, πρώην ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἀπελαθεὶς εἰς Ἑλλάδα τὸ 1927 καὶ ἀπὸ τοῦ 1962 Μητροπολίτης τῶν ἐν Καναδᾷ Ρώσων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατόλιος. Εἰς τὰς ἡμέρας τούτου (1954) ἐγένετο ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ, φροντίδι τῆς Μεγάλης Δουκίσσης Ἑλένης. Ἀποκατεστάθη ἡ μολυβδίνη στέγη διὰ βυζαντινῶν κεράμων καὶ ἑωρτάσθη τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1955 πανηγυρικῶς ἡ ἑκατονταετηρὶς τῆς ἀνακαινίσεώς του. Εἰς τὸν ναὸν ὑπηρέτησαν κατὰ καιροὺς διάκονοι ἐκ τῶν καλυτέρων βαθυφώνων ψαλτῶν τῆς κοινότητος, ὡς ὁ περίφημος Μακάρωφ καὶ ἄλλοι. Σήμερον ὁ ναὸς τελεῖ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου καὶ μνημονεύεται τὸ ὄνομα, διοικεῖται δὲ ὑπὸ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιτασσόμενα. Προσπάθεια ὑπαγωγῆς τοῦ ναοῦ ὑπὸ τὸ σημερινὸν Πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας προσέκρουσεν εἰς τὴν ὁμόφωνον ἀντίδρασιν τῆς παροικίας. Ἡ Ρωσικὴ παροικία τῶν Ἀθηνῶν τελεῖ ἐν ἐπικοινωνίᾳ πνευματικῇ πρὸς τοὺς Ρώσους τῆς διασπορᾶς, οἵτινες ὑπάγονται ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς βασιλίσσης Ὄλγας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ρωσικῆς Κοινότητος τῶν Ἀθηνῶν καὶ προβολὴν αὐτῆς ἐν μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ναὸς καθίσταται σπουδαῖον κέντρον, ἀσκῶν αἰσθητικὴν κυρίως ἐπίδρασιν εἰς ὅλας τὰς λειτουργικὰς τέχνας. Πολύτιμα ἄμφια καὶ σκεύη ρωσικῆς τεχνοτροπίας κοσμοῦν τοὺς ναούς. Ἀλλὰ δὲν λείπουν καὶ αἱ σκιαί. Ἡ γερμανορωσικὴ ζωγραφικὴ ἐκτοπίζει τὴν Ὀρθόδοξον Ἁγιογραφίαν καὶ ἐπιβάλλεται ὡς νέα αἰσθητικὴ ἀντίληψις εἰς τοὺς πιστούς. Ἡ ρωσικὴ συναυλιακὴ τετραφωνία καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μουσικὰ ἔργα τῶν Ρώσων συνθετῶν ἀνέρχονται διὰ τῶν ἐπισημοτέρων ναῶν τῆς πόλεως εἰς τὸ ἱερὸν ψαλτήριον καὶ μεταβάλλουν τὰς ἐκ παραδόσεως μουσικὰς προτιμήσεις τοῦ Ἔθνους. Ἡ ἵδρυσις καὶ ὁ βίος τοῦ ρωσικοῦ ναοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὠφέλησε μὲν καὶ προήγαγε τὴν ἑκατέρωθεν γνωριμίαν τῶν δύο ὁμοδόξων λαῶν, ἀλλὰ εἰσήγαγεν ὅλην τὴν ρωσικὴν ἐκκλησιαστικὴν παρακμὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι ὀλίγα μόνον στοιχεῖα ἐχόμενα τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, εἴτε ἐκ τῆς Θεολογίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, εἴτε ἐκ τῆς τέχνης, τῶν μεγάλων Ρώσων διδασκάλων προεβλήθησαν διὰ τοῦ ἐξαρχικοῦ αὐτοῦ ρωσικοῦ κέντρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀντωνίνου Καπούστιν, ἀρχιμ., Περὶ ἀρχαίων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν ἐν Ἀθήναις, Πετρούπολις 1874. Ἠλία Ἀποστολίδου, ἀρχιμ., Παναγία Λυκοδήμου, Ἀθῆναι 1959, σ. 77. Κυπριανοῦ Κέρν, Ὁ π. Ἀντωνῖνος Καπούστιν, Παρίσιοι.

ΑΡ. ΠΑΝΩΤΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΓΝΗΣΙΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ Ή ΠΑΛΑΙΟΗΜΕΡΟΛΟΓΙΤΩΝ

Ἓν τῶν σοβαρωτέρων προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν κατ' ἀρχάς, καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταπενταετίαν, εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ «παλαιοημερολογιτικόν».

Ἡ Πολιτεία, διὰ λόγους συγχρονισμοῦ τοῦ κράτους, ἐπεζήτησε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Γρηγοριανοῦ Ἡμερολογίου καὶ συνέστησε πενταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν Γ. Κοφινᾶ, Δ. Αἰγινίτου, Χρυσοστ. Παπαδοπούλου, Π. Τσιτσεκλῆ καὶ Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, διὰ τὴν μελέτην τοῦ θέματος. Ἡ ἐπιτροπή, δι' ἀποφάσεώς της τὴν 16-1-1923, ὑπέδειξεν ὅτι «δὲν δύναται μία ἐπὶ μέρους Ἐκκλησία νὰ χωρισθῇ καὶ νὰ ἀποδεχθῇ μονομερῶς τὸ νέον Ἡμερολόγιον, χωρὶς νὰ καταστῇ σχισματικὴ ἀπέναντι τῶν ἄλλων». Ὡς ἐκ τούτου ἐξεδόθη τὸ Ν. Διάταγμα 18-1-1923, διὰ τοῦ ὁποίου καθωρίσθη ὅπως, τὸ μὲν κράτος ἀκολουθῇ τὸ νέον ἡμερολόγιον, ἡ δὲ Ἐκκλησία τὸ Ἰουλιανόν. Εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ὅμως ἀνέρχεται τὴν 10ην Μαρτίου ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ὅστις εἰσηγεῖται εἰς τὴν συνελθοῦσαν ἐν Ἀθήναις τὴν 18ην Ἀπριλίου Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας «τὴν ἀνάγκην ταυτίσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἡμερολογίου πρὸς τὸ Πολιτικόν». Ἡ Σύνοδος ἐδέχθη τὰς ἀπόψεις ταύτας μὲ τὴν προϋπόθεσιν τῆς συνεννοήσεως μὲ ὅλας τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν νέαν ὅμως Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας, τὴν 27ην Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, συνελθοῦσαν διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἀθηνῶν ὑπέβαλεν ἐκεῖ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Διορθοδόξου Συνεδρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1923) καὶ ἔλαβε τὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας διὰ τὴν ἡμερολογιακὴν μεταρρύθμισιν, μειοψηφησάντων τοῦ ποτὲ ἀντιπάλου εἰς τὴν ἐκλογήν του, Δημητριάδος Γερμανοῦ καὶ τῶν Πατρῶν Ἀντωνίου, Θήρας Ἀγαθαγγέλου καὶ Χαλκίδος Γρηγορίου. Οὕτω διὰ τῆς ἐγκυκλίου 430 τῆς 1ης Μαρτίου 1924, γνωστοποιεῖ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅτι ἡ 10η τοῦ αὐτοῦ μηνὸς θὰ ἐθεωρεῖτο πλέον ὡς ἡ 23η.

Ἡ ἐσπευσμένη αὐτὴ ἀπόφασις, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἐπισταμένη ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων μὲ τὰ Πατριαρχεῖα καὶ

Τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' Παλαιολόγου, ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς.

νὰ διαφωτισθῇ ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, κλονιζομένη ἀπὸ ἀντιφατικὰς ἐνεργείας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν προκαθημένων τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν ἐνεστερνίσθησαν τὰ πλέον συντηρητικὰ καὶ ἀδιάλλακτα στοιχεῖα, ἰδίως τοῦ μοναχικοῦ Ἁγιορειτικοῦ κλήρου, ἅτινα ἔκτοτε ἐπεδόθησαν εἰς τὴν διέγερσιν τῆς ὀρθοδόξου συνειδήσεως πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱεραρχίας.

Ἡ πρώτη ἀντίδρασις σημειοῦται ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Κληρικοί τινες ἐθεώρησαν τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Νέου Ἡμερολογίου ὡς ἀπαρχὴν εἰσαγωγῆς τῶν συγχρονισμένων ἀντιλήψεων τοῦ Πατριάρχου Μελετίου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ παρεκίνουν τοὺς ἀπλοϊκούς, ἀλλ' εὐσεβεῖς ἐνορίτας των εἰς διαμαρτυρίας, μὲ διαφόρους ἐνεργείας. Οὕτω τὴν 24ην Μαρτίου ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γερμανὸς Βαρυκόπουλος, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς θείας λειτουργίας εἰς Ἅγ. Ἀλέξανδρον Π. Φαλήρου, ἐμνημόνευσε «τῶν Ἁγίων τῶν 13 ἡμερῶν ὧν κατηργήθη ὁ ἑορτασμὸς» κ. ἄ. Τὴν δευτέραν Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἡμερολογίου, κατὰ παρότρυνσιν ἱερέων, ἐν οἷς καὶ τοῦ Ἰωάννου Φλώρου, συγκεντροῦνται πολλοὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν Ἐμποροϋπαλλήλων Ἀθηνῶν (πλατεῖα Μητροπόλεως), καὶ συνιστοῦν τὸν «Σύλλογον τῶν Ὀρθοδόξων» μὲ πρόεδρον τὸν Ἰωάν. Σιδέρην, ἱδρυτὴν καὶ τῆς «Φωνῆς τῆς Ὀρθοδοξίας». Ὁ Σύλλογος οὗτος συνέδεσε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου, οἵτινες δι' ἰδίων ἱερέων ἐτέλουν τὰ τῆς θείας λατρείας μακρὰν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν, εἰς οἰκίας καὶ ἰδιόκτητα παρεκκλήσια (Ἅγ. Ἐλισαῖος, ὁδοῦ Ἄρεως καὶ Ἐλεοῦσα Κολωνοῦ κ.λ.π.) ἢ εἰς ναοὺς τῶν ἐξοχῶν (Ὡμορφοκκλησιά, Γαλατσίου-Ἅγ. Ἰωάννης Θεολόγος, Γουδὶ κ. ἄ.). Ἡ τέλεσις τοῦ μεγάλου Ἁγιασμοῦ τῶν Φώτων, εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον Ξηροταγάρου, Π. Φαλήρου, ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἰωάν. Φλώρου, τὴν 19ην Ἰανουαρίου 1925, ἐδημιούργησε τὴν πρώτην αἱματηρὰν σκηνήν, διότι δύναμις στρατοῦ καὶ ἀστυνομίας κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως Γονατᾶ, διέλυσε τὴν συγκέντρωσιν βιαίως καὶ συνέλαβεν 29 ἄτομα. Ἔκτοτε ἡ τελετὴ αὕτη προσέλαβε τὴν ἔννοιαν δημοσίας μαρτυρίας τῆς διαστάσεως πρὸς τὴν Διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν καὶ ἑορτάζεται μετὰ πάσης δυνατῆς ἐπιβλητικότητος.

Τὸ 1926 ὁ «Σύλλογος τῶν Ὀρθοδόξων» μετατρέπεται εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Θρησκευτικὴν Κοινότητα τῶν Γνησίων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν». Διὰ τοῦ ἐπιθέτου «γνήσιος», κατὰ ὅρον τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέγοντος «καὶ ὅστις ταύτης τῆς ὁμολογήσεως ἔχεται τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιγνήσιος υἱός τε καὶ μέτοχος» (Πρακτ. Ζ' Οἰκ. Συν., Mansi XIII), ἀντικατέστησαν τὸ χλευαστικὸν κατ' αὐτοὺς «παλαιοημερολογῖται». Ἡ Κοινότης ἐπεκτείνει τὴν δρᾶσιν καὶ πέραν τῶν Ἀθηνῶν, ἱδρύουσα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις «παραρτήματα», τῶν ὁποίων τὴν διαποίμανσιν καλοῦνται νὰ ἀναλάβουν «Ζηλωταὶ» Ἁγιορεῖται κληρικοί. Τὰς ἀπόψεις της ὑποστηρίζει καὶ νέα ἐφημερίς, «Ὁ Κῆρυξ τῶν Ὀρθοδόξων» (1926). Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ὀργανώσεως τῆς «Ἐκκλησίας τῶν Γ. Ο. Χριστιανῶν» μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ Ρουμάνου Ἁγιορείτου ἡσυχαστοῦ Ἀρσενίου Cottea, ὅστις μετέφρασεν ἐκ τῆς ρουμανικῆς μελέτην του, λίαν συντηρητικῶν ἀντιλήψεων, στρεφομένην κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Διορθοδόξου Συσκέψεως τοῦ 1923. Οὗτος κατηγορήθη καὶ ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς τῆς ἀποπείρας διαπομπεύσεως τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ 1927, ἡ ἐπιτυχία τῶν Πολωνῶν παλαιοημερολογιτῶν κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱεραρχίας των ἀναπτερώνει τὸ ἠθικόν των καὶ ἐπανδρώνουν τὴν κίνησίν των μὲ κληρικοὺς Ἁγιορείτας, ἐν οἷς τὸν Εὐγένιον Λεμονῆν καὶ Γεράσιμον τῆς Μονῆς Διονυσίου, Ἀρτέμιον Νοδαράκην τῆς τοῦ Ξηροποτάμου, τὸν Παρθένιον Σκουρλῆν ἐκ τῆς Νέας Σκήτης κ.ἄ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἱδρύονται δύο μοναστικὰ κέντρα εἰς Ἀττικήν, ἡ Μονὴ Πευκοβουνογιατρίσσης, Κερατέας, ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ Ματθαίου Καρπαθάκη καὶ ἡ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, Πάρνηθος, ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἱερωνύμου. Τὴν 21ην Μαΐου 1927 εἰς τὸν Ἰ. ναὸν Ἁγίου Κωνσταντίνου Πειραιῶς παλαιοημερολογῖται ἀποδοκιμάζουν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Χρυσόστομον καὶ ὁ Κ. Καραγιαννίδης ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ ἀποκόψῃ τὴν γενειάδα του, τὸν τραυματίζει (Σκρίπ, 24-5-27). Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ἀρσενίου Cottea εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐξάπτει τὸν ζῆλον τῶν ἱερομονάχων Ἀρτεμίου Οὐζουνοπούλου, Ἀντωνίου Κουτσονικόλα, Γεδεὼν Παπανικολάου, Νεκταρίου Κατζαροῦ, Ἀρτεμίου Ξενοφωντικοῦ καὶ Ἀκακίου Παπᾶ, οἵτινες ἀναχωροῦν ἐκ τῶν μονῶν τῆς μετανοίας των τὸ 1929. Μὲ τὴν συνεργασίαν πλείστων Ἁγιορειτῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν κατὰ τὰ ἔτη 1929-31 δημιουργοῦνται 245 «παραρτήματα» εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Ὑπόμνημα τούτων (30-9-31) πρὸς τὴν συνερχομένην Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1931, προκληθὲν ἐκ τοῦ ἐκδηλωθέντος ἐνδιαφέροντος τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου διὰ τὴν ἐγγραφὴν τοῦ Ἡμερολογιακοῦ εἰς τὰ θέματα τῆς Προσυνόδου, ἠνάγκασε τὴν Σύνοδον νὰ συστήσῃ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Κασσανδρείας, Μαρωνείας, Παροναξίας, Σάμου καὶ Σισανίου, ἥτις ἤρχισεν ἀπὸ τῆς 19ης Ὀκτωβρίου συζητήσεις ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἀγῶνος τῶν

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου, διαμαρτυρόμενοι διὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ 195. εἰς τὴν πλατεῖαν Συντάγματος.

Γ.Ο.Χ. τὴν 27ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὑπέβαλεν αἴτησιν καὶ ἐμπιστευτικὸν πρωτόκολλον, δι' οὗ ἐδέχετο τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἀνεγνώριζε τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱεραρχίας πλὴν τοῦ Ἡμερολογιακοῦ. Ἡ ἐνέργεια αὕτη ἀπέτυχε καὶ γνωσθεῖσα τὸ 1934 προεκάλεσε μεγάλην ἀντίδρασιν. Τὸ 1932 σημειοῦνται διωγμοὶ καὶ ἐπιχειρεῖται ἡ κατεδάφισις ναῶν καὶ μονῶν ὡς τῆς Μονῆς Ἁγ. Εἰρήνης Χρυσοβαλάντου εἰς Λυκόβρυσην Ἀττικῆς, τῆς γνωστῆς διὰ τοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν κατοχὴν Ἡγουμένης Μελετίας Κονταξῆ, ὡς καὶ ἡ ἐξορία Ἁγιορειτῶν.

Ἐναντίον τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως ἀντιδροῦν δι' ἄρθρων ἐπωνύμως (ὡς ὁ Χαλκίδος Γρηγόριος) ἢ ἀνωνύμως (ὁ τότε Κυθήρων Δωρόθεος) καὶ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀναστέλλει τὰ ἀστυνομικὰ μέτρα καὶ ἀναθέτει εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν Χρ. Ἀνδρούτσου, Χ. Γιδοπούλου, Ἀ. Βαμβέτσου μελέτην τοῦ προβλήματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάνθη ὅτι «δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἰδίαν θρησκευτικὴν κοινότητα οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου, μὲ ἱεραρχίαν, ναοὺς κ.λ.π.». Συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 68810/10-12-32 διαταγῆς, ἀναστέλλεται ὁ διωγμός. Τὰ μέτρα ταῦτα ὑπῆρξαν ἔμμεσος ἀναγνώρισις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γ.Ο.Χ. οἵτινες ἀναθαρρήντες ἑορτάζουν πανηγυρικῶς τὴν κατάδυσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εἰς Π. Φάληρον καὶ ἀρθρογραφοῦν διὰ τῶν καθημερινῶν ἐφημερίδων.

Κατὰ τὴν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας γίνονται διαμαρτυρίαι πρὸ τῶν γραφείων εἰς ἃ συνεδρίαζε καὶ ἐπακολουθεῖ ἀστυνομικὴ ἐπέμβασις μὲ 9 τραυματίας. Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, ὁ Δρυϊνουπόλεως, ὁ Κασσανδρείας, ὁ Δημητριάδος καὶ ὁ Δράμας διαμαρτύρονται διὰ τὰ γεγονότα καὶ ἀπειλοῦνται διὰ καθαιρέσεως.

Τὰς ἀρχὰς τοῦ 1934 τὰ «παραρτήματα» ἀνέρχονται εἰς 800, ἀλλὰ γνωσθέντος τοῦ ἐμπιστευτικοῦ πρωτοτόλλου τίθενται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀδιαλλάκτων στοιχείων. Τὴν 20ὴν Μαΐου ἐκλέγεται νέον Δ. Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον δι' ὑπομνήματος τῆς 1ης Αὐγούστου ἀναιρεῖ τὸ ἔγγραφον τῆς 27ης Ὀκτωβρίου 1931 καὶ διὰ πρακτικοῦ ἀποκηρύσσει τὴν ἐπίσημον Ἐκκλησίαν. Τὸ πρακτικὸν τοῦτο συνταχθὲν τὴν Κυριακὴν 6ην Αὐγούστου 1934, ὥραν 6ην μ. μ. εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Μπερλῆ (Ἰουλιανοῦ 45), ὑπογράφουν οἱ Ἁγιορεῖται Ματθαῖος, Ἱερώνυμος, Ἀκάκιος, Παρθένιος, Ἱλαρίων κ. ἄ., δέχεται δὲ ὅτι: ἡ Βουλὴ ὡς «σῶμα βαβυλωνιακὸν» ἀποτελούμενον καὶ ὑπὸ μὴ Ὀρθοδόξων, δὲν δύναται νὰ νομοθετῇ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἄρα πρέπει νὰ ἐπέλθῃ χωρισμὸς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ νέου Ἡμερολογίου ἐγένετο διὰ λόγους οἰκουμενικούς. Κατακρίνεται ἡ συμπροσευχὴ μὲ ἑτεροδόξους καὶ ζητεῖται ἡ ἐκλογὴ Ἀρχιερέων. Τὰς ἀπόψεις ταύτας ὑποστηρίζουν καὶ διὰ βιβλίων Ἁγιορεῖται, ὡς ἡ «Δίστομος Ρομφαία», «Ἀποστασίας Ἔλεγχος», «Ἀπανθίσματα» κ.ἄ. Τὸ 1934 ἱδρύεται καὶ ἡ Μονὴ Μεταμορφώσεως ἐν Κρονίζῃ Κουβαρᾶ Ἀττικῆς, εἰς ἣν προΐσταται ὁ Βίκτωρ Ματθαίου-Σταματούλης. Δι' ἐπιστολῆς (10-10-34) πρὸς τὸν Κιέβου Ἀντώνιον, πρόεδρον τῆς Συνόδου τοῦ Κάρλοβιτς καὶ ἡγέτην τῆς ἀνεξαρτήτου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας τῆς Διασπορᾶς, γίνεται προσπάθεια χειροτονίας ἐπισκόπων ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1935, χειροτονεῖται ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἰάκωβος Βαβανάτσος, ἐπίσκοπος Χριστουπόλεως. Τοῦτο προυκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Δημητριάδος Γερμανοῦ, καταφυγόντος δι' ἀκύρωσιν τῆς πράξεως εἰς τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέστρεψεν ἐξ Ἱεροσολύμων ὁ πρ. Φλωρίνης Χρυσόστομος, συμπολίτης τοῦ Ἀθηνῶν, δυσηρεστημένος ὅμως μὲ αὐτὸν διὰ προσωπικοὺς λόγους. Μετὰ τούτου ἐπεκοινώνησεν ὁ Δημητριάδος ἔχων καὶ τὴν διαβεβαίωσιν πολιτικῶν περὶ συμπαραστάσεως, ὡς καὶ τὴν γνώμην τοῦ φίλου του Ζακύνθου Χρυσοστόμου καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ἀθηνῶν, τιθέμενοι ἐπικεφαλῆς τῆς παρατάξεως τῶν παλαιοημερολογιτῶν. Οὗτοι μετὰ ἕνδεκα ἐτῶν ἀγῶνας ἀσμένως ἐδέχθησαν τοὺς Ἀρχιερεῖς, οἵτινες διὰ τῆς πανηγυρικῆς λειτουργίας τῆς 27ης Μαΐου εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Κολωνοῦ, ἐνώπιον 25.000 λαοῦ, διεκήρυξαν ὅτι θὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὸ παλαιὸν Ἡμερολόγιον.

Τὴν 28ην διὰ τηλεγραφήματος δηλοῦν ὅτι διέκοψαν τὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ ὁ Ἀθηνῶν, ταχύτατα ἐνεργῶν, ἐπικοινωνεῖ μὲ τοὺς ἁπανταχοῦ Ἱεράρχας.

Τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου, οἱ τρεῖς Ἀρχιερεῖς χειροτονοῦν εἰς τὴν Μονὴν Παναγίας Πευκοβουνογιατρίσσης τέσσαρας Ἀρχιμανδρίτας εἰς Ἐπισκόπους. Τὸν Γερμανὸν Βαρυκόπουλον εἰς Κυκλάδων, τὸν Χριστοφόρον Χατζῆν εἰς Μεγαρίδος, τὸν Ματθαῖον Καρπαθάκην εἰς Βρεσθένης καὶ τὸν Πολύκαρπον Λιώσην εἰς Δαυλείας. Μετὰ τὰς χειροτονίας συγκροτεῖται ἑπταμελὴς Σύνοδος, ἥτις διαμαρτύρεται πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ ἀναλαμβάνει τὴν διαποίμανσιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γ.Ο. Χριστιανῶν. Ἡ κυβέρνησις ὅμως θορυβηθεῖσα ἐκ τῶν γεγονότων εἰς ἃ διέβλεπε καὶ πολιτικὸν δάκτυλον, περιορίζει τοὺς Ἀρχιερεῖς ἀπὸ τῆς 10 μ.μ. τῆς 11ης Ἰουνίου εἰς τὸ κτίριον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς των (Ἀριστοτέλους 37), πρὸ τοῦ ὁποίου παραμένουν πλήθη λαοῦ καθ' ὅλον τὸ 24ωρον. Τὴν προηγουμένην τῆς δίκης τῶν Ἀρχιερέων, 13 Ἰουνίου, οἱ Μητροπολῖται Ὕδρας Προκόπιος, Σάμου Εἰρηναῖος καὶ Αἰτωλίας Ἱερόθεος ἀρνοῦνται νὰ δικάσουν τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ παραιτοῦνται τῶν συνοδικῶν καθηκόντων των. Τὴν 14ην Ἰουνίου συνεδριάζει τὸ πρωτοβάθμιον Συνοδικὸν δικαστήριον, ἐνῶ πλήθη λαοῦ πρὸ τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ψάλλουν παράκλησιν εἰς τὴν Θεοτόκον, μὲ ἐπικεφαλῆς 40 ἱερεῖς καὶ 60 μοναχούς. Ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου περὶ καθαιρέσεως καὶ περιορισμοῦ εἰς Μονὴν ἐπὶ πενταετίαν κινεῖ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ προκαλοῦνται αἱματηραὶ σκηναὶ μὲ ἑκατὸν τραυματίας. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐδέχθη ἡ Πολιτεία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ τέσσαρες καθαιρέσαντες τοὺς παλαιοημερολογίτας Ἀρχιερεῖς εἶχον συμφέρον νὰ προβοῦν εἰς τὴν καθαίρεσιν αὐτῶν, διότι ἦσαν κατηγγελμένοι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας διὰ τὴν παράνομον χειροτονίαν τοῦ Ἰακώβου Βαβανάτσου, ἐφ' ὅσον ὁ καταστατικὸς χάρτης διὰ τοῦ ἄρθρου 11 ρητῶς ἔλεγεν ὅτι «ὁ θεσμὸς τῶν βοηθῶν ἐπισκόπων καταργεῖται». Εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων ἐξορίζονται ὁ πρ. Δημητριάδος εἰς τὴν Μονὴν Χοζεβιωτίσσης Ἀμοργοῦ, ὁ πρ. Φλωρίνης εἰς τὴν Μονὴν Ἁγ. Διονυσίου ἐν Ὀλύμπῳ, ὁ Κυκλάδων εἰς τὴν Μονὴν Στροφάδων καὶ ὁ Βρεσθένης περιορίζεται ἐντὸς τῆς μονῆς του. Ὁ Ζακύνθου ἀντιληφθεὶς τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ μελετηθέντος σχεδίου ζητεῖ τὴν ἐπιείκειαν τῆς Συνόδου καὶ ἀποκαθίσταται, καὶ οἱ Μεγαρίδος καὶ Δαυλείας, ἂν καὶ καθαιρεθέντες δι' ἀποφάσεως τοῦ Συνοδικοῦ Δικαστηρίου (3-7-35), ὡς ἔχοντες ἀπολελυμένην χειροτονίαν, κρατοῦν ἐφεκτικὴν στάσιν, μὴ ἀποδεχόμενοι παραίτησιν ἐκ τῆς Ἀρχιερωσύνης (Ἀποδεικτικὸν 30-10-35). Ὁ Δημητριάδος δι' ὑπομνήματός του πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας (2-12-35) ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειάν του διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μητρόπολίν του. Ἡ ἐνέργεια αὕτη παρεξηγηθεῖσα ὑπὸ τῶν «ζηλωτῶν» κληρικῶν, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποστείλῃ ἐπεξηγηματικὴν ἐπιστολὴν (12-1-36), διὰ τῆς ὁποίας δηλοῖ ὅτι αἰτεῖ δικαιοσύνην καὶ δὲν ὑποβάλλει μετάνοιαν. Εἰς τὴν αὐτὴν δήλωσιν προέβη καὶ ὁ Φλωρίνης (13-1-36).

Διὰ τῆς ἐπανόδου τῶν Ἀρχιερέων ἐκ τῆς ἐξορίας συγκροτεῖται Σύνοδος τῶν παλαιοημερολογιτῶν ἐπισκόπων, πλὴν τοῦ Μεγαρίδος καὶ Δαυλείας, τοῦ πρώτου ὑπεραμυνομένου τῆς Ἀρχιερωσύνης του δι' ὑπομνήματος, (11-1-36) πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον (Τίτου Πετροπούλου, Τὸ ἔγκυρον τῆς εἰς Ἐπισκόπους χειροτονίας τῶν Θεοφ. Χριστοφ. Χατζῆ καὶ Πολυκάρπου Λιώση, σ. 24). Τὸ 1937 αἱ σχέσεις τῶν τεσσάρων παλαιοημερολογιτῶν ἐπισκόπων ἐδοκιμάσθησαν ἐκ τοῦ προκύψαντος ζητήματος, ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ Φλωρίνης ὅτι ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία εἶναι σχισματικὴ «δυνάμει, οὐχὶ ἐνεργείᾳ» διότι οὐδεμία Σύνοδος τὴν κατεδίκασεν. Οἱ ἀδιάλλακτοι ὅμως ὑποψιαζόμενοι εἰς τὴν θεολογικὴν αὐτὴν ἔκφρασιν διάθεσιν συνδιαλλαγῆς, ἤγειραν ταύτην εἰς «πέτραν σκανδάλου» καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Κυκλάδων καὶ Βρεσθένης μεσοῦντος τοῦ 1937 νὰ ἀποχωρήσουν τῆς Συνόδου.

Οὕτω δημιουργεῖται νέον σχίσμα, πρὸς ἄρσιν τοῦ ὁποίου καταβάλλονται προσπάθειαι, ἐν οἷς καὶ ἡ σύσκεψις εἰς τὴν οἰκίαν Β. Κηρύκου εἰς Ψυχικόν. Εἰς ταύτην ὁ μὲν Δημητριάδος τοὺς ἐπέπληξε διὰ στάσιν ἀντίθετον πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις των νὰ ὑπακούουν τοὺς χειροτονήσαντας αὐτοὺς Ἀρχιερεῖς, ὁ δὲ Φλωρίνης προσεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα. Τὴν στιγμὴν ταύτην ἱερεύς τις ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Βρεσθένης, ὁ Εὐγ. Τόμπρος εἰσηγεῖται ἐρωτήματα περὶ ἀκυρότητος τῶν θείων μυστηρίων τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας κ.ἄ. καὶ προκαλεῖ νέαν διένεξιν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς διακοπὴν τῆς μεταξὺ των ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Κατὰ Μάϊον τοῦ 1937 οἱ «Ζηλωταὶ» τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑποβάλλουν ὑπόμνημα εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὸν Β΄ ἐπισκεπτόμενον τὴν Μοναστικὴν Πολιτείαν. Εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν ἱδρύονται δύο νέαι Μοναί, ἡ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐν Βαρυμπόμπῃ ὑπὸ τοῦ Παρθενίου καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, Χαλιδοῦς-Παιανίας, ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου Παπᾶ. Οἱ ἐπίσκοποι Κυκλάδων καὶ Βρεσθένης ἀποσπῶνται ἐπισήμως τῶν ἄλλων τὸ 1938 καὶ κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ἁγιορειτῶν καὶ τῆς παλαιᾶς κοινότητος τοῦ Μάνεση συνέρχονται τρεῖς μετὰ ἓν ἔτος διὰ νὰ ἐκλέξουν καὶ χειροτονήσουν νέους Ἀρχιερεῖς. Μὴ ἐπιτευχθείσης ὅμως συμφωνίας ὡς πρὸς τὰ ἐκλεγησόμενα πρόσωπα, τοῦ Κυκλάδων ἐκδηλωθέντος ὑπὲρ τῶν Ἁγιορειτῶν καὶ τοῦ Βρεσθένης ὑπὲρ τοῦ ἐκ Κερατέας περιβάλλοντός του, οὐδένα ἐχειροτόνησαν. Τὸ 1940 ἀμφότεροι ἀπεκήρυξαν τὸν Φλωρίνης ὡς καινοτόμον καὶ ἠκολούθησαν σκληρὰν ἔναντι αὐτοῦ τακτικήν, ἂν καὶ οὗτος εἰς τὰς δίκας του πρὸ τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν (23-3-40) καὶ Ἀρείου Πάγου (1-10-40) ὑπεραμύνεται τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου. Ταύτην τὴν συμπεριφορὰν ἰδὼν ὁ πρ. Δημητριάδος ἐψυχράνθη καὶ ἀπεχώρησεν. Κατὰ τὸ 1942 (28 Ἰαν.) ὁ πρ. Φλωρίνης προσκαλεῖ τοὺς ἀποστατήσαντας εἰς σύσκεψιν, ἀλλ' οὗτοι δι' ἐπιστολῆς θέτουν ὡς ὅρον συμμετοχῆς τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἀποκήρυξιν τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας ὡς σχισματικῆς καὶ τῶν μυστηρίων της ἀκύρων. Τὴν 31ην Ἰουλίου 1942 ὁ Καρυστίας χαρακτηρίζει τὴν ἀπόφασιν τοῦ δευτεροβαθμίου Συνοδικοῦ δικαστηρίου διὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς ὡς «ἱεροσυλίαν», ἐπικαλούμενος τὸν 29ον κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Μετὰ δύο ἔτη ὁ πρ. Φλωρίνης ἐκδίδει ἐγκύκλιον (1-6-44) πρὸς τοὺς πιστούς, διὰ τῆς ὁποίας ἐξηγεῖ τὸ «δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ» καὶ καταγγέλλει τὰς ὑπερβολὰς τῶν «παρασυναγώγων» Γερμανοῦ καὶ Ματθαίου.

Εἰκὼν Θεοτόκου Ὁδηγητρίας. Βυζαντινὸν Μουσεῖον ΑΘΗΝΩΝ.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν οἱ Μεγαρίδος καὶ Δαυλείας ἰδόντες τὸ μάταιον τῆς ἀναμονῆς δι' ἀποκατάστασίν των προσέρχονται (Ἰούνιος 1945) εἰς τὸν πρ. Φλωρίνης καὶ δι' ἀνακοινώσεώς των διακόπτουν πᾶσαν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὴν 31ην Ἰουλίου. Οὗτοι ἀναλαμβάνουν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς «Ἐκκλησίας τῶν Γ.Ο.Χ.» καὶ συγκροτοῦν τὴν 19ην Ἀπριλίου 1947 τὸ Α΄ Πανελλήνιον Συνέδριον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου, εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τριήμερον ἔλαβον μέρος 500 ἀντιπρόσωποι «παραρτημάτων» καὶ εἰσηγήθησαν θέματα κανονικά, ἱστορικά, ὀργανωτικὰ πολλοὶ διακεκριμένοι παράγοντες ὡς ὁ Κ. Θεοφανόπουλος καὶ Ἀλ. Βαμβέτσος πρ. ὑπουργοί, ὁ Δ. Κόντος κ.λ.π. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους γίνεται νέα ἀπόπειρα πρὸς ἕνωσιν δι' ὑπογραφῆς πρακτικοῦ ἀναγνωρίζοντος τὴν Ὀρθοδοξίαν ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, ἥτις ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὰ τέλη Ἰου-

νίου 1948 εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μετόχιον τοῦ Βρεσθένης (Μεγ. Ἀλεξάνδρου 172), ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος, λόγῳ ἀντιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος τῆς Μονῆς Κερατέας.

Μετὰ τὴν ματαίωσιν τῶν προσπαθειῶν προσεγγίσεως, ὀπαδοὶ τοῦ Βρεσθένης διαβάλλουν τοὺς περὶ τὸν πρ. Φλωρίνης, ὡς προδίδοντας τὸν «ἀγῶνα» καὶ ἐξωθοῦν τοῦτον εἰς ἀκρότητας μὲ ἀντικανονικὰς πράξεις χειροτονίας ἰδίων ἐπισκόπων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο προεκάλεσε μέγαν ἀναβρασμὸν εἰς τὴν παράταξιν. Ἀπεδοκιμάσθησαν αἱ ἐνέργειαί του ὡς «ἀσεβεῖς» ὑπὸ τῶν τριῶν Ἀρχιερέων (Ἐγκύκλιος 123/29-10-48) καὶ ἀπεκήρυξαν τοῦτον διὰ τοῦ τύπου (Καιροί, 18-12-48 καὶ 19-12-48, Βραδυνή, 20-12-48). Ὁ ἱερεὺς Εὐγ. Τόμπρος δι᾽ ὑπομνήματος, χρησιμοποιῶν καὶ φράσεις ἐκ προγενεστέρου τοῦ Χριστοφόρου Χατζῆ (11-1-36), ὑποστηρίζει τὸ ἔγκυρον τῶν χειροτονιῶν. Κατ᾽ αὐτοῦ ὅμως γράφουν ὁ πρ. Φλωρίνης, ὁ Ἀντ. Μουστάκας, ὁ Χρυσ. Νασλίμης, κ.ἄ. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1949 ἡ μερὶς τοῦ Φλωρίνης, δι᾽ ὑπομνήματος πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, δηλοῖ ὅτι οὐδεμίαν εὐθύνην φέρει διὰ τὰς παρανόμους χειροτονίας καὶ θεωρεῖ τὴν μερίδα τοῦ Ματθαίου «ὡς κακοήθη ἀπόφυσιν τοῦ παλαιοημερολογιτισμοῦ». Ἡ δημιουργηθεῖσα κατάστασις φέρει πλησίον τοῦ πρ. Φλωρίνης τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κυκλάδων Γερμανοῦ, ὅστις λόγῳ διενεργείας «παρανόμων χειροτονιῶν» παρέμενεν ἐπὶ 18μηνον εἰς τὰς φυλακὰς Χατζηκώνστα. Μετὰ τὴν ἀποφυλάκισίν του προσχωρεῖ καὶ οὗτος (8-1-1950). Τὴν 19ην Ἰανουαρίου καταβάλλεται προσπάθεια συμφιλιώσεως τῶν διϊσταμένων ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. Αὐγουστίνου Καντιώτη. Ὁ Χριστ. Χατζῆς «διὰ νὰ μὴ γίνεται σύγχυσις προσώπων φερόντων τὸν αὐτὸν ἐπισκοπικὸν τίτλον» αἰτεῖται τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ τίτλου Μεγαρίδος διὰ τοῦ Χριστιανουπόλεως. Τὰ ἐπακολουθήσαντα τὸν θάνατον τοῦ Βρεσθένης (14-5-1950) γεγονότα καὶ αἱ ἐλθοῦσαι εἰς φῶς ἀκρότητες, ἐξ ἀμαθοῦς ζήλου, τῆς Μονῆς Κερατέας, μετατοπίζουν πολλοὺς πρὸς τὴν μερίδα τοῦ πρ. Φλωρίνης. Ἡ εἴσοδος πολλῶν «ζηλωτῶν» κληρικῶν εἰς αὐτὴν ἠνάγκασε τοὺς Ἀρχιερεῖς νὰ ἀκολουθήσουν ἀδιάλλακτον γραμμὴν κατὰ τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας. Δι᾽ ἐγκυκλίου (13-26/3-50) ἀναιροῦνται τὰ περὶ «δυνάμεως καὶ ἐνεργείας», θεωροῦνται ἄκυρα τὰ μυστήρια τῶν νεοημερολογιτῶν καὶ δίδεται ἐντολὴ ἀναμυρώσεως τῶν προσερχομένων εἰς τὸν παλαιοημερολογιτισμόν. Ἔκτοτε ἐντείνονται αἱ σχέσεις μὲ τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν καὶ ἀρχίζουν νέοι διωγμοί. Αἱ θεολογικαὶ Σχολαὶ ἀποβάλλουν τοὺς παλαιοημερολογίτας φοιτητὰς (10-10-50) καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰσηγεῖται εἰς τὴν κυβέρνησιν Σοφ. Βενιζέλου αὐστηρὰ μέτρα πρὸς διάλυσιν τῆς παρατάξεώς των (ἔγγραφον 3223/331/20-12-50).

Ἄγγελος. Τοιχογραφία ἱ. ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κυψέλης. Χεὶρ Φωτίου.

Μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ Ἁγιασμοῦ τῶν Φώτων, ἠσκήθη δίωξις τῶν Ἀρχιερέων, ἀποσχηματισμὸς κληρικῶν, σφραγίσεις ναῶν κ.λ.π. Τὴν 1ην Φεβρουαρίου συλλαμβάνεται ὁ πρ. Φλωρίνης καὶ μεταφέρεται εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Βουλιαγμένης, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ καμφθῇ οὗτος καὶ διὰ τοῦ κύρους του θὰ συντελέσῃ εἰς συμβιβαστικὰς λύσεις μετὰ τῶν ὀπαδῶν του. Μὴ ἐπιτευχθείσης ὅμως ὑφέσεως καὶ λόγῳ ἐλλείψεως διαθέσεως πρὸς συνδιαλλαγήν, τελικῶς ἐξορίζεται οὗτος εἰς τὴν Μονὴν Ὑψηλοῦ τῆς νήσου Λέσβου. Ἐπακολουθοῦν συλλαλητήρια εἰς τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ συλλήψεις ὡς καὶ δίκαι. Τὸν Μάρτιον (24-3-50) ἀποθνήσκει ὁ Κυκλάδων Γερμανὸς καὶ ὁ Δαυλείας Πολύκαρπος ἀγγέλλει τὸν θάνατόν του γράφων ὅτι «διώκονται ὑπὸ κυβερνήσεως ἀσκούσης τυραννίαν ἐνῷ τιτλοφορεῖται φιλελευθέρα καὶ ὑπὸ Ἱεραρχίας θελούσης νὰ λέγεται χριστιανική». Γίνεται διὰ τοὺς διωγμοὺς διάβημα εἰς τὸν βασιλέα καὶ προσφυγὴ εἰς τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας, ἀλλ᾽ ὁ ἁρμόδιος ὑπουργὸς Ν. Μπακόπουλος εἶναι ἀνένδοτος. Τὸ 1951 ὁ παλαιοημερολογιτικὸς κλῆρος ἀνήρχετο εἰς 80 ἱερομονάχους, οἵτινες ἐλειτούργουν εἰς 350 περίπου ἰδιωτικοὺς ναούς.

Παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις ἡ χαρακτηριστικὴ πλέον ἑορτὴ τῆς καταδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐγένετο καὶ τὸ 1952 ὑπὸ ἱερέων πρὸ τῆς προκυμαίας τοῦ δημαρχείου Πειραιῶς. Τὰς πιέσεις καταπαύει ἡ κυβέρνησις Ν. Πλαστήρα καὶ διὰ παρεμβάσεως βουλευτῶν καὶ πολιτευτῶν ἐπανέρχεται ἐκ τῆς ἐκτοπίσεως ὁ πρ. Φλωρίνης (18-7-52). Συγκροτεῖται καὶ πάλιν ἡ Σύνοδος τῆς «Ἐκκλησίας τῶν Γ.Ο.Χ.» καὶ προσπαθεῖ διὰ συναντήσεων μετ᾽ ἐπισήμων προσώπων, ὡς τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὑπουργοῦ Κ. Ρέντη κ. ἄ. νὰ ἐπιτύχῃ ἄδειαν ἐλευθέρας ἀσκήσεως τῆς λατρείας κατὰ τὸ παλαιὸν Ἡμερολόγιον.

Ἡ ὀξύτης ὅμως τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1952 φέρει τοὺς πολιτικοὺς τῶν μεγάλων κομμάτων εἰς ἐπαφὴν μὲ παράγοντας τῶν διοικητικῶν συμβουλίων τῶν παλαιοημερολογιτικῶν συλλόγων, διὰ τὴν ὑπερψήφισιν τῶν κομμάτων των. Οὗτοι ὑποσχόμενοι προστασίαν τοῦ «ἀγῶνος», μεταφέρουν τὰς πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἐντὸς τῶν παλαιοημερολογιτῶν καὶ δημιουργοῦν ἀντιμαχομένας μερίδας, αἵτινες ἀσκοῦν παντοδαπὰς πιέσεις εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς διὰ νὰ ἐκφρασθοῦν ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ ἄλλου ὑποψηφίου. Τοῦτο ἠνάγκασεν Ἀρχιερεῖς σεβομένους τὸ κῦρος τῶν θείων πραγμάτων, νὰ ὑπογράψουν παραίτησιν ἐκ τῆς ἡγεσίας τοῦ ἀγῶνος «διὰ τὴν καλυτέραν συνεννόησιν μὲ τὴν ἐπίσημον Ἐκκλησίαν» (6-11-1952). Ὁ πρ. Φλωρίνης ὅμως μετὰ παρακλήσεις καὶ διαβεβαιώσεις ὅτι θὰ κατέπαυεν ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ διχογνωμία ἀνεκάλεσε τὴν παραίτησίν του (27-11-52).

Ἡ διάψευσις τῶν ἐλπίδων διὰ πολιτικὰ ὀφελήματα ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεώς των ἔφερε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1953 πλησίον ἀλλήλων τὴν παλαιὰν καὶ νέαν διοίκησιν καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐπιδίδονται εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τῶν δυνάμεών των. Οἱ παραιτηθέντες τῆς παρατάξεώς των Ἀρχιερεῖς μετ᾽ ὀλίγον ἀποκαθίστανται ὡς βοηθοὶ ἐπίσκοποι τοῦ Ἀθηνῶν, ὁ μὲν Χριστοφόρος Χατζῆς μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καρυουπόλεως (9-3-53), ὁ δὲ Πολύκαρπος Λιώσης μὲ τὸν τοῦ Σταυρουπόλεως (12-3-53). Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀπετέλεσε πλῆγμα διὰ τὸν παλαιοημερολογιτισμὸν καὶ παρὰ τὰς ἀναφανείσας προσωρινῶς ἐλπίδας προσχωρήσεως εἰς αὐτὸν τοῦ Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα, ἀποθνήσκει ψυχικῶς καταπεπονημένος ὁ πρ. Φλωρίνης Χρυσόστομος Καβουρίδης, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1955, εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν. Ἡ κηδεία του γίνεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος, Κυψέλης, καὶ ἡ ταφή του εἰς τὴν Μονὴν Κοιμήσεως Θεοτόκου, Βαρυμπόμπης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγέτου των, τὴν διοίκησιν ἀναλαμβάνει Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν παραγόντων μὲ πρόεδρον τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ἁγ. Νικολάου, Παιανίας, Ἀκάκιον Παπᾶν. Οὗτος τῇ ἀδείᾳ τῶν ἀρχῶν τελεῖ τὸ 1957 τὴν ἑορτὴν τῶν Φώτων εἰς Ἅγιον Γεώργιον Κερατσινίου. Οἱ ἀποτελοῦντες ὅμως τὸ περιβάλλον τῆς Μονῆς Κερατέας ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπουσίας ἐπισκόπου, προβάλλουν ὡς μόνην ἡγεσίαν τοῦ ἀγῶνος τοὺς ἀντικανονικοὺς Ἀρχιερεῖς των καὶ προτείνουν εἰς τοὺς Ἡγουμένους τῶν μεγάλων Μονῶν τῆς Ἀττικῆς, πρώην Ἁγιορείτας, νὰ δεχθοῦν ἐξ αὐτῶν ἐπισκοπικὴν ἱερωσύνην. Ἡ πρότασις αὕτη ἀπορρίπτεται καὶ ἐπακολουθεῖ δεινὸς πόλεμος διὰ διαγγελμάτων, ὑπομνημάτων, λιβέλλων κ.ἄ., πρωτοστατοῦντος τοῦ οὐσιαστικῶς διοικοῦντος τὴν Μονὴν Κερατέας Εὐγ. Τόμπρου.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1958 δραστηριότης τῆς «Ἐκκλησίας τῶν Γ.Ο.Χ.» περιορίζεται εἰς διάφορα διαβήματα πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας (1-11-58), πρὸς τὸ συνελθὸν εἰς Ρόδον Πανορθόδοξον Συνέδριον (25-9-61), πρὸς τὴν κυβέρνησιν Καραμανλῆ, εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν «πα-

ραρτημάτων» (Β΄ Πανελλ. Συνέδριον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου, 9-11-58) ὡς καὶ εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιθέσεων τῶν Βρεσθενικῶν. Ἡ ἔλλειψις ἐπισκόπου ἀπετέλεσεν «Ἀχίλλειον πτέρναν» καὶ ἦλθον τὸ 1960 εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἐπίσκοπον τοῦ μητροπολίτου Ἀναστασίου Σεραφειμ, ἡγέτου τῆς ἀνεξαρτήτου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς, ἥτις ὅμως δὲν ἀποτελεῖ μέλος τοῦ Συμβουλίου τῶν «Κανονικῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀμερικῆς». Οὗτος ἐδέχθη νὰ χειροτονήσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας τῶν παλαιοημερολογιτῶν μόνον ἕνα ἐπίσκοπον. Οὕτω τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1960 ἐχειροτονήθη εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν Ἁγίου Νικολάου Ντιτρόϊτ. ὁ μεταβὰς ἐκεῖ Ἀρχιμ. Ἀκάκιος Παπᾶς, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν

Ξυλόγλυπτος Σταυρός. Βυζαντινὸν Μουσεῖον ΑΘΗΝΩΝ.

διὰ νομικοὺς λόγους νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς χειροτονήσαντας μετὰ ἓν ἔτος. Οὗτος σήμερον διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν παλαιοημερολογιτῶν ἐπικεφαλῆς 12μελοῦς Ἀρχιερατικοῦ Συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐξ Ἀρχιμανδριτῶν, Ἡγουμένων καὶ λαϊκῶν θεολόγων.

Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ εἶναι τὸ Ἀρχιερατικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον διοικεῖ κλῆρον καὶ λαόν, ἐνεργεῖ διορισμοὺς ἱερέων καὶ ψαλτῶν, δικάζει πνευματικὰς ὑποθέσεις, ἐπιβάλλει πειθαρχίαν καὶ ποινὰς (πλὴν τῆς καθαιρέσεως), ἐπιμελεῖται τῆς προσηλώσεως εἰς τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐκδίδει ἐγκυκλίους κ.λ.π. Ἡ θεία λατρεία γίνεται εἰς ναοὺς ἰδιοκτήτους ἢ εἰς διεσκευασμένους οἰκιακοὺς χώρους. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἰδιωτικῶν ναῶν ἔχει ἰδιομορφίαν, προελθοῦσαν ἐκ τῶν περιστάσεων ὑφ᾽ ἃς ἕκαστος ἀνῳκοδομήθη. Μιμοῦνται τὸν κατὰ παράδοσιν βυζαντινὸν τύπον τῶν ναῶν, ἀλλὰ προσθέτουν πολλοὺς αὐτοσχεδιασμοὺς ἐκφράζοντας τυπικότητας. Οἱ ναοὶ εἶναι διακεκοσμημένοι διὰ φορητῶν κυρίως εἰκόνων, ἁγιορειτικῆς ζωγραφικῆς μιμουμένης ρωσικὰ πρότυπα τῆς παρακμῆς. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ προερχόμενα ἐκ χειρῶν μοναζουσῶν ἄμφια τῶν ἱερέων καὶ τοῦ ναοῦ, διὰ τὰ λαϊκὰ σχέδιά των. Οἱ ναοὶ εἶναι πάντοτε ηὐτρεπισμένοι καὶ ἐντὸς αὐτῶν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις ἠλεκτρικοῦ φωτός, παρὰ μόνον ἐλαίου καὶ ἁγνοῦ κηροῦ. Ἡ μουσικὴ προτίμησις εἶναι ἡ βυζαντινή, κατὰ τὸν ἁγιορειτικὸν ἐκφραστικὸν τρόπον. Αἱ ἀκολουθίαι τῶν μεγάλων ἑορτῶν συνοδεύονται ὑπὸ «ἀγρυπνίας», ἥτις ἀποτελεῖ ὡραίαν ἐκδήλωσιν εὐσεβείας, προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν διωγμῶν καὶ τοῦ ἑορτασμοῦ κατὰ «τὸ παλαιὸν» εἰς ἡμέρας ἐργασίμους. Εἰς τὰς οἰκίας εἶναι καθιερωμένη ἡ τέλεσις Παρακλήσεων, Ἀποδείπνου, Χαιρετισμῶν ὑφ᾽ ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας, διὰ τῆς χρήσεως «τοῦ κομποσχοινίου» κ.ἄ. Οἱ ναοὶ δὲν ἀποτελοῦν ἐνορίας μὲ αὐστηρῶς καθωρισμένα ὅρια καὶ ὑποχρεοῦνται οἱ πιστοὶ τῆς περιοχῆς νὰ τοὺς συντηροῦν μὲ προσφοράς, κληροδοτήματα, δωρεὰς κ.λ.π. Τούτων προΐστανται τὰ Ἐκκλ. Συμβούλια, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν ἱερέων, διοριζόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου. Ἔργον τῶν Συμβουλίων εἶναι ἡ συγκέντρωσις τῶν πόρων τοῦ ναοῦ ἐκ τῶν προσφορῶν, τοῦ κηροῦ κ. ἄ. καὶ ἡ μετὰ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ προσωπικοῦ καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐξόδων, ἀποστολὴ τοῦ περισσεύοντος ποσοῦ εἰς τὸ Κεντρικόν, δι᾽ ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Ἀπαγορεύεται ἡ διατίμησις μυστηρίων καὶ πᾶσα εἴσπραξις χρημάτων δι᾽ αὐτὰ θεωρεῖται σιμωνία. Ἐπίσης εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν ὑφίσταται κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας «Φιλόπτωχον Ταμεῖον» διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πασχόντων. Ἔργα φιλανθρωπίας ἀσκοῦνται εἰς τὰς Μονάς, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται ὡς γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα, κατασκηνώσεις κ.λ.π. Αἱ μοναὶ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν, Ἀττικῆς, Μεγαρίδος καὶ νήσων εἶναι αἱ ἑξῆς:

Α΄. Ἀνδρῷαι: 1) Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἡ παλαιά, ἐν Κρονίζῃ Κουβαρᾶ Ἀττικῆς. Ἐν ταύτῃ πλὴν τοῦ Καθολικοῦ ὑπάρχουν ἕτεροι τέσσαρες Ἱεροὶ Ναοὶ ἤτοι 1) τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (ἡμιτελής), 2) τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, 3) τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, 4) τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Χαρακτηριστικώτατος εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ ἀνεγηγερμένος ἐπὶ τῆς κορυφῆς δεσπόζοντος ὑψώματος. Ἐν αὐτῇ μονάζουν νῦν 15 μοναχοί, οἵτινες μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν καθηγούμενον πατέρα Βίκτωρα Ματθαίου ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν ἔκδοσιν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πατερικῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν ὀρθοδόξου καὶ ἐποικοδομητικοῦ περιεχομένου ὅπως ὁ «Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», 14 τόμοι, ἐξ 8.000 σελίδων, ὁ «Εὐεργετινός», 4 τόμοι, τὸ «Κυριακοδρόμιον», 4 τόμοι, τὸ περιοδικὸν «Πολύτιμος Θησαυρὸς Μετανοίας» καὶ ἄλλα.

Αὕτη ἤρχισε λειτουργοῦσα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1934. Κτήτωρ αὐτῆς τυγχάνει ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης Ματθαῖος. Ἐν τῇ ἰδίᾳ περιοχῇ ὑπάρχει καὶ ἑτέρα νέα ἀνδρῴα Μονὴ μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα, τμῆμα οὖσα μέχρι τοῦ 1950 τῆς προρρηθείσης, μὲ Ναὸν τιμώμενον ἐπ᾽ ὀνόματι τῶν 99 Ὁσίων Πατέρων τῶν ἐν Κρήτῃ, νῦν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Μονῆς Κερατέας.

Ἡ μονὴ λειτουργεῖ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Οἱ Μοναχοὶ καθημερινῶς ἐπιτελοῦν τὸν διατεταγμένον εἰς αὐτοὺς κανόνα καὶ τὴν καθημερινὴν ἀκολουθίαν Ἑσπερινοῦ, Ὄρθρου, Ὡρῶν, Λειτουργίας κ.λ.π. Καθ᾽ ἕκαστον Σάββατον ἑσπέρας πρὸς Κυριακὴν ὡς καὶ εἰς ἑκάστην ἑορτὴν τιμωμένην δι᾽ ἀργίας ἐπιτελοῦν ὁλονύκτιον ἀγρυπνίαν.

Εἰς αὐτὴν μεταβαίνει τις μέχρι Κερατέας δι᾽ αὐτοκινήτων, ἅτινα ἐκκινοῦν ἐξ Ἀθηνῶν ἀνὰ ἡμίσειαν ὥραν ἐκ τῆς πλατείας Αἰγύπτου. Ἀπὸ τῆς Κερατέας ἡ Μονὴ ἀπέχει περὶ τὰ 5 χιλιόμετρα, ἡ δὲ μετ᾽ αὐτῆς ἐπικοινωνία γίνεται δι᾽ ἀγοραίων αὐτοκινήτων ἢ πεζῇ.

Εἰς τὴν Μονὴν γίνονται δεκτοὶ μόνον ἄνδρες εἰς οἱανδήποτε ὥραν τῆς ἡμέρας.

2) Ἄξιον Ἐστίν, ἐν Βαρυμπόμπῃ Ἀττικῆς, Μοναχοὶ 10. Καθηγούμενος Ἀρχιμανδρίτης Γόρδιος.

3) Ἁγίας Σκέπης, ἐν Κουβαρᾶ Ἀττικῆς, Μοναχοὶ 5.

Β΄. Γυναικεῖαι: 1) Ἁγίου Νικολάου, Παιανία Ἀττικῆς, μοναχαὶ 20, 2) Κοιμήσεως Θεοτόκου, Πρόποδες Πάρνηθος, μοναχαὶ 80, 3) Ἁγίας Παρασκευῆς, Πρόποδες Πάρνηθος, μοναχαὶ 30, 4) Εἰρήνης Χρυσοβαλάντου, Λυκόβρυσης Ἀττικῆς, μοναχαὶ 35, 5) Κοσμοσωτείρας, Μπάφι Ἀττικῆς, μοναχαὶ 15, 6) Παναχράντου, Μέγαρα Ἀττικῆς, μοναχαὶ 16, 7) Εἰρήνης Χρυσοβαλάντου, Παιανία Ἀττικῆς, μοναχαὶ 15, 8) Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, Σικάμινος Ὠρωποῦ, μοναχαὶ 20, 9) Εἰσοδίων Θεοτόκου, Κουβαρᾶς Ἀττικῆς, μοναχαὶ 10, 10) Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Πετρούπολις Ἀττικῆς, μοναχαὶ 15, 11) Τιμίου Προδρόμου, Λουτράκι, μοναχαὶ 15, 12) Ἁγίας Τριάδος, Λουτράκι, μοναχαὶ 17, 13) Ὑπαπαντῆς, Σαλαμίς, μοναχαὶ 10, 14) Γενεθλίων Θεοτόκου, Σαλαμίς, μοναχαὶ 8, 15) Εἰσοδίων Θεοτόκου, Αἴγινα, μοναχαὶ 5, 16) Ἁγίου Δημητρίου, Σουβάλα Αἰγίνης, μοναχαὶ 5, 17) Ἁγίου Ἀρτεμίου, Πειραιεύς, μοναχαὶ 15, 18) Ἁγίου Μηνᾶ, Ἀμφιάλης Πειραιῶς, μοναχαὶ 8, 19) Ἁγίου Δημητρίου, Ἀμφιάλης Πειραιῶς, μοναχαὶ 10, 20) Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, Μέγαρα Ἀττικῆς, μοναχαὶ 20, 21) Ζωοδόχου Πηγῆς, Μπογιάτι Ἀττικῆς, μοναχαὶ 7, 22) Ἁγίου Στεφάνου, Π. Ἡράκλειον Ἀττικῆς, μοναχαὶ 12, 23) Ἁγίας Σκέπης, Μπογιάτι Ἀττικῆς, μοναχαὶ 4, 24) Ἁγίας Τριάδος, Νέα Λιόσια Ἀττικῆς, μοναχαὶ 4, 25) Ἁγίας Ἄννης, Μαρκόπουλον Ἀττικῆς, μοναχαὶ 5, 26) Ἁγίου Γεωργίου, Μπάλτσα Θηβῶν, μοναχαὶ 4, 27) Ἁγίου Γεωργίου, Παραπούγγια Θηβῶν, μοναχαὶ 9, 28) Ἁγίας Αἰκατε-

ρίνης, Σαλαμίς, μοναχαὶ 3, 29) Μυρτιωτίσσης, Ἡλιούπολις, μοναχαὶ 3, 30) Ἁγίας Τριάδος, Μπάλα Ἀττικῆς, μοναχαὶ 15.

Μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γ.Ο.Χ., συνεργάζονται ἐξ ἀρχῆς περὶ τοὺς δέκα πτυχιοῦχοι τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Στ. Καραμῆτσον, Διον. Μπατιστᾶτον καὶ Παν. Βρεττᾶκον, οἵτινες καὶ κηρύσσουν τὸν θεῖον λόγον, ὁμιλοῦν εἰς τὴν ἐτησίαν ἑορτὴν «τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας» καὶ ἔχουν τὴν εὐθύνην τῆς θρησκευτικῆς ὀρθοδόξου ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τῶν παλαιοημερολογιτῶν. Εἰς ἑκάστην ἐνορίαν ὑπάρχουν Κατηχητικὰ Σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα διδάσκουν κατηχηταὶ καὶ κατηχήτριαι συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οἱ γονεῖς, συναισθανόμενοι τὴν ἀναγκαιότητα τῆς «ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου» διαπαιδαγωγήσεως τῶν τέκνων των, παρακινοῦν αὐτὰ πρὸς τὴν φοίτησιν εἰς τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα.

Ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τῆς κρατούσης Ἐκκλησίας, καταβαλλομένης τῆς προσπαθείας ὅπως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν καλλιεργηθῇ ἡ ἰδέα τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ὀρθῆς πίστεως, τῆς ἁγνότητος τοῦ βίου καὶ τῆς ἐν γένει ἠθικῆς τελειότητος.

Κατάλογος Ἐπισκόπων

α) πρ. Δημητριάδος Γερμανὸς Μαυρομμάτης (1935 — 1940)
β) πρ. Φλωρίνης Χρυσόστομος Καβουρίδης (1935 — 20 Σεπτ. 1955)
γ) Ζακύνθου Χρυσόστομος Δημητρίου (1935)
δ) Κυκλάδων Γερμανὸς Βαρυκόπουλος (1935 — 24 Μαρτίου 1951)
ε) Χριστιανουπόλεως Χριστοφόρος Χατζῆς (1935, 1945 — 6 Νοεμβ. 1952)
στ) Βρεσθένης Ματθαῖος Καρπαθάκης (1935 — 14 Μαΐου 1950)
ζ) Δαυλείας Πολύκαρπος Λιώσης (1935, 1945 — 6 Νοεμβ. 1952)
Ἄνευ ποιμένος (1955 — 1960)
η) Ταλαντίου Ἀκάκιος Παπᾶς (9 Δεκεμβρίου (1960)

Ἡ στατιστικὴ τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ, Βοιωτίᾳ, Μεγαρίδι καὶ Νήσοις Σαρωνικοῦ δυνάμεως ἔχει οὕτω: Κλῆρος 567, Ἐπίσκοποι 1, Ἀρχιμανδρῖται 35, Ἱερομόναχοι 37, Ἱερεῖς 27, Ἡγούμενοι 2, Μοναχοὶ 30, Μοναχαὶ 435.

Ἡ δὲ ἐν τῇ ὡς ἄνω περιοχῇ μοναστικὴ δύναμις ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ἐκκλ. περ.	Μοναὶ	Ἀνδρ.	Γυναικ.	Μοναχοὶ	Μοναχαὶ
Ἀθηνῶν	3	—	3	—	22
Πειραιῶς	3	—	3	—	33
Ἀττικῆς	16	3	13	30	268
Βοιωτίας	2	—	2	—	13
Μεγαρίδος	4	—	4	—	68
Ν. Σαρωνικοῦ	5	—	5	—	31
	33	3	30	30	435

Σύλλογοι συνεργαζόμενοι μὲ τὰ κεντρικὰ Σωματεῖα εἶναι: 1) Ὁ Ἱερὸς Σύνδεσμος τῶν Παλαιοημερολογιτῶν Κληρικῶν 2) Ἡ Ἕνωσις Κυριῶν τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκευτικῆς Κοινότητος τῶν Γ. Ο. Χριστιανῶν. 3) Ἡ Ἕνωσις Νέων Γνησίων Ὀρθ. Χριστ. Ἑλλάδος (1934), 4) Τὸ Σωματεῖον «Παναγία ἡ Ὁδηγήτρια» (1952).

Ἐφημερίδες καὶ περιοδικά: 1) «Κῆρυξ τῶν Ὀρθοδόξων», 1924, 2) «Φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας», 3) «Σημαία Ὀρθοδοξίας», 1944, 4) «Κῆρυξ Γνησίων Ὀρθοδόξων», 1939 —51, 6) «Πολύτιμος Θησαυρὸς Μετανοίας», 1940—1951.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Δημητριάδος Ἰωακείμ, Τὸ παλαιοημερολογιτικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, Ἀθῆναι 1952. Σταύρου Καραμήτσου-Γαμβρούλια, θεολόγου, Ἡ Ἀγωνία, Ἀθῆναι 1961.

ΑΡ. ΠΑΝΩΤΗΣ

ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἡ ἐν Ἀθήναις καὶ γενικῶς ἐν Ἑλλάδι Ἀρμενικὴ Κοινότης ὀνομάζεται σήμερον ἐπισήμως: «Κοινότης τῶν ἐν Ἑλλάδι Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων», ἡ δὲ Μητρόπολις: «Μητρόπολις τῶν ἐν Ἑλλάδι Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων».

Τὸ 1896 ἱκανὸς ἀριθμὸς Ἀρμενίων φυγάδων (ἐκ τῶν σφαγῶν τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμὶτ) ἐγκαθίστανται εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Τότε ὁ ἀριθμὸς τῶν μονίμως ἐγκατεστημένων ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ Ἀρμενίων δὲν ὑπερέβαινεν τοὺς 150, ἂν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην χιλιάδες Ἀρμενίων διήρχοντο ἐκ Πειραιῶς καὶ ἐτύγχανον τῆς φιλοξενίας τῶν ἑλληνικῶν Ἀρχῶν.

Κατὰ μίαν ἀπογραφὴν τοῦ 1901, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ εὑρισκομένων Ἀρμενίων ἦτο 105. Ἔκτοτε ἡ Κοινότης ἀρχίζει νὰ ὀργανοῦται, ἐκλέγεται Ἐκκλησιαστικὸν Συμβούλιον τὴν 24ην Σεπτεμβρίου 1900, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κ. Ἀγαμπεκιάν, καὶ ἀποκτᾷ παρεκκλήσιον (Πλ. Κουμουνδούρου, ὁδὸς Κριεζῆ 10), τὸ ὁποῖον ἀργότερον μετατρέπεται εἰς ἐκκλησίαν μὲ πνευματικὸν ποιμένα τὸν ἑλληνομαθῆ Ἀρχιμανδρίτην Καρεκὶν Ἀρτζρουνῆ.

Ἡ νεοϊδρυθεῖσα Κοινότης τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1908 διὰ βασιλικοῦ διατάγματος ἀναγνωρίζεται ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ ἀποκτᾷ Καταστατικὸν ἐκ 18 ἄρθρων ἀποτελούμενον.

Τὸ 1921 μὲ τὴν ἀποχώρησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων ἐκ Κιλικίας (περιφέρεια Ἀδάνων) καὶ τὸ 1922 μὲ τὴν Μικρασιαστικὴν Καταστροφήν, δεκάδες χιλιάδων Ἀρμενίων προσφεύγουν εἰς Ἑλλάδα. Ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐκ τῶν προσφύγων τούτων ἐγκαθίσταται ἐν Ἀθήναις, Πειραιεῖ καὶ εἰς τὰ προάστια αὐτῶν. Μετὰ τῶν προσφύγων αὐτῶν διαφεύγουν εἰς Ἑλλάδα καὶ περὶ τὰς 7.000 ἕως 8.000 ὀρφανὰ προερχόμενα ἀπὸ τὰ ἀρμενικὰ καὶ ἀμερικανικὰ ὀρφανοτροφεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος ΑΘΗΝΩΝ Χρυσόστομος Β', προσφωνεῖται ὑπὸ τοῦ Σεβ. Σαχὰκ Ἀϊβαζιάν, ἐν τῷ ἱ. ναῷ Ἁγίου Γρηγορίου Φωτιστοῦ (Ἀρμενίων).

Καθήκοντα μητροπολίτου ἀσκεῖ ὁ τέως Σμύρνης Ἐπίσκοπος Γεβὸν Τουριὰν καὶ τὸ Κοινοτικὸν Συμβούλιον τίθεται ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μιχρὰν Ἀζναβοριάν. Τὸ 1905 τὸ Κοινοτικὸν Συμβούλιον ἀγοράζει τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κριεζῆ 10 κτῆμα, ἔνθα ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ γραφεῖα τῆς Κοινότητος, τὸ δὲ 1933 κατεδαφίζονται ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ κτίρια καὶ κτίζονται ἡ νέα ἐκκλησία καὶ τὰ νέα γραφεῖα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκοπέδου. Ὁ μητροπολίτης τῶν ἐν Ἑλλάδι Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων ἔχει παρὰ τὸ πλευρόν του ἓν Κεντρικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς Παροικίας. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 μέλη ἑλληνικῆς ἰθαγενείας. Ὁ Κ. Περγαμιάν, ἐπὶ μακρὰ ἔτη

διετέλεσε πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου μέχρι τοῦ 1957. Τὸ τελευταῖον Κεντρικὸν Συμβούλιον ἐξελέγη τὸ ἔτος 1958. Ὁ πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ὁ Νερσὲς Ἀγκοπιάν.

Ταυτοχρόνως, μέσῳ τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου ἱδρύονται ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια ἐν Δουργουτίῳ, Καισαριανῇ, Νέα Σμύρνῃ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῇ περιφερείᾳ Πειραιῶς εἰς Κοκκινιάν, Ταμπούρια καὶ Λιπάσματα.

Μέχρι τὸ 1924 ἡ Ἐκκλησία τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀρμενίων ἀνῆκεν εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ δὲ τὸ 1924 καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τὸ 1958 ἀνῆκεν εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Ἐτσμιατζὶν (Ἀρμενία). Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1958 καὶ ἐντεῦθεν ἀνήκει εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Πατριαρχείου Βηρυττοῦ (Ἀντιλιᾶς).

Ἐνορίαι καὶ Ναοί. α) Ἡ ἐνορία τοῦ Δουργουτίου (Ἀθῆναι) ἱδρύθη τὸ 1921. Ὁ Ἱερὸς Ναὸς ὀνομάζεται Ἅγιος Ἰωάννης Πρόδρομος, διατηρεῖ ἱερέα, διοικεῖται ὑπὸ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. β) Ἡ Ἐνορία τῆς Καισαριανῆς ἱδρύθη τὸ 1922. Ὁ Ἱερὸς Ναὸς ὀνομάζεται Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Φωτιστής, δὲν διατηρεῖ ἱερέα σήμερον, ὑπάρχει ὅμως Ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον καὶ κατὰ καιροὺς τελοῦνται λειτουργίαι.

Σχολεῖα. Ἐν Δουργουτίῳ καὶ Παραδείσῳ (Ἀμαρουσίου) λειτουργοῦν ἀνὰ ἓν Δημοτικὸν Σχολεῖον δι' Ὀρθοδόξους Ἀρμενόπαιδας.

Ἰατρικὴ Περίθαλψις. Εἰς τὸν Νέον Κόσμον (Ἀθηνῶν) λειτουργεῖ τὸ Καθίδρυμα Καραγκεζιάν, (παράρτημα τοῦ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἑδρεύοντος Ἱδρύματος Χ. Καραγκεζιάν), τὸ ὁποῖον παρέχει δωρεὰν γενικὴν ἰατρικὴν περίθαλψιν εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων Δουργουτίου, ὡς ἐπίσης δωρεὰν μεσημβρινὸν συσσίτιον εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητάς. Ἡ περίθαλψις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς ἀπόρους ἀσθενεῖς τῆς περιοχῆς.

Ὀρφανοτροφεῖα. Τὸ 1922, 7.000 ἕως 8.000 ὀρφανὰ διαφυγόντα τὰς σφαγάς, ἦλθον εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐφιλοξενήθησαν εἰς πτέρυγα τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων (Πλ. Συντάγματος) Ἀθηνῶν. Ἓν ἔτος ἀργότερον μετεφέρθησαν εἰς Σῦρον, ὅπου τὴν περίθαλψίν των ἀνέλαβεν ἡ «Νῆαρ Ἠστ Ριλὶφ» (Near East Relief). Ὀρφανοτροφεῖα ὑπῆρχον εἰς Κέρκυραν, Καβάλλαν, Κόρινθον καὶ ἀλλαχοῦ. Σήμερον οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει.

Κατασκηνώσεις. Κατ' ἔτος λειτουργοῦν δυὸ παιδικαὶ κατασκηνώσεις εἰς Δροσιὰν καὶ Μαγκουφάναν διὰ μαθητὰς καὶ μαθητρίας τῶν Σχολείων.

Κοινωνικὴ Πρόνοια. Τὰ λειτουργοῦντα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1) «Ἀρμενικὸς Κυανοῦς Σταυρὸς» μετὰ παραρτημάτων εἰς ὅλας τὰς ἐνορίας. 2) «Γενικὴ Ἀρμενικὴ Ἕνωσις Ἀγαθοεργίας» μετὰ παραρτημάτων. 3) «Ἐπιτροπὴ Περιθάλψεως» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως. 4) Φιλόπτωχον Ταμεῖον Νικαίας. 5) Καθίδρυμα Καραγκεζιάν.

Ξένα ἀρμενόφιλα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1) Ἡ εἰς Νέαν Ἐρυθραίαν (Ἀττικῆς) λειτουργοῦσα Δανικὴ Ἀποστολὴ καὶ 2) ἡ ἐν Καστρὶ (Ἐκάλης) λειτουργοῦσα Ἑλβετικὴ Ἑταιρεία τῶν Φίλων τῶν Ἀρμενίων.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἱδρύματα φιλοξενοῦνται καθ' ὅλον τὸ ἔτος φιλάσθενα καὶ ἄπορα παιδιὰ ἢ καὶ ἐνήλικες.

Πόροι. Οἱ κοινοτικοὶ πόροι προέρχονται κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τῶν ἐνοριακῶν εἰσφορῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ δωρεῶν.

Σπουδαιότερον ὅμως πόρον ἀποτελοῦν αἱ εἰσφοραὶ τῶν Ἀρμενίων τῆς Ἀμερικῆς, οἱ ὁποῖοι ἀνέκαθεν καὶ κανονικῶς ἀποστέλλουν χρηματικὰς ἐνισχύσεις εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας μας.

Δημοσιεύσεις. Εἰς Ἀθήνας ἀπὸ τὸ 1923 καὶ μέχρι τὸ 1944 ἐκυκλοφόρησεν ἀνελλιπῶς ἡ ἡμερησία ἐφημερὶς «Νὸρ Ὄρ» («Νέα Ἡμέρα»). Ἀπὸ δὲ τὸ 1945 καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἐξακολουθεῖ κανονικῶς νὰ κυκλοφορῇ ἡ ἰδία ἐφημερὶς ὑπὸ τὴν νέαν ἐπωνυμίαν «Ἀζὰτ Ὄρ» («Ἐλευθέρα Ἡμέρα»). Ἐν Νικαίᾳ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τοῦ 1960 καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς «Γιεγκὶρ» («Χώρα»).

Ἐν Ἀθήναις κατὰ καιροὺς ἐκυκλοφόρησαν αἱ ἀκόλουθοι ἐφημερίδες:

Ἀσμπαρέξ, 1890. Ἀμπντάκ, 1894. Καγαπάς, 1894. Μιουτιούν, 1896. Γιεργκούνκ, 1922. Φόρτι-Φόρ, 1924. Ἀραράτ, 1924. Χιγκάρ, 1925. Ἀχτανάκ, 1925. Γκιλιγκιά, 1927. Ἀρτσακάνκ, 1928. Ζογοβουρτὶ Τσάϊν, 1930. Χιραστάν, 1930. Νὸρ Σαρζούμ, 1930. Ἀϊκεστάν, 1932. Σεβάν, 1933. Πούντα, 1933. Ἀραμάστ, 1934. Γιερεβάν, 1944. Νὸρ Γκιάνκ, 1945.

Κατάλογος ἐπισκόπων. 1) Ἐπίσκοπος Γεβὸντ Τουριάν. 1922. 2) Ἀρχιεπίσκοπος Καραμπὲτ Μαζλεμιάν, 1923-1951, 3) Ἀρχιεπίσκοπος Μαμπρὲ Σιρουνιάν 1951-1954. 4) Ἐπίσκοπος Σαχὰκ Ἀϊβαζιὰν 1958 καὶ ἐντεῦθεν.

Δὲν ἔχομεν ἰδιαίτερον Νεκροταφεῖον διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν μας. Δὲν ὑπάρχουν μοναὶ καὶ μοναχοί.

Κλῆρος. α) Ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι τὸ 1921 οἱ ἀκόλουθοι κατὰ σειρὰν ἱερεῖς ἔχουν ὑπηρετήσει εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησίαν: Χορὲν Μουραντιάν, Ταβὶτ Ντεραβεντισιάν, Ἱερεμίας Λιφαριάν, Κρικὸρ Ταβιτιάν, Μαστότς Πιζνουνῆ, Καλοὺστ Μοβσεσιάν, Κρικὸρ Ταβιτιάν. Ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἐντεῦθεν οἱ ἱερεῖς Χορὲν Μπιτσακτσιάν, Νερσὲς Χοσοριάν.

β) Εἰς τὸ Δουργοῦτι, ἀπὸ τοῦ 1922 μέχρι σήμερον ὑπηρέτησαν οἱ ἀκόλουθοι ἱερεῖς: Ἀρσὲν Μικαελιάν, Γιεζνὶκ Ἀστσιάν, Χορὲν Καγσκατσιάν, Ἰκνατιὸς Γιενταλιάν, Καπριὲλ Ἀραμπιάν, Χορὲν Μισακιάν.

Εἰς τὴν Καισαριανὴν ὑπηρέτησεν ὁ Σιμπὰτ Ἀσλανιάν.

Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Εἰς Δουργοῦτι λειτουργεῖ Κατηχητικὸν Σχολεῖον ἐντὸς τῶν οἰκείων Ἱερῶν Ναῶν. Διδάσκουν οἱ αἰδεσιμώτατοι ἱερεῖς ὡς καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι.

Ἀριθμὸς τῶν πιστῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων διὰ τὴν περιφέρειαν Ἀθηνῶν εἶναι περίπου ὁ ἑξῆς:

Ἀθῆναι (Κέντρον) -	1500	ἄτομα
Δουργοῦτι	1800	»
Καισαριανὴ	350	»
Ἅγ. Ἰωάννης Καρέας	200	»
Σύνολον	3850	

Κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη 1959 — 60 — 61 ὁ ἀριθμὸς τῶν βαπτίσεων, γάμων καὶ θανάτων ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ ἔχει ὡς ἑξῆς:

	Βαπτίσεις	Γάμοι	Θάνατοι
1959	34	33	41
1960	44	34	61
1961	22	28	56

Μητροπολίτης ΣΑΧΑΚ ΑΪΒΑΖΙΑΝ

ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἱ σ τ ο ρ ί α. Τὸ Δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοὺς Δελαρὸς (1205-1311): Ὅτε οἱ ὑπὸ Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικὸν Βουργούνδιοι περὶ τὸν Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 1204 κατέλαβον τὰς Ἀθήνας, παρεχώρησαν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν εἰς τὸν Ὄθωνα Δελαρός. Οἱ αὐθένται διήρπασαν καὶ διεμοιράσθησαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν διὰ συνθήκης τινὸς τοῦ 1205. Ὁ μητροπολίτης Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης, ἀδυνατῶν εἰς τὴν παραμικρὰν ἀντίδρασιν, παρακολουθεῖ τὴν καταλήστευσιν τῶν θησαυρῶν ναῶν καὶ μονῶν. Παραμένει ἐν τούτοις πλησίον τοῦ ποιμνίου του. Τὸ 1205, μεταβαίνων ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ πάπα καρδινάλιος τῆς Ἁγίας Σωσάννης Βενέδικτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐστάθμευσεν εἰς Ἀθήνας, ἵνα συζητήσῃ μετὰ τοῦ Χωνιάτου περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Μιχαὴλ μεταβαίνει εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐκ νέου συναντᾶται μὲ τὸν καρδινάλιον. Ἀρνεῖται ὑποταγὴν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀποσύρεται εἰς Εὔβοιαν, ἵνα ἐκεῖθεν διαπεραιωθῇ εἰς τὴν νῆσον Κέαν μὴ καταληφθεῖσαν εἰσέτι ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ὁ καρδινάλιος τῆς Ἁγίας Σωσάννης ἐπανέρχεται εἰς Ἀθήνας, ἵνα διοργανώσῃ τὴν ἐκκλησίαν του, τοποθετεῖ δὲ ὡς Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Βεράρδον τινά. Τὴν 27ην Νοεμβρίου 1206, ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐπικυροῖ χάριν τοῦ Βεράρδου τὰ δικαιώματα κατοχῆς, ἀσυδοσίας καὶ λοιπῆς ἐξουσίας, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ Ἕλλην ἀρχιεπίσκοπος ἐπὶ τῶν ναῶν καὶ τοῦ κλήρου τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δικαιοδοσία τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου τῶν Ἀθηνῶν ἐκτείνεται ἐπὶ ἕνδεκα ἐπισκοπῶν, ταυταρίθμων μὲ τὰς τοιαύτας τοῦ προκατόχου του Ἕλληνος μητροπολίτου. Ἐπὶ δύο μόνον σημείων ὁ κατάλογος τοῦ Βεράρδου διαφέρει τοῦ καταλόγου τοῦ Νείλου Δοξαπατρῆ (1142-1143): ἀντὶ τοῦ Πορθμοῦ, πιθανῶς ἐξαφανισθέντος πρὸ τῆς λατινικῆς κατακτήσεως, εὑρίσκομεν τὰς Θερμοπύλας-Βοδόνιτσαν ἐπὶ τῆς Στερεᾶς, ἡ δὲ Σῦρος, ἥτις εἶχε περιέλθει εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Παροναξίας ἤδη πρὸ τῆς λατινικῆς κατακτήσεως, ἀν-

τικατεστάθη διὰ τῶν Μεγάρων, ἔνθα οὐδόλως ἐδικαιολογεῖτο ἡ παρουσία Λατίνου ἐπισκόπου. Ὁ Βεράρδος ἐγκαθίσταται ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ μητροπολίτου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (ὡς ναὸν χρησιμοποιεῖ τὴν μητρόπολιν τῆς Παναγίας Ἀθηνιωτίσσης, ἤτοι τὸν Παρθενῶνα), ὁ δὲ Δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ παρὰ τὰ Προπύλαια παλάτιον. Ναὸς τοῦ παλατίου, ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἅγιον Βαρθολομαῖον, ἦτο πιθανῶς ὁ μικρὸς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, τοῦ ὁποίου ἐφημέριος τὸ 1380 ἦτο ὁ Ἰωάννης Boyl, ἐπίσκοπος Μεγάρων. Ὁ Βεράρδος ἐχειροτονήθη ἐν Συρίᾳ. Τὴν 10ην Ἰουλίου 1208, Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐπικυροῖ τὰ προνόμια τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν. Τὴν 14ην τοῦ ἑπομένου Ἰουλίου ἐγκρίνει τὴν αἴτησιν τοῦ Βεράρδου καὶ τοῦ κλήρου του, νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν καταστατικὸν ὅμοιον τοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Παρισίων. Τὴν 13ην Φεβρουαρίου 1209 ὁ πάπας ἀπευθύνει τῷ Βεράρδῳ μακρὰν ἐπιστολήν, ἀποτελοῦσαν τὸν χάρτην τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Βεράρδος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Λατῖνοι ἀρχιεπίσκοποι τῆς Ἑλλάδος, ὑπόκειται τῇ Ἁγίᾳ Ἕδρᾳ διὰ τοῦ Λατίνου πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἐπιστολὴ Ὀνωρίου τοῦ Γ', τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1223, ἀνανεώνει τὴν σύμβασιν τῆς Ravenique, προσθέτουσα νέα ἄρθρα ἀφορῶντα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων ἱερέων καὶ παραχωροῦσα ἐλευθερίαν καὶ ἀσυδοσίαν. Ἀλλ' οὗτοι, ἐν τῇ ταπεινωτικῇ θέσει εἰς ἣν εὑρίσκοντο, δὲν ἐδέχθησαν εὐμενῶς τὴν τοιαύτην μεταβολήν. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας τὸ 1261 ἐξήγειρε τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ ηὔξησε τὴν πρὸς τοὺς Δυτικοὺς ἐχθρότητα. Τὰ μὴ ἐρημωθέντα κατὰ τὴν ἔλευσιν τῶν Φράγκων μοναστήρια διετήρησαν τὰ ἀρχαῖα προνόμιά των. Ἰννοκέντιος ὁ Γ' διετήρησεν ἐπίσης τὴν ἀρχαίαν διάκρισιν τῶν ἐπισκοπικῶν καὶ πατριαρχικῶν μονῶν, ὡς καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ προνόμια. Ἐγκατέστησεν εἰς τὰ ἐγκαταλελειμμένα μοναστήρια λατινικὰ μοναχικὰ τάγματα, κατ' ἐξοχὴν δὲ Κιστερσιανούς. Τὸ 1207 ἢ τὸ 1211 ὁ Ὄθων Δελαρὸς παραχωρεῖ τὴν μονὴν Δαφνίου εἰς τὸ Ἀββαεῖον τοῦ Bellevaux. Ἀββάδες Δαφνίου ἐχρημάτισαν ὁ Στέφανος τὸ 1237, ὁ Ἰωάννης τὸ 1250, κατὰ δὲ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὁ Ἰωάννης De Fondremand, ὅστις ἀπέθανε κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισκέψεώς του εἰς Bellevaux. Οἱ Κιστερσιανοὶ ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἡ ἐπίδρασις αὕτη ὑπεχώρησε πρὸ τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Τὸ 1268 ἐξελέγη Φραγκισκανὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν. Ἡ μονὴ Δαφνίου ἐχρησίμευσεν ὡς κοιμητήριον τῶν Βουργουνδίων ἀρχόντων: τοῦ Γκὺ Α' Δελαρὸς τὸ 1263, τοῦ Γκὺ Β', θανόντος τὴν 5ην Ὀκτωβρίου 1308, τοῦ Gothier de Brienne, θανόντος τὴν 15ην Μαρτίου 1311.

Ὑπὸ τὴν καταλανικὴν κυριαρχίαν (1311—1394): Τὴν 15ην Μαρτίου 1311 σῶμα Καταλανῶν μισθοφόρων κυριεύει τὸ Δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν χώραν. Μαμφρέδος ὁ ἐξ Ἀραγῶνος ὀνομάζεται Δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν († 3 Σεπτεμβρίου 1356). Τὸ Δουκᾶτον ἐκυβερνήθη δι' ἀντιπροσώπων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οἱ Λατῖνοι ἀρχιεπίσκοποι τῶν Ἀθηνῶν ἐξακολουθοῦν ἀσκοῦντες τὰ ποιμαντικά των ἔργα, συχνάκις ὅμως παρεμποδίζονται ὡς ἐκ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν, αἵτινες σημειοῦνται μεταξὺ τῶν Καταλανῶν. Οὗτοι πυρπολοῦν ναούς, ἁρπάζουν ἀγαθὰ καὶ φονεύουν ἢ ληστεύουν κληρικούς. Διατρέχουν ἀπειλὴν ἀφορισμοῦ διὰ τὰς κακοπραγίας των. Κλήμης ὁ Ε' γράφει σχετικῶς τὴν 14ην Ἰανουαρίου πρὸς τὸν Λατῖνον πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαον. Ὁ διαδεχθεὶς Κλήμεντα τὸν Ε' Ἰωάννης ΚΒ' (1316—1334) ἀφορίζει τοὺς Καταλανοὺς διὰ τὸν σφετερισμὸν τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν διαρπαγὴν ἢ λεηλασίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν. Τὸ 1371 οἱ Καταλανοὶ εὑρίσκονται ἀκόμη ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἀποφάσεως ταύτης. Δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χορηγηθῇ ἀπαλλαγὴ εἰ μὴ μόνον ἂν ἀπεφάσιζον νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Νικόλαος Salamon, Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1328, χειροτονεῖ τὴν 14ην Αὐγούστου 1345 τὸν ἐξ Ἁγίας Αἰκατερίνης τῆς Βολωνίας Ἰωάννην, τοῦ τάγματος τῶν Καρμηλιτῶν, ἐπίσκοπον Ἄνδρου καὶ τὸ 1350 ἐπικυροῖ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πέτρου ὡς ἐπισκόπου Κέας (Τζιᾶς). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου Salamon, ἐπισυμβάντα τὴν 8ην Ἰουνίου 1351, Κλήμης ὁ Γ' ὀνομάζει ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Ἰωάννην τὸν τέως ἀρχιδιάκονον Κρήτης. Ὁ Ἀντώνιος Ballister, βαθὺς γνώστης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὠνομάσθη ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν τὴν 27ην Μαρτίου 1370. Κυβερνᾷ τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπελθόντος τὴν 11ην Νοεμβρίου 1387. Τὸ 1380 προσετέθησαν δύο ἀκόμη ἐπισκοπαὶ εἰς τὰς 11 ὑποκειμένας τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τῶν Ἀθηνῶν: ἡ τῆς Δαυλείας (Davalia) καὶ ἡ τῶν Σαλώνων.

Ἡ περίοδος τῶν Ἀτζαϊωλῶν (1388—1456): Τὴν 2αν Μαΐου 1388 παραδίδεται τὸ κάστρον τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Νέριον Ἀτζαϊώλην. Αἰχμάλωτος ὅμως ἀπὸ 10ης Σεπτεμβρίου 1389 τοῦ Πέτρου Saint Superan, ὁ Νέριος, ἵνα καταβάλῃ τὰ λύτρα, ἁρπάζει τὸν θησαυρὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐξέρχεται τῶν φυλακῶν τὴν 22αν Μαΐου τοῦ 1390. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν αὐστηρότητα τῶν προηγουμένων Δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπιτρέπει δὲ εἰς τὸν Δωρόθεον, Ἕλληνα μητροπολίτην Ἀθηνῶν καὶ ἔξαρχον πάσης Ἑλλάδος, νὰ προσέλθῃ καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ ἕδρᾳ του. Ὁ Γεράρδος Boem, Φραγκισκανὸς διαδεχθεὶς τὸν Ἀντώνιον Ballister, δὲν φαίνεται νὰ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ βικαρίου τοῦ Ἰακώβου, ἐπισκόπου Ἄργους. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Γεράρδον Ἀντώνιος de Blaise, ὀνομασθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπὸ πάπα Κλήμεντος τοῦ Ζ' τὴν 24ην Μαΐου τοῦ 1388, ἠμποδίσθη ὑπὸ τοῦ Νερίου, ὀπαδοῦ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ ΣΤ', νὰ ἔλθῃ καὶ καταλάβῃ τὴν ἕδραν του. Τὸ 1392 ἐμφανίζεται ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Λουδοβῖκος (Allioti de Prato). Τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1394 εὑρίσκεται εἰς τὴν Γαέταν, ὅπου ὁ Λαδίσλαος d' Anjou—Durazzo χρίει τὸν Νέριον Δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγχειρίζει τὸν δακτύλιον εἰς τὸν ἀντιπροσωπεύοντα αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον. Νέριος ὁ Α' κρατεῖ δι' ἑαυτὸν τὴν διοίκησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῶν χωρῶν του. Ἀποθνήσκει τὴν 25ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1394. Διὰ διαθήκης, ἣν συνέταξεν ἐν Κορίνθῳ τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, ὁ Νέριος ζητεῖ νὰ ταφῇ ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Ἀθηνῶν (ἐν τῷ Παρθενῶνι), εἰς ὃν ἀφιεροῖ τὴν πόλιν μεθ' ὅλων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς. Ζητεῖ νὰ ἐπενδυθοῦν αἱ πῦλαι τοῦ ναοῦ τούτου καὶ νὰ στολισθοῦν δι' ἀργυρῶν πλακῶν, ὡς ἦσαν καὶ προηγουμένως. Ὅλα τὰ κοσμήματα, στολισμοί, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα καὶ πολύτιμοι λίθοι, τὰ ἀφαιρεθέντα ἐκ τοῦ ρηθέντος ναοῦ, νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς αὐτόν. Πλὴν τῶν «κανονικῶν», 20 Λατῖνοι ἱερεῖς συντηρούμενοι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς πόλεως, νὰ ὑπηρετοῦν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ νὰ τελοῦν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς του λειτουργίας. Τὰ αὐτὰ εἰσοδήματα νὰ χρησιμεύουν εἰς τὴν συντήρησιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ. Νὰ δοθοῦν 100 χρυσᾶ δουκᾶτα εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Λουδοβῖκον. Νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἄργους Ἰάκωβον 250 δουκᾶτα, ληφθέντα προηγουμένως ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ λύτρα τοῦ 1389, ὅτε ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἦτο βικάριος. Ὅλοι οἱ μητροπολιτικοὶ ναοὶ τῶν χωρῶν του, οὓς εἶχεν ἐκμισθώσει, νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ προϊσταμένους των, εὐθὺς ὡς ἡ συμφωνία τῆς τρεχούσης ἐκμισθώσεως λήξῃ. Ὁ Νέριος θέτει τὸ Δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βενετίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δουκὸς τούτου, οἱ Φράγκοι νυμφεύονται Ἑλληνίδας καὶ ἀκολουθοῦν ἤθη ἑλληνικά. Ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου σημειοῦται προσέγγισις Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Ἡ μονὴ Δαφνίου κατέχεται εἰσέτι ὑπὸ τῶν Λατίνων. Βονιφάτιος ὁ Θ' ἐπιτρέπει τὴν 18ην Μαΐου 1399 εἰς τὸν Ἀντώνιον Ταλέντι καὶ τὴν 9ην Μαΐου 1400 εἰς τὸν Κιστερσιανὸν Φραγκῖσκον, ἐκλεγέντας ἀντιστοίχως ἀρχιεπισκόπους Ἀθηνῶν, νὰ χειροτονηθοῦν ὑπὸ οἱουδήποτε Λατίνου ἐπισκόπου. Ὁ Πέτρος Strosserch, ἀββᾶς τοῦ Δαφνίου, μνημονευόμενος τὸ 1412, ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου (τῷ Παρθενῶνι). Οἱ Ἀτζαϊῶλαι παρέμειναν ἐν τῷ Δουκάτῳ τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Μωάμεθ τοῦ Β'. Ὁ τελευταῖος Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὁ Νικόλαος Protimus, ἀπέθανε τὸ 1483.

Ἀπὸ τοῦ 1456 μέχρι τοῦ 1821: Εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐγκατέλειψαν οἱ ξένοι τὴν πόλιν, ἐνῷ πολλαὶ οἰκογένειαι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς νήσους. Μετὰ τὸν κατὰ τὸ 1484 θάνατον τοῦ Νικολάου Protimus, Λατίνου ἀρχιεπισκόπου τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ἕδρα κατήντησεν εἰς ἁπλοῦν ψιλὸν ὄνομα. Αἱ περιοχαὶ τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, αἵτινες ἀπέμειναν ἄνευ Λατίνων ἐπισκόπων, ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν δικαι-

οδοσίαν τοῦ Βικαριάτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ ὀλίγοι Λατῖνοι τῶν Ἀθηνῶν ἐξυπηρετοῦντο ὑπὸ τῶν ἐντεῦθεν διερχομένων ἱερωμένων, οἵτινες προήρχοντο κυρίως ἐκ Ναυπλίου. Τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1641 ὁ Ἰησουΐτης πατὴρ Φραγκῖσκος Blaiseau ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἐκ Ναυπλίου. Οἱ ὀρθόδοξοι προύχοντες τῆς πόλεως ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς κυβερνῶντας νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ παραμείνῃ ἐνταῦθα, ἵνα διδάξῃ εἰς τὰ τέκνα των ξένας γλώσσας, ὑποσχόμενοι ἀνταπόκρισιν εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας του. Ὁ Blaiseau ἐγκατεστάθη εἰς Ἀθήνας τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1642 μεθ' ἑνὸς συμμοναστοῦ. Ἠγόρασε μίαν οἰκίαν παρὰ τὸ μετόχιον τῆς μονῆς τῆς Πεντέλης, καθιδρύσας ἐκεῖ καὶ ναόν. Ἡ οἰκία σημειοῦται ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῶν Ἀθηνῶν, ὅπερ κατήρτισαν κατὰ τὸ 1670 οἱ Καπουκῖνοι πατέρες, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ 1675 ὑπὸ τοῦ Guillet (de la Guilletière). Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Blaiseau τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1642, οἱ Ἰησουΐται ἀπεσύρθησαν εἰς Εὔβοιαν. Ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τῶν Καπουκίνων κατὰ τὸ 1658. Τὸ 1665 ἔφθασεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ Simon de Compiegne. Τὸ 1669 ἠγόρασε μίαν οἰκίαν, τῆς ὁποίας ὁ κῆπος περιελάμβανε τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους. Ἐπειδὴ δὲν εἶχον οἱ ξένοι δικαίωμα ν' ἀγοράζουν ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ δὲν παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὸν ἡ οἰκία, ἔφθασεν ἡ ὑπόθεσις πρὸ τοῦ Καδῆ. Οὗτος ἀνεγνώρισε τὴν νομιμότητα τῆς πωλήσεως, ἐφ' ὅσον ὁ πατὴρ Simon ἐγένετο πολίτης Ἀθηναῖος, ἀλλ' ὑπεχρέωσε τὸν ἀγοραστὴν «νὰ μὴ θίξῃ τὸ Φανάρι καὶ νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς τοὺς θέλοντας νὰ τὸ ἴδουν περιέργους». Ἰχνογράφημα σχεδιασθὲν ὑπὸ τοῦ James Stuart πρὸ τοῦ 1788 διέσωσε τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου κατοικητηρίου. Οἱ Καπουκῖνοι κατέστησαν γνωστὰς εἰς τὴν Εὐρώπην τὰς ἀρχαιότητας τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῶν σοφῶν, οἵτινες ἐπισκεπτόμενοι τὸ κατάλυμά των ἐπληροφοροῦντο σχετικῶς. Ὁ πατὴρ Robert de Dreux ἦλθεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1669, ἔγραψε δὲ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσε τὸ 1925 ὁ Hubert Pernot. Τὸ 1672 ὁ Ἰησουΐτης Babin ἔγραψε τὴν ἐπιστολιμαίαν διατριβὴν «Ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν», ἥτις ἐδημοσιεύθη τὸ 1674. Ὁ Λόρδος Βύρων παρέμεινεν ὁμοίως πλησίον τῶν Καπουκίνων. Τὸ μοναστήριον ἐπεσκευάσθη τὸ 1845 καὶ τὸ 1886.

Ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1875: Ὅταν ἐκηρύχθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1821 ὁ πόλεμος τῆς ἀνεξαρτησίας, αἱ προσωριναὶ κυβερνήσεις εἶχον συνάψει σχέσεις μετὰ τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Νάξου καὶ τοῦ ἐν Ἀγκῶνι ἀντιπροσώπου τῆς Ἁγίας Ἕδρας Ἰωάννου - Ἀντωνίου Benvenuti. Ἡ Ἁγία Ἕδρα ἐθεώρησεν ὠφέλιμον νὰ ὀνομάσῃ, τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1833, τὸν ἐπίσκοπον Σύρου Ἀλοΐσιον Μαρία Blansis ἀποστολικὸν ἐπιτετραμμένον διὰ τὰς ἠπειρωτικὰς καὶ νησιωτικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος τὰς στερουμένας ἐπισκόπου Λατίνου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τοῦτον τὴν 15ην/27ην Μαΐου 1838 (κοινοποίησις τῆς 28ης Μαΐου 1838 ὑπ' ἀριθ. 20734/1620). Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Blansis εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σύρου Ἰωσὴφ - Μαρία Albertis ὠνομάσθη ἀποστολικὸς ἐπιτετραμμένος καὶ ἀνεγνωρίσθη διὰ βασιλικοῦ διατάγματος κοινοποιηθέντος τὴν 20ὴν Ἀπριλίου 1853 (ἀριθμ. 2151/1073). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὸ ἑλληνικὸν κράτος προσέφερεν εἰς τοὺς Λατίνους τῶν Ἀθηνῶν μουσουλμανικὸν τέμενος μετατραπὲν εἰς ναόν, παρὰ τὸν ἀρχαῖον τοιοῦτον τοῦ Αἰόλου, «στοὺς Ἀέρηδες». Ἀλλ' ἐπὶ τῇ προϊούσῃ αὐξήσει τῶν πιστῶν, Πῖος ὁ Θ' ἀπεφάσισε τὴν οἰκοδόμησιν μητροπολιτικοῦ ναοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (ἐπὶ τῆς σημερινῆς λεωφόρου Πανεπιστημίου). Τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Λέοντος φὸν Κλέντζε, ἐξετελέσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου Καυταντζόγλου. Ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τοῦ γηπέδου τὸ 1851, ἡ οἰκοδόμησις συνετελέσθη μετὰ δεκατριετίαν, τὸ 1864. Εἶναι μνημεῖον ὡραῖον μετὰ μαρμαρίνου περιστυλίου. Τὸ ἐσωτερικὸν κοσμεῖται διὰ 12 κιόνων καὶ 4 μονολίθων παραστατῶν πρασίνου μαρμάρου τῆς Τήνου, ὕψους 5 μέτρων. Ὀκτὼ ὑαλογραφήματα, ἐκτελεσθέντα ἐν Γερμανίᾳ, παριστάνουν τὸν Ἅγιον Ὄθωνα, τὴν Ἁγίαν Ἀμαλίαν καὶ 4 ποντίφηκας Ἕλληνας. Ἡ κόγχη τῆς ἀψῖδος καὶ τὰ θυσιαστήρια κοσμοῦνται δι' ὡραίων πινάκων. Ὁ ναὸς ἐγκαινιάσθη τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1864. Τὴν 12ην Αὐγούστου 1871 μετετράπη εἰς Βασιλικήν.

Ἀπὸ τοῦ 1875 μέχρι σήμερον: Τὴν 9ην Ἰουνίου 1874 Πῖος ὁ Θ' ὠνόμαζε τὸν ἐπίσκοπον Τήνου Ἰωάννην Μαραγκὸν ἀποστολικὸν ἐπιτετραμμένον. Ἀνεγνωρίσθη διὰ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 13ης Ἰουλίου 1874. Τὴν 13ην Ἰουλίου 1875 ὁ αὐτὸς πάπας ἐπανίδρυσε τὴν λατινικὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν καὶ τὴν 23ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὠνόμαζε τὸν Ἰωάννην Μαραγκὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν. Τὴν 18ην Νοεμβρίου 1885 τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἀπηύθυνεν ἔγγραφον «πρὸς τὸν Ἰωάννην Μαραγκὸν καθολικὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἀθηνῶν». Διὰ προτάσεως τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, προέδρου τῆς κυβερνήσεως, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α' ἀναθέτει εἰς τὸν Ἰωάννην Μαραγκὸν νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ εἰς τὰς ἐν Ρώμῃ ὀργανωθείσας τὸ 1888 τελετάς, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἰωβηλαίου τοῦ πάπα Λέοντος ΙΓ'.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν περιλαμβάνει σήμερον 5 λατινικὰς ἐνορίας: τὸν Ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, τὸν Εὐαγγελισμὸν εἰς Καλλιθέαν, τὸν Βασιλέα Χριστὸν εἰς Παγκράτι, τὸν Ἅγιον Ἰωσὴφ εἰς Κολοκυνθοῦ καὶ τὸν Ἅγιον Λουκᾶν εἰς Παλαιὸν Ἡράκλειον. Ἐκ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν ἐξαρτῶνται ἐπίσης ἡ ἐνορία Λαυρίου (Ἁγία Βαρβάρα), Πειραιῶς (Ἅγιος Παῦλος) καὶ Πατρῶν (Ἅγιος Ἀνδρέας). Τὸ Βικαριᾶτον Θεσσαλονίκης, ἱδρυθὲν τὴν 19ην Μαρτίου 1926, τελεῖ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Ἀθηνῶν, περιλαμβάνει δὲ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Θράκην, μετ' ἐνοριῶν εἰς Θεσσαλονίκην, Βόλον, Καβάλλαν καὶ Ἀλεξανδρούπολιν, ἐξυπηρετουμένων ὑπὸ κλήρου secularis.

Κατάλογος τῶν Ἀρχιεπισκόπων

Α'. Ἀρχιεπίσκοποι ἐπὶ Φραγκοκρατίας

Βεράρδος (1206; — 1209).
Κορράδος de Summo (μνημονεύεται τὸ 1214 καὶ τὸ 1223).
. . . . . .
Ρ. (1268 — 1273).
Huldric (1273 — ;).
Στέφανος Mangiateri O. P. (περὶ τὸ 1300).
Ἀντώνιος de Talentis O. S. B. (; — †1339).
Φραγκῖσκος O. Cist. (1339 — ;).
Νικόλαος (1345 — 1351).
Ἰωάννης (8 Ἰουνίου 1351 — 1357).
Νικόλαος de Raymondo (19 Ἰουν. 1357 — †6 Ἰουν. 1365).
Φραγκῖσκος O. F. M. (20 Αὐγ. 1365 — 1310).
Ἰωάννης († 1370).
Ἀντώνιος Ballister O. F. M. (27 Μαρτίου 1370 — 1387).
Ἀντώνιος de Cenebreda O. P. (1382; — 1388).
Ἀντώνιος de Blaise O. F. M., ὀνομασθεὶς τὸ 1387, δὲν κατέλαβε τὴν ἕδραν του. Τὴν 14ην Μαΐου 1388 ἀναφέρεται ὡς τιτουλάριος.
Γεράρδος Boem O.F.M. (1388. Τὴν 4ην Ἰουνίου 1391 δὲν εἶχε καταλάβει τὴν ἕδραν του).
Φῆλιξ de Puyadel (; — †1390).
Λουδοβῖκος Aliotto (1392 — 1399).
Ἀντώνιος (1399 — 1400).
Φραγκῖσκος (31 Μαρ. 1400 — 1409).
Ἀντώνιος — Νικόλαος de Lucho O. Carm. (6 Σεπτεμ. 1409 — 1426).
Ἰωάννης — Ἀντώνιος Corinthio (1426 — 1427).
Φραγκῖσκος (1427 — 1429).
Φίλιππος Aulini (1429 — 1446).
Ἄγγελος (; — ;).
Ἀντώνιος (; — ;).
Νικόλαος Protimus ἢ Protinus (1446, τιτουλάριος ἀπὸ τοῦ 1456, ἀπέθανε τὸ 1483 ἢ τὸ 1484).

Β'. Τιτουλάριοι

Νικόλαος Nicolini (1483; — 1496).
Κωνσταντῖνος Eurli (1496 — 1500).
Ἀντώνιος Trombetta O. M. Conv. (1514 — ;).
Βερναρδῖνος Cherio O. F. M. (1517 — ;).
Ἰωάννης de Barton (1535 — 1544).
Ἀλέξανδρος Gordon (1551 — 1558).
. . . . . .
Ἀττίλιος Amaltei (1595 — 1633).
Γασπὰρ Mattei (1639 — 1643).
Νικόλαος Guidi di Bagno (1644 — 1657).
Ἰάκωβος Altoviti (1658 — 1667).
Κάρολος de Vecchi (1667 — ?).
Ἰωσὴφ Vallemani (1701 — 1707).

Πέτρος Corradini (1710 — 1712).
Σίλβιος de Cavallieri (1712 — 1717).
Βαρθολομαῖος Massei (1726 — 1730).
Ξαβέριος — Νικόλαος (1732 — 1738).
Ἰγνάτιος Reali (1738 — 1748).
Λουδοβῖκος Merlinini (1752 — 1758).
Νικόλαος Albini (1759).
Κάρολος Boschi (1759 — 1766).
Κλεῖτος de V (1711 — 1772).
Ἰωσὴφ — Μαρία Contessimi (1782 — 1784).
Ἰούλιος — Καῖσαρ, (μνημονεύεται ἀπὸ τοῦ 1785 — ;).
Κάμιλλος Campanelli (; — 1805).
Ἰωσὴφ Φραγκῖσκος Guerrieri (1816 — 1819).

Γ΄. Ἀπὸ τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ ἐντεῦθεν

1. Τιτουλάριοι Ἀρχιεπίσκοποι

Ἰωάννης Falsacappa (1821 — 1823).
Φίλιππος Filonardi (1823 — 1826).
Φραγκῖσκος Tiberi (1827 — 1832).
Λαυδοβῖκος Tevoli (1832 — 1839).
Μαριανὸς Falcinelli - Antoniacci (1857 — 1873).

2. Ἀποστολικοὶ Ἐπιτετραμμένοι

Λουδοβῖκος — Μαρία Βλάνσις, ἐπίσκοπος Σύρου (28 Σεπτεμ. 1833 — 30 Ὀκτωβ. 1851).
Ἰωσὴφ — Μαρία Ἀλβέρτης, ἐπίσκοπος Σύρου (1851—1874).
Ἰωάννης Μαραγκός, ἐπίσκοπος Τήνου (9 Ἰουν. 1874—1891).

3. Ἀρχιεπίσκοποι — Ἀποστολικοὶ ἐπιτετραμμένοι

Ἰωάννης Μαραγκὸς (23 Ἰουλ. 1875 — 17 Δεκ. 1891).
Μιχαὴλ Ριβέλλης, τοποτηρητὴς (1891 — 1892).
Ἰωσὴφ Ζαφίνος (29 Ἀπρ. 1892 — 5 Φεβρ. 1895).
Γαϊτάνος Δεάγγελης (10 Μαΐου 1895 — 30 Μαρτ. 1900).
Ἀντώνιος Δελένδας (22 Αὐγ. 1900 — ; Σεπτ. 1911).
Λουδοβῖκος Πετὶ (26 Φεβρ. 1912 — 1 Φεβρ. 1926).
Ἰωάννης - Βαπτιστὴς Φιλιππούσης (24 Φεβρ. 1927 — 29 Μαΐου 1947).
Μᾶρκος Σιγάλας (29 Μαΐου 1947 — 14 Μαρτ. 1950).
Γεώργιος Ξενόπουλος, ἐπίσκοπος Σύρου, Τοποτηρητὴς (1 Ἀπρ. 1950 — 11 Μαρτ. 1953).
Μάριος Μακριωνίτης (11 Μαρτ. 1953 — 8 Ἀπρ. 1959).
Βενέδικτος Πρίντεζης (ἀπὸ 15 Μαΐου 1959).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. J. Babin, Relation de l' état présent de la ville d' Athènes..., Lyon 1674. Buchon, Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies, Α΄, μέρος II, Paris 1843, σ. 254 - 261 : Διαθήκη τοῦ Νερίου Acciaioli. A. Carayon, Relation inédite des Missions de la Compagnie de Jésus à Constantinople et dans le Levant au XVIIe siècle. Poitiers — Paris 1864, σ. 138 - 148. Eubel, Hierarchia Catholica Medii Aevi, Α΄, σ. 116-117, Β΄, σ. 110, Γ΄, σ. 135-136. P. Fabre, Un vidimus de Conrand, archevêque d' Athènes, Mélanges d' Archéologie et d' Histoire de l' Ecole Française de Rome, ΙΕ΄, 1895, σ. 71-76. F. Gregorovius, Athen und Athenais, Schicksale einer Stadt und einer Kaiserin im byzantinischen Mittelalter, Dresden 1927, σ. 177-535 καὶ 590-591. Π. Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὀρθοδόξων, Ἀθῆναι 1958, σ. 700. Εἰς τὰς σελίδας 637-670 λίαν ἐνδιαφέρουσα βιβλιογραφία περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Καθολικῆς Ἐκκλησίας. G. Hofmann, La Chiesa Cattolica in Grecia, Orientalia Christiana Periodica, Β΄, ἀρ. 1-2, 1936, σ. 164-190 καὶ 395-436. R. Janin, Athènes, DHGE, V., Paris 1931, σ. 21-27, 38-42. Ἰ. Κωνσταντινίδου, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1876, σ. 397-481. Sr de la Guilletiere, Athènes ancienne et nouvelle... avec un plan de la ville d' Athènes, Paris 1675. Σπ. Λάμπρου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1904, Α΄, σ. 427-450, 479-484, 527-533, Β΄, σ. 212-232, 251-271, 572-620. Θ. Σ. Λάσκαρι, Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ ἀπόψεως δημοσίου Δικαίου, ἀνατύπωσις ἐκ τῆς ἐφημερίδος τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας, Ἀθῆναι 1924. Le Quien, Oriens Christianus, Paris 1740, Γ΄, σ. 837-844. R. Loenertz, Athènes et Néopatras. Regestes et Notices pour servir à l' histoire des duchés catalans (1311-1394), Archivum FF. Praedicatorum, XXV (1955), σ. 100-212 καὶ 428-431. Τοῦ αὐτοῦ, Athènes et Néopatras, Regestes et documents pour servir à l' histoire ecclésiastique A. FF. P., XXVI, (1956), σ. 5-91. J. Longnon, L' organisation de l' Église d' Athènes par Innocent III, Mémorial Louis Petit, Archives de l' Orient Chrétien I, Bucarest 1948, σ. 336-346. W. Miller, The Latins in the Levant... (1204-1566), London 1908, σ. 49-377 καὶ 438, 461, 477. G. Millet, Le monastère de Daphni, Paris 1899, κεφ. Γ΄. Β. Μέξα, Οἱ καθολικοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐν ἐφημερὶς Καθολική, Δ΄, (1932), ἀρ. 95, 96, 98, 99, 100. Relation de l' Etablissement des PP. de la Compagnie de Jésus en Levant, Edition conforme au manuscrit de la Bibliothèque Nationale, publié par Emile Legrand, Paris 1869, σ. 46-54. M. K. Setton, Athens in the later twelfth century, Speculum, Cambridge (Mass.) XXVI (1944), σ. 198-200. The Avignonese Papacy and the Catalan Duchy of Athens, ἐν Byzantion, XXVII (1944-1945), σ. 281-303. Catalan Domination of Athens 1311-1388, Cambrigde (Mass.) 1948, σ. 79-98. Ἰ. Στρέϊτ, Τινὰ περὶ τῆς θέσεως τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐν Ἀθήναις 1913.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΔΑΛΕΖΙΟΣ

Σύγχρονος ὀργάνωσις. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν σήμερον περιλαμβάνει ποίμνιον, ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων πιστῶν τῶν νήσων, τῶν διπλωματικῶν ἀποστολῶν καὶ τῶν προσφύγων, καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἐκπροσώπων τριῶν λειτουργικῶν ρυθμῶν.

Α΄. Λατινικὸς ρυθμός. Τούτου προΐσταται ὁ ἐκ Σύρου Σεβ. Βενέδικτος Πρίντεζης, χειροτονηθεὶς τὴν 21ην Ἰουνίου 1959 ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ «Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν,» μὴ ἀναγνωριζομένου ἀμέσως δι' ἐπισήμου πράξεως τῆς Πολιτείας. Οὗτος εἶναι καὶ ἀποστολικὸς διαχειριστὴς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κερκύρας καὶ τῶν ἐπισκοπῶν Ζακύνθου—Κεφαλληνίας, ὡς καὶ βικάριος τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν περιλαμβάνει τὴν Πελοπόννησον καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἑδρεύει παρὰ τὴν Βασιλικὴν τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου (Λεωφ. Πανεπιστημίου 22).

Ὁ Λατῖνος οὗτος Ἱεράρχης ἔχει δικαιοδοσίαν διοικήσεως τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου, τῆς περιουσίας καὶ τῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του καὶ ἀσκεῖ πνευματικὴν ἐποπτείαν εἰς τὸν κλῆρον τῶν μοναχικῶν ταγμάτων καὶ διὰ τῶν «παραστατῶν» ἱερέων εἰς ἅπαντα τὰ σωματεῖα. Ὁ κλῆρος του κάτοχος ἀνωτέρας πανεπιστημιακῆς μορφώσεως κατὰ κανόνα, διαβιοῖ λόγῳ τῆς ἀγάμου ἰδιότητος εἰς οἶκον παρὰ τοὺς ἐνοριακοὺς ναούς, «τὸ πρεσβυτέριον», ὑπὸ κοινοβιακὸν σύστημα καὶ διαρκῆ πνευματικὴν ἐνασχόλησιν.

Ἐνορίαι εἰς Ἀθήνας εἶναι: α) Ὁ Καθεδρικὸς ἱ. ναὸς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, τοῦ ὁποίου ὁ ἐφημέριος θεωρεῖται ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ καλεῖται εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτάς. β) Ὁ ἱ. ναὸς τοῦ Χριστοῦ Βασιλέως, Παγκρατίου (Τιμοθέου 51), ἐφημερευόμενος ὑπὸ τῶν Καπουκίνων ἱερομονάχων. γ) Ὁ ἱ. ναὸς Ἁγίου Ἰωσήφ, εἰς Κολοκυνθοῦ. δ) Ὁ ἱ. ναὸς τοῦ

Ἐσωτερικὸν τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν ἐν Ἀθήναις Ρωμαιοκαθολικῶν.

Ἁγίου Λουκᾶ εἰς Παλ. Ἡράκλειον Ἀττικῆς. ε) Ὁ ἱ. ναὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰς Καλλιθέαν καὶ στ) εἰς Πειραιᾶ ὁ ἱ. ναὸς Παύλου (Φίλωνος 23). Ἐπίσης ὑπάρχουν καὶ τὰ παρεκκλήσια: τῆς Ἱερᾶς Καρδίας τοῦ Ἰησοῦ (Μιχ. Βόδα 28) ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς τῶν Ἰησουϊτῶν, τῆς Ἁγίας Θηρεσίας εἰς τὴν ἐν Κυψέλῃ Μονὴν τῶν Ἀσσομψιονιστῶν, τῆς Ἁγίας Θηρεσίας τοῦ βρέφους Ἰησοῦ εἰς Νέον Ἡράκλειον Ἀττικῆς, Ἱερᾶς Καρδίας, Λεοντείου Λυκείου (Πατησίων), Ἁγ. Ἰωσήφ, τῆς ὁμωνύμου σχολῆς Καλογραιῶν (Χαρ. Τρικούπη 10), εἰς Ψυχικόν, Ἁγ. Παρασκευήν, Νεκροταφεῖον Παλ. Ἡρακλείου κ.λ.π.

Οἱ ναοί, τύπου τρικλίτου ἢ μονοκλίτου ξυλοστεγοῦς Βασιλικῆς, ἑορτάζουν μὲ ἰδιαιτέραν λαμπρότητα τὴν λιτανείαν τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς (Θ. Εὐχαριστίας), τὴν ἐπίσκε-

ψιν τοῦ Ἐπισκόπου διὰ τὴν μετάδοσιν τοῦ χρίσματος εἰς τὰ συμπληρώσαντα τὴν κατήχησίν των παιδία τῆς ἐνορίας, τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων καὶ κατὰ τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου τοῦ ναοῦ. Ἐπίσης σπουδαίας σημασίας διὰ τὰς ἐνορίας εἶναι αἱ «ἐτήσιαι πνευματικαὶ ἀσκήσεις», τὰ κηρύγματα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ εἰδικῶς διὰ τὸν Καθεδρικὸν ναὸν καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Ἑλληνορρύθμων (Ἀχαρνῶν 246) τὸ «Ὀκταήμερον δεήσεων ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως» τελούμενον ἑκάστην τρίτην ἑβδομάδα, τοῦ Ἰανουαρίου μὲ εἰδικὰς ἀκολουθίας, διαλέξεις καὶ προσευχὰς ἑνωτικοῦ περιεχομένου. Ἑκάστη ἐνορία διατηρεῖ κατηχητικὸν σχολεῖον καὶ ἰδίαν φιλανθρωπικὴν κίνησιν καὶ βοηθεῖται ὑπὸ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι: α) Ἀνδρῶν: Τῶν Ἰησουϊτῶν, τῆς Μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου ἢ Ἀσσομψιονιστῶν, τῶν Καπουκίνων, τῶν Μαριανῶν ἀδελφῶν, τῶν ἀδελφῶν τῶν Χριστ. Σχολῶν, τοῦ γ' τάγματος Ἁγ. Φραγκίσκου. β) Γυναικῶν: Τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ, τῶν Οὐρσουλινῶν, τῶν Καρμηλιτισσῶν, τῶν Ἀδελφῶν τοῦ «Τιμίου Σταυροῦ», τῶν μικρῶν ἀδελφῶν τῆς Μαρίας «βοηθῶν τοῦ Κλήρου». Ἔργα τῆς Λατινικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς εἶναι: α) Τὸ Ὀρφανοτροφεῖον «Ἁγ. Διονυσίου», ἱδρυθὲν τὸ 1953 ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μαρίου Μακρυωνίτη, β) αἱ Παιδικαὶ κατασκηνώσεις «Ἁγίου Διονυσίου» εἰς Λαύριον, γ) τὸ Λατινόρρυθμον ἱεροσπουδαστήριον «Ἅγ. Παῦλος», δ) τὰ ἀναρρωτήρια «Τίμιος Σταυρὸς» καὶ «Παναγίας Ἐλπίδος» κ.λ.π.

Β'. Ἑλληνικὸς ρυθμός. Ὁ «Ἑλληνικὸς ρυθμὸς» εἰσέρχεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἀθήναις Ρωμαιοκαθολικῶν διὰ τοῦ Ἐπισκόπου Θεοδωρουπόλεως Γεωργίου Χαλαβαζῆ († 7-11-57) τὸν Αὔγουστον τοῦ 1922. Τοῦτον διεδέχθη τὴν 12ην Μαρτίου 1958 ὁ ἐκ Βάρης Σύρου Σεβ. Ὑάκινθος Δημητρίου Γάδ, μέχρι τότε διευθυντὴς τοῦ Γραφείου «Καλοῦ Τύπου» καὶ συγγραφεύς, μὲ τὸν τίτλον τοῦ Ἐπισκόπου Γρατιανουπόλεως, Ἀποστολικοῦ ἐξάρχου Ἑλληνορρύθμων (Ἑνωτικῶν) Καθολικῶν Ἑλλάδος. Ἡ δικαιοδοσία του εἶναι ἐφ' ὅλων τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, οἵτινες ἀκολουθοῦν τὴν Βυζαντινὴν λειτουργικὴν παράδοσιν καὶ ἑδρεύει παρὰ τὸν ἀνεγερθέντα ἐσχάτως (1962) ἱ. ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος (Ἀχαρνῶν 246). Τὰ καθήκοντά του ἀσκεῖ τῇ συνεργασίᾳ ἀδελφότητος ἐκ 15 ἱερομονάχων καὶ ἐκ 30 μοναζουσῶν τοῦ τάγματος «Παμμακαρίστου» καὶ τῶν «μικρῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ».

Ἐνοριακὸς ναὸς τῶν Ἑλληνορρύθμων εἶναι ὁ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀνοικοδομηθεὶς κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἐντὸς πενταετίας. Ἐπίσης ὑπάρχουν καὶ δύο παρεκκλήσια,

Ὁ νεόδμητος ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Ἑνωτικῶν (Οὐνιτῶν).

τὸ ἓν εἰς τὸ νοσοκομεῖον «Παμμακάριστος» καὶ τὸ ἕτερον εἰς Νέαν Μάκρην Ἀττικῆς. Ἡ ἐνορία τῆς Ἁγ. Τριάδος διεξάγει μὲ ἐπισημότητα τὴν περιφορὰν τοῦ ἐπιταφίου της ὡς καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ ναοῦ, διὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ Ἀρμενίου ἐξάρχου, ἱερέων καὶ μοναχῶν. Ἡ θ. λειτουργία τελεῖται καθ' ἑκάστην τὴν 7.30 π.μ. καὶ τὴν Κυριακὴν τὴν 9.30 π.μ. μὲ ψαλμῳδίαν βυζαντινὴν κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἰδιαίτερα ἔργα τῆς ἐξαρχίας εἶναι: α) Τὸ ἱδρυθὲν τὸ 1946 νοσοκομεῖον τῆς Θείας Προνοίας «ἡ Παμμακάριστος» (Ἰακωβιτῶν), τοῦ ὁποίου πρόεδρος εἶναι ὁ ἑκάστοτε ἐπίσκοπος, β) τὸ ἵδρυμα Παιδικῶν ἐξοχῶν τῆς «Παμμακαρίστου» εἰς Νέαν Μάκρην Ἀττικῆς, γ) τὸ «Γραφεῖον τοῦ Καλοῦ Τύπου», ἱδρυθὲν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1936, δ) Αἱ «Ἑστίαι τῆς Θείας Προνοίας», ε) Τὸ Ἱεροσπουδαστήριον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, στ) Ἡ στέγη φοιτητοῦ καὶ ζ) τὸ Ὀρφανοτροφεῖον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων.

Γ'. Ἀρμενικὸς ρυθμός. Ἔξαρχος τῶν Ἀρμενορρύθμων Καθολικῶν ἀπὸ τοῦ 1948 εἶναι ὁ Ἀρχιμ. Ἰωσὴφ Χαντζιάν, ὅστις βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου Ι. Κουγιουνιάν, ποιμαίνει δύο ἐνορίας: τὴν τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου εἰς Δουργούτιον καὶ τῆς Ἁγίας Θηρεσίας εἰς Κοκκινιὰν (Νίκαιαν).

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ παρουσία εἰς Ἀθήνας εἶναι δυναμική, διὰ τῆς συντόνου δράσεως πολυαρίθμων θρησκευτικῶν κινήσεων, ἀδελφοτήτων, σωματείων κ.λ.π. Σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι: Ἡ «Σταυροφορία τῆς Θ. Εὐχαριστίας», ἡ «Ἀδελφότης τοῦ Ροδαρίου», ἡ «Λεγεὼν τῆς Μαρίας», ἡ φιλόπτωχος ἀδελφότης «ὁ Ἅγ. Ἀντώνιος», ἡ ἀδελφότης «Ἀποστολῆς τῆς προσευχῆς», ὁ «Σύνδεσμος Ἑλλήνων Καθολικῶν», ἡ Ἀδελφότης «Παναγία ἡ Ἑνώτρια», ἡ «Ἑλληνικὴ Καθολικὴ Ἀδελφότης Νεανίδων», ἡ «Ἑλληνικὴ Καθολικὴ Δρᾶσις», ὁ «Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Καθολικῶν Κυριῶν», ἡ «Ἑλληνικὴ Καθολικὴ Ἀδελφότης νεανίδων ἡ Παμμακάριστος», ἡ «Ὀργάνωσις τοῦ ἐργαζομένου κοριτσιοῦ Ἅγ. Διονύσιος», ἡ «Ἑλλ. Καθολικὴ Φοιτητικὴ Ἑστία ὁ Βησσαρίων», ἡ «Ἐρασιτεχνικὴ Σκηνή», ἡ «Ἑλληνικὴ Καθολικὴ Λέσχη», ἡ ὀργάνωσις «Πάντα ἴσια», ἡ «Καθολικὴ ἐνοριακὴ Δρᾶσις», ἡ «Ἐπιτροπὴ Ἑλλ. Καθολικῶν ἀναπήρων», ὁ «Σύνδεσμος Καθολικῶν Πειραιῶς», ὁ «Σύνδεσμος Καθολικῶν Καλλιθέας», τὸ «Χριστ. κέντρον θεαμάτων», ὁ «Κύκλος Ἑνωτικῶν μελετῶν» κ.ἄ.

Τὴν 26ην Μαΐου 1960 συνῆλθεν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τριήμερον τὸ Α' Συνέδριον λαϊκῶν ὀργανώσεων καὶ ἀδελφοτήτων Ἀθηνῶν καὶ προαστίων καὶ συνεζήτησεν ἐπὶ τῶν ἑξῆς θεμάτων: Ἡ δρᾶσις τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τρόπος συντονισμοῦ δράσεως τῶν Καθολικῶν ὀργανώσεων, ἀναζήτησις τρόπου ἐκπαιδεύσεως μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἀπόρων καθολικῶν, ἡ δημογραφικὴ κατάστασις τῶν καθολικῶν καὶ ἡ θρησκευτικὴ καλλιέργεια, ἡ θρησκευτικὴ ἐπικοινωνία, ὁ Καθολικὸς Τύπος, κοινωνικαὶ ἐπαφαὶ καὶ συγκεντρώσεις, σύστασις γραφείου εὑρέσεως ἐργασίας κ.λ.π.

Ἀπὸ τοῦ 1928 ἐκδίδεται ἑβδομαδιαίως ἡ ἐφημερὶς «Καθολική», ἡμιεπίσημον ὄργανον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ρωμαιοκαθολικῆς Ἱεραρχίας, μὲ ἄρθρα καθολικῶν ἀπόψεων, εἰδήσεις, μελέτας, στατιστικὰς κ.λ.π. Διευθυντὴς ἀπὸ τὸ 1958 εἶναι ὁ π. Παῦλος Γρηγορίου Γκαρώ. Ἐπίσης ἐκδίδονται πρὸς χρῆσιν τῶν πιστῶν καὶ «Ὁ Ἀγγελιαφόρος τῆς Ἱερᾶς Καρδίας», τὸ «Δελτίον τῆς Ἁγ. Θηρεσίας» κ. ἄ.

Α. Π.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΩΝ Κ.Λ.Π.

1. Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἱδρύεται ἐν Ἀθήναις ὁ ἱερὸς ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, νεογοτθικοῦ ρυθμοῦ, πρὸς χρῆσιν τῶν παρεπιδημούντων Ἀγγλικανῶν, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων. Οὗτος ὑπάγεται εἰς τὸν Ἀγγλικανὸν ἐπίσκοπον τοῦ Γιβραλτάρ. Οἱ τοποθετηθέντες ἐκεῖ ἐφημέριοι ἀπεῖχαν πάσης προπαγανδιστικῆς κινήσεως καὶ διὰ τῶν καλῶν σχέσεών των πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐδημιούργησαν ἀτμόσφαιραν ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης. Ὁ ναὸς οὗτος κοσμεῖται μὲ πολλὰς ἀναμνηστικὰς ἐπιγραφὰς τῶν συμμαχικῶν ἀγώνων καὶ ἐσχάτως δι' εἰκόνων ὀρθοδόξου προελεύσεως. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις Ἀγγλικανῶν Ἱεραρχῶν γίνονται τελεταί, εἰς ἃς παρίστανται καὶ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ καθηγηταὶ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν εἰς ἔνδειξιν τῶν ἀμοιβαίων αἰσθημάτων φιλίας καὶ συνεργασίας μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων.

Α. Π.

2. Εὐαγγελικὴ Γερμανόγλωσσος Κοινότης. Ἡ Κοινότης αὕτη ἱδρύθη περὶ τὰ 1835 ὡς Εὐαγγελικὴ Κοινότης τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Παύλου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α΄ τὸ ἔτος 1913, ὅστις ἦτο ἔνθερμος προστάτης τῆς Κοινότητος ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, αὕτη κατέστη ἀνεξάρτητος καὶ μετωνομάσθη «Γερμανικὴ Εὐαγγελικὴ Κοινότης Ἀθηνῶν καὶ Περιχώρων». Τὸ ὄνομα αὐτὸ διετήρησεν ἡ Κοινότης μέχρι τοῦ ἔτους 1953 καὶ φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα «Εὐαγγελικὴ Γερμανόγλωσσος Κοινότης ἐν Ἑλλάδι». Ἡ τελευταία μετονομασία ἐγένετο μὲ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι τὰ μέλη τῆς Κοινότητος δὲν εἶναι μόνον Γερμανοὶ πολῖται, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ γερμανόφωνοι πολῖται τῆς Ἑλβετίας, τῆς Ὁλλανδίας, τὰς Αὐστρίας, τῆς Δανίας κ.λ.π.

Μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Κοινότητος συγκατελέγετο ὁ βασιλεὺς Ὄθων Α΄ τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ αὐλικοὶ οἵτινες ἦταν διαμαρτυρόμενοι τὸ θρήσκευμα, ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁμοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος Α΄. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐνεγράφησαν ὡς μέλη τῆς Κοινότητος καὶ ἄλλοι ἀλλοδαποὶ γερμανόφωνοι, μὴ ἀνήκοντες ὅμως εἰς τὸ περιβάλλον καὶ προσωπικὸν τῆς Αὐλῆς τοῦ Ὄθωνος Α΄. Μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν αὐτῶν κατέστη μεγαλύτερος καὶ ὑπερτέρει τῶν ἀρχικῶς περισσοτέρων αὐλικῶν τοιούτων.

Σήμερον ἡ Κοινότης ἔχει μέλη διαφόρων ἐθνικοτήτων, ἀκόμη καὶ Ἕλληνας, π.χ. γυναῖκας αἵτινες ἐκ τοῦ γάμου των ἀπέκτησαν τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν.

Ἡ Κοινότης διοικεῖται ἀπὸ 9μελὲς Συμβούλιον, τὴν δὲ προεδρικὴν θέσιν κατέχει μονίμως ὁ ἑκάστοτε ἐν ἐνεργείᾳ Πάστωρ τῆς Κοινότητος.

Οἱ διατελέσαντες ἀπὸ τοῦ 1835 μέχρι σήμερον Πάστορες τῆς Κοινότητος ἦσαν κυρίως Γερμανοί, ἀλλὰ καὶ Δανοὶ καὶ Ἑλβετοί.

Ὡς πρῶτος ναὸς τῆς Κοινότητος ἐχρησίμευσε τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἀνακτόρων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1835 μέχρι τὸ 1923 περίπου. Μετὰ ταῦτα αἱ λειτουργίαι ἐτελοῦντο εἴτε εἰς οἰκίαν τοῦ Πάστορος εἴτε εἰς μίαν αἴθουσαν τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1934, ὅτε ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ Κοινοτικὸν οἴκημα, αἱ λειτουργίαι τελοῦνται ἀνελλιπῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κοινότητος. Τὰ οἰκόπεδα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ Κοινοτικὸν τριώροφον οἴκημα, εἶναι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σίνα 66 καὶ 68, ἐδωρήθησαν εἰς τὴν Κοινότητα, ἐπιθυμίᾳ τῆς Αὐλῆς καὶ ἀποφάσει τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐπικυρωθείσῃ ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἡ ἐκκλησία ὀνομάσθη «Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ».

Ἡ Κοινότης εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ εὑρίσκεται εἰς συμβατικὴν σχέσιν μετὰ τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας (E. K. D.). Βάσει τοῦ συμβολαίου ἡ Ἐκκλησία τῆς Γερμανίας μεριμνᾷ διὰ τὴν ἰσοσκέλισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Κοινότητος ὑπὸ μορφὴν οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως καὶ διὰ τὴν ἑκάστοτε ἀποστολὴν τοῦ ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἐκλεγέντος Πάστορος.

Ἐν ἀναλογίᾳ μὲ τὴν Γερμανικὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑνώσεως, εἰς ἣν λουθηρανοὶ καὶ ρεφορμισταὶ χριστιανοὶ εἶναι ἡνωμένοι, ἡ ἡμετέρα Κοινότης εἶναι «ἡνωμένου δόγματος» (Uniert). Τὸ γεγονὸς τοῦτο εὗρε τὴν ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογήν του, ὅπου μετὰ τὸν πόλεμον ἠδύνατο νὰ εἶναι Πάστωρ τῆς Κοινότητος τοιοῦτος λουθηρανοῦ ἢ ρεφορμιστικοῦ δόγματος.

Ἡ Κοινότης διατηρεῖ Γηροκομεῖον διὰ τὰ γηραιὰ μέλη της.

Ἡ Κοινοτικὴ περίθαλψις διεξάγεται εἰς εὐρεῖαν κλίμακα μεταξὺ τῶν ἀπόρων μελῶν τῆς Κοινότητος καὶ τῶν οἰκογενειῶν των ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν. Διὰ τὰ μικρὰ τέκνα τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος λειτουργεῖ ἀπό τινος χρόνου μικρὸν νηπιαγωγεῖον.

Οἱ πόροι τῆς Κοινότητος εἶναι αἱ συνδρομαὶ τῶν μελῶν, οἱ ἔρανοι, αἱ δωρεαὶ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας.

Ἡ Κοινότης ἐκδίδει μηνιαῖον δελτίον εἰς τὴν γερμανικήν, ὅπερ κυκλοφορεῖ εἰς 1000 ἀντίτυπα καὶ διανέμεται δωρεάν. Ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἀριθμεῖ περίπου 300 ἐγγεγραμμένα μέλη.

Κατὰ τὰ ἔτη 1959-61 ἐγένοντο αἱ κάτωθι βαπτίσεις, γάμοι καὶ κηδεῖαι.

	1959	1960	1961
Βαπτίσεις	5	13	19
Γάμοι	8	16	16
Κηδεῖαι	6	5	10

Οἱ διατελέσαντες πάστορες τῆς Κοινότητος ἀπὸ 1833 μέχρι 1962

1833 — 1837 Meyer, Βαυαρία.
1837 — 1862 Luth, Ὀλντενμπουργκ.
1862 — 1864 ἄνευ πάστορος.
1864 — 1866 Hansen, Δανία.
1866 — 1869 G. W. Tamm, Πρωσσία.
1870 — 1876 W. Gossrau, Θουριγγία.
1877 — 1891 W. Petersen, Χολστάϊν.

Ἐσωτερικὸν τῆς Γερμανικῆς ἐκκλησίας ὁδοῦ Σίνα.

1893 — 1907 H. v. Schierstaedt, Βόννη.
1908 — 1917
1922 — 1923 Honig, Πομμερανία.
1923 — 1925 Spelmeyer, Βεστφαλία.
1925 — 1928 Bartels, Βεστφαλία.
1928 — 1936 D. C. Kindermann, Μπάντεν.
1936 ἐπίσκοπος D. Karow.
1936 — 1944 D. E. Schaefer, Σαξωνία.
1950 — 1953 K. A. Spycher, Ἑλβετία.
1953 — 1961 G. Moeckel, Ζιμπενμπούργκεν-Βεστφαλία.
1962 W. Heimer, Ρηνανία.

PAUL DOHLE

3. «Εὐαγγελικοί». Οἱ πρῶτοι Ἀθηναῖοι Διαμαρτυρόμενοι ἁλιεύονται ὑπὸ τῶν ἐνσκηψάντων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἱεραποστόλων καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἰωνᾶ Κίγκ (†1865). Τοῦτον διεδέχθη ὁ Μιχαὴλ Καλαποθάκης, ὅστις ἵδρυσεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1874 τὴν «Ἑλληνικὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησίαν» Καλβινικῆς ἀποχρώσεως, τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς μὲν διηύθυνεν οὗτος, βραδύτερον δὲ οἱ Σακελλαρίου, Κωνσταντίνου κ. ἄ. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν (1922) εἰσρέουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ Εὐαγγελικαὶ κοινότητες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀρχίζει μία περίοδος ἐντατικῆς διαδόσεως τῶν ἀρχῶν των καὶ ὀργανώσεως νέων κοινοτήτων. Οὕτω ἐν Ἀθήναις ὑφίστανται σήμερον οἱ ἑξῆς εὐκτήριοι οἶκοι:

α) Ὀπαδοὶ τοῦ «Εὐαγγελικοῦ δόγματος». 1) Ὁ παρὰ τὴν πύλην Ἀδριανοῦ νεόδμητος ναὸς τῆς «Α' Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας» (Ἀμαλίας 50), μὲ ποιμένα τὸν Μ. Κυριακάκην. 2) Ἡ «Β' Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία» (Ἀνδρούτσου 24), τὴν ὁποίαν ἐποίμαινεν ὁ εἰς Ἀμερικὴν ἀναχωρήσας Γ. Χατζηαντωνίου. 3) Ἡ «Ἀρμενικὴ Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία», εἰς Δάφνην (Κακλαμάνου 15), μὲ ποιμένα τὸν Γ. Δεμιρτσιάν. 4) Ἡ «Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία» Νικαίας, μὲ ποιμένα τὸν Ν. Λάμπρου.

β) Ὀπαδοὶ τοῦ «Ἐλευθέρου Εὐαγγελικοῦ δόγματος» ἢ τοῦ «Μεταλληνοῦ». 1) Ὁ εὐκτήριος οἶκος τῆς ὁδοῦ Ἀλκιβιάδου 3, μὲ ποιμένα τὸν Κ. Μεταλληνόν. 2) Εἰς Νέαν Σμύρνην ἕτερος εὐκτήριος οἶκος (Ὁμήρου 57) μὲ ποιμένα τὸν Κ. Σούμαν. 3) Εἰς Νέαν Ἰωνίαν, «Πευκάκια», ποιμὴν Ν. Φραγκόπουλος. 4) Εἰς Δάφνην (Δουργουτίου-Μελετ. Βασιλείου 18) Ἀρμενικός, μὲ ποιμένα τὸν Μαρτὰν Μαρτιροσιάν. 5) Εἰς Μελίσσια-Ἀττικῆς, μὲ ποιμένα τὸν Παν. Τζανετᾶτον καὶ 6) εἰς Νίκαιαν, μὲ ποιμένα τὸν Γ. Γληνόν. Ἐπιφανέστεροι τῶν ἐν Ἀθήναις Εὐαγγελικῶν εἶναι: Κ. Μεταλληνός, Δ. Μαγκριώτης, Γ. Παιδάκης, Σπ. Ζωδιάτης, Μιχ. Κυριακάκης.

Οἱ Ἕλληνες Εὐαγγελικοὶ ἔχουν ἱδρύσει καὶ βιβλιοπωλεῖα, εἰς ἃ πωλοῦνται πάντα τὰ περιοδικὰ καὶ φυλλάδια των εἰς μικρὰν τιμήν. Τὰ βιβλιοπωλεῖα εἶναι: 1) Βιβλιοπωλεῖον ὁ «Λόγος», ὁδὸς Ἐμμ. Μπενάκη 28, μὲ διευθυντὴν τὸν Ἀλέκον Δρακόπουλον. Τοῦτο στεγάζεται εἰς ἰδιόκτητον οἴκημα ἀγορασθὲν ὑπὸ τῆς American Mission to Greeks ἀντὶ 28.000 $. 2) Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐλευθέρας Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας», ὁδὸς Ἀλκιβιάδου 3, μὲ διευθυντὴν τὸν Ἰωσὴφ Βεντούραν.

Ὁ Τύπος παίζει εἰς τὴν ἐποχήν μας σπουδαιότατον ρόλον διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἰδεῶν. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ὑπὸ τῶν ποιμένων τῶν «Εὐαγγελικῶν Ἐκκλησιῶν». Εἶναι γνωστὴ ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια τοῦ πάστορος Σπ. Ζωδιάτη, ὅστις δαπανᾷ μεγάλα καθ' ἑβδομάδα ποσὰ διὰ νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὰς καθημερινὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ ἑβδομαδιαῖα περιοδικὰ ὡς «ξένη δημοσίευσις» τὸ κήρυγμά του.

Περιοδικά: 1) «Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς», (μηνιαῖον), ἐκδίδεται ὑπὸ Μ. Β. Κυριακάκη, 2) «Φῶς», ἐκδίδεται ἀπὸ 13ετίας ὑπὸ Ι. Ξηρίκωστα (Ἐλευσινίων 22), 3) Ἡ «Φωνὴ τοῦ Εὐαγγελίου», (μηνιαῖον), ὑπεύθυνος Α. Δρακόπουλος, (Ἐμμ. Μπενάκη 28), 4) «Ὁ ἐπιούσιος ἄρτος», τριμηνιαία ἔκδοσις, (Μπενάκη 28), 5) «Σάλπισμα», μηνιαῖον, ὑπεύθυνος Γ. Ἀλεξανδρῆς, (Ἀλκιβιάδου 3), 6) «Παιδικὰ φύλλα», μηνιαῖον, ὑπεύθυνος Γ. Α. Χατζηαντωνίου, (Ἀνδρούτσου 24), κ.ἄ.

Κατασκηνώσεις: 1) «Ἑλληνικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας», εἰς περιοχὴν Καλάμου Ἀττικῆς, ἀρχηγὸς Μαρία Συμπόνη, παῖδες 200 περίπου, 2) «Ἐλευθέρας Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας», περιοχὴ Σουνίου, ἀρχηγὸς Ἑλένη Ρημάκη, παῖδες 250 περίπου.

4. Ἀδβεντισταὶ ἢ Σαββατισταί: Οὗτοι τηροῦν τὸ Σάββατον ὡς ἀργίαν καὶ πιστεύουν εἰς χιλιετῆ βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ, ἀπορρίπτουν δὲ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν αἰωνίαν κόλασιν. Ἐνεργοῦν δι' «ἱεραποστόλων» εἰς συγκεντρώσεις καὶ ἀποστέλλουν διάφορα ἔντυπα. Τὸ κέντρον των εἶναι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κεραμεικοῦ 18 (ἔτος ἱδρύσεως 1950) καὶ ἱεροκῆρυξ ὁ Χριστ. Χριστοφορίδης. Εἰς ἕτερον εὐκτήριον οἶκον των εἰς Νίκαιαν, Σολωμοῦ 39, προϊσταμένη εἶναι ἡ Μαρία Κάλφα. Ἐκδίδουν τὸν «Φάρον τῆς Νεολαίας».

5. Πεντηκοστιανοὶ ἢ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Πεντηκοστῆς. Οὗτοι ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν τὸ χάρισμα τῆς γλωσσολαλίας καὶ δύναται ἑπομένως νὰ λαλοῦν γλώσσας ὡς οἱ ἐμπνευσμένοι χαρισματοῦχοι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων. Κατέχουν ἰδιόκτητον ναὸν εἰς τὴν ὁδὸν Αἰόλου 43 καὶ ποιμήν των εἶναι ὁ Εὐάγγ. Φωτίου. Ἕτερος ναός των ὑπάρχει εἰς Κορυδαλλὸν Νικαίας, Ταξιαρχῶν 41, ἱδρυθεὶς τὸ 1954, μὲ ποιμένα τὸν Ν. Καρακωστάνογλου.

6. Ὀπαδοὶ τοῦ Δόγματος τῶν «Εὐαγγελιστῶν». Τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐχούσης τρεῖς εὐκτηρίους οἴκους (Σπ. Τρικούπη 3, Ἀριστοτέλους 54, Πλαπούτα 42), προΐσταται ὁ Κ. Ξηρόκωστας.

7. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τῆς Πεντηκοστῆς ἔχουν δύο εὐκτηρίους οἴκους. Τὸν Α' Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ὁδὸν Θεσσαλονίκης 136, μὲ ποιμένα τὸν Σπ. Κώνσταν ἢ Κωνσταντινίδη, ὅστις ἐκδίδει μηνιαίως καὶ τὴν «Φωνὴν τῆς Πεντηκοστῆς» καὶ τὸν Β' Ἀθηνῶν εἰς τὴν 5ην στάσιν Χολαργοῦ, μὲ προϊστάμενον τὸν Κωνστ. Ἀνδρέου.

8. Ὀπαδοὶ τοῦ Δόγματος τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι ἔχουν μεγαλοπρεπὲς κτίριον εἰς τὴν ὁδὸν Ζαΐμη 17, ἱδρυθὲν τὸ 1954 καὶ ἕτερα εἰς Μοσχᾶτον, Νίκαιαν, Φιλαδέλφειαν, εἰς ἃ προΐστανται ὁ Ν. Ζαζάνης καὶ ὁ Στ. Χαραλαμπάκης, οἵτινες καὶ ἐκδίδουν τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν «Σάλπιγξ τοῦ Εὐαγγελίου».

9. Ὀπαδοὶ Ἀνατολικῆς Ἀποστολικῆς Ὀργανώσεως Μεθοδιστῶν. Τὸ δόγμα τοῦτο διατηρεῖ εὐκτήριον οἶκον εἰς Καλλιθέαν, Λασκαρίδου 112β καὶ 114 καὶ Σχολὴν ἱεροκηρύκων καὶ σπουδῆς τῆς Βίβλου δι' ἀλληλογραφίας, ὡς καὶ οἰκοτροφεῖον. Ποιμὴν Π. Παπαδόπουλος. Ἔτος ἱδρύσεως 1952.

10. Ὀπαδοὶ τοῦ Δόγματος Χριστιανοὶ Ἀδελφοὶ ἢ Πλημμούθιοι. Προσεύχονται εἰς τὴν ὁδὸν Φειδίου 5β καὶ ἔχουν κατασκηνώσεις. Προΐσταται ὁ Βαρθ. Παπαντωνάκης.

11. Ὀπαδοὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐπιστήμης (Christian Science). Ἡ κοινότης αὕτη ὑφίσταται ἀπὸ τὸ 1912 καὶ ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἀγγλόφωνα μέλη. Οἱ προϊστάμενοι ἐκλέγονται δι' ἓν ἔτος καὶ πιστεύουν εἰς τὴν διὰ πνευματικῶν μέσων θεραπείαν τῶν ἀσθενειῶν. Τὸ κέντρον των εἶναι εἰς τὴν ὁδὸν Βησσαρίωνος 7.

12. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Τετραγωνικοῦ Εὐαγγελίου συγκεντροῦνται εἰς αἴθουσαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς, παρὰ τὴν πλατεῖαν Κουμουνδούρου. Ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1954 ὑφίσταται ἀνεγνωρισμένος «Σύλλογος ὁ Ἄγγελος τῆς Ἀληθείας» τῆς Διεθνοῦς Ἐκκλησίας τοῦ Τετραγωνικοῦ Εὐαγγελίου, πλησίον τῆς ἀρχικῆς ὀργανώσεώς των, ὀνομαζομένης «Χριστιανικὴ Ὀργάνωσις τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ Ἑλληνικῆς Διακονίας».

13. Οἱ Χιλιασταὶ ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ ἢ Σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν εἰσήλασαν μεταπολεμικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἄγραν ἀφελῶν ψυχῶν. Διαθέτουν πλούσια ὑλικὰ μέσα, ἔντυπα, βιβλία κ.λ.π. καὶ κατέχουν ἴδιον τυπογραφεῖον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λομβάρδου 44, ἐκδίδουν δὲ τὰ περιοδικὰ «Σκοπιὰ» καὶ «Ξύπνα».

14. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ ὀπαδοὶ ἑτέρων αἱρέσεων, ὡς τῶν Μενωνιτῶν, Γεδεωνιτῶν, τοῦ Laymen's Home Missionary Movement, τῶν «Χριστιανῶν» κ.λ.π.

Α. Π.

Ἀθήναια. Ἡ πρόδρομος τῶν Παναθηναίων ἑορτή, ἡ ὁποία κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε καθιερωθῆ ὑπὸ τοῦ Κέκροπος.

Ἀθηναΐς. Βλ. Εὐδοκία.

Ἀθηναϊσταί. Μέλη θρησκευτικῶν συλλόγων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς. Τοιοῦτοι περιβόητοι σύλλογοι ὑπῆρξαν εἰς Τανάγραν, Ρόδον καὶ Κῶ (εἰς τὴν τελευταίαν, δύο).

Κ. Χ.

Ἀθηνογένης. Χωρεπίσκοπος Πηδαχθόης ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας, ἱερομάρτυς, ἀθλήσας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ ἑορταζόμενος τὴν 16ην Ἰουλίου. Ὁ Κανὼν τῆς Ἀκολουθίας του ὀφείλεται εἰς Ἰωσὴφ τὸν ὑμνογράφον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος. Εἰς τὴν ἀκολουθίαν ταύτην ἀναφέρονται καὶ τὰ ὀνόματα ὀκτὼ ἐκ τῶν δέκα μαθητῶν του: Ριγῖνος, Μαξιμῖνος, Πατρόφιλος, Ἀμμών, Θεόφραστος, Κλεόνικος, Πέτρος, Ἡσύχιος. Τὸ μαρτύριόν του ἐξεδόθη ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως ἔκ τινος χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Δ΄, 252-257, Ε΄ 401 κ. ἑξ. Ἄλλη πηγὴ περὶ Ἀθηνογένους εἶναι: Συναξ. Ἐκκλησ. Κωνσταντινουπόλεως (ἔκδ. H. Delehaye, Βρυξέλλαι 1902, σ. 825 κ. ἑξ.). Ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης (Ἁγιολόγιον, σ. 16), ἀναφερόμενος εἰς τὴν συναξαριστικὴν πληροφορίαν, καθ' ἣν ἡ σύναξις τοῦ ἱερομάρτυρος τούτου τελεῖται ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῷ ὄντι ἐν τῷ Κυπαρισσίῳ, παρατηρεῖ: «Ὁ Νικόδημος (ἐννοεῖ τὸν Ἁγιορείτην) εἰκάζει, ὅτι τὸ Κυπαρίσσιον ἦν μονὴ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τοποθετεῖ αὐτὴν πλησίον τῶν Μουδανίων. Πράγματι, εἰς τὴν πατρίδα μου Συγῆν, ἡμίωρον ἀπέχουσαν τῶν Μουδανίων, εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου, τὸ πρὸς τὴν κωμόπολιν Τρίγλιαν, ὑπάρχει μὲν παλαιὰ κυπάρισσος, ἐξ οὗ καλεῖται τὸ μέρος Κυπαρίσσι, ἀλλ' ὅλη ἡ περιφέρεια καὶ δὴ ἡ ἀμέσως μετὰ τὸ Κυπαρίσσι ἀρχομένη παραλία καλεῖται Ἅγιος Γεώργιος. Οὐδόλως ἀπίθανον ἐκεῖ που νὰ ἦτο ἡ μονὴ ἢ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος, ὅπου ἐσώζετο εἰς τὰς παιδικάς μου ἡμέρας τὸ Κυπαρίσσι ἢ ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς ἀρχομένης εὐθὺς μετὰ τὴν κατάβασιν ἐκ τοῦ Κυπαρισσίου». Τὸν ὕμνον, «Φῶς ἱλαρόν...» τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἔψαλλεν ὁ Ἀθηνογένης πορευόμενος πρὸς τὸ μαρτύριον καὶ τὸν ὁποῖον οἱ μαθηταί του διεφύλαττον ὡς διαθήκην του, μνημονεύει ὁ Μ. Βασίλειος (Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, κεφ. κθ΄).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Act. SS Ἰουλίου, IV. ΘΧΕ, Α΄, σ. 470. LTK, I, σ. 996.

(Συναξάριον). *Οὗτος ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀθηνογένης ἦτον ἀπὸ τὴν ἐν Καππαδοκίᾳ Σεβάστειαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐν ἔτει σγ΄ (290), διὰ δὲ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ ταπείνωσιν ἔγινεν ἐπίσκοπος Πηδαχθόης. Πιασθεὶς δὲ ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα, Φιλομάρχον ὀνόματι, ὁμοῦ μὲ τοὺς δέκα μαθητάς του, ὑπέμεινεν ὁ ἀοίδιμος μετ' αὐτῶν πολλὰ βάσανα· τελευταῖον δὲ ὅλοι ἀποκεφαλισθέντες, ἔλαβον παρὰ Κυρίου τῆς ἀθλήσεως τοὺς στεφάνους. Ἄδεται δὲ λόγος, ὅτι πρὸ τοῦ νὰ πιασθῇ ὁ ἅγιος, ὑπῆγεν εἰς τὸ μοναστήριον καὶ δὲν εὗρε τοὺς μαθητάς του, ἐπειδὴ ἐκρατήθησαν πρὸ αὐτοῦ· ἀπαντήσας δὲ τὴν ἔλαφον, τὴν ὁποίαν ἀνέθρεψεν εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ εὐλογήσας αὐτήν, ηὐχήθη νὰ μὴ θανατωθῶσι τὰ ἐλαφόπουλά της ἀπὸ κυνηγούς, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον χρόνον νὰ φέρῃ κατὰ διαδοχὴν καὶ αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ ἐλάφια, ὅσα μέλλει νὰ γεννήσῃ, ἕνα ἐλαφόπουλον. Ἔλαβε δὲ τέλος καὶ ἔκβασιν ἡ εὐχὴ τοῦ ἁγίου καὶ διὰ τοῦτο ἕως τῆς σήμερον γίνεται ἓν πρᾶγμα παράδοξον ὁμοῦ καὶ χαριέστατον, διότι κατ' ἔτος, εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου, ὅτε γίνεται ἡ ἱερὰ λειτουργία, ἀφ' οὗ ἀναγνωσθῇ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἔρχεται μία ἔλαφος ὁμοῦ μὲ ἓν αὐτῆς ἐλαφόπουλον καὶ ἐμβαίνουσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀφιερώνει αὐτὸ εἰς τὸν ἅγιον καὶ οὕτω πάλιν ἐξέρχεται ἔξω. Πιάνοντες δὲ τὸ ἐλαφόπουλον οἱ ἐκεῖ συναχθέντες χριστιανοί, σφάζουσι καὶ τρώγουσιν αὐτὸ εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀθηνογένους. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις καὶ ἑορτὴ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, τὸν εὑρισκόμενον εἰς τὸ Κυπαρίσσιον, τὸ ὁποῖον, ὡς λέγουσι τινές, εἶναι μοναστήριον καὶ εὑρίσκεται πλησίον εἰς τὰ Μουντανιὰ τῆς Μ. Ἀσίας.*

(ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ)

Ἀθηνογένης ἐκ ξίφους ἀνῃρέθη,
ψευδῆ θέαιναν τὴν Ἀθηνᾶν οὐ σέβων.

Χωρεῖ συνάθλων ἡ δεκὰς καὶ πρὸς ξίφος,
τοὺς σώματα κτείνοντας οὐ φοβουμένη.

Ἕκτη καὶ δεκάτη Ἀθηνογένη τάμε χαλκός.

Ἀπολυτίκιον
Ἦχος γ΄. Θείας πίστεως.

Χρῖσμα ἅγιον εἰσδεδεγμένος, μάρτυς ἔνθεος τοῦ Λόγου ὤφθης, Ἀθηνόγενες, ἀθλήσας στερρότατα. Καὶ ὡς θυσίαν αὐτῷ προσενήνοχας τῶν φοιτητῶν σου δεκάδα τὴν πάνσεπτον· μεθ' ὧν πρέσβευε, δοθῆναι τοῖς σὲ γεραίρουσι πταισμάτων ἱλασμὸν καὶ μέγα ἔλεος.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ

Ἀθηνόδωρος. Ὁ ἐκ Ταρσοῦ, ὁ ἐπικληθεὶς Κορδυλίων. Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὴν ὡς βιβλιοθηκάριος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Περγάμου, γενόμενος εἶτα ὀπαδὸς καὶ θαυμαστὴς τῆς φιλοσοφίας τῶν Στωϊκῶν. Ὁ ἀνωτέρω, κατὰ Διογένη τὸν Λαέρτιον (ἰδὲ Ἰσίδ. ὁ Περγαμ. 7,34), ἐτόλμησε νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν κακῶς λεχθέντα, ἅτινα ὑπάρχουν ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν καὶ «φωραθεὶς ἐκινδύνευσεν». Τέλος, κληθεὶς οὗτος εἰς Ρώμην ὑπὸ Κάτωνος τοῦ Νεωτέρου, παρέμεινε καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ (Πλουτ. Κάτ. 5 10 16, Στράβ., 14, σ. 674).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Pauly-Wissowa, IV, σ. 2045, 18.

Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

Ἀθηνόδωρος. Ὁσιομάρτυς ἀθλήσας, κατὰ τὰ συναξάρια, ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ ἑορταζόμενος τὴν 7ην Δεκεμβρίου (κατ' ἄλλους κώδικας, ἡ μνήμη του τοποθετεῖται εἰς τὴν 18ην ἢ τὴν 19ην τοῦ αὐτοῦ μηνός. Κατήγετο ἐκ Μεσοποταμίας, ἦτο Σῦρος τὴν φυλὴν καὶ ἔζη ὡς μοναχός. Διαβληθεὶς εἰς τὸν ἄρχοντα Ἐλεύσιον, ἠρνήθη νὰ θύσῃ εἰς τὰ εἴδωλα, διὸ καὶ διῆλθε πολλὰς βασάνους, ἀφήσας τέλος τὸ πνεῦμα. Τὴν ἀκολουθίαν του ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος.

Χαίρων Ἀθηνόδωρος εἰ τμηθῇ ξίφει,
ἀφῃρέθη τὸ πνεῦμα καὶ πρὸ τοῦ ξίφους.

Ἀθηνόδωρος. Ὁ Ἀμασείας. Νεώτερος ἀδελφὸς Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, ἱερομάρτυς, ἑορταζόμενος τὴν 7ην Νοεμβρίου. Οἱ δύο ἀδελφοί, μετὰ τὸν θάνατον τῶν πλουσίων, ἐθνικῶν τὸ θρήσκευμα, γονέων των, ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς γενετείρας των Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου καὶ ἐσπούδασαν εἰς Βηρυττὸν ρητορικὴν καὶ δίκαιον, τὸ δὲ 233 μετέβησαν εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Ὠριγένης. Ἐκεῖ «πέντε ὅλοις ἔτεσιν αὐτῷ συγγενόμενοι, τοσαύτην ἀπηνέγκαντο περὶ τὰ θεῖα βελτίωσιν, ὡς ἔτι νέους ἄμφω ἐπισκοπῆς τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν ἀξιωθῆναι». Ὁ Ἀθηνόδωρος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος ἀγνώστου ἕδρας, ἀργότερον δὲ διεδέχθη τὸν Ἀμασείας Φαίδιμον. Τὸ 264-5 οἱ δύο ἀδελφοὶ μετέσχον εἰς τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον, κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως συνελθοῦσαν (Εὐσεβίου Ἐκκλ. Ἱστ. στ΄ 30, ζ΄ 14 καὶ 28). Κατὰ τὰ Act. SS Propyl. Nov. 285), ὁ Ἀθηνόδωρος ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. Ἡ πιθανωτέρα, ὅμως, χρονολογία τοῦ τέλους του εἶναι τὸ 270, πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Λευκίου Δομιτίου Αὐρηλιανοῦ. Εἰς κώδικας τινας συναξαριστικῶν ἀφηγήσεων, τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθηνοδώρου ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ Γρηγόριος, γραφὴ τὴν ὁποίαν παραδέχεται καὶ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης.

Ἐκ γῆς καλοῦσιν Ἀθηνόδωρον νόες
πρὸς τὰς νοητὰς δωρεὰς τοῦ Κυρίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γρηγορίου Νύσσης, Βίος Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, PG 46, 833-957. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 4, 30. ΘΧΕ, Α΄, σ. 470. LTK, I, σ. 996. Χρυσάνθου, Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 115-6. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον Ἀθῆναι, σ. 17.

ΣΤΥΛ. ΛΑΓΟΥΡΟΣ

Ἀθίγγανοι. Προσωνυμία μελῶν παραφυάδος τοῦ παυλικιανισμοῦ. Οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι τοῦ Η΄ αἰῶνος ἀπεκαλοῦντο οὕτω, διότι δὲν ἔθιγον (ἐθίγγανον) «οὐδὲν παρ' ἄλλου».

Ἀθίγγανοι. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ὀνομάζονται «Αἰγύπτιοι» (ἐξ οὗ «Γύφτοι» καὶ «Τουρκόγυφτοι»), εἰς τὴν Τουρκίαν «Tsinghian» (ἐξ οὗ «Ἀτσίγγανοι») καὶ εἰς τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν «Cacivel» (ἐξ οὗ «Κατσίβελος», θηλ. «Κατσιβέλα»). Τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς καταγωγῆς των διηυκόλυνεν ἡ μελέτη τῆς γλώσσης των, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὴν βορειοδυτικὴν ὁμάδα τῶν ἀριοϊνδικῶν διαλέκτων καὶ εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν τῶν Δάρδων καὶ Καφείρων. Οἱ Ἀθίγγανοι ἐκ τῆς δυτικῆς Ἰνδίας μέσῳ Περσίας καὶ Ἀρμενίας εἰσῆλθον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ μέσῳ αὐτῆς διεσπάρησαν εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ρουμανίαν εὑρίσκονται ἀρκετοί. Τινές, μάλιστα, (μέρος τῆς ὁμάδος των «Ρόμποι») διετέλεσαν ἄλλοτε δοῦλοι καὶ ἰδιοκτησία ναῶν ἢ μονῶν. Ὁ φραγκισκανὸς μο-

ναχὸς Συμεών, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κρήτην τὸ 1322, ἀναφέρει: «Εἴδομεν ἔξωθεν τῆς (κρητικῆς) πόλεως λαόν, ὅστις δηλοῖ ἑαυτὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Χὰμ καὶ τελεῖ τὰς ἱεροτελεστίας κατὰ τοὺς τύπους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Περιπλανῶνται οὗτοι ὡσὰν κατηραμένος λαὸς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, μὴ διαμένοντες καθόλου ἢ σπανίως εἰς ἕνα τόπον πλέον τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, ζοῦν δὲ ὑπὸ σκηνὰς ὡς οἱ Ἄραβες». Οἱ Ἀθίγγανοι ἔχουν ἐντόνως ἀνεπτυγμένον τὸν συναισθηματικόν των κόσμον (πολλοὶ τούτων ἔχουν μουσικὴν ἰδιοφυΐαν) καὶ ἐστραμμένον μᾶλλον πρὸς τὸν ὑλικὸν κόσμον ἢ πρὸς τὰ πνευματικά. Ὅσοι τούτων καλλιεργηθοῦν θρησκευτικῶς, ἐκδηλώνουν λίαν θερμὴν καὶ ἐνεργὸν εὐσέβειαν. Τινὲς τῶν Ἀθιγγάνων χρησιμοποιοῦν τὴν μαγείαν, μαντείαν καὶ λοιπὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα.

Ἱεραποστολικῶς, διὰ τοὺς Ἀθιγγάνους, ἐργάζονται συστηματικῶς μὲ διάφορα κατὰ τόπους ἀποτελέσματα οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ διὰ διαφόρων μοναχικῶν ταγμάτων καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι διὰ τῆς διεθνοῦς ἱεραποστολικῆς «Ὀργανώσεως Προστασίας τῶν Ἀθιγγάνων» (συνέδριον εἰς Ἑλβετίαν, Μάϊος 1957).

Ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1951, ἐπὶ συνόλου πληθυσμοῦ 7.632.801 κατοίκων, οἱ Ἀθίγγανοι ἦσαν 7.429 (δηλαδὴ κάτω τοῦ 0,001 %), ἐξ αὐτῶν Ὀρθόδοξοι 6.774, Ρωμαιοκαθολικοὶ 5, Διαμαρτυρόμενοι 0, Μονοφυσῖται 156, Μωαμεθανοὶ 494. Ἀθίγγανοι μὴ Ὀρθόδοξοι εὑρίσκονται Ρωμαιοκαθολικοὶ 5 εἰς Ἀθήνας, Μονοφυσῖται 147 εἰς τὸν νομὸν Ροδόπης καὶ 9 εἰς τὴν μητρόπολιν Ξάνθης, Μωαμεθανοὶ ἀπὸ 1 εἰς τὰς μητροπόλεις Κερκύρας, Δράμας, Φιλίππων, 3 Κιλκισίου, 8 Φλωρίνης, 10 Καστορίας, 19 Διδυμοτείχου, 27 Σερρῶν, 35 Ἐδέσσης καὶ Πέλλης, 47 Ξάνθης, 105 Βεροίας, 237 εἰς νομὸν Ροδόπης. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961, δὲν ἀπεγράφη τὸ θρήσκευμα. Ἱεραποστολικῶς, διὰ τοὺς Ἀθιγγάνους, ἐργάζονται ἐν Ἑλλάδι ὁ διαμαρτυρόμενος πάστωρ Δημ. Θωμαΐδης (Νιγρίτα Σερρῶν) μὲ ἐλάχιστα ἀποτελέσματα καὶ ἡ ὀρθόδοξος δημοδιδασκάλισσα Σοφία Μαυρομμάτη. Ἡ Μαυρομμάτη, διὰ τῆς διδασκαλίας της εἰς τὸ χωρίον Καψόχωρα τοῦ νομοῦ Ἠμαθίας, (τῆς μητροπόλεως Βεροίας), ἐξεχριστιάνισε 45 Ἀθιγγάνους πρώην Μωαμεθανούς, βαπτισθέντας τὸν Ἰούνιον τοῦ 1957 εἰς τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Βεροίας Ἀλεξάνδρου. Παρετηρήθησαν δὲ τότε δύο θαύματα. Μετὰ τὴν βάπτισιν, ἐθεραπεύθη τυφλὸς ἀπὸ 17 ἐτῶν. Μετὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου τῶν νεοφωτίστων, κατέστη παράλυτος ἀντιδρῶσα γραῖα. (Ἴδε περ. Missi, Bruxelles, Ἀπρίλ. 1959. Δ. Θωμαΐδου «Διεθνὲς Συνέδριον Προστασίας Ἀθιγγάνων» ἐν περ. Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς 1957, σ. 81 - 2. Ἐφημ. Ἐλευθερία 12/6 1957. Α. Κεραμίδα «Εἰς ἀπολογίαν», ἐν π. Ἐνορία 1957, σ. 154. «50 Μουσουλμάνοι ἔγιναν ὀρθόδοξοι», ἐν ἐφ. Βορρᾶς [Θεσ/νίκης], 11/6/1957. «Ὁμαδικὴ βάπτισις 54 Μουσουλμάνων», ἐν. ἐφ. Ἀκρόπολις [Ἀθηνῶν], 12/6/1957. Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, Α΄, σ. 403 - 405. Ι. Κουτσούκου, Μελετήματα. Οἱ Ἀθίγγανοι κ.λ.π., Ἀθῆναι, 1961, σ. 3 - 10).

Ν. Θ. ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΣ

(Λαογραφία). Ἡ λαογραφία τῶν Ἀθιγγάνων μπορεῖ νὰ δοθῇ κοινῶς γιὰ ὅλα τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ νομάδες αὐτοὶ παρουσιάζονται στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ στὶς λαϊκὲς ἀντιλήψεις. Ἀθίγγανοι, Ἀτσίγγανοι, Τσιγγάνοι, Γύφτοι, Κατσίβελοι εἶναι γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἴδιοι ἄνθρωποι καὶ ἴδια φυλή.

Οἱ Ἀθίγγανοι πλάνητες, (ἀπόγονοι κατὰ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψι τοῦ Σίμωνος Μάγου), ἔξυπνοι ἐκμεταλλευταὶ τῶν λαϊκῶν πανηγυριῶν καὶ τῆς ἀφελείας τοῦ κοινοῦ, ἐξασκοῦσαν ἤδη ἀπὸ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα στὸ Βυζάντιο ὅλα ἐκεῖνα τὰ μαντικὰ καὶ μαγικὰ ἐπαγγέλματα καὶ τοὺς τρόπους βιοπορισμοῦ, ποὺ συνεχίζουν καὶ σήμερα. Ἀπὸ μαρτυρίες βυζαντινῶν χρονικογράφων, συγγραφέων καὶ σχολιαστῶν μαθαίνουμε, ὅτι οἱ Ἀθίγγανοι ἦταν περιζήτητοι στὶς πολιτεῖες καὶ στὴν ὕπαιθρο, ὅπου ἔκαναν τοὺς μάντεις («ἐγγαστρίμυθους») καὶ τοὺς μάγους, ἐγύριζαν μὲ ἀρκοῦδες καὶ πιθήκους (μιμώ = μαϊμοῦ) κι' ἔδιναν θεάματα, ἔπειθαν μάλιστα τὶς μητέρες, ὅτι τὸ τρίχωμα ἀπὸ τὶς ἀρκοῦδες εἶναι φυλακτικὸ γιὰ τὰ παιδιά τους, πρᾶγμα ποὺ ἐπρόσεξε καὶ κατεδίκαζε ἡ Ἐκκλησία. (Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζ. Βίος καὶ Πολιτισμός, Γ΄ [1949], σ. 248-251). Ἐξασκοῦσαν πρόχειρα ἐπαγγέλματα ἐπισκευῆς ἀγροτικῶν ἐργαλείων, εἰδῶν νοικοκυρικῆς καὶ ἱπποσκευῆς, ἐπειδὴ δὲ ἡ νομαδικὴ ζωὴ τοὺς εἶχε ἐξοικειώσει μὲ τὴ φωτιά, ἐξελίχθηκαν σὲ ἄριστους σιδηρουργοὺς ἢ «χαλκιάδες». Ἡ συμμετοχή τους ἐπίσης στὰ πανηγύρια μὲ τὴν ἐπιδίωξι τοῦ βιοπορισμοῦ, τοὺς ὡδήγησε στὴν τεχνικὴ κατασκευὴ μουσικῶν ὀργάνων (νταβούλια, πίπιζες κ.λ.π.) καὶ ἔπειτα στὴ δική τους μουσικὴ κατάρτισι, ὥστε νὰ παίζουν οἱ ἴδιοι στὰ πανηγύρια (στὴν Ἑλλάδα μὲ λαγοῦτα, πίπιζες καὶ κλαρίνα, στὴν κεντρικὴ Εὐρώπη μὲ βιολιὰ κ.ο.κ.).

Ἡ διαβίωσίς τους στὸ ὕπαιθρο καὶ στὰ σταυροδρόμια, ὅπου κατασκήνωναν, καὶ τὸ γεγονὸς τῆς αἱρετικῆς ἢ ἄλλης θρησκείας τους (Τουρκόγυφτοι), τοὺς ἔκανε «ἐθνικοὺς» στὰ μάτια τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια, γι' αὐτὸ καὶ οἱ δοξασίες γιὰ τὴ σχέσι τῶν Τσιγγάνων μὲ τὰ δαιμονικὰ καὶ τὸν Σατανᾶ ἦσαν πολλές. Οἱ δοξασίες αὐτὲς ὡδηγοῦσαν τοὺς χριστιανοὺς ἀφ' ἑνὸς μὲν στὸ νὰ τοὺς ἀποφεύγουν σὰν ἀλλόθρησκους καὶ δαιμονόπιστους, ἀφ' ἑτέρου ὅμως νὰ τοὺς ἐπιζητοῦν γιὰ τὶς μαγγανεῖες, τὰ μαγικὰ φίλτρα, τὰ βότανα, τὰ ξόρκια, τὴ χειρομαντεία, τὴ χαρτομαντεία, τὴν ἐξασφάλισι καλῆς τύχης κ.λ.π., ὅπως τὰ συνηθίζουν καὶ σήμερα.

Στὴν Εὐρώπη οἱ Ἀθίγγανοι ἐπροχώρησαν (τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα) μὲ τὸ ὄνομα Αἰγύπτιοι (Γύφτοι, **Egyptiens, Gypsies, Gitanos**), ἐπειδὴ μὲ τὸ μελαψὸ χρῶμα τους ἐθεωρήθηκαν ἄνθρωποι τῆς χώρας αὐτῆς, κι' ἐπειδὴ εἶχαν ἤδη προηγηθῆ, ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ καὶ τὰ βυζαντινὰ - μεσαιωνικὰ χρόνια, πραγματικοὶ Αἰγύπτιοι μάγοι καὶ θαυματοποιοί.

Παρ' ὅλες τὶς καλλιτεχνικὲς ἰδιότητες ποὺ ἀνέπτυξαν οἱ Ἀθίγγανοι ἢ Ἀτσίγγανοι στὴ σιδηρουργικὴ τέχνη, στὰ μουσικὰ ὄργανα καὶ στὸν χορό, καὶ παρ' ὅλα τὰ πειθαρχημένα φυλετικὰ ἔθιμά τους, ἡ νομαδικὴ καὶ ἄτακτη ζωή, τὸ ἀνεύθυνο πέρασμά τους ἀπὸ πολιτεῖες καὶ χωριὰ ποὺ τοὺς ὡδηγοῦσε στὴν κλοπή, ἡ ἀναγκαστικὴ ἀλουσιά τους, τὰ παρδαλὰ χρώματα τῶν γυναικῶν καὶ οἱ γνωστὲς δοξασίες γιὰ τὶς σχέσεις τῆς φυλῆς αὐτῆς μὲ τὰ δαιμονικά, ἔκαμαν ὥστε οἱ γηγενεῖς λαοὶ νὰ τοὺς περιφρονοῦν καὶ νὰ τοὺς ἀποφεύγουν. Ψυχολογικὴ συνέπεια ἦταν νὰ αἰσθάνωνται καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι μῖσος πρὸς τὴν ὠργανωμένη κοινωνία, ἔχουμε δὲ τὸ φαινόμενο, στὰ δικά μας χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ περισσότεροι δήμιοι «ἐκτελεσταὶ σκληρῶν καὶ ἀπανθρώπων θανατικῶν ἀποφάσεων κατὰ τῶν χριστιανῶν» νὰ εἶναι Ἀτσίγγανοι, (Βλ. Δημ. Γ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Γ΄ [1896], σ. 94).

Ἡ σκληρότης αὐτὴ τῶν Ἀτσιγγάνων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ δαιμονικὴ ἰδιότητα τοῦ σιδηρουργοῦ, ἐδημιούργησε τὴν παράδοσι (πολὺ διαδεδομένη στὸν ἑλληνικὸ λαὸ) ὅτι κατὰ τὴ σταύρωσι τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔφτιαξε τὰ καρφιὰ (τοὺς «ἥλους»), ἦταν Ἀτσίγγανος ἢ Γύφτος. Σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ «μοιρολόγια τῆς Παναγίας» (δηλαδὴ τὰ δημώδη ποιήματα γιὰ τὴ Σταύρωσι ἢ τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ), ἀναφέρεται πάντοτε ὁ Γύφτος ποὺ ἔφτιασε τὰ καρφιὰ καὶ ἡ κατάρα ποὺ τοῦ ἔδωσε ἡ Παναγία:

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε, στὴ στράταν ὅπου πᾶσι,
ὥρες ἤκλαι' ἡ Δέσποινα, ὥρες ἐμοιριολόγα.
Εὑρίσκουν ἕν' Ἀτσίγγανο κι' ἤκαμνε τὰ καρφιά του.
—Μπρὲ σκύλε, σκύλ' Ἀτσίγγανε, εἶντα ν' αὐτὰ ποὺ κάμνεις;
—Ἕνα θὲ νὰ σταυρώσουμε καὶ κάμνω τὰ καρφιά του·
μόν' τριὰ μοῦ παρηγγείλανε κι' ἐγὼ τοὺς κάμνω πέντε.
Τὰ δυό, στὰ δυό του γόνατα, τὰ δυό, στὰ δυό του χέρια,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερό, μεσ' στὴν καρδιά του μέσα.
—Μπρὲ σκύλε, σκύλ' Ἀτσίγγανε, ποτ' ἀχιλιὰ μὴν κάμης
κι' ἂν κάμης καὶ τὴν ἀχιλιά, ἄνεμος νὰ τὴν πάρῃ!

(A. Passow, Popularia Carmina, Athenis 1860, σ. 231).

Ἡ κατάρα αὐτὴ («νὰ μὴν κάμῃ ἀχιλιά, δηλαδὴ στάχτη, ὁ Ἀτσίγγανος, κι' ἑπομένως νὰ μὴ ἀποκτήσῃ ἑστία καὶ σπίτι) ἐξηγεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων στὸν λαὸ τὴ φερέοικη ζωὴ τοῦ Γύφτου καὶ τὴ δίκαιη τιμωρία του.

Ἀπὸ τότε οἱ Γύφτοι καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι εἶναι γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἀπρόκοφτα ὄντα, ποὺ ὅσο καὶ ἂν ἀναδεικνύωνται, δὲν μποροῦν νὰ κρατήσουν γιὰ καιρὸ τὴ νέα ζωή τους, ἀλλὰ θὰ ξαναγυρίσουν στὴν κληρονομημένη συνήθειά τους. Εἶναι γνωστὲς οἱ παροιμίες: «Ἀποτάζει ὁ γύφτος στάχτη;» «Ἔχει ἡ γύφτισσα προζύμι;» «Τὸ γύφτο, κάνουν βασιλιά, κι' αὐτὴς κοιτάει τ' ἀμόνι!» (ἤ: «γυρεύει ρείκια!») κ.ἄ. Χαρακτηριστικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ παροιμίες γιὰ τὴν ἀπίθανη παρουσία ἱερέως στὴ φυλὴ τῶν Ἀτσιγγάνων, ποὺ δείχνουν καὶ τὴν ἀντίθεσι τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας πρὸς

τὴν παράδοσι τῆς φυλῆς αὐτῆς, μὲ τὶς μαγγανεῖες, τὰ μαγικὰ φίλτρα καὶ τὴ μαντικὴ καὶ γενικώτερα πρὸς τὴ νομαδική τους ἐλευθερία: «Γύφτος παπᾶς δὲ γίνεται, κι' ἂν γίνη δὲν βλογάει», «Γύφτος παπᾶς καὶ ἂν γενῆ, χέρι μὴ τοῦ φιλήσης», «Ὅσο καὶ ἂν παπαδίση, γυφτίλας θὰ μυρίση»! (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Δ', [1902], σ. 272-278).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Βλ. ἐπίσης: Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Ἀθῆναι 1904, σ. 102 καὶ 785-6. George C. Soulis, The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans, in the last middle ages, Dumbarton Oaks Papers, XV (1961), σ. 143-165. C. G. Leland, Gypsy Sorcery and Fortune Telling, London 1891.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Ἀθλητισμός. Βλ. Ἀγωγή, σωματική.

Ἀθλίτ. Τοποθεσία εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, νοτίως τῆς Ἰόππης, γνωστὴ κατὰ τοὺς βιβλικοὺς χρόνους, διότι ἐξ αὐτῆς διήρχετο ἡ πρὸς τὴν Αἴγυπτον ὁδός. Ἐκ τῶν διενεργηθεισῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν, διεπιστώθη ὅτι κατῳκεῖτο ἀπὸ τῆς μεταγενεστέρας χαλκίνης ἐποχῆς ἕως τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτήν, σῴζεται σήμερον εἰς ἐρείπια ἐντυπωσιακὸν κάστρον τῶν Σταυροφόρων (Castellum Peregrinorum).

Ἀθλομανία. Ἰδιότης τοῦ μετὰ παραφόρου πάθους περὶ τὰ ἀθλητικὰ ἐνασχολουμένου εἴτε διὰ λόγων εἴτε ἐνεργῶς. Προφανῶς πρόκειται περὶ νοσηρᾶς ἐπιτάσεως τῆς λελογισμένης ἀγάπης πρὸς τὴν ἀθλητικὴν καθόλου ἰδέαν καὶ τὰς πραγματώσεις αὐτῆς.

Συνήθη παρακολουθήματα ἢ ἐκδηλώσεις αὐτῆς εἶναι α) ηὐξημένη διεγερσιμότης ἐν συνδυασμῷ πρὸς εὐφορικὴν διάθεσιν τοῦ θυμικοῦ καὶ νευρομυϊκὴν ὑπερένταστιν, β) λογόρροια καὶ ἐριστικότης, γ) αὐτοϋπερεκτίμησις, ἰδίᾳ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γνῶσιν ἀθλητικῶν ζητημάτων, δ) ὑπεραισιοδοξία (ἰδίᾳ παρὰ κυκλοθύμοις) ἢ πεῖσμων ἐμμονὴ (ἰδίᾳ παρὰ σχιζοθύμοις) ἐν τῇ ὑποστηρίξει προσωπικῶν ἀπόψεων, ε) ἐπίτασις ὡρισμένων ὁρμῶν, οἷον τῆς ἐπιθετικότητος τῆς πρὸς κτῆσιν δυνάμεως.

Γενικῶς μὲν ἡ ἀθλομανία ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν περιωρισμένη εἰς μικρὸν ἀριθμόν, νεαρῶν ἰδίᾳ ἀτόμων, ὁπωσδήποτε ὅμως συνηθέστερον ἀπαντᾷ εἰς περιόδους ἐξάρσεως τοῦ σωματικοῦ παράγοντος καὶ στροφῆς εὐρυτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων πρὸς παρακολούθησιν ἀγώνων.

Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων αἰτίων γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀθλομανίας καταλεκτέον: α) τὸ γενικώτερον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐν πολλοῖς προσδιορίζεται ὄχι μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀθλομανῶν, ἀλλὰ καὶ αἱ εἰδικαὶ προτιμήσεις αὐτῶν, β) ἡ λάθρα ἀσκουμένη συχνὰ ἀθέμιτος συναλλαγὴ καὶ κερδοσκοπία διὰ τῆς καλλιεργείας «φιλάθλου» δῆθεν πνεύματος, γ) ἡ εὐρεῖα διάδοσις ἀθλητικῶν στοιχημάτων, δ) ἡ σχετικὴ ἐκ λόγου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ διεθνὴς διαφήμισις.

Διὰ καταλλήλου, ἰδίᾳ ἐν τῷ σχολείῳ, ἀγωγῆς εἶναι δυνατὸν νὰ προλαμβάνεται ἡ γένεσις ἀθλομανίας καὶ νὰ καλλιεργῆται ὑγιὲς φίλαθλον ἐνδιαφέρον.

Ι. Σ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ

Ἀθουκίμ. (Ο'). Α' Παραλ. δ' 22. Ἡ ἑβραϊκὴ λέξις «ἀτεικὶμ»=ἀρχαῖοι. Ἡ λέξις αὕτη μετὰ τῆς «Ἀβεδηρὶν» σημαίνει ἀρχαῖοι λόγοι: Νόημα: ὡς λέγεται.

Ι. Γ.

Ἀθρησκεία. Βλ. Θρησκεία.

Ἀθυμῶ. **(Κ. Διαθήκη).** Δειλιῶ, ἀπελπίζομαι, Κολ. γ' 21.

Γ. Α. Γ.

Ἄθύρα. Θρακικὴ κώμη μεταξὺ Σηλυβρίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, φράσσουσα τὴν ἀπὸ Ραιδεστοῦ πρὸς Κωνσταντινούπολιν ὁδὸν καὶ λόγῳ θέσεως προωρισμένη νὰ προσφέρῃ στρατιωτικῆς σημασίας σοβαρᾶς ὑπηρεσίας εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Δι' ὃ ἡ κώμη εὐηργετήθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, ὠχυρώθη καὶ ἐκαλλωπίσθη δι' ἱδρυμάτων σπουδαίων. Διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν της, κατέστη αὕτη πολλάκις θέατρον πολεμικῶν συγκρούσεων. Ἐκκλησιαστικῶς, ἡ Ἀθύρα ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος εἰς τὴν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ γενομένην Διατύπωσιν τῶν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ὑποκειμένων Ἐκκλησιῶν ὡς ἔσχατος δέκατος ἕβδομος ἐπισκοπικὸς θρόνος τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας, τῆς ὁποίας δέκατος πέμπτος ἦτο ὁ Μετρῶν. Αἱ δύο αὗται ἐπαρχίαι, ἑνωθεῖσαι βραδύτερον, ἀπετέλεσαν τὴν ἐπισκοπὴν καὶ εἶτα μητρόπολιν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

Ἀθυροστομία. Ἡ ἀθυρογλωσσία. Ὁ μὴ περιορισμὸς τοῦ στόματος, ἡ ἔλλειψις θύρας κλειστῆς ἐπὶ τοῦ στόματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μερικοὶ ἄνθρωποι ἀφήνουν νὰ ἐξέρχωνται παντὸς εἴδους λόγοι, ἰδίως αὐθάδεις, ἀπρεπεῖς.

Κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ὀδύσσ. Α' 64), ἡ Ἀθηνᾶ ἐπιτιμᾶται ὑπὸ τοῦ Διὸς δι' ἀθυροστομίαν, ἤτοι διὰ τολμηροὺς λόγους, οἵτινες διέφυγον ἀπὸ τὸ «ἕρκος» τῆς θεᾶς.

Τοὺς καρποὺς τῆς ἐκ τῆς ἀθυροστομίας ἁμαρτίας τονίζει ἡ Π. Διαθήκη εἰς πολλὰ σημεῖα: «Τίς οὐχ ἥμαρτεν ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ; Μακάριος, ὅς... ἐν γλώσσῃ οὐκ ὠλίσθησεν» (Σοφ. Σολ. ιθ' 6 καὶ κε' 8). Ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὴν αὐτὴν βίβλον ἀναγνωρίζεται ἡ ὑψίστη σημασία τοῦ περιορισμοῦ τῆς γλώσσης διὰ τῶν ἑξῆς: «Καὶ τοῖς λόγοις σου ποίησον ζυγὸν καὶ σταθμόν, ἐν τῷ στόματί σου ποίησον θύραν καὶ μοχλὸν» (κη' 25). Ὁ δὲ Δαβὶδ ἱκετεύει τὸν Θεὸν νὰ τοποθετήσῃ «φυλακὴν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη αὐτοῦ» (Ψαλμ. ρμβ' 3).

Ὁ ἀθυρόστομος, ἐφ' ὅσον δὲν θέτει περιορισμὸν εἰς τοὺς λόγους του, πολλάκις μεγαλοποιεῖ γεγονότα, ὑπερβάλλει εἰς φαντασίαν καὶ ἑπομένως ψεύδεται. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀναρμόστων, τὰ ὁποῖα λέγει, ὑπάρχουν ἐπίσης χονδροειδῆ καὶ ἀηδῆ ἀστεῖα, κακότεχνοι εὐτραπελίαι, βαρεῖς χαρακτηρισμοί, ἀκόμη δὲ καὶ ἄρνησις ἢ χλευασμὸς παραδεδεγμένων ἀξιῶν, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν δογμάτων τῆς πίστεως. Οὕτω, κατὰ τὸν Θεοδώρητον τὸν Κύρου, ὑπάρχουν ἄθυρα στόματα, ἀρνούμενα τὴν Θείαν Πρόνοιαν καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν (PG 83, 556 - 557 καὶ 12η ἐπιστολὴ ἀπολογητική, αὐτόθι 1308).

Συνέπεια τῆς ἀθυροστομίας εἶναι ἡ ἀχαλίνωτος πολυλογία, ἐξ ἧς πηγάζουν πλεῖστα ὅσα κακά. Ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται σχετικῶς ὁ παροιμιαστής: «Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων νοήμων ἔσῃ» (ι' 19).

Πολλάκις ἡ ἀθυροστομία ἐμφανίζεται κατὰ περίεργον τρόπον, μετὰ ἀπὸ γενομένην ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου ἁμαρτίαν, κάποτε ὡς κομπασμὸς καὶ ἔπαρσις διὰ τὰ πραχθέντα: «Ἀθυρόγλωσσοι —γράφει Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης,—ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἐγκλήμασιν γίγνονται· ὥσπερ γὰρ τοῖς κατορθοῦσι μετριάζειν μετὰ τὰ κατορθώματα ἔθος, οὕτω καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι μετὰ τὰ πταίσματα ἐπαίρεσθαι διὰ τῆς γλώσσης» (PG 78, 1016, Ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἁμαρτανόντων καὶ ἐπαιρομένων).

Ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου διαπρέπει ὁ ἀθυρόστομος, εἶναι ἡ κατάκρισις καὶ ἡ αἰσχρολογία, διότι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς συστολῆς. Ἰδοὺ τί γράφει Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «ᾧ μὴ ἐφεδρεύει αἰδὼς ἢ φόβος, ἀχάλινον τὸ στόμα καὶ ἀνειμένη ἡ γλῶσσα κινεῖται».

Κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, δι' ὅλων τῶν μέσων συνηθίζει νὰ μᾶς ἐπηρεάζῃ τὸ πονηρὸν πνεῦμα, πρὸ πάντων δὲ διὰ τοῦ στόματος. Διότι κανὲν ἄλλο ὄργανον δὲν παρέχει τόσην εὐκολίαν εἰς ἐκεῖνον διὰ νὰ μᾶς ἀπατήσῃ, ὅσον γλῶσσα ἀκόλαστος καὶ στόμα ἀπύλωτον. Πολλοὶ ἔπεσαν διὰ μαχαίρας, ἀλλ' ὄχι τόσοι, ὅσοι διὰ γλώσσης.

ΣΠΥΡ. Ν. ΑΒΟΥΡΗΣ

Ἀθωνιὰς Σχολή. Βλ. Ἄθως.

Ἀθῶος. Τὴ λέξι ἀθῶος τὴ χρησιμοποποιεῖ ὁ λαὸς ὄχι μόνο μὲ τὴν γνωστὴ δικανική της ἔννοια (βγῆκε ἀθῶος· τὸν ἀθωώσανε· τόνε βρήκανε ἀθῶο), ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἁγνός, ἄκακος, ἀπονήρευτος. «Αὐτὸς εἶναι ἀθῶος ἀπὸ τέτοια πράγματα», «Ἀθῶο παιδί», «Ἀθῶο ἀγγελούδι». Ἐπίσης λέγεται: «Ἀθῶα παιχνίδια», «Ἀθῶα πειράγματα» κ.λ.π. Εἶναι δὲ γνωστὴ καὶ ἡ φράσις τοῦ Πιλάτου ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, (Ματθ. κζ' 24), ποὺ τὴ χρησιμοποιεῖ ὁ λαὸς παροιμιακῶς: «Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου!» δηλαδὴ δὲν ἔχω ἀνακατευτεῖ σὲ μιὰ κακὴ πρᾶξι ἢ δὲν ἔχω γνῶσι ἑνὸς πράγματος.

Δ. Σ. Λ.

Ἀθώρ. Αἰγυπτιακὴ κοσμογονικὴ θεότης, τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας, κατὰ τὸν Πλούταρχον, σημαίνει «οἶκος Ὥρου κόσμιος», σύζυγος τοῦ ἡλιακοῦ τούτου θεοῦ, προσωποποιοῦσα τὸν ὑπὸ τῶν ἀκτίνων του διαλαμπόμενον οὐράνιον καὶ γήϊνον χῶρον, κατ' ἐπέκτασιν δὲ τὴν γεννῶσαν

τρέφουσαν καὶ συντηροῦσαν τὰ πάντα κτίσιν. Ἡ Ἀθὼρ εἶχεν ἐπίσης παράλληλα ἰδιώματα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἀφροδίτην, οὖσα ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς γυναικείας θελκτικότητος. Ἐπίσης, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἥλιος ἐξηφανίζετο εἰς τὰς ἀγκάλας της κατὰ τὴν δύσιν του, ἐλατρεύετο καὶ ὡς ἄνασσα τοῦ Ἅδου.

Ἄθως. Εἰσαγωγή. Γεωγραφικά. Χρήσιμοι ὁδηγίαι διὰ τοὺς ἐπισκέπτας. Ἱστορία. Ὀργάνωσις τῆς Μοναχικῆς Πολιτείας. Ὀργάνωσις τοῦ Μοναχικοῦ Βίου. Μοναχικὸς Βίος καὶ Κανονισμοί. Λειτουργικαὶ συνήθειαι. Θεολογία. Ἡ Ἀθωνιὰς Σχολή. Βιβλιοθῆκαι. Ἀρχεῖα. Δημώδεις παραδόσεις. Ἀρχιτεκτονική. Εἰκονογραφία. Λογοτεχνία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἀρχαῖος θρῦλος ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων Δεινοκράτης εἶχε προτείνει εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον νὰ τοῦ φιλοτεχνήσῃ ἕνα ἐντυπωσιακὸν ἀνδριάντα. Δὲν θὰ ἐλάμβανεν ὡς ὑλικὸν ὄγκον τινὰ μαρμάρου, ἀλλὰ ἓν ὁλόκληρον ὄρος, τὸν Ἄθω. Χρησιμοποιῶν ἀντὶ σμίλης σκαπάνην καὶ ἀντὶ τῶν δύο χειρῶν του τὰς χεῖρας ἀναριθμήτων ἐργατῶν, θὰ μετήλλασσεν αὐτὸ τὸ ὕψους περίπου δύο χιλιάδων μέτρων ὄρος εἰς ἀνθρωπίνην εἰκόνα μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Μακεδόνος βασιλέως. Καὶ θὰ τὸν παρίστανε κρατοῦντα εἰς τὴν μίαν παλάμην ὁλόκληρον πόλιν, ἡ ὁποία θὰ ἐκτίζετο πρὸς τοῦτο εἰς τὸ κατάλληλον σημεῖον, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν τὰς ἐκβολὰς ἑνὸς ποταμοῦ, τὰς ὁποίας θὰ ἐκανόνιζε νὰ συμπέσουν μὲ τὴν ἀνατομικὴν αὐτὴν λεπτομέρειαν τοῦ ἀγάλματος. Ἡ παράδοσις καταλήγει μὲ τὴν πληροφορίαν, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Δεινοκράτους δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἐθεώρησεν ὡς ὕβριν πρὸς τοὺς θεούς, καταπνίγων οὕτω τὴν ματαιοδοξίαν του ὑπὸ τὸ σέβας πρὸς τὰς ὑπερκοσμίους δυνάμεις.

Τὸ ὄνειρον ἐκεῖνο τοῦ ἀρχαίου καλλιτέχνου, μετὰ πάροδον αἰώνων τινῶν, ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρωθῇ μὲ διάφορον καὶ ὑπεροχώτερον τρόπον. Εἰς τὸν Ἄθω, ἐδοξάσθη τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀνθρώπινον εἶδος. Κατέστη οὕτος τόπος, ἔνθα ὄχι πλέον εἷς ἄνθρωπος, ἀλλὰ πολλοί, διανύοντες τὰς ὁδοὺς τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσεως, κατώρθωσαν νὰ ὑψωθοῦν ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ ζήσουν εἰς τὰς κορυφὰς τῆς θείας δόξης. Ἀπὸ τότε, ὁ Ἄθως ἔγινε τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἡ ἀκρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἐπὶ αἰῶνας, τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος ὑπῆρξεν ἡ ὑψηλοτέρα καὶ πλουσιωτέρα εἰς ἁγιότητα καὶ πνευματικὸν κάλλος προμετωπὶς τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀπεθησαυρίσθησαν καὶ μένουν ἀκόμη ἕως τὰς ἡμέρας μας τὰ πολυτιμότερα κειμήλια τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Ἀπὸ ὀλίγων δεκαετιῶν, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει εἰσέλθη εἰς μίαν περίοδον πνευματικῆς ἀνανεώσεως. Ἀλλ' εἶναι πολὺ ἐνωρὶς νὰ εἴπωμεν, ὅτι πρόκειται περὶ καταστάσεως πραγμάτων ἐνθυμιζούσης ἐντόνως καὶ πρὸ παντὸς ἀπαραχαράκτως τὴν παλαιὰν μεγαλωσύνην καὶ ὡραιότητα τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ ζωτικότης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δὲν εὑρίσκεται εἰς ἀπολύτως ἁρμονικὰς σχέσεις πρὸς τὰ αἰώνια καὶ ἀμετάθετα πρότυπα τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ παρουσιάζει παρεκκλίσεις, ὀφειλομένας εἰς τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως.

Ἐπ' ἐσχάτων, εἰς τὰ σοβαρώτερα τμήματα τοῦ συντελουμένου εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μας ἔργου, παρατηρεῖ τις εὐχαρίστως, ὅτι ἐκδηλοῦται ποικιλοτρόπως μία ἀνησυχία διὰ τὰς παρεκκλίσεις αὐτὰς καὶ καθίσταται ὁλονὲν αἰσθητοτέρα ἡ προσπάθεια ἐπαναφορᾶς τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ βιώματος εἰς τὴν κοίτην τῆς παραδόσεως. Τὸ φαινόμενον εἶναι ἱκανοποιητικόν. Καὶ παρ' ὅλον ὅτι εὑρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς οὐσιώδους ἐπιστροφῆς εἰς τὴν παράδοσιν, αἱ ἐλπίδες εἶναι πολλαὶ ὡς πρὸς τὴν ταχεῖαν κατὰ πλάτος καὶ βάθος ἐπαναταύτισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας παρόντος μὲ τὴν ἑλληνορθόδοξον βίωσιν.

Τὸ σπουδαιότερον βῆμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔγινεν ἕως τώρα, ἀλλ' ὅταν γίνῃ θὰ δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι πράγματι, κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, «αἱ ἡμέραι ἡμῶν θὰ ἀνακαινισθοῦν ὡς ἔμπροσθεν», εἶναι ἡ ἀπόφασις ἀναστηλώσεως τοῦ μοναχισμοῦ. Ὁ μοναχισμὸς δὲν εἶναι πολυτέλεια, ἀλλὰ ἡ κρηπὶς τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐφ' ὅσον ἡ κρηπὶς αὐτὴ σήμερον εἶναι διαβεβρωμένη καὶ σαθρά, δὲν ὑπάρχει ἐγγύησις διὰ τὴν ἐμφάνισιν καλυτέρων ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπετέλουν ἐπαξίαν καὶ ἰσοστάσιον συνέχειαν εἰς τὸ ὑπέροχον χθές.

Ἂν ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι οὐδὲν ἄλλο παρὰ ἐπανάληψις τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου, ἂν εἰς τὰ ἐδάφη, ἔνθα παροικεῖ ἡ Ἐκκλησία, ἐπαναλαμβάνωνται τὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ζωῆς εἰς τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Ἄθως εἶναι πράγματι ἓν δεύτερον Θαβώρ, προωρισμένον νὰ διαιωνίζῃ τὸ γεγονὸς τῆς Μεταμορφώσεως κατὰ δαψιλέστατον τρόπον. Ἐκεῖ ἐπάνω, μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ κόσμου, μυριάδες ἐκλεκτῶν ψυχῶν κατὰ τὸ κύλισμα τῶν αἰώνων ἐπανέλαβον εἰς τὸν ἑαυτόν των τὸ γεγονὸς τῆς Μεταμορφώσεως, ἐντὸς τοῦ ἀκτίστου φωτός, μὲ ἀπερίγραπτον πληρότητα, θεωθεῖσαι. Καὶ αὐτὴν τὴν μυστικὴν σημασίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔχων ἴσως ὑπ' ὄψιν του ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ' ἔδωκεν ἐντολὴν καὶ ἔκτισαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἄθω τὸ ναΐδριον τῆς Μεταμορφώσεως.

Ἡ ἀνανέωσις τῆς Ἐκκλησίας μας, λοιπόν, θὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τῆς ἐπανακμῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως θὰ ἴδῃ καὶ ἄλλας κλεινὰς ἡμέρας, καθιστάμενον πάλιν ἡ μεγάλη προθήκη τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

Διὰ τῆς λέξεως «Ἄθως» νοοῦνται ἡ ὁμώνυμος χερσόνησος καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ὄρος. Γεωλογικῶς, ἡ χερσόνησος τοῦ Ἄθω ἀποτελεῖται ἀπὸ κρυσταλλοπαγεῖς σχιστολίθους καὶ μάρμαρα. Ἔχει ἄφθονα νερὰ καὶ ὑλομανῆ βλάστησιν. Γεωπολιτικῶς, τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω, ἀποτελεῖ ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν τριῶν χερσονήσων, τῶν ἀπὸ τῆς νοτίου ἀκτῆς τῆς Χαλκιδικῆς προβαλλουσῶν, ἥτις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐλέγετο «Ἀκτή». Ἐκ τῆς μυθολογίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φέρεται, ὅτι ὠνομάσθη Ἄθως ἀπὸ τὸν ἐκ Θράκης ὁρμώμενον ἀρχαῖον ὁμώνυμον γίγαντα, ὅστις κατὰ σύγκρουσιν τοῦ φύλου του μὲ ἄλλα θεῖα φῦλα ἐξεσφενδόνισε κατὰ τοῦ Ποσειδῶνος μέγαν λίθον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσχηματίσθη τὸ Ὄρος.

Τὸν Ἄθω ἀναφέρει εἰς τὴν Ἰλιάδα (Ξ' 229) καὶ ὁ Ὅμηρος ὡς ἑξῆς:

«Ἥρη δ' ἀΐξασα λίπε ῥίον Οὐλύμποιο...
ἐξ Ἀθόω δ' ἐπὶ πόντον ἐβήσετο κυμαίνοντα,
Λῆμνον δ' εἰσαφίκανε.

Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἄθω ἐκτείνεται πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ἐν σχήματι δακτύλου χαλαρῶς τεταμένου, ἔχει μῆκος 60 περίπου χλμ. καὶ πλάτος 8-12, μὲ ὁλικὴν ἔκτασιν περὶ τὰ 385 τετραγωνικὰ χλμ. Τὸ ὕψος τῆς ὀροσειρᾶς ἀρχίζει ἀπὸ ὁμαλὴν παρὰ τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ξέρξου μικρὰν πεδιάδα, ἀνέρχεται βαθμηδὸν μὲ ἀνωμάλους κορυφογραμμάς, σχηματίζει μικρὰ λεκανοπέδια μὲ φυσικοὺς ἐν ταῖς παραλίαις ὁρμίσκους καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν πυραμιδοειδῆ κορυφὴν τοῦ Ἄθω, ἥτις φθάνει εἰς ὕψος περὶ τὰ 2.000 μέτρα.

Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἄθω παρουσιάζει ὑπερόχους φυσικὰς καλλονὰς ἀπὸ ἀπόψεως τοπίων, σχημάτων, χλωρίδος, καὶ γενικῶς εἶναι τόσον χαριτωμένη — κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἁπάντων τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὴν ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν— ὥστε νὰ ὠχριοῦν πρὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ ἀπαραμίλλου εἰκόνος αὐτῆς αἱ περιφημότεραι ἀνάλογοι εὐρωπαϊκαὶ περιοχαί. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κλιματολογικῆς ἀπόψεως εἶναι ἀνωτέρα πάσης ἄλλης καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν Ἄλπεων.

Ὁ Ἄθως, κατὰ τὸν Θ' μὲ Ι' αἰῶνα, ὡς ἐκ τῶν πολλῶν Ἱερῶν Μονῶν του καὶ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ἁγίων Μοναχῶν, ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Ἅγιον Ὄρος, οὕτω δὲ εἶναι γνωστὸς εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν κέντρον τοῦ Ὀρθοδόξου Μοναχισμοῦ, ἡ Ἀκρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ἡ Κιβωτὸς τῶν παραδόσεων τῆς κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησίας

Ὁ Ἰσθμὸς τοῦ Ξέρξου: Ὅταν, περὶ τὸ 461 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ξέρξης, συνεχίζων τὸν κατακτητικὸν ἀγῶνα τοῦ πατρός του Δαρείου, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπρόκειτο μὲ τὸν στόλον του, ἀποτελούμενον ἐκ 1207 τριήρεων, νὰ παραπλεύσῃ τὸν Ἄθω καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὸ τοῦ Μαρδονίου πάθημα, ὅστις παραπλέων τὸν Ἄθω ἀπώλεσε, συνεπείᾳ τρικυμίας, τριακόσια πλοῖα καὶ εἰκοσακισχιλίους ἄνδρας, ἀπεφάσισε καὶ ἀπέκοψε, δι' ἰσθμοῦ, τὴν χερσόνησον, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ παράπλου τοῦ Ἄθω, διανοίξας δωδεκαστάδιον διώ-

ΧΑΡΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΑΘΩ. Διὰ χειρὸς Ρ. Κοψίδη.

ρυγα. Αὕτη συνετελέσθη ἐντὸς τριετίας εἰς πλάτος τοιοῦτον, ὥστε νὰ διέρχωνται ὁμοῦ δύο τριήρεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶχε πλήρωμα ἐκ 200 ναυτῶν καὶ 30 μαχίμων ἀνδρῶν. Τὰ ἴχνη τῆς διώρυγος αὐτῆς διακρίνονται ἔτι καὶ σήμερον μεταξὺ δύο φυσικῶν πρανῶν βαινόντων κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους τοῦ ἰσθμοῦ, εἰς τὴν μέχρι σήμερον ὀνομαζομένην τοποθεσίαν «Πρόβλακας».

Ὀρεογραφία. Ὅρια Χερσονήσου: Εὐθὺς μετὰ τὸν ἰσθμόν, ἄρχεται ἐκδηλουμένη ὀρεινὴ τῆς χερσονήσου ἡ φυσιογνωμία καὶ εἰς 90 περίπου μέτρα ὕψος παρουσιάζεται ἡ «Μεγάλη Βίγλα». Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, εὑρίσκεται καὶ ἡ ὁριογραμμή, δηλαδὴ τὸ σύνορον, ἀπὸ πολιτειακῆς ἀπόψεως, μετὰ τῆς Κοινότητος Προσφορίου, ὅπου νῦν κεῖται ἡ Οὐρανούπολις (Πύργος). Νοτιοανατολικῶς τοῦ ἰσθμοῦ, σχηματίζεται ἐπίπεδος ράχις μᾶλλον δασώδης, ἥτις καλεῖται «Μέγας Ζυγὸς» καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῶν ὅρμων Κωνσταμονίτου (ἐπὶ τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου) καὶ Βατοπεδίου, ἐπὶ τοῦ ἀναπεπταμένου Αἰγαίου. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, ἡ χερσόνησος ἀποβαίνει πράγματι ὀρεινὴ καὶ ἀλληλοδιαδέχονται αἱ κορυφογραμμαὶ ἡ μία τὴν ἄλλην μὲ διάφορα τοπικὰ ὀνόματα, ὡς λ.χ. Κρυοβοῦνι μὲ ὑψόμ. 520 μ., Τσούκα, ἄνωθεν Μονῆς Παντοκράτορος (670 μ.), ἑτέρα Τσούκα Μ. Ἰβήρων, 700 καὶ πλέον μέτρα, καὶ ἄλλαι διάφοροι κορυφαί, ἕως ὅτου οἱ σχηματισμοὶ αὐτοὶ φθάνουν εἰς τὸν κυρίως Ἄθω.

Ἀκρωτήρια: Ἡ ἀκτὴ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω παρουσιάζει ἀνάπτυγμα 66 ὡς ἔγγιστα ναυτικῶν μιλλίων, ἐξ ὧν τὰ 28 ἡ νοτιοδυτικὴ πρόσοψίς της, τὰ δὲ 38 ἡ βορειοανατολική. Σχηματίζει πλείστας μὲν ἄκρας, ἀλλ' ὀλίγα κλασσικοῦ τύπου ἀκρωτήρια, δύο δὲ μόνον κλασσικοῦ τύπου ὅρμους καὶ ἱκανοὺς τὸν ἀριθμὸν «ὑφόρμους» καὶ «καταβαθμούς». Εἶναι δὲ τὰ ἀκρωτήρια καὶ αἱ ἄκραι, λογιζόμενα ὡς πρὸς τὴν σειρὰν διαδοχῆς, ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ ὅρμου Πρόβλακας ἴχνους τοῦ στομίου τῆς διώρυγος τοῦ Ξέρξου καὶ πρὸς νότον: 1) Προσφόρι, εἰς $3^{1}/_{2}$ μίλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ στομίου, ἐπ' αὐτοῦ πύργος «Φραγκόκαστρον» ὀνομαζόμενος. 2) Τῆς Θηβαΐδος, εἰς $3^{1}/_{2}$ μίλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Προσφορίου· πρὸ αὐτοῦ αἱ σκόπελοι «Γουρούνια». 3) Γιοβάντσα, 2 μίλ. ἀνατολικῶς τῆς Θηβαΐδος. 4) Ἁγίου Παντελεήμονος, εἰς $5^{1}/_{2}$ μίλ. νοτιοανατολικῶς τῆς Γιοβάντσας. 5) Καστανᾶς ἢ Καρβασαρᾶς, $2^{2}/_{3}$ νοτιοανατολικῶς τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος. 6) Ζαρκάδι, εἰς 3 μίλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Καστανᾶ. 7) Ἁγία Ἄννα, εἰς 5 μίλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Καστανᾶ. 8) Πίννα ἢ Πόρτες. 9) Κάπο-Σάντο ἢ Ἅγιος Γεώργιος (Νυμφαῖον), ἡ νοτία τῆς νήσου ἀπορρὼξ ἐσχατιὰ καὶ ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ ἡ ἄκρα Φονιᾶς, περιώνυμος ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὴν καταστροφὴν (493 π.Χ.) τοῦ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον περσικοῦ στόλου, προερχομένου ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Ἀκάνθου (Ἱερισσοῦ) καὶ πειραθέντος νὰ παρακάμψῃ τὸ Νυμφαῖον. Ἀπὸ δὲ τῆς νοτίας ἐσχατιᾶς τῆς χερσονήσου ἕως τοῦ ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Ἱερισσοῦ στομίου τῆς διώρυγος τοῦ Ξέρξου, 10) Ἀκρωτήριον Γουροῦνι, εἰς $1^{1}/_{4}$ μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ Κάπο-Σάντο. 11) Τίμιος Πρόδρομος (Ἀκρόθωον) ἢ καὶ Σμέρνα, εἰς $3^{1}/_{2}$ μίλ. βορειοανατολικῶς τοῦ Κάπο-Σάντο, ἡ ἀνατολικὴ τῆς χερσονήσου ἐσχατιά. 12)

Ἁγιοσειτικὸν κελλίον, ἐντὸς δάσους.

Χελώνα, εἰς 2 μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ Τιμ. Προδρόμου. 13) Κοσάρι, εἰς $4^{1}/_{3}$ μίλ. ἀπὸ τοῦ Τ. Προδρόμου. 14) Ἰβήρων εἰς $1^{1}/_{3}$ μίλ. ἀπὸ τοῦ Τιμ. Προδρόμου. 15) Σταυρονικήτα ἢ Νικέτι, εἰς $1^{1}/_{2}$ μίλ. βορείως τῶν Ἰβήρων. 16) Χαλκιᾶς ἢ τοῦ Παντοκράτορος, εἰς $1^{1}/_{2}$ μίλ. βορείως τοῦ Σταυρονικήτα. 17) Βατοπέδι, εἰς $1^{1}/_{2}$ μίλ. ἀπὸ τοῦ Χαλκιᾶ, εἰς 1 δὲ χιλιόμετρον ἀνατολικῶς αὐτοῦ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, εἰς ἣν ἐδίδαξεν ὁ πολὺς τὴν γνῶσιν Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις. 18) Ἀκρωτήριον Βρακὶ ἢ Ὕπτιον, εἰς $2^{1}/_{2}$ μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ Βατοπεδίου. 19) Ἐσφιγμένου, εἰς 5, $^{1}/_{2}$ μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ Βατοπεδίου. 20) Σαμάρεια, εἰς $1^{1}/_{2}$ μίλ. δυτικῶς τοῦ Ἐσφιγμένου. 21) Ἅγιος Βασίλειος, εἰς $^{2}/_{3}$ μίλ. νοτιοδυτικῶς τῆς Σαμαρείας. 22) Καλίτσα, εἰς 4, $^{1}/_{2}$ μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ Ἐσφιγμένου. 23) Παπαρνίκια, εἰς 5, $^{1}/_{2}$ μίλ. βορειοδυτικῶς τοῦ Ἐσφιγμένου. 24) Ἀράπης, ἡ βορεία τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθων ἐσχατιά. Εἶναι δὲ αὕτη τὸ τέρμα χερσονησιζούσης προβολῆς, μήκους 4 μιλ., ἀποφυομένης μὲ κατεύθυνσιν πρὸς βορρᾶν, ἀμέσως πρὸς δυσμὰς τῆς ἄκρας Παπαρνίκια, ἐχούσης δὲ κομβολογιοειδῶς πέντε μαστοὺς καὶ πλάτος μιλλίου περίπου κατὰ τὴν ρίζαν της. 25) Ρόπαλον, ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Ξέρξου, 1, $^{1}/_{2}$ μίλ. ἀνατολικῶς τῆς διώρυγος.

Ὅρμοι καὶ ἀναβαθμοί: 1) Ὅρμος Πρόβλακας (πλάτος 40°20′—μῆκος 23° 55). Εὐρὺς ὅρμος σχηματιζόμενος ὑπὸ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Ξέρξου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Ἀμμουλιανῆς ἀφ' ἑτέρου, ἐν τῷ βορειοανατολικῷ μυχῷ τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου. 2) Ὅρμος τῆς Θηβαΐδος, παρὰ τῇ τοποθεσίᾳ τῇ λεγομένῃ «Χρωμίτσα». 3) Ὅρμος Ἀρσανᾶς Ζωγράφου. Ἐν συνεχείᾳ, ὅλαι αἱ Μοναὶ ἔχουν φυσικοὺς ἢ τεχνητοὺς ὁρμίσκους καὶ λιμένας, διὰ τῶν ὁποίων γίνονται αἱ ἀποβιβάσεις καὶ ἐπιβιβάσεις τῶν ἐπισκεπτῶν, ὡς καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἐμπορευμάτων κ.λ.π. προϊόντων τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Κυριώτερος ὅρμος καὶ λιμὴν εἶναι ὁ τῆς Δάφνης, ἥτις εἶναι τὸ ἐπίνειον τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐκεῖ ἑδρεύουν τελωνεῖον α΄ τάξεως, ταχυδρομεῖον καὶ Ο.Τ.Ε., ἀστυνομικὸς σταθμός, ὑπάρχουν δὲ διάφορα καταστήματα καὶ ἑστιατόρια, ὡς καὶ μικρὸν ξενοδοχεῖον ὕπνου. Ἀπὸ τὴν Δάφνην ἡ πολίχνη καὶ πρωτεύουσα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, αἱ Καρυαί, παλαιότερον «Σκήτη τῶν Καρεῶν» καλούμεναι, ἀπέχουν 12 $^{1}/_{2}$ χιλιόμετρα, ἤτοι $2^{1}/_{2}$ ὥρας. Ἡ δὲ συγκοινωνία ἐκτελεῖται δι' ἡμιόνων μὲ προοπτικήν, ὅπως λίαν συντόμως γίνῃ ἁμαξιτὴ ὁδός.

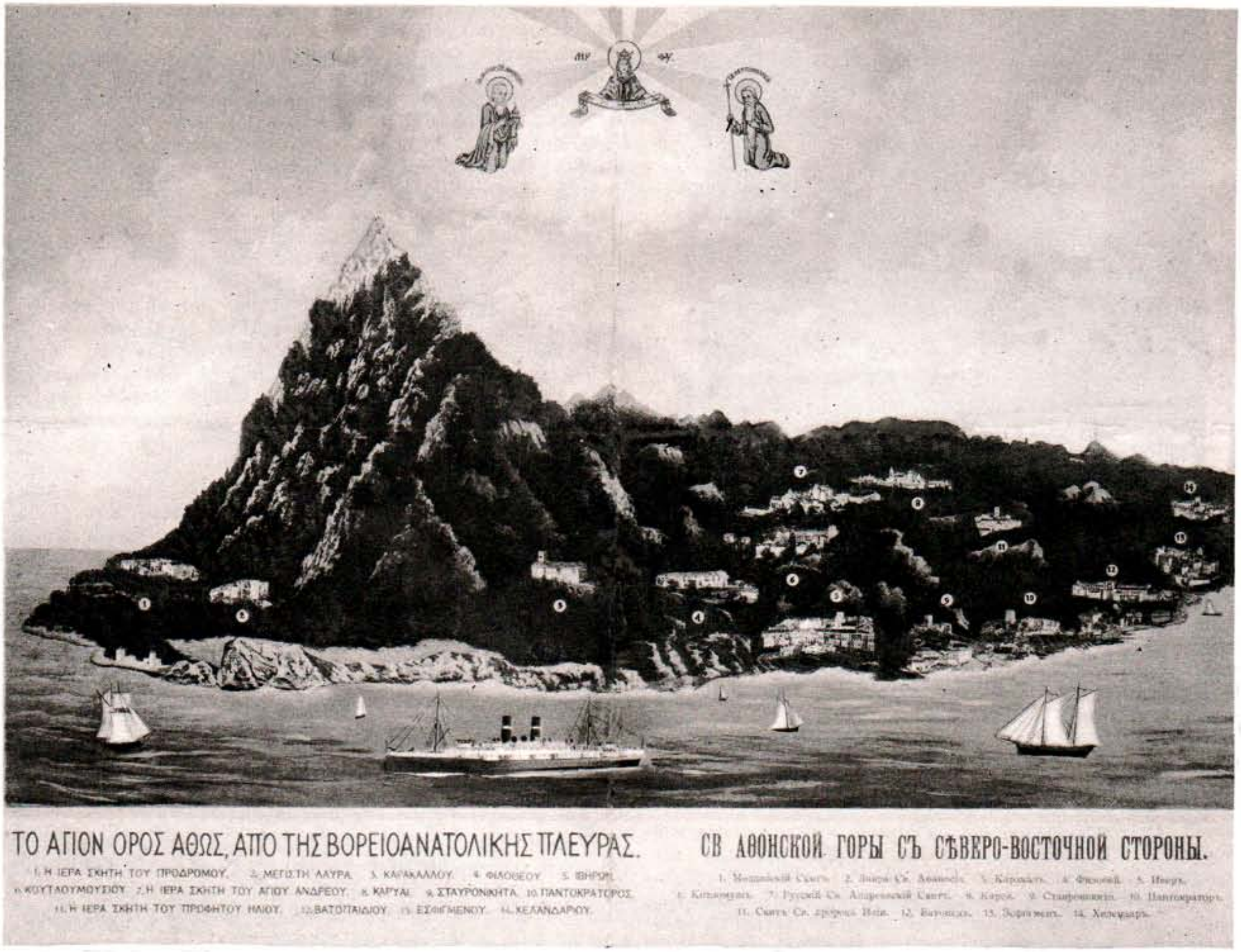
Αἱ Καρυαί: Παλαιότερον ἐλέγοντο Καρεαί. Λέγεται, ὅτι τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἔχουν, ἐπειδὴ φύονται εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς πολίχνης αὐτῆς πολλαὶ λεπτοκαρυαί. Ἐπειδὴ δὲ εὑρίσκεται ἡ πολίχνη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐλέγετο καὶ «Μεγάλη Μέση», ὅπου ἦτο ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων» εἰς ἣν συνήρχοντο, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οἱ Ἡγούμενοι τῶν Μονῶν τρεῖς φορὰς τοῦ ἔτους: Χριστούγεννα, Πάσχα καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ναοῦ τοῦ Πρωτάτου (Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), εἰς κοινὴν συνεδρίασιν διὰ ζητήματα τοῦ τόπου γενικῆς φύσεως ἢ ὁριακὰς καὶ ἄλλας διαφοράς. Ὁ ναὸς τοῦ Πρωτάτου εἶναι ἴσως τὸ σπουδαιότερον μνημεῖον τέχνης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διακεκοσμημένος μὲ τοιχογραφίας τοῦ περιφήμου Πανσελήνου, ἔχων σχῆμα τρικλίτου βασιλικῆς. Αἱ Καρυαὶ φιλοξενοῦν τὰς ἀντιπροσωπείας τῶν 20 Ἱερῶν Μονῶν, καὶ ἐπειδὴ ἑδρεύει καὶ ἡ Ἀνωτάτη Διοικητικὴ Ἀρχὴ τοῦ Τόπου, ἡ Ἱερὰ Κοινότης, εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐν τῷ ἱεροκοινοτικῷ μεγάρῳ συνέρχεται τὸ Σῶμα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τρὶς τῆς ἑβδομάδος, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν 20 Ἱερῶν Μονῶν, πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διοικητικῆς καὶ πάσης φύσεως ζητημάτων τοῦ Ἱεροῦ Τόπου. Ἐν τῷ ἱεροκοινοτικῷ μεγάρῳ, ἑδρεύει ἐπίσης, ὡς διαρκὲς ἐκτελεστικὸν Σῶμα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸν Πρῶτον, ὅστις ἀνήκει εἰς μίαν ἐκ τῶν πέντε πρώτων καὶ μεγάλων Ἱερῶν Μονῶν, αἵτινες εἶναι αἱ τῆς Μεγ. Λαύρας, τοῦ Βατοπεδίου, τῶν Ἰβήρων, τοῦ Χιλανδαρίου καὶ τοῦ Διονυσίου, καὶ τρεῖς Ἐπιστάτας, οἵτινες ἀνήκουν εἰς τὰς ἄλλας ἱεραρχικῶς μικροτέρας Ἱερὰς Μονάς. Εἰς τὰς Καρυὰς ἑδρεύει: ὁ Διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὑπαγόμενος εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀσκῶν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τηρήσεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῶν σχετικῶν Νομοθετικῶν Διαταγμάτων τοῦ Κράτους. Εἰς αὐτὸν ὑπάγονται ἅπασαι αἱ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Κρατικαὶ Ἀρχαὶ καὶ Δημόσιαι ὑπηρεσίαι (πρβλ. Ν.Δ. 10/16-9-1926). Εἰς τὰς Καρυάς, ὑπάρχει ὑποδιοίκησις Χωροφυλακῆς, τμῆμα ἀλλοδαπῶν, σταθμὸς χωροφυλακῆς, ἀγροτικὸν ἰατρεῖον, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ Ο.Τ.Ε., νοσοκομεῖον, διάφορα καταστήματα, ἑστιατόρια, ξενοδοχεῖα ὕπνου καὶ 56 περίπου Κελλία Μοναχῶν, ἐν οἷς καὶ ἁγιογραφικοὶ Οἶκοι, διὰ τὴν κατασκευὴν ἁγιογραφιῶν βυζαντινῆς τεχνοτροπίας καὶ ψηφιδωτῶν εἰκόνων μὲ τὰ αὐτά, ὡς καὶ οἱ ἐπὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὑλικά.

Ἀποστάσεις Μονῶν ἀπὸ τὰς Καρυάς: Εἰς τὸν παρατιθέμενον κατωτέρω πίνακα, συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἀνδρέου, Γραμματέως τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐμφαίνονται αἱ ἀποστάσεις τῶν Ἱερῶν Μονῶν ἀπὸ τὰς Καρυὰς καὶ μεταξύ των εἰς χιλιόμετρα καὶ ὥρας.

Τὸ ὑψόμετρον ἑκάστης τῶν Ἱερῶν Μονῶν ποικίλλει ἀναλόγως τῆς τοποθεσίας, εἰς ἣν εὑρίσκονται αὗται. Ἐξ ὅλων εἰς ὑψηλότερον μέρος εὑρίσκεται ἡ τῆς Σίμωνος Πέτρας, ἥτις κειμένη ἐπὶ ἀποτόμου καὶ ὑψηλοῦ βράχου 300 καὶ πλέον μέτρων ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, φαίνεται ὡσὰν νὰ αἰωρῆται μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἄλλαι πάλιν Ἱεραὶ Μοναὶ ἐκτισμέναι ἐπὶ ἀκροθαλασσίων βράχων, ὡς αἱ Γρηγορίου, Διονυσίου, Σταυρονικήτα, Παντοκράτορος κ.λ.π., δίδουν, ἀπὸ θαλάσσης, εἰκόνα ἀετοφωλεῶν, ἐνῷ ἕτεραι ἀναφύονται ἀποτόμως εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἀπὸ θαλάσσης ἐπισκεπτομένου αὐτάς, ἐπιβλητικαί, μὲ πολλὴν μεγαλοπρέπειαν, ὡς ἡ Μεγίστη Λαύρα, ἡ τοῦ Βατοπεδίου, ἡ τῶν Ἰβήρων κ.λ.π., συμβάλλουσαι καὶ αὗται, διὰ τῆς χλωρί-

Ἡ Ἱ. Μονὴ Γρηγορίου

Τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐκ τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς, κατὰ παλαιὰν λιθογραφίαν. 1. Σκήτη Προδρόμου, 2. Μεγίστη Λαύρα, 3. Καρακάλου, 4. Φιλοθέου, 5. Ἰβήρων, 6. Κουτλουμουσίου, 7. Σκήτη Ἁγίου Ἀνδρέου, 8. Καρυαί, 9. Σταυρονικήτα, 10. Παντοκράτορος, 11. Σκήτη Προφ. Ἡλιοῦ, 12. Βατοπεδίου, 13. Ἐσφιγμένου, 14. Χιλανδαρίου.

δος καὶ τῶν ὡραίων τοπίων των, κοντὰ εἰς τὰς ἄλλας φυσικὰς καλλονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ συμπληρώνουσαι οὕτω τὸν γενικὸν στολισμὸν καὶ τὰς χάριτας τοῦ Ἱεροῦ αὐτοῦ Τόπου, ὅστις λέγεται «τῆς Παναγίας Δέσποινας κῆπος καὶ περιβόλι».

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΝΤΑΒΟΣ

ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΟΔΗΓΙΑΙ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΑΣ

Ἡ μετάβασις ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Ἅγιον Ὄρος γίνεται διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς.

1. Θεσσαλονίκη—Δάφνη θαλασσίως μὲ π/κ δὶς τῆς ἑβδομάδος, 2. Ἀτμοπλοϊκῶς μὲ M/S «Γεώργιος Φ». Πειραιεὺς—Δάφνη ἀνὰ 10 ἡμέρας, καὶ 3. Ἀπὸ ξηρᾶς δι' ὑπεραστικῶν λεωφορείων: Θεσσαλονίκη—Τρυπητὴ—Οὐρανούπολις, καθ' ἑκάστην. Οἱ ἐπισκέπται ὑποχρεοῦνται, ἅμα τῇ ἀφίξει των, νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος—παρὰ τῇ Ἱερᾷ Ἐπιστασίᾳ—καὶ νὰ λάβουν ὑποχρεωτικῶς «διαμονητήριον», ἐφ' ὅσον πρωτίστως θὰ εἶναι ἐφωδιασμένοι μὲ εἰδικὰ πρὸς τοῦτο σημειώματα τῆς ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς, οἱ ἡμεδαποί, ἢ τοῦ τμήματος ἀλλοδαπῶν, οἱ ξένοι, καταβάλλοντες τὸ ἔνσημον αὐτοῦ 50 ἢ 100 δραχμάς. Τοῦ τέλους τούτου ἐξαιροῦνται οἱ Ὀρθόδοξοι Κληρικοί, οἱ παντὸς εἴδους φοιτηταὶ καὶ οἱ στρατιῶται.

Οἱ δι' ὀλίγας ὥρας ἐπισκεπτόμενοι μὲ πλοῖα ὁμαδικῶς τὰς παραλιακὰς Μονὰς ἀπαλλάσσονται τοῦ «διαμονητηρίου». Περισσοτέρας λεπτομερεῖς πληροφορίας δύναταί τις νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ βιβλίον «Ὁδηγὸς Ἁγίου Ὄρους» (σ. 21—22) τοῦ Γέροντος Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἀθῆναι 1957.

Τουρισμός: Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀνέκαθεν, ὡς τόπος κατ' ἐξοχὴν πνευματικός, ἔνθα φυλάσσονται καὶ προάγονται τὰ τῆς πίστεως καὶ θρησκείας τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἰδανικά, ὡς ἡ σωστικὴ Κιβωτὸς τῶν ἐθνοθρησκευτικῶν ἡμῶν παραδόσεων, εἰς ἣν τηροῦνται ἡ τυπικὴ τάξις καὶ αἱ κανονικαὶ διατάξεις τῆς κατὰ ἀνατολὰς Ὀρθοδοξίας, ἀποτελεῖ ἐν ταυτῷ ἀπέραντον μουσεῖον μὲ τὴν ὑπερχιλιετῆ ζῶσαν ἱστορίαν, τοὺς κειμηλιακοὺς θησαυρούς του, τὰ ἐξαίρετα εἰς φυσικὰς καλλονὰς τοπία του, τὰ ἔξοχα μνημεῖα τέχνης, τοὺς πνευματικοὺς θησαυρούς του (χειρόγραφοι κώδικες ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν ἄνω τῶν 10.000, ἐνῷ τὰ ἔντυπά του ὑπερβαίνουν τὰς 100.000 τόμων). Εἰς τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος εὑρίσκει τις μοναδικάς, ἐν τῷ κόσμῳ, διευκολύνσεις καὶ ἀπολαυάς, αἵτινες εἶναι: Ἡ συνεχιζομένη πατροπαράδοτος ξενία ὑπὸ τῶν Μοναχῶν, ἤτοι δωρεὰν διαμονὴ καὶ διατροφὴ ἁπάντων τῶν ἐπισκεπτῶν, ἡ εὐχέρεια ἐπισκέψεως τῶν ἀξιοθεάτων καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, ἡ ἐξαίρετος γαλήνη καὶ ἡσυχία τοῦ τόπου, ὄντως θρησκευτικοῦ παλλαδίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, κατόπιν καταλλήλου καθάρσεώς του, σιγῆς καὶ προσευχῆς δι' αὐτοσυγκεντρώσεως καὶ ἀνατάσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὸ Αἰώνιον.

Τὸ Ἅγιον Ὄρος, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, μετὰ τοὺς Ἁγίους Τόπους, ἀποτελεῖ μοναδικὸν προσκύνημα τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ὡς τοιοῦτον πάντοτε προσείλκυε καὶ προσελκύει τὴν

προσοχὴν οὐχὶ μόνον τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ καὶ μὴ κόσμου, διότι πᾶς τις ἐπισκεπτόμενος τὸν ὄντως ἡγιασμένον τοῦτον τόπον ἀποκομίζει πολλὰ τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ὀφέλη. Παρ' ὅλας δὲ τὰς παρουσιαζομένας ἐν αὐτῷ δυσχερείας κινήσεως καὶ μεταβάσεως ἀπὸ Μονῆς εἰς Μονήν, πολὺ πρὶν ἢ ἐμφανισθῇ ὁ λεγόμενος «Τουρισμός», ὑπῆρχεν ἀθρόα προσέλευσις καὶ εἰσροὴ ξένων καὶ ἡμετέρων ἐπισκεπτῶν καὶ προσκυνητῶν, ἥτις ἀσφαλῶς θὰ πολλαπλασιασθῇ ὅταν γίνῃ ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς ἀπὸ Δάφνης εἰς Καρυὰς καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰβήρων. Ἡ ὁδὸς αὕτη, ἐπὶ τῇ ἐπικειμένῃ ἑορταστικῇ ἐκδηλώσει τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τὸ 1963 διὰ τὴν χιλιετῆ ὕπαρξιν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ κράτους νὰ γίνῃ ἀσφαλτόστρωτος πολὺ συντόμως, ὁπότε θὰ ὑπάρχῃ εὐχέρεια μετακινήσεως καὶ ἄμεσος συγκοινωνία ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἰς τὴν ἄλλην τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ ἐμφανισθεὶς κατὰ τὸ 1929 Ἑλληνικὸς Ὀργανισμὸς Τουρισμοῦ, συμπεριλαμβάνει πάντοτε εἰς τὰ προγράμματά του τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Μοναστηρίων κ.λ.π. μνημείων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πρᾶγμα ὅπερ, ὡς ἔφημεν ἀνωτέρω, πρὸ πολλῶν αἰώνων εἶχεν ἀναπτύξει τὸ Ἅγιον Ὄρος. Πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῶν βουλομένων νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ Ἅγιον Ὄρος, διὰ παροχὴν πληροφοριῶν κ.λ.π., ἁρμόδια εἶναι διὰ μὲν τοὺς ἡμεδαποὺς τὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ τουριστικὰ γραφεῖα, διὰ δὲ τοὺς ἀλλοδαπούς, τὰ διάφορα προξενεῖα, τὰ ὑπουργεῖα τῶν ἐξωτερικῶν καὶ Βορείου Ἑλλάδος, ἅτινα εἶναι καταλλήλως ἐνημερωμένα.

Ὧραι ἐν χρήσει: Αἱ 18 Μοναὶ καὶ ἡ Ἱερὰ Κοινότης ἀκολουθοῦν τὸ βυζαντινὸν λεγόμενον ὡρολόγιον, ὅπερ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πρέπει νὰ δεικνύῃ 12, πάντοτε καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ ἡμέρας τοῦ ἔτους. Καθορίζεται δὲ πρακτικῶς τοῦτο ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄθω. Αἱ Μοναὶ Βατοπεδίου καὶ Ἁγίου Παντελεήμονος, αἱ πολιτικαὶ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀρχαὶ καὶ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ἔχουν ἐν χρήσει τὸ εὐρωπαϊκὸν ὡρολόγιον. Ἡ δὲ Μονὴ τῶν Ἰβήρων, μόνη αὐτή, χρησιμοποιεῖ τὸ χαλδαϊκὸν ὡρολόγιον ἢ Ἰβηριτικὸν λεγόμενον, μὲ σταθερὰν πάντοτε ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου τὴν 12ην ὥραν. Τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, διὰ τοὺς ἐπισκέπτας, ἐργάζονται περίπου ἀπὸ 8—11 π.μ. καὶ 4—6 ἢ 4—7 μ.μ., ὥρα Εὐρώπης.

Ξενῶνες: Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ξενῶνας διαθέτουν 1) Αἱ 20 Ἱεραὶ Μοναί, ἐν αἷς χρησιμοποιοῦνται περίπου 223 δωμάτια μὲ 605 καὶ πλέον κλίνας. 2) Αἱ Σκῆται, εἰς τὰ λεγόμενα Κυριακὰ καὶ εἰς ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἱερὰ Καθιδρύματα, εἰς περιωρισμένον κάπως ἀριθμόν. 3) Εἰς Δάφνην καὶ Καρυάς, ὑπάρχουν δύο πενιχρὰ ξενοδοχεῖα ὕπνου, μὲ 15—20 κλίνας ἐν συνόλῳ.

Ἑστιατόρια: Ἑστιατόρια εἶναι οἱ Ξενῶνες τῶν Ἱερῶν Μονῶν, Σκητῶν καὶ λοιπῶν Καθιδρυμάτων, ἐν οἷς παρέχεται φιλοξενία δωρεάν. Ἐκτὸς τούτων, ὑπάρχουν τρία ἑστιατόρια εἰς Καρυὰς καὶ δύο εἰς Δάφνην, εἰς τὰ ὁποῖα παρατίθενται φαγητὰ εἰς χαμηλὴν κάπως τιμήν.

Τοπικοὶ χαιρετισμοί: Ὡς καθιερωμένος χαιρετισμὸς ἀντὶ τοῦ «καλημέρα», τοῦ «καλησπέρα» κ.λ.π., εἶναι ἡ εὐχὴ «εὐλογεῖτε», ἥτις σημαίνει: «εἰπὲ καλὸν λόγον ἢ εὔξου με», ἢ ζητεῖται ἡ εὐλογία τοῦ ἀδελφοῦ, ἤτοι «εὐλόγησόν με», καὶ εἰς ἀπάντησιν λέγεται «ὁ Κύριος», ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἀπαντῶν θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν ἀνάξιον νὰ τὸν εὐλογήσῃ, λέγει «ὁ Κύριος εὐλογῆσαι σε». Ὁ χαιρετισμὸς αὐτὸς λέγεται, ὅταν συναντῶνται οἱ Μοναχοὶ καθ' ὁδόν, ἐν τοῖς Κελλίοις, ὅταν ἄρχωνται φαγητοῦ, ὅταν πίνουν ἔστω καὶ ὕδωρ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν ἀπαρχῆς ἔργου τινός, ἐκτὸς τῶν 40 ἡμερῶν τῆς Ἀναστασίμου περιόδου, καθ' ἣν ἀντικαθίσταται ἡ εὐχὴ αὕτη μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη», εἰς ὃ ἀπαντοῦν οἱ Μοναχοὶ καὶ ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ «Ἀληθῶς Ἀνέστη Ὁ Κύριος». Μερικοὶ Μοναχοὶ λέγουν καὶ τὸ «Σωθείης, ἀδελφέ». Προκειμένου δὲ νὰ εἰσέλθουν Μοναχοὶ εἰς αἴθουσαν ἢ δωμάτιον κλειστὸν ἀδελφοῦ, κρούοντες τὴν θύραν, λέγουν: «Δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων ἡμῶν». Ἐδῶ, ἐννοεῖται ἡ συνέχεια «Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς», διὸ καὶ ἀπαντοῦν οἱ ἔσωθεν τὸ «Ἀμήν», ὅπερ σημαίνει πρακτικῶς «ἐμπρός», «εἰσέλθετε». Ἄλλοτε πάλιν ἁπλῶς λέγουν μόνον τὸ «Δι' εὐχῶν», εἰς ὃ ἀπαντᾶται ἔσωθεν τὸ «Ἀμὴν» καὶ προχωροῦν πλέον ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς οἰκίας ἢ τοῦ δωματίου.

Τίτλοι καὶ ἀξιώματα: Οἱ Μοναχοὶ λαμβάνουν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης, γίνονται Διάκονοι, Ἱερεῖς, Ἀρχιμανδρῖται, Πνευματικοὶ Ἐξομολόγοι, Ἡγούμενοι, Ἀρχιερεῖς κ.λ.π. καὶ γενικώτερον ἀποτελοῦν τὸν ἄγαμον κλῆρον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι, ἐκτὸς τῶν Ἀρχιερέων, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ των καὶ τῆς μορφώσεως, προσφωνοῦνται: «Ὅσιος» καὶ «Ὁσιώτατος» ἢ «Ὁσιολογιώτατος» οἱ Μοναχοί. «Ἱερολογιώτατοι» οἱ Διάκονοι. «Πανοσιώτατοι» καὶ «Πανοσιολογιώτατοι» οἱ Ἱερομόναχοι, οἱ Ἡγούμενοι κ.λ.π. λόγιοι, Μοναχοί. Ὡς τίτλος θεωρεῖται καὶ ἡ λέξις «Γέροντας». Συνήθως «Γέροντες» καλοῦνται οἱ Προϊστάμενοι τῶν Μονῶν, τῶν Σκητῶν καὶ τῶν Κελλίων.

Ξενάγησις: Ἡ ξενάγησις, ἐν ταῖς Ἱεραῖς Μοναῖς, συνήθως γίνεται ὑπὸ ἐντεταλμένου πρὸς τοῦτο Διακονητοῦ, ὅστις τυγχάνει ἐνίοτε νὰ εἶναι καὶ γλωσσομαθής, σὺν τῇ λοιπῇ πνευματικῇ καταρτίσει, ἥτις κοσμεῖ καὶ διακρίνει αὐτόν, εἰς δὲ τὰς Καρυάς, ὑπὸ τῶν Ἐπιστατῶν καὶ Γραμματέων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἢ καὶ ἑτέρων λαϊκῶν προσώπων, εἴς τε τοὺς ἡμεδαποὺς καὶ τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐπισκέπτας.

Τὸ «Ἄβατον» τοῦ Ἁγίου Ὄρους: Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Μοναχικῆς τοῦ Ἄθω Πολιτείας, ἀπαγορεύεται ἡ ἐντὸς τῆς χερσονήσου εἴσοδος γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ θηλέων γενικῶς ζώων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὀφείλεται εἰς ζῶσαν παρὰ τοῖς Ἁγιορείταις παράδοσιν, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου, συγγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, καθ' ἣν ἡ Κυρία ἡμῶν Θεοτόκος καὶ Ἀειπάρθενος Μαρία ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὸν Υἱὸν καὶ Θεόν της ὡς κλῆρον ἰδικόν της. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸν Ζ' ἢ Η' αἰῶνα ὡς ἑξῆς. Ἐμφανισθεῖσα κατ' ὄναρ ἡ Κυρία Θεοτόκος πρὸς τὸν Ὅσιον Πέτρον τὸν Ἀθωνίτην, εἶπεν αὐτῷ ἐπὶ λέξει: «Ἔστιν Ὄρος ἐπ' Εὐρώπης κάλλιστον ὁμοῦ καὶ μέγιστον, πρὸς Λιβύην τετραμμένον, ἐπὶ πολὺ τῆς θαλάσσης εἴσω προϊόν. Τοῦτο τῆς γῆς ἁπάσης ἀπολεξαμένη, τῷ Μοναχῷ πρέπον καταγώγιον προσηλῶσαι διέγνων ἔγωγε, ταῦτ' ἄρα καὶ ἰδιαίτατον ἐνδιαίτημα τοῦτ' ἀφιερώσασα ἐμαυτῇ καὶ ἅγιον τοὐντεῦθεν κεκλήσεται. Καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ δὲ τὸν πρὸς τὸν κοινὸν ἀνθρώποις πολέμιον ἀγῶνα ἐπαναιρουμένων προπολεμήσω διὰ βίου παντός, καὶ πάντως ἔσομαι τούτοις ἄμαχος σύμμαχος, τῶν πρακτέων ὑφηγητής, τῶν μὴ πρακτέων ἑρμηνευτής, κηδεμών, ἰατρός, τροφεύς, ἣν ἄρα βούλει τροφῆς τε καὶ ἰατρείας, ὅση τε πρὸς τὸ σῶμα τείνει καὶ τοῦτο συνιστᾶται καὶ λυσιτελεῖ, καὶ ὅση τὸ πνεῦμα διανιστᾶται καὶ ῥώννυσι καὶ μὴ τοῦ καλοῦ διαπεσεῖν συγχωρεῖ. Συστήσω δ' ἄρα τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ μου, οἷς ἂν γένηται καλῶς καταλῦσαι τῇ δε τὸν βίον, τῶν αὐτοῖς ἡμαρτημένων τελείαν ἐξαιτησαμένη παρ' αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν». Τούτου ἕνεκα, τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐθεωρεῖτο ἀνέκαθεν ὑπὸ πάντων τῶν Μοναχῶν, λαϊκῶν καὶ αὐτοκρατόρων εἰσέτι ὡς ἀφιερωμένον ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν Κυρίαν Θεοτόκον. Καὶ ὁ λόγιος Ἁγιορείτης Μοναχὸς Καισάριος ὁ Δαπόντες ὀνομάζει τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὡς πανθομολογούμενον Περιβόλι τῆς Παναγίας, λέγων:

Γιὰ τοῦτο καὶ μὲ δίκαιον τὸ ὀνομάζουν ὅλοι,
τῆς Παναγίας Δέσποινας Κῆπον καὶ Περιβόλι.

Διὰ τοῦτο ἀποφεύγεται ἡ ἵδρυσις καὶ ἐκκλησιῶν εἰσέτι ἐπ' ὀνόματι ἁγίων Γυναικῶν, ὑπάρχουν δὲ μόνον τρεῖς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, καὶ αὗται Ὁσιοπαρθενομαρτύρων. Ἱστορία δὲ ἀρχαία καὶ σύντομος τοῦ Ὄρους Ἄθω, ἀντιγραφεῖσα ἐκ παλαιοῦ περγαμηνοῦ ἱστορικοῦ καὶ μεταγλωττισθεῖσα ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ εἰς τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν κατὰ τὸ 5.990 ἔτος τῆς κοσμογονίας ὑπὸ Βενιαμὶν Μοναχοῦ Ἄραβος, βιβλιοφύλακος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὄρους Σινᾶ, λέγει, ὅτι, ὅτε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἠθέλησε νὰ κτίσῃ ἰδίαν πόλιν πλησίον τοῦ Ὄρους Ἄθω, ἐνεφανίσθη κατ' ὄναρ ἡ Κυρία Θεοτόκος τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς περιφερείας ἐκείνης καὶ εἶπεν, ὅτι τὸ Ὄρος τοῦτο ἐξελέξατο εἰς κλῆρον ἑαυτῇ. Τοῦτο μαθὼν παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, εἶπεν ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ ἀντίδικον τὴν Παναγίαν καὶ ἐφ' ὅσον θέλημά της ἦτο νὰ κατοικοῦν Μοναχοί, μετῴκισε τοὺς κατοίκους τοῦ Ὄρους τοῦ Ἄθω μακρὰν αὐτοῦ. Λέγεται δέ, ὅτι οὗτοι εἶναι οἱ νῦν ὀνομαζόμενοι «Τσάκωνες» κατὰ σύγκρασιν τῆς λέξεως «τσὲ Ἄθωνες» εἰς «Τσάκωνες», ἐπειδὴ εἰς τὴν προ-

φοράν των ἔκαμνον χρῆσιν τοῦ «τσέ». Κατόπιν τούτου, λοιπόν, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος μετέβαλε γνώμην καὶ ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν μετέβη καὶ ἐτείχισε τὸ Βυζάντιον, ὀνομάσας τοῦτο Κωνσταντινούπολιν. Τὸ «Ἄβατον» τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων τῆς ἱστορίας του, κατ' ἐπανάληψιν παρεβιάσθη ὑπὸ ἀτόμων καὶ ὁμαδικῶς ὑπὸ Βλαχοποιμένων, κατὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 δι' εἰσδοχῆς οἰκογενειῶν ἐκ Χαλκιδικῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐποχήν μας ἐγένοντο τοιαῦται ἀπόπειραι παρὰ ἡμετέρων καὶ ξένων περιηγητριῶν, δι' ἀνδρικῆς περιβολῆς, μερίμνῃ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν κράτους, κατόπιν σχετικῶν ἐνεργειῶν τῶν Πατέρων, ἐψηφίσθη τὸ κατωτέρω Νομοθετικὸν Διάταγμα, ὅπερ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 182/20 - 7 - 1953 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως:

Ἄρθρον μόνον

Εἰς τὸ Νομοθετικὸν Διάταγμα τῆς 10 - 9 - 1962 - περὶ κυρώσεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους - προστίθεται ἄρθρον ὑπ' ἀριθ. 43β, ἔχον οὕτω:

Ἄρθρον 43β

Ἡ παράβασις τοῦ ἄρθρου 186 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου ἐπισύρει τὴν ποινὴν φυλακίσεως δύο μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους, μὴ ἐξαγοραζομένης.

Ἄλλαι σχετικαὶ ἀπαγορεύσεις. Ἀπαγορεύεται ἐπίσης: 1) Ἡ πρόσδεσις τῶν φερόντων γυναῖκας μικρῶν σκαφῶν εἰς τὰς προβλῆτας καὶ τοὺς λιμένας τῆς Δάφνης καὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν. 2) Ἡ εἴσοδος, παραμονὴ καὶ κυκλοφορία ἐπισκεπτῶν φερόντων βραχείας περισκελίδας, οἱασδήποτε προελεύσεως, ἡλικίας καὶ ἰδιότητος καὶ ἂν εἶναι οὗτοι, καὶ εἰς προσκόπους εἰσέτι. 3) Αἱ πάσης φύσεως κινηματογραφήσεις. 4) Ἡ εἴσοδος καὶ παραμονὴ ἀνηλίκων παίδων. 5) Ἡ ἐξαγωγή, ὑπὸ Μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, βιβλίων ἐκτυπωθέντων μέχρι τῆς χρονολογίας 1870, ἐνῷ ἐπιτρέπεται ἡ ἐξαγωγὴ τοιούτων φερόντων χρονολογίαν ἀπὸ 1 - 1- 1871 καὶ ἐντεῦθεν, καὶ τοῦτο κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας, ἥτις καὶ σφραγίζει αὐτὰ μὲ τὴν λέξιν «Ἐλεύθερον». 6) Ἡ ἐξαγωγὴ πάσης φύσεως χειρογράφων, κειμηλίων, ἀρχαίων εἰκόνων, ἱστορικῶν ἀμφίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν, ἱερῶν λειψάνων κ.λ.π. καταλογογραφημένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις Ἱ. Μονῶν, Σκητῶν κ.λ.π. Ἱδρυμάτων.

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΝΤΑΒΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Π ρ ώ τ η π ε ρ ί ο δ ο ς. Τὰς πρώτας ἀξιοπίστους ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ μοναχισμοῦ ἐν τῷ Ἄθωνι ἀπαντῶμεν μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος. Ὅθεν πᾶσα εἴδησις τείνουσα νὰ ἀναβιβάσῃ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ μοναχισμοῦ ἐν τῷ Ὄρει πρὸ τοῦ Θ' αἰῶνος πρέπει νὰ μὴ λαμβάνηται σπουδαίως ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ θεωρῆται ὕποπτος. Ἐν τούτοις δὲν φαίνεται ὅλως ἀπίθανον ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ὁρίου τούτου μεμονωμένοι ἀσκηταὶ ἐζήτησαν τὴν μεγαλοπρεπῆ ἠρεμίαν τοῦ Ὄρους διὰ νὰ ἀσκητεύσουν ἐν εἰρήνῃ, φεύγοντες τὴν κοσμικὴν τύρβην καὶ τοὺς τεταραγμένους καιροὺς οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν ἀραβικὴν ἐξάπλωσιν. Ὁ μοναχικὸς βίος ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος—ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν ἐν γένει τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας—ὡς λέγει ὁ Νικ.Βέης, «καθίσταται ἐντονώτερος, ὅτε λόγῳ τῶν ἐπιδρομῶν ἢ κατακτήσεων τῶν ἀπίστων διελύθησαν ἢ παρήκμασαν τὰ μεγάλα μοναστικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ οἱ ἀρνηταὶ τῶν ἐγκοσμίων ἐζήτησαν ἀσφαλεστέρους τρόπους ἀσκήσεως». Κατὰ τὸν Η' καὶ τὸν Θ' αἰῶνα ἤκμασαν ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας σημαντικώτατα μοναστικὰ κέντρα, ὡς ὁ Βιθυνικὸς Ὄλυμπος καὶ ὁ Κυμινᾶς, μεγάλαι μοναχικαὶ πολιτεῖαι, πρόδρομοι τῆς ἀθωνιτικῆς. Ἐὰν ὁ μοναστικὸς βίος ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος δὲν ὠργανώθη ἐνωρίτερον τοῦ Θ' αἰῶνος, αἰτία ὑπῆρξεν ἡ Εἰκονομαχία, μέγας ἀνασταλτικὸς παράγων. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως φαίνεται ὅτι ἡ Εἰκονομαχία προπαρεσκεύασε τὸ ἔδαφος, διότι ἐπλήθυνε τὰς τάξεις τῶν μεμονωμένων ἀσκητῶν διὰ τῶν εἰκονολατρῶν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, οἵτινες κατέφευγον εἰς τὸν Ἄθωνα διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς διώξεις. Οὗτοι ὅμως ζῶντες κεκρυμμένοι ἐντὸς σπηλαίων καὶ καλυβῶν, ἀπέφυγον «ὄχι μόνον τοὺς διώκτας των, ἀλλὰ καὶ τὸ βλέμμα τῆς Ἱστορίας», κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ φράσιν νεωτέρου ἱστορικοῦ. Δὲν εἶναι λοιπὸν περίεργον ὅτι τὴν πρώτην μνείαν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν ἀπαντῶμεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας συγκληθείσης Συνόδου πρὸς παλινόρθωσιν τῶν εἰκόνων ἐν ἔτει 843, ὅτε, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Γενέσιον (Bonn, 82), «κατίασιν ἐκ τοῦ περιωνύμου ὄρους Ὀλύμπου, Ἄθω τε καὶ τῆς Ἴδης, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ κατὰ Κυμινᾶν συμπληρώματος [θεοφόροι ἄνδρες] περιφανῶς τὴν ὀρθοδοξίαν κηρύττοντες, βασιλικαῖς τε διαμοιβαῖς... ἱκανωθέντες πρὸς τὰς ἰδίας μονὰς ὑπεχώρησαν». Ἡ διατύπωσις τοῦ Γενεσίου ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὕπαρξιν μονῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀκριβολόγος. Μοναὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὠργανωμένων μοναχικῶν κοινωνιῶν δὲν ὑπῆρχον τότε ἐπὶ τῆς χερσονήσου. Κατ' ἐκείνην πάντως τὴν περίοδον, ἢ καὶ ὀλίγον πρότερον, φαίνεται ὅτι ἤρχισε νὰ ἀναφαίνηται στοιχειώδης κοινοβιακὴ μοναχικὴ ζωὴ ὑπὸ τὸν τύπον τῶν λαυρῶν, χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ ἐλλείπουν οἱ κατὰ μόνας ἀσκητεύοντες. Τότε ἀναφέρονται ἐπίσης ἐπιδρομαὶ τῶν ληιζομένων τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ παράλια Ἀράβων πειρατῶν τῆς Κρήτης ἐναντίον τῶν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν. Ἡ πρώιμος αὕτη περίοδος κατοπτρίζεται εἰς τοὺς βίους τῶν πρώτων γνωστῶν ἐρημιτῶν τοῦ Ἄθωνος, τῶν ὁσίων Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου καὶ Εὐθυμίου τοῦ Θεσσαλονικέως.

Ἡ παράδοσις φέρει τὸν ὅσιον Πέτρον ὡς μονάσαντα ἐν τῷ Ἄθωνι ἤδη κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα. Νεώτεραι ἔρευναι καὶ κυρίως τὸ βιβλίον τοῦ Kirsopp Lake (The early days of monasticism on Mount Athos, Oxford 1909, σ. 11 κ.ἑξ.) ἀπέδειξαν ὅτι οὗτος ἔζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Ἐκ τῶν δύο σῳζομένων βίων ὁ παλαιότερος, γραφεὶς κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ Νικολάου τοῦ Σιναΐτου, ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τοῦ μεταγενεστέρου, συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Κατὰ τὰ κείμενα ταῦτα ὁ Πέτρος ὑπῆρξε στρατιώτης (σχολάριος), αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἀπελευθερωθεὶς ἀφῆκε τὰ ἐγκόσμια καὶ μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἐπιστρέφων διὰ θαλάσσης παρέπλεε τὸν Ἄθωνα, ὅτε τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπέβαινεν, ἐστάθη μὴ δυνάμενον νὰ προχωρήσῃ. Θεωρῶν τοῦτο θεοσημείαν ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Ἄθωνα, εὑρὼν δὲ τὸ ὄρος ἀκατοίκητον, ἐμόνασεν ἐπὶ 50 ἔτη ἐντὸς σπηλαίου. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ἀνευρέθη τυχαίως ὑπὸ κυνηγοῦ, εἰς ὅν, ἐνῷ ἀπέθνησκε, διηγήθη τὴν ἱστορίαν ἑαυτοῦ, πείσας συγχρόνως τοῦτον νὰ μονάσῃ. Τὸ λείψανον τοῦ ὁσίου κατετέθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κλήμεντος καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Παρθένου, «ἔνθα εἰώθεισαν τὰς ἐτησίους συνάξεις ἐπιτελεῖν». Αἱ εἰδήσεις αὗται περὶ τοῦ ἀκατοικήτου τοῦ ὄρους, τῆς μονῆς τοῦ Κλήμεντος καὶ τῶν ἐτησίων συνάξεων εἶναι πολύτιμοι, ἂν καὶ ὁ St. Binon ἀρνεῖται πᾶσαν ἱστορικότητα εἰς τὸν βίον, θεωρῶν τοῦτον ὡς συμπίλημα ἐξ ἄλλων ἁγιολογικῶν κειμένων, παραδεχόμενος ἐν τέλει ὅτι τὸ μόνον δυνάμενον νὰ βεβαιωθῇ εἶναι ὅτι ὁ Πέτρος πιθανῶς ἔζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα (La vie de Saint Pierre l' Athonite, Atti di V Congresso Biz., Studi e Testi, V, Roma 1936).

Ὁ ἕτερος τῶν ἐρημιτῶν Εὐθύμιος ἐγεννήθη παρὰ τὴν Ἄγκυραν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος. Νυμφευθεὶς νεαρώτατος ἐγκατέλιπε τὴν οἰκογένειάν αὐτοῦ ἑλχθεὶς ὑπὸ τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ μετέβη εἰς Ὄλυμπον τῆς Μυσίας, ὅπου ἐκάρη μοναχός. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς διαμάχης Ἰγνατίου - Φωτίου διελύθη ἡ μονή, εἰς ἣν ἐμόναζε, καὶ ὁ Εὐθύμιος μετέβη εἰς Ἄθωνα, ἐκεῖθεν δὲ ἐκάλεσε τοὺς οἰκείους του, οἵτινες καὶ ἐνεδύθησαν ἐπίσης τὸ μοναχικὸν τριβώνιον. Ἡ φήμη του ἡπλώθη ταχέως καὶ ἔμπροσθεν τοῦ σπηλαίου, ὅπου ἐμόναζε, συνήχθη ἀριθμὸς ἐρημιτῶν καὶ ἀπετελέσθη λαύρα. Οἱ μοναχοὶ τῆς λαύρας ἦσαν χαλαρῶς συνδεδεμένοι μεταξύ των καὶ οὕτω πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν οὐχὶ κοινόβιον, ἀλλὰ συναγωγὴν ἐρημιτῶν ζώντων κατὰ μόνας. Ὁ Εὐθύμιος μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου μεγάλως ἐθαυμάσθη ἡ ἀσκητικότης αὐτοῦ καὶ ὅπου ἐκήρυξε καὶ ἵδρυσε τὴν μονὴν τῶν Περιστερῶν. Ἐπιστρέψας εἰς Ἄθωνα καὶ ἐπιζητῶν πλείονα μόνωσιν ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς συνασκητὰς Συμεῶνα καὶ Ἰωάννην Κολοβὸν καὶ μετέβη εἰς τὴν νησίδα τῶν Νέων (Ἅγιον Εὐστράτιον). Ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων ἐταλαιπώρησε τὸν ὅσιον καὶ διέλυσε τὴν λαύραν. Οἱ μοναχοὶ ἐχωρίσθησαν εἰς τρεῖς ὁμάδας: ἄλλοι ὑπὸ τὸν Συμεῶνα ἐπορεύθησαν εἰς Ἑλλάδα, ἄλλοι ὑπὸ τὸν Ἰωάννην τὸν Κολοβὸν εἰς Σιδηροκαύσια παρὰ τὴν Ἱερισσὸν καὶ οἱ ὑπολειφθέντες ὑπὸ τὸν Εὐθύμιον εἰς Βραστάμου παρὰ τὸν Πολύγυρον. Μετὰ πολυπράγμονα βίον ὁ ὅσιος ἀπέθανε περὶ τὸ 884. Ἐκ τοῦ βίου τὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα εἶναι ὅτι ἤδη τὸ 859, ὅτε ἔφθασεν εἰς Ἄθωνα, εὗρεν ἀσκητὰς καὶ ἐρημίτας· οὐδεμία ὅμως μνεία λαύρας ἢ μονῆς γίνεται,

ἐνῶ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐδημιουργήθη ἡ πρώτη λαύρα περὶ τὸν ὅσιον. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς λαύρας, ὡς ἐλέχθη, ἐν τῇ χερσονήσῳ παρέμεινε μετ' ἄλλων μοναχῶν ὁ Ἰωάννης ὁ Κολοβός, προσωπικότης καὶ ἄλλοθεν γνωστή, ὡς θὰ λεχθῇ κατωτέρω, ὁ πρῶτος γνωστὸς ἱδρυτὴς μονῆς ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος.

Κατὰ τὸν ὡς ἄνω βίον τοῦ Εὐθυμίου ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ ὁσίου Ἰωάννης ὁ Κολοβὸς ἐγκατεστάθη, ὡς εἴπομεν, μετ' ἀριθμοῦ τινος μοναχῶν εἰς Σιδηροκαύσια βορείως τῆς Ἱερισσοῦ, ὅπου καὶ ἵδρυσε τὴν φερώνυμον μονήν. Ἡ μονὴ αὕτη ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον μοναστικὸν κέντρον τοῦ Ἄθωνος, δυνάμεθα δὲ νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἱστορίαν αὐτῆς εἰς σειρὰν χρυσοβούλλων τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου τοῦ Α', Λέοντος τοῦ ΣΤ' καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Α'. Ἱδρυθεῖσα περὶ τὸ 866, ἐπροικοδοτήθη ἀκολούθως διὰ τῆς περιοχῆς τῆς Ἱερισσοῦ, ἥτις φαίνεται ὅτι ἦτο τότε ἠρημωμένη ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν. Ὅτε μεταγενεστέρως νέοι κάτοικοι ἦλθον εἰς Ἱερισσόν, ἐδημιουργήθησαν προστριβαὶ περὶ τὴν κτῆσιν τῶν γαιῶν, ἃς ἀπεσκόπουν νὰ διευθετήσουν τὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσόβουλλα. Ἡ θεωρία τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκυ, καθ' ἣν οἱ νεήλυδες προήρχοντο ἐξ Ἐρισσοῦ τῆς Λέσβου, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα ἡ Ἱερισσός, συνοικισθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἀκάνθου, μόλις φαίνεται πιθανή. Τὸ ἀρχαιότερον χρυσόβουλλον περὶ Ἄθωνος, ἀπολυθὲν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Α' περὶ τὸ 872, σωζόμενον ἀποσπασματικῶς ἐν μεταγενεστέρῳ ἐγγράφῳ, διασφαλίζει τὴν μονὴν ἐκ τῶν ὀχλήσεων τῶν κληρικῶν καὶ παρέχει εἰς αὐτὴν δωρεὰς κτημάτων. Μεταγενέστερον, περὶ τὸ 883, χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, προστατεῦον τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς καὶ τοὺς ἄλλους Ἀθωνίτας ἀσκητὰς ἐκ τῶν διεκδικήσεων τῶν πολιτῶν τῆς Ἱερισσοῦ, ἀποτελεῖ σημαντικὸν μνημεῖον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄθωνος, προσπορίζον καὶ κατοχυροῦν ὑπὲρ τῶν μοναχῶν ποικίλα προνόμια: «Τοὺς τὸν ἐρημικὸν βίον ἑλομένους καί... τὰς διατριβὰς ἐν τῷ τοῦ Ἄθωνος λεγομένῳ ὄρει ποιησαμένους, καὶ τὰς εὐτελεῖς σκηνὰς ἐκεῖ πηξαμένους, παρὰ τῶν ἐπιχωριαζόντων καὶ τῷ ὄρει τούτῳ προσομορούντων ἐπηρεαζομένους, καὶ μὴ συγχωρουμένους καθαρῶς καὶ ἀταράχως τὰ τοῦ οἰκείου λογισμοῦ διεπιτελεῖν, ἡ θεοσυνέργητος ἡμῶν βασιλεία δίκαιον ἡγήσατο διὰ τοῦδε ἡμῶν τοῦ σιγιλλίου τοῦ λοιποῦ ἀθορύβους καὶ ἀταράχους διάγειν, εὔχεσθαί τε ὑπὲρ τῆς ἡμῶν γαληνότητος καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς τοῦ τῶν χριστιανῶν συστήματος. Ἐξασφαλιζόμεθα πάντας ἀπό τε στρατηγῶν, βασιλικῶν ἀνθρώπων καὶ ἕως ἐσχάτου ἀνθρώπου τοῦ δουλεύειν καταπιστευομένου, ἔτι δὲ καὶ ἰδιώτας καὶ χωριάτας καὶ ἕως τοῦ ἐν τῷ μυλῶνι ἀλήθοντος, ἵνα μὴ ἐπηρεάσῃ τις τοὺς αὐτοὺς μοναχούς, ἀλλὰ μηδὲ καθὼς ἔστι τοῦ Ἐρισσοῦ ἡ ἐνορία καὶ τὴν ἔσω πρὸς τὸ τοῦ Ἄθωνος ὄρος εἰσέρχεσθαί τινας, μήτε ποιμένας μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, μήτε βουκόλους μετὰ τῶν βουκολίων αὐτῶν...». Διὰ τῶν προστατευτικῶν τούτων μέτρων ηὐξήθη ἡ δύναμις καὶ ὁ πλοῦτος τῆς μονῆς, ἀναλαβούσης τὴν προστασίαν τῶν ἀνὰ τὸ ὄρος κατεσπαρμένων ἐρημιτῶν καὶ λαυρῶν. Ὁ Ἰωάννης ὁ Κολοβὸς ὑπογράφει ὡς «Ἰωάννης ἡγούμενος τοῦ Ἄθωνος». Ἀλλ' αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῆς μονῆς καὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἱερισσοῦ ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἀσκητῶν τοῦ Ἄθωνος δὲν ἔπαυσαν καὶ εἶναι γνωσταὶ ἐκ σειρᾶς ἐγγράφων.

Ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Εὐθυμίου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται αἱ πρῶται λαῦραι. Διὰ νὰ ὑπερασπίσουν ἑαυτοὺς ἐκ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ διὰ νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως οἱ πολυάριθμοι ἀσκηταὶ ἔκτιζον πλησίον ἀλλήλων τὰς καλύβας αὐτῶν. Κινούμενοι ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ ἐνστίκτου συνεπήγνυον ὁμάδας, σχηματίζοντες οὕτως ἓν εἶδος κώμης ἐρημιτῶν ἐκ καλυβῶν ἐγκατεσπαρμένων εἰς μεγάλην ἔκτασιν καὶ περὶ τὸ κελλίον ἑνὸς διακεκριμένου ἀναχωρητοῦ, ὅπου ἐκυριάρχει ἐμβρυώδης τις πειθαρχία. Οὕτως ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ μορφὴν στοιχειώδης συλλογικὴ ὀργάνωσις. Οἱ μοναχοὶ οὗτοι τῶν λαυρῶν συνηθροίζοντο εἰς καθωρισμένον χρόνον, κατὰ δὲ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς συνήγοντο πάντες εἰς κοινὸν ναὸν διὰ νὰ τελέσουν τὴν λειτουργίαν. Ὁ τρόπος οὗτος ὁμοιάζει πρὸς τὴν χαλαρὰν ὀργάνωσιν τῶν λαυρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὑπομιμνήσκει δὲ τὰς σημερινὰς ἰδιορρύθμους σκήτας.

Ἐν τῷ μεταξὺ περὶ τὸν ἰσθμὸν κυρίως τῆς Ἱερισσοῦ ἤρχισαν ἱδρυόμεναι νέαι λαῦραι, ἐνωρίτερον δὲ φαίνεται ὅτι ἐκεῖ εἶχε συσταθῆ τόπος γενικῶν συγκεντρώσεων, ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων», καὶ ἐξελέγετο μεταξὺ τῶν μοναστῶν ὁ «Πρῶτος». Διὰ τοῦ ἰσθμοῦ ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ εἰσδύουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου καὶ ἀνὰ τὸ ὄρος οἱ μεμονωμένοι ἀσκηταί.

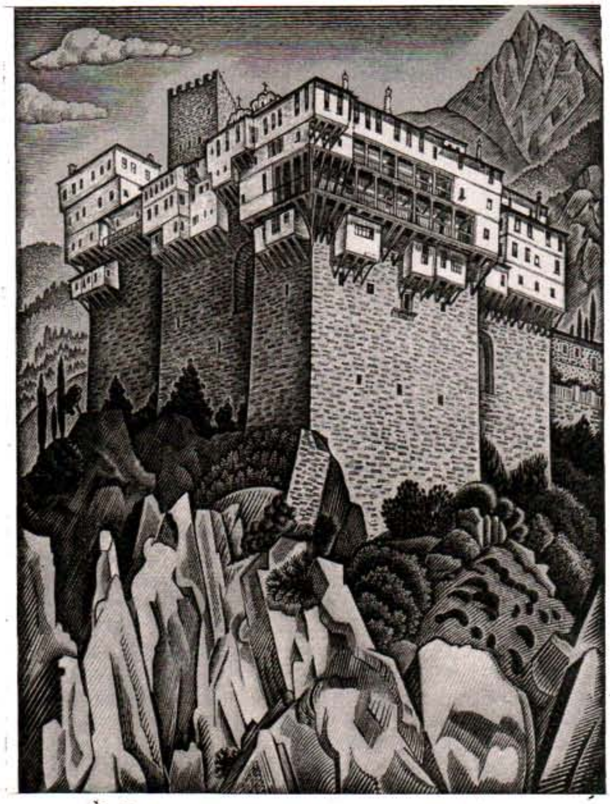
Οἱ μοναχοὶ οὗτοι ἤρχοντο πολλάκις εἰς σύγκρουσιν διὰ ζητήματα κτήσεως γαιῶν πρὸς τὴν πλουσίαν καὶ ὠργανωμένην μονὴν τοῦ Κολοβοῦ, ἡ ρύθμισις δέ, ἣν ἐπέτυχε τελικῶς ὁ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης Κάσπαξ Κατακαλῶν δὲν φαίνεται νὰ ἱκανοποίησε τὴν τελευταίαν. Οὕτως, ὅτε τὸ 886 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Λέων ὁ ΣΤ', οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς παρουσίασαν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπικύρωσιν παλαιὸν χρυσόβουλλον πλαστογραφηθέν, ἐπιτυχόντες τὴν κυριαρχίαν τῶν μονῶν Μυστάκωνος, Καρδιογνώστου, Ἀθανασίου καὶ Λουκᾶ καὶ τῆς λεγομένης «Γερόντων ἀρχαίας Καθέδρας». Ἀλλ' οἱ Ἀθωνῖται διεμαρτυρήθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀποστείλαντες τὸν Ἀνδρέαν, «τὸν εὐλαβέστατον μοναχὸν καὶ πρῶτον ἡσυχαστὴν τοῦ αὐτοῦ ὄρους», ὅστις εἶναι καὶ ὁ παλαιότερον γνωστὸς «Πρῶτος». Κατόπιν ἀνακρίσεως ἀναληφθείσης ὑπὸ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Νικηφόρου ἀπεκαλύφθη ἡ ἀπάτη καὶ ἡ μονὴ τοῦ Κολοβοῦ περιωρίσθη εἰς τὰ πρῶτα ὅρια.

Ἡ σημασία τοῦ ἐπεισοδίου τούτου διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄθωνος εὑρίσκεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι δεικνύει τὴν ἀπουσίαν μονῶν ἐν τῷ ὄρει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ συγχρόνως τὴν παρουσίαν πολλῶν ἐρημιτῶν συνηνωμένων εἰς λαύρας. Ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς προασπίσεως τῶν συμφερόντων αὐτῶν ἐκ τῆς ἀπληστίας τῶν μοναχῶν τοῦ Κολοβοῦ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ δράσουν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πλέον σημαίνοντος ἐξ αὐτῶν, ἄρα ἐδόθη οὕτως ἡ πρώτη ὤθησις πρὸς μείζονα συνασπισμόν. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ προαναφερθεῖσαι ὡς περιελθοῦσαι παρανόμως εἰς τὴν τοῦ Κολοβοῦ μοναὶ ἦσαν μᾶλλον λαῦραι, ἔκειντο δὲ πάντως ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Ἄθωνος. Λαῦραι ἐπίσης ἦσαν, ὡς φαίνεται, καὶ αἱ ἀναγόμεναι ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὸν Θ' αἰῶνα μοναὶ τοῦ Κλήμεντος καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Αἱ ἀντιδικίαι τῶν Ἀθωνιτῶν ἀσκητῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἱερισσοῦ πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Κολοβοῦ συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ι' αἰῶνος. Εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Λέοντος ΣΤ', ἀπολυθὲν ἐν ἔτει 911, ἀναφέρεται πάλιν ἡ διαμάχη κατοίκων καὶ μονῆς, ἐνῶ ἔκθεσις τοῦ ἐπόπτου Θεσσαλονίκης Θωμᾶ ἐν ἔτει 942 ρυθμίζει ὁροθετικὰς διαφοράς. Αἱ διαμάχαι αὗται, ὡς προείπομεν, ἀνεφέροντο κυρίως εἰς ζητήματα γαιοκτησίας παρὰ τὸν ἰσθμόν, κυρίως διὰ τὰ πλησίον ἐκεῖ ἐδάφη «τοῦ Ζυγοῦ». Ὁ χῶρος οὗτος εἶχε χαρακτηρισθῆ ὑπὸ τοῦ Λέοντος ὡς «κλασματικός», δηλ. κοινὸς διὰ τοὺς περιοίκους μοναχοὺς καὶ λαϊκούς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀγοραὶ καὶ πωλήσεις εἶχον ἐπιφέρει σάλον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἑκάστου τῶν μερῶν καὶ εἶχον ταραχθῆ τὰ ὅρια, μέχρι τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ἐπόπτου Θεσσαλονίκης, ὁπότε καὶ καθωρίσθη ὁροθετικὴ γραμμὴ «ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν». Αἱ ἐν τοῖς ἐν λόγῳ ἐγγράφοις ἀναφερόμεναι νέαι μοναὶ Ὀρθογομάτου, Ἁγίας Χριστίνης, Σπηλαιώτου καὶ Ἀποκενταύρων ἔκειντο ἐπίσης ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Ἄθωνος.

Αἱ ἐπεμβάσεις τῶν αὐτοκρατόρων οὐδέποτε ἔπαυσαν καὶ σῴζεται σειρὰ εὐεργετικῶν διὰ τοὺς Ἀθωνίτας χρυσοβούλλων τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Α', τῶν υἱῶν αὐτοῦ Στεφάνου καὶ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ'. Ὁ Ρωμανὸς ὥρισε νὰ λαμβάνουν ἀνὰ ἓν χρυσοῦν νόμισμα ἐτησίως οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθωνος, ὡς καὶ οἱ μοναχοὶ τῶν λοιπῶν μοναστικῶν κέντρων τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ' τὸ 958 ἐπροικοδότησε τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων διὰ κτημάτων ἐν Κασσάνδρᾳ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ι' αἰῶνος ἡ μοναστικὴ ζωὴ ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος ἐνετοπίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ περὶ τὴν Ἱερισσόν, ὅθεν διήρχοντο καὶ πάντες οἱ ἀσκοῦντες ἐπὶ τοῦ Ὄρους μονασταί. Τοῦτο στηρίζεται καὶ εἰς τὴν ὕπαρξιν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς παλαιᾶς «Καθέδρας τῶν Γερόντων», περὶ ἧς ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Πάντως φαίνεται ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ τόπου τῆς συγκεντρώσεως τῶν μοναχῶν τοῦ ὄρους καὶ δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ ἡ γνώμη τοῦ Kirsopp Lake, καθ' ἣν ἡ «Καθέδρα» ἦτο ἁπλῶς οἰκία τις ἐν ᾗ προσήρχοντο καὶ διέμενον οἱ μοναχοὶ τοῦ ὄρους ὅτε κατέφευγον εἰς Ἱερισσὸν πρὸς προμήθειαν τροφῶν καὶ ἐν-

Ἡ Ἰ. Μονὴ Διονυσίου. Ξυλογραφία Γ. Μόσχου.

δυμάτων ἢ προστασίαν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ ἀδυναμία φιλοξενίας τοσούτων προσώπων ἐν Ἱερισσῷ φαίνεται πάντως ὅτι ὑπῆρξεν ἐπιπρόσθετος αἰτία προστριβῶν. Αἱ διαφοραὶ ἠμβλύνθησαν καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς μεγάλης μονῆς τῶν Ἰβήρων, πλουσιοπαρόχως ἐπιδοτηθείσης, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἰβηρίτας νὰ παραχωρήσουν ἐλευθέρως τὴν περιοχὴν τῆς Ἱερισσοῦ εἰς τοὺς Ἀθωνίτας, ἡ δὲ μονὴ τοῦ Κολοβοῦ παρήκμασε ταχέως, γενομένη ἁπλοῦν ἐξάρτημα τῶν Ἰβήρων.

Αἱ διαμάχαι περὶ τὴν Καθέδραν τῆς Ἱερισσοῦ ἐνδεχομένως ἀπετέλεσαν τὴν αἰτίαν τῆς μεταφορᾶς τοῦ τόπου συνάξεως τῶν Ἀθωνιτῶν, διότι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ι´ αἰῶνος τὸ χωρίον τῶν Καρυῶν, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μέση», εἶχεν ἀποβῆ πλέον τὸ ἐπίκεντρον τοῦ μοναστικοῦ βίου ἐν τῇ χερσονήσῳ καὶ περὶ αὐτὸ ἤρχισε νὰ ἀναφαίνηται ὑποτυπώδης κοινοβιακὴ ὀργάνωσις ὑπὸ τὸν Πρῶτον (Πρωτᾶτον), ὃν ἤδη συνηντήσαμεν ἀπὸ τοῦ 887 ἐκλεγόμενον μεταξὺ τῶν ἀσκητῶν. Ἐν Καρυαῖς ἐγίνοντο τρὶς τοῦ ἔτους καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Χριστουγέννων, συναθροίσεις μοναχῶν πρὸς συζήτησιν τῶν κοινῶν ζητημάτων. Ἡ πρωταρχικὴ αὕτη ὀργάνωσις ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τῆς θαυμασίας μοναχικῆς πολιτείας ὀλίγον ἀργότερον. Πάντως καὶ κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχον μοναὶ ἐν τῷ Ὄρει, αἱ ἀναφερόμεναι δὲ ὡς μοναὶ ὑπάρχουσαι τότε (τοῦ Ξηροῦ, Ξηροποτάμου κ.ἄ.) ἦσαν μεγάλαι λαῦραι, ἐνῷ μέγας ἀριθμὸς ἐρημητηρίων ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται. Εἰκόνα τῆς καταστάσεως παρέχει ὁ βίος τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, καθ᾽ ὃν, ὅτε ὁ ὅσιος ἔφθασε περὶ τὸ 958 εἰς τὸ ὄρος, εὗρεν «οὐ πολλοὺς ὄντας τότε τοὺς ἀσκουμένους... οὐ γὰρ γῆν ἤρουν, οὐκ αὔλακα ἔτεμον, οὐ βοῦν εἶχον, οὐχ ὑποζύγιον, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀχθοφόρων ζώων... ἀλλὰ καλύβας ἐκ μικρῶν πηξάμενοι ξύλων καὶ ὀροφὴν αὐταῖς ἐκ χόρτων συμφορηθεῖσαν ἐπισχεδιάσαντες» ἔζων σιτούμενοι ἐκ τροφῆς, ἥτις ἦτο «τὸ ὅλον ὄρειος... τῶν γὰρ ἀγρίων δένδρων συλλέγοντες τοὺς καρποὺς αὐτοσχέδιον ἑαυτοῖς παρετίθουν τὴν τράπεζαν». Ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀθανασίου ἐγκαινιάζει τὴν ἀκμὴν τοῦ μοναστικοῦ βίου ἐν τῷ Ἄθωνι καὶ ἔκτοτε οὐσιαστικῶς ἄρχεται ἡ ἔνδοξος ἱστορία τοῦ ἱεροῦ ὄρους.

Δευτέρα περίοδος. Ἡ ἀκμὴ τοῦ Ἄθωνος εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἵδρυσιν τῆς μονῆς τῆς Μεγάλης Λαύρας καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ.

Ὁ Ἀθανάσιος ἐγεννήθη ἐν Τραπεζοῦντι ἀρχομένου τοῦ Ι´ αἰῶνος ἐξ εὐπόρων γονέων. Ἀπορφανισθεὶς ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἐσπούδασε τὰ ἱερὰ καὶ τὰ θύραθεν γράμματα, τεθεὶς ὑπὸ τὴν προστασίαν εὐγενοῦς ἄρχοντος. Σχετισθεὶς μετὰ τοῦ περιφήμου ἡγουμένου τοῦ Κυμινᾶ Μιχαὴλ τοῦ Μαλεΐνου, ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ ἐγένετο μοναχὸς διακριθεὶς ἐπὶ εὐσεβείᾳ. Ἐν τῷ Κυμινᾷ ὁ Ἀθανάσιος ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Λέοντος τῶν Φωκάδων, ἀνεψιῶν τοῦ Μιχαήλ, καὶ ὁ σκληροτράχηλος στρατηγὸς Νικηφόρος ἐθαύμασε τὸν ταπεινὸν μοναστήν, ἐνεθουσιάσθη δ᾽ ἐκ τῆς συναντήσεώς ταύτης τοσοῦτον ὥστε νὰ ἐκμυστηρευθῇ εἰς τὸν Ἀθανάσιον τὴν μύχιον αὐτοῦ ἐπιθυμίαν νὰ κτίσῃ μονὴν καὶ παραιτούμενος τῆς κοσμικῆς τύρβης νὰ μονάσῃ μετ᾽ ἐκείνου. Ὁ Ἀθανάσιος διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν τιμὴν τῆς ἡγουμενίας τοῦ Κυμινᾶ, ἧς ἦτο ὁ φυσικὸς κληρονόμος, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀσκητεύσῃ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ περισυλλογῇ, μετέβη περὶ τὸ 958 εἰς Ἄθωνα. Ὁ Νικηφόρος ἀνεζήτησε τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ φίλον, ἀναθέσας μάλιστα τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ εἰς τὸν στρατοπεδάρχην Θεσσαλονίκης, ὅστις καὶ ἔγραψεν εἰς τὸν Πρῶτον τοῦ ὄρους περὶ τοῦ πράγματος. Ὁ Ἀθανάσιος ἐμόναζε τότε ἐν ἀνωνυμίᾳ ἐν τῇ λαύρᾳ τοῦ Ζυγοῦ καὶ ὅτε κατὰ τὴν σύναξιν τῶν Χριστουγέννων ἐν Καρυαῖς ὁ Πρῶτος ἀνεκάλυψεν αὐτόν, ὁ ὅσιος ἀνὴρ διὰ παρακλήσεων ἔπεισε τοῦτον νὰ μὴ ἀναγγείλῃ τὴν ἀνακάλυψιν. Ἀκολούθως περὶ τὸ 960 ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τόπον πρὸς ἄσκησιν παρὰ τῷ χώρῳ ὅπου ᾠκοδομήθη εἶτα ἡ Μεγάλη Λαύρα, παραλαβὼν μεθ᾽ ἑαυτοῦ καὶ ἄλλους μοναστάς, ἔζη δὲ ἐκεῖ ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν καλλιγραφίαν. Ἀλλ᾽ ὁ Νικηφόρος ἐν τέλει ἀνεκάλυψε τὸ καταφύγιον τοῦ ὁσίου. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς ἐνδόξου ἐκστρατείας τοῦ Φωκᾶ εἰς Κρήτην πρὸς ἀνάσωσιν τῆς ἀραβοκρατουμένης ἑλληνικῆς νήσου. Ὁ ἀθλοφόρος στρατηγὸς ἐκάλεσεν εἰς Κρήτην τὸν ὅσιον περὶ τὸ τέλος τῆς ὀκταμήνου πολιορκίας τοῦ Χάνδακος καὶ ὅτε ἐν τέλει τῇ 7ῃ Μαρτίου τοῦ 961 ἔπιπτε τὸ φρούριον ἐκεῖνο, ἡ φωλεὰ τῶν ἀπηνῶν πειρατῶν τῶν λυμαινομένων ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου, ὁ θεοσεβέστατος Νικηφόρος ἀπεφάσισε νὰ ἀνεγείρῃ τὴν μονὴν τῆς Λαύρας, ἀποβλέπων ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἀσκητεύσῃ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ μετὰ τοῦ Ἀθανασίου. Πλούσια ὑπῆρξαν τὰ δῶρα ἐκ τῶν κατασχεθέντων θησαυρῶν τῶν ἀπίστων, ἅτινα ἀφιέρωσεν ὁ νικητὴς στρατηγὸς εἰς ἱερὰ καθιδρύματα καὶ ἐκ τῆς λείας ταύτης πλουσιωτάτη ὑπῆρξεν ἡ μερὶς ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Ἀθανάσιον πρὸς ἀνέγερσιν τῆς Λαύρας. Αἱ χαλκαῖ πύλαι τοῦ νάρθηκος τῆς ἐκκλησίας τῆς Λαύρας, εἶναι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Κρήτης. Ὁ Ἀθανάσιος ἐπιστρέψας εἰς Ἄθωνα ἐπελήφθη μετὰ ζέσεως τοῦ ἔργου τῆς κτίσεως τῆς μονῆς διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἐπιθυμία τοῦ στρατηγοῦ, ἂν καὶ ἐνδομύχως ἡ ἀσκητικὴ συνείδησις τοῦ ὁσίου προετίμα τὸν κατὰ μόνας βίον. Χρυσοβούλλον τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β´ ὥρισε νὰ λαμβάνῃ ἡ ὑπὸ ἀνέγερσιν μονὴ 100 χρυσᾶ νομίσματα ἐτησίως. Ὁ στρατηγὸς ὅμως ἐλησμόνησε τὰ ὑπεσχημένα καὶ δὲν ἀντέστη εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς ἀρχῆς, ἀνελθὼν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον κατ᾽ Αὔγουστον τοῦ 963, οὐδ᾽ εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς γυναικός, νυμφευθεὶς τὴν εὐειδεστάτην χήραν τοῦ ἀποθανόντος Ρωμανοῦ Θεοφανώ. Ὁ Ἀθανάσιος διέκοψε τὰς ἐργασίας τῆς κτίσεως ἅμα τῷ ἀκοῦσματι τῆς τοιαύτης κοσμικῆς παρασπονδίας τοῦ φίλου αὐτοῦ καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Νικηφόρον αὐστηρὰν ἐπιστολήν, μεταβὰς ἀκολούθως εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐλέγξῃ τοῦτον καὶ διὰ ζώσης. Ὁ αὐτοκράτωρ καθησύχασε τὸν ὅσιον, ἐκθέσας τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πράξεως εἰς ἣν προέβη, ἔδωκε νέας παροχὰς πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς μονῆς καὶ ὑπεσχέθη «καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας καταφρονῆσαι καὶ τοῦ διαδήματος, ἄλλως δὲ καὶ τῆς γυναικὸς μηδεμίαν ἐπιστροφὴν ποιῆσαι καὶ καλοῦντος ἐπιτηδείου καιροῦ διαδράναι πάντα ἃ νῦν ἐμποδὼν νομίζεται καὶ πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος φοιτῆσαι καὶ τὰς συνήθεις πληρῶσαι».

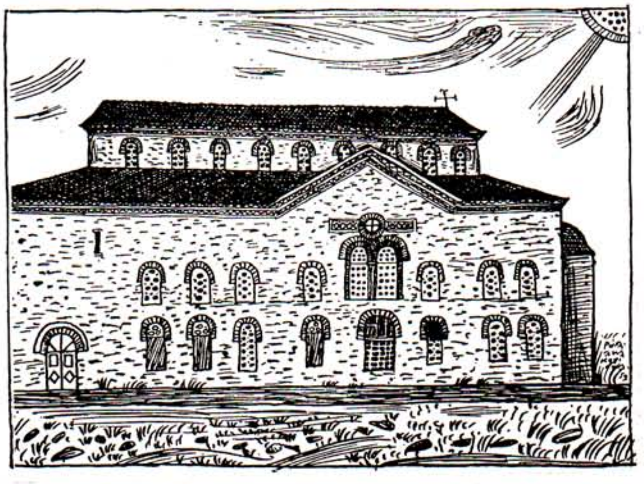
Διὰ χρυσοβούλλου τοῦ 964 ὁ Νικηφόρος ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν μονήν, καθορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναχῶν εἰς 80 καὶ τὸν Ἀθανάσιον ἰσόβιον ἡγούμενον, ἐδώρησε δὲ καὶ ἱερὰ λείψανα ὡς καὶ ἐπιχορήγησιν (σολέμνιον) 244 χρυσῶν νομισμάτων ἐκ τῶν προσόδων τῆς νήσου Λήμνου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τέλει, παρ᾽ ὅτι ἐπολιτεύθη διὰ βίου

ΜΟΝΗ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ.

θεοσεβέστατα, οὐδέποτε ἐπέπρωτο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ὑπεσχημένα καὶ νὰ μονάσῃ μετὰ τοῦ Ἀθανασίου, αἱ παροχαὶ ὅμως εἰς ἃς προέβη, ἔδωκαν τὴν ὤθησιν πρὸς δημιουργίαν τῆς μοναστικῆς πολιτείας ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ συνέδεσαν ἀρρήκτως τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἄθωνα, μετὰ θάνατον δὲ κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἁγίων. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθησε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μονῆς ἐν μέσῳ μυρίων κόπων καὶ περιπετειῶν, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ «Τυπικοῦ»: «Ὅσους δὲ κόπους καὶ συντριβὰς πεπόνθαμεν, καὶ πειρασμοὺς καὶ ταλαιπωρίας ὑπομεμενήκαμεν καὶ δόσεις ἐξόδων καταβεβλήμεθα εἴς τε λατομίας καὶ κατορύξεις καὶ χωμάτων καὶ λίθων ἐκφόρησιν καὶ φυτῶν καὶ θάμνων καὶ δένδρων προθέλυμνον ἐκτομὴν καὶ ἔκσπασιν, πρὸς τὸ δείμασθαι τὸν ἅγιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναόν, τήν τε τῆς Λαύρας ἅπασαν κατασκήνωσιν, μακρὸν ἂν εἴη διεξελθεῖν...».

Ὁ Ἀθανάσιος ἐγνώριζε καὶ ἐξετίμα τὰ ἀγαθὰ τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου. Τοὺς κανόνας τούτους ἔθεσε καὶ ἐν τῷ γνωστῷ «Τυπικῷ» αὐτοῦ, ἐκδοθέντι περὶ τὰ ἔτη 970-971, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον καὶ θεμελιώδη καταστατικὸν χάρτην τοῦ ἀθωνιτικοῦ κοινοβιτισμοῦ. Δι' αὐτοῦ ἡ Λαύρα ἐγένετο κοινόβιον καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐρρυθμίζοντο ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος τῶν 80 μοναχῶν, οἵτινες δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ χρόνος δοκιμασίας τῶν νέων

Ο ναός τοῦ Πρωτάτου. Καρυαί. Χείρ Ρ. Κοψίδη

μοναχῶν ὡρίσθη εἰς 3 ἔτη καὶ ἔκτοτε ἤρχισεν ἰσχύουσα ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐλεύσεως γυναικῶν ἐν τῷ χώρῳ, καὶ αὐτῶν τῶν θηλέων ζώων συμπεριλαμβανομένων, ὡς καὶ τῶν εὐνούχων καὶ ἀγενείων παίδων. Ὁ ἡγούμενος ἔχων ἰσόβιον θητείαν περιβάλλεται δι' ἀπολύτου ἐξουσίας καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὁρίσῃ τὸν διάδοχον αὐτοῦ. Ἀργότερον, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ «Διατυπώσει» (διαθήκῃ) τοῦ Ἀθανασίου, ὁ τρόπος ἐκλογῆς οὗτος μετεβλήθη καὶ ὁ προϊστάμενος τῆς μονῆς ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ «ἐπιτρόπου» διαμένοντος ἐν τῇ Λαύρᾳ, βοηθουμένου ὑπὸ 15 μοναχῶν, διακρινομένων ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ συνέσει. Τὸ «Τυπικὸν» περιλαμβάνει ἐπακριβῶς τοὺς κανόνας διοικήσεως τῆς μονῆς καὶ καθορίζει τὰ τῆς ὑποδοχῆς καὶ ἀποπομπῆς μοναχῶν, εἰδικῶς τῶν λεγομένων «ξενοκούρων», τῶν καρέντων δηλονότι πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτῶν εἰς Ἄθωνα. Καθορίζεται ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν «κελλιωτῶν» εἰς 5. Οὗτοι ἦσαν ἀσκηταὶ ἡσυχάζοντες κατὰ μόνας ἐκτὸς τοῦ κοινοβίου, κατεβλήθη δὲ φροντὶς οἱ κελλιῶται οὗτοι νὰ ἐκλέγωνται ἐκ τῶν διακριθέντων εἰς ὑποταγὴν καὶ θεοσέβειαν, εἰς τούτους δ' ἐπετρέπετο νὰ διαβιοῦν παρὰ τὴν μονήν, ἥτις καὶ ἐπεμελεῖτο αὐτῶν.

Ὅτε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 969 ὁ Ἰωάννης ὁ Τζιμισκὴς τῇ συνεργίᾳ τῆς Θεοφανοῦς ἐφόνευσε τὸν ἐπὶ μοναχικοῦ τριβωνίου καθεύδοντα αὐτοκράτορα Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν, τὰ πράγματα δὲν ἤλλαξαν. Ἡ εὔνοια πρὸς τὸν Ἀθανάσιον δὲν ἐμειώθη καὶ αἱ αὐτοκρατορικαὶ δωρεαὶ συνεχίσθησαν. Ἀλλ' ἡ δραστηριότης τοῦ Ἀθανασίου ἦτο ἀναπόφευκτον ὅτι θὰ ἐκίνει τὴν ζηλοτυπίαν τῶν λοιπῶν μοναστῶν τοῦ Ὄρους, οἵτινες, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰσχυροῦ προστάτου τοῦ ὁσίου, εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν.

Ἡ ἀνέγερσις πλουσίας καὶ μεγάλης μονῆς, δαψιλῶς ἐπιδοτουμένης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, φυσικὸν ἦτο νὰ ἐκκαύσῃ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἐχθρότητα τῶν ἐρημιτῶν, οἵτινες ἔζων πτωχότατα ἀπομεμονωμένοι εἰς πενιχρὰς λαύρας. Κυρίως ἐφοβοῦντο τὴν ἐπιρροὴν τῆς τοιαύτης κοινοβιακῆς ἀδελφότητος καὶ τὸ προσωπικὸν κῦρος τοῦ ἱδρυτοῦ. Ἐνῷ δ' ἐπὶ Νικηφόρου δὲν ἐτόλμων νὰ διαμαρτυρηθοῦν, ἅμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ ἔσπευσαν νὰ προβοῦν εἰς διάβημα παρ' αὐτῷ, κατηγοροῦντες τὸν Ἀθανάσιον ὅτι «οἰκοδομὰς ἀνήγειρε πολυτελεῖς καὶ πύργους καὶ λιμένας ἐνήργησεν, ἐπιρροάς τε ὑδάτων κατήγαγε καὶ ζεύγη βοῶν ὠνήσατο καὶ εἰς κόσμον ἤδη τὸ Ὄρος μετεποίησεν· ἀγροὺς γὰρ ἔσπειρε καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνας καὶ καρπὸν γεννήματος ἐποίησεν... τούς τε ἀρχαίους νόμους παρακινεῖ καὶ μεταποιεῖται τὰ παλαιὰ ἔθη καὶ ὅρους». Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸν Πρῶτον, Ἀθανάσιον ἐπίσης καλούμενον, καὶ τὸν Παῦλον τὸν Ξηροποταμηνὸν ἐστάλη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀθωνιτῶν διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὰ παράπονα αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις ἐδέχθη εὐμενῶς ταύτην καὶ ἀπέστειλεν ὡς διαιτητὴν τὸν ἡγούμενον τοῦ Στουδίου Εὐθύμιον. Οὗτος μεταβὰς εἰς Ἄθωνα συνεκάλεσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν πάντας τοὺς ἡγουμένους τοῦ Ὄρους καὶ συνέταξε μετ' αὐτῶν τὸ πρῶτον ἐπίσημον Τυπικὸν τοῦ Ἄθωνος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 971 καὶ 972. Ἡ ἀνάγκη τοιούτου Τυπικοῦ ἦτο ἐπιτακτική. Ὡς λέγει ὁ Κ. Βλάχος, «τῶν εὐαγῶν σκηνωμάτων πληθυνομένων, ὁ μοναχικὸς βίος ἐδεῖτο ποιᾶς τινος ὀργανώσεως, κανονικῶν τινων γενικῶν τύπων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων καὶ θεσμίων τοῦ μοναχισμοῦ μὲν συντεταγμένων, προνοούντων ὅμως καὶ περὶ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν καὶ περιστάσεων τοῦ μοναχικοῦ βίου, καθ' ὃν χρόνον, τρόπον καὶ τύπον ἐφάνη ἐν τῇ χερσονήσῳ». Τὸ «Τυπικὸν» τοῦτο φέρον τὴν διὰ κινναβάρεως κυρωτικὴν ὑπογραφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ ἐγράφη ἐπὶ εἰληταρίου ἐκ περγαμηνῆς μήκους 3,17 καὶ πλάτους 0,49μ., εἶναι δὲ γνωστὸν ὡς «Τράγος», ὡς γεγραμμένον ἐπὶ τραγείου δέρματος. Τὸ πολύτιμον τοῦτο κειμήλιον ἀποτελεῖ τὸ ἀρχαιότερον σωζόμενον γνήσιον αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον καὶ φυλάσσεται νῦν μετὰ φροντίδος ἐν τοῖς ἀρχειοφυλακείοις τῶν Καρυῶν, ἐπιδεικνυόμενον σπανιώτατα. Τὸ «Τυπικὸν» τοῦτο ἔχει κεφαλαιώδη σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄθωνος, συνέβαλε δὲ μεγάλως εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ὁ Ἀθανάσιος ὁμοῦ μετὰ 55 ἄλλων ἡγουμένων οἵτινες συνυπογράφουν. Αἱ σπουδαιότεραι ἐν αὐτῷ περιλαμβανόμεναι διατάξεις εἶναι ἐν συνόψει αἱ ἑξῆς: Αἱ τρὶς τοῦ ἔτους πραγματοποιούμεναι συνάξεις ἐν Καρυαῖς περιορίζονται εἰς μίαν κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ὅτε καὶ γίνεται ἡ μεταξὺ τῶν μοναχῶν διανομὴ τῶν βασιλικῶν χορηγιῶν. Κατὰ τὴν σύναξιν ταύτην λαμβάνουν μέρος ὁ Πρῶτος μετὰ τριῶν μαθητῶν, ὁ Ἀθανάσιος μετὰ δύο, ὁ Παῦλος ὁ Ξηροποταμηνὸς μεθ' ἑνὸς καὶ οἱ ἄλλοι ἡγούμενοι ἄνευ συνοδῶν, καὶ τοῦτο διότι αἱ ἀναφυόμεναι ἔριδες κατὰ τὰς συνάξεις προήρχοντο ἐκ τῶν συνοδευόντων τοὺς πατέρας νεαρῶν μοναχῶν. Ὁ Πρῶτος εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν δύναται νὰ προβῇ ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῆς συνάξεως καὶ τὸ ἀντίστροφον. Ἡ περίοδος τῆς δοκιμασίας τῶν νέων πρὸ τῆς κουρᾶς ὁρίζεται εἰς ἓν ἔτος, οὗτοι προσκολλῶνται εἰς ἕνα πνευματικὸν πατέρα, ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως δὲ τούτου δὲν δύνανται νὰ μεταπηδήσουν εἰς ἄλλην μονήν. Ἀπαγορεύεται ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ ἰδιοκτησία γῆς εἰς τοὺς νεήλυδας μοναχοὺς ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Πρώτου, ὡς καὶ ἡ ἐμπορία ἐπὶ κερδοσκοπίᾳ. Εἰς τοὺς προτιμῶντας τὴν κατὰ μόνας ζωὴν παραχωροῦνται αἱ αὐταὶ δυνατότητες ὡς καὶ ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ Ἀθανασίου. Ἀπαγορεύεται εἰσέτι ἡ μετάβασις τῶν μοναχῶν εἰς χωρία καὶ πόλεις, αἱ συναδελφώσεις καὶ συντεκνίαι μετὰ λαϊκῶν, αἱ χειρωνακτικαὶ ἐργασίαι καὶ αἱ ἐπισκέψεις καὶ συναντήσεις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πλὴν τῶν Σαββάτων, ἡ εἴσοδος ποιμνίων ἐν τῷ ὄρει, ὡς καὶ ἡ παραμονὴ γυναικῶν, εὐνούχων καὶ ἀγενείων παίδων. Οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι ἱερωμένοι δὲν γίνονται δεκτοὶ ἄνευ συστατικοῦ γράμματος καὶ τέλος ἀπαγορεύονται αἱ ἀγγαρεῖαι, ἃς ἐπέβαλλον οἱ ἡγούμενοι εἰς τοὺς κελλιώτας.

Ἐν τέλει ρυθμίζεται ὁ τρόπος ἐκλογῆς τοῦ Πρώτου καὶ ἡ δικαιοδοσία τοῦ «οἰκονόμου» τῆς Μέσης (Καρυῶν), ὅστις μεταβαίνει ἐπὶ τόπου καὶ διευθετεῖ τὰς ἀναφυομένας διαφορὰς καὶ εἰσάγει πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν σύναξιν τὰ ἀνακύπτοντα ζητήματα.

Ἡ φήμη καὶ ἡ αἴγλη τοῦ Ἀθανασίου προσείλκυσαν πλήθη μοναχῶν εἰς τὴν Λαύραν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης συρροῆς μοναχῶν ἐν τῷ ὄρει ἐξ ὅλων τῶν μερῶν καὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Λαύρας καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἀθανασίου ἤρχισαν νὰ ἱδρύωνται ἐπὶ τῆς χερσονήσου νέα μοναστικὰ κέντρα, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος. Ἡ μονὴ τῆς Μεγάλης Λαύρας δὲν ἔπαυσεν ἀπολαύουσα γενναιοπαρόχων δωρεῶν. Ὁ Ἀθανάσιος μετὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου οὐδέποτε πλέον μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέστειλεν ὅμως τὸν Ἰωάννην τὸν Ἴβηρα, γνώριμον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ, ὅστις καὶ ἐδιπλασίασε τὸ χορηγούμενον εἰς τὴν Λαύραν ποσὸν (σολέμνιον), ἐπικυρώσας ἐν ἔτει 976 τὰς προνομίας τῆς μονῆς, τοῦτο δ' ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναχῶν εἰς 120. Εἰς νέας δωρεὰς λειψάνων καὶ παροχὰς προέβη ὁ Βασίλειος ὁ Β' καὶ ἡ μονὴ ἐγένετο πλέον «πολυάνθρωπος». Ἐν τούτοις αἱ ἔριδες καὶ ἀντιζηλίαι δὲν ἔπαυσαν καὶ μνημονεύεται ὅτι ἐν ἔτει 990, πρωτοστατοῦντος τοῦ Πρώτου Ἰωάννου τοῦ Φακηνοῦ, οἱ Ἀθωνῖται πατέρες ἐπορεύθησαν πρὸς τὸν Βασίλειον τὸν Β', ὅστις εἶχε τότε στρατοπεδεύσει ἐν Μακεδονίᾳ, διὰ νὰ κατηγορήσουν αὖθις τὸν Ἀθανάσιον. Καθ' ὁδὸν συνήντησαν ἐπιστρέφοντα ἐξ ἐπισκέψεως παρὰ τῷ βασιλεῖ τὸν πρεσβύτην Ἀθανάσιον, ὁ δὲ Πρῶτος σεβασθεὶς τὸν ἄνδρα ἐπέστρεψεν εἰς Ἄθωνα, ἐνῷ οἱ λοιποὶ ἐξακολουθήσαντες τὴν πορείαν ἐνέπεσον εἰς ἐνέδραν βαρβάρων καὶ ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα. Ὁ ὅσιος ἀπεβίωσε πλήρης ἡμερῶν τὴν 5ην Ἰουλίου τοῦ ἔτους πιθανῶς 1004, ταφεὶς ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων τοῦ καθολικοῦ τῆς Λαύρας, ὅπου καὶ εὑρίσκεται εἰσέτι τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σκήνωμα.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΑ' ἡ μοναχικὴ πολιτεία τοῦ Ἄθωνος εὑρίσκεται εἰς μεγίστην ἀκμήν. Συρροὴ μοναχῶν ἐκ παντοίων ἐθνῶν ἐπύκνωσε τὰς φάλαγγας τῶν ἀσκουμένων καὶ τὰς ἐρημίας τοῦ ὄρους καὶ νέαι μοναὶ ἤρχισαν οἰκοδομούμεναι, ὀργανούμεναι κατὰ τὸ κοινοβιακὸν σύστημα τῆς Λαύρας. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀπέλιπον οἱ προτιμῶντες τὴν κατὰ μόνας ἄσκησιν κατὰ τὰ παλαιὰ θέσμια, μεταξὺ δὲ τούτων ἐκπρεπέστατος ὑπῆρξεν ὁ Παῦλος ὁ Ξηροποταμηνός. Ἐν τούτοις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠλαττοῦντο οἱ ἀσκηταὶ καὶ αἱ μεγάλαι μοναὶ τοῦ Ὄρους κατέλαβον πάσας τὰς ἐκτάσεις τῆς χερσονήσου. Ἐξηκολούθησαν πάντοτε ὑφιστάμενοι οἱ ἀσκηταί, ἀλλὰ πλέον τὰ ἐρημητήρια αὐτῶν ἦσαν ἱδρυμένα ἐπὶ γαιῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὰ κοινόβια.

Ἡ Μονὴ τῶν Ἰβήρων καὶ αἱ ἄλλαι Μοναί: Οἱ Ἴβηρες, ὡς ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς κατοίκους τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Γεωργίας, ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρώτων ἀσπασθέντων τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν γειτονικῶν τοῦ Βυζαντίου λαῶν, ἀείποτε δὲ καλοὶ γείτονες καὶ γενναῖοι σύμμαχοι τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τοὺς Ι' καὶ ΙΑ' αἰῶνας αἱ σχέσεις τῶν δύο λαῶν γίνονται στενώτεραι καὶ πλεῖστοι εὐγενεῖς Ἴβηρες σταδιοδρομοῦν εἰς τὸν βυζαντινὸν στρατὸν (μεγάλαι στρατιωτικαὶ οἰκογένειαι ὡς οἱ Κουρκούαι, οἱ Πακουριαντοὶ κ.ἄ. ἦσαν ἰβηρικῆς καταγωγῆς). Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' ὁ Ἴβηρ ἡγεμὼν Δαβὶδ ἐβοήθησε μεγάλως τὸν νεαρὸν βασιλέα κατὰ τὰ ταραχώδη πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Βασιλείου ἡ Ἰβηρία σχεδὸν εἰπεῖν προσηρτήθη ἐπί τινα χρόνον εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Εἰς τοιούτους φιλοβυζαντινοὺς Ἴβηρας ἡγεμονίδας, οἵτινες, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἐτρέποντο πρὸς τὸν μονήρη βίον, ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ μονὴ τῶν Ἰβήρων.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Ἴβηρ, ὁ φίλος τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου, περὶ οὗ φθάσαντες εἴπομεν ἀνωτέρω, ἦτο δυνάστης Μεσχίας ἐν Ἰβηρίᾳ, ἀλλ' ἀσπασθεὶς τὸν μοναχικὸν βίον, ἐγκατέλιπε τὰ ἀξιώματα καὶ ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὸν θεσσαλικὸν Ὄλυμπον, ὅπου καὶ ἐκάλεσε τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ Εὐθύμιον. Κατὰ τὸ ἔτος 972, πατὴρ καὶ υἱός, ἑλκυσθέντες ἐκ τῆς μεγίστης φήμης τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου, ἔσπευσαν εἰς Μεγάλην Λαύραν, ὅπου μετ' ὀλίγον προσῆλθε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καταλιπὼν τὰ ἐγκόσμια, καὶ ὁ κουροπαλάτης συγγενὴς αὐτῶν Ἰωάννης Τορνίκιος, πρώην αὐλικὸς τοῦ ἡγεμόνος Δαβὶδ καὶ στρατηγὸς τοῦ Βυζαντίου. Ἐπιθυμοῦντες πλείονα μόνωσιν οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι ἄνδρες ἀπεσύρθησαν μετ' ἄλλων ὁμοεθνῶν αὐτῶν μοναστῶν εἰς τὴν παλαιὰν λαύραν τοῦ Χαρζανᾶ, ὅπου καὶ ᾠκοδόμησαν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ἀλλ' ἡ μόνωσις αὕτη ἐπέπρωτο νὰ μὴ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν. Ἡ περίοδος ἐκείνη ἦτο λίαν κρίσιμος διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἡ δεινὴ στάσις τοῦ στρατηγοῦ Βάρδα Σκληροῦ εἶχεν ἐκσπάσει ἐναντίον τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Β' καὶ αἱ πρῶται προσπάθειαι ἀναχαιτίσεως τοῦ ἐπαναστάτου εἶχον ἀποτύχει. Κατὰ πρότασιν τῆς βασιλομήτορος Θεοφανοῦς ἐκλήθη τότε ὁ Ἰωάννης Τορνίκιος νὰ ἐκδυθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὴν πανοπλίαν. Πράγματι ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐπὶ κεφαλῆς 12000 Ἰβήρων κατεδίωξεν ἐπὶ δύο ἔτη (977 - 979) τὸν ἐπαναστάτην, κατατροπώσας αὐτὸν ἐν τέλει, εἶτα δέ, ἀνταλλάξας πάλιν τὴν πανοπλίαν διὰ τοῦ μοναχικοῦ τριβωνίου, ἐπέστρεψεν εἰς Ἄθωνα, συναποκομίζων τὰ πλουσιώτατα λάφυρα τῶν νικῶν αὐτοῦ. Διὰ τῶν λαφύρων τούτων καὶ τῶν δωρεῶν τῆς αὐτοκρατείρας Θεοφανοῦς, ἥτις ἠθέλησεν οὕτω νὰ τιμήσῃ τὸν γενναῖον στρατηγὸν καὶ ἀπέστειλε τέκτονας καὶ καλλιτέχνας, ἤρξατο ἡ οἰκοδόμησις τῆς μεγάλης μονῆς τῶν Ἰβήρων, εἰς ἣν προσηρτήθησαν, αἱ μοναὶ τοῦ Ἁγίου Λεοντίου ἐν Θεσσαλονίκῃ, τοῦ Κολοβοῦ ἐν Ἱερισσῷ καὶ τοῦ Κλήμεντος ἐν Ἄθωνι. Ἡ κτίσις τῆς μονῆς τοποθετεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 979 καὶ 984. Ἔκτοτε ποικίλαι καὶ γενναῖαι δωρεαὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰβηρίας, ἐν αἷς καὶ τὸ σεπτὸν παλλάδιον τῆς μονῆς, ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Πορταϊτίσσης, κατέστησαν ταύτην περιβόητον καὶ πλῆθος μοναχῶν ἐξ Ἰβηρίας καὶ Πόντου ἤρχισε συρρέον ἐν αὐτῇ. Ἡ μονὴ ἐντὸς ὀλίγου ἀπέβη μέγα πνευματικὸν φροντιστήριον τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, ἧς πλεῖστα ἔργα μετεφράσθησαν τότε εἰς τὴν γεωργιανὴν διάλεκτον, ἡ δὲ γεωργιανὴ μεσαιωνικὴ φιλολογία πλεῖστα χρεωστεῖ εἰς τὴν πνευματικὴν δραστηριότητα ἐκείνην. Χαρακτηριστικὸν τοῦ δημιουργηθέντος πνευματικοῦ κλίματος εἶναι αἱ ἐν τῷ ἐξωνάρθηκι τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς σωζόμεναι μεταξὺ τῶν ἁγίων παραστάσεις τοῦ Σόλωνος, τοῦ Χείλωνος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Πλουτάρχου. Ἐν ἔτει 1030 ὁ ἡγούμενος Γεώργιος Βαρασβατζέ, διάδοχος τοῦ Εὐθυμίου, ἀνήγειρε τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς, συμπληρωθὲν ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου Ἰωάννου Μπατζμιντέλι ἐν ἔτει 1053 ἢ 1054. Ἡ εὔνοια τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οὐδέποτε ἔπαυσε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Γ' ὁ Βοτανειάτης ἀπήλλαξεν ἐν ἔτει 1078 ἐκ τῶν φόρων τὴν μονὴν καὶ ὥρισε νὰ λαμβάνῃ γενναιοτάτας ἐτησίας ἐπιχορηγήσεις. Ἱστορικαὶ περιπέτειαι μετέβαλον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῆς μονῆς, ἤδη δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἦτο κατὰ πλειοψηφίαν ἑλληνική, οἵα ἀμιγῶς παραμένει καὶ σήμερον.

Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα τελευτῶντα καὶ ὁλόκληρον τὸ ἑπόμενον πλῆθος μονῶν καὶ λαυρῶν ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος, ὧν τὰς πλείστας ἠφάνισε μετ' οὐ πολὺ ὁ χρόνος. Κατωτέρω ἀναφέρομεν σύντομον ἱστορικὸν δι' ἑκάστην ἐκ τῶν σωζομένων σήμερον μονῶν, ὧν ἡ ἵδρυσις ἀνάγεται εἰς ἐκείνην τὴν περίοδον.

Ἡ μονὴ τοῦ Βατοπεδίου, μολονότι ἡ παράδοσις φέρει ταύτην ὑπάρχουσαν κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, φαίνεται ὅτι πράγματι ἱδρύθη ὀλίγον πρὸ τοῦ 985, τῇ συνδρομῇ τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου, ὑπὸ Ἀθανασίου, Νικολάου καὶ Ἀντωνίου, εὐγενῶν ἐξ Ἀδριανουπόλεως. Ἡ μονὴ αὕτη ἀπέβη καὶ παραμένει ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων μοναστικῶν κέντρων τοῦ Ἄθωνος, δευτέρα τῇ τάξει μετὰ τὴν Μεγάλην Λαύραν καὶ πρὸ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων, ηὐξήθη δὲ μεγάλως ἐκ δωρεῶν καὶ ἐνωρὶς προσήρτησεν εἰς ἑαυτὴν ἀριθμόν τινα μονυδρίων καὶ λαυρῶν. Δυστυχῶς ἡ ἱστορία τῆς μονῆς κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας δὲν εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὴ καὶ τοῦτο διότι τὰ σῳζόμενα περὶ αὐτῆς ἔγγραφα ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τῶν παλαιοτέρων καταστραφέντων, πιθανῶς ἐκ μεσολαβησάσης πυρκαϊᾶς.

Μεσοῦντος τοῦ Ι' αἰῶνος φαίνεται ὅτι ἱδρύθησαν αἱ μοναὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου καὶ τοῦ Ξηροποτάμου, ἂν καὶ αἱ σχετικαὶ κτιτορικαὶ παραδόσεις εἶναι ἀρκούντως μυθώδεις καὶ ἱστορικῶς ὕποπτοι. Ἡ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου συνδέεται πρὸς τὰ πρόσωπα τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ

Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ καὶ τοῦ ὁσίου Παύλου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ, περιφήμου ἐκπροσώπου τοῦ αὐστηροῦ ἀσκητισμοῦ, ὃν συνηντήσαμεν ἀνωτέρω ἀντιστρατευόμενον τὸν 'Αθανάσιον καὶ τὰς μεταρρυθμιστικὰς καινοτομίας.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος φαίνεται ὅτι ἱδρύθη καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ξενοφῶντος, ἧς τὸ ἀρχαιότερον σωζόμενον ἔγγραφον ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1010. Κατὰ τὸ ἔτος 1037 ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Δ' χρυσόβουλλον ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Κωνσταμονίτου, ἱδρυθείσης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὀνόματος, οὐχὶ βεβαίως ὑπὸ τοῦ Κώνσταντος, ὡς θέλει ἡ παράδοσις, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ μοναχοῦ τινος Κασταμονίτου, τουτέστιν ἐκ Κασταμῶνος. Ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὴν ἵδρυσιν τῆς μονῆς τοῦ Δοχειαρίου εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην (1078 - 1084), ὅστις μόνον ὡς ἀνακαινιστὴς αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ, καθ' ὅσον ἤδη πρὸ τοῦ 1030 εὑρίσκομεν ὑπογράφοντα ἡγούμενον τῆς μονῆς, ἐν ᾗ, σημειωτέον, φυλάσσεται ἑτέρα περίφημος εἰκών, ἡ τῆς Θεοτόκου Γοργοεπηκόου. Ἐντὸς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἱδρύθησαν ἐπίσης καὶ αἱ μοναὶ 'Εσφιγμένου, Καρακάλλου, Φιλοθέου καὶ Ζωγράφου. Εἰς τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀνάγεται κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σίμωνος, ἂν καὶ ὑπὸ πολλῶν ἱδρυτὴς καὶ μονὴ τάσσονται εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὁπότε οὐσιαστικῶς ἀρχίζει ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς μονῆς. Ἡ ὕπαρξις τῆς μονῆς Σταυρονικήτα ὡς μικρᾶς σκήτης μαρτυρεῖται ἐπίσης κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἂν καὶ ὡς μονὴ συνωκίσθη μόνον κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἄρχεται ἡ ἄφιξις Ρώσων μοναχῶν ἐν τῷ ὄρει, ἀλλ' ἡ πρώτη μνεία καθαρῶς ρωσικῆς μονῆς εἶναι τοῦ ἔτους 1142, ὁπότε ἀναφέρεται ὡς τοιαύτη ἡ τοῦ Ξυλουργοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος 1169 ὁ Πρῶτος 'Ιωάννης καὶ ἡ σύναξις παρεχώρησαν εἰς τὸν ἡγούμενον τοῦ Ξυλουργοῦ Λαυρέντιον τὴν παλαιὰν καὶ ἔρημον μονὴν τοῦ Σφραντζῆ ἢ Θεσσαλονικέως, ὅπου καὶ μετηνέχθησαν οἱ Ρῶσοι μοναχοί, οἰκοδομήσαντες ναὸν τοῦ 'Αγίου Παντελεήμονος καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ἡ σωζομένη σήμερον μονὴ τοῦ 'Αγίου Παντελεήμονος (Ρωσικόν). Οἱ Ρῶσοι οὗτοι μοναχοὶ διὰ τῶν αἰώνων ἐξέλιπον καὶ οἱ σημερινοὶ τοιοῦτοι εἶναι νεήλυδες, τὰ κτίσματα δὲ τῆς ὑπαρχούσης μονῆς μεταγενέστερα, τῆς παλαιᾶς μονῆς σωζομένης πλησίον τούτων (Παλιομονάστηρο).

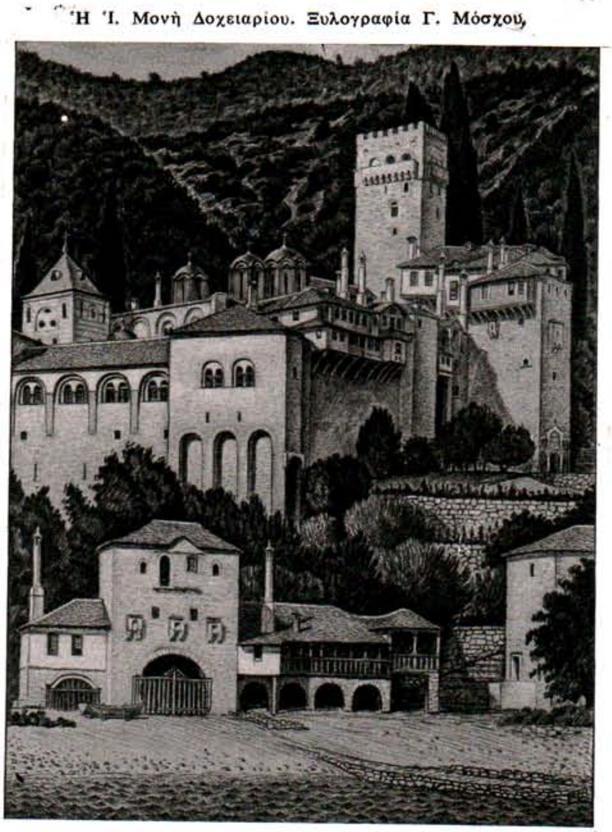
Ἡ σερβικὴ μονὴ τοῦ Χιλιανδαρίου ἢ Χιλανδαρίου ἱδρύθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας. Ὁ Ρουστικὸς (Rastko), υἱὸς τοῦ μεγάλου ζουπάνου τῆς Σερβίας Στεφάνου Νεμάνια, θελχθεὶς ὑπὸ τῶν διηγήσεων 'Αθωνιτῶν μοναχῶν, κατέλιπε κρυφίως περὶ τὸ 1186 τὰ πατρῷα ἀνάκτορα καὶ κατῆλθεν εἰς Ἄθωνα, γενόμενος μοναχὸς καὶ λαβὼν τὸ ὄνομα Σάββας, ἐν τῇ μονῇ τοῦ 'Αγίου Παντελεήμονος πρῶτον, εἶτα δὲ ἐν τῇ τοῦ Βατοπεδίου. Ἀργότερον, τὸ 1193, ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἐκ τῆς συνάξεως κελλίον ἐν Καρυαῖς, ὅπου καὶ ἐμόναζεν. Ἀργότερον καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου, ἐγένετο μοναχὸς λαβὼν τὸ ὄνομα Συμεών, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1197 ἦλθεν εἰς Ἄθωνα. Περιελθὼν τὰς μονὰς καὶ πλουσίας δωρεὰς ποιησάμενος, ἀπεφάσισε νὰ μονάσῃ ἐκεῖ μετὰ τοῦ υἱοῦ, ἱδρύων καθαρῶς σερβικὴν μονήν. Ὁ Σάββας μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 1198 ἐπέτυχε, συναινούσης καὶ τῆς συνάξεως, τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξίου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ παραχώρησιν τῆς ἐρήμου τότε λαύρας τοῦ Χιλανδαρίου, ἣν καὶ μετέτρεψε τῇ βοηθείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς μεγάλην καὶ πλουσίαν μονήν. Ὁ Συμεὼν ἀμέσως μετὰ τὴν κτίσιν ἀπεβίωσε καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ ἀνεκομίσθησαν εἰς Σερβίαν, ὅπου τιμᾶται, ὡς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σάββας, ὡς ὁ ἐθνικὸς ἅγιος τῶν Σέρβων. Ἡ ἱδρυθεῖσα μονή, ὡς ἡ τῶν 'Ιβήρων, ἀπέβη κέντρον συναντήσεως τοῦ γονιμοποιοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος πρὸς τὸ σλαβικὸν καὶ ἐκεῖ μετεφράσθησαν πλεῖστα κείμενα εἰς τὴν σλαβωνικήν, κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς σλαβογλώσσου φιλολογίας.

Ἡ μονὴ τοῦ Κουτλουμουσίου ἱδρύθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1063 καὶ 1169, πιθανώτατα δὲ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ὑπό τινος ἀπογόνου τοῦ Τούρκου ἡγεμόνος Κουτλουμούς, ὑπηρετήσαντος εἰς τὸν βυζαντινὸν στρατὸν καὶ ἀσπασθέντος τὸν χριστιανισμόν. Κυρίως ὅμως ἡ ἀκμὴ τῆς μονῆς συμπίπτει πρὸς τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὁπότε προσήρτησε ἐν ἔτει 1334 τὴν μονὴν τοῦ Φιλαδέλφου (εἶτα ἐν ἔτει 1428 καὶ τὴν τοῦ 'Αλυπίου). Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἱδρύθησαν αἱ μοναὶ Παντοκράτορος, Διονυσίου καὶ Γρηγορίου.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι ἀνωτέρω καὶ σωζόμεναι σήμερον μοναὶ οὔτε αἱ σπουδαιότεραι οὔτε αἱ πολυανθρωπότεραι ὑπῆρξαν κατὰ τοὺς ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας. Πλῆθος ἄλλων μονῶν, ὧν τὰ ὀνόματα παραδίδουν τὰ περισωθέντα ἔγγραφα, ἤκμαζε κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, διὰ νὰ ἀφανισθῇ ἐν συνεχείᾳ. Ἐνῷ τὸ Τυπικὸν τοῦ Τζιμισκῆ ἀναφέρει μόνον 58 μοναστικὰ καθιδρύματα ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος, τὸ Τυπικὸν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1045) ἀναφέρει 180, εἰς ὃν ἀριθμὸν ὅμως πρέπει νὰ νοηθοῦν καὶ τὰ κελλία τῶν λαυρῶν καὶ τὰ ἐρημητήρια. Ἐκ τῶν ἀφανισθεισῶν μονῶν σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ λατινικὴ τοιαύτη τῶν 'Αμαλφηνῶν, ἥτις, ὡς ἐμφαίνει τὸ ὄνομα, συνωκίσθη ἐκ μοναχῶν ἐκ τῆς ἰταλικῆς πόλεως 'Αμάλφης. Ἡ μονὴ παρήκμασε ταχέως μετὰ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν, προσαρτηθεῖσα εἰς τὴν Μεγάλην Λαύραν, σώζεται δ' εἰσέτι τὸ ὄνομα αὐτῆς ὑπὸ τὸν παρεφθαρμένον τύπον Μορφηνοῦ. Ἕτεραι μοναὶ ἀκμάσασαι κατὰ τοὺς Ι' - ΙΒ' αἰῶνας ἀναφέρονται αἱ μοναὶ ἢ λαῦραι Δομετίου, Ζυγοῦ, Μακροῦ, Νεακίτου, Ξηροκάστρου, Τροχαλᾶ, Σκοποῦ, Βουλευτηρίων, Κάσπακος, Χουρμίτζης, Ἄρκου, Ραβδούχου, Γομάτου, Σικελοῦ, Τορνάρη, Ραβδᾶ, 'Αγίου Νικηφόρου, Σισώη, Καλλιάρας, Φακηνοῦ, Βερροιώτου, Φαλακροῦ, Καλέστρου καὶ 'Αρχιστρατήγου. Ἐκ τούτων σημαντικαὶ ἦσαν ἡ τοῦ Ζυγοῦ, γνωστὴ ἐκ τῆς ἐκεῖ ἀσκήσεως τοῦ ὁσίου 'Αθανασίου πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Λαύρας, καὶ ἡ τοῦ Κάσπακος, μετονομασθεῖσα εἶτα εἰς σκήτην τοῦ Μαγουλᾶ καὶ κυρίως ἀκμάσασα κατὰ τοὺς ΙΔ'- ΙΕ' αἰῶνας, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μονῆς τῶν Ξανθοπούλων, ἀναδείξασα δὲ τροφίμους πολλοὺς πατριάρχας.

Τὸ Τυπικὸν τοῦ Κωνσταντίνου Μονομάχου καὶ ἄλλα συμβάντα κατὰ τοὺς ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας: Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος νέαι διενέξεις ἀνεφύησαν μεταξὺ τῶν μοναχῶν. Συνεχεῖς παραβάσεις τοῦ Τυπικοῦ ὑπὸ μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, ἡ ἀνάμιξις τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν ἡγουμένων, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει παρέμβασις τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν κατὰ παράβασιν τῶν τεθειμένων, προεκάλεσαν διάβημα τοῦ Πρώτου πρὸς τὸν εὐσεβῆ αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον Θ' τὸν Μονομάχον, ὅστις ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπέμβῃ. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν ἐν ἔτει 1045 μετὰ πλήρους ἐξουσιοδοτήσεως πρὸς διευθέτησιν τῶν πραγμάτων τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Τζιτζιλούκη ἐν Κωνσταντινουπόλει Κοσμᾶν. Ἡ ἐπίσκεψις

Ἡ Ἱ. Μονὴ Δοχειαρίου. Ξυλογραφία Γ. Μόσχου.

τοῦ Κοσμᾶ εἰς Ἄθωνα ἀπεκάλυψε σοβαρὰς ἀτασθαλίας. Αἱ παραβάσεις τοῦ Τυπικοῦ καὶ τῶν θείων κανόνων ὡς καὶ αἱ παράνομοι καὶ παράτυποι ἀγοραπωλησίαι κτημάτων ὑπὸ τῶν μοναχῶν ἦσαν συνήθεις. Αἱ συνάξεις ἐν Καρυαῖς ἐγίνοντο θέατρον σφοδρῶν ἐρίδων, προκαλουμένων κυρίως ὑπὸ τῶν συνοδευόντων τοὺς ἡγουμένους προσώπων. Αἱ περὶ ἀβάτου διατάξεις τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκ τοῦ Ὄρους εὐνούχων καὶ ἀγενείων οὐδόλως ἴσχυον καὶ οἱ εὐνοῦχοι ἐπωλοῦντο ἐν τῇ λαύρᾳ τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν, μεταβληθεῖσαν «ἀντὶ λαύρας εἰς ἐμπόριον... ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἀπηγορευμένα μοναχοῖς πιπράσκεσθαι ἐν αὐτῇ». Τὰ αἴτια τῆς ἀνωμάλου ταύτης καταστάσεως ἦσαν οἰκονομικῆς φύσεως καὶ δὴ ἡ τεραστία αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀσκουμένων ἐν τῇ χερσονήσῳ (ἐνδεικτικῶς ἀναφέρεται ὅτι ἡ Μεγάλη Λαύρα ἠρίθμει τότε 700 μοναχούς). Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ ὑπεχρέουν τοὺς μοναχοὺς νὰ διαθέτουν στόλον πλοιαρίων, δι' ὧν ἐπεσκέπτοντο τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλας πόλεις, διὰ νὰ ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα αὐτῶν καὶ νὰ προμηθευθοῦν τὰ ἀναγκαῖα, ἐνῷ συγχρόνως διὰ νὰ καλλιεργήσουν τοὺς ἀγροὺς ἠναγκάζοντο, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς τῶν Τυπικῶν, νὰ χρησιμοποιοῦν χειρώνακτας καὶ δούλους. Ὁ Κοσμᾶς συνεκάλεσεν ἐν Καρυαῖς «ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ ὄρει ὑπάρχοντας εὐλαβεῖς μοναχοὺς καὶ καθηγουμένους τῶν μονῶν, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ πλέον ὑπάρχοντας». Κατόπιν ἑπταημέρου συσκέψεως συνετάχθη βάσει τῶν ἀρχαίων Τυπικῶν καὶ ἐν ὄψει τῶν νέων προβλημάτων νέον Τυπικὸν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1045, ὅπερ καὶ ἐπεκύρωσεν ὁ αὐτοκράτωρ τὸ ἑπόμενον ἔτος διὰ χρυσοβούλλου, διασωζομένου μέχρι σήμερον ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷ Πρωτάτῳ. Διὰ τοῦ Τυπικοῦ τούτου ἀποκατεστάθησαν τὰ ἐκ παραδόσεως προνόμια τοῦ Πρώτου, ἐρρυθμίσθη ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης, περιορισθείσης τῆς ἐμπορίας, ὑλοτομίας καὶ κτηνοτροφίας, γενικῶς δ' ἐλήφθησαν αὐστηρότατα μέτρα πρὸς ἐξαφάνισιν παντὸς ἴχνους πολυτελοῦς διαβιώσεως. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ Τυπικοῦ εἶναι ἡ νέα αὐστηρὰ διάταξις περὶ εὐνούχων καὶ ἀγενείων καὶ ὁ περιορισμὸς εἰς τὸ ἐλάχιστον τῆς κτήσεως πλοίων ὑπὸ τῶν μοναχῶν πρὸς διεξαγωγὴν ἐμπορίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῆς ὑλοτομίας, πλὴν ὀλίγων, σαφῶς καθωρισμένων, περιπτώσεων καὶ ἐξαιρέσεων. Ἐρρυθμίσθη ὡσαύτως ἡ ἀγορά, πώλησις, κληροδοσία καὶ διάθεσις γαιῶν καὶ ἀπηγορεύθησαν ἡ ἔξοδος μοναχῶν ἐκ τοῦ ὄρους κατὰ τὴν Τεσσαρακοστὴ καὶ ἡ ἀνακήρυξις εἰς διακόνους, πρεσβυτέρους καὶ ἡγουμένους νέων μὴ ὑπερβάντων τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Καθωρίσθη εἰσέτι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐρίδων κατὰ τὰς συνάξεις ὅτι ὁ μὲν Πρῶτος θὰ συνοδεύηται ὑπὸ 3 συνοδῶν, ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας ὑπὸ 6, οἱ τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῶν Ἰβήρων ὑπὸ 3 ἕκαστος, οἱ δὲ ἄλλοι ἡγούμενοι ὑφ' ἑνός, ὡς ἐπίσης καὶ ὅτι τὰ σπουδαῖα ζητήματα θὰ φέρωνται πρὸς συζήτησιν κατὰ τὰς μεγάλας συνάξεις, ἐνῷ τὰ ἥσσονος σημασίας θὰ λύωνται ὑπὸ τοῦ Πρώτου, βοηθουμένου ὑπὸ 5 ἕως 10 ἡγουμένων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος κατὰ Μάϊον τοῦ 1048 ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν (πιττάκιον) πρὸς τὸν Πρῶτον πρὸς διακανονισμὸν διαφορᾶς μεταξὺ τῶν μονῶν Δομετίου καὶ Ξυλουργοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπέλυσε σειρὰν εὐεργετικῶν ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Λαύρας χρυσοβούλλων. Ἐν αὐτοῖς ὁρίζεται ἡ ὑπαγωγὴ τῆς μονῆς εἰς τὴν διοικητικὴν καὶ φορολογικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γραμματέως (ἐπὶ τοῦ κανικλείου), ἀντὶ τῆς τῶν ἐπιχωρίων κατεπάνω, στρατηγῶν καὶ κριτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ ὁ Ἄθως θὰ ἀποκαλῆται ἐπισήμως Ἅγιον Ὄρος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπικυροῖ καὶ χρυσόβουλλον τοῦ Μιχαὴλ ΣΤ' τοῦ Στρατιωτικοῦ τοῦ ἔτους 1057, δι' οὗ ἐπίσης παρέχονται νέαι δωρεαὶ εἰς μονάς. Γενικῶς εἰπεῖν πάντες ἐν συνεχείᾳ οἱ αὐτοκράτορες ἐφιλοτιμοῦντο τίς θὰ φανῇ γενναιοδωρότερος πρὸς τὸν Ἄθωνα. Οὕτως, ἐπὶ Κωνσταντίνου Ι' τοῦ Δούκα, νέον χρυσόβουλλον τοῦ ἔτους 1060 ἀπολύεται ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Λαύρας καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ μονὴ ἀνακαινίζεται, τοῦ δὲ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ὑπάρχουν χρυσόβουλλα ὑπὲρ τῶν μονῶν Ἰβήρων καὶ Ξενοφῶντος, ἐν δὲ τῇ Ἁγίου Παύλου σῴζεται κῶδιξ ἀνήκων εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαρίαν τὴν Ἀλανήν.

Αἱ δαψιλεῖς παροχαί, αἱ εὐεργετικαὶ ἐπεμβάσεις, αἱ ἀνανεώσεις προνομίων καὶ αἱ φορολογικαὶ ἀπαλλαγαὶ ὑπὲρ τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους συνεχίσθησαν καὶ ἐπὶ Κομνηνῶν καὶ Ἀγγέλων. Ὁ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς ἐνδιεφέρθη ζωηρότατα διὰ τὸν Ἄθωνα καὶ διὰ χρυσοβούλλου τοῦ 1093 (;) ἐπικυροῖ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀτέλειαν τῶν μονῶν καὶ καθορίζει ὅπως ἡ χειροτονία διακόνων καὶ πρεσβυτέρων γίνεται κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς συνάξεως. Ἐν ἑτέρῳ χρυσοβούλλῳ ὁρίζει ὅπως οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθωνος εἶναι ἀπηλλαγμένοι πάσης ἐξαρτήσεως ἐκ θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀρχῆς, πλὴν τῆς τοῦ Πρώτου, καὶ οὕτως ἡ μοναχικὴ πολιτεία τοῦ Ἄθωνος καθίσταται ὡσεὶ ἀνεξάρτητός τις πολιτεία, ἐλευθέρα πάσης «ἐπηρείας», ἐφ' ἧς οὐδεὶς ἡγεμὼν δύναται νὰ θέσῃ δικαιώματα. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐπίσης μετῴκισεν εἰς Πελοπόννησον τοὺς ἐν τῷ ὄρει λαϊκοὺς πάσης ἐθνικότητος, ἀποβλέπων εἰς τὴν πλήρη «ἡσυχίαν» τοῦ Ἄθωνος. Χαρακτηριστικὸν τῆς ὑψηλῆς ἰδέας, ἣν εἶχε διὰ τὸν Ἄθωνα, εἶναι ὅσα γράφει ἐν πιττακίῳ πρὸς τοὺς μοναχούς: «καθάπερ ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ βασίλισσα τῶν πόλεων ἐπάνω πάντων ἐστίν, οὕτω τὸ βασιλικώτατον καὶ θεῖον Ὄρος εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης ὄρη», ἐνῷ ἕτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀγάπης, ἣν ἔτρεφεν, εἶναι ὅσα γράφει ἐν ἑτέρῳ πιττακίῳ ὁ πολλαχῶς ἐπίσης συνδραμὼν τὴν μοναχικὴν πολιτείαν υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Β': «μνημονεύετε τοῦ πατρός μου, ὅτι ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους ἠγάπα τὸ Ἅγιον Ὄρος· ἀλλὰ κἀμοῦ μὴ ἐπιλάθησθε».

Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Α' σφοδρὸν σκάνδαλον ἐξέσπασεν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐξ αἰτίας Βλάχων ποιμένων, οἵτινες, ἀνερχόμενοι εἰς 300, ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐν τῇ χερσονήσῳ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, κατὰ προφανῆ παράβασιν τῶν θεσμίων. Ἡ γειτονία αὕτη τῶν Βλάχων, ἰδίᾳ τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐνδεδυμέναι ἀνδρικὸν ἔνδυμα ἐποίμαινον τὰ βοσκήματα καὶ ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν μονῶν, ἐδημιούργησε σειρὰν σκανδάλων καὶ ἐπεισοδίων καὶ προεκάλεσε τὴν ζωηρὰν ἀγανάκτησιν τῶν εὐσεβῶν ἀσκητῶν τοῦ Ὄρους. Ὁ Ἰωαννίκιος Βαλμᾶς, εἶτα ἡγούμενος τῆς Λαύρας καὶ Πρῶτος, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνεκοίνωσε τὰ συμβαίνοντα εἰς τὸν πατριάρχην Νικόλαον Γ' τὸν Γραμματικὸν (1084 - 1111), ὅστις συνέτεινε νὰ συνταχθῇ ἐπίσημος «ἐντολή», διατάττουσα τὴν ἀπομπὴν τῶν Βλάχων ἐκ τοῦ ὄρους, ὡς καὶ τῶν εὐνούχων καὶ ἀγενείων διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, καὶ καθορίζουσα ὅτι οἱ παραβαίνοντες τὰ διατασσόμενα θὰ ἐτιμωροῦντο δι' ἀφορισμοῦ καὶ ἐξορίας, ὡς ἐπίσης καὶ ὅσοι ἐξηκολούθουν νὰ διατηροῦν σχέσεις μετὰ τῶν παραβατῶν. Οἱ Βλάχοι ἐξεδιώχθησαν ὁλοσχερῶς περὶ τὸ 1104, ἀλλὰ νέον ζήτημα προέκυψεν ἐκ τῆς τοιαύτης, παρ' ὅτι ἐμμέσου, πατριαρχικῆς ἐπεμβάσεως. Πρὸς μείζονα σύγχυσιν πλαστὴ πατριαρχικὴ ἐντολὴ ἐκυκλοφόρει μεταξὺ τῶν μοναχῶν, ὧν μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἐγκατέλιπε τὰς μονὰς καὶ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνοχλῶν διὰ παραπόνων καὶ καταγγελιῶν τὸν αὐτοκράτορα. Βαρυνθεὶς ὁ Ἀλέξιος ἠπείλησε νὰ τιμωρήσῃ ὅσους δὲν ἐπανήρχοντο εἰς τὰς μονὰς (1109) καὶ οὕτως ὁ δημιουργηθεὶς σάλος ἐπ' ὀλίγον ἐκόπασεν. Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς πατριαρχικῆς ἐπεμβάσεως δὲν ἔληξε καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ διαιρῇ τοὺς μοναχοὺς καὶ νὰ ταράσσῃ τὰ πνεύματα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν βασιλειῶν Ἀλεξίου τοῦ Α' καὶ Ἰωάννου τοῦ Β'. Μόλις κατὰ τὰ ἔτη 1177 - 1178 ὁ πατριάρχης Χαρίτων ἔδωκε τέλος εἰς τὴν διαμάχην ταύτην. Εἰς περισωθεῖσαν ἀπόφασιν (λύσιν) αὐτοῦ ὑπὸ τύπον ἀπαντήσεως πρὸς ἐξόριστον μοναχόν, ὁρίζεται ὅτι ἀθῷοι καὶ μόνον διδασκαλοῦνται καὶ ὀφείλουν νὰ ἐπιπλήττουν τοὺς πταίστας, ἐὰν δ' οὗτοι παραμένουν ἀμετανόητοι, νὰ καταγγέλλωνται εἰς τὸν Πρῶτον καὶ μετὰ τοῦτο οἱ καταγγέλλοντες ἀπαλλάσσονται πάσης εὐθύνης.

Γενικῶς εἰπεῖν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ μοναχικὸς βίος καθ' ἅπασαν τὴν ὀρθόδοξον ἐπικράτειαν ἐγνώρισε κατάπτωσιν καὶ παρακμήν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐμφανίζεται καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος. Ζοφερὰ εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ μοναχικοῦ βίου τῆς ἐποχῆς, ἣν ζωγραφεῖ ὁ περίπυστος καὶ λογιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1175 - 1194) Εὐστάθιος εἰς συγγραφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν περὶ αὐτόν», ἡ εἰκὼν δ' αὕτη κατοπτρίζει τὴν πραγματικότητα. Ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀναστέλλεται σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἡ ἵδρυσις νέων μονῶν, ἐξαιρέσει τῶν ἱδρυομένων ἢ ἀνιδρυομένων ὑπὸ τῶν Σλάβων, καθ' ἃ εἴπομεν ἀνωτέρω. Ἡ εἴσδυσις αὕτη τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου ἐν τῷ Ἄθωνι,

ἥτις ἐπέπρωτο νὰ ἔχῃ τοσαύτας συνεπείας καὶ ἐπιπτώσεις, εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτάτων γεγονότων τῆς ἱστορίας τοῦ Ὄρους.

ΙΓ', ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνες: Ὡς περίοδος κρίσεως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ ΙΓ' αἰὼν διὰ τὸν Ἄθωνα, ὑποστάντα τὸν σάλον τῶν γεγονότων, ἅτινα συνετάραξαν τὴν Βαλκανικήν. Τὸ τραγικώτερον δὲ πάντων ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους διὰ τῆς καταλήψεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν ἔτει 1204 τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ἐξ ἧς ἠρύετο πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν δύναμιν ἡ μοναχικὴ πολιτεία. Ἡ παρουσία τῶν ἑτεροδόξων Λατίνων

Ἡ κάρα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Βατοπέδι.

κατακτητῶν ἐγέννησε πλῆθος ζητημάτων διὰ τὸν Ἄθωνα, προπύργιον ἐρυμνὸν τῆς Ὀρθοδοξίας. Τὰ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας διεμερίσθησαν μεταξὺ τῶν ἀδόξων πρωτεργατῶν τῆς Δ' Σταυροφορίας, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κατεπιέσθη καὶ αἱ μητροπόλεις καὶ μοναὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἄθως ἐν μέσῳ τοιούτου σάλου κατώρθωσε νὰ ἐπιβιώσῃ ἐξακολουθῶν νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ νὰ διοικῆται κατὰ τὰ τεταγμένα, οὐδόλως ὅμως ἔμεινεν ἄθικτος ἐκ τῶν ὁμοθρήσκων ἐκείνων βαρβάρων. Ληστεῖαι, καταδρομαί, φόνοι, παντοῖαι καταπιέσεις καὶ τὸ δεινότερον, πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐπιχειρούμεναι ὑπὸ Λατίνων τυχοδιωκτῶν, περιήγαγον εἰς ἀθλίαν κατάστασιν τὴν μοναχικὴν πολιτείαν. Ἡ ἀγαθοποιὸς ἐπέμβασις τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας (1206-1216) καὶ κυρίως τοῦ περιφήμου πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' ἐν ἔτει 1213, ἐβελτίωσάν πως τὴν κατάστασιν, χωρὶς πάντως νὰ διακοποῦν αἱ ὀχλήσεις καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Φραγκοκρατίας. Ἡ θερμουργὸς προστασία μακρόθεν τῶν ὀρθοδόξων αὐτοκρατόρων Νικαίας καὶ Τραπεζοῦντος καὶ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου οὐδέποτε ἔπαυσε, μέχρις ὅτου ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος ἐπανέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν (1261) καὶ ὁ Ἄθως ἠλευθερώθη ἐκ τῶν Λατίνων. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, θεωροῦντος τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα ὡς ἐμπόδιον εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως, ἣν ἐπεζήτει, ὡδήγησεν εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Λυὼν (1274). Ἡ βεβιασμένη αὕτη ἕνωσις ἔφερε τὸν αὐτοκράτορα ἀντιμέτωπον τῶν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν, ἐχομένων στερρῶς τοῦ πατρίου δόγματος. Ἡ ἀντίδρασις τῶν Ἀθωνιτῶν ἐξεικονίζεται εἰς ἁγιορειτικὴν παράδοσιν, ἀφηγουμένην ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ φιλενωτικοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Βέκκου ἐπεσκέφθη τὸ Ὄρος ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως καταπεισθοῦν οἱ μοναχοὶ καὶ συνταχθοῦν πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο μὲν δεκτὸς ἀσμένως ὑπὸ τῶν μονῶν Μεγάλης Λαύρας καὶ Ξηροποτάμου, ἀλλὰ συνήντησε τὴν σφοδρὰν τοῦ Πρωτάτου καὶ τῶν μονῶν Βατοπεδίου, Ἰβήρων καὶ Ζωγράφου ἀντίθεσιν, ἣν συνέτριψε, σφαγιάζων ἀπηνῶς καὶ ἐξορίζων πλήθη ἀντιφρονούντων μοναχῶν. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐλαχίστην ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἐνέχει καὶ νεώτεραι ἔρευναι ἀπέδειξαν ὅτι οὐδόλως ἐχθρικὴ πρὸς τὸν Ἄθωνα ὑπῆρξεν ἡ πολιτεία τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, προσενεγκόντος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ὀλίγας δωρεάς. Ὁ θάνατος τοῦ Μιχαὴλ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν φιλενωτικὴν πολιτικὴν καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀνδρόνικος ὁ Β', εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων εὐεργετῶν τοῦ Ἄθωνος, ἀπεδείχθη ἐχθρὸς τῆς ἑνώσεως. Γενικῶς εἰπεῖν οἱ Παλαιολόγοι αὐτοκράτορες μεγάλως ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὸν Ἄθωνα, κατακλύσαντες τὰς μονὰς διὰ πλήθους δωρεῶν χωρίων, μετοχίων καὶ γαιῶν, ἁμιλλώμενοι ἐν τούτῳ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τοὺς βοεβόδας τῆς Βλαχίας.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα νέα συμφορὰ πλήττει τὸν Ἄθωνα. Οἱ προσκληθέντες ὡς μισθοφόροι ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' Καταλανοὶ τυχοδιῶκται, ἐλθόντες εἰς ῥῆξιν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐλεηλάτησαν καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἠρήμωσαν τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὰ ἔτη 1307-1309. Τῶν τρομακτικῶν ἐκείνων ἐπιδρομῶν μερίδα πικρὰν ἔσχε καὶ ὁ Ἄθως. Μοναὶ ἐπυρπολήθησαν καὶ ἠρημώθησαν, μοναχοὶ ἠνδραποδίσθησαν καὶ ἐσφάγησαν καὶ πλεῖστα πολύτιμα κειμήλια ἀνηρπάγησαν. Ἡ ἐπενεχθεῖσα καταστροφὴ ὑπῆρξεν ἡ μεγαλυτέρα ἐξ ὅσων ὑπέστη τὸ Ὄρος καθ' ὅλην τὴν χιλιετῆ αὐτοῦ ἱστορίαν, «πάντας ἐποίκους ὀλίγου δεῖν ἀπολωλεκός».

Οὐχ ἧττον πάντως ὀλίγον μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην διαπιστοῦται νέα μεγάλη ἄνθησις τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐπὶ τῆς χερσονήσου. Πολυάριθμοι μοναὶ ἀνακαινίζονται καὶ ἐπανδροῦνται ἐκ νέου, νέαι τοιαῦται ἀνεγείρονται, ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις γνωρίζει πρωτοφανῆ ἀκμὴν καὶ ὁ Ἄθως ἀποκτᾷ μεγίστην ἐπιρροήν, διαδραματίζων σπουδαῖον ρόλον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἡσυχαστικῶν ἐρίδων.

Τὸ μέγα ζήτημα τοῦ ἡσυχασμοῦ ἠγέρθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ συνετάραξε καὶ διήρεσε ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ μετ' αὐτῆς τὸν Ἄθωνα, ὅπου ἐγεννήθη, ὑποσκάψαν τὰ θεμέλια τοῦ κράτους ἐκ τῆς σφοδρότητος τῶν διενέξεων. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γίνεται διεξοδικὸς λόγος ἐν τῷ οἰκείῳ ἄρθρῳ. Ὁ ἀκολουθήσας θρησκευτικὸς σάλος, μετατραπεὶς ἐντὸς ὀλίγου εἰς πολιτικόν, συνεκλόνισε τὸν Ἄθωνα καὶ μετ' αὐτοῦ τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὸ κράτος, ἀπέληξε δ' ὡς γνωστὸν εἰς θρίαμβον τῶν ἡσυχαστῶν ἐν ἔτει 1351, ὅτε ἡ συγκληθεῖσα σύνοδος ἐτάχθη ὁριστικῶς ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.

Ἡ διευθέτησις τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδος ἐσήμανε τὸν θρίαμβον τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Πλεῖσται εἶναι αἱ ἀνοικοδομούμεναι ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει μοναί, ἡ τοιαύτη δὲ δραστηριότης εὑρίσκει προθύμους ἀρωγοὺς τοὺς ἡγεμόνας, ἰδίᾳ τῆς Σερβίας, ἀκμαζούσης πολιτικῶς κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, ἐφ' οὗ ἑδραιοῦται ἰσχυρῶς ἡ σερβικὴ εἴσδυσις εἰς τὸν Ἄθωνα. Ἤδη κατὰ τὸ 1293 ὁ ἡγεμὼν Στέφανος Miloutin ἀνακαινίζει λαμπρότατα τὴν μονὴν τοῦ Χιλανδαρίου, ἥτις κατὰ τὸν ΙΔ' κυρίως αἰῶνα καθίσταται τὸ πνευματικὸν κέντρον τῶν Σέρβων. Ἡ ρωσικὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἠρημωμένη ὑπὸ τῶν Καταλανῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1307, ἀνοικοδομεῖται καὶ ἐπανδροῦται διὰ Σέρβων μοναχῶν, πλουσιοπαρόχως ἐπιδοτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Σέρβου κράλη Στεφάνου Δουσάν. Οὗτος, ὡς γνωστόν, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐθνοφθόρου διαμάχης Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου καὶ Ἰωάννου ΣΤ' τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς ἀκμαζούσης τότε ἡσυχαστικῆς ἔριδος, κατέλαβεν εὐκόλως ἅπασαν τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Σερρῶν (1345) οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθωνος ἔσπευσαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὸν ὁμόθρησκον νέον δυνάστην, ὅτε δὲ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1346 ὁ Στέφανος ἐστέφετο ἐν Σκοπίοις «αὐτοκράτωρ Σέρβων καὶ Ρωμαίων», εἰς τὴν τελετὴν παρίσταντο καὶ Ἀθωνῖται μοναχοί. Ὁ Σέρβος ἡγεμὼν ἀντήμειψε γενναιοπαρόχως τὸν Ἄθωνα διὰ τὴν τοιαύτην συμπαράστασιν καὶ μετ' ὀλίγον ἐπεσκέφθη ἐν θριάμβῳ τὸν ἱερὸν τόπον. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην συνωδεύετο ὑπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἑλένης, κατὰ πρώτην δὲ καὶ τελευταίαν φορὰν ἤρθη τότε τὸ ἄβατον προκειμένου περὶ τῆς εὐσεβοῦς κραλαίνης. Ὁ Στέφανος ἐχορήγησε δαψιλεῖς δωρεὰς εἰς μίαν ἑκάστην τῶν μονῶν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰς τοῦ Χιλανδαρίου καὶ τῆς Με-

γάλης Λαύρας. Ἡ μνήμη τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ, γενομένης μετὰ ταῦτα μοναχῆς, παραμένει εἰσέτι ζωηρὰ ἐν τῷ Ὄρει, ἐν δὲ τῇ Λαύρᾳ ἀναγιγνώσκεται εἰσέτι εὐχὴ ὑπὲρ τοῦ Στεφάνου «κτήτορός τε ἢ μᾶλλον πατρὸς ἐκπληροῦντος τόπον εἰς ὅλον τοῦτο τὸ καθ' ἡμᾶς Ἅγιον Ὄρος, ὅλαις χερσὶν ἐπικροτοῦντος καὶ συνιστῶντος αὐτό, καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν ἐπαρκοῦντος ἡμῖν, τοῦ ὡς ἀληθῶς χριστιανικωτάτου καὶ φιλομονάχου αὐθέντου». Ἡ κράλαινα-μοναχή, ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα τοῦ συζύγου, προέβη εἰς νέας μεγάλας χορηγίας πρὸς τὰς μονὰς Μεγάλης Λαύρας καὶ Ἐσφιγμένου, τοῦτ' αὐτὸ δ' ἔπραξεν ὁ υἱὸς αὐτῆς Στέφανος Οὔρεσης ὁ Ε'. Ἡ φιλαθωνιτικὴ διάθεσις τῶν Σέρβων ἡγεμόνων ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτῶν ἐκ τῆς Μακεδονίας, μεγάλοι δ' ἐπίσης δωρηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ κράλαι Ἰωάννης Οὔγκλεσης, Λάζαρος Γαβρίλοβιτς καὶ Στέφανος Λαζάρεβιτς. Ἐν ἔτει 1404 ἐπωλήθη ὑπὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου εἰς τοὺς Σέρβους ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἥτις, αὐξηθεῖσα διὰ δωρεῶν Σλάβων ἡγεμόνων, ἀπέβαλεν ἔκτοτε τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Παραλλήλως ἡμιλλῶντο εἰς γενναιοδωρίαν καὶ οἱ Βλάχοι πρίγκιπες Ἀλέξανδρος Βασσαράβας καὶ Ἰωάννης Βλαδίσλαος, δαπάναις δὲ τούτων ἀνῳκοδομήθη ἡ μονὴ τοῦ Κουτλουμουσίου.

Εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα οὐσιαστικῶς ἔχουν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν αἱ μοναὶ Σίμωνος Πέτρας, Παντοκράτορος, Διονυσίου καὶ Γρηγορίου. Ἡ παράδοσις φέρει τὸν Σίμωνα, ἱδρυτὴν τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας, ὡς ζήσαντα κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἀλλὰ πιθανώτερον κρίνεται ὅτι οὗτος ἔζησεν ἐντὸς τοῦ ΙΔ', ἱδρύσας μονύδριον ὀνόματι Νέα Βηθλεέμ, ἐφ' οὗ περὶ τὸ 1364 ὁ Σέρβος ἡγεμὼν Ἰωάννης ὁ Οὔγκλεσης ἤρχισε κτίζων μεγάλην μονήν, τὴν Σίμωνος Πέτρας, ἣν κατέκλυσε διὰ δωρεῶν. Ὁ αὐτὸς θεοσεβὴς ἡγεμὼν ἐδώρησεν ἐν ἔτει 1369 εἰς τὴν μονὴν Κουτλουμουσίου τὸ Νεοχώριον Σερρῶν, ἀργότερον δέ, περὶ τὸ 1383, περιβληθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἦλθε νὰ μονάσῃ ἐν Ἄθωνι, λαβὼν τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ, ὄνομα ὅπερ ἔλαβε καὶ ὁ κατ' ἀμφισβητουμένην παράδοσιν ἐν Ἄθωνι ἐπίσης καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου μονάσας αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ΣΤ' ὁ Καντακουζηνός.

Ἡ σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ἱδρύθη περὶ τὸ 1363, ἱδρυταὶ δ' αὐτῆς φέρονται δύο Ἑλληνοσέρβοι ἀξιωματοῦχοι τοῦ Βυζαντίου, οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Ἀλέξιος Ἀσάναι Παλαιολόγοι. Κατ' ἐκείνους ἐπίσης τοὺς χρόνους ἱδρύθη καὶ ἡ μονὴ τοῦ Διονυσίου ὑπὸ τοῦ ἐκ Κορυτσᾶς Ἀθωνίτου μοναχοῦ Διονυσίου, ὅστις, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου, ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ, δωρήσαντος σημαντικὸν ποσὸν ἐν ἔτει 1374, ὅτε καὶ ἤρξατο οἰκοδομουμένη ἡ μονή. Τότε ὡσαύτως, καὶ δὴ περὶ τὸ 1347, πρέπει νὰ ταχθῇ ἡ ἵδρυσις τῆς μονῆς Γρηγορίου, ἣν ἡ παράδοσις θεωρεῖ κτισθεῖσαν ὑπὸ ὁμωνύμου ἀσκητοῦ ἐκ Κλαζομενῶν τῆς Ἰωνίας καὶ ὑπάρχουσαν ἤδη ὡς λαύραν ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐπίσης ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου ἡ παλαιὰ καὶ ἔνδοξος μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου, ἥτις ἦτο ἠρημωμένη.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος σημειοῦνται κατ' ἐπανάληψιν πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ Τούρκων, ἑλκομένων ἐκ τῆς φήμης περὶ τῶν μεγάλων θησαυρῶν τῶν μονῶν. Τοῦτο προεκάλεσεν ἔξοδον ἀριθμοῦ μοναχῶν πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἐκ τῶν τοιούτων δὲ φυγάδων ἤρχισε λαμβάνον ὑπόστασιν τὸ μοναστικὸν κέντρον τῶν Μετεώρων.

Αἱ συνεχεῖς περιπέτειαι, ἃς ὑφίστατο ἡ μοναχικὴ πολιτεία ἐκ τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων ἐν τῇ Βαλκανικῇ, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐρήμωσιν πολλῶν μονυδρίων καὶ τὴν ἐκ τούτου δημιουργίαν ἀριθμοῦ τινος μεγάλων μονῶν διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν ἐρημωθεισῶν. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀφανισθέντων ἐκείνων καθιδρυμάτων ἱδρύονται κελλία, ὧν τινα καθίστανται ἀξιόλογα καὶ προσαρτῶνται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς μεγάλας μονάς.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέαι ζυμώσεις σημαντικῆς ἐκτάσεως σημειοῦνται ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος. Τὸ πολίτευμα τῶν αὐτονόμων μονῶν ἐνεφάνιζεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐξ αἰτίας τῆς ἀπειθαρχίας τῶν μοναχῶν συμπτώματα ἀταξίας καὶ ἀναρχίας. Πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτων κινδύνων, διακυβευόντων καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῶν μονῶν, οἱ ἱδρυταὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὥριζον πᾶσαν ἱδρυομένην μονὴν ὡς σταυροπηγιακήν, ὑποκειμένην δηλονότι εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου, ὅστις τοιουτοτρόπως ἀπέκτα δικαιώματα ἐν τῷ ὄρει, ὁποῖα δὲν εἶχε πρότερον. Ἡ σημαντικωτέρα ἐπιτυχία ἐν προκειμένῳ τοῦ Πατριάρχου ὑπῆρξεν ἡ ὑποταγὴ ὑπ' αὐτὸν τῆς μοναχικῆς πολιτείας. Τοῦτο ἐγένετο διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἔτους 1312 Ἀνδρονίκου τοῦ Β', ἐν ᾧ ὁρίζεται ὅτι τοῦ λοιποῦ ὁ Πρῶτος ὑπάγεται ὑπὸ τὸν Πατριάρχην, ὃν ὀφείλει νὰ ἐπισκέπτηται προκειμένου νὰ χειροτονηθῇ καὶ τοῦτο διότι ἐθεωρεῖτο μὴ κανονικὸν νὰ μὴ λαμβάνῃ ὁ Πρῶτος χειροτονίαν παρ' οὐδενός. Ὡς ἀντιστάθμισμα εἰς τὴν ὑπαγωγήν, τὸ ὀφφίκιον τοῦ Πρώτου τοῦ Ὄρους κατέστη ἰδιαίτερος τίτλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραχίας καὶ ὁ κατέχων ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ διακριτικὰ ἐπισκόπου (ἐπιγονάτιον κ.λ.π.), νὰ ἐγκαινιάζῃ ναοὺς καὶ νὰ εὐλογῇ τοὺς ἡγουμένους πάντας πλὴν τοῦ τῆς Λαύρας. Ἡ ὑπαγωγὴ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἤγειρεν, ὡς θὰ ἀνεμένετο, μεγάλας ἀντιδράσεις καὶ τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸ ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πατριαρχῶν ἐξελέγοντο μεταξὺ τῶν Ἀθωνιτῶν.

Ἕτερον ἀξιομνημόνευτον εἶναι αἱ συχναί, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, συγκρούσεις τοῦ Πρώτου μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἱερισσοῦ, ὅστις, χρῆσιν ποιούμενος τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ ὡς ἐπισκόπου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, προσεπάθει νὰ ἀσκῇ ἐπ' αὐτοῦ πλήρη ἐπισκοπικὴν δικαιοδοσίαν. Ἐν τέλει μετὰ πολὺν ἀγῶνα ὁ πατριάρχης Ἀντώνιος ὁ Δ' ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν διαμάχην διὰ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ ἔτους 1392, δι' οὗ κατοχυροῦνται τὰ προνόμια τοῦ Ἄθωνος καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Πρώτου καὶ ἀπαγορεύεται ἡ ἀνάμιξις τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἱερισσοῦ, ἄνευ προσκλήσεως ἢ ἀδείας τοῦ Πρώτου, εἰς ὃν ἐπίσης χορηγοῦνται νέαι δικαιοδοσίαι, ὡς ἡ ὑπόδειξις καὶ ὁ διορισμὸς τῶν πνευματικῶν πατέρων καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἀναγνωστῶν.

Ἀλλ' ὁ Πρῶτος, ἀπαλλαγεὶς τῶν ὀχλήσεων τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἱερισσοῦ, εὑρέθη ἀντιμέτωπος τῶν ἡγουμένων τοῦ ὄρους, οἵτινες, ἰδίᾳ οἱ ἀλλοεθνεῖς, μετήρχοντο πᾶν μέσον προκειμένου νὰ ἐλαττώσουν τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ. Ἐξ αἰτίας τῶν νέων τούτων διαμαχῶν ὁ Πρῶτος Δομέτιος καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας

Τὸ χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ. 1374.

Γρηγόριος μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγνωστοποίησαν εἰς τὸν πατριάρχην Ἀντώνιον τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν. Αἱ ἔριδες μεταξὺ τῶν ἡγουμένων καὶ ἡ ἀντιδικία πρὸς τὸν Πρῶτον δὲν ἦσαν τὰ μόνα ζητήματα. Ζητήματα πρωτοκαθεδρίας καὶ τάξεως τῶν μονῶν καὶ χρονίζοντα τοιαῦτα, ὡς τὸ τῆς παρουσίας ἀγενείων καὶ τῆς ἀνατροφῆς θηλέων ζώων, συνετάρασσον τὴν ἁγιορειτικὴν κοινότητα. Πάντα ταῦτα ὑπῆρξαν ἡ αἰτία ὥστε ὁ πατριάρχης νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὴν σύνταξιν νέου Τυπικοῦ, προοριζομένου νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς διενέξεις καὶ νὰ κατοχυρώσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ Πρώτου. Ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιο-

λόγου ἐνετάλησαν οἱ μητροπολῖται Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ καὶ Βεροίας Διονύσιος νὰ μεταβοῦν εἰς Ἄθωνα ὁμοῦ μετὰ τῶν Δομετίου καὶ Γρηγορίου καὶ ἐκεῖ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν πλέον ἐκκρίτων μοναχῶν, συνέταξαν τὸ τρίτον Τυπικόν, ἄδηλον ἀκριβῶς πότε, πάντως κατὰ τὰ ὕστατα ἔτη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τοῦ νέου Τυπικοῦ ἔχουν ὡς ἑξῆς: Καθορίζεται ἐπακριβῶς ἡ τάξις τῶν 25 ἡγουμένων κατὰ τὰς συνάξεις τῶν Καρυῶν. Μετὰ τὸν Πρῶτον ἤρχετο ὁ ἡγούμενος τῆς Μεγάλης Λαύρας, ἀμφότεροι δὲ οὗτοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρουν ἀρχιερατικὴν ράβδον καὶ ἐχειροτονοῦντο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, εἵποντο δὲ οἱ ἡγούμενοι τῶν μονῶν Βατοπεδίου, Ἰβήρων, Χιλανδαρίου, Ξηροποτάμου, Καρακάλλου, Ἀλυπίου κ.λ.π. Πάντες ὀφείλουν νὰ ἀπονέμουν τὴν προσήκουσαν τιμὴν εἰς τὸν Πρῶτον, ὅστις δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπέμβασιν πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἢ ἐπισκόπου ἐν τῷ Ὄρει καὶ χειροτονεῖ πάντας τοὺς ἡγουμένους πλὴν τοῦ τῆς Λαύρας. Πᾶσαι αἱ σταυροπηγιακαὶ μοναὶ ὀφείλουν νὰ μνημονεύουν τὸν πατριάρχην κατὰ τὴν λειτουργίαν. Ὁ Πρῶτος ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν ἡγουμένων τῶν 25 μονῶν μεταξὺ τῶν πλέον διακρινομένων ἐπὶ εὐσεβείᾳ μοναχῶν, μεταβαίνει δὲ μετὰ τὴν ἐκλογὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Οἱ ἡγούμενοι ἐκλέγουν ἐπίσης ἐπίσκοπον διὰ τὴν χειροτονίαν τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων, οἵτινες δέον νὰ ἔχουν τὴν κανονικὴν ἡλικίαν. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν Καρυῶν, ἐπακριβῶς καθωρισμένων, περιοχῆς ὑπαγομένης εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Πρώτου, διατήρησις κτημάτων ἄλλων μονῶν, ὡς ἐπίσης, δι' ἄλλην μίαν φορὰν ἡ παρουσία ἐπὶ τοῦ ὄρους παίδων καὶ νέων ἀγενείων καὶ ζώων ἀνεξαρτήτως φύλου. Ὁρίζεται εἰσέτι ὅτι οἱ ἐν τῷ Ὄρει οἰκοῦντες λαϊκοὶ μετὰ τριετῆ παραμονὴν δύνανται νὰ καροῦν μοναχοί, ἄλλως δέον νὰ ἀπελαύνωνται.

Ἡ ρύθμισις τῶν τυπικῶν καὶ οὐσιαστικῶν τούτων ζητημάτων δὲν ἐπέφερε τὴν γαλήνην. Βαθυτάτη μεταβολὴ εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐπέρχηται εἰς τὸν μοναχικὸν βίον τοῦ Ἄθωνος, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν κυρίως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, διὰ τῆς βαθμιαίας εἰσαγωγῆς ἑνὸς τρόπου μοναστικῆς ζωῆς πλέον ἀνειμένου, τῆς λεγομένης «ἰδιορρυθμίας», περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος περαιτέρω. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' ὁ Παλαιολόγος ἠναγκάσθη νὰ ἐπέμβῃ ἐκ νέου εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ἄθωνος διὰ νὰ ἀνακόψῃ ἢ νὰ ἀναστείλῃ τὴν ὁλονὲν μεγαλυτέραν ἐξάπλωσιν τῆς ἰδιορρυθμίας καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιληφθῇ καὶ τῆς θεραπείας ἄλλων κακῶς κειμένων. Πρὸς τοῦτο ἐξέδωκεν ὑπὸ τύπον χρυσοβούλλου ἐν ἔτει 1406 τὸ τέταρτον Τυπικὸν τοῦ Ἄθωνος. Αἱ σπουδαιότεραι ἐν αὐτῷ περιλαμβανόμεναι διατάξεις ἔχουν ὡς ἑξῆς: Συνίσταται πλήρης ὑποταγὴ εἰς τὸν ἡγούμενον, ὅστις διοικεῖ ἑκάστην μονὴν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ 15 «βουλευτῶν» (συμβούλων), συνερχομένων καθ' ἡμέραν, ἢ ἐὰν τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, ἑκάστην Δευτέραν, ἐκλέγεται δὲ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν «βουλευτῶν», ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν πλέον ἐκκρίτων ἐκ τῶν μοναχῶν, τῶν κελλιωτῶν συμπεριλαμβανομένων. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐγκατάλειψις ἢ ἀλλαγὴ μονῆς, ὁ συγχρωτισμὸς μετὰ λαϊκῶν καὶ ἐκ νέου ἡ παρουσία παίδων, νέων ἀγενείων καὶ θηλέων ζώων. Ἡ κτῆσις ἀγρῶν καὶ μετοχίων ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τὰ κοινόβια, ἅτινα καὶ ἐπωφελοῦνται ὑπὸ τῶν γενομένων δωρεῶν. Ἐν τέλει τοῦ χρυσοβούλλου γίνεται ἡ παραχώρησις ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ κτῆσις ἀκινήτου τινὸς περιουσίας εἰς μοναχούς, ἀλλὰ μόνον διὰ βίου, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ κατόχου ἡ περιουσία περιέρχεται εἰς τὴν μονήν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέτρον ἐνδεχομένως νὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὸν θεσμὸν τῆς ἰδιορρυθμίας, αἱ ἐπιταγαὶ ὅμως τοῦ Μανουὴλ ἤρχοντο ἀργά, ὅτε πλέον ἡ αὐτοκρατορία ἐξέπνεε, καὶ ἐγνώρισαν ἐφήμερον μόνον ἐφαρμογήν, χωρὶς οὐδόλως νὰ ἀναστείλουν τὴν μεγάλην διάδοσιν τοῦ νέου θεσμοῦ. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ αὐτοκρατορία ἤρχισε νὰ ἀποσυντίθεται καὶ τὴν πολιτικὴν παρακμὴν ἠκολούθησεν ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ διάλυσις. Τὸ τέλος ἦτο ἐγγὺς καὶ ματαίως ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' ὁ Παλαιολόγος μετῆλθε τὸ τελευταῖον σπασμωδικὸν μέτρον διασώσεως μεταβὰς εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου συνεκλήθη ἡ περιλάλητος σύνοδος (1439). Τὴν βοῦλλαν τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ', δι' ἧς ἐπεκυρώθη ἡ μηδέποτε ἐπιτευχθεῖσα ἕνωσις, ὑπογράφουν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ οἱ ἡγούμενοι Μωυσῆς τῆς Λαύρας, Δωρόθεος τοῦ Βατοπεδίου καὶ Γερόντιος τοῦ Παντοκράτορος. Οἱ Ἀθωνῖται ταχέως ἀπεσκοράκισαν τοὺς ὅρους τῆς συνόδου ταύτης καὶ παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὰ πάτρια δόγματα. Τὸ 1453 τὸ βαρὺ μήνυμα τῆς ἁλώσεως τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων φθάνει εἰς τὸ Ὄρος καὶ νέα περίοδος ἄρχεται διὰ τὸν Ἄθωνα.

Τρίτη περίοδος. Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων οὐδεμίαν ριζικὴν μεταβολὴν ἐπήνεγκεν ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος, ἐὰν δ' ἐνταῦθα τίθεται αὕτη ὡς ὅριον τῆς ἀθωνιτικῆς ἱστορίας, τοῦτο γίνεται διότι τὸ θλιβερὸν ἐκεῖνο συμβὰν ἐστείρευσε διὰ παντὸς τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ἐλάμβανεν τὴν κυρίαν ἠθικήν, πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ὑπόστασιν ἡ μοναχικὴ πολιτεία.

Οἱ Ἀθωνῖται μοναχοὶ ἐνώπιον τῶν ραγδαίων πολιτικῶν ἐξελίξεων, αἵτινες ἐσημειοῦντο ἐν Μακεδονίᾳ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἠναγκάζοντο ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ ἀκολουθοῦν καιροσκοπικὴν πολιτικήν. Τὸ συμφέρον καὶ ἡ διασφάλισις τῶν κεκτημένων προνομίων ὡδήγουν αὐτοὺς εἰς τὴν προσοικείωσιν τοῦ ἑκάστοτε δυνατοῦ. Τὴν αὐτὴν λοιπὸν στάσιν ἔλαβον καὶ προκειμένου περὶ τῶν Τούρκων κατακτητῶν, οἵτινες ἄλλωστε, παρ' ὅτι ἀλλόθρησκοι, ἐδείκνυον ἀξιοσημείωτον ἀνεξιθρησκείαν. Λέγεται ὅτι ἤδη ἐπὶ σουλτάνου Ὀρχὰν (1326 - 1360) οἱ Ἀθωνῖται εἶχον ἀποστείλει πρεσβείαν εἰς Προῦσαν διὰ νὰ δηλώσουν ὑποταγήν, ἐπιτυχόντες τὴν ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἡγεμόνος ἀναγνώρισιν τῶν προνομίων αὐτῶν. Τοιαύτην στάσιν ἐκράτησαν, ὡς εἰκός, καὶ μετὰ τὴν εἴσδυσιν τῶν Τούρκων εἰς Εὐρώπην, κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1381 ἐπλήρωσαν εἰς τὸν σουλτάνον Μουρὰτ τὸν Α' κεφαλικὸν φόρον. Κατὰ τὴν βραχεῖαν ἀνακατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τμήματος τῆς Μακεδονίας ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Β' οἱ μοναχοὶ τοῦ Ὄρους ἔσπευσαν περιχαρεῖς νὰ χαιρετήσουν τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα. Ὅτε πάλιν κατὰ τὸ ἔτος 1430 κατελήφθη ἡ Θεσσαλονίκη ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ τοῦ Β', ἐστάλη παρὰ τῷ σουλτάνῳ πρεσβεία ἐξ Ἄθωνος διὰ νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀναγνώρισιν τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων, τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε πρεσβεία ὑπὸ τὸν γνωστὸν ἱστορικὸν Κριτόβουλον τὸν Ἴμβριον ἐπεσκέφθη τὸν Μωάμεθ τὸν Β' καὶ ἐπέτυχε νέαν ἀναγνώρισιν, οὐχὶ ἄνευ καταβολῆς ἱκανοῦ χρυσίου. Ὕστατον ἔγγραφον Ἕλληνος ἡγεμόνος, τοῦ δεσπότου τοῦ Μορέως Δημητρίου τοῦ Παλαιολόγου, κεχρονισμένον ἀπὸ 1462, κατακλείει θλιβερῶς τὴν ἔνδοξον βυζαντινὴν περίοδον τοῦ Ἄθωνος.

Αἱ δημιουργηθεῖσαι νέαι συνθῆκαι ἐπέτρεψαν τὴν ἀκμὴν τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιορρυθμίας, σχεδὸν ἀνεμποδίστως. Ἡ ἰδιορρυθμία, ἥτις χαρακτηρίζει ἰδιαζόντως τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἄθωνι, ὡς ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ἤρχισεν ἐμφανιζομένη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀναπτυσσομένη ἔκτοτε παραλλήλως πρὸς τὸν κοινοβιτισμόν. Οἱ υἱοθετοῦντες τὴν ἰδιορρυθμίαν μοναχοὶ ἔπαυον νὰ διαβιοῦν ἐν τῷ κοινοβίῳ καὶ ἐλεύθεροι τῶν δεσμεύσεων τῆς μονῆς ἔζων καθ' ὃν τρόπον αὐτοὶ ἐξέλεγον, φροντίζοντες διὰ τὴν συντήρησιν ἑαυτῶν ἐκ τῆς καλλιεργείας πρὸς τοῦτο ἰδιοκτήτου κλήρου γῆς. Τὰ αἴτια τῆς τοιαύτης μεταβολῆς δέον νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς πολλοὺς παράγοντας. Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια τῆς ἐποχῆς, ἡ αὔξησις τοῦ πλούτου τῶν μονῶν καὶ αἱ ἰδιοτελεῖς ἐντὸς αὐτῶν διαμάχαι ἐδημιούργησαν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν μοναχῶν ἐπιθυμίαν ἀποσκιρτήσεως, ἥτις, ἐπιρρωννυμένη ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς ἐπιθυμίας πλείονος ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἀτομικισμοῦ τοῦ διακρίνοντος τοὺς Ἕλληνας, ὡδήγει εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς κατὰ μόνας διαβιώσεως. Ἡ τοιαύτη βαθεῖα μεταμόρφωσις, σημαίνουσα ἄρδην ἀνατροπὴν τῆς παλαιᾶς αὐστηρότητος, ἐξηπλώθη ταχέως, ἡδραιώθη δὲ ἐντὸς τῶν επομένων αἰώνων καὶ ἐν τέλει κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα πάντα τὰ κοινόβια τοῦ Ὄρους ἐτράπησαν πρὸς τὴν ἰδιορρυθμίαν. Μόνον κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ διαρκοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἰδιορρυθμίας εἰς τὸν κοινοβιτισμὸν ἡ πλειονότης τῶν ἀθωνιτικῶν μονῶν. Ἡ ἀνοχὴ τῆς ἰδιοκτησίας εἰσήγαγε μοιραίως ἐντὸς τῶν ἰδιορρύθμων μονῶν τὴν διάκρισιν τῶν μοναχῶν εἰς πλουσίους καὶ πένητας. Οἱ πλούσιοι, ὡς εἰκός, ἤσκουν μείζονα ἐπιρροὴν κατὰ τὰς συνάξεις καὶ ἀπετέλουν τὴν ἄρχουσαν ὀλιγαρχίαν τῶν προϊσταμένων. Δὲν πρέπει πάντως νὰ νομισθῇ ὅτι ἡ ἀπόκτησις περιουσίας συνεπήγετο πάντοτε χαλάρωσιν τῶν ἠθῶν, διότι πλειστάκις συνέβαινε καὶ συμβαίνει οἱ ἰδιόρρυθμοι μοναχοὶ νὰ ζοῦν βίον λίαν ἐστερημένον καὶ ἐξόχως εὐσεβῆ.

Ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν τὴν ἐπὶ ματαίῳ ἐπέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Β΄ πρὸς ἀνάσχεσιν τοῦ ἑδραιουμένου θεσμοῦ. Ἡ αὐτὴ προσπάθεια διαπιστοῦται καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ὅτε ὁ θεσμὸς εἶχε πλέον στερεωθῆ. Οὕτως ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β΄ ἐδοκίμασε νὰ περιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τῆς ἰδιορρυθμίας διὰ τῆς συντάξεως νέου Τυπικοῦ. Μεταβὰς ἐν ἔτει 1573 εἰς Θεσσαλονίκην συνεκάλεσε τοὺς Ἀθωνίτας πατέρας καὶ συνεζήτησε μετ' αὐτῶν τὰ ζητήματα τοῦ Ὄρους, ἀκολούθως δ' ἔπεμψεν ἐκεῖ τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Σίλβεστρον πρὸς ἐπιτόπιον ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων καὶ σύνταξιν νέου Τυπικοῦ, ὅπερ συνταχθὲν ἐπεκύρωσε διὰ σιγιλλίου ἐν ἔτει 1575. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ πέμπτου τούτου Τυπικοῦ ἔχουν ὡς ἑξῆς: Ἀπαγορεύονται αἱ ἐσωτερικαὶ διαμάχαι καὶ ἡ προσφυγὴ τῶν διαδίκων μοναχῶν πρὸς διευθέτησιν τῶν διαφορῶν εἰς πρόσωπα ἐκτὸς τοῦ Ὄρους. Ἡ διευθέτησις δέον νὰ ἐπιδιώκηται ἐπὶ τόπου εἰρηνικῶς καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Ὄρους σπορὰ σίτου καὶ κριθῆς, ἐπιτρεπομένης μόνον τῆς καλλιεργείας ὀσπρίων. Ἀπαγορεύεται ἡ συλλογὴ λεπτοκαρύων πρὸς πώλησιν καὶ ἡ ἐμπορεία μοναχικῶν ἐνδυμάτων καὶ καθορίζεται ἡ τιμὴ τῶν λεπτοκαρύων, τῶν κερασίων καὶ τοῦ ἐλαίου. Ἐπίσης διὰ πολλοστὴν φορὰν ἀπαγορεύεται ἡ παρουσία παίδων καὶ νέων ἀγενείων καὶ θηλέων ζώων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ συμβίωσις Ἀθωνιτῶν μοναχῶν μετὰ γυναικῶν «συναδελφῶν» ἐν μετοχίοις ἔξω τοῦ Ἄθωνος. Οἱ λαϊκοὶ οἱ διαμένοντες ἐπὶ τρία ἔτη ἐν Ἄθωνι πρέπει νὰ κείρωνται μοναχοί, ἄλλως νὰ ἀπελαύνωνται. Ἀπαγορεύεται εἰσέτι ἡ ἔξοδος τῶν κελλιωτῶν ἐκ τοῦ Ἄθωνος καὶ ἡ περιφορὰ αὐτῶν ἀνὰ τὸν κόσμον πρὸς ἐπαιτείαν καὶ ἡ κατασκευὴ καὶ κατανάλωσις ρακῆς, εἰς δὲ τοὺς ἀσκητὰς τῶν σκητῶν καὶ αὐτὴ ἡ καλλιέργεια ἀμπελώνων πλὴν ὀλίγων κλημάτων διὰ τὰς σταφυλάς. Τὰ μέτρα ταῦτα τοῦ πατριάρχου Σιλβέστρου ἐπέτυχον μόνον ἐν μέρει καὶ ἔσχον ἐφήμερον ἐφαρμογήν. Αἱ μοναὶ τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου ἐγκατέλιπον τὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν κοινοβιτισμόν, ἀλλὰ διὰ βραχύ, καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ μοναὶ μετέπιπτον εἰς τὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ ἐντὸς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος πᾶσαι ἐγένοντο ἰδιόρρυθμοι.

Ἕτερον ἀντίρροπον φαινόμενον τῆς περιόδου ταύτης δέον νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὴν τεραστίαν διάδοσιν τῆς ἰδιορρυθμίας, ἡ ἐμφάνισις τῶν σκητῶν ἀπὸ τοῦ β΄ ἡμίσεος τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος. Τὸ ὄνομα «σκήτη» εἶναι παλαιότατον

Φιάλη Μανουὴλ Β΄ Παλαιολόγου. 1391 - 1425.
Εἰς βιβλιοθήκην Ἰ. Μονῆς Βατοπεδίου.

καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ «λαύρα». Ἡ ἀθωνιτικὴ σκήτη, ὅπως παλαιότερον ἡ λαύρα, ἀποτελεῖται ἐξ ἀριθμοῦ οἰκίσκων καὶ καλυβῶν, ὅπου διαμένουν οἱ μοναχοί, ὁμοιάζουσα πρὸς χωρίον, ἔχουσα δὲ ὡς ἐπίκεντρον κοινὸν ναόν, τὸ «Κυριακόν». Ἡ διαφορὰ πρὸς τὰς παλαιὰς λαύρας ἦτο ὅτι αἱ σκῆται ἦσαν ἐξηρτημέναι ἐκ τῶν μονῶν. Εἷς «δικαῖος», βοηθούμενος ὑπὸ συμβούλων, διοικεῖ τὴν ὁμάδα ταύτην τῶν ἐρημητηρίων. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν σκητῶν κατοπτρίζει τὴν ἀντίδρασιν τῶν γνησίων ἀσκητῶν, οἵτινες, ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα, ἐθεώρουν τὴν ἰδιορρυθμίαν ὡς παρεκτροπὴν καὶ κατάπτωσιν, καὶ οἵτινες, ἐγκαταλείποντες τὰς «κοσμικὰς» μονάς, ἠθέλησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν αὐστηρότητα τῶν πρώτων ἀναχωρητῶν τοῦ Ἄθωνος, κρίνοντες ὅτι ἄλλως δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ἀσκητικὸν αὐτῶν ἰδεῶδες. Ἡ πρώτη σκήτη, ἡ τῆς Ἁγίας Ἄννης, ἀνήκουσα εἰς τὴν Λαύραν, ἱδρύθη ἐν ἔτει 1572. Ἡ τῶν Καυσοκαλυβίων ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ ὁσίου Ἀκακίου τοῦ Νέου, θανόντος ἐν ἔτει 1730. Θαυμάσια λέγονται περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρός: ὅτι ἔζη ἐντὸς σπηλαίου ἐλάχιστα κοιμώμενος καὶ οὐδέποτε πίπτων ἐπὶ κλίνης, ὅτι ἀνεμείγνυε τεθρυμμένους λίθους ἐντὸς τῶν βοτανῶν, δι' ὧν ἐτρέφετο, καὶ ὅτι πῦρ ἐξήρχετο τοῦ στόματος αὐτοῦ ὅτε προσηύχετο. Ἄλλαι ἀξιόλογοι σκῆται, ὧν ἡ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τοὺς ΙΣΤ΄ — ΙΗ΄ αἰῶνας, εἶναι ἡ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (Βατοπεδίου), τοῦ Προδρόμου (Ἰβήρων), τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Κουτλουμουσίου), τῆς Θεοτόκου ἢ Νέα Σκήτη (Ἁγίου Παύλου), ἡ ρουμανικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (Ἁγίου Παύλου), ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (Ξενοφῶντος), ἡ τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ (Παντοκράτορος).

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθει πάντοτε ἡ οὐχὶ ἀνιδιοτελὴς προστασία τῶν Τούρκων σουλτάνων καὶ τοῦτο ἐπέτρεψεν ὅπως διατηρήσῃ ὁ Ἄθως μέρος τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ αἴγλης. Ἡ ἁγιορειτικὴ κοινότης διετήρει ἀντιπρόσωπον παρὰ τῇ τουρκικῇ διοικήσει ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕνα παρὰ τῷ πατριάρχῃ καὶ ἕτερον παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ. Γενικῶς εἰπεῖν ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Ἄθως, ἀπολαύων σχετικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀπετέλει χριστιανικὴν ὄασιν, ὅπου κατέφευγον πάντες οἱ καταπιεζόμενοι ὑποτελεῖς ζητοῦντες νὰ λησμονήσουν τὴν πικρὰν ἐμπειρίαν τῆς δουλείας εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς ἀσκήσεως. Ὁ Ἄθως εὑρίσκετο ἐντελῶς ἀπομεμονωμένος ἐκ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου καὶ μακρινὴ μόνον ἀπήχησις τῶν κοσμοϊστορικῶν συμβάντων ἔφθανε μέχρις ἐκεῖ. Οἱ μοναχοὶ ἔζων ἥσυχοι, οὐδόλως ἀναμειγνυόμενοι εἰς τὴν πολιτικήν, τοῦτο δ' ἐξησφάλισεν αὐτοὺς ἐκ τῶν τουρκικῶν αὐθαιρεσιῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἡ μοναχικὴ ζωὴ συνεκεντροῦτο κυρίως περὶ 19 μονάς, εἰς ἃς προσετέθη μεσοῦντος τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος, πρᾶγμα δεικνῦον σχετικὴν εὐημερίαν, ἡ μονὴ τοῦ Σταυρονικήτα, ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1542 ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β΄. Τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη ὁ συμπαγὴς ἀριθμὸς τῶν ὑπαρχουσῶν καὶ σήμερον 20 κυριάρχων μονῶν, εἰς ἃς διενεμήθη ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, μηδενὸς ἄλλου ἔχοντος τὸ δικαίωμα νὰ κατέχῃ οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς ἐπ' αὐτοῦ. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐδείκνυντο πάντοτε εὐμενεῖς καὶ ἐκτὸς τοῦ λίαν ὑψηλοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὃν κατέβαλλεν ἐτησίως τὸ Ὄρος, συχνάκις ἐπεβάλλοντο καταθλιπτικαὶ νέαι καὶ ἔκτακτοι φορολογίαι καὶ ἡ δήμευσις ἀθωνιτικῶν μετοχίων ἔξω τοῦ Ὄρους δὲν ἦτο σπανία.

Ἐν ἔτει 1513 ὁ σουλτάνος Σελὶμ ὁ Α΄ ἐφιλοξενήθη μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ Ὄρει, παρὰ ταῦτα ὅμως οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν στρατιῶται δὲν ἐσεβάσθησαν τὸν χῶρον καὶ προέβησαν εἰς λεηλασίας. Ὁ αὐτὸς σουλτάνος ἐξέδωκε φιρμάνιον ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου καὶ ἀνενέωσε τὰ προνόμια τοῦ Ὄρους, ὡς ἔπραξαν ἀργότερον καὶ οἱ σουλτάνοι Ἀχμὲτ ὁ Γ΄, Σελὶμ ὁ Γ΄, Μαχμοὺτ ὁ Β΄ κ.ἄ. Συμφώνως πρὸς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν ἀπηγορεύετο ἡ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας αὐτῆς ἀνέγερσις καὶ ἀνακαίνισις χριστιανικῶν καθιδρυμάτων, ὅμως προκειμένου περὶ τοῦ Ἄθωνος ἡ ἄδεια παρείχετο ἄνευ δυσκολίας.

Σωζόμενα σουλτανικὰ φιρμάνια, πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα ἔγγραφα καθορίζουν καὶ ρυθμίζουν τὰ κατὰ τοὺς βαρυτάτους φόρους, τὰ «χαράτζια», ἅτινα κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν Ἀθωνιτῶν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς φορολογικὰς διευκολύνσεις τῶν σουλτάνων, ἡ καταβολὴ τοῦ ἐτησίου ποσοῦ ἀπέβαινεν ὁσημέραι δυσχερεστέρα. Ἡ συνεχιζομένη πειρατεία, αἱ ἐσωτερικαὶ διενέξεις καὶ ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις εἶχον θλιβερὰ ἀποτελέσματα καὶ πολλαὶ μοναὶ παρήκμασαν, θὰ ἠφανίζοντο δὲ ἄνευ τῆς ἔξωθεν βοηθείας. Ἦτο φανερὸν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρηθοῦν αἱ μοναὶ διὰ μόνης τῆς γεωργίας. Ἔπρεπε μέγα μέρος τῶν ἐξόδων νὰ καλύπτηται ὑπὸ δωρεῶν καὶ προϊόντων ἐράνων, οὓς διεξῆγον μοναχοὶ ἀποστελλόμενοι εἰς τὰ πέρατα τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου. Ἐξ αἰτίας τῶν δωρεῶν τούτων οὐ μόνον

κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπιβιώσῃ ἡ μοναχικὴ πολιτεία, ἀλλὰ καὶ νὰ πλουτισθῇ διὰ πολυτίμων κειμηλίων, ἱερῶν σκευῶν, χρυσοκεντήτων ἀμφίων καὶ λειψάνων. Ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ ἡ ἀνακαίνισις τῶν μονῶν μεγάλως συνέτεινεν ἐπίσης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (ΙΣΤ' - ΙΖ' αἰῶνες) εἰς τὴν νέαν ἄνθησιν τῆς τέχνης ἐπὶ τοῦ Ὄρους.

Κύριοι δωρηταὶ κατὰ τοὺς ΙΣΤ' - ΙΗ' αἰῶνας ὑπῆρξαν οἱ ὀρθόδοξοι ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου, οἵτινες ἀντικατέστησαν ἐπαξίως τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας. Περὶ τὸ 1500 ὁ βοεβόδας τῆς Μολδαβίας Στέφανος ἀνακαινίζει τὰς μονὰς Ζωγράφου καὶ Γρηγορίου, ἥτις, σημειωτέον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐγγράφων, εἶχεν ἀπὸ αἰῶνος καταστῆ σλαβικὴ καὶ ἀπήλαυε τῆς εὐνοίας τῶν Βλάχων ἡγεμόνων μέχρι καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ἐπίσης τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἀνεκαινίσθη ἐκ βάθρων ἡ μονὴ τοῦ Κουτλουμουσίου ὑπὸ Neagoe Βασσαράβα καὶ ἄλλων βοεβοδῶν τῆς Βλαχίας, γενομένη ἡ ὑποστᾶσα τὴν μεγαλυτέραν βλαχικὴν ἐπίδρασιν μονή. Ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν ἐνισχύει ἐν ἔτει 1520 τὴν μονὴν Διονυσίου, ἐνῶ περὶ τὸ 1547 ὁ βοεβόδας τῆς Μολδαβίας Ἰωάννης-Πέτρος Γ' ὁ Ράρες ἀνοικοδομεῖ ταύτην, καταστραφεῖσαν ἐκ πυρκαϊᾶς τὸ 1535, καὶ χορηγεῖ διὰ τὴν διακόσμησιν αὐτῆς. Τὸ 1600 ἀνοικοδομεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου, ἥτις εἶχε σχεδὸν ἐρημωθῆ ἕνεκα πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ὑπὸ τοῦ βοεβόδα τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου. Καὶ αἱ ἄλλαι μοναί, ἰδίᾳ τῆς Λαύρας, τοῦ Βατοπεδίου, τῶν Ἰβήρων, τοῦ Καρακάλλου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τοῦ Δοχειαρίου καὶ τοῦ Ἐσφιγμένου ἐγνώρισαν τὴν γενναιοπάροχον εὔνοιαν τῶν ἀνωτέρω ἡγεμόνων, ἐν οἷς καταλεκτέοι καὶ οἱ βοεβόδαι Ματθαῖος καὶ Κωνσταντῖνος Βασσαράβας καὶ Ραοὺλ τῆς Βλαχίας καὶ Ἱερεμίας Μογίλας καὶ Βασίλειος Λούπου τῆς Μολδαβίας.

Ἐκτὸς τῶν ἡγεμόνων τῶν παραδουναβίων χωρῶν μέγα ἐνδιαφέρον ἐπέδειξε διὰ τὸν Ἄθωνα καὶ ἡ τσαρικὴ Ρωσία. Τὸ 1591 ὁ πατριάρχης Μόσχας Ἰὼβ ἐξέδωκε σιγίλλιον, δι' οὗ καλοῦνται πάντες οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ὅπως προσφέρουν ὑλικὴν συνδρομὴν ὑπὲρ τοῦ Ἄθωνος. Οἱ τσάροι Θεόδωρος Ἰβάνοβιτς (1588), Μιχαὴλ Φεντόροβιτς (1626), Ἀλέξιος Μιχαήλοβιτς (1655) καὶ ἡ τσαρίνα Ἐλισάβετ ἐκάλεσαν εἰς Μόσχαν Ἀθωνίτας μοναχοὺς προσενεγκόντες εἰς αὐτοὺς πλούσια δῶρα καὶ ἐπιτρέψαντες τὴν παραμονὴν αὐτῶν ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ 4 - 5 ἔτη πρὸς συλλογὴν ἐράνων. Ἐκ τούτων ἰδιαιτέρως εὐμενὴς ὑπῆρξεν ὁ τσάρος Ἀλέξιος, ὅστις, μεταξὺ ἄλλων, ἐδώρησεν ἐν ἔτει 1669 τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Μόσχας εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων. Ἡ μονὴ αὕτη, ἥτις ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΑ' αἰῶνος κατέστη ἑλληνική, πλουσίως ἐπεδοτήθη καὶ ὑπὸ τῶν Γεωργιανῶν βασιλέων, ἀνακαινισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἡ μονὴ εὑρέθη πάλιν ἐν παρακμῇ, ὁ Γεωργιανὸς βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἐβοήθησεν αὐτὴν πλουσίως. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν τσάρων κατηυθύνθη κατὰ κύριον λόγον πρὸς τὴν ρωσικὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, εὑρισκομένην ἐν προϊούσῃ παρακμῇ, ἀλλ' ἡ τσαρικὴ βοήθεια κατὰ τοὺς ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνας δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποβῇ ἀποτελεσματικὴ λόγῳ τῶν συνεχῶν ρωσοτουρκικῶν πολέμων.

Παρὰ τὰς πλουσίας δωρεὰς τῶν ὀρθοδόξων ἡγεμόνων ἡ πτωχεία τῶν μονῶν ἐξηκολούθει καὶ ὁ Ἄθως ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ ἄχθος δυσβαστάκτων χρεῶν. Τὰ μετόχια τῶν παραδουναβίων χωρῶν ἐλαχίστας προσόδους ἀπέφερον ἕνεκα τῆς δυσκολίας τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς ἀνωμάλου πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς, τὰ δὲ ταξείδια τῶν μοναχῶν εἰς Ρωσίαν πρὸς συλλογὴν χρημάτων ἐλαφρῶς μόνον ἀνεκούφιζον τὴν κοινὴν δυστυχίαν. Κατὰ τὸ 1600 τεράστια χρέη εἶχον συσσωρευθῆ, ἕνεκα τῆς βαρυτάτης φορολογίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ τακτικοὶ φόροι καὶ ἡ πληρωμὴ τῶν τόκων ἀνήρχοντο ἐτησίως εἰς τὸ ποσὸν τῶν 700.000 ἄσπρων καὶ αἱ πλεῖσται μοναὶ εἶχον περιπέσει εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν. Ἐξ ἀνεχείας ἔνιαι αὐτῶν, μὴ δυνάμεναι πλέον νὰ καταβάλλουν τὴν ἀναλογοῦσαν αὐταῖς μερίδα τῶν φόρων, ἔπαυσαν καταβάλλουσαι καὶ ἀπεσύρθησαν τῆς συνάξεως τῶν Καρυῶν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐπεκτεινόμενον θὰ ἀπέβαινεν ὀλέθριον καὶ ἐλήφθησαν μέτρα ὑπὸ τῆς συνάξεως, ὥστε ἑκάστη μονὴ ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὰς οἰκονομικὰς αὐτῆς ὑποχρεώσεις, πρᾶγμα ὅπερ ἐχειροτέρευσε τὴν κατάστασιν καὶ ἐπηύξησε τὴν χρεωκοπίαν καὶ τὴν κατάπτωσιν πλείστων μονῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὅτε ἐν ἔτει 1623 ὁ πρώην πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ Β' ἐπεσκέφθη τὴν Μεγάλην Λαύραν, εὗρεν ἐκεῖ 5 ἢ 6 μοναχοὺς ζῶντας ἐν ἐξαθλιώσει, παρὰ τὴν ἐπὶ Ἱερεμίου Β' ἐπιστροφὴν εἰς τὸν κοινοβιτισμὸν καὶ τὰς δωρεὰς τοῦ ἐγγὺς παρελθόντος. Ἀπὸ τοῦ 1630 ἡ σεβασμία μονὴ ἀρχίζει νὰ ἀναλαμβάνῃ καὶ δὴ μετὰ τὸ 1665, ὅτε ὁ ἐκεῖ καταφυγὼν πατριάρχης Διονύσιος ὁ Γ' ἐδώρησε τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ περιουσίαν καὶ ἐπλήρωσε τὰ χρέη τῆς μονῆς. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπίσης παρατηρεῖται μεγίστη οἰκονομικὴ κατάπτωσις καὶ ἐρήμωσις τῶν μονῶν Ξενοφῶντος, Ἁγίου Παντελεήμονος, Κωνσταμονίτου καὶ ἄλλων, ἐνῶ κατὰ τὸ ἔτος 1661 τὸ Πρωτᾶτον ἀποφασίζει λόγῳ ἐνδείας νὰ ἐκποιήσῃ εἰς τὰς μονὰς τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτώμενα κελλία. Μοναί τινες εὑρίσκοντο εἰς ἀνθηροτέραν σχετικῶς κατάστασιν, ὡς αἱ μοναὶ Ἰβήρων ἥτις ἠρίθμει κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα 300 μοναχοὺς ἐντὸς καὶ 100 ἐκτὸς αὐτῆς, Χιλανδαρίου, Βατοπεδίου καὶ κυρίως ἡ τοῦ Διονυσίου, ἥτις τότε κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς πλήρως παρακμαζούσης μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου, γενομένη πέμπτη τῇ τάξει.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς δυστυχίας, τῶν χρεῶν, τῶν καταθλιπτικῶν φόρων καὶ τῶν δυσβαστάκτων τόκων οἱ Ἁγιορεῖται εὗρον ὡς διέξοδον σωτηρίας καὶ τρόπον ἐπιβιώσεως τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν. Κινούμενοι ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης υἱοθέτησαν τὸν θεσμὸν τῆς ἰδιορρυθμίας, ὅστις ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ 1784 ὑπερίσχυεν ἐν πάσαις ταῖς μοναῖς τοῦ Ὄρους. Ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα μετάβασις ἐκ τοῦ κοινοβίου εἰς τὴν ἰδιορρυθμίαν, ἐπεμβάσει τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β', τῶν μονῶν Μεγάλης Λαύρας καὶ Βατοπεδίου εἰς μὲν τὴν πρώτην διήρκεσε μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὀλίγα μόνον ἔτη, ἐνῶ καὶ ἡ κατὰ παράδοσιν αὐστηροτάτη μονὴ Διονυσίου ἠναγκάσθη νὰ εἰσαγάγῃ δὶς ἐπὶ βραχὺ περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1720-1725 τὴν ἰδιορρυθμίαν.

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα παρατηρεῖται ὡσαύτως ἔντονος δραστηριότης τῆς δυτικῆς προπαγάνδας πρὸς εἴσδυσιν εἰς τὸν Ἄθωνα, βάσει τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἐὰν ἐπετυγχάνετο ἡ προσέλκυσις τοῦ προμαχῶνος τούτου τῆς ὀρθοδοξίας ἡ ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν θὰ διηυκολύνετο μεγάλως. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1626-1646 ἐστάλησαν εἰς Ἄθωνα πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ ἐδάφους οἱ Ἕλληνες Οὐνῖται μοναχοὶ

Ἡ Ι. Μονὴ Σταυρονικήτα. Ξυλογραφία Γ. Μόσχου.

Ἀντώνιος Βασιλόπουλος καὶ Κανάκης Ρώσης, οἵτινες ὅμως οὐδὲν οὐσιῶδες ἐπέτυχον. Ἄλλη προσπάθεια ἐγένετο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἱδρύσεως,ὡς ἑστίας προσελκύσεως, δυτικῆς μονῆς ἐν τῷ ὄρει ὑπὸ τῶν Φραγκισκανῶν, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν διὰ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰσαὰκ D' Oltry, ἐργασθέντος δραστηριώτατα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Αἱ προσπάθειαι αὗται ἐνίοτε δὲν συνήντων μεγάλην ἀντίδρασιν ἐν τῷ Ὄρει, τοῦτο δὲ ἀποδοτέον εἰς ἐπιθυμίαν τῶν μοναχῶν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἠθικὴν συμπαράστασιν τοῦ παντοδυνάμου πάπα, γεγονὸς ὅμως παραμένει ὅτι ὁ προμαχὼν τοῦ Ἄθωνος οὐδέποτε ἐνέδωκε τελικῶς εἰς οὐδὲν ἴσχυσεν ἡ παπικὴ προσπάθεια.

Ἰδιαιτέρας μνείας ἐπιβάλλεται νὰ τύχουν αἱ ἐπισυμβᾶσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας συχναὶ πυρκαϊαὶ μονῶν, πρᾶγμα ὅπερ προεκάλεσε πολλάκις ἀνεπανορθώτους καταστροφὰς καὶ ζημίας. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰς πυρκαϊὰς κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα τῶν μονῶν Ξηροποτάμου, Διονυσίου, Σίμωνος Πέτρας καὶ Δοχειαρίου, κατὰ τὸν ΙΖ' τῶν μονῶν Σταυρονικήτα (1607) καὶ Σίμωνος Πέτρας, κατὰ τὸν ΙΗ' τῶν μονῶν Γρηγορίου (1761), Κουτλουμουσίου (1767) Χιλανδαρίου, Ζωγράφου καὶ Ξηροποτάμου, καὶ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου (1856, 1878), Ἰβήρων (1865) καὶ Σταυρονικήτα (1864, 1874, 1878).

Ἡ πνευματικὴ κατάστασις τοῦ Ἄθωνος ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦτο οἰκτρά. Ὁ πνευματικὸς λήθαργος εἰς ὃν ἔπιπτεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ μοναχικὴ πολιτεία, ὁμοῦ μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ Γένους, ἦτο φυσικὴ συνέπεια τῶν σκοτεινῶν αἰώνων τῆς δουλείας. Ἡ φήμη τῆς ἁγιότητος καὶ τῆς μοναχικῆς αὐστηρότητος ἐδικαιοῦτο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀλλ' οἱ μοναχοὶ ἦσαν τὸ πλεῖστον ἀγράμματοι ἢ ὀλιγογράμματοι. Αἱ βιβλιοθῆκαι οὐ μόνον δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐταῖς πολύτιμα χειρόγραφα παρημελοῦντο καὶ κατεστρέφοντο ἢ ἔπιπτον εἰς χεῖρας ξένων, ἐκ τῶν χειρογράφων δ' ἐκείνων ἐπλουτίσθησαν ἔκτοτε αἱ βιβλιοθῆκαι τῆς Εὐρώπης. Χιλιάδες κωδίκων ἐπωλήθησαν, συχνάκις ἀντὶ εὐτελεστάτου τιμήματος, ὑπὸ μοναχῶν ἀμαθῶν ἢ φιλοχρημάτων, ἄλλοι ἐδωρίζοντο εἰς εὐεργέτας ἢ πρέσβεις τοῦ τσάρου καὶ τῶν βασιλέων τῆς Δύσεως, ἐνῶ βάναυσοι ἐπισκέπται ἀφῄρουν ἄλλους.

Κατὰ τοὺς ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνας τὸ ἐνδιαφέρον διὰ πνευματικὴν ζωὴν καταπίπτει. Ὅμως ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν ἦτο γενική, καθ' ὅσον καὶ κατὰ τὸν ΙΖ', ἰδίᾳ ὅμως κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἀπαντῶμεν ἐν Ἄθωνι ἄνδρας πεπαιδευμένους, διακριθέντας ὡς πατριάρχας, ἐπισκόπους, ἱεροκήρυκας καὶ διδασκάλους, οἵτινες συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀγάπης εἰς τὴν γλῶσσαν, ὑπερήσπιζον τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ προητοίμαζον τὸ ἔδαφος διὰ τὴν μέλλουσαν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ πατριάρχης Κύριλλος ὁ Ε' κατέβαλε σύντονον προσπάθειαν πρὸς πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἄθωνος, διὰ τῆς ἱδρύσεως Ἀκαδημίας. Ἡ Ἀκαδημία αὕτη, ἡ γνωστὴ ὡς Ἀθωνιὰς Σχολή, συνέστη ἐν ἔτει 1743 τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ λογίου ἡγουμένου τοῦ Βατοπεδίου Μελετίου. Αὕτη, φιλοδοξοῦσα νὰ ἀποβῇ τὸ πανεπιστήμιον τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, κατέστη περίφημος, λαμπρυνθεῖσα διὰ τῆς παρουσίας τοῦ σοφωτάτου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ὅστις διηύθυνε ταύτην ἐπὶ πενταετίαν (1753 - 1758), καὶ ἐκθρέψασα πλῆθος διακεκριμένων μαθητῶν, οἵτινες συνέρρεον εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν περάτων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Διὰ πλείονα περὶ ταύτης παραπέμπομεν εἰς τὸ οἰκεῖον ἄρθρον, ἐνταῦθα δὲ σημειοῦμεν μόνον τὸ οἰκτρὸν αὐτῆς τέλος, ὅτε περὶ τὸ ἔτος 1760 ἐπυρπολήθη.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ μονὴ τῆς Μεγάλης Λαύρας ἀναλαμβάνει πλήρως ἐκ τῆς καταπτώσεως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν αὐτῆς αὐξάνει, τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει εἰς τὰς πλείστας τῶν μονῶν. Ἡ εὐημερία αὕτη δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν διεξαγομένων ἐράνων καὶ τὴν αὔξησιν τῶν προσόδων ἐκ τῶν ἀθωνιτικῶν κτημάτων τῶν παραδουναβίων χωρῶν. Ἡ μονὴ τοῦ Γρηγορίου, καταστραφεῖσα ὑπὸ πυρκαϊᾶς, ἀνοικοδομεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1762 καὶ 1783 ὑπὸ τοῦ σκευοφύλακος αὐτῆς Ἰωακεὶμ τοῦ λεγομένου Μακρυγένη, ἐπειδὴ ἡ γενειὰς αὐτοῦ ἔφθανε μέχρις ἐδάφους, διὰ τῆς βοηθείας τῶν Βλάχων ἡγεμόνων, τοῦ μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Γρηγορίου καὶ τῶν Φαναριωτῶν. Περὶ τῆς σλαβικῆς μονῆς ταύτης σημειωτέον ὅτι ἐγκαταλειφθεῖσα κατὰ τὸ 1821 ἐπηνδρώθη ἐκ νέου ἀπὸ τοῦ 1840, καταστᾶσα ἑλληνική. Ἡ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου ἐπίσης, εὑρεθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν πλήρει παρακμῇ, ἐσώθη διὰ τῆς θερμουργοῦ φροντίδος τοῦ πολυγραφωτάτου ἐκείνου μοναχοῦ Καισαρίου - Κωνσταντίνου Δαπόντε, ὅστις, περιφέρων ἐπὶ 9 ἔτη (1757 - 1765) ἀνὰ πάντα τὸν ὀρθόδοξον κόσμον τὸ ἱερώτατον κειμήλιον τῆς μονῆς, τὸ τεμάχιον τοῦ Τιμίου Ξύλου τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν δωρηθὲν ὑπὸ Ρωμανοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ, συνέλεξεν ἀρκετὰ χρήματα καὶ προέβη εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μονῆς.

Διαρκοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνεφύησαν ἐν Ἄθωνι καὶ διαμάχαι περὶ ἐπουσιωδῶν ζητημάτων δογματικῆς φύσεως, αἵτινες εὐτυχῶς δὲν ἔλαβον διαστάσεις, περιορισθεῖσαι κατὰ κύριον λόγον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἱερᾶς κοινότητος. Ἐκ τούτων μνημονεύεται αἱ περὶ τῆς θείας μεταλήψεως καὶ τῶν μνημοσύνων. Ἡ πρώτη ἐστρέφετο περὶ τὸ ζήτημα ἐὰν πρέπῃ ἢ ὄχι νὰ λαμβάνῃ ὁ μοναχὸς τὴν θείαν μετάληψιν καθημερινῶς, ἔληξε δὲ μετὰ διενέξεις 50 ἐτῶν διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ πατριάρχου Προκοπίου (1785), κατακρίναντος τὴν συνεχῆ μετάληψιν. Ἡ δευτέρα, ἐμφανισθεῖσα περὶ τὸ 1770, ἀνεφέρετο εἰς τὸ κανονικὸν ἢ μὴ τῆς τελέσεως μνημοσύνων τῶν τεθνεώτων κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς, ἐτερματίσθη δὲ μόλις τὸ 1807 δι' ἀποφάσεως τοῦ περικλεοῦς πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ὁρίσαντος ὅπως τὰ μνημόσυνα τελῶνται ἀδιακρίτως καθ' οἱανδήποτε ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος.

Τὰ μεγάλα χρέη ἐξηκολούθουν πάντοτε νὰ ἐπιβαρύνουν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὰς μονὰς καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν πλείστων παρέμενεν ἀθλία. Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως αἱ ἠθικαὶ παρεκτροπαὶ δὲν ἐσπάνιζον. Παρίστατο ὅθεν ἀνάγκη νέων μεταρρυθμίσεων καὶ ὁ πατριάρχης Γαβριὴλ ὁ Δ' ὑπὸ μορφὴν Τυπικοῦ ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1783 νέαν νομοθεσίαν τοῦ Ὄρους, ἀποσκοποῦσαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν τάξιν. Αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐπανέφερον θεσμοὺς αὐστηρᾶς διαβιώσεως, οἵτινες εἶχον ἀπὸ πολλοῦ περιπέσει εἰς ἀχρηστίαν. Οὕτως, ἀπηγορεύθη ἡ βρῶσις κρέατος, ἡ ἔξοδος ἐκ τοῦ Ὄρους ἄνευ ἀδείας καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν μονῶν χάριν τῶν σκητῶν, περιωρίσθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν καταστημάτων λαϊκῶν ἐν Καρυαῖς. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ 1783 ἐπανέφερε τὸ περιπεσὸν εἰς ἀφάνειαν ἐν τῷ μεταξὺ ἀξίωμα τοῦ Πρώτου, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ ἐτοποθετήθησαν 4 συνδιοικηταί, οἱ καλούμενοι «δευτερεύοντες», οἵτινες ἐξελέγοντο μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῶν 20 κυριάρχων μονῶν, χωρισθεισῶν πρὸς τοῦτο εἰς 4 ὁμάδας τῶν 5 μονῶν. Ἡ δημιουργηθεῖσα «Ἱερὰ Ἐπιστασία» ἀνέλαβε τὴν φροντίδα τῆς ἐπαγρυπνήσεως ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν μοναχῶν. Ὡρίσθη ἐπίσης ὅπως ἑκάστη τῶν μονῶν ἀποστέλλῃ εἰς Καρυὰς ἕνα ἐκπρόσωπον, τὸν «σκευοφύλακα», οὗτινος ἡ ἐκλογὴ δέον νὰ ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ Πρώτου καὶ τῶν δευτερευόντων. Ὁ Πρῶτος ἐξελέγετο ἰσοβίως, ἐλάμβανε τὴν χειροτονίαν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐκράτει τὴν κλεῖδα τῆς αἰθούσης τῶν συνάξεων, ἐνῶ οἱ δευτερεύοντες ἐφύλασσον ἕκαστος τὸ τέταρτον τῆς σφραγῖδος τοῦ Ὄρους. Μέτρα ἐπίσης ἐλήφθησαν πρὸς ἐξάλειψιν τῶν χρεῶν. Ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀποτελεσμάτων τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Γαβριὴλ τοῦ Δ' ὑπῆρξεν ἡ βαθμιαία ἐπάνοδος ἐκ τῆς ἰδιορρυθμίας εἰς τὴν κοινοβιακὴν ζωήν. Οὕτως ἐγένοντο ἐπισήμως πάλιν κοινόβια αἱ μοναὶ Ξενοφῶντος (1784), Ἐσφιγμένου (1796), Σίμωνος Πέτρας (1801), Ἁγίου Παντελεήμονος (1803), Διονυσίου (1808), Καρακάλλου (1813), Κωνσταμονίτου (1818), Ἁγίου Παύλου (1839), ἠκολούθησαν δὲ μετ' ὀλίγον καὶ αἱ μοναὶ Γρηγορίου, Ζωγράφου καὶ Κουτλουμουσίου.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ κατάστασις ἐν τῷ Ὄρει βελτιοῦται ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Οἱ ἔρανοι οργανοῦνται καὶ ἐπιτείνονται, τὰ χρέη σὺν τῷ χρόνῳ ἐξοφλοῦνται καὶ πλεῖσται μοναὶ προβαίνουν εἰς ἀνακαινίσεις, ἐνῶ αἱ σκῆται πληθύνονται καὶ πολλὰ νέα κελλία ἀνοικοδομοῦνται. Πᾶσαι αἱ μοναί, καὶ ἰδίᾳ αἱ τῆς Λαύρας, τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῶν Ἰβήρων, γνωρίζουν μεγάλην εὐημερίαν, ἕνεκα τῶν σημαντικῶν προσόδων τῶν ἀθωνιτικῶν κτημάτων ἐν Χαλκιδικῇ, νήσοις τοῦ Αἰγαίου, Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Ρουμανίᾳ καὶ Ρωσίᾳ. Ἡ επαναφορὰ τοῦ κοινοβιακοῦ συστήματος ἐπιφέρει ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν ὁσημέραι ἐμπεδουμένην μέχρι τῆς κηρύξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτε τὸ Ὄρος ὑπ-

στη μεγάλας καταστροφάς.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι διὰ λόγους διατηρήσεως καὶ ἐπιβιώσεως οἱ Ἀθωνῖται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας ἀπέφευγον τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὴν πολιτικήν, μὴ θέλοντες νὰ δυσαρεστήσουν τὸν κατακτητήν. Ἡ στάσις ὅμως αὕτη μετεβλήθη κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐθνεγερσίας, ὅτε ἡ μεγίστη μερὶς τῶν μοναχῶν ἔσπευσε νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ μαχομένου ἔθνους. Ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μετὰ τὴν ἀπόδρασιν ἐκεῖθεν τοῦ ἐξορίστου πατριάρχου Σεραφεὶμ τοῦ Β', καταφυγόντος εἰς τὴν πολέμιον τότε τῆς Τουρκίας Ρωσίαν, ὁ Ἄθως κατέστη ὕποπτος εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἐκινδύνευσε νὰ ὑποστῇ ἐπίθεσιν, ἀποσοβηθεῖσαν τὴν ὑστάτην στιγμήν, αὐξηθέντος τοῦ ποσοῦ τῶν καταβαλλομένων φόρων, τῇ παρεμβάσει τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου. Παρὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἐπιφυλακτικότητα τῶν συντηρητικωτέρων Ἀθωνιτῶν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εὕρῃ ἐκεῖ πρόσφορον ἔδαφος προσηλυτισμοῦ. Οὕτως, ὅτε ἐξέσπασεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τὸ Ὅρος εὑρέθη ἐπὶ ποδὸς πολέμου καὶ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1821 ὁ Ἐμμανουὴλ Παππᾶς, ἡ εὐγενεστάτη ἐκείνη μορφὴ τῆς μακεδονικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπεβιβάσθη ἐν Ἄθωνι καὶ ὕψωσε τὴν σημαίαν τοῦ ἀγῶνος. Οἱ νεώτεροι ἰδίᾳ μοναχοὶ συναγείρονται καὶ ἀναλαβόντες ὅπλα παρατάσσονται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀγωνιστοῦ. Εἰς ἀντίποινα οἱ ἐκτὸς τοῦ Ὄρους Ἀθωνῖται συλλαμβάνονται καὶ ὑφίστανται τὰ πάνδεινα, ἐνῷ ἡ παρουσία 5000 γυναικοπαίδων καταφυγόντων εἰς Ἄθωνα δημιουργεῖ προβλήματα. Τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα τοῦ Ἐμμανουὴλ Παππᾶ ἐκστρατεύει εἰς Χαλκιδικήν, ἀλλ' ἡττᾶται, ἐνῷ οἱ μοναχοὶ ἀποσυρθέντες εἰς τὴν Χερσόνησον ὀργανώνουν ἄμυναν παρὰ τὸν ἰσθμόν. Ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἀναφυεῖσαι ὑποσκάπτουν τὸν ἀγῶνα καὶ ὁ Παππᾶς ὑφίσταται παρὰ τὴν Κασσάνδραν τῇ 11ῃ Νοεμβρίου 1821 δεινὴν ἧτταν καὶ καταφεύγει εἰς Ἄθωνα. Ὁ πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀμπντοὺλ Ἀμποὺντ προτείνει εἰς τοὺς περιδεεῖς μοναχοὺς ἀμνηστείαν ὑπὸ ὅρους καὶ ἐφ' ὅσον παρέδιδον τὸν Ἐμμανουὴλ Παππᾶν. Ὁ γενναῖος ὅμως ἐκεῖνος ἀνὴρ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, κατευθυνόμενος δ' εἰς Ὕδραν ἀπεβίωσεν ἐκ τῆς θλίψεως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πλοῦ. Ὁ πασᾶς δὲν ἐτήρησε τὰ ὑπεσχημένα καὶ κατὰ τὴν 15ην Δεκεμβρίου εἰσέρχεται εἰς Ἄθωνα ἐπὶ κεφαλῆς 3000 Κούρδων καὶ ἀξιοῖ τὴν καταβολὴν ἀποζημιώσεως ἐκ 1500000 γροσίων, τὴν κατάθεσιν τῶν ὅπλων καὶ παράδοσιν τῶν πλείστων ἡγουμένων τοῦ Ὄρους ὡς ὁμήρων, κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 1822, ἐγκαταστήσας ἰσχυρὰν φρουρὰν ἐν ἑκάστῃ μονῇ, ἀποπλέει εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν ὁμήρων. Ἡ στρατιωτικὴ φρουρὰ παρέμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 1830 καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Ἄθως ὑπέστη πραγματικὴν καταστροφήν. Μοναχοὶ ἐβασανίσθησαν καὶ ἐσφάγησαν, αἱ μοναὶ καὶ οἱ ναοὶ ἐσυλήθησαν, τὸ μοναδικὸν ἐπὶ τοῦ Ὄρους τυπογραφεῖον τῆς Λαύρας ἐπυρπολήθη καὶ χιλιάδες χειρογράφων ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἑστίας διὰ νὰ θερμάνουν τοὺς ἀξέστους ἐπιδρομεῖς. Ἡ παρουσία τῆς φρουρᾶς ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νὰ ἐρημωθοῦν πλεῖσται μοναὶ καὶ ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ὄρους κατῆλθεν εἰς 2500 μοναχούς. Τοσοῦτον οἰκτρῶς καταπνιγείσης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἄθωνι, ἡ Ἱερὰ Κοινότης παρέμεινεν ἔκτοτε ἡσυχάζουσα. Ἀπὸ τοῦ 1869 μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ Τούρκου καϊμακάμη, ἑδρεύοντος ἐν Καρυαῖς. Οὗτος ὑπαγόμενος εἰς τὸ τουρκικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν εἶχε λίαν περιωρισμένην δικαιοδοσίαν, κυρίως φορολογικὴν καὶ ἀστυνομικήν.

Τῆς περιόδου ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐξῆς τὸ σημαντικώτατον γεγονὸς ὑπῆρξεν ἡ ἔντονος προσπάθεια ρωσικῆς διεισδύσεως ἐν τῷ Ἄθωνι. Ὁ ΙΘ' αἰὼν χαρακτηρίζεται ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ ὡς ὁ αἰὼν τῆς ἀφυπνίσεως τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος τῶν λαῶν, κατ' αὐτὸν δὲ κυρίως ἐνεφανίσθησαν τὰ ἐθνικὰ κινήματα τῆς Εὐρώπης. Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἄθωνος, κατ' ἐξοχὴν περιοχὴ συγκρητισμοῦ τῶν ὀρθοδόξων ἐθνῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὸν οἰκουμενικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, οἷος διαπιστοῦται δι' ὅλης τῆς ἱστορίας τοῦ Ὄρους, καὶ ἔντονος ἀνεφάνη καὶ ἐν αὐτῷ ἡ πάλη τῶν ἐθνοτήτων. Οἱ μοναχοὶ χωρίζονται πλέον εἰς Ἕλληνας, Ρώσους, Σέρβους, Ρουμάνους, Βουλγάρους καὶ Γεωργιανούς, παρὰ δὲ τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων, ἐκ τῆς διακρίσεως ταύτης προκαλοῦνται σφοδραὶ ἔριδες. Ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ πνεύματος τούτου πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ ἡ ρωσικὴ προσπάθεια διεισδύσεως. Ἡ τοιαύτη ρωσικὴ πολιτικὴ ὑπηγορεύθη ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ τσαρικὴ Ρωσία, ὡς τὸ ἰσχυρότερον ὀρθόδοξον κράτος, ἔδει νὰ ἀσκῇ ἡγετικὸν ρόλον ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ὁ Ἄθως ἦτο ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων περιοχῶν, ὧν ἡ κυριαρχία θὰ συνέτεινεν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοιούτου σχεδίου. Ἐπὶ πλέον λόγοι στρατηγικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἐπέβαλλον τὴν κατοχὴν τῆς ἀθωνιτικῆς χερσονήσου καὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς ὡς προκεχωρημένου σταθμοῦ τῆς πανσλαβιστικῆς ἰδέας καὶ βάσεως, ὅθεν ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ παλαιὸν ὄνειρον τῆς τρίτης Ρώμης ἦτο ἐγγύς. Τὴν ρωσικὴν διείσδυσιν ἐνίσχυσεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἀποκεντρωτισμὸς τοῦ ἀθωνιτικοῦ πολιτεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀνοχὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ζητοῦντος συχνάκις τὴν ρωσικὴν συνδρομὴν καὶ προστασίαν πρὸ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῆς Τουρκίας.

Ἡ υἱοθετουμένη μέθοδος διεισδύσεως εἶχεν ὡς ἑξῆς: Ρῶσοι μοναχοὶ ἠγόραζον νομοτύπως οἰκίσκον ἢ κελλίον, ὅπερ μετέβαλλον εἰς μέγα οἰκοδόμημα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κελλιωτῶν, ἐνῷ ἦτο αὐστηρῶς καθωρισμένος εἰς 6 τὸ πολύ, ὑπερεβαίνετο διὰ τῆς συρροῆς νέων μοναχῶν ἐκ Ρωσίας. Ἀκολούθως ὑπέβαλλον αἴτησιν εἰς τὴν ἱερὰν σύναξιν καὶ ἐζήτουν τὸν προβιβασμὸν τοῦ κελλίου εἰς κοινοβιακὴν σκήτην, πρᾶγμα ὅπερ συνήθως ἐπετύγχανον διὰ διπλωματικῶν καὶ οἰκονομικῶν πιέσεων. Ἡ σκήτη ἐντὸς ὀλίγου μετεμορφοῦτο εἰς τεράστιον συγκρότημα κτιρίων καὶ μέγα μοναστικὸν κέντρον διὰ τῆς σημαντικῆς προσελεύσεως μοναχῶν καὶ τῆς ἀφειδοῦς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῆς Ρωσίας, ὑπερέβαινε δ' ἐν τέλει κατὰ πάντα τὴν μονὴν ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς τοιαύτης τακτικῆς ἀποτελεῖ ἡ περίπτωσις τῆς σκήτης τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου παρὰ τὰς Καρυάς. Αὕτη ἦτο μικρὰ σκήτη ἀνήκουσα εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἶχεν ἐκπέσει εἰς κελλίον. Τὸ κελλίον τοῦτο ἐνοικιασθὲν κατὰ τὸ 1841 εἰς Ρώσους μοναχούς, ἠγοράσθη μετ' ὀλίγον δαπάναις τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου, υἱοῦ τοῦ τσάρου Νικολάου τοῦ Β', ὅστις μεταβὰς ἐπὶ τόπου ἔθεσεν ἐν μεγαλοπρεπεῖ τελετῇ τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σκέπης καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1849 κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῇ εἰς σκήτην. Κολοσσιαῖα καὶ πολυώροφα κτίρια ἤρχισαν νὰ οἰκοδομῶνται μετὰ ταῦτα τῇ ἐνισχύσει τοῦ τσαρικοῦ ταμείου καὶ ἐντὸς ὀλίγου τὸ τεράστιον τοῦτο συγκρότημα ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς πλουσιωτέρας τῶν μονῶν εἰς ἀριθμὸν μοναχῶν, πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν κτιρίων. Ὁ μέγας δοὺξ Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδροβιτς, θεῖος τοῦ τσάρου Νικολάου, ἐπισκέπτεται ἐν πομπῇ τὸν Ἄθωνα κατὰ τὸ ἔτος 1867 καὶ θέτει τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς σκήτης, ὅστις ἐνεκαινιάσθη τῇ 1ῃ Ἰουλίου τοῦ 1900 μετὰ πάσης τελετουργικῆς μεγαλοπρεπείας παρουσίᾳ τοῦ πρῴην πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' καὶ πλήθους Ρώσων μητροπολιτῶν, ἀρχόντων, στρατηγῶν καὶ ναυάρχων. Τὴν αὐτὴν τακτικὴν ἠκολούθησαν οἱ Ρῶσοι καὶ προκειμένου περὶ τῆς σκήτης τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, ἥτις ἁπλοῦν κελλίον οὖσα πρότερον, ἀνῳκοδομήθη λαμπρότατα ἐκ βάθρων ἐν ἔτει 1881 ὑπὸ τῶν Ρώσων.

Ἀλλὰ κύριον κέντρον τῆς ρωσικῆς διεισδύσεως ὑπῆρξεν, ὡς εἰκός, ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Ρωσικόν). Ἡ μονὴ αὕτη ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχεν ἐντελῶς ἐξελληνισθῆ καὶ περὶ τὸ 1765 ἀνῳκοδομήθη δαπάναις τοῦ Ἕλληνος ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη παραπλεύρως τῆς παλαιᾶς. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐγκατελείφθη καὶ οἱ ἐπανελθόντες μετ' ὀλίγον Ἕλληνες μοναχοὶ ἕνεκα μεγάλων χρεῶν ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν ἅπασαν τὴν περιουσίαν τῆς μονῆς. Κατὰ τὸ ἔτος 1834 διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ρωσικὴν συνδρομὴν προσεκάλεσαν Ρώσους μοναχούς, οἵτινες ἔκτοτε δὲν ἔπαυσαν συρρέοντες ἐκεῖ μετὰ ρωσικοῦ χρυσίου, δι' οὗ ἐπληρώθησαν πάντα τὰ χρέη τῆς μονῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ὁσημέραι ἠλαττοῦτο, ἐνῷ τῶν Ρώσων ηὔξανε ραγδαίως καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1874 οἱ Ρῶσοι ἠριθμοῦντο εἰς 300 ἔναντι 200 Ἑλλήνων. Αἱ προκύψασαι ἔριδες ἀπέβησαν ὑπὲρ τῶν Ρώσων καὶ τῇ συναινέσει τοῦ ρωσοφίλου πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' τὸ 1875 ἐκλέγεται διὰ πρώτην φορὰν ἡγούμενος ὁ Ρῶσος Μακάριος. Ἔκτοτε ἡ μονὴ ἐξερρωσίσθη καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα μεγαλοπρεπῶς μετὰ τῶν 25 ναῶν αὐτῆς, τῶν 2 συνοικισμῶν καὶ τῶν 800 καὶ πλέον μοναχῶν,

κατέστη τὸ ἐπίκεντρον τῆς ρωσικῆς παρουσίας ἐν Ἄθωνι.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1856 καὶ 1863 σύντονος ἐπίσης προσπάθεια κατεβλήθη πρὸς ἐκρωσισμὸν τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου καὶ Σταυρονικήτα. Οἱ Ρῶσοι προσεφέρθησαν νὰ ἐξοφλήσουν τὰ χρέη τῶν μονῶν τούτων, ἀλλ' ἐν τέλει οὐδὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν, ἡ μονὴ δὲ μάλιστα τοῦ Κουτλουμουσίου ἐζήτησε τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Περὶ τὸ 1884 ἡ ρωσικὴ παρουσία καθίσταται ἐπιβλητικωτέρα καὶ τὸ Ἅγιος Ὄρος κατακλύζεται ὑπὸ Ρώσων μοναχῶν. Ἡ ἐξέγερσις τῆς φυλετικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς στάσεως τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς τουρκικῆς πολιτικῆς ἀνεχαίτισαν τὴν ρωσικὴν ἐπέκτασιν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀνακόψουν τελείως αὐτήν. Οὕτως, ἐν ἔτει 1912, οἱ Ρῶσοι κατεῖχον ἐκτὸς τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τῶν δύο σκητῶν, 34 κελλία, ὧν τινα ἦσαν πράγματι πολυάνθρωποι μοναί, καὶ 187 ἀσκητικὰς καλύβας καὶ ἡσυχαστήρια, ἀποτελοῦντες τὸ ἥμισυ τοῦ μοναχικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ὄρους.

Ἡ ρωσικὴ διείσδυσις ἀνεκόπη τέλεον μετὰ τὴν Ὀκτωβριανὴν Ἐπανάστασιν καὶ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ ὁ Ἄθως καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ἀπετέλεσεν ἔκτοτε πολύτιμον καὶ σεπτὸν κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἐπικρατείας.

Τετάρτη περίοδος. Ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1912 κατανυκτικὴ παράκλησις ἐψάλη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πρωτάτου ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, ἐνῷ ὁ Τοῦρκος καϊμακάμης εὑρίσκετο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Τὴν 2αν Νοεμβρίου τοῦ 1912, ὡς ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἡ ἑλληνικὴ ναυαρχὶς «Ἀβέρωφ» μετὰ μοίρας ἀντιτορπιλλικῶν, ἐνθουσιασμὸς διέτρεξεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν ἱερὰν χερσόνησον, ὅτε δὲ ναυτικὸν ἄγημα ὕψωνεν ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν οἱ κώδωνες τῶν ὑπερχιλίων ναῶν τοῦ Ὄρους ἤρχισαν νὰ ἠχοῦν χαρμοσύνως. Ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ κατελύθη καὶ ἔκτοτε ἡ ἱερὰ χερσόνησος ἀποτελεῖ ἔδαφος ἑλληνικόν.

Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπεκύρωσε τὸ καθεστὼς τῆς μοναχικῆς πολιτείας καὶ ἐκήρυξε ταύτην αὐτόνομον καὶ οὐδετέραν. Πρότασις Ρώσων μοναχῶν, ὅπως ὁ Ἄθως ἀνακηρυχθῇ ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων κρατῶν, ἐνισχυθεῖσα διὰ παρασκηνιακῶν ἐνεργειῶν, κατέληξεν εἰς ἐφήμερον ἀποτέλεσμα κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1913, ὅτε ἐλήφθη σχετικὴ ἀπόφασις, μὴ ἐπικυρωθεῖσα τελικῶς. Διαρκοῦντος τοῦ ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου τμῆμα Ἑλλήνων ἐνόπλων μοναχῶν ἐξηνάγκασεν εἰς παράδοσιν τὸ ἐν τῇ μονῇ Ζωγράφου βουλγαρικὸν ἀπόσπασμα στρατοῦ καὶ κομιτατζήδων, καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου οἱ Σύμμαχοι εἶχον ἐγκαταστήσει ἐκεῖ ἰσχυρὰν φρουράν. Ἀπὸ τοῦ 1920 τὸ Ἅγιον Ὄρος κατέστη καὶ ἐπισήμως τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν (1920), ἐπικυρωθεῖσα ἐν Λωζάννῃ (1923) ἀνεγνώρισε τὴν ἑλληνικὴν ἐπικυριαρχίαν διασφαλίσασα συγχρόνως τὸ ἀπαραβίαστον τῶν μὴ ἑλληνικῶν μονῶν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καταστᾶσα κυρίαρχος, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς μοναχικῆς πολιτείας καὶ ἀνέθηκεν εἰς τοὺς Ἀθωνίτας τὴν κωδικοποίησιν τῶν ἰδίων θεσμῶν. Κατὰ τὴν 10ην Μαΐου τοῦ 1924 ἡ Ἱερὰ Κοινότης συναχθεῖσα ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ ἐπεκύρωσε τὸν ἐκπονηθέντα «Καταστατικὸν Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω», ἐπίσημον κείμενον, ὅπερ μέχρι σήμερον ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς διακυβερνήσεως τοῦ Ὄρους. Πρὸς σύνταξιν αὐτοῦ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσόβουλλα, πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ σουλτανικὰ φιρμάνια καὶ ἐν αὐτῷ κατοπτρίζονται αἱ παραδόσεις καὶ τὰ θέσμια τὰ ἀποκρυσταλλωθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χιλιετοῦς ἱστορίας τοῦ ἀθωνιτικοῦ μοναχισμοῦ. Διὰ τοῦ «Καταστατικοῦ Χάρτου» προβλέπεται ἡ συνύπαρξις πάντων τῶν τύπων τῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ οὕτω, παρ' ὅτι εὐνοεῖται ἐν αὐτῷ ἡ κοινοβιακὴ ζωή, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κανονικοῦ τῆς ἰδιορρυθμίας ἐτέθη τέρμα εἰς τὰς ἀντιδικίας τῶν δύο συστημάτων. Καθορίζονται ἐπίσης ἐπακριβῶς τὰ ὅρια τοῦ ἀθωνιτικοῦ ἐδάφους, ὅπερ καθίσταται ἀναπαλλοτρίωτον καὶ διανέμεται μεταξὺ τῶν 20 κυριάρχων μονῶν, ἀναγνωρίζεται δὲ τὸ προνομιακὸν καθεστὼς τοῦ Ἄθωνος διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς ἐκ τῶν φόρων. Ὁ Ἄθως διοικητικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν πολιτείαν, πνευματικῶς δὲ εἰς τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἀπαγορεύεται ἡ ἐγκατάστασις ἐν αὐτῷ σχισματικῶν καὶ ἑτεροδόξων. Ὁ «Καταστατικὸς Χάρτης» οὗτος ἐπεκυρώθη διὰ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1926 τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ ὡρίσθη Ἕλλην διοικητὴς ἑδρεύων ἐν Καρυαῖς, δι' οὗ θὰ ἀσκῆται ἡ ἐποπτεία τοῦ Κράτους.

Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἐνδιαφερόμενον μεγάλως διὰ τὴν προκοπὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατέβαλε συντόνους προσπαθείας πρὸς τοῦτο, ἐντὸς τῶν περιωρισμένων αὐτοῦ οἰκονομικῶν δυνατοτήτων. Πάντως αἱ ἑλληνικαὶ μοναί, ἀποστερηθεῖσαι τῶν μεγάλων προσόδων τῶν ἐν Ρωσίᾳ κτημάτων, εὑρέθησαν εἰς δεινὴν οἰκονομικῶς θέσιν, ἐπιδεινωθεῖσαν ἐκ τῆς κατασχέσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔξω τοῦ Ἄθωνος ἀθωνιτικῶν μετοχίων χάριν τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προσφύγων.

Ἡ ἐπενεχθεῖσα ἡμερολογιακὴ μεταβολὴ δὲν εὗρε σύμφωνον τὴν ἁγιορειτικὴν κοινότητα, προπύργιον τῆς συντηρητικότητος, καὶ πᾶσαι αἱ μοναὶ τοῦ ὄρους, πλὴν τῆς τοῦ Βατοπεδίου, ἀκολουθοῦν τὸ παλαιὸν ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον.

Κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον ὁ Ἄθως ὑπέστη μετὰ τοῦ ὑπολοίπου ἔθνους τὰς ταλαιπωρίας τῆς κατοχῆς καὶ πρὸς στιγμὴν ἐκινδύνευσε νὰ περιέλθῃ εἰς βουλγαρικὰς χεῖρας (1941), ἀποσοβηθείσης τῆς τοιαύτης ἐπιβουλῆς δι' ἐπεμβάσεως τῶν Γερμανῶν κατακτητῶν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αἱ κομμουνιστικαὶ κυβερνήσεις τῆς Πολωνίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας καὶ Γιουγκοσλαβίας ἐδήμευσαν πάντα τὰ ἐπὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀθωνιτικὰ κτήματα καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Ἄθωνος ἐχειροτέρευσεν ἐπὶ πλέον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα: Μανούσου Μανούσακα, Χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ΜΕΕ, Συμπλήρωμα, Α' σ. 262 - 267 καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει, Ἀθῆναι 1958. Πρβλ. καὶ συμπληρώσεις διὰ τὰ σλαβικὰ κυρίως ὑπὸ Γεωργ. Χ. Σούλη, ΕΕΒΣ, ΚΗ' (1958), σ. 510-515.

Ἱστορίαι - Ἱστορικαὶ Μονογραφίαι - Ὁδοιπορικά: N. Adontz, Tornik le moine, Byzantion, 13 (1938), σ. 143 - 164. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ὁ Ἄθως. Ἀγῶνες καὶ θυσίαι (1850-1855). Ἔγγραφα Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι 1962. Em. Amand de Mendieta, La presqu'île des caloyers. Le mont Athos, Bruges 1955. Ἀλεξ. Βαμβέτσου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ ἑλληνικὴ πολιτική, Ἀθῆναι 1917. R. Biach, Das Geheimnis des Heiligen Berges. Ein Athosbuch, Wien 1949. St. Binon, La vie de Saint-Pierre l' Athonite, Atti di V Gongr. Biz. di Roma, 1936. Teodor Bodogae, Αἱ ρουμανικαὶ συνδρομαὶ ὑπὲρ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθωνος (ρουμ.), Sibiu 1940. H. R. Brewster, The 6000 beards of Athos, London 1939. R. Byron, The Station Athos: Treasures and Men, London 1928. M. Choukas, Black angels of Athos, Brattleboro Vermont, U.S.A. 1934. G. Cioran, Σχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἄθω καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου καὶ Ἁγίου Παντελεήμονος ἢ τῶν Ρώσων, Ἀθῆναι 1938. Ch. Dahn — L. Bernhard, Athos. Berg der Verklärung, Offenburg 1959. Th. Däubler, Der Heilige Berg Athos. Eine Symphonie, Leipzig 1923. R. M. Dawkins, The monks of Athos, London 1936. J. Décarreaux, La vie et l' esprit au Mont Athos, Études, 281 (1954), σ. 193-205. Fr. Dölger, Zu den Urkunden des Athosklösters Iberon, Ἑλληνικὰ 9 (1936), σ. 207–219. Τοῦ αὐτοῦ, Zur Textgestaltung der Lavra-Urkunden und zu ihrer geschichtlichen Auswertung. BZ, 39 (1939), σ. 23-66. Τοῦ αὐτοῦ, Chronologisches und Diplomatisches zu den Urkunden des Athosklösters Vatopedi, BZ, 39 (1939), σ. 321-340. Τοῦ αὐτοῦ, Die Echtheit des «Tragos», BZ, 41 (1941), σ. 340-350. Τοῦ αὐτοῦ' Mönchsland Athos, München 1943. Τοῦ αὐτοῦ, Die tausendjährige Mönchsrepublik. Πρόλογος τῆς ἀνατυπώσεως τοῦ βιβλίου τοῦ J. Ph. Fallmerayer, Hagion-Oros oder der Heilige Berg Athos, Wien 1949. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ διὰ τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν, Τιμητικὸς τόμος εἰς Γρηγόριον Παλαμᾶν (1359-1959), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 88-101. Der Heilige Berg Athos als «Arche der griechisch christlichen Kultur» - Atlantis 32 (1960), σ. 167-172, K. E ler, Der heilige Berg Athos, München 1954. N. Zoudianos, Les institutions de l' Athos, Strassbourg 1938. I. Γ. Θεοχαρίδου, Σύντομος ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκη 1958. H. Gelzer, Vom Heiligen Berge und aus Makedonien, Leipzig 1904. V. Grumel, Légende et histoire à l' Athos. Un cas typique: les monastères de Xéropotamou et de Saint-Paul, Ét. Byz., 2 (1944), σ. 248-254. Τοῦ αὐτοῦ, Les protes de la Saint-Montagne de l' Athos sous Alexis Ier Comnène et le patriarche Nicolas III Grammatikos, RÉB, 5 (1947), σ. 206 - 217. A. Guillou – J. Bompaire. Recherches au Mont Athos, Bull. Corresp. Hell. 82 (1958), σ. 172-192. M. Gyóni, Les Vlaques du Mont Athos au début du XIIe siècle, Ét. slaves et roumaines, I (1948), σ. 30-42. Εὐλ. Κουρίλα, Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ. Ἀθωνῖται, Θεσσαλονίκη 1929. Χρ. Κτενᾶ, Ὁ Πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ ἡ «Μεγάλη Μέση» ἢ «Σύναξις», ΕΕΒΣ, 4 (1927), σ. 285-311, Τοῦ αὐτοῦ, Ἅπαντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερὰ καθιδρύματα εἰς 726 ἐν ὅλῳ ἀνερχόμενα καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῶν, Ἀθῆναι 1935. J. Lacarrière, Mont Athos, montagne Sainte, Paris 1954. K. Lake, The early days of monasticism on Mount Athos, Oxford 1909. V. Laurent, Xéropotamou et Saint-Paul: Histoire et légende à l' Athos, Revue hist. de Sud-Est européen, 22 (1945), σ. 267-287. P. Lemerle, À propos de la fondation de Koutloumous, Un faux chrysobulle d' Alexis III, empereur de Trébizonde, Bull. Corresp. Hell., 58 (1934), σ. 221 - 234. Τοῦ αὐτοῦ, Les

archives du monastère des Amalfitains au Mont Athos, ΕΕΒΣ, ΚΓ' (1953), σ. 548-566. P. Lemerle-P. Wittek, Recherches sur l' histoire et le statut des monastères athonites sous la domination turque. I. Trois documents du monastère de Kutlumus, Archives d' histoire du droit oriental, 3 (1948), σ. 411-472. P. L' Huillier, Origine et développement du monachisme athonite, Messager de l' Exarchat du Patr. Russe en Eur. Occid., 6 (1955), σ. 33-44. G. Millet-J. Pargoire-L. Petit, Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos, Ière partie, Paris 1904. Βλ. Μόσιν, Οἱ Ρῶσοι ἐν Ἄθω, καὶ αἱ ρωσοβυζαντιναὶ σχέσεις κατὰ τοὺς ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας (ρωσ). Byzantinoslavica, 9 (1947-8), σ. 55-85, 11 (1950), σ. 32-60. P. S. Nasturel, Les relations des principautés roumaines avec le Mont Athos jusqu' au milieu du XVe siècle (ρουμ.), Mitropolita Olteniei, 10, 11-12 (1958), 735-758. S. A. Neyrat, L' Athos, Paris 1884. R. Pabel, Athos, der heilige Becrg. Begengung mit den christlichen Osten, Münster 1940. Ζ. Παπαντωνίου, Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1934. F. Perilla, Le Mont Athos, Paris 1927. Δ. Πίστη, Περιγραφικὴ ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκη 1870. G. Pohl, Wanderungen auf dem Athos, Berlin-Stuttgart 1961. A. Riley, Athos or the Mountain of the Monks, London 1887. G. Rouillard, Les actes de Lavra à l' époque des Paléologues, Studi biz. e neoell., 5 (1939), σ. 300-307. Τῆς αὐτῆς, La dîme des bergers valaques, Mélanges N. Iorga, Paris 1933, σ. 779-786. Τῆς αὐτῆς, La politique de Michel VIII Paléologue à l' égard des monastères, Ét. Byz., 1 (1943), σ. 73-94. A. Schmidtke, Das Klosterland des Athos, Leipzig 1903. Γερ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1903. Ph. Sherrard, Athos: the mountain of silence, καὶ γερμ. μετάφρ. Athos: Der Berg des Schweigens, Olten 1959. A. Solovief, Histoire du monastère russe au Mont-Athos, Byzantion, 8 (1933), σ. 213-238. Γεωργ. Σούλη, Ὁ τσάρος Στέφανος Δουσὰν καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ΕΕΒΣ, ΚΒ (1952), σ. 82-96. F. Spunda, Der Heilige Berg Athos, Landschaft und Legende, Leipzig 1928. C. Stewart, Byzantine Legacy, London 1947, σ. 55-93. W. Swoboda-F. Slawski-W. Molè, Athos, Slownik staroz. slowianskich (τσεχ.), Γ', 1 (1961), σ. 53-57. Γ. Σωτηρίου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἱστορία καὶ τέχνη, Ἀθῆναι 1921. W. P. Theunissen-J. Hartog, Τὸ Ἅγιον Ὄρος. (ὀλλανδ.), Rotterdam 1951. Π. Οὐσπένσκυ, Ἱστόριϊα Ἄφονα, I-III/2, Κίεβον-Πετρούπολις 1877-1892. Ph. J. Fallmerayer, Fragmente aus dem Orient, Stuttgart-Tübingen 1845, σ. 1-140, β' ἔκδ. Wien 1949 μετὰ προλόγου ὑπὸ Fr. Dölger. F. W. Hasluck, Athos and its monasteries, London 1924. G. Hoffmann, Athos e Roma, Or. Chr., fasc. 19, 5 (1925), σ. 137-184. Τοῦ αὐτοῦ, Rom und Athosklöster, Or. Chr., fasc. 28, 8 (1926), σ. 1-40. Τοῦ αὐτοῦ, Die Jesuiten und der Athos, Archivum historicum Soc. Jesu, Roma 1939. A. van Rujven, Le «Rossikon» ou monastère russe de St. Pantéleimon au Mont Athos, Irénikon, 30 (1957), σ. 44-59. Β. Ν. Χρυσανθίδου, Αὐτοσχέδιος περιγραφὴ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, Κωνσταντινούπολις 1870. G. Wunderle, Aus der heiligen Welt des Athos. Studien und Erinnerungen, Würzburg 1937. Διὰ συμπληρωματικὴν βιβλιογραφίαν βλ. κατωτέρω σ. 926, 928, 933, 935, 941, 943, 946.

Ν. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΜΟΝΑΧΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Τὸ αὐτοδιοίκητον τῶν ἱ. Μονῶν. Α'. Προϊστορία: 1. Ἐκ παραδόσεως θετικῶς πιστοποιεῖται, ὅτι ἀφ' ὅτου ἡ Παντάνασσα Θεομήτωρ ἐπεσκέφθη τὴν ἐσχατιὰν τοῦ Ἄθωνος, ἔκτοτε θεωρουμένη ὡς ἡ μεγίστη Προστάτις αὐτοῦ, ἐξεχριστιανίσθη οὗτος. Ὡς πρώτη δὲ κύρωσις τῆς τοιαύτης ἀφορμῆς προβάλλει ἡ ἀπὸ χιλίων καὶ πλέον ἐτῶν κρατοῦσα αὐτόθι ἀπαγόρευσις παντὸς θήλεος εἰς τὴν περιοχὴν αὐτοῦ.

Τὸ ἀπότομον καὶ κρημνῶδες, τὸ ἄγριον καὶ δυσπρόσιτον τοῦ ἐδάφους, ἀποτελοῦν κατ' ἀρχὴν μοναδικὸν καταφύγιον τῶν ἀπὸ Ἀνατολῆς ἐκλεξαμένων τὸν βίον τοῦ Ἀναχωρητοῦ Μοναχοῦ, δοθέντος ὅτι αὐτόθι ὅλως ἀνεπηρεάστως ἠδύνατο οὗτος νὰ ἀσκηθῇ τότε ἐν τῇ πράξει. Ἐκκλησιαστικαὶ καὶ πολιτειακαὶ διατάξεις περὶ Μοναχισμοῦ δὲν ἔχουν εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἀθωΐτιδα Ἔρημον, δι' ὃν λόγον μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος ἀσκεῖται αὐτόθι ἐλευθέρως ὁ Ἀναχωρητικὸς Βίος.

Θριγκὸς γεγονότων, ἐν τούτοις, ἐξ ἐγγράφων μαρτυρεῖ κατὰ τρόπον ἀδιάψευστον, ὅτι ἐνῷ ὑπὸ τοῦ Παχωμίου, τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου θαυμασίως ὀργανωθεὶς Μοναχικὸς Βίος ἤρξατο ἐν τῇ πράξει καταπίπτων, ὑπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν αἰώνων συνεχῶς καταβαλλόμενος, ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἄρχεται ἀνδρούμενος καὶ ἐξελισσόμενος σπουδαίως, καὶ εἰς τὴν προκοπὴν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους θετικῶς καὶ παντοιοτρόπως συμβάλλων, ὁ εἰς Ἄθωνα ὑπάρχων πρὸ πολλοῦ Ἀσκητικὸς Βίος καὶ ὀργανισμός.

Οὕτως, ἀφ' ἑαυτοῦ «οἰκονομούμενος καὶ διεξαγόμενος», διοργανοῦται συστηματικώτερον διὰ τῆς ἀνεγέρσεως μικρῶν μοναστικῶν ἱδρυμάτων, τῶν Κελλίων, τὰ ὁποῖα προικιζόμενα διὰ καλλιεργημένου καὶ δασώδους τμήματος γῆς ἐπιχορηγοῦνται εἰς τοὺς Ἀναχωρητὰς Ἀθωΐτας, ἄνευ διακρίσεως, πολιτειακὴ μερίμνῃ καὶ προστασίᾳ, ἐπὶ σκοπῷ ἀπερισπάστου ὑπὸ τὰ Μοναχικὰ καθεστῶτα ἰσοβίου αὐτόθι ἀσκήσεως (βλ. Χρυσόβουλλα τῶν Αὐτοκρατόρων Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος, Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ, Ρωμανοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ, παρὰ Μαν. Γεδεών, Ὁ Ἄθως, 1886, σ. 79-84).

Οἴκοθεν, δημιουργεῖται καὶ ὁ ἀνάλογος τρόπος τῆς αὐτόθι ἀσκήσεως τῆς Μοναχικῆς Διοικήσεως, κατὰ πλήρη ἀπομίμησιν τῶν ἐν τῷ Παχωμιανῷ Συνοικισμῷ, δι' ἀνωτάτου μοναστικοῦ ἄρχοντος, ἤτοι τοῦ Πρώτου (ἐκ Σιγιλλίου τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ προκύπτει ὅτι πρῶτος ἔσχε τὸ ἀξίωμα τοῦτο «Ἀνδρέας ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς καὶ Πρῶτος ἡσυχαστής», παρὰ Μ. Γεδεών, ὁ Ἄθως, σ. 80), κατὰ τὸν τύπον τοῦ Παχωμιανοῦ Γενικοῦ Ἀββᾶ, πλαισιουμένου ἐκ συμβουλευτικοῦ σώματος, ἤτοι τῆς λεγομένης Καθέδρας τῶν Γερόντων, ἑδρευούσης ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου (668-685) ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ξέρξου, ὅπου πλεῖστα ὑπῆρχον Μονύδρια καὶ Κελλία, καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος (882) ἐν Καρυαῖς, ὅπου καὶ τελικῶς καθιεροῦται ἡ ἕδρα τοῦ Πρωτάτου.

Ὁ διοικητικὸς θεσμὸς οὗτος ἀποτελεῖ τὴν πρώτην μορφὴν ἐκδηλώσεως καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τῆς αὐτοδιοικήσεως εἰς τὸ ἐν Ἄθωνι Μοναχικὸν καθεστώς, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Μοναχικὴ Διοίκησις προβάλλει ἀσκουμένη διὰ μεθόδου πρωτοτύπου καὶ δὴ ἐν χρήσει πλήρους ἀνεξαρτησίας ἀπὸ πάσης ἄλλης, Ἐκκλησιαστικῆς ἢ Μοναστικῆς, Ἀρχῆς.

Πυλαιότερον, ἐπιστεύετο ὅτι, κατὰ τὴν Παράδοσιν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ Ἄθωνος τοὺς Τσάκωνας καὶ ἐγκατέστησεν αὐτοὺς εἰς Πελοπόννησον, καταλιπὼν τοῦτον εἰς τοὺς Μοναχούς. Ὡσαύτως, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κώνστας ἵδρυσε τὴν Ἱ. Μονὴν τοῦ Κωνσταμονίτου, ὁ Μ. Θεοδόσιος τὴν Ἱ. Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ἡ Πουλχερία τὰς Ἱ. Μονὰς τοῦ Ξηροποτάμου καὶ τοῦ Ἐσφιγμένου (βλ. Κοσμᾶ Βλάχου, Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, σ. 13 κ.ἑξ.). Πλὴν νεώτεραι ἔρευναι πιστοποιοῦν, ὅτι πρῶτοι διοργανωταὶ τοῦ Μοναχικοῦ βίου εἰς Ἄθωνα εἶναι οἱ Ἀναχωρηταὶ καὶ ἀκολούθως οἱ Κελλιῶται Μοναχοί. Δι' ὃ οἱ Κελλιῶται καὶ Ἡσυχασταὶ Πατέρες τοῦ Ἄθωνος δικαίως διεκδικοῦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἕως σήμερον τὸ προνόμιον τῆς ὑπὸ τῆς τάξεως αὐτῶν πρώτης διοργανώσεως τοῦ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀκμάσαντος Μοναχικοῦ Βίου.

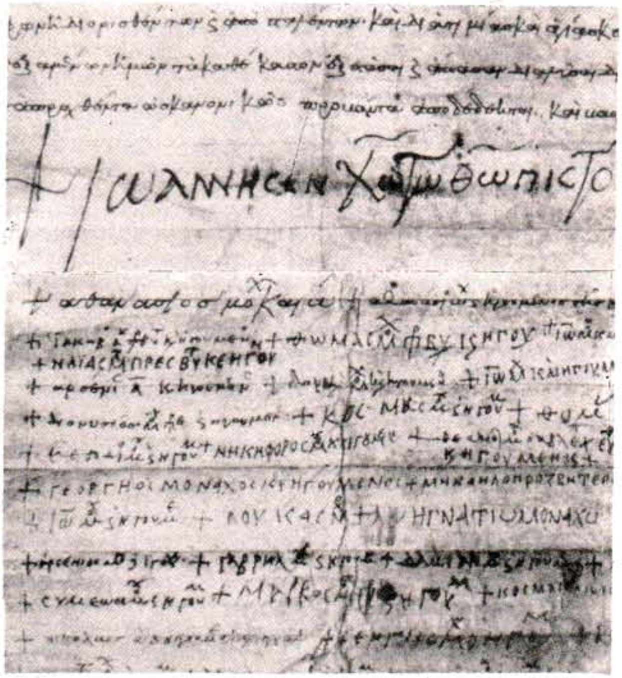
2. Ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἄρχεται νέα τῶν πραγμάτων τροπή, ἔχουσα ὡς ἀφορμὴν τὴν μεταλλαγὴν τῆς μορφῆς τοῦ συστήματος τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐν Ἄθωνι Μοναχικοῦ Βίου.

Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωΐτης, συνδρομῇ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ἱδρύει ἀπὸ τοῦ ἔτους 963 τὴν πρώτην αὐτόθι Κοινοβιακὴν Ἱ. Μονήν, τὴν ἀποκληθεῖσαν τῆς Μεγίστης Λαύρας, εἰσάγων ὡς διοικητικὸν σύστημα ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας Μοναστηριακοῦ Βίου τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατοῦν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου (βλ. Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωΐτου, Τυπικὸν ἢ Κανονικὸν ἢ Διαθήκη μετὰ τῆς Διατυπώσεως καὶ Ὑποτυπώσεως αὐτοῦ, ἐν Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte des Athos Klöster, σ. 102-140, 1894, Μαν. Γεδεών, ὁ Ἄθως, σ. 265 κ. ἑξ., κυρωθὲν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ [963/964] διὰ Χρυσοβούλλου, ἀνακηρύσσοντος τὴν Ἱ. Μονὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας «ἐλευθέραν καὶ αὐτοδέσποτον»).

Ἡ Ἔρις, ἡ τὸν Ὄλυμπον ἐγκαταλείψασα καὶ ἔκτοτε ἕως σήμερον μονίμως οὖσα ἐγκατεστημένη εἰς Ἄθωνα, ὁδηγεῖ πολλοὺς τῶν αὐτόθι ἀσκουμένων κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, πλὴν δίδει καὶ σπουδαίαν ἀφορμὴν εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ συστήματος ὀργανώσεως τῆς Ἀθωϊκῆς διοικήσεως.

Οἱ Ἀθωῖται, θεωρήσαντες ἀδύνατον τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων δημιουργίαν συστήματος ὀργανώσεως τοῦ Μοναχικοῦ Βίου αὐτῶν ἄνευ συμμετοχῆς τῆς κατὰ κυριαρχικὸν δικαίωμα ἀσκούσης τὴν πρὸς τοῦτο ἐξουσίαν Πολιτείας, ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ἐξαιτούμενοι τὴν νομοθετικῷ τρόπῳ διοργάνωσιν ὑπὸ τούτου τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος αὐτῶν.

Οὕτως, ἀπὸ τοῦ ἔτους 972, ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, ἱκανοποιῶν τὸ αἴτημα τοῦ Ἀθωϊκοῦ Μοναχικοῦ κόσμου, ἀποστέλλει αὐτόθι τὸν Ἡγούμενον τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Στουδίου Εὐθύμιον, ὅστις συγκαλέσας εἰς τὸν ἐν Καρυαῖς Ἱ. Ναὸν τοῦ Πρωτάτου τοὺς Ἡγουμένους καὶ μετ' αὐτῶν συνεργασθεὶς συνέταξε τὸν πρῶτον τύπον τοῦ Ἀθωϊκοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος, ὅστις ἐκλήθη

Αἱ ὑπογραφαὶ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἡγουμένων ἐπὶ τοῦ Τυπικοῦ «Τράγος».

«Τράγος» ὡς ἐκ τοῦ δέρματος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγράφη. Περιέχων δὲ κη΄ τύπους, φυλάσσεται ἤδη ἐν πρωτοτύπῳ εἰς Καρυὰς ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 141-151, Γ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, σ. 293-299). Ὁ Τράγος ἢ Α΄ Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ διὰ Χρυσοβούλλου.

Ἔκτοτε τὸ πρῶτον καθιεροῦται εἰς Ἄθωνα ἡ διὰ νόμου τῆς Πολιτείας διοργάνωσις καὶ ἄσκησις τῆς αὐτόθι Μοναχικῆς Διοικήσεως, ἀσκουμένης κατὰ τὸ ἔκπαλαι κρατοῦν Μοναχικὸν καθεστώς, ἤτοι ὑπὸ τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Ἡγουμένων, ἥτις καλεῖται «μεγάλη Μέση», κατὰ σύστημα πλήρους αὐτοδιοικήσεως καὶ ὅλως ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης, Ἐκκλησιαστικῆς ἢ Μοναστικῆς, Ἀρχῆς, τῶν Ἀθωϊτῶν Πατέρων θεωρουμένων ἴσων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀδελφῶν.

Ὁ Ἄθως καλεῖται ἐφεξῆς Ἅγιον Ὄρος, Ἁγιώνυμον Ὄρος, βασιλικώτατον καὶ θεῖον Ὄρος εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης ὄρη, πόλις οὐράνιος κ.ἄ.

3. Ἡ πρᾶξις, ἐν τούτοις, λίαν ἐνωρὶς ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἡ καθιέρωσις τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπὲρ τῶν Ἀθωϊτῶν, ἀσκουμένη ἄνευ συνεχοῦς ἐπιβλέψεως ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας, δὲν ὠφέλησέ πως τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Αἱ κρατικαὶ ὑποθέσεις τῆς Αὐτοκρατορικῆς Διοικήσεως, πολλαὶ καὶ δυσχερεῖς τοὺς χρόνους ἐκείνους, δὲν παρεχώρησαν χρόνον τινά, καὶ δὴ τὸν ὀφειλόμενον, πρὸς ἄσκησιν ἐποπτείας ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ κατακλυζόμενος ὑπὸ Μοναχῶν νέων, ὑφίσταται τὰς συνεπείας ἀτερμόνων καὶ ἀενάων ἐρίδων.

Ἀρχομένου τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος, οἱ Ἀθωῖται ἀπευθύνονται ἐκ νέου πρὸς τὴν Πολιτείαν, ἀξιοῦντες καὶ πάλιν τὴν ὑπὸ ταύτης ἀνακαίνισιν τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος αὐτῶν. Κατόπιν δὲ τούτου ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Θ΄ ὁ Μονομάχος, ἐν ἔτει 1046, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ, ἀποστέλλει εἰς Ἄθωνα τὸν Ἡγούμενον τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Τζιντλιλούκη Κοσμᾶν, ὅστις συγκαλέσας εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τοῦ Πρωτάτου ἐν Καρυαῖς τοὺς Ἡγουμένους, καὶ μετ' αὐτῶν συνεργασθείς, συνέταξε νέον τύπον Μοναχικοῦ Πολιτεύματος, ἤτοι τὸ Β΄ Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅπερ ὁ Αὐτοκράτωρ διὰ Χρυσοβούλλου ἐπεκύρωσε (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν., σ. 151 - 162).

4. Ἡ αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους συνεχίζεται ἐπὶ ἔτη, εὐνοουμένη πάντοτε ὑπὸ τῆς Πολιτείας, εἰ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ μεταβάλλει ἀφ' ἑαυτῆς τρόπον καὶ σύστημα διοικήσεως.

Τὸ παράδειγμα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου ἱδρύσεως τῆς Ἱ. Μονῆς Μ. Λαύρας ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλοι Πατέρες, τοῦτον μιμούμενοι. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ὁ θεσμὸς τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ τύπῳ τοῦ Μοναστηριακοῦ Βίου συνεχῶς ἐπεκτείνεται, παρουσιάζων ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περιέλευσιν, βαθμιαίως, τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν διοικούντων τὰς Ἱ. Μονάς, τὴν ἀπορρόφησιν τῶν Μονυδρίων καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τῶν Κελλίων ὑπὸ τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν τῶν Ἱ. Μονῶν.

Ὁ νέος οὗτος τρόπος διοικήσεως μοιραίως πλήττει τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πρώτου, ἥτις συνεχῶς χαλαροῦται, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία αὐτοῦ ἀναγκαίως παραγκωνίζεται.

Ἡ Πολιτεία, ἐν τοσούτῳ, εὐνοοῦσα τὸν διοικητικὸν θεσμὸν τοῦ Πρώτου, ἕλκοντα τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν παλαιφάτων Μοναχικῶν καθεστώτων, λαμβάνει τὰ προσήκοντα μέτρα πρὸς διάσωσιν καὶ διατήρησιν αὐτοῦ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β΄ ὁ Παλαιολόγος, τοῦ ὁποίου διασώζονται τεσσαράκοντα πέντε Χρυσόβουλλα ὑπὲρ Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, θεωρήσας, καὶ δικαίως ὅλως, ὡς κυρίαν ἀφορμὴν καταπτώσεως τοῦ θεσμοῦ τοῦ Πρώτου τὴν ἔλλειψιν ἀνωτέρας παρ' αὐτῷ πνευματικῆς ἰδιότητος, ἀποφασίζει καὶ περὶ τὸ ἔτος 1312/1313 διὰ Χρυσοβούλλου (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 190-194) ὁρίζει ὅπως ἐφεξῆς ἡ χειροθεσία τοῦ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Ἡγουμένων ἀναδεικνυομένου Πρώτου γίνηται ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ταυτοχρόνως δὲ κυροῖ καὶ τὴν προτέραν ἐξουσίαν αὐτοῦ (οὕτως ὁ Οἰκ. Πατριάρχης Νήφων Β΄, ἐν ἔτει 1313, τὸν τότε ἐκλεγέντα Πρῶτον ἐχειροτόνησεν ἰδιοχείρως καὶ διὰ Σιγιλλίου, ἤδη διαφυλασσομένου εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους, ἀπένειμεν αὐτῷ καὶ πνευματικὴν ἐξουσίαν, πλὴν ὑπήγαγεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κανονικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ἐρισσοῦ).

Ἐντεῦθεν ἡ Μοναχικὴ Πολιτεία τοῦ Ἄθωνος, εἰ καὶ αὐτοδιοίκητος οὖσα, ὑπάγεται κανονικῶς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Καὶ ναὶ μὲν ἐν τῇ πράξει τὸ καθεστὼς τοῦτο δὲν διετηρήθη ἀρχῆθεν ὁμαλῶς, λόγῳ μακρῶν καὶ δεινῶν προστριβῶν τοῦ Πρώτου πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἐρισσοῦ, πλὴν ὑπῆρξεν ἐξόχως ἐπωφελὴς διά τε τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

Πρῶτον ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα προβάλλει ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1394 ἀποφασισθεῖσα σύνταξις νέου τύπου Μοναχικοῦ Πολιτεύματος, ἐπιτευχθεῖσα συνεργασίᾳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐκπροσωπηθείσης διὰ τῶν εἰς Ἄθωνα πρὸς τοῦτο μεταβάντων Μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης καὶ Βεροίας, καὶ τοῦ Πρώτου μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἡγουμένων. Τοῦτο ἐκλήθη «Τόμος καὶ Τύπος», εἶναι δὲ κατὰ σειρὰν τὸ Γ΄ Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, κυρωθὲν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ Β΄ τοῦ Παλαιολόγου (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, σ. 195-203). Εἰς ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων αὐτοῦ ὁ Οἰκ. Πατριάρχης Ἀντώνιος Δ΄ διὰ Σιγιλλιώδους Γράμματος κυροῖ τὰ δίκαια καὶ προνόμια τοῦ Πρώτου, ἀκολούθως δὲ προβαίνει εἰς ἀνακήρυξιν εἰς Σταυροπήγια τῶν νεοτεύκτων Ἱ. Μονῶν τοῦ Κουτλουμουσίου, τοῦ Παντοκράτορος καὶ τοῦ Διονυσίου.

5. Ἡ εἰσβολὴ τοῦ ἰδιορρύθμου Μοναστηριακοῦ Βίου καὶ εἰς Ἄθωνα ἐπιφέρει νέας διαμάχας μεταξὺ τῶν αὐτόθι Μοναχῶν, βαθμιαίως ἀπομακρυνομένων τοῦ τελείου Κοινοβιακοῦ Συστήματος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναγκάζει τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β΄ τὸν Παλαιολόγον ἵνα προβῇ εἰς ἀναγκαίαν συμπλήρωσιν τοῦ ἰσχύοντος τύπου Μοναχικοῦ Πολιτεύματος, δι' ἐκδόσεως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1406 νέου Χρυσοβούλλου, ὅπερ θεωρούμενον ὡς τὸ Δ΄ Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, σ. 203-210), ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελευταίαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας νομοθετικὴν πρᾶξιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας περὶ τοῦ τύπου διοικήσεως τοῦ εἰς Ἄθωνα ἀσκουμένου Μοναχικοῦ κόσμου.

Πλὴν τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔχει ὁριστικῶς διασωθῆ. Διότι πολὺ πρὶν ἢ καταλυθῇ προσκαίρως ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, οἱ Ἀθωῖται ἔχουν σαφῶς διαπιστώσει τὴν θεμελιώδους περιεχομένου σημασίαν τῶν ἑξῆς δύο παραγόντων,

ἤτοι : α) Ὅτι οὐδεὶς τύπος τῆς αὐτοδιοικήτου Μοναχικῆς Πολιτείας αὐτῶν δύναται νὰ λειτουργήσῃ κανονικῶς καὶ διατηρηθῇ ἀμετάβλητος ἄνευ τῆς ἐκ τοῦ πλησίον ἀναγκαίας ἐπιβλέψεως τῆς κυριάρχου καὶ τὸ δικαίωμα πρὸς αὐτοδιοίκησιν παρεχούσης Πολιτείας, καὶ β) ὅτι Μοναχικὸς Βίος δὲν δύναται νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἐπιβιώσῃ ἄνευ τῆς κανονικῆς ὑπαγωγῆς αὐτοῦ ὑπὸ τὸ ἔννομον καθεστὼς τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ διακυλίσαντες αἰῶνες τῆς τετρακοσιετοῦς δουλείας ὑπὸ τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν ἀπέδειξαν πλήρως τὴν ὀρθότητα τῶν συμπερασμάτων τούτων.

Δι' ὃ καὶ οἱ Ἀθωῖται πλειστάκις, ὁτὲ ἑκουσίως καὶ ὁτὲ ἀκουσίως, πλὴν πάντοτε ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ, ἐφήρμοσαν τὰς κατευθυνούσας τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα ὀρθὰς σκέψεις ἐπανειλημμένως, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι κατὰ τὴν δύστηνον διὰ τὸ Γένος περίοδον ταύτην ἐνεπιστεύθησαν μυστικῶς εἰς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν καὶ τὴν οὐσιαστικὴν ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος αὐτῶν, εἰ καὶ ἐπισήμως ἐφαίνετο ἐν τοῖς πράγμασιν ἀσκῶν ταύτην ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὁ Μουσουλμάνος Ἡγεμών.

6. Ἐπὶ τῶν Ὀσμανιδῶν, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ἡ Μοναχικὴ Πολιτεία τοῦ Ἄθωνος ἔχει ἐκδεχθῆ ἀπολύτως τὸν ὀργανισμὸν τοῦ Μοναχικοῦ βίου, καθ' ἃ εἰδικώτερον ἐξεδηλώθη καὶ ἀνεπτύχθη οὗτος ἐν Ἀνατολῇ καὶ διερρυθμίσθη διά τε τῶν πολιτειακῶν καὶ κανονικῶν διατάξεων.

Ὁ Κοινοβιακὸς θεσμὸς πλήττεται καὶ ὁ Ἰδιόρρυθμος ὁλονὲν κερδίζει ἔναντι τούτου ἔδαφος. Ἡ ἐξουσία τοῦ Πρώτου φθίνει. Τὰ πρώην ἀνεξάρτητα Μονύδρια διαδοχικῶς ἔχουν ἀπορροφηθῆ ὑπὸ τῶν κ' Ἱ. Μονῶν, αἵτινες καλοῦνται πλέον κυρίαρχοι, οἱ δὲ ἀσκηταί, ἀναχωρηταὶ καὶ Κελλιῶται Μοναχοὶ ἔχουν μεταβληθῆ εἰς ἐξαρτηματικοὺς ὑποτελεῖς τῶν κυριάρχων κ' Ἱ. Μονῶν.

Ἡ ἔρις τῶν Ἀθωϊτῶν πάντοτε εὑρίσκει ἀφορμὰς πρὸς συνέχισίν της. Πλὴν τὴν φορὰν ταύτην καλεῖται ἡ Ἐκκλησία πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως.

Ἐν ἔτει 1573, ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Σίλβεστρος, ἐντολῇ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀναβαίνει εἰς Ἄθωνα καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Πρώτου, τῶν Ἡγουμένων καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἐρισσοῦ προβαίνει εἰς ἀνασύνταξιν τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος. Τὸ προϊὸν τῆς συνεργασίας ταύτης εἶναι τὸ Ε' Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐπικυρωθὲν διὰ Σιγιλλιώδους Γράμματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ ἐν ἔτει 1574 (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, σ. 215—218).

Τὸ Ε' Τυπικὸν τοῦτο συμβολίζει τὴν ὑστάτην προσπάθειαν πρὸς προάσπισιν τοῦ Κοινοβιακοῦ θεσμοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην αὐστηρὰν ἐπιβολὴν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων διὰ τὰ ἐξαρτήματα τῶν κυριάρχων κ' Ἱ. Μονῶν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1584 ἡ ἐξουσία τοῦ Πρώτου ὁλοκληρωτικῶς καταλύεται, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐπίσκοπος Ἐρισσοῦ λαμβάνει τὸν τίτλον «Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους». Οὐ πολλῷ δὲ βραδύτερον ὁ Ἰδιόρρυθμος θεσμὸς ἔχει ὁλοκληρωτικῶς ἐπηρεάσει τὸ σύστημα τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως καὶ λειτουργίας τῶν Ἱ. Μονῶν, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκδηλώνουν διαθέσεις νὰ ἀκολουθήσουν αὐτόν.

Ἐν ἔτει 1783, κατόπιν ἀξιώσεως τῶν Ἀθωϊτῶν περὶ νέας διαρρυθμίσεως τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος αὐτῶν, δημοσιεύεται τὸ ΣΤ' Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους κυρωθὲν διὰ Σιγιλλιώδους Γράμματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ Δ', περιέχον ὡς μόνην νεωτέραν τροποποίησιν τὴν εἰσαγωγήν, τοῦ οὐσιαστικῶς καινοφανοῦς διοικητικοῦ θεσμοῦ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, σ. 243 - 248).

Ἀρχομένου δὲ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, οἱ Ἀθωῖται, ὀχθέντες εἰς νέαν τροποποίησιν τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος αὐτῶν, καταρτίζουν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1810 ἴδιον περὶ τούτου σχέδιον. Τοῦτο κυροῦται ὑπὸ τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ Θεσσαλονίκης καὶ ἀποτελεῖ τὸ Ζ' Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διακρινόμενον ἐπὶ σημαντικῇ τροποποιήσει τῆς ὀργανώσεως ἀσκήσεως τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν Μοναχικὴν Πολιτείαν τοῦ Ἄθωνος, καθιερουμένου τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ διατηρουμένου τοῦ τοιούτου τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας (βλ. τὸ κείμενον παρὰ Ph. Meyer, σ. 603 - 604). Ὁ λαμπρὸς διοικητικὸς θεσμὸς τοῦ Πρώτου ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν, συμβολίζων τύπον ἐνδόξου παρελθόντος.

7. Ἔκτοτε τὸ Μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, κατὰ τὸν τύπον τῆς διοργανώσεως αὐτοῦ, γνωρίζει περιπετείας, ὀφειλομένας ἱκανῶς εἰς τὰς ἰσχυρὰς διενέξεις τῶν Ἀθωϊτῶν πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Αὗται ἀποτελματοῦνται ὁριστικῶς μέχρις ἐλεύσεως τῆς εὐτυχοῦς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐπανῆλθεν αἰσίως ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν.

Οὕτως ἐν ἔτει 1860 δημοσιεύεται, συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ Θεσσαλονίκης Χουσνῆ Πασᾶ, Καταστατικὸς Χάρτης περὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, μὴ τυχὼν ὅμως ἐφαρμογῆς ὑπὸ τῶν Ἀθωϊτῶν Πατέρων. Οἱ Ἐθνικοὶ Κανονισμοὶ τοῦ ἔτους 1862 διαλαμβάνουν ἐν ἄρθροις 7 καὶ 8 περὶ τῶν Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁ Τουρκικὸς Νόμος «Κανονισμὸς τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μοναστηρίων» τοῦ ἔτους 1877, εἰ καὶ συντεταγμένος ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, πατριαρχοῦντος Ἰωακεὶμ Β' τοῦ Κοκκώδου, ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν Ἀθωϊτῶν Πατέρων, ὡς μὴ συνταχθεὶς ἐν συνεργασίᾳ μετ' αὐτῶν, προτεινάντων ἕτερον σχέδιον, ὅπερ παρέμεινεν ὅμως ἀνενέργητον.

Οἱ Γενικοὶ Κανονισμοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συνταχθέντες τὴν 31ην Ὀκτωβρίου 1911 (βλ. Δημ. Πετρακάκου, Τὸ Μοναχικὸν Πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σ. 18, 48 κ. ἑξ.) ἐν συνεργασίᾳ Ἀθωϊτῶν Πατέρων καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, πατριαρχοῦντος Ἰωακεὶμ Γ', δὲν τυγχάνουν ἐφαρμογῆς ἅτε μὴ κυρωθέντες ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Πολιτείας λόγῳ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τέλος, ἐν σχεδίῳ μόνον, μελετῶνται ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἐν ἔτει μὲν 1918 ὁ Θεμελιώδης Χάρτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐν ἔτει δὲ 1921 οἱ Γενικοὶ Κανονισμοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀμφότερα τὰ κατασκευάσματα ταῦτα δὲν ἐξῆλθον ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ ἐκπονήσαντος αὐτά.

8. Ἄξιον μνείας, πρὸς τούτοις, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡ διεθνὴς εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ κυριαρχία καθώρισεν, εὐκαιρίας τυχούσης, τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, δὲν παρέλειψε νὰ υἱοθετήσῃ καὶ ἐπισήμως μετὰ ταύτης τὴν ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος κρατοῦσαν πολιτικὴν καὶ νομικὴν πραγματικότητα (βλ.

Ἐσωτερικὸν τοῦ Πρωτάτου. Καρυαί.

Συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς 3ης Μαρτίου 1878, Συνθήκην τοῦ Βερολίνου τῆς 13ης Ἰουλίου 1878, Συνθήκην τοῦ Λονδίνου τῆς 17ης Μαΐου 1913, Συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἔτους 1920, Συνθήκην τῆς Λωζάννης τῆς 24ης Ἰουλίου 1923 [ἄρθρον 13], ἐφ' ὧν εἰδικώτερον βλ. Παν. Ἰ. Παναγιωτάκου, Ἡ Ὀργάνωσις τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ, ἐν περ. Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, Δ' [1949], σ. 102 κ. ἑξ.).

Β'. Ἰσχῦον Δίκαιον: 1. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Β. Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, εἰς τὴν διεθνῆ ἀναγνώρισιν τῆς ἐπὶ ταύτης ἑλληνικῆς κυριαρχίας συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ «ἄνευ ὅρων» περιέλευσις τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα.

Ἄμεσος κύρωσις τοῦ σημαντικοῦ τούτου γεγονότος προβάλλει ἡ ὑπὸ τοῦ νέου κυριάρχου μελέτη καὶ προετοιμασία τοῦ καταλλήλου νομοθετικοῦ μέτρου περὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος αὐτόθι, ἐκδηλουμένη ἐν ἐπιθυμίᾳ ἀνεξαρτήτῳ, ἀδεσμεύτῳ καὶ ἐλευθέρα, κατὰ τὰ ἔκπαλαι περὶ τούτου ἰσχύσαντα καὶ εἰθισμένα.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, προελθοῦσα ἐπὶ τὴν ρύθμισιν τοῦ κεφαλαιώδους, καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν, θέματος τούτου, ἐτέθη πρὸ δύο κριτηρίων. Κατὰ τὸ πρῶτον, ἐκαλεῖτο νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς καθ' οἷον αὕτη ἐβούλετο τρόπον. Κατὰ τὸ δεύτερον, ἐκαλεῖτο νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν συνέχισιν τοῦ καθεστῶτος ἐκείνου, ὅπερ αὐτὴ ἡ ἰδία ἐθεμελίωσεν αὐτόθι πρὸ αἰώνων.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον οὐδαμόθεν ἐδεσμεύετο. Οὐδεμία ὑφίστατο δι' αὐτὴν νομικὴ ὑποχρέωσις, εἴτε ἐξ ἡμεδαποῦ εἴτε ἐξ ἀλλοδαποῦ δικαίου ἐκπορευομένη, ἐπιτάσσουσα εἰς αὐτὴν ρητῶς νὰ σεβασθῇ τὰ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας, διὰ βουλῆς τοῦ Βυζ. Αὐκοκράτορος ἢ καὶ ἀκόμη τοῦ προσωρινοῦ ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ Ἄθωνος ἐξ αἰτίας πολέμου ὑποκαταστάτου αὐτῆς Σουλτάνου, παραχωρηθέντα προνόμια καὶ εἰδικὰ δικαιώματα πρὸς τοὺς ἐν Ἄθωνι μοναστικῶς βιοῦντας. Διότι τὰ προνόμια ταῦτα, ἔχοντα τὴν νομικὴν μορφὴν τῶν ἀπολύτως εἰδικῶν ἢ ἀτομικῶν, εἶχον παραχωρηθῆ ὑπὸ κυριάρχου Πολιτείας οὐχὶ πρὸς τρίτον κυρίαρχον Κράτος ἢ χάριν τρίτου κυριάρχου Κράτους, μειοῦντα τὸ κυρίαρχον κῦρος τοῦ παραχωροῦντος, ἀλλὰ χαριστικῶς καὶ διὰ λόγους προφανοῦς ἐθνικῆς σκοπιμότητος, ἣν ἀνεγνώρισεν ὡς καὶ δι' ἑαυτὴν ὑπάρχουσαν ἡ προσκαίρως συνεχίσασα τὴν παραχώρησιν Ὀθωμανικὴ Πολιτεία, πρὸς ὑπηκόους αὐτῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, κατὰ συνέπειαν, ἠδύνατο νὰ ἀγνοήσῃ τὴν προτέραν, χαριστικῆς μορφῆς, πολιτικὴν τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐν λόγῳ εἰδικῶν δικαιωμάτων ἢ προνομίων πρὸς τοὺς Ἀθωΐτας Πατέρας καὶ νὰ ἀσκήσῃ τὴν κρατικὴν κυριαρχίαν ἐν Ἄθωνι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτῆς καὶ κατὰ τρόπον ὅλως ἀνεπηρέαστον.

Πλὴν ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον. Διότι ὡς δόγμα ἔχουσα ἀποδεχθῆ τὴν τήρησιν εἰς τὸ πολίτευμα αὐτῆς τῆς ὑπακοῆς εἰς τὰς ὑποθήκας τῆς Παραδόσεως, ἐφαρμόζουσα τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν ταύτην ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, ὡς ἐξόχως ἐθνικοῦ περιεχομένου τοιαύτην καὶ συμβάλλουσαν σταθερῶς εἰς τὴν διασφάλισιν τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου, προῆλθεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ σεβασθῇ καὶ διατηρήσῃ τὴν Παράδοσιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἡ ἰδία ἐθεμελίωσεν ἐν τῇ προσπαθείᾳ ὀργανώσεως τοῦ εἰς Ἄθωνα Μοναχικοῦ Πολιτεύματος. Εἰς τοῦτο συνέβαλε μεγάλως ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ Ἔθνους πρὸς τὴν καθολικὴν συμβολὴν τῶν Ἀθωϊτῶν Μοναχῶν εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, κοινῶς γνωστοῦ ὄντος ὅτι οὗτοι διὰ μέσου δέκα ἑκατονταετηρίδων ἀνεδείχθησαν οὐ μόνον οἱ γνήσιοι θεματοφύλακες τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως καὶ διδασκαλίας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, ἀλλὰ καὶ οἱ σταθεροὶ καὶ γενναῖοι φρουροὶ τοῦ ἀθανάτου καὶ ἀκαταλύτου Ἑλληνικοῦ κλέους.

Ὅθεν, ὅλως αὐτοπροαιρέτως κινουμένη, ὑπεχρέωσεν ἑαυτὴν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Μοναχικὴν Πολιτείαν τοῦ Ἄθωνος ὡς αὐτοδιοίκητον Κοινότητα, ἣν διωργάνωσεν ὡς τοιαύτην διοικουμένην ἐσωτερικῶς κατὰ τὸ ἔκπαλαι ἰσχῦσαν προνομιακὸν καθεστώς, κατοχυρώσασα μάλιστα τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ τοιούτου τρόπου διοικήσεως αὐτῆς διὰ διατάξεως, τιθεμένης ὑπὸ τοῦ Συνταγματικοῦ Νομοθέτου (δυνάμει τῆς ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου 1935 Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως διετηρήθησαν ἐν ἰσχύϊ, θεωρούμεναι ὡς μηδέποτε καταργηθεῖσαι, αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 109-112 τοῦ Συντάγματος 1927, παραλλήλως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος 1911, ἐπαναφερθεῖσαι ἐν ἰσχύϊ διὰ τοῦ ἀπὸ 10 Ὀκτωβρίου 1935 ψηφίσματος τῆς Ε' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως, διαλαμβάνουσαι εἰδικῶς περὶ τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Βλ. καὶ ἄρθρον 103 τοῦ Συντάγματος τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952).

Ἐσωτερικὸν τοῦ Καθολικοῦ Μεγίστης Λαύρας.

Ἐν τοσούτῳ ὅμως, καθηκόντως καὶ νομίμως, ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὴν τὴν καθολικὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς κρατικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καθορίσασα τὴν μέθοδον ἐφαρμογῆς αὐτῆς διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς κρατικῆς ἐποπτείας καθόλου κατὰ τὸ διοικητικὸν μέρος, δι' εἰδικῆς διατάξεως τοῦ κοινοῦ νομοθέτου προβλέψασα διὰ τὴν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ τὸν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τρόπον τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς.

2. Οὕτω, κατὰ τὸ ἰσχῦον δίκαιον, ἡ διοργάνωσις τοῦ κρατοῦντος Μοναχικοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οὖσα πρὸς μείζονα κατασφάλισιν τοῦ καθεστῶτος αὐτοῦ κατωχυρωμένη δι' εἰδικῆς διατάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, προβάλλει καθωρισμένη διὰ νόμου τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἐν τῇ πράξει ἐφαρμοζομένη διὰ τοῦ ἀπὸ 10/16 Σεπτεμβρίου 1926 Νομοθ. Διατάγματος, οὕτινος ἡ ἐν λεπτομερείαις καθεστωτικὴ διαμόρφωσις καθορίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῶν εἰδικῶν τούτου διατάξεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν τοιούτων τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924, ὅστις ἐκπονηθεὶς ὑπὸ πενταμελοῦς ἐξ Ἀθωϊτῶν Πατέρων συγκροτηθείσης Ἐπιτροπῆς βάσει τῶν ἀπ' αἰώνων ἰσχυσάντων Αὐτοκρατορικῶν Χρυσοβούλλων τε καὶ Τυπικῶν, Πατριαρχικῶν Σιγιλλίων, Σουλτανικῶν Φιρμανίων, ἰσχυσάντων Γενικῶν Κανονισμῶν καὶ ἀρχαιοτάτων Μοναχικῶν Θεσμῶν καὶ Καθεστώτων, ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς ἐν Καρυαῖς Ἁγίου Ὄρους ταυτοχρόνως συνελθούσης Ἁγιορειτικῆς Συνελεύσεως, τουτέστι τῆς ἐκτάκτου Διπλῆς Ἱ. Συνάξεως.

Κατὰ συνδεδυασμένην δ' ἐφαρμογὴν τῶν ἄρθρων 103 τοῦ Συντάγματος τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952, 1 τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, 12 καὶ 188 § β' τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924, ἡ καθεστωτικὴ νομοθετικὴ διασκευὴ τοῦ κρατοῦντος Μοναχικοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ἁγίου Ὄρους κυρίαν βάσιν ἔχει τὸ περιεχόμενον τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926. Πᾶσα διάταξις τοῦ Κατα-

στατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924, προσκρούουσα τυχὸν εἰς τοιαύτην τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, δὲν θεωρεῖται ἰσχύουσα καὶ συνεπῶς δὲν τυγχάνει ἐφαρμογῆς.

Τοῦτο, διότι τὸ κοινὸν περιεχόμενον τῶν διατάξεων τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926 καὶ τῶν μὴ ἀντικειμένων εἰς αὐτὰς διατάξεων τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924 συνιστᾷ τὸ πλῆρες καθεστωτικὸν καὶ ἰσχῦον Μοναχικὸν Πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀποτελοῦν ἐξαιρετικὸν δίκαιον. Τὸ κῦρος τῶν ἔκπαλαι ἰσχυσάντων νομοθετικῶν καθεστώτων καὶ Ἁγιορειτικῶν Μοναστικῶν Θεσμῶν τοῦ Ἄθωνος ἰσχύει καθ' ὃ μέρος ρητῶς καθιερώθη κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924 καὶ τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, κατὰ τὸ μὴ περιληφθὲν μέρος αὐτῶν μὴ ἰσχῦον παντάπασιν, ἀποδεκτὸν γινόμενον καὶ μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτοῦ ὡς ἑρμηνευτικοῦ καὶ μόνου στοιχείου τῶν διεπουσῶν νῦν τὸ Μοναχικὸν Πολίτευμα τοῦτο ἑλληνικῶν νομοθετικῶν διατάξεων.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πρῖσμα ἀντιμετωπίζεται, εἰ καὶ εὐρύτερον, καὶ ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἰσχὺς τῶν καθόλου ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἤτοι τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ἄλλωστε τὸ ἔννομον κῦρος ἰσχύει καὶ κρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν, ἐρρωμένον ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952.

3. Ὅθεν, ἡ ἐν τῇ Ἀθωΐτιδι Μοναχικῇ Πολιτείᾳ ἄσκησις τῆς Μοναστικῆς διοικητικῆς ἐξουσίας προβάλλει ἰδιόρρυθμος. Καθωρισμένη τόσον κατὰ τοὺς διαφόρους τρόπους ἐκδηλώσεως τῶν θεμάτων αὐτῆς, ὅσον καὶ κατὰ τὰ ὄργανα ἀσκήσεως καὶ ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν τῇ πράξει, εἰδικώτερον ἐμφανίζει ἄσκησιν περιωρισμένης αὐτοδιοικήσεως καὶ καθολικὴν ἔλλειψιν πολιτικῆς κυριαρχίας, ὡς τῆς ὁλοκληρωτικῆς τοιαύτης ἀνηκούσης εἰς τὸ κυρίαρχον Ἑλληνικὸν Κράτος καὶ ἀσκουμένης ὑπ' αὐτοῦ. Δοτὴ ἑπομένως προβάλλει αὕτη, χορηγουμένη ὑπὸ τοῦ κυριάρχου Ἑλληνικοῦ Κράτους ὅλως ἐλευθέρως καὶ ἄνευ συνδρομῆς νομικῆς τινος ὑποχρεώσεως, ἐξικνουμένης μέχρις ὁρίων αὐτοδεσμεύσεως δι' αὐτό, ὡς αὐτοβούλως ὅλως παραχωροῦν.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἡ κατὰ παραχώρησιν διδομένη τοιαύτη αὐτοδιοίκησις κατὰ τὰ ὅρια τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς τυγχάνει αὐστηρῶς καθωρισμένη νομοθετικῶς, ἐν λειτουργίᾳ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως, τῆς ἐπιφυλάξεως τῆς λειτουργίας τῆς ὑπάτης ἐποπτείας ἀπὸ μέρους τῆς κυριάρχου Πολιτείας ἀσκουμένης δι' ἰδίων ὀργάνων αὐτῆς αὐτόθι, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ λόγον διατηρήσεως τοῦ ἀνεξελέγκτου κυριαρχικοῦ δικαιώματος τοῦ παραχωροῦντος Κράτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ χάριν ἐπακριβοῦς τηρήσεως τῶν «παραχωρουμένων δικαίων» ἐκ μέρους ἐκείνων ἀκριβῶς, χάριν τῶν ὁποίων ἐθεσπίσθησαν ταῦτα.

Ὡς ὑπάτη διασφάλισις τῆς διακρατήσεως τῶν «παραχωρουμένων δικαίων» προσφέρεται ὁ ἔλεγχος τῆς Ἀνωτάτης Διοικητικῆς Δικαιοσύνης τῆς Χώρας, τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀσκούμενος ὅμως ἐπὶ τῶν διοικητικῶν πράξεων τῶν κρατικῶν ὀργάνων, εἰς τὰ ὁποῖα τυγχάνει ἐμπεπιστευμένη ἡ τήρησις καὶ ἡ ἐπὶ ταύτης ἐποπτεία τῶν καθόλου ἁγιορειτικῶν καθεστώτων, μὴ ἐκτεινόμενος πέραν τούτων, τουτέστιν ἐπὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μοναχικῶν διοικητικῶν Ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνετέθη μὲν ἡ ἄσκησις διοικητικῆς ἐξουσίας, πλὴν οὐχὶ ἀνεκκλήτως καὶ δὴ εἰς τελευταῖον βαθμὸν διοικητικῆς δικαιοδοσίας.

Οὕτως, εἰς τὰ κείμενα τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 103 τοῦ Συντάγματος τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952, τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924 καὶ τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, ἀφ' ἑνὸς μὲν καθορίζεται ἡ γενικὴ προνομιακὴ θέσις τῆς Μοναχικῆς Πολιτείας τοῦ Ἄθωνος ἐντὸς τοῦ κυριάρχου Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ ἡ ἀποτύπωσις τῆς θέσεως αὐτῆς ὀργανικῶς καὶ πνευματικῶς ἐντὸς τοῦ νομοκανονικοῦ καθεστῶτος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσδιορίζεται ἡ μορφὴ τῆς ἀσκήσεως τῆς Μοναχικῆς Διοικήσεως καὶ καθορίζονται τὰ θέματα τῆς ἁρμοδιότητος τῶν ἐπὶ τοῦτο Μοναστικῶν καὶ πολιτειακῶν ἀρχῶν, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν τῇ πράξει ἀσκήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῆς Μοναστικῆς διοικητικῆς ἐξουσίας.

Παράλληλος προβάλλει, ὡσαύτως, ἡ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἄσκησις τῆς Μοναχικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς Μοναστηριακῆς περιουσίας.

4. Τὸ πρῶτον στάδιον ἐκδηλώσεως τῆς λειτουργίας τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀνάγεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν Ἱ. Μονῶν καὶ τὴν τοιαύτην ἐπὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν, ἤτοι Σκητῶν, Κελλίων, Καλυβῶν, Ἡσυχαστηρίων καὶ Καθισμάτων, ἣν ἐπὶ τούτων ἀσκοῦν αὗται ὡς μόναι κυρίαρχοι.

α'. Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 9 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διοικητικοῦ περιεχομένου γενικῆς φύσεως, ἀναγνωρίζουσα καὶ πάλιν τὸ ἔκπαλαι ἰσχῦσαν καθεστὼς εἰς Ἄθωνα, ὁρίζει ὅτι ἑκάστη κυρίαρχος Ἱ. Μονὴ εἶναι αὐτοδιοίκητος. Διοικεῖται τουτέστι συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ ἰδία συντάσσει καὶ ψηφίζει διὰ τῶν ἐν αὐτῇ

Μετάβασις εἰς τὴν Τράπεζαν, προπορευομένου τοῦ Ἡγουμένου.

Ἡ Τράπεζα τῆς Μεγίστης Λαύρας.

Προϊσταμένων Ἀρχῶν. Διὰ τὸ σύμφωνον ὅμως τοῦ περιεχομένου τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τούτου πρὸς τὸ κείμενον τῶν διατάξεων τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπεφυλάχθη τὸ δικαίωμα τοῦ πρὸς τοῦτο ἐλέγχου εἰς ὑπερτέραν τῆς Μοναστηριακῆς διοικητικὴν ἐν Ἄθωνι Ἀρχήν, ἤτοι τὴν Ἱ. Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἥτις ἐγκρίνει τὸν Ἐσωτερικὸν Κανονισμὸν τοῦτον καὶ ἐποπτεύει ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας αὐτοῦ.

Ὁ Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς ἑκάστης Ἱ. Μονῆς, σύμφωνος πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἰς ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων αὐτοῦ καθορίζει τὴν κανονικὴν μορφὴν τῆς Ἱ. Μονῆς, ἂν τουτέστιν αὕτη εἶναι Κοινόβιος ἢ Ἰδιόρρυθμος, τὸν τρόπον ἐκλογῆς τῶν Προϊσταμένων ἐν ταύτῃ Ἀρχῶν, τὴν ἔκτασιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ ὑποχρεώσεων, τὰ περὶ τῶν Μοναχῶν τῆς Ἱ. Μονῆς ἐν γένει, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας αὐτῆς, τὰ τῆς τηρήσεως βιβλίων, διαφυλάξεως ἱ. λειψάνων, συντηρήσεως κειμηλίων καὶ βιβλιοθηκῶν τῆς Ἱ. Μονῆς.

β'. Κύριον καὶ διαρκὲς διοικητικὸν σῶμα ἑκάστης Ἱ. Μονῆς εἶναι ἡ Ἱ. Σύναξις τῶν Προϊσταμένων, ἥτις εἰς τὰς Κοινοβιακὰς Ἱ. Μονὰς εἰδικώτερον καλεῖται Γεροντία, ἀσκοῦσα τὴν διοίκησιν τῆς Ἱ. Μονῆς ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ καὶ ρυθμίζουσα τὰ γενικῆς φύσεως ζητήματα, ὡς εἶναι αἱ δικαστικαὶ ὑποθέσεις, αἱ συνομολογήσεις δανείων, αἱ ἀνταλλαγαὶ κτημάτων, ἡ ἀπότισις χρέους, αἱ νέαι οἰκοδομικαὶ ἢ οὐσιώδεις ἐπισκευαὶ κτιρίων, ἡ πρόσληψις τῶν δοκίμων, ἡ κουρὰ καὶ αἱ χειροτονίαι τῶν Μοναχῶν, οἱ διορισμοὶ οἰκονόμων εἰς Μετόχια, αἱ ἀποστολαί, αἱ ἀγοραὶ κειμηλίων ἢ κτημάτων, αἱ μισθώσεις κ.ἄ. Ἡ Ἱ. Σύναξις τῶν Προϊσταμένων, ὡς καὶ ἡ Γεροντία, συνεδριάζουσαι δέον νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἀπαρτίᾳ καὶ νὰ τηροῦν πρακτικά. Ἀποφασίζουν δ' ἐπὶ παντὸς θέματος κατὰ πλειοψηφίαν.

Εἰδικώτερον ἡ ἄσκησις τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ἐν ταῖς Ἱ. Μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐκδηλοῦται ὡς ἑξῆς :

1. Κοινόβιοι Ἱ. Μοναί. Ἡ ἐν τοῖς Κοινοβίοις διοικητικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται : αα) Ὑπὸ τῆς Γεροντίας, τουτέστι τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Προϊσταμένων τοῦ Κοινοβίου, εἰς πρῶτον βαθμόν, τῶν μελῶν αὐτῆς ἐκλεγομένων κατὰ τὸ ἄρθρον 108 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ κατ' ἀριθμόν, ὃν ὁρίζει ὁ Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς τῆς Ἱ. Μονῆς.

ββ) Ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Ἡγούμενος μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀσκοῦν τὴν ἐκ τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς ἀναβλύζουσαν περιωρισμένην διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ Κοινοβίῳ, ἀποτελοῦντες τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τῆς Γεροντίας καὶ ἐκτελοῦντες πᾶσαν ἀπόφασιν αὐτῆς. Ἐπὶ θεμάτων διοικητικῆς φύσεως ἀποφασίζουν κοινῶς καὶ διοικοῦν ὡσαύτως, ἀπαγορευομένης ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος πάσης μονομεροῦς ἐκ μέρους τοῦ Ἡγουμένου ἢ τῆς Ἐπιτροπῆς διενεργείας ἐπὶ διοικητικῆς μορφῆς πράξεως. Ἐν διαφωνίᾳ μεταξὺ τούτων ἀποφασίζει ἡ Γεροντία. Ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ Ἡγουμένου ἀπόπειρα συγκεντρώσεως τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ὅλης εἰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐν παραγνωρισμῷ ἢ σφετερισμῷ τῆς ἐξουσίας τῆς Γεροντίας καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς, μετὰ διπλῆν παρατήρησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Γεροντίας, ἀναγραφομένην εἰς τὰ πρακτικά, ἐπιφέρει τὴν παῦσιν αὐτοῦ, ἀποφασιζομένην ὑπὸ τῶν δύο τρίτων ἐκ τῶν μελῶν τῆς Γεροντίας. Ἐφ' ὅσον ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος δὲν ἀποδεχθῇ τὴν παῦσιν τοῦ Ἡγουμένου, ἐπεμβαίνει μετὰ πρόσκλησιν κανονικὴν ἡ Ἱ. Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἐπιλύει τὴν ἀναφυεῖσαν διένεξιν.

Ἡ ἄσκησις τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας προσήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Ἡγούμενον. Οὗτος, ἀποτελῶν τὸ πρότυπον ὑποδειγματικῆς ζωῆς ἐν τῷ Κοινοβίῳ, συμβολίζει συγχρόνως καὶ τὸ πρὸς τοῦτο ἀξιομίμητον παράδειγμα, διδάσκων ἅμα καὶ διαφωτίζων τοὺς Πατέρας, ἔτι δ' ἀποβλέπων ἐπὶ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως αὐτῶν, προλαμβάνων ἐκτροπὰς καὶ καθοδηγῶν πάντας ἐπὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ὑπεσχημένον προορισμὸν αὐτῶν.

2. Ἰδιόρρυθμοι Ἱ. Μοναί. Ἡ ἐν ταῖς Ἰδιορρύθμοις διοικητικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται : αα. Ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Προϊσταμένων, ἐκλεγομένων συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 108 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ κατ' ἀριθμόν, ὃν ὁρίζει ὁ Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς τῆς Ἱ. Μονῆς.

ββ. Ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, οὔσης διμελοῦς ἢ τριμελοῦς. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Προϊσταμένων καὶ ἐνασκεῖ τὴν διοίκησιν τῆς Ἱ. Μονῆς συμφώνως πρὸς τὸ Ἐσωτερικὸν Κανονισμὸν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἄσκησις διοικήσεως ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς προβάλλει ὅλως περιωρισμένη, καὶ δὴ ἐντὸς ὡρισμένων καθηκόντων, καθοριζομένων ὑπὸ τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς, ὡς τῆς εὐρυτέρας ἀσκήσεως τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ἀνηκούσης εἰς τὴν Ἱ. Σύναξιν τῶν Προϊσταμένων.

3. Κοινόβιοι καὶ Ἰδιόρρυθμοι Ἱ. Μοναί. Αἱ διοικητικοῦ περιεχομένου ἀποφάσεις τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν καθόλου δημιουργοῦν ἀφ' ἑαυτῶν ὑποχρέωσιν ἐκτελέσεως καὶ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἐκδίδονται συμφώνως πρὸς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν εἶναι νόμῳ ἀνέκκλητοι, ἄλλως ὁριστικαὶ μέν, ἀλλὰ καὶ τελεσίδικοι.

Τὸ ἐκτελεστὸν τῶν ἀποφάσεων τούτων πιστοποιεῖται ὑπὸ τῆς ὑπερτάτης διοικητικῆς ἀρχῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Πολιτεία ἀσκεῖ τὴν κρατικὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἀκριβοῦς περιεχομένου τῶν Ἁγιορειτικῶν καθεστώτων. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους περιάπτει διὰ τοῦ κύρους τῆς ἐκτελέσεως τὴν ὑποβαλλομένην πρὸς αὐτὸν πρὸς ἐκτέλεσιν διοικητικοῦ περιεχομένου ἀπόφασιν Μοναστηριακῆς Ἀρχῆς, χαρακτηρίζων τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς ὡς σύμφωνον πρὸς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

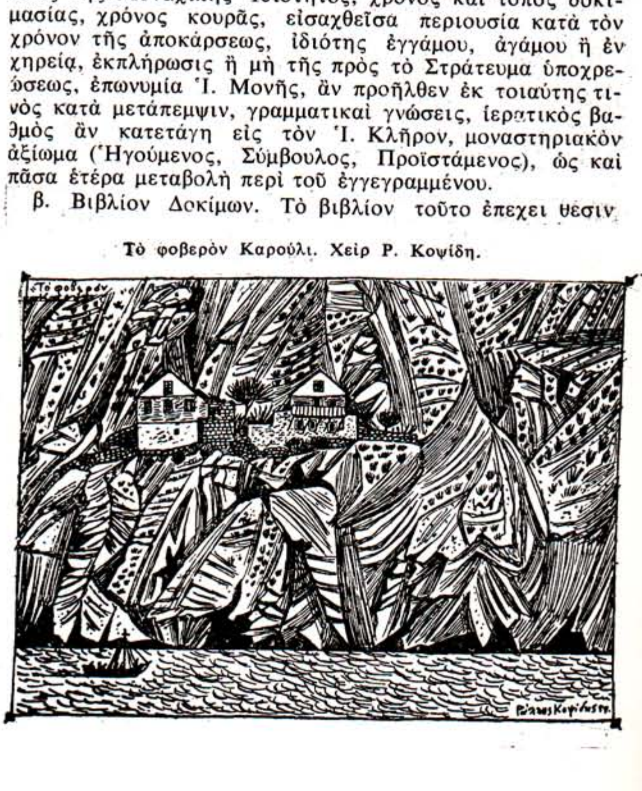
4. Ὡς ἰδιαιτέρα συμβολὴ διὰ τὴν ἐμπρέπουσαν ἄσκησιν τῆς Μοναχικῆς διοικήσεως προσφέρεται ἡ διατήρησις ὑφ' ἑκάστης Ἱ. Μονῆς, καὶ ὑπ' εὐθύνην καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἑκάστοτε ἐν αὐτῇ Μοναστηριακῆς Ἀρχῆς, τῶν Μοναστηριακῶν Βιβλίων.

Οὕτως ἑκάστη Ἱ. Μονὴ τηρεῖ ὑποχρεωτικῶς τὰ ἑξῆς βιβλία : α. Μοναχολόγιον. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἐπέχον θέσιν μητρῴου τῶν μελῶν τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος καὶ διαθέτον ἴδιον φύλλον δι' ἕκαστον τῶν Μοναχῶν, σκοπὸν ἔχει τὴν σημείωσιν παντὸς ἀφορῶντος εἰς τὴν προσωπικὴν ἑκάστου τούτων κατάστασιν.

Ὅθεν, καταγράφονται ἐν αὐτῷ τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Μοναχοῦ στοιχεῖα. Ὄνομα κοσμικόν, ὄνομα Μοναχικόν, ἐπώνυμον, ὀνοματεπώνυμον τῶν γονέων τοῦ ἐγγεγραμμένου, ἡλικία, τόπος καταγωγῆς, ἐπάγγελμα πρὸ τῆς προσκτήσεως τῆς Μοναχικῆς Ἰδιότητος, χρόνος καὶ τόπος δοκιμασίας, χρόνος κουρᾶς, εἰσαχθεῖσα περιουσία κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποκάρσεως, ἰδιότης ἐγγάμου, ἀγάμου ἢ ἐν χηρείᾳ, ἐκπλήρωσις ἢ μὴ τῆς πρὸς τὸ Στράτευμα ὑποχρεώσεως, ἐπωνυμία Ἱ. Μονῆς, ἂν προῆλθεν ἐκ τοιαύτης τινὸς κατὰ μετάπεμψιν, γραμματικαὶ γνώσεις, ἱερατικὸς βαθμὸς ἂν κατετάγη εἰς τὸν Ἱ. Κλῆρον, μοναστηριακὸν ἀξίωμα (Ἡγούμενος, Σύμβουλος, Προϊστάμενος), ὡς καὶ πᾶσα ἑτέρα μεταβολὴ περὶ τοῦ ἐγγεγραμμένου.

β. Βιβλίον Δοκίμων. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐπέχει θέσιν

Τὸ φοβερὸν Καρούλι. Χεὶρ Ρ. Κοψίδη.

μητρώου τῶν κατατασσομένων εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν δοκίμων Μοναχῶν καὶ εἶναι συντεταγμένον καθ' οἷον καὶ τὸ Μοναχολόγιον τρόπον.

γ. Μοναχολόγιον Ἐξαρτηματικῶν Μοναχῶν. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐπέχει θέσιν μητρώου τῶν εἰς τὴν κυρίαρχον Ἱ. Μονὴν ὑπαγομένων ἐξαρτηματικῶν Μοναχῶν καὶ δοκίμων καὶ εἶναι συντεταγμένον καθ' οἷον καὶ τὸ κύριον Μοναχολόγιον τρόπον.

δ. Πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων τῆς Ἱ. Μονῆς.

ε. Βιβλίον Πρακτικῶν τοῦ Μοναστηριακοῦ Συμβουλίου (Ἡγουμενοσυμβουλίου, Ἐπιτροπῆς μετὰ τοῦ Ἡγουμένου, Ἐπιτροπῆς).

στ. Βιβλία Λογιστικά, ἤτοι:

αα. Καθημερινὸν Πρόχειρον (Ἡμερολόγιον).

ββ. Καθολικὸν ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

γγ. Ταμείου ἢ καὶ Προϋπολογισμοῦ, καὶ

δδ. Ἀποθήκης.

ζ. Κτηματολόγιον. Τὸ βιβλίον τοῦτο σκοπὸν ἔχει τὴν καταγραφὴν τῆς ἀκινήτου περιουσίας τῆς Ἱ. Μονῆς, ὁριζομένου εἰδικοῦ φύλλου δι' ἕκαστον τῶν κτημάτων, καὶ τὴν σημείωσιν τοῦ τρόπου τῆς κτήσεως αὐτῶν, τῶν ἐπικειμένων τυχὸν βαρῶν ἢ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ δουλειῶν, τῆς ἐκτάσεως, τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν ἐπελθουσῶν ἐν τοῖς κατόπιν ἐπὶ τούτου μεταβολῶν.

η. Βιβλίον ἀπογραφῆς κινητῶν. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιλαμβάνει τὴν ἀπογραφὴν τῆς κινητῆς περιουσίας τῆς Ἱ. Μονῆς, ὡς καὶ τὰς ἐπὶ ταύτης ἐπερχομένας μεταβολάς.

θ. Βιβλίον κειμηλίων. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει τὴν καταγραφὴν τῶν χειρογράφων, βιβλίων καὶ ἱερῶν ἀμφίων, ἱερῶν λειψάνων, ἀρχαίων μνημείων ἢ καθόλου σκευῶν τῆς Ἱ. Μονῆς, διαφυλαττομένων πάντοτε ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην τῆς ἑκάστοτε Μοναστηριακῆς Ἀρχῆς, ὄντων δ' ἀναπαλλοτριώτων εἰς τὸν αἰῶνα.

5. Ἡ ὑποτελὴς Ἱ. Μονή, στερουμένη ἰδίας νομικῆς προσωπικότητος, δὲν ἀσκεῖ διοικητικὴν ἐξουσίαν, προσήκουσαν εἰς κυρίαρχον διοικητικὸν συλλογικὸν ὄργανον. Τοῦτο, διότι ἐκτείνεται ἐπ' αὐτῆς πλήρως ἡ διοικητικὴ Ἐξουσία τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, σαφέστερον τοῦτο ἐκδηλοῦται, περιγραφομένης ἐν τῷ Καταστατικῷ Χάρτῃ αὐτοῦ ἐκτενῶς τῆς καθόλου διοικητικῆς ἐξουσίας τῶν κυριάρχων Ἱ. Μονῶν ἐπὶ τῶν καθόλου ἐξαρτημάτων αὐτῶν.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὰς αὐτόθι Σκήτας προβλέπεται νομοθετικῶς ἡ ἐν αὐταῖς ἄσκησις διοικητικῆς ἐξουσίας, πλὴν οὐχὶ ἀνεξαρτήτου τοιαύτης, ἀλλὰ δοτῆς καὶ κατὰ παραχώρησιν τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς προβαλλούσης. Ἡ ἔκτασις τῆς τοιαύτης διοικητικῆς ἐξουσίας διαγράφεται ἐν τῷ Ἐσωτερικῷ Κανονισμῷ ἑκάστης Σκήτης, ὅστις δέον νὰ εἶναι ἐγκεκριμένος ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς καὶ ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Τὴν τοιαύτην, δοτὴν καὶ περιωρισμένην, διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ Σκήτῃ ἀσκοῦν ὁ Δικαῖος, οἱ Σύμβουλοι, καὶ ἡ Ἱ. Σύναξις τῶν Γερόντων αὐτῆς.

αα) Ὁ Δικαῖος, ἀσκῶν τὴν περιωρισμένης φύσεως διοικητικὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ὑποχρεοῦται εἰς συνεργασίαν μετὰ τῶν Συμβούλων πρὸς ρύθμισιν παντὸς θέματος καὶ δὴ ἐπιλύσεως τούτου μετ' αὐτῶν συμβιβαστικῶς πάσῃ δυνάμει. Πᾶσα μονομερὴς πρᾶξις τοῦ Δικαίου ἢ τινὸς τῶν Συμβούλων, ἐξερχομένη τοῦ κύκλου τῶν συνήθων καθηκόντων αὐτῶν, εἶναι ἄκυρος.

ββ) Ἡ Ἱ. Σύναξις τῶν Γερόντων ἀποφαίνεται ἐπὶ τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τῆς Σκήτης, ἀναγομένων ἐνώπιον αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Δικαίου καὶ τῶν Συμβούλων. Πλὴν πᾶσα ἀπόφασις αὐτῆς δέον νὰ τύχῃ ἐπικυρώσεως ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς, ἵνα ἔχῃ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογήν.

γγ) Ἑκάστη Σκήτη ἔχει ἰδίαν σφραγῖδα, φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς τοιοῦτον. Εἶναι δὲ διῃρημένη εἰς τρία ἢ τέσσαρα τμήματα, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Συμβούλων, οἵτινες κρατοῦν ἀνὰ ἓν τῶν τμημάτων αὐτῆς. Ἐκ τῶν τμημάτων τούτων κρατοῦνται παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς διορισθέντων Συμβούλων δύο μὲν ἐπὶ τεσσάρων τοιούτων, ἓν δὲ ἐπὶ τριῶν ἐκ τούτων.

Ἡ χρῆσις τῆς σφραγῖδος ταύτης περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ἀνταλλασσόμενα μετὰ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἔγγραφα, ὡς καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐλέη καὶ ἄλλα βοηθήματα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Ἐποπτεία ἐπὶ τῆς Μοναχικῆς Διοικήσεως. Α'. Προϊστορία: Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Μοναχικοῦ Βίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος (1584), τὴν ἄσκησιν τῆς ἐποπτείας καὶ ἐν γένει τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ἐπὶ πάντων τῶν αὐτόθι βιούντων Μοναχῶν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Παχωμιανοῦ Συνοικισμοῦ, ἤσκει εἷς μοναστικὸς ἄρχων, συμβολίζων τὸν τύπον τοῦ Γενικοῦ Ἀββᾶ, ἤτοι ὁ Πρῶτος.

Ὁ Πρῶτος ἕδραν εἶχεν ἀρχικῶς τὸν πορθμὸν τοῦ Ξέρξου, ὅπου ἥδρευεν ὡσαύτως ἡ Καθέδρα τῶν Γερόντων, βραδύτερον δέ, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Θ' αἰῶνος, τὰς Καρυάς.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Πρώτου ἐγίνετο ἐκ τῶν πλέον ἐναρέτων ἐκ τῶν Μοναχῶν καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν αὐτόθι βιούντων ἀσκητῶν (βλ. σχετικῶς Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ, Α' Τυπικόν, τύπος κη', Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου, Β' Τυπικόν, ἀμφότερα παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 149, 153), μέχρι τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπήχθη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κανονικὴν ἐξουσίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, Χρυσόβουλλον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1312 1313, παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 190 - 194), ὁπότε οὗτος, ὑπὸ τῶν Μοναχῶν ἐκλεγόμενος, ἐχειροθετεῖτο πάντοτε ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἔχοντος καὶ τὸ κανονικὸν δικαίωμα τῆς παύσεως ἢ τῆς ἀποδοχῆς τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ (Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου, Δ' Τυπικόν, παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 197 - 199).

α. Ὁ Πρῶτος ἤσκει καθολικὴν ἐξουσίαν, ἤτοι διοικητικήν, κανονικὴν καὶ πειθαρχικήν, ἐπὶ πάντων τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀσκουμένων Μοναχῶν, ὀφειλόντων πλήρη πρὸς αὐτὸν ὑποταγήν.

Εἰδικώτερον: αα. Ἡ διοικητικὴ ἐξουσία τοῦ Πρώτου ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν κάτωθι περιπτώσεων, ἤτοι εἰς: 1ον Ἐκλογήν, ἐγκαθίδρυσιν, μετάθεσιν ἢ καὶ παῦσιν τῶν Ἡγουμένων, ἄσκησιν διοικητικῆς ἐποπτείας καὶ ἐπιστασίας ἐπὶ πασῶν τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν, ὡς καὶ τῶν Σκητῶν, Κελλίων, Μονυδρίων καὶ Ἡσυχαστηρίων. 2ον Παροχὴν ἀδείας πρὸς ἐγκαταβίωσιν εἰς πάντα ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς καὶ ἀγορὰν Κελλίου ἢ κτῆσιν ἀδεσπότου περιοχῆς, ἐξόδου παντὸς Ἀθωΐτου Μοναχοῦ ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἐγκαταβιώσεως αὐτοῦ ἢ εἰσόδου ξενοκουρίτου ἀσκητοῦ εἰς οἱονδήποτε Μοναστικὸν ἁγιορειτικὸν κατάλυμα.

ββ. Ἡ κανονικὴ ἐξουσία τοῦ Πρώτου ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν κάτωθι περιπτώσεων, ἤτοι εἰς: 1ον Χειροτονίαν τῶν Ἡγουμένων, ἐκτὸς ἐκείνων τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς καὶ χειροθεσίαν ὑποδιακόνων καὶ ἀναγνωστῶν. 2ον Ἔκδοσιν τοῦ συναινετικοῦ κανονικοῦ γράμματος πρὸς ἔνταξιν εἰς τὸν Ἱ. Κλῆρον ἐν βαθμοῖς πρεσβυτέρου ἢ διακόνου παντὸς Μοναχοῦ Ἀθωΐτου. 3ον Ἄσκησιν κανονικῆς ἐξουσίας ἐπὶ πάντων τῶν Ἀθωϊτῶν ἱερομονάχων καὶ ἱεροδιακόνων ὡς καὶ διορισμοῦ πνευματικῶν (ἐξομολόγων) καὶ 4ον Καθιέρωσιν τῶν Ἱ. Ναῶν.

γγ. Ὁ Πρῶτος ὡς ἐμβλήματα τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἔφερε κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας φαιλόνιον μετὰ πολυσταυρίων, ἐπιγονάτιον, ὡς καὶ σταυρὸν ἐπὶ τοῦ καπασίου ὡς οἱ Ἀρχιερεῖς. Κατὰ δὲ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας ἐψάλλετο ἡ φήμη αὐτοῦ (μνημόσυνον τοῦ ὀνόματος).

β. Ὁ Πρῶτος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀσκήσεως τῆς καθολικῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, τὸ μὲν πρὸς ταχυτέραν διεκπεραίωσιν τῆς ὅλης ὑπηρεσίας, τὸ δὲ πρὸς ἀντιμετώπισιν σπουδαίας, εὐρυτέρας φύσεως, ζητημάτων, συνεπικουρεῖτο: αα. Ἐκ βοηθῶν Μοναχῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετίθετο ἡ ἄσκησις ἰδιαιτέρων καθηκόντων ἢ ἡ ἐκτέλεσις τινῶν διακονημάτων. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Οἰκονόμος, οἱ Ἐπιτηρηταί, οἱ Σύμβουλοι, οἱ Συμπράκτορες (ὁ Ἐκκλησιάρχης, οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ [νεωκόροι, δομέστικοι], ὁ Πνευματικός), οἱ Πνευματικοὶ Πατέρες.

ββ. Ἐκ διοικητικοῦ σώματος, συμβουλευτικὸν ἔχοντος χαρακτῆρα. Τοῦτο τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο Καθέδρα τῶν Γερόντων, ἥδρευε δ' ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ξέρξου, ὅπου πλεῖστα ὑπῆρχον Μονύδρια, Ἀπὸ δὲ τοῦ Η' αἰῶνος ἐκαλεῖτο Καθολικὴ Σύναξις τῶν Ἡγουμένων ἢ μεγάλη Μέση, ἕδραν ἔχον τὰς Καρυάς, ὅπου ἥδρευε καὶ τὸ Πρωτᾶτον. Ἡ μεγάλη Μέση συνεκροτεῖτο ἐκ τοῦ Πρώ-

του, προεδρεύοντος τῶν συνεδριῶν αὐτῆς, ἐκ τῶν Συμβούλων τοῦ Πρώτου, καὶ ἐκ πάντων τῶν Ἡγουμένων τῶν Ἱ. Μονῶν, οἵτινες ἅπαντες ἐκαλοῦντο ὑπουργοὶ (μαθηταί, ὑποτακτικοί). Ἡ μεγάλη Μέση συνεδρίαζε συνήθως καθ' ἡμέρας ὁριζομένας ὑπὸ τῶν Τυπικῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀπεφάσιζε περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πρώτου, ὡς καὶ περὶ διορισμοῦ τοῦ Οἰκονόμου, τῶν Ἐπιτηρητῶν, τῶν Συμβούλων καὶ τῶν Συμπρακτόρων αὐτοῦ. Ἔδιδε δέ, τέλος, τὴν γνώμην αὐτῆς καὶ καθωδήγει τὸν Πρῶτον ἐπὶ τὴν ἐπίλυσιν σοβαρῶν διὰ τὸν Μοναχικὸν κόσμον τοῦ Ἄθωνος ζητημάτων.

γ. Τὸ Πρωτάτον, κατ' ἐξοχὴν συμβολίζον ὅλον τὸ «Κοινόν», συνετηρεῖτο ἐξ ὑποχρεωτικῶν πρὸς αὐτὸ εἰσφορῶν τῶν Ἱ. Μονῶν, Κελλίων, Σκητῶν καὶ λοιπῶν Μοναστικῶν καταλυμάτων, τῶν καλουμένων «συδοσιῶν». Ἐκτὸς δὲ τούτου παρείχετο εἰς αὐτὸ καὶ εἰσφορὰ τοῦ Βασιλέως, εἰσεκομίζοντο δ' εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ ἔσοδα ἐξ ἐλεῶν χριστιανῶν, πωλήσεως Κελλίων κ.λ.π. (ἐπὶ πάντων τῶν ἀνωτέρω βλ. εἰδικώτερον Παν. Ἰ. Παναγιωτάκου, Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, Δ', «τὸ Δίκαιον τῶν Μοναχῶν», σ. 439 κ. ἑξ., 1957).

Β'. Ἰσχῦον Δίκαιον: 1. Τὸ δεύτερον στάδιον ἐκδηλώσεως τῆς λειτουργίας τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐκ τοῦ νόμου προβάλλει ἀνατεθειμένον εἰς ὑπερτέρας τῶν Μοναστηριακῶν, διοικητικῶς, Ἀρχάς, αἵτινες, ἐξωπλισμέναι διὰ διαφόρων, διοικητικοῦ χαρακτῆρος ἁρμοδιοτήτων, εἶναι αἱ ἑξῆς:

Α'. Ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους: α) Ἡ ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀποτελοῦσα τὸ βουλευτικὸν σῶμα τοῦ Ἁγιωνύμου Τόπου, εἶναι ταυτοχρόνως τὸ ἱεραρχικῶς προϊστάμενον διοικητικὸν ὄργανον τῶν κυριάρχων Ἱ. Μονῶν.

Ἡ Ἱ. Κοινότης εἶναι σῶμα διαρκές, ἕδραν ἔχον τὰς Καρυὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Συγκροτεῖται δὲ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν κ' Ἱ. Μονῶν, ἤτοι ἑνὸς ἐξ ἑκάστης ἐξ αὐτῶν, ἐκλεγομένων βάσει τῶν Ἐσωτερικῶν Κανονισμῶν ἐντὸς τοῦ πρώτου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους τὸ βραδύτερον, μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἱ. Μονῆς τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ἐκ τῶν διακρινομένων ἐπὶ συνέσει καὶ ἀνεπιλήπτῳ βίῳ, προτιμωμένων πάντοτε τῶν κεκτημένων ἐκκλησιαστικὴν μόρφωσιν καὶ ἐγκύκλιον παιδείαν. Ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀντιπροσώπων τούτων εἶναι ἐνιαυσία, δυναμένη νὰ παραταθῇ καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη δι' ἐκλογῆς αὐτῶν ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Ἱ. Μονῆς.

Ἡ Ἱ. Κοινότης συνεδριάζει κατὰ δύο τρόπους ἤτοι: α) Τακτικῶς, τρὶς τῆς ἑβδομάδος. β) Ἐκτάκτως, ὁσάκις παραστῇ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη. Τὰ περὶ τοῦ τρόπου συνεδριῶν αὐτῆς κανονίζονται δι' Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ, ὑπὸ ταύτης συντασσομένου. Πάντως ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἑκάστης συνεδρίας (συνάξεως) καταρτίζεται ὑπὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ αὐτῆς ὀργάνου, τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας, ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν συζητητέων θεμάτων κατὰ τὴν ἑπομένην τοιαύτην, φερόντων τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῆς καταθέσεως αὐτῶν, ἐκτὸς ἂν ὑπόθεσίς τις κηρυχθῇ κατεπείγουσα παρὰ τῆς Ἱ. Κοινότητος, ὁπότε καὶ συζητεῖται παρ' αὐτῆς κατὰ προτίμησιν. Ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν συζητητέων θεμάτων διανέμεται εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους ἀπὸ τῆς προηγουμένης.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἱ. Κοινότητος ἐνεργοῦνται παρουσίᾳ πάντοτε τοῦ Πρωτεπιστάτου. Οὗτος εἰσάγει τὰς συζητητέας ὑποθέσεις, δίδει καὶ ἀφαιρεῖ τὸν λόγον πρὸς συζήτησιν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους κατὰ τὴν καθωρισμένην ἱεραρχικὴν τάξιν αὐτῶν, ἀνακαλῶν τὸν ἐκ τούτων παρεκτρεπόμενον κατὰ τὴν συζήτησιν, ὄντινα ἀδείᾳ τῆς Ἱ. Συνάξεως δύναται καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τῆς αἰθούσης. Τοῦ οὕτω δὶς ἀποβληθέντος ἐκ τῆς Ἱ. Συνάξεως ἀντιπροσώπου ζητεῖται ἡ ἀντικατάστασις παρὰ τῆς Ἱ. Μονῆς αὐτοῦ. Ἡ Ἱ. Κοινότης συνεδριάζει ἐν ἀπαρτίᾳ ὁσάκις παρίστανται τὰ $^{2}/_{3}$ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἤτοι δεκατέσσαρες ἀντιπρόσωποι. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν, διαρκούσης τῆς συνεδρίας, μέλη τινὰ τῆς Ἱ. Συνάξεως ἀπομακρυνθοῦν ὁπωσδήποτε ἐξ αὐτῆς, ἡ συνεδρία ἐξακολουθεῖ καὶ ἐγκύρως ἀποφασίζει ἡ Ἱ. Σύναξις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπαρτίας, ἐφ' ὅσον τὰ ὑπολειφθέντα μέλη αὐτῆς εἶναι τουλάχιστον ἕνδεκα. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἱ. Κοινότητος λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν, καταχωρίζόμεναι εἰς εἰδικὸν βιβλίον, θεωροῦνται δ' ὁριστικαὶ μόνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν ὑπ' αὐτῆς, ὅτε καὶ μόνον ἀπολύονται τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ ὑποθέσεως κηρυχθείσης ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως ὡς κατεπειγούσης. Οὐδεὶς ἀντιπρόσωπος καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ἐν τοῖς πρακτικοῖς, δικαιούμενος εἰς καταχώρισιν ἐν αὐτοῖς τῆς ἰδιαιτέρας γνώμης αὐτοῦ. Ἡ ἐνδεχομένη ἄρνησις ἀντιπροσώπου πρὸς ὑπογραφὴν τῶν πρακτικῶν συνεπάγεται συνεπείας ἐπὶ κωλυσιεργίᾳ.

Τὰ ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος, ὡς καὶ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν συντασσόμενα ἔγγραφα καὶ ἰδίᾳ τὰ πληρεξούσια γράμματα, ἐπικυρούμενα ὑπὸ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας, ἔχουν πλήρη ἰσχὺν δημοσίων ἐγγράφων ἐνώπιον πασῶν τῶν Ἀρχῶν τοῦ Κράτους. Δι' ὃ πάντα τὰ ὑπὸ ταύτης ἀποστελλόμενα ἔγγραφα, ὡς καὶ τὰ πρὸς αὐτὴν παρὰ τῶν Ἱ. Μονῶν καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν ἀπευθυνόμενα, δέον νὰ εἶναι ἀπαραιτήτως συντεταγμένα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς ἀποστελλόμενα ἔγγραφα φέρουν ἀντὶ ὑπογραφῶν τῶν ἀντιπροσώπων τὸν τύπον «ἅπαντες οἱ ἐν τῇ κοινῇ Συνάξει ἀντιπρόσωποι καὶ προϊστάμενοι τῶν εἴκοσιν Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω», καὶ σφραγίζονται ὑπὸ τῶν Ἐπιστατῶν διὰ τῆς κοινῆς σφραγῖδος, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δυναμένων τούτων ἢ τινὸς ἐξ αὐτῶν νὰ ἀρνηθῇ τὴν σφράγισιν.

Πάντες οἱ παρὰ τῇ Ἱ. Κοινότητι ἀντιπρόσωποι τῶν κ' Ἱ. Μονῶν εἶναι ἴσοι ἀλλήλοις καὶ ἰσόψηφοι. Μόνη διάκρισις ὑπάρχει ἡ κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν τῶν Ἱ. Μονῶν παρεδρία. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὀφείλουν, πρὸ πάσης ὁριστικῆς συζητήσεως ἐνώπιον τῆς Ἱ. Κοινότητος θεμάτων διοικητικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως, νὰ τηροῦν ἐνημέρους τὰς Ἱ. Μονὰς αὐτῶν. Ἡ παραμονὴ αὐτῶν ἐν Καρυαῖς εἶναι μόνιμος καὶ ἡ παρουσία, ἀνελλιπῶς, εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Ἱ. Κοινότητος, παρεκτὸς σοβαροῦ λόγου ἀσθενείας, ὑποχρεωτική. Ἀντιπρόσωπος ἀπουσιάζων ἀδικαιολογήτως εἰς δύο συνεχεῖς συνεδρίας θεωρεῖται ὡς κωλυσιεργῶν καὶ καλεῖται εἰς ἔγγραφον ἀπολογίαν ἐγγράφως ὑπὸ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας. Ἡ ἀπολογία τοῦ ἀντιπροσώπου ὑποβάλλεται εἰς τὴν Ἱ. Κοινότητα, δυναμένην νὰ ἐπιβάλῃ ποινὴν ἐπιπλήξεως μετ' ἀναγραφῆς αὐτῆς εἰς τὰ πρακτικά. Ἐν ὑποτροπῇ ὁ ἀντιπρόσωπος καταγγέλλεται εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν αὐτοῦ, παρ' ἧς ζητεῖται ἡ ἀπροφάσιστος ἀντικατάστασις αὐτοῦ ὑπὸ ταύτης, συνεπαγομένη ἐν περιπτώσει ἀρνήσεώς της τὴν ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος ἀπόφασιν, αὐτοδικαίως λαμβανομένην, περὶ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ δικαιώματος ἀποστολῆς ἀντιπροσωπείας ἐπὶ χρονικὸν διάστημα τριῶν μέχρις ἓξ μηνῶν. Εἰς περίπτωσιν ἀναποφεύκτου ἀνάγκης ἀπουσίας τινὸς τῶν ἀντιπροσώπων, μὴ δυναμένης νὰ παραταθῇ ποτὲ πλέον τοῦ μηνός, δύναται ἡ Ἱ. Μονὴ αὐτοῦ ν' ἀναπληρώσῃ τοῦτον, ἀνατιθεμένη τὰ καθήκοντα αὐτοῦ εἰς ἀντιπρόσωπον ἑτέρας Ἱ. Μονῆς, ἀποφαινόμενον οὕτω διὰ δύο. Ἡ τοιαύτη ἀνάθεσις πραγματοῦται δι' ἐξουσιοδοτικῆς πρὸς τοῦτο ἐπιστολῆς τῆς Ἱ. Μονῆς πρὸς τὴν Ἱ. Κοινότητα. Πλὴν ὁ ἐξουσιοδοτημένος ἀντιπρόσωπος δὲν δύναται νὰ ἀναλάβῃ καὶ τρίτην ἀντιπροσώπευσιν, οὔτε δ' ἐπὶ δικαστικῆς ὑποθέσεως νὰ ἐξασκῇ τὸ πρόσθετον αὐτοῦ καθῆκον, δίδων μόνον τὴν ψῆφον τῆς Ἱ. Μονῆς αὐτοῦ. Εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἱ. Κοινότητος δέον νὰ ἀναγράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν ἑκάστοτε ἀπουσιαζόντων μελῶν αὐτῆς μετὰ τοῦ λόγου τῆς ἀπουσίας, ὃν γνωρίζουν ταῦτα εἰς τὴν Ἱ. Ἐπιστασίαν ἀπαραιτήτως.

Τὴν γραφικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἱ. Κοινότητος διεξάγει ὁ Ἀρχιγραμματεύς, ὅστις δέον νὰ εἶναι ἀδελφὸς μιᾶς τῶν Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἄθω, ἡλικίας ἀνωτέρας τῶν 25 ἐτῶν, διπλωματοῦχος Πανεπιστημίου ἢ Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐν ἐσχάτῃ δ' ἀνάγκῃ Γυμνασίου. Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς παρακάθηται ἄνευ δικαιώματος ψήφου εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Ἱ. Κοινότητος, εἰσηγεῖται ἐπὶ τῶν διαφόρων ὑποθέσεων, ἔχων δικαίωμα νὰ πληροφορῇ καὶ παρέχῃ τὴν γνώμην του ἐλευθέρως, ὅταν αὕτη ζητῆται, τηρεῖ τοὺς κώδικας πρακτικῶν, τὰ λογιστικὰ βιβλία, τὸ ἀρχεῖον, συντάσσει τὰ πρακτικὰ καὶ λοιπὰ ἔγγραφα, γενικῶς ἐπιμελούμενος ἐπὶ τῆς καθόλου κανονικῆς λειτουργίας καὶ ἐνημερότητος τοῦ γραφείου.

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς ἔχει ὑπὸ τὰς ἀμέσους αὐτοῦ διαταγὰς Ὑπογραμματέα, ὅστις δέον νὰ εἶναι ἀδελφὸς μιᾶς τῶν Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἄθω καὶ ἡλικίας ἄνω τῶν 25 ἐτῶν, κεκτημένος πτυχίον Γυμνασίου ἢ Διδασκαλείου ἢ Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ὁ Ὑπογραμματεὺς ἀναπληροῖ τὸν Ἀρχιγραμματέα, ἀπόντα ἢ κωλυόμενον.

β) Ἡ διοικητικὴ ἐξουσία τῆς Ἱ. Κοινότητος ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ δικαιώματος ἐποπτείας ἐπὶ πάσης Μοναστηριακῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἀρχῆς ἐν τῷ κυριώδει κεφαλαίῳ τῆς ἐπακριβοῦς τηρήσεως καὶ ὁμαλῆς λειτουργίας τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ ἑκάστης ἐξ αὐτῶν. Δι' ὃ πᾶς Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς Ἱ. Μονῆς, ὑπὸ ταύτης κατηρτισμένος καὶ ἐψηφισμένος, τίθεται εἰς ἰσχὺν μετὰ προηγουμένην ἔγκρισιν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος, τῆς τοιαύτης ἐγκρίσεως διδομένης ἐν τῇ περιωρισμένῃ τῆς Ἱ. Κοινότητις διοικητικῇ ἐξουσίᾳ τοῦ διαγνῶσαι τοῦτον, ὡς σύμφωνον πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Τὸ ἀνώμαλον τῆς λειτουργίας καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ ἑκάστης Ἱ. Μονῆς κινεῖ ὑποχρεωτικῶς τὴν προσοχὴν τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐπὶ οἱαδήποτε ἀφορμῇ λαμβανούσης γνῶσιν, πρὸς ἄρσιν τοῦ τυχὸν ἀτοπήματος δι' ἀναφορᾶς αὐτῆς πρὸς τὸν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἐπόπτην τῶν ἁγιορειτικῶν καθεστώτων, ἤτοι τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Ἁγίου Ὄρους.

Δικαίωμα ἐπεμβάσεως πρὸς ἄρσιν ὑφισταμένων τυχὸν ἀνωμαλιῶν εἰς Ἱ. Μονὴν δὲν ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν Ἱ. Κοινότητα ἐκ τοῦ νόμου. Κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ρητῶς ἐν τούτῳ ἀναφερομένην, ἡ Ἱ. Κοινότης ἐπεμβαίνει εἰς τὰ ἐσωτερικὰ Ἱ. Μονῆς εἰς τὰς ἑξῆς δύο, ἀποκλειστικῶς, περιπτώσεις, ἤτοι: α) Εἰς Κοινοβιακὴν Ἱ. Μονήν, ἐφ' ὅσον: αα. Προσκληθῇ ὑπὸ ταύτης πρὸς ἄρσιν διενέξεως, ἀναφυείσης μεταξὺ τῆς Γεροντίας καὶ τοῦ σώματος τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος, προκειμένης περιπτώσεως παύσεως τοῦ Ἡγουμένου. Καὶ ββ. Μετ' ἔνστασιν ἐπὶ ἐκλογῆς Ἡγουμένου, ὁπότε καὶ ἀποφαίνεται ἐπὶ τοῦ κύρους αὐτῆς ἀνεκκλήτως.

β) Εἰς πᾶσαν Ἱ. Μονήν, ἐφ' ὅσον θετικῶς πληροφορηθῇ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις αὐτῆς ἤχθη εἰς σημεῖον ἐξόχως κρίσιμον, ἐπαπειλοῦν σοβαρῶς τήν τε ὑπόστασιν καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς. Ἐν τοιαύτῃ μάλιστα περιπτώσει μετ' ἀκριβῆ ἔλεγχον τῶν ἰσολογισμῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ὀφειλῶν καὶ δανείων αὐτῆς, ὑποχρεωτικῶς ἐπεμβαίνει αὐτεπαγγέλτως καὶ λαμβάνει πᾶν τὸ προσῆκον μέτρον διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν τῆς οἰκονομικῶς παραπαιούσης Ἱ. Μονῆς.

Ὅθεν, τὸ δικαίωμα ἐποπτείας τῆς Ἱ. Κοινότητος ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν ἀσκουμένης διοικητικῆς ἐξουσίας περιορίζεται εἰς τὸ θέμα ψηφίσεως ὑπὸ τούτων καὶ ἐφαρμογῆς Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ συμφώνου πρὸς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς καὶ τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ Ἱ. Μονῶν εἰς τὰς προαναφερθείσας δύο ἐξαιρετικὰς καὶ ἐν τῷ νόμῳ εἰδικῶς ἀναφερομένας περιπτώσεις. Πέραν τούτου ἡ Ἱ. Κοινότης οὐδὲν ἄλλο ἀσκεῖ δικαίωμα ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Ἱ. Μονῶν.

Γενικῶς ὅμως, οὕτως εἰπεῖν, ἡ κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἐνέργεια τῆς Ἱ. Κοινότητος ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς διοικητικῆς αὐτῆς ἐξουσίας, ὡς ἐκ τῆς στενότητος τῶν ὁρίων τῆς ἐκ τοῦ νόμου παραχωρουμένης ἁρμοδιότητός της, εἶναι ἐξόχως λεπτή. Καὶ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένης προσβολῆς τοῦ «αὐτοδιοικήτου» τῶν Ἱ. Μονῶν, δι' ὅπερ ἐξόχως ἐνδιαφέρεται ὅ τε Συνταγματικὸς καὶ ὁ κοινὸς νομοθέτης. Ἰδιαιτέρως μάλιστα ὁ πρῶτος, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐξεδήλωσε τὴν περὶ τούτου βούλησιν αὐτοῦ ἐν τῷ Καταστατικῷ Χάρτῃ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καθορίζων τόσον τὰ θέματα, ὧν ἐπιλαμβάνεται διοικητικῶς ἡ Ἱ. Κοινότης, ὅσον καὶ τὰς περιπτώσεις τοῦ ἐκτελεστοῦ καὶ ἐφαρμοσίμου τῶν διοικητικῶν, ἰδίᾳ, ἀποφάσεων αὐτῆς.

Ἀξιοῦται οὕτω ρητῶς ὅπως ἡ καθωρισμένης μορφῆς λειτουργία τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἀσκῆται ὑπὸ ταύτης νομίμως, ἤτοι κατὰ πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῶν συναφῶν τοιούτων τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ οἱασδήποτε κυριάρχου Ἱ. Μονῆς. Ἡ τοιαύτη καὶ μόνον νόμιμος ἄσκησις τῆς χορηγηθείσης τῇ Ἱ. Κοινότητι διοικητικῆς ἐξουσίας δημιουργεῖ ὑποχρέωσιν ἐφαρμογῆς καὶ ἐκτελέσεως τῶν ἐν τῇ ἁρμοδιότητι αὐτῆς ταύτῃ λαμβανομένων ὑπ' αὐτῆς ἀποφάσεων, ὧν, οὕτω καὶ μόνον ἐκδοθεισῶν, ἐγκρίνεται τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τῆς ὑπερτάτης διοικητικῆς Ἀρχῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἤτοι τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον ἡ Πολιτεία ἀσκεῖ τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τὴν τήρησιν τῶν ἁγιορειτικῶν καθεστώτων, διατασσομένης καὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας. Διότι πᾶσα ἀπόφασις διοικητικοῦ περιεχομένου τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἵνα χαρακτηρισθῇ ὡς ἐκδοθεῖσα συμφώνως τῷ Κατ. Χάρτῃ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ κριθῇ ὡς ὑποχρεωτικὴ καὶ ἐφαρμόσιμος, δέον ὅπως περιαφθῇ διὰ τοῦ κύρους τῆς ἐκτελέσεως, τοῦ χορηγουμένου ὑπὸ τῆς ὑπερτάτης διοικητικῆς Ἀρχῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἤτοι τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅστις ἐν καταφατικῇ περιπτώσει διατάσσει τὸ σεβαστόν, τὸ ἐφαρμόσιμον καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τούτων τῆς Ἱ. Κοινότητος ὑπὸ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν, καθ' ἃ εἰδικώτερον περὶ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ ὁρίζεται.

Αἱ ἐπὶ τοιούτων θεμάτων ἀποφάσεις τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὴν Ἱ. Κοινότητα, ἀπαγορευομένου εἰς αὐτὴν νὰ διαφωνήσῃ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν.

Β'. Ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία τοῦ Ἁγίου Ὄρους: α. Ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀποτελοῦσα τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα τοῦ Ἁγιωνύμου Τόπου, εἶναι ἐντεταλμένη διὰ τὴν ἄσκησιν καθηκόντων ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐπωμισμένην ἔχουσα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς ἄσκησιν τοιούτων συναφῶν ἁρμοδιοτήτων.

Ἡ Ἱ. Ἐπιστασία εἶναι τετραμελής, συγκροτουμένη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν κ' Ἱ. Μονῶν, διαθετόντων τὰ αὐτὰ ὡς καὶ οἱ παρὰ τῇ Ἱ. Κοινότητι διοριζόμενοι τοιοῦτοι προσόντα, κατὰ διαίρεσιν εἰς πέντε τετράδας, ἐπὶ κεφαλῆς ἑκάστης τῶν ὁποίων ὁρίζεται πάλιν ἑκάστη τῶν πέντε πρώτων κατ' ἀρχαιότητα Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἄθωνος, ἤτοι τῆς Μεγίστης Λαύρας, τοῦ Βατοπεδίου, τῶν Ἰβήρων, τοῦ Χιλανδαρίου καὶ τοῦ Διονυσίου, τῶν ὁποίων οἱ Ἀντιπρόσωποι-Ἐπιστάται εἶναι πάντοτε πρῶτοι ἑκάστης τετράδος.

Αἱ πέντε τετράδες συγκροτοῦνται εἰδικώτερον ὡς ἑξῆς:

Α' Τετρὰς	Β' Τετρὰς	Γ' Τετρὰς
Μεγίστη Λαύρα	Βατοπεδίου	Ἰβήρων
Δοχειαρίου	Κουτλουμουσίου	Παντοκράτορος
Ξενοφῶντος	Καρακάλλου	Φιλοθέου
Ἐσφιγμένου	Σταυρονικήτα	Σίμωνος Πέτρας

Δ' Τετρὰς	Ε' Τετρὰς
Χιλανδαρίου	Διονυσίου
Ξηροποτάμου	Ζωγράφου
Ἁγίου Παύλου	Ρωσικοῦ
Γρηγορίου	Κωνσταμονίτου

Ὁ πρῶτος ἑκάστης τετράδος καλεῖται Πρωτεπιστάτης, συμβολικὴν ἔχων ἐξουσίαν καὶ ὑπενθυμίζων τὸν Πρῶτον τοῦ ἐνδόξου παλαιτάτου παρελθόντος.

Ὁ Πρωτεπιστάτης, ἀσκῶν καθήκοντα Προέδρου τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας, κρατεῖ συμβολικὴν ράβδον. Διευθύνει δὲ τὰς συνεδρίας τῆς Ἱ. Κοινότητος συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἱ. Κοινότητος.

Οἱ Ἐπιστάται εἶναι ἴσοι πρὸς ἀλλήλους, ὁ Πρωτεπιστάτης δὲ πρῶτος μεταξὺ ἴσων (primus inter pares). Ἑκάστη Ἱ. Μονὴ δύναται ν' ἀναθέσῃ συγχρόνως καθήκοντα Ἐπιστάτου εἰς τὸν παρὰ τῇ Ἱ. Κοινότητι ἀντιπρόσωπον αὐτῆς, οὐδέποτε ὅμως τοιαῦτα Πρωτεπιστάτου. Ὡς κύρωσις τῆς ἀπαγορεύσεως θεσπίζεται ἡ μὴ ἀναγνώρισις ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ τοιούτου Πρωτεπιστάτου, ἀνατιθεμένης τῆς συνεχίσεως τῶν ἐπὶ τοῦτο καθηκόντων εἰς τὸν προηγούμενον τοιοῦτον μέχρι συμμορφώσεως τῆς ἐνδιαφερομένης Ἱ. Μονῆς. Οἱ Ἐπιστάται διαμένουν ἐν Καρυαῖς μονίμως, ὅσον χρόνον διαρκεῖ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν τοῦτο, ἀπουσιάζοντες ἐναλλὰξ καὶ κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν ὁσάκις νόμῳ τοῦτο ἀπαιτεῖται, τοῦ Πρωτεπιστάτου οὐδέποτε ἀπομακρυνομένου ἐκ τῆς ἕδρας αὐτοῦ. Συνεδριάζουν κοινῶς. Ἀποφασίζουν ὡσαύτως, πάσης ἀποφάσεως αὐτῶν λαμβανομένης κατὰ πλειοψηφίαν, ἐν ἰσοψηφίᾳ τῆς διαφορᾶς λυομένης ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἀπαγορευομένης δὲ τῆς λήψεως οἱασδήποτε ἀποφάσεως ἐν ἀγνοίᾳ ἑνὸς Ἐπιστάτου. Δι' ὃ καὶ πᾶσα μονομερὴς ἢ αὐθαίρετος πρᾶξις Ἐπιστάτου εἶναι ἄκυρος. Συνεπάγεται δὲ ἄρνησιν τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἐπαπειλοῦσαν ὡς κύρωσιν τὴν παρατήρησιν τῆς Ἱ. Κοινότητος, δυναμένης ἐν ὑποτροπῇ ν' ἀξιώσῃ τὴν ἀντικατάστασίν του παρὰ τῆς Ἱ. Μονῆς, ὑποχρεωτικὴν οὖσαν. Ἡ τοιαύτη πρᾶξις Ἐπιστάτου, κατὰ τὸν χρόνον τῶν διακοπῶν, καταγγέλλεται δι' ἐγκυκλίου εἰς τὰς Ἱ. Μονὰς ὑπὸ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Ἱ. Ἐπιστα-

σίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διώκεται καὶ πᾶσα ἐν γένει ἄρνησις ὑπηρεσίας ὑπὸ Ἐπιστάτου.

β. Ἡ Ἱ. Ἐπιστασία ἀσκεῖ τὴν διαχείρισιν τοῦ κοινοῦ ταμείου ὑπ' εὐθύνῃ τῶν Ἱ. Μονῶν τῶν μελῶν αὐτῆς. Τοῦ κοινοῦ τούτου ταμείου, ἀντικείμενον ἔχοντος τὴν καταβολὴν τῶν ἐξόδων συντηρήσεως Πρωτάτου, Σκευοφυλακείου, Ἀθωνιάδος Σχολῆς κ. ἄ. δευτερευούσης σημασίας ἐξόδων, ἡ ἐξασφάλισις τῶν προσόδων εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὰς Ἱ. Μονὰς καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν (Σκήτας, Κελλία, κ.λ.π.), ὁριζομένη κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν προσόδους ὑπὸ τῆς Δισενιαυσίου Συνάξεως, εἰσπράττεται δὲ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας. Αἱ ἐπὶ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας ἐνεργούμεναι δαπάναι ἐνεργοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει προϋπολογισμοῦ, ἐγκεκριμένου ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος. Διὰ πᾶσαν δ' ἔκτακτον δαπάνην, μὴ προβλεπομένην ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀπαιτεῖται προηγουμένη αὐτῆς ἔγκρισις ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἥτις μὴ λαμβανομένη συνεπάγεται καταλογισμὸν τῆς τυχὸν γενομένης τοιαύτης εἰς βάρος τῶν ἐνεργησάντων αὐτὴν Ἐπιστατῶν. Πᾶσα δαπάνη συνοδεύεται ὑπὸ τῶν οἰκείων δικαιολογητικῶν αὐτῆς, ὑποβαλλομένων πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὴν ἑκάστοτε ἐκλεγομένην ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπήν.

Ἡ Ἱ. Ἐπιστασία κρατεῖ τὴν σφραγῖδα τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἥτις φέρει ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου «ἡ Πλατυτέρα» καὶ κύκλῳ τὴν περιγραφὴν «σφραγὶς τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω», εἶναι δὲ τετραμερής, ἑκάστου Ἐπιστάτου κρατοῦντος ἓν τμῆμα αὐτῆς. Δι' ὃ ἐν περιπτώσει ἀπουσίας Ἐπιστάτου τινὸς ἀνατίθεται τὸ τμῆμα τῆς σφραγῖδος αὐτοῦ εἴς τινα τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἱ. Μονῶν παρὰ τῇ Ἱ. Κοινότητι, κατ' ἐλεύθερον δικαίωμα ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ, μηδέποτε δ' εἰς συνεπιστάτην του· πλὴν ἐν ἀπουσίᾳ πάντων τῶν ἀντιπροσώπων, εἰς τὸν Ἀρχιγραμματέα. Τὴν γραφικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας διεξάγει ὁ Ἀρχιγραμματεύς, ἔχων ἐν αὐτῇ θέσιν συμβούλου μετὰ τοῦ σὺν αὐτῷ Ὑπογραμματέως τῆς Ἱ. Κοινότητος. Συνίσταται δ' αὕτη εἰς τὴν διεκπεραίωσιν, σφράγισιν καὶ ἀποσφράγισιν τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Ἱ. Κοινότητος.

γ. Ἡ Ἱ. Ἐπιστασία ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τῆς Ἱ. Κοινότητος. Οὕτως ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, συμπράττουσα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν τῇ πράξει μετὰ τὴν τήρησιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν ἀπαιτουμένων διατυπώσεων.

Πρὸς τούτοις, ἀσκεῖ ἐν Καρυαῖς καθήκοντα Δημάρχου (καθαριότης, ἐπισκευὴ ὁδῶν, ἐπάρκεια καὶ συντήρησις φωτισμοῦ, ἐνέργεια ἀστυϊατρικῶν ἐπιθεωρήσεων, διατίμησις τροφίμων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀστυνόμου, ἐπίβλεψις εὐπρεποῦς καὶ κοσμίας συμπεριφορᾶς), Ἀστυνόμου (ἀπαγόρευσις ἀταξιῶν, ᾀσμάτων, παιγνιδίων, ὀργάνων, ἀκοσμίας καθόλου, καπνίσματος καὶ ἱππασίας ἐν ταῖς κεντρικαῖς ὁδοῖς, ἀνοίγματος τῶν καταστημάτων κατὰ τοὺς ἑσπερινοὺς καὶ τὰς ἡμέρας τῶν Κυριακῶν καὶ ἐπισήμων ἑορτῶν, τῆς πωλήσεως κρέατος καὶ παρασκευῆς φαγητῶν μὴ νηστησίμων κατὰ πᾶσαν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς νηστείας), καὶ Πταισματοδίκου (τιμωρία πταισμάτων κοσμικῶν καὶ λαϊκῶν, διαταγὴ ἀπελάσεως μεθύσων, ἀνέργων, ἀτάκτων, διὰ τῶν ὀργάνων, αὐτῆς [σεϊμένιδων καὶ σερδαρῶν] ἐν συνδρομῇ, μετ' αἴτησιν αὐτῆς, τοῦ Ἀστυνόμου Καρυῶν).

Γ'. Ἡ Ἔκτακτος Εἰκοσαμελὴς Σύναξις: Ἡ Ἔκτακτος Εἰκοσαμελὴς Σύναξις ἢ Ἱερὰ Δισενιαύσιος, ἀποτελοῦσα εἶδος ἀνωτάτου νομοθετικοῦ, διοικητικοῦ καὶ δικαστικοῦ Μοναστικοῦ σώματος τοῦ Ἁγιωνύμου Τόπου, ἀσκεῖ πρωτότυπον ὅλως καὶ εἰδικῶς καθοριζομένην ἐν τῷ νόμῳ ἐξουσίαν.

Ἡ Ἔκτακτος Εἰκοσαμελὴς Σύναξις συγκροτεῖται ἐκ Καθηγουμένων καὶ Προϊσταμένων τῶν κ' Ἱ. Μονῶν, ἀποκλειομένου τοῦ δικαιώματος συμμετοχῆς εἰς αὐτὴν εἰς οἱονδήποτε φέροντα τὴν ἰδιότητα τοῦ τακτικοῦ ἀντιπροσώπου Ἱ. Μονῆς παρὰ τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι. Συνέρχεται δὲ αὐτοδικαίως, κατόπιν τυπικῆς προσκλήσεως ἐκ μέρους τῆς Ἱ. Κοινότητος, δὶς τοῦ ἔτους, ἤτοι τὴν 15ην ἡμέραν μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἑκάστου ἔτους, ἐπὶ σκοπῷ ψηφίσεως κανονιστικῶν διατάξεων, μὴ ἀντικειμένων βεβαίως εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συμβαλλουσῶν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἐν τῇ πράξει ὑπό τε τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν.

Αἱ τοιαῦται κανονιστικαὶ διατάξεις, πρὸς διακρίβωσιν τοῦ συμφώνου τοῦ περιεχομένου αὐτῶν πρὸς τὸν Κατ. Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐφ' ὅσον ἅπτονται θεμάτων διοικητικοῦ περιεχομένου, κοινοποιοῦνται πρὸς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Ἁγίου Ὄρους, ἐπικυροῦνται δὲ καὶ τίθενται ἐν ἰσχύϊ δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐφ' ὅσον δ' ἅπτονται θεμάτων πνευματικοῦ περιεχομένου, τίθενται ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ὅθεν, τὸ κῦρος τῶν κανονιστικῶν διατάξεων τούτων ἤρτηται, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐκ τῆς ἐπὶ τούτου κρίσεως εἴτε τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας εἴτε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Πάντως, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τοιούτων, ἁπτομένων θεμάτων διοικητικοῦ περιεχομένου καὶ ἐπικυρουμένων κατὰ τὰς διατυπώσεις τοῦ νόμου, διατάσσεται ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν ἐν τῇ πράξει διὰ πρὸς τοῦτο ἐκδιδομένης ἀποφάσεως τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Δ'. Ἡ Διοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους: α. Ἡ κυρίαρχος Ἑλληνικὴ Πολιτεία, ἐπιφυλάξασα εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα ἀσκήσεως τῆς λειτουργίας τῆς ὑπερτάτης διοικητικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Ἀθωΐτιδι Μοναχικῇ Πολιτείᾳ, ἀσκεῖ τοῦτο ἐν τῷ Ἁγιωνύμῳ Τόπῳ δι' ἐκπροσώπου αὐτῆς αὐτόθι, ὅστις καλεῖται Γενικὸς Διοικητὴς Ἁγίου Ὄρους.

Δικαιολογητικὴ βάσις τοῦ θεσμοῦ θεωρεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διατήρησις τῆς ἐννοίας τῆς κρατικῆς κυριαρχίας ἐν Ἄθωνι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διὰ τούτου προσφερομένη ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐγγύησις, διὰ διατάξεως τοῦ Συνταγματικοῦ νομοθέτου κατοχυρωθεῖσα, περὶ τῆς προασπίσεως τῆς αὐτόθι ἀσκήσεως τῆς λειτουργίας τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας χάριν τοῦ ἐννόμου συμφέροντος καὶ τῆς καλῶς νοουμένης προόδου αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀθωΐτιδι Μοναχικῇ Πολιτείᾳ.

Ὁ Γεν. Διοικητὴς Ἁγίου Ὄρους εἶναι ὁ ὑπέρτατος καὶ πρῶτος ὑπεύθυνος ἐθνικῶς ρυθμιστὴς τῆς ἐννόμου καὶ ἀκριβοῦς λειτουργίας τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἤτοι τοῦ περὶ τούτου Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Κανονισμῶν τῶν κ' κυριάρχων Ἱ. Μονῶν. Ἀσκεῖ δὲ τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ταύτην «τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν καθεστώτων», παρακολουθῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν δημόσιον βίον τῆς Ἱ.Κοινότητος καὶ τῶν κ' κυριάρχων Ἱ.Μονῶν, ἐρχόμενος εἰς ἄμεσον μετ' αὐτῶν ἐπαφὴν εἴτε προσωπικῶς εἴτε δι' ἀλληλογραφίας. Παρακάθηται εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Ἱ. Κοινότητος ὁσάκις κρίνει τοῦτο ἀναγκαῖον, ἐνεργῶν ἐν προκειμένῳ κατ' ἐλευθέραν αὐτοῦ κρίσιν, ἢ ὁσάκις προσκληθῇ ὑπὸ ταύτης πρὸς τοῦτο, τῆς τοιαύτης προσκλήσεως θεωρουμένης ὑποχρεωτικῆς, ἐφ' ὅσον αὕτη λαμβάνεται μετ' αἴτησιν, κατὰ τὴν διάρκειαν συνεδρίας τῆς Ἱ. Κοινότητος ὑποβαλλομένην, ὑπὸ ὀκτὼ τουλάχιστον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀντιπροσώπων. Παρακαθήμενος δὲ ὑφ' οἱανδήποτε τῶν ἄνω περιπτώσεων εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Ἱ. Κοινότητος ἔχει δικαίωμα συμβουλευτικῆς ἐνώπιον αὐτῆς ψήφου.

β. Ὁ Γεν. Διοικητὴς Ἁγίου Ὄρους ἐνασκεῖ τὴν διοικητικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς τηρήσεως τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴν τοιαύτην ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν ἐν αὐτῷ καθεστώτων διττῶς: 1ον. Ἔχει διατηρημένον ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ ἀνεξέλεγκτον δικαίωμα, ὅπως ὁσάκις θέλει διαπιστώσει παράβασιν τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἢ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ Ἱ. Μονῆς ἢ Σκήτης ὑφ' οἱασδήποτε ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μοναχικῆς Ἀρχῆς, τουτέστιν ἐκ πάσης τοιαύτης προβλεπομένης ἐν τῷ Κατ. Χάρτῃ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἢ ἄλλης τινὸς ἰσχυριζομένης ἑαυτὴν ὡς τοιαύτην νόμιμον Μοναχικὴν Ἀρχήν, νὰ ἐπεμβαίνῃ καὶ ἐφελκύῃ τὴν προσοχὴν τῆς Ἱ. Κοινότητος ἐπὶ τῆς παραβάσεως ταύτης. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ Ἱ. Κοινότης δὲν συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ὑπόδειξιν αὐτοῦ, ἀντίρρησιν ἔχουσα ὡς πρὸς τὴν οὐσιαστικὴν ὕπαρξιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς παραβάσεως ταύτης, διαφωνεῖ καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, συμμορφούμενος πλέον πρὸς τὰς ὑπὸ τούτου διδομένας ὁδηγίας ἐπὶ τῆς διαφωνίας αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις τοῦ Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν εἶναι ὑποχρεωτικὴ διά τε τὸν Γεν. Διοικητὴν Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴν Ἱ. Κοινότητα. 2ον. Ἔχει διατηρημένον ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ ἀναμφίλεκτον δικαίωμα τῆς τε διακρίσεως τῆς ἐκτελεστότητος καὶ τῆς χορηγή-

σεως τῆς διαταγῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν. Οὕτως ὁσάκις ζητηθῇ ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος ἢ ὑπὸ τῆς Μοναστηριακῆς Ἀρχῆς ἡ διὰ διαταγῆς αὐτοῦ ἐκτέλεσις ἐκδοθείσης ἀποφάσεως αὐτῶν, ἀσκεῖ τὴν διοικητικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐν ἀναμφιλέκτῳ δικαιώματι διακρίσεως τῆς πρὸς ἐκτέλεσιν ὑποβαλλομένης ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ συμφώνου τοῦ περιεχομένου αὐτῆς πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἢ τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ Ἱ. Μονῆς. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἢ κρίνει ἀνεκτέλεστον κατὰ τὸν Κατ. Χάρτην τὴν ὑποβαλλομένην αὐτῷ πρὸς ἔγκρισιν ἐκτελέσεως ἀπόφασιν, ἢ διατάσσει τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης, καθορίζων δι' ἀποφάσεως αὐτοῦ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ τί δέον γενέσθαι.

γ. Ὁ Γεν. Διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ὁ ἀνώτατος ἐπόπτης τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ὧν ἡ ἐν Ἄθωνι διαφύλαξις τυγχάνει ἐμπεπιστευμένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Πολιτείαν ἐκ μέρους τοῦ Συνταγματικοῦ νομοθέτου, προϋποθέτουσα πλήρη ἐκ μέρους τοῦ κυριάρχου Ἑλληνικοῦ Κράτους διατήρησιν τῶν ἀκαταλύτων ἐπὶ τοῦ θέματος δικαιωμάτων αὐτοῦ, συνδεδεμένων ἀρρήκτως πρὸς τὴν καθαυτὸ ἔννοιαν τῆς Κρατικῆς Κυριαρχίας.

Εἰδικώτερον δὲ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, ὁ Γεν. Διοικητὴς Ἁγίου Ὄρους ἀσκεῖ ἐμμέσως ἐξουσίαν στρατιωτικήν, ἐποπτεύων ἐν γένει ἐπὶ τῆς κανονικῆς λειτουργίας αὐτῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐκδίδων ἀναλόγως προληπτικοῦ ἢ ἐκτελεστικοῦ περιεχομένου διαταγὰς ἐπὶ παντὸς ἐν Ἄθωνι ἀντικειμένου, ὅπερ ἅπτεται τοῦ λεπτοῦ ζητήματος τῆς διατηρήσεως τῆς ἀσφαλείας. Καθορίζει οὕτω δικαιωματικῶς ζητήματα κινήσεως Μοναχῶν καὶ κοσμικῶν ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐπιτρέπει ἢ οὒ τὴν εἴσοδον ἢ ἔξοδον ἐξ αὐτοῦ οἱουδήποτε, ρυθμίζων πάντοτε πάσης φύσεως τοιαῦτα ζητήματα συμφώνως πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τὴν δύναμιν τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Β. Χωροφυλακῆς καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς Διοικήσεως Ἁγίου Ὄρους. Διὰ τῶν ὀργάνων τῆς Β. Χωροφυλακῆς διατάσσει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ, εἴτε αὗται προέρχονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, εἴτε ὡς τοιαῦται προβάλλουν ἐν τῇ μορφῇ τῶν ἐκτελεστῶν διοικητικῶν πράξεων τῶν περιαπτουσῶν μὲ τὸ κῦρος τῆς ἐκτελέσεως ἀποφάσεις τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν. Ἐν τῇ ἁρμοδιότητι δ' αὐτοῦ ταύτῃ, ὡς καὶ τοῦ ἐπόπτου ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν ἁγιορειτικῶν καθεστώτων, δύναται καὶ νὰ ἀποφανθῇ, μετ' ἀναφορὰν πρὸς αὐτὸν τοῦ Ἀστυνόμου Καρυῶν, περὶ τοῦ ἐννόμου κύρους ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας, ἐκδιδομένης ἐν τῷ εἰδικῷ δικαιώματι αὐτῆς τῆς ἀσκήσεως καθηκόντων Ἀστυνόμου ἢ Πταισματοδίκου, καὶ τῆς ὁποίας ἐξαιτεῖται ἐκ μέρους αὐτῆς ἡ ἐκτέλεσις διὰ συνδρομῆς τῆς πολιτικῆς Ἀρχῆς.

δ. Ὁ Γεν. Διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀπουσιάζων ἢ κωλυόμενος, ἀναπληροῦται ὑπὸ τοῦ παρ' αὐτῷ Γραμματέως.

ε. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐφ' ὅσον ἀνάγονται εἰς θέματα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἄσκησιν τῆς διοικητικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας καὶ εἰς τὸ δεύτερον αὐτῆς στάδιον, ὑπόκεινται πλέον ὡς ἀνεξάρτητοι ἐκτελεσταὶ πράξεις τῆς διοικήσεως ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἐποπτεύοντος ὀργάνου τῆς Πολιτείας, τουτέστι τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

στ. Οὐδεμία ἄλλη, διοικητικῶς ἐποπτεύουσα, ἀνωτέρα Ἀρχή, Μοναχικὴ ἢ Πολιτειακή, προβλέπεται εἰς τὸ ἰσχῦον καθεστὼς τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὡς τοιαύτη δὲ θεωρητέα, κατὰ νόμιμον συνέπειαν, καὶ ἡ λεγομένη Ἔκτακτος Διπλῆ Ἱ. Σύναξις, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἀποτελέσασα εἶδος νομίμου διοικητικῆς Ἀρχῆς τῆς Ἀθωΐτιδος Μοναχικῆς Πολιτείας, συμβολίζει τὴν οἱονεὶ Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἀθωϊτῶν Πατέρων, συγκροτουμένην ἐκ τεσσαράκοντα ἀντιπροσώπων τῶν κ' κυριάρχων Ἱ. Μονῶν, ἤτοι δύο ἐξ ἑκάστης ἐξ αὐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς πάντως εἶναι ὁ τακτικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἱ. Μονῆς παρὰ τῇ Ἱ. Κοινότητι.

Ἡ Ἔκτακτος Διπλῆ Ἱ. Σύναξις, συνερχομένη συνήθως καὶ πρὸ τῆς καταρτίσεως τῶν Γενικῶν Κανονισμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ ἔτους 1912, φέρεται ἐπιτρεπομένη καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀποφανθείσης ὑπὲρ τοῦ εὐλόγου τῆς συγκλήσεως αὐτῆς, ὁσάκις παρουσιάζεται περίπτωσις σοβαρά, πρὸς συμβουλευτικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἱ. Κοινότητος. Νοητέον, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐκτάκτου Διπλῆς Ἱ. Συνάξεως, συμβουλευτικὸν σχοῦσαι ἀείποτε χαρακτῆρα, οὐδέποτε, δι' οὐδεμιᾶς διατάξεως, πολιτειακοῦ ἢ κανονικοῦ περιεχομένου, ἐθεωρήθησαν ὡς ἔχουσαι ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν διὰ τὴν Ἱ. Κοινότητα. Οὔτε καθωρίσθη ὡσαύτως, δι' ὁμοίου τρόπου, ἡ ἔκτασις τῶν ἁρμοδιοτήτων αὐτῆς, ἵνα ἐκ τούτων δοθῇ ὁ προσήκων εἰς αὐτὴν χαρακτηρισμός, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα Μοναχικῆς Ἀρχῆς, καὶ ὁρισθοῦν αἱ ἀνάλογοι κυρώσεις διὰ τὴν ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς.

Ὡς τελευταία μικτοῦ περιεχομένου, ἤτοι νομοθετικῆς καὶ διοικητικῆς ἁρμοδιότητος, πρᾶξις τῆς Ἐκτάκτου Διπλῆς Ἱ. Συνάξεως θεωρεῖται ἡ ὑπὸ ταύτης ψήφισις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924 καὶ ἡ δι' Ἐπιτροπῆς συμμετοχὴ αὐτῆς εἰς τὴν ἐκπόνησιν τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926.

Ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους πολλάκις συνῆλθεν ἡ Ἔκτακτος Διπλῆ Ἱ. Σύναξις, κατόπιν προσκλήσεως τῆς Ἱ. Κοινότητος, πάντοτε χάριν ἐνισχύσεως τοῦ ἔργου αὐτῆς διὰ παροχῆς συμβουλῶν. Πλὴν οἱαδήποτε ἀπόφασις αὐτῆς οὐδέποτε ἐχαρακτηρίσθη, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ, ὡς ὑποχρεωτικὴ διὰ τὴν Ἱ. Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ε'. Αἱ ὑποτελεῖς Ἱ. Μοναί: Ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῆς ὑποτελοῦς Ἱ. Μονῆς ἀσκουμένης δοτῆς διοικητικῆς ἐξουσίας προσήκει εἰς τὴν παραχωροῦσαν τὸ τοιοῦτο δικαίωμα κυρίαρχον Ἱ. Μονήν.

α. Ἡ ἔκτασις τῆς τοιαύτης διοικητικῆς ἐποπτείας τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἐπὶ τῆς ὑποτελοῦς εἶναι εὐρυτάτη, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ θέματος τῆς παραχωρουμένης εἰς τὴν ὑποτελῆ δοτῆς διοικητικῆς ἐξουσίας, ἡ μορφὴ τῆς ὁποίας διατυποῦται εἰς τὸ κείμενον τοῦ κατὰ παραχώρησιν διδομένου εἰς τὴν ὑποτελῆ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς, καὶ ἐξαντλουμένη ἐν τῇ κρίσει τοῦ περιεχομένου τῶν ὑπὸ ταύτης ἐκδιδομένων ἀποφάσεων διοικητικοῦ περιεχομένου.

Ἡ κυρίαρχος Ἱ. Μονὴ ἔχει ἀπόλυτον δικαίωμα καὶ ἐξουσίαν πρὸς ἐπικύρωσιν, μεταβολὴν ἢ καὶ ἀπόρριψιν τῶν ὡς ἄνω ἀποφάσεων τῆς διοικούσης τὴν ὑποτελῆ Ἱ. Μονὴν Μοναστηριακῆς Ἀρχῆς.

β. Ἡ ἔκτασις τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος σχέσεων κυριάρχου Ἱ. Μονῆς καὶ ὑποτελοῦς σαφῶς προβάλλει εἰς τὸ Μοναχικὸν Πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Δοθέντος, ὅτι πάντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐξαρτήματα, ἤτοι Σκῆται, Κελλία, Καλύβαι, Ἡσυχαστήρια καὶ Καθίσματα μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν εἶναι ἀναφαίρετα καὶ ἀναπαλλοτρίωτα κτήματα τῶν κυριάρχων αὐτῶν κ' Ἱ. Μονῶν, ἡ ἄσκησις τοῦ δικαιώματος τῆς διοικητικῆς ἐποπτείας συγχωνεύεται πρὸς ἐκεῖνο τῆς ἀσκήσεως οὐσιαστικῆς ἐπὶ τούτων διοικητικῆς ἐξουσίας. Ἐπὶ τῶν Σκητῶν, εἰδικώτερον ἀκόμη, ὁρίζεται ὡς αὐστηρὰ ἡ ὑποχρέωσις τῆς τηρήσεως ἀναλλοιώτου τοῦ δι' αὐτὰς καθορισθέντος πολιτεύματος, ὡς καὶ τῶν σχέσεων τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς, αἵτινες εἰδικώτερον ἐκδηλοῦνται ἐπὶ τῶν ἑξῆς σημαντικῶν λεπτομερειῶν: 1ον. Τῆς ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἐγκρίσεως τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τῆς Σκήτης, οὐδέποτε δυναμένου ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ περιέχῃ διατάξεις ἀντιβαινούσας εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

2ον. Τῆς ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἐγκρίσεως, ἀναγνωρίσεως καὶ ἐγκαθιδρύσεως τοῦ ὑπὸ τῆς Σκήτης ἐκλεγομένου Δικαίου, ὡς καὶ τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Συμβούλων, ἅτε τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος ἐκ τούτων ἐκλεγομένου καὶ διοριζομένου ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κυριάρχου.

3ον. Τῆς ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἐγκρίσεως τῶν πάσης φύσεως ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Γερόντων τῆς Σκήτης.

4ον. Τῆς ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἐγκρίσεως τῶν ἀγοραπωλησιῶν Καλυβῶν ἐν τῇ Σκήτῃ, ὡς καὶ τῆς ὑπὸ ταύτης ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος διαθέσεως τούτων ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ Γέροντος πρὸς τὸ κατὰ νόμον δικαιούμενον μέλος τῆς συνοδείας αὐτοῦ ἐπὶ καταβολῇ τοῦ καθιερωμένου ψυχομεριδίου, μετὰ δικαιώματος ἀλλαγῆς τοῦ ὁμολόγου.

5ον. Τῆς ὑπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἀσκήσεως τῆς Μοναστικῆς Πειθαρχίας ἐπὶ τῶν συγκροτούντων τὴν Σκή-

την μελῶν τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος αὐτῆς.

γ. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγχου καὶ τοῦ κύρους τῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς διοικητικῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῶν ὑποτελῶν Ἱ. Μονῶν ἐκδιδομένων ἀποφάσεων τῶν κυριάρχων Ἱ. Μονῶν ἀσκεῖ κανονικῶς ἡ προϊσταμένη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἡ ἄσκησις τοῦ δικαιώματος τούτου προσήκει εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Ἁγίου Ὄρους.

Κατὰ τὸ ἰσχῦον ἐν Ἑλλάδι δίκαιον, εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἄνω περιπτώσεις τὸ δικαίωμα ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν τοιούτου περιεχομένου ἀποφάσεων τῆς τε Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς καὶ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους προσήκει εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας διὰ χρήσεως καὶ ἀσκήσεως ἐνώπιον τούτου ὑπὸ παντὸς ἔχοντος τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα τοῦ κατὰ νόμον προβλεπομένου ἐνδίκου μέσου, ἤτοι τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως.

Ἡ ἄσκησις τῆς Μοναχικῆς Πειθαρχίας. Α΄. Προϊστορία: 1. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Μοναχικοῦ Βίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος (1584) τὴν ἄσκησιν τῆς Μοναχικῆς πειθαρχίας ἐπὶ πάντων τῶν αὐτόθι βιούντων Μοναχῶν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ παλαιφάτου Μοναχικοῦ καθεστῶτος, ἤσκει ὁ Πρῶτος.

Ὁ Πρῶτος, συμπαραστατούμενος ὑπὸ τῶν Συμβούλων καὶ παραλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ τινὰς τῶν Ἡγουμένων, ἐσχημάτιζε Δικαστήριον καὶ ἐξεδίκαζε τὰς πειθαρχικοῦ χαρακτῆρος ἀδίκους πράξεις τῶν Μοναχῶν, ἐπιβάλλων αὐτοῖς τὰς ὑπὸ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας προβλεπομένας ποινάς (Κωνσταντίνου Θ΄ τοῦ Μονομάχου, Β΄ Τυπικόν, Ἀλεξίου Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ, Πιττάκιον ἔτους 1100, παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 161, 171).

Ἐκ παραλλήλου εἶχε δοθῆ καὶ εἰς τὸν Οἰκονόμον δικαίωμα ἀσκήσεως τῆς πειθαρχικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν συγκροτούντων τὴν μεγάλην Μέσην Μοναχῶν, δικαιούμενον εἰς ἐπιβολὴν καὶ τῆς ποινῆς τῆς ἐκ ταύτης ἀποβολῆς κατὰ παντὸς φιλονεικοῦντος ἢ σκάνδαλα διεγείροντος μεταξὺ τούτων.

2. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ διοικητικοῦ θεσμοῦ τοῦ Πρώτου, ἡ διοργάνωσις τοῦ συστήματος ἀσκήσεως τῆς πειθαρχικῆς ἐξουσίας, ὡς καὶ εὐρύτερον ἔτι ἡ τοιαύτη τῆς ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἄθωνι, διέρχεται ἐν τῇ πράξει διάφορα στάδια ἐξελίξεως.

Αἱ Μοναστηριακαὶ Συνάξεις ἀσκοῦν εἰς α΄ βαθμὸν δικαιοδοσίας τὴν Μοναχικὴν πειθαρχίαν ἐπὶ τῶν εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν ὑπαγομένων ἐν γένει Μοναχῶν, μοναστηριακῶν καὶ ἐξαρτηματικῶν. Αἱ διαφοραὶ δὲ ἑτέρας φύσεως μεταξὺ Μοναχῶν ἢ τοιούτων καὶ Ἱ. Μονῶν ἄγονται ὑπὸ τὴν κρίσιν εἴτε τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας, εἴτε τῆς Ἱ. Κοινότητος, εἴτε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, χωρὶς ἐν πολλοῖς νὰ παροραται καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ὀθωμανοῦ δικαστοῦ.

Τέλος, διὰ τῶν Γεν. Κανονισμῶν τοῦ ἔτους 1912 παγιοῦται καθεστὼς ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀναγνωρίζον τὴν δικαστικὴν ἁρμοδιότητα τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῆς ἀσκήσεως τῆς Μοναχικῆς πειθαρχίας εἰς α΄ βαθμὸν δικαιοδοσίας, τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους εἰς β΄ βαθμὸν δικαιοδοσίας, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς γ΄ βαθμὸν δικαιοδοσίας, παραλλήλως πρὸς τὸν τρόπον διοργανώσεως τῆς ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης εἰς περιπτώσεις ρυθμίσεως ἑτέρων διαφορῶν πρωτοδίκως ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος, εἰς β΄ βαθμὸν δικαιοδοσίας ἀποφαινομένης τῆς ἐν Κωνστανοινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (βλ. Γαβριὴλ Δ΄, Οἰκ. Πατριάρχου, ΣΤ΄ Τυπικόν, παρὰ Ph. Meyer, ἔνθ. ἀν. σ. 244 - 245, ὡς καὶ Ἰ. Γιούπη, Ἡ ἀπονομὴ τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐν περ. Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, Δ΄ [1949], σ. 4 κ. ἑξ., 1949, ἄρθρ. 42 Γεν. Κανονισμῶν Ἁγίου Ὄρους 1912).

Β΄. Ἰσχῦον Δίκαιον: α΄. Εἰς τὸ κείμενον τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 10ης Μαΐου 1924 βασικὴ ἀρχὴ τῆς ὀργανώσεως εἰς Ἄθωνα τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας ὁρίζεται τοιαύτη, διδάσκουσα ὅτι σκοπὸς λειτουργίας τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Δικαστηρίων εἶναι ἡ ἐκδίκασις τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων ἐν τούτῳ ὁριακῶν ζητημάτων, ἡ φρούρησις τῆς Μοναχικῆς Πειθαρχίας καὶ ἡ τιμωρία τῶν ὑποπιπτόντων εἰς παραπτώματα Ἀθωϊτῶν Πατέρων.

Ὅθεν, ρύθμισις ὁριακῶν ζητημάτων μεταξὺ Ἱ. Μονῶν ἢ τοιούτων καὶ ἐξαρτημάτων αὐτῶν ἢ καὶ ἁπλῶς μεταξὺ ἐξαρτημάτων, ὡς καὶ ἡ διασφάλισις τῆς Μοναχικῆς Πειθαρχίας καὶ ἐν γένει τῆς δημοσίας ἀσφαλείας καὶ τάξεως ἐπ' ἀπειλῇ κυρώσεων ἀποτελοῦν τὴν δικαιολογητικὴν βάσιν τῆς θεμελιώσεως τῆς ὀργανώσεως τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Καὶ ἡ μὲν φύσις τῶν διαφορῶν περὶ ὁριακὰ ζητήματα δὲν προβάλλει δυσχερείας εἰς τὸ ἑρμηνευτικὸν περὶ ταύτης καθῆκον. Πλήν, ἐντὸς τῆς ἐλαχίστης διαφορᾶς ἐκτάσεως τῶν ὁρίων τῶν διενέξεων τούτων δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ συμπεριληφθῇ ἡ σοβαρὰ ἐκείνη, ἣν καταλαμβάνουν αἱ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Ἀστικοῦ νόμου ἀναβλύζουσαι διαφοραί, ὄντως ὑπάρχουσαι ἐπὶ πολλῶν περιπτώσεων, καθ' ἡμέραν ἐν τῇ πράξει παρουσιαζομένων, περὶ ὧν σιγᾷ ὁ Κατ. Χάρτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Πέρα δ' ἀκόμη τούτων προβάλλει ἡ ἔρευνα τοῦ περιεχομένου τῆς ἐννοίας τοῦ παραπτώματος, ἥτις καὶ ἐκτεταμένη εἶναι καὶ λίαν σοβαρά, δοθέντος ὅτι ὁ παραβάτης Μοναχὸς δὲν κλονίζει ἁπλῶς τὴν Μοναχικὴν πειθαρχίαν, ἀλλὰ προσβάλλει καὶ τὸ κοινὸν αἴσθημα τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, ἐνδεχομένως ἀδικοπραγῶν καὶ ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει καλεῖται νὰ δώσῃ λόγον τῆς πράξεως αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης τῆς χώρας, ἥτις καὶ μόνον συμβολίζει καὶ συνιστᾷ τὴν μόνην ἐγγύησιν περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου. Καὶ ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἐξόφθαλμος προβάλλει ἡ ἔλλειψις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἡ Πολιτεία ἐπειράθη καὶ συνεπλήρωσε κατὰ τρόπον τινὰ τὰς ὡς ἄνω ἐλλείψεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, διὰ τῶν διατάξεων τοῦ ὁποίου τελειότερόν πως διοργανοῦται ἡ ἄσκησις τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος τοποθετεῖται πρωταρχικῶς ἡ θεμελιώδης τοῦ δικαίου ἀρχή, καθ' ἣν «οὐδεὶς δικάζεται ἀνήκουστος, οὐδεμία ἐπιβάλλεται ποινὴ ἄνευ νόμου ἢ κανόνος θεμελιοῦντος αὐτήν, καὶ οὐδεὶς στερεῖται ἄκων τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ δικαστοῦ». Ἀκολούθως δέ, ἐπακολουθεῖ μία τακτοποίησις, οὕτως εἰπεῖν, τῆς λειτουργίας τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, συμπληρουμένων τῶν ἐν τῷ Καταστατικῷ Χάρτῃ τοῦ Ἁγίου Ὄρους παρουσιαζομένων ἐλλείψεων περὶ ὀργανώσεως τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας καὶ καθορισμοῦ τοῦ τρόπου τῆς ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης, εἰ καὶ ἡ τηρουμένη μέθοδος καταστρώσεως τῆς ὕλης καὶ διατυπώσεως τῶν θεμάτων ἐν ἄρθροις ὁδηγεῖ τόν τε ἀναζητοῦντα καὶ τὸν ἑρμηνευτὴν εἰς ἔδαφος αὐχμηρὸν καὶ δαιδαλῶδες.

β΄. Ἡ ὀργάνωσις τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας καὶ ὁ τρόπος ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐρείδονται ἐπὶ δύο αἰτιολογικῶν βάσεων, αἵτινες συνιστοῦν τὸ θεμέλιον τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν αὐτόθι. Ἡ μὲν πρώτη εἶναι τὸ ἀδίκημα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀφορμὴν ὀργανώσεως τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης, λειτουργούσης συμφώνως πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς κοινῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας τεθεσπισμένους κανόνας καὶ ὁρισμούς. Ἡ δὲ δευτέρα εἶναι ἡ ἐξ ὁριακῶν διαφορῶν ἢ ὁμολόγων ἀφ' ἑνὸς ἢ ἐκ γενικῆς φύσεως ἀστικῶν διενέξεων ἀφ' ἑτέρου τικτομένη διαφορά, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἀφορμὴν ὀργανώσεως τῆς Πολιτικῆς Δικαιοσύνης, λειτουργησάσης συμφώνως πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς κοινῆς Πολιτικῆς Νομοθεσίας καὶ τῆς Ἀθωϊκῆς Πολιτικῆς Νομοθεσίας τεθεσπισμένους κανόνας καὶ ὁρισμούς.

Εἰδικώτερον οὕτω: αα. Ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἐκ τῶν ἄνω βάσεων ὁρίζεται, ὅτι τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συνιστῶντα τὸν λόγον ὀργανώσεως, λειτουργίας καὶ ἀπονομῆς τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης αἴτια εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Ἀδικήματα, εἰδικώτερον προβλεπόμενα, διωκόμενα καὶ κολαζόμενα ὑπὸ τῆς κοινῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας, ἐφ' ὅσον διαπράττονται ὑπὸ Μοναχῶν Ἀθωϊτῶν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

2. Πειθαρχικαὶ παραβάσεις καὶ κανονικὰ παραπτώματα, διαπραττόμενα ὑπὸ Ἀθωϊτῶν Μοναχῶν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

3. Πταισματικαί, ἀστυνομικαὶ καὶ ἀγορανομικαὶ παραβάσεις, διαπραττόμεναι ὑπὸ Μοναχῶν ἢ κοσμικῶν ἐν Καρυαῖς ἢ ἐντὸς περιφερείας Ἱ. Μονῆς.

Ἐκδικάζονται δέ: 1. Ἅπαντα τὰ ὑπὸ Ἀθωϊτῶν Μο-

ναχῶν διαπραττόμενα, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀδικήματα, τὰ φέροντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ πλημμελήματος ἢ τοῦ κακουργήματος, ὑπὸ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ποινικῶν Δικαστηρίων.

Ἐξαιρετικῶς ἡ ἀνάκρισις κατὰ Μοναχοῦ, διωκομένου ἐπὶ διαπράξει πλημμελήματος ἢ κακουργήματος ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διεξάγεται αὐτόθι, ἀποστελλομένου πρὸς τοῦτο ἀνακριτικοῦ ὑπαλλήλου, ὅστις ὑποχρεοῦται νὰ καλέσῃ παραχρῆμα τὴν Ἱ. Ἐπιστασίαν, ἵνα ἀποστείλῃ Ἐπιστάτην κατὰ τὰ εἰωθότα πρὸς παράστασιν, παρακολούθησιν καὶ διευκόλυνσιν, ἐπὶ σκοπῷ ταχείας διεξαγωγῆς τοῦ ἔργου τῆς ἀνακρίσεως.

2. Ἅπασαι αἱ πειθαρχικαὶ παραβάσεις τῶν Ἁθωϊτῶν Μοναχῶν, ὑπὸ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Μοναχικῶν Δικαστηρίων, τὰ δὲ κανονικὰ τούτων παραπτώματα, διαπραττόμενα ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἤτοι τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

3. Ἅπασαι αἱ πταισματικαί, ἀστυνομικαὶ καὶ ἀγορανομικαὶ παραβάσεις, διαπραττόμεναι ὑπὸ Μοναχῶν καὶ κοσμικῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἱ. Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἐντὸς αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Μοναστηριακῶν Δικαστηρίων, διαπραττόμεναι δ' ὑπὸ παντὸς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐν τῇ περιφερείᾳ Καρυῶν Ἁγίου Ὄρους, ὑπὸ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας.

Πλὴν ἡ τοιαύτη διαδικασία πρὸς κολασμὸν πταισματικῶν, ἀγορανομικῶν καὶ ἀστυνομικῶν παραβάσεων μηδέποτε ἐφηρμόσθη ἐν τῇ πράξει, διά τε τοὺς Μοναχοὺς καὶ τοὺς κοσμικούς, ὡς ἐκ τούτου ἐν τῷ νόμῳ προβάλλοντος ἐξωφθάλμως κενοῦ. Διότι ποσῶς δὲν προέβλεψεν ὁ νομοθέτης νὰ καθορίσῃ τὸν ἐφαρμοστέον οὐσιαστικὸν καὶ δικονομικὸν Ποινικὸν Νόμον εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις διώξεως καὶ ἐκδικάσεως τῶν ἀνωτέρω παραβάσεων ὑπό τε τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων καὶ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας, πολὺ δὲ περισσότερον ἐπὶ τῆς περιπτώσεως τῶν ἀγορανομικῶν παραβάσεων, χαρακτηριζομένων πρὸ πολλοῦ ὡς πλημμελημάτων.

Ἐκ τῆς πρώτης ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου προεβλήθη ἐρώτημα ἄτεγκτον περὶ τοῦ ἐν τίνι ἐξουσίᾳ καὶ κατὰ τίνα τρόπον προδικασίας θὰ εἰσήγετο εἰς δίκην ἐνώπιον Μοναστηριακῆς Συνάξεως ἢ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας ἐν Καρυαῖς κοσμικός, κατηγορούμενος ἐπὶ διαπράξει πταίσματος ἐντὸς τῆς περιφερείας αὐτῶν, τίς ποινὴ θὰ ἐπεβάλλετο εἰς αὐτόν, ἐὰν τυχὸν παρατόλμως ἐδικάζετο, καὶ πῶς ἡ τοιαύτη ποινὴ θὰ ἐξετελεῖτο; Ἀκόμη δὲ περισσότερον, τὸ ἐν τῷ νόμῳ κενὸν προέβαλλεν ἐναργέστερον, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεκλείοντο ἐκ τῆς χορείας τῶν προσβαλλομένων δι' ἀσκήσεως ἐνδίκων μέσων ἀποφάσεων τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων καὶ Γεροντιῶν ἐκεῖναι ἐξ αὐτῶν, αἵτινες ἐπέβαλλον ποινὴν διὰ παράβασιν πταίσματος.

Τὸ χαῶδες τῆς καταστάσεως ἐπέλυσε περίπου ἡ πρᾶξις. Οὕτω τὰ μὲν ὑπὸ κοσμικῶν διαπραττόμενα πταίσματα, ὡς καὶ αἱ ἀστυνομικαὶ καὶ ἀγορανομικαὶ παραβάσεις, διώκονται ὑπὸ τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς τοῦ Ἁγιωνύμου Τόπου βάσει τῶν διατάξεων τῆς κειμένης Ποινικῆς νομοθεσίας. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Μοναχῶν διαπραττόμενα πταίσματα, ὡς καὶ αἱ ἀστυνομικαὶ καὶ ἀγορανομικαὶ παραβάσεις διώκονται ὑπό τε τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς βάσει τῆς κειμένης Ποινικῆς νομοθεσίας καὶ ὑπὸ τῶν Μοναχικῶν Ἀρχῶν, κολαζόμεναι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὡς παραπτώματα, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ὅθεν, διφυὴς προβάλλει ἡ ἔννοια ὀργανώσεως τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας καὶ τῆς διὰ ταύτης ἀπονομῆς τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, βάσιν ἔχουσα τὰς διαφόρους μορφὰς ἐκδικάσεως τῶν μὲν ὑπὸ τῆς κοινῆς Ποινικῆς νομοθεσίας ρυθμιζομένων περιπτώσεων ὑπό τε τῶν Δικαστηρίων τῆς χώρας καὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Μοναχικῶν Δικαστηρίων, τῶν δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινικῆς νομοθεσίας ρυθμιζομένων τοιούτων ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Μοναχικῶν Δικαστηρίων.

ββ) Ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ἐκ τῶν ἄνω βάσεων ορίζεται, ὅτι τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συνιστῶντα τὸν λόγον ὀργανώσεως, λειτουργίας καὶ ἀπονομῆς τῆς Πολιτικῆς Δικαιοσύνης αἴτια εἶναι τὰ ἑξῆς: 1ον. Πᾶσαι αι οριακαὶ διαφοραί, οἱασδήποτε φύσεως, μεταξὺ Ἱ. Μονῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἱ. Μονῶν καὶ ἐξαρτημάτων αὐτῶν, ἐξαρτημάτων πρὸς ἄλληλα τῆς αὐτῆς Ἱ. Μονῆς ἢ δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν, ὡς καὶ αἱ ἐξ ὁμολόγων διαφοραί, οἱασδήποτε φύσεως, μεταξὺ Ἱ. Μονῆς καὶ ἐξαρτήματος αὐτῆς.

2ον. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ὑπὸ τοῦ Ἀστικοῦ Νόμου διεπόμεναι καὶ βάσει τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἐπιλυόμεναι περιπτώσεις καὶ διαφοραί.

Ἐκδικάζονται δέ: 1. Πᾶσαι αἱ ὁριακαὶ διαφοραί, αἱ ἀφορῶσαι εἰς βλάβην ἢ μετακίνησιν τῶν ὑπαρχόντων ὁροσήμων καὶ βάσιν ἔχουσαι τὴν διατάραξιν τῆς νομῆς, ὡς καὶ αἱ ἐξ ὁμολόγων διαφοραὶ ὑπὸ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Μοναχικῶν Δικαστηρίων.

2. Πᾶσαι αἱ ὁριακαὶ διαφοραί, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ὁροθέτησιν ἀκινήτων, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος διεπόμεναι διαφοραί, ὑπὸ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Πολιτικῶν Δικαστηρίων τῆς Χώρας.

Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἐξάγεται βάσει τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Δημοσίου δικαίου, αἵτινες πάντοτε ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἐπιβεβλημένην ἐξήγησιν τῶν παρουσιαζομένων κενῶν εἰς πᾶσαν καὶ οἱανδήποτε περίπτωσιν τῆς ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογῆς. Ἰδιαιτέρως μάλιστα ἐν προκειμένῳ, ὅπου ἡ ἱστορία τῆς καταρτίσεως καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ Ἁγιορειτικοῦ Πολιτεύματος, ὑπενθυμίζουσα σπουδὴν καὶ ταχύτητα ἀπάδουσαν τελείως πρὸς τὴν σοβαρότητα τῆς ὑποθέσεως, πρόξενος ἐγένετο δημιουργίας ἑνὸς νομοθετικοῦ καθεστῶτος γέμοντος ἀτελειῶν εἰς τὰ λεπτότερα καὶ πλέον θεμελιώδη θέματα καὶ ἀπαγορεύοντος τὴν ἀπρόσκοπτον αὐτοῦ λειτουργίαν καὶ ἐφαρμογὴν ἐν τῇ πράξει. Τοῦτο πρὸς μέγιστον κίνδυνον διασαλεύσεως τῆς ἐμπράκτου ἀσκήσεως τῆς δημοσίας τάξεως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Ἡ περιοριστικὴ ἐν τῷ ἰσχύοντι Ἁγιορειτικῷ νόμῳ ἀπαρίθμησις τῶν διαφόρων περιπτώσεων, αἵτινες ἀφορμὴν δίδουν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἐννοίας τῆς λειτουργίας τῆς ἀπονομῆς τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Δικαιοσύνης, προβάλλει λίαν ἀτελής. Ἐν τούτοις ὤφειλε νὰ εἶναι σαφὴς καὶ καθωρισμένη κατά τε τὸ οὐσιαστικὸν καὶ τὸ δικονομικὸν δίκαιον. Πολλῷ μᾶλλον καθ' ὅσον αἱ Μοναστηριακαὶ Συνάξεις ὅσον καὶ ἡ Ἱ. Κοινότης εἶναι κατ' οὐσίαν ὄργανα, ἡ δ' ἀνάθεσις δικαστικῆς ἐξουσίας εἰς ὄργανα διοικητικὰ εἶναι πρᾶγμα ἐξαιρετικὸν καὶ δέον νὰ γίνηται διὰ ρητῆς καὶ σαφοῦς διατάξεως, ὡς περίπου εἶναι αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 41 - 46 τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῶν ἄρθρων 7 - 10 τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 - 9 - 1926. Τοῦτο ἀξιοῖ οὐ μόνον ἡ αὐστηρὰ ἔννοια τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου καθηκόντως καὶ ἀξιοχρέως, ἀλλὰ καὶ ἡ καθαυτὸ ἔννοια τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοικήσεως.

Εἰς τὴν δευτέραν ἰδιαιτέρως περίπτωσιν, ὁπότε πρόκειται περὶ ἐφαρμογῆς κανόνων δικαίου ἐξαιρετικῶς, οἱανδήποτε δικαιολογητικὴν βάσιν καὶ ἂν παρουσιάζῃ ἡ ἐν λόγῳ ἐξαίρεσις (λόγοι ἐθνικοί, ἱστορικοί, μειονοτήτων κ.λ.π.), δέον ἀπαραιτήτως νὰ καθορίζηται αὕτη κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπακριβῶς καὶ καθ' ὅλα τὰ ὅρια αὐτῆς. Διότι κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ περιεχομένου τῆς Κρατικῆς Κυριαρχίας, εἰς οἱανδήποτε περίπτωσιν ἐφαρμογῆς ἐν τῇ πράξει ἀπονομῆς Δικαιοσύνης εἰς τμῆμα αὐτοδιοικούμενον, προκειμένης ἀφορμῆς ἀνυπαρξίας κανόνων δικαίου εἰδικῆς περιπτώσεως ἐν αὐτῷ, θὰ ἰσχύσουν ἀναντιρρήτως ἐπὶ τούτου οἱ κανόνες δικαίου, οἱ περιεχόμενοι εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ ἀπονέμοντος, οἱῳδήποτε λόγῳ, τὴν ἄσκησιν τῆς αὐτοδιοικήσεως κυριάρχου Κράτους. Ἄλλωστε ἡ ἔννοια τῆς αὐτοδιοικήσεως δὲν σημαίνει καὶ παντελῆ ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῶν ὁρίων τοῦ κυριάρχου Κράτους. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ αὐτοδιοίκησις εἶναι πρᾶγμα ἐξαιρετικὸν καὶ παρέχεται ὡς τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ κυριάρχου Κράτους εἰς ἐδαφικόν τι τμῆμα ἐντὸς αὐτοῦ, διὰ λόγους οἵτινες ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ὑποχρεοῦν αὐτὸ εἰς τοιαύτην παροχήν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐξ ἐθνικοῦ συμφέροντος, διὰ τὴν ἐμπρέπουσαν ἄσκησιν τῆς κυριαρχίας, ὑπαγορεύουν τὴν τήρησιν τῆς τοιαύτης τακτικῆς. Μεταξὺ τῶν λόγων τούτων εἶναι καὶ ἡ ἐπιβεβλημένη ἀπονομὴ τῆς Δικαιοσύνης ἀκριβοδικαίως. Εἶναι καθῆκον καὶ ὑποχρέωσις τοῦ κυριάρχου Κράτους, χάριν τοῦ αὐτοδιοικουμένου τμήματος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἀπονομῆς ἐν αὐτῷ τῆς Δικαιοσύνης, νὰ συμβάλῃ προσφέρον ὅ,τι δύναται διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, οἱ κανόνες δικαίου τοῦ αὐτοδιοικουμένου τμήματος δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν πλήρη καὶ ἐμπρέπουσαν

ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης ἐν αὐτῷ, θὰ ἰσχύσουν ἀπαραιτήτως οἱ τοιοῦτοι τοῦ κυριάρχου Κράτους.

Κατὰ συνέπειαν, πᾶσαι αἱ ἀστικαὶ διαφοραὶ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, αἱ ἀντικείμενον διενέξεως ἔχουσαι μὴ ἐμπίπτον εἰς τὴν νόμῳ καθωρισμένην ἁρμοδιότητα τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Δικαστηρίων, ἐκδικάζονται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ τῶν Πολιτικῶν Δικαστηρίων τῆς Χώρας, ἤτοι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ τοιούτων. Ὁ πολιτικὸς δικαστής, κρίνων τοιαύτην ὑπόθεσιν, θὰ ἐφαρμόσῃ τὸν πολιτικὸν νόμον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγεται τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὡς αὐτοδιοίκητον ἁπλῶς τμῆμα τούτου. Δὲν θὰ λησμονήσῃ ὅμως ἐν τῇ περιπτώσει ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐθίμου, ὅπερ ἀπείρους ἔσχε περιπτώσεις ρυθμίσεως ὑπ' αὐτοῦ ζητημάτων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐπὶ χιλιετηρίδα, τῶν κανονικῶν διατάξεων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον προκύψῃ περίπτωσις ἐφαρμογῆς τούτων, ἰδίως δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος οὐσιαστικῶν διατάξεων τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πλὴν καὶ ὧδε ἐφ' ὅσον συντρέχει περίπτωσις, ὑπὸ τούτων ρυθμιζομένη.

Σύγκρουσις ἁρμοδιοτήτων μεταξὺ Δικαστηρίων τῆς χώρας καὶ Ἁγιορειτικῶν Δικαστηρίων δὲν προβλέπεται, ἑκατέρου τούτων καλουμένου νὰ δικάσῃ κατὰ τὴν ἁρμοδιότητα αὐτοῦ. Πλὴν οὔτε καὶ δεδικασμένον χωρεῖ μεταξὺ ἀποφάσεων τῶν Δικαστηρίων τῆς χώρας καὶ τῶν Ἁγιορειτικῶν Δικαστηρίων, ἀμφοτέρων δυναμένων νὰ ἐπιληφθοῦν πολλάκις κοινῶς, ὡς συνηθέστατα εἰς περίπτωσιν ἐκδικάσεως παραβάσεως ποινικῆς διατάξεως ὑπὸ Μοναχοῦ τινος.

γγ. Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀσκήσεως τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους γίνεται διὰ τῆς συγκροτήσεως Δικαστηρίων, εἰδικῶν βαθμῶν καὶ δικαιοδοσίας κατὰ τὸ δικαίωμα πρὸς ἐπίληψιν καὶ τὴν ἐξουσίαν πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἁρμοδίως ἀγομένων πρὸς τοῦτο ὑποθέσεων, ἤτοι παραπτωμάτων ἢ ὁριακῶν ἢ ἐξ ὁμολόγων διαφορῶν, διὰ τὰ ὁποῖα εἰδικώτερον ἐν τῷ νόμῳ ὁρίζεται, ὅτι ἐκδικάζονται ὡς ἀκολούθως: 1. Εἰς Α' Βαθμὸν Δικαιοδοσίας. Α'. Ἡ Μοναστηριακὴ Ἀρχὴ (Ἡγούμενος μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς, Ἐπιτροπή) ἐκδικάζει τὰ ἐλαφρὰ πειθαρχικὰ παραπτώματα τῶν μελῶν τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος, ἐφ' ὧν δὲν κρίνεται σκόπιμος ἡ παραπομπὴ εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦ πταίστου Μοναχοῦ.

Β'. Ἡ Μοναστηριακὴ Σύναξις (Γεροντία, Ἱ. Σύναξις τῶν Προϊσταμένων), κανονικῶς συγκεκροτημένη καὶ προεδρευομένη, ὡς Πρωτοβάθμιον Δικαστήριον, ἐκδικάζει: αα) Πάντα τὰ σοβαρὰ πειθαρχικὰ παραπτώματα τῶν μελῶν τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος.

ββ) Τὰς πταισματικάς, ἀστυνομικὰς καὶ ἀγορανομικὰς παραβάσεις, τὰς διαπραττομένας ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς Ἱ. Μονῆς.

γγ) Τὰς μεταξὺ δύο ἐξαρτημάτων τῆς Ἱ. Μονῆς ὁριακὰς διαφοράς, τὰς ἀφορώσας εἰς βλάβην ἢ μετακίνησιν ὑπαρχόντων ὁροσήμων καὶ βάσιν ἐχούσας τὴν διάταξιν τῆς νομῆς.

Γ'. Ἡ Ἱ. Κοινότης Ἁγίου Ὄρους, ἐν ἰδιότητι Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου, ἐκδικάζει : αα. Πάσας τὰς ὁριακὰς διαφοράς, αἵτινες ἀφοροῦν εἰς βλάβην ἢ μετακίνησιν τῶν ὑπαρχόντων ὁροσήμων καὶ ἔχουν βάσιν τὴν διατάραξιν τῆς νομῆς, ἐφ' ὅσον αὗται ὑφίστανται μεταξύ : ααα. Δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν.

βββ. Ἱ. Μονῆς καὶ Ἐξαρτημάτων αὐτῆς.

γγγ. Ἐξαρτημάτων δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν.

ββ. Πάσας τὰς ἐκ τῶν ὁμολόγων ἀναφυομένας, οἱασδήποτε φύσεως, διαφοράς, ἐφ' ὅσον αὗται ὑφίστανται μεταξύ : ααα. Ἱ. Μονῆς καὶ Ἐξαρτήματος αὐτῆς.

βββ. Ἐξαρτημάτων δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν.

2. Εἰς Β' Βαθμὸν Δικαιοδοσίας. Α'. Ἡ Ἱ. Κοινότης Ἁγίου Ὄρους, ἐν ἰδιότητι Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου, ἐκδικάζει τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων.

Β'. Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τελοῦσα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐκδικάζει τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους, δικαζούσης ἐν ἰδιότητι Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου.

Πλήν, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δύναται, συνοδικῇ διαγνώμῃ καὶ ἀποφάσει, νὰ ἀναθέσῃ ἐπ' ἀόριστον καὶ μέχρις ἐκδόσεως νέας, ἀντιθέτου περιεχομένου, συνοδικῆς ἀποφάσεως, τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐφέσεων τούτων εἰς Δικαστήριον, ὅπερ ἀπαρτίζεται ὑπὸ Ἐξαρχίας ἐκ τριῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, πρὸς τοῦτο ἐξουσιοδοτουμένων εἰδικῶς, καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως.

3. Εἰς Γ' Βαθμὸν Δικαιοδοσίας. Τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, συγκροτούμενον ἐκ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τελούσης ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐκδικάζει τὰς αἰτήσεις ἀναθεωρήσεως κατ' ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτῆς ὡς Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου προβάσης εἰς ἐκδίκασιν ἐφέσεων κατ' ἀποφάσεων τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων.

Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπιτρεπτῶς ἀνατίθησι καὶ τὴν ἐκδίκασιν τῶν περὶ τούτου αἰτήσεων ἀναθεωρήσεως εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἐξαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως συγκροτούμενον Δικαστήριον.

Ἡ ἀπονομὴ τῆς Δικαιοσύνης : Ἡ Δικαιοσύνη ἀπονέμεται ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐξασφαλίζουσα τὴν διατήρησιν τῆς τε Μοναχικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς δημοσίας τάξεως, κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ νομοθέτου ὁριζομένους βαθμοὺς δικαιοδοσίας.

α. Α' Βαθμὸς Δικαιοδοσίας. Ἐπὶ τοῦ α' βαθμοῦ δικαιοδοσίας ὁρίζονται εἰδικώτερον τὰ ἑξῆς : Α'. Ἡ Μοναστηριακὴ Ἀρχή, ἤτοι ὁ Ἡγούμενος μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τοῖς Ἱ. Κοινοβίοις καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐν ταῖς Ἰδιορρύθμοις Ἱ. Μοναῖς, ἐκδικάζει τὰ ἐλαφρὰ πειθαρχικὰ παραπτώματα τῶν μελῶν τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος, ἐφ' ὧν δὲν κρίνεται σκόπιμος ἡ εἰς τὸ Δικαστήριον παραπομπὴ τοῦ πταίστου Μοναχοῦ. Ἐπιβάλλει δὲ κατὰ τούτων ἐπιτίμια, ἅτινα συνιστοῦν αἱ ἑξῆς εἰδικώτερον ποιναί : α. Νουθεσία καὶ παρατήρησις.

β. Ἐπίπληξις κατ' ἰδίαν.

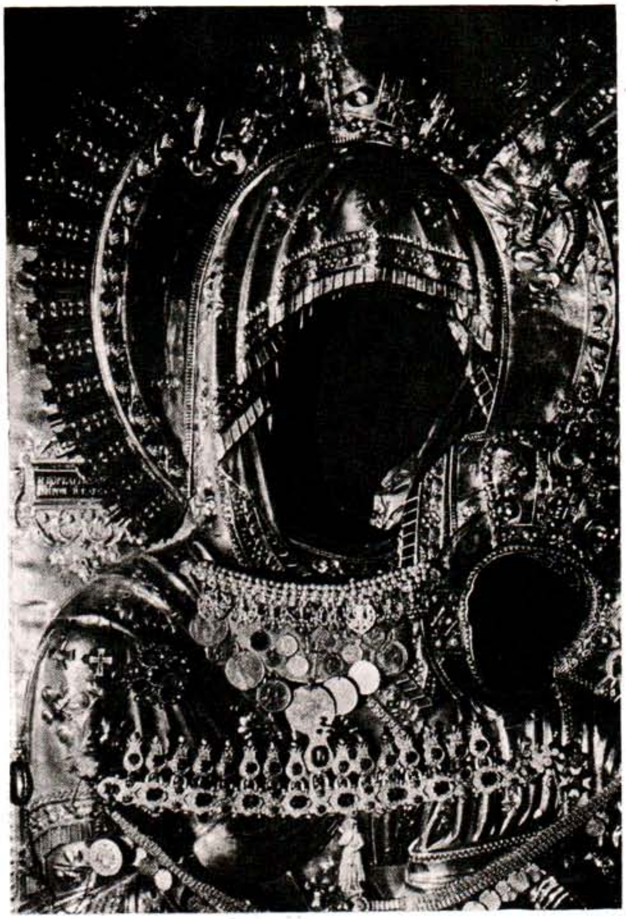
γ. Στέρησις τῆς τροφῆς, πλὴν τοῦ ἄρτου, μέχρις ἑπτὰ ἡμερῶν.

Β'. Τὸ Πρωτοβάθμιον Δικαστήριον συγκροτεῖται ἐν μὲν Ἱ. Κοινοβίῳ ἐκ τοῦ Ἡγουμένου μετὰ τῆς Γεροντίας, ἐν δὲ Ἰδιορρύθμῳ Ἱ. Μονῇ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως τῶν Προϊσταμένων. Καθήκοντα Προέδρου ἐκτελεῖ ἐν μὲν Ἱ. Κοινοβίῳ ὁ Ἡγούμενος, τούτου δὲ κωλυομένου ἢ ἀπουσιάζοντος, ὁ νόμιμος ἀναπληρωτὴς αὐτοῦ, ἐν δὲ ταῖς Ἰδιορρύθμοις Ἱ. Μοναῖς ὁ πρῶτος τῇ τάξει τῶν Προϊσταμένων, τούτου δὲ κωλυομένου ἢ ἀπουσιάζοντος, ὁ ἀμέσως αὐτῷ κατὰ τὴν τάξιν ἑπόμενος.

Μοναχός, ἔχων τὴν ἰδιότητα τοῦ μηνυτοῦ ἢ τοῦ διαδίκου ἢ τοῦ ἔχοντος ἄμεσον ἢ ἔμμεσον συμφέρον ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐκδικαζομένης ὑποθέσεως ἢ ἰδιαιτέραν σχέσιν ἐξαρτήσεως μετά τινος ἐκ τῶν διαδίκων ἱδρυμάτων ἢ προσώπων ἢ ἐχρησίμευσεν ὡς μάρτυς ἢ πραγματογνώμων ἢ προαπεφήνατο ὁπωσδήποτε γνώμην ἐπὶ τῆς ἐκδικαζομένης ὑποθέσεως ἢ διαφορᾶς, ἀπαγορεύεται νὰ μετάσχῃ τῆς συνθέσεως τοῦ Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐξαιρέσεως, ἐγγυώμενοι τὸ ἀδιάβλητον τῆς ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Δικαστῶν, προβάλλονται κατὰ πᾶν στάδιον τῆς διαδικασίας καὶ ὑπὸ παντὸς διαδίκου, ἐξεταζόμενοι δὲ καὶ αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τοῦ δικάζοντος σώματος, ἀφοροῦν ἀδιακρίτως εἴς τε τοὺς ἀδελφοὺς τῶν Ἱ. Μονῶν καὶ τῶν Ἐξαρτημάτων αὐτῶν, καὶ ἐφαρμόζονται ἐπὶ παντὸς προσώπου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνατίθεται τὸ ἔργον οἱασδήποτε ἀνακρίσεως, εἰσηγήσεως ἢ ἄλλης προδικαστικοῦ χαρακτῆρος πράξεως. Ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἐξαιρουμένων δικαστῶν δὲν προβάλλει ἀναγκαία, ἐφ' ὅσον τὰ ὑπολειπόμενα μέρη ἀριθμοῦν τὰ 2/3 τῶν ὅλων μελῶν τοῦ Δικαστηρίου.

Τὸ Δικαστήριον δικάζει ἐν ἀπαρτίᾳ, ἐφ' ὅσον παρίστανται τὰ 2/3 τῶν μελῶν αὐτοῦ.

Γ'. Ἡ Ἱ. Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συγκροτουμένη ὑπὸ ἰδιότητα Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου, πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ὁριακῶν διαφορῶν, αἵτινες ἀφοροῦν εἰς βλάβην ἢ μετακίνησιν τῶν ὑπαρχόντων ὁροσήμων καὶ ἔχουν βάσιν τὴν διατάραξιν τῆς νομῆς μεταξὺ δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν ἢ Ἱ. Μονῆς καὶ Ἐξαρτήματος αὐτῆς ἢ Ἐξαρτημάτων δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν, ὡς καὶ τῶν ἐκ τῶν ὁμολόγων ἀναφυομένων διαφορῶν μεταξὺ Ἱ. Μονῆς καὶ Ἐξαρτήματος αὐτῆς ἢ Ἐξαρτημάτων δύο ἢ πλειόνων Ἱ. Μονῶν, ἐπιλαμβάνεται πάσης ὑποθέσεως, τηρουμένων τῶν ἑξῆς ὑπὸ τοῦ νόμου προϋποθέσεων καὶ περιπτώσεων: αα. Ὁ πρῶτος τῇ τάξει μεταξὺ τῶν

Ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν Παναγίας τῆς Πορταϊτίσσης.

Μονὴ Ἰβήρων.

ἀντιπροσώπων τῶν Ἱ. Μονῶν ἐν τῇ Ἱ. Κοινότητι διευθύνει ὡς Πρόεδρος τὰς ἐργασίας τοῦ Δικαστηρίου. Ἀντιπρόσωπος Ἱ. Μονῆς ἐν τῇ Ἱ. Κοινότητι, ἔχων τὴν ἰδιότητα τοῦ μηνυτοῦ ἢ τοῦ διαδίκου ἢ τοῦ ἔχοντος ἄμεσον ἢ ἔμμεσον συμφέρον ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐκδικαζομένης ὑποθέσεως ἢ ἰδιαιτέραν σχέσιν ἐξαρτήσεως μετά τινος ἐκ τῶν διαδίκων ἱδρυμάτων ἢ προσώπων ἢ ἐχρησίμευσεν ὡς μάρτυς ἢ πραγματογνώμων ἢ προαπεφήνατο ὁπωσδήποτε κρίσιν ἐπὶ τῆς ἐκδικαζομένης ὑποθέσεως ἢ διαφορᾶς, ἀπαγορεύεται νὰ μετάσχῃ τῆς συνθέσεως τοῦ Δικαστηρίου τούτου.

Αἱ ὁριστικαὶ ἀποφάσεις τοῦ Δικαστηρίου κοινοποιοῦνται εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, ἐπιμελείᾳ τῶν διαδίκων, ἐκδιδομένων ἐπισήμων ἀντιγράφων, πλήρως συντεταγμένων διὰ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας.

Δ΄. Τὸ Πνευματικὸν Δικαστήριον, ἤτοι ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τελοῦσα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐκδικάζει ἀνεκκλήτως ἁπάσας τὰς κανονικὰς παραβάσεις τῶν Μοναχῶν, ἱερομονάχων καὶ ἱεροδιακόνων.

Τὸ Πνευματικὸν Δικαστήριον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς κανονικὰς παραβάσεις τῶν ἱερομονάχων καὶ ἱεροδιακόνων, αἵτινες συνεπάγονται εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, ὑπεισέρχεται εἰς τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ἐκδίκασιν αὐτῶν, λαμβάνον ὑπ' ὄψιν δικογραφίαν, τὴν ὁποίαν πρὸς τοῦτο σχηματίζει ἡ Ἱ. Κοινότης συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου.

Ε΄. Ἔνδικα μέσα: Ἔνδικα μέσα κατὰ τὸν νόμον προβλέπονται δύο, ἤτοι ἡ ἔφεσις καὶ ἡ αἴτησις ἀναθεωρήσεως. α. Ἡ ἔφεσις ἀσκεῖται: αα. Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου, ἤτοι τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων, διὰ τῶν ὁποίων: ααα. Ἐπιβάλλεται εἰς Μοναχὸν ποινὴ περιορισμοῦ εἰς Ἐξάρτημα τῆς Ἱ. Μονῆς ἢ εἰς ἄλλην τοιαύτην πέρα τῶν τριῶν μηνῶν ἢ τοιαύτη τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τῶν συνεδριῶν τῆς Ἱ. Συνάξεως πέρα τῶν τριῶν μηνῶν.

Ἡ ἔφεσις ἀσκεῖται ἐντὸς προθεσμίας 15 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀποφάσεως εἰς τὸν κατηγορούμενον, τὸ δὲ περὶ ταύτης δικόγραφον, περιέχον λεπτομερῶς πάντας τούς τε οὐσιαστικοὺς καὶ τυπικοὺς λόγους, κατατίθεται ὑπὸ τοῦ ἐκκαλοῦντος Μοναχοῦ εἰς τὸ Πρωτοβάθμιον Δικαστήριον, ὅπερ ἐξέδωκε τὴν ἐκκαλουμένην ἀπόφασιν. Τοῦτο διαβιβάζει τὸ ἐφετήριον ὑποχρεωτικῶς, ἐντὸς 5 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς καταθέσεως αὐτοῦ, εἰς τὸ Δευτεροβάθμιον Δικαστήριον, συνοδεῦον αὐτὸ διὰ τοῦ ἀποδεικτικοῦ ἐπιδόσεως τῆς ἐκκαλουμένης ἀποφάσεως μεθ' ὁλοκλήρου τῆς δικογραφίας. Τὸ Πρωτοβάθμιον Δικαστήριον ὑποχρεοῦται, κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν, νὰ δεχθῇ τὴν κατάθεσιν τοῦ δικογράφου τῆς ἐφέσεως.

βββ. Κρίνεται πρωτοδίκως ὑπόθεσις περὶ ὁρίων ἢ ἄλλη τις διαφορὰ μεταξὺ δύο Ἐξαρτημάτων τῆς Ἱ. Μονῆς. Ἡ ἔφεσις ἀσκεῖται ἐντὸς προθεσμίας μηνὸς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως, τὸ δὲ περὶ ταύτης δικόγραφον δεόντως καὶ ἠτιολογημένως συντεταγμένον καὶ ἀπευθυνόμενον ἐνώπιον τοῦ Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου, κατατίθεται εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Ἱ. Κοινότητος, ὅπερ κοινοποιεῖ ἀντίγραφον αὐτοῦ εἰς τὸν ἐφεσίβλητον.

Κατὰ πᾶσαν τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων, ἔφεσις ἀσκουμένη ἐκπροθέσμως θεωρεῖται ἀπαράδεκτος.

ββ. Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐκδικαζούσης ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου τὰς ὁριακὰς ἢ ἐξ ὁμολόγων διαφοράς. Ἡ ἔφεσις ἀσκεῖται ἐντὸς προθεσμίας μηνὸς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐκκαλουμένης ἀποφάσεως, ἐπὶ ποινῇ ἀπαραδέκτου αὐτῆς. Τὸ δὲ περὶ ταύτης δικόγραφον, περιέχον τοὺς λόγους αὐτῆς καὶ δεόντως συντεταγμένον καὶ ἠτιολογημένον, ἀπευθυνόμενον ἐνώπιον τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, κατατίθεται εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Ἱ. Κοινότητος, ὅπερ κοινοποιεῖ ἀντίγραφον τούτου εἰς τὸν ἐφεσίβλητον, διαβιβάζει δὲ τὸ πρωτότυπον εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἢ ἐξαιρετικῶς εἰς τὸ ἐντολῇ τούτου συγκεκροτημένον Δικαστήριον ἐκ τῆς Ἐξαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως, εὐθὺς ὡς τοῦτο συγκροτηθῇ.

Ἡ ἔφεσις δὲν ἔχει ἀνασταλτικὸν ἀποτέλεσμα, παρεκτὸς τῶν ἐν τῷ νόμῳ ὁριζομένων περιπτώσεων περὶ ὁριακῶν διαφορῶν.

β. Ἡ αἴτησις ἀναθεωρήσεως ἀσκεῖται κατὰ τῶν κατ' ἔφεσιν ἐκδιδομένων ἀποφάσεων τοῦ Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου. Ἡ ἄσκησις αὐτῆς, οὖσα δυνητική, δὲν δημιουργεῖ ὑποχρεωτικὸν δικαίωμα πρὸς ἐκδίκασιν αὐτῆς, οὔτε ἔχει ἀνασταλτικὸν ἀποτέλεσμα. Ἀπευθύνεται δὲ ἐνώπιον τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου.

Ὡς λόγοι αἰτήσεως ἀναθεωρήσεως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἑξῆς: αα. Ψευδὴς ἑρμηνεία ἢ κακὴ ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῶν καθεστώτων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑτέρων νομοθετικῶν διατάξεων.

ββ. Παράβλαψις οὐσιώδους τύπου κατὰ τοὺς δύο κατωτέρους βαθμοὺς δικαστικῆς δικαιοδοσίας, τουτέστι τοῦ τε Πρωτοβαθμίου καὶ τοῦ Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου.

ΣΤ΄. Δίκαιον ἐκτελέσεως: α. Ἐκτελεσταὶ θεωροῦνται κατὰ τὸν νόμον αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις, ἐφ' ὅσον ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου καὶ τυπικῶν στοιχείων εἶναι κανονικαὶ καὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἰδιαιτέρως δὲ πᾶσα ἀπόφασις τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐφ' ὅσον λαμβάνεται ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὁριζομένων δικαστικῶς ἁρμοδιοτήτων αὐτῆς, εἶναι σεβαστὴ καὶ ὑποχρεωτικὴ διὰ πάσας τὰς Ἱ. Μονάς.

Οὕτως ἐκτελεσταὶ τύποις ἀποφάσεις θεωροῦνται: αα. Πᾶσαι αἱ ὁριστικαὶ ἀποφάσεις τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, αἱ σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν ἀπονομὴν τῆς κανονικῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης.

ββ. Πᾶσαι αἱ ὁριστικαὶ ἀποφάσεις τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου συγκεκροτημένου ἐκ τῆς Ἐξαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως, αἱ σχέσιν ἔχουσαι πρὸς κατ' ἔφεσιν ἢ μετ' αἴτησιν ἀναθεωρήσεως ἐκδίκασιν ὑποθέσεων περὶ ὁριακῶν ἢ ἄλλων διαφορῶν καὶ περιπτώσεων, κατὰ τὸν νόμον ὁριζομένων.

γγ. Πᾶσαι αἱ πρωτοδίκως ἐκδιδόμεναι ὁριστικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Δικαστηρίων, αἱ σχέσιν ἔχουσαι πρὸς θέματα ἐκκλησιαστικῶν καὶ πειθαρχικῶν παραβάσεων.

Ἐξαιρετικῶς, πρωτόδικος ὁριστικὴ ἀπόφασις, ἐμπροθέσμως ἐκκληθεῖσα, δὲν ἐκτελεῖται πρὸς τῆς ἐκδικάσεως τῆς ἐπὶ ταύτης ἀσκηθείσης ἐφέσεως, ἀναστελλομένης τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς, ἐφ' ὅσον αἱ ἁρμόδιαι Δικαστικαὶ Ἀρχαί, ἤτοι τό τε ἐκδὸν Πρωτοβάθμιον Δικαστήριον ὅπερ ἐξέδωκε τὴν ἐκκληθεῖσαν ἀπόφασιν, καὶ τὸ μέλλον νὰ ἐκδικάσῃ τὴν ἐπὶ ταύτης ἀσκηθεῖσαν ἔφεσιν Δευτεροβάθμιον Δικαστήριον, παραμελήσουν τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένας διατυπώσεις ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ κατατεθέντος δικογράφου τῆς ἐφέσεως.

δδ. Πᾶσαι αἱ τελεσίδικοι ὁριστικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Δικαστηρίων, αἱ σχέσιν ἔχουσαι πρὸς θέματα ὁριακῶν διαφορῶν καὶ ἑτέρων ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένων περιπτώσεων. Τελεσίδικοι δὲ θεωροῦνται αἱ ἐκ τούτων εἰς τελευταῖον βαθμὸν δικαιοδοσίας κριθεῖσαι καὶ αἱ μὴ ἐμπροθέσμως ἐκκληθεῖσαι ἀποφάσεις.

Ἐξαιρετικῶς, τὸ δικάσαν Δικαστήριον δύναται νὰ διατάξῃ τὴν προσωρινὴν ἐκτέλεσιν μὴ τελεσιδίκου ἀποφάσεως, ἐκδίδον πρὸς τοῦτο ἀπόφασιν μετ' αἴτησιν ἑνὸς τῶν διαδίκων καὶ ἐφ' ὅσον ἀκουσθῇ πρῶτον ὁ καθ' οὗ ἀσκεῖται ἡ τοιαύτη αἴτησις. Ἡ περὶ προσωρινῆς ἐκτελέσεως ρήτρα δύναται νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ διατακτικὸν τῆς κυρίας ἀποφάσεως.

β. Πᾶσαι αἱ κατὰ πᾶν περιεχόμενον, οὐσίᾳ καὶ τύποις, ἐκδεδομέναι καὶ κεκηρυγμέναι ἐκτελεσταὶ δικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συγκεκροτημένων Δικαστηρίων, ἤτοι τῶν Πρωτοβαθμίων Δικαστηρίων, τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους, καὶ τοῦ ἐκ τῆς Ἐξαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως συγκεκροτημένου Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, διαβιβάζονται πρὸς ἐκτέλεσιν δι' οἰκείου ἐγγράφου πρὸς τὸν Γεν. Διοικητὴν Ἁγίου Ὄρους. Οὗτος διὰ πράξεως αὐτοῦ, παρὰ πόδας συντασσομένης, ἐντέλλεται πρὸς τὰ ὑπ' αὐτὸν ὄργανα τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἥτις πραγματοποιεῖται διὰ τῆς συμπράξεως ἑνὸς τῶν Ἐπιστατῶν, τοῦ Πρωτεπιστάτου ἀπαλλασσομένου τῆς πρὸς τοῦτο ὑποχρεώσεως. Ἡ συμπαράστασις ἑνὸς τῶν Ἐπιστατῶν, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἀφορῶσα ἐν τῇ οὐσίᾳ εἰς τὸ δίκαιον ἐκτελέσεως τούτων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, εἶναι αὐστηρῶς ἐπιβεβλημένη. Ἡ τυχὸν μὴ τήρησις αὐτῆς δημιουργεῖ αὐτόχρημα παραβίασιν τῶν ἁγιορειτικῶν καθεστώτων, ἀσχέτως ἂν δὲν ὁρίζωνται ἐν τῷ νόμῳ, ὡς θὰ ἔδει, αἱ ἐκ τῆς παραλείψεως ταύτης ἀνατέλλουσαι κυρώσεις.

γ. Τὸ νόμιμον τῆς ἐκδόσεως δικαστικῆς ἀποφάσεως καὶ τὸ κεκηρυγμένον τῆς ἐκτελεστότητος αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὰς περὶ ὀργανώσεως τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἰσχυούσας νομοθετικὰς διατάξεις, ἤτοι τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ κυρωτικοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 10/16 Σεπτεμβρίου 1926, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἐνεργείᾳ ἁγιορειτικὰ καθεστῶτα, διαπιστοῦται ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν νόμον ἐντεταλμένου νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀνωτάτου διοικητικοῦ ὀργάνου, ἤτοι τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους. Οὗτος, ὡς ἀσκῶν τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους ἐπὶ τῆς τηρήσεως ἀλωβήτων ἐν Ἄθωνι τῶν ἁγιορειτικῶν καθεστώτων, μετὰ προσήκοντα ἔλεγχον ἐπὶ τοῦ κύρους τοῦ περιεχομένου τῆς ὑπὸ ἐκτέλεσιν δικαστικῆς ἀποφάσεως ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τούτων τεθειμένων διατάξεων, διακριβῶν τὸ νόμιμον τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως, παντάπασι μὴ ἐπεμβαίνων εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἀφορώσης εἰς αὐτὴν ὑποθέσεως, θὰ νομιμοποιήσῃ καὶ τὸ συμφώνως τῷ διατακτικῷ κεκηρυγμένον τῆς ἐκτελέσεως καὶ θὰ διατάξῃ τὰ κατὰ τοῦτο διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀργάνων. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἀρνηθῇ νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν, χαρακτηρίζων τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν ὡς μὴ νομίμως ἐκδοθεῖσαν καὶ συνεπῶς ὡς οὖσαν ἀνεκτέλεστον κατὰ τὸν νόμον.

Ὁ ἔλεγχος κατὰ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀποτελούσης ἐκτελεστὴν πρᾶξιν τῆς Διοικήσεως, ὑπόκειται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, μετ' ἄσκησιν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ κατὰ νόμον προβλεπομένου ἐνδίκου μέσου τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως.

Δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐπιβάλλουσαι κανονικὰς ποινάς, ὡς καθαίρεσιν, ἔκπτωσιν, κανόνα διὰ κομβοσχοινίου, περιορισμὸν ἐν Ἱ. Μονῇ ἢ Ἐξαρτήματι κ.λ.π., δὲν ἀποστέλλονται πρὸς ἐκτέλεσιν εἰς τὸν εἰς Ἄθωνα ἐκπρόσωπον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἐκτελούμεναι ἄνευ παρεμβάσεως αὐτοῦ. Δι' ὃ καὶ ἁπλῆ γίνεται κοινοποίησις αὐτῶν εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

β. Β' Βαθμὸς Δικαιοδοσίας. Ἐπὶ τοῦ β' βαθμοῦ δικαιοδοσίας ὁρίζονται εἰδικώτερον τὰ ἑπόμενα: Α. Ἡ Ἱ. Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς Δευτεροβάθμιον Δικαστήριον, ἐκδικάζει τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου, ἤτοι τῶν Μοναστηριακῶν Συνάξεων, ἐπιλαμβανομένη τῆς ὑποθέσεως ἐντὸς 15 τὸ πολὺ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς διαβιβάσεως πρὸς αὐτὴν τοῦ δικογράφου τῆς ἐφέσεως μετὰ τῆς σχετικῆς δικογραφίας. Ἐπιβάλλει δὲ τὰς ἰδίας, ὑπὸ τοῦ Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου ἐπιβληθείσας, ποινάς, ἀνεκκλήτως.

Ἡ Ἱ. Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς Δευτεροβάθμιον Δικαστήριον, ἀσκεῖ πρὸς τούτοις: α. Καθήκοντα ἀνακριτικά, σχηματίζουσα δικογραφίαν κατὰ παντὸς κατηγορουμένου ἐπὶ κανονικαῖς παραβάσεσιν ἱερομονάχου ἢ ἱεροδιακόνου, ἣν διαβιβάζει πρὸς ἐκδίκασιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

β. Καθήκοντα ἀναθεωρητικά, ἐν ὅλως περιωρισμένῃ ἐξουσίᾳ. Οὕτως, ἐκτίσαντος Μοναχοῦ τινος τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ ποινῆς καὶ εἰλικρινῶς μετανοήσαντος, ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτοῦ καὶ μετὰ γνωμοδότησιν τῆς Ἱ. Μονῆς αὐτοῦ, δύναται νὰ προβῇ εἰς ἀναθεώρησιν τῆς διεξαχθείσης κατ' αὐτοῦ δίκης καὶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν, ὡς πρὸς τὴν ἐπιβληθεῖσαν εἰς τὸν καταδικασθέντα ποινήν.

Β'. Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς Δευτεροβάθμιον Δικαστήριον, ἐκδικάζει κατ' ἔφεσιν τὰς ἀντιρρήσεις κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐκδικαζούσης ὑποθέσεις ἐν ἰδιότητι Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀσκεῖ ἡ αὐτὴ Ἱερὰ Πατριαρχικὴ Σύνοδος, καὶ δι' εἰδικοῦ Δικαστηρίου, συγκροτουμένου ὑπὸ Ἐξαρχίας ἐκ τριῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως, ἧς δὲν ἀποτελοῦν εἰδικῶς ὧδε μέλη τῆς Ἱ. Κοινότητος, λαβόντα μέρος εἰς ὑπόθεσιν, καθ' ἧς ἠσκήθησαν ἀντιρρήσεις. Εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦτο παρακάθηται καὶ ὁ Γεν. Διοικητὴς Ἁγίου Ὄρους, ἐκτελῶν χρέη ἐπιτρόπου τοῦ νόμου. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Δικαστηρίου τούτου λαμβάνονται κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν παρόντων. Εἶναι δὲ ὁριστικαὶ καὶ ἀμετάκλητοι.

γ. Β' Βαθμὸς Δικαιοδοσίας. Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐνεργοῦσα διὰ τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω Ἐξαρχίας ἐκ τριῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως, ἐκδικάζει αἰτήσεις ἀναθεωρήσεως κατ' ἀποφάσεων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους, συγκροτηθείσης ἐν ἰδιότητι Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου καὶ προβάσης εἰς ἐκδίκασιν ἐφέσεως κατ' ἀποφάσεων τοῦ Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου (Γεροντία, Ἱ. Συνάξις τῶν Προϊσταμένων). Βιβλιογραφίαν βλ. εἰς τὸ ἑπόμενον ἄρθρον.

ΠΑΝ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Ὁ Μοναστηριακὸς Βίος. α'. Αἱ κ' Ἱ. Μοναί: Ι. Ἡ Ἀθωῒτις Μοναχικὴ Πολιτεία σήμερον σύγκειται ἐκ τῶν κ' Ἱ. Μονῶν αὐτῆς, αἵτινες οὖσαι κυριαρχικαί, βασιλικαί, πατριαρχικαὶ καὶ σταυροπηγιακαί, διακρίνονται κανονικῶς εἰς Κοινοβίους καὶ Ἰδιορρύθμους, καὶ ἐκ τῶν Ἱ. Ἐξαρτημάτων αὐτῶν, ἤτοι Σκητῶν, Κελλίων, Ἡσυχαστηρίων, Καλυβῶν καὶ Καθισμάτων.

Ὁ ὅρος «βασιλικαί» ὑποδηλοῖ τὴν νομικὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν, ἤτοι βασιλικῷ προστάγματι τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος. Ὁ τοιοῦτος «πατριαρχικαὶ καὶ σταυροπηγιακαί» τὴν πνευματικὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτὸς «Κοινόβιοι» καὶ «Ἰδιόρρυθμοι» τὴν κανονικὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν ἐσωτερικῶς (Κοινόβιοι εἶναι αἱ Ἱ. Μοναὶ τοῦ Διονυσίου, τοῦ Κουτλουμουσίου, τοῦ Ζωγράφου, τοῦ Καρακάλλου, τῆς Σίμωνος Πέτρας, τοῦ Ἁγίου Παύλου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Γρηγορίου, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ρωσικοῦ καὶ τοῦ Κωνσταμονίτου. Ἰδιόρρυθμοι δὲ αἱ τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανα-

σίου, τοῦ Βατοπεδίου, τῶν Ἰβήρων, τοῦ Χιλανδαρίου, τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ Ξηροποτάμου, τοῦ Δοχειαρίου, τοῦ Φιλοθέου καὶ τοῦ Σταυρονικήτα). Μετατροπὴ Κοινοβίου Ἱ. Μονῆς εἰς τοιαύτην Ἰδιόρρυθμον ἀπαγορεύεται. Συγχωρεῖται, ὅμως, τὸ ἀντίθετον μετ' αἴτησιν τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐχόντων ἑξαετίαν ἀπὸ τῆς προσκτήσεως τῆς Μοναχικῆς Ἰδιότητος Πατέρων τῆς Μον. Ἀδελφότητος, υἱοθετουμένης δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἀνακοινώσεως πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἱερὰν Πατριαρχικὴν Σύνοδον διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ σχετικοῦ Σιγιλλίου. Νοητέον, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἱ. Μονῶν καθιστᾷ καὶ μόνον ἰσχυρὰν τὴν περὶ μετατροπῆς ἀπόφασιν, ὡς τῆς τε ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῆς ἐκδόσεως Σιγιλλίου ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς Συνόδου ἀναγομένων εἰς ὑπόθεσιν τύπου. Τέλος, ὁ ὅρος «κυριαρχικαὶ» ὑποδηλοῖ τοῦτο μὲν τὴν ἔννοιαν τῆς πεπαγιωμένης καὶ ἀνεγνωρισμένης ἀπ' αἰώνων ἐν Ἄθωνι ὀργανώσεως τοῦ Μοναχικοῦ Βίου κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἤτοι ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς ἐν Ἱ. Μονῇ ὀργανώσεως τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος, ὑφ' ἣν ὑπάγεται πᾶσα τοῦ Μοναχισμοῦ κατηγορία (Μοναστηριακοί, Σκητιῶται, Ἡσυχασταί, Κελλιῶται Μοναχοί), τοῦτο δὲ τὴν ἔκτασιν τῆς νομικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριότητος τῶν Ἱ. Μονῶν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Θεμελιώδεις συνέπειαι τοῦ ὅρου «κυριαρχικαὶ» προβάλλουν αἱ ἑξῆς: α. Πλὴν τῶν κ' Ἱ. Μονῶν εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Ἡ αὔξησις ἢ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κυριάρχων Ἱ. Μονῶν καὶ ἡ μετατροπὴ τῶν διοικητικῶν καὶ ἱεραρχικῶν καθόλου σχέσεων τούτων πρὸς τὰ ὑπ' αὐτὰς Ἱ. Ἐξαρτήματα ἀπαγορεύεται ἀπολύτως, τηρουμένου ἀμεταβλήτου τοῦ ἔκπαλαι ἰσχύοντος ἀναλλοιώτου καθεστῶτος ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, σαφῶς καὶ ἀποκλειστικῶς εἰκονιζομένου εἰς τὸν ἰσχύοντα Καταστατικὸν Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς 24ης Μαΐου 1924.

Ἡ ἐκτροπὴ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ προορισμοῦ καὶ ὁ μετασχηματισμὸς διὰ κοσμικὰς ἀνάγκας οἱουδήποτε τῶν ἐν Ἄθῳ ἱερῶν σκηνωμάτων οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπιτραπῇ, ἀπαγορευομένων ἀμφοτέρων ἀπολύτως κατὰ τὰ ἔκπαλαι εἰθισμένα.

ΙΙ. Ἡ διατήρησις τῆς περιουσίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἶναι πρᾶγμα ἱερόν. Σύγκειται δ' αὕτη ἐξ ἑνὸς μὲν ἐκ τῶν χειρογράφων, ἱερῶν κειμηλίων καὶ λειψάνων, ἀρχαίων εἰκόνων, ἱερῶν ἀμφίων, σκευῶν ἢ μνημείων, βιβλιοθηκῶν κ.ἄ., πάντων ἀποτελούντων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν κιβωτὸν ἐκ τῶν αἰωνίων κειμηλίων τῆς Βυζαντινῆς ἡμῶν Αὐτοκρατορίας, παραδεδομένων ἔκπαλαι πρὸς φύλαξιν εἰς τοὺς Ἁγιορείτας Πατέρας, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς λοιπῆς ἀκινήτου καὶ κινητῆς συνήθους οὐσίας. Ἀμφότεραι ὡς πρὸς τὴν συντήρησιν καὶ ἡ δευτέρα ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν εἶναι ἐμπεπιστευμέναι εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἱ. Μονῶν, ἐποπτευομένων μάλιστα διὰ τὴν μέριμναν τῆς συντηρήσεως καὶ τακτοποιήσεως τῆς μὲν πρώτης ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τῆς Ἐκτάκτου Εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως, ὀφειλούσης νὰ ἐκδίδη κανονιστικὰς περὶ αὐτῶν διατάξεις, τῆς δὲ δευτέρας ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος.

Δι' ὃ ἑκάστη Ἱ. Μονὴ ἢ Ἱ. Ἐξάρτημα ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ κατάλογον τῶν χειρογράφων, βιβλίων καὶ λοιπῶν κειμηλίων, ὑπ' εὐθύνην, διὰ τὴν συντήρησιν καὶ διαφύλαξιν αὐτῶν, τῆς ἑκάστοτε Μοναστηριακῆς Ἀρχῆς. Ρητέον ὅτι τὰ κειμήλια ταῦτα τελοῦν ἀναπαλλοτρίωτα εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἅπασα ἡ ἀκίνητος περιουσία τῶν Ἱ. Μονῶν ἀποτελεῖ πρᾶγμα Θείῳ δικαίῳ ἀνῆκον. Κατὰ συνέπειαν ἐκποίησις κτημάτων ἐντὸς τοῦ Ἄθω ἀπαγορεύεται ἀπολύτως, συγχωρουμένης μόνον τῆς ἐντὸς τούτου ἀνταλλαγῆς. Ὡσαύτως δὲ ἥ τε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἄθω ἀκίνητος ἰδιοκτησία τῶν Ἱ. Μονῶν διὰ τὴν ἀνωτέρω αἰτίαν θεωρεῖται καὶ εἶναι ἐλευθέρα πάσης ἐξαρτήσεως ἐκ παντὸς Ὑπουργείου τοῦ Κράτους.

Μίσθωσις κτημάτων τῶν Ἱ. Μονῶν πρὸς τρίτους, ὡς καὶ τοιαύτη καλλιεργητικοῦ δικαιώματος ἐπιτρέπεται· πλὴν πραγματουμένη ἐν τῇ πράξει τελεῖται δι' αὐτεπιστασίας ὑπ' αὐτῶν. Αἱ μισθώσεις δέον νὰ γίνωνται διὰ συμβολαίου, περιέχοντος λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν ὅρων τῆς συμβάσεως καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν μισθωτῶν. Ἡ ἀθέτησις οἱουδήποτε τῶν ὑπὲρ τῶν Ἱ. Μονῶν ὅρων τῆς μισθώσεως συνεπάγεται τὴν ὑπὲρ τῆς Ἱ. Μονῆς ἀκυρότητα αὐτῆς, ἣν μόνη ἡ Ἱ. Μονὴ δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ. Πᾶν δ' ἔτι δικαίωμα κτηθὲν ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως μέχρι τῆς ἀκυρότητος, εἴτε τοῦ μισθωτοῦ εἴτε τρίτου τινὸς ἐξ αὐτοῦ ἕλκοντος ἔννομον δικαίωμα, αἴρεται αὐτοδικαίως.

Ἐμπεπιστευμένη οὖσα ἡ καλὴ διαχείρισις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας εἰς τὴν ἀδελφότητα τῆς Ἱ. Μονῆς, ἄξιοι ὅπως οἱ διαχειριζόμενοι αὐτήν, ἐπιστάται καὶ οἰκονόμοι πιστοὶ τῶν προσόδων αὐτῆς, διαχειρίζωνται ταύτην μετὰ φειδοῦς καὶ εὐσυνειδησίας, ὑπέχοντες εὐθύνην διὰ πᾶσαν εἰς βάρος αὐτῆς ἰδιοτελῆ πρᾶξιν καὶ κατάχρησιν, ὡς ὑπόλογοι αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου ἐκ λόγων σοβαρᾶς καὶ εὐπρεποῦς διαχειρίσεως, εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους συντάσσεται ὑπὸ τῶν Μοναστηριακῶν Ἀρχῶν ὁ προϋπολογισμὸς ἐξόδων καὶ ἐσόδων τοῦ προσεχοῦς ἔτους καὶ ὑποβάλλεται εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Ἱ. Συνάξεως ἑκάστης Ἱ. Μονῆς. Ἡ Ἱ. Σύναξις ἀποφαίνεται πάντοτε ἠτιολογημένως ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἀναγεγραμμένων ποσῶν δι' ἀποφάσεώς της, καταχωριζομένης ἐν εἰδικῷ βιβλίῳ. Ὑπέρβασις τῶν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἐγκεκριμένων ποσῶν δὲν ἐπιτρέπεται, ἐν ἀναποφεύκτῳ δὲ ἀνάγκῃ δαπάνης, μὴ δυναμένης ν' ἀναβληθῇ διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ἀποφασίζει ὁριστικῶς ἡ Ἱ. Σύναξις τῆς Μονῆς περὶ τῆς ἐγκρίσεως ἢ μὴ ἐπὶ ταύτης.

Ὁμοιοτρόπως εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου ἔτους συντάσσεται ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἐξόδων καὶ ἐσόδων ἑκάστης Ἱ. Μονῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους, συνοδευόμενος δ' ὑπὸ τῶν οἰκείων δικαιολογητικῶν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ὑποβάλλεται ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς Ἱ. Συνάξεως.

Τὰ κλεῖθρα τοῦ ταμείου, ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις καὶ ἡ σφραγὶς ἑκάστης Ἱ. Μονῆς ἐν μὲν τοῖς Κοινοβίοις εἶναι ἐμπεπιστευμένα εἰς τὸν Ἡγούμενον μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐν δὲ ταῖς Ἰδιορρύθμοις εἰς τὴν διοικοῦσαν Ἐπιτροπήν.

ΙΙΙ. Τὰ ἔγγραφα τῶν Ἱ. Μονῶν ὑπογράφουν τῶν μὲν Κοινοβίων ὁ Ἡγούμενος, τῶν δὲ Ἰδιορρύθμων οἱ Ἐπίτροποι. Ταῦτα, ὑπογραφόμενα, φέρουν καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς Ἱ. Μονῆς, τηρουμένου ἔκπαλαι καθιερωμένου αὐτῆς τύπου.

Ἡ Ἱ. Μονὴ δύναται νὰ ἀναθέσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐννόμων συμφερόντων αὐτῆς εἰς πληρεξουσίους δικηγόρους, τῶν διορισμῶν γινομένων ἀπ' εὐθείας δι' ἐγγράφου τῶν Μον. Ἀρχῶν.

Τέλος προβλέπεται ὕπαρξις παρ' ἑκάστῃ Ἱ. Μονῇ Νοσοκομείου καὶ Φαρμακείου, συντηρουμένων ἐπιμελείᾳ ἰατροῦ, ἔτι δὲ καὶ Γηροκομείου ὑποχρεωτικῇ λειτουργίᾳ ἐν ἑκάστῃ ἐξ αὐτῶν.

β'. Οἱ Μοναχοί: Ι. Ἅπαντες οἱ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μοναστικῶς βιοῦντες, οἱασδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐθνικότητος, λογίζονται ὡς κεκτημένοι τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν. Κείρεται δ' ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μοναχὸς ὁ μετὰ δοκιμασίαν ἑνὸς ἕως τριῶν ἐτῶν ἔχων συμπεπληρωμένην ἡλικίαν 18 ἐτῶν. Ὁ οὕτω καρεὶς μοναχὸς ἀπαλλάσσεται τῆς στρατιωτικῆς ἐν Ἑλλάδι ὑπηρεσίας.

Οἱ Μοναχοὶ ἑκάστης Ἱ. Μονῆς ὀφείλουν ὑπακοὴν καὶ ἀναντίρρητον ἐκτέλεσιν τῶν ἀνατιθεμένων αὐτοῖς ὑπηρεσιῶν ὑπὸ τὴν Μον. Συνάξεως καὶ πάσης ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Ἀρχῆς, ὑποκείμενοι ἄλλως εἰς πειθαρχικὰς ποινάς. Ἀπολαμβάνουν δὲ τῆς καθηκόντως ὑπὸ τῶν Μον. Ἀρχῶν παρεχομένης εἰς αὐτοὺς πατρικῆς στοργῆς καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀμεροληπτου καὶ ἴσης μερίμνης. Δι' ὃ καὶ τὰ διάφορα ἐν ταῖς Ἱ. Μοναῖς διακονήματα κατανέμονται εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς ἀδελφοὺς συμφώνως τῷ Ἐσωτερικῷ ἑκάστης Κανονισμῷ, ἀναλόγως τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἱκανότητος ἑκάστου.

Εἰς οὐδένα Μοναχὸν ἐπιτρέπεται ἡ ἔξοδος ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς οἰκείας Ἱ. Μονῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ δέον νὰ ὁρίζηται ὁ χρόνος καὶ ὁ λόγος τῆς ἐκ ταύτης ἀπουσίας. Πᾶσα ἄδεια ἀπουσίας δέον νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῆς Ἱ. Ἐπιστασίας, δύναται δὲ νὰ ἐλέγχηται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐπόπτου τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Ἡ Ἱ. Μονὴ δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν χορήγησιν ἀδείας ἐξόδου ἐκ ταύτης εἰς Μοναχόν, αἰτούμενον αὐτὴν ἀποδεδειγμένως διὰ λόγους σπουδῶν. Ὡσαύτως δύναται αὕτη νὰ χορηγήσῃ καὶ ἀπολυτήριον εἰς Μοναχόν, αἰτούμενον εὐλόγως καὶ ἀποχρώντως τὴν ἐκ ταύτης ἀποχώρησίν του. Πᾶσα μεταβολὴ λόγῳ κουρᾶς ἢ θανάτου ἀδελφοῦ Ἱ. Μονῆς ἢ Ἐξαρτήματος αὐτῆς ἀναφέρεται ὑποχρε-

ωτικῶς εἰς τὴν Ἰ. Κοινότητα, ἥτις κρατεῖ γενικὸν πάντων τῶν μοναχῶν Μοναχολόγιον. Τὰ Ἰ. Ἐξαρτήματα ὅμως ἀναφέρονται πάντοτε διὰ τῶν κυριάρχων αὐτῶν Ἰ. Μονῶν.

Χειροτονία Μοναχοῦ ἢ ἀπονομὴ ὀφφικίου γίνεται μόνον ἀδείᾳ καὶ καταλλήλῳ προτάσει τῆς Μοναστ. Ἀρχῆς καὶ μόνον διὰ κανονικὸν Ἁγιορείτην, τουτέστιν ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἀδελφότητα αὐτῆς, τῶν λαϊκῶν ἢ μὴ κανονικῶν Ἁγιορειτῶν ἀποκλειομένων πρὸς χειροτονίαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐπὶ ἀπειλῇ ἀκυρότητος τῆς γενομένης χειροτονίας, θεωρουμένης ὡς μὴ γενομένης καὶ ἀνενεργήτου.

Ἰ. Μονὴ ἀποδεικνυομένη ὡς παραβιάζουσα τὴν διάταξιν, προσκαλεσαμένη Ἀρχιερέα πρὸς τέλεσιν ἀπηγορευμένης κατὰ τὰ ἀνωτέρω χειροτονίας, ἐπιτιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἰ. Κοινότητος καὶ καταγγέλλεται εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Μετὰ τὴν κουράν, ἡ ἀκίνητος περιουσία παντὸς Ἁγιορείτου Μοναχοῦ, κτηθεῖσα μὲν πρὸς αὐτῆς περιέρχεται εἰς τὴν Ἰ. Μονὴν τῆς Μετανοίας αὐτοῦ ἐφ' ὅσον οὗτος ἐξεχώρησε ταύτην εἰς αὐτὴν ἐγγράφως, κτηθεῖσα δὲ μετὰ ταύτην περιέρχεται εἰς τὴν Ἰ. Μονὴν οὐδήποτε ἢ ὅπου ἂν ἤθελεν οὗτος ἀποβιώσει ἄνευ ἀπολυτηρίου αὐτῆς. Διὰ τὰ τυχὸν εὑρισκόμενα μετὰ τὸν θάνατον Μοναχοῦ χρέη οὐδαμῶς εὐθύνεται ἡ Ἰ. Μονὴ αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον συνήφθησαν ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας αὐτῆς.

Οἱ Κοινοβιάται Πατέρες ἀπαγορεύεται νὰ ἔχουν ἰδίαν περιουσίαν.

Ὁ Ἀ ν α χ ω ρ η τ ι κ ὸ ς Β ί ο ς. α΄. Οἱ Ἀναχωρηταὶ Μοναχοί: Ι. Ἡ ἐξέλιξις τῶν αἰώνων ἀπεκρυστάλλωσεν ἐν Ἄθῳ καὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου τῶν ἐν αὐτῷ Πατέρων, πρώτων ἱδρυτῶν τοῦ Ἀθωΐτιδος Μοναχισμοῦ, ὅλως ἰδιομόρφως. Αἱ κυριώδεις βάσεις τοῦ ἰσχύοντος ἐπὶ τούτου δικαίου, ὅπερ ἀποκρυσταλλοῦται ὁριστικῶς κατὰ τὸν Κ΄ αἰῶνα εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὀφείλουν τὴν καταγωγὴν αὐτῶν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐν Ἄθῳ βαθμιαίως τῶν περὶ Μοναχισμοῦ κανονικῶν διατάξεων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὧν ἀφορμὴ ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μοναστηριακοῦ βίου καὶ ἡ σὺν τῷ χρόνῳ βαθμιαία ὑπὸ τούτου ἀπορρόφησις τῆς Ἀθωΐτιδος ἀκινήτου ἰδιοκτησίας. Τὸ θαυμαστὸν ὅμως εἶναι ὅτι παρὰ τὸ σημαντικὸν τοῦτο γεγονὸς οἱ Ἀθωῖται Ἀναχωρηταὶ Πατέρες διετήρησαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἀλώβητον τὴν ἰδιομορφίαν τοῦ Μοναχικοῦ βίου αὐτῶν τούτου, εἰ καὶ ἐξαρτώμενοι κανονικῶς ἀπὸ τὰς κ΄ κυριάρχους Ἰ. Μονάς, συμβάλλοντες ἀξιεπαίνως εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ καθόλου Ἁγιορειτικοῦ πνεύματος καὶ ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ὑπενθυμίζοντες εἰς τὸν κόσμον ὅλον, ἐν ἀρρήκτῳ ὡς πρὸς τοῦτο συνεργασίᾳ πρὸς τοὺς Μοναστηριακοὺς Ἀθωΐτας Πατέρας, τὸν ἁγνὸν ἑλληνικὸν ἐθνικοθρησκευτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἁγιωνύμου Ὄρους καὶ τὴν ἁγνὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν συνείδησιν. Ὡς, τουτέστιν, πρὸ χιλίων καὶ πλέον ἐτῶν, οὕτω καὶ σήμερον.

Νῦν, πάντα τὰ ἐν Ἄθῳ Ἰ. Ἐξαρτήματα, ἤτοι Σκῆται, Κελλία, Καλύβαι, Ἡσυχαστήρια, Καθίσματα μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν θεωροῦνται ἀναφαίρετα καὶ ἀναπαλλοτρίωτα κτήματα τῶν κυριάρχων Ἰ. Μονῶν, οἱ δ' ἐν τούτοις Πατέρες θεωροῦνται ὡς ἀδελφοὶ τῆς κυριάρχου Ἰ. Μονῆς. Ταῦτα παραχωροῦνται ὑπὸ τῶν Ἰ. Μονῶν δι' ἐγγράφου πράξεως, ἥτις καλεῖται «ὁμόλογον», περιέχον πάσας τὰς περιπτώσεις καὶ τοὺς ὅρους τῆς παραχωρήσεως. Ὁ εἰς ὃν παραχωρεῖται τὸ Ἐξάρτημα καλεῖται «γέρων». Ἅπαντες οἱ γέροντες τῶν Ἐξαρτημάτων ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ἀμελητὶ τὴν πρόσληψιν καὶ τὸν χρόνον δοκιμασίας τῶν δοκίμων, προσμετρούμενον ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναγγελίας, τηροῦντες ἀκριβὲς Μοναχολόγιον τῶν ἐν Ἰ. Ἐξαρτήμασι Πατέρων, ὡς καὶ ἴδιον βιβλίον περὶ δοκίμων. Ἀμφότερα τὰ βιβλία ταῦτα θεωροῦνται κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς Κυριάρχου.

Εἰς τὸ ὁμόλογον Ἰ. Ἐξαρτήματος ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ἐν αὐτῷ ἀδελφῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει τοῦτο παραχωρηθῇ καὶ μόνον. Μεταβολὴ τῶν ἐν αὐτοῖς αναγεγραμμένων ἀπολύτως ἀπαγορεύεται, συμπληρουμένη ἀδείᾳ τῆς Κυριάρχου, δι' ὃ καὶ μόνον οἱ ἐν αὐτῷ οὕτως ἐγγεγραμμένοι ἀναγνωρίζονται ὡς συνοδεία καὶ κληρονομοῦν δικαιωματικῶς τὸν γέροντα αὐτῶν. Περὶ κουρᾶς τῶν δοκίμων ἰσχύουν αἱ διατάξεις περὶ μοναχῶν, πλὴν ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται καὶ ἔγκρισις τῆς Κυριάρχου.

Καὶ ἐν περιπτώσει ἀκόμη ἀπουσίας τῶν νομίμων κατόχων Ἰ. Ἐξαρτήματος καὶ ἐγγεγραμμένων ἐν τῷ ὁμολόγῳ ἄνευ ἀδείας τῆς Κυριάρχου ἀπειλοῦνται κυρώσεις. Οὕτως ὁ ἄνευ ἀδείας ἀπουσιάζων πέραν τοῦ ἑξαμήνου διαγράφεται αὐτοδικαίως ἐκ τοῦ ὁμολόγου ὑπὸ τῆς Ἰ. Μονῆς, ὡς καὶ ὁ κεκτημένος μὲν ἄδειαν ἀπουσίας, πλὴν ὑπερβὰς αὐτὴν κατὰ ἓξ μῆνας, τιμωρεῖται ὁμοίως. Ὡσαύτως δὲ ἐν περιπτώσει ἀπουσίας τῶν νομίμων κατόχων. Ἰ. Ἐξαρτήματος δὲν συγχωρεῖται ἀνάληψις τῆς ἐπιτροπείας αὐτοῦ ὑπὸ ἄλλου Μοναχοῦ ἄνευ ἀδείας τῆς Κυριάρχου, ἥτις διὰ τὴν πέρα τοῦ ἔτους ἐγκατάλειψιν παρὰ τοῦ κατόχου ἐπαναφέρει εἰς τὴν κυριότητα αὐτῆς τοῦτο, τοῦ ἐγκαταλείψαντος μὴ δυναμένου νὰ ἀσκήσῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱονδήποτε ἰδιοκτησίας δικαίωμα.

Πάντες οἱ ἐξαρτηματικοὶ Πατέρες ὑποχρεοῦνται εἰς ἀπαράβατον ἐφαρμογὴν τοῦ ἰσχύοντος καθεστῶτος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ἀσκούμενοι ὀφείλουν σεβασμὸν καὶ εὐπείθειαν πρὸς τὰς Κυριάρχους, ὧν ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς ἀπροφασίστως.

Ἡ πολιτεία αὐτῶν ἐν τοῖς Ἰ. Ἐξαρτήμασι δέον νὰ εἶναι κοσμία καὶ σύμφωνος κατὰ πάντα πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν αὐτῶν. Οἱ ἐκτρεπόμενοι διώκονται κατὰ τὰς διατάξεις περὶ Ἁγιορειτικῆς Δικαιοσύνης, κατὰ δὲ κατόχων Κελλίου καὶ Καλύβης, ἐπιμόνως ἀδιορθώτων, ἀπειλεῖται καὶ ἐκποίησις τῆς Καλύβης ἢ τοῦ Κελλίου αὐτῶν, πρὸς ταῖς ἄλλαις ποιναῖς, ὑπὸ τοῦ Δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου, καθοριζομένης καὶ ὑπὸ τούτου τῆς διαδικασίας τῆς ἐκποιήσεως, ἐφ' ὅσον μετὰ διπλῆν πρόσκλησιν δὲν φανῇ ἀγοραστὴς καὶ μετὰ ταύτην ἡ ἐκ μέρους τοῦ κατόχου τοῦ ἐκποιουμένου καὶ ἑνὸς ἀδελφοῦ τῆς Κυριάρχου ἀπαρτιζομένη πρὸς ἐκποίησιν ἐκτιμητικὴ ἐπιτροπὴ διαφωνήσῃ ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ τιμήματος.

ΙΙ. Μετατροπὴ Σκήτης εἰς Ἰ. Μονὴν ἢ Κελλίου εἰς Σκήτην, ἢ Καλύβης εἰς Κελλίον ἀπαγορεύεται ἀπολύτως, ὡς καὶ ἡ σύγχρονος κτῆσις δύο σκηνωμάτων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου δὲν συγχωρεῖται. Ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐπισκευὴ Ἰ. Ἐξαρτήματος προαπαιτεῖ ἄδειαν τῆς Κυριάρχου. Νέα δ' οἰκοδομὴ ἢ προσαύξησις κτιρίου τοιαύτην τῆς Ἰ. Κοινότητος ἐν δικαιώματι ἐγκρίσεως τοῦ μελετωμένου σχεδίου, ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν ἐπ' ἀπειλῇ κατεδαφίσεως ὑπὸ τῆς Ἰ. Κοινότητος.

Πᾶν Ἰ. Ἐξάρτημα ὑποχρεοῦται εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ νομίμου δοσίματος εἰς τὴν Κυρίαρχον, ὁριζομένου καὶ κατανεμομένου ἀναλογικῶς ὑπὸ τῆς Ἰ. Κοινότητος, ὡς νόμισμα δὲ καταβολῆς προβλέπεται τὸ βάσει τοῦ Σιγιλλίου, ὅπερ καθορίζει τὰς σχέσεις τῆς Κυριάρχου πρὸς τὸ Ἰ. Ἐξάρτημα ὁριζόμενον, πλὴν τῶν Ταβηλλιακῶν δοσιμάτων, καταβαλλομένων εἰς νόμισμα καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς Ἰ. Κοινότητος.

Ἐκποίησις Κελλίου ἢ Καλύβης γίνεται μόνον τῇ συγκαταθέσει τῶν ἐν τῷ ὁμολόγῳ ἐγγεγραμμένων, γνωριζόντων καὶ τὴν γενικὴν ἑκατέρου τούτων οἰκονομικὴν κατάστασιν. Πλὴν ἀπαιτεῖται ἄδεια τῆς Κυριάρχου ὑπὸ τρεῖς ὅρους: α) Νὰ λάβῃ ἡ Κυρίαρχος γνῶσιν τοῦ προσώπου τοῦ ἀγοραστοῦ καὶ νὰ παρέξῃ τὴν ἔγκρισιν τῆς εἰς αὐτὸν ἐκποιήσεως, β) νὰ λάβῃ ὡσαύτως γνῶσιν τοῦ τιμήματος τῆς πωλήσεως καὶ γ) νὰ εἰσπράξῃ αὕτη ποσοστὸν 10 % ἐπὶ τῆς ὁλικῆς τιμῆς παρὰ τοῦ πωλητοῦ καὶ 5 % ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ. Πᾶσα ἄλλη ἐκποίησις ἀπαγορεύεται, τῶν παραβατῶν διωκομένων πειθαρχικῶς.

Μεταξὺ ὅμως τῶν ἀγοραστῶν προτιμᾶται πάντοτε ἡ Κυρίαρχος, τυχὸν ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ Κελλίου ἢ τῆς Καλύβης. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς Κυριάρχου ἢ ὑπὸ κατόχου Κελλίου ἢ Καλύβης σύναψις δανείου, μὴ εὐθυνομένης αὐτῆς διὰ τὰ χρέη αὐτοῦ, ὡς δὲν συγχωρεῖται ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ἡ λῆψις δανείου ἐπὶ ἐνεχύρῳ τοῦ ὁμολόγου.

Καὶ ἡ ἐξαγωγὴ ξυλείας ἐκ τῶν δασῶν τῆς Κυριάρχου ἄνευ ἐγγράφου αὐτῆς ἀδείας ἀπαγορεύεται, συγχωρουμένης τοιαύτης δι' ἀναγκαιοῦντα μόνον καυσόξυλα, λαμβανόμενα ἐκ μέρους ὑποδεικνυομένου ὑπὸ τῆς Ἰ. Μονῆς. Ἡ Κυρίαρχος δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν παροχὴν κρεββατοξύλων καὶ γουρνῶν εἰς τοὺς ἀποδεδειγμένως ἔχοντας ἀνάγκην, λαμβανομένων ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰ. Μονῆς ὑποδεικνυομένων δένδρων καὶ μερῶν τῆς περιοχῆς τοῦ Κελλίου. Τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως ἐξαιρεῖται ἡ Ἰ. Μονὴ τοῦ Σταυρονικήτα, στερουμένη δάσους.

β. Αἱ Σκῆται: Ι. Αἱ σκῆται τοῦ Ἄθω εἶναι δώδεκα τὸν ἀριθμόν, διακρινόμεναι καὶ αὗται εἰς Κοινοβιακὰς καὶ Ἰδιορρύθμους. Αἱ Ἰδιόρρυθμοι Σκῆται εἶναι: Ἡ τῆς

Μεγίστης Λαύρας ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Ἄννης, ἡ τῆς αὐτῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος (τῶν Καυσοκαλυβίων), ἡ τῆς τοῦ Βατοπεδίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἡ τῆς τῶν Ἰβήρων ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἡ τῆς τοῦ Κουτλουμουσίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡ τῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου (Νέα Σκήτη), ἡ τῆς αὐτῆς Ἱ. Μονῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (Λάκκου), ἡ τῆς τοῦ Ξενοφῶντος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Κοινόβιοι δὲ εἶναι: Ἡ τῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ρωσικοῦ ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Βογορόδιτσα), ἡ τῆς τοῦ Παντοκράτορος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἠλιού, ἡ τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἡ τῆς τοῦ Βατοπεδίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (ἐν Καρυαῖς).

Θεμελιώδης διάταξις τοῦ Ἁγιορειτικοῦ δικαίου ὑποχρεοῖ τὰς Σκήτας εἰς διατήρησιν ἀναλλοιώτου τοῦ δι' αὐτὰς καθορισθέντος πολιτεύματος, ὡς καὶ τῶν σχέσεων τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς αὐτῶν τε καὶ τῶν ἐν αὐταῖς Πατέρων τοῦ διοικητικοῦ καὶ ἄλλου ἐν γένει βίου αὐτῶν, βάσιν ἔχουσα τὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Κυριάρχου κρατήσαντα ἔγγραφα, κανονισμοὺς καὶ ἔθιμα καὶ τὸ σχετικὸν τῆς ἀνακηρύξεως αὐτῶν Πατριαρχικὸν Σιγίλλιον.

Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῶν Σκητῶν καθορίζεται βάσει Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ, ἐγκρινομένου ὑπὸ τῆς Κυριάρχου, συμφώνου δ' ἀπολύτως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κατ. Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Οἱ ἐν ταῖς Σκήταις δόκιμοι, πρὸ τῆς κουρᾶς, γνώσει καὶ ἐγκρίσει τοῦ πνευματικοῦ, δύνανται νὰ ἐκλέξουν ὑπακοὴν παρ' ἑτέρῳ γέροντι, μετὰ δὲ τὴν κουρὰν ἰσοβίως παρ' ἑνὶ καὶ μόνον. Γέρων, παραλαμβάνων παρ' ἄλλου ὡς αὐτὸς Μοναχόν, διώκεται πειθαρχικῶς ὑπὸ τῆς Κυριάρχου. Αἱ σχέσεις γέροντος καὶ ὑποτακτικῶν εἶναι τοιαῦται πατρὸς καὶ υἱῶν, ἀμοιβαίως ἀξιοῦσαι πατρικὴν ἀγάπην καὶ συμπεριφορὰν τοῦ πρώτου διὰ τοὺς δευτέρους, τούτων δὲ ὑπακοὴν καὶ σεβασμὸν εἰς ἐκεῖνον.

Οἱ Σκητιῶται Πατέρες ὑποχρεοῦνται εἰς αὐστηρὰν τήρησιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων, ὡς καὶ εἰς βίον ἠθικὸν καὶ ἤρεμον, διὸ ἀμελοῦντες καὶ ἐρίζοντες, ἀλλὰ ἀτακτοῦντες, διώκονται πειθαρχικῶς, ἐπιπληττόμενοι μετ' ἀπόπειραν νουθεσίας ὑπὸ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Συνάξεως τῶν Γερόντων, μένοντες δ' ἀδιόρθωτοι κολάζονται ὑπὸ τῆς Κυριάρχου διὰ ποινῶν αὐστηρῶν.

ΙΙ. Καλύβη ἐν Σκήτῃ ἀγοράζεται μετ' ἐξέτασιν τοῦ καθόλου ποιοῦ τοῦ ἀγοραστοῦ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως, μετὰ σύμφωνον δὲ γνώμην ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς παραπέμπονται εἰς τὴν Κυρίαρχον, ἥτις λαμβάνουσα τὸ καθωρισμένον δικαίωμα αὐτῆς ἐκ τοῦ τιμήματος, προβαίνει εἰς τὴν τακτοποίησιν τοῦ ὁμολόγου. Θανόντος δὲ τοῦ γέροντος τῆς Καλύβης, ἡ Κυρίαρχος ἐπὶ καταβολῇ τοῦ καθιερωμένου ψυχομεριδίου μεταβιβάζει τὸ ὁμόλογον εἰς τὸν πρῶτον τῆς συνοδείας, ἀλλάσσουσα ἀναλόγως καὶ προοδευτικῶς τὴν σειρὰν τῶν ὑποτακτικῶν, ἐγγράφουσα καὶ τρίτον πρόσωπον, ἐὰν ὑπάρχῃ τοιαύτη τάξις ἐν τῇ Σκήτῃ. Ὕπαρξις ἀριθμοῦ προσώπων πέρα τῶν ἓξ εἰς ἑκάστην Καλύβην ἀπαγορεύεται.

Ἑκάστη Σκήτη ἔχει ἰδίαν σφραγῖδα, περιέχουσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς, διῃρημένην εἰς τρία ἢ τέσσαρα τμήματα, κρατούμενα ἀνὰ ἓν παρ' ἑκάστου συμβούλου. Τῶν τμημάτων τούτων κρατοῦνται παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς διορισθέντων συμβούλων δύο μὲν ἐπὶ τεσσάρων συμβούλων, ἓν δὲ ἐπὶ τριῶν συμβούλων. Ἡ χρῆσις τῆς σφραγῖδος περιορίζεται διὰ τὰ ἀνταλλασσόμενα μετὰ τῆς Κυριάρχου ἔγγραφα, ὡς καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς ἐλέη καὶ βοηθήματα τοιαῦτα.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Σκητῶν νομοθεσίαν, περὶ ἧς τὸ ἰσχῦον ἐν Ἄθῳ δίκαιον, διατηροῦνται ἀπαραμείωτα καὶ ἰσχυρὰ τὰ ὑπὸ τῶν Πατριαρχικῶν Σιγιλλίων καὶ Μοναστηριακῶν Ὁμολόγων διατασσόμενα.

γ'. Τὰ Κελλία: Κελλίον παραχωρεῖται ὑπὸ κυριάρχου Ἱ. Μονῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἥτινι τοῦτο ἀνήκει, ἐφ' ὡρισμένῃ τιμῇ εἰς διαδοχὴν τριῶν προσώπων, φερόντων τὴν κουρὰν αὐτῶν κανονικῶς, δι' ὁμολόγου, καθορίζοντος τὰ τρία πρόσωπα τοῦ Κελλίου, τὴν περιγραφὴν τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα ἑκάστου Κελλίου δικαιοῦνται εἰς πρόσληψιν ἑτέρων τριῶν τοιούτων δοκίμων ἢ ὑποτακτικῶν, ἀπαγορευομένης ῥητῶς τῆς ὑπερβάσεως τοῦ ἀριθμοῦ τούτου καὶ τῆς χορηγήσεως ἀναλόγου καθ' ὑπέρβασιν ἀδείας. Θανόντος τοῦ γέροντος Κελλίου τινός, ἀνταλλάσσεται ὑπὸ τῆς Ἱ. Μονῆς τὸ ὁμόλογον διὰ νέου ἐπὶ καταβολῇ τιμήματος (τριμεριδίου), καθωρισμένου διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ 1909 Πατριαρχικοῦ Σιγιλλίου καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 56/1911 Πρακτικοῦ τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐγγραφομένου ὡς πρώτου τοῦ δευτέρου τῆς συνοδείας κ.ο.κ.

Οἱ Κελλιῶται Πατέρες ὑποχρεοῦνται εἰς καλὴν συντήρησιν τοῦ Κελλίου αὐτῶν, ἐνεργοῦντες τὰς ἀναγκαίας ἐπισκευάς, διαφυλάττοντες ἀκέραια τὰ περιουσιακὰ αὐτοῦ δικαιώματα, μεριμνῶντες διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ παραχωρηθέντος αὐτοῖς σκηνώματος συμφώνως τῷ ὁμολόγῳ. Ἡ μὴ τήρησις τῶν ὑποχρεώσεων τούτων δημιουργεῖ εὐθύνην μεγάλην τῶν Κελλιωτῶν Πατέρων, κινδυνευόντων νὰ διωχθοῦν ὑπὸ τῆς Κυριάρχου καὶ ἐπ' ἀπειλῇ ἐκποιήσεως τοῦ Κελλίου.

Ἡ ἐπικαρπία τῶν παρὰ τῶν Κελλίων καλλιεργουμένων κτημάτων ἀνήκει εἰς αὐτὰ ἀποκλειστικῶς, παρεκτὸς τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δασῶν αὐτῶν, ἀνηκόντων εἰς τὴν Κυρίαρχον ἀποκλειστικῶς, πλὴν λαμβάνουσαν ὑπ' ὄψιν ὑποχρεωτικῶς καὶ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας τοῦ Κελλίου. Ἐπὶ κινδύνῳ ἀπειλῆς ποινῶν ἀπαγορεύεται ἐκρίζωσις δένδρων ἢ ἐμφύτευσις ἀμπέλων ἐντὸς τῆς περιφερείας Κελλίου ἄνευ ἀδείας τῆς Κυριάρχου.

Πᾶσαι αἱ διαφοραὶ μεταξὺ δύο Κελλίων τῆς αὐτῆς μὲν Ἱ. Μονῆς δικάζονται ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως τῆς Κυριάρχου, μεταξὺ δὲ Κελλίων καὶ Ἱ. Μονῆς ἐκ τοῦ ὁμολόγου ἢ Κελλίων μετ' ἄλλης Ἱ. Μονῆς ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος εἰς α' βαθμὸν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου κατ' ἔφεσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Μανουὴλ Γεδεών, Ὁ Ἄθως, 1886. Γερ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, 1903. Κοσμᾶ Βλάχου, Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ Μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, 1903. Μελετίου Μεταξάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Ρωσικὴ Πολιτικὴ ἐν Ἀνατολῇ, 1913. Δημ. Πετρακάκου, Νέαι Πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, 1915. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ Μοναχικὸν Πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, 1925. Ἰωακεὶμ τοῦ Ἰβηρίτου, Ἁγιορειτικὴ Πολιτεία, 1921. Ἀθαν. Εὐταξίου, Προσοχὴ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, 1925. Ἰω. Ἠλιάκη, Οἱ Ἁγιορειτικοὶ Θεσμοί, 1938. Ἰω. Γιούπη, Ἡ ἀπονομὴ τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐν περ. Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, Δ' (1949), σ. 18 κ.ἑξ. Θεμ. Τσάτσου—Μιλτ. Βολανάκη, Ἡ ἀπονομὴ τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐν περ. Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, Δ' (1949), σ. 211 κ.ἑξ. Ἠλία Γ. Κυριακοπούλου, Ἑλληνικὸν Διοικητικὸν Δίκαιον, Β', δ' ἔκδ., 1961. Παν. Ἰ. Παναγιωτάκου, Ἡ Ὀργάνωσις τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω κατὰ τὸ ἰσχῦον Δίκαιον, ἐν περ. Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, Δ' (1949), σ. 79 κ.ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ, Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, Δ', Τὸ Δίκαιον τῶν Μοναχῶν, 1957. Dr Emmanuel Amand de Mendieta, La presqu'île des Caloyers, le Mont-Athos, 1955. Βασιλείου Ἀτέση, Μητροπολίτου πρ. Λήμνου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐν περ. Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, ΙΖ' (1962).

ΠΑΝ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ

ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ

Ὁ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μοναχικὸς βίος ἔχει πολλὰ κοινὰ μετὰ τῆς καθ' ὅλου μοναχικῆς ζωῆς, ἀλλ' ἔχει καὶ ἐν πολλοῖς ἰδιοτυπίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ εἰκοσιτετράωρον τοῦ μοναχοῦ, χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐπιγραμματικὸν δίστιχον:

Γράφε, μελέτα, ψάλλε,
στέναζε, προσεύχου, σιώπα.

Πάντως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπάρχουν ἀρκεταὶ διαφοραὶ ἐν τοῖς Τυπικοῖς καὶ τοῖς Κανονισμοῖς τῶν διαφόρων Μονῶν. Ἡ Μονὴ Βατοπεδίου λ.χ. ἔχει τὸν ἑξῆς κανονισμὸν τοῦ εἰκοσιτετραώρου τοῦ μοναχοῦ, ἀνταποκρινομένου εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ὡρολόγιον:

4—7 Ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου, λειτουργία καὶ εὐθὺς πρόγευμα.
7—10 Διακονήματα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Μονῆς.
10—12 Οἰκιακαὶ ἀπασχολήσεις, δεξίωσις, μελέτη κ.λ.π.
12— 3 Μεσημβρινὸν γεῦμα καὶ ἀνάπαυσις.
3— 4 Ἑσπερινὸς καὶ Ἀπόδειπνον.
4— 6 Διακονήματα, περίπατος, ἐπισκέψεις.
6— 7 Ἑτοιμασίαι τοῦ δείπνου (μαγειρική).
7— 9 Δεῖπνον καὶ μελέτη.
9— 4 «Κανὼν», ἀτομικὴ προσευχὴ καὶ ἀνάπαυσις νυκτερινή.

Γέρων μοναχὸς προσευχόμενος ἀδιαλείπτως διὰ τοῦ κομποσχοινίου του.

4 Ἐγερτήριον.

Ἄλλο παράδειγμα κανονισμοῦ, ἀναφερομένου εἰς τὴν εἰκοσιτετράωρον ζωὴν τοῦ μοναχοῦ, εἶναι ὁ κατὰ τὸ βυζαντινὸν ὡρολόγιον κανονισμὸς τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὅστις ἔχει ὡς ἑξῆς:

6 — 7 «Κανών», ἤτοι κομβοσχοίνια 12 καὶ μετάνοιαι 300.
7 —10 Ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου.
10 —11 1/2 Ἀνάπαυσις ἐν τοῖς δωματίοις.
11 1/2—12 Ἔγερσις καὶ ἑτοιμασία πρὸς κοινὴν προσευχήν.
12 — 1 1/2 Λειτουργία καὶ παράκλησις.
1 1/2— 2 Γεῦμα μεσημβρινόν, τράπεζα κοινή.
2 — 6 Διακονήματα, ὑπηρεσίαι.
6 — 8 Μεσημβρινὴ ἀνάπαυσις καὶ μελέτη.
8 — 9 1/2 Διακονήματα.
9 1/2—10 1/2 Ἑσπερινός.
10 —11 1/2 Τράπεζα, δεῖπνον κοινόν.
11 1/2—12 Περίπατος.
12 —12 1/2 Ἀπόδειπνον καὶ κλείει ἡ θύρα τῆς Μονῆς.
1 — 6 Νυκτερινὴ ἀνάπαυσις.
6 Ἐγερτήριον.

Εἰς κελλία τινὰ ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν κανονισμοὶ γερόντων. Εἷς ἐξ αὐτῶν, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ βυζαντινὸν ὡρολόγιον, εἶναι ὁ ἑξῆς:

8 1/2—10 1/2 Ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου.
10 1/2—11 1/2 Κανών, Κομβοσχοίνια καὶ μετάνοιαι.
11 1/2—12 Πρόγευμα.
12 — 5 Χειροτεχνία ἢ ἀγροτικὴ ἀπασχόλησις.
5 — 6 Γεῦμα κοινὸν (τὸ ἑτοιμάζει ἓν ἐκ τῶν μελῶν τῆς Συνοδίας).
6 — 7 Ἀνάπαυσις.
7 — 8 Ἑσπερινός.
8 —12 Ἐργασία ὡς ἀνωτέρω.
12 — 1 Δεῖπνον κοινόν.
1 — 1 1/2 Ἀπόδειπνον καὶ «Χαιρετισμοί», ὑμνολογία τῆς Θεοτόκου.
1 1/2— 3 Μελέτη καὶ ἀτομικὴ προσευχή.
3 — 8 1/2 Ἀνάπαυσις νυκτερινή.

Πάντα τὰ προγράμματα ταῦτα «ὑπολογίζονται ἐπὶ ἰσημερίας», μεταβάλλονται δὲ εἰς τὰς δύο ἄλλας ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Ἐπίσης ἄρδην μεταβάλλονται κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ὁλονυκτίας (ἀγρυπνίας), καὶ εἶναι αὗται πολλαὶ ἐτησίως. Ὡσαύτως κατὰ τὰς Τεσσαρακοστὰς καὶ ἰδίως τὴν Πεντηκοστὴν ἐν δὲ ταῖς Κοινοβίοις Μοναῖς, τρὶς τῆς ἑβδομάδος, Δευτέραν, Τετάρτην καὶ Παρασκευήν, μετὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν προσφέρεται εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καφές, εἰς τὰς 5 μεσημβρινὸν γεῦμα καὶ πλέον οὐδέν, ἤτοι τρώγουν ἅπαξ τῆς ἡμέρας λιτὸν φαγητὸν — «μονοφαγία ἢ Ἐνάτη ὡς ἀποκαλεῖται ἐν Ἁγίῳ Ὄρει» (Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ὁδηγὸς Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, Ἀθῆναι 1957, σ. 58-61).

Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι διὰ τοὺς ἐρημίτας καὶ τοὺς ἡσυχαστὰς δὲν ἰσχύουν προγράμματα. «Ἕκαστος ἔχει ἰδίαν τακτικὴν ἀναλόγως τῶν σωματικῶν του δυνάμεων καὶ τῶν συμβουλῶν τοῦ πνευματικοῦ του. Πάντως, γενικὸν θεωρεῖται τὸ μέτρον βρώσεως ἐλαιολάδου καὶ κατὰ τὰς μὴ νηστησίμους ἡμέρας μόνον τὸ Σαββατοκύριακον, μὲ βασικὴν τροφὴν παξιμάδι, ἐλαίας, κουκιὰ βρεγμένα, χόρτα, ξηροὺς καρποὺς κ.ἄ., τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἑτοιμασίας τινὸς («ξηροφαγία»). «Προσευχὴ ἀδιάλειπτος». Τὸν «Κανόνα» τοῦ μοναχοῦ (6-12 κομβοσχοίνια καὶ 100-300 μετανοίας) οὐδὲν δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ. Ἀντιθέτως οἱαδήποτε Ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου, Ἀποδείπνου κ.λ.π., δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ διὰ τοῦ «κομβοσχοινίου». «Ὡς γενικὸν μέτρον τοῦ μοναχοῦ θεωρεῖται νὰ διέλθῃ τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς ἐν προσευχῇ, καὶ οὐχὶ τὰς πρώτας νυκτερινὰς ὥρας, ὡς ἐν τῷ Κόσμῳ, ἀλλ' ὅταν οἱ ἄλλοι κοιμῶνται, ἤτοι ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι πρωΐας, κατὰ δὲ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτάς, καθ' ἅπασαν τὴν νύκτα» («ἀγρυπνία») (Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, ἔνθ' ἀν. σ. 61).

Οἱ μοναχοὶ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀναλαμβάνουν πλεῖστα διακονήματα. Εἰς τὴν Μονὴν λ.χ. Μεγίστης Λαύρας τὸ 1957 ὑπῆρχον 3 Ἐπίτροποι, 1 Ἀντιπρόσωπος, 2 Ἔξαρχοι, 1 Ἔκτακτος δισενιαυσίου, 1 Ἀρχιγραμματεύς, 2 Ὑπογραμματεῖς, 1 Θησαυροφύλαξ, 1 Βιβλιοθηκάριος, 1 Δικαῖος, 1 Δασικὸς Ἐπόπτης, 1 Δασονόμος, 1 Ξεναγός, 1 Τυπικάρης Ἐκκλησίας, 1 Βηματάρης (Διεύθυνσις Ἱεροῦ), 3 Ἱερεῖς ἐφημέριοι, 2 Ἱεροδιάκονοι ἐφημέριοι, 2 Ἱεροψάλται, 1 Διαβαστὴς (ἀναγνώστης), 2 Κανονάρχοι, 2 Ἐκκλησιαστικοὶ (κανδηλανάπται), 1 Ἀρχειοφύλαξ, 1 Κλητὴρ Ἐπιτροπῆς, 1 Προσμονάριος (Παναγίας), 1 Συνοδιάρης, 1 Ἀρχοντάρης, 1 Γενικὸς Ἀποθηκάριος, 1 Τραπεζάρης, ὅστις διανέμει τὸν ἄρτον, 1 Δοχειάρης, 1 Ὡρειάρης, 1 Κονακτσῆς, βοηθὸς Ἀντιπροσώπου Καρυῶν, 1 Μάγειρος Ἀντιπροσωπείου, 1 Μάγειρος Ἀρχονταρικίου, 1 Μάγειρος Νοσοκομείου, 1 Νοσοκόμος, 1 Νυκτοφύλαξ, 1 Χατλάρης (σταυλάρχης), 1 Ἀρσανάρης, 1 Παροικονόμος, 2 Ἀμπελουργοί, 1 Κηπουρός, 1 Μυλωθρός, 2 Ἀρτοποιοί, 1 Προσφοράρης, 1 Λειβαδάρης, 2 Σκαλιέρηδες, (ἐπόπται φορτώσεων ξυλείας), 1 τυροκόμος ἐν Μετοχίῳ, 10 Οἰκονόμοι Μετοχίων, 1 Κοιμητηριάρης, (νεκροθάπτης) (Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, ἔνθ. ἀν. σ. 62).

Πολλοὶ μοναχοὶ ἀσχολοῦνται ζωηρῶς καὶ περὶ τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, μελετῶντες βιβλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θύραθεν σοφίας. Ἔχουν εὑρεῖαν γνῶσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, τῆς ἱστορίας τοῦ Ὄρους καὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου καθόλου, γνωρίζουν χειρόγραφα, κειμήλια καὶ τὴν ἀξίαν των. Ὁ Νικόλαος Λούβαρις ἔγραψεν εὐστόχως, ὅτι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὑπάρχουν «μακάριοι ἀληθῶς μοναχοί, τῶν ὁποίων τὸ θέλημα εἶναι ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου καὶ οἱ ὁποῖοι μελετοῦν ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός. Εἷς τοιοῦτος ἀσκητεύει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μᾶλλον ἱστορικὰς μονὰς τοῦ Ἄθω... Διακονεῖ τοὺς πάντας, χωρὶς γογγυσμόν, μὲ χριστιανικὴν αὐταπάρνησιν... Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐτελείωσε κἂν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, καταπλήσσει μὲ τὴν ἀπεριόριστον γνῶσιν τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης. Γνωρίζει ἀπὸ στήθους τὰ ἱερὰ βιβλία, τὰ ἔργα πολλῶν Πατέρων καὶ τὰ ἀσκητικὰ συγγράμματα. Εἰς οἱονδήποτε ἐρώτημα ἀπαντᾷ μὲ πλῆθος σχετικῶν χωρίων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῶν ὁποίων τὸ νόημα κατέχει ὅσον εἷς ειδικὸς ἑρμηνευτής» (Νικολάου Λούβαρι, Ἄθως, ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ, Ἀθῆναι 1962, σ. 89). Πολλοὶ μοναχοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν τέχνην, τὴν ζωγραφικήν, τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ τὴν μουσικήν, ἕτεροι δὲ εἶναι διαπρεπεῖς συγγραφεῖς, ὡς ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου Γαβριὴλ καὶ ὁ μοναχὸς Θεόκλητος Διονυσιάτης, τοῦ ὁποίου τὰ βαθυστόχαστα ἔργα εἶναι γνωστὰ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ὁδηγὸς Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, Ἀθῆναι 1957. Νικολάου Λούβαρι, Ἄθως, ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ, β' ἔκδοσις, Ἀθῆναι 1962.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. *Ἐκ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας.*

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. *Ἐκ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας.*

Λιτάνευσις τῆς ἱ. εἰκόνος «Ἄξιόν ἐστιν» τοῦ Πρωτάτου. Καρυαί.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΣΥΝΗΘΕΙΑΙ

Ἅπασαι αἱ ἀκολουθίαι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τελοῦνται κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Λόγῳ, ὅμως, τῆς μεγάλης ἐνασχολήσεως τῶν μοναχῶν μὲ τὴν προσευχήν, καθιερώθη ὑπὸ διαφόρων ἀρχηγῶν Μοναστικῶν ἀδελφοτήτων καὶ ἰδιαίτερον τοιοῦτον, περιλαμβάνον ὡρισμένας διατάξεις, αἵτινες δὲν τηροῦνται κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λατρείας ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἑορτολόγιον: Τὸ Ἁγιορειτικὸν ἑορτολόγιον εἶναι πλουσιώτατον. Διότι ἐκτὸς τῶν Ἁγίων, τοὺς ὁποίους ἑορτάζει ὁλόκληρος ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔχει καὶ πλῆθος ἰδικῶν του Ἁγίων, 76 ἐν ὅλῳ, οἵτινες ἐν πολλοῖς εἶναι ἄγνωστοι, ἀναφερόμενοι ἁπλῶς εἰς τὸ Συναξάριον, καὶ τῶν ὁποίων αἱ μνῆμαι μόνον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τελοῦνται μετ' ἰδιαιτέρας μεγαλοπρεπείας. Παραθέτομεν πίνακα τῶν γνωστοτέρων ἐξ αὐτῶν: 1) Ἀθανάσιος ὁ ἐν τῷ Ἄθῳ, κτήτωρ τῆς Λαύρας, 2) Ἀθανάσιος Ἐσφιγμενίτης, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, 3) Ἀκάκιος Καυσοκαλυβίτης, 4) Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, 5) Γεδεὼν Καρακαλλινός, 6) Ὅσιος Γρηγόριος, κτίτωρ τῆς ὁμωνύμου Μονῆς, 7) Ὅσιος Διονύσιος, κτίτωρ τῆς ὁμωνύμου Μονῆς, 8) Ὅσιος Διονύσιος, ὁ ῥήτωρ, 9) Ὅσιος Εὐδόκιμος Βατοπεδινός, 10) Ὅσιος Εὐθύμιος Ἰβηρίτης, 11) Ὅσιος Εὐθύμιος Δοχειαρίτης, 12) Ὅσιος Ἰωάννης, κτίτωρ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, 13) Ὅσιος Ἰωάννης ὁ Κουκουζέλης, 14) Ἅγιος Κοσμᾶς, ὁ Ἰσαπόστολος, 15) Ὅσιος Μάξιμος ὁ Καυσοκαλυβίτης, 16) Ὅσιος Νικόδημος, ὁ Ἁγιορείτης, 17) Ὅσιος Νήφων, ὁ Διονυσιάτης, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, 18) Ἅγιος Νεῖλος, ὁ Μυροβλήτης, 19) Ἅγιος Παῦλος, ὁ Ξηροποταμίτης, 20) Ἅγιος Πέτρος ὁ Ἀθωνίτης, 21) Ἅγιος Σίμων ὁ Μυροβλήτης, κτίτωρ τῆς Ὁμωνύμου Μονῆς καὶ 22) Ἅγ. Θεωνᾶς, Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

Ἀσφαλῶς δὲ οὗτοι δὲν εἶναι οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς ἀσκητεύσαντας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὴν χιλιετῆ ἱστορίαν του, οἵτινες εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ καὶ ἔτυχον παρ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρας τιμῆς. Θὰ ὑπάρχῃ ἀσφαλῶς καὶ ἓν ἄπειρον πλῆθος ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς, οἵτινες μὲ τὰς προσευχάς των, τὰς νηστείας, τοὺς ἱδρῶτας καὶ τὰ δάκρυά των θὰ ἔχουν κερδήσει ὑψηλοτάτας «μονὰς» εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Πανηγύρεις: Ἑκάστη τῶν Ἱερῶν Μονῶν, ὡς καὶ ἕκαστον Κελλίον, πανηγυρίζει μεγαλοπρεπῶς τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου τιμᾶται. Κατ' αὐτήν, τελεῖται ὁλονύκτιος ἀκολουθία, κατὰ τὴν ὁποίαν ψάλλουν οἱ ἀριστεῖς τῶν Ἁγιορειτῶν Ἱεροψαλτῶν, προσκαλούμενοι πρὸς τοῦτο, συνοδεύεται δὲ ὑπὸ ἀρχιερατικῆς Λειτουργίας, εἰς ἣν λαμβάνουν μέρος πλεῖστοι ἱερεῖς καὶ διάκονοι. Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ, τελεῖται μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν κτητόρων τῆς Μονῆς ἢ τοῦ Κελλίου.

Ἐκτός, ὅμως, τῶν πανηγύρεων τούτων, ὡρισμέναι Ἱ. Μοναὶ τελοῦν καὶ ἄλλας τοιαύτας κατὰ τὴν μνήμην ἑνὸς ἰδικοῦ των Ἁγίου, ὡς ἡ Ἱ. Μονὴ Καρακάλλου, ἡ ὁποία τὴν 29ην Δεκεμβρίου ἑορτάζει τὴν ἐπέτειον τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου ὁσιομάρτυρος Γεδεὼν τοῦ Καρακαλλινοῦ, τὴν μνήμην ἁγίου, τοῦ ὁποίου κατέχουν μέρος τοῦ ἁγίου λειψάνου αὐτοῦ, ὡς αἱ Ἱ. Μοναὶ Διονυσίου, Γρηγορίου καὶ Σίμωνος Πέτρας, αἵτινες πανηγυρίζουν ἡ πρώτη τοῦ ἁγίου Νήφωνος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δευτέρα τῆς Ἁγίας Ὁσιοπαρθενομάρτυρος Ἀναστασίας τῆς Ρωμαίας καὶ ἡ τρίτη τῆς Ἁγίας ἰσαποστόλου Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς.

Ἀγρυπνίαι: Εἰς τὰς Ἱ. Μονὰς καὶ τὰς Σκήτας τοῦ Ἁγίου Ὄρους τελοῦνται ἀγρυπνίαι εἰς ἁπάσας τὰς Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτάς, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς ὡρισμένων μεγάλων Ἁγίων. Διὰ τὰς τελευταίας τοιαύτας ἔχουν συνήθως προσφερθῆ κατὰ καιροὺς ὑπὸ εὐλαβῶν χριστιανῶν χρηματικὰ ποσὰ ἢ ἀφιερωθῆ κτήματα, διὰ νὰ μνημονεύωνται κατ' αὐτὰς τὰ ὀνόματα τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν των.

Διαιτολόγιον: Τὸ διαιτολόγιον τῶν Μοναχῶν εἶναι λιτότατον, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὄσπρια, λαχανικά, ζυμαρικά, καὶ ἰχθῦς. Μόνον δὲ εἰς τὰς Ἰδιορρύθμους Μονὰς καὶ εἰς τὰ Κελλία ἐπιτρέπεται ἡ κρεωφαγία.

Αἱ νηστεῖαι αἱ ὁριζόμεναι ὑπὸ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας τηροῦνται ὑπὸ πάντων. Ἐπὶ πλέον, κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, εἰς ἅπαντα τὰ Κοινόβια μόνον Σάββατον καὶ Κυριακὴν καταλύεται ἔλαιον, ἐνῷ κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας οἱ Μοναχοὶ τρώγουν ἅπαξ μόνον φαγητὸν ἄνευ ἐλαίου.

Ἰδιαίτεραι ἀκολουθίαι: Ἰδιαιτέρα ἀκολουθία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἶναι ἡ ἀκολουθία τῆς τελετῆς τῆς κουρᾶς τῶν μοναχῶν, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὄρθρου.

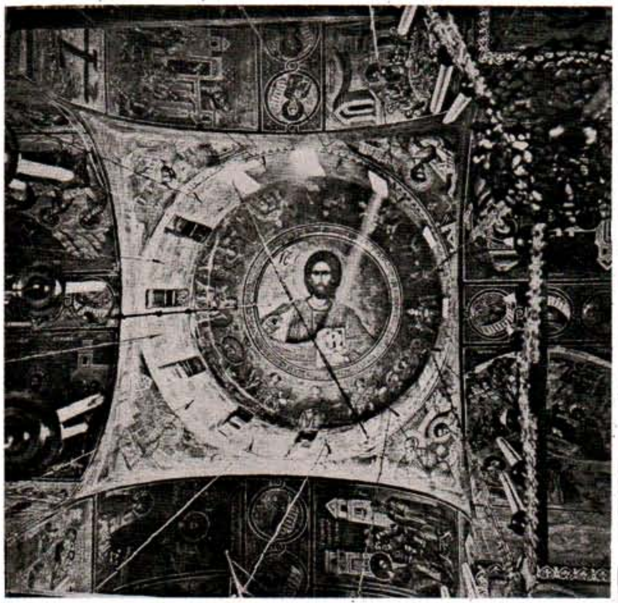
Ο ΜΙΛΗΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΑΘΑΝΑΗΛ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Μὲ τὰς ῥίζας του καὶ τὴν συγκρότησίν του, ὁ ἀθωνιτικὸς Μοναχισμὸς συνέχιζεν ἀπ' εὐθείας τὰς αἰγυπτιακάς, παλαιστινὰς καὶ συριακὰς παραδόσεις τοῦ χριστιανικοῦ ἀσκητισμοῦ. Δὲν ἐγκαθίστατο λοιπὸν εἰς τὴν σιωπηλὴν αὐτὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον ὁ μοναχὸς διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον ἐπιστήμονος, διδασκάλου ἢ κήρυκος τοῦ θείου λόγου, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ ἐκεῖ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἕνωσιν ἐν τῇ καρτερικῇ καὶ μονίμῳ προσευχῇ καὶ νὰ προσφέρῃ ἐκεῖ διὰ τοῦ βίου του καὶ ὄχι διὰ τοῦ λόγου τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς βασιλείας, ἥτις «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου».

Καθίσταται οὕτω νοητὸν τὸ διατί ὁ Ἄθως, ὡς μοναστικὸν σύνολον, δὲν διεδραμάτισε, μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, σπουδαῖον μέρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γραπτῆς Θεολογίας. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ἡ ζωὴ τοῦ Ἁγιωνύμου Ὄρους ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἡσυχαστικοῦ βίου, τῆς ὁποίας ὑποκινηταὶ ὑπῆρξαν πολλοὶ Ἀθωνῖται πνευματικοὶ ταγοὶ τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ' αἰῶνος (Νικηφόρος ὁ Ἡσυχαστής, Θεόληπτος, ὁ κατόπιν μητροπολίτης Φιλαδελφείας) καί, κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης. Ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουν τὰ κείμενά των ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ὑπογραμμίζει τὴν σπουδαιότητα τῆς συνεισφορᾶς των εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πνευματικότητος. Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐπιθέσεις τοῦ «φιλοσόφου» Βαρλαὰμ τοῦ Καλαβροῦ ἔδωκαν εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἄθω τὰς λαβὰς διὰ νὰ ἐκφράσουν τὰς ἀρχὰς τῆς πνευματικῆς των ζωῆς διὰ τῶν ὅρων τῆς συνήθους Θεολογίας. Πράττοντες τοῦτο, ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν Πατέρων, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ὑπῆρχεν οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ Θεολογίας καὶ Θεωρίας, μεταξὺ Πνευματικότητος καὶ Θεογνωσίας.

Διὰ νὰ ἀνασκευάσουν τὸν λογοκρατικὸν σκεπτικισμὸν τοῦ Βαρλαάμ, ὅστις δὲν παρεδέχετο, ὅτι ἡ μυστικὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ δύναται νὰ ὁδηγήσῃ ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ τού-

Ἡ Οὐράνιος Ἱεραρχία.
Εἰκονογραφία ἐσωτερικοῦ Καθολικοῦ Μονῆς Δοχειαρίου.

τῳ εἰς ἄμεσον καὶ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεγνώρισαν ὡς φερέφωνόν των ἕνα ἱερομόναχον τῆς Λαύρας, Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1338 καὶ 1341, ὁ Παλαμᾶς κατηύθυνε κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ μίαν σειρὰν κειμένων—ἰδιαιτέρως ἐννέα πραγματειῶν Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων—τῶν ὁποίων τὸ σύνολον συγκροτεῖ μνημειώδη ἀπολογίαν ὄχι μόνον τῆς μυστικῆς ζωῆς τοῦ Μοναχισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ὀρθοδόξου ἀντιλήψεως ὡς πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν. Ἡ κοινωνία αὕτη, ὡς πραγματοῦται ἐν Χριστῷ καὶ ἐν τῇ μυστηριακῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι κοινωνία τῆς θείας καὶ ἀκτίστου ζωῆς καὶ ὄχι μόνον «κτιστῶν συμβόλων» τοῦ Θεοῦ, ὡς ἰσχυρίζετο ὁ Βαρλαάμ. Πᾶς χριστιανὸς—καί, ὅλως ἰδιαιτέρως, ὁ μοναχός, ὅστις ἀφιερώνει ὁλόκληρον τὸν βίον του εἰς τὴν νοερὰν προσευχὴν—δύναται νὰ ἔχῃ τὴν πραγματικὴν πεῖραν καὶ τὴν ἄμεσον ὅρασιν τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἑαυτοῦ, διότι ἡ «βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν». Ἡ βασιλεία αὕτη ἐμφανίζεται γενικῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν φωτός, κατὰ τὴν σχετικὴν μαρτυρίαν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Ἁγίων, καὶ τὸ φῶς τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων κατὰ τὴν Μεταμόρφωσιν, ἐν τῷ ὄρει Θαβώρ. Οὖσα ὅρασις αὐτῆς ταύτης τῆς θεότητος, ἡ πεῖρα αὕτη δὲν ἐγγίζει ἐν τούτοις τὴν ἄγνωστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Τὸ θεῖον φῶς δὲν εἶναι ἄρα εἰ μὴ δωρεὰ καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἡ διάκρισις μεταξὺ οὐσίας καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καθωρίσθη οὕτω ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ ὡς στοιχεῖον ἀναγκαῖον τῆς ὑπὲρ τοῦ ἡσυχαστικοῦ μυστικοῦ βίου ἀπολογίας του.

Τὸ σύνολον τοῦ ἀθωνιτικοῦ Μοναχισμοῦ ἐνεκολπώθη καὶ ἐκωδικοποίησε τὴν θεολογίαν τοῦ Παλαμᾶ εἰς ἓν ἐπίσημον κείμενον, ἐκδοθὲν τὸ 1340 καὶ ὑπογραφὲν ὑπὸ τῶν Ἀθωνιτῶν ἡγουμένων: τὸν Ἁγιορειτικὸν Τόμον. Συνταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Παλαμᾶ, τὸ ἐν λόγῳ κείμενον κατεδίκαζε τὰς πλάνας τοῦ Βαρλαάμ. Ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν νίκην τοῦ παλαμισμοῦ κατὰ τὰς συνόδους τοῦ 1341, τοῦ 1347 καὶ τοῦ 1351 (ἔκδ. ὑπὸ Δοσιθέου, Τόμος Ἀγάπης, Ἰάσιον 1698, σ. 34-39· δευτέρα ἔκδοσις, ὀλιγώτερον ἀκριβής, ἐν Φιλοκαλία, Βενετία 1782, σ. 1009-1013, ἀνατύπ. ἐν PG). Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1346, οἱ Ἁγιορεῖται ἔστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τοῦ Φιλοθέου, ἱερομονάχου τῆς Λαύρας καὶ κατόπιν πατριάρχου, δύο Λόγους Δογματικοὺς καταπολεμοῦντας τὸν Ἀκίνδυνον καὶ ὑποστηρίζοντας τὸν Παλαμᾶν (ἀνεκδότους, εὑρισκομένους ἐν Monac. Gr. 508, Marc. Gr. 582 κ.λ.π.). Πολλοὶ Ἀθωνῖται θεολόγοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς διενέξεις παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Παλαμᾶ. Ἐπιφανέστεροι τούτων ὑπῆρξαν Ἰωσὴφ ὁ Καλόθετος, Δαβὶδ ὁ Δισύπατος καὶ ὁ Φιλόθεος.

Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου, τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπέβη οὕτω τὸ σύμβολον τῆς δογματικῆς ἀκριβείας. Ἐν ὀνόματι τῆς εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν πιστότητος, Ἀθωνῖται ἐπολέμησαν ἀμειλίκτως τοὺς δογματικοὺς συμβιβασμούς, διὰ τῶν ὁποίων οἱ αὐτοκράτορες ἐπεδίωκον νὰ καταλήξουν εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν θεωρουμένην ὑπ' αὐτῶν ἀναγκαίαν διὰ λόγους κυρίως πολιτικούς.

Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν, τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπερ, διὰ τῆς ἀπομονώσεώς του, εἶχε προνομιοῦχον θέσιν, κατέστη διὰ σύμπαντα τὸν ὀρθόδοξον κόσμον ἓν τῶν κυρίων κέντρων θρησκευτικῆς μορφώσεως. Ἐκεῖ, τὰ χειρόγραφα τῶν Πατέρων ἐξηκολούθουν νὰ ἀναγινώσκωνται καὶ νὰ ἀντιγράφωνται. Καὶ ἐκεῖθεν ἦτο ἐνίοτε δυνατὸν νὰ στέλλωνται εἰς Βενετίαν, εἰς Ἰάσιον ἢ εἰς Μόσχαν πρὸς ἐκτύπωσιν. Ἐκεῖ, τέλος, διετηρήθη ἡ λειτουργικὴ καὶ πνευματικὴ παράδοσις τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ προσωπικότης ἑνὸς Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, συμπιλητοῦ τῆς Φιλοκαλίας καὶ τοῦ Πηδαλίου, μεταφραστοῦ δυτικῶν πνευματικῶν ἔργων καὶ ὄντος ἑνὸς τῶν πνευματικῶν πατέρων τῆς νεωτέρας ὀρθοδόξου ἀναγεννήσεως, εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον χαρακτηριστικὰς ὡς πρὸς τὸ ἐξαιρετικὸν μέρος, τὸ ὁποῖον ὁ Ἄθως συνέχισε νὰ διαδραματίζῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ζώσης ὀρθοδόξου παραδόσεως μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν τελούντων Ἑλλήνων.

Τελευταῖον σπουδαῖον στοιχεῖον, ὅπερ δέον νὰ ὑπογραμμισθῇ: ὁ Ἄθως, χάρις εἰς τὴν οἰκουμενικὴν στρατολόγησιν τῶν Μονῶν του, ἐχρησίμευσεν ὡς πολύτιμος μεσολαβητὴς μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ σλαβικοῦ καὶ ρουμανικοῦ χώρου. Αἱ σλαβικαὶ μεταφράσεις πατερικῶν ἔργων ἢ βυζαντινῶν θεολογικῶν συγγραφῶν, αἵτινες ἐφιλοτεχνήθησαν ὑπὸ Σλάβων μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἰδίως τῶν τοῦ Χιλανδαρίου, εἶναι ἀπειράριθμοι. Ἀπὸ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ὁ Ἄθως εἶναι οὕτω παιδαγωγὸς τῶν Σλάβων, συνέχισε δὲ τὴν ἀποστολὴν ταύτην καὶ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν. Δεχόμενος μοναχοὺς ἐξ ὅλων τῶν ὀρθοδόξων χωρῶν—Ρώσους, Σέρβους, Ρουμάνους, Βουλγάρους—οἵτινες ἐπεθύμουν νὰ μυηθοῦν εἰς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ Βυζαντίου, ἠδυνήθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ρωσίαν, κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ἕνα σοφὸν τοῦ ἀναστήματος Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ἄνευ τῶν ἀσκητικῶν κόπων καὶ τῶν διανοητικῶν προσπαθειῶν τῶν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν, ἡ ρωσικὴ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ἡ ἀφύπνισις τῆς πατερικῆς πνευματικότητος ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ρουμανίᾳ δὲν θὰ ἦσαν ἴσως κατορθωταί.

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. ΙΔ' αἰών. Μουσεῖον Διακοσμητικῶν Τεχνῶν Μόσχας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. J. Meyendorff, Introduction à l' étude de Grégoire Palamas, Paris 1959. Τοῦ αὐτοῦ, St Gregoire Palamas et la mystique orthodoxe, Paris 1959. Α. Ι. Σομπολέφσκυ, Περεβόντναϊα λιτερατούρα Μοσκόφσκοϊ Ρούσι, Πετρούπολις 1903. Γρ. Παπαμιχαήλ, Μάξιμος ὁ Γραικός, Ἀθῆναι 1953.

ΙΩ. ΜΑΓΕΝΤΟΡΦ

Η ΑΘΩΝΙΑΣ ΣΧΟΛΗ

Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ διαφόρους περιόδους ἐλειτούργησαν διάφοροι Σχολαὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀθωνιὰς Σχολή, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὴν «ἱεροπρεπῆ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν τῶν Ἁγιορειτῶν Μοναχῶν συμφώνως τῷ πνεύματι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἁγιορειτικοῦ ἀρχαίου Μοναχισμοῦ». Διὰ πρώτην φορὰν ἱδρύθη καὶ ἐλειτούργησε τοιαύτη Σχολὴ κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα εἰς τὸ Ἰβηριτικὸν Κελλίον Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, τὸ εὑρισκόμενον ἄνωθεν τῆς Μονῆς ταύτης, ἠρειπωμένον πλέον, μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Ἰβηρικὴ Θεολογικὴ Σχολή, ἡ ὁποία ὅμως ἦτο καθαρῶς ἑλληνική. Διὰ τὴν Σχολὴν ταύτην στερούμεθα περισσοτέρων εἰδήσεων.

Τὸ 1749, πρωτοβουλίᾳ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου τοῦ Ε΄ καὶ διὰ συνεισφορᾶς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἰδίως δὲ διὰ προσπαθειῶν τοῦ ἱερομονάχου Μελετίου Βατοπεδινοῦ, ἱδρύθη καὶ πάλιν παρὰ τὴν Μονὴν Βατοπεδίου Σχολεῖον (οἷον δυστυχοῦσι Γραικοῖς οὐδέπω ἐφάνη) καὶ τὸ ὁποῖον «μεγαληγόρως» ἐκαλεῖτο καὶ Ἀκαδημία.

Τὸ 1753, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, διωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου Σχολάρχης αὐτῆς ὁ διάσημος διδάσκαλος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ὁ ὁποῖος διηύθυνεν αὐτὴν ἐπὶ μίαν ἑξαετίαν καὶ προσέφερε πλείστας ὑπηρεσίας ὄχι μόνον εἰς τὸν Ἁγιορειτικὸν Μοναχισμόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ δεινοπαθοῦν Γένος. Ἡ Ἱ. Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξέδωκε σιγίλλιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκανονίζοντο τὰ τῆς Σχολῆς. Κατὰ τὸ σιγίλλιον τοῦτο, ἡ Σχολὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι «φροντιστήριον ἑλληνικῶν μαθημάτων, παιδείας τε καὶ διδασκαλίας παντοδαπῆς ἔν τε λογικαῖς, φιλοσοφικαῖς τε καὶ θεολογικαῖς ἐπιστήμαις», ἠδύναντο δὲ νὰ φοιτοῦν ὄχι μόνον μοναχοὶ ἐξ Ἁγίου Ὄρους, ἀλλὰ καὶ λαϊκοὶ ἔξωθεν ἐρχόμενοι. Ἐπὶ σχολαρχίας τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, ἡ Ἀθωνιὰς Σχολὴ ἀνεπτύχθη τόσον, ὥστε κατέστη περίφημος ὄχι μόνον εἰς τὴν ὑπόδουλον τότε Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς. Πλεῖστοι μαθηταὶ προσήρχοντο ἵνα μαθητεύσουν εἰς αὐτὴν καὶ ἀκροασθοῦν τὸν μέγαν διδάσκαλον τοῦ Γένους, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν σπουδαῖοι πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν, τὴν πρώτην ἀσφαλῶς θέσιν κατέχουν οἱ μεγάλοι Ἐθναπόστολοι Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς καὶ Ρήγας ὁ Φερραῖος. Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Εὐγενίου, προκληθεῖσα κυρίως ὑπὸ τῶν ἀντιφρονούντων πρὸς τὴν Σχολὴν Ἁγιορειτῶν, ἐπέφερε τὴν παρακμὴν αὐτῆς, ἂν καὶ μετ' αὐτὸν ἐδίδαξαν διάσημοι διδάσκαλοι, ὅπως ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ὁ Κυπριανός, ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος κ. ἄ. Ἡ ἀνάμιξις τῶν διδασκάλων αὐτῆς εἰς τὴν περὶ μνημοσύνων καὶ κολλύβων ἔριν ἐπέφερε τὴν ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς Σχολῆς. Σήμερον μόνον τὰ ἐρείπια αὐτῆς σῴζονται, χρησιμεύοντα διὰ τὴν κατοίκησιν τῶν γλαυκῶν, συμβόλων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας.

Τὸ 1842, ἱδρύθη ἐκπαιδευτήριον στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν, τὸ ὁποῖον ἐλειτούργησεν ἐκ περιτροπῆς καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν διαφόρων λογίων Ἁγιορειτῶν.

Τὸ 1930, συνεστήθη ἡ Ἀθωνιὰς ὡς Ἱερατικὴ Σχολή, ἡ ὁποία ἐλειτούργησεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν εἰς μίαν πτέρυγα τοῦ Σεραγίου (Σκήτη Ἁγίου Ἀνδρέου), κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτου, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀθανασίου Παντοκρατορινοῦ. Καὶ ἡ Σχολὴ αὕτη προσέφερεν ὑψίστας ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς τὴν Κοινωνίαν, διότι καὶ εἰς αὐτὴν ἐφοίτων ὄχι μόνον μοναχοὶ καὶ δόκιμοι τῶν Ἱερῶν Μονῶν, ἀλλὰ καὶ λαϊκοί. Ἐὰν δὲ σήμερον εὑρίσκωνται ἐλάχιστοι μορφωμένοι μοναχοὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, τοῦτο σχεδὸν ὀφείλεται εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολήν. Δυστυχῶς, μὲ τὴν κήρυξιν τὸ 1940 τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ἔκλεισε καὶ αὐτὴ τὰς πύλας της.

Τὸ 1953, ἐπανιδρύθη καὶ πάλιν ὡς «Ἀθωνιὰς Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ» ἐπὶ νέων ἐντελῶς βάσεων καὶ μὲ βασικὸν σκοπὸν τὴν «ἱεροπρεπῆ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν, συμφώνως τῷ πνεύματι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καὶ Ἀρχαίου Μοναχισμοῦ». Καὶ ἡ σημερινὴ Ἀθωνιὰς εἶναι ἵδρυμα τῶν Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συντηρουμένη ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ ἐποπτευομένη ὑπὸ τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, τῆς Ἐφορίας. Τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ δικαίωμα διορισμοῦ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, συνεποπτεύει μετὰ τῆς Ἱ. Κοινότητος ἐπὶ τοῦ «διδακτικοῦ καὶ τεχνικοῦ ἔργου» τοῦ ἐπιτελουμένου ἐν τῇ Σχολῇ.

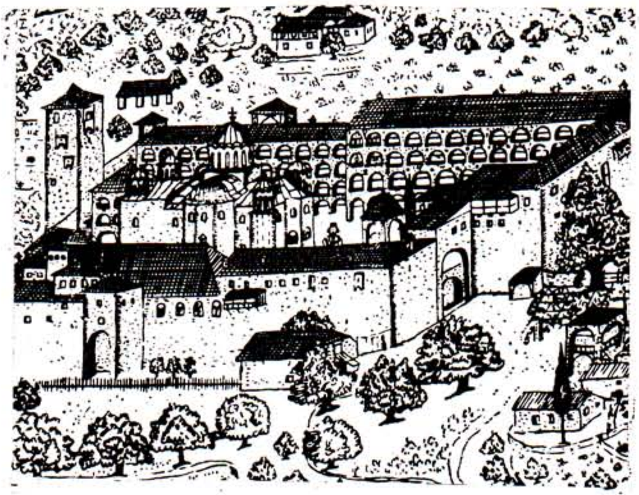
Ἡ σημερινὴ Ἀθωνιὰς δὲν ἀποβλέπει ἁπλῶς εἰς τὴν μόρφωσιν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ καὶ νέους, τοὺς ὁποίους καταρτίζουσα καταλλήλως διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἰδεωδῶν τοῦ Ὀρθοδόξου Μοναχισμοῦ, προετοιμάζει διὰ τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν Ἱερῶν καθιδρυμάτων τοῦ Ἄθω.

Πρῶτος Σχολάρχης τῆς νέας Ἀθωνιάδος διωρίσθη ὁ Ἐπίσκοπος Μιλητουπόλεως Ναθαναήλ, ἀδελφὸς τῆς Ἱ. Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, ὅστις διευθύνει αὐτὴν ἐπὶ ἐννέα συνεχῶς ἔτη.

Ἐκ τῆς νέας Σχολῆς ἀπεφοίτησαν μέχρι σήμερον 30 ἐν ὅλῳ μαθηταί, ἐκ τῶν ὁποίων 23 μοναχοὶ καὶ ἑπτὰ λαϊκοί.

Ἡ σημερινὴ Ἀθωνιὰς πρέπει νὰ τύχῃ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος καὶ μερίμνης ἐκ μέρους ὄχι μόνον τῶν Ἁγιορειτῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους, προαγομένη εἰς Θεολογικὴν Ἀκαδημίαν. Θὰ ἦτο μία ἐπὶ πλέον

Ἡ Μονὴ Ξηροποτάμου, κατὰ σχέδιον Β. Μπάρσκυ. Μέσα ΙΗ΄ αἰῶνος.

Ἡ Μονὴ Ἐσφιγμένου, κατὰ σχέδιον Ρ. Κοψίδη. 1957.

προσφορὰ τοῦ Ἁγιορειτικοῦ Μοναχισμοῦ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογικὴν Ἐπιστήμην. Τὸ ἰδιάζον τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον τόσον συντελεῖ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν καὶ ψυχικὴν ἀνάτασιν διὰ τὴν ἐνατένισιν τοῦ Θείου, αἱ πλούσιαι βιβλιοθῆκαι, οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροί, τὰ τεράστια βυζαντινὰ κτιριακὰ συγκροτήματα προσφέρουν ἄφθονον ὑλικὸν διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐργασθοῦν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς Θεογικῆς Ἐπιστήμης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ὁδηγὸς Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι, 1957, σ. 87 κ.ἑξ. Ν. Ἀντωνοπούλου, Ἡ συνταγματικὴ προστασία τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καθεστῶτος, Ἀθῆναι, 1958, σ. 48. Ν. Ἐμμ. Ἀρκά, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (1722-1813), Ἀθῆναι, 1960, (ἔνθα ἐπισυνάπτεται πλουσία βιβλιογραφία). Ν. Βέη, Ἄθως, Ἡ μοναστικὴ πολιτεία, ἐν Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθ., Α΄ (1927) σ. 426 κ.ἑξ. Κοσμᾶ Βλάχου, Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ Μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, Βόλος 1903, σ. 104 κ.ἑξ. Θ. Βορέα, Ἑλληνικὴ φιλοσοφία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Δ΄ (1929), σ. 76-88, (ἔνθα ἐπισυνάπτεται πλουσία βιβλιογραφία). Μ. Ι. Γεδεών, Ἄθως, ἀναμνήσεις, ἔγγραφα, σημειώσεις, Κωνσταντινούπολις 1885. Τοῦ αὐτοῦ, Δύο ἀνέκδοτα γράμματα περὶ τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, Ἐκκλ. Ἀλήθεια, Γ΄(1883), σ. 686-689, 696-701. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγιοι καὶ βιβλιοθῆκαι τῆς ἐν Ἄθω Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἐκκλ. Ἀλήθεια, Δ΄ (1884), σ. 478-482, 502-503, 508-512, 523-7. Π. Γρηγορίου, Ἡ ἵδρυσις τῆς πρώτης Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ἐν Ἐφημ. Καθολική, ΙΣΤ΄ (1943), ἀριθ. φύλ. 535. Τοῦ αὐτοῦ, La fondazione della prima Scuola Cattolica sul Monte Athos, ἐν περ. La Civiltá Cattolica, Β΄, Roma 1938, τεῦχος 2107. Τοῦ αὐτοῦ, Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὀρθοδόξων, Ἀθῆναι, 1958, σ. 155-180. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἡ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους στὰ 1800, Ἑλληνικά, ΙΕ΄ (1957), σ. 141-171 (περιέχει δύο πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ βιβλιογραφίαν). G. Hoffmann, Athos e Roma, ἐν Orientalia Christiana, V-2, ἀρ. 19, Roma 1925. Τοῦ αὐτοῦ, Rom und Athosklöster, ἐν Orientalia Christiana, VIII-I, ἀρ. 18, Roma 1926. Π. Ἰωάννου, Ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ἐν Ἐφημ. Καθολική, Γ΄ (1931), ἀριθ. φύλ. 44. Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου, Ὀρθόδοξος Ἑλλάς, Λειψία 1872, σ. 189-195. J. M. Guillou, O. P., La renaissance spirituelle du XVIII S., ἐν Istina, 1960, I, σ. 94-128. Χ. Κτενᾶ, Τὰ γράμματα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1928, (ἔνθα δημοσιεύεται καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως). Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ σύγχρονος Ἀθωνιὰς Σχολὴ καὶ οἱ ἐν αὐτῇ διδάξαντες μέχρι τοῦ 1916, Ἀθῆναι 1930. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερὰ καθιδρύματα καὶ ὁ διέπων αὐτὰ ὀργανισμός, Θεσσαλονίκη 1935, σ. 341 κ.ἑξ. Νικάνδρου Βατοπεδινοῦ, Ἡ Ἀθωνιὰς Σχολή, Νεολ. Κωνσταντινουπόλεως, ΚΑ΄ (1887), 5246 κ.ἑξ., ΚΒ΄ (1888), 5554 κ.ἑξ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικῶν Ἀκαδημιῶν, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Β΄ (1927), σ. 200-206. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Ι΄ (1935), σ. 32-56, (ἔνθα ἐπισυνάπτεται πλουσία βιβλιογραφία). Ζαχαρία Παπαντωνίου, Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1934, (ἔνθα δημοσιεύεται καὶ ἡ ἀπολογία Εὐγ. Βουλγάρεως). Γερασίμου Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι, 1903, σ. 143 κ.ἑξ. Ἐπαμ. Ι. Σταματιάδου, Ἀνέκδοτον σημείωμα περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως, Ἐκκλ. Ἀλήθεια, Δ΄ (1884), σ. 387-388. Γ. Α. Σωτηρίου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1915, σ. 56 κ.ἑξ. Ε. Π. Φωτιάδου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Νεώτ. Ἐγκ. Λεξ. Ἡλίου, Α΄, σ. 257.

Ο ΜΙΛΗΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΑΘΑΝΑΗΛ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ

Ἱστορία. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔχει καταστῆ περιώνυμον ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν κόσμον ὄχι μόνον διότι ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν παλαιοτέρων κέντρων μοναστικῆς ζωῆς καὶ ἓν ἀπέραντον μουσεῖον βυζαντινῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς πλουσίας εἰς χειρογράφους κώδικας βιβλιοθήκας καὶ τὰ πολύτιμα ἀρχεῖα τῶν ἐν αὐτῷ μονῶν.

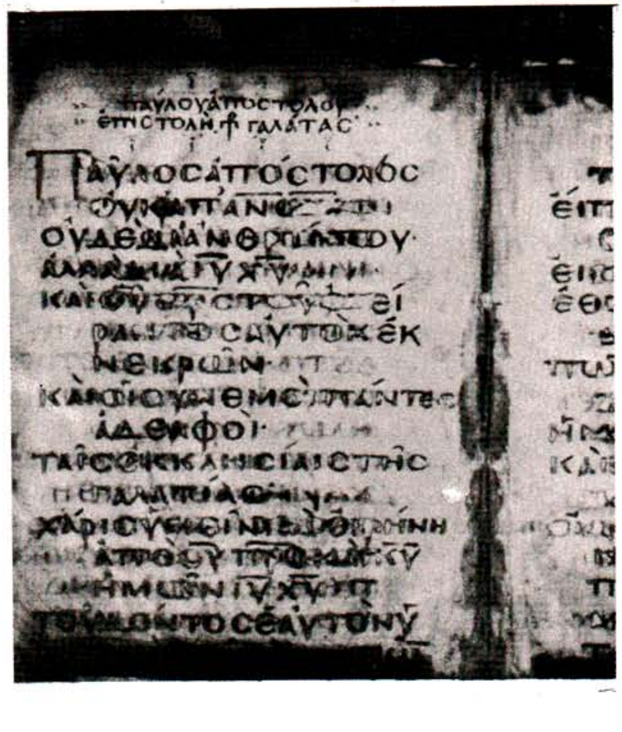
Αἱ ἀρχαὶ τῶν ἁγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν ἀνάγονται εἰς τὸν Ι΄ αἰῶνα, δηλαδὴ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱδρύσεως τῶν πρώτων Μονῶν. Ἐν τινι πρατηρίῳ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 980, ἀναφέρεται καὶ μικρὰ βιβλιοθήκη κελλίου τινός, ἐν δὲ τῇ ἀπογραφῇ τοῦ ἔτους 1143 τῆς ἀρχαίας, ἀλλ᾽ ἐκλειψάσης μονῆς Ξυλουργοῦ, ἀναφέρονται «βιβλία ρούσικα, ἀπόστολοι ε΄, παρακλητικαὶ β΄, ὀκτάηχοι ε΄, εἱρμολόγια ε΄, συναξάρια δ΄, παροιμίαι α΄, μηναῖα ιβ΄, πατερικὰ β΄, ψαλτήρια ε΄, ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ὁ ἅγιος Παγκράτιος, ὡρολόγια ε΄, νομοκάνων α΄». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἱδρύσεώς των, ἐξ ἄλλου, αἱ Μοναὶ κατέστησαν κέντρα ἀντιγραφῆς χειρογράφων, θρησκευτικοῦ καὶ λειτουργικοῦ κυρίως περιεχομένου. Ἤδη ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἀναφέρεται ὁ «καλλιγράφος Ἰωάννης», ὁ ὁποῖος πιθανώτατα εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἀντιγράφοντα πατερικὰ καὶ λειτουργικὰ χειρόγραφα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 984 καὶ 995 καὶ ὑπογράφοντα ὡς «Ἰωάννης μοναχὸς ὁ πολὺς ἐν ἁμαρτίαις». Ἐπίσης ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἰβήρων δρᾷ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1004 καὶ 1022 ὁ «Θεοφάνης μοναχὸς καὶ ἀνάξιος ἱερεὺς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἐν Ἄθωνι». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μονῇ Βατοπεδίου ἐνωρίτατα συναντῶμεν μοναχοὺς βιβλιοφίλους. Κατά τινα σημείωσιν π.χ. ἐν τῷ κώδικι 299 (438/XXII qu.), τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας, ὁ κῶδιξ οὗτος ἀντεγράφη τὸ 1022 «προστάξει Ἀθανασίου καθηγουμένου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Βατοπεδίου». Ἀργότερον, τὸ 1106, ὁ «Λαυρέντιος εὐτελὴς μονότροπος καὶ δομέστιχος τῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς τοῦ Βατοπεδίου» παραγγέλλει τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ κώδικος Leninopolitanus 789.

Παραλλήλως πρὸς τὴν δραστηριότητα τῶν ἁγιορειτῶν ἀντιγραφέων, οἱ ὁποῖοι πληθύνονται κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας, αἱ βιβλιοθῆκαι ἐπλουτίζοντο διὰ δωρεῶν ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν, τὰς ὁποίας εἴτε ἔφερον μαζί των διάφοροι βυζαντινοὶ λόγιοι καὶ ἱεράρχαι ἐξοριζόμενοι ἢ δι᾽ ἄλλους λόγους καταφεύγοντες εἰς Ἅγ. Ὄρος, εἴτε ἐκληροδότουν εἰς τὰς ἐκεῖ μονάς. Ἐνδεικτικῶς μόνον ἀναφέρομεν τὰ παραδείγματα τοῦ λογίου καὶ διδασκάλου τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Θεοφάνους Ἐλεαβούλκου († περὶ τὸ1555), ὅστις κατὰ τὸν Χρονογράφον τοῦ Δωροθέου «ὑπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰς τῶν Ἰβήρων τὴν Μονήν, ὅτι ἐκεῖ ἦτον κουρεμένος, καὶ ἐκεῖ ἀφῆκεν καὶ τὰ βιβλία του», καὶ τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου († 1602), ὁ ὁποῖος ἐδώρησε διὰ τῆς διαθήκης του εἰς τὴν αὐτὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων «τὰς ἐννέα κασέλλες τὰ βιβλία πολλῶν λογιῶν ὅπου ἔπεψα εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον διὰ τὴν ψυχήν μου».

Οὕτως, εἰς τὰς ἁγιορειτικὰς βιβλιοθήκας συνεκεντρώθησαν χιλιάδες πολυτίμων κωδίκων καὶ δὴ παλαιοτάτων τινῶν περιεχόντων κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐξῆψε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ βιβλιοφίλων καὶ τῶν οὑμανιστικῶν κύκλων, οἱ ὁποῖοι, ἤδη ὀλίγας δεκαετίας μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, ὁμιλοῦν μὲ πολὺν θαυμασμὸν διὰ τὰς «celebratissimas bibliothecas... quae in Atho monte sunt».

Τῇ πρωτοβουλίᾳ, λοιπόν, φιλομούσων ἡγεμόνων, ὀργανοῦνται ἀποστολαὶ πρὸς ἀγορὰν χειρογράφων κλασσικῶν συγγραφέων ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν βιβλιοθηκῶν καὶ δὴ τῶν τοῦ Ἁγ. Ὄρους. Ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὸν Ἄθω πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἦτο ὁ Ἕλλην λόγιος καὶ δεινὸς φιλόλογος Ἰανὸς Λάσκαρις (†1535). Ἦλθεν τὸ 1491 εἰς Ἅγ. Ὄρος, ἐντολῇ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φλωρεντίας Λαυρεντίου Μεδίκου, ἀπεκόμισεν ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Μονῶν Λαύρας, Βατοπεδίου, Χιλανδαρίου, Ἐσφιγμένου κ.ἄ. πλείστους πολυτίμους κώδικας (ἐξ ὧν 50 ἐκ τῆς Λαύρας μόνον), περιέχοντας ἔργα τῶν Θεοκρίτου, Γαληνοῦ, Καλλιμάχου, Ἀριστοτέλους, Πτο-

Χειρόγραφον τῆς πρὸς Γαλατας ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου. ΣΤ΄ αἰών. Βιβλιοθήκη Μονῆς Μεγίστης Λαύρας.

προσφορὰ τοῦ Ἁγιορειτικοῦ Μοναχισμοῦ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογικὴν Ἐπιστήμην. Τὸ ἰδιάζον τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον τόσον συντελεῖ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν καὶ ψυχικὴν ἀνάτασιν διὰ τὴν ἐνατένισιν τοῦ Θείου, αἱ πλούσιαι βιβλιοθῆκαι, οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροί, τὰ τεράστια βυζαντινὰ κτιριακὰ συγκροτήματα προσφέρουν ἄφθονον ὑλικὸν διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐργασθοῦν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς Θεογικῆς Ἐπιστήμης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ὁδηγὸς Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι, 1957, σ. 87 κ.ἑξ. Ν. Ἀντωνοπούλου, Ἡ συνταγματικὴ προστασία τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καθεστῶτος, Ἀθῆναι, 1958, σ. 48. Ν. Ἐμμ. Ἀρκά, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (1722-1813), Ἀθῆναι, 1960, (ἔνθα ἐπισυνάπτεται πλουσία βιβλιογραφία). Ν. Βέη, Ἄθως, Ἡ μοναστικὴ πολιτεία, ἐν Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθ., Α΄ (1927) σ. 426 κ.ἑξ. Κοσμᾶ Βλάχου, Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ Μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, Βόλος 1903, σ. 104 κ.ἑξ. Θ. Βορέα, Ἑλληνικὴ φιλοσοφία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Δ΄ (1929), σ. 76-88, (ἔνθα ἐπισυνάπτεται πλουσία βιβλιογραφία). Μ. Ι. Γεδεών, Ἄθως, ἀναμνήσεις, ἔγγραφα, σημειώσεις, Κωνσταντινούπολις 1885. Τοῦ αὐτοῦ, Δύο ἀνέκδοτα γράμματα περὶ τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, Ἐκκλ. Ἀλήθεια, Γ΄(1883), σ. 686-689, 696-701. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγιοι καὶ βιβλιοθῆκαι τῆς ἐν Ἄθω Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἐκκλ. Ἀλήθεια, Δ΄ (1884), σ. 478-482, 502-503, 508-512, 523-7. Π. Γρηγορίου, Ἡ ἵδρυσις τῆς πρώτης Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ἐν Ἐφημ. Καθολική, ΙΣΤ΄ (1943), ἀριθ. φύλ. 535. Τοῦ αὐτοῦ, La fondazione della prima Scuola Cattolica sul Monte Athos, ἐν περ. La Civiltá Cattolica, Β΄, Roma 1938, τεῦχος 2107. Τοῦ αὐτοῦ, Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὀρθοδόξων, Ἀθῆναι, 1958, σ. 155-180. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἡ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους στὰ 1800, Ἑλληνικά, ΙΕ΄ (1957), σ. 141-171 (περιέχει δύο πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ βιβλιογραφίαν). G. Hoffmann, Athos e Roma, ἐν Orientalia Christiana, V-2, ἀρ. 19, Roma 1925. Τοῦ αὐτοῦ, Rom und Athosklöster, ἐν Orientalia Christiana, VIII-I, ἀρ. 18, Roma 1926. Π. Ἰωάννου, Ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ἐν Ἐφημ. Καθολική, Γ΄ (1931), ἀριθ. φύλ. 44. Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου, Ὀρθόδοξος Ἑλλάς, Λειψία 1872, σ. 189-195. J. M. Guillou, O. P., La renaissance spirituelle du XVIII S., ἐν Istina, 1960, I, σ. 94-128. Χ. Κτενᾶ, Τὰ γράμματα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1928, (ἔνθα δημοσιεύεται καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως). Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ σύγχρονος Ἀθωνιὰς Σχολὴ καὶ οἱ ἐν αὐτῇ διδάξαντες μέχρι τοῦ 1916, Ἀθῆναι 1930. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερὰ καθιδρύματα καὶ ὁ διέπων αὐτὰ ὀργανισμός, Θεσσαλονίκη 1935, σ. 341 κ.ἑξ. Νικάνδρου Βατοπεδινοῦ, Ἡ Ἀθωνιὰς Σχολή, Νεολ. Κωνσταντινουπόλεως, ΚΑ΄ (1887), 5246 κ.ἑξ., ΚΒ΄ (1888), 5554 κ.ἑξ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικῶν Ἀκαδημιῶν, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Β΄ (1927), σ. 200-206. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Ι΄ (1935), σ. 32-56, (ἔνθα ἐπισυνάπτεται πλουσία βιβλιογραφία). Ζαχαρία Παπαντωνίου, Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1934, (ἔνθα δημοσιεύεται καὶ ἡ ἀπολογία Εὐγ. Βουλγάρεως). Γερασίμου Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι, 1903, σ. 143 κ.ἑξ. Ἐπαμ. Ι. Σταματιάδου, Ἀνέκδοτον σημείωμα περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως, Ἐκκλ. Ἀλήθεια, Δ΄ (1884), σ. 387-388. Γ. Α. Σωτηρίου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1915, σ. 56 κ.ἑξ. Ε. Π. Φωτιάδου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Νεώτ. Ἐγκ. Λεξ. Ἡλίου, Α΄, σ. 257.

Ο ΜΙΛΗΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΑΘΑΝΑΗΛ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ

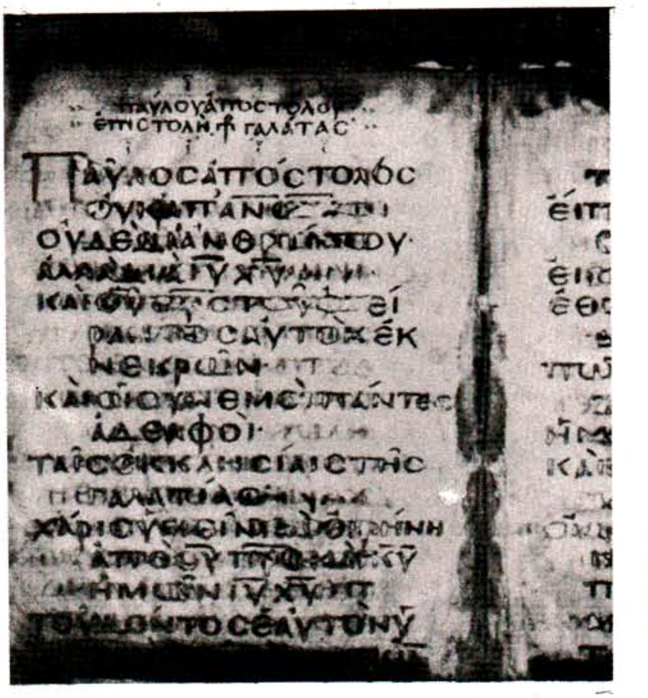
Ἱστορία. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔχει καταστῆ περιώνυμον ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν κόσμον ὄχι μόνον διότι ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν παλαιοτέρων κέντρων μοναστικῆς ζωῆς καὶ ἓν ἀπέραντον μουσεῖον βυζαντινῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς πλουσίας εἰς χειρογράφους κώδικας βιβλιοθήκας καὶ τὰ πολύτιμα ἀρχεῖα τῶν ἐν αὐτῷ μονῶν.

Αἱ ἀρχαὶ τῶν ἁγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν ἀνάγονται εἰς τὸν Ι΄ αἰῶνα, δηλαδὴ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱδρύσεως τῶν πρώτων Μονῶν. Ἐν τινι πρατηρίῳ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 980, ἀναφέρεται καὶ μικρὰ βιβλιοθήκη κελλίου τινός, ἐν δὲ τῇ ἀπογραφῇ τοῦ ἔτους 1143 τῆς ἀρχαίας, ἀλλ᾽ ἐκλειψάσης μονῆς Ξυλουργοῦ, ἀναφέρονται «βιβλία ρούσικα, ἀπόστολοι ε΄, παρακλητικαὶ β΄, ὀκτάηχοι ε΄, εἱρμολόγια ε΄, συναξάρια δ΄, παροιμίαι α΄, μηναῖα ιβ΄, πατερικὰ β΄, ψαλτήρια ε΄, ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ὁ ἅγιος Παγκράτιος, ὡρολόγια ε΄, νομοκάνων α΄». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἱδρύσεώς των, ἐξ ἄλλου, αἱ Μοναὶ κατέστησαν κέντρα ἀντιγραφῆς χειρογράφων, θρησκευτικοῦ καὶ λειτουργικοῦ κυρίως περιεχομένου. Ἤδη ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἀναφέρεται ὁ «καλλιγράφος Ἰωάννης», ὁ ὁποῖος πιθανώτατα εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἀντιγράφοντα πατερικὰ καὶ λειτουργικὰ χειρόγραφα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 984 καὶ 995 καὶ ὑπογράφοντα ὡς «Ἰωάννης μοναχὸς ὁ πολὺς ἐν ἁμαρτίαις». Ἐπίσης ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἰβήρων δρᾷ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1004 καὶ 1022 ὁ «Θεοφάνης μοναχὸς καὶ ἀνάξιος ἱερεὺς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἐν Ἄθωνι». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μονῇ Βατοπεδίου ἐνωρίτατα συναντῶμεν μοναχοὺς βιβλιοφίλους. Κατά τινα σημείωσιν π.χ. ἐν τῷ κώδικι 299 (438/XXII qu.), τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας, ὁ κῶδιξ οὗτος ἀντεγράφη τὸ 1022 «προστάξει Ἀθανασίου καθηγουμένου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Βατοπεδίου». Ἀργότερον, τὸ 1106, ὁ «Λαυρέντιος εὐτελὴς μονότροπος καὶ δομέστιχος τῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς τοῦ Βατοπεδίου» παραγγέλλει τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ κώδικος Leninopolitanus 789.

Παραλλήλως πρὸς τὴν δραστηριότητα τῶν ἁγιορειτῶν ἀντιγραφέων, οἱ ὁποῖοι πληθύνονται κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας, αἱ βιβλιοθῆκαι ἐπλουτίζοντο διὰ δωρεῶν ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν, τὰς ὁποίας εἴτε ἔφερον μαζί των διάφοροι βυζαντινοὶ λόγιοι καὶ ἱεράρχαι ἐξοριζόμενοι ἢ δι᾽ ἄλλους λόγους καταφεύγοντες εἰς Ἅγ. Ὄρος, εἴτε ἐκληροδότουν εἰς τὰς ἐκεῖ μονάς. Ἐνδεικτικῶς μόνον ἀναφέρομεν τὰ παραδείγματα τοῦ λογίου καὶ διδασκάλου τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Θεοφάνους Ἐλεαβούλκου († περὶ τὸ 1555), ὅστις κατὰ τὸν Χρονογράφον τοῦ Δωροθέου «ὑπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰς τῶν Ἰβήρων τὴν Μονήν, ὅτι ἐκεῖ ἦτον κουρεμένος, καὶ ἐκεῖ ἀφῆκεν καὶ τὰ βιβλία του», καὶ τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου († 1602), ὁ ὁποῖος ἐδώρησε διὰ τῆς διαθήκης του εἰς τὴν αὐτὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων «τὰς ἐννέα κασέλλες τὰ βιβλία πολλῶν λογιῶν ὅπου ἔπεψα εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον διὰ τὴν ψυχήν μου».

Οὕτως, εἰς τὰς ἁγιορειτικὰς βιβλιοθήκας συνεκεντρώθησαν χιλιάδες πολυτίμων κωδίκων καὶ δὴ παλαιοτάτων τινῶν περιεχόντων κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐξῆψε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ βιβλιοφίλων καὶ τῶν οὑμανιστικῶν κύκλων, οἱ ὁποῖοι, ἤδη ὀλίγας δεκαετίας μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, ὁμιλοῦν μὲ πολὺν θαυμασμὸν διὰ τὰς «celebratissimas bibliothecas... quae in Atho monte sunt».

Τῇ πρωτοβουλίᾳ, λοιπόν, φιλομούσων ἡγεμόνων, ὀργανοῦνται ἀποστολαὶ πρὸς ἀγορὰν χειρογράφων κλασσικῶν συγγραφέων ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν βιβλιοθηκῶν καὶ δὴ τῶν τοῦ Ἁγ. Ὄρους. Ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὸν Ἄθω πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἦτο ὁ Ἕλλην λόγιος καὶ δεινὸς φιλόλογος Ἰανὸς Λάσκαρις († 1535). Ἐλθὼν τὸ 1491 εἰς Ἅγ. Ὄρος, ἐντολῇ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φλωρεντίας Λαυρεντίου Μεδίκου, ἀπεκόμισεν ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Μονῶν Λαύρας, Βατοπεδίου, Χιλανδαρίου, Ἐσφιγμένου κ.ἄ. πλείστους πολυτίμους κώδικας (ἐξ ὧν 50 ἐκ τῆς Λαύρας μόνον), περιέχοντας ἔργα τῶν Θεοκρίτου, Γαληνοῦ, Καλλιμάχου, Ἀριστοτέλους, Πτο-

Χειρόγραφον τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου. ΣΤ΄ αἰών. Βιβλιοθήκη Μονῆς Μεγίστης Λαύρας.

λεμαίου, Σιμπλικίου, διαφόρων ρητόρων, καθὼς καὶ ἔργα τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Πολλοὺς ἐπίσης κώδικας μετέφερεν εἰς Ρωσίαν τὸ 1516 ὁ Μιχαὴλ Τριβώλης, ὁ γνωστὸς ὡς Μάξιμος ὁ Γραικὸς († 1556), «ὁ φωτιστὴς τῶν Ρώσων». Ὀλίγον ἀργότερον, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1540 καὶ 1544, συναντῶμεν εἰς τὸ Ἅγ. Ὄρος τὸν Κερκυραῖον λόγιον Νικόλαον Σοφιανὸν († περὶ τὸ 1552), ἀντιγράφοντα καὶ συλλέγοντα χειρόγραφα (ἀπεκόμισε περὶ τὰ 300) διὰ λογαριασμὸν τοῦ Hurtado de Mendoza, βιβλιοφίλου πρέσβεως τοῦ Καρόλου Ε΄ ἐν Βενετίᾳ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος, ἐντολῇ τοῦ καγκελλαρίου τῆς Γαλλίας P. Séguier καὶ τοῦ καρδιναλίου Μαζαρίνου, περιηγεῖται τὰς ἐν Ἑλλάδι Μονὰς ὁ πολὺς Ἀθανάσιος ὁ Ρήτωρ († 1663), προσήλυτος εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ὅστις, κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον, «καθ᾿ Ἕλληνας ἠμφιεσμένος καὶ ὑποκρινόμενος τὸν ὀρθόδοξον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος... καὶ ἐκλεξάμενος πολλὰ βιβλία τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ τῆς ἔξω σοφίας ἠγόρασεν αὐτὰ ὀλίγου τιμήματος». Τὰ χειρόγραφα ταῦτα, 109 ἐν ὅλῳ, ἐξ ὧν 74 προέρχονται ἐκ τῆς Λαύρας μόνον, ἀπόκεινται σήμερον ἐν τῇ Bibliothèque Nationale τῶν Παρισίων.

Ἀλλ᾿ ἐκεῖνος, ὅστις δεινῶς ἀπεδεκάτισε τὰς ἁγιορειτικὰς βιβλιοθήκας, ἦτο ὁ Ρῶσος μοναχὸς Ἀρσένιος Σουχάνωφ (†1668). Οὗτος κατῆλθεν εἰς Ἅγ. Ὄρος τὸ 1654, ἐντολῇ τοῦ τσάρου Ἀλεξίου καὶ τοῦ πατριάρχου Μόσχας Νίκωνος, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως συλλέξῃ παλαιοὺς λειτουργικοὺς κώδικας, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς βάσις διὰ τὴν ἀναθεώρησιν καὶ διόρθωσιν τῶν ἐν χρήσει λειτουργικῶν βιβλίων τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀρσένιος, ὅμως, δὲν ἠρκέσθη εἰς τοὺς κώδικας τούτους, ἀλλὰ καὶ συναπεκόμισε καὶ πολυτιμότατα ἐπὶ περγαμηνῆς χειρόγραφα κλασσικῶν καὶ ἄλλων συγγραφέων. Οὗτος μετέφερεν εἰς Ρωσίαν συνολικῶς 498 ἑλληνικοὺς καὶ σλαβωνικοὺς κώδικας, ἐξ ὧν 58 προήρχοντο ἐκ τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, 53 ἐκ τῆς Λαύρας, 32 ἐκ τοῦ Φιλοθέου, 31 ἐκ τοῦ Παντοκράτορος, 27 ἐκ τοῦ Διονυσίου, 18 ἐκ τοῦ Ἐσφιγμένου, 10 ἐκ τοῦ Σταυρονικήτα, 10 ἐκ τοῦ Δοχειαρίου κ.λ.π. Ἰδιαιτέρως σημειώνομεν, ὅτι ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς Ἰβήρων ὁ Ἀρσένιος ἔλαβεν 156 κώδικας. Ἐπιστολὴ τῶν Ἰβηριτῶν μοναχῶν πρὸς τὸν τσάρον, γραφεῖσα τὸ 1660 καὶ δημοσιευθεῖσα τελευταίως, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἐστείλαμεν πρῶτον μὲ τὸν ἄνθρωπον τῆς βασιλείας σου, τὸν ὁσιώτατον ἐν μοναχοῖς καὶ ἅγιον γέροντα κὺρ Ἀρσένιον, κατὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ὑψηλοτάτης σου βασιλείας, βιβλία πολλὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα ρνϛ΄ (156) τὰ ὁποῖα ἐδιάλεξεν αὐτός του ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μοναστηρίου· ἐστείλαμεν καὶ μὲ τὸν ἀρχιμανδρίτην ἡμῶν κὺρ Διονύσιον ἕτερα ιδ΄». Τὰ πλεῖστα τῶν χειρογράφων τούτων, ἀνήκοντα ἄλλοτε εἰς τὴν Συνοδικὴν Βιβλιοθήκην τῆς Μόσχας, ἀπόκεινται σήμερον εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον τῆς ρωσικῆς πρωτευούσης.

Νέαν ἀφαίμαξιν ὑπέστησαν αἱ ἁγιορειτικαὶ βιβλιοθῆκαι καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ὅτε ὁ Μηνᾶς Μινωΐδης († 1860), κατ᾿ ἐντολὴν τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου Παιδείας, ἐπεσκέφθη τὸ Ἅγ. Ὄρος πρὸς μελέτην ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν μονῶν, ἐξ ὧν ὅμως καὶ πολλοὺς κώδικας ἀπήγαγεν εἰς Γαλλίαν. Τέλος, ἀναφέρομεν τὸν περιώνυμον ἀρχιμανδρίτην καὶ μετὰ ταῦτα ἀρχιεπίσκοπον Κιέβου Πορφύριον Οὐσπένσκυ († 1885), τὸν πολλὰ μὲν προσενεγκόντα εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἐξ Ἁγ. Ὄρους, Μετεώρων καὶ Σινᾶ συλήσαντα ἢ σπαράξαντα.

Ἀλλ᾿ ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων εἰδικῶν πρακτόρων συλλογῆς χειρογράφων, καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ἐπισκέπται τῶν Ἀθωνιτικῶν μονῶν οὐκ ὀλίγα χειρόγραφα ἐξήγαγον ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Πολλὰ χειρόγραφα ἐδωροῦντο εἰς αὐτοὺς ὑπὸ ἀφελῶν ἢ ἀμαθῶν μοναχῶν ἢ ἐκλέπτοντο ἢ ἠγοράζοντο ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον περιγράφει ὁ Ἄγγλος R. Curzon, ὅστις, ἐπισκεφθεὶς τὸ Ἅγιον Ὄρος τὸ 1837, ἠγόρασεν ἐκτὸς ἄλλων καὶ δύο πολυτίμους κώδικας ἐκ τῆς Μονῆς Ξενοφῶντος, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ: «Τέλος ἠγόρασα τὸν μέγαν τόμον Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς 22 λίρας, ὁ δ᾿ ἔτι ἀξιολογώτερος κῶδιξ τοῦ Εὐαγγελίου...μοῦ ἐδόθη ὡς ἐπίμετρον. Ἐξῆλθον, λοιπόν, κρατῶν εἰς τὰς δύο μασχάλας δύο ὀγκώδεις τόμους καὶ κλίνων ταπεινῶς τὴν κεφαλὴν εἰς τὰς κοροϊδίας τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ συγκρατήσουν τὸν γέλωτα διὰ τὸ ἀστειότατον παιγνίδιον, τὸ ὁποῖον ἔπαιζον εἰς ἕνα μωρὸν περιηγητήν».

Ἀλλ᾿ ἂν τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐξεπατρίσθησαν, δὲν ἐχάθησαν διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἄλλα, πολυαριθμότερα ἀσφαλῶς, εἶχον τύχην οἰκτροτέραν, γενόμενα παρανάλωμα τῶν συχνῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει πυρκαϊῶν. Μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν, ἀπετεφρώθησαν ἑκατοντάδες χειρογράφων τῶν Μονῶν Ἁγ. Παύλου καὶ Σίμωνος Πέτρας (1891), πρό τινων δὲ ἐτῶν ἐκάη ἐπίσης καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ρωσικῆς σκήτης τοῦ Ἀνδρέου. Πολλαὶ Μοναί, ἐξ ἄλλου, δεινῶς ἐδοκιμάσθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἐκ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ὡς ἡ Μονὴ Ἐσφιγμένου, ἡ ὁποία «ἐκουρσεύθη», καί, κατά τινα ἐνθύμησιν, «τελεία ἐρήμωσις ἔγινεν εἰς τοὺς ζμβ΄ (1534) ὑπὸ τῶν Ἀθέων Ἀγαρηνῶν». Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης, ὅτι κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἠγοράζοντο κώδικες ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ καντάρια ἀντὶ ὀλίγων παράδων, διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν φυσιγγίων. Κατά τινα γνώμην, πλέον τῶν χιλίων περγαμηνῶν κωδίκων ἀπωλέσθησαν κατ᾿ αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀβελτηρία καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν μοναχῶν ὑπῆρξεν αἰτία καταστροφῆς ὁλοκλήρων βιβλιοθηκῶν. Κατὰ τοὺς αἰῶνας ἰδίως τῆς Τουρκοκρατίας, οὐδεμία φροντὶς κατεβάλλετο πρὸς συντήρησιν τῶν κωδίκων, οἱ ὁποῖοι ἐρριμμένοι σωρηδὸν εἰς ὑγρὰ δωμάτια, ἐσήποντο καὶ κατεστρέφοντο ἀνεπανορθώτως. Ὅσοι δὲ διέφυγον τὴν ἐκ τῆς ὑγρασίας καταστροφήν, ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὰς πλέον κοινὰς ἀνάγκας. Οὕτω, κατὰ τὸν Λάμπρον, «ἐχρησίμευον ἀντὶ πάσης ὕλης πρὸς θέρμανσιν τῶν φούρνων, φύλλα δὲ περγαμηνῆς ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐπικάλυψιν τῶν ἀγγείων τοῦ γλυκοῦ, ἄλλοτε ἀντικαθίσταντο δι᾿ αὐτῶν τεθραυσμέναι ὑελοθυρίδες, ἄλλοτε, τέλος... ἀμαθὴς ψαλὶς ἔκοπτε φύλλα περγαμηνῆς, ἵνα κατασκευασθῇ ἰχθυόμορφον δέλεαρ χρήσιμον πρὸς τὴν ἁλιείαν».

Ἡ σημερινὴ κατάστασις. Τὴν συνεχῆ ταύτην διαρροὴν καὶ καταστροφὴν τῶν χειρογράφων προσεπάθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας διάφοροι Ἕλληνες λόγιοι, ἀλλ᾿ ἄνευ οὐσιαστικοῦ ἀποτελέσματος. Πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ἰδιαιτέρως αἱ ἐνέργειαι τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου Νοταρᾶ, ὅστις, ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος τὸ Ἅγιον Ὄρος, προσεπάθησε νὰ ἐπιβάλῃ τάξιν τινὰ εἰς τὰς ἐκεῖ βιβλιοθήκας, καταρτίσας μάλιστα καί τινα πενιχρὸν κατάλογον τῶν ἐν αὐταῖς χειρογράφων. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, εἰργάσθη πρὸς τακτοποίησιν τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Λαύρας καὶ τῶν Ἰβήρων ὁ πρώην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Νεόφυτος Μαυρομμάτης. Καὶ οἱ Ἄγγλοι φιλόλογοι Hunt καὶ Carlyle, ἐπισκεφθέντες τὸν Ἄθω τὸ 1801, ἐξεπόνησαν ἀτελῆ τινα κατάλογον. Συστηματικωτέρους καταλόγους κατήρτισεν ὁ Μηνᾶς Μινωΐδης. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς μὲ πολλὴν πικρίαν περιγράφει τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν ἁγιορειτικῶν καὶ ἄλλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὑποβάλλει εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον λεπτομερὲς σχέδιον, προβλέπον τὴν συγκέντρωσιν τῶν κωδίκων εἰς «Μουσεῖον», τὴν σύνταξιν καταλόγων καὶ τὴν θέσπισιν διατάξεως πρὸς πρόληψιν τῆς περαιτέρω διαρροῆς. Ἀλλ᾿ οὔτε αἱ ἐκκλήσεις τοῦ Κοραῆ οὔτε ἀνάλογοι ἄλλαι, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος γενόμεναι, εὗρον ἀπήχησιν. Ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν Σπ. Λάμπρον ἡ τιμὴ νὰ θέσῃ πρῶτος τὰς βάσεις τῆς ἀνασυγκροτήσεως καὶ διασφαλίσεως τῶν ἀθωνιτικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ νὰ καταρτίσῃ λεπτομερῆ καὶ ἐπιστημονικῶς συντεταγμένον κατάλογον τῶν περισωθέντων κωδίκων. Οὗτος, ἐντολῇ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἐπεχείρησε δύο ἐκδρομὰς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος κατὰ τὰ ἔτη 1880 καὶ 1895. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψίν του, συνωδεύετο ὑπὸ ἐπιτελείου μαθητῶν του εἰδικῶς ἠσκημένων εἰς τὴν παλαιογραφίαν. Καρπὸς τῶν πολυμήνων ἐργασιῶν του ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἦτο ἡ ἀντιγραφὴ πλήθους ἀνεκδότων κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν βραδύτερον ἐν τῷ «Νέῳ Ἑλληνομνήμονι», καὶ κυρίως ἡ σύνταξις τοῦ διτόμου καταλόγου τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁ κατάλογος τοῦ Λάμπρου ἐξεδόθη τὸ 1895 (Α΄ τόμος) καὶ τὸ 1900 (Β΄ τόμος) ἐν Καίμπριτζ τῆς Ἀγγλίας, περιγράφονται δὲ ἐν αὐτῷ συνολικῶς 6.618 κώδικες τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους (πλὴν τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου), τοῦ Πρωτάτου καὶ τῶν Σκητῶν Καυσοκαλυβίων καὶ Ἁγ. Ἄννης. Κατάλογον 1.536 χειρογράφων τῆς Μο-

«Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον...».
Ἱστορημένον Τετραβάγγελον τῆς Μονῆς Λοχειαρίου. Κῶδιξ 39.

νῆς Βατοπεδίου ἐξέδωκε τὸ 1924 ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ. Ὁ Εὐστρατιάδης ἐπίσης ἐπεμελήθη τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Σπυρίδωνος Καμπανάου ἐν σπουδῇ συνταχθέντος καταλόγου 2.046 κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (1925). Τοὺς καταλόγους τῶν Σπ. Λάμπρου καὶ Σ. Εὐστρατιάδου συνεπλήρωσαν, διὰ περιγραφῆς νέων ἀγνώστων μέχρι τότε κωδίκων, ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας, τῆς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων (272 νέα χειρόγραφα), τῆς Ἁγ. Ἄννης (300 περίπου χειρόγραφα) καὶ ἄλλων Μονῶν, ὁ Εὐδόκιμος Ξηροποταμηνὸς τῆς Μ. Ξηροποτάμου (προσθεὶς 84 χειρόγραφα), ὁ Εὐθύμιος Διονυσιάτης τῆς Μ. Διονυσίου (218 νέα χειρόγραφα), ὁ Μ .Μανούσακας τῆς Μ. Σταυρονικήτα (15 νέα χειρόγραφα), ὁ Παντελεήμων Λαυριώτης τῆς Λαύρας (165 νέα χειρόγραφα), ὁ Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης τῆς Σκήτης τῆς Ἁγ. Ἄννης κ.ἄ.

Οὕτως, οἱ εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀποκείμενοι σήμερον κώδικες συμποσοῦνται εἰς ἕνδεκα χιλιάδας, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἀρκεταὶ ἀκόμη ἑκατοντάδες χειρογράφων λανθάνουν εἰς τὰς διαφόρους Σκήτας, Κελλία, Καθίσματα κ.λ.π.

Μετὰ τὴν προσάρτησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὴν Ἑλλάδα (1912), τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ νομοθετικῶς καὶ ἄλλως ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν βιβλιοθηκῶν, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ, ὅτι δὲν ἐσημειώθησαν ἔκτοτε ἀπώλειαι χειρογράφων. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει, τὸ κακὸν περιεστάλη. Σήμερον αἱ περισσότεραι βιβλιοθῆκαι φυλάσσονται εἰς καταλλήλους καὶ ἀσφαλεῖς χώρους, κατὰ καιροὺς δὲ ἀποστέλλονται εἰδικοὶ ἐπιστήμονες πρὸς ἐπιθεώρησιν καὶ λῆψιν μέτρων ἀσφαλείας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐπίσης, ὠργανώθησαν ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀποστολαὶ πρὸς μελέτην καὶ συμπλήρωσιν τῶν καταλόγων τῶν ἁγιορειτικῶν κωδίκων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν καταλογογράφησιν τῶν χειρογράφων, ἀνελήφθη προσπάθεια, κυρίως ἐκ μέρους ξένων ἱδρυμάτων, πρὸς φωτογράφησιν ὡρισμένων κατηγοριῶν ἐξ αὐτῶν. Οὕτω, πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, τὸ ἀμερικανικὸν πανεπιστήμιον τοῦ Princeton ἐφωτογράφησεν «ἱστορημένους», ἤτοι κοσμουμένους διὰ μικρογραφιῶν, κώδικας. Φωτογραφίας 70 κωδίκων περιεχόντων πατερικὰ κυρίως κείμενα ἔλαβεν ἡ ἐν Βερολίνῳ Deutsche Akademie der Wissenschaften. Τὸ ἀμερικανικὸν πανεπιστήμιον τοῦ Harvard ἐπίσης ἐφωτογράφησεν 140 περίπου χειρόγραφα τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων. Τὸ 1952 - 53, ὁ καθηγητὴς E. W. Saunders ἐφωτογράφησεν ὑπὲρ τοὺς 200 κώδικας τῆς Κ. Διαθήκης διὰ λογαριασμὸν τῆς ἐν Οὐάσιγκτον Βιβλιοθήκης τοῦ Κογκρέσσου καὶ τῆς ἑταιρίας International Greek New Testament Project. Τέλος, ἑκατοντάδας χειρογράφων τῆς Κ. Διαθήκης, τῶν Πατέρων καὶ ἀρχαίων συγγραφέων ἐφωτογράφησε κατὰ τὸ 1951, 1955, 1957 καὶ 1961 ὁ Marcel Richard διὰ τὸ ἐν Παρισίοις Institut de Recherche et d' Histoire des Textes.

Εἴδη χειρογράφων. Ἐκ τῶν σωζομένων σήμερον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει χειρογράφων, τὰ μεμβράνινα ἢ περγαμηνὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα κατὰ κανόνα εἶναι παλαιότερα τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, δὲν ὑπερβαίνουν τὴν χιλιάδα. Καὶ ὅμως τὸ 1837, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Curzon, ὑπῆρχον ἐν ταῖς ἁγιορειτικαῖς βιβλιοθήκαις πλέον τῶν 3.500 περγαμηνοὶ κώδικες ἐπὶ συνόλου 17.600. Τῶν ἐπὶ περγαμηνῆς χειρογράφων ἰδιαιτέραν κατηγορίαν ἀποτελοῦν οἱ μεγαλογράμματοι κώδικες, οἱ γεγραμμένοι δηλαδὴ διὰ κεφαλαίων γραμμάτων καὶ ἀναγόμενοι γενικῶς εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνας. Τοιοῦτοι κώδικες ἀκέραιοι σῴζονται σήμερον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὀλίγιστοι, φύλλα ὅμως μεγαλογραμμάτων περγαμηνῶν κωδίκων (ΣΤ΄ - Ι΄ αἰῶνος), συνήθως χρησιμοποιούμενα ἄλλοτε ὡς καλύμματα νεωτέρων χειρογράφων, διεσώθησαν ἀρκετά. Ἐκ τούτων, ἀναφέρομεν τὰ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ φυλασσόμενα φύλλα τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος, περιέχοντα μέρος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ ἀποτελοῦντα τμῆμα τοῦ καλουμένου «Εὐθαλιανοῦ» κώδικος.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὄρους δύνανται νὰ διαιρεθοῦν γενικῶς εἰς χειρόγραφα παραδίδοντα κείμενα κοσμικῶν καὶ θύραθεν συγγραφέων καὶ εἰς ἐκκλησιαστικά. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν φυσικὸν τὸ ὅτι ἀνέκαθεν ὀλίγα σχετικῶς χειρόγραφα θύραθεν συγγραφέων ἀπέκειντο ἐν ταῖς ἁγιορειτικαῖς βιβλιοθήκαις καὶ ταῦτα εἰσήγοντο συνήθως ἔξωθεν ὑπὸ λογίων καταφευγόντων εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐξ αὐτῶν σήμερον πολὺ ὀλίγα ἀπέμειναν. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ Βατοπεδινὸς κῶδιξ 655 τῆς Γεωγραφίας τοῦ Πτολεμαίου καὶ ὁ ἐν Λαύρᾳ εἰκονογραφημένος κῶδιξ τοῦ Διοσκουρίδου. Βυζαντινῶν κοσμικῶν συγγραφέων ὀλίγοι ἐπίσης κώδικες σῴζονται. Ἀντιθέτως, αἱ ἁγιορειτικαὶ βιβλιοθῆκαι εἶναι πλούσιαι εἰς χειρόγραφα παραδίδοντα κείμενα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ δὴ τῆς δημώδους.

Τὰ ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου χειρόγραφα διακρίνομεν εἰς Βιβλικὰ (Π. καὶ Κ. Διαθήκη), ἐξ ὧν τινα παλαιότατα καὶ ἀξιόλογα, Λειτουργικὰ (Ὡρολόγια, Μηναῖα, Τετραβάγγελα, Πραξαπόστολοι, Ψαλτήρια, Ὀκτώηχοι, Εὐχολόγια, Λειτουργίαι), Πατερικά, περιέχοντα ὁμιλίας τῶν μεγάλων Πατέρων, Συναξάρια, Κανονικὰ (Νομοκάνονες, Τυπικὰ) Ἀσκητικὰ καὶ Μουσικά, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν εἰσέτι ἐρευνηθῆ καὶ μελετηθῆ ἐπαρκῶς. Ἰδιαιτέραν κατηγορίαν ἀποτελοῦν τὰ λεγόμενα «ἱστορημένα» χειρόγραφα.

Τέλος, ἐκτὸς τῶν ἑλληνικῶν, διεσώθη καὶ ἱκανὸς ἀριθμὸς ξενογλώσσων χειρογράφων. Οὕτως, ἐν τῇ Μονῇ Ζωγράφου σῴζονται πλέον τῶν 250 σλαβωνικῶν χειρογράφων. Ἐκ τῶν ἑκατοντάδων γεωργιανῶν κωδίκων τῆς Μονῆς Ἰβήρων σῴζονται σήμερον περὶ τοὺς 50, σχεδὸν ὅλοι ἐπὶ περγαμηνῆς. Εἰς τὴν Μονὴν ταύτην ὁ Curzon εἶδε καὶ Ψαλτήριον κοπτικὸν μετὰ ἀραβικῆς μεταφράσεως. Σλαβωνικὰ καί τινα ἀραβικὰ χειρόγραφα ἐσῴζοντο ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Παύλου, κατὰ μὲν τὸν Hunt (1801) περὶ τὰ 500, κατὰ δὲν τὸν Curzon (1837) 250. Ὁ Hunt ἐπίσης εἶδεν ἐν τῇ Μονῇ Ξηροποτάμου παλαιότατον κώδικα τῆς Γενέσεως εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γεγραμμένον. Ἑπτὰ σλαβωνικὰ χειρόγραφα φυλάσσονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πρωτάτου, ἐν δὲ τῇ Λαύρᾳ πεντήκοντα ἕξ.

Ἔντυπα. Ἐκτὸς τῶν χειρογράφων, αἱ ἁγιορειτικαὶ βιβλιοθῆκαι περιέχουν δεκάδας χιλιάδων ἔντυπα βιβλία, ἐκκλησιαστικοῦ κυρίως περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ τῆς θύραθεν φιλολογίας. Τὰ ἔντυπα τοῦ Ἁγίου Ὄρους δὲν ἔχουν καταστῆ εἰσέτι ἀντικείμενον συστηματικῆς ἐρεύνης, ἀσφαλῶς δέ, ὅταν ἐρευνηθοῦν, θὰ ἔλθουν εἰς φῶς λανθάνουσαι ἐκδόσεις καὶ πληροφορίαι συμπληροῦσαι τὴν Bibliographie Hellénique τοῦ E. Legrand. Σημειωτέον, ὅτι μεταξὺ τῶν βιβλίων αὐτῶν ὑπάρχουν πολλὰ ἀρχέτυπα (παλαιότερα δηλαδὴ τοῦ 1500) καὶ περισσότερα παλαιότυπα (τῶν ἐτῶν 1500 - 1600) ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἄλδου Μανουτίου, τῶν Junta κ.λ.π. Ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἰβήρων π.χ. ὑπάρχει ἡ ἐν ἔτει 1488 πρώτη ἔκδοσις τοῦ Ὁμήρου, γενομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ Δημητρίου Χαλκοκονδύλη· ἐν τῇ Μονῇ Διονυσίου ἡ ἐν ἔτει 1495 ἔκδοσις τοῦ «Ὀργάνου» τοῦ Ἀριστοτέλους, κ.λ.π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γενικά: F. Dölger, Der Heilige Berg Athos und seine Bücherschätze, Bibliotheksprobleme der Gegenwart, Beiheft I

1951), σ.46-61. Ν. Βέη, Ἄρθρα ἐν Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη, Α΄ (1927), σ. 431-433. C. Corolevskii, ἐν DHGE, V (1931), σ. 123-224. H. Leclercq, ἐν DACL, XI B΄ (1931), σ. 2405-2412. Μ. Μανούσακα, ἐν ΜΕΕ, Συμπλήρωμα, Α΄ (1958), σ. 262γ-267α.

Περὶ τῶν Ἁγιορειτῶν βιβλιογράφων, βλ. Λ. Πολίτη, Ἁγιορεῖτες βιβλιογράφοι τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος, Ἑλληνικά, ΙΕ΄ (1957), σ. 355-384. Τοῦ αὐτοῦ, Ἁγιορειτικὰ ἀνάλεκτα, αὐτόθι, ΙΣΤ΄ (1958-9), σ. 126-136. J. Irigoin, Pour une étude des centres de copie byzantins, Scriptorium, XIII (1959), σ.195-209. Περὶ τῶν δωρεῶν τοῦ μὲν Ἐλεαβούλκου, βλ. Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, Κωνσταντινούπολις 1883, σ. 45-48, τοῦ δὲ Μαργουνίου, βλ. E. Legrand, Bibliographie Hellénique, XV-XVI siècles, II, Παρίσιοι 1885, σ. LXIII καὶ 392. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Λασκάρεως, βλ. B. Knös, Un ambassadeur de l' hellénisme - Janus Lascaris - et la tradition Greco-Byzantine dans l' humanisme français, Οὐψάλα - Παρίσιοι 1945, σ. 48-49. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Τριβώλη μεταφερθέντων εἰς Ρωσίαν κωδίκων, Γ. Παπαμιχαήλ, Μάξιμος ὁ Γραικός, Ἀθῆναι 1950, σ. 48 κ.ἑξ. E. Dennissoff, Maxime le Crec et l' Occident, Παρίσιοι - Λουβαίν, 1943, σ. 349. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ν. Σοφιανοῦ, βλ. Legrand, ἔνθ. ἀν., I, σ. CXC-CXCI. Περὶ τῆς ἀποστολῆς Ἀθανασίου τοῦ Ρήτορος, βλ. H. Omont, Missions archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles, Παρίσιοι 1902, lère partie, σ. 1-26 (Mazarin et Séguier, Mission du P. Athanase à Constantinople, en Chypre et en Mont Athos) καὶ ἐν IIe partie, σ. 853-858 (Liste des manuscrits grecs envoyés ou rapportés d' Orient par le P. Athanase (1643-1653). — Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σουχάνωφ. Σεργκέϊ Μπιελοκούρωφ, Ἀρσένιϊ Σουχάνωφ, I, Βιογραφία Ἀρσένιϊα Σουχάνοβα, Μόσχα 1891. Στ. Κυριακίδου, Ἡ ἐξαγωγὴ χειρογράφων ἐξ Ἁγ. Ὄρους, Μακεδονικά, Δ΄ (1955-60), σ. 532-533 καὶ M. Lascaris, Arsène Suchanov et les manuscrits de l' Athos. Un nouveau document (10 Juin 1654), Byzantion, 28 (1958), σ. 543-545. Περὶ τοῦ Μηνᾶ Μινωΐδου, βλ. H. Omont, Minoide Mynas et ses missions en Orient (1840-1855), Παρίσιοι 1916. Τοῦ αὐτοῦ, Manuscrits grecs du Mont Athos provenant des missions de Minoide Mynas, ἐν Comptes Rendus de l' Academie des Inscriptions et des Belles Lettres, 1919, σ. 308 κ.ἑξ. Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Οὐσπένσκυ ἐν Ἁγ. Ὄρει, βλ. Εὐλογίου Κουρίλα, Τὰ ἁγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκυ, Ἐπετηρὶς Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν, Ζ΄ (1930), σ. 180-222. Περὶ τῆς περισδείας τοῦ Curzon, βλ. τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του Visit to the Monasteries in the Levant, Λονδῖνον 1916. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγ. Ὄρους κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, βλ. Σπ. Λάμπρου, Ἔκθεσις πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς εἰς Ἅγιον Ὄρος ἀποστολῆς αὐτοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1880, Ἀθῆναι 1880. Τὸν κατάλογον τοῦ Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων, βλ. ἐν Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλοθήκη, Α΄, Βενετία 1872, σ. 273-284, καὶ τὸν τοῦ Hunt, ἐν Νέος Ἑλληνομνήμων, ΙΣΤ΄ (1922), σ. 421-426. Οἱ κατάλογοι τοῦ Μινωΐδου, εἰς τοὺς Παρισινοὺς κώδικας suppl. gr. 654, 667, 675, 687, 728 καὶ 754. Τὸ σχέδιον τοῦ Κοραῆ ἐκτίθεται εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ Ἰσοκράτους, Α΄, Παρίσιοι 1807, σ. λγ - μστ΄. Ἀναγοαφὴν τῶν ἐντύπων καταλόγων τῶν χειρογράφων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, βλ. ἐν M. Richard, Répertoire de bibliothèques et des catalogues des manuscrits grecs, Παρίσιοι 1958, σ. 41-48. Διὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν ἁγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν, βλ. Εὐλογίου Κουρίλα, Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν κινδύνῳ, Ἐπετηρὶς Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν, ΙΑ΄ (1935), σ. 306-345. M. Richard, Rapport sur une mission d' études en Grèce, Bulletin d' information, I (1952), (Publications de l' Institut de Recherche et d' Histoire des textes), Παρίσιοι 1953, σ. 48-80, ὅπου καὶ πίναξ τῶν φωτογραφηθέντων ὑπ' αὐτοῦ κωδίκων. L. Politis, Paläographische Miszellen vom Heiligen Berg, Byzantinische Zeitschrift, 50 (1957), σ. 310-320. Πίνακας τῶν μέχρι τοῦ 1953 φωτογραφηθέντων χειρογράφων ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων, βλ. ἐν A Descriptive Checklist of Selected Manuscripts in the Monasteries of Mount Athos Microfilmed for the Library of Congress and the International Greek New Testament Project, Οὐάσινγκτον 1957 καὶ E. W. Saunders, Operation Microfilm at Mt. Athos, Biblical Archaeologist, 18 (1955), σ. 22-41. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν περὶ διαφόρων ὁμάδων χειρογράφων, σημειοῦμεν: Σπ. Λάμπρου, Περὶ τῶν παλιμψήστων κωδίκων τῶν ἁγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν, Ἀθῆναι 1888. K. Lake καὶ S. Lake, Dated Greek Minuscule Manuscripts to the Year 1200, III, Manuscripts in the Monasteries of Mount Athos and in Milan, Βοστώνη 1935. S. Y. Rudberg, Les manuscrits à contenu profane du Mont-Athos, Eranos, 54 (1956), σ. 174-185. E. Mioni, I kondakaria del Monte Athos, Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 96, μέρος 2ον (1936-37), σ. 23-87. L. Delatte, Note sur les manuscrits astrologiques du Mont Athos, Παγκαρπεία, Mélanges Henri Grégoire, III, Βρυξέλλαι 1951, σ. 107-112. V. Benecevic, Εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τῷ Βατοπεδίῳ καὶ τῇ Λαύρᾳ... εὑρισκομένων ἑλληνικῶν κανονικῶν χειρογράφων, Βυζαντίζσκιϊ Βρεμέννικ, II (1904), πριλογκένιε 2, σ. 46-97. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, Τὰ εἰλητάρια τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Η΄ (1924), σ. 426-429. Χρυσοστόμου Λαυριώτου, Κατάλογος λειτουργικῶν εἰλητάριων τῆς Ἱ. Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, Μακεδονικά, Α΄ (1957), 391-402. Λ. Πολίτη, Κατάλογος λειτουργικῶν εἰλητάριων τῆς Ἱ. Μονῆς Βατοπεδίου, αὐτόθι, σ. 403-408. R. P. Blake, Catalogue des manuscrits géorgiens de la bibliothèque de la Laure d' Iviron au Mont Athos, Revue de l' Orient Chrétien, 28 (1931-32) σ. 289-361, 29 (1933-34), σ. 114-159, 225-271.

Χ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ

ΑΡΧΕΙΑ

Σπουδαία πηγὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀθωνιτικῶν Μονῶν, ἀλλὰ καὶ ὑλικὸν πολύτιμον διὰ τὴν μελέτην τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, τοῦ δικαίου καὶ τῶν διοικητικῶν θεσμῶν τοῦ Βυζαντίου ἀποτελοῦν τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν Μονῶν φυλασσόμενα ἔγγραφα. Τὰ παλαιότερα καὶ σπουδαιότερα τῶν ἐγγράφων τούτων ἐξεδόθησαν τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (χρυσόβουλλοι λόγοι, χρυσόβουλλα σιγίλλια, προστάγματα ἢ ὁρισμοὶ) ἢ δεσποτῶν (ἀργυρόβουλλοι λόγοι, ὁρισμοὶ κ.λ.π.), τὸ δὲ ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως (πατριαρχικὰ σιγίλλια, πιττάκια, γράμματα κλπ.). Ἐκ τούτων, τὰ ἀρχαιότερα φυλάσσονται ἐν τῷ Πρωτάτῳ (χρυσόβουλλον Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, τοῦ ἔτους 885, Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, τοῦ ἔτους 911, Ρωμανοῦ καὶ Κωνσταντίνου, τοῦ ἔτους 945 κ.ἄ.) καὶ ἐν ταῖς Μοναῖς Λαύρας (χρυσόβουλλον Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ ἔτους 970) καὶ Ἰβήρων (χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, τοῦ ἔτους 946, καὶ ἕτερον τοῦ 958, Ρωμανοῦ Β΄, τοῦ ἔτους 960, Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, τοῦ 980 κ.ἄ.). Ἰδιαιτέραν ἐπίσης σπουδαιότητα ἔχουν τὰ λεγόμενα Τυπικά, καταστατικοὶ δηλαδὴ χάρται τοῦ Ἁγ. Ὄρους, ὧν τὸ ἀρχαιότερον, ἐπικυρωθὲν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ τὸ 972, τὸ γνωστὸν ὡς «Τράγος», φυλάσσεται ἐν τῷ ἀρχείῳ τοῦ Πρωτάτου. Ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Λαύρας σώζεται καὶ ἡ «Διατύπωσις τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου» καὶ τὸ «Τυπικὸν» αὐτοῦ, ἀμφότερα τοῦ ἔτους 969. Ἔγγραφα ὑπὲρ διαφόρων μονῶν τοῦ Ἁγ. Ὄρους ἐξέδωκαν κατὰ καιρούς, ἐκτὸς τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ξένοι ἡγεμόνες, ὡς π.χ. Σέρβοι Κράλεις, δεσπόται, ζουπάνοι, Βούλγαροι βασιλεῖς, τσάροι, σουλτάνοι, βοεβόδαι τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας κ.ἄ. Εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν Μονῶν φυλάσσεται προσέτι πληθὺς ἄλλων ἐγγράφων, ἐκδοθέντων ὑπὸ κρατικῶν ὑπαλλήλων (δικαστῶν, ἀπογραφέων, εἰσπρακτόρων) ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν (διαθῆκαι, ἀφιερωτήρια, μισθώσεις κ.λ.π.). Σημειωτέον τέλος ὅτι, ἐκ τῶν χρυσοβούλλων κυρίως, τινὰ εἶναι πλαστά.

Τὰ ποικίλα ἁγιορειτικὰ ἔγγραφα, ἀναφερόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς κτηματικὰ ζητήματα, διεφυλάχθησαν ὑπὸ τῶν μοναχῶν ἐπιμελέστερον ἢ τὰ χειρόγραφα τῶν βιβλιοθηκῶν, ἀκριβῶς διότι ἀπετέλουν τίτλους ἰδιοκτησίας διαφόρων γαιῶν, ἀκινήτων κ.λ.π. Ἂν ἐσημειώθησαν ἀπώλειαι ἐγγράφων, αὗται ὀφείλονται ἐν πολλοῖς εἰς τὸν ζῆλον τῶν μοναχῶν ὅπως διασώσουν ταῦτα. Κατὰ τοὺς ἀνωμάλους δηλαδὴ χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, τὰ πολύτιμα ἔγγραφα ἐτοποθετοῦντο ἐντὸς «σακκουλῶν» καὶ ἐκρύπτοντο πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν εἰς καταπακτὰς καὶ κρύπτας, ἐντὸς τῶν ὁποίων βεβαίως πολλὰ κατεστρέφοντο ὑπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ τῶν ποντικῶν. Μονῶν τινων (Κουτλουμουσίου, Ἁγ. Παύλου, Σίμωνος Πέτρας) τὰ ἀρχεῖα κατεστράφησαν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ὑπὸ πυρκαϊῶν, πολλῶν δὲ ἄλλων ἔγγραφα ἐσυλήθησαν κατὰ καιροὺς ὑπὸ περιηγητῶν, ὡς ὁ μνημονευθεὶς Πορφύριος Οὐσπένσκυ κ.ἄ. Τὰ περισσότερα ὅμως καὶ σπουδαιότερα τῶν ἐγγράφων διεσώθησαν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφοις. Εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν ἀρχείων τῆς Λαύρας κυρίως, μεγάλως συνετέλεσαν οἱ λόγιοι μοναχοὶ τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος Κύριλλος ὁ Λαυριώτης καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Θεοδώρητος ὁ Ἰωαννίτης, ταξινομήσαντες τὰ ἔγγραφα, καταρτίσαντες ἀντίγραφα τῶν σπουδαιοτέρων ἐξ αὐτῶν καὶ ὑπομνηματίσαντες ταῦτα. Μεμονωμένα ἁγιορειτικὰ ἔγγραφα, κυρίως χρυσόβουλλα, ἐδημοσιεύθησαν ἤδη κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ὑπὸ μοναχῶν, ὡς ὁ Χριστοφόρος Ξηροποταμηνὸς (1776 καὶ 1778), καὶ ὑπὸ περιηγητῶν, ὡς ὁ Ρῶσος Βασίλειος Μπάρσκυ (1778) καὶ ὁ Ἄγγλος W. Leake (1835). Ἀλλ' ἐκεῖνος, ὅστις ἀπεκάλυψε τὸν πλοῦτον τῶν ἀρχείων τοῦ Ἄθω, ἦτο ὁ περιώνυμος Πορφύριος Οὐσπένσκυ. Οὗτος ἐλθὼν τὸ 1845 εἰς τὸ Ἅγ. Ὄρος μὲ συστάσεις τοῦ πατριάρχου Μόσχας καὶ τοῦ τσάρου, κατήρτισε κατάλογον τῶν σπουδαιοτέρων ἁγιορειτικῶν ἐγγράφων (477 συνολικῶς), δημοσιευθέντα τὸ 1847 ἐν Πετρουπόλει εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ ὑπουργείου Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως (τόμ. 55, σ. 36-74, 169-200). Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ὁ κατάλογος ἐκεῖνος, καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν μετεφράσθη, συνεπληρώθη καὶ ἐπανεξεδόθη ὑπὸ διακεκριμένων φιλολόγων καὶ ἱστορικῶν ὡς ὁ J. Muller, Δ. Ἀβράμοβιτς, Ζαχαρίας von Lingenthal, V. Langlois, κ.ἄ. Μεταβὰς τὸ δεύτερον εἰς Ἅγ. Ὄρος, ὁ Οὐσπένσκυ συνεπλήρωσε τὰς ἐρεύνας του. τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθησαν εἰς δέκα τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Χριστιανικὴ Ἀνατολή» (1876-1887).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν πλουσίων καταλοίπων τοῦ Οὐσπένσκυ, ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν W. Regel, B. Korablev, E. Kurtz, L. Petit κ.ἄ. ἔγγραφα τῶν μονῶν Παντελεήμονος (1873)), Βατοπεδίου (1900), Παντοκράτορος (1903), Ξενοφῶντος (1903), Ἐσφιγμένου (1906), Ζω-

γράφου (1907), Χιλανδαρίου (1911) καὶ Φιλοθέου (1913).

Τὰ ἁγιορειτικὰ ἀρχεῖα ἀνεδίφησεν ἐπίσης τὸ 1913 ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος G. Millet, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ληφθεισῶν φωτογραφιῶν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν G. Rouillard καὶ P. Colomp ἔγγραφα τῆς Λαύρας (1937) καὶ ὑπὸ P. Lemerle τοῦ Κουτλουμουσίου (1945), ἀναμένεται δὲ ἡ ἔκδοσις δευτέρου τόμου ἐγγράφων τῆς Λαύρας (ὑπὸ (P. Lemerle, N. Σβορώνου, A. Guillou), ἐγγράφων τῶν Μονῶν Παντελεήμονος (ὑπὸ Lemerle), Ξενοφῶντος καὶ Παντοκράτορος (ὑπὸ V. Laurent), καὶ Ξηροποτάμου (ὑπὸ J. Bompaire). Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀνωτέρω Γάλλων ἐπιστημόνων θεωροῦνται, ἐξ ἐπόψεως μεθόδου καὶ ἐπιμελείας, ὑποδειγματικαί. Τέλος, εἰς τὰ μοναστηριακὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἄθω εἰργάσθη τὸ 1941 ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς F. Dölger, ὁ ὁποῖος ἐν συνεχείᾳ παρουσίασεν εἰς λαμπρὰς ἐκδόσεις πληθὺν ποικίλων ἁγιορειτικῶν ἐγγράφων.

Σλαβωνικὰ ἔγγραφα ἐξεδόθησαν εἰς τὰς μνημονευθείσας συλλογὰς ἐγγράφων τῶν μονῶν Παντελεήμονος, Ζωγράφου καὶ Χιλανδαρίου. Σερβικὰ ἔγγραφα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Λαύρας ἐξέδωκεν ὁ Δ. Ἀναστάσιεβιτς καί, ἐκ διαφόρων ἀρχείων, οἱ Α. Σολόβιεφ καὶ Β. Μόσιν. Βουλγαρικὰ καὶ σερβικὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Βατοπεδίου ἐξέδωκεν ὁ καθηγητὴς Μ. Λάσκαρις, ποικίλα δὲ ρουμανικὰ ὁ G. Nandris. Τέλος, τουρκικὰ φιρμάνια ἐκ τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου ἐξέδωκαν οἱ P. Lemerle καὶ P. Wittek.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιογραφίας σημειοῦνται γενικαί τινες εἰσαγωγικαὶ εἰς τὸ θέμα ἐργασίαι καὶ αἱ, ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν, σπουδαιότεραι ἐκδόσεις ἁγιορειτικῶν ἐγγράφων. Εὐλογίου Κουρίλα, Τὰ ἁγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκυ, Ἐπετηρὶς Ἑταιρίας Βυζ. Σπουδῶν, Ζ' (1930), σ. 180-222 καὶ Η' (1931), σ. 66-109. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν κινδύνῳ, αὐτόθι, ΙΑ' (1935), σ. 306-345. G. Rouillard, La diplomatique byzantine depuis 1905, Byzantion, 13 (1938), σ. 605-629. F. Dölger, Bulletin diplomatique, Revue des Études Byzantines, 7 (1949), σ. 69-89. Τοῦ αὐτοῦ, Archivarbeit auf dem Athos, über Arbeitsbedingungen für die Herausgabe byzantinischer Kaiserurkunden, Archivalische Zeitschrift, 50-51 (1955), σ. 281-295. Ν. Β. Τωμαδάκη, Περὶ ἀρχείων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς ἀρχειακῆς ὑπηρεσίας, Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, ΙΙ (1956), σ. 7-9. Μ. Ι. Μανούσακα, Χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα τοῦ Ἁγ. Ὄρους, ΜΕΕ, Συμπλήρωμα, Ι (1958), σ. 262γ-267α. A. Guillou, Les débuts de la diplomatique byzantine, Kyrille de Lavra, Bulletin de Correspondance Hellénique, 82 (1958), σ. 610-634. F. Dölger, Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden, Μόναχον 1931. Τοῦ αὐτοῦ, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, Μόναχον 1948. Τοῦ αὐτοῦ, Byzantinische Diplomatique, 20 Aufsätze zum Urkundenwesen der Byzantiner, Ettal, 1956.

Χ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Ὁ κατὰ παράδοσιν μοναστικὸς βίος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔχει συντεθῆ καὶ ἐξελιχθῆ συμφώνως πρὸς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐνταῦθα ἀσκητικῆς κοινωνίας, ἥτις ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ ἄτομα τοῦ ἄρρενος φύλου. Ἐκ τῆς μονομεροῦς συνθέσεως ταύτης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταφυσικῶν σκοπῶν της, δηλαδὴ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, εἶναι ἑπόμενον πολλαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ κοσμικοῦ βίου νὰ μὴ ἔχουν θέσιν εἰς τὴν ἰδιότυπον ταύτην κοινωνίαν, ὡς πολλοὶ θεσμοὶ ὀργανώσεως τοῦ βίου καὶ στοιχεῖα πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ περιεχομένου, ἰδίᾳ τοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου, τῶν λαϊκῶν ἐθίμων, κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, τῶν πανηγυρισμῶν, εἰς διαφόρους περιστάσεις μὲ τραγούδια καὶ χορούς, μορφῶν τοῦ ὑλικοῦ βίου, τῆς τέχνης κ.ἄ.

Τὰ στοιχεῖα οὕτω τῆς δημώδους παραδόσεως ἐν Ἄθῳ περιορίζονται εἰς ὡρισμένους μόνον τομεῖς· ἐκ τοῦ ὑλικοῦ βίου εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν ὑλοτομίαν, τὴν χειροτεχνίαν, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ μικροτεχνίαν, μὲ τὴν κατασκευὴν σταυρῶν, πηρουνιῶν, κοχλιαρίων, χαρτοκοπτήρων, κομβολογίων κ.λ.π. Ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ ἔχει ὀργανωθῆ συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ τυπικοῦ ἑκάστης Μονῆς, γενικώτερον δὲ πρὸς τὸ μοναστικὸν πνεῦμα θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου, τὸ ὁποῖον διακρίνεται διὰ τὴν συντηρητικότητά του, μὲ ἀπαρασάλευτον προσήλωσιν εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ τὴν ὀργάνωσιν ταύτην τῆς ἀσκήσεως τοῦ βίου ἔχουν διαμορφωθῆ αἱ συνήθειαι καὶ οἱ τρόποι περὶ τὴν διατροφήν, τὴν ἀμφίεσιν, τὴν τέχνην, τὴν λατρείαν, τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, πρὸς δὲ ἔχουν διαπλασθῆ καὶ διηγήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Μονῶν μὲ σχετικὰς δι' αὐτὰς παραδόσεις, ὡς ἰδίᾳ αἱ περὶ τὴν ἵδρυσίν των, δι' εἰκόνας ἐν αὐταῖς, θαύματα, ἁγιάσματα, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην.

Ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν παραδόσεων τούτων σπουδαίαν θέσιν κατέχουν αἱ περὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν Μονῶν καὶ περὶ θαυματουργῶν εἰκόνων Ἁγίων, ἰδίᾳ δὲ τῆς Θεοτόκου, αἱ ὁποῖαι φυλάσσονται εἰς ἑκάστην Μονήν. Αἱ περὶ εἰκόνων διηγήσεις ἔχουν ὑπόθεσιν τὴν εὕρεσιν ἢ ἀπόκτησιν αὐτῶν, τὴν διάσωσίν των ἀπὸ ἁρπαγῆς ἢ καταστροφῆς ὑπὸ ἀλλοθρήσκων (Σαρακηνῶν πειρατῶν, Τούρκων κ.ἄ.), τὴν προστασίαν τῆς Μονῆς ὑπὸ τῶν παλλαδίων τούτων εἰς ὥρας κινδύνου, τὴν ποίησιν θαυμάτων κ.ἄ. Πολλαὶ τῶν παραδόσεων τούτων εἶναι ἀρχαιόταται, ἀναγόμεναι εἰς τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, ὡς αἱ περὶ ἱδρύσεως Μονῶν π.χ. τῶν Ἰβήρων καὶ τῆς Μονῆς Κωνσταμονίτου (βλ. Κοσμᾶ Βλάχου, σ. 327) καὶ ἡ περὶ καθιερώσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὡς ἀβάτου χώρου οὐ μόνον διὰ τὸ γυναικεῖον φῦλον, ἀλλὰ καὶ γενικῶς διὰ πάντα τὰ θήλεα ἐκ τῶν ἡμέρων ζώων. Ἡ τελευταία αὕτη τοποθετεῖται χρονικῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος, εἰς σχετικὸν τότε συμβὰν εἰς τὴν Πλακιδίαν, ἀδελφὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου, ἥτις ἐπισκεφθεῖσα τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου καὶ εἰσελθοῦσα εἰς τὸ καθολικὸν αὐτῆς, ἤκουσεν αἴφνης φωνήν, ἡ ὁποία τὴν ἤλεγχε διὰ τὴν εἴσοδόν της εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 29-30). Ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης φαίνεται ὅτι θὰ προῆλθε κατόπιν ἡ περὶ τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας τῆς Πορταϊτίσσης εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων ὡς αἰτιολογικὴ τῆς τοποθετήσεώς της ἄνωθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ πυλῶνος. Λέγεται σχετικῶς, ὅτι οἱ μοναχοὶ μετέφερον τὴν εἰκόνα ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, αὕτη δὲ ἐπανήρχετο κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὴν θέσιν ὅπου εἶναι σήμερον. Τότε ἐνεφανίσθη ἐν ὀνείρῳ ἡ Παναγία εἰς μοναχὸν τῆς Μονῆς συστήσασα, ὅπως στηθῇ ἡ εἰκὼν ἄνωθεν τῆς πύλης, ἵνα ἐμποδίσῃ κάποιαν βασίλισσαν, ἥτις θὰ ἀπεπειρᾶτο μετ' ὀλίγον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μονὴν (Ζαχ. Παπαντωνίου, σ. 45).

Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπίσης παραδόσεων εἶναι καὶ ἡ περὶ τῆς φυλασσομένης εἰς τὴν Μονὴν Διονυσίου εἰκόνος «τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου», τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς τὸν κτίτορα τῆς Μονῆς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός. Λέγεται, ὅτι ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος ταύτης ὁ Πατριάρχης Σέργιος ἔψαλε τοὺς συντεθέντας ὑπ' αὐτοῦ Χαιρετισμοὺς εἰς τὴν Θεοτόκον (Ἀκάθιστον Ὕμνον) ἐπὶ τῇ διασώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 626 ἐκ τῶν Ἀβάρων (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 55).

Περὶ ἄλλων εἰκόνων ἀναφέρεται, ὅτι προέρχονται ἐκ τῶν χρόνων τῆς Εἰκονομαχίας, διασωθεῖσαι ἐκ τῆς καταστροφῆς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Τοιαῦται εἶναι αἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας «τῆς Γλυκοφιλούσας» εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Φιλοθέου, «τῆς Πορταϊτίσσης» εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ξενοφῶντος.

Ἐκ τούτων αἱ τῆς Παναγίας ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ εἰκονομάχου βασιλέως Θεοφίλου. Ἡ πρώτη, ἥτις μάλιστα θεωρεῖται ὡς μία ἐκ τῶν ζωγραφηθεισῶν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (70 ἢ 72) εἰκόνων τῆς Θεοτόκου, ἀνῆκεν εἰς πατρικίαν ἥτις, ἐπειδὴ ἐβιάζετο ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων νὰ τὴν παραδώσῃ πρὸς καταστροφήν, ἐπροτίμησε νὰ τὴν ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ εἰκὼν πλέουσα ὀρθία ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἄθω, προσορμισθεῖσα εἰς τὸν ὅρμον τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοθέου. Εἰς τὸ σημεῖον ὅπου οἱ μοναχοὶ ἀπεβίβασαν τὴν εἰκόνα, ἀνέβλυσεν ἁγίασμα ἰαματικὸν πάσης νόσου, σωζόμενον μέχρι τῆς σήμερον (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 87-94).

Ἡ ἑτέρα εἰκὼν τῆς Πορταϊτίσσης ἔφθασεν ἐπίσης διὰ θαλάσσης εἰς τὸν κάτωθεν τοῦ Ἄθω αἰγιαλόν, ὅπου ἀνευρεθεῖσα ὑπὸ μοναχοῦ κατόπιν ὁράματος, μετεφέρθη εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 31-34).

Περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφέρεται ὅτι, ἀφοῦ ἐτέθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων εἰς τὸ πῦρ καὶ δὲν ἐκαίετο, εἶτα δὲ ἐπλήγη διὰ μαχαίρας καὶ ἔρρευσεν αἷμα ἐκ τοῦ σημείου τοῦ κτυπήματος, παρελήφθη ὑπὸ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Αὕτη ἔφθασε πλέουσα εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὅπου, γενομένη ἀντιληπτή, παρελήφθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ πλησίον ἐκεῖ μονυδρίου τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, μεταφερθεῖσα ἀργότερον εἰς τὴν ἐν λόγῳ Μονὴν (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 99-101).

Ἕτεραι διηγήσεις ἀναφέρουν περὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν

Μονῶν. Εἰς τὴν σχετικὴν παράδοσιν περὶ τῆς Μεγίστης Λαύρας παραδίδεται, ὅτι ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος μεταβαίνων κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς εἰς Καρεάς, ἵνα συμβουλευθῇ τὸν Πρῶτον τοῦ Ἁγ. Ὄρους, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν οἰκονομικὴν ἀρωγὴν τοῦ βασιλέως πρὸς συνέχισιν τῆς οἰκοδομῆς, συνήντησε καθ' ὁδὸν τὴν Θεοτόκον ὑπὸ τὸ σχῆμα ἁπλοϊκῆς γυναικός, ἥτις τὸν συνεβούλευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μονήν, ὅπου θὰ εὕρισκε τὰ ἐφόδια διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου. Εἰς δυσπιστίαν αὐτοῦ, μήπως ἡ ἐμφανισθεῖσα γυνὴ δὲν εἶναι ἡ Παναγία, ἀλλ' ὁ Σατανᾶς, ὅστις ἐπεζήτησεν οὕτω νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ, ἡ Θεοτόκος, ἵνα οὗτος πιστεύσῃ, διέταξε νὰ κτυπήσῃ μὲ τὴν ῥάβδον του τὴν παρακειμένην πέτραν. Διὰ τοῦ κτυπήματος ἀνέβλυσεν ὕδωρ καὶ ἐσχηματίσθη πηγή, ἥτις ὑπάρχουσα καὶ σήμερον καλεῖται «βρύση τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου». Ἡ Θεοτόκος παρήγγειλεν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον, ὅτι θὰ εἶναι αὐτὴ ἡ Οἰκονόμος τῆς ἀνεγειρομένης Μονῆς, δι' ὃ καὶ ἡ θέσις αὕτη μένει ἐκ παραδόσεως κενή, ψηφιζομένου μόνον μέχρι σήμερον Παραοικονόμου (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 113-115). Κυπάρισσος ἔτι πολὺ ὑψηλὴ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μονῆς ταύτης λέγεται ὅτι ἐφυτεύθη ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ της, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (Ζαχ. Παπαντωνίου, σ. 150).

Εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Χιλανδαρίου ὑπάρχει εἰκὼν τῆς καλουμένης «τοῦ Ἀκαθίστου», περὶ τῆς ὁποίας παραδίδεται, ὅτι ἀπεκάλυψεν ἐν ὁράματι εἰς τὸν κτίζοντα τὸ μοναστήριον Ἅγιον Σάββαν τὴν ὕπαρξιν ἐκεῖ πλησίον κεκρυμμένου θησαυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἔφερεν οὗτος εἰς πέρας τὴν οἰκοδομὴν τῆς Μονῆς, ἥτις ἐκινδύνευε νὰ διακοπῇ ἕνεκα ἐλλείψεως χρημάτων.

Εἰς πλῆθος ἄλλο παραδόσεων ἀναφέρεται περὶ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, ἰδίᾳ πειρατικῶν, εἰς τὸν Ἄθω, καὶ περὶ καταστροφῶν ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας τῶν ἐπιδρομέων ὑπὸ τῆς Παναγίας ἢ ὑπὸ τῶν Ἁγίων, ὡς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας «τῆς Παραμυθίας» καὶ τῆς Παναγίας «τῆς Κτιτορίσσης». Περὶ τῆς πρώτης λέγεται, ὅτι ἐπὶ ἐπιδρομῆς πειρατῶν πρὸς διαρπαγὴν τῆς Μονῆς, οἵτινες παρεφύλαττον ἔξω κατὰ τὴν νύκτα, ἵνα ἀνοιχθῇ ἡ θύρα καὶ εἰσβάλουν ἐντός, ἤκουσε τὴν πρωΐαν ὁ Ἡγούμενος φωνὴν ἐκ τῆς εἰκόνος παραγγέλλουσαν νὰ μὴ ἀνοίξῃ οὗτος τὴν πύλην, ἀλλὰ ν' ἀνέλθουν οἱ μοναχοὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ ἀποδιώξουν τοὺς πειρατάς. Ὁ Ἡγούμενος οὕτω εἰδοποιηθείς, ἔσπευσε μετὰ μοναχῶν ὡπλισμένων καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἐχθρὸν (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 19-21). Ἡ ἑτέρα εἰκών, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης πρὸς διαρπαγὴν τῆς Μονῆς, ἀπεκρύβη μετ' ἀνημμένης λαμπάδος εἰς τὸ πηγάδι τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπὸ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος κατόπιν Βηματάρη τῆς Μονῆς. Ἀργότερον, ὅταν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἀπηλευθερώθη ὁ Βηματάρης, ἐπανῆλθεν οὗτος εἰς τὴν Μονήν, ὅπου εὗρε τὴν εἰκόνα μὲ καιομένην ἔτι τὴν λαμπάδα (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 15). Περὶ τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος τῆς ἐπονομαζομένης «Γεροντίσσης» ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, ἀναφέρεται περὶ τιμωρίας Σαρακηνοῦ διὰ τυφλώσεως, διότι μετέχων οὗτος ἐπιδρομῆς εἰς τὸν Ἄθω, ἔρριψε τὴν εἰκόνα ταύτην ἐντὸς φρέατος (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 59-60). Καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Διονυσίου φυλάσσεται ἔτι εἰκὼν τῆς Παναγίας, ἥτις ἡρπάγη ὑπὸ τινος ἀρχηγοῦ πειρατῶν. Ἠγέρθη ὅμως σφοδρὰ θαλασσοταραχὴ καὶ ὁ ἅρπαξ, πρὸ τοῦ κινδύνου, μετενόησε καὶ ἐπανέφερε τὴν εἰκόνα εἰς τὴν Μονὴν (Ἀλ. Μωραϊτίδου, σ. 89).

Περὶ ἄλλων εἰκόνων ὑπάρχουν παραδόσεις, ὅτι προέρχονται ἐκ Παλαιστίνης, ὡς ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας «τῆς Τριχερούσης» εἰς Χιλανδάρι καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς τὴν Μονὴν Ζωγράφου. Ἡ Παναγία ἡ Τριχεροῦσα, ἥτις συνδέεται μὲ τὸ θαῦμα τῆς ἰάσεως τῆς ἀποκοπείσης χειρὸς τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ διὰ τὰ εἰκονολατρικά του φρονήματα, ἱστορεῖται ὅτι μετεφέρθη ἐκ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάββα ἐν Παλαιστίνῃ τὸν ΙΓ' αἰῶνα εἰς Σερβίαν ὡς δῶρον πρὸς τὸν Σάββαν, Ἀρχιεπίσκοπον Σερβίας, ἐκεῖθεν δὲ ὅτι μετεφέρθη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Χιλανδαρίου, ἔνθα θεωρεῖται κατέχουσα τὴν θέσιν τοῦ Ἡγουμένου τῆς Μονῆς (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 41-46). Εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὴν Μονὴν Ζωγράφου ἀναφέρεται, ὅτι ἔφυγεν ἐκ Λύδης τῆς Συρίας μετὰ τὴν ἐπικράτησιν ἐκεῖ τῶν μωαμεθανῶν Ἀράβων καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Ἄθω (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 69 κ.ἑξ.). Πρὸς τὴν καθιέρωσιν ἔτι τοῦ ὕμνου «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον» εἶναι συνδεδεμένη εἰκὼν τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Πρωτάτου, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Ἄξιόν ἐστιν». Κατὰ τὴν σχετικὴν παράδοσιν, ἥτις ἀναφέρεται ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Σεραφεὶμ τοῦ Θυηπόλου τὸ 1548, ἡ εἰκὼν αὕτη μετεφέρθη ἐνταῦθα εἰς κελλίον τῆς σκήτης τοῦ Πρωτάτου, ὅπου, ἐνῷ μοναχός τις ἔψαλλε τὴν ἀκολουθίαν, ἐμφανισθεὶς ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ μορφὴν μοναχοῦ, ἔψαλε τὸ «Ἄξιόν ἐστιν», εἶτα δὲ ἐγένετο ἄφαντος, ἀφοῦ ἐδίδαξεν εἰς τὸν μοναχὸν τοῦ κελλίου τὴν ψαλμῳδίαν τοῦ ὕμνου καὶ ἐχάραξε τὸν ὕμνον ἐπὶ πλακὸς (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 3-6).

Πολλαὶ ἔτι παραδόσεις κυκλοῦνται εἰς τὸν Ἄθω καὶ περὶ ἄλλων ἐνταῦθα εἰκόνων, ὡς περὶ τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου τῆς «Ἀντιφωνητρίας» εἰς τὴν μονὴν Κωνσταμονίτου (Ἀνωτ. ἐπισκ., σ. 11-12), «τῆς Ὁδηγητρίας» εἰς τὴν Μονὴν Ξενοφῶντος (αὐτόθι σ. 97), τῆς Παναγίας «τῆς Παραμυθίας» εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου (αὐτόθι σ. 19-20), τῆς Γοργοεπηκόου εἰς τὴν Μονὴν Δοχειαρίου (αὐτόθι σ. 81-85), τοῦ Ἁγ. Νικολάου εἰς τὴν Μονὴν Σταυρονικήτα κ.λ.π.

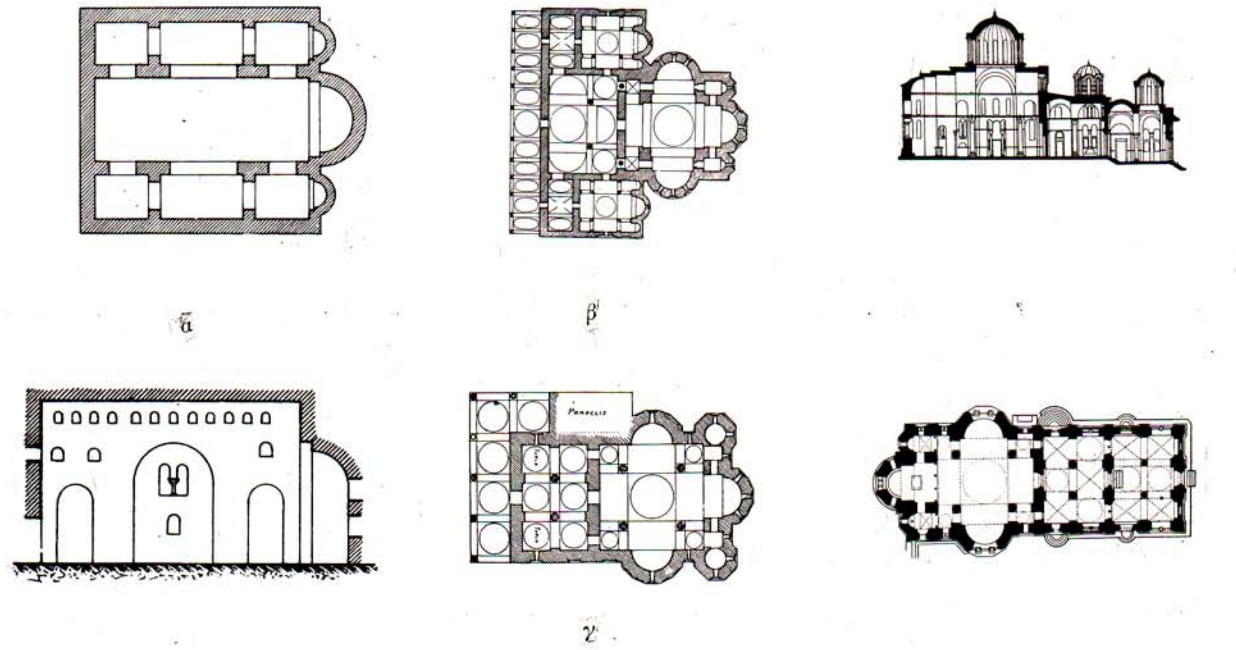
ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀνωτέρα ἐπισκίασις ἐπὶ τοῦ Ἄθω, ἤτοι διηγήσεις περὶ τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν καὶ ἐν Ἄθω δοξασθεισῶν εἰκόνων τῆς Θεοτόκου καὶ ἄλλων Ἁγίων, Κωνσταντινούπολις 1891. Κοσμᾶ Βλάχου, ἱεροδιακόνου ἁγιορείτου, Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν. Μελέτη ἱστορικὴ καὶ κριτική, Βόλος 1903. Γερασίμου Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1903. Ἀλεξ. Μωραϊτίδου, Μὲ τοῦ βορηᾶ τὰ κύματα, σειρὰ γ', Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1924. Ζαχ. Λ. Παπαντωνίου, Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1934.

Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Προϋποθέσεις τοῦ τοπίου. Τὸ τοπίον τοῦ Ἄθω εἶναι ὑποβλητικὸν καὶ ὑπερβατικόν, ἓν ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου. Παράλια χαριτωμένα ἢ ἄγρια, λόφοι μαλακοὶ ἢ ἀπότομοι, δάση πυκνά, ῥύακες καὶ πηγαὶ ἄφθονοι, ὀρεογραμμαὶ εὐαίσθητοι ἢ κατακόρυφοι καὶ ἡ πυραμὶς τοῦ Ἄθωνος ὑπερηφάνως δεσπόζουσα τοῦ Αἰγαίου, συνθέτουν ἓν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως εἵλκυσε τὸν ἀναχωρητὴν ἀπὸ τὰς πρώτας περιόδους τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἶναι γνωστὴ ἡ εὐαισθησία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπελέγησαν πάντοτε εἰς τὸν τόπον αὐτὸν αἱ ἱεραὶ τοποθεσίαι. Κορυφαὶ ἢ λειμῶνες, χαράδραι ἢ σπήλαια προσέφεραν τὸν κατάλληλον τόπον διὰ τὴν ἀνίδρυσιν ἱερῶν τόσον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Τὸ τοπίον ἀπετέλεσε πάντοτε διὰ τὸν Ἕλληνα τὴν κατάλληλον σκηνογραφίαν διὰ τὴν ὑποβολὴν μιᾶς διαθέσεως ἀνατάσεως, μιᾶς ἀτμοσφαίρας μυστικισμοῦ. Τὸ δυσπρόσιτον καὶ δυσπροσπέλαστον τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω—θύελλαι, τρικυμίαι, ἀπόκρημνος διαμόρφωσις, μῆκος γῆς μέγα—ἀποτελεῖ προτέρημα διὰ τὰς μονὰς καὶ τὰ ἀσκητήρια, ἤτοι δι' οἰκήσεις, αἵτινες θέτουν ὡς πρωταρχικὴν προϋπόθεσιν τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν, τὴν φυγήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ κινδύνους πολεμικοὺς καὶ ἁρπακτικούς. Αἱ μοναὶ θὰ ἐπέλεγον πάντοτε φυσικῶς ὀχυρὰς θέσεις τόσον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐνοίκων των ὅσον καὶ τῶν πολλῶν θησαυρῶν, οὓς συνήθως κατέχουν.

Οἰκισμοί. Εἰς τὴν μακρόστενον αὐτὴν χερσόνησον ὑπάρχουν σήμερον εἴκοσι κυρίαρχοι μοναί, δώδεκα σκῆται καὶ ἑπτακόσια κελλία, καλύβαι, καθίσματα καὶ ἡσυχαστήρια ἢ ἀσκητήρια. Συνήθως αἱ μοναὶ εὑρίσκονται παρὰ τὴν ἀκτὴν (δέκα ἓξ αὐτῶν εἶναι ἐπὶ τῆς ἀκτῆς—Δοχειαρίου, Ξενοφῶντος, Ρωσικόν, Γρηγορίου, Διονυσίου, Ἰβήρων, Σταυρονικήτα, Παντοκράτορος, Βατοπεδίου, Ἐσφιγμένου—, πέντε ἀπέχουν ὀλίγον τῆς θαλάσσης,—Σιμόπετρα, Ἁγίου Παύλου, Μεγίστη Λαύρα, Καρακάλλου, Χιλανδάρι—καὶ πέντε εὑρίσκονται εἰς τὴν ἐνδοχώραν—Ζωγράφου, Κωνσταμονίτου, Ξηροποτάμου, Κουτλουμουσίου, Φιλοθέου—καὶ εἶναι κατεσπαρμέναι ἑκατέρωθεν τῆς κορυφογραμμῆς τῆς χερσονήσου. Δασώδεις κορυφαὶ εὑρίσκονται πάντοτε ὑπεράνω αὐτῶν, ἐξασφαλίζουσαι ῥέον ὕδωρ, ξυλείαν καὶ ἀσφάλειαν. Αἱ σκῆται, αἱ μὲν ὀκτὼ ἰδιόρρυθμοι ἢ ἀρχέτυποι (Ἁγίας Ἄννης, Καυσοκαλυβίων, Ἁγίου Δημητρίου, Προδρόμου, Ἁγ. Παντελεήμονος, Νέα Σκήτη, Ἁγ. Δημητρίου τοῦ Λάκκου, Ξενοφῶντος ἢ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ) μὲ μορφὴν συνοικισμοῦ καλυβῶν, αἱ δὲ τέσσαρες κοινόβιοι (Βογο-

Κατόψεις καὶ τομαί: α. Πρωτάτου, β. Καθολικοῦ Λαύρας. Καθολικοῦ Κουτλουμουσίου, δ. Καθολικοῦ Χιλανδαρίου.

ρόδιτσα, Προφήτου Ἠλιού, Τιμίου Προδρόμου, Ἁγίου Ἀνδρέου ἢ Σεράϊ) μὲ μορφὴν μονῆς, εὑρίσκονται κατεσπαρμέναι, πέντε εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς χερσονήσου, τέσσαρες εἰς τὸ μέσον αὐτῆς καὶ τρεῖς βορειότερον. Τὰ κελλία, αἱ καλύβαι καὶ τὰ καθίσματα μὲ μορφὴν μεμονωμένων ἀγρεπαύλεων ποικίλου μεγέθους καὶ συγκροτήσεως, εὑρίσκονται εἰς ὁλόκληρον τὴν βατὴν περιοχὴν τοῦ Ἄθω. Τέλος τὰ ἡσυχαστήρια ἢ ἀσκητήρια, ὑπὸ μορφὴν καλυβῶν ἢ διερρυθμισμένων σπηλαίων, εὑρίσκονται εἰς τὰ πλέον ἀπρόσιτα σημεῖα, κυρίως εἰς τὸ νότιον μέρος. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἐσχηματισμένος ἐπὶ κρημνώδους περιοχῆς εἰς πρωτοφανὴς οἰκισμὸς τοιούτων ἀσκητηρίων ἀπομεμονωμένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ τεραστίων βράχων καὶ φαράγγων καὶ συνδεδεμένων διὰ δυσβάτων ἀτραπῶν, τὸ περίφημον καὶ φοβερὸν Καροῦλι. Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω οἰκισμῶν, ἁπάντων οἰκουμένων ὑπὸ καλογήρων, οὐδεὶς ἄλλος οἰκισμὸς ὑπάρχει ἄλλης μορφῆς, πλὴν τῆς πολίχνης τῶν Καρυῶν, τῆς πρωτευούσης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον βάρους τῆς χερσονήσου καὶ εἶναι ὠργανωμένη ὡς ἰδιόρρυθμος σκήτη. Ἐκεῖ, πλὴν τῶν μοναχῶν, ζοῦν ἡμιμονίμως καί τινες κοσμικοί, ὡς τὰ μέλη τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, ἔμποροι, ἐργάται, ἡμιονηγοὶ κ.λ.π.

Γενικὴ διάταξις τοῦ μοναστηριακοῦ συγκροτήματος. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σημερινὴ ἐμφάνισις τῶν μοναστηρίων εἶναι περίπου ἐκείνη ἥτις ἦτο πάντοτε. Εἰς αὐτὸ μᾶς ὁδηγοῦν τρία χαρακτηριστικά: ἡ ὁμοιομορφία ἣν παρουσιάζουν παλαιαὶ καὶ νέαι μοναί, τόσον εἰς τὸν Ἄθω, ὅσον καὶ εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ἡ ἵδρυσις τῶν πλείστων μοναστηρίων τοῦ Ἄθωνος κατὰ τὴν περίοδον τοῦ κοινοβίου συστήματος, καὶ τέλος ἡ ἀναγκαιότης τῆς διατάξεως αὐτῆς. Ἡ διαφορὰ ἰδιορρύθμων καὶ κοινοβίων μονῶν δὲν ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των διάταξιν αἰσθητῶς, διότι ἡ διαφορὰ αὕτη ἐμφανίζεται μετὰ τὴν συγκρότησιν τῶν μοναστηρίων, ἥτις συνετελέσθη κατὰ τὴν περίοδον τῶν κοινοβίων. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ ἰδιόρρυθμοι μοναὶ εἰς ὡρισμένας ἐπισήμους ἡμέρας λειτουργοῦν ὡς κοινόβια καὶ ἀπαιτοῦν ὡς ἐκ τούτου διάταξιν καὶ σύνθεσιν κοινοβίου.

Τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα τοῦ μοναστηρίου ἔγκειται εἰς τὴν ὀργάνωσιν χώρου δι' ἀσφαλῆ «κοινὸν βίον» καὶ «κοινὴν λατρείαν». Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἁπλοῦν, ἑνιαῖον καὶ ὀργανικόν, παρόμοιον μὲ τὴν ὠχυρωμένην πόλιν, ἀρχαίαν ἢ μεσαιωνικήν, ἢ ἀκόμη καὶ μὲ τὴν κλειστήν, προφυλαγμένην, ἐσώστροφον ἔννοιαν, ὑπὸ μεγέθυνσιν διαστάσεων, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς οἰκίας.

Φρουριακὸς εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς χαρακτὴρ τῶν μονῶν τοῦ Ἄθωνος. Εἷς περίβολος ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ ἰσχυρὰ τείχη περισφίγγει τὰ κτίρια τῆς μονῆς. Τὰ τείχη αὐτὰ παρουσιάζουν ἐξωτερικῶς εἰς τοὺς κατωτέρους ὀρόφους ἐπιπέδους ἐπιφανείας ἀδιασπάστους καὶ ἐνισχύονται κατὰ διαστήματα ἀπὸ τετραγώνους ὀχυρωτικοὺς πύργους—ὡς εἰς τὴν μονὴν Μ. Λαύρας, τὴν Μονὴν Δοχειαρίου καί, μορφοκρατικῶς, εἰς νέα κτίρια Ἰβήρων—καὶ ἀπὸ ἐπάλξεις μετὰ περιδρόμου (Λαύρα, Ξενοφῶντος), προμαχῶνας, καταχύστρας ἢ ζεματίστρας ἢ φονιάδες καὶ πολεμίστρας. Τὰ κτίρια τῆς Μονῆς εἶναι προσκεκολλημένα ἐσωτερικῶς κατὰ παράταξιν εἰς τὸν περίβολον καὶ σχηματίζουν μίαν κεντρικὴν αὐλήν, μικρὰν ἢ μεγάλην, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι ἐστραμμέναι αἱ ὄψεις των καὶ ὅπου εὑρίσκεται, πανταχόθεν ἐλεύθερον, τὸ κτίριον τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ, τὸ καθολικόν, εἰς τὴν πλέον τιμητικὴν θέσιν, προσιτὸν εὐκόλως καὶ κέντρον τῶν σκέψεων καὶ τῶν δράσεων. Ὁ περίβολος οὗτος τειχῶν καὶ κτιρίων εἶναι συνήθως τετράπλευρος ἢ περίπου τετράπλευρος, ὅπου τὸ ἔδαφος τὸ ἐπιτρέπει (Ξηροποτάμου, Ξενοφῶντος, Δοχειαρίου, Φιλοθέου, Καρακάλλου, Ἐσφιγμένου, Κουτλουμουσίου, Ζωγράφου, Κωνσταμονίτου), ἢ πολυγωνικός, ἂν τοιαύτην προσαρμογὴν ἐπιτάσσῃ ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους. Οὕτω τὸ Χιλανδάρι ἔχει σήμερον σχεδὸν τριγωνικὸν περίβολον, ἡ Μεγίστη Λαύρα ἐπίμηκες ἑξάγωνον, ἡ Ἰβήρων κοιλόκυρτον ἑξάγωνον, ἡ Σιμόπετρα, ἡ Διονυσίου, ἡ Γρηγορίου σχήματα πολυγωνικὰ τελείως ἀκανόνιστα, κλειστὰ ὅμως ἐντελῶς. Εἶναι πιθανὸν μεταγενέστεραι διευρύνσεις νὰ ἐδιπλασίασαν τὴν ἔκτασιν τοῦ συγκροτήματος καὶ τῆς αὐλῆς, ὅπως ἴσως εἰς τὸ Χιλανδάρι ἢ τὴν Λαύραν, ἢ νὰ ἐδημιούργησαν μίαν δευτέραν ἀνεξάρτητον αὐλήν, ὡς εἰς τοῦ Γρηγορίου. Ὅπου τυχὸν τὰ κτίρια διακόπτουν τὴν συνέχειάν

των, ἐμφανίζεται τμῆμα τείχους ὅπερ ἐξασφαλίζει τὸν συνεχῆ κλοιὸν (Λαύρα, Φιλοθέου, Ἰβήρων, Ξενοφῶντος, Κουτλουμουσίου, Ἁγίου Παύλου). Ἡ ὀχυρωτικὴ αὐτὴ συνέχεια τῶν κτιρίων εἶναι ἡ αὐτὴ ἥτις συναντᾶται εἰς τὰς πόλεις τοῦ μεσαίωνος, ἢ τοὺς ὠχυρωμένους οἰκισμοὺς τοῦ Αἰγαίου (Μεστὰ Χίου), ἢ τὴν casba τῶν ἀραβικῶν οἰκισμῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ὁ ὀχυρωτικὸς χαρακτὴρ τῶν μονῶν τοῦ Ἄθωνος ἐνισχύετο ἔτι πλέον διὰ τῆς κατασκευῆς πανυψήλου ὀχυρωτικοῦ πύργου, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς παρατηρητήριον καὶ τελευταῖον καταφύγιον τῶν μοναχῶν εἰς περίπτωσιν πολιορκίας. Τὴν ὄψιν αὐτὴν τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου τῶν μονῶν παρουσιάζει κάλλιον παντὸς ἄλλου παραδείγματος τὸ ἀπὸ μακροῦ ἐγκαταλελειμμένον καὶ διὰ ταῦτα ἀνέπαφον φρούριον τοῦ ἀρσανᾶ Καρακάλλου, ὅπερ παρουσιάζει ἐπὶ πλέον καὶ τὴν εἴσοδόν του ὑπερυψωμένην τοῦ ἐδάφους, τῆς πιθανῆς ξυλίνης κλίμακος οὔσης κινητῆς, ὥστε νὰ χρησιμοποιῆται μόνον κατὰ τὴν βούλησιν τῶν ἐνοίκων.

Εἴσοδοι. Ὅπως αἱ εἴσοδοι τῶν πλείστων φρουριακῶν συγκροτημάτων οὕτω καὶ αἱ εἴσοδοι τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι διερρυθμισμέναι εἰς πυλῶνας μὲ διπλᾶς πύλας καὶ ἐνδιάμεσον διαβατικόν, κλεισμένας μὲ δύο βαρείας ξυλίνας θύρας, ἐπενδεδυμένας μὲ ὁριζοντίας λάμας σιδήρου καὶ χονδροὺς ἥλους. Αἱ θύραι κλειδώνονται ἑκάστην ἑσπέραν καὶ αἱ κλεῖδες παραδίδονται εἰς τὸν ἡγούμενον. Ἑκάστη θύρα ἐνισχύεται ἐπίσης μετὰ τὸ κλείσιμον καὶ μὲ ἰσχυρὰν ὁριζοντίαν ξυλίνην δοκόν, τὸν ζυγόν, ὅστις συρταρώνεται ἐν ἐπαφῇ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς θύρας εἰς εἰδικὰς πρὸς τοῦτο ὑποδοχὰς εἰς τοὺς ἐγκαρσίους τοίχους. Τὸ μοναστηριακὸν συγκρότημα ἔχει μίαν μόνον εἴσοδον, σπανίως δὲ παραπόρτι ἢ παραπυλίδα (Μ. Λαύρα). Τὸ διὰ κυλινδρικοῦ θόλου ἢ σταυροθολίου συνήθως καλυπτόμενον διαβατικὸν εὑρίσκεται κάτωθεν ὑψηλοῦ πύργου (Δοχειαρίου, Παντοκράτορος), ἢ συγκροτήματος (κόρδας) κελλίων (Ἰβήρων, Ξηροποτάμου, Ρωσικόν). Πολλάκις τοῦ διαβατικοῦ τῆς εἰσόδου ὑπέρκειται παρεκκλήσιον (Λαύρα, Βατοπέδι, Καρακάλλου) ἀνιδρυμένον μεταγενεστέρως εἰς μετασκευὴν τοῦ προϋπάρξαντος προστατευτικοῦ πύργου εἰσόδου (Καρακάλλου). Ὁ διπλοῦς οὗτος πυλὼν συμπληροῦται πολλάκις διὰ νέας ἐξωτερικῆς ζώνης ἀσφαλείας (Χιλανδάρι, Διονυσίου) ἐκ τείχους, ἐπάλξεων καὶ παραπλεύρων πύργων (Λαύρα, Βατοπέδι), ὥστε ἡ ὅλη εἴσοδος νὰ ἀποκτᾷ διαδρομὴν ἐπικαμπῆ, πολύπλοκον καὶ δυσάλωτον. Οἱ ὑπερκείμενοι τῶν εἰσόδων πύργοι, ὡς ὁ τοῦ Δοχειαρίου, διαθέτουν καταχύστρας προεξεχούσας ἀκριβῶς εἰς τὸν κατακόρυφον ἄξονα τῆς ἐξωτερικῆς πύλης. Εἶναι πιθανὸν ὅτι πρὸ τῆς πύλης θὰ ὑπῆρχε τάφρος (Βατοπέδι, Λαύρα) καὶ ὅτι ἡ ἐπικοινωνία θὰ ἐπετυγχάνετο μὲ κινητὴν ξυλίνην γέφυραν (pont-levis). Προστατευτικὴν διάταξιν μὲ καταχύστραν, ἐπάλξεις καὶ περίδρομον διαθέτει τὸ παραπόρτι τῆς Λαύρας.

Τοξωτὰ προστῷα μὲ κίονας (κουβούκλια), ἅτινα ἐμφανίζονται σήμερον πρὸ τῶν θυρῶν ὡς εἴσοδοι, εἶναι μεταγενέστεραι προσθῆκαι (Δοχειαρίου, Ξενοφῶντος, Λαύρας, Παντοκράτορος, Βατοπέδι, Χιλανδάρι). Ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς καὶ πλησίον τῆς εἰσόδου ὑπάρχουν κατεσκευασμένα ξύλινα περίπτερα ἀναμονῆς (κιόσκια) (Λαύρα, Βατοπέδι, Ἰβήρων, Χιλανδάρι, Δοχειαρίου, Παντοκράτορος, Ζωγράφου), εἰς τὰ ὁποῖα εὑρίσκει καταφύγιον ὁ ἐπισκέπτης μέχρις οὗ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν μονὴν ἢ ἀναμένει ἐκεῖ τὸ μέσον ἀναχωρήσεως. Τοιαῦτα κιόσκια εἶναι ἐνίοτε συνδεδυασμένα μὲ κρήνην (Κουτλουμουσίου, Καρακάλλου), ὁπότε εἶναι τοξωτὰ μὲ κίονας καὶ τροῦλλον.

Αὐλή. Ὁ διαβαίνων τὴν εἴσοδον τῆς μονῆς εἰσέρχεται εἰς τὴν αὐλήν, δηλαδὴ εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀνοικτὸν χῶρον, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μονῆς καὶ ὁ ὁποῖος περιβάλλεται ἀπὸ τὰ κτίρια τῶν κελλίων. Αἱ αὐλαὶ τῶν μονῶν τοῦ Ἄθωνος εἶναι ὁμόσχημοι γενικῶς πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς μονῆς, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ πάχος τῶν περιβαλλόντων αὐτὰς κτιρίων δὲν εἶναι ποτὲ μεγαλύτερον ἑνὸς λογικοῦ ἀθροίσματος διαδρόμου καὶ ἑνὸς ἢ δύο δωματίων. Οὕτω αἱ μὲν αὐλαὶ τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου εἶναι ἀχανεῖς, ἐνῷ ἡ αὐλὴ τῆς Μονῆς Διονυσίου εἶναι οὐσιαστικῶς ἀνύπαρκτος, περιοριζομένη εἰς τρεῖς στενοὺς ὑπαίθρους διαδρόμους πέριξ τοῦ καθολικοῦ. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς εὑρίσκεται τὸ καθολικὸν ὡς ἀνεξάρτητον κτίριον, εἰς τὰς εὐρυχώρους δὲ αὐλὰς εὑρίσκονται καὶ ἄλλα ἀνεξάρτητα κτίρια, ὡς ἡ Τράπεζα, θησαυροφυλάκια καὶ παρεκκλήσια. Εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθωνος τὰ περιβάλλοντα κτίρια εἶναι μεταγενέστερα τῶν καθολικῶν. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ καθολικὸν τοποθετεῖται εἰς τὸ κέντρον βάρους τῆς αὐλῆς, ἀλλ' ὅτι τὰ κτίρια περιβάλλουν τὸ καθολικὸν ὡς κέντρον. Σχέσις σχήματος αὐλῆς καὶ προσανατολισμοῦ καθολικοῦ δὲν ὑπάρχει. Αἱ αὐλαὶ ἔχουν κλίσιν διὰ τὴν φυσικὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, εἶναι δὲ ἐστρωμέναι μὲ πλάκας ἢ καλντερίμι. Πολὺ μεγάλαι αὐλαὶ ὡς τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου ἔχουν καὶ τμήματα τῆς αὐλῆς ἄνευ πλακῶν. Εἰς τὰ πλακόστρωτα τμήματά των ἔχουν ὀχετοὺς κεκαλυμμένους, εἰς δὲ τὰ ἀσκεπῆ ὀχετοὺς ἀνοικτούς. Ὅλαι αἱ αὐλαὶ εἶναι λίαν περιποιημέναι καὶ καθαραί, ἐμφανίζονται δὲ καὶ κηποτεχνικὰ στοιχεῖα παλαιοτέρων ἐποχῶν.

Καθολικά. Ὁ κεντρικὸς ναὸς ἑκάστης μονῆς ὀνομάζεται εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος Καθολικὸν ἢ καθολικὸς Ναὸς καὶ κεῖται εἰς τὸ κέντρον βάρους τοῦ συγκροτήματος, εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς, πανταχόθεν ἐλεύθερος. Σπανίως, λόγῳ στενότητος χώρου, εἰς μονὰς ἐκτισμένας εἰς ἀπόκρημνα μέρη, μία τῶν πλευρῶν τοῦ καθολικοῦ, πάντοτε ἡ δυτική, ἐγγίζει ἢ συνδυάζεται μὲ ἄλλας οἰκοδομὰς τῆς μονῆς (Σιμόπετρα, Διονυσίου). Ἡ ἐλευθέρα αὐτὴ θέσις τοῦ καθολικοῦ ἐντὸς τῆς αὐλῆς, ἡ μεγίστη ἐπιμέλεια κατασκευῆς, ὡς καὶ ἡ ἔλλειψις ξυλίνων μερῶν εἰς τὴν κατασκευήν των εἶναι οἱ λόγοι, δι' οὓς τὰ καθολικὰ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀνέπαφα. Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος τῶν καθολικῶν τοῦ Ἄθωνος εἶναι ἰδιαίτερος τύπος, ἁγιορειτικὸς καλούμενος, καὶ ἀνάγεται βασικῶς εἰς τὸν σύνθετον τετρακιόνιον τύπον τῆς σχολῆς τῆς πρωτευούσης, ἐπηυξημένον μὲ τρεῖς προσθήκας, αἵτινες καὶ ἀποτελοῦν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικά του: τὸ τρίκογχον, τὰς Λιτὰς καὶ τὰ πλαγίως προσηρτημένα παρεκκλήσια.

Τὸ καθολικὸν τῆς Μ. Λαύρας εἶναι, τουλάχιστον ἐν κατόψει, τὸ ἀρχαιότερον τοῦ Ἄθωνος. Ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου τὸ 963 μ.Χ., ὑπῆρξε τὸ πρότυπον ὅλων τῶν ἄλλων. Ὀλίγον ἀργότερον ὁ τροῦλλος του κατέπεσε καὶ τὰ μάρμαρα τοῦ δαπέδου, κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ τρούλλου, ἐμφανίζουν ἀκόμη τὰ ἴχνη τῆς πτώσεως (γεγονὸς ὅπερ βεβαιοῖ ὅτι τουλάχιστον τὸ δάπεδον τοῦ καθολικοῦ τῆς Λαύρας εἶναι χιλίων ἐτῶν). Ὁ τροῦλλος κατεσκευάσθη ἐκ νέου περὶ τὸ ἔτος 1000 καὶ εἶναι ὁ εὐρύτερος τοῦ Ὄρους (D=6.25). Τὸ τρίκογχον σχῆμα δημιουργεῖται διὰ τῆς διανοίξεως δύο πλαγίων ἀψίδων εἰς τὸν Β. καὶ Ν. τοῖχον τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ σταυροειδοῦς, ὥστε ἐν κατόψει νὰ δημιουργοῦνται δύο εἰδικοὶ χῶροι διὰ τοὺς δύο χοροὺς τῶν ψαλτῶν, δι' ὃ καὶ χοροστάσια ἢ χοροὶ ὀνομάζονται οὗτοι. Ἡ διάταξις αὕτη, ἥτις ἀπορρέει ἀπὸ λόγους λειτουργικούς, ἔχει ἀποτελέσματα αἰσθητικὰ ἐξαίρετα. Ἡ ἀπόστασις τῶν τεσσάρων στηριγμάτων τοῦ τρούλλου ἀπὸ τοὺς τοίχους εἶναι πολὺ μικρά, ἐνῷ ἡ διάμετρος τοῦ τρούλλου καὶ ἄρα τὰ ἀνοίγματα τῶν ὑποβασταζόντων αὐτὸν τόξων πολὺ μεγάλα, γεγονὸς ὅπερ δίδει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ πάμφωτος τροῦλλος αἰωρεῖται ὑπεράνω ὁλοκλήρου τοῦ κεντρικοῦ τμήματος. Ὡσαύτως ἡ δι' ἀψίδων ἐστραμμένων πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ καὶ ἰσαπεχουσῶν διεύρυνσις τοῦ χώρου καὶ ὁ μέσῳ αὐτῶν μαλακὸς κυκλικὸς περιορισμὸς τοῦ χώρου πρὸς τὰ ἔξω, συνάμα δὲ ἡ ὁμόσημος καμπυλωτὴ μείωσις, ἐν τομῇ, ἀπὸ τοῦ τρούλλου εἰς τὴν τεταρτοσφαιρικὴν κάλυψιν τῶν ἀψίδων τῶν χοροστασίων καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος δημιουργοῦν ἐξωτερικῶς μὲν μίαν σιλουέτταν πυραμιδοειδῆ, λίαν ἱκανοποιητικήν, ἐσωτερικῶς δὲ μίαν ἑνότητα χώρου καὶ συγχρόνως μίαν ἱεράρχησιν, ἥτις ἀναδεικνύει περιλάμπρως τὸν ὑπερβατικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου (τὸ καθολικὸν Σταυρονικήτα δὲν ἔχει χοροστάσια, εἰς δὲ τὸ Δοχειάριον ταῦτα ἐντάσσονται εἰς τὸ πάχος τῆς τοιχοποιΐας καὶ δὲν προεξέχουν πρὸς τὰ ἔξω).

Οἱ νάρθηκες εἶναι διπλοῖ, ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικός, διώροφοι. Τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Βατοπεδίου (ΙΑ' αἰών) διατηρεῖ κάλλιον τὸ ἀρχέτυπον τοῦτο σχῆμα. Εἰς τὸ νέον καθολικὸν τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου (1293), κατασκευασθὲν ὑπὸ τεχνιτῶν εἰδικῶς μετακληθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῆς σχολῆς τῆς πρωτευούσης—διακόσμησις προσόψεων διὰ στοιχείων οἰκοδομικῶν, ἀνοίγματα τρίλοβα μέχρι τοῦ ἐδάφους, γεωμετρικὴ συμμετρία—ἐγκαινιάζε-

Καθολικὸν Μεγίστης Λαύρας.

τ ἡ Λιτή, ὑπαγορευθεῖσα ἀπὸ λόγους λειτουργικούς, καὶ τὴν ὁποίαν μιμοῦνται κατόπιν ὅλα τὰ ἄλλα καθολικὰ (καὶ αὐτὴ ἡ Λαύρα, εἰς μεταγενεστέρας μεταποιήσεις). Ἡ Λιτὴ εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς νάρθηξ τοῦ μοναστηριακοῦ καθολικοῦ, εἰς ὃν γίνονται ὡρισμέναι ἀκολουθίαι, καὶ ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἴσας ἢ μεγαλυτέρας τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἡ Λιτὴ ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον, διὰ δύο δὲ κιόνων εἰς τὸ μέσον συμμετρικῶς τῶν εἰσόδων ὁρίζονται ἓξ διαμερίσματα, στεγαζόμενα δι᾽ ἑνὸς ἢ δύο τρούλλων καὶ σταυροθολίων. Ὁ ἐξωτερικὸς νάρθηξ δύναται νὰ εἶναι διώροφος, ἀνοικτὸς ὡς εἰς Βατοπέδι, κλειστὸς διώροφος χῶρος ὡς εἰς Δοχειάρι, ὁμότιμος χῶρος μὲ δύο κίονας ὡς εἰς Χιλανδάρι, ἢ μεταγενεστέρως πρόσθετος μονώροφος ὑαλόφρακτος ὡς εἰς Λαύραν, Ἰβήρων, Κουτλουμουσίου. Τὰ παρεκκλήσια προστίθενται βορείως καὶ νοτίως τῆς Λιτῆς καὶ εἶναι συνήθως τοῦ ἁπλοῦ σταυροειδοῦς μετὰ τρούλλου. Εἰς τὸ καθολικὸν Ξενοφῶντος τὸ παρεκκλήσιον εἶναι τρίκογχον, εἰς δὲ τὰ Γρηγορίου Ἰβήρων, Διονυσίου, Κουτλουμουσίου, εἶναι μονόκλιτα μετὰ τρούλλου. Εἴς τινα καθολικὰ (Διονυσίου,Κουτλουμουσίου,Παντοκράτορος)προστίθενται δύο χῶροι ἑκατέρωθεν τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ, τὰ τυπικαριά, σχήματος κυκλικοῦ ἐσωτερικῶς καὶ ὀκταγωνικοῦ ἐξωτερικῶς, στεγαζόμενα μὲ τροῦλλον ἐπὶ ὑψηλοῦ τυμπάνου μετὰ παραθύρων. Εἰς τοὺς χώρους αὐτοὺς μετατίθενται νῦν ἀντιστοίχως ἡ πρόθεσις καὶ τὸ διακονικόν, ὅπερ ἐκφράζεται ἐξωτερικῶς διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν δύο μικρῶν κογχῶν ἑκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Ἐξωτερικῶς ἡ διακόσμησις τῶν καθολικῶν γίνεται διὰ τῆς τοιχοδομίας (Χιλανδάρι, Ξηροποτάμου, Δοχειαρίου), ἢ διὰ χρώματος (βυζαντινὸν ἐρυθρόν: Λαύρα, Βατοπέδι, Κουτλουμουσίου, Διονυσίου Παντοκράτορος), διὰ κεραμεικῶν διακοσμήσεων (Χιλανδάρι, Ἰβήρων), διὰ διακοσμητικῶν πινακίων (Ἰβήρων, Χιλανδάρι, Κουτλουμουσίου). Ἐσωτερικῶς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διακόσμησις ἐπιτυγχάνεται μὲ θαυμάσια μαρμαροθετήματα εἰς τὰ δάπεδα (Λαύρα, Βατοπέδι, Ἰβήρων, Χιλανδάρι, Ξενοφῶντος), μὲ ὀρθομαρμαρώσεις ὡς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ (Ἰβήρων), μὲ περσικὰ πλακίδια εἰς τοὺς τοίχους τῶν χοροστασίων (Λαύρα, Ἰβήρων), μὲ μαρμαρίνους κίονας καὶ κιονόκρανα παλαιοχριστιανικά, καὶ μὲ τὰ πλουσιώτατα τέμπλα. Τὰ ὑπάρχοντα τέμπλα εἶναι ὅλα μεταγενέστερα, τὰ πλεῖστα ξύλινα ἐπιχρυσωμένα ΙΖ΄ ἕως ΙΘ΄ αἰῶνος, ἢ μαρμάρινα ΙΘ΄ ἢ Κ΄ αἰῶνος (Κωνσταμονίτου, Λαύρα, ἔργον Γιαννούλη Χαλεπᾶ). Εἴς τινα τῶν παλαιοτέρων ναῶν ὑπάρχουν ἀκόμη κεκαλυμμένα ὑπὸ τῶν νεωτέρων τὰ παλαιὰ μαρμάρινα χαμηλὰ βυζαντινὰ τέμπλα (Λαύρα, Ἰβήρων, Βατοπέδι, Χιλανδαρίου, Ξενοφῶντος, Κουτλουμουσίου κ.λ.π.).

Ναὸς τοῦ Πρωτάτου. Ὁ ναὸς οὗτος εὑρισκόμενος εἰς τὰς Καρυάς, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἶναι ἀναμφισβητήτως τὸ ἀρχαιότερον κτίσμα ἐπὶ τοῦ Ὄρους, ἀνάγεται δὲ εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου περίοδον. Ὁ ναὸς οὗτος, ὡς ἔχει σήμερον, ἀποτελεῖ ἰδιότυπον ἐξαίρεσιν. Ἐν κατόψει ἔχει σχῆμα τετράγωνον μὲ τρεῖς ἡμικυκλικὰς ἀψῖδας εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ νάρθηκα διώροφον εἰς τὴν δυτικήν. Ἐσωτερικῶς χωρίζεται διὰ τοίχων εἰς ἓν κεντρικὸν χῶρον σταυροειδῆ καὶ τέσσαρα γωνιαῖα διαμερίσματα. Ἡ στέγη του εἶναι στέγη Βασιλικῆς, ὑπερυψωμένη εἰς τὸ μεσαῖον κλῖτος, ὅπερ φέρει σειρὰς παραθύρων. Αἱ στέγαι τῶν δύο πλαγίων κλιτῶν φέρουν ἐγκάρσια τμήματα μετ᾽ ἀετώματος, ὡς εἰς τοὺς σταυροειδεῖς ναούς, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ ἐγκάρσια σκέλη τοῦ σταυροῦ τῆς κατόψεως. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος σταυροσχήμου κατόψεως ἀφ᾽ ἑνός, ἥτις ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπενθυμίζεται εἰς τὰς πλαγίας ὄψεις μὲ τὰ μεγάλα δίλοβα παράθυρα καὶ τὰ ἀετώματα, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου φωτισμοῦ ἐκ τῶν ἄνω καὶ στεγάσεως Βασιλικῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπαχθῇ εἰς κανένα τύπον βυζαντινοῦ ναοῦ, προδίδει δὲ ἀσφαλῶς ἀλλαγὴν σχήματος εἰς περίοδόν τινα ἐπιδιορθώσεων. Ὁ ναὸς οὗτος μεγεθυνθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου συγχρόνως μὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ καθολικοῦ τῆς Λαύρας καὶ καταστραφεὶς ὑπὸ τῶν ἑνωτικῶν κατὰ τὸ 1280, ἀνεσκευάσθη ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (πρὸ τοῦ 1328). Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος τὸν κατεσκεύασε σταυροειδῆ μετὰ τρούλλου καὶ ὅτι ἡ ἐπισκευὴ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος τὸν μετερρύθμισεν εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν. Τὸ τέμπλον εἶναι μαρμάρινον, τοῦ παλαιοῦ χαμηλοῦ βυζαντινοῦ τύπου, χρονολογεῖται δὲ ἀπὸ τὸν Ι΄ αἰῶνα. Αἱ σημεριναὶ στέγαι εἶναι ἀπὸ μπετὸν κεκαλυμμέναι διὰ βυζαντινῶν κεράμων, κατασκευασθεῖσαι τὸ 1955 ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἀναστηλώσεων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, μιμοῦνται δὲ ἄριστα τὰς προϋπαρχούσας ἐκ ξύλου, τόσον εἰς διατομάς, ὅσον καὶ εἰς τὸ χρῶμα.

Κελλία. Τὰ διαμερίσματα τῶν μοναχῶν ὀνομάζονται κελλία ἢ κέλλαι καὶ συγκροτοῦνται εἰς πολυόροφα κτίρια ἅτινα καλοῦνται κόρδαι. Εἶναι προσκεκολλημένα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον, μὲ τὴν ὄψιν ἐστραμμένην πρὸς τὴν αὐλήν. Παράθυρα πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν δὲν ὑπῆρχον ἄλλοτε. Τὰ σήμερον πρὸς τὰ ἔξω τοῦ περιβόλου κελλία τῶν τελευταίων ὀρόφων ἀποτελοῦν μεγενεστέρας κατασκευάς. Αἱ κόρδαι ἔχουν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αὐλῆς στοὰς ἀνοικτὰς καλουμένας ἡλιακοὺς ἢ ἐμβόλους. Τὰ ὑποστηλώματα τῶν ἐπαλλήλων στοῶν εἶναι ξύλινα μὲ ὁριζόντια ἐπιστήλια (Λαύρα), ἢ κτιστὰ λίθινα ἢ πλίνθινα μὲ ὁριζόντια ἐπιστήλια (Σταυρονικήτα), ἢ μὲ τοξοστοιχίας (Ξηροποτάμου, Κουτλουμουσίου), αἵτινες δίδουν τὴν ἐμφάνισιν ἀρχαίων ρωμαϊκῶν περιστερεώνων (columbaria). Τὰ καθαυτὸ κελλία εἶναι δωμάτια ὀρθογώνια πολὺ μικρῶν διαστάσεων, μὲ εἴσοδον καὶ παράθυρον ἐπὶ τῆς στοᾶς. Εἰκόνα πολὺ καλὴν μᾶς δίδουν τὰ ἐρείπια τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ὕπερθεν τῆς μονῆς Βατοπεδίου, ὅπου ἕκαστον κελλίον εἶναι μὲ χαμηλὴν θύραν, χαμηλὴν ὀροφὴν καὶ ἑστίαν. Σήμερον τὰ κελλία εἶναι δωμάτια εὐμεγέθη,

Κελλία Μονῆς Κουτλουμουσίου.

με παράθυρα πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Εἰς τὰς ἰδιορρύθμους μονὰς οἱ μοναχοὶ κατέχουν πλείονα τοῦ ἑνὸς δωματίου, ἐν συνεχείᾳ ἀλλήλων, ὥστε νὰ δημιουργοῦνται μικρὰ διαμερίσματα. Αἱ ἐσωτερικαὶ ὄψεις τῶν κορδῶν εἶναι ἐνίοτε διακοσμημέναι μὲ πλινθίνας διακοσμήσεις καὶ ρόδια πινάκια. Σχεδὸν πάντοτε εἰς ἑκάστην κόρδαν θὰ ὑπάρχῃ κτιτορικὴ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς προκύπτει καὶ ἡ χρονολόγησις τοῦ κτιρίου.

Τ ρ ά π ε ζ α ι κ. λ. π. Ὁ χῶρος κοινῆς ἑστιάσεως τῶν μοναχῶν καλεῖται Τράπεζα, ἀποτελεῖ δὲ ἰδιαίτερον κτίριον, τὸ σπουδαιότερον τῆς μονῆς μετὰ τὸ κτίριον τοῦ καθολικοῦ. Ἡ κοινὴ ἑστίασις ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν πρᾶξιν τῆς θείας λειτουργίας, δι' ὃ καὶ εἰς τὰ κοινόβια οἱ μοναχοὶ μεταβαίνουν ἀπὸ τὸ καθολικὸν συντεταγμένοι εἰς τὴν Τράπεζαν. Αὕτη, ὡς ἐκ τούτου, πρέπει νὰ κεῖται ἔναντι τοῦ καθολικοῦ καὶ νὰ διήκῃ ἐξ Ἀνατολῶν ὅπερ καὶ συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς μονὰς πλὴν τῶν Σταυρονικήτα, Καρακάλλου, Διονυσίου, Γρηγορίου, Σιμόπετρας, ὅπου διὰ λόγους στενότητος χώρου ἡ Τράπεζα εὑρίσκεται ἔναντι τοῦ νοτίου τείχους τοῦ Καθολικοῦ παραλλήλως πρὸς αὐτὸ καὶ διήκει ἐκ Δ. πρὸς Α. Εἰς τὰς μεγάλας μονὰς (Λαύρα, Βατοπέδι, Ἰβήρων), ἡ Τράπεζα ἀποτελεῖ μέγα μεμονωμένον ἰσόγειον κτίριον ἐν τῇ αὐλῇ. Ἡ Τράπεζα τῆς Λαύρας εἶναι πιθανῶς ἡ ἀρχαιοτέρα εἰς τὸ Ὄρος, τὸ δὲ δάπεδόν της, οἱ τοῖχοι καὶ τὰ μαρμάρινα τραπέζια πιθανῶς νὰ χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἔχει σχῆμα σταυροῦ καὶ στεγάζεται μὲ στέγην ξυλίνην, ἥτις εἶναι ὁπωσδήποτε μεταγενεστέρα. Σχῆμα σταυροῦ ἔχει ἀκόμη ἡ Τράπεζα τῆς μονῆς Βατοπεδίου καὶ τῆς Ξηροποτάμου, σχῆμα Τ αἱ Τράπεζαι Παντοκράτορος, Διονυσίου, Δοχειαρίου. Αἱ ὑπόλοιποι εἶναι σχήματος ἐπιμήκους ὀρθογωνίου ἀναλογίας περίπου 1 : 3, εἶναι δὲ ἅπασαι ξυλόστεγοι. Εἰς τὸ βάθος ἡ Τράπεζα καταλήγει εἰς μίαν ἢ τρεῖς ἀψῖδας, ὄπισθεν τοῦ τραπεζίου τοῦ ἡγουμένου, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς ὑπερυψωμένον δάπεδον. Ἡ Τράπεζα τῆς Λαύρας ἔχει εἰδικῶς κεκλιμμένον τὸ ὅλον μαρμάρινον δάπεδον πρὸς τὴν ἔξοδον, ὥστε νὰ εἶναι εὔκολος ἡ ἀπομάκρυνσις ἀφθόνου ὕδατος διὰ τὴν πλῦσιν τῶν τραπεζίων. Παρὰ τὰς Τραπέζας ὑπάρχουν βοηθητικοὶ χῶροι χρησιμοποιούμενοι ὡς ὀφφίς, πολλάκις δὲ ἡ Ἑστία ἢ μαγειρεῖον καὶ τὸ Μαγκιπεῖον ἢ ἀρτοποιεῖον. Εἰς τὰς μεγάλας μονὰς τὰ δύο τελευταῖα στοιχεῖα εὕρηνται ὡς μεμονωμένα αὐτοτελῆ κτίρια (Λαύρα), πλησίον ὅμως τοῦ κτιρίου τῆς Τραπέζης. Αἱ ἀποθῆκαι τροφίμων, κυρίως δὲ ὑγρῶν, ὀνομάζονται Δοχεῖα ἢ Δοχειὰ καὶ εὑρίσκονται συνήθως εἰς ἰσογείους ἢ ὑπογείους χώρους, διατηροῦντας δροσερὰν θερμοκρασίαν.

Φ ι ά λ α ι, Φ ρ ε α τ ο σ τ ε γ ά σ μ α τ α, Κ ρ ῆ ν α ι. Αἱ Φιάλαι εἶναι εἰδικὰ μικρὰ κομψὰ κτίρια ἀνεγειρόμενα εἰς τὴν ἄμεσον γειτονίαν τοῦ καθολικοῦ, συνήθως δὲ μεταξὺ καθολικοῦ καὶ Τραπέζης. Φιάλας ἔχουν ἅπασαι αἱ μοναὶ τοῦ Ὄρους, πλὴν τῶν Παντοκράτορος, Σταυρονικήτα, Καρακάλλου, Διονυσίου, Γρηγορίου, Σιμόπετρας, Κωνσταμονίτου. Ἔχουν συνήθως σχῆμα κύκλου μὲ περιστύλιον, ὡς ἀρχαία θόλος, στηρίζον ἡμισφαιρικὸν θόλον τυφλόν. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ ὀρθογωνίου σχήματος Φιάλη τῆς μονῆς Δοχειαρίου. Εἰς τὸ μέσον τοῦ περιστυλίου εὑρίσκεται μαρμάρινον ἀναβρυτήριον καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ πίδαξ. Αἱ Φιάλαι προορίζονται διὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν ὑδάτων κατὰ τὴν πρώτην ἑκάστου μηνὸς καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων. Οἱ θόλοι εἶναι ἐσωτερικῶς ἱστορημένοι, θωράκια δὲ μαρμάρινα μὲ παραστάσεις περικλείουν μεταξὺ κιόνων τὸν χῶρον τῆς Φιάλης. Τὰ Φρεατοστεγάσματα εἶναι κτίρια ὑπόστυλα θολωτὰ ἢ ἐστεγασμένα διὰ ξυλίνης στέγης, ἅτινα προστατεύουν τὰ φρέατα καὶ τοὺς χρησιμοποιοῦντας αὐτά. Τοιαῦτα ὑπάρχουν δύο εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου, ἓν ἐκτὸς τῆς μονῆς Βατοπεδίου καὶ ἓν ἐκτὸς τῆς μονῆς Παντοκράτορος. Αἱ Κρῆναι κατασκευάζονται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς μονῆς καὶ εἶναι δύο εἰδῶν. Τὸ ἁπλούστερον εἶδος, πρισματικὸς κτιστὸς ὄγκος μὲ ἀψιδωτὸν βάθυσμα πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ κρουνοῦ καὶ μαρμάρινον νεροχύτην εἰς τὴν βάσιν του. Τὸ συνθετώτερον εἶδος, ὁ αὐτὸς κτιστὸς πρισματικὸς ὄγκος, ὡς καὶ προηγουμένως, ἀλλὰ μὲ δύο κομψοὺς κιονίσκους ἔμπροσθεν καὶ ἡμισφαιρικὸν θόλον καλύπτοντα τὸν πρὸ τοῦ νεροχύτου χῶρον. Ὁ ὀρειχάλκινος κρουνὸς πολλάκις περιβάλλεται ὑπὸ μαρμαρίνης πλακὸς μὲ ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφὰς (Ἰβήρων), δύναται δὲ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἓν μικρὸν ἔργον τέχνης (Κουτλουμουσίου).

Π ύ ρ γ ο ι. Οὗτοι διακρίνονται εἰς ὀχυρωτικοὺς πύργους καὶ εἰς πύργους κωδωνοστασίων. Οἱ τελευταῖοι τοποθετοῦνται πλησίον τοῦ καθολικοῦ ὡς ἀνεξάρτητον κτίριον (Ξενοφῶντος, Κουτλουμουσίου, Χιλανδάρι), ἢ ἐν ἐπαφῇ μὲ τὸν νάρθηκα τοῦ καθολικοῦ (Παντοκράτορος, Δοχειαρίου), ἢ ἐπὶ τοῦ νάρθηκος καὶ εἰς τὸν ἄξονα τοῦ ναοῦ (Καρακάλλου, Φιλοθέου). Οἱ πύργοι οὗτοι εἶναι τετραγώνου κατόψεως, μὲ ἀνοίγματα ἁπλᾶ ἢ δίλοβα εἰς τοὺς τελευταίους ὀρόφους, ὅπου καὶ κρέμανται οἱ κώδωνες. Αἱ κωδωνοκρουσίαι εἶναι πολλάκις σύνθετοι (carillon) καὶ πρὸς τοῦτο σχοινία ἐκ τῶν κρουστήρων τῶν κωδώνων συνέρχονται εἰς εἰδικὰ πρὸς τοῦτο ἀναλόγια, ὥστε νὰ χειρίζεται ταῦτα εὐχερῶς, διὰ ποδῶν καὶ χειρῶν, ὁ κωδωνοκρούστης. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τῆς μονῆς Παντοκράτορος, ὑπάρχει ἓν ἐνδιαφέρον μηχάνημα ρυθμικῆς κρούσεως, σήμερον ἐγκαταλελειμμένον. Αἱ στέγαι τῶν κωδωνοστασίων εἶναι σήμερον τετρακλινεῖς. Οἱ ὀχυρωτικοὶ πύργοι ἐκτίζοντο εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς μονῆς (Χιλανδάρι, Βατοπέδι, Δοχειαρίου, Λαύρας, Καρακάλλου, Ἁγ. Παύλου) καὶ εἶναι σήμερον ἐν ἐπαφῇ μὲ τὰ τείχη τοῦ περιβόλου. Ὁ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χώρου τῆς μονῆς ἀνεξάρτητος πύργος τῶν Ἀμαλφιτανῶν, ὡς καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς μεταξὺ τοῦ τοίχου τοῦ πύργου καὶ τῶν προσηρτημένων τειχῶν (Λαύρα, Καρακάλλου) δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἔνδειξις, ὅτι ἀρχικῶς οἱ πύργοι ἦσαν ἀνεξάρτητοι, πρᾶγμα ποὺ ἐντείνει τὴν ἀμυντικήν των ἀποτελεσματικότητα. Οὗτοι εἶναι πανύψηλοι (Καρακάλλου 25.80), πολυόροφοι, κατόψεως ὀρθογωνικῆς, φέροντες παρεκκλήσιον εἰς τὸν τελευταῖον ὄροφον, ἐπάλξεις καὶ καταχύστρας.

Ἀ ρ σ α ν ά δ ε ς. Τὰ νεώρια τῶν μονῶν, ὀνομαζόμενα ἀρσανᾶς ἢ ταρσανᾶς, κατὰ παραφθορὰν τοῦ λατινικοῦ arsenal, εὑρίσκονται εἰς τὸν πλησιέστερον ἑκάστοτε λιμενίσκον καὶ χρησιμεύουν διὰ τὴν προφύλαξιν τῶν λέμβων τῆς μονῆς. Οἱ ἀρσανάδες ἔχουν σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου μὲ μεγάλην ἀψῖδα πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τὴν ἄνετον εἴσοδον μεγάλων πλοιαρίων. Ὁ ἀρσανᾶς συμπληροῦται ἀπαραιτήτως μὲ ὑπερκείμενον ὀχυρωτικὸν πύργον, μικρῶν διαστάσεων εἰς Δοχειαρίου, Σιμόπετρας κ.λ.π. καὶ τεράστιον εἰς Ἰβήρων. Εἰς τὸν λιμενίσκον τῆς Λαύρας, τὸ Μανδράκι, ὁ ὀχυρωτικὸς πύργος εὑρίσκεται ἐπὶ βραχονησῖδος περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τείχους φρουριακοῦ, εἰς τὸν περίβολον τοῦ ὁποίου εἰσήρχετο κανεὶς διὰ κινητῆς γεφύρας, ἐνῶ οἱ ἀρσανάδες εὑρίσκονται κάτω εἰς τὸν λιμενίσκον.

Σ κ ῆ τ α ι. Αἱ Σκῆται χωρίζονται εἰς κοινοβίους καὶ εἰς ἰδιορρύθμους. Αἱ κοινόβιοι Σκῆται εἶναι ὅλαι σλαβικαὶ καὶ δὲν διαφέρουν εἰς τὴν διάταξιν ἀπὸ τὰς κυριάρχους μονάς. Αἱ ἰδιόρρυθμοι ἀφ' ἑτέρου ἔχουν διάρθρωσιν χωρίου. Τὰ κελλία, εἰς σχῆμα οἰκίσκων, ὀνομάζονται Καλύβαι, εἶναι δὲ ἐγκατεσπαρμένα πέριξ τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅστις καλεῖται Κυριακόν. Τὰ Κυριακὰ τῶν Σκητῶν ἀκο-

Ἡ Φιάλη καὶ ἡ εἴσοδος τῆς Τραπέζης Μεγίστης Λαύρας.

λουθοῦν καθ' ὅλα τὰ καθολικὰ τῶν μονῶν, ἀλλὰ συμπληροῦνται μὲ τὴν Τράπεζαν καὶ τὸν ξενῶνα.

ΠΑΥΛΟΣ Μ. ΜΥΛΩΝΑΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

Αἱ λειτουργικαὶ τέχναι ἤνθησαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος πολὺ ἐνωρίτερον ἀπὸ ὅ,τι ἀφήνουν νὰ ἐννοηθῇ περὶ τῆς χρονολογίας των τὰ διασωζόμενα μνημεῖα καὶ ἴχνη. Ὁ βίος των ὑπῆρξε παράλληλος πρὸς τὴν ὅλην πνευματικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄθω, ἀφ' ἧς τουλάχιστον ἐποχῆς διεμορφώθη τὸ κοινοβιακὸν μοναστικὸν σύστημα. Τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος καθίσταται περιφανὲς κέντρον τῆς ὀρθοδόξου τέχνης αἰῶνας τινὰς πρὸ τῆς Ἁλώσεως, μετ' αὐτὴν δὲ τὸ περιφανέστερον πάντων.

Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν τέχνην τῆς εἰκονογραφίας, τῆς ὁποίας τὰ δείγματα ἔχουν καὶ ἀθωϊτικὴν καὶ ἐξωαθωϊτικὴν προέλευσιν (τοπικῶς καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τῶν δημιουργῶν των), τὰ ἀρχαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου ὑπολείμματα ψηφιδωτῶν (Καθολικόν). Ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ νάρθηκος, παρίσταται ὁ Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου, μεταξὺ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου, παρίσταται ὁ Εὐαγγελισμός, ἡ αὐτὴ δὲ σύνθεσις ὑπάρχει καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, πρὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος. Ἐπίσης, ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ ἐκκλησιδίου, ὅπερ ἐκτίσθη εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ εἶναι συνεχόμενον πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Καθολικοῦ, εἰκονίζεται διὰ ψηφίδων ὁ Ἅγιος. Αἱ παραστάσεις αὐταὶ ἀνήκουν ὁπωσδήποτε εἰς τὸν ΙΑ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου αἰῶνος. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, ἐξ ἄλλου, δέον νὰ ἀναχθοῦν καὶ αἱ ψηφιδωταὶ εἰκόνες τῶν Μεγαλομαρτύρων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς τὴν Μονὴν Ξενοφῶντος, ἐνῶ ἀνήκουν εἰς τὴν πρὸ τῆς Ἁλώσεως περίοδον τὰ παριστῶντα τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον (Μεγίστη Λαύρα), τὴν Σταύρωσιν καὶ τὴν Ἁγίαν Ἄνναν (Βατοπέδιον), τὸν Ἅγιον Νικόλαον (Σταυρονικήτα), τὸν Χριστὸν (Ἐσφιγμένου), τὴν Θεοτόκον (Χιλανδαρίου), φορητὰ ψηφιδωτά. Πάντα ταῦτα τὰ λείψανα διακρίνονται διὰ τὴν ὑψηλὴν τεχνοτροπίαν των καὶ τὴν βαθεῖαν πνευματικότητα.

Εἰς τὸν Ἄθω διασώζονται καὶ ἀρκεταὶ φορηταὶ ἐπὶ ξύλου εἰκόνες γνησίας βυζαντινῆς τέχνης, ἀναγόμεναι εἰς τὸν βυζαντινὸν μεσαίωνα (ἐλάχισται) ἢ εἰς τοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν χρόνους (αἱ πλεῖσται). Αἱ σπουδαιότεραι τῶν πρώτων ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν θαυματουργῶν καὶ πανορθοδόξου φήμης εἰκόνων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πρόκειται δὲ κυρίως περὶ παραστάσεων παναγιολογικῶν. Αἱ πλεῖσται ἐξ ὅλων τῶν εἰκόνων αὐτῶν ἀσφαλῶς δὲν ἐποιήθησαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀλλ' εἰσήχθησαν ἐκεῖ ἐξ ἄλλων σημείων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς. Δυστυχῶς πολλαὶ βαρύτιμοι τοιαῦται εἰκόνες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀξιολογηθοῦν εἰς τὴν τέχνην των, διότι ἔτυχον κατὰ καιροὺς ἐπαναζωγραφήσεων καὶ παραφθορᾶς.

Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, Μονῆς Χιλανδαρίου. ΙΒ' αἰών.

Ἐπίσης δέον νὰ σημειωθοῦν τινὰ καὶ περὶ τῶν εἰς διάφορα παλαιότατα χειρόγραφα ἐξαισίων μικρογραφιῶν, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ἐποιήθησαν ὑπὸ τεχνιτῶν ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Οὐκ ὀλίγαι ἐκ τῶν ἀριστουργηματικῶν τούτων ἁγιογραφικῶν καὶ διακοσμητικῶν εἰκόνων καὶ συνθέσεων χρονολογοῦνται πρὸ τῆς Ἁλώσεως. Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογα καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ διὰ τὴν τέχνην των εἶναι ἕν Ψαλτήριον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος τῆς Μονῆς Παντοκράτορος, τὸ ὑπ' ἀρ. Α 92 Εὐαγγέλιον τῆς Λαύρας, μία Ὀκτώηχος τοῦ Βατοπεδίου, τὸ Εὐαγγελιάριον τῆς Μονῆς Ἰβήρων (ἀρ. 1 καὶ 5), ἡ ἱστορία τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ τῆς Μονῆς Παντελεήμονος, τὸ Μηνολόγιον τῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 608 Ψαλτήριον τῆς Μονῆς Βατοπεδίου.

Μεγίστου ὅμως ἐνδιαφέροντος εἶναι αἱ εἰς Ἅγιον Ὄρος τοιχογραφίαι, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶται δέον νὰ μνημονευθοῦν αἱ διασῳζόμεναι εἰς τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Πρωτάτου καὶ εἰς τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου, χρονολογούμεναι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.

Αἱ εἰς Βατοπέδιον τοιχογραφίαι εἶναι πιθανώτατα αἱ ἀρχαιότεραι. Τμήματά των ἔχουν παραμείνει ἀνέπαφα εἰς τὰ χρώματα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος των ἔχει ἀλλοιωθῇ χρωματικῶς, λόγῳ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκευῶν. Τὰ σχέδια ὅμως εἶναι τὰ ἀρχικά. Πρόκειται περὶ ἔργων ἀγνώστων τεχνιτῶν, οἵτινες εἶχον ἰδιαιτέρως ἰσχυρὰν πλαστικὴν δύναμιν, πρωτότυπον τεχνικὴν καὶ γόνιμον φαντασίαν. Ἡ πληθωρικότης ὅμως τῶν κινήσεων καὶ τῶν ἐκφραστικῶν μέσων εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς μίαν τόσον αὐστηρὰν πνευματικότητα, ὥστε αἱ συνθέσεις αὐται ἔχουν μίαν ἄκραν μυσταγωγικότητα, ἀποτελοῦσαι συμπύκνωσιν τοῦ λειτουργικοῦ καὶ θεολογικοῦ χαρακτῆρος εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ἡ διάταξίς των ἀκολουθεῖ τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ τρούλλου εἶναι ἱστορημένος ὁ Παντοκράτωρ, εἰς τὸ τύμπανον οἱ Προφῆται, εἰς τὰ κάτω τοῦ τρούλλου τέσσαρα σφαιρικὰ τρίγωνα οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ εἰς τὰς εὐρείας ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ναοῦ ἐκτείνονται συνθέσεις παριστῶσαι τὰ κορυφαῖα ἐπεισόδια ἐκ τοῦ ἐπιγείου βίου τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὴν κάτω ζώνην τῶν τοίχων παρίστανται διάφοροι Ἅγιοι, ἐνῶ εἰς συνθέσεις ὀλιγώτερον εὐρέος χώρου, ὡς εἰς τὸν νάρθηκα, ἀποδίδονται μὲ συγκλονιστικοὺς τόνους σκηναὶ ἐκ τοῦ Θείου Πάθους.

Ὁ ναὸς τοῦ Πρωτάτου, εἰς ρυθμὸν βασιλικῆς, εἶναι ἔργον τῆς παλαιολογείου περιόδου, αἱ δὲ ἀρχικαὶ τοιχογραφίαι του δὲν ἐπέζησαν. Αἱ τοιχογραφίαι, τὰς ὁποίας βλέπομεν τώρα ἐντὸς αὐτοῦ, καλυπτούσας ὅλας τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων του, ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἕως τὴν ὀροφήν, εἰς τέσσαρας ζώνας, ἐξετελέσθησαν ὅταν ὁ ναὸς ἀνεκαινίσθη, κατὰ τὴν αὐγὴν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὡς μοναδικὸν ποιητήν των τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης Μανουὴλ Πανσέληνον. Τὰ περὶ τοῦ προσώπου, τοῦ βίου καὶ τῆς δημιουργίας αὐτοῦ εἶναι ἐντετυλιγμένα εἰς τὴν ἀχλὺν τοῦ θρύλου. Τὰ μόνα σωζόμενα ἔργα του εἶναι αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Πρωτάτου. Ὁ Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶς ἀναφέρει, ὅτι ὑπῆρχον καὶ εἰκόνες του ἐπὶ ξύλου, ἀλλὰ δὲν ἐπέζησεν οὐδεμία ἐξ αὐτῶν. Ὁ χρωστήρ του εἶναι εὐκίνητος, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐλευθεριότητος, μὲ τὴν ὁποίαν προσεγγίζει εἰς τὰ πρότυπα τῆς ἀρχαίας κοσμικῆς ζωγραφικῆς, ἀποδίδει καὶ πνεῦμα αὐστηρότατα μυσταγωγικόν, ὑπερέχων εἰς ἁπλότητα τῶν τεχνιτῶν τοῦ Βατοπεδίου. Ὁ χαρακτὴρ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πρωτάτου εἶναι σαφῶς μακεδονικὸς ἢ κωνσταντινουπολιτικὸς (μακεδονικὸς λέγεται, διότι τὸ πλεῖστον τῶν κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν ταύτην ἱστορημένων ναῶν εὑρίσκεται εἰς τὸν μακεδονικὸν χῶρον). Ἡ κωνσταντινουπολιτικὴ τεχνοτροπία, τῆς ὁποίας κέντρον ὑπῆρξε κατόπιν ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ πατρὶς τοῦ Πανσελήνου, κατεστόλισε μὲ ὑπέροχα εἰκονογραφικὰ ἔργα τὴν ἑλληνικὴν καὶ σερβικὴν Μακεδονίαν. Ὑφίστανται διαβαθμίσεις ποιότητος εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Πρωτάτου, ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου προκύπτει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἴσως δὲν προῆλθον ὅλαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἁγιογράφου, ἀλλ' ὅτι ὁ Πανσέληνος ἐνεπιστεύθη ὡρισμένας ἐξ αὐτῶν εἰς μαθητάς του. Εἰς τὴν ἀνωτάτην ζώνην, παρίστανται οἱ Προπάτορες, ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἕως τὸν μνήστορα Ἰωσήφ, εἰς δύο σειράς, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐπὶ τῶν διαμήκων τοίχων τοῦ κτιρίου. Εἰς τὴν δευτέραν

Ἅγιος Πέτρος ὁ Ἀθωνίτης. Χεὶρ Μανουὴλ Πανσελήνου. Πρωτᾶτον.

καὶ τρίτην ζώνην, παρίστανται σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Κυρίου, ἡ Γέννησις, ἡ Ὑπαπαντή, ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετὴς εἰς τὸν Ναόν, ἡ Βάπτισις, ἡ Μεταμόρφωσις, ἡ Σταύρωσις, ἡ εἰς Ἅδου Κάθοδος (εἰκονογραφικὸς τύπος τῆς Ἀναστάσεως), ἡ Πεντηκοστή. Εἰς τὴν τετάρτην, εἶναι ἱστορημένοι διάφοροι Ἅγιοι, ἰδίως ἀναχωρηταὶ καὶ ἀσκηταί.

Ἃς λεχθοῦν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ «Ἀναπεσόντος», τοῦ Χριστοῦ παιδίου κοιμωμένου ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Γέν. μθ´ 9: «Σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος...» Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ Πανσελήνου. Ἐν τούτοις, ὡρισμένοι ἐπισκέπται τοῦ Πρωτάτου τὸ ἀνεκήρυξαν ἀριστούργημα, διότι δὲν ἀντελαμβάνοντο τί εἶναι πράγματι ἡ εἰκὼν καί, ὁρμώμενοι ἐκ συναισθηματισμοῦ, ἐθεώρουν ὡς ὑπέροχον πᾶν ὅ,τι ἐμφανίζεται νέον καὶ ρόδινον. Γενικῶς πολλοὶ ἀρχαιολόγοι ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἡ μακεδονικὴ τέχνη, εἰς τὰς ἑλληνιστικὰς τάσεις της, εἶναι ρεαλιστικωτέρα τῆς ἀσκητικῆς βυζαντινῆς τέχνης. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Περιέπεσαν εἰς πλάνην, παρασυρθέντες ἔκ τινων προσώπων νέων, ροδίνων καὶ εὐτραφῶν ὡς ἐκεῖνα τοῦ Χριστοῦ παιδίου, τῶν νεαρῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, τοῦ Ἁγίου Προκοπίου καὶ τῶν Ἀγγέλων, πιστεύσαντες ὅτι οἱ εἰκονογράφοι τῆς μακεδονικῆς σχολῆς εἰργάζοντο «ἐκ τοῦ φυσικοῦ», ὡς νὰ ἦτο μεγαλυτέρα ἡ δόσις τῆς φυσικότητος εἰς ἓν πρόσωπον εὔρωστον ἢ εἰς τὰς ρυτίδας ἑνὸς ἀσκητοῦ. Ἰσχυρίσθησαν ὡσαύτως, ὅτι τὰ ἀρχιτεκτονήματα, ἅτινα παρίστανται εἰς τὰς νωπογραφίας αὐτάς, ἔχουν δομὴν καὶ προοπτικὰς φυσικάς, τῆς ἐντυπώσεως τοῦ βάθους διδομένης διὰ πλαγίων γραμμῶν. Ἐν τούτοις, συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Τὰ ἀρχιτεκτονήματα αὐτὰ ἔχουν μεγαλυτέραν φαντασίαν καὶ ἀπόστασιν ἄρα ἐκ τῆς πραγματικότητος, συγκρινόμενα πρὸς ἐκεῖνα ἄλλων Βυζαντινῶν εἰκονογράφων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προοπτικήν, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ὀρθόδοξος εἰκονογραφία δὲν τὴν ἀγνοεῖ, ἀλλὰ δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν τρισδιάστατον χῶρον εἰ μὴ διὰ περιωρισμένου τρόπου, ὡς καλλιτεχνικὸν μέσον, καὶ ὄχι διὰ τρόπου συστηματικοῦ καὶ σχεδὸν μαθηματικοῦ, ὡς ὡρισμένοι ζωγράφοι τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως, οἵτινες ἐκινοῦντο ἐξ ἐπιδείξεως δεξιοτεχνίας.

Εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Βατοπεδίου καὶ τοῦ Πρωτάτου εἰκονογραφικὸν κλῖμα ἀνήκουν καὶ αἱ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου, αἱ ὁποῖαι ὅμως εἶχον τὴν ἀτυχίαν νὰ ὑποστοῦν ἐπαναζωγράφησιν κατὰ τὸ 1804 καὶ ἡ ποιότης οὕτω τῆς τέχνης των ἀπέβη δυσεκτίμητος.

Μία νέα περίοδος ἀκμῆς τῆς εἰκονογραφίας εἰς τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος ἤνοιξε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος, ὅτε ἐνεφανίσθησαν ἐκεῖ οἱ Κρῆτες εἰκονογράφοι, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐκπροσωποῦν τὴν καθαυτὸ ἀθωϊτικὴν τεχνοτροπίαν. Ἡ ἀκμὴ αὕτη συμπίπτει μὲ τὴν κατ᾿ ἐκείνην τὴν περίοδον ἀνέγερσιν νέων Μονῶν καὶ ἀνακαίνισιν τῶν παλαιῶν. Ἀρχηγὸς τῆς κρητικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία ἀφωρμήθη κυρίως ἀπὸ τὰ Μετέωρα καὶ ἠκτινοβόλησεν ἀκολούθως, μὲ ἑστίαν τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ὁ μοναχὸς Θεοφάνης ὁ Κρής, ὅστις τὸ 1535 ἐτοιχογράφησε τὸ Καθολικὸν τῆς Λαύρας, ἐνῷ τὸ 1512 εἶχε τοιχογραφηθῆ ἡ Τράπεζα αὐτῆς. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἔκτυπος ἁδρότης καὶ ἡρωϊκὴ κίνησις, δι᾿ ὧν φανεροῦται ἡ πνευματικὴ εὐστάθεια καὶ ἀλκὴ τῆς ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ τρούλλου κατεστράφησαν καὶ ἐπανεζωγραφήθησαν, αἱ ἐπὶ τῶν τοίχων ὅμως παραμένουν σχεδὸν ἀνέπαφοι, διότι αἱ ἐπαλείψεις τοῦ βάθους καί τινων λεπτομερειῶν δὲν ἠλλοίωσαν αὐτὰς οὐσιωδῶς. Εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὰς καμάρας παρίστανται ἐπεισόδια ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἀλλὰ αἱ πλέον θαυμασταὶ μορφαὶ τοῦ Θεοφάνους εἶναι οἱ πολεμισταὶ Ἅγιοί του, οἵτινες διὰ τοῦ σχεδὸν ἐξωτικοῦ ὁπλισμοῦ των καὶ τῆς ἐν εἴδει παρατάξεως πρὸς πόλεμον ἐμφανίσεώς των ἐμφαίνουν τὸν ταραχώδη, πλὴν ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Θεοφάνους εὑρίσκεται ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ, εἰς παράστασιν τῆς Κοιμήσεως. Οὗτος εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εἶχεν ὑπ᾿ ὄψιν του, δι᾿ ὡρισμένας τῶν συνθέσεών του, ἰταλικὰ πρότυπα, ἀλλ᾿ ἡ ἰσχυρὰ δημιουργική του ἰκμὰς καὶ ἡ βαθεῖα πνευματικότης του, ἐντελῶς ἀνατολική, ἀφωμοίωσαν, τὴν ἐξ ἐκείνων ὑποβολὴν εἰς σημεῖον, ὥστε ἡ καθαρότης τῆς τέχνης του, ὡς κλάδου τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, νὰ μὴ νοθευθῇ. Ἐκτὸς τοῦ Θεοφάνους, ἄλλο γνωστὸν ὄνομα τῆς κρητικῆς σχολῆς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶναι τοῦ ἐπίσης Κρητὸς Τζώρτζη, ὅστις διεκόσμησε τὸ 1547 τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς Διονυσίου. Ἄλλοι ἁγιογράφοι τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς, πάντες ἀνώνυμοι, διεκόσμησαν τὰ Καθολικὰ καὶ τὰς Τραπέζας τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου (1540), Ξενοφῶντος (1544), Δοχειαρίου (1568), ὡς καὶ παρεκκλήσια ἢ κελλία τινά. Ἐξ αὐτῶν ἄριστα ἔργα ὀρθοδόξου πίστεως εἶναι αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς Δοχειαρίου. Κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα, παρατηρεῖ τις μίαν συνέχισιν τῆς διαμορφωθείσης τεχνοτροπίας, ἀλλὰ χωρὶς ἐφάμιλλον ποιότητα (λ.χ. αἱ τοιχογραφίαι εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Μονῆς Διονυσίου καὶ αἱ

Ὁ Ἀναπεσών. Χεὶρ Μανουὴλ Πανσελήνου. Πρωτᾶτον.

εἰς τὴν Φιάλην τῆς Λαύρας).

Γενικῶς, εἰς τὰ διασωθέντα δείγματα τῆς εἰκονογραφικῆς παραδόσεως τῶν νωπογραφιῶν, ἡ ὁποία διακρίνεται εἰς τὰς μνημονευθείσας δύο μεγάλας σχολάς, χρονολογούμενα ἀπὸ τὸν ΙΒ' αἰῶνα (ὑπολείμματα εἰς τὴν παλαιὰν Μονὴν τοῦ Ραβδούχου) καὶ ἐκλείποντα ἐντὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐκπροσωποῦνται μεγάλοι δημιουργοὶ καὶ κοινὸν γνώρισμα εἶναι ἡ δογματικὴ καὶ λειτουργικὴ ἔξαρσις, ὡς καὶ ἡ φανέρωσις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς σταθερότητος τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας, διὰ τοῦ σχεδίου καὶ τῶν σεμνῶν καὶ μυστικῶν χρωμάτων. Τὰ ἀλεξανδρινὰ στοιχεῖα εἰς τὴν μακεδονικὴν καὶ τὰ ἰταλικὰ εἰς τὴν κρητικὴν δὲν κατορθώνουν νὰ μειώσουν αὐτὴν τὴν ὑψηλήν, ἁδρὰν καὶ βαθυτάτην πνευματικότητα, ἡ ὁποία εἰς ὡρισμένα ἔργα της εἶναι ἀνεπαναλήπτου μοναδικότητος.

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

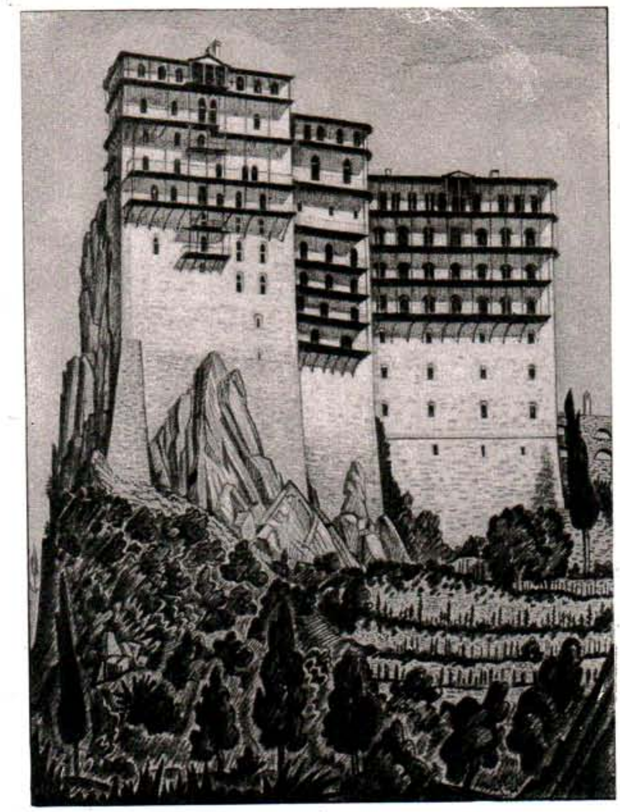
Ἡ λογοτεχνία μας, τόσο ἡ σύγχρονη ὅσο καὶ ἡ παλαιότερη, συχνὰ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Πεζογράφοι, ποιηταί, ἐρευνηταί, ἱστορικοὶ ποὺ τὸ ἐπεσκέφθησαν κατὰ καιρούς, μοναχοὶ ποὺ ἐμόνασαν ἐκεῖ ἐπὶ μακρόν, ἔγραψαν βιβλία, μελέτες καὶ ἄρθρα, στὰ ὁποῖα μᾶς ἔδωκαν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες ἐντυπώσεις καὶ παραστατικώτατες περιγραφὲς τῆς φύσεως, τῆς ζωῆς τῶν μοναχῶν, τῆς τέχνης τῶν Μοναστηρίων, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὶς μελετήση ὁποιος θέλει νὰ γνωρίση σὲ ὅλη του τὴν ἔκτασι τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ νὰ σχηματίση μιὰ πλήρη εἰκόνα τοῦ «χαριεστάτου περιβολίου τῆς Παναγίας,ὁπόθεν ἀναρίθμητοι προσευχαὶ καθ' ἑκάστην ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Θεόν».

Δὲν ἦταν ἡ ἁπλῆ περιέργεια ποὺ ὡδήγησε τὰ βήματα τῶν συγγραφέων αὐτῶν ὡς τὴν ἀπόκοσμη πολιτεία τῶν μοναχῶν, ὅπως γίνεται συνήθως μὲ τὶς παλιὲς ξεχασμένες πολιτεῖες στὸ βάθος τοῦ χρόνου, ὅπου μᾶς παρασύρει στὴ γοητεία τους τὸ παρελθὸν καὶ ξαναγυρίζουμε σ' αὐτὲς γιὰ νὰ καταλάβουμε ἐκεῖνο ποὺ ὑπήρξαμε κι' αὐτὸ ποὺ εἴμαστε. Ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος περισσότερο ἀπὸ μία ἀνάγκη ἐσωτερική, ἀπὸ μιὰ ζωηρὴ ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς των, θέλοντας νὰ ἐπικοινωνήσουν ἀπ' εὐθείας μ' ἕνα κόσμο, «ποὺ προεκτείνει ὡς ἐμᾶς καὶ πέρα ἀπὸ μᾶς, στὸ μέλλον, τὴ φωτιὰ τῆς πνευματικῆς του ὕπαρξης», νὰ γνωρίσουν ἄμεσα τὸ βαθύτερο περιεχόμενο τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ πνεῦμα τοῦ μοναχισμοῦ, νὰ ζήσουν ἔστω καὶ γιὰ λίγο τὴν «ἄυλον ζωὴν» τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἀναχωρητῶν, τὴν ἱστορία καὶ τὶς παραδόσεις, νὰ θαυμάσουν τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης ποὺ περικλείουν οἱ Μονές, τὴν ἀρχιτεκτονική τους, νὰ μιλήσουν τέλος μὲ τοὺς ἀπόκοσμους κατοίκους τῆς μοναδικῆς αὐτῆς πολιτείας τῆς γῆς.

Ἕνας συγγραφεὺς ποὺ ἐπισκέπτεται μιὰ πόλι, μιὰ χώρα, μιὰ περιοχὴ ἀπὸ ἀνάγκη ἐσωτερική, φέρνει μέσα του αὐτὸ ποὺ πηγαίνει νὰ συναντήση. Ζητᾶ ν' ἀνακαλύψη ἐκεῖνο ποὺ ἦλθε νὰ βρῆ καὶ ποὺ ὑπῆρχε σὲ κατάστασι ἀναμονῆς στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ του. Ξεκινᾶ νὰ γνωρίση ἄλλους λαούς, ἄλλες χῶρες καὶ τόπους, τὴν πολυμορφία τῆς γῆς, ἄλλες θάλασσες, ἄλλους ἀνθρώπους, νὰ τοὺς πλησιάση ν' ἀκούση τί λένε καὶ μὲ τί τρόπο ἐκφράζουν αὐτὸ ποὺ λένε, νὰ μάθη τὴν ἱστορία τους, νὰ ἐπισκεφθῆ τὰ μνημεῖα τους, νὰ ζήση τὴ ζωή τους, ν' ἀντικρύση τὸν θάνατό τους κι' ἔπειτα ὅταν πιὰ θὰ εἶναι μόνος, γεμᾶτος πεῖρα, μνῆμες, εἰκόνες, ἰδέες καὶ συναισθήματα, ποὺ ὅλα αὐτὰ τὰ κέρδισε στὸ ταξίδι του, νὰ ξαναδημιουργήση σὰν γιὰ πρώτη φορὰ ὅ,τι εἶδε, γνώρισε καὶ ἔζησε.

Ἡ ἐντύπωσις καὶ ἡ περιγραφὴ εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυσι ἡ προβολὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ συγγραφέως πάνω στὸν ἐξωτερικό, παίρνει τὴν ἔκφρασι τῆς ἐσωτερικῆς του διαθέσεως, χρωματίζεται μὲ τὴν εὐαισθησία του καὶ τὴν πνευματικότητά του, διαφορετικὰ καταντᾶ πιστὴ ἀντιγραφὴ τῆς πραγματικότητος.

Τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶναι ἡ πιὸ πρωτότυπη, ἡ πιὸ ἰδιόρρυθμη πολιτεία τῆς γῆς. Αἰῶνες τώρα τίποτε δὲν ἄλλαξε σ' αὐτή. Ὅλα εἶναι σὰ νὰ σταμάτησαν κάποια στιγμὴ ἀμετακίνητα μέσα στὸν χρόνο, γιὰ νὰ διατηρήσουν ζωντανὴ τὴν ἱστορία καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ καὶ νὰ παραδώσουν ἀναλλοίωτο τὸ περιεχόμενό του ὡς τὶς μέρες μας. «Σ' αὐτὴ τὴν ἰδιόμορφη, τὴν αὐτοδιοικούμενη ἀπομονωμένη περιοχὴ ζῆ σχεδὸν ἀνέπαφο ἕνα κομμάτι τοῦ

Ἡ Ἱ. Μονὴ Σίμωνος Πέτρα. Γ. Μόσχου

βυζαντινοῦ κόσμου ἀφιερωμένο στὴ Θεοτόκο. Ζῆ κάτω ἀπ' τὴν προστασία της μὲ τὴν ἀρχιτεκτονική του, μὲ τὸ ὕφος τῶν οἰκισμῶν του, μὲ τὰ ἔθιμά του, κατὰ τὸ τυπικό του, μὲ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων του, ποὺ μνημονεύονται κάθε μέρα στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀκολουθίες, μὲ τὰ χρυσόβουλλα ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν σὰ νὰ μὴν εἶχε τὸ Βυζάντιο ποτὲ καταλυθῆ καὶ μὲ τὸ πνεῦμα του ἄδολο, ἀδιάλλακτο καὶ τεντωμένο ὡς τὶς ἀκρότατες συνέπειές του». (Γ. Θεοτοκᾶ, Ταξίδι στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ στὸ Ἅγιο Ὄρος).

Στὰ βιβλία τους οἱ συγγραφεῖς ποὺ ἐπεσκέφθησαν τὴν ἰδιόρρυθμη αὐτὴ περιοχὴ τῆς γῆς, δικοί μας καὶ ξένοι, μᾶς ἔδωκαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἄθω καὶ τῆς ζωῆς τῶν μοναχῶν του, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, τὴν εἰδικότητά του, τὰ ἐνδιαφέροντά του. Ὅμως κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὅλων σχεδὸν αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ἀπεριόριστος θαυμασμὸς πρὸς ὅ,τι εἶδαν καὶ ἔζησαν, μελέτησαν καὶ γνώρισαν καὶ ἡ ἔξαρσις τοῦ πνεύματος τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ ποὺ διατηρεῖ ὡς σήμερα τὴν ἀκτινοβολία του στὸ Ἅγιον Ὄρος, «ἡσυχαστήριον θεοσκέπαστον καὶ ποιητικώτατον, προωρισμένον διὰ τὴν ἐγκράτειαν καὶ ριζικὴν ἀπόσβεσιν τῶν παθῶν καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς». Γι' αὐτὸ οἱ ἐντυπώσεις καὶ οἱ περιγραφές τους εἶναι ὅλο κατάνυξι, ποιητικὴ ἔξαρσι καὶ ὑψηλοὺς στοχασμούς, ἀνάλογα μὲ τὸ θέμα ποὺ πραγματεύονται.

Ὅμως παρ' ὅλα τὰ βιβλία, τὰ ἄρθρα καὶ τὶς μελέτες ποὺ γράφτηκαν ὡς σήμερα γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ, ὅτι ἡ λογοτεχνία μας ἐξάντλησε τὸ θέμα αὐτό. Ὁ Ἄθως δὲν εἶναι μόνο φωτεινὸ κέντρο τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, εἶναι παράλληλα ζωντανὴ πνευματικὴ ἑστία ὁλόκληρης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος ποὺ διατηρεῖ στὴ διαδρομὴ τόσων σκοτεινῶν καὶ βαρβάρων αἰώνων ἄσβεστη καὶ ἀμόλυντη τὴ λάμψι της, τὴν ἁγνότητα τῆς ἀκτινοβολίας της, μοναδικὸς χῶρος πάνω στὴ γῆ ὑπερτάτης πίστεως καὶ περισυλλογῆς. Γι' αὐτὸ πάντα θὰ προσελκύη τοὺς συγγραφεῖς καὶ θὰ τοὺς ἐμπνέη ὅπως ὅλα τὰ δημιουργήματα ποὺ κλείνουν μέσα τους τὴν αἰωνιότητα.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

«Ἄθως». Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Παναγιώτου Σ. Βεργηνάδη τὰ ἔτη 1888 καὶ 1889 καὶ φέρουσα ὑπότιτλον «Ἐφημερὶς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ. Πίστις, Πατρίς, Νόμοι».

Ν. Θ. Μ.

«Ἄθως, Ὁ». Περιοδικὸν μετὰ παραρτήματος, ἐκδιδόμενον σποραδικῶς ὑπὸ τοῦ Ἁγιορείτου μοναχοῦ καὶ ἰατροῦ Σπυρίδωνος (ἢ Ἀθανασίου) Καμπανάου Λαυριώτου καὶ δημοσιεῦον ἀνέκδοτα ἰδίως χειρόγραφα τῆς μονῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ ἁγίου Ὄρους. Ἐξεδόθησαν: 1) «Ἡ Διόπτρα», ἔμμετρον ψυχοθεραπευτικόν, συγγραφεὺς Φίλιππος, ἔτους 1090 μ. Χ. (Ἀθῆναι 1920). 2) «Ἑρμηνεία Ἀναστασίμων Κανόνων Ἰ. Δαμασκηνοῦ ὑπὸ Ἰ. Ζωναρᾶ» (ἀρχαὶ ΙΒ' αἰῶνος), (Ἀθῆναι 1921). 3) «Ἀλφαβηταλφάβητος Μελετίου τοῦ Ὁμολογητοῦ», συνέχεια ἐκ τοῦ π. Γρηγόριος Παλαμᾶς 1921 (Ἅγιον Ὄρος 1928). 4) «Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτου, Ἁγιορειτικὴ πολιτεία» (συγχρόνου), (Θεσσαλονίκη 1921). 5) «Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μὴ περιεχόμενα ἐν τοῖς Ὡρολογίοις τοῖς ἐντύποις» (Α' Παράρτημα, Ἀθῆναι 1929). 6) «Ψαλτήριον Ἰαμβικὸν Ἰωσὴφ Τορνόβου», δηλαδὴ ἰαμβικὴ μετάφρασις τῶν Ψαλμῶν (ἡμιτελές, Ψαλμ. 1 - 7), (Παράρτημα, τεῦχ. 3, Ἅγ. Ὄρος 1931).

Ν. Θ. Μ.

Ἀθώωσις κατηγορουμένου. Ἡ ἀπαγγελία κατηγορίας κατὰ παντὸς μέλους τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἤτοι Κληρικοῦ ἢ Μοναχοῦ ἢ λαϊκοῦ, ἐπὶ ἐπιδείξει ἐπιμέμπτου καὶ ἀξιοποίνου συμπεριφορᾶς, συνιστώσης τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως ὡρισμένου καὶ κατὰ τὸν κανονικὸν ποινικὸν νόμον προβλεπομένου καὶ τιμωρουμένου κανονικοῦ ἀδικήματος, μετὰ τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς ὡς ὁ νόμος ὁρίζει, δύναται νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὸ ἀνυπόστατον αὐτῆς ἢ τὸ παντελῶς ξένον τοῦ ἀφορῶντος εἰς αὐτὴν κανονικοῦ ἀδικήματος ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ κατηγορουμένου. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ὁ κατηγορούμενος κηρύσσεται ἀθῷος τῆς ἀποδοθείσης αὐτῷ πράξεως ἢ παραλείψεως. Κατὰ τὸ ἰσχῦον ἐν Ἑλλάδι δίκαιον, τῆς ποινικῆς ἀγωγῆς ἀσκουμένης ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστικοῦ ὀργάνου μόνον κατὰ κατηγορουμένων ἐπὶ διαπράξει κανονικοῦ ἀδικήματος Κληρικῶν ἢ Μοναχῶν, ἡ ἀθώωσις τοῦ κατηγορουμένου ἐπέρχεται δι' ἐκδόσεως ἀπαλλακτικοῦ περιεχομένου ἀποφάσεως τοῦ ἁρμοδίου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου, δυνάμει τῆς ὁποίας τοῦτο ἀποφαίνεται αὐτὸν ἀθῷον ἐκ τῆς ἀπαγγελθείσης κατ' αὐτοῦ κατηγορίας. Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δικαστήριον ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς ἀθωώσεως τοῦ κατηγορουμένου, ὁσάκις: α) Οὐδόλως ἀπεδείχθη τὸ γεγονὸς τελέσεως τῆς ἀποδοθείσης εἰς τὸν κατηγορούμενον ἐγκληματικῆς καὶ ἀξιοποίνου ἐνεργείας, τῆς πράξεως ἢ τῆς παραλείψεως, ἢ β) οὐδόλως ἀπεδείχθη τὸ γεγονὸς διαπράξεως ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου τῆς ἀποδοθείσης αὐτῷ ἐγκληματικῆς καὶ ἀξιοποίνου ἐνεργείας, τῆς πράξεως ἢ τῆς παραλείψεως, ἢ γ) οὐδόλως προέκυψαν ἐπαρκεῖς ἀποδείξεις, πείθουσαι ὅτι δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς τὸν κατηγορούμενον ἡ ἀποδοθεῖσα αὐτῷ ἐγκληματικὴ καὶ ἀξιόποινος ἐνέργεια, ἡ πρᾶξις ἢ ἡ παράλειψις, ἢ δ) ἠγέρθησαν ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἢ ε) προέκυψαν στοιχεῖα, συνηγοροῦντα ὑπὲρ συνδρομῆς περιπτώσεως ἀποκλειούσης τὸ ἀξιόποινον αἰτιατόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Παν. Ἰ. Παναγιωτάκου, Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, Γ', «τὸ Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας», σ. 815 κ.ἑξ., Ἀθῆναι 1962.

ΠΑΝ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ

Αἰαία. Παρ' Ὁμήρῳ, ἡ κατοικία τῆς Ἠοῦς, ἀπὸ ὅπου ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, τοποθετουμένη εἰς τὴν Κολχίδα. Αὕτη εὑρίσκεται παρὰ τὴν Αἶαν, τὴν χώραν, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἡλίου Αἰήτης καὶ ὑπῆρχε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, διὰ τὸ ὁποῖον ἔγινεν ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Ἡ αὐτὴ νῆσος ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς τόπος κατοικίας τῆς Κίρκης.

Αἰάκεια. Ἑορτὴ τελουμένη εἰς Αἴγιναν, πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος Αἰακοῦ, καὶ περιλαμβάνουσα μεταξὺ ἄλλων γυμνικοὺς ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ νικηταὶ ἀνήρτων τοὺς στεφάνους των ὡς ἀναθήματα εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ.

Αἰάκειον. Τὸ εἰς Αἴγιναν ἱδρυθὲν παλαίφατον ἱερὸν τοῦ ἥρωος Αἰακοῦ, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχεν οὗτος ταφῇ. Εἰς τὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ τούτου εἰκονίζοντο οἱ πρέσβεις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἵτινες εἶχον μεταβῆ εἰς τὴν νῆσον, κατόπιν χρησμοῦ τῆς Πυθίας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν μεσολάβησιν τοῦ Αἰακοῦ πλησίον τοῦ πατρός του πανελληνίου Διὸς πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς ξηρασίας.

Αἰακίδαι. Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἔχοντες τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ ἥρωος Αἰακοῦ ἐπιφανεῖς ἡγεμόνες τῆς μυθικῆς ἀρχαιότητος, ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγίνης. Ἐκ τῶν πρώτων Αἰακιδῶν, τῶν δύο υἱῶν τοῦ ἥρωος, Πηλέως καὶ Τελαμῶνος, προῆλθον ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Νεοπτόλεμος καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν τῆς Ἠπείρου, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁ Αἴας καὶ ὁ Τεῦκρος. Ἀπόγονος τοῦ Αἴαντος ἐπιστεύετο καὶ ὁ μαραθωνομάχος στρατηγὸς Μιλτιάδης. Εἰς τὴν Αἴγιναν ὑπῆρχον τὰ ἀγάλματα τῶν περιφημοτέρων Αἰακιδῶν, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ὡς προστατευτικὰ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν μαχῶν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, τὰ ἀγάλματα ταῦτα, ἐπιβιβασθέντα ἐπὶ τριήρους, ἔλαβον οἱονεὶ μέρος εἰς αὐτήν. Ὡσαύτως, οἱ Θηβαῖοι, πολεμοῦντες κατὰ τῶν Ἀθηναίων, τὰ εἶχον ζητήσει ἀπὸ τοὺς Αἰγινήτας, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν διὰ τούτων τὴν νίκην. Αἰακίδης, πρὸς μητρός, ἦτο καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, διὰ τοῦτο δέ, ὡς διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, μόλις ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν, προσέφερε θυσίαν χάριν τοῦ προγόνου του Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ ὁποῖος εἶχε κατασφάξει τὸν Πρίαμον, ὅταν κατελήφθη ἡ Τροία.

Αἰακός. Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ τοῦ Τελαμῶνος ἐκ τῆς Ἐνδηίδος, (θυγατρὸς τοῦ Σκίρωνος), καὶ τοῦ Φώκου ἐκ τῆς Ψαμ(μ)άθης, θυγατρὸς τοῦ Νηρέως. Κατὰ τὸν Φερεκύδην, ὅμως, ὁ Τελαμὼν ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀκταίου καὶ τῆς Γλαύκης (Ἀπολλοδ., Γ' 12, 8). Ἐπειδὴ ὁ Αἰακὸς ἦτο μόνος εἰς τὴν Αἴγιναν, παρεκάλεσε τὸν Δία νὰ τοῦ στείλῃ τόσους ἀνθρώπους, ὅσοι ἦσαν οἱ μύρμηκες τῆς νήσου, ὁ δὲ Ζεὺς ἐπήκουσε καὶ μετεμόρφωσε τοὺς μύρμηκας εἰς ἀνθρώπους χάριν αὐτοῦ, οἵτινες διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν Μυρμιδόνες, παρετυμολογικῶς, ὡς φαίνεται (Ἀπολλοδ., Γ' 12, 7). Ἦτο ὁ εὐλαβέστατος καὶ ὁσιώτατος ὅλων τῶν θνητῶν. Ὅταν δὲ κάποτε οἱ θεοὶ κατέστησαν τοὺς ἀγροὺς τῆς Ἑλλάδος ἀγόνους διὰ τὸν φόνον τοῦ Στυμφάλου ἢ τοῦ Ἀνδρόγεω, τὰ μαντεῖα ἐχρησμοδότησαν, ὅτι ἡ θεομηνία θὰ ἔπαυε μόνον, ἐὰν ὁ Αἰακὸς προσηύχετο εἰς τὸν Δία. Κατόπιν παρακλήσεως τῶν Ἑλλήνων ὁ Αἰακὸς προσηυχήθη εἰς τὸν Δία, εἰσηκούσθη παρ' αὐτοῦ καὶ οὕτως ἐσώθησαν ἐκ τῆς ἀνομβρίας καὶ ἀφορίας (Ἀπολλοδ., Βιβλ. Γ' 12, 8, Πλουτάρχ., Θησ., Χ σ. 5). Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τούτου ὁ μὲν Αἰακὸς ἵδρυσεν ἐπὶ τοῦ «Ὄρους» τῆς Αἰγίνης βωμόν, οἱ δὲ Αἰγινῆται τὸ Αἰάκειον πρὸς τιμήν του. Πρὸς τιμήν του ἐπίσης ἵδρυσαν καὶ τὴν ἑορτὴν Αἰάκεια. Κατὰ τὸν Πίνδαρον (Ὀλυμπ., VIII 30-52, [40-69]), κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους τῆς Τροίας, κατὰ δὲ τὸν Πλίνιον πρῶτος αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὸν ἄργυρον. Λόγῳ τῆς πολλῆς του εὐσεβείας, μετὰ τὸν θάνατόν του ἠξιώθη τιμῶν ἐξόχων. Ἔγινε συμβοηθὸς τοῦ Πλούτωνος καὶ τῆς Περσεφόνης εἰς τὸν Ἅδην, δικαστὴς τῶν νεκρῶν ἐκράτει τὰς κλεῖδας τοῦ ὑποχθονίου κόσμου (Πλάτ., Γοργ., LXXXII σ. 526 Β—Ε. Ἀπολογ., XXXII σ. 41α, Ἀπολλοδ., Γ' III 12, 8), ἵστατο μετὰ τοῦ Κερβέρου εἰς τὴν θύραν τοῦ Ἅδου (Ἀριστοφ., Βάτρ. 465-469) καὶ εἰσέπραττε τὸν ὀβολὸν παρὰ τῶν νεκρῶν (Λουκ. Χάρων ἢ Ἐπισκοποῦμενος 2).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. P. Decharme, Μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, μετάφρ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ἀθῆναι 1926, σ. 44, 418, 486, 488, 586.

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Αἰάνης. Υἱὸς τοῦ Ἀμφιδάμαντος, πρὸς τιμήν του ἔχων εἰς τὴν πόλιν Ὀποῦντα τῆς Λοκρίδος ἱερόν, καλούμενον Αἰάνειον, ὡς καὶ κρήνην ἐπώνυμον. Ὁ Αἰάνης εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου, κατόπιν φιλονεικίας, ἐνῷ ἔπαιζον ἀστραγάλους, κατόπιν δὲ τούτου ὁ Πάτροκλος κατέφυγεν εἰς τὸν Πηλέα συνδεθεὶς διὰ τῆς γνωστῆς ἀδελφικῆς φιλίας μὲ τὸν υἱὸν τούτου Ἀχιλλέα.

Αἰάντεια. Δύο ἑορταί, ἀγόμεναι ἡ μὲν πρώτη πρὸς τιμὴν τοῦ Τελαμωνίου Αἴαντος ἀρχικῶς εἰς Σαλαμῖνα καὶ ἀργότερον καὶ εἰς Ἀθήνας, ἡ δὲ δευτέρα πρὸς τιμὴν τοῦ Λοκροῦ Αἴαντος (υἱοῦ τοῦ Ὀϊλέως) εἰς Ὀποῦντα. Εἰς

τας Ἀθήνας τὰ Αἰάντεια ἐτελοῦντο μὲ μεγάλην ἐπισημότητα, ἰδίως μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος. Κατ' αὐτά, προσεφέροντο θυσίαι, ἐτελοῦντο ἀγῶνες ἐφήβων, ἐγίνοντο μεγαλοπρεπεῖς πομπαί, τὴν δὲ νύκτα λαμπαδηδρομίαι. Αἰάντεια ἑώρταζον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται.

Αἴας. Ὁ Τελαμώνιος. Υἱὸς τοῦ Τελαμῶνος καὶ τῆς Ἐριβοίας, ἀδελφὸς τοῦ Τεύκρου, πατὴρ τοῦ Εὐρυσάκους ἐκ τῆς Τεκμήσσης καὶ ἥρως τῆς Σαλαμῖνος (Σοφοκλ., Αἴ., 541-582). Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μὲ 12 πλοῖα ὡς ἀρχηγὸς τῶν Σαλαμινίων (Ὁμ. Ἰλ., Β' 257-258), ἀναδειχθεὶς ὁ γενναιότατος μετὰ τὸν Ἀχιλλέα (Ὁμ. Ἰλ., Β' 768-769. Ὀδ. Λ' 469-470), μεγαλοπρεπὴς εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ προπύργιον τῶν Ἀχαιῶν (Ὁμ. Ἰλ., Γ' 226-229). Εἰς μονομαχίαν μετὰ τοῦ Ἕκτορος, οἱ δύο ἥρωες ἀνεδείχθησαν ἰσόπαλοι καὶ ἀντήλλαξαν δῶρα (Ὁμ. Ἰλ., Η' 175-312). Ἦτο μαχητικός, ἤρεμος, ὑπομονητικός, ἐπίμονος, εὐθύς, εἰλικρινής, τίμιος, ἐπαινεθεὶς καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ἀντιπάλου του Ἕκτορος (Ὁμ. Ἰλ., Η' 288-289). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀχιλλέως ἀπεφασίσθη νὰ δοθοῦν τὰ ὅπλα του εἰς τὸν γενναιότατον τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ ὅμως ἀντὶ τοῦ Αἴαντος προετιμήθη ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Αἴας ὠργίσθη τόσον, ὥστε ἐμίσησε θανασίμως ὄχι μόνον τὸν Ὀδυσσέα καὶ τοὺς δύο Ἀτρείδας, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας, ἀποφασίσας νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ. Ὥρμησε λοιπὸν κατ' αὐτῶν ξιφήρης, ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ ἐνέβαλε μανίαν εἰς αὐτὸν καὶ ἀντὶ νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν, ἐπετέθη κατὰ τῶν ποιμνίων των, τὰ ὁποῖα ὑπέλαβεν ὡς ἀντιπάλους. Ὅταν συνῆλθε, συνησθάνθη τὸ πάθημά του, ἐστήριξε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἕκτορος δωρηθὲν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν μονομαχίαν ξίφος, ἔπεσε κατ' αὐτοῦ καὶ ηὐτοκτόνησεν εἰπὼν μεταξὺ ἄλλων: «Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι τὸν εὐγενῆ χρή» (Σοφοκλ., Αἴ., 479-480). Ἐτάφη εἰς τὸ Ροίτειον ἀκρωτήριον τῆς Τροίας, ὅπου ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος του, ὑπῆρχε δὲ καὶ ναὸς ἐκεῖ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Ἐτιμᾶτο ὡς ἐπιχώριος ἥρως ἐν Σαλαμῖνι, ἔνθα ὑπῆρχον ἀνδριὰς καὶ ἱερὰ αὐτοῦ, ἐτελεῖτο δὲ καὶ ἑορτὴ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, τὰ Αἰάντεια. Ἐτιμᾶτο πρὸς τούτοις ἐν Ἀθήναις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔφηβοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ Αἰάντεια. Ἐξ αὐτοῦ καὶ πρὸς τιμήν του ὠνομάσθη ἐπίσης μία τῶν κυριωτέρων φυλῶν, ἡ Αἰαντίς, ἥτις ἐτύγχανεν ὅλως ἰδιαιτέρων τιμῶν, ὡς καὶ ἓν ἀθηναϊκὸν πλοῖον, ἡ «Αἰαντία». Ὁ Σοφοκλῆς ἐνεπνεύσθη ἐκ τοῦ ἥρως τούτου καὶ συνέθεσε τὴν ὁμώνυμον τραγῳδίαν. Ἐξ αὐτοῦ καὶ ἡ παροιμιακὴ ῥῆσις: «Αἰάντειος γέλως», λεγομένη ἐπὶ τῶν παραφρόνως γελώντων.

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Αἴας. Ὁ τοῦ Ὀϊλέως. Ὁ ἐπικαλούμενος Λοκρός. Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Λοκρῶν Ὀϊλέως καὶ τῆς Ἐριώπιδος, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Μέδοντος. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ὡς ἀρχηγὸς τῶν Λοκρῶν (Ὁμ. Ἰλ., Β' 527-535, Ν' 673-722). Ἦτο εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἡρώων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἠγωνίζετο συνηθέστατα μετὰ τοῦ Τελαμωνίου Αἴαντος, ὑπερεῖχε πάντων εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ δόρατος, εἰς δὲ τὴν ταχύτητα ὑπελείπετο μόνον τοῦ Ἀχιλλέως. Εἰς τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου ὀργανωθέντας ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ἀγῶνας, ἔλαβε τὸ δεύτερον βραβεῖον ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ εὐνοηθέντος ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ὀδυσσέως, διότι ὁ Αἴας ὠλίσθησε καὶ κατέπεσεν εἰς τὴν κόπρον τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου θυσιασθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως βοῶν (Ὁμ. Ἰλ., Ψ' 740-797). Ὅταν ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Τροίας, τὰ πλοῖα του κατεστράφησαν παρὰ τὰς «Γυρὰς Πέτρας» (= σκοπέλους), διότι ἐμισεῖτο ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπειδὴ ἠτίμασε τὴν θυγατέρα τοῦ Πριάμου Κασσάνδραν ἐντὸς τοῦ ναοῦ αὐτῆς εἰς τὴν Τροίαν, ὁ ἴδιος ὅμως ἐσώθη ἐπί τινος βράχου ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκαυχήθη, ὅτι θὰ ἐσώζετο καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ θεοῦ, ὁ Ποσειδῶν συνέτριψε διὰ τῆς τριαίνης του τὸν βράχον καὶ οὕτως ὁ Αἴας ἐπνίγη (Ὁμ. Ὀδ., Δ' 493-551). Ἐτιμᾶτο ὡς γενεαλογικὸς ἥρως καὶ ὑπὸ τῶν Ὀπουντίων καὶ ὑπὸ τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐτελοῦντο τὰ Αἰάντεια εἰς Ὀποῦντα τῶν Λοκρῶν.

Β. Ι. Κ.

Ἀϊβαζίδης Πλάτων. Γεννηθεὶς εἰς Πάτμον κατὰ τὸ 1850, ἐφοίτησεν εἰς τὴν ἐκεῖ ἱερατικὴν σχολὴν καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν. Διετέλεσε διάκονος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ πρωτοσύγκελλος Ἀμασείας ἐπὶ μητροπολιτῶν Γερμανοῦ Καραβαγγέλη καὶ Εὐθυμίου Ἀγριτέλλη. Συλληφθεὶς μετὰ τοῦ Εὐθυμίου Ἀγριτέλλη, κατεδικάσθη εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, μαρτυρήσας τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1921.

Κ. Χ.

Αἰγαί. Ἡ Αἰγαῖαι. Μία τῶν δώδεκα πόλεων τῆς Αἰολίδος, κειμένη πλησίον τῶν ὁρίων Μυσίας καὶ Λυδίας, βορείως τῆς Σμύρνης, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὕλλου, πιθανώτατα ὅπου σήμερον τὸ Νιμρούντ Καλεσσί, χωρίον τῆς Σμύρνης. Μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον (Α' 149), τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην., Δ' 8,5), τὸν Στράβωνα (ΙΓ' 261), τὸν Πλίνιον (στίχ. 32), τὸν Πλούταρχον (Θεμ., 26) καὶ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡ πόλις αὕτη κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ τὸ 17 μ.Χ., ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐπανεκτίσθη. Κατά τινας ἐρευνητάς, ὑπῆρξεν ἕδρα ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ τὰ πιθανολογούμενα ὀνόματα ἐπισκόπων της μᾶλλον δέον νὰ ἀποδοθοῦν εἰς ἄλλας πόλεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 645.

Αἰγαί. Ἡ Ἀγαῖαι ἢ Αἴγεια. Ἕδρα ἐπισκοπῆς εἰς Κιλικίαν. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἑλληνικὴ ἀποικία καὶ διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν αὐτονομίαν της. Ἀργότερον ὠνομάσθη διαδοχικῶς Ἀδριανή, Μακρινούπολις καὶ Ἀλεξανδρούπολις πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ, Μακρίνου καὶ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου. Ὁ χριστιανισμὸς εἰσήχθη εἰς αὐτὴν μόλις κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὡς πρῶτος δὲ ἐπίσκοπός της φέρεται ἀπὸ τὰ μηνολόγια ὁ ἅγιος Ζηνόβιος (Act. SS., Ὀκτωβρ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 645-7.

Αἰγαιοπελαγιτικὴ Ἀρχιτεκτονική. Διὰ τοῦ γενικοῦ τούτου ὅρου χαρακτηρίζεται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἡ ἔχουσα ὡς ἰδιάζον γνώρισμα τὴν στέγασιν τῶν κτισμάτων της κυρίως διὰ δωμάτων (ταράτσες - λιακοί), καὶ κατὰ δεύτερον λόγον διὰ γυμνῶν ἄνευ κεράμων θόλων, ἁπλουμένη εἰς τὰς περισσοτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους (Κυκλάδας, Δωδεκάνησον, Κρήτην, Κύπρον κ. ἀ.) καὶ εἰς ὡρισμένας περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος σποραδικῶς. Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἡ ἔρευνα τῆς αἰγαιοπελαγιτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς περιωρίζετο κυρίως εἰς τὴν μελέτην τῆς κοσμικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ μόνον, ἀγνοουμένης ἐντελῶς τῆς πολυμορφίας καὶ τοῦ πλούτου τὸν ὁποῖον ἐνεφάνιζεν ἡ αἰγαιοπελαγιτικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παράδοσις.

Τὰ ὑλικὰ καὶ αἱ κατασκευαὶ τῆς μεταβυζαντινῆς αἰγαιοπελαγιτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐν τῷ συνόλῳ της θεωρουμένης, κοσμικῆς καὶ θρησκευτικῆς, δὲν διαφέρουν εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς των ἀπὸ τοὺς τρόπους τοὺς ἐφαρμοζομένους εἰς τὴν μεταβυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ὑπάρχει μία μορφολογικὴ ἑνότης διατρέχουσα ὁλόκληρον τὴν ἑλλαδικὴν μεταβυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικήν, βασιζομένη ἐπὶ τῆς κατασκευαστικῆς ἑνότητος, τὴν ὁποίαν συνθέτουν τὸ ἴδιον κλῖμα, τὰ ἴδια ὑλικὰ καὶ τὰ αὐτὰ ἱστορικὰ καὶ πολιτιστικὰ δεδομένα, εἰργασμένα καὶ ἀφωμοιωμένα ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους. Ἐν τούτοις, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ δώματος πρὸ πάντων διὰ τὴν κάλυψιν τοῦ κάθε εἴδους κτίσματος δημιουργεῖ μίαν σχολὴν νησιωτικήν, τὴν αἰγαιοπελαγιτικήν, ἀνεξάρτητον καὶ ἰδιόμορφον. Ἡ σχολὴ αὕτη, εἰς τὸ σύνολον τῆς ἑλλαδικῆς μεταβυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐκφράζει κυρίως τὴν κλιματολογικὴν διαφοράν, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἠπειρωτικοῦ καὶ τοῦ νησιωτικοῦ κλίματος τοῦ τόπου μας, ἀποκρυσταλλουμένην εἰς τὸν τρόπον στεγάσεως τῶν κτισμάτων εἰς τὰς δύο ταύτας περιοχάς, διὰ ξυλίνης κεραμοσκεποῦς στέγης καὶ κεραμοσκεπῶν θόλων ἀφ' ἑνός, καὶ δι' ὁριζοντίου δώματος καὶ γυμνῶν ἄνευ κεράμων θόλων ἀφ' ἑτέρου. Ἐκτὸς τῶν δύο τελευταίων τρόπων καλύψεως τῶν κτισμάτων, οἱ ὁποῖοι ἐπικρατοῦν εἰς τὴν αἰγαιοπελαγιτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν χαρακτηρίζουν (δῶμα - γυμνὸς θόλος), συναντῶμεν καὶ ἄλλους τρόπους καλύψεως εἰς τὰς νήσους, οἱ ὁποῖοι συνηθίζονται εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐφαρμόζονται περισσότερον εἰς τὰς νεωτέρας νησιωτικὰς κατασκευάς, ὡς λ.χ. εἶναι αἱ ξύλιναι κεραμοσκεπεῖς στέγαι.

Ἡ πρώτη ἄνθησις τῆς μεταβυζαντινῆς αἰγαιοπελαγιτικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν γένει δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ μετ' ἀκριβείας, ὡς δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἐπακριβῶς καὶ πότε ἤρχισεν ἀσκουμένη

ἡ τέχνη αὕτη. Ἐν τούτοις οἱ χρόνοι τῆς Φραγκοκρατίας δύνανται πιθανῶς νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἡ ἐποχὴ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν ναῶν τούτων. Ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος ἐπροχώρησεν ἡ αἰγαιοπελαγιτικὴ μεταβυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἰς σταθερὰν καὶ πλουσίαν ἐξέλιξιν, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν μέχρι σήμερον σωζομένων μνημείων της, κορυφωθεῖσαν κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμήν της, συνεχισθεῖσα μετὰ ταῦτα μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Ἤτοι ἀνεπτύχθη εἰς διάστημα τριῶν αἰώνων. Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι αἱ πλησιέστεραι - μετὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα - πρὸς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν δεκαετίαι παρουσιάζουν κάμψιν καὶ στασιμότητα κατ᾽ ἀρχάς, ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τύπων καὶ τὴν ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν ναῶν, ἐμφανίζουσαι ὁλοκληρωτικὴν πλέον ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν παλαιῶν προτύπων. Οὕτω τὰ σχέδια τῶν παλαιῶν ἐκκλησιῶν ἐγκατελείφθησαν, ἐλησμονήθησαν καὶ δὲν ἐφαρμόζονται σήμερον καθ᾽ ὁλοκληρίαν εἰς τὰς κτιζομένας νέας ἐκκλησίας ἢ τὰς κτισθείσας ἀπό τινος χρόνου, ἀκολουθουμένων νεωτέρων καὶ ὅλως διαφόρων προτύπων. Σήμερον πλέον συντηροῦνται ἢ ἀνακαινίζονται αἱ παλαιαὶ ἐκκλησίαι καὶ παραλλάσσεται ἢ παραμορφοῦται βραδέως τὸ ἀρχικόν των σχέδιον, δι᾽ ἀτέχνων ἐπισκευῶν καὶ ἀνακαινίσεων. Διαπίστωσίς τις γενικῆς φύσεως περὶ τῶν αἰγαιοπελαγιτικῶν ναῶν ἀφορᾷ εἰς τὸν μέγαν ἀριθμόν των, ὅστις εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπερβολικός, ὀφειλόμενος εἰς τὴν θρησκευτικότητα τῶν νησιωτῶν, τὸ ἔθιμον τῶν ἰδιοκτήτων οἰκογενειακῶν ἐκκλησιῶν, τὸ ἔθιμον τῆς ἀνεγέρσεως ναῶν καὶ ναΐσκων ὑπὸ τῶν ναυτικῶν ἐπὶ τῇ διασώσει των κ.λ.π.

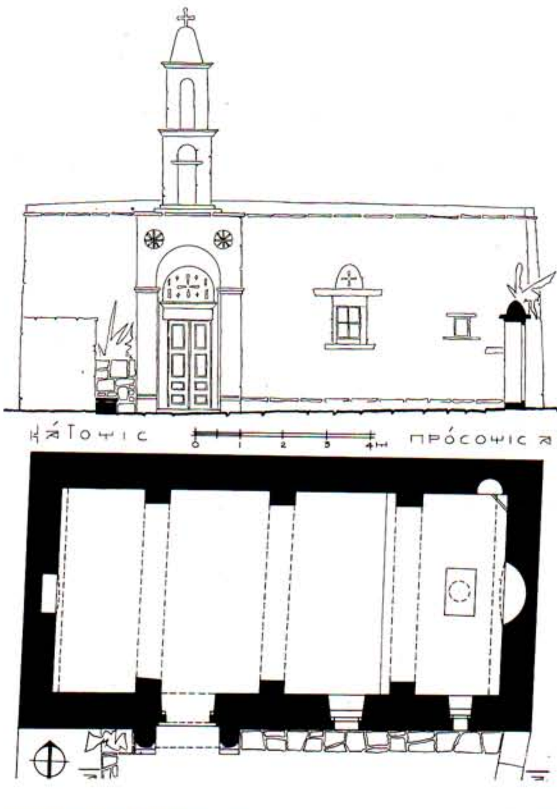
Τὰς μεταβυζαντινὰς ἐκκλησίας τοῦ Αἰγαίου δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν εἰς δύο κατηγορίας ἐκ τοῦ τρόπου καλύψεώς των: τὰς ἐπιπεδοστέγους καὶ τὰς θολοσκεπεῖς.

Α΄. Ἐπιπεδόστεγοι ναοί. Ἡ κατάταξις τῶν ναῶν τούτων εἰς τοὺς βασικοὺς τύπους τῶν μονοκλίτων, δικλίτων καὶ τρικλίτων ἀκολουθεῖ τὴν καθιερωμένην εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διαίρεσιν τῶν βασιλικῶν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κλιτῶν. Τὴν διαίρεσιν ταύτην κατὰ κλίτη ὑποβάλλει προσέτι καὶ ὁ νεοφανής, αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποίαν ἀποκαλύπτεται ὅτι ἐμφανίζει εἰς τὸ Αἰγαῖον, δίκλιτος ναός, προκειμένου νὰ ἐξαρθῇ ἀναλόγως τῆς ἰδιαζούσης σημασίας του διὰ τὴν βυζαντινὴν ναοδομίαν γενικῶς καὶ εἰδικώτερον διὰ τὴν μεταβυζαντινήν. Ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν τῶν τύπων καὶ τῶν παραλλαγῶν τῶν διαφόρων ἐπιπεδοστέγων βασιλικῶν παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ κριτήρια κατατάξεως δὲν ἐντοπίζονται μόνον εἰς τὴν κάτοψιν. Πρέπει ἑπομένως νὰ διασαφηνίσωμεν, ὅτι καταφεύγομεν συχνάκις διὰ τὸν χαρακτηρισμόν των εἰς εἰδικὰ κατασκευαστικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου καλύψεως (δώματος), λόγῳ τῆς πρωταρχικῆς σημασίας των διὰ τὴν μορφὴν καὶ τὴν ἄρθρωσιν τῆς κατόψεως. Ὥστε ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπισημαίνεται ἡ ἄμεσος καὶ κατ᾽ εὐθὺν λόγον σχέσις καὶ ἀμοιβαία ἀλληλεξάρτησις τοῦ τρόπου καλύψεως πρὸς τὴν μορφὴν τῆς κατόψεως.

Διὰ τὴν συνολικὴν μορφὴν καὶ τὴν ἐπὶ μέρους ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐπιπεδοστέγων βασιλικῶν παρατηροῦμεν γενικῶς, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ διάρθρωσις τοῦ χώρου

Ἡ δίκλιτος ἐπιπεδόστεγος βασιλικὴ τοῦ Παντοκράτορος παρὰ τὴν «Χώραν» Κιμώλου.

Ἡ κάτοψις καὶ ἡ πρόσοψις τοῦ μονοκλίτου μετ᾽ ἐγκαρσίων τόξων ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ξώμπουργο Τήνου.

κατὰ κανόνα δὲν ἐκφράζεται οὐδόλως εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Οὕτως ἡ ἐξωτερικὴ διαμόρφωσις τῶν βασιλικῶν σπανίως προδίδει ὄχι μόνον τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν θρησκευτικὸν προορισμόν, διατηροῦσα ἀνεξαρτησίαν ἐκ τῶν καθιερωμένων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν, αὐτοτέλειαν καὶ προσήλωσιν εἰς κοσμικὰς μορφὰς ἀξιοσημείωτον (εἰκ. 1). Εἰς τὴν ἀποδέσμευσιν ταύτην τῆς ἐσωτερικῆς ἀρθρώσεως ἐκ τῆς ἀντιστοίχου ἐκφράσεώς της εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὀφείλεται, μέχρις ἑνὸς σημείου βεβαίως, καὶ ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς συνολικῆς μορφῆς τῶν ἐπιπεδοστέγων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν χριστιανικῶν ναῶν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ παραδείγματα ἐπιπεδοστέγων ἐκκλησιῶν, μᾶλλον σποραδικῶς, εἰς ὡρισμένας περιόδους τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, ἐντοπιζόμενα δὲ γεωγραφικῶς εἰς τινας περιοχάς. Σημειοῦμεν, ὅθεν, ὅτι κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν κτίζονται ἐπιπεδόστεγοι ναοὶ εἰς τὴν νότιον Συρίαν, μετὰ δώματος στηριζομένου ἐπὶ ἐγκαρσίως βαινόντων τόξων, ὡς καὶ ἐπὶ κατὰ μῆκος τυξοστοιχιῶν. Ἐπίσης, κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν συναντῶμεν ἐπιπεδοστέγους βασιλικὰς εἰς κάτω Νουβίαν μὲ τὰ δώματά των βαίνοντα ἐπὶ θόλων. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Παλαιστίνης (Ἱεροσολύμων κ.λ.π.) καλύπτονται διὰ δωμάτων βαινόντων κυρίως ἐπὶ σταυροθολίων. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν κτίζονται γοτθικαὶ μητροπόλεις ἐπιπεδόστεγοι εἰς Κύπρον, Ἱσπανίαν κ.ἀ. μετὰ δώματος στηριζομένου ἐπὶ θόλων. Τέλος καὶ εἰς τὴν σχετικῶς πρόσφατον μεταβυζαντινὴν περίοδον συναντῶμεν ναοὺς ἐπιπεδοστέγους εἰς μέγαν ἀριθμόν, εἰς τὰς Κυκλάδας, τὴν Κύπρον κ. ἀ., μετὰ δώματος στηριζομένου ἐπὶ ἐγκαρσίως βαινόντων τόξων, ἐπὶ κατὰ μῆκος τοξοστοιχιῶν καὶ πεσσοστοιχιῶν καὶ σπανιώτερον ἐπὶ θόλων. Εἰδικώτερον τὰ ἐγκάρσια τόξα καὶ γενικώτερον τὰ οἱαδήποτε ἐγκάρσια ὑποστηρίγματα, τὰ τόσον γνωστὰ καὶ οἰκεῖα εἰς τὰς ἀνατολικὰς τέχνας, εἰς ἄλλας ὀλιγώτερον καὶ εἰς ἄλλας περισσότερον—ὡς λ. χ. τὴν Αἰγυπτιακήν, τῶν Χετταίων,

τὴν Περσικήν, τὴν Συριακήν, τὴν Βυζαντινήν, τὴν Μουσουλμανικὴν τέχνην κ. ἄ.—φαίνεται ὅτι ἤσκησαν σχετικὴν ἐπιρροήν, ὡς ἀνατολικὴ ἐπίδρασις ἐν τῷ συνόλῳ της θεωρουμένη, καὶ ἐπὶ τῶν μεταβυζαντινῶν βασιλικῶν τῶν Κυκλάδων. Τέλος ἔχομεν δείξει ὅτι τόσον αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ αἱ διαρθρούμεναι δι' ἐγκαρσίων τόξων, ὅσον καὶ αἱ τρίκλιτοι βασιλικαὶ αἱ ἀρθρούμεναι διὰ κατὰ μῆκος βαινουσῶν τοξοστοιχιῶν - πεσσοστοιχιῶν καὶ ὑποδιαιρούμεναι εἰς ἰσοπλατῆ καὶ ἰσοϋψῆ κλίτη ἐμφανίζουν ἐκπλησσούσας ὁμοιότητας πρὸς ἀνατολικὰ πρότυπα καὶ εἰδικώτερον Συριακὰ καὶ Μικρασιατικά.

Ἀντιθέτως ὁ τύπος τῆς δικλίτου βασιλικῆς, ὁ ἐμφανίζων ἐξαιρετικὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀρχικῶς ὑπηγορεύθη καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξειλίχθη εἰς ἐπιχωριάζοντα ἐν Ἑλλάδι τύπον ναοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συλλειτουργίας τῶν πιστῶν τῶν δύο δογμάτων, ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ, τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τοὺς νησιώτας ἐπὶ Φραγκοκρατίας καὶ γενικώτερον ἐκ τῆς ἀναποφεύκτως ἀκολουθησάσης συμβιώσεως ὀρθοδόξων καὶ ρωμαιοκαθολικῶν (μικτοὶ γάμοι κ.λ.π.). Ὥστε πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς δυτικὴν ἐπιρροὴν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ τύπου εἰς τὰς νήσους καὶ πρὸ πάντων ἡ καταπληκτικὴ ἐξάπλωσίς του, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει εἰς τὴν Δύσιν ὁ δίκλιτος τύπος ναοῦ εἰδικῶς καὶ γενικώτερον ἡ ἀξονικὴ τοξοστοιχία - πεσσοστοιχία εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν κτισμάτων διαφόρων προορισμῶν τῆς δυτικῆς μεσαιωνικῆς τέχνης, πάντως δὲ ἐν ἀπωτάτῳ συσχετισμῷ καταγωγῆς πρὸς τοὺς προϋπάρχοντας διπλοῦς - δικλίτους ναοὺς τῆς Ἀνατολῆς.

Κατὰ ταῦτα τὸ γόνιμον καὶ δημιουργικὸν σύμπλεγμα ἀνατολικὴ - δυτικὴ ἐπίδρασις, τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν βάσιν πάσης καλλιτεχνικῆς καὶ πνευματικῆς παραδόσεως νεωτέρας σχετικῶς ἐποχῆς, ἥτις ἤνθησεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, ἀνακύπτει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην. Οὕτω καὶ εἰς τὴν πρόσφατον περίοδον τῆς μεταβυζαντινῆς τέχνης τοῦ Αἰγαίου, ἡ διασταυρουμένη ἀνατολικὴ - δυτικὴ ἐπιρροὴ κατέληξεν εἰς ἀφομοίωσιν πρὸς τὴν ἐγχωρίαν παράδοσιν, ἀποτελέσασαν πάντοτε τὸ βαθύτερον ἀποτέλεσμα τῆς ἀναποφεύκτου ταύτης ἐπαφῆς.

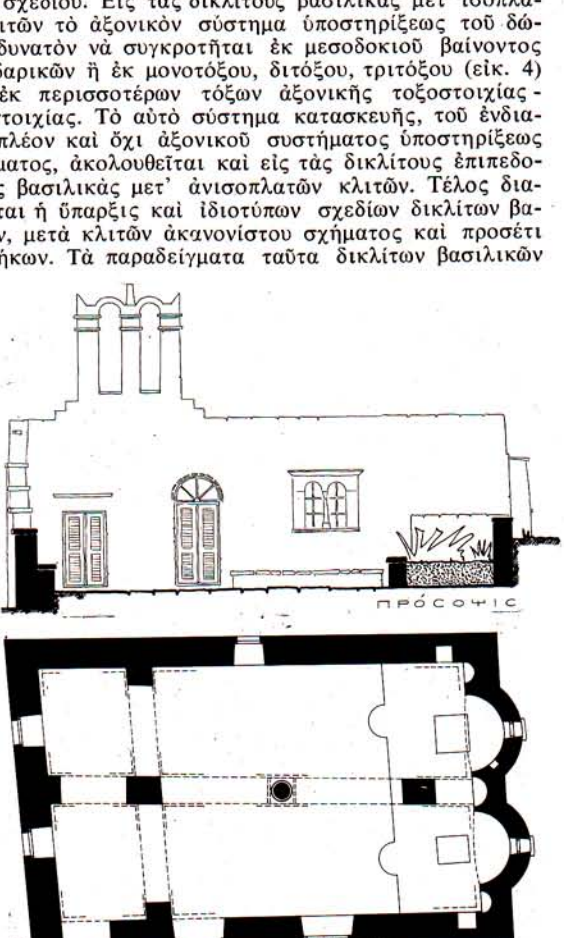
I. Μονόκλιτοι ἐπιπεδόστεγοι βασιλικαί. Εἰς τὰς μονοκλίτους ἐπιπεδοστέγους βασιλικὰς κατατάσσομεν τοὺς ἑξῆς τύπους ἀκολουθουμένους ὑπὸ πλήθους παραλλαγῶν, τῶν ὁποίων δὲν δύναται βεβαίως νὰ γίνῃ διάκρισις ἐνταῦθα. Οἱ τύποι οὗτοι χαρακτηρίζονται διὰ τῆς ἐγκαρσίας τοποθετήσεως μεσοδοκιῶν καὶ τόξων στηριζομένων ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ἢ ἐπὶ ποδαρικῶν καὶ εἶναι: α) Αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ μικρῶν διαστάσεων. β) Αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ μετ' ἐγκαρσίων «μεσοδοκιῶν». γ) Αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ μετ' ἐγκαρσίων τόξων. Ἡ διάρθρωσις τοῦ ναοῦ διὰ τριῶν ἐγκαρσίων τόξων ἀποτελεῖ τυπικὴν διάταξιν ἐμφανιζομένην διὰ πολυπληθῶν παραδειγμάτων (εἰκ. 2), προσφερομένην διὰ τὴν τριμερῆ διαίρεσιν ἱεροῦ, κυρίως ναοῦ, γυναικωνίτου. δ) Αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ μετ' ἐγκαρσίων ἐναλλασσομένων «μεσοδοκιῶν» καὶ τόξων. ε) Αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ μετὰ τρούλλου. Εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ τύπου τούτου ἰσχυρὰ καὶ ἄκρως χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν θολοσκεπῶν ναῶν μετὰ τρούλλου ἐπὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς ἐπιπεδοστέγου βασιλικῆς (εἰκ. 3). στ) Αἱ μονόκλιτοι βασιλικαὶ μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ. Ἐξόχως ἐνδιαφέρον σχέδιον μονοκλίτου βασιλικῆς εἶναι τὸ μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ, ἤτοι μετὰ δύο κογχῶν ἐσωτερικῶς ἐμφανιζομένων συνήθως ὑπὸ μορφὴν ἀψίδων ἢ μὴ ἐμφανιζομένων καθ' ὁλοκληρίαν ἐξωτερικῶς. Τὸ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ σχεδίου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀποκαλύπτει νέον καὶ ἄγνωστον ἐν γένει ἐν Ἑλλάδι τύπον ναοῦ, αὐτὸν καθ' ἑαυτόν, ὅστις ἑρμηνεύεται λειτουργικῶς συσχετιζόμενος πρὸς τοὺς ἐπὶ Φραγκοκρατίας ναοὺς κοινῆς λατρείας ὀρθοδόξων καὶ ρωμαιοκαθολικῶν χριστιανῶν. ζ) Αἱ μονόκλιτοι δίχωροι βασιλικαί. Καὶ η) αἱ μονόκλιτοι ἰδιότυποι βασιλικαί. Τὰ σχέδια κατόψεων τοῦ τύπου κινοῦνται μεταξὺ εὐρυτάτων ὁρίων, κυμαινομένων ἀπὸ τοῦ τρικόγχου καὶ τοῦ ἐλευθέρου σταυροῦ μέχρι τῶν βασιλικῶν διμεροῦς διαιρέσεως συνολικοῦ σχήματος καὶ ἀρθρώσεως ἄκρως ἰδιορρύθμου.

II. Δίκλιτοι ἐπιπεδόστεγοι βασιλικαί. Τὸ δίκλιτον σχέδιον συναντᾶται συνηθέστατα εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐμφανίζον ἀξιόλογον ἐξάπλωσιν, ὅσην τουλάχιστον παρουσιάζει καὶ τὸ μονόκλιτον σχέδιον. Μέχρι τοῦδε τὰ παραδείγματα

Ὁ ἐπιπεδόστεγος μετὰ τρούλλου ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Φαλατάδου Τήνου.

δικλίτων ἐπιπεδοστέγων βασιλικῶν ἦσαν τελείως ἄγνωστα. Ἡ δίκλιτος βασιλικὴ παρουσιάζει δύο βασικοὺς τύπους: τὸν μὲ ἰσοπλατῆ τὰ δύο κλίτη, ἐμφανίζοντα μεγίστην διάδοσιν, καὶ τὸν μὲ ἀνισοπλατῆ, παρουσιάζοντα διάδοσιν λίαν περιωρισμένην. Ἡ παρακολούθησις τῆς συγκροτήσεως καὶ μορφῆς τοῦ ἀξονικοῦ ἢ ἐνδιαμέσου συστήματος ὑποστηρίξεως παρέχει τὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τοῦ δικλίτου σχεδίου. Εἰς τὰς δικλίτους βασιλικὰς μετ' ἰσοπλατῶν κλιτῶν τὸ ἀξονικὸν σύστημα ὑποστηρίξεως τοῦ δώματος δυνατὸν νὰ συγκροτῆται ἐκ μεσοδοκιοῦ βαίνοντος ἐπὶ ποδαρικῶν ἢ ἐκ μονοτόξου, διτόξου, τριτόξου (εἰκ. 4) ἢ καὶ ἐκ περισσοτέρων τόξων ἀξονικῆς τοξοστοιχίας - πεσσοστοιχίας. Τὸ αὐτὸ σύστημα κατασκευῆς, τοῦ ἐνδιαμέσου πλέον καὶ ὄχι ἀξονικοῦ συστήματος ὑποστηρίξεως τοῦ δώματος, ἀκολουθεῖται καὶ εἰς τὰς δικλίτους ἐπιπεδοστέγους βασιλικὰς μετ' ἀνισοπλατῶν κλιτῶν. Τέλος διαπιστοῦται ἡ ὕπαρξις καὶ ἰδιοτύπων σχεδίων δικλίτων βασιλικῶν, μετὰ κλιτῶν ἀκανονίστου σχήματος καὶ προσέτι ἀνισομήκων. Τὰ παραδείγματα ταῦτα δικλίτων βασιλικῶν

Ἡ κάτοψις καὶ ἡ πρόσοψις τῆς δικλίτου τριτόξου βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἀπολλωνίας Σίφνου.

εἶναι διδακτικά, διότι ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ δίκλιτος τύπος ναοῦ εἶχε βαθυτάτας ρίζας εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐφ' ὅσον ἐφηρμόζετο ὄχι μόνον ὑπὸ τὰς τυπικάς του μορφάς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄκρως ἰδιοτύπους.

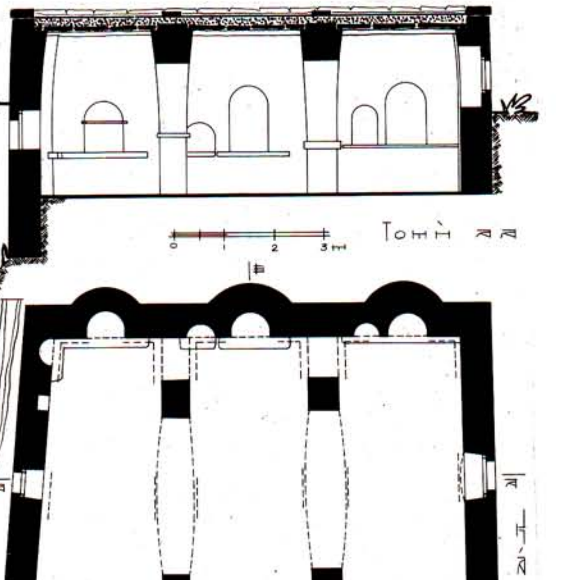
Τὸ δίκλιτον σχέδιον ναοῦ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐφηρμόζετο σποραδικῶς εἰς ἑτέρας ἐκτὸς τῶν Κυκλάδων νήσους, ὡς τὴν Κρήτην, τὴν Χίον, τὴν Κύπρον κ. ἀ., εἰς ναοὺς καλυπτομένους διὰ θόλου ἢ ξυλίνης κεραμοσκεποῦς στέγης, ἐνῷ παρέμενεν ἄγνωστον ὅτι ἐφηρμόζετο εἰς ἐπιπεδοστέγους ναοὺς καὶ μάλιστα εἰς ἣν ἔκτασιν ἐμφανίζεται εἰς τὰς Κυκλάδας. Οἱ δύο νεοφανεῖς τύποι ναῶν, τῆς μονοκλίτου βασιλικῆς μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ τὴν ὁποίαν ἤδη ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τῆς δικλίτου βασιλικῆς, δέον νὰ ἑρμηνευθοῦν γενετικῶς. Ἡ πρώτη καὶ ἁπλουστέρα σκέψις συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι οἱ ναοὶ αὐτοῦ τοῦ τύπου προῆλθον ἐξ ἀφιερώσεως εἰς δύο ἁγίους, ὑπηρετοῦντες ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὁμόδοξον ἐκκλησίασμα. Ἐξ ἄλλου τὸ δίκλιτον σχέδιον, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον, δὲν προσφέρεται διὰ ναὸν ἔνθα ἡ ἑνότης τοῦ χώρου ἀποτελεῖ πρωταρχικὴν καὶ ἀναγκαίαν λειτουργικὴν προϋπόθεσιν. Ὥστε ἡ γένεσις, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐκτεταμένη ἐφαρμογὴ τοῦ δικλίτου ναοῦ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς ἑτέρους λόγους κειμένους πέραν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφολογικῶν, καὶ οἵτινες ἰδιαιτέρως διὰ τὰς ἐπιπεδοστέγους βασιλικάς, ἐκ πρώτης ὄψεως, φαίνεται λίαν πιθανὸν ὅτι εἶναι οἱ κατασκευαστικοί. Ἐν τούτοις βαθυτέρα μελέτη τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων καὶ μαρτυριῶν ἔδειξεν ὅτι τὸ δίκλιτον σχέδιον εἰς τὰς ἐπιπεδοστέγους μεταβυζαντινὰς βασιλικὰς τοῦ Αἰγαίου ἔχει προέλευσιν κυρίως λειτουργικὴν καὶ ὄχι κατασκευαστικήν, ὀφειλομένην εἰς τὸ ἔθιμον τῆς συλλειτουργίας καὶ τῆς κοινῆς ἢ μικτῆς ἐκκλησίας ὀρθοδόξων καὶ ρωμαιοκαθολικῶν. Τὸ ἔθιμον τοῦτο καθιερώθη καὶ ἐπεβλήθη εἰς τοὺς νησιώτας ἐπὶ Φραγκοκρατίας, διατηρηθὲν ἔκτοτε καὶ μετὰ τὴν κατάλυσίν της ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἐπ' ἀρκετόν, διὰ τῶν μικτῶν γάμων κ.λ.π. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν χριστιανικὴν τέχνην δὲν ἦσαν ἄγνωστοι οἱ διπλοῖ ὡς καὶ οἱ δίκλιτοι ναοί. Ὥστε εἶναι ἀρκούντως πιθανὸν καὶ ἐνδεχόμενον τὸ σχέδιον τοῦτο ναοῦ νὰ τὸ ἐγνώρισαν καὶ νὰ τὸ μετέφερον οἱ Σταυροφόροι εἰς τὴν Δύσιν ἢ καὶ ἐνωρίτερον οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ προσκυνηταὶ τῶν μεγάλων ὁμαδικῶν προσκυνημάτων εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους τῶν προηγηθέντων τῶν Σταυροφοριῶν.

Μετὰ μακροχρόνιον ἀναζήτησιν ἐφέραμεν εἰς φῶς ἀριθμὸν μονοκλίτων μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ καὶ δικλίτων ἐπιπεδοστέγων καὶ θολοσκεπῶν ναῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπεβίωσε καὶ διεσώθη μέχρι σήμερον τὸ ἔθιμον ἢ ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐθίμου τῆς κοινῆς λατρείας τῶν δύο δογμάτων ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι αἱ δίκλιτοι βασιλικαί, ἐκτὸς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἐμφανίζουν διὰ τὴν μεταβυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν τέχνην γενικῶς, ἀποκτοῦν ἰδιάζουσαν σημασίαν, ὡς διαφωτίζουσαι κατὰ τρόπον ἀποκαλυπτικὸν διὰ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ των τύπου φάσεις τινὰς τῆς μεταξὺ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας σχέσεως καὶ ἐπαφῆς κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν καὶ μετ' αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι.

III. Τρίκλιτοι ἐπιπεδόστεγοι βασιλικαί. Ἡ τρίκλιτος ἐπιπεδόστεγος βασιλικὴ ἀποτελεῖ εἶδος ναοῦ ἐμφανίζοντος ἱκανὰς παραλλαγὰς καὶ παρουσιάζοντος ἐξάπλωσιν περιωρισμένην, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μονόκλιτον καὶ δίκλιτον τύπον. Ἡ κατάταξις τῶν τρικλίτων βασιλικῶν ἐγένετο εἰς δύο κατηγορίας ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῶν κλιτῶν, δηλονότι τοῦ ἰσοϋψοῦς ἢ ἀνισοϋψοῦς αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὰ κριτήρια ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἰσοϋψὲς εἶναι στενῶς συνυφασμένον πρὸς τὸ ἰσοπλατές, συνιστώντων ἀμφοτέρων τὴν ἀρχαϊκότητα ἢ ἀκριβέστερον τὴν ἀνατολικότητα τῶν τοιούτων βασιλικῶν. Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ βραδυτάτη, ἀλλ' ἐμφανὴς ἐξέλιξις, ἡ διαπιστουμένη κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τρικλίτου ἐπιπεδοστέγου βασιλικῆς μετ' ἰσοϋψῶν καὶ ἰσοπλατῶν κλιτῶν. Οὕτω τὸ σχέδιον τῆς κατόψεως ταύτης παρουσιάζει τὴν ἁπλουστέραν, ἀτελεστέραν καὶ ἀρχαϊκωτέραν μορφὴν καὶ ἄρθρωσιν, ἐπηρεαζόμενον ἀπὸ τὸ πνεῦμα παραθέσεως τῶν κλιτῶν, τὸ προσιδιάζον εἰς τὰς θολοσκεπεῖς βασιλικὰς ἀνατολικοῦ τύπου, ὅπου ὁ κατὰ πλάτος ἄξων εἶναι μεγαλύτερος τοῦ κατὰ μῆκος (εἰκ. 5). Ἐν συνεχείᾳ διαπιστοῦται μετακίνησις ἀπὸ τοῦ ἐπιμήκους κατὰ πλάτος ὀρθογωνίου τῆς κατόψεως πρὸς τὸ τετράγωνον, μετὰ ταῦτα τὸ συνολικὸν σχῆμα καθίσταται ἐπίμηκες κατὰ μῆκος ὀρθογώνιον, ὁλοκληρουμένης τῆς ἐξελίξεως πρὸς τὸ σχέδιον πραγματικῆς βασιλικῆς διὰ τῆς συγκροτήσεως μακροτέρας τοξοστοιχίας - πεσσοστοιχίας, διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ πλάτους τοῦ μεσαίου κλίτους καὶ τῆς ἐξάρσεως αὐτοῦ καθ' ὕψος, ἐν σχέσει πρὸς τὰ πλάγια κλίτη, παραμένοντος ὅμως εἰσέτι τυφλοῦ. Ἡ τελικὴ ἀποκρυστάλλωσις εἰς σχέδιον πραγματικῆς τρικλίτου βασιλικῆς συντελεῖται διὰ τῆς ἐντονωτέρας ἐξάρσεως τοῦ μεσαίου κλίτους, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο ἀποκτᾷ τὸ ἀπαιτούμενον πλέον ὕψος διὰ νὰ δεχθῇ καὶ παράθυρα ὑπεράνω τῶν πλαγίων κλιτῶν.

IV. Ἐξωτερικὴ διαμόρφωσις τῶν ἐπιπεδοστέγων βασιλικῶν. Ἀπὸ μορφολογικῆς ἀπόψεως ὑπογραμμίζομεν τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ διὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ὄγκων τῶν βασιλικῶν ἡ συνοδεύουσα γενικῶς ἕκαστον τούτων μείωσις, ὑπαγορευομένη ἐκ τοῦ συστήματος ἐπεξοχῆς τῶν τοίχων. Διακρίνομεν γενικῶς τοὺς ἑπομένους δύο βασικοὺς τύπους ὄψεων: α) Τὰς ὄψεις τὰς ὁμοιαζούσας πρὸς τὰς προσόψεις ἁπλουστάτων νησιωτικῶν οἰκιῶν, ἄνευ ἐκκλησιαστικοῦ ὕφους (εἰκ. 1). Καὶ β) τὰς προσόψεις τὰς διαφοροποιουμένας διὰ τοῦ πλουσιωτέρου ἀπὸ τὸ κοσμικὸν ἐκκλησιαστικοῦ των ὕφους (εἰκ. 2, 4). Κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς δομῆς καὶ ἐκφράσεως τῶν ὄψεων τῶν ἐπιπεδοστέγων ναῶν διακρίνομεν τὴν μονολιθικότητα καὶ γεωμετρικότητα. Ἡ ἀσυμμετρία παραμένει ὁ κυριαρχῶν νόμος ὁ διαμορφῶν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἐπιπεδοστέγων ἐκκλησιῶν, ἁπλουμένη πανταχοῦ, εἰς κατόψεις, ὄψεις καὶ λεπτομερειακὰς εἰσέτι διατάξεις, κλονίζουσα τὸ βάθρον παμπαλαίων οἰκοδομικῶν ἀρχῶν. Ἐπίσης τὸ κωδωνοστάσιον ἀσκεῖ σοβαρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν ὄψεων, διότι, ἐκτὸς τῆς συγκεκριμένης λειτουργικῆς χρησιμότητος τῆς ἀναρτήσεως τῶν κωδώνων, ἐπιτελεῖ καὶ ἑτέραν ἀφῃρημένην, ἀλλ' ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρουσαν, ὑποκαθιστῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὴν ἐλλείπουσαν κορυφαίαν καὶ μετεωριζομένην μορφὴν τοῦ τρούλλου.

Τέλος ἐκ τῆς συνολικῆς θεωρήσεως τῶν ἐκκλησιῶν τούτων θὰ εἴχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν γενικωτάτῳ συμπε-

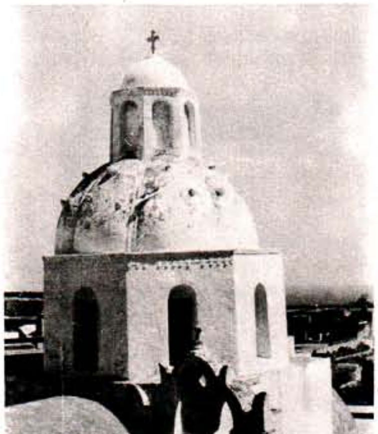
Ἡ κάτοψις καὶ ἡ κατὰ πλάτος τομὴ τοῦ τρικλίτου ναοῦ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Κάστρου Σίφνου.

ρασμῷ, ὅτι ἀποτελοῦν ταπεινὰ κτίσματα συνδεδεμένα στενῶς πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ δημιουργοῦ των ἀνθρώπου καὶ διὰ τοῦτο ἀναδίδοντα τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν ἁπλῆν χάριν τῆς νησιωτικῆς οἰκίας. Δὲν ἔχομεν μεταφυσικὰς ἀνατάσεις διὰ τῶν συμβολισμῶν καὶ ἀλληγοριῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὑποβαλλομένας ὑπὸ τῶν θόλων καὶ τῶν τρούλλων εἰς ἄλλων τύπων ἐκκλησίας. Ὑπάρχει ἀναμφισβήτητος χοϊκότης καί, χωρὶς ἡ διαπίστωσις νὰ ἀποτελῇ ἀντίφασιν, χοϊκότης ὑφῆς πνευματικῆς, βασιζομένη εἰς τὴν «ταπεινότητα» καὶ «καθαρότητα» ἀνθρώπων καὶ μορφῶν. Ὥστε ἐκφράζεται ἐνστικτωδῶς, ἄνευ προθέσεως καὶ ἐκ βαθέων, ἡ βίωσις τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ ἁπλοῦν καὶ ἀνθρώπινον τρόπον, διὰ τοῦ κόσμου τούτου τῶν καθαρῶν καὶ γνησίων μορφῶν.

V. Κωδωνοστάσια. Αἱ συνθέσεις τῶν κωδωνοστασίων διὰ τῶν γραφικῶν καὶ ἰδιοτύπων στερεομετρικῶν σχημάτων, των ἀποτελοῦν ἀντιθετικὴν νότον σφραγίζουσαν τοὺς ναοὺς μὲ γνησίαν ἔμφασιν. Τὰ κωδωνοστάσια, τόσον τῶν ἐπιπεδοστέγων ὅσον καὶ τῶν θολοσκεπῶν ναῶν, κατατάσσομεν εἰς δύο κατηγορίας: α) Κωδωνοστάσια ὑπὸ μορφὴν τοίχου (εἰκ. 4, 6, 8, 9, 10) καὶ β) κωδωνοστάσια ὑπὸ μορφὴν πύργου (εἰκ. 2).

Β΄. Θολοσκεπεῖς ναοί. Οἱ θολοσκεπεῖς ναοὶ ἀφθονοῦν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἐμφανίζοντες ἐξάπλωσιν ἴσην ἢ μεγαλυτέραν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπιπεδοστέγους. Ἀντιθέτως αἱ ξυλόστεγοι ἐκκλησίαι σπανίζουν καὶ ὅταν συναντῶνται ὀφείλονται εἰς νεωτέρας μετασκευὰς καὶ ἀνακαινίσεις παλαιοτέρων ναῶν, συνηθέστερον ἐπιπεδοστέγων καὶ σπανιώτερον θολοσκεπῶν. Συμβαίνει εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αἰγαιοπελαγιτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὸ συνήθως γινόμενον εἰς τὴν κοσμικὴν ἀρχιτεκτονικήν, δηλαδὴ παρατηρεῖται εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἀθρόα ἀντικατάστασις τῶν δωμάτων ὑπὸ ξυλίνων κεραμοσκεπῶν στεγῶν.

Ι. Μονόκλιτοι ναοί. α) Καμαροσκεπὴς βασιλική. Ὁ ἁπλούστερος τύπος μονοκλίτου θολοσκεποῦς ναοῦ εἶναι ὁ καμαροσκεπής, ἔχων τομὴν καλυπτούσης κατασκευῆς σπανιώτερον ἡμικύκλιον καὶ συνηθέστερον τεθλασμένον τόξον ἢ ὑπερυψωμένην καμπύλην. β) Σταυρεπίστεγοι ναοί. Οἱ σταυρεπίστεγοι ναοὶ σπανίζουν εἰς τὴν αἰγαιοπελαγιτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικήν, ἐμφανίζοντες ἄκρως περιωρισμένην διάδοσιν, ἐν τούτοις σποραδικῶς συναντῶμεν καὶ τοιούτους ναούς, ἀκολουθοῦντας ἐν γένει τὰς παραλλαγὰς τὰς συναντωμένας καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ τῶν διαμόρφωσις ἐντυπωσιάζει διὰ τῶν γυμνῶν ἄνευ κεράμων θόλων. γ) Μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρούλλου. Συνθετώτερος μονόκλιτος θολοσκεπὴς τύπος εἶναι ὁ μετὰ τρούλλου, προκύπτων δι᾿ ἐπιθέσεως μικροῦ σχετικῶς τρούλλου ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος καμάρας καλύψεως τοῦ ναοῦ ἄνευ οὐσιαστικῆς καὶ ὀργανικῆς ἀρθρώσεως πρὸς αὐτήν. Ὁ τύπος ἐπιχωριάζει κυρίως ἐν Σαντορίνῃ, ὅπου ἡ τοιαύτη ἀλληλοτομία θόλων εἶναι ἐφικτὴ ὡς ἐκ τῆς μονολιθικότητος τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν οἱ ἐκ θηραϊκῆς γῆς θόλοι τῆς νήσου. Ἐν τούτοις, τόσον ἐν Θήρᾳ ὅσον καὶ εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, συναντᾶται καὶ ὁ μονόκλιτος μετὰ τρούλλου ναὸς ἐν ὀργανικῇ πρὸς τὴν κατὰ μῆκος καμάραν ἀρθρώσει. Ὁ ναὸς οὗτος ἀνήκει τυπολογικῶς εἰς τοὺς σταυροειδεῖς ἐγγεγραμμένους μετὰ τρούλλου συνεπτυγμένης μορφῆς. Ἡ παραλλαγὴ αὕτη ἐμφανίζει ἀξιολογωτάτην ἐξάπλωσιν. Τέλος ἔτι συνθετωτέρα καὶ ἐντυπωσιάζουσα μορφολογικῶς καθίσταται ἡ μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρούλλου, ὅταν ἐπὶ τοῦ τρούλλου ἐπικάθηται μικρὸς τρουλλίσκος ἐν εἴδει φανοῦ (Lanterne, βλ. εἰκ. 6), συμφώνως πρὸς δυτικὰ ἀρχιτεκτονικὰ πρότυπα. δ) Μονόκλιτοι τρίκογχοι ναοί. Ἕτερος τύπος, μὲ σχετικὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, εἶναι ὁ μονόκλιτος τρίκογχος ναὸς ἢ ἐν σχήματι ἐλευθέρου σταυροῦ μετὰ τρούλλου, ὑπὲρ τὸ βασικὸν τετράγωνον τῆς κατόψεως. ε) Μονόκλιτοι βασιλικαὶ μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ. Ὁ τύπος οὗτος ἦτο ἄγνωστος μέχρι πρό τινος, ἐμφανίζει δὲ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον σχετιζόμενος πρὸς τοὺς μικτοὺς ναοὺς ὀρθοδόξων καὶ ρωμαιοκαθολικῶν χριστιανῶν, ὡς ἐσημειώσαμεν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιπεδοστέγων ναῶν τῆς ἰδίας κατηγορίας. Αἱ πλέον διαδεδομέναι παραλλαγαὶ τοῦ τύπου εἶναι ἡ μονόκλιτος καμαροσκεπὴς βασιλική, ἡ μετ᾿ ἐνισχυτικῶν τόξων καί, ἡ μετὰ τρούλλου. Τυπολογικῶς ἡ μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ (εἰκ. 7) ἐντάσσεται μεταξὺ μονοκλίτων καὶ δικλίτων, ὡς ἀποτελοῦσα ἐνδιάμεσον μεταβατικὸν τύπον μὲ νεοφανὲς λειτουργικὸν γενετικὸν αἴτιον, τὴν ἐπὶ Φραγκοκρατίας καθιερωθεῖσαν συλλειτουργίαν τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν.

Ἡ μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ πτυχωτοῦ τρούλλου καὶ φανοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Μεσαριᾶς Θήρας.

ΙΙ. Δίκλιτοι ναοί. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς τὰς δικλίτους ἐπιπεδοστέγους βασιλικάς, διακρίνονται δύο τύποι ἀναλόγως τοῦ πλάτους τῶν κλιτῶν: α) Ὁ μετ᾿ ἰσοπλατῶν κλιτῶν καὶ β) ὁ μετ᾿ ἀνισοπλατῶν. Ὁ περαιτέρω διαφορισμὸς βασίζεται ἐπὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ ἀξονικοῦ ἢ ἐνδιαμέσου συστήματος ὑποστηρίξεως τῶν θόλων καλύψεως, διὰ μονοτόξου, διτόξου, τριτόξου ἢ καὶ περισσοτέρων τόξων τοξοστοιχίας - πεσσοστοιχίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν αὐτὸν ἢ τὸν διάφορον ἀρχιτεκτονικὸν τύπον τὸν ἀκολουθούμενον ὑπὸ τῶν δύο παρακειμένων καὶ συνεργαζομένων κλιτῶν. Πλὴν τῶν ἐξ ὑπαρχῆς κατεσκευασμένων εἰς τὸ δίκλιτον σχέδιον ναῶν, ὑπάρχει καὶ ἀριθμὸς δικλίτων θολοσκεπῶν ἐκκλησιῶν, αἵτινες προέκυψαν διὰ προσθήκης ἢ κατὰ παράθεσιν καὶ ὄχι ὀργανικῶς, τοῦ προσθετικοῦ χαρακτῆρος των καθισταμένου ἐμφανοῦς, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὰς δικλίτους ἐπιπεδοστέγους βασιλικὰς ἀντιστοίχου προελεύσεως.

Ἡ μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ δύο κογχῶν ἱεροῦ τῆς ἁγίας Βαρβάρας «Χώρας» Σερίφου.

Τὸ δίβηλον πρόπυλον - νάρθηξ τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Παναγίας τοῦ «Νίκους» Κύθνου.

Τὸ τρίβηλον πρόπυλον – νάρθηξ τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ταξιάρχου «Βελιδιοῦ» Κύθνου.

III. Τρίκλιτοι ναοί. α) Τρίκλιτοι καμαροσκεπεῖς βασιλικαί. Ὁ ἁπλούστερος τύπος τρικλίτου θολοσκεποῦς βασιλικῆς εἶναι ὁ ἐμφανίζων τὸν κατὰ πλάτος ἄξονα μεγαλύτερον τοῦ κατὰ μῆκος καὶ τὰ κλίτη ἰσοπλατῆ καὶ ἰσοϋψῆ κατ' ἐπίδρασιν ἀνατολικῶν ἢ ἀνατολικοῦ τύπου προτύπων.

Ἐν συνεχείᾳ τὸ σχέδιον τῶν ἀνατολιζουσῶν τούτων βασιλικῶν μετακινεῖται πρὸς ἀμιγεστέρους τύπους βασιλικῆς, ὡς διεπιστώθη καὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιπεδοστέγων τρικλίτων μεταβυζαντινῶν βασιλικῶν, ἐμφανίζοντας τετράγωνον κατ' ἀρχὰς καὶ μετὰ ταῦτα ἐπίμηκες σχῆμα κατόψεως, μεγαλύτερον ἀριθμὸν στηριγμάτων εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν τοξοστοιχιῶν - πεσσοστοιχιῶν των, καὶ τονισμὸν τοῦ μεσαίου κλίτους διὰ τῆς ἐξάρσεώς του κατὰ πλάτος καὶ ὕψος ἐνσχέσει πρὸς τὰ παρακείμενά του πλάγια κλίτη. β) Τρίκλιτοι καμαροσκεπεῖς βασιλικαὶ μετὰ τρούλλου. Καὶ ὁ τύπος οὗτος ναοῦ, ὡς καὶ ὁ προηγουμένως ἐξετασθείς, ἐμφανίζει σχετικὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν αἰγαιοπελαγιτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικήν, κυμαινόμενος ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκωτέραν μορφήν του μετ' ἰσοπλατῶν καὶ ἰσοϋψῶν κλιτῶν καὶ τετραγώνου σχήματος κατόψεως, πρὸς τὴν ἐντελεστέραν καὶ πλήρως συγκεκροτημένην μορφήν του, μετ' ἐντόνως ἀνισοπλατῶν καὶ ἀνισοϋψῶν κλιτῶν, ὀρθογωνίου συνολικοῦ σχήματος καὶ ἀρθρώσεως ἐν κατόψει καὶ τομῇ ἁπλουστάτης. Συνήθως αἱ τρίκλιτοι καμαροσκεπεῖς βασιλικαὶ μετὰ τρούλλου συνοδεύονται ὑπὸ ναρθήκων ἢ ἐξωναρθήκων μορφῆς προπύλων ἄκρως ἐνδιαφερούσης καὶ πρωτοτύπου ἀρθρώσεως· διατρυπωμένων δηλονότι ὑπὸ διβήλων (εἰκ. 8) καὶ τριβήλων (εἰκ. 9). γ) Τρίκλιτοι βασιλικαὶ μετὰ τρουλλοκαμάρας. Καὶ ἡ σπανιωτάτη αὕτη παραλλαγὴ τῶν τρουλλοκαμάρων ναῶν ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὸ Αἰγαῖον, μὲ παράδειγμα ἐξ Ἀδάμαντος Μήλου (εἰκ. 10). Ἡ παραλλαγὴ ἀποτελεῖ τρίκλιτον καμαροσκεπῆ βασιλικὴν μετὰ τρουλλοκαμάρας, ἤτοι τρούλλου ἰδιοτύπου μορφῆς. δ) Σταυροειδεῖς ἐγγεγραμμένοι μετὰ τρούλλου ναοί. Οἱ

Ἡ τρίκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρουλλοκαμάρας τῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀδάμαντος Μήλου.

Ἀναβαθμοὶ προσπελάσιμοι διὰ λιθίνων κλιμάκων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀδάμαντος Μήλου.

ναοὶ οὗτοι ἐμφανίζονται ὑπὸ τὰς γνωστὰς μορφὰς τῶν δικιονίων καὶ τετρακιονίων, διαφοροποιούμενοι πρὸς ἀξιολόγους καὶ ἐνδιαφερούσας παραλλαγὰς ἀρθρώσεως καὶ διαρθρώσεως μὲ τάσιν ἐπιμηκύνσεως τοῦ δυτικοῦ σκέλους τῆς κεραίας τοῦ ἐγγεγραμμένου σταυροῦ των.

IV. Αὐλή. Ἡ αὐλὴ εἰς τοὺς μεταβυζαντινοὺς αἰγαιοπελαγιτικοὺς ναούς, ἐπιπεδοστέγους καὶ θολοσκεπεῖς ἐν τῷ συνόλῳ των, ἅπτεται λειτουργικῶς τοῦ ναοῦ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεώς της, κατὰ κανόνα, ὡς ὑπαιθρίου ἐξωνάρθηκος κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀκολουθιῶν καὶ μετ' αὐτάς, κατὰ τὰς πανηγύρεις κλπ., συμβάλλοντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ ἐπὶ μακρὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἠπίου κλίματος τῶν νήσων. Εἴς τινας αὐλὰς ἐμφανίζονται κατὰ μίαν ἢ δύο πλευρὰς των δύο ἕως ἓξ ἀναβαθμοί, προσπελάσιμοι ἐνίοτε διὰ λιθίνων κλιμάκων, κατ' ἀποστάσεις, ἐπ' αὐτῶν κατεσκευασμένων (εἰκ. 11). Οἱ ἀναβαθμοὶ οὗτοι συγκροτοῦν εὐθυγράμμους κερκίδας ὑπαιθρίου θεάτρου θρησκευτικοῦ προορισμοῦ, ὡς σχετιζομένου λειτουργικῶς πρὸς τὰς ἐν ὑπαίθρῳ καὶ εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ τελετὰς καὶ ἱεροτελεστίας. Τέλος σημειοῦμεν, ὅτι τὸ μνημονευθὲν εἶδος θεάτρου ἐχρησίμευε καὶ μεταλειτουργικῶς διὰ τὰς συναθροίσεις τῶν νησιωτῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὅταν συνήρχοντο διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῶν κοινῶν.

V. Ἐξωτερικὴ διαμόρφωσις τῶν θολοσκεπῶν ναῶν. Ἡ ἐξωτερικὴ διαμόρφωσις τῶν ναῶν τούτων ἀκολουθεῖ τὸ γνησίως ἰδιόρρυθμον πνεῦμα τῆς μεταβυζαντινῆς παραδόσεως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Διαπιστοῦμεν λοιπὸν τὴν παρουσίαν τῶν κυρίων γνωρισμάτων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ταύτης, ἤτοι: τῆς κατασκευῆς παχέων τοίχων δι' ἁπλῆς λιθοδομῆς ἄνευ παρεμβολῆς πλίνθων καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως βαρέων γυμνῶν, ἄνευ κεράμων, θόλων, ἐπικαλυπτομένων δι' ὑδραυλικοῦ ἀσβεστοκονιάματος προστατευτικοῦ καὶ στεγανοποιοῦντος (κουρασάνι)· τῆς χρήσεως ἀδιαρθρώτων ἐπιφανειῶν καὶ ὄγκων· τῆς διανοίξεως μικρῶν ἐλαχίστων τὸν ἀριθμόν, καὶ περιωρισμένων διαστάσεων, ἀκοσμήτων συνήθως, ἀνοιγμάτων· τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ λευκοῦ κατ' ἀποκλειστικότητα σχεδὸν χρώματος, τοῦ ἐξαϋλοῦντος καὶ ἐν ταυτῷ ἐμψυχοῦντος τὴν βαρεῖαν ὑλικὴν ὑπόστασιν τῶν τοίχων καὶ τῶν θόλων, κ.λ.π. Πολλάκις εἰς μερικὰς ἐκκλησίας ἀποτυποῦται καθαρὰ καὶ ἐμφανὴς ἡ δυτικὴ ἐπίδρασις, ἀλλοῦ σποραδικῶς καὶ ἀλλοῦ συγκεντρωμένως, εἰς ὡρισμένα στοιχεῖα τῆς μορφολογίας των ἢ τῆς διακοσμήσεώς των. Σημειοῦμεν λόγου χάριν τὴν χρῆσιν φανοῦ (Lanterne, βλ. εἰκ. 6) ἐπὶ τῶν θόλων, τὴν χρῆσιν σταυροθολίων, πτυχωτῶν θόλων (εἰκ. 6) καὶ βεργίων (νευρώσεων) εἰς ὀξυκόρυφα τόξα καὶ εἰς θόλους, τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τυμπάνου τοῦ τρούλλου διὰ κιονίσκων ἀρθρώσεως γεφυρουμένων διὰ τοξυλλίων κ.λ.π. Ἐπίσης ἀναφέρομεν τὴν διάρθρωσιν τῶν προσόψεων διὰ παραστάδων ἢ ἡμικιόνων, τὰ ἀετώματα τὰ μὴ ἀντιστοιχοῦντα εἰς στέγας, τὴν χρῆσιν ὠοειδῶν θόλων κ.ἄ. Ἐν τούτοις τὰ βαθύτερα γνωρίσματα τῆς ἐκφράσεως τῶν αἰγαιοπελαγιτικῶν ἐκκλησιῶν παραμένουν ἄθικτα καὶ ἀνεπηρέαστα καὶ ὑπὸ τὸ ξενότροπον ἀκόμη ἔνδυμά των. Χαρακτηριστικὸν καὶ ἰδιάζον γνώρισμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν θολοσκεπῶν ναῶν παραμένει ἡ ἀσυμμετρία ὡς διεπιστώσαμεν προκειμένου καὶ περὶ τῶν ἐπιπεδοστέγων ἐκκλη-

Αἰγαιοπελαγιτικὴ μονὴ μετὰ ἐξώστου νησιωτικοῦ τύπου πρὸ τοῦ πυλῶνος καὶ «καταχύστρας» ὑπεράνω αὐτοῦ.

σιῶν. Ἐν τούτοις παραλλήλως πρὸς τὴν ἀσυμμετρίαν ἀναπτύσσονται καὶ διατάξεις συμμετρικαὶ ἢ σχεδὸν συμμετρικαὶ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν θολοσκεπῶν ναῶν. Ἀξιοπρόσεκτος εἶναι ἡ ὑφὴ τῆς συμμετρίας τῶν προσόψεων, ἡ ὁποία παρὰ τὴν μορφικὴν αὐστηρότητά της—κατανομὴ ὁμοιοσχήμων μορφῶν ἑκατέρωθεν τοῦ κατακορύφου ἄξονος συμμετρίας—δὲν φθάνει μέχρι τῆς γεωμετρικῆς αὐστηρότητος, ἥτις προϋποθέτει πλήρη ταύτισιν τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ ἄξονος μορφῶν. Οὕτω διαπιστοῦμεν διαφοροποίησιν τῆς συμμετρίας τῶν ὄψεων καὶ ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των σύνθεσιν κινουμένην ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς σαφοῦς διακρίσεως ἀξόνων, πλὴν ὅμως κατὰ τρόπον διακριτικὸν πλήρη γραφικότητος καὶ ἀφελείας ἀπομακρυνούσης ἀπὸ τὴν ξηρότητα καὶ τὴν ἀκαμψίαν τῆς αὐστηρᾶς γεωμετρικῆς συμμετρίας καὶ τῆς γεωμετρικῆς μορφῆς. Αἱ παρεκκλίσεις αὗται ἐκ τῆς συμμετρίας, πραγματοποιούμεναι ἐπὶ τῆς τραχείας ὑφῆς τῶν λευκῶν καὶ γυμνῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων καὶ τῶν θόλων, συνθέτουν τὴν «ζωντανότητα» καὶ τὴν ἀνεξήγητον χάριν τῶν μεταβυζαντινῶν αἰγαιοπελαγιτικῶν μνημείων. Διὰ τῶν ὀλίγων, τῶν ἐλαχίστων συνήθως ἀνοιγμάτων, τὸ θάμβος τοῦ ἰσχυροῦ φωτὸς παραμένει ἔξω τῶν περικλείστων χώρων τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, φθάνον εἰς τὸ ἐσωτερικόν των ἀδύνατον καὶ μελιχρόν, θωπεῦον τὰς εἰκόνας καὶ διαχέον παντοῦ τὸν τόνον τῆς ἁγιότητος καὶ μειλιχιότητος. Τὸ κατανυκτικόν των ἐσωτερικόν, πλῆρες ἐκφραστικῆς λιτότητος, ὑποβάλλει γνησίαν θρησκευτικὴν συγκίνησιν εἰς κάθε ἄτομον, καὶ τὸ πλέον ἀδιάφορον, κυριαρχοῦν καὶ ἐπιβαλλόμενον ὡς κύριον καὶ καίριον γνώσμα τῆς ἀτμοσφαίρας των. Ἡ διάχυτος γραφικότης, εἴτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἐκκλησιῶν εὑρίσκεταί τις, εἴτε τὰς θεωρεῖ ἐκ τῶν ἔξω, βεβαιώνει τὴν παρουσίαν της διὰ τῆς μυστικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀνεξηγήτου χάριτος τῆς μετατρεπούσης τὴν γεωμετρικὴν συμβατικότητά των εἰς πλαστικὴν ἀλληγορίαν. Οὕτως ἡ γραφικότης παραμένει ἡ θελκτικὴ περιοχὴ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνθεῖ ἡ μεταβυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ αἰσθητικὴ παράδοσις τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου μονὴ Χοζοβιωτίσσης Ἀμοργοῦ. Ἡ λιθίνη κλῖμαξ εἶναι μετανενεστέρα, τῆς ἀνόδου γινομένης ἄλλοτε διὰ κινητῆς ξυλίνης ἀνασυρομένης.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν αἰγαιοπελαγιτικῶν ἐκκλησιῶν σπανιώτατα συναντῶμεν τοιχογραφίας, ἐνῶ εὑρίσκομεν πολυαρίθμους καὶ πολλάκις καλὰς παλαιὰς εἰκόνας ἐπὶ τέμπλων, ἐπὶ προσκυνηταρίων ἢ ἀνηρτημένας ἐπὶ τοίχων. Ἡ ἔλλειψις τοιχογραφιῶν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν πενίαν τῶν νησιωτῶν. Ἐπίσης συναντῶμεν ἐνδιαφέροντα ξυλόγλυπτα τέμπλα καὶ μαρμάρινα μανουάλια.

Εἰς ὑστάτην καὶ συνολικὴν θεώρησιν εὐρυτέρας ἀξιολογήσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῆς αἰγαιοπελαγιτικῆς μεταβυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς σχολῆς, τῶν πλήρων ταπεινότητος καὶ ἁγιωσύνης, διαπιστοῦμεν: τὴν προσήλωσιν τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς τῶν ἁπλῶν καὶ εὐλαβῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀστείρευτον πηγὴν τῆς παραδόσεως, τῆς διαρκῶς ἐμπνεούσης καὶ ὑποβαλλούσης γονίμους ἰδέας· τὴν δημιουργίαν τόπων λατρείας ἐμψυχουμένων ὑπὸ τῆς ἀγαπώσης καὶ πιστευούσης ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ διὰ τοῦτο πλήρων αἰσθήματος. Δηλαδὴ μνημείων ταπεινῶν μέν, ἀλλ' ἀληθῶν «σκευῶν ἐκλογῆς», ἐκφραζόντων κατὰ τρόπον συμβολικὸν τὸ ἀπροσμέτρητον τῆς ἀγάπης καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀληθοῦς.

Γ'. Μοναστηριακὴ ἀρχιτεκτονική. Ἡ θρησκευτικὴ μεταβυζαντινὴ αἰγαιοπελαγιτικὴ ἀρχιτεκτονική, ἐκτὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἐμφανίζει καὶ τὴν μοναστηριακὴν μορφήν της. Αἱ μοναὶ τῶν νήσων ἀκολουθοῦν τὴν γενικὴν

Ἐσωτερικὸς ἀνοικτὸς ἄστυλος αἰγαιοπελαγιτικὸς ἐξώστης ἐπικοινωνίας τῶν κελλίων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Μεροβιγλίου Θήρας. (Φωταγραφία διασώζουσα τὴν διάταξιν τῶν κελλίων κατὰ τὸ ἔτος 1937, ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ ἀρχείου Δ. Βασιλειάδη).

διάταξιν τῶν μοναστηρίων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἐμφανίζουσαι φρουριακὸν χαρακτῆρα καὶ κλειστὸν ἐν κατόψει σχῆμα κυμαινόμενον ἀπὸ τοῦ τετραγώνου καὶ ὀρθογωνίου μέχρι τοῦ πενταπλεύρου, τριγωνικοῦ ἢ καὶ τοῦ ἐντελῶς ἀκανονίστου. Τὸν περίβολον τῶν μονῶν ἀποτελοῦν τὰ μοναστηριακὰ κτίσματα ἐν ἐπαφῇ ᾠκοδομημένα, ἔχοντα πρὸς τὰ ἔξω ἐλάχιστα μικρὰ παράθυρα ὑψηλὰ τοποθετημένα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους (εἰκ. 12), ἀκριβῶς ὡς συμβαίνει μὲ τὰς οἰκίας τῶν ὀχυρῶν οἰκισμῶν τῶν νήσων. Ἰδιότυπον συνολικῶς σχέδιον μονῆς συναντῶμεν εἰς τὴν Χοζοβιώτισσαν Ἀμοργοῦ (εἰκ. 13), ὅπου δὲν ἔχομεν πλέον τὸ τυπικὸν κλειστὸν σχῆμα, ἀλλὰ τὴν στενοεπιμήκη διάταξιν τῶν κτισμάτων τῶν ἀναπτυσσομένων κατὰ τὴν παρυφὴν ἀποκρήμνων βράχων, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου παρὰ τὰ Καλάβρυτα, τὰς μονὰς καὶ τὰ ἀσκητήρια τῆς Γορτυνίας κ.λ.π.

Ἡ τοποθέτησις τοῦ καθολικοῦ ἑκάστης μονῆς γίνεται συνήθως εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς αὐλῆς, κατὰ τὸν καθιερωμένον βυζαντινὸν τρόπον, ἐν τούτοις ὅμως ὑπάρχουν παραδείγματα αἰγαιοπελαγιτικῶν μοναστηρίων τὰ ὁποῖα ἔχουν τὸν ναὸν ἐντεταγμένον εἰς μίαν τῶν πλευρῶν τῆς αὐλῆς, προφανῶς κατὰ δυτικὴν ἐπίδρασιν.

Τὰ κελλία διατάσσονται συνήθως εἰς δύο ὀρόφους ἐπικοινωνοῦντα ὁτὲ μὲν διὰ κιονοστηρίκτων τοξωτῶν στοῶν, ὁτὲ δὲ δι' ἀστύλων ἀνοικτῶν ἐξωστῶν (εἰκ. 14). Οἱ ἄστυλοι ἐξῶσται τῶν αἰγαιοπελαγιτικῶν μοναστηρίων δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται, ὡς νομίζεται, ἐξαιρέσεις, ἀλλὰ κανὼν διαμορφωθεὶς ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἄνευ κιόνων ἐξώστου τῆς αἰγαιοπελαγιτικῆς κοσμικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Κύριον καὶ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς αἰγαιοπελαγιτικῆς μοναστηριακῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀποτελεῖ ἡ ὁριζοντία κατασκευὴ καλύψεως, δηλαδὴ τὸ δῶμα. Βεβαίως κατὰ τὴν στέγασιν τῶν διαφόρων μοναστηριακῶν κτισμάτων χρησιμοποιεῖται εἰς ἀρκετὴν ἔκτασιν καὶ ὁ θόλος, σχεδὸν

πάντοτε ὅμως δὲν εἶναι ὁρατός, κρυπτόμενος ὑπὸ τὸ ἐπικαλῦπτον αὐτὸν δῶμα. Εἰς τὰς μεγαλυτέρας αἰγαιοπελαγιτικὰς μεταβυζαντινὰς μονάς, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν πληρεστέραν ἀρχιτεκτονικὴν συγκρότησιν—διότι ὑπάρχει καὶ πλῆθος «μικρομονάστηρων» ἀτελῶς καὶ ἐλλιπῶς συγκεκροτημένων—συναντῶμεν τοὺς περισσοτέρους ἐκ τῶν κυριωτέρων χώρων τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν λειτουργίαν των, τοὺς ἀπαντωμένους καὶ εἰς τὰ μοναστήρια τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὡς εἶναι οἱ πυλῶνες, τὰ κελλία, αἱ στοαὶ καὶ αἱ κλίμακές των, τὰ ἀποχωρητήρια, αἱ τράπεζαι μετὰ τῶν μαγειρείων των, αἱ κινστέρναι καὶ αἱ κρῆναι, τὰ διάφορα ἐξωμοναστικὰ κτίρια, ὡς πλυντήρια, νεκρικοὶ ναΐσκοι κ.λ.π. Τὰ κτίσματα ταῦτα διαμορφοῦνται ἐν γένει συμφώνως πρὸς τὴν μεταβυζαντινὴν αἰγαιοπελαγιτικὴν κοσμικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἐπιπεδοστέγων οἰκοδομημάτων, ἤτοι ἡ διάρθρωσις τῶν κατόψεων καὶ τομῶν των καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισίς των ἐπηρεάζεται ἀποφασιστικῶς ἐκ τοῦ τρόπου στεγάσεως, δηλαδὴ τοῦ δώματος κατὰ κύριον λόγον καὶ τοῦ γυμνοῦ ἄνευ κεράμων θόλου. Ὥστε καὶ ἐνταῦθα, εἰς τὴν μοναστηριακὴν ἀρχιτεκτονικήν, ὁ διαφορισμὸς μεταξὺ αἰγαιοπελαγιτικοῦ καὶ ἠπειρωτικοῦ ὕφους ἐκφράζεται καὶ πάλιν διὰ τοῦ δώματος καὶ τοῦ γυμνοῦ θόλου ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῆς ξυλίνης κεραμοσκεποῦς στέγης καὶ τοῦ κεραμοσκεποῦς θόλου ἀφ᾽ ἑτέρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. H. Fletcher — S. Kitson, The churches of Melos, The Annual of the British School at Athens, II (1895-6), σ. 155-168. Γ. Σωτηρίου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Κυθήρων, σ. 15-17, ἀνάτυπον Κυθηραϊκῆς Ἐπιθεωρήσεως, Α΄ (1923). Τοῦ αὐτοῦ, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, Ἀθῆναι 1942, Α΄, σ. 502. Π. Μιχελῆ, Αἰσθητικὴ θεώρηση τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης, Ἀθῆναι 1946, σ. 153-154. Ἀν. Ὀρλάνδου, Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ρόδου, Ἀρχεῖον Βυζ. Μνημ. Ἑλλάδος, ΣΤ΄ (1948), τεῦχ. 1, σ. 61-70, 82-87, 107-110. Ἄρη Κωνσταντινίδη, Ξωκκλήσια τῆς Μυκόνου, Ἀθῆναι 1953, σ. 1-41. Δ. Κωνσταντινίδη, Ἡ ἰδιότυπος μορφὴ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς μονῆς Παναχράντου ἐν Ἄνδρῳ, Τεχνικὰ Χρονικά, ΛΑ΄ (1954), τεῦχ. 363-364, σ. 241-245. Δ. Βασιλειάδη, Ἡ ἀξονικὴ τοξοστοιχία στὴν αἰγαιοπελαγίτικη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονική, Τεχνικὰ Χρονικά, ΛΒ΄ (1955), τεῦχ. 369-370, σ. 114-117. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰσαγωγὴ στὴν αἰγαιοπελαγίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική, Ἀθῆναι 1955, σ. 30-34, καὶ εἰκ. 29-42, 46, 62, 63. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τῆς νήσου Κύθνου, ΕΕΒΣ, ΚΗ΄ (1958), σ. 324-361. Τοῦ αὐτοῦ, Συμβολὴ εἰς τοὺς τρουλλοκαμάρους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος, ΕΕΒΣ. Λ΄ (1960), σ. 168-193. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ἀχειροποίητο σύμπλεγμα τῆς Παραπορτιανῆς Μυκόνου, ἐν περ. Ἀρχιτεκτονική, Ε΄ (1961), τεῦχ. 27, σ. 29-36, καὶ ἀνάτυπον. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀρχιτεκτονικὰ σημειώματα — Ἡ «Χώρα» τῆς Ἄνδρου, περιοδ. Ἀρχιτεκτονική, Ε΄ (1961), τεῦχ. 30, σ. 30, καὶ ἀνάτυπον. Τοῦ αὐτοῦ, Γύρω ἀπὸ τίς δίκλιτες μεταβυζαντινὲς βασιλικὲς τῶν Κυκλάδων, Τεχνικὰ Χρονικά, Γεν. ἔκδ., τεῦχ. 211-212 Μαρτ.-Ἀπριλ. 1962, σ. 38-45, καὶ ἀνάτυπον. Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ ἐπιπεδόστεγοι μεταβυζαντιναὶ βασιλικαὶ τῶν Κυκλάδων, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, Β΄ (1962), σ. 319 κ.ἑξ., καὶ μερικὴ δημοσίευσις ἐν Θεολογία, ΛΓ΄ (1962), τεῦχ. Α΄, Ἰαν.-Μαρτ. Ἰωάν. Κουμανούδη, Ἡ λαϊκὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς νήσου Θήρας, Ἀθῆναι 1960, σ. 1-125.

Δ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Αἰγαίων. Υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας, εἷς τῶν τριῶν Οὐρανιδῶν (οἱ ἄλλοι δύο εἶναι οἱ ἀδελφοί του Γύγης ἢ Γύης καὶ Κόττος), συγχεόμενος πρὸς τὸν Βριάρεων (Ἰλ. Α΄, 403). Τὸ ὄνομά του ὑποδηλοῖ ἴσως, ὅτι κατὰ τὴν ἀπωτέραν ἀρχαιότητα ἐθεωρεῖτο ὡς θαλασσία θεότης (Αἰγαῖον πέλαγος, Αἰγαῖος Ποσειδών), ἡ δὲ παράστασίς του ὡς ἑκατογχείρου δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχῃ τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τοὺς θαλασσίους πολύποδας. Οἱ Οὐρανίδαι ἐφέροντο ὡς πολεμήσαντες τοὺς Τιτᾶνας καὶ ἐξασφαλίσαντες τὴν νίκην τοῦ ὑπὸ τὸν Δία πανθέου.

Αἴγειος. (Κ. Διαθήκη). Ἐξ αἰγός, Ἑβρ. ια΄ 37.

Γ. Α. Γ.

Αἰγεύς. Υἱὸς τοῦ Πανδίωνος καὶ τῆς Πυλίας, ἀδελφὸς τῶν Πάλλαντος, Νίσου καὶ Λύκου, πατὴρ τοῦ Θησέως ἐκ τῆς Αἴθρας καὶ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀποκτήσει υἱὸν ἐκ τῶν δύο πρώτων συζύγων του Μήτας καὶ Χαλκιόπης, ἀπέδωσε τοῦτο εἰς τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ δὲ τὴν ὀργήν της, εἰσήγαγε τὴν λατρείαν της εἰς τὰς Ἀθήνας (Παυσ. Ἑλλ. Περιηγ. 1, 14, 7). Φοβούμενος ὡσαύτως, ὅτι ἡ βασιλεία θὰ περιήρχετο εἰς τοὺς Παλλαντίδας, ἤτοι τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του Πάλλαντος, συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Τοῦτο ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ καμμίαν γυναῖκα προτοῦ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν χρησμὸν τοῦτον, διῆλθε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Τροιζῆνος τῆς Ἀργολίδος καὶ ἠρώτησε σχετικῶς τὸν φίλον του Πιτθέα, υἱὸν τοῦ Πέλοπος καὶ σοφὸν βασιλέα. Οὗτος κατενόησε τὸν χρησμόν, μεθύει τὸν Αἰγέα, τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὴν κλίνην τῆς θυγατρός του Αἴθρας, ὅπου καὶ τὸν συζευγνύει μετ᾽ αὐτῆς. Τὴν ἰδίαν ὅμως νύκτα συνῆλθε μετ᾽ αὐτῆς καὶ ὁ θεὸς Ποσειδῶν (Πλουτ. Θησ. Γ΄ 2, ΣΤ΄ 3, Παυσ. Ἑλλ. Περιηγ., 11, 33, 1). Ἀναχωρήσας εἰς Ἀθήνας, ἔθεσε κάτω ἀπὸ μέγαν λίθον τὸ ξίφος καὶ τὰ σανδάλιά του καὶ παρήγγειλεν εἰς τὴν ἔγκυον Αἴθραν, ἐὰν τὸ τέκνον των ἦτο ἄρρεν, νὰ σηκώσῃ τὸν μέγαν λίθον, ἐὰν ἠδύνατο, ὅταν θὰ ἠνδροῦτο, νὰ λάβῃ τὰ τεθέντα ὑπ᾽ αὐτὸν σύμβολα καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν εὕρῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, συστήσας εἰς αὐτὴν νὰ τὰ κρατήσῃ ὅλα μυστικά, διότι ἐφοβεῖτο τοὺς Παλλαντίδας, ἤτοι τοὺς πεντήκοντα υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του Πάλλαντος, οἵτινες τὸν περιεφρόνουν, ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος (Πλουτ. Θησ. Γ΄ 3, Παυσ. Ἑλλ. Περιηγ. I 27, 8). Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας ὁ Αἰγεὺς ἵδρυσε πλησίον τοῦ οἴκου του τὸ Δελφίνιον, ἤτοι ναὸν πρὸς τιμὴν

ΑΙΓΕΥΣ καὶ Θέμις, ἐξ ἀττικοῦ ἀγγείου.

τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔλαβε μέρος εἰς τὰ Παναθήναια ὁ υἱὸς τοῦ Μίνωος Ἀνδρόγεως καὶ φίλος τῶν Παλλαντιδῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐνίκησεν εἰς ὅλα τὰ ἀγωνίσματα, κατ᾽ ἄλλους μὲν ἐμισήθη ὑπὸ τῶν Παλλαντιδῶν καὶ ἐφονεύθη ὑπ᾽ αὐτῶν, κατ᾽ ἄλλους δὲ τοῦ ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Αἰγέως ἡ ἐξόντωσις τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐθανατώθη. Ὁ Μίνως, πρὸς ἐκδίκησιν, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, κατέλαβε πρῶτον τὰ Μέγαρα καὶ κατόπιν ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πολιορκία παρετείνετο ἐπὶ πολύ, παρεκάλεσε τὸν πατέρα του Δία νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐμαστίζοντο τότε ὑπὸ ἐπιδημίας καὶ λιμοῦ καὶ ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τί ἔπρεπε νὰ κάμουν, ἐκεῖνο δὲ ἀπήντησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσουν εἰς τὸν Μίνωα τὴν ἱκανοποίησιν ἣν θὰ ἐζήτει. Οὕτως ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στέλλουν κατ᾽ ἔτος (κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον ἀνὰ πᾶν ἔννατον ἔτος) ὡς φόρον εἰς τὸν Μίνωα, πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του Ἀνδρόγεω, ἑπτὰ νέους καὶ ἑπτὰ νέας, ὡς βορὰν τοῦ Μινωταύρου (Πλουτ. Θησ., XV 6). Ὅταν ἠνδρώθη ὁ Θησεύς, ἀνεσήκωσε τὸν βράχον, παρέλαβε τὰ ὑπ᾽ αὐτὸν τεθέντα σύμβολα τοῦ πατρός του καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὰς Ἀθήνας, φονεύσας καθ᾽ ὁδὸν τὸν Περιφήτην, τὸν Σίνην, τὸν Κρομμυώνιον κάπρον, τὸν Κερκυῶνα καὶ τὸν Προκρούστην. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ πατήρ του εἶχεν σύζυγον τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος παιδοκτόνον Μήδειαν, ἥτις εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ τοῦ Αἰγέως ἕνα υἱόν, τὸν Μῆδον. Αὕτη, ἀναγνωρίσασα τὸν Θησέα καὶ ἐνδιαφερομένη διὰ τὸν υἱόν της, ἔπεισε τὸν Αἰγέα νὰ τὸν δηλητηριάσῃ εἰς γεῦμα προτοῦ τὸν ἀναγνωρίσῃ. Οὗτος ὅμως τὸν ἀνεγνώρισεν ἐγκαίρως ἐκ τοῦ ξίφους του καὶ αὐτὸν μὲν ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως ὡς υἱὸν καὶ διάδοχόν του καὶ τοῦ παρεχώρησε μέρος τῆς βασιλείας του, τὴν δὲ Μήδειαν ἐξεδίωξεν, ἐπανελθοῦσαν

εἰς τὴν Κολχίδα μετὰ τοῦ υἱοῦ της Μήδου. Πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ θρόνου, ὁ Θησεὺς στρέφεται κατὰ τῶν Παλλαντιδῶν καὶ φονεύει τινὰς ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς τρέπει εἰς φυγήν. Ἔπειτα συλλαμβάνει τὸν ταῦρον τοῦ Μαραθῶνος καὶ τὸν θυσιάζει πρὸς τιμὴν τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος (Πλουτ. Θησ. VIII, XIV, σ. 4-6, Ἀπολλ. Βιβλ. Γ' 16, 1-2, Hygin. Fab. XXXVIII). Μετ' ὀλίγον, ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Μίνωος νὰ ζητήσουν διὰ τρίτην φορὰν τὸν ἐτήσιον φόρον διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀνδρόγεω. Ὁ Θησεὺς συγκινεῖται καὶ προσφέρεται αὐθορμήτως νὰ συνοδεύσῃ καὶ σώσῃ τοὺς ἑπτὰ νέους καὶ ἑπτὰ νέας καὶ ὑπόσχεται νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν σκληρὸν αὐτὸν φόρον. Ὁ Αἰγεὺς τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην καὶ τοῦ παραδίδει δύο ἱστία, ἓν λευκὸν καὶ ἓν μέλαν, μὲ τὴν παραγγελίαν ὅπως ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ὑψώσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ὅταν πλησιάσῃ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς, τὸ μὲν λευκὸν ἐὰν ἐπιστρέψῃ νικητής, τὸ δὲ μέλαν ἐὰν φονευθῇ, ὡς σημεῖον πένθους. Ὁ Θησεὺς ὅμως, ἕνεκα τῆς χαρᾶς του διὰ τὸν νέον του θρίαμβον, ἐλησμόνησε νὰ ὑψώσῃ τὸ λευκὸν ἱστίον ὅταν ἔφθανεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς, ὁ δὲ πατήρ του, ὅταν εἶδε τὸ πλοῖον μὲ τὸ μέλαν ἱστίον, ἀπηλπίσθη καὶ ἐρρίφθη ἐκ τῆς κορυφῆς ἑνὸς βράχου εἰς τὴν θάλασσαν (Πλουτ. Θησ. XIX-XXII 8-10, Παυσ. Ἑλλ. Περιηγ. I 22, 4-5), πρὸς τιμήν του δὲ ἡ θάλασσα ἐντὸς τῆς ὁποίας ηὐτοκτόνησεν, ὠνομάσθη Αἰγαῖον πέλαγος. Πρὸς τιμήν του ἐπίσης ὠνομάσθη Αἰγηῒς καὶ μία ἐκ τῶν δέκα φυλῶν. Ὁ Αἰγεὺς ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἥρως αὐτῶν, εἰς δὲ τὴν Ἀγορὰν εἶχε στηθῆ τὸ ἄγαλμά του. Ἐκ τοῦ μύθου τοῦ Αἰγέως εἶχον ἐμπνευσθῆ καὶ συνθέσει τραγῳδίας ὁ μὲν Σοφοκλῆς τὸν «Αἰγέα», ὁ δὲ Εὐριπίδης, τὸν «Αἰγέα» καὶ τὴν «Μήδειαν» εἰς τὰς γενικάς της γραμμάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. P. Decharme, Μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, μετάφρ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ἀθῆναι 1926, σ. 541, 543-545.

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Αἰγιαλείας, Ἐπισκοπή. Βλ. Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας, Μητρόπολις.

Αἰγίδιος. Ἀββᾶς, ἅγιος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀποθανὼν περὶ τὸ 720. Ὁ τάφος του εὑρίσκετο εἰς τὴν περίφημον γαλλικὴν μονὴν τοῦ St Gilles, τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτής. Κατὰ τὰς ἀμφιβόλου ἱστορικότητος συναξαριακὰς πηγάς, ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Προβηγκίαν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου λόγῳ τῶν θαυματουργικῶν ἐκ Θεοῦ ἱκανοτήτων του, ζήσας ἐκεῖ ὡς ἀναχωρητής. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ἐγένετο καὶ ἐκεῖ γνωστός, διὸ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ τὸ προαναφερθὲν κοινόβιον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Τὰ δύο, φανταστικὰ ἐν πολλοῖς, συναξάριά του, εὑρηνται εἰς Act. SS. Sept., I, σ. 299-303 καὶ An. Boll. VIII (1889), σ. 103-120. Βλ. ἐπίσης, F. Boulard, St Gilles, Rambouillet, 1933.

Αἰγίδιος. Ὁ ἐξ Ἀσσίζης. Μακάριος τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ἀκολούθων καὶ μυστῶν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέθη περὶ τὸ 1208. Ἐπραγματοποίησε μακρὰς προσκυνηματικὰς καὶ ἱεραποστολικὰς περιοδείας εἰς Ῥώμην, Ἅγιον Ἰάκωβον τῆς Compostella, Ἁγίους Τόπους καὶ Τυνησίαν, κατόπιν δὲ ἀπεσύρθη εἰς Monteripido, παρὰ τὴν Περουγίαν, ὅπου διῆλθε πλήρη ἐκστασιακῶν βιωμάτων ἀσκητικὸν βίον, ἀποκληθεὶς διὰ τοῦτο «ἀδελφὸς τῆς μεγάλης θεωρίας». Ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ1262. Τὰ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα «Χρυσᾶ Ἔπη» (Dicta Aurea), κατὰ τὸ πλεῖστον λίαν σπινθηροβόλα, λογίζονται ὡς πολύτιμος καρπὸς τῆς φραγκισκανῆς μυστικῆς διδασκαλίας (Dicta B. Aegidii Assisiensis, ἐν Bibliotheca Franciscana Ascetica Medii Aevi, 3, Quaracchi 1905). Σώζεται τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν μοναστὴν Λέοντα συναξάριόν του, ὑπὸ δύο μορφάς, μίαν ἐκτενῆ καὶ ἄλλην βραχυτέραν (Analecta Francisc., 3, Quaracchi 1897, σ. 74-115 καὶ L. Lemmens, Scripta Fr. Leonis, Quaracchi 1901, σ. 37-63).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. W. Seton, Blessed Gilles of Assisi, Manchester 1918.

Αἰγίδιος. Ὁ ἐν Santarêm. Ὅσιος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (περὶ τὸ 1184-1265). Ἦτο Πορτογάλος τὴν καταγωγὴν καὶ προήρχετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου. Καίτοι εἶχεν ἔφεσιν ἐκ νεαρωτάτης ἡλικίας πρὸς τὸ κληρικὸν στάδιον, ἐξετροχιάσθη λόγῳ τῆς θερμῆς καὶ ἀνησύχου ἰδιοσυγκρασίας του εἰς ἄσωτον ζωήν. Μεταβὰς εἰς Παρισίους διὰ νὰ σπουδάσῃ ἰατρικήν, ἠσχολήθη μετὰ πάθους εἰς τὴν νεκρομαντείαν, ἀπέκτησε δὲ ἐνωρὶς μεγάλην φήμην εἰς τὸν ἀποκρυφιστικὸν τοῦτον τομέα. Μία, ὅμως, ἐπιμόνως ἐνοχλοῦσα αὐτὸν ὀπτασία τὸν ὡδήγησεν εἰς ἀνάνηψιν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν. Ἀφοῦ ἐσπούδασε θεολογίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κήρυγμα, ἔχων ὡς ὁρμητήριόν του τὴν εἰς Santarêm μονήν, ὅπου διεκρίθη καὶ διὰ μεγάλην ἀσκητικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. EC, V, σ. 141.

Αἰγίδιος. Ὁ Ῥωμαῖος. (1243 εἰς Ῥώμην - 1316 εἰς Ἀβινιόν). Εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων μαθητῶν Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου καὶ στυλοβατῶν τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας, ἀποκληθεὶς «Doctor Fundatissimus». Παλαιαὶ μαρτυρίαι ἀναφέρουν, ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς περιφήμου ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῶν Κολόννα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον. Ἀκολουθήσας ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τὴν μοναστικὴν σταδιοδρομίαν, ἐσπούδασεν εἰς Παρισίους, ἀκολούθως δὲ ἐδίδαξεν ἐκεῖ ὡς καθηγητής, προκαλῶν τὸν θαυμασμὸν εἰς τοὺς ἀκροατάς του λόγῳ τῆς μεγάλης θεολογικῆς σοφίας του. Παραλλήλως, τὸ αὐγουστινιανὸν μοναχικὸν τάγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκε, τὸν ἐτίμησε μὲ ὑψίστας διακρίσεις, ἀνακηρῦξαν αὐτὸν ἐπίσημον διδάσκαλόν του καὶ γενικόν. Τὸ δεύτερον αὐτὸ ἀξίωμα ὁ Αἰγίδιος κατέλιπε τὸ 1295, γενόμενος ἀρχιεπίσκοπος Bourges. Ἀπὸ τὴν νέαν αὐτὴν θέσιν του, ἀνέπτυξε σοβαρὰν ἐκκλησιαστικὴν καὶ θεολογικὴν δραστηριότητα, ἀναδειχθεὶς ὁ κατ' ἐξοχὴν σύμβουλος τοῦ πάπα Βονιφατίου Η' καὶ λαβὼν μέρος πρωταγωνιστοῦ εἰς ἀρκετὰς συνόδους.

Ὁ Αἰγίδιος συνέγραψε πληθὺν ἔργων, ἄνω τῶν 60 (βλ. G. Bruni, Le opere di Egidio R., Firenze 1936), ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλέον βαρύτιμα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) De erroribus philosophorum. 2) Τὰ ὑπομνήματά του εἰς τὸν Ἀριστοτέλη. 3) Commentarium in I, II, III Sententiarum. Τοῦ ὑπομνήματος τούτου τὸ β' μέρος θεωρεῖται ὡς τὸ κορυφαῖον θεολογικὸν ἔργον τοῦ Αἰγιδίου. 4) De ecclesiastica sive summi pontificis potestate, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν πηγὴν ἐμπνεύσεως τῆς βούλας τοῦ πάπα Βονιφατίου «Unam Sanctam», τῆς ἐξαιρούσης τὴν πολιτικὴν δικαιοδοσίαν τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην.

Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου τούτου στοχαστοῦ τῆς δυτικῆς χριστιανωσύνης ἀποτελεῖ ἀμάλγαμα τῶν βασικῶν καταβολῶν τῆς σκέψεως τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Αὐγουστίνου, περιέχον ὅμως καὶ αἰσθητότατον ποσοστὸν πρωτοτύπου καὶ ρηξικελεύθου σκέψεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. EC, V, σ. 138-41. LTK, I, σ. 193.

Αἰγιμιός. Ἢ Αἰγίμιος. Υἱὸς τοῦ γενάρχου τῶν Δωριέων Δώρου, πατὴρ τοῦ Δύμαντος καὶ τοῦ Παμφύλου, βασιλεύς, ὁδηγὸς καὶ προστάτης τῶν Δωριέων κατὰ τὴν διασπορὰν αὐτῶν. Οὗτος ἐπέβαλε καὶ διέδωσε τὰ ὀνόματα «Ἑλλὰς» καὶ «Ἕλληνες» εἰς ἅπασαν τὴν ἀπὸ τοῦ Αἵμου μέχρι τῆς Κρήτης ἐκτεινομένην χώραν. Πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν καὶ ἐκπεσὼν τῆς βασιλείας, καλεῖ εἰς βοήθειάν του τὸν Ἡρακλέα, ὅστις σπεύδει πρὸς αὐτόν, φονεύει τὸν βασιλέα των Κόρωνον, ἐκδιώκει τοὺς Λαπίθας ἐκ τῆς χώρας του καὶ ἐγκαθιστᾷ πάλιν εἰς τὸν θρόνον του τὸν Αἰγιμιὸν (Πινδ. Πυθ. I 64 [124], V 70 [96], Ἀπολλοδ. Βιβλ. II 7, 7, Διοδ. Σικελ. Βιβλ IV 37, 3). Ἐξ εὐγνωμοσύνης κατόπιν πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν βοήθειάν του ταύτην, ὁ Αἰγιμιὸς υἱοθέτησε τὸν υἱὸν τοῦ ἥρωος Ὕλλον καὶ διένειμε τὸ βασίλειόν του εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς δύο υἱούς του Δύμαντα καὶ Πάμφυλον, ἐξ ὧν κατήγοντο καὶ ἔλαβον τὰ ὀνόματά των αἱ τρεῖς φυλαὶ τῶν Δωριέων, ἤτοι τῶν Ὑλλέων, Δυμάνων καὶ Παμφύλων (Στράβ. Γεωγρ. IX 10, σ. C 427). Ὁ Ἡρόδοτος (Ἱστορ. I 56) ἀναφέρει, ὅτι ἐπιέζετο ὑπὸ τῶν Καδμείων καὶ ὄχι ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν. Ἀναφέρει ἐπίσης, ὅτι ἡ ἀρχικὴ κοιτὶς τῶν Δωριέων ἦτο ἡ Φθιῶτις, ἤτοι ἡ Ἀρχαία Φθιῶτις τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ Ἡρακλεῖδαι ἔκαμαν πέντε μεγάλας ἐξορμήσεις (καθόδους), ὡς ἀναφέρουν οἱ μυθογράφοι, καὶ κατὰ μὲν τὰς τέσσαρας διεσπάρησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἐπέτυχον νὰ ἐγκατασταθοῦν καὶ εἰς τὰς κληρονομικάς των κτήσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον (Ἡροδ. Ἱστορ. Α' 56).

Β. Ι. Κ.

Αἴγινα. Θυγάτηρ τοῦ Ἀσωποῦ, ποταμοῦ ῥέοντος πλησίον τῆς Φλίας τῆς Ἀργολίδος, καὶ μήτηρ τοῦ Αἰακοῦ (Διοδ. Σικ. Βιβλ. IV 72, 2, Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. II 5, 2). Ὁ Ζεύς, μεταμορφωθεὶς εἰς ἀετόν, ἀνήρπασε καὶ μετέφερεν αὐτὴν εἰς τὴν νῆσον Οἰνώνην ἢ Οἰνοπίαν, ἥτις ἔκτοτε μετωνομάσθη πρὸς τιμήν της εἰς Αἴγιναν. Ἐκεῖ, ἐκ τῆς ἑνώσεώς της μετὰ τοῦ Διός, ἐγεννήθη ὁ Αἰακός, ὁ πατὴρ τοῦ Πηλέως, τοῦ Τελαμῶνος καὶ τοῦ Φώκου καὶ πάππος τοῦ Ἀχιλλέως, γενόμενος μετὰ θάνατον δικαστὴς τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἅδην (Πινδ. Νεμ. VIII 6-7 [10-14], Ἰσθμ. VIII 16-25 [36-56], Πλάτ. Γοργ. 526 Β-Ε, Ἀπολλοδ. Βιβλ. III 12, 7).

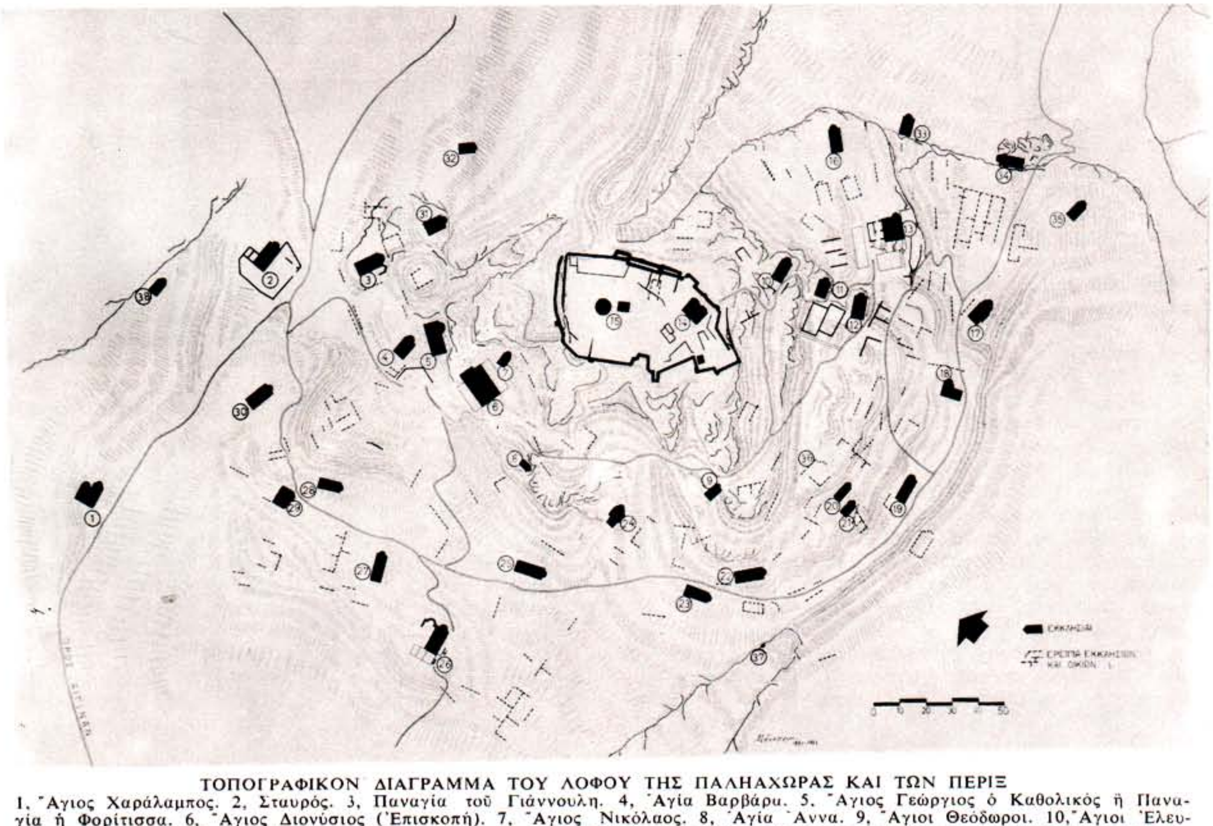
Β. Ι. Κ.

Αἴγινα — Παλιαχώρα. (**Ἱστορία — Μνημεῖα**). Τὸ πλῆθος τῶν κατεσπαρμένων ἢ ἐντετειχισμένων εἰς τοὺς ναοὺς τῆς, πλησίον καὶ ὕπερθεν τοῦ λιμενίσκου τῆς Σουβάλας, Παλιαχώρας ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ ἡ ἄποψις τοῦ Chandler ὡδήγησαν τοὺς παλαιοτέρους ἐρευνητὰς εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἡ ἀρχαία Οἴα ἢ Οἴη, ὅπου οἱ Αἰγινῆται ἐλάτρευον τὰ διαρπαγέντα ἐξ Ἐπιδαύρου ξόανα τῆς Δαμίας καὶ Αὐξησίας (Δήμητρος καὶ Περσεφόνης). Τὴν παγανιστικὴν λατρείαν διεδέχθη ἡ χριστιανικὴ ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν αὐτῶν μνημείων, ὅπως τοῦτο συνηθίζετο ἄλλωστε, διότι μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἀνευρίσκομεν πλῆθος παλαιοχριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μετεφέρθησαν ἐκ τῆς μέχρι σήμερον γνωστῆς ἐν Αἰγίνῃ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Βάρδιας. Ἀντιθέτως δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν ἄποψιν, ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου τῆς ἀρχαίας λατρείας ἀνιδρύθησαν κατὰ τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα χριστιανικὰ μνημεῖα, διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθη τὸ πλῆθος τοῦ προσφερομένου ἀρχαίου ὑλικοῦ, συμπληρωθέντος διὰ νέων, συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς νέας λατρείας, ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

Αἱ ὡς ἄνω παρατηρήσεις μᾶς δημιουργοῦν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Παλιαχώρας εἶχε κατοικηθῆ καὶ πρὸ τῆς μετοικήσεως εἰς τὸν λόφον τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας παραθαλασσίου πρωτευούσης τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν παλαιότεροι μελετηταὶ θεωροῦν ὅτι συνέβη κατὰ τὸν Θ' μ. Χ. αἰῶνα, βασιζόμενοι ἐπὶ μαρτυρίας ἑνὸς θρηνητικοῦ ποιήματος, ἀναφερομένου εἰς τὴν καταστροφήν, ἕνεκα ἐπιδρομῆς Σαρακηνῶν πειρατῶν, τῆς περιοχῆς τοῦ Λεγουρικοῦ (Λιγουριοῦ) καὶ τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Δ. Καμπούρογλου, ὁ ὁποῖος ἠσχολήθη ἐπισταμένως μὲ τὴν μελέτην τοῦ ὡς ἄνω θρηνητικοῦ, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ μνημονευομένη ἐπιδρομὴ πειρατῶν ἀναφέρεται κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται ἰδιαιτέρα μνεία καταστροφῆς εἰς τὴν Αἴγιναν. Δυνάμεθα ὅμως νὰ δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν ὅτι, κατὰ τὸν Θ' καὶ ἰδίως τὸν Ι' αἰῶνα, συνεχεῖς πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ ἴσως μία τούτων, ἰδιαιτέρως καταστρεπτικὴ κατὰ τῆς πόλεως, ἠνάγκασαν τοὺς Αἰγινήτας νὰ καταφύγουν εἰς τὸν ἤδη κατοικούμενον καὶ φύσει ὀχυρὸν λόφον τῆς Παλιαχώρας. Καὶ εἰς τὴν νέαν των πρωτεύουσαν οἱ Αἰγινῆται ἔδωσαν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Αἴγινα, τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκομεν εἰς ἔγγραφα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀρκετὰ κακοποιηθέν: Egne, Eguena, Eghenae, Engia, Legena, Leguena, Ligenaë καὶ Ligena.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, οἱ κάτοικοι ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὴν παλαιὰν παραθαλάσσιόν των πρωτεύουσαν, ὥστε ταχέως ἠρημώθη τελείως ἡ Αἴγινα, ἡ ὁποία ἄλλωστε ἀπὸ καιροῦ, μετὰ τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ὑπέστη, εἶχεν ἀπομείνει ταπεινὸν χωρίον, τοῦ ὁποίου αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν εὑρίσκοντο ἐν ἐρειπίοις, λαβοῦσα ὑπὸ τῶν ἐντοπίων τὴν ὀνομασίαν Παλιαχώρα ἢ Παλαιὰ Χώρα (εἰκ. 1).

Ἀπὸ τοῦ Θ' μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐλάχισται εἶναι αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν τύχην τῆς Αἰγίνης ἱστορικαὶ μαρτυρίαι· εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι καὶ ἡ Αἴγινα ἐμαστίζετο ὑπὸ τῆς πειρατείας. Κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, πολλοὶ Αἰγινῆται ἐφονεύοντο ἢ ἐπωλοῦντο ὡς σκλάβοι εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ 826, ἡ Ἁγία Θεοδώρα μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ ἄλλων Αἰγινητῶν κατέφυγον εἰς Θεσσαλονίκην. Τὸ 860 ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Αἰγίνης ὁ Θεόδωρος. Τὸ αὐτὸ ἔτος μνημονεύεται ὁ θάνατος τῆς

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΤΗΣ ΠΑΛΗΑΧΩΡΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ
1, Ἅγιος Χαράλαμπος. 2, Σταυρός. 3, Παναγία τοῦ Γιάννουλη. 4, Ἁγία Βαρβάρα. 5, Ἅγιος Γεώργιος ὁ Καθολικὸς ἢ Παναγία ἡ Φορίτισσα. 6, Ἅγιος Διονύσιος (Ἐπισκοπή). 7, Ἅγιος Νικόλαος. 8, Ἁγία Ἄννα. 9, Ἅγιοι Θεόδωροι. 10, Ἅγιοι Ἐλευθέριος. 11, Ἅγιος Μηνᾶς. 12, Ἁγία Μακρίνα. 13, Ἁγία Κυριακή. 14, Ἅγιος Δημήτριος - Γεώργιος. 15, Κινστέρναι τοῦ κάστρου. 16, Ταξιάρχης Μιχαήλ. 17, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. 18, Ἅγιος Νικόλαος. 19, Ἅγιοι Ἀνάργυροι. 20, Ἁγία Αἰκατερίνη. 21, Κοίμησις Ἁγίας Ἄννης. 22, Ἅγιος Δημήτριος. 23, Κοίμησις Θεοτόκου. 24, Ταξιάρχης. 25, Μεταμόρφωσις. 26, Ἅγιος Εὐθύμιος. 27, Ἅγιος Ἰωάννης Πρόδρομος. 28, Ἅγιος Γεώργιος. 29, Ἅγιος Στέφανος. 30, Ἅγιος Ἀθανάσιος. 31, Ἅγιος Κήρυκος. 32, Ἅγιος Στυλιανός. 33, Ἅγιος Ζαχαρίας. 34, Ἁγία Κρυφτή. 35, Ἅγιος Σπυρίδων ἢ τοῦ Σωτῆρος. 36, Ἐρείπια ναοῦ. 37, Ἀσκητήριον. 38. Ἐρείπια ναοῦ.

Οσίας Ἀθανασίας. Τὸ 879 μνημονεύεται ὁ ἐπίσκοπος Αἰγίνης Θωμᾶς ὡς μετασχὼν τῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος πληροφορούμεθα περὶ τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Αἰγίνης. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χωνιάτου (1187), ὅπου ἐνυπάρχουν λίαν χρήσιμοι πληροφορίαι, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ νῆσος εἶχε πλέον ἀποβῆ καταφύγιον τῶν πειρατῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἐξεπατρίσθησαν διὰ νὰ διασωθοῦν, οἱ ὑπόλοιποι ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ συναδελφωθοῦν μετὰ τῶν πειρατῶν, διδαχθέντες τὰ πονηρὰ αὐτῶν ἔργα.

Μετὰ τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν, ἡ Αἴγινα ἐδόθη, ὁμοῦ μεθ' ἑτέρων λιμένων τοῦ ἑλληνικοῦ βυζαντινοῦ κράτους, εἰς τοὺς Ἑνετούς. Τὸ ἔτος 1204 ὁ Γαλεότος Μαλατέστα, γαμβρὸς τοῦ Antoine - le - Bâtard, κυρίου τῶν Ἀθηνῶν, ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος τῆς Αἰγίνης. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ Αἴγινα προσηρτήθη εἰς τὴν βαρωνίαν τῆς Καρύστου τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ Βονιφάτιος, ἀγνοῶν τὰς συνθήκας, παρεχώρησε τὴν Εὔβοιαν εἰς τοὺς τρεῖς τριτημορίους (terjieri) Λεγοράρον, Γυιβέρτον καὶ Ραβαννού. Κατὰ τὰ ἔτη 1290–1296, ἀναφέρεται ὡς αὐθέντης τῆς Καρύστου (Castel - Rosso) καὶ τῆς Αἰγίνης ὁ Ὄθων de Cicon, τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Ἁγνή, δέσποινα τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Καρύστου, ὑπανδρεύθη, τὸ 1296, τὸν Βονιφάτιον τὸν Οὐηρωναῖον (Μπονιφᾶτσον ντὰ Βερῶνα), ἔγγονον τοῦ Γουλιέλμου Α΄, δοῦσα εἰς αὐτὸν ὡς προῖκα τὴν Αἴγιναν. Τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρούλαν, δέσποιναν Αἰγίνης, Σαλαμῖνος καὶ Καρύστου, ἔλαβεν ὡς σύζυγον ὁ Ἀλφόνσος Φαδρῖγος ὁ Ἀραγώνιος (1317-1338), πρόεδρος τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρίας καὶ γενικὸς Κατεπάνω τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, νόθος υἱὸς τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Β΄. Ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον του ὁ Ἀλφόνσος Φαδρῖγος συνεκέντρωσε στρατὸν καὶ κατηυθύνθη διὰ νὰ παραλάβῃ τὰ κάστρα καὶ τὰ φέουδα, ἅτινα εἶχε λάβει ὡς προῖκα ἐκ τῆς Μαρούλας εἰς Εὔβοιαν, τὴν Κάρυστον καὶ τὸ γειτονικὸν κάστρον τοῦ Ἁρμένου (l' Armena). Κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1318, φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλφόνσος προσεκάλεσεν ἐκ Λυδίας καὶ Ἰωνίας Τούρκους, οἱ ὁποῖοι μὲ εἴκοσι τέσσαρα πειρατικὰ πλοῖα, πρὶν ἔτι ἑνωθοῦν μετ' αὐτοῦ εἰς Πειραιᾶ, ἐκούρσευον τὴν Εὔβοιαν, τὴν Ἀργολίδα καὶ τὰς πλησίον νήσους, αἰχμαλωτίζοντες τοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου. Αἱ αὐθαιρεσίαι ὅμως τῶν Καταλανῶν, αἱ λεηλασίαι καὶ ἡ πειρατεία ἐξώργισαν τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΒ΄, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τὸν καρδινάλιον ἐπίσκοπον Ὠστίας ὅπως ἀποστείλῃ ἐν ὀνόματι του ἀποστολικὰ γράμματα πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας Ἰωάννην Σωράντζον, παρακινῶν αὐτὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ἀλφόνσου καὶ τῶν «ὑπ' αὐτὸν Κατελάνων, υἱῶν τῆς ἀπωλείας». Κατὰ τὴν μάχην, ἡ ὁποία συνήφθη μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Καταλανῶν, ἡττήθη ὁ Ἀλφόνσος καὶ ἠναγκάσθη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1318 νὰ ὑπογράψῃ σύμβασιν, ἡ ὁποία τὸν ὑπεχρέωνεν εἰς ἐκδίωξιν τῶν πειρατικῶν τουρκικῶν πλοίων καὶ εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν καταλανικῶν γαλερῶν. Οἱ Τοῦρκοι πειραταὶ ὅμως εἶχον μάθει πλέον τὴν ὁδὸν καὶ εἶχον διαπιστώσει τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ἀμύνης εἰς τὸν τόπον, ὥστε τὸ ἔτος 1328 ἐπανήρχισαν τὰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς «καὶ ἐλῄζοντο οὐχὶ μόνον τὰ ἐπιθαλάττια χωρία καὶ τὰς νήσους τοῦ κράτους τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βενετῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς κτήσεις τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρίας, διαρπάζοντες τὰ κτήνη καὶ ἀνδραποδιζόμενοι τοὺς κατοίκους» (Τ. Νερούτσου, Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἑταιρ. Δ΄ [1892], σ. 151-152). Ἡ οὕτω πως διαμορφωθεῖσα κατάστασις τῆς πειρατείας τῶν Τούρκων καὶ αἱ προκαλούμεναι καταστροφαὶ εἰς τὰς κτήσεις του ἠνάγκασαν τὸν Ἀλφόνσον Φαδρῖγον νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Ἑνετῶν διὰ τὴν κοινὴν ἄμυναν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφόνσου Φαδρίγου, τὸν διεδέχθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Αἰγίνης καὶ πιθανῶς τῶν ἄλλων αὐτοῦ κτήσεων ὁ πρωτότοκος υἱός του Πέτρος Α΄ Φαδρῖγος ὁ Ἀραγώνιος, κόμις τῶν Σαλώνων (1338-1350). Τὸν Πέτρον Α΄ διεδέχθη εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Φαδρῖγος (1350-1355). Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δὸν Ἰωάννου Φαδρίγου, συμβάντος τὴν 3ην Αὐγούστου 1366, φαίνεται ὅτι τὴν αὐθεντίαν τῆς Αἰγίνης εἶχε λάβει ὁ ἀδελφός του Δὸν Ἰάκωβος Φαδρῖγος, κόμις τῶν Σαλώνων (de la Sola), ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἀρχήν, διότι βλέπομεν ἐπὶ ἐνετικοῦ ἐγγράφου τῆς 6ης Νοεμβρίου 1365 προσαγορευόμενον «dominus castri et insulae Ligena» τὸν τέταρτον ἀδελφὸν Βονιφάτιον (1359-1375), ὁ ὁποῖος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1366 ἐπώλησε τὴν Κάρυστον ἀντὶ 6.000 δουκάτων εἰς τοὺς Ἑνετούς. Τὸ ἔτος 1368, κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Βονιφατίου, ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφον ὡς κύριος τῆς Αἰγίνης ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος διετήρησεν ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῆς Αἰγίνης ἀπὸ τοῦ 1378 μέχρι τοῦ 1385 ἤ, κατ' ἄλλην ἄποψιν, ἀπὸ τοῦ 1374 μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος τὸ ἔτος 1394. Ὁ Ἰωάννης Φαδρῖγος, εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι εἶχε μοιράσει τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Αἰγίνης μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πέτρου Β΄ ἢ ἴσως παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους μόνον δικαιώματά τινα, διότι ἐμφανίζεται καὶ αὐτὸς ὡς κόμις τῆς Αἰγίνης (1376-1380). Δὲν εἶναι ὅμως γνωστὸν πότε καὶ ὑπὸ ποίους τίτλους ἡ Αἴγινα περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Καταλανικῆς οἰκογενείας τῶν Caopena. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἄποψις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Φαδρίγου ἦλθεν εἰς γάμον τὸ ἔτος 1394 μετὰ τοῦ εὐπατρίδου Ἀντωνέλλο Α΄ Καοπένα, υἱοῦ τοῦ αὐθέντου τῆς Ναυπλίας Alioto Α΄. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντωνέλλο Α΄ Καοπένα, ὁ Alioto Β΄ (1418-1440), ἐζήτησε τὸ 1425 τὴν προστασίαν τῆς Ἑνετίας διὰ νὰ διασφαλισθῇ ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἡ νῆσος ἦτο εὔφορος, διότι εἰς τῶν ὅρων, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν οἱ Ἑνετοὶ ἐπ' ἀνταλλάγματι τῆς προσφερομένης προστασίας, ἦτο καὶ ἡ προμήθεια σίτου εἰς τὰς ἑλληνικὰς αὐτῶν ἀποικίας. Βασικὴ προϋπόθεσις ὅμως καὶ ὅρος τῆς αἰτουμένης προστασίας ἦτο ὅτι, ἐφ' ὅσον ἀπέθνησκεν ὁ τελευταῖος δυνάστης τῆς νήσου ἄνευ ἀπογόνων, ἡ νῆσος θὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Ἀντωνέλλο ἀπεβίωσεν ἄτεκνος καὶ τοιουτοτρόπως ἡ Αἴγινα τὸ ἔτος 1451 ὑπετάγη εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Βενετίας. Πρῶτος διοικητής, ραίκτωρ, τῆς νήσου διωρίσθη ὁ Luigi di Nicolò Morosini (22 Αὐγούστου 1451), ἐξαρτώμενος ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Ναυπλίας.

Ἅγιος Γεώργιος ὁ Καθολικὸς
καὶ ἡ ἔμπροσθεν αὐτοῦ «πλάτσα» ἢ «φόρο» τῆς Παληαχώρας.

Τὸ μέγα πλῆθος τῶν Ἑνετῶν διοικητῶν, οἱ ὁποῖοι διεδέχθησαν ἀλλήλους εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου, ὁμοῦ μεθ' ὡρισμένων μαρτυριῶν περὶ τῆς καταπιεστικῆς αὐτῶν συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἐν γένει ἀπροθυμίας μεταβάσεώς των εἰς τὴν νῆσον, ἐξηγεῖ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιπέσει ἀπὸ πάσης ἀπόψεως οἱ κάτοικοι τῆς Παλιαχώρας. Τὸ ἔτος 1462 κατώρθωσαν οἱ κάτοικοι τῆς Παλιαχώρας νὰ ὀχυρώσουν τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου κάστρον διὰ χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑνετῶν ἐπ' ἀντιπαροχῇ εἰς αὐτοὺς τῆς πολυτίμου κάρας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, φυλασσομένης εἰς τὸν ἔμπροσθεν τῆς πλατείας, τοῦ «φόρου» τῆς Παλιαχώρας ἢ καὶ «πλάστας» προσονομαζομένης, ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Φοριτίσσης, ὁ ὁποῖος μετωνομάσθη εἰς Ἅγιον Γεώργιον τὸν καθολικόν. Ἡ ἱστορία τῆς ἐν Παλιαχώρᾳ φυλαττομένης κάρας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἐν συντομίᾳ ἡ ἑξῆς: Ὁ βασιλεὺς Πέτρος ὁ Δ΄ τῆς Ἀραγῶνος ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ ὕπερθεν τῆς Λειβαδιᾶς κάστρου παράρτημα τοῦ ἱπποτικοῦ ἐν Καταλωνίᾳ τάγματος, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Ὠφείλετο δὲ ἡ τιμὴ αὐτὴ εἰς τὸ γεγο-

νὸς ὅτι ἐπὶ τοῦ κάστρου ἐφυλάσσετο ἡ κάρα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἡ ἐπονομαζομένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως notabile reliquia. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τῆς Ἀραγῶνος, τὴν 24ην Ἰουλίου 1381, διέταξε τὸν γενικὸν τοποτηρητὴν αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, ὑποκόμιτα Rochaberti, ὅπως μετακομίσῃ εἰς Ἀραγωνίαν τὴν κάραν. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς μεγάλης τιμῆς, ἧς ἠξιοῦτο ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἐν Καταλωνίᾳ. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ἴσως τὸ 1396, ὑπὸ τῶν Φλωρεντινῶν, ὁ Καταλώνιος δυνάστης τῆς Αἰγίνης ἀνεκόμισεν εἰς τὴν νῆσον τὴν κάραν. Ἀργότερον ὁ βασιλεὺς Ἀλφόνσος ὁ Ε΄ ἐπανέλαβε τὴν ἀπόπειραν ἀποστείλας πρέσβυν, ὅπως παραλάβῃ τὴν κάραν. Καὶ ἡ δευτέρα ὅμως προσπάθεια ἐματαιώθη ἕνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας. Τὸ 1420, ὅτε ἐπεσκέφθη τὴν Παλιαχώραν ὁ Ch. Buondelmonte, ἐφυλάσσετο ἡ κάρα εἰς ναὸν τῆς Παλιαχώρας. Κατὰ τὴν περίοδον ὅμως τῆς Ἑνετοκρατίας, κατόπις διαταγῆς τῆς συγκλήτου, ὁ στρατηγὸς Βεττόρε Καπέλλο ἀνεκόμισε τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐκ τῆς νήσου τὴν 12ην Νοεμβρίου 1462 καὶ τὴν κατέθεσεν εἰς τὸν ἐν Βενετίᾳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μείζονος (San Giorgio Maggiore). Εἰς ἀντάλλαγμα προσεφέρθη εἰς ἕκαστον τῶν ἀρχόντων τῆς Παλιαχώρας τὸ ποσὸν τῶν 100 δουκάτων διὰ τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως.

Κακὸς ὑπολογισμὸς τῶν Ἑνετῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐκπόρθησις τῶν Μεγάρων, κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι, εἰς ἀντίποινα τῆς πράξεως, ἐπετέθησαν ὑπὸ τὸν Κεμὰλ - Ρεΐς τὸ 1502 ἐναντίον τῆς Παλιαχώρας, ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ ἠχμαλώτισαν δισχιλίους κατοίκους. Οὔτε ἡ προσωρινὴ ἅλωσις τῆς Παλιαχώρας δὲν συνέτισε, φαίνεται, τὴν γεραρὰν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν, ὅπως ἀποστείλῃ ἱκανοὺς διοικητὰς εἰς τὴν νῆσον, διότι τὸ 1523 μνημονεύονται παράπονα τῶν κατοίκων ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν ἁρμοστῶν. Εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Παναγίας Φοριτίσσης), τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν, εὑρίσκεται ἐντετειχισμένη ἑνετικὴ ἐπιγραφή, ἀναφερομένη εἰς τὴν τελευταίαν ἐπιθεώρησιν τοῦ Ἑνετοῦ ἁρμοστοῦ τῆς Ναυπλίας (1533) Ἀντωνίου Βαρβάρου (Zuane Antonio Barbaro).

Τὸ ἔτος 1537 ὁ σουλτάνος Σουλεϊμὰν Β΄ ὁ Μεγαλοπρεπής, εἰς ἀντεκδίκησιν πρὸς τοὺς Ἑνετούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον κηρύξει ἱερὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰσλάμ, διατάσσει τὸν στόλον του, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ φοβεροῦ πειρατοῦ ἀρχιναυάρχου (Καπουδὰν πασσᾶ) Χαΐρ - ἐδ - δὶν (Kheyr-ed - din) Βαρβαρόσσα, νὰ καταστρέψῃ τὴν ἑνετικὴν βάσιν τῆς Κερκύρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν κατώρθωσε καὶ εἰς ἀντεκδίκησιν ἐδήωσε τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1357 ὁ Βαρβαρόσσας ἐπετέθη ἐναντίον τῆς Παλιαχώρας, ἡ ὁποία ἔπεσεν εἰς χεῖρας του μετὰ πολιορκίαν τεσσάρων ἡμερῶν. Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ δηώσεις αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφοῦν. Τὰ πάντα ἀνεσκάφησαν ἐκ θεμελίων πλὴν τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ δὲ κάτοικοι οἱ ἐν ἡλικίᾳ ὄντες κατεσφάγησαν. Εἰς χεῖρας τοῦ αἱμοχαροῦς πειρατοῦ παρεδόθη ὁ Ἑνετὸς ραίκτωρ τῆς νήσου Φραγκῖσκος Σοριάνο ὁμοῦ μεθ' ἑνὸς μέλους τῆς οἰκογενείας τῶν Καοπένα, τὸ ὁποῖον εἶχε προστρέξει εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης Παλιαχώρας, ὡς ἐπίσης καὶ ἓξ χιλιάδες γυναικοπαίδων, ἅπαντες ἀπαχθέντες εἰς δουλείαν.

Τὸ 1540 ἠναγκάσθη ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία νὰ παραδώσῃ τὴν νῆσον εἰς τὸν σουλτάνον. Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται ἡ περίοδος τῆς πρώτης Τουρκοκρατίας, ὁπότε ἤρχισεν ἡ ἐπανίδρυσις τῆς Παλιαχώρας ὑπὸ τῶν νέων αὐτῆς κατοίκων. Ἡ ἐκλογὴ ὡς ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης τοῦ κατὰ κόσμον Δραγενίκου Νουκίου Σιγούρου, γεννηθέντος τὴν 2[illegible]ην Ἰουνίου 1546 ἢ 1547, υἱοῦ τοῦ ἐκ νορμανδικῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας καταγομένου Νουκίου Σιγούρου καὶ τῆς ἐξ ἑνετικοῦ οἴκου Παυλίνας Βάλιβη, καρέντος μοναχοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Δανιήλ, συνέβη τὸ ἔτος 1576, ὅτε ὁ Δανιὴλ «ποθήσας νὰ μεταβῇ εἰς Ἱερουσαλήμ... παραπλέων δὲ τὰς Κυκλάδας, ὅπως τύχῃ καταλλήλου πλοίου, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς Παλαιστίνην, εἴτε ἕνεκα τῆς πειρατείας, εἴτε θελήσας νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, τοιούτου τότε ὄντος τοῦ εὐπαιδεύτου Νικάνορος, ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας» (Λεωνίδου Χ. Ζώη, Ὁ Ἅγιος Διονύσιος προστάτης Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1895, σ. 16). Διὰ τῶν σοφῶν του εἰσηγήσεων ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νικάνωρ ἔπεισε τὸν Δανιὴλ νὰ δεχθῇ ὅπως χειροτονηθῇ ἀρχιεπίσκοπος Αἰγίνης, μετονομάσας αὐτὸν Διονύσιον. Εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγίνης ὁ Διονύσιος παρέμεινε μέχρι τοῦ 1579. «Διευθύνας καὶ θεαρέστως ποιμάνας τὸ ἐκεῖ ὀρθόδοξον ποίμνιον, ἠθέλησεν ἔπειτα νὰ διαφύγῃ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγκώμια τῶν πιστῶν, τὰ ὁποῖα εἵλκυε διὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ» (Σ. Χ. Ραφτάνη, Αἱ τέσσαρες Ἀσματικαὶ Ἀκολουθίαι τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου κ.λ.π., Ζάκυνθος 1876, σ. 156). Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διονυσίου ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου τῆς Αἰγίνης, φαίνεται ὅτι ἐπὶ ἱκανὰς δεκαετηρίδας παρέμεινεν ἐν χηρείᾳ ὁ θρόνος οὗτος, «καθ' ὅτι δὲν συναντῶμεν ἕτερον Μητροπολίτην εἰ μὴ τὸν Νήφωνα» (Π. Κ. Καλλιγᾶ, Κῆρυξ Αἰγίνης 1948, 16, σ. 55), ἐκλεγέντα τὴν 18ην Ἰουνίου 1608 καὶ παραμείναντα εἰς τὸν θρόνον μέχρι τοῦ 1618. Τοῦτον διεδέχθη τὸ 1627 εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Αἰγίνης ὁ Νεόφυτος. Θανόντος δὲ τοῦ Νεοφύτου, τὴν ἕδραν κατέλαβεν ὁ Δωρόθεος, οὗ ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο τὴν 24ην Ὀκτωβρίου 1627. Τοῦ Δωροθέου παραιτηθέντος τὸ ἔτος 1651, τὴν ἕδραν ἔλαβεν ὁ Μελέτιος. Τὸ ἔτος 1693 ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἕδραν τῆς νήσου ὁ Καλλίνικος. Ἴσως ὅμως μεταξὺ Μελετίου καὶ Καλλινίκου μεσολαβεῖ ὁ ὑπὸ τοῦ Geljer (Die Kirchliche Geographie Griechenlads vor dem Slaweneinbruche, Zeit. - Theol., XXXV, 1892, σ. 428) μνημονευόμενος Γαβριήλ. Τὸ 1813 σημειοῦται ὁ θάνατος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης Ἀμβροσίου, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους «ὁ δευτερεύων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας» Γεράσιμος, ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ ὁποίου προήχθη ἡ τέως ἀρχιεπισκοπὴ Αἰγίνης (Ὕδρας καὶ Πόρου) εἰς μητρόπολιν (Β. Α. Μυστακίδου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ΕΕΒΣ, ΙΒ΄ [1936], σ. 155).

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, φαίνεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Παλιαχώρας ἠσχολοῦντο δραστηρίως μὲ τὴν πειρατείαν, πυρπολοῦντες τὰ ἐμπορικὰ ἑνετικὰ πλοῖα καὶ διαρπάζοντες τὰ μεταφερόμενα ἀγαθά. Ἡ οὕτω πως διαμορφωθεῖσα κατάστασις ἠνάγκασε τὴν ἑνετικὴν σύγκλητον νὰ ἀποστείλῃ τὸν ναύαρχον Φραγκῖσκον Μοροζίνην μὲ τὴν ἐντολὴν ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸ Ἀρχιπέλαγος ἐκ τῆς πειρατείας. Πράγματι, κατὰ τὸ 1654, οὗτος ἀπεβιβάσθη εἰς Παλιαχώραν καὶ ἐπροξένησε πλείστας ζημίας εἰς τὸ φρούριον, ἐγκαταλείψας τὴν πόλιν ἐπὶ ὀκταήμερον εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν στρατευμάτων του. Ἀποχωρήσας, ἀπήγαγε κατ' ἄλλους μὲν μόνον τριακοσίους, κατ' ἄλλους δὲ ἑξακοσίους Αἰγινήτας, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν Hertjberg ἦσαν πλέον Ἀλβανοί, καὶ τεσσαράκοντα Τούρκους, εἰς τὰ κάτεργα. Ὁ περιηγητὴς Wheler, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Παλιαχώραν τὸ 1676, περιγράφει ὅτι ἐπὶ τοῦ κάστρου οὐδὲν ἀξιόλογον ὑπάρχει, πλὴν πέντε κιστερνῶν καὶ ἑξήκοντα οἰκιῶν, ἀσχολεῖται μάλιστα μὲ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς

Κάτοψις τοῦ κάστρου τῆς Παληαχώρας. 1, 2. Κινστέρναι. 3. Δίδυμος ναὸς Ἁγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου. 4, 5. Ἐρείπια πύργων. 6 - 16 Ἀκροπύργια.

δίδυμον ναὸν τῶν Ἁγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, ἑρμηνεύων ὅτι ἕκαστον κλίτος ἐχρησίμευεν εἰς ἕκαστον τῶν δογμάτων. Εἰς τὴν πόλιν ἀναφέρει ὅτι διεσώζοντο περὶ τὰς ὀκτακοσίας οἰκίας, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο ἐν ἐρειπιώδει καταστάσει. Παρὰ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο ἡ πόλις, τονίζει, τὰ ἀγροτικὰ

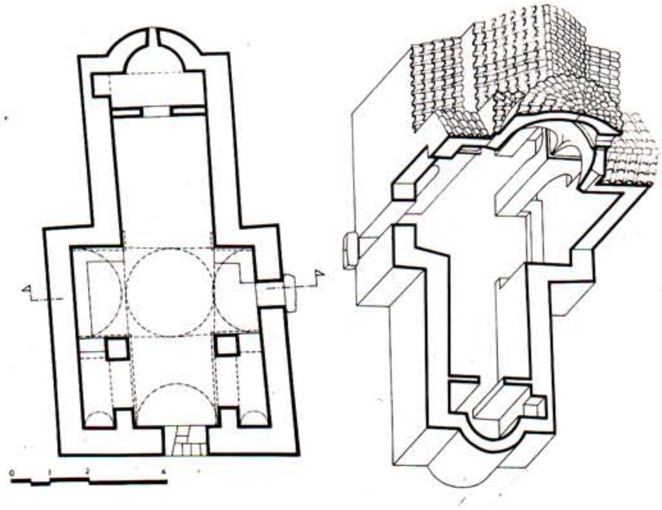
προϊόντα ηὐξήθησαν καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ σίτου, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐκαλλιέργουν βάμβακα, παρῆγον δὲ ἐπίσης μέλι, ἀμύγδαλα, χαρούπια, ἐλαίας, σῦκα καὶ σταφύλια, τὰ ὁποῖα οἱ ναυτικοὶ ἐξῆγον διὰ τῶν πλοίων των καὶ ἐπώλουν εἰς τὰς γειτονικὰς νήσους καὶ ἀκτάς. Τὸ 1687, ὁ Μοροζίνης ἐπανακαταλαμβάνει τὴν Αἴγιναν. Παρὰ τὰς μακροχρονίους ταλαιπωρίας καὶ συμφοράς, οἱ κάτοικοι τῆς Παλιαχώρας βαθμηδὸν ἐπανεύρισκον μέρος τῆς παλαιᾶς αὐτῶν εὐημερίας μέχρι τοῦ ἔτους 1715, ὁπότε ἐπανῆλθεν ἡ νῆσος ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου ἀμάχως εἰς χεῖρας τοῦ Καπουδὰν πασσᾶ Τζανοὺμ Κόδζα.

Διὰ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς πόλεως πλὴν τῆς ἐπαρκείας καὶ τῆς καλῆς ποιότητος τῶν ὑδάτων καὶ ἡ ἐν γένει θέσις ὑπῆρξε πλεονεκτική. Δύο εἶναι αἱ βασικαὶ ἀρτηρίαι τῆς πόλεως, αἱ ὁποῖαι βαίνουν παραλλήλως ἀρχόμεναι πρὸς βορρᾶν, ἐκ τοῦ τέρματος τῆς ἐκ τῆς παραθαλασσίου πρωτευούσης ἐκκινούσης ὁδοῦ, ἀκολουθοῦσαι ΝΔ τὰς καμπύλας τοῦ ἐδάφους καὶ καταλήγουσαι, ἑνούμεναι πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, εἰς τὸ κάστρον. Ἐκ τούτων ἡ χαμηλοτέρα ἐξακολουθεῖ τὴν πορείαν αὐτῆς πρὸς ἀνατολάς, καταλήγουσα εἰς Μεσαγρόν.

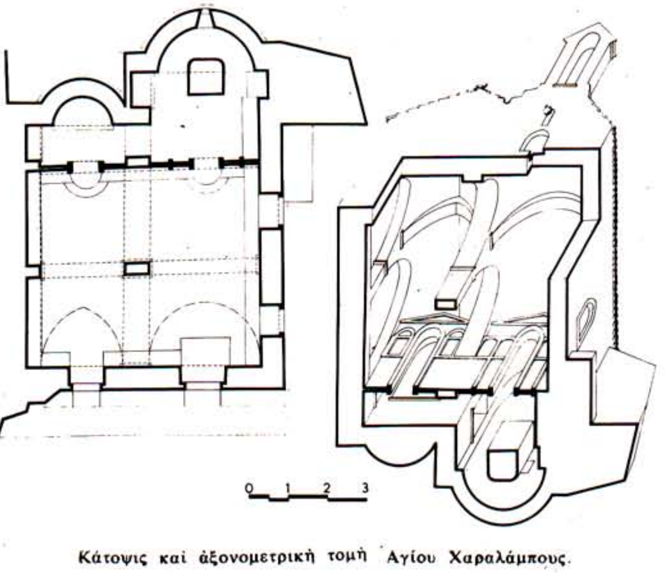
Ναοί: 25, Μεταμορφώσεως. 26, Ἅγιος Εὐθύμιος. 27, Ἅγιος Ἰωάννης. 28, Ἅγιος Γεώργιος. 29, Ἅγιος Στέφανος. 1, Ἅγιος Χαράλαμπος.

Οἱ σκολιοὶ οὗτοι δρομίσκοι ἦσαν ἄλλοτε ἐπεστρωμένοι διὰ λιθίνων πλακῶν (καλντερίμια), τμήματα δὲ αὐτῶν διεμορφοῦντο διὰ βαθμίδων, λόγῳ τῆς ἀνωφερείας ἑκάστοτε τοῦ ἐδάφους. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων βασικῶν προσπελάσεων, διακρίνονται ἔτι καὶ σήμερον, ἐν μέσῳ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως καὶ τῶν σωρῶν τῶν ἐρειπίων, καὶ ἕτεροι κάθετοι πρὸς αὐτὰς κλιμακωταὶ προσβάσεις, διαμορφούμεναι ἀκτινοειδῶς μὲ θεωρητικὸν κέντρον τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου κάστρον. Ὁ ἄξων τῶν καθέτων τούτων προσβάσεων καθωρίζετο ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν εὑρισκομένων τοίχων τῶν οἰκιῶν, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθουν τὴν αὐτήν, ἐγκαρσίως πρὸς τὰς ὑψομετρικὰς καμπύλας, διάταξιν, μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς βραχώδους κορυφῆς τοῦ λόφου, διακοπτόμενοι μόνον, κατὰ τὴν συνάντησίν των μετὰ τῶν δύο παραλλήλων βασικῶν ἀρτηριῶν τῆς πόλεως ὑπὸ καταλλήλου διαμορφώσεως πυλίδων. Ἡ μοναδικὴ φυσικὴ προσπέλασις τῆς πόλεως, ὡς ἀνεφέραμεν καὶ προηγουμένως, εὑρίσκεται κατὰ τὸ ΒΔ σημεῖον, διότι κατὰ τοὺς ἄλλους προσανατολισμοὺς τὸ ἔδαφος κατέρχεται ἀποτόμως καὶ μάλιστα πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὴν μεσημβρίαν, ὅπου ἐλλείπει παντελῶς κατὰ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως ἡ ὀχύρωσις. Ἡ ἐξωτερικὴ ὀχύρωσις τῆς πόλεως ἀπετελεῖτο ἐξ ἐπαλλήλων, τοὐλάχιστον δύο, περιτειχισμάτων, τὰ ὁποῖα διεκόπτοντο ἑκάστοτε ὑπὸ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀντικαθίστων τὴν ὀχύρωσιν, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς πλεῖστα ὅσα παραδείγματα τῆς νησιωτικῆς ἡμῶν πολεοδομίας. Χαρακτηριστικὰ λείψανα τῆς τοιαύτης διαμορφώσεως τῆς ὀχυρώσεως διασῴζονται κατὰ τὴν ΒΑ πλευρὰν τῆς πόλεως καὶ ἰδίως παρὰ τὴν Α ἐξωτερικὴν τοιχοποιΐαν τοῦ διδύμου καθολικοῦ τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς καὶ κατὰ τὸ Α τμῆμα τῆς πόλεως.

Κάτοψις καὶ ἀξονομετρικὴ τομὴ Ἁγίου Νικολάου Μαύρικα.

Ἀκολουθοῦντες τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐκ τῆς σημερινῆς παραθαλασσίου χώρας τῆς Αἰγίνης πρὸς Μεσαγρόν, πρὶν ἔτι παρακάμψωμεν τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, διακρίνομεν πρὸς μεσημβρίαν, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἀριθμόν τινα ναΐσκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξιοι εἶναι ὁ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀνήκων εἰς μεταβατικόν, μεταξὺ ἐλευθέρου καὶ ἐγγεγραμμένου σταυροειδοῦς τύπου, ναὸν καὶ οἱ μονόχωροι δρομικοὶ ναΐσκοι (μονόκλιτοι βασιλικαὶ) τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης εἰς τὸ κτῆμα Γ. Ρόδη καὶ τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου ἢ Ταξιάρχου. Εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον τῆς δημοσίας ὁδοῦ, παρὰ τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, εὑρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Μαύρικα, ἐκ τῶν παλαιοτέρων ναῶν τῆς Παλιαχώρας (ΙΓ' — ΙΔ' αἰών). Μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου ἄρχεται ἡ πρὸς Παλιαχώραν καὶ Σουβάλαν ὁδός. Πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Σταυροῦ (Ἀριθ. 2 τοῦ τοπογραφικοῦ διαγράμματος) πλατεῖαν, συναντῶμεν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ὁδοῦ τὸν δίδυμον (δίκλιτον) ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους (1). Ἡ ἰδία ὁδὸς συνεχίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς Σουβάλαν, ἀφ'

Κάτοψις καὶ ἀξονομετρικὴ τομὴ Ἁγίου Χαραλάμπους.

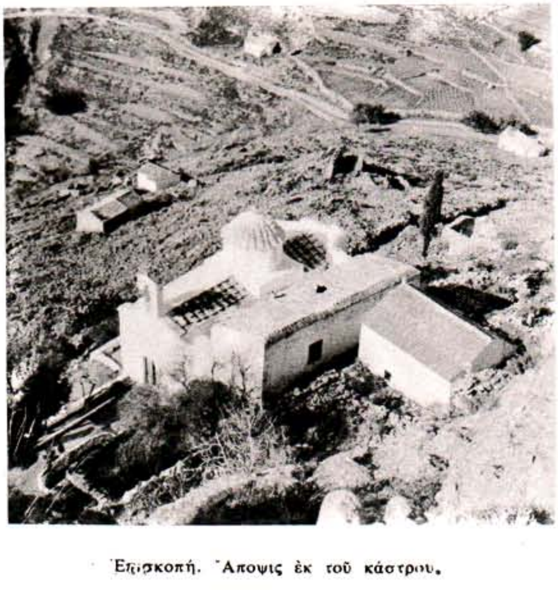
ἑτέρου δὲ στρέφεται ἀκολουθοῦσα ΝΑ κατεύθυνσιν, παράλληλον πρὸς τὰς ὑψομετρικὰς καμπύλας τοῦ ἐδάφους, διχαζομένη, ὁδηγοῦσα τελικῶς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τῆς Παλιαχώρας, ἔνθα τὸ κάστρον. Ἀκολουθοῦντες τὸ ἀνώτερον σκέλος τῶν δύο ἀτραπῶν, ἀνερχόμεθα βαθμηδὸν τὰς ὑψομετρικὰς καμπύλας τοῦ ἐδάφους, συναντῶντες κατὰ τὴν πορείαν ἀρχικῶς μὲν τὸν ἐν ἐρειπίοις εὑρισκόμενον, ἄλλοτε δίδυμον, ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Γιάννουλη ἀκολούθως δὲ τὸν ἐν ἐρειπίοις ἐπίσης μονόχωρον δρομικὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας καὶ τὸν τῆς Παναγίας τῆς Φοριτίσσης ἢ ἄλλως Ἅγιον Γεώργιον τὸν καθολικὸν (5) καλούμενον, μὲ τὴν ἔμπροσθεν τούτων διαμορφου-

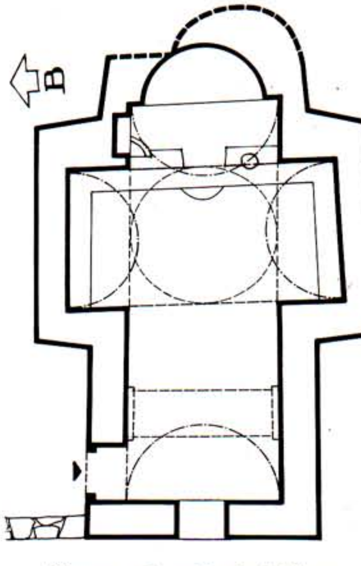
Παναγία τοῦ Γιάννουλη.

μένην πλατεῖαν, τὴν ἐπὶ ἐνετοκρατίας «πλάστα» ἢ «φόρο» ἐπικαλουμένην. Ὀλίγον ἄνωθεν τούτων εὑρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἡ Ἐπισκοπὴ (6), ὁ ὁποῖος σήμερον, κατόπιν τῶν διαδοχικῶν μετασκευῶν ἃς ὑπέστη, ἐμφανίζει μορφὴν δικλίτου, τρόπον τινά, ναοῦ μετὰ τρούλλου.

Πλησίον τῆς Ἐπισκοπῆς, παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ κάστρου, προβαλλόμενος ἐπὶ τῶν βράχων, εὑρίσκεται ὁ ναΐσκος τοῦ Ἁγίου Νικολάου (7) καὶ κελλίον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐχρησίμευσεν ὡς κατοικία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς ἡ ἀτραπὸς διακλαδοῦται ἀκολουθοῦσα κατεύθυνσιν πρὸς Β, ἀνερχομένη διαρκῶς μέχρι τοῦ κάστρου. Εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ λόφου εὑρίσκονται δυὸ ναοὶ μικρῶν διαστάσεων, τοῦ Ἁγίου Κηρύκου (31) καὶ τοῦ Ἁγίου Στυλιανοῦ (32). Ἐπιστρέφοντες συνεχίζομεν τὴν ἀρχικὴν ἀτραπὸν μὲ ΝΑ κατεύθυνσιν καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀπαν-

Ἐπισκοπή. Ἄποψις ἐκ τοῦ κάστρου.

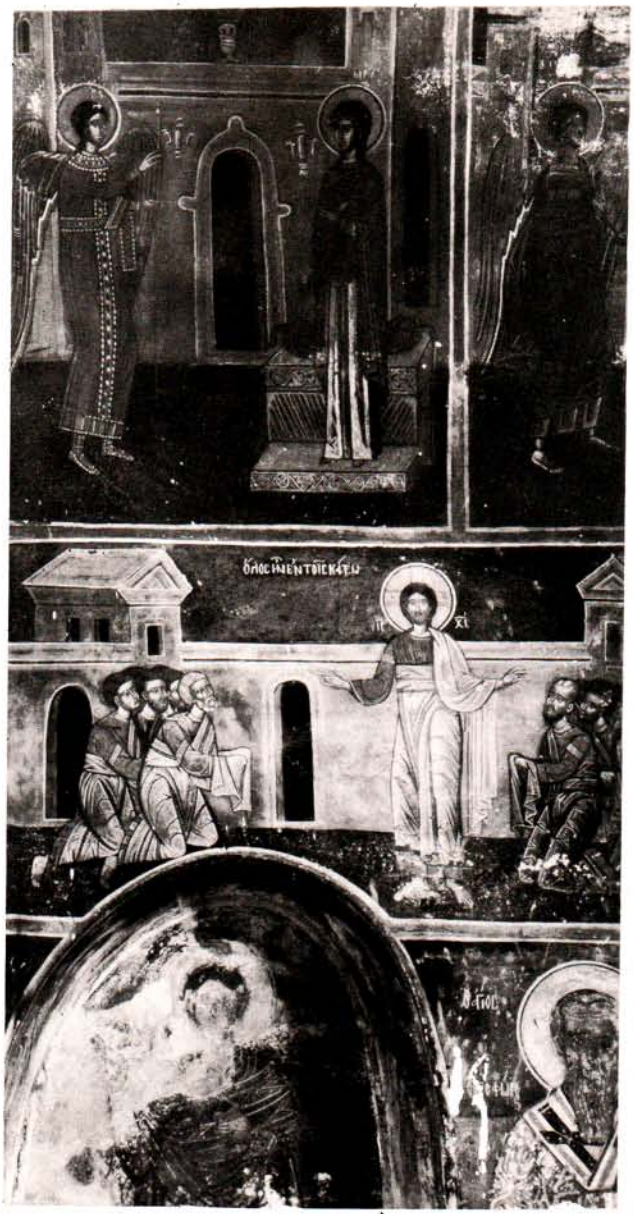
Κάτοψις τοῦ ναοῦ τοῦ Ταξιάρχου.

τῶμεν τὸν μονόχωρον ναΐσκον τῆς Ἁγίας Ἄννης (8) καὶ πρὸς μεσημβρίαν, εἰς πολὺ χαμηλὴν στάθμην ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑλισσομένην παρὰ τοὺς βράχους ἀτραπόν, διακρίνομεν τὸν ναὸν τοῦ Ταξιάρχου (24) ἀνήκοντα εἰς τὸν τύπον τοῦ ἐλευθέρου σταυροῦ, ἀκολούθως δὲ ἀπαντῶμεν τὸν μονοχωρον ναΐσκον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (9). Ἡ ἰδία ἀτραπός, παρὰ τὸν μονόχωρον ναὸν τῆς Ἁγίας Μακρίνας (12), ἀνέρχεται ἀποτόμως πρὸς τὸ κάστρον, διερχομένη διὰ τῶν τοῦ ἰδίου τύπου ναῶν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ (11) καὶ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου (10). Ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου κορυφῆς τοῦ κάστρου, εὑρίσκεται ὁ δίδυμος ναΐσκος τῶν Ἁγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου (14) καὶ τὰ ἐρείπια κιστερνῶν (15) καὶ πύργων. Ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ κάστρου ἀνοίγεται θαυμασία θέα ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸ ἄλλοτε δι' ἀνεμομύλων κοσμούμενον διάσελον, σήμερον δὲ διὰ τῶν ἐρειπίων μόνον τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, διατηρήσαντος τὴν προσωνυμίαν «εἰς τοὺς Μύλους», καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ πέλαγος. Ἐν καιρῷ μάλιστα εὐδίας, διακρίνονται οἱ ἀκταὶ τῆς Ἀττικῆς.

Κατερχόμενοι τὴν αὐτὴν ἀτραπόν, τὴν ἐν μέσῳ τῶν ἀποτόμων βράχων ἑλισσομένην, φθάνομεν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς (13), καὶ ἀνατολικώτερον εἰς τὸν μονόχωρον ναΐσκον τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ (16), ὁπόθεν τὸ ἔδαφος κατακρημνίζεται ἀποτόμως, δημιουργουμένης τοιουτοτρόπως φυσικῆς ὀχυρώσεως κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς πόλεως. Ἐνσφηνωμένοι ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ἀποτόμου βράχου διασώζονται, ἐν ἐρειπίοις, οἱ μονόχωροι δρομικοὶ ναΐσκοι τῆς Ἁγίας Κρυφτῆς (34) καὶ τοῦ

Γενικὴ ἄποψις τῆς Παληαχώρας.

Ἁγία Κυριακή. Ἀκάθιστος Ὕμνος.

Ἁγίου Ζαχαρίου (33). Παρὰ τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἡ ἀρχικὴ ἀτραπὸς συναντᾶται μὲ τὴν κατωτέραν περιφερικήν, ἥτις ἐπεκτείνεται ὁδηγοῦσα διὰ τοῦ τραχυτικοῦ λοφίσκου, τοῦ ἐπονομαζομένου λόγῳ τῆς ἡφαιστειογενοῦς αὐτοῦ φύσεως, «σκασμένο βουνάκι», πρὸς Μεσαγρόν. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῶν δύο σκολιῶν δρομίσκων, εὑρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (17), ἀνήκων τυπολογικῶς εἰς τοὺς ἐλευθέρους σταυροειδεῖς ναούς (εἰκ. 25). Ἀκολουθοῦντες πλέον τὴν κατωτέραν ταύτην ἀτραπόν, ἐπιστρέφομεν, συναντῶντες κατὰ τὴν πορείαν μας τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου (18), ἀνήκοντα εἰς παραλλαγὴν τῶν μονοχώρων δρομικῶν ναῶν, καὶ ἀκολούθως τοὺς μονοχώρους δρομικοὺς ναοὺς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων (19), τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης (22), τῆς Κοιμήσεως τῆς Ἁγίας Ἄννης (21), τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (22), τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (23), (εἰκ. 28), τῆς Μεταμορφώσεως (25), τὸν δίδυμον ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου (26), (εἰκ. 28 καὶ τὸν ἐπίσης μονόχωρον ναΐσκον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (27). Τέλος, τοὺς ναοὺς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (28), τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (29) καὶ τὸν ἐν ἐρειπίοις ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (30).

Ὁ σημαντικὸς ἀριθμὸς τῶν ναῶν ἐνεποίησεν ἀνέκαθεν

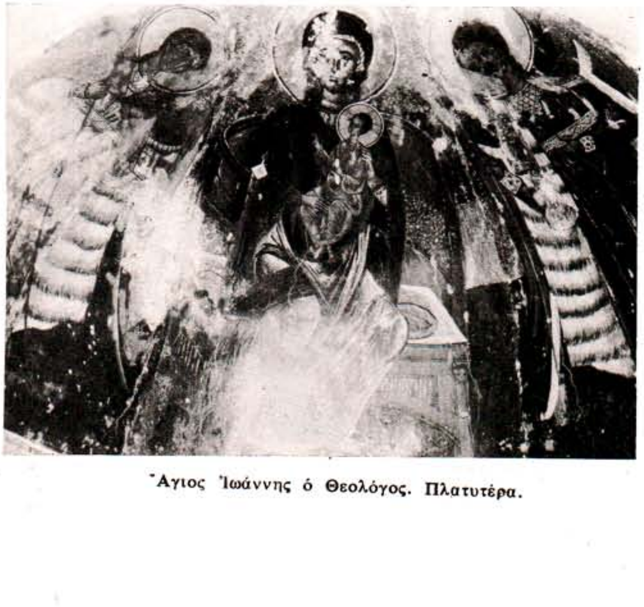
Ναὸς τοῦ Ταξιάρχου. Μιχαήλ.

ἐντύπωσιν εἰς τοὺς διαφόρους περιηγητὰς οἱ ὁποῖοι, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐπεσκέφθησαν τὴν Παλιαχώραν, ὥστε νὰ ἐκφρασθοῦν μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, οὐδέποτε ὅμως ἀσχοληθέντες μὲ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν ἢ

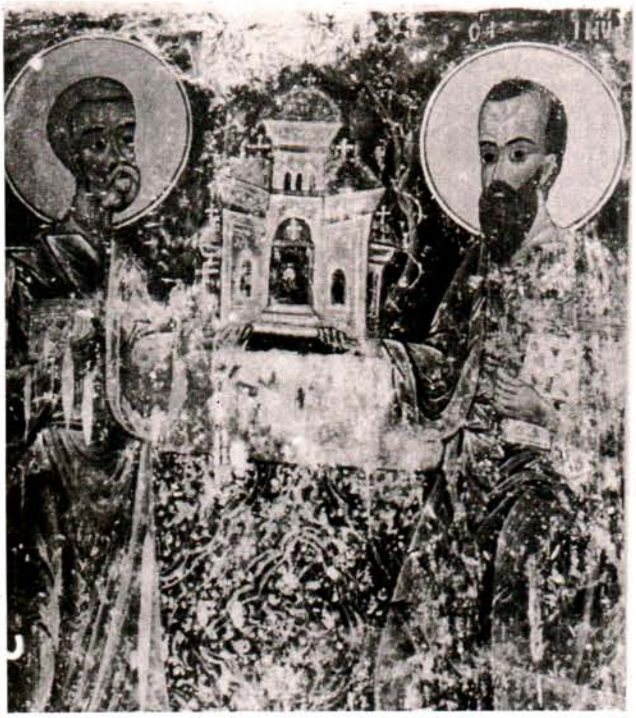

Ναὸς Κοιμήσεως. Βαϊφόρος.

ἔστω περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ἀριθμοῦ των, ἀρκούμενοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν διήγησιν τοῦ γνωστοῦ, μεταξὺ τῶν κατοίκων οὐχὶ μόνον τῆς Αἰγίνης, ἀλλὰ ὅλων σχεδὸν τῶν νήσων, θρύλου περὶ τοῦ ἰσαρίθμου τῶν ναῶν πρὸς τὰς ἡμέρας ἢ τὰς ἑορτὰς τοῦ ἔτους. Ἐξ ἄλλου, ἀφ᾽ ἑνὸς ὁ

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Πλατυτέρα.

Ἐπισκοπή. Τοιχογραφία Πέτρου καὶ Παύλου.

ἀριθμὸς τῶν ἐν Παλαιχώρᾳ ἐκκλησιῶν, ἀφ' ἑτέρου, αἱ πλήρεις πάθους καὶ πίστεως ἐνθυμήσεις, ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν λίθων τῶν ναῶν, χαραχθεῖσαι εἰς στιγμὰς μεγίστης κατανύξεως ἢ κατατρεγμοῦ, μαρτυροῦν περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, τοῦ μοναδικοῦ καταφυγίου τῶν κατοίκων κατὰ τοὺς χαλεποὺς χρόνους τῆς δουλείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. O. M. Baron de Stackelberg, La Grèce, vues pittoresques et topographiques (1811), Paris 1834. P. Chandler, Voyages dans l' Asie Mineur et en Grèce (1764), Παρίσιοι 1804, II. P. Bollaye, Description d' Égine, Paris 1835. Γαβριὴλ Βέλτερ, Ἐκ τοῦ Μουσείου Αἰγίνης, Ἀθῆναι 1937. Ν. Δ. Καλογεροπούλου, Ἡ περίφημος «Παλαιοχώρα» Αἰγίνης, Κῆρυξ Αἰγίνης 1947, 8. Γαβριὴλ Δεστούνη, Περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ἢ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν Ἀθήνα, ποίημα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, ἐκδοθὲν ρωσιστί, μεταφρασθὲν καὶ διερμηνευθὲν παρὰ Γ. Δεστούνη, Πετρούπολις 1881. Δ. Καμπούρογλου, Ἅπαντα τὰ ἔργα, Α', Ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, Ἀθῆναι 1934. K. Hopf, Urkundliche Mittheilungen über die Geschichte von Karystos auf Euboia in dem Zeitraume von 1205-1470, Wien 1853. Ant. Rubio Y LLuch, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Καταλωνίων ἐν Ἑλλάδι, ἐν Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Β' (1885). Coronelli, Description géographique et historique de la Morée reconquise des Venitiens, Παρίσιοι 1687. F. Hertzberg, Geschichte Griechenlands, I, Gotha 1879. Mich. Le Quien, Oriens Christianus, II, 1740. Οὐΐλλιαμ Μίλλερ, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, μετάφρ. Σπυρίδ. Λάμπρου, Α', 1909-1910. W. Miller The Latins in the Levant, London 1908. Σπ. Π. Λάμπρου, Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα, Β', Ἀθῆναι 1880. Μιχαὴλ Χαριλ. Γκητάκου, Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ καὶ χαράγματα ἐκ βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1957. Γ. Σωτηρίου, Ἡ Ὄμορφη Ἐκκλησία τῆς Αἰγίνης, ἐν Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Β' (1925). Alfons Schneider, ἔνθ. ἀν. ΣΤ' (1929). Τ. Δ. Νερούτσου, Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, ἐν Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἑταιρείας, Δ' (1892). Kenneth. M. Setton, Catalan domination of Athens, 1311-1388, Cambridge Mass. 1948. F. Raymond-J. Loenertz, Athènes et Neópatras, regestes et notices pour servir à l' histoire des Duchés catalans (1311-1394), ἐν Archivium Fratrum Praedicatorum, V, CXXV, 1955. Δ. Καμπούρογλου, Οἱ Χαλκοκονδύλαι, Ἀθῆναι 1926. W. Miller, Essays on the Latin Orient, Cambridge 1921. Κ. Σάθα, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, Α', Paris 1880. C. Hopf, Dissertazione documentata sulla storia di Karystos nell' Isole di Negreponte 1205-1470, μετάφ. Sardagua, Venezia 1856. Ἀντ. Λιγνοῦ, Εἰδήσεις τινὲς περὶ τῆς Αἰγίνης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας, Κῆρυξ Αἰγίνης 1949, 29. Ch. Buondelmonte, Description des îles de l' Archipel., ἔκδ. Legrand, Παρίσιοι 1897. Philip Gosse, Histoire de la Piraterie, Paris 1952. M. E. About, Mémoire sur l' île d' Égine, Paris 1854. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός, Γ', 1949. Ἰωάννου Στάνου, Βίβλος Χρονικὴ περιέχουσα τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντίδος κ.λ.π., Ε', Ἐνετίῃσι 1767. André Thevet, Cosmographie de Levant, A', Lyon 1556. Π. Καλλιγᾶ, Οἱ ἀρχιεπίσκοποι Αἰγίνης, Κῆρυξ Αἰγίνης, 1947, 8. Λεωνίδου Χ. Ζώη, Ὁ Ἅγιος Διονύσιος προστάτης Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1895. Σ. Χ. Ραφτάνη, Αἱ τέσσαρες Ἀσματικαὶ Ἀκολουθίαι τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης κ.λ.π., Ζάκυνθος 1876. Jacob Spon—George Wheler, Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675-1676, Amsterdam 1679. Abert Thumb, Μελέτη περὶ τῆς σημερινῆς ἐν Αἰγίνῃ λαλουμένης διαλέκτου, Ἀθηνᾶ, Γ' (1891). Ritter Prokesch von Osten, Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient, Stuttgart 1837. Edg. Quinet, De la Grèce moderne et de ses rapports avec l' antiquité, Paris 1830. Θ. Δὲ Χελδράϊχ, Ἡ χλωρὶς τῆς Αἰγίνης, Ἐπετ. τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός, Α', Ἀθῆναι 1896. W. Reiss-A. Strübel, Ausflug nach den vulkanischen Gebirgen von Aegina und Methana, im Jahre 1866, Heidelberg 1867. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, Ἡ Παλιαχώρα τῆς Αἰγίνης, Ἀθῆναι 1962

Ν. Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Αἴγιον. Σήμερον χειμερινὴ ἕδρα τοῦ μητροπολίτου Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ παλαιότερον δὲν ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου. Ὅτε, διὰ τῆς ἐν Κάρλοβιτς συνθήκης τοῦ 1689, εὑρέθη ὑπὸ τοὺς Ἑνετούς, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἐπίσκοπος, τελῶν ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κορίνθου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τοὺς Λατίνους. Ἐν τούτοις, τὸ Αἴγιον ὑπῆρξε παλαιότατα ἕδρα ἐπισκοπῆς, ἡ δὲ πρώτη σχετικὴ μαρτυρία χρονολογεῖται εἰς τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Πότε ἀκριβῶς εἰσήχθη εἰς αὐτὸ ὁ χριστιανισμός, παραμένει ἄγνωστον. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ τέλη τοῦ Α' αἰῶνος. Πλείονα βλ. εἰς: Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Μητρόπολις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. ΘΧΕ, Α', σ. 615-6.

Αἰγίπαν. Πατὴρ (κατὰ τὸν Ἐρατοσθένη) ἢ υἱὸς (κατ' ἄλλους) τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Αἴγης, ὁμοιάζων μὲ τὸν Πᾶνα εἰς τὸ παρουσιαστικόν, δηλαδὴ ὢν κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον αἴξ. Ἄλλη παράστασίς του τὸν ἐμφανίζει ἀνθρωπόμορφον γενικῶς, ἀλλὰ μὲ ρύγχος αἰγὸς καὶ οὐρὰν ἰχθύος. Ὁ Ζεὺς τὸν μετέβαλεν εἰς ἀστερισμὸν (Αἰγόκερως) ἐξ εὐγνωμοσύνης, διότι μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ καταβάλῃ ὁ πατὴρ τῶν θεῶν τὸν ἀντίπαλόν του Τυφῶνα. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Τυφὼν εἶχε νικήσει τὸν Δία, ἀπέκοψε τὰ νεῦρα τῶν ἄκρων του καὶ τὰ ἔκρυψεν εἰς τὸ Κωρύκειον ἄντρον τῆς Κιλικίας, ἀφοῦ τὰ ἐτύλιξεν εἰς δέρμα ἄρκτου. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Αἰγίπαν, ὅμως, τὰ εὗρον καὶ τὰ προσήρμοσαν πάλιν εἰς τὸν Δία, ὁ ὁποῖος οὕτως, ἐπανακτήσας τὴν ζωτικότητα καὶ κινητικότητά του, κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ἐχθρόν του.

Αἰγίς. Ἡ ἀσπὶς τοῦ Διός, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀρχικῶς ἦτο ἓν τῶν ἐμβλημάτων τοῦ Διὸς συμβολίζον τὴν μεγίστην δύναμιν τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ, ἐξ οὗ καὶ αἰγίοχος οὗτος ἀποκαλεῖται, ἤτοι ὁ κρατῶν καὶ σείων τὴν αἰγίδα θεός, καὶ δι' αὐτῆς προκαλῶν τὰς καταιγίδας καὶ τὴν τρικυμίαν (Ὁμ. Ἰλ. Δ' 166-168, Ρ' 593-596). Τὴν αἰγίδα ταύτην δίδει ὁ Ζεὺς εἰς τὸν υἱόν του Ἀπόλλωνα, διὰ νὰ κατατρομάξῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐνισχύσῃ τὸν Ἕκτορα (Ὁμ. Ἰλ. Ο' 220-235). Τὴν αἰγίδα ἐπίσης καὶ τὰ λοιπὰ ὅπλα τοῦ Διὸς παραλαμβάνει ἡ θυγάτηρ του Ἀθηνᾶ καὶ σπεύδει εἰς τὴν μάχην (Ὁμ. Ἰλ. Ε' 733-747). Τὴν αἰγίδα κρατοῦσα ὡσαύτως ἡ Ἀθηνᾶ, τρέχει εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐμπνέει τόσον θάρρος εἰς αὐτούς, ὥστε νὰ τοὺς φαίνεται γλυκύτερον ὁ πόλεμος ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα (Ὁμ. Ἰλ. Β' 446-554). Διάφορός πως φαίνεται ἡ αἰγίς, τὴν ὁποίαν ἐπισείει κατὰ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης ἡ Ἀθηνᾶ, διὰ νὰ τοὺς τρομάξῃ καὶ διασκορπίσῃ (Ὁμ. Ὀδ. Χ' 297-301). Μίαν δὲ μόνον φορὰν ἡ Ἀθηνᾶ χρησιμοποιεῖ τὴν αἰγίδα ὡς ὅπλον ἀμυντικόν, κατὰ τοῦ Ἄρεως (Ὁμ. Ἰλ. Φ' 391-415). Παρ' Ὁμήρῳ, (Ἰλ. Β' 447-449, Ε' 738-74), ἡ αἰγὶς εἰκονίζεται ὡς ἀσπὶς τρομερὰ καὶ ἀθάνατος, ἔχουσα ἑκατὸν θυσάνους καὶ φέρουσα ἐπ' αὐτῆς τὴν Φυγήν, τὴν Ἔριδα, τὴν Δύναμιν, τὴν Δίωξιν καὶ τὴν τρομερὰν κεφαλὴν τῆς Γοργοῦς.

Β. Ι. Κ.

Αἴγισθος. Υἱὸς τοῦ Θυέστου καὶ τῆς ἱερείας τῆς Ἀθηνᾶς θυγατρός του Πελοπείας (ἢ Πελοπίας) ἐξ αἱμομιξίας καὶ ἐξάδελφος τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ Ἀτρεύς, υἱοθετήσας τὸν Αἴγισθον, ἀναθέτει εἰς αὐτὸν νὰ φονεύσῃ τὸν Θυέστην. Ὁ Θυέστης ὅμως ἀναγνωρίζει τὸ ξίφος καὶ τὸν υἱόν του καὶ σώζεται. Ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς αἱμομιξίας ἀπελπίζεται καὶ αὐτοκτονεῖ ἡ Πελόπεια, ὁ δὲ Αἴγισθος φονεύει διὰ τοῦ ἰδίου ξίφους τὸν Ἀτρέα καὶ καταλαμβάνει τὴν βασιλείαν. Ἀργότερον ὁ Ἀγαμέμνων

ἐκδιώκει τοὺς σφετεριστὰς τοῦ θρόνου τοῦ πατρός του καὶ γίνεται βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀγαμέμνων ἐμάχετο κατὰ τῶν Τρώων εἰς τὴν Τρωάδα, ὁ Αἴγισθος, ἂν καὶ προειδοποιήθη διὰ τοῦ Ἑρμοῦ ὑπὸ τῶν θεῶν ὅτι θὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ὀρέστου, ἐὰν μνηστευθῇ τὴν Κλυταιμήστραν καὶ φονεύσῃ τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐνέτεινε τὰς προσπαθείας του μέχρις ὅτου τὴν κατέστησε σύζυγόν του παρὰ τὴν μακρὰν καὶ ἐπίμονον ἄρνησίν της (Ὁμ. Ὀδ. Α΄ 32-43, Στράβ. Γεωγρ. Ι 3, σ. C 16). Ὅτε δὲ ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψῃ, ἐγκατέστησεν εἰς ἐπίκαιρον θέσιν φύλακα ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὸν ὡς ἀμοιβὴν δύο τάλαντα, ὅστις διὰ τοῦτο ἐπετήρει νυχθημερὸν ἀγρύπνως. Ὅταν δὲ ἀπεβιβάσθη ὁ Ἀγαμέμνων μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ τῆς Κασσάνδρας, εἰδοποιήθη ἀμέσως ὁ Αἴγισθος, ὅστις ἐγκαθιστᾷ πάραυτα εἰς κατάλληλον κρύπτην ἐνέδραν ἐξ εἴκοσιν ἀνδρῶν. Προσκαλεῖ κατόπιν εἰς δεῖπνον τὸν Ἀγαμέμνονα ἐν τῷ μεγάρῳ του, καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον φονεύει αὐτὸν «ὡς βοῦν ἐπὶ φάτνῃ», καὶ ὅλους τοὺς συντρόφους του. Ταυτοχρόνως, ἡ ἄπιστος Κλυταιμήστρα φονεύει τὴν Κασσάνδραν, τὴν θυγατέρα τοῦ Πριάμου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπαγάγει ὁ Ἀγαμέμνων ἐκ τῆς Τροίας (Ὁμ. Ὀδ. Δ΄ 514-537, Λ΄ 409-434, Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. ΙΙ 16, 6). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ Αἴγισθος ἐβασίλευσεν ἐν Μυκήναις ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, κατὰ δὲ τὸ ὄγδοον ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου, ὅστις ἐδοξάσθη διὰ τοῦτο (Ὁμ. Ὀδ. Α΄ 29-30, 298-300, Λ΄ 193-200). Κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον ὅμως ποιητάς, ἡ μὲν Κλυταιμήστρα παρίσταται ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς καὶ βδελυρὰ συζυγοκτόνος, ὁ δὲ Αἴγισθος ὡς μυσαρὸς μοιχὸς καὶ συνεργὸς εἰς τὴν δολοφονίαν. Αὕτη καλεῖ τὸν Ἀγαμέμνονα εἰς λουτρὸν καὶ τοῦ δίδει νὰ φορέσῃ μετὰ τὸ λουτρὸν χιτῶνα ἄνευ ἑτέρου ἀνοίγματος, ἐνῶ δὲ προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐκβάλῃ, τοῦ σχίζει τὴν κεφαλὴν διὰ πελέκεως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Αἰγίσθου. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Ἀγαμέμνων προσκαλεῖται εἰς δεῖπνον καὶ φονεύεται ὑπ' αὐτῆς καὶ τοῦ Αἰγίσθου (Αἰσχ. Ἀγαμ. 1347-1406, Σοφοκλ. Ἠλ. 97-99, Εὐριπ. Ἠλ. 480-486, Ὀρ. 24-26). Κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ἑλλ. Περιήγ. ΙΙ 16, 6-7), μετὰ τὸν θάνατόν των ὁ Αἴγισθος καὶ ἡ Κλυταιμήστρα ἐτάφησαν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῶν Μυκηνῶν.

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Αἰγιστέας. Υἱὸς τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Φρυγίας Μίδα, γνωστὸς ἐκ τῆς παροιμιακῆς ἐκφράσεως «Αἰγιστέου πήδημα», δηλούσης τὴν ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ αὐτοθυσίαν ἑνὸς ἀτόμου. Κατὰ τὴν σχετικὴν παράδοσιν, εἰς τὴν Φρυγίαν εἶχε κάποτε παρουσιασθῆ μέγα ῥῆγμα τοῦ ἐδάφους, εἰς τὸ ὁποῖον, διαρκῶς εὐρυνόμενον, ἐκινδύνευε νὰ καταποντισθῇ ὅλη ἡ χώρα τοῦ Μίδα. Πρὸς κάλυψιν τούτου, ἐρρίφθησαν ματαίως ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, τέλος δὲ ὁ Αἰγιστέας, ἐννοήσας τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, ἔσωσε τὴν πατρίδα του, κατακρημνισθεὶς ἔφιππος εἰς αὐτό.

Αἴγλη. 1. Μία τῶν Ἑσπερίδων, θυγάτηρ τοῦ Ἑσπέρου καὶ τῆς Νυκτός, φυλάττουσα μετὰ τῶν ἀδελφῶν της τὰ μῆλα τοῦ κήπου των, τὰ ὁποῖα ἥρπασεν ἀργότερον ὁ Ἡρακλῆς, προσωποποίησις τῆς λάμψεως (Ἡσιόδ. Θεογ. 215-216, 274-276, 517-519, Ἀπολλόδ. Βιβλ. ΙΙ 5, 11). 2. Μήτηρ τῶν Χαρίτων ἐκ τοῦ Ἡλίου (Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. ΙΧ 35,5), προσωποποίησις τῆς λαμπρότητος τοῦ οὐρανοῦ. 3. Θυγάτηρ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Κλυμένης, ἀδελφὴ τοῦ Φαέθοντος, μεταμορφωθεῖσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ της εἰς αἴγειρον (=λεύκην). 4. Θυγάτηρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀδελφὴ τῆς Ὑγιείας, Ἰασοῦς καὶ Πανακείας. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Φλεγύου καὶ τῆς Κλεοφήμης καὶ μήτηρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος.

Β. Ι. Κ.

Αἰγοῦλφος. Ὁσιομάρτυς τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Βολλανδισταὶ δὲν ἀποδίδουν ἀξίαν εἰς τὸν γραφέντα ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἀδρεβάλδου βίον τοῦ Αἰγούλφου καὶ προτείνουν ἀντ' αὐτῆς τῆς ἐπισφαλοῦς πηγῆς ἕνα ἀνώνυμον καὶ συντομώτερον βίον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἱστορικώτερος (Act. SS., 3 Σεπτεμβρ.).

Ὁ Αἰγοῦλφος ἐγεννήθη τὸ 630 εἰς Blois τῆς Γαλλίας καὶ εἰκοσαετὴς περίπου ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον, εἰσελθὼν εἰς τὴν νεόκοπον τότε μονὴν τοῦ Fleury, ἀνήκουσαν εἰς τοὺς βενεδικτίνους. Κατὰ τὸν Ἀδρεβάλδον, ὁ Αἰγοῦλφος ἐστάλη εἰς Ἰταλίαν διὰ νὰ φέρῃ κεῖθεν τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἐκ τῆς εἰς Monte Cassino καταστραφείσης μονῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἐπέτυχε μετὰ πολλὰς περιπετείας. Τὸ 671, ἔγινεν ἀββᾶς εἰς Lérins, ἀνασυστήσας ὑλικῶς καὶ πνευματικῶς τὴν ἐκεῖ περίφημον μονήν, ἡ ὁποία εἶχε διαλυθῆ κατόπιν βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς. Τὰ αὐστηρὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς μονῆς εἰς τὴν παλαιὰν πνευματικήν της ἀκμήν, προεκάλεσαν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους δύο κακῶν μοναχῶν, τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Κολούμβου, οἱ ὁποῖοι ἐπέτυχον τὴν σύλληψιν τοῦ Αἰγούλφου καὶ τινων ἐκ τῶν ὁμοφρόνων του συμμοναστῶν. Οἱ ὅσιοι, ἀφοῦ τοὺς ἐξωρύχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τοὺς ἐξερριζώθη ἡ γλῶσσα, μετήχθησαν εἰς νησίδα τινά, ὀνόματι Captaja, κειμένην μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας καὶ ἐκλείσθησαν εἰς ὑπόγειον φυλακήν. Ὁ Αἰγοῦλφος καὶ οἱ τρεῖς ἐκ τῶν τεσσάρων συντρόφων του ἀπεκεφαλίσθησαν μετ' ὀλίγον χρόνον, ἐνῶ ὁ ἕτερος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, διηγηθεὶς εἰς τοὺς λοιποὺς μοναχοὺς τοῦ Lérins τὸ μαρτύριον. Τοῦτο συνέβη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 675-680. Ὁ νέος ἡγούμενος (ἀββᾶς) ἐφρόντισε τότε διὰ τὴν ἀνακομιδὴν τῶν ἁγίων λειψάνων εἰς τὴν μονήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 1141-2.

Αἰγοῦλφος. Ἐπίσκοπος Bourges εἰς Γαλλίαν. Καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς οἴκου καὶ λαβὼν μεγάλην μόρφωσιν, ἠγάπησε τὸν ἐρημικὸν βίον καὶ ἐγκαταλιπὼν τὰ τοῦ κόσμου ἀπεσύρθη διὰ νὰ καταβιώσῃ ὡς ἀναχωρητής. Ἡ ἀρετή του, ὅμως, διεβοήθη καὶ οὕτω, ὅταν τὸ 811 ἀπέθανεν ὁ ἐπίσκοπος Bourges, ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς ἐξέλεξαν αὐτὸν ὡς διάδοχόν του. Ὁ Αἰγοῦλφος ἐποίμανε θεοφιλῶς καὶ ὁσίως τὴν ἐπαρχίαν του, μὴ ἀλλάξας τὰς ἀσκητικάς του συνηθείας. Ἀπέθανε μετὰ 24 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐνθρονίσεώς του, ἐνῶ προσηύχετο εἰς ἐρημικόν τινα τόπον καὶ ἐτάφη ἐκεῖ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 1142-3.

Αἰγυπιός. Θεσσαλός, υἱὸς τοῦ Ἀνθέως καὶ τῆς Βουλίδος, μισηθεὶς ὑπὸ τοῦ Νεόφρονος, διότι ἠράσθη καὶ διέφθειρε τὴν μητέρα του Τιμάνδραν. Οὗτος, πρὸς ἐκδίκησιν, κατώρθωσε νὰ ἀντικαταστήσῃ δολίως τὴν Τιμάνδραν διὰ τῆς Βουλίδος καὶ οὕτως ὁ Αἰγυπιὸς συνευρέθη ἐν ἀγνοίᾳ του μετὰ τῆς μητρός του. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς στυγερᾶς αἱμομιξίας, ἡ Βουλὶς ἀπεφάσισε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ὁ Ζεὺς ὅμως τὴν ἐλυπήθη καὶ μετεμόρφωσε τὸν μὲν Αἰγυπιὸν εἰς γῦπα, τὴν δὲ Βουλίδα εἰς πώυγγα (κολυμβίδα). Πρὸς τιμωρίαν ὅμως μετεμόρφωσε καὶ τὸν Νεόφρονα καὶ τὴν Τιμάνδραν, ἐκεῖνον μὲν εἰς γῦπα, ταύτην δὲ εἰς αἰγίθαλ(λ)ον (μελισσοφάγον).

Β. Ι. Κ.

Αἴγυπτος. Υἱὸς τοῦ Βήλου καὶ τῆς Ἀγχινόης ἢ καὶ ἄλλων, ἀδελφὸς τοῦ Δαναοῦ καὶ πατὴρ 50 υἱῶν, οἵτινες ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν 50 θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ κατὰ τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου των, πλὴν τοῦ Λυγκέως, ὅστις ἐσώθη ὑπὸ τῆς μνηστῆς του Ὑπερμνήστρας, παραβάσης τὸν δοθέντα πρὸς τὸν πατέρα της ὅρκον. Οὗτος ἐκυρίευσε τὴν χώραν τῶν Μελαμπόδων, ἥτις ἔκτοτε μετωνομάσθη ἐξ αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον, τῆς ὁποίας ἔγινε καὶ βασιλεύς. Ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐλατρεύετο ὡς ἐπώνυμος ἥρως τῆς χώρας των (Αἰσχ. Ἱκέτ. 9-10, 319-347 κ.ἀ., Πινδ. Νεμ. Χ 5-6 [8-11], Ἀπολλόδ. Βιβλ. ΙΙ 1, 4, Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. ΙΙ 23, 4-5).

Β. Ι. Κ.

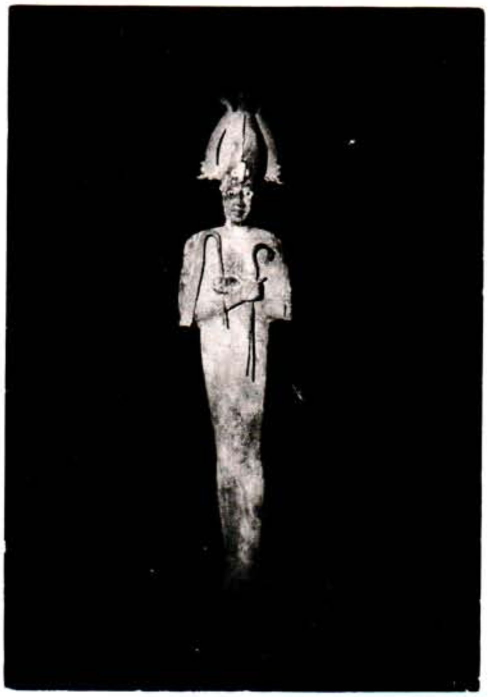
Αἴγυπτος. (Ἀρχαία θρησκεία). Ἡ αἰγυπτιακὴ θρησκεία διεμορφώθη εἰς τὰ βασικὰ δογματικὰ καὶ λατρευτικά της χαρακτηριστικὰ ὅταν αἱ κατοικοῦσαι τὴν χώραν φυλαὶ ἤρχισαν συνειδητοποιοῦσαι τοὺς γεωπολιτικοὺς καὶ πνευματικοὺς δεσμούς των, χωρὶς ἐν τούτοις ἑκάστη περιοχὴ νὰ χάσῃ τὸ αἴσθημα τῆς θρησκευτικῆς αὐτονομίας της. Αἱ ἀπομεμονωμέναι τοπικαὶ λατρεῖαι διετηρήθησαν πάντοτε, ἀλλὰ θεοί, δοξασίαι καὶ τύποι λατρείας ἀνεμιγνύοντο συνεχῶς δι' ἀλληλεπιδράσεων καὶ ἔδωκαν οὕτω τὴν γενικὴν εἰκόνα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ πράξεως, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τὰ μνημεῖα, καλλιτεχνικὰ καὶ γραπτά, τῆς χώρας ταύτης.

Θεοί: Οἱ θεοὶ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ὁλόκληρος γαλαξίας. Ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν πρώτην προσωπικότητά των οὔτε παραμένουν εἰς τὸ ἀρχικὸν οἰκογενειακὸν περιβάλλον των, διότι ἐσχετίσθησαν μὲ θεοὺς ἄλλων περιοχῶν, ἀποκτήσαντες οὕτως ἀλλοῖα χαρα-

κτηριστικά, σύνθετα ὀνόματα καὶ νέαν συγγένειαν.

Οἱ σπουδαιότεροι τούτων ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν πολὺ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον, ἡ δὲ δύναμίς των καὶ ἡ ἠθικὴ ὑφή των παρουσιάζουν ἐλλείψεις, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν ἐντύπωσιν. Ἀκόμη καὶ ἡ ἀθανασία των εἶναι μᾶλλον σχετική, ἡ δὲ σοφία των ἔχει ἀνάγκην συμπληρώσεως. Ἐξ αὐτῶν, οἱ ἀρχαιότεροι εἶναι οἱ ἐγκόσμιοι, ἀποτελοῦντες ἴσως προεκβολὰς ἀρχαϊκῆς προγονολατρίας. Ἀντιθέτως, οἱ λεγόμενοι κοσμογονικοὶ θεοί, τῶν ὁποίων ἡ κλῖμαξ περιλαμβάνει πρόσωπα ἔχοντα πλουσίαν θρυλικὴν ἱστορίαν καὶ ἄλλα στερούμενα τοιαύτης, εἶναι προϊὸν κατὰ μέγα μέρος τῆς ἱερατικῆς θεολογίας, τῆς ὁποίας τὰ κριτήρια δὲν ἦσαν ἑκάστοτε μόνον πνευματικά, ἀλλὰ καὶ πολιτικά.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἄμμων, ὁ Ἄνουβις, ὁ Ἄτεν, ὁ Ὄσιρις, οἱ Ὧροι, ἡ Νηῖθ, ἡ Βάστη, ἡ Ἀθώρ, ὁ Μίν, ὁ Φθᾶ, ἡ Μούτ. Ὁ Ἄμμων προῆλθεν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καρνὰκ καὶ συγχέεται μὲ τὸν πριαπικὸν τύπον Μίν, ὅστις εἶναι ἴσως προ-

Ὄσιρις. Ἀγαλμάτιον Μουσείου Λούβρου, Παρίσιοι.

γενεστέρα θεότης. Ἐπεβλήθη διὰ τῶν ἡγεμόνων τῶν Θηβῶν, ἰδίως ἀπὸ τῆς ιζ΄ δυναστείας, ἑνωθεὶς ἀργότερον μὲ τὸν Ρὰ τῆς Ἡλιουπόλεως, ἡ θεολογικὴ παράδοσις τῆς ὁποίας εἶναι τὸ πλουσιώτερον κοίτασμα δοξασιῶν, ἴσως δὲ καὶ λατρευτικοῦ τυπικοῦ (Ἄμμων - Ρά). Ὁ συνήθως ὑπὸ μορφὴν θωὸς παριστανόμενος Ἄνουβις εἶναι ἡ λαοφιλεστέρα μορφὴ μεταξὺ τῶν ζωομόρφων θεῶν καὶ ἡ κυρία ἰδιότης του εἶναι ἡ τοῦ νεκροπομποῦ. Ὁ Ἄτεν ἦτο ὁ ἀρχικὸς θεὸς τῆς Ἡλιουπόλεως καὶ ἐθεωρεῖτο πιθανώτατα, κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς σταδιοδρομίας του, ὡς βασιλεὺς τῶν λοιπῶν θεῶν, ταυτισθεὶς ἀργότερον μὲ τὸν θεὸν ἥλιον (Ρά). Οἱ Ὧροι εἶναι α) ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀσίριδος, β) ὁ υἱός του καὶ γ) ὁ υἱὸς τῆς Ἴσιδος, τῆς συνδεσάσης τὸν βίον της μετὰ τοῦ Ὀσίριδος. Ὑπὸ τὴν τρίτην ἔκδοσιν, ὁ Ὧρος ἔσχε μεγάλην διάδοσιν. Ἡ Νηῖθ, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν (ἴσως δὲ καὶ ὑπῆρξε) πρότυπον τῆς Ἀθηνᾶς, εἶχεν ὡς κέντρον της τὴν Σαΐδα καὶ ἦτο πολεμικὴ θεά. Τὸ σῆμα της ἦτο ἀσπὶς καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς δύο διασταυρούμενα βέλη. Ἡ Βάστη, λατρευομένη ἰδίως εἰς τὴν Βούβαστιν, ἀπεικονίζετο ὡς γαλῆ, ἐπροστάτευε δὲ τὴν μουσικήν, τὸν χορὸν καὶ τὸ κυνήγιον, ἐνσαρκώνουσα τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὸν σαρκικὸν πόθον. Ἡ Ἀθὼρ παριστάνετο μὲ κεφαλὴν ἀγελάδος, ἢ ἀνθρώπου, ἔχουσαν κέρατα βοός, μεταξὺ τῶν ὁποίων συνεκρατεῖτο ὁ ἡλιακὸς δίσκος. Ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ κατ᾽ ἐξοχὴν γυναικεία θεότης, μετὰ τῆς Νέφθιος, προκατόχου τῆς Ἴσιδος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ὀσίριδος. Ὁ Φθᾶ ἦτο ὑπάτη θεότης τῆς Μέμφιδος, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκεῖ διαμορφωθείσης θείας τριάδος καὶ κατόπιν ἐννεάδος. Ἐφέρετο ὡς θεὸς δημιουργός, προερχόμενος ἐκ τοῦ κοσμογονικοῦ κύκλου, ἀλλὰ καὶ ὡς θεὸς - μομμία, ἴσως παλαιὸς βασιλεὺς τιμηθεὶς ὡς θεός. Ἡ Μούτ, ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἥραν, ἐλατρεύετο εἰς Θήβας καὶ ἦτο τὸ ἴνδαλμα τῶν βασιλισσῶν.

Ἐκ τῆς δευτέρας κατηγορίας, τῆς τῶν θεοτήτων αἱ ὁποῖαι σαφῶς ἀνήκουν εἰς τὸν κοσμογονικὸν κύκλον, δέον νὰ ἀναφερθοῦν ἡ προσωποποίησις τῆς γῆς, Γέβ, ἡ τοῦ Νείλου, Χάπι, ἡ Νούτ, θεὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ Νούν, ὁ περιβάλλων τὴν γῆν ὠκεανός, ἐξ οὗ ἔλαβον ὑπόστασιν πάντα τὰ κτίσματα. Ὁ κυριώτερος ὅμως θεὸς τοῦ κύκλου τούτου εἶναι ὁ Ρά, εἰσελθὼν ἴσως ἐξ Ἀσίας. Εἶναι ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου καὶ ὁ πατὴρ τῆς ζωῆς, παριστάνετο δὲ εἴτε καθαρῶς ἀνθρωπόμορφος εἴτε ὡς ἱερακοκέφαλος.

Ἄλλαι, ὀλιγωτέρας αἴγλης θεότητες, αἱ ὁποῖαι ὅμως διεδραμάτισαν σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ἀρχαίαν αἰγυπτιακὴν θρησκείαν, εἶναι αἱ ἑξῆς: Ὁ Κνουμού, κριοκέφαλος συνήθως, παριστανόμενος ὡς κεραμεὺς καὶ ἐκπροσωπῶν τὸν καταρράκτην τοῦ Νείλου. Ἡ Σεχμέτ, λεοντόμορφος, λατρευομένη εἰς Μέμφιν καὶ συμβολίζουσα τὴν ἡλιακὴν θερμότητα. Ὁ Σέτ, παμπάλαιος ἀντίπαλος τοῦ Ὥρου καὶ τοῦ Ὀσίριδος, εἰκονιζόμενος ὑπὸ δυσκαθόριστον τύπον ζώου καὶ ἔχων κακοποιὸν ἀποστολήν. Ὁ Ταχουτὶ ἢ Θώθ, εἶδος ἐπισήμου γραμματέως εἰς τὰς θείας συνάξεις, εἰκονιζόμενος ὡς ἶβις καὶ καταστὰς θεὸς τῆς Σελήνης. Ὁ Σομπέκ, θεὸς - κροκόδειλος, προελθὼν ἐκ τῆς περιοχῆς Φαγιούμ. Ὁ ἱερὸς ταῦρος Ἄπι, πιστευόμενος ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ Φθᾶ. Ὁ Ἀτμού, θεὸς τοῦ ἀνατολικοῦ Δέλτα, ἀνθρωπόμορφος πάντοτε, ἐσυμβόλιζε τὸν δύοντα ἥλιον, ἐνῷ τὸ ἀρχικόν του νόημα παραμένει ἄγνωστον. Οὗτος καὶ ὁ ὡς σκαραβαῖος παριστανόμενος Χεπερὰ (ἀνατέλλων ἥλιος) εἶναι αἱ δύο ὑποστάσεις τοῦ Ρᾶ, τὸν ὁποῖον συνήντησαν εἰς τὴν Ἡλιούπολιν καὶ ἐσφραγίσθησαν ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του, ἀπολέσαντες σὺν τῷ χρόνῳ τὰς ἰδικάς των. Ὁ Σού, υἱὸς τοῦ Ρᾶ, θεὸς τῆς ἀτμοσφαίρας, πρὸς τὸν ὁποῖον συνεχωνεύθη ὁ παλαιὸς θεὸς τοῦ ἡλίου Ἀνχέρ. Τὸν Σοῦ παρίστανον συμβολικῶς, διὰ τὸ κοῦφον τῆς ὑποστάσεώς του, διὰ πτεροῦ στρουθοκαμήλου. Ἡ ἀδελφή του Τεφνούτ, λατρευομένη ὡς ἐκεῖνος ἰδίως εἰς Μέμφιν, παριστάνετο ἄλλοτε ἀνθρωπόμορφος καὶ ἄλλοτε μὲ κεφαλὴν λέοντος, παρὰ τὸν ἐπίσης ὡς λέοντα ἐμφανιζόμενον Σοῦ. Οἱ ὀθνείας μᾶλλον προελεύσεως θεοὶ Βές, (ἐκ Σουδάν, προστάτης τῶν γεννήσεων), Δεδοὺν (ἐκ Νουβίας, κοσμογονικὸς θεός, παραλληλιζόμενος μὲ τὸν Φθᾶ ἀπὸ τῆς ιθ΄ δυναστείας), ἡ ἀγελαδόμορφος ὡς ἡ Θὼρ καὶ ἔκ τινος φυλῆς παρὰ τὸν καταρράκτην προελθοῦσα Σάτι, οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας Σουτὲκ καὶ Ρεσποὺ κ. ἄ. Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, σημειοῦται ἐξομοίωσις πρὸς ἑλληνικὰς θεότητας, ὡς λ.χ. ὁ Ἄμμων γίνεται Ζεύς, ὁ Ὧρος Ἀπόλλων, ἡ Ἴσις καὶ ἡ Νέφθις Ἀφροδίτη, ὁ Ὄσιρις Διόνυσος κ.λ.π. Ἡ αἰγυπτιακὴ θρησκεία ἔχει καὶ ἐν μέρει σαφῶς χωριζόμενον τάξιν ἡμιθέων, ὡς ὁ Ἰμχοτπέ, ἐν εἴδει Ἀσκληπιοῦ, ἀλλὰ τὰ ὅρια μεταξὺ θεῶν καὶ ἡμιθέων δὲν εἶναι πάντοτε σαφῆ, διότι οἱ θεοὶ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλησιέστεροι ὀντολογικῶς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἢ εἰς ἄλλας ἀνατολικὰς θρησκείας.

Ἀνθρωπολογία: Ὁ βασιλικὸς θεσμὸς ἑνώνει ὡς ἀδιάσπαστος κρίκος ὀντολογικῶς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ βασιλέως θεωρουμένου υἱοῦ μιᾶς θεότητος καὶ καταντῶντος εἰς μίαν μεταθανάτιον πλήρωσιν τῆς θείας του φύσεως ὁμοῦ μετὰ τοῦ λαοῦ του (ἐξαιρουμένων βεβαίως τῶν ἀδίκων καὶ κατακρίτων ψυχῶν). Πρόκειται περὶ μιᾶς θεμελιώδους πίστεως, ἡ ὁποία διήκει καθ᾽ ὅλας τὰς περιόδους τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου. Παρ᾽ ὅλον ὅτι ἡ χαρὰ τοῦ παρόντος βίου ἐξετιμᾶτο καὶ ἐπεζητεῖτο μετὰ δίψης, ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς πλήρεις χάριτος καὶ δροσερότητος εἰκονογραφήσεις σκηνῶν τῆς ἀγροτικῆς ἰδίως ζωῆς, τὰς ὁποίας συναντῶμεν εἰς τάφους καὶ ναούς, ἐπίσης δὲ παρὰ τὴν πίστιν ὅτι τὰ κυριώτερα εἴδη τῆς χαρᾶς ταύτης ἐθεωροῦντο καὶ ὡς πραγματικότητες τοῦ μεταθανατίου βίου, οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἐπίστευον ὅτι ἡ λύτρωσις ἀνῆκεν εἰς τὸν χῶρον τοῦ δευτέρου καὶ ἦτο ἁπλοῦς πόθος εἰς τὸν χῶρον τοῦ πρώτου. Εἰς τὸν μεταθανάτιον βίον, τὸ σῶμα ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δι᾽ αὐτοὺς ἀπαραίτητον συστατικὸν ζωῆς, διότι ἡ συνάφεια τῆς ψυχῆς (βά) μετ᾽ αὐτοῦ δὲν ἐλύετο. Ἐκ τῆς βασικῆς αὐ-

τῆς ἰδέας ἀφωρμᾶτο ἡ μεγάλη περὶ τοὺς νεκροὺς φροντὶς (ταρίχευσις, ἐφοδιασμὸς τῶν τάφων διὰ τροφίμων, σκευῶν, ἐπίπλων καὶ ἐξεικονίσεως τῶν σκηνῶν τῆς προηγηθείσης ἐπιγείου ζωῆς). Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ταρίχευσις δὲν ἐξησφάλιζε πάντοτε τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ σώματος, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ βὰ ἐτοποθετοῦντο εἰς τοὺς τάφους καὶ ἀναπληρωματικὰ τοῦ σώματος ὁμοιώματα ἐκ διαφόρων ὑλῶν κατασκευαζόμενα. Ἀλλά, πέραν τῆς περιδεοῦς καὶ παχυλῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως, ὑφίστατο ἐνωρίτατα, ὡς προκύπτει ἐκ πλήθους ἐμμέσων, ἀλλὰ καὶ τινων ἀμέσων μαρτυριῶν, μία ὑψηλοτέρα ἀντίληψις, καθ᾽ ἣν τὸ αἰώνιον μέλλον τοῦ νεκροῦ δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὰς ὑλικὰς ὑποστηρίξεις τοῦ βά, τουλάχιστον μετὰ τὴν κρίσιν, τὴν ψυχοστασίαν. Ἡ θεολογία τῆς Ἡλιουπόλεως ἐτόνωσε καὶ ἐσυστηματοποίησεν αὐτὴν τὴν ἐσχατολογικὴν αἰσιοδοξίαν, ἀσφαλῶς δὲ βασιζομένη εἰς στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἀνέκαθεν, ἔστω καὶ ὑποσυνειδήτως, τμῆμα τῆς λαϊκῆς πίστεως. Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτὴν ἀντίληψιν, δὲν ἀποτελεῖται ἁπλῶς ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ βά, διότι τὸ δεύτερον εἶναι ἁπλῶς περικάλυμμα τοῦ θείου στοιχείου, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, δηλαδὴ τοῦ χού. Τὸ χού, λοιπόν, ἀποδεσμευόμενον τῆς φυλακῆς του (σῶμα καὶ βά) μετὰ θάνατον, κατόπιν ὡρισμένης διαδικασίας εἰσέρχεται εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα. Ἐννοεῖται, ὅτι κατὰ τὴν πάροδον τῶν χιλιετηρίδων, διάφοροι κατὰ καιροὺς ἀποχρώσεις πίστεως διεμορφώθησαν μεταξὺ τῶν δύο ἀκραίων αὐτῶν σημείων, τὰ ὁποῖα ἀνεφέρομεν, ἀναλόγως δὲ ἐσχηματίζοντο ἡ ἀξιολογικὴ διαβάθμισις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ὡς πρὸς τὸν θεῖον κόσμον καὶ αἱ περὶ ἐσχάτων ἰδέαι.

Λ α τ ρ ε ί α : Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς λατρευτικῆς παραδόσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον εὑρίσκονται εἰς τὸν τοτεμικὸν τύπον καὶ τὴν ζωολατρείαν. Ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα, χάρις εἰς τὸν στατικὸν χαρακτῆρα, ὅστις διακρίνει τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον κατὰ μῆκος τῶν χιλιετηρίδων τῆς ἱστορίας της, δὲν ἐξηφανίσθησαν. Οἱ ἀρχαϊκοὶ ναοὶ ἦσαν ταπεινοὶ καὶ ἐξ ὑλικῶν προχείρων κατεσκευασμένοι, ἐνῶ ἀντιθέτως ναοὶ καὶ τάφοι (πρβλ. τὰς πυραμίδας) τῶν μεταγενεστέρων χρόνων διακρίνονται διὰ τὴν ἐπιβλητικότητα καὶ τὴν ὑπερβολικὴν στερεότητα. Πολλοὶ ἐν τούτοις θεοὶ ἐστεροῦντο ναῶν, οὔτε ἀναφέρονται τελεταὶ καὶ πανηγύρεις ἀφιερωμέναι εἰς αὐτούς. Ἂν τὸ φαινόμενον τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν ἢ πρόκειται περὶ ἀπατηλῆς ἐντυπώσεως, παραμένει πρόβλημα διὰ τοὺς ἐρευνητάς. Ἡ λατρεία συνίστατο κυρίως εἰς εἶδος καθημερινῆς περιποιήσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ τιμωμένου θεοῦ ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ εἰς περιοδικὰς ἑορτάς, καθ᾽ ἃς ἐτελοῦντο λιτανεῖαι, μεταφερομένου τοῦ ἀγάλματος ἔξω τοῦ ναοῦ, προσφοραὶ τροφῶν καὶ ἀντικειμένων, ἱεροὶ χοροὶ καὶ μυστηριακοῦ τύπου ἀκολουθίαι. Ὁ κλῆρος ἦτο ἀνδρῶος, ἀλλὰ δὲν ἔλειπον εἰς ὡρισμένα λατρευτικὰ κέντρα καὶ ἱέρειαι. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κλήρου ἵστατο ὁ φαραώ, κατὰ τμήματα δὲ ἡγοῦντο τοῦ ἱερατείου, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ φαραώ, ἀρχιερεῖς. Τὸ ἱερατεῖον, διὰ τῶν ἀνωτάτων ἐκπροσώπων του, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν τρίτην τάξιν, τὴν τῶν «ὑπηρετῶν τοῦ θεοῦ», ἀπετέλει ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἓν εἶδος παντοδυνάμου συγκλήτου, αἱ ἁρμονικαὶ πρὸς τὴν ὁποίαν σχέσεις τοῦ βασιλέως τοῦ ἐξησφάλιζον τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου παραμονήν, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ τοὺς θεματοφύλακας τῶν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἱερατικῆς τάξεως μεταδιδομένων θεολογικῶν καὶ θύραθεν γνώσεων, τὰ βάθη τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστήμη σήμερον ἐρευνᾶ μὲ διαρκῶς ἀνανεουμένην ἔκπληξιν.

Χ α ρ α κ τ η ρ ι σ μ ό ς : Περὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπὸ τὰ βάθη τῶν ἑωθινῶν ἱστορικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς περιόδου, ἡ ἐπιστήμη διαθέτει πλουσίας καὶ ποικίλας μαρτυρίας, ἀρχαιολογικὰς καὶ φιλολογικάς. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο, αἱ ὄψεις τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Νείλου ἐμφανίζουν πολλά, ἐνίοτε δὲ σοβαρώτατα, κενά, διὸ καὶ ἀγνοοῦμεν κατὰ μέγα μέρος τὸ βαθύτερον νόημά του. Ἤδη ἀπὸ τῶν προδυναστικῶν χρόνων, αἱ ἐπὶ μέρους θρησκεῖαι, παρὰ τὸν ἔντονον τοπικὸν χαρακτῆρα των, ἔχουν τὴν τάσιν, παραλλήλως πρὸς τοὺς παράγοντας πολιτικοστρατιωτικῆς, κοινωνικοοικονομικῆς καὶ φυλετικῆς φύσεως, οἱ ὁποῖοι ἀπειργάσθησαν τὴν ἑνοποίησιν τῆς χώρας, νὰ ἀναχωνευθοῦν εἰς μίαν θρησκείαν, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὰς μεγάλας γραμμὰς τῆς θεολογίας καὶ τῆς λατρείας. Αἱ θεότητες τῆς Αἰγύπτου, τόσον αἱ πρώτου ὅσον καὶ αἱ κατωτέρων ἐπιπέδων, ἐξεκίνησαν ἀπὸ διάφορα σημεῖα της, ἔχουσαι τὰς ρίζας των εἰς τὴν πρωτόγονον τοτεμικὴν λατρείαν τῶν διαφόρων φυλῶν, αἱ ὁποῖαι ἀρχικῶς δὲν εἶχον συνείδησιν τῶν κοινῶν δεσμῶν των. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπλησίαζον ἀλλήλας ὑπὸ μορφὴν εἴτε πολεμικῶν συγκρούσεων, εἴτε πολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐπικοινωνίας, τότε δὲ ἐσημειώθη μία ἀντιμετώπισις καὶ μία ἀλληλεπίδρασις μεταξὺ τῶν τοτεμικῶν συμβόλων των. Ἀπὸ αὐτά, κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους, προέκυψαν αἱ ἀνθρωπόμορφοι καὶ θηριόμορφοι θεότητες, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν ἐκ τῶν γλυπτικῶν, εἰκονογραφικῶν καὶ ἐγγράπτων δεδομένων, σημειοῦσαι μὲ τὴν παρουσίαν των τὴν ἀποκρυσταλλουμένην ἑνότητα. Τὰ τοτεμικὰ σύμβολα παραμένουν ὡς διακριτικὰ σήματα ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῶν θεοτήτων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται μὲν ὅτι ἔχουν ἑκάστη, ὡς καὶ ἐκεῖνα, μίαν ἀποκλειστικὴν πατρίδα ἐντὸς τῆς ὅλης Αἰγύπτου, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως εἶναι ἤδη κοινὰ σεβάσματα ὅλων ἢ τῶν περισσοτέρων φυλῶν. Ἡ διάδοσίς των εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς συγκριτιστικῆς ζυμώσεως, ἐχούσης ὅμως ὄχι μόνον θρησκευτικούς, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὺς λόγους. Ἡ ἑνότης τῆς Αἰγύπτου ἐπραγματοποιήθη μὲ ἀνταγωνισμοὺς καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης περιοχῆς, αἱ δὲ θεότητες τῆς ἑκάστοτε ἰσχυούσης ἐπεβάλλοντο καὶ διεδίδοντο. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἑνοποίησιν αἱ φάσεις τῆς ἱστορίας τῶν δυναστειῶν εἶναι καὶ φάσεις τῆς μοίρας τῶν θεοτήτων, διότι πάντοτε τὸ ἰσχῦον καθ᾽ ἑκάστην περίοδον ἱερατεῖον τῆς πρωτευούσης πόλεως ἀνακατατάσσει τὰς θεότητας κατὰ τὰ συμφέροντά του, προσδίδον εἴς τινας ἐξ αὐτῶν τὴν ἰδιότητα τῆς βασιλικῆς προστάτιδος (Ὧρος, Φθᾶ, Ρά, Νηΐθ κ.λ.π.). Ἐκ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον αἱ θεότητες αὗται, ἐξηρτᾶτο εἰς ἑκάστην περίοδον ἡ ἔντασις ἢ ἡ ἔκλειψις τῆς λατρείας τῶν λοιπῶν, ἀναλόγως τῶν γεωγραφικῶν καὶ θεολογικῶν σχέσεων πρὸς τὰς πρώτας. Φαίνεται ὅμως, ὅτι αἱ περιπέτειαι τοῦ αἰγυπτιακοῦ πανθέου, τὰς ὁποίας συνήθως ταυτίζουν τὰ ἐγχειρίδια περὶ ἀρχαίων θρησκειῶν τῆς χώρας τοῦ Νείλου μὲ τὴν οὐσίαν τῆς θρησκευτικότητός της, δὲν ἔχουν πραγματικὸν ἀντίκτυπον εἰς αὐτήν. Αἱ μορφαὶ θρησκείας, τὰς ὁποίας διεμόρφωναν τὰ αὐλικὰ ἱερατεῖα, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἐντυπωσιακῆς μεταρρυθμίσεως Ἀμενώφιος τοῦ Δ΄, δὲν ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα εἰ μὴ κυματισμοὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Ἤδη ἀπὸ τοὺς προδυναστικοὺς χρόνους, ὁ συγκρητισμὸς εἶχε παγιώσει μίαν θρησκευτικὴν νοοτροπίαν καὶ αἴσθησιν, τῶν ὁποίων ὁ χαρακτὴρ παρέμεινε στατικὸς καὶ ἀμετάβλητος. Αἱ κατὰ τόπους καὶ χρονικὰς περιόδους θρησκεῖαι τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι φλοιώδεις ὄψεις μιᾶς καὶ μόνης θρησκείας, τῆς ὁποίας τὴν ἀναλλοίωτον φυσιογνωμίαν ψηλαφεῖ τις ὑπὸ τὰ ἑκάστοτε καὶ ἑκασταχοῦ προσωπεῖα.

Λέγοντες λοιπόν, ὅτι ἀγνοοῦμεν τὸ βαθύτερον νόημα τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἀτενίζομεν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὴν αἰνιγματικὴν ἐν πολλοῖς ὄψιν τῶν κατὰ τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς ἱστορίας θεολογικῶν ἀνακατατάξεων, ἀλλὰ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὴν «χθαμαλήν», τὴν καὶ μόνην οὐσιώδη θρησκείαν, ἡ ὁποία διεσώζετο καὶ ἤνθει εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα ὅλης τῆς χώρας.

Τῆς θρησκείας ταύτης εἶναι γνωστόταται ἔνιαι βασικαὶ ἀντιλήψεις, ὡς ἡ πίστις εἰς μεταθανάτιον ὁλοπνευματικὸν βίον, ἡ ἀνιδεότης ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην προσφορᾶς θυσιῶν εἰς τὰ εἴδωλα, ἡ σημασία τῶν ἐνταλμάτων τοῦ ἠθικοῦ νόμου κ.λ.π. Ὅσον ὅμως προοδεύει ἡ ἔρευνα, τόσον ἡ ἐπιστήμη συναισθάνεται ὅτι εὑρίσκεται ἐνώπιον μιᾶς τῶν μυστηριωδεστέρων θρησκειῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μὲ βίωμα καὶ θεολογίαν σπουδαίου βάθους. Δὲν πρέπει νὰ παρασύρουν εἰς τὴν ὑποτίμησιν τῆς θρησκείας ταύτης τὸ ὅτι βρίθει ἐκ θεοτήτων ὅσον οὐδεμία ἄλλη εἰδωλολατρία, οὔτε τὸ ὅτι ὁ ζωομορφισμὸς εἶναι ἐκ τῶν πλέον ἐπιμόνων χαρακτηριστικῶν της. Ἀρκεῖ νὰ λάβῃ τις ὑπ᾽ ὄψιν τὴν σημασίαν, ἡ ὁποία ἐδίδετο ὑπ᾽ αὐτῆς εἰς τὴν ἐσχατολογίαν, διὰ νὰ πεισθῇ ὅτι δὲν διείπετο ὑπὸ τόσον γηΐνων ἀντιλήψεων, ὡς φαίνεται εἰς τοὺς ἐπιπολαίως γνωρίζοντας αὐτήν, ἀλλ᾽ ἦτο μία τῶν ἰσχυροτέρων λυτρωτικῶν προσπαθειῶν εἰς τὸ σύνολον τοῦ πεπτωκότος ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένου. Ἡ πίστις εἰς δεύτερον συνθετικὸν τοῦ ἀνθρώ-

που,τὸ παρυλικὸν καὶ πνευματοειδὲς βά, καὶ εἰς τρίτον,πνευματικόν, τὸ χού, ἡ τόσον ἐγγὺς πρὸς τὴν τῆς Ἁγίας Γραφῆς συνείδησις ὅτι ἕδρα τῶν λογισμῶν καὶ τῶν ἠθικῶν εὐθυνῶν εἶναι ἡ καρδία καὶ ὄχι ἡ διάνοια, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ οὐσία καὶ ἡ λειτουργία εἶναι εἶδος θείας μεθέξεως, ἡ τάσις νὰ νοῆται ἡ ὑψηλοτέρα πραγματικότης τοῦ Θείου ὑπὸ τριαδικὴν μορφὴν (σύζυγοι, τέκνον), ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς γενικῆς θεολογίας, διὰ τὰ ὁποῖα ὑφίσταται βεβαιότης ὅτι ἀνταπεκρίνοντο εἰς μόνιμον λαϊκὴν πίστιν καὶ δὲν ἦσαν πολυτέλεια τῆς ἱερατικῆς ἀδολεσχίας, παρέχουν λαβὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι αἱ διὰ τόσων αἰώνων ὑποστρωθεῖσαι βιωματικαὶ καὶ νοητικαὶ βάσεις τῆς ἀρχαίας αἰγυπτιακῆς θρησκείας ἦσαν πολὺ ἀνωτέρας ποιότητος ἢ ὅσον δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι. Ἱστορικῶς ἐξηγεῖται τοῦτο διὰ τῆς ἁπλῆς σκέψεως, ὅτι ἡ θρησκεία τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου διήνυσε βίον σχεδὸν διαρκῶς κλειστὸν πολλῶν χιλιετηρίδων καὶ εἶχεν οὕτω τὴν ἄνεσιν νὰ ἐκλεπτυνθῇ καὶ νὰ βαθυνθῇ, χωρὶς νὰ μετατοπισθῇ ἐκ τῶν βασικῶν ἀντιλήψεων καὶ βιωμάτων της, μετὰ τῶν ὁποίων εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἀρχαία αἰγυπτιακὴ θρησκεία εἶχεν ἀρκούντως νοθευθῆ διὰ τοῦ συγκρητισμοῦ, ὅστις ἐσημειώθη περὶ τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, κατὰ δὲ τοὺς πρώτους αἰῶνας μ. Χ. ἠτόνησε καὶ ἐξεφυλίσθη εἰς σημεῖον ὥστε νὰ μὴ δύναται ἡ ἰδία, ὡς πνευματικὴ δύναμις, νὰ ἀντιστῇ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν «καινὴν διδαχήν», ἐνῶ ἄλλα τμήματα τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου ἐπέδειξαν ἀντοχήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. G. Roeder, Urkunden zur Religion des alten Aegypten, 1915. A. Erman, Die Religion der Aegypter, 1934. H. Kees, Der Götterglaube im alten Aegypten, 1941, β΄ ἔκδ., 1956. Τοῦ αὐτοῦ, Totenglauben und Jenseits-vorstellungen der alten Aegypter, β΄ ἔκδ., 1956. J. Vandier, La religion égyptienne (coll. «Mana», I. 1), 1944, β΄ ἔκδ. 1949. H. Frankfort, La Royauté et les Dieux, 1948. Τοῦ αὐτοῦ, Ancient Egyptian Religion, 1948. J. Sainte—Fare Garnot, La vie religieuse dans l' ancienne Égypte, 1948. H. Junker, Pyramidenzeit, 1949. H. Bonnet, Reallexikon der aegyptischen Religionsgeschichte, 1952. J. Cerny, Ancient Eguptian Religion, 1952. G. Roeder, Volksglaube im Pharaonenreich, 1952. W. Helck καὶ E. Otto, Kleines Wörterbuch der Aegyptologie, 1956. C. J. Bleeker, Die Geburt eines Gottes, 1956.

(Ἁγία Γραφή). Α΄. Ἡ ἀφρικανικὴ αὕτη χώρα, ἥτις ὀφείλει τὴν φυσικὴν καὶ πολιτιστικὴν ζωήν της εἰς τὸν ποταμὸν Νεῖλον, συνδέεται στενώτατα πρὸς τὸν Ἰσραὴλ καὶ δι᾽ αὐτοῦ πρός τε τὴν Π. καὶ τὴν Κ. Διαθήκην. Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὀνομάζεται Misrajim, τῆς ὁποίας λέξεως ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς σχετίζεται πρὸς τὴν παλαιοτάτην διάκρισιν τῆς χώρας ταύτης εἰς Ἄνω καὶ Κάτω Αἴγυπτον. Κατὰ τὴν Π. Διαθήκην ὁ λαός της ἀνῆκεν εἰς τὴν χαμιτικὴν φυλὴν (Γέν. ι΄ 6, Ψαλμ. οζ΄ 51, ρδ΄ 23, ρε΄ 22). Ἡ πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἐπικοινωνία τῶν Ἑβραίων ἀρχομένη ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ (Γέν. ιβ΄ 10 κ. ἑξ.) καὶ ὀφειλομένη κατ᾽ ἀρχὰς εἰς ἐπισιτιστικοὺς λόγους συμπίπτει πιθανῶς πρὸς τὴν λαμπρὰν περίοδον τῆς ιβ΄ αἰγυπτιακῆς δυναστείας καὶ δὴ τῶν φαραὼ Ἀμενεμχὲτ τοῦ Α΄ (2000-1971) καὶ Σεσώστριδος τοῦ Α΄ (1971-1936). Ἡ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ ἐγκατάστασις καὶ ἀνύψωσις τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ἡ εἰς αὐτὴν μετανάστευσις τοῦ Ἰακὼβ μετὰ τῶν λοιπῶν υἱῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των (ψυχῶν ἐν ὅλῳ ἑβδομήκοντα πέντε) καὶ δὴ ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν εἰς τὴν γῆν Γεσὲμ (Γέν. λθ΄ 1-μζ΄ 4, 27) συμπίπτει κατὰ πολλοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν περίοδον τῆς σημιτικῆς προελεύσεως δυναστείας τῶν Ὑξὼς ἢ Ποιμένων (1700-1580), ὅτε ἡ μετὰ ὑπερεκατονταετῆ σκληροτάτην καταδυνάστευσιν ἀπελευθέρωσις τῶν Ἑβραίων τοποθετεῖται εἰς τοὺς χρόνους Ἀμενώφιος τοῦ Β΄ (1450-1420), ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐκδοχὴν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ αὕτη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μενεφθὰ ἢ Μερενπτὰ (1232-24). Ὁπωσδήποτε ἡ ἐν ἔτει 1887 ἀνευρεθεῖσα ἐν Ἀμάρνα καὶ δὴ ἐν βαβυλωνιακῇ σφηνοειδεῖ γραφῇ ἐπίσημος ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν φαραὼ Ἀμενώφιος τοῦ Γ΄ καὶ τοῦ Δ΄ (1427-1374) ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ διοικητῶν τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης ἀφ᾽ ἑτέρου, ρίπτει φῶς καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους σχέσεων Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης. Ὅσον δ᾽ ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παλαιοτάτης ἐκείνης διαμονῆς τῶν Ἑβραίων, περὶ τῆς ὁποίας δὲν ἔχουν μέχρι τοῦδε εὑρεθῆ ἄμεσοι μαρτυρίαι ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν μνημείων, οὗτος δὲν καθορίζεται ἐπακριβῶς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, διότι

Ἀμένωφις Β΄. Μουσεῖον Καΐρου.

ἐνῶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἐξόδου (ιβ΄ 40) ὁρίζεται κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον εἰς 430 ἔτη, ἐξ ἄλλου κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο΄ καὶ τὸ Σαμαρειτικὸν κείμενον τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τὰ ἔτη ταῦτα συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ χρόνος τῆς προτέρας αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ Χαναὰν διαμονῆς, τὴν ἐκδοχὴν δὲ ταύτην υἱοθετεῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Γαλάτ. γ΄ 17, ἐνῶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας (Πράξ. ιγ΄ 20) ἀναβιβάζει τὰ ἔτη ταῦτα εἰς 450. Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ Γενέσει (ιε΄ 13. Πρβλ. Πράξ. ζ΄ 6) ὁ χρόνος οὗτος μειοῦται εἰς 400 ἔτη. Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν φαραὼ εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κριτῶν, μιᾶς τούτων ἀπαθανατισθείσης εἰς τὴν ἐπινίκιον στήλην τοῦ Μενεφθά. Βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα ἦλθον φαραὼ τῆς 21ης δυναστείας εἰς σχέσεις καὶ πρὸς τὸν Σολομῶντα (Γ΄ Βασ. γ΄ 1, θ΄ 16, ι΄ 28, Β΄ Παραλ. α΄ 16). Ἔτι δὲ βραδύτερον ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ βασιλέως Ροβοὰμ καὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ συλήσας τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ βασιλέως ὁ φαραὼ Σεσὰκ (945-24), κατὰ τοὺς Ο΄ Σουσακείμ, ὅπερ γεγονὸς μαρτυρεῖται ὑπό τε τῆς Γ΄ Βασ., (ιδ΄ 25 κ. ἑξ.), καὶ ὑπὸ ἐπινικίου ἐπιγραφῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Καρνάκ. Κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἐπεκαλέσθησαν τὴν συνδρομὴν τῶν φαραὼ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τοῦ βορείου ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου Ὠσηὲ (730-22) καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ἐζεκίας (727-699). Βραδύτερον ὁ φαραὼ Νεχὼ ὁ Β΄ (609-593) εἰσέβαλεν εἰς τὴν νότιον Παλαιστίνην ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἐνίκησε τὸν κατ᾽ αὐτοῦ ἀντεπελθόντα πρὸς ἄμυναν βασιλέα τοῦ Ἰούδα Ἰωσίαν, ὅστις καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ παρὰ τὴν Μαγεδδὼ (Δ΄ Βασ. κγ΄ 30)· ἡττήθη ὅμως καὶ ὁ Νεχὼ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος κατὰ τὴν παρὰ τὸ Καρκεμὶς μάχην (605). Παρομοίαν δὲ τύχην ἔσχε καὶ ὁ εἰς βοήθειαν τοῦ βασιλέως Σεδεκίου ἐλθὼν φαραὼ Χοφρά, ὅτε ἡλώθη ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἡ Ἰερουσαλὴμ (586), πολλοὶ δὲ Ἰουδαῖοι ἐκ φόβου μετηνάστευσαν εἰς Αἴγυπτον ἀπαγαγόντες μεθ᾽ ἑαυτῶν καὶ τὸν προφήτην Ἰερεμίαν, ὅστις καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Δάφναις (Ἰερεμ. μδ΄ καὶ ν΄ καὶ κατὰ τὸ ἑβρ. λζ΄ καὶ μγ΄)· ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Χοφρὰ Ψαμμήτιχος ὁ Β΄ ἡττήθη παρὰ τὸ Πηλούσιον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Καμβύσου, ὅστις καὶ κατέστησε τὴν Αἴγυπτον περσικὴν ἐπαρχίαν (525), τῶν ἡττῶν τούτων προφητευθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Ἰερεμίου καὶ τοῦ Ἰεζεκιήλ, τῆς δὲ περσικῆς κυριαρχίας ἐν Αἰγύπτῳ διαρκεσάσης μέχρι τοῦ 332, ὅτε ἡ χώρα αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, περιῆλθε δὲ μετὰ

τὸν θάνατόν του εἰς τοὺς Πτολεμαίους μέχρι τοῦ 30 π.Χ., ὅτε μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκην τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἀπέβη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Ἐν Αἰγύπτῳ εἶχον ἐγκατασταθῆ ὡς πρόσφυγες Ἰουδαῖοι καὶ πρὸ τοῦ Ἱερεμίου, ἤδη δὲ πρὸ τῆς καθυποτάξεως τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν ὑπῆρχεν ἐν Ἄνω καὶ Νοτίῳ Αἰγύπτῳ καὶ δὴ καὶ ἐν Συήνῃ καὶ τῇ ἔναντι αὐτῆς νησίδι τοῦ Νείλου Ἐλεφαντίνῃ ἰουδαϊκὴ ἀποικία μετ' ἰδίου ναοῦ ἐν τῇ εἰρημένῃ νησίδι, ὡς μανθάνομεν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πρὸ ἐτῶν ἀνευρεθέντων ἀραμαϊκῶν παπύρων ἐκ τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ ΣΤ' τοῦ Φιλομήτορος (180-45), ᾠκοδόμησε παρὰ τὴν Λεοντόπολιν ναὸν ἰουδαϊκὸν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ σολομωντείου ὁ ἐξ ἰουδαϊκοῦ ἀρχιερατικοῦ γένους καταγόμενος Ὀνίας ὁ Δ' (πρβλ. Ἡσ. ιθ' 18-25). Ἤδη πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον μεταναστεύσεως Ἰουδαίων κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἡ γειτνίασις τῆς Παλαιστίνης πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ πολιτιστικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἔφερον τοὺς λαούς των εἰς ζωηρὰν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν, ὑπῆρξαν δὲ πολλοὶ λόγιοι δεχθέντες ὄχι μόνον φιλολογικήν, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴν ἔτι ἐπίδρασιν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ δὴ ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωϋσέως. Θρησκευτικὴ μὲν ἐπίδρασις ἀποκλείεται ὑπ' αὐτῶν τῶν αἰγυπτιακῶν καὶ τῶν ἰσραηλιτικῶν πηγῶν, λόγῳ τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο θρησκειῶν, ἡ δὲ φιλολογικὴ αἰγυπτιακὴ ἐπίδρασις περιορίζεται κυρίως εἰς τὴν σοφιολογικὴν γραμματείαν (Παροιμίαι, Ἐκκλησιαστής) καὶ εἶναι μᾶλλον εἰδολογική. Αἱ πνευματικαὶ σχέσεις ἑλληνισμοῦ καὶ ἰουδαϊσμοῦ ἀπέβησαν στεναὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τοῦ ἐξελληνισμοῦ αὐτῆς καὶ δὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος π.Χ. καὶ κορυφωθεῖσαι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἐφιλοτεχνήθη καὶ ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης, ἡ λεγομένη τῶν Ἑβδομήκοντα (Ο'), ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ Γ' αἰῶνος π.Χ. καὶ συντελεσθεῖσα ἐντὸς ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος, ἀσκήσασα δὲ τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ σύμπαντα τὸν ἑλληνιστικὸν κόσμον. Ἐπὶ Φίλωνος ἔζων περὶ τὸ ἓν ἑκατομμύριον Ἰουδαίων ἐν Αἰγύπτῳ. Ἰδίᾳ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἔζη ἡ πολυαριθμοτέρα ἐν τῷ κόσμῳ ἰουδαϊκὴ διασπορά, διεμορφώθη ἀφ' ἑνὸς μὲν σπουδαιοτάτη ἑλληνικὴ ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἑλληνιστικὴ γραμματεία ὑπερεθνικοῦ καὶ παγκοσμίου χαρακτῆρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ σπουδαία ἰουδαϊκὴ ἑλληνιστικὴ γραμματεία καὶ φιλοσοφία τελοῦσα ὑπὸ τὴν ζωηροτάτην ἐπίδρασιν τῆς Π. Διαθήκης καὶ φέρουσα ἀπολογητικὸν ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ταύτης Βίβλου καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συγκριτιστικὸν χαρακτῆρα. Τῆς γραμματείας ταύτης οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι εἶναι Ἀλέξανδρος ὁ Πολυΐστωρ, ὁ Ἀρτάπανος, ὁ Κλεόδημος, Ἰάσων ὁ ἀπὸ Κυρήνης, Ἰεζεκιὴλ ὁ συγγραφεὺς τῶν βιβλίων τῶν Σιβυλλῶν κ.λ.π., τῆς δὲ ἑλληνιζούσης ἰουδαϊκῆς φιλοσοφίας οἱ σπουδαιότεροι ἱεροφάνται ἐγένοντο ὁ Ἀριστόβουλος καὶ μάλιστα ὁ Φίλων, ὅστις καὶ κατέλιπε πλουσίαν καὶ βαρυσήμαντον φιλοσοφικὴν γραμματείαν μεγίστην σχοῦσαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τε τὸν ἐθνικὸν καὶ τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Κόσμημα δὲ τῆς ἰουδαϊκῆς ἑλληνιστικῆς φιλοσοφικῆς γραμματείας εἶναι ἡ λεγομένη Σοφία Σολομῶντος, ἥτις συγκατελέγη καὶ μεταξὺ τῶν λεγομένων Ἀναγινωσκομένων ἢ Δευτεροκανονικῶν βιβλίων τῆς Ἑλληνικῆς Π. Διαθήκης κατὰ τοὺς Ο'.

Β'. Ἡ κυριωτέρα μνεία τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ εἶναι ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ματθαίου (β' 13-20), ὅπου ἱστορεῖται ἡ θεία ἐντολὴ φυγῆ εἰς Αἴγυπτον τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Θεοτόκου πρὸς σωτηρίαν τοῦ νεογεννήτου Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλῆς τοῦ Ἡρώδου, ὅστις θορυβηθεὶς ἐκ τῆς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐρωτήσεως τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ἐλθόντων μάγων «ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Ματθ. β' 2) καὶ ἐκ τῆς «δι' ἄλλης ὁδοῦ» ἀναχωρήσεως αὐτῶν, διέταξε τὴν «σφαγὴν τῶν παίδων τῆς Βηθλεὲμ καὶ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω (στίχ. 16 κ.ἑξ.). Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος δὲν ἀναφέρει οὔτε πόσον χρόνον ἀκριβῶς διήρκεσεν ἡ ἐν Αἰγύπτῳ παραμονὴ τοῦ Σωτῆρος οὔτε ποῦ ἀκριβῶς παρέμεινεν ἡ ἱερὰ οἰκογένεια, ἀρκεῖται δὲ εἰς τὴν δήλωσιν ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι ἡ φυγὴ αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου, δηλαδὴ ὀλίγους μόνον μῆνας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι δι' αὐτῆς ἐπραγματοποιήθη ἡ παλαιὰ προφητεία τοῦ Ὠσηὲ (ια' 1), κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον «ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου», ἐνῶ οἱ Ο' μεταφράζουν «ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ», τοῦ προφήτου ὁμιλοῦντος ἐκεῖ τυπολογικῶς περὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἀνακλήσεως τοῦ Ἰσραήλ, λόγῳ τῶν ὑπαρχουσῶν πολλαπλῶν ἀναλογιῶν μεταξὺ τοῦ Μεσσία καὶ τοῦ περιουσίου λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ δὴ τοῦ ἐν τῇ εὐαγγελικῇ διηγήσει διαδραματιζομένου ρόλου τοῦ Ἰωσὴφ (Ματθ. β' 15). Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἑρμηνεύων τὸ χωρίον ἀνευρίσκει ἐν τῇ φυγῇ ταύτῃ καὶ προδήλωσιν «χρηστῶν προοιμίων ἐλπίδων τῇ οἰκουμένῃ. Ἐπειδὴ γὰρ Βαβυλὼν καὶ Αἴγυπτος μάλιστα τῆς γῆς ἁπάσης τῇ φλογὶ τῆς ἀσεβείας ἦσαν ἐκκεκαυμέναι, ἐκ προοιμίων δεικνύων, ὅτι ἀμφοτέρους διορθώσεται καὶ πείθειν διὰ τούτων καὶ περὶ τῆς ὅλης οἰκουμένης τὰ χρηστὰ προσδοκᾶν, τῇ μὲν τοὺς μάγους ἀπέστειλε, τῇ δὲ αὐτὸς ἐπέβη μετὰ τῆς μητρός». Παλαιὰ χριστιανικὴ παράδοσις θέλει ὡς τόπον διαμονῆς τοῦ θείου βρέφους ἐν Αἰγύπτῳ τὴν Ματαρέαν (σήμερον Matariyé), βορειοανατολικῶς τοῦ Καΐρου καὶ ἐγγὺς τῆς παλαιᾶς Λεοντοπόλεως ὑπὸ μίαν συκομορέαν καὶ πλησίον μιᾶς πηγῆς ὀφειλομένης εἰς θεῖον θαῦμα. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὴν χαρακτηριστικὴν λιτότητα τῆς διηγήσεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου ἀφηγοῦνται περὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δράσεως τοῦ Κυρίου θεοσεβεῖς μέν, μυθώδεις δὲ θαυματουργικὰς λεπτομερείας οἱ συγγραφεῖς τῶν Ἀποκρύφων, ὁ λεγόμενος Ψευδοματθαῖος, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀραβιστὶ διασωθέντος δῆθεν «εὐαγγελίου τῆς νηπιότητος τοῦ Σωτῆρος» (Tischendorf, Evangelia Apocrypha, β' ἔκδ. 1876, σ. 51-111 καὶ 181-209). Παράβαλε δὲ καὶ τὸ χωρίον τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου: «Λάμψας ἐν τῇ Αἰγύπτῳ φωτισμὸν ἀληθείας, ἐδίωξας τοῦ ψεύδους τὸ σκότος· τὰ γὰρ εἴδωλα ταύτης, Σωτήρ, μὴ ἐνέγκαντά σου τὴν ἰσχὺν πέπτωκεν». Ὡς ὁ ἀντίπους δὲ τῶν μυθευμάτων τῶν Ἀποκρύφων θεωρῆται αἱ ἐν τῷ Ταλμοὺδ μνημονευόμεναι ἀντιχριστιανικαὶ παραδόσεις περὶ μαθητεύσεως τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τοῖς μάγοις τῆς Αἰγύπτου, ἀφ' ὧν δῆθεν ἐξέμαθεν οὗτος θαυματουργικὰς τέχνας, δι' ὧν ἐπιστεύθη ἐν τῇ πατρίδι του ὡς θεὸς (Bab. Aboda Sara 16β, 17α, Bab. Schabbat 104β, Bab. Sanhedrin 107β. Πρβλ. καὶ Ὠριγένους, Κατὰ Κέλσου I 138 καὶ Ἰουστίνου Ἀπολογ. I 30), αἵτινες παραδόσεις ἀποτελοῦν ἐπιβεβαίωσιν ἔμμεσον ἀφ' ἑνὸς τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως περὶ μεταφορᾶς τοῦ Ἰησοῦ εἰς Αἴγυπτον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων περὶ θαυματουργιῶν τοῦ Σωτῆρος.

Ἐν τῇ λοιπῇ Κ. Διαθήκῃ, ἐκτὸς τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ὅπου ἐπανειλημμένως μνημονεύεται ἡ Αἴγυπτος ἐν τοῖς παρατιθεμένοις σχετικοῖς χωρίοις ἐκ τῆς Πεντατεύχου, ὡς καὶ ἑλληνισταὶ Ἰουδαῖοι ἐξ Αἰγύπτου (β' 10 καὶ στ' 9), καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα (στιχ. 5), μνημονεύεται αὕτη καὶ ἐν Ἀποκ. ια' 8, ἔνθα χαρακτηρίζεται οὕτως ἀλληγορικῶς ἡ Ἱερουσαλήμ, ἅτε συμβολίζουσα ὄχι μόνον τὴν ἔχθραν κατὰ τοῦ νέου Ἰσραήλ, ὡς ἡ παλαιὰ Αἴγυπτος ἐσυμβόλιζε τὴν ἔχθραν κατὰ τοῦ παλαιοῦ Ἰσραήλ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν πώρωσιν αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ὑπομνήματα Abb. Clamer εἰς Γένεσιν (1953) καὶ Ἔξοδον (1950). Vigouroux, Dictionnaire Biblique, ἐν λ. Egypte καὶ ἐν Supplement τοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ. Hasting's, Dict. of the Bible (λ. Egypt). W. Albright, Von der Steinzeit zum Christentum (1949). M. Noth, Geschichte Israels (β' ἔκδ. 1954). Π. Μπρατσιώτου, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Π. Διαθήκην (1937 καὶ Ἐπίτομος 1955). Ἀρχιμ. Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου, Ἑρμηνεία Π. Διαθήκης.

ΠΑΝ. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Β. Βέλλα, Θρησκευτικαὶ προσωπικότητες τῆς Π. Διαθήκης, ἔκδ. β'. Ἀθῆναι 1957.

(Χριστιανικοὶ χρόνοι). Αὐγούστου μοναρχήσαντος, ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, αἷμα ἄφθονον χύνεται εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἂν καὶ ἡ χώρα εἶχεν ἀποβῆ ὁ σιτοβολὼν τῆς Ρώμης, οἱ Ρωμαῖοι ἐπίεζον τὸν λαὸν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ πίεσις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε προεκάλει συχνὰς ἐπαναστάσεις, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἑκάστοτε ἦτο αἱματοχυσία καὶ συμφορά.

Ὁ χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν χώραν, κατὰ τὰ παραδιδόμενα, ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Κλαυδίου (41-54), διῆλθεν ὅμως ἀπὸ μακρὰν περίοδον διωγμῶν, ἀρχομένων ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀντιδράσεων τῶν ἀλεξανδρινῶν λογίων. Τούτων τῶν σοφῶν ἀκροατὴς ἔγινεν ὁ ἀρχαιομαθὴς αὐτοκράτωρ Μᾶρκος Αὐρήλιος, ἐλθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ διατάξας διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς Αἰγύπτου συνδέεται στενῶς μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι αὕτη κατέστη τὸ μέγα

κέντρον τῆς ὁμωνύμου σχολῆς καὶ τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν μορφῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, αἵτινες ἐπάλαιον κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς καὶ φιλολογικῆς σκέψεως. Ἀκολούθως ἡ Αἴγυπτος ἀποβαίνει ἐξ αἰτίας τῶν συνεχιζομένων διωγμῶν ἡ ἑστία τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ προσφέρει εἰς τὸν χριστιανισμὸν τὰς ἐρήμους της πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν πρώτων κοινοβιακῶν συστημάτων καὶ ἐγκατάστασιν τῶν ἐρημιτῶν. Δεινοπαθεῖ πάλιν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ μετ᾽ αὐτῆς τὸ ἰουδαϊκὸν στοιχεῖον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ὁπότε ἡ ἀγρία σφαγὴ τῶν χριστιανῶν, διὸ καὶ «ἐποχὴ μαρτύρων» ἀπεκλήθη ἡ τελευταία αὕτη περίοδος τῆς δοκιμασίας.

Τὸ διάταγμα τῶν Μεδιολάνων (313), ἐνῶ ἀπαλλάσσει τὸν αἰγυπτιώτην χριστιανισμὸν ἀπὸ τὰς περαιτέρω διώξεις, τὸν παρασύρει εἰς ἀντίποινα οὐχὶ κατὰ τῶν διωκτῶν, ἀλλὰ κατὰ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας λατρείας καὶ τοῦ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ πνεύματος. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔσχε τὴν ἀφετηρίαν του ὁ Ἀρειανισμὸς καὶ ἐκεῖθεν ἐξεκίνησαν αἱ συνταράξασαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ αἱρέσεις. Κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, μεταξὺ τῶν υἱῶν Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἡ Αἴγυπτος ἐπεδικάσθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος ὑπὸ τὸν Ἀρκάδιον καὶ παραμένει βυζαντινὴ καὶ ἐντόνως χριστιανική, πολλαπλῶς ἐξυπηρετοῦσα τὴν αὐτοκρατορίαν, πλὴν ὅμως καὶ προμηθεύουσα εἰς αὐτὴν συνεχεῖς ἀφορμὰς θρησκευτικῶν, οὐ μὴν καὶ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν. Παρὰ τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας τῆς Αἰγύπτου ὡς ἑστίας ζωηρᾶς χριστιανικῆς κινήσεως καὶ ὡς χώρας μὲ στενὸν σύνδεσμον πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ δι᾽ ἀξιολογωτάτων ἀνδρῶν ἀντιμετωπίσεως τῶν πολλῶν αἱρέσεων, δὲν ἔλειψαν καὶ ἀρνητικαί τινες ὑπηρεσίαι πρὸς τὸν χριστιανισμὸν ἕνεκα τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῶν ἀκροτήτων, ἐξ ὧν προεκλήθη μῖσος τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ρῆγμα εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ἐννοοῦμεν τὸν μονοφυσιτισμὸν καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτὸν Κόπτας. Πάντως, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, διὰ τῶν στρατηγῶν Βελισαρίου καὶ Ναρσῆ, ἡ Αἴγυπτος κατέστη μεγάλη καὶ ἰσχυρά, διεξήγαγε τὸν κατὰ τοῦ ἐθνισμοῦ ἀγῶνα καὶ παρὰ τὰς συνεχεῖς ἀντιδράσεις τῶν ἰθαγενῶν, Ἰακωβιτῶν καλουμένων ἔκ τινος μονοφυσίτου ἡγέτου των, ἐξεχριστιανίζετο ἀσφαλῶς.

Ὡς ἐπαρχία τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡ Αἴγυπτος ἔλαβε τὴν ἀκόλουθον πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν διάρθρωσιν, μὲ 10 ἐπαρχίας τῆς Αἰγυπτιακῆς Διοικήσεως:

1. Ἐπαρχία Αἰγύπτου πρώτη: α) Ἀλεξάνδρεια ὑπὸ δοῦκα καὶ αὐγουστάλιον, β) Ἑρμούπολις, γ) Μετήλεως, δ) Βοῦτος, ε) Ψάνεως Κώμη, στ) Κοπρίδεως Κώμη, ζ) Σάϊς, η) Λεοντούπολις, θ) Ναυκράτεια, ι) Ἀνδρώ, ια) Νικίου Κώμη, ιβ) Ζηνωνούπολις, ιγ) Πάφνα, ιδ) Ὄνουφις, ιε) Ταύα, ιστ) Κλεοπατρίς, ιζ) Μαρεῶτις, ιη) Μενελαΐτῶν, ιθ) Σχεδία, κ) Θέρμουθις, κα) Σόνδρα.

2. Ἐπαρχία Αὐγουσταμνίκης: α) Πηλούσιον, μητρόπολις, β) Σεθρωΐτης, γ) Τάνις, δ) Θμοῦις, ε) Ρινοκούρουρα, στ) Ὀστρακίνη, ζ) Πεντάσχοινον, η) Κάσσιον, θ) Ἀφθαῖον, ι) Ἥφαιστος, ια) Παναίφυσος, ιβ) Γέρα, ιγ) Ἰτάγερος, ιδ) Θένησος.

3. Ἐπαρχία Αὐγουσταμνίκης δευτέρα : α) Λεοντώ, μητρόπολις, β) Ἀθρίβης, γ) Ἡλιοῦς, δ) Βούδαστος, ε) Φάρβαθος, ζ) Ἀραβιούς.

4. Ἐπαρχία Αἰγύπτου δευτέρα: α) Κάβασα, β) Φράγωνις, γ) Παχνεμουνίς, δ) Διόσπολις, ε) Σεβεννυτός, στ) Κυνώ, ζ) Βούσιρις, η) Ἐλεαρχία, θ) Ρηγεὼν Πάραλος, ι) Κώμη Παριάνη, ια) Κώμη Ρηχομήριον, ιβ) Ξόεως.

5. Ἐπαρχία Ἀρκαδίας: α) Ὀξύρυγχος, μητρόπολις, β) Ἡρακλέους, γ) Κυνώ, δ) Νειλούπολις, ε) Ἀρσινοήτης, στ) Νέμφις, ζ) Λητώ.

6. Ἐπαρχία Θηβαΐδος πρώτη: α) Ἀντινώ, μητρόπολις, β) Ἑρμούπολις, γ) Θεοδοσιούπολις, δ) Κάσος, ε) Λυκώ, στ) Ὑψηλή, ζ) Ἀπόλλωνος, η) Ἀνταίου, θ) Πανός.

7) Ἐπαρχία Θηβαΐδος δευτέρα : α) Πτολεμαΐς, μητρόπολις, β) Κοπτώ, ἤτοι Ἰουστινιανούπολις, γ) Διοκλητιανούπολις, δ) Διόσπολις, ε) Τέντυρα, στ) Μαξιμιανούπολις, ζ) Θηβαΐς, η) Λάτων, θ) Ὄμβων, ι) Ἑρμουθίς, ια) Κώμη Ἀνάσσης Μεγάλης, ιβ) Θηβαΐδος Ἄνω, ιγ) Ἴβεως, ιδ) Μαθῶν, ιε) Τριμούνθων, ιστ) Ἑρμῶν.

8. Ἐπαρχία Λιβύης: α) Δρανιέων, μητρόπολις, β) Παραιτόνιον, γ) Τρανζάλης, δ) Ἀμμωνιακή, ε) Ἀντίπυργος, στ) Ἀντίφραι, ζ) Πηδωνίας, η) Μαρμαρικῆς.

9. Ἐπαρχία Λιβύης Πενταπόλεως: α) Σώζουσα, β) Κυρήνη, γ) Πτολεμαΐς, δ) Τεύχειρα, ε) Ἀδριανή, στ) Βερονίκης.

10. Ἐπαρχία Τριπόλεως: α) Τοσίβων, β) Λεπτίδος, γ) Ὑῶν.

Ἀτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ βυζαντινὴ πολιτικὴ ἐν Αἰγύπτῳ. Πολὺ ἐνωρὶς κατεφάνη, ὅτι ἡ κακομεταχείρισις τοῦ γηγενοῦς στοιχείου ὡδήγει εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἀκολούθως εἰς ἀνοικτὸν πόλεμον, μὲ ἀποτέλεσμα εἰς βάρος καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς βυζαντινῆς ἰσχύος. Τὸν ἐμφανισθέντα ἀραβικὸν κίνδυνον καὶ τὴν νεοπαγῆ θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἐξετίμησαν καὶ κατόπιν σειρᾶς ἀραβικῶν στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν, ἁλωθείσης τὸν Δεκέμβριον τοῦ 640 τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ γηγενεῖς ἐδέχοντο ὡς ἐλευθερωτὴν τὸν Ἄραβα στρατηγὸν Ἀμροῦ. Ἐπηκολούθησαν συνεχεῖς ἀγῶνες περὶ τῆς χαλιφείας καὶ δεινῶς ἡ χώρα ἐπὶ αἰῶνας ὑπέφερεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀράβων, καταστᾶσα ἐξάρτημα τῆς Βαγδάτης. Ἡ ἀπληστία τῶν ἑκάστοτε διοικητῶν τῆς Αἰγύπτου, οἱ περὶ τὸ χαλιφᾶτον ἀγῶνες καὶ ἀνταγωνισμοί, ἡ ἑκάστοτε διαίρεσις τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατανομὴ μεταξὺ ὑποδιοικητῶν, αἱ αἱματηραὶ ἔριδες καὶ συνωμοσίαι κατέληγον πάντοτε εἰς καταδυνάστευσιν τῆς χώρας καὶ τοῦ διωκομένου πληθυσμοῦ.

Μετὰ τὰς γνωστὰς Σταυροφορίας καὶ τοὺς περὶ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀγῶνας, εἰς οὓς ἡ Αἴγυπτος δὲν παρέμεινεν εἰς κατάστασιν οὐδετέρου παρατηρητοῦ, σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τὸν ΙΓ´ αἰῶνα ἐμφάνισις εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ πράγματα τῶν Μαμελούκων, οἵτινες κατέκλυσαν τὰς μουσουλμανικὰς κοινωνίας καὶ ἀπετέλεσαν κάλλιστα στρατιωτικὰ σώματα, εἶδος γενιτσάρων, κατ᾽ ὀλίγον δὲ διεισέδυσαν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἵδρυσαν ἰδίαν δυναστείαν. Τὸ κράτος ἦτο πάντοτε θεμελιωμένον εἰς τὴν κακουργίαν, τὴν συνωμοσίαν καὶ τὸ αἷμα. Ἀπὸ τοῦ 1517 ἡ χώρα κατέστη ἐπαρχία τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐπὶ Σελὴμ Α´. Βεβαίως δὲν μετεβλήθη ἡ κατάστασις. Οἱ βέηδες καὶ τὴν χώραν ἐρημώνουν καὶ τὸν λαὸν ληστεύουν εἰς τὸν διαρκῆ ἀγῶνα ἐξοντώσεως τῶν μὲν πρὸς ἐπικράτησιν τῶν δέ. Ἀπὸ τοῦ 1798—1806 διήρκεσεν ἡ γαλλικὴ κατοχὴ τῆς Αἰγύπτου. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων, δρῶν σπουδαίως πρόσωπον ὑπῆρξεν ὁ Ἀλβανὸς Μωχαμὲτ Ἀλῆς, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Ἰμβραὴμ πασᾶς ἐξεστράτευσε τὸ 1824 κατὰ τῆς Ἑλλάδος προσκλήσει τοῦ σουλτάνου, πρὸς καταστολὴν τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη εἶχεν ἀναλάβει ἡ Αἴγυπτος ἐκ τῆς μακρᾶς περιπετειώδους ζωῆς, ἀναγνωρισθέντος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τοῦ 1840 τοῦ Μωχαμὲτ Ἀλῆ κυρίου τῆς Αἰγύπτου, μὲ τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς τῆς οἰκογενείας του, ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Τούρκου σουλτάνου. Ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ κατὰ τὸ 1822 ὡδήγησαν εἰς ἀγγλικὴν κατοχὴν τῆς χώρας, παραταθεῖσαν μέχρι τοῦ 1922, ὅτε αὕτη ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον βασίλειον.

Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν Αἰγυπτίων, ἀφ᾽ ἧς ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀράβων, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἤλλαξεν ὄψιν. Τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐξηναγκάσθη εἰς ἐγκατάλειψιν τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐδάφους εἰς εὐρεῖαν κλίμακα. Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἀπέμειναν, περιωρίσθησαν ζῶντες περὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐσημειώθησαν πολλάκις καταπιέσεις, σφαγαί, κακουργίαι παντὸς εἴδους εἰς βάρος τῶν Αἰγυπτίων Ἑλλήνων χριστιανῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἐκπροσώπων τῆς θρησκείας. Αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι μετετράπησαν εἰς τζαμιὰ μουσουλμανικά, ἱδρύθησαν ὅμως καὶ ἄλλα ἀραβικὰ μνημεῖα τέχνης, τεμένη, κρῆναι, τάφοι, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων καταφαίνεται, ὅτι οἱ Ἄραβες εὑρόντες διαδεδομένην τὴν βυζαντινὴν τέχνην εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐν πολλοῖς πρωτοτυπήσαντες οἱ ἴδιοι, ἐδημιούργησαν ἰδίαν τέχνην ἐν Αἰγύπτῳ. Παρὰ τὰς ταραχὰς καὶ τὴν ὑπὸ διαρκῆ τρόμον ζωὴν τοῦ Αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ, οἱ σχετικῶς ὀλίγοι χριστιανοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῶν περὶ αὐτὴν μονῶν καὶ τοῦ Καΐρου ἐκράτησαν ἀναπεπταμένον πάντοτε τὸ λάβαρον τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν ἔπαυσε δὲ ἡ ἄλλοτε πνευματικὴ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, ἡ κλεινὴ Ἀλεξάνδρεια, νὰ προσφέρῃ διαπρεπεῖς πατριάρχας καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ στελέχη εἰς τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμόν, εἰς τὸν δοκιμαζόμενον χριστιανισμὸν καὶ τὸν κόσμον (Βλ. Ἀλεξάνδρεια, διὰ πλείονα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ern. Rolloff, Histoire d' Égypte, Paris 1923.

Plaumann, Ptolemais in Oberägypten (ein Beiträge zur Geschichte des Hellenismus in Aegypten), Leipzig, 1910. M. Chaine- La chronologie des temps chrétiens de l' Égypte et de l' Ethiopie. Paris 1925. A. J. Rutler, The Arab conquest of Egypte, Oxford 1902. Γ. Μαζαράκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1932.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

(Στατιστικὰ στοιχεῖα). Ἡ συνολικὴ ἔκτασις τῆς Αἰγύπτου εἶναι 1.000.000 τ. χλμ. καὶ ὁ πληθυσμός της 24.026.000 κατ' ἀπογραφὴν τοῦ 1957, ἤτοι 24 κάτοικοι κατὰ τ. χλμ. Εἰς αὐτὸν δὲν προστίθενται οἱ νομάδες, ἀνερχόμενοι εἰς 55.073 (1947).

Κοπτικὴ Ἐκκλησία. Εἶναι ἡ πραγματικὴ Ἐθνικὴ Ἐκκλησία τῆς Αἰγύπτου. Πρὸ ἐτῶν περιελάμβανε πλὴν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς 11 Μητροπόλεις καὶ 2 Ἐπισκοπάς, μὲ 470 ναοὺς καὶ 900 κληρικούς. Κατὰ νεώτερα στατιστικὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν σήμερον 6 Μητροπόλεις, 6 Ἐπισκοπαί, μὲ 850 ἱερεῖς καὶ 300 μοναχούς. Διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ Κλήρου ἱδρύθη Θεολογικὴ Σχολὴ (1947). Οἱ Κόπται ἀνέρχονται ἐν Αἰγύπτῳ εἰς 1.500.000. Ἡ Ἐκκλησία των διέρχεται περίοδον ἀνασυντάξεως καὶ ὀργανώσεως. Γίνονται μελέται τῆς Πατερικῆς Κοπτικῆς γραμματείας καὶ τῆς Λειτουργικῆς παραδόσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας τάξεως καὶ λατρείας ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ βίῳ. Ἐκδίδονται πολλὰ βιβλία καὶ περιοδικά. Ἔχουν ἱδρυθῆ πολλαὶ Σχολαὶ καὶ εὐαγῆ ἱδρύματα. Μετοχὴ εἰς τὰ Διεθνῆ Χριστιανικὰ Συνέδρια καὶ κινήσεις, ὡς καὶ εἰς τὴν «Ἑβδομάδα προσευχῆς διὰ τὴν Ἕνωσιν». Διατηροῦνται σπουδαῖαι Μοναὶ ἐν ἀνθήσει, ὡς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, Ἁγίου Παύλου, ἡ τοῦ Moharak καὶ τῆς Baramous, τῶν ὁποίων οἱ ἡγούμενοι εἶναι ἐπίσκοποι.

Ὀρθόδοξον Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Κατάλογος ἐπαρχιῶν καὶ ἐπισκόπων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου ἐν Αἰγύπτῳ:

Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀλεξανδρείας. Πάπας καὶ Πατριάρχης Χριστοφόρος Β΄. Ἀλεξάνδρεια καὶ Κάϊρον

Ἱ. Μητρόπολις Πηλουσίου.	Παρθένιος	Πὸρτ—Σαΐδ
Ἱ. Μητρόπολις Λεοντοπόλεως.	Κων/τῖνος	Ἰσμαηλία
Ἱ. Μητρόπολις Ἑρμουπόλεως.	Εὐάγγελος	Τάντα
Βοηθὸς ἐπίσκοπος Μαρεώτιδος.	Βαρνάβας	Ἀλεξάνδρεια
» » Βαβυλῶνος.	Ἱλαρίων	Κάϊρον

Τὸ Πατριαρχεῖον περιελάμβανε, τὰ ἔτη 1931—2, τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀλεξανδρείας μὲ 26 ναοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Καΐρῳ. Τὴν Μητρόπολιν Λεοντοπόλεως μὲ ἕδραν τὸ Ζαγκαζίγκ καὶ 11 ναούς. Τὴν Μητρόπολιν Πηλουσίου μὲ ἕδραν τὸ Πόρτ—Σαΐδ καὶ 7 ναούς. Τὴν Μητρόπολιν Ἑρμουπόλεως μὲ ἕδραν τὴν Τάντα καὶ 8 ναούς, καὶ τὴν Μητρόπολιν Πτολεμαΐδος μὲ ἕδραν τὴν Μίνια καὶ 9 ναούς. Οὕτω ὑπῆρχον ἐν Αἰγύπτῳ: 1 Ἀρχιεπισκοπή, 4 Μητροπόλεις, 61 ναοί, 80 κληρικοί, ἐξ ὧν 25 θεολόγοι, καὶ 5 Μοναί. Τὸ 1961 ὑπῆρχον: 1 Ἀρχιεπισκοπή, 3 Μητροπόλεις, 58 ναοί, 66 κληρικοί, 4 Μοναί. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς περιέχονται καὶ κοινότητες τινὲς Ἀραβόφωνοι μὲ ἱερεῖς Ἄραβας. Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν Ἑλληνοπαίδων τὸ 1931 ἐγίνετο ὑπὸ 80 ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων, στοιχειώδους καὶ μέσης βαθμίδος. Εἰς ταῦτα ἐδίδασκον 520 διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ 14.500 μαθητάς. Τὸ 1961 ὑπῆρχον 95 ἐκπαιδευτήρια, 730 διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ διὰ 12.715 μαθητάς.

Κέντρα Μελετῶν: 1. Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη, περιλαμβάνουσα θησαυρὸν ἐκ 492 χειρογράφων κωδίκων, περὶ τὰ 1800 βιβλία παλαιῶν ἐκδόσεων καὶ 30.000 τόμους. Τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1952 ἑώρτασε τὴν χιλιετηρίδα της. 2. Ἰνστιτοῦτον Ἀνατολικῶν Σπουδῶν, ἱδρυθὲν τὸ 1952, ὡς παράρτημα τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης, μὲ μέλη ἐξ ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἑτεροδόξων φίλων τοῦ Πατριαρχείου. Ἐκδίδει κατ' ἔτος τὰ «Ἀνάλεκτα».

Τύπος: Περιοδικά, «Πάνταινος» καὶ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος». Διευθυνταί: 1908—1918 Γρηγ. Παπαμιχαήλ, 1920—1926 Ἰωαν. Φωκυλίδης, 1927—49 Εὐγένιος Μιχαηλίδης. «Ἐγκόλπιον Ἡμερολόγιον» τοῦ «Ἐκκλ. Φάρου», ἐτησία ἔκδοσις. «Θεῖον Κήρυγμα», ἠθικοθρησκευτικὸν φυλλάδιον ἐκδιδόμενον ἐν Καΐρῳ. «Ἡ Ἐνορία μας», ἠθικοθρησκευτικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Ἰμβραημιᾳ.

Μοναὶ καὶ Προσκυνήματα: Ἁγ. Γεωργίου ἐν Παλαιῷ Καΐρῳ, Ἁγ. Σάββα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Ἁγ. Νικολάου ἐν Καΐρῳ, Ἁγ. Νικολάου ἐν Ραχητίῳ καὶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ.

Θρησκ. Σωματεῖα: 1. «Ἡ Εὐσέβεια», 2. «Ἡ Ἀφύπνισις», 3. «Ὀρθόδ. Χριστ. Ἀδελφότης Νέων».

Κατηχητικὰ σχολεῖα: Εἰς ἁπάσας τὰς ἐνορίας συστάσει τῶν οἰκείων Ἱεραρχῶν ὑπάρχουν κατηχητικὰ σχολεῖα.

Φιλανθρωπικὰ ἔργα: 5 Ὀρφανοτροφεῖα καὶ ἓν νηπιακὸν τοιοῦτον, 2 Νοσοκομεῖα καὶ τὸ ἐν Χάρετ—ἐλ—Ρούμ τοῦ Καΐρου Γηροκομεῖον τοῦ Ἁγ. Μάρκου. Πολλὰ εὐαγῆ ἱδρύματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν κοινοτήτων.

Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ ὄρους Σινᾶ, ἱδρυθεῖσα τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα. Ἀποτελεῖ πνευματικὸν κέντρον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Ἀνατολῇ. Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου καὶ Ραϊθὼ Πορφύριος ὁ Γ΄. Συντηρεῖ πολλὰς Σχολὰς καὶ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία. Οἱ Ἀρμένιοι Γρηγοριανοὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἔχουν ἴδιον ἐπίσκοπον ἀπὸ τὸ 1850, ἑδρεύοντα ἐν Καΐρῳ καὶ τελοῦντα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρμενίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Κατάλογος ἐπαρχιῶν καὶ ἐπισκόπων διαφόρων ρυθμῶν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ.

Κόπται Καθολικοί:

Ἀλεξανδρείας.	Πατριάρχης Στέφανος Isidarouss	1958
Assioût.	Ἀλέξανδρος Scander	1940
Minieh.	Παῦλος Nousseir	1959
Θῆβαι.	Ἰσαὰκ Ghattas	1947

Μελχῖται Καθολικοί:

Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων Μάξιμος ὁ Δ΄		1947
Πατρ. Ἔξαρχος εἰς Κάϊρον	Ἠλίας Zoghbi	

Ἀρμενοκαθολικοί: Ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Κιλικίας (Λιβάνου) Ἀλεξανδρείας Ἰάκωβος Nessimian 1933

Μαρωνῖται:

Κάϊρον	Πέτρος Dib	1946

Λατῖνοι:

Ἀλεξανδρείας	Jean de Capistran Cayer o.f.m.	1949
Ἡλιουπόλεως	Armand Hubert s.m.a.	1959
Πόρτ—Σαΐδ		

Παπικὸς νούντσιος εἰς Κάϊρον:
Silvio Oddi 1957

Κατὰ στατιστικὰς τοῦ 1955—57, οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐν Αἰγύπτῳ εἶναι 168.000 ἐκ τῶν ὁποίων 75.000 Κοπτοκαθολικοί, 30.000 Μελχῖται, 7.500 Ἀρμενοκαθολικοί, 13.400 Μαρωνῖται καὶ 42.200 Λατῖνοι, ἐκ τῶν ὁποίων πλεῖστοι ἀνεχώρησαν μετὰ τὰ μέτρα τῆς νῦν αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως. Οἱ Κόπται προσέρχονται 2.000 περίπου κατ' ἔτος εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Ὁ Καθολικὸς Κλῆρος ἔχει 392 ἱερεῖς, ἐξ ὧν 94 Κόπται, 35 Μελχῖται, 13 Ἀρμένιοι, 22 Μαρωνῖται καὶ 228 Λατῖνοι.

Κέντρα Μελετῶν: 1. Κοπτικὸν Ἰνστιτοῦτον Καΐρου (me Soliman Pacha 4). Ἐκδίδει τὸ Les Cahiers Coptes.

2. Διδασκαλεῖον Ἀλεξανδρείας, ἱδρυθὲν τὸ 1949 ὑπὸ τοῦ Μελχιτικοῦ Πατριαρχείου, μὲ Βιβλιοθήκην, πολιτιστικὴν δρᾶσιν, δημοσιεύσεις.

3. Τὸ κέντρον Ἀνατολικῶν σπουδῶν de la Custodie de Terre Sainte εἰς Κάϊρον (Couvent du Mousky) ἱδρυθὲν τὸ 1954 διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀνατολικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Ἰσλαμολογίας. Ἐκδίδει ἀπὸ τὸ 1956 τὰ «Studia Orientalia».

4. Institut dominicain d' études orientales ἐν Καΐρῳ (me Masna Al — harabichi, t. Abbasili). Ἐκδίδει τὰ «Mélanges».

5. Centre d' études de Dar El — Salam, τοῦ Καΐρου (Midan Cheikh Youssef, Garden — City), κέντρον πνευματικῆς συνεργασίας Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων. Ἐτήσιαι διαλέξεις καὶ ἔκδοσις ἀπὸ τὸ 1951 τοῦ «Mardis de Dar El — Salam».

Τύπος: Μία ἑβδομαδιαία ἐφημερίς, «Le Rayon d'Egypte», καὶ ἓν περιοδικόν, τὸ «Al Salah» ὑπὸ τῶν Κοπτοκαθολικῶν.

Προσκυνήματα: «Τὸ δένδρον τῆς Παρθένου», εἰς τὴν κωμόπολιν Matarieh παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἡλιούπολιν καὶ ἡ «Κρύπτη τῆς Ἁγίας Οἰκογενείας» ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Abou Sargah εἰς τὸ παλαιὸν Κάϊρον.

Μοναχικὰ τάγματα: Τῶν Φραγκισκανῶν (1320), Ἰησουϊτῶν (1687), Λαζαριστῶν (1844), Ἀδελφῶν τῶν Χριστ. Σχολῶν (1847) κ.λ.π., καὶ ἀρκετὰ γυναικεῖα.

Προτεσταντισμός. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι (20.000) ἀπετέλεσαν Ἐθνικὰς Εὐαγγελικὰς Ἐκκλησίας Πρεσβυτε-

ριανῆς μορφῆς, μὲ τὴν προσπάθειαν εὐαρίθμων Ἱεραποστολικῶν ὀργανώσεων ἀγγλικῆς, ἀμερικανικῆς, ἑλβετικῆς καὶ ὁλλανδικῆς προελεύσεως. Μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Σουὲζ (1956), ἡ κίνησίς των εἶναι δυσχερής.

Ἰσλάμ. Οἱ Αἰγύπτιοι Μουσουλμάνοι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον Σαφιῖται. Ὁ Μαλικιτικὸς ρυθμὸς ἔχει ἀρκετοὺς ὀπαδούς. Ἀδελφότητες μὲ μεγάλον ἀριθμὸν μελῶν ἀνεζωπύρησαν τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον ἐν Αἰγύπτῳ. Ἡ ἀνωτέρα ἰσλαμικὴ θεολογικὴ παιδεία δίδεται ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἄζχαρ καὶ πολλῶν Κορανικῶν σχολῶν τῆς Χώρας.

ΑΡ. ΠΑΝΩΤΗΣ

Αἰδάν. Μοναχός, ἐπίσκοπος καὶ μέγας ἱεραπόστολος τῆς Νορθουμβρίας, ἀκμάσας τὸ α´ ἥμισυ τοῦ Ζ´ αἰῶνος. Περὶ τοῦ τόπου καταγωγῆς του καὶ τοῦ προτέρου βίου του δὲν εἶναι τίποτε γνωστόν, διότι ἡ μοναδικὴ πηγὴ πληροφοριῶν περὶ αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Βέδα (III γ´, ε´, ιδ´—ιζ´, κε´, κστ´, IV κγ´), ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δρᾶσιν του ὡς φωτιστοῦ. Ὁ Αἰδὰν ἦτο διαβεβοημένης ἀρετῆς, ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς καὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ ἀποστολικοῦ του ἔργου, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ἐν πλάτει ὁ Βέδας μετὰ θαυμασμοῦ.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νορθουμβρίας Ὄσβαλντ (635—642), ὅστις εἶχε βαπτισθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν ἐξορίας του εἰς Σκωτίαν, ἐκάλεσε τὸν Αἰδὰν ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ηυ εἰς Ἀγγλίαν διὰ νὰ ἁλιεύσῃ εἰς Χριστὸν τοὺς ὑπηκόους του. Ὁ ὅσιος, γενόμενος ἐπίσκοπος, ἐγκατεστάθη τότε εἰς μικρὰν νῆσον τῆς Βορείου Θαλάσσης, κειμένην ἀπέναντι τοῦ τόπου τῆς βασιλικῆς διαμονῆς καὶ ἑνουμένην μετ᾽ αὐτῆς ὁσάκις ἐσημειοῦτο ἄμπωτις. Ἡ νησὶς αὕτη κατέστη ἡ ἀφετηρία τοῦ εὐαγγελιστικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν ὁ Αἰδάν. Οὗτος δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ νὰ φωτίζῃ καὶ νὰ καθιστᾷ μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοὺς εἰδωλολάτρας κατοίκους τῶν περιοχῶν ἐκείνων, ἀλλ᾽ ἐφρόντιζε παραλλήλως νὰ διοργανώσῃ ἐκκλησιαστικῶς αὐτάς, χρησιμοποιῶν ὡς στελέχη εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ἐκλεκτοὺς νεοφωτίστους, τοὺς ὁποίους κατήρτιζεν ἐπιμελῶς. Ἀπέθανε τὸ 651, ἀφοῦ πλέον εἶχεν ἐπιτελέσει πλήρως τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἔργον καὶ ἐτιμᾶτο ἔκτοτε ὡς ἅγιος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, 1, σ. 1106-7.

Ἀϊδελβέργειος Κατήχησις. Αὕτη ἀποτελεῖ σύντομον καὶ σαφῆ ὁμολογίαν τῶν Καλβινικῶν ἢ Ἀναμορφωτῶν ἐξ 129 ἐρωτήσεων. Ἀσχολεῖται περὶ τὰ δόγματα τῆς πτώσεως καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατέχει σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν συμβολικῶν βιβλίων τῶν Καλβινικῶν. Συνετάχθη τῇ ὑποδείξει καὶ ἐπιβλέψει τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκου τοῦ Γ´ κατὰ τὸ 1563. Σκοπὸς τῆς ἐν λόγῳ Κατηχήσεως ἦτο ἡ ὑποβοήθησις τῆς ἀναληφθείσης προσπαθείας πρὸς προσέγγισιν τῶν ἀπόψεων τῶν Καλβινικῶν καὶ Λουθηρανῶν. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ ηὐνοήθη ἀκόμη περισσότερον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Φίλιππος Μελάγχθων εἰς τὰς περὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀντιλήψεις προσήγγισεν εἰς τὰς καλβινικὰς ἀπόψεις. Ἡ ἐν Δορτρέχτῃ τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τὸ 1618 συνελθοῦσα σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν ὁμολογίαν τῆς Κατηχήσεως ταύτης.

ΝΙΚΟΛ. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

Αἰδέσιμος-ώτατος. Ἐκ τοῦ «αἴδεσις», σημαίνει σεβαστὸς-ότατος. Εἰς τὸν ὑπερθετικὸν βαθμόν, προηγεῖται τοῦ ὀνόματος τῶν ἐγγάμων ἱερέων καὶ ἀποτελεῖ τὴν συνήθη σήμερον προσφώνησιν αὐτῶν. Τὸ «αἰδεσιμολογιώτατος» ἀφορᾷ εἰς ἱερεῖς ἔχοντας ἀνωτέραν μόρφωσιν.

Αἰδέσιος. Ὁ ἐκ Καππαδοκίας φιλόσοφος. Κατ᾽ ἀρχὴν ἦλθεν οὗτος εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, γενόμενος εἶτα ὀπαδὸς καὶ θιασώτης τῶν Νεοπλατωνικῶν, παρὰ τὴν ρητὴν ἐπιθυμίαν τῶν γονέων του, ὅπως μετέλθῃ παιδείαν «χρηματιστικὴν» ὡς ὁ βιογραφήσας αὐτὸν Εὐνάπιος ἔγραφεν. Τέλος, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν, ἔφθασεν εἰς Συρίαν καὶ διέτριψεν ἱκανὰ ἔτη παρὰ τῷ Νεοπλατωνικῷ φιλοσόφῳ Ἰαμβλίχῳ ὡς μαθητὴς αὐτοῦ. Εἶτα, ἀποθανόντος τοῦ διδασκάλου Ἰαμβλίχου, ἵδρυσε περίφημον περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν Περγάμῳ Σχολήν, ἐν ᾗ ἐδίδασκε πάντα τὰ τοῦ Ἰαμβλίχου δόγματα καὶ δὴ ἐνώπιον πλήθους μαθητῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ μετέπειτα ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός. Ἐτελεύτησε περὶ τὸ 355 μ.Χ. ὁρίσας ὡς διαδόχους ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ τοὺς κάτωθι: Εὐσέβιον τὸν ἐκ Καρίας, Χρυσάνθιον τὸν ἐκ Σάρδεων καὶ Μάξιμον τὸν ἐξ Ἐφέσου.

Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

Αἰδέσιος. Μάρτυς, ἀθλήσας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀπφιανοῦ ἢ Ἀμφιανοῦ. Τὴν περὶ αὐτοῦ διήγησιν εὑρίσκομεν παρ᾽ Εὐσεβίῳ (Μαρτ. Παλαιστ., 4, 5, PG 20, 1478-80). Ἑορτάζεται μετὰ τοῦ Ἀπφιανοῦ τὴν 2αν Ἀπριλίου. Οὗτοι κατήγοντο ἐκ Λυκίας καὶ προήρχοντο ἐξ εὐγενοῦς καὶ πλουσίας οἰκογενείας, τῆς ὁποίας ἡ πίστις ἦτο εἰδωλολατρική. Ἐσπούδασαν φιλοσοφίαν εἰς Βηρυττόν, ὅπου πιθανώτατα καὶ ἐγένοντο χριστιανοί. Ὁ Αἰδέσιος, ἀφοῦ διεκρίθη ὡς ὁμολογητὴς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, ἐμαρτύρησεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 306, ἐπὶ Μαξιμίνου, ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, κατόπιν αὐθορμήτου παρεμβάσεώς του εἰς δίκην ἄλλων χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ. Ἀκολουθίαν εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς μάρτυρας ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Act. SS., Aprilis, I, Παρίσιοι 1866, σ. 743. An. Bol. 16 (1897), σ. 122-127. Martyr. Romanum, σ. 130. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον, σ. 32 (εἰς λ. Ἀμφιανὸς καὶ Αἰδέσιος).

Αἰδέσιος. Ὁ ἐκ Τύρου. Ἡ πρώτη καὶ κυρία πηγὴ περὶ αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν Ἐκκλ. Ἱστ. τοῦ Σωζομένου. Ὁ Αἰδέσιος ὑπῆρξεν ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Φρουμεντίου, ἱεραποστόλου καὶ πρώτου ἐπισκόπου τῆς Αἰθιοπίας. Εἶχε συνοδεύσει μετὰ τοῦ Φρουμεντίου τὸν θεῖον του φιλόσοφον Μερόπιον, τὸν ἐκ Τύρου τῆς Φοινίκης, εἰς μορφωτικὸν ταξίδιον ἀνὰ τὰς Ἰνδίας. Ἐπιστρέφοντες ἐκεῖθεν διὰ πλοίου, ἠναγκάσθησαν νὰ προσορμισθοῦν εἰς λιμένα τινὰ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου συλλαμβάνονται ἅπαντες οἱ ἐπιβάται ὑπὸ τῶν ἀγρίων ἰθαγενῶν καὶ φονεύονται πλὴν τῶν δύο νεαρῶν ἀδελφῶν, οἵτινες προσκομίζονται ὡς λάφυρον καὶ δῶρον εἰς τὸν ἡγεμόνα των, εἰς τὴν πόλιν Ἀξοὺμ (Ἀξώμη), τὴν τότε πρωτεύουσαν τῆς Αἰθιοπίας. Ὁ βασιλεύς, συμπαθήσας ἀμφοτέρους τοὺς νεανίας, ἐκράτησεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, τὸν δὲ Αἰδέσιον διώρισεν οἰνοχόον. Οὗτοι παρέμειναν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν ὁμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἔμπλεοι εὐσεβείας καὶ ἱεραποστολικοῦ ζήλου, ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς νὰ κηρύττουν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ αὐξήσουν τὸν πρωταρχικὸν μικρὸν πυρῆνα τῶν πιστῶν. Τόσον δὲ ἐξετιμήθη τὸ ἦθος καὶ ἡ ἀξία τῶν δύο αὐταδέλφων ὥστε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἡ χήρα σύζυγος ἐκράτησεν ἀμφοτέρους διὰ νὰ βοηθήσουν τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου Αἰζανᾶ, ἀλλὰ καὶ νὰ διακυβερνοῦν τὸ βασίλειον τῶν Αἰθιόπων.

Μετά τινα χρόνον, ὁ Αἰδέσιος, νοσταλγήσας τὴν πατρίδα του Τύρον, ἐπανακάμπτει εἰς αὐτὴν ὡς ὥριμος πλέον ἀνήρ. «Αἰδέσιος τοὺς οἰκείους ὀψόμενος εἰς Τύρον ἦλθεν ἔνθα δὴ μετὰ ταῦτα πρεσβυτερίου ἠξιώθη». Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ καὶ παρέμεινεν αὐτόθι μέχρι τοῦ θανάτου του. Εἰς τὴν Τύρον, ἐγνώρισε τὸν Λατῖνον συγγραφέα Ρουφῖνον. Οὗτος ἐπληροφορήθη τὰ τῆς Αἰθιοπίας ὑπὸ τοῦ ἱερέως Αἰδεσίου καὶ μνημονεύει ταῦτα εἰς συγγραφάς του. Τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς ἱστορίας ταύτης δέον νὰ τεθοῦν ἐντὸς τῶν πρώτων πεντήκοντα ἐτῶν τοῦ Δ´ αἰῶνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστ., Β´ 24, PG 67, 996-1000. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Κωνσταντινούπολις 1884, Α´, σ. 188. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 250.

ΑΛΕΞ. Γ. ΚΑΝΤΩΝΗΣ

Αἰδηψοῦ, Ἐπισκοπή. Ἡ ἐν τῇ βορείῳ Εὐβοίᾳ Ἐπισκοπὴ αὕτη εἶναι ἄγνωστον πότε ἱδρύθη. Ὁ χριστιανισμὸς πάντως εἶχεν ἐξαπλωθῆ πρωϊμότατα ἐκεῖ, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ μουσείῳ Χαλκίδος ἀποκειμένης χριστιανικῆς λυχνίας τοῦ Γ´ ἢ Δ´ αἰῶνος (ὑπ᾽ ἀρ. 696), ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς Αἰδηψοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης ἀναφέρεται ἅπαξ εἰς τὰς σωζομένας πηγάς. Εἰς τὴν «Τάξιν προκαθεδρίας τῶν ὁσιωτάτων πατριαρχῶν, μητροπολιτῶν καὶ αὐτοκεφάλων» (βομβύκινος παρισινὸς κῶδιξ, Reg. 1555 Α´), ἀναφερομένην εἰς τὴν κατὰ τὰ ἔτη 733-746 ἐπισκοπικὴν τοπογραφίαν τοῦ κλίματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σημειοῦται καὶ ὁ Αἰδηψοῦ ὡς «Ἐδέψου», κατέχων τὴν 7ην θέσιν μεταξὺ τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν ἑλλαδικῶν ἑδρῶν. Κατὰ τὸν Ι´ αἰῶνα, ὑπῆρχε παρὰ τὴν Αἰδηψόν, καὶ δὴ βορειοανατολικῶς αὐτῆς, Μονὴ ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὑπόλειμμα

τῆς ὁποίας εἶναι τὸ ἐκεῖ σωζόμενον σήμερον ὁμώνυμον ἐξωκκλήσιον. Περὶ τῆς Μονῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν διεδέχθη ἡ κτισθεῖσα τὸ 1751 νοτίως τῆς Αἰδηψοῦ Μονὴ τῶν Ἡλίων, παρὰ τὸ χωρίον Ἥλια, οὐδεμία ὑπάρχει πληροφορία, τὸ πιθανώτερον δὲ εἶναι ὅτι διελύθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἀναφέρεται εἰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς καὶ ἑτέρα Μονὴ εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Αἰδηψοῦ, ἡ τοῦ Καλυβίτου, ἐκτισμένη ἐν τῇ πόλει Εὐβοίᾳ, ἥτις εὑρίσκετο πλησίον τῆς Αἰδηψοῦ (βλ. περὶ τῶν ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ λαμψάντων ἀσκητῶν ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου τὸ 1937). Ὡς λοιπὸν εἶναι ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐπισκοπῆς Αἰδηψοῦ, οὕτω εἶναι ἄδηλον καὶ πότε αὕτη ἔπαυσεν ὑφισταμένη. Ἡ Αἰδηψὸς ἀνήκει σήμερον εἰς τὴν Μητρόπολιν Χαλκίδος, εἶναι δὲ χωρίον μὲ πληθυσμὸν 1800 περίπου κατοίκων. Ὁ ἐνοριακὸς ναὸς αὐτῆς τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Χρυσοστόμου Θέμελη, (νῦν Ἐπισκόπου Θαυμακοῦ), Αἱ Ἐπισκοπαὶ Πορθμοῦ, Αὐλῶνος, Αἰδηψοῦ, Ζάρκων καὶ Καναλίων, Ἀθῆναι 1954 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ π. Θεολογία, ΚΔ' καὶ ΚΕ').

Ο ΘΑΥΜΑΚΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ἀϊδίνιον. Βλ. Ἡλιουπόλεως, Μητρόπολις.

Ἀΐδιος. **(Κ. Διαθήκη).** Αἰώνιος, Ρωμ. α' 20, Ἰούδ. 6.

Γ. Α. Γ.

Ἄϊδος, κυνῆ. Ὁ Ἄδης. Ἀΐδης ἢ Ἀϊδωνεύς, θεὸς τοῦ κάτω κόσμου, ὁ μεταγενεστέρως λαβὼν τὸ ὄνομα Πλούτων, ἐφόρει περικεφαλαίαν ἐκ δέρματος κυνός, ἡ ὁποία καθίστα αὐτὸν ἀόρατον.

Αἰδώς. Ἡ αἰδὼς εἶναι ἓν πολύπλοκον καὶ πολύμορφον συναίσθημα τοῦ ἀνθρώπου, μὲ εὐρύτατον περιεχόμενον. Οὐδεμία νεωτέρα λέξις δύναται ν' ἀποδώσῃ πλήρως τὸ περιεχόμενον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐννοίας τῆς αἰδοῦς. Αἱ λέξεις φόβος, εὐλάβεια, σεβασμός, ἐντροπή, συστολή, αἰσχύνη, κοσμιότης, σεμνότης, δέος, προσδιορίζουν, κατά τινα τρόπον καὶ κατὰ διάφορον ἑκάστοτε βαθμὸν τὴν ἰδιαιτέραν ἐκείνην ψυχικὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν αἰδῶ. Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ μονόπλευρος ὁ ὁρισμὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, καθ' ὃν ἡ αἰδὼς εἶναι «φόβος τις ἀδοξίας», κάποιος φόβος ἔναντι τῆς ἀνυποληψίας, τῆς κακῆς φήμης (Ἠθ. Νικ. IV 15). Ὁμοίως ὁρίζει καὶ ὁ Πλάτων τὴν αἰδῶ ὡς φόβον «πρὸ τοῦ αἰσχροῦ» (Νόμ. 646Ε). Ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν τοῦτο συναίσθημα δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὸν φόβον αὐτόν, διότι πρόκειται περὶ μιᾶς ἀπροσδιορίστου ψυχικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία δημιουργεῖται πρὸ τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Ὑψηλοῦ, πρὸ τοῦ καταπλήσσοντος ἠθικοῦ μεγαλείου, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον συστολὴν καὶ δέος, ἔκδηλα πολλάκις (ὄχι πάντοτε) καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικήν του ἐμφάνισιν (ἐρύθημα παρειῶν, χαμήλωμα ὀφθαλμῶν, δυσχέρεια εἰς τὴν ὁμιλίαν κ.ἄ.ὅ.). Εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ αἰδήμονος ἀναπτύσσεται εἰς «θεῖος φόβος», ὅπως ὀνομάζει τὴν αἰδῶ καὶ τὴν αἰσχύνην ὁ Πλάτων (Νόμ. 671D, 699C), ὅστις διακατέχει ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν προφυλάττει ἀπὸ πολλοὺς ἠθικοὺς κινδύνους.

Τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς εἶναι ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀντίθετος ἄποψις, ὅτι δηλαδὴ πρόκειται περὶ ἐπικτήτου συναισθήματος, ὀφειλομένου εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν καθολικὴν ἀντίληψιν περὶ αἰδοῦς, ἥτις συναντᾶται εἰς τὴν μυθολογίαν καὶ τὰς παραδόσεις ὅλων τῶν λαῶν, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν πρωτογόνων καὶ τῶν ἀγρίων, εἰς τὴν ζωὴν τῶν ὁποίων ἀνακύπτουν τοιαῦται περιπτώσεις αἰδοῦς, πρὸ τῶν ὁποίων ἐνίοτε φαίνεται ἀναίσχυντος ὁ σύγχρονος πολιτισμός. Ἐπειδὴ τὸ συναίσθημα τοῦτο παρουσιάζεται κατ' ἀρχὴν συνδεδεμένον μὲ τὴν γενετήσιον ὁρμὴν καὶ τὸν ἔρωτα, ἡ ψυχανάλυσις (Φρόυντ) θεωρεῖ τοῦτο ὡς καρπὸν τοῦ χριστιανικοῦ πρὸ πάντων πολιτισμοῦ καὶ ὡς αἰτίαν ψυχονευρωτικῶν καταστάσεων καὶ ἀνωμάλων συμπλεγμάτων, προερχομένων ἀπὸ τὴν καταπίεσιν τῶν γενετησίων βιωμάτων. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην πρόκειται περὶ ἑνὸς πολιτιστικοῦ συναισθήματος καὶ ὄχι φυσικοῦ. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο ἀνερμήνευτος ἡ ἐπικράτησις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, μιᾶς δηλαδὴ θρησκείας ἀντιστρατευομένης πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀναιδοῦς ὡς κυνικοῦ, τουτέστι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁμωνύμου ζώου, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζει τὴν ἐντροπήν, ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκ φύσεως αἰδήμονες. Ὅθεν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Σπράγκερ: «ἡ γενετήσιος αἰσχυντηλία δὲν εἶναι ἐπίκτητός τις σεμνοτυφία, ἀλλὰ ὀφείλεται εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος χαρακτῆρα τοῦ βιώματος τούτου (τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς γενετησίου ὁρμῆς) (Ψυχολογ. Ἐφηβ. Ἡλικίας, μετάφρ. Ν. Λούβαρι, 1956², σ. 134).

Τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς ἐμφανίζεται κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ ἐξελισσόμενον περαιτέρω ἀποκορυφοῦται κατὰ τὴν ἐφηβικήν. Ἡ αἰδώς, ἡ συστολή, ἡ αἰσχυντηλία εἶναι κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα τῆς παιδικῆς (ἀπὸ τοῦ 3ου ἔτους καὶ ἑξῆς) καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ὁ Ἀριστοτέλης περιορίζει τὸ συναίσθημα τοῦτο εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν καὶ ἑρμηνεύει τὸν περιορισμὸν τοῦτον ὡς ἓν φυσικὸν ἐμπόδιον ἔναντι τῶν νεανικῶν ἁμαρτημάτων καὶ παρεκτροπῶν: «οὐ πάσῃ δ' ἡλικίᾳ τὸ πάθος (τῆς αἰδοῦς) ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ· οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας πολλὰ ἁμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ κωλύεσθαι, καὶ ἐπαινοῦμεν τῶν μὲν νέων τοὺς αἰσχυντηλούς, πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός» (Ἠθ. Νικ. IV 15, Ρητ. ΙΙ 12). Καὶ ἡ μὲν ἑρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ συναισθήματος τῆς αἰδοῦς, τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένον κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, εἶναι ὀρθή, διότι ἡ φύσις οὐδαμοῦ δημιουργεῖ κινδύνους (καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς νεανικῆς ἡλικίας εἶναι πολλοί), χωρὶς νὰ δώσῃ ταυτοχρόνως καὶ τὰ μέσα τῆς προφυλάξεως ἀπὸ αὐτούς, ἔναντι τῶν ὁποίων ἰσχυρότατον ὅπλον εἶναι ἡ νεανικὴ αἰδώς. Ἀλλ' αἱ ἁμαρτίαι καὶ αἱ παρεκτροπαὶ δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν. Κάθε ἡλικία παρεκτρέπεται. Συνεπῶς καὶ κάθε ἡλικία ἔχει ἀνάγκην προφυλάξεως, ἡ δὲ αἰδὼς εἶναι διὰ κάθε ἄνθρωπον ἰσχυρὸν προφυλακτικὸν μέσον. Ἡ σεμνότης, ἡ κοσμιότης, ὁ φόβος τῆς ἀνυποληψίας προφυλάττει ὄχι μόνον τοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀπὸ πολλὰ ἀτοπήματα.

Ἡ αἰδὼς δὲν εἶναι ἀρετὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ συναίσθημα, «πάθος», ὅπως λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, διότι λείπει ἀπὸ αὐτὴν ἡ προαίρεσις, ἡ ἐλευθέρα ἐκλογή, ὅρος ἀπαραίτητος διὰ τὰς ἀρετάς, ἐνῷ τὸ συναίσθημα εἶναι αὐθόρμητον, φυσικὴ ψυχικὴ διάθεσις, ἄνευ προαιρέσεως καὶ ἐκλογῆς. Ἀλλὰ τὰ συναισθήματα προπαρασκευάζουν καὶ ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς ἀρετάς, τὰς ἀξίας: «διὰ δὲ τὸ φυσικὰ εἶναι εἰς τὰς φυσικὰς συμβάλλεται ἀρετάς». Φυσικὴ δὲ καὶ ἀντίστοιχος ἀρετή, εἰς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ ἡ αἰδώς, εἶναι ἡ σωφροσύνη (Ἠθ. Εὐδ. Γ' 7. 1234α, 25-28. Ἠθ. Νικ. 2. 7, 14. 3. 7, 2). Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐλάτρευον τὴν Αἰδῶ, θυγατέρα τῆς Θέμιδος, ἀδελφὴν τῆς Εὐνομίας, τῆς Δίκης, τῆς Νεμέσεως καὶ τῆς Εἰρήνης καὶ μητέρα τῆς Σωφροσύνης, ὡς θεότητα. Ὅπου ἡ αἰδὼς διακατέχει τοὺς ἀνθρώπους, ἐκεῖ ὑπάρχει εὐνομία, τάξις, ἱεραρχία καὶ σωφροσύνη. Ἡ ἀπουσία τῆς αἰδοῦς, ἡ ἀναίδεια προκαλεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν τὴν ἀκαταστασίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Ἡσίοδος ὡς ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ σιδηροῦν γένος (Ἔργ. καὶ Ἡμ. 181). Ὁ Πλάτων εἰς δύο μύθους του ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ τῆς μεγάλης σημασίας τῆς αἰδοῦς διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς ἠθικῆς τάξεως καὶ εἰρήνης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸν μῦθον τοῦ Πρωταγόρου (322), ὁ Ζεὺς δίδει αἰδῶ καὶ δικαιοσύνην εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀπαραίτητον ἐφόδιον διὰ τὴν ζωήν. Εἰς δὲ τοὺς Νόμους (713 C-E), λέγει, ὅτι ὁ Κρόνος, γινώσκων τὴν ἀσθενῆ καὶ εὐεπίφορον εἰς τὴν ὕβριν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐδώρησεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ μέσου θειοτέρου τινος γένους «εἰρήνην τε καὶ αἰδῶ καὶ εὐνομίαν καὶ ἀφθονίαν δίκης», οὕτω δὲ «ἀστασίαστα καὶ εὐδαίμονα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπειργάζετο γένη». Διὰ τοῦτο, συμπεραίνει ὁ φιλόσοφος οὗτος, πρέπει εἰς τὰ τέκνα μας ν' ἀφήνωμεν ὄχι πλοῦτον, ἀλλὰ αἰδῶ καὶ τοῦτο θὰ ἐπιτύχωμεν ἐφ' ὅσον τὰ ἐπιπλήττομεν, ὅταν ἀναισχυντοῦν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι μόνον οἱ νέοι ὀφείλουν νὰ ἐντρέπωνται καὶ νὰ σέβωνται τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πρέπει νὰ ἐντρέπωνται τοὺς νέους, διότι ὅπου δὲν ἐντρέπονται καὶ ἀναισχυντοῦν οἱ γέροντες, κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ νέοι θὰ εἶναι ἀναιδέστατοι: «Παισὶ δὲ αἰδῶ χρὴ πολλήν, οὐ χρυσὸν καταλείπειν· οἰόμεθα δ' ἐπιπλήττοντες τοῖς νέοις ἀναισχυντοῦσι τοῦτο καταλήψει· τὸ δ' ἔστιν οὐκ ἐκ τοῦ νῦν παρακελεύματος τοῖς νέοις γιγνόμενον, ὃ παρακελεύονται λέγοντες ὡς δεῖ πάντα αἰσχύνεσθαι τὸν νέον. Ὁ δὲ ἐμ-

φρων νομοθέτης τοῖς πρεσβυτέροις ἂν μᾶλλον παρακελεύοιτο αἰσχύνεσθαι τοὺς νέους καὶ πάντων μάλιστα εὐλαβεῖσθαι, μή ποτέ τις αὐτὸν ἴδῃ τῶν νέων ἢ καὶ ἐπακούσῃ δρῶντα ἢ λέγοντά τι τῶν αἰσχρῶν, ὡς ὅπου ἀναισχυντοῦσι γέροντες, ἀνάγκη καὶ τοὺς νέους ἐνταῦθα εἶναι ἀναιδεστάτους» (Νόμ. 729Β).

Εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ἡ αἰδὼς καὶ ἡ ἐντροπὴ συνδέονται μὲ μίαν στροφὴν πρὸς τὰ ἔσω. Ὅσῳ περισσότερον γνωρίζει κανεὶς τὸν ἑαυτόν του, ὅσῳ βαθύτερον γνωρίζει τί εἶναι καὶ τί ὤφειλε νὰ εἶναι, τόσον περισσότερον ἐντρέπεται διὰ τὰ ἐλαττώματά του: «Καὶ ὕστερον τοῦ γνῶναί με ἐστέναξα ἐφ' ἡμέρας αἰσχύνης» (καὶ ἀφοῦ ἐγνώρισα τὸν ἑαυτόν μου αἰσθάνθηκα βαθεῖαν ἐντροπήν, Ἱερ. λη' 19). Διότι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Νηπτικὸς Πατὴρ Πέτρος Δαμασκηνός, «καὶ τὰ λεπτότατα αὐτοῦ πταίσματα, ἅπερ εἰς οὐδὲν ἐλογίζετό ποτε ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας ὑπάρχων, δείκνυσιν αὐτῷ» ἡ αὐτογνωσία (Φιλοκαλ. τῶν Ἱερ. Νηπτ. 1960, Γ', σ. 20). Ὁ μόνος τρόπος νὰ μὴ αἰσθανθῇ ποτὲ ἐντροπὴν ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ πεποίθησις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ συμμόρφωσις αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον θέλημα: «οὐκ ἔσται αἰσχύνη τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ σὲ» (Δαν. γ', ὕμν. Τριῶν Παίδ., 16). Εἰς δὲ τὴν Κ. Διαθήκην, ἡ αἰδώς, ἡ κοσμιότης καὶ ἡ εὐλάβεια χαρακτηρίζουν τὴν συμπεριφορὰν τοῦ πιστοῦ καὶ τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Θεὸν (Α' Τιμ. β' 9, Ἑβρ. ιβ' 28). Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποδίδουν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν αἰδῶ τῶν νέων καὶ παντὸς χριστιανοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ δέους, τοῦ «θείου φόβου», περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Πλάτων, οἱ Νηπτικοὶ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες θεωροῦν τὴν αἰδῶ ὡς τὸν ὀρθὸν δρόμον πρὸς τὴν γνησίαν χριστιανικὴν ζωήν. Διότι ὁ θεῖος φόβος κατ' ἀρχὴν μὲν καταπλήσσει καὶ συντρίβει τὸν ἀσθενῆ καὶ ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον, «τὸ γενέσθαι τινὰ κατάπτηχον τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ἔχοντα ἀμύθητον συντριμὸν ψυχῆς» (Πέτρος Δαμασκηνός, Φιλοκαλ. 1960, Γ', σ. 20). Κατόπιν δὲ καὶ μετὰ τὴν κάθαρσιν προφυλάττει ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας καὶ τὰς ἠθικὰς παρεκτροπάς: «φοβεῖται ὁ καθαρθείς, οὐχ ὡς πταίων ἀλλ' ὡς τρεπτὸς ἄνθρωπος καὶ πρόχειρος εἰς τὸ κακόν» (ἔνθ. ἀν., σ. 118).

Κατὰ ταῦτα ἡ αἰδὼς εἶναι ἓν κατ' ἐξοχὴν εὐγενὲς συναίσθημα, φύσει προσιδιάζον εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μία ἠθικὴ δύναμις προφυλάττουσα ἀπὸ τὴν ἀκόλαστον ζωήν. Ἐπὶ τοῦ συναισθήματος τούτου ἐποικοδομεῖται ἡ συνείδησις τῆς τιμῆς, τὸ «φιλότιμον» καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἀξιοπρεπείας. Ἰδιαιτέρως δὲ πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν. Ἡ ἀνάπτυξις καὶ τόνωσις τοῦ συναισθήματος τούτου προπαρασκευάζει εἰς τὴν κατ' ἀρετὴν καὶ ἐν Χριστῷ ζωήν. Τουναντίον ἡ χαλάρωσις τοῦ συναισθήματος τῆς αἰδοῦς ἐξασθενεῖ τὴν συνείδησιν τῆς τιμῆς καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν παρακμήν. Ἡ ἐκλαΐκευσις τῶν διαφόρων ψυχαναλυτικῶν θεωριῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν μας ἔχει προκαλέσει δυσμενῆ ἐπίδρασιν εἰς τὴν μετ' αἰδοῦς καὶ κοσμιότητος ἀνατροφὴν τῶν νέων. Σήμερον ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ γενετησίου διαφωτισμοῦ ὁμιλοῦμεν ἄνευ οἱουδήποτε δισταγμοῦ καὶ ἐπιφυλάξεως εἰς τοὺς νέους καὶ περὶ τῶν σχέσεων ἐκείνων, τὰς ὁποίας αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις ἔχει καλύψει μὲ τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀνατροφῆς αὐτῆς εἶναι ὁ κυνισμὸς καὶ ἡ ἀναίδεια, ποὺ ἐπικρατοῦν εἰς εὐρύτατα κοινωνικὰ στρώματα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον τὸ ὅτι πολλοὶ σύγχρονοι νέοι καὶ πρεσβύτεροι «τὴν μὲν αἰδῶ ἠλιθιότητα ὀνομάζοντες ὠθοῦσιν ἔξω ἀτίμως ὡς φυγάδα, σωφροσύνην δὲ ἀνανδρίαν καλοῦντές τε καὶ προπηλακίζοντες ἐκβάλλουσι... ὕβριν μὲν εὐπαιδευσίαν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν δὲ μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν» (Πλάτ., Πολιτ. 560). Ἡ καταστροφὴ τῆς αἰδοῦς, τῆς προστάτιδος ταύτης δυνάμεως τῆς ἠθικῆς, δι' ἀνωφελοῦς διαφωτίσεως τῶν περὶ τὴν γενετήσιον ὁρμὴν φαινομένων (πρβλ. Χ. Ἀνδρούτσου, Σύστημα Ἠθικῆς, 1925, σ. 236), συνεπιφέρει καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν.

ΠΑΝ. Γ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ

Αἰζανοί. Ἀρχαία πόλις τῆς Φρυγίας, ἀποκαλουμένη ἀργότερον «Ἀζανοί», τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια εὑρίσκονται εἰς Τσαβδὶρ Χισσάρ, πλησίον τῆς Προύσσης. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἕδρα ἐπισκοπική, ὑπαγομένη εἰς τὴν τῆς Λαοδικείας. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, γνωρίζομεν τὸ ὄνομα ἑνὸς ἐπισκόπου της, τοῦ Ἐπιφανίου, ἑνὸς πρωτοδιακόνου, τοῦ Παύλου, καὶ μιᾶς διακονίσσης, τῆς Ἐπιφανίας. Ἐξ ἄλλων πηγῶν, εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἑξῆς πέντε ἐπισκόπων Αἰζανῶν: Πιστικοῦ, λαβόντος μέρος εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τὸ 325, Πελαγίου, παραστάντος εἰς συνόδους ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 518 καὶ τὸ 553, Γρηγορίου, μέλους τῆς ἐν Τρούλλῳ, Ἰωάννου, λαβόντος μέρος εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τοῦ 787, καὶ Θεοφάνους, παραστάντος εἰς συνόδους ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 869 καὶ τὸ 879.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 670-1.

Αἴζιρ. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον φέρονται οἱ ἐκπροσωποῦντες τὰς ἀγαθὰς δυνάμεις τῆς κτίσεως θεοὶ τῆς σκανδιναυικῆς μυθολογίας, ἤτοι ὁ Ὀδίν, τοῦ ἀέρος, ὁ Βέ, τοῦ πυρός, ὁ Βίλι, τοῦ φωτός, ὁ Θώρ, τῆς βροντῆς, ὁ Φρέϋα, τῆς αἰθρίας καὶ τῆς εὐδίας, ὁ Χάϊμνταλλρ, τῆς αὐγῆς, ὁ Μπάλντρ, τοῦ ἔαρος, ὁ Σίφ, τοῦ θέρους, ὁ Νάννα, τῆς ἀνθοφορίας καὶ ὁ Ἰντούνα, τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Κατὰ τὰς σχετικὰς πρὸς αὐτοὺς παραδόσεις, οὗτοι κατοικοῦν εἰς τὸ Ἄζγκαρντ, εἶδος παραδείσου, εὑρίσκονται δὲ εἰς πόλεμον πρὸς τὰς κακοποιοὺς δυνάμεις, τοὺς Γίγαντας, ὑπὸ τῶν ὁποίων μέλλουν νὰ ἡττηθοῦν, ὁπότε ὁ κόσμος θὰ ἐξαφανισθῇ. Τοῦτο, ὅμως, θὰ διαρκέσῃ ἐπ' ὀλίγον μόνον, διότι οἱ Αἴζιρ θὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν τῶν Γιγάντων, θὰ ἐξοντώσουν αὐτοὺς καὶ θὰ ἀναδημιουργήσουν τὸν κόσμον, ἐγκαθιστῶντες εἰς αὐτὸν τὴν ἰδεώδη ἠρεμίαν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων θείων παρατάξεων, ταλαντεύεται ὁ θεὸς Λόκι, ὅστις ἄλλοτε συμμαχεῖ μὲ τοὺς Αἴζιρ καὶ ἄλλοτε μὲ τοὺς ἀντιπάλους των. Οἱ Αἴζιρ εἶχον ὡς ἀφετηρίαν των τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου, ἀπὸ ὅπου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νοτίους περιοχὰς τῆς Σκανδιναυΐας. Ἐκεῖ, κατόπιν συρράξεως, ἐξετόπισαν τοὺς τοπικοὺς θεοὺς Βάνιρ.

Αἰήτης. Υἱὸς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Πέρσης ἢ Περσηΐδος, θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, ἀδελφὸς τῆς Κίρκης καὶ τῆς Πασιφάης, πατὴρ τῆς Μηδείας, Χαλκιόπης καὶ Ἀψύρτου καὶ βασιλεὺς τῆς Αἴας (Ὁμ. Ὀδ. Κ' 135-139, Ἡσιόδ. Θεογ. 956-963, 992-999, Πινδ. Πυθ. IX, 9-12 [14-21]). Ἦτο θεράπων τῆς λατρείας τοῦ Ἄρεως, εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ ὁποίου εἶχε κρεμάσει ἐπί τινος δρυὸς τὸ δωρηθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Φρίξου χρυσόμαλλον δέρας, τὸ ὁποῖον ἐφυλάσσετο ὑπὸ ἀγρύπνου δράκοντος. Τὸ χρυσόμαλλον τοῦτο δέρας κατώρθωσε νὰ λάβῃ μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν, τῇ βοηθείᾳ τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου Μηδείας, ὁ Ἰάσων καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὸν Πελίαν (Πινδ. Πυθ. IV] 238-250 [421-436], Ἀπολλόδ. Βιβλ. I, 9, 23, Ἀπολλων. Ροδ. IV 465-468). Κατά τινα μῦθον, ὁ Αἰήτης ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πέρσου, ἀλλ' ἀποκατέστη εἰς τὴν βασιλείαν ὑπὸ τῆς θυγατρός του Μηδείας.

Β. Ι. Κ.

Αἰθαλίδης. Υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Εὐπολεμείας, θυγατρὸς τοῦ Μυρμιδόνος, ἀδελφὸς τοῦ Ἐχίονος καὶ τοῦ Εὐρύτου, εἷς ἐκ τῶν Ἀργοναυτῶν, τῶν ὁποίων ἦτο καὶ κῆρυξ. Ὁ Ἑρμῆς ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ὅ,τιδήποτε θὰ τοῦ ἐζήτει πλὴν τῆς ἀθανασίας, ἐκεῖνος δὲ τοῦ ἐζήτησε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν δύναμιν νὰ διατηρῇ εἰς τὴν μνήμην του ὅλα ὅσα θὰ συνέβαιναν εἰς αὐτὸν εἰς τὰ διάφορα σώματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ κατῴκει διαδοχικῶς ἡ ψυχή του. Οὕτως ἐπροικίσθη μὲ μνήμην ἀπεριόριστον, τῆς ὁποίας οὐδὲν διέφευγε, διετήρησε δὲ ταύτην καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Πυθαγόρου, ὡς ὀπαδοὶ τῆς μετεμψυχώσεως, ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Αἰθαλίδου εἶχεν ἐνσαρκωθῇ εἰς αὐτὸν καὶ ἀνέφερον τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε κατοικήσει αὕτη διαδοχικῶς μέχρις αὐτοῦ. Κατά τινα μῦθον, οὗτος διέμενεν ἐναλλὰξ τὴν μὲν μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ἄνω, τὴν δὲ ἄλλην εἰς τὸν κάτω κόσμον.

Β. Ι. Κ.

Αἰθάν. 1) Λευΐτης ἀπόγονος τοῦ Μεραρὶ καὶ υἱὸς τοῦ Κισαὶ (Α' Παραλ. στ', 29) ἢ ἄλλως Κισαίου (Α' Παραλ. ιε', 17). Πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου τοῦ ἐν Α' Παραλ. κε' 1 καὶ Β' Παραλ. λε' 15, ἀναφερομένου ὡς Ἰδιθοὺν ἢ Ἰδιθὼμ καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τῶν Αἰμὰν καὶ Ἀσὰφ τὴν τριάδα τῶν ψαλτωδῶν, οἵτινες κατὰ τὴν μεταφορὰν τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης εἰς Ἱερουσαλὴμ ἔψαλον τῇ

ἐντολῇ τοῦ Δαβὶδ «ἐν ὀργάνοις, νάβλαις, κινύραις καὶ κυμβάλοις».

2) Σύγχρονος τοῦ Σολομῶντος σοφὸς ἀναφερόμενος μετὰ τοῦ Αἱμάν, Χαλκὰλ καὶ Δαρδὰ ἐν Γ' Βασ. ε' 11, ἀποκαλούμενος καὶ Ἐζραΐτης ἢ Ζαραΐτης προφανῶς ἕνεκεν τῆς ἐκ τοῦ Ζαρὰ καταγωγῆς αὐτοῦ (Α' Παραλ. β' 6). Ἡ ἐν τῷ πη', κατὰ τοὺς Ο', Ψαλμῷ ἐπιγραφὴ «Αἰθὰν τῷ Ἰσραηλίτῃ» ἀπηχεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ἡμετέρου Αἰθάν, ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἐν τῷ ἑβραϊκῷ ἐπιγραφὴ ἔχουσα Ἐζραχί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. E. Levesque, Éthan, ἐν Dictionnaire de la Bible, II 1, σ. 2004, Paris 1912. Κ. Καλλινίκου, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἱερὸν Ψαλτῆρα, Β', Ἀλεξάνδρεια 1929. A. van den Born, Éthan, ἐν Dictionnaire Encyclopédique de la Bible, σ. 585, Paris 1960.

ΜΙΧ. Π. ΓΡΗΓΟΡΗΣ

Αἰθερία. Καὶ Ἡγερία ἢ Εὐχερία. Μοναχή, πιθανὸν Ἱσπανίς, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ Peregrinatio ad Loca Sancta (Ὁδοιπορικὸν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους), κείμενον ὅπερ ἐδημοσιεύθη τὸ 1887 ὑπὸ τοῦ Fr. G. Gamurrini ἔκ τινος κώδικος, γραφέντος τὸν ΙΑ' αἰῶνα εἰς Monte Cassino τῆς Ἰταλίας, ἠκρωτηριασμένου εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος του καὶ παραμένοντος μέχρι σήμερον μοναδικοῦ ἀντιγράφου. Ποῦ ἐγεννήθη καὶ πότε μετέβη εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους ἡ προσκυνήτρια αὕτη, τῆς ὁποίας αἱ περιγραφαὶ ἔχουν γλυκυτάτην χάριν καὶ πολύτιμον ἀξίαν διὰ τὴν βιβλικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν μελέτην τῆς ἱεροσολυμιτικῆς λειτουργικῆς ζωῆς, παραμένει ἀκαθόριστον. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τούτου διετυπώθησαν πολλαὶ θεωρίαι, ἡ ἐπικρατεστέρα δὲ τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος. Τὸ ὄνομα Σιλβία, εἰς ὃ ἀποδίδεται τὸ Ὁδοιπορικόν, θεωρεῖται ἐπίπλαστον. Πρώτη μνεία τῆς συγγραφέως του ὑπάρχει εἰς ἐπιστολὴν Βαλερίου τινός, ἀββᾶ εἰς Γαλικίαν (Ζ' αἰών, PL 87,421).

Ἡ Αἰθερία, ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς, ἀφηγεῖται εἰς τὰς συμμοναστρίας της τὰς περιοδείας της εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὸ Σινᾶ, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, ποιεῖται δὲ ἰδιαιτέρως λόγον διὰ τὴν λειτουργικὴν ζωὴν εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Alberto Vaccari, ἐν EC, V, σ. 133-6.

Αἰθέριος. Μάρτυς, ἑορταζόμενος τὴν 18ην Ἰουνίου. Ἤθλησεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, εἰς ἄγνωστον τόπον. Κατηγορηθεὶς ὡς χριστιανός, προσήχθη εἰς τὸν ἄρχοντα Ἐλεύσιον. Ὁμολογήσας τὸν Χριστόν, ἐβασανίσθη δεινῶς, ἀλλὰ «ἐπιστασίᾳ Ἀγγέλου» οὐδὲν ἔπαθε καὶ τέλος ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν.

Πολλῶν βασάνων, Αἰθέριε, λαμβάνεις
τὰς ἀνταμείψεις ἐν πλάτει τοῦ αἰθέρος.

Αἰθέριος. Μάρτυς, ἑορταζόμενος τὴν 12ην Δεκεμβρίου. Εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰ ἔντυπα Μηναῖα καὶ τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Νικοδήμου. Κατὰ τὸν Σωφρόνιον Εὐστρατιάδην, (Ἁγιολόγιον, σ. 17), ἡ μνήμη του ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν παρισινὸν κώδικα 1611, μετὰ συντόμου ὑπομνήματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μανθάνομεν, ὅτι ἤθλησεν ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, εἰς ἄγνωστον χώραν, ἀρνηθεὶς νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὰ εἴδωλα. Συγκεκριμένως, ἐδέχθη πεπυρακτωμένα σίδηρα εἰς τὰ ὦτα, ὥστε αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, διαταχθεῖσαι, ἐξέπεσον· εἶτα προσεδέθη ἐπὶ τροχοῦ, ἐκρεμάσθη, φέρων χαλινὸν εἰς τὸ στόμα, κατεκάη διὰ λαμπάδων καί, τέλος, ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν.

Αἰθέριος. Ἐπιφανὲς στέλεχος τῆς ἀρχαίας Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἕρμων εἶχεν ἀποστείλει εἰς Χερσῶνα, πρὸς εὐαγγελισμὸν τῶν ἐθνικῶν κατοίκων της, τὸν ἐπίσκοπον Βασιλέα, ὅστις ἐπέτυχε τὴν διάδοσιν τῆς ἀληθινῆς πίστεως εἰς πολλούς. Ἀλλ' οἱ ἐθνικοί, ἐκμανέντες, ἔδεσαν αὐτὸν καὶ ἔσυρον ἀπὸ τῶν ποδῶν, συρόμενος δὲ οὕτω, παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Ἀκολούθως, ἐστάλησαν εἰς τὴν χώραν ἐκείνην διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν οἱ ἐπίσκοποι Εὐγένιος, Ἀγαθόδωρος, Καπίτων καὶ Ἐλπίδιος, εὑρόντες ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἅπαντες μαρτυρικὸν θάνατον. Ἤδη ἀναβάντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, συνέχισε τὸ ἔργον τῶν ἐκεῖ προκατόχων του ὁ ἐπίσκοπος Αἰθέριος. Οὗτος, «ἰδὼν τοῦ λαοῦ τὸ ἄγριον, προσῆλθε τῷ μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ, ἐν τῷ Βυζαντίῳ τότε βασιλεύοντι, καὶ ᾐτήσατο αὐτὸν καὶ ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς χώρας Χερσῶνος οἱ εἰδωλολάτραι· κτίσας δὲ ὁ ἅγιος ἐκκλησίαν πάλιν προσῆλθε τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τὸ εὐχαριστῆσαι· καὶ δεξιωθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἱερὰ λαβών, ἐπανήρχετο πρὸς Χερσῶνα· καὶ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαι, ὑπὸ ἐναντίου ἀνέμου ἀπερρίφθη εἰς τὸν Δείναπριν (τὸν Δούναβιν, κατὰ Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην) ποταμὸν καὶ ἐκεῖ τελευτᾷ». Ἡ μνήμη τοῦ Αἰθερίου καὶ τῶν λοιπῶν προαναφερθέντων, μετὰ τοῦ εἰς Σκυθίαν ἀποσταλέντος Ἐφραίμ, ἄγεται τὴν 7ην Μαρτίου.

Ἐκ τοῦ ποταμοῦ πρὸς Θεὸν χωρεῖς, πάτερ,
τὸν ἐν ποταμῷ σαρκικῶς λελουμένον.
Ἑβδομάτῃ πατέρας μόρος ἥρπασεν ἑπτὰ ἀριθμῷ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, σ. 159.

Αἰθίοπες. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἦσαν ἄνθρωποι εὐλαβεῖς καὶ ἀγαθοί, κατοικοῦντες εἰς τὴν χώραν, ὅπου ἀνατέλλει καὶ δύει ὁ Ἥλιος. Προσέφερον συνεχεῖς καὶ πλουσίας θυσίας εἰς τοὺς θεούς, διὸ καὶ ἠγαπῶντο ὑπὸ πάντων τῶν θεῶν, οἵτινες συνήθως τοὺς ἐτίμων διὰ τῆς παρουσίας των καὶ συμμετεῖχον εἰς τὰ συμπόσιά των. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἠγαπῶντο ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, ὅστις καὶ ἀπεσύρετο κατὰ τὸν χειμῶνα παρ' αὐτοῖς. Ἡ ἰδιαιτέρα αὕτη εὔνοια τῶν θεῶν πρὸς αὐτοὺς εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν θαυμασίαν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας των (Ὁμ. Ὀδ. 22-24, Ἰλ. Α' 423, Πινδ. Νεμ. III, 61 [106-107], Ἰσθμ. V 40 [50-51]).

Β. Ι. Κ.

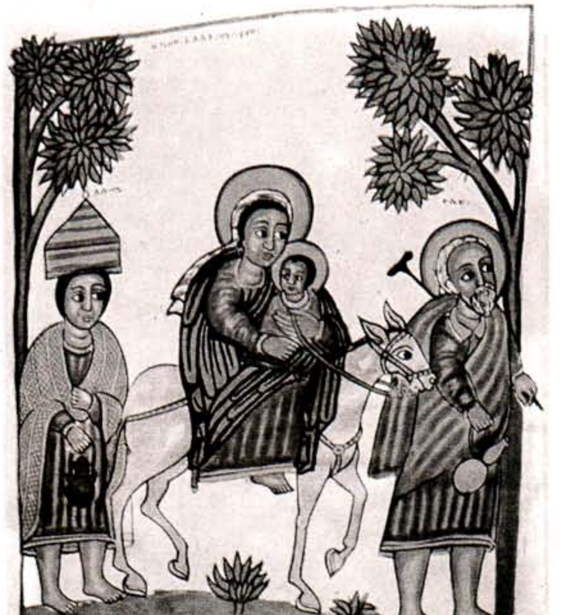
Αἰθιοπία. Φυλετικὴ προέλευσις. Ὁ λαὸς τῆς Αἰθιοπίας, τῆς χώρας ἔνθα Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος εἶναι ἔννοιαι σχεδὸν εἰπεῖν ταυτόσημοι, παρουσιάζει χαρακτηριστικὴν ἐθνικήν, πολιτιστικὴν καὶ γλωσσικὴν ἀνομοιογένειαν. Ὁ Conti Rossini (Etiopia e Genti di Etiopia, 1937, σ. 169) τὴν χαρακτηρίζει ὡς μουσεῖον λαῶν. Ἡ ἀνομοιογένεια αὕτη δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν μορφολογίαν τῆς χώρας καὶ τὰς κλιματολογικὰς αὐτῆς συνθήκας. Οἱ Ἄραβες, οἵτινες κατέλαβον ταύτην τὸν Ζ' αἰῶνα, χρησιμοποιοῦν διὰ τοὺς Αἰθίοπας τὸ ὄνομα Habash, ὅπερ σημαίνει ἀνάμιξις. Ὁπωσδήποτε ἡ γνῶσις τῆς προϊστορίας τῆς χώρας εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἔζησαν εἰς τὰς πεδιάδας, ἀφήσαντες ἀκατοίκητα τὰ πολυπληθῆ ὀροπέδια. Εἰς ἐποχὴν ἀπροσδιόριστον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Αἰθιοπίαν κατὰ κύματα Χαμῖται, Καυκάσιοι πιθανῶς ἐκ τῆς νοτίου Ἀραβίας, γνωστοὶ συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα Κουσῖται. Οὗτοι ἐλθόντες εἰς ἐπιγαμίαν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς, κατέστησαν οἱ πρόγονοι τῶν μετὰ ταῦτα ἐκχαμιτισθέντων Νέγρων. Μεταξὺ τοῦ Ι' καὶ τοῦ Δ' αἰῶνος, Σημῖται ἄποικοι ἐλθόντες ἐκ τῆς νοτίου Ἀραβίας μετέβαλον ριζικῶς τὴν πολιτιστικὴν πορείαν τῆς Αἰθιοπίας, ἰδίᾳ εἰς τὰ ὀροπέδια τῆς χώρας, ὅπου καὶ κατῴκησαν. Οἱ Αἰθίοπες εἶναι προϊὸν τοῦ ἐκσημιτισθέντος κουσιτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Τὸ σημιτικὸν στοιχεῖον ἐνισχύθη περαιτέρω διὰ τῆς ἰδιοποιήσεως τοῦ πρωτογενοῦς ἰουδαϊσμοῦ ὑπὸ πολλῶν εἰδωλολατρῶν. Ἡ θρησκεία αὕτη συναντᾶται μέχρι σήμερον εἰς τὰς βορειοδυτικὰς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶναι χαμιτικῆς καταγωγῆς. Τὸν ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἐγένετο μία τῶν σημαντικωτέρων δι' αὐτὴν φιλολογικῶν ἐργασιῶν, ἡ συλλογὴ τῆς Kebra Nagast (ἡ δόξα τῶν βασιλέων), ἥτις περιέχει μίαν λίαν ἐνδιαφέρουσαν ἐξιστόρησιν θρύλων. Κατ' αὐτὴν ἡ βασιλικὴ δυναστεία τῆς Αἰθιοπίας ἀνάγει τὴν προέλευσίν της εἰς τὸν Σολομῶντα καὶ τὴν βασίλισσαν τοῦ Σαβᾶ, διὰ τοῦτο δὲ μέχρι σήμερον ὁ αὐτοκράτωρ ὀνομάζεται «Λέων ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα». Συμφώνως πρὸς τὴν Kebra Nagast, οἱ Αἰθίοπες εἶναι λαὸς τοῦ Θεοῦ περιούσιος, νέος Ἰσραὴλ (A. A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire, Oxford 1952, σ. 131). Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς καταγωγῆς τῶν Αἰθιόπων καὶ τῆς φυλετικῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς Χαμίτας καὶ Σημίτας. Ἀργότερον, στοιχεῖα ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὸν βορρᾶν, καὶ τῆς εὐρείας αὐτοῦ ἐξαπλώσεως τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα εἰς τὸν νότον, νέον ἦθος καὶ νέα πολιτιστικὰ στοιχεῖα εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν διὰ νὰ ἀναμιχθοῦν συγχρόνως μὲ ἐθνικὰ κουσιτικὰ καὶ ἰουδαϊκὰ τοιαῦτα. Αἱ γλῶσσαι τῶν κυριωτέρων φυλῶν τῆς χώρας εἶναι σημιτικαὶ καὶ αἱ κυριαρχοῦσαι μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι, ἐκτὸς

τῶν εἰδωλολατρῶν, οἵτινες ἐγγίζουν τὰ δύο ἑκατομμύρια, εἶναι ἡ ἰουδαϊκή, ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡ ἰσλαμική.

Ἰουδαϊσμὸς καὶ εἰδωλολατρία. Πέραν τοῦ θρύλου οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ τῶν πρώτων Ἑβραίων ἀποίκων τῆς Αἰθιοπίας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ ἐξιουδαϊσθεὶς πληθυσμὸς τῆς χώρας κατάγεται ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους τοῦ Menelik Α΄, υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς βασιλίσσης τοῦ Σαβᾶ, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἐκείνους, οἵτινες κατέφυγον τὸ 586 π. Χ. εἰς τὴν Αἴγυπτον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας. Ἡ παράδοσις ὅτι οὗτοι προέρχονται ἐκ τῶν Ἰουδαίων τῆς αἰγυπτιακῆς διασπορᾶς, ἴσως δὲν εἶναι ἀβάσιμος, ἂν ληφθῇ ὑπ᾽ ὄψιν, ὅτι οὐδὲν γνωρίζουν περὶ τοῦ βαβυλωνιακοῦ καὶ ἱεροσολυμιτικοῦ Talmud τοῦ συνερανισθέντος μεταξὺ τοῦ Ε΄ καὶ Γ΄ π. Χ. αἰῶνος, οὐδὲ ἑορτάζουν τὴν ἑορτὴν τῶν Purim, καθιερωθεῖσαν ἐπὶ Ξέρξου (465 - 425 π. Χ.). Βέβαιον εἶναι, ὅτι Ἑβραῖοι, πιθανῶς πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, προσηλύτισαν εἰς τὸν ἰουδαϊσμὸν ὁμάδας εἰδωλολατρῶν Agao, ἐνῶ οἱ ἴδιοι φυλετικῶς συνεχωνεύθησαν μετ᾽ αὐτῶν. Οἱ ἐξιουδαϊσθέντες Agao ἔζων ἀνεξάρτητοι εἰς τὰ ὀχυρὰ των ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς Semên, ὑφιστάμενοι συνεχῶς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Σολομωνιδῶν μοναρχῶν τῆς Amhara, ἕως ὅτου αἱ τελευταῖαι ἐναπομείνασαι ἐλεύθεραι ὁμάδες συντριβεῖσαι ὑπὸ τοῦ Negus Susneyos καὶ ἐκδιωχθεῖσαι ἐκ τῆς Semên, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς βορειοδυτικὰς ἐπαρχίας. Ἡ πλειονότης τούτων ζῇ ἀκόμη εἰς χωρία ἀσχολουμένη μὲ τὴν γεωργίαν. Οὗτοι ἀποκαλοῦνται Falâsha ἢ Esrâêl (ξένος, ἄποικος), καὶ εἶναι γνήσιοι Κουσῖται. Ἡ πίστις των καὶ τὰ ἤθη των εἶναι μίγμα εἰδωλολατρικῶν, χριστιανικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν στοιχείων. Μαρτυρία περὶ τῆς προγενεστέρας εἰδωλολατρίας των εὑρίσκεται εἰς τὴν λατρείαν τῆς Sanbat, θεᾶς τοῦ Σαββάτου, θυγατρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ μεσιτρίας μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρονται κρέας, ποτὰ καὶ θυμίαμα. Οἱ τόποι λατρείας (Masjîd) διαιροῦνται εἰς τρία μέρη, ὅπως ὁ ἰουδαϊκὸς ναός, ἐνῶ εἰς τὸν ἐκτὸς τῆς ἀνατολικῆς θύρας χῶρον ὑπάρχει ἐντὸς περιφράγματος θυσιαστήριον ἐκ λίθου, εἰς τὸ ὁποῖον προσφέρονται αἱ θυσίαι. Εἶναι δὲ οἱ μόνοι Ἰουδαῖοι εἰς τὸν κόσμον, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία συγκεντροῦται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ θυσίαν. Οἱ ἱερεῖς των δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔλθουν εἰς δεύτερον γάμον. Καὶ τὰ δύο φῦλα περιτέμνονται. Ἡ Δευτέρα, ἡ Πέμπτη, ἡ νουμηνία καὶ ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα εἶναι ἡμέραι νηστείας. Αἱ ἑορταὶ των εἶναι τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή, ἡ Σκηνοπηγία καὶ ἡ Ἡμέρα τοῦ Ἀβραάμ. Αἱ περὶ Σαββάτου διατάξεις τηροῦνται ὑπερακριβῶς, ὅπως καὶ αἱ περὶ καθάρσεων, διὰ τοῦτο καὶ τὰ χωρία των κεῖνται πλησίον ποταμῶν. Ἀπὸ τὸν χριστιανισμὸν ἔχουν λάβει τὸν μοναχισμόν. Τὸ σπήλαιον τῆς ἀσκήσεως τοῦ εἰσαγαγόντος τὸν μοναχισμὸν κατὰ τὸν Δ΄ μ. Χ. αἰῶνα Abbâ-Sabrâ ἐν Hoharêwa τῆς Armâchaho εἶναι τὸ κυριώτερον θρησκευτικὸν αὐτῶν κέντρον. Οἱ Falâsha δὲν γνωρίζουν ἑβραϊκά. Οἱ ἱερεῖς των χρησιμοποιοῦν τὸν κανόνα τῆς Π. Διαθήκης τὸν ἐν χρήσει ὑπὸ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν κλασσικὴν γλῶσσαν Ge'ez. Ἀριθμοῦνται σήμερον εἰς 60.000 - 70.000 ψυχὰς καὶ κατοικοῦν κυρίως εἰς τὰς Ἐπαρχίας Dambya, Wagara καὶ Armâchaho.

Ἐθνικοὶ Αἰθίοπες, οἱ ἀποκαλούμενοι Qamant, εἶναι λείψανα τῶν παλαιοτέρων Agao εἰδωλολατρῶν καὶ ζοῦν εἰς τὴν Wagara, Kerker καὶ Chalga, εἰς τὴν ὀρεινὴν δηλαδὴ περιοχὴν πέριξ τῆς Gondar. Περὶ τῆς θρησκείας των ὀλίγα εἶναι γνωστά. Ἔχουν ἓν εἶδος λατρείας τοῦ Ἡλίου. Αἱ θρησκευτικαὶ των συναθροίσεις γίνονται εἰς τὰ ἱερὰ ἄλση, προεξάρχοντος ἀρχηγοῦ καλουμένου womber. Αἱ θρησκευτικαὶ των τελεταὶ συνίστανται ἐκ προσευχῶν, ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἐπαναλαμβανομένων ὑπὸ τῶν πιστῶν. Ἡ εἴσοδος φρουρεῖται μετὰ προσοχῆς, ὥστε οὐδεὶς ἐκ τῶν μὴ ὁμοθρήσκων των νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτάς. Οἱ Κουσῖται εἰδωλολάτραι συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν φυλῶν Sidâma, Galla καὶ Boran. Παρὰ τὰς μεταξὺ των διαφοράς, πάντων τούτων αἱ θρησκευτικαὶ ἀντιλήψεις εἶναι συνονθύλευμα παλαιοτέρων χαμιτικῶν καὶ νεοσουδανικῶν τοιούτων. Συνίστανται δὲ αὗται εἰς τὴν λατρείαν τῶν οὐρανίων φαινομένων (ἀστρολατρία) καὶ τῶν φυσικῶν ὄντων. Ὀνόματα τινῶν ἐκ τῶν θεοτήτων εἶναι Atête (θεὰ τῆς γονιμότητος) καὶ Talahê. Οἱ γειτνιάζοντες μὲ τὸ Σουδὰν ἔχουν τὴν θρησκείαν τῶν φυλῶν τῆς περιοχῆς τοῦ Νείλου γενικῶς. Ὁ ὕψιστος τούτων θεὸς εἶναι ὁ Anna, θεὸς δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἑορτὰς ἔχουν τὴν dura καὶ τὴν feris καὶ αἱ κατ᾽ αὐτὰς τελετουργικαὶ των ἐκδηλώσεις σχετίζονται μὲ τὴν προγονολατρίαν.

Ἱστορία τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἐπίσημος θρησκεία τῆς Αἰθιοπικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὸ προπύργιον τοῦ αἰθιοπικοῦ ἐθνισμοῦ (J. Spencer Trimingham, Islam in Ethiopia, σ. 22). Ὁ Σωκράτης πρῶτος εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικήν του Ἱστορίαν (PG 67, βιβλ. 1, κεφ. 19) ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἀπόστολος Ματθαῖος ἐκήρυξε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν: «ἡνίκα οἱ ἀπόστολοι κλήρῳ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο... Ματθαῖος (ὑπεδέχετο) τὴν Αἰθιοπίαν». Ἐν συνεχείᾳ κάμνει λόγον περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς μεταβάσεως εἰς ταύτην τοῦ Φρουμεντίου καὶ τοῦ Αἰδεσίου πρὸς εὐαγγελισμὸν τῆς χώρας, οἵτινες εἶναι καὶ οἱ ἀπόστολοι τῆς Αἰθιοπίας. Περὶ τοῦ κηρύγματος τούτων εἰς ταύτην ὁμιλοῦν καὶ οἱ Ρουφῖνος, Θεοδώρητος ὁ Κύρου καὶ Σωζόμενος. Ὁ Ρουφῖνος (Hist. Eccl. 1, 9, PL 21, 478-480), τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἀντέγραψαν ὁ Θεοδώρητος, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Σωζόμενος, ἐκθέτει τὴν σχετικὴν ἱστορίαν ὡς ἑξῆς: Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ ἐκ Τύρου φιλόσοφος Μερόπιος, ἀναλαβὼν ταξίδιον εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ

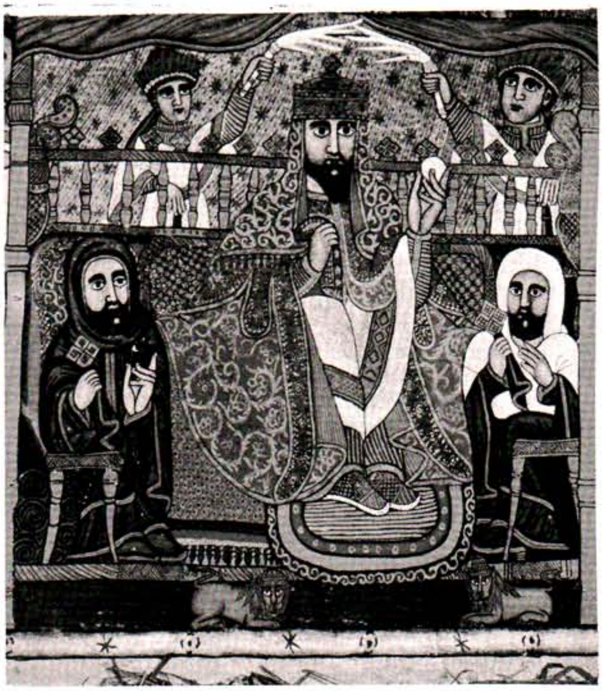

Ἡ φυγὴ εἰς Αἴγυπτον.
Εἰκὼν τοῦ ΑΙΘΙΟΠΟΣ ἁγιογράφου Γκελαντίου. ΙΗ΄ αἰών.

κόσμου, ἔλαβε μεθ᾽ ἑαυτοῦ τοὺς δύο ἀδελφοὺς Φρουμέντιον καὶ Αἰδέσιον, ἐκ Τύρου καὶ τούτους καταγομένους, τῶν ὁποίων ἦτο καὶ παιδαγωγός. Κατὰ τὸν πλοῦν, προσορμισθέντες λόγῳ θαλασσοταραχῆς εἰς τὰς ἀφρικανικὰς ἀκτὰς ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ἐδέχθησαν τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἰθαγενῶν. Κατ᾽ αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ Μερόπιος καὶ ὅλον τὸ πλήρωμα καὶ μόνον οἱ δύο ἀδελφοὶ διεσώθησαν. Οὗτοι, συλληφθέντες, ὡδηγήθησαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οἱ Αἰθίοπες εἶχον ἱδρύσει ἴδιον βασίλειον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Axum. Ὁ βασιλεύς, ἐκτιμήσας τούτους, ὕψωσεν εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα. Μετὰ τὸν θάνατόν του γενόμενοι συνεπίτροποι μετὰ τῆς βασιλίσσης τῶν δύο ἀνηλίκων υἱῶν του, τῶν ὁποίων εἶχον διατελέσει παιδαγωγοὶ (Abrehâ καὶ Asbeha, ὁ Κωνστάντιος [337-61], ἔγραφεν εἰς τούτους ὑπὸ τὰ ὀνόματα Aizanas καὶ Sazanas), ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν. Οὗτοι ὡς χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ κηρύττουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τῶν δύο τούτων πριγκίπων, οἵτινες ἑορτάζονται ὡς ἅγιοι καὶ ἰσαπόστολοι τὴν 1ην Ὀκτωβρίου εἰς τὸ αἰθιοπικὸν ἡμερολόγιον, λόγῳ τῆς

ὑποστηρίξεως τῶν δύο ἀποστόλων πρὸς διάδοσιν ταύτης εἰς τὴν χώραν των. Βραδύτερον οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Αἰθιοπίαν καὶ ὁ μὲν Αἰδέσιος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τύρον γενόμενος πρεσβύτερος, ἔνθα ἀργότερον συνήντησε τὸν Ρουφῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσε τὰς σχετικὰς πληροφορίας, ὁ δὲ Φρουμέντιος, ἐλθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τὸ ἐγγύτερον χριστιανικὸν κέντρον, συνήντησε τὸν Μ. Ἀθανάσιον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξέθεσε τὰ συντελεσθέντα εἰς Αἰθιοπίαν καὶ ἐζήτησε τὴν ἀρωγήν του διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου ἐκείνου. Ὁ Φρουμέντιος, χειροτονηθεὶς εἰς ἐπίσκοπον ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐπανέκαμψεν εἰς Axum, ὅπου μετ᾽ ἀποτελεσματικότητος εἰργάσθη διὰ τὴν ἑδραίωσιν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀργότερον, ὁ Αἰδέσιος, μεταβὰς καὶ πάλιν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἐβοήθησε τὸν Φρουμέντιον εἰς τὸ ἔργον του. Οὕτω, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ρουφίνου, ὁ χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν μεταξὺ τῶν 330-340. Κατ᾽ ἄλλην διήγησιν, ἡ μετάβασις τοῦ Φρουμεντίου καὶ τοῦ Αἰδεσίου εἰς ταύτην τοποθετεῖται χρονικῶς μεταγενέστερον, τὸ 450, ὅτε βασιλεὺς ἦτο ὁ Tazaya, ἢ ἔτι βραδύτερον, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527-565). Τὴν ἄποψιν τοῦ Ρουφίνου ἐνισχύει μεγάλως σχετικὴ μνεία περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον ἀπολογίᾳ του (Apol. Contra Arianos, 30, PG 25, 297-299). Οὕτω ὁ Φρουμέντιος κατὰ πρῶτον λόγον εἶναι ὁ ἀπόστολος τῆς Αἰθιοπίας, ὁ Κεσσάτε Βιρχὰν (Φωτιστής) τῶν Αἰθιόπων καὶ ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Axum. Μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦ ἐδόθη ὁ τίτλος Aba Salâma (πατὴρ εἰρήνης), τὸν ὁποῖον μέχρι σήμερον φέρουν οἱ διάδοχοί του. Ὁ χριστιανισμὸς μετὰ ταῦτα ἐνισχύθη καὶ διεδόθη ἔτι περισσότερον ὑπὸ μοναχῶν ἐλθόντων ἐκ τῆς Ἄνω Αἰγύπτου. Ὁ Φιλοστόργιος εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικήν του Ἱστορίαν (PG LXV, 481-489) ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἀρειανὸς Θεόφιλος ὁ Ἰνδός, μεταβὰς εἰς Αἰθιοπίαν, προσεπάθησε νὰ διαδώσῃ ἐκεῖ τὸν Ἀρειανισμόν. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς δράσεώς του ὑπῆρξαν ἐφήμερα. Τὸν Ε´ καὶ ΣΤ´ αἰῶνα Κόπται μοναχοὶ ἐλθόντες εἰς Αἰθιοπίαν ἀνεζωπύρησαν καὶ ἀναδιωργάνωσαν τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε οἱ Αἰθίοπες θεωροῦν τὴν περίοδον ταύτην ὡς τὸν δεύτερον εὐαγγελισμὸν τῆς χώρας των. Κατὰ τὴν παράδοσιν, περὶ τὸ 480 μ.Χ. καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Al-Amêda (455-495), μετέβησαν πρῶτοι εἰς Αἰθιοπίαν οἱ «Ἐννέα Ἅγιοι», οἵτινες μέχρι σήμερον θεωροῦνται οἱ δεύτεροι ἀπόστολοι τῆς χώρας. Ὑπὸ πολλῶν ὑποστηρίζεται, ὅτι οὗτοι ἦσαν Μονοφυσῖται, πιθανῶς δὲ προήρχοντο ἐκ Συρίας. Ἀποκαλοῦνται Romänian (Ρωμαῖοι) ὡς προερχόμενοι ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἢ ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Μ. Cuidi (DHGE, I, σ. 210-27), π.χ., στηριζόμενος μᾶλλον ἐπὶ ὑποθέσεων, ἀποκλίνει ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἐνῷ ὁ A. Fortescue (The Lesser Eastern Churches, εἰς The Abyssinian Church, σ. 298) δέχεται, ὅτι ὁπωσδήποτε ἦσαν Μονοφυσῖται. Αἱ ἀνωτέρω ὅμως γνῶμαι δὲν ἑδράζονται ἐπὶ ἀσφαλῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν. Τὰ ὀνόματά των εἶναι Azagâwi, Pantaleon, Garima, Alêf, Saham, Afsê, Ligânos, Adimata καὶ Oz ἢ Gubâ. Οὗτοι κατὰ τὴν παραμονήν των εἰς τὸ ἀξουμιτικὸν βασίλειον, ἐκήρυξαν, ὠργάνωσαν τὴν μοναστικὴν ζωήν, εἰσήγαγον τὴν Ἀλεξανδρινὴν λειτουργίαν καὶ μουσικήν, μετέφρασαν αὐτοὶ ἢ οἱ μαθηταί των τὴν Κ. Διαθήκην εἰς τὴν κλασσικὴν αἰθιοπικὴν γλῶσσαν Ge'ez καὶ ἐνίσχυσαν τὰς προϋπαρχούσας σχέσεις τοῦ ἀξουμιτικοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς κοπτικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε ἠκολούθησεν οὗτος εἰς τὸ δόγμα καὶ τὴν λατρείαν.

Ἐπὶ αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου (518-527) καὶ Ἰουστινιανοῦ (527-565) ἡ Αἰθιοπία συνῆψεν ἰδιαιτέρας σχέσεις μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Πέρσου βασιλέως τῆς Ὑεμένης, ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν προμνημονευθέντων αὐτοκρατόρων ἔθεσε πόδα εἰς ταύτην, ἔνθα ἐπαναποκατέστησε τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Kebra Nagast ἀναφέρει, ὅτι οἱ δύο βασιλεῖς, ὁ Ἰουστῖνος καὶ ὁ Kaleb τῆς Αἰθιοπίας, θὰ συναντηθοῦν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ θὰ διανείμουν μεταξύ των τὸν κόσμον. Ὁ λίαν σημαντικὸς οὗτος θρῦλος καταδεικνύει τὴν ἔντονον σφραγῖδα, ἣν ἀπετύπωσεν ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰουστίνου ἐπὶ τῆς αἰθιοπικῆς ἱστορικῆς παραδόσεως. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξ ἄλλου ἐπεδίωξε στενὰς σχέσεις μετὰ τῶν χριστιανῶν Αἰθιόπων τοῦ ἀξουμιτικοῦ βασιλείου, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ ὡς μεσάζοντας εἰς τὸ ἐμπόριον μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Ἰνδιῶν. Ἐπ᾽ αὐτοῦ καὶ πατριαρχεύοντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ Τιμοθέου Δ´ (520-536), ἀφίκετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Axum ὁμὰς Μονοφυσιτῶν μοναχῶν, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸν Μονοφυσιτισμόν. Σημαντικὰς πληροφορίας περὶ τῆς Αἰθιοπίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Axum παρέχει ὁ συγγραφεὺς τῆς «Χριστιανικῆς Τοπογραφίας» Κοσμᾶς ὁ Ἰνδικοπλεύστης ζήσας τὴν ἰδίαν περίοδον (ΣΤ´ αἰών). Ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς, ὅτι ἡ Αὐλὴ ταύτης καὶ ἡ χώρα ὁλόκληρος ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χριστιανική. Εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι τὸν ΣΤ´ ἤδη αἰῶνα ὑπῆρχεν ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Axum, κτισθεὶς ἐπὶ τῆς θέσεως παλαιοτέρου εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ.

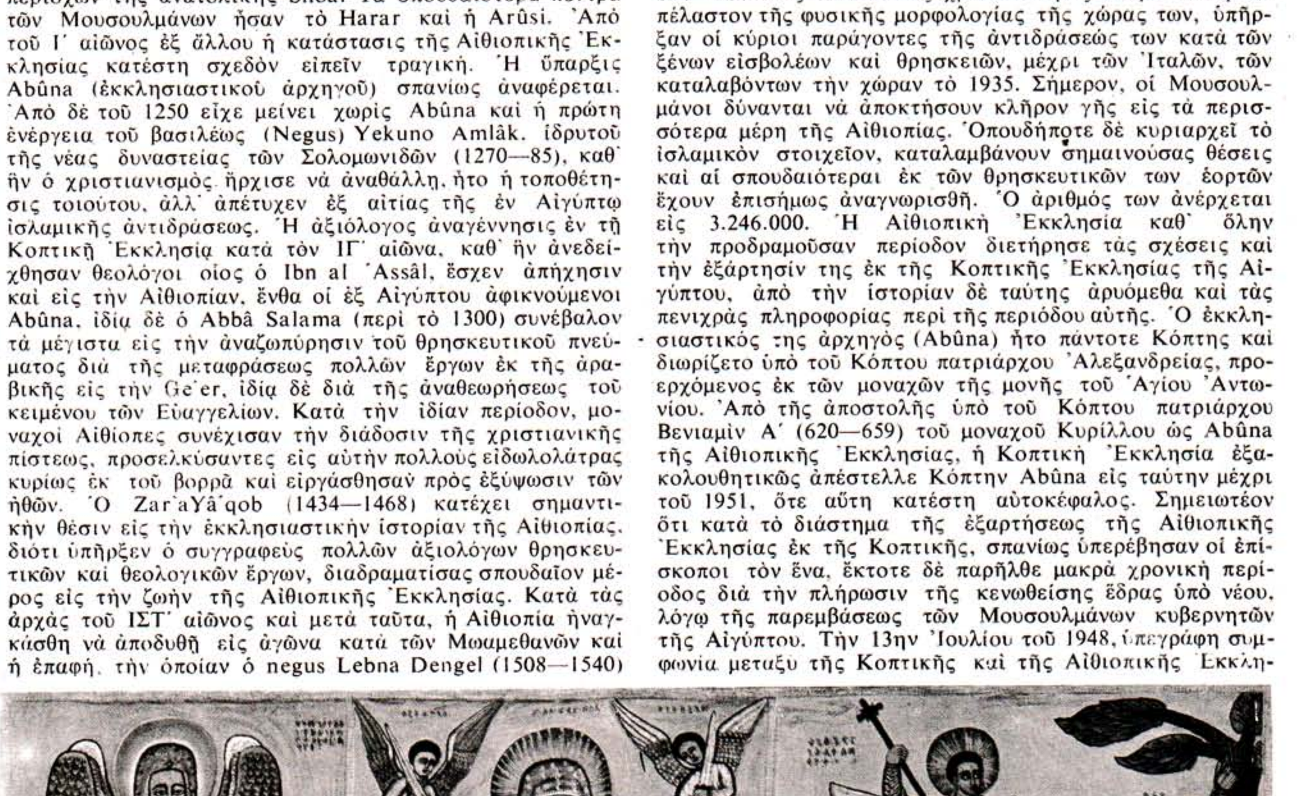

Ὁ Κύριος ὡς Ἀρχιερεὺς δεικνύει τὸν Ἅγιον Ἄρτον, πλαισιούμενος ὑπὸ δύο ΑΙΘΙΟΠΩΝ ἱερέων. Ναὸς τῶν Γυναικῶν ἐν Axum.

Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία τῆς Αἰθιοπίας ὑπέστη μονοφυσιτικὰς ἐπιδράσεις ἢ ἔγινε μονοφυσιτική. Ἡ ἀξουμιτικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της εὑρίσκετο εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν μὲ τὴν αἰγυπτιακὴν ἢ μὲ τὴν βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν. Ὅταν δὲ τὰ ἀνατολικὰ διαμερίσματα τοῦ Βυζαντίου καὶ αἱ ἀκταὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων, αἱ σχέσεις της μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Αἰγύπτου κατέστησαν στενώτεραι καὶ διετηρήθησαν μέχρι σήμερον. Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ ὑπὸ τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ὡς συνέπειαν καὶ τὴν μεταφύτευσιν τούτου ἔν τινι τῷ καθόλου εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, οὔσης μονοφυσιτικῆς, οἵτινες μετέβαινον ἐκεῖ πρὸς εὐαγγελισμόν. Οὕτω ἡ μὲν Κοπτικὴ Ἐκκλησία κατέστη ἡ μήτηρ Ἐκκλησία τῆς Αἰθιοπίας, ὁ δὲ Μονοφυσιτισμός, ὑφ᾽ οἵαν μορφὴν ἐδέχθη τοῦτον, ἡ ἐθνικὴ ταύτης θρησκεία. Ἀπὸ τοῦ 650 ἕως τοῦ 1270, μίαν περίοδον συγκεχυμένην καὶ σκοτεινήν, κατὰ ἕνα θαυμαστὸν τρόπον ὁ χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἀξουμιτικὸν βασίλειον πρὸς τὸν νότον· καὶ ἄλλοτε μὲν συγχωνεύων, ἄλλοτε δὲ προσαρμοζόμενος πρὸς τὰς ἰουδαιο - ἐθνικὰς παραδόσεις, κατέστη τὸ ἀποτελεσματικὸν μέσον ἐκφράσεως τῶν αἰθιοπικῶν πνευματικῶν τάσεων καὶ ὁ συντελεστικώτερος πολιτιστικὸς παράγων εἰς τὴν ζωὴν τῶν Αἰθιόπων.

Ἡ παρακμὴ τῆς Axum ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 602, ὅτε οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὴν Ὑεμένην καὶ ἡ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ὁδὸς περιῆλθεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν των, ὡλοκληρώθη δὲ τὸν Ι´ αἰῶνα μὲ τὴν ἰσλαμικὴν κυριαρχίαν. Ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Ἀράβων τὸ 640 - 642, ἡ χριστιανικὴ Ἀφρικὴ ἀφέθη εἰς τὴν τύχην της. Ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία, παρὰ ταῦτα, καθ᾽ ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα διετήρησε τὰς μετὰ τῆς Αἰγύπτου

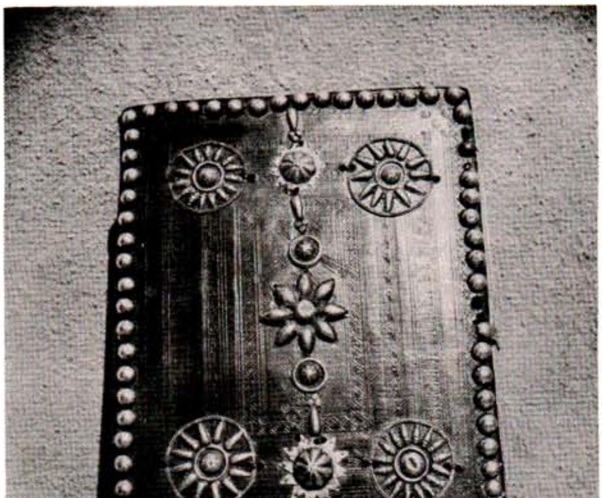
σχέσεις της, οἱ δὲ Μονοφυσῖται καὶ Μελχῖται συνέχισαν τὴν ἱεραποστολικὴν των δραστηριότητα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Aswân. Ἀποτέλεσμα τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτήσεως τοῦ βασιλείου τῆς Axum ὑπῆρξεν ἡ πλήρης ἀπομόνωσίς του ἀπὸ τῆς Εὐρώπης. Ὁ Gibbon γράφει: «Οἱ Αἰθίοπες ἐκοιμήθησαν περίπου χίλια ἔτη, λησμονήσαντες τὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ ὁποίου εἶχον λησμονηθῆ» (Decline and Fall, κεφ. XLVII). Οἱ πρῶτοι Ἄραβες οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἦσαν πρόσφυγες Μουσουλμάνοι, οἵτινες ἔφθασαν ἐκεῖ κατὰ προτροπὴν τοῦ Προφήτου τὸ 615. Τὸ 640, ὁ χαλίφης Ὁμὰρ ἀπέτυχεν εἰς ναυτικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰθιοπίας λόγῳ τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου του. Ὅταν ἀργότερον οἱ Ἄραβες ἔγιναν κύριοι τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν, ὁ ἰσλαμισμὸς εἰσέδυσε βαθμηδὸν καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικήν. Ἡ παρακμὴ ὅμως τοῦ χριστιανικοῦ ἀξουμιτικοῦ βασιλείου ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν εἰδωλολατρῶν νομάδων Beja. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Axum κατώρθωσαν νὰ ἐπιζήσουν, καταφυγόντες εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τοῦ Tigrai. Πληροφορίας περὶ τῆς περιόδου ταύτης παρέχει ὁ Al-Ya'qûbî εἰς τὴν Ἱστορίαν του, συγγραφεῖσαν τὸ 872. Τὸν Θ' αἰῶνα, νοτίως τῆς Axum, ἱδρύθη βασίλειον μὲ πρωτεύουσαν τὸ Ka'bar ὑπὸ τοῦ Najâshi, ὅστις ἦτο Ἰακωβίτης χριστιανός. Τὸ Ἰσλὰμ ἐν τῷ μεταξὺ εἰσέδυε διαρκῶς καὶ βαθύτερον εἰς τὴν χώραν καὶ διὰ τῶν βασιλείων τῆς Sidâma τῆς νοτίου Αἰθιοπίας ἔφθασε μέχρι τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς ἀνατολικῆς Shoa. Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῶν Μουσουλμάνων ἦσαν τὸ Harar καὶ ἡ Arûsi. Ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἐξ ἄλλου ἡ κατάστασις τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας κατέστη σχεδὸν εἰπεῖν τραγική. Ἡ ὕπαρξις Abûna (ἐκκλησιαστικοῦ ἀρχηγοῦ) σπανίως ἀναφέρεται. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1250 εἶχε μείνει χωρὶς Abûna καὶ ἡ πρώτη ἐνέργεια τοῦ βασιλέως (Negus) Yekuno Amlâk, ἱδρυτοῦ τῆς νέας δυναστείας τῶν Σολομωνιδῶν (1270—85), καθ' ἣν ὁ χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ ἀναθάλλῃ, ἦτο ἡ τοποθέτησις τοιούτου, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἰσλαμικῆς ἀντιδράσεως. Ἡ ἀξιόλογος ἀναγέννησις ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, καθ' ἣν ἀνεδείχθησαν θεολόγοι οἷος ὁ Ibn al 'Assâl, ἔσχεν ἀπήχησιν καὶ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἔνθα οἱ ἐξ Αἰγύπτου ἀφικνούμενοι Abûna, ἰδίᾳ δὲ ὁ Abbâ Salama (περὶ τὸ 1300) συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος διὰ τῆς μεταφράσεως πολλῶν ἔργων ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν Ge'er, ἰδίᾳ δὲ διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ κειμένου τῶν Εὐαγγελίων. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον, μοναχοὶ Αἰθίοπες συνέχισαν τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, προσελκύσαντες εἰς αὐτὴν πολλοὺς εἰδωλολάτρας κυρίως ἐκ τοῦ βορρᾶ καὶ εἰργάσθησαν πρὸς ἐξύψωσιν τῶν ἠθῶν. Ὁ Zar'aYâ'qob (1434—1468) κατέχει σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Αἰθιοπίας, διότι ὑπῆρξεν ὁ συγγραφεὺς πολλῶν ἀξιολόγων θρησκευτικῶν καὶ θεολογικῶν ἔργων, διαδραματίσας σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ μετὰ ταῦτα, ἡ Αἰθιοπία ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἡ ἐπαφή, τὴν ὁποίαν ὁ negus Lebna Dengel (1508—1540) ἐπεδίωξε μέσῳ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Πορτογαλίας ἐν Ἐρυθρᾷ Θαλάσσῃ μετὰ τοῦ πάπα, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τούτου ὑπὸ τῶν Πορτογάλων. Τὴν αὐτὴν τακτικὴν ἐτήρησε κατ' ἀρχὴν καὶ ὁ διάδοχός του Κλαύδιος (1540—1558). Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Πορτογάλων καὶ Ὀθωμανῶν κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἀραβικῆς θαλάσσης ἔσχε βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ χριστιανικοῦ βασιλείου τῆς Αἰθιοπίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, λόγῳ τῆς ἀποστολῆς εἰς ταύτην Ἰησουϊτῶν μοναχῶν διὰ τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Αἰθιόπων εἰς τὴν Ρωμαϊκοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Τὴν ἰδίαν περίοδον, ὁ Ἰσλαμισμὸς ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ ἐξαπλοῦται εἰς τὴν Αἰθιοπίαν μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Α' (1667—82) περίτρομος συνεκάλεσε σύνοδον ἐν Gondar (1668), διὰ νὰ συζητηθοῦν τὰ ληπτέα μέτρα. Κυριώτερον τούτων ἦτο ὁ πλήρης κοινοτικὸς διαχωρισμὸς τῶν πρώτων. Τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ὁ ἰσλαμισμὸς εἰς τὴν Αἰθιοπίαν παρουσίασε παρακμὴν καὶ μείωσιν τοῦ φανατισμοῦ τῶν ὀπαδῶν του. Γενικῶς οὗτος ἐπετύγχανεν εἰς προσηλυτισμὸν κυρίως μεταξὺ τῶν νομάδων εἰδωλολατρῶν, ἐκτὸς τῆς Ἐρυθραίας, ὅπου κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα χριστιανοί τινες ἐξισλαμίσθησαν. Σημαντικὸς συντελεστὴς εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἰσλαμισμοῦ εἰς τὴν Ἀφρικὴν γενικῶς ὑπῆρξεν ἡ ἀραβικὴ φυλετικὴ ὑπεροχὴ καὶ ἡ προσαρμογὴ τούτου εἰς τὴν ἀφρικανικὴν νοοτροπίαν· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπερφυλετικὴ ὑπεροχὴ τῶν Αἰθιόπων — κατὰ τὴν ἀντίληψίν των — καὶ ὁ ἐξαιθιοπισθεὶς χριστιανισμός των μὲ τὸ ἀπροσπέλαστον τῆς φυσικῆς μορφολογίας τῆς χώρας των, ὑπῆρξαν οἱ κύριοι παράγοντες τῆς ἀντιδράσεώς των κατὰ τῶν ξένων εἰσβολέων καὶ θρησκειῶν, μέχρι τῶν Ἰταλῶν, τῶν καταλαβόντων τὴν χώραν το 1935. Σήμερον, οἱ Μουσουλμάνοι δύνανται νὰ ἀποκτήσουν κλῆρον γῆς εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Αἰθιοπίας. Ὁπουδήποτε δὲ κυριαρχεῖ τὸ ἰσλαμικὸν στοιχεῖον, καταλαμβάνουν σημαινούσας θέσεις καὶ αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν θρησκευτικῶν των ἑορτῶν ἔχουν ἐπισήμως ἀναγνωρισθῆ. Ὁ ἀριθμός των ἀνέρχεται εἰς 3.246.000. Ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία καθ' ὅλην τὴν προδραμοῦσαν περίοδον διετήρησε τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐξάρτησίν της ἐκ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν δὲ ταύτης ἀρυόμεθα καὶ τὰς πενιχρὰς πληροφορίας περὶ τῆς περιόδου αὐτῆς. Ὁ ἐκκλησιαστικός της ἀρχηγὸς (Abûna) ἦτο πάντοτε Κόπτης καὶ διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Κόπτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, προερχόμενος ἐκ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τοῦ Κόπτου πατριάρχου Βενιαμὶν Α' (620—659) τοῦ μοναχοῦ Κυρίλλου ὡς Abûna τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἐξακολουθητικῶς ἀπέστελλε Κόπτην Abûna εἰς ταύτην μέχρι τοῦ 1951, ὅτε αὕτη κατέστη αὐτοκέφαλος. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐξαρτήσεως τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῆς Κοπτικῆς, σπανίως ὑπερέβησαν οἱ ἐπίσκοποι τὸν ἕνα, ἔκτοτε δὲ παρῆλθε μακρὰ χρονικὴ περίοδος διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς κενωθείσης ἕδρας ὑπὸ νέου, λόγῳ τῆς παρεμβάσεως τῶν Μουσουλμάνων κυβερνητῶν τῆς Αἰγύπτου. Τὴν 13ην Ἰουλίου τοῦ 1948, ὑπεγράφη συμφωνία μεταξὺ τῆς Κοπτικῆς καὶ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλη-

Τρίπτυχον ΑΙΘΙΟΠΙΚΗΣ Ἁγιογραφίας. α'. Ὁ ἐθνικὸς Ἅγιος τῆς ΑΙΘΙΟΠΙΑΣ Takla Hâymânot, ὀργανωτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου τὸν ΙΓ' αἰῶνα καὶ ἱδρυτὴς τῆς ἱερᾶς πόλεως Debra-Libanos. β'. Ἡ Θεοτόκος μὲ τὸ Θεῖον Βρέφος. γ'. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Ἐκκλησία ἀπέστειλεν ὡς ἀντιπρόσωπόν της τὸν ἐπίσκοπον Χαρὰρ Θεόφιλον. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀπενεμήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Χαϊλὲ Σελασιὲ εἰς μὲν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Σπυρίδωνα ὁ αἰθιοπικὸς Μεγαλόσταυρος, εἰς δὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐστάλη ὡς δῶρον μέγας ἀναμνηστικὸς Σταυρὸς λιτανειῶν, σχεδὸν ὁλόχρυσος, ἐνῶ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ὡς ἀντίδωρον ἀπεστάλη λεύκωμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους πολυτελοῦς ἐκδόσεως καὶ ἐκλεκτὰ ἁγιορειτικῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης ἔργα. Κατὰ τὴν ἐσχάτως (Σεπτέμβριος 1961) συγκληθεῖσαν ἐν Ρόδῳ Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἀπέστειλεν ἐπίσημον ἀντιπροσωπείαν, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Αἰθίοπος ἀρχιεπισκόπου Φιλίππου καὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀββᾶ Χάμπτε Μαριάμ. Εἰς δὲ τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴν Σχολὴν καὶ τὰς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιαστικὰς καὶ Θεολογικὰς Σχολὰς ἀποστέλλονται ἐσχάτως διὰ σπουδὰς νέοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐξ Αἰθιοπίας.

Ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ «Χαλκηδονικαί», ἐξ ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁμολογιῶν εὑρίσκονται ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν κατὰ τὸ δόγμα, τὴν λατρείαν, τὸ πολίτευμα καὶ τὰ χριστιανικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Ἐκπροσωποῦν δὲ αὗται τὸν ἀρχέγονον χριστιανισμὸν τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κυρία ἑτεροδοξία αὐτῶν περὶ τὸ δόγμα τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ἀπέβαλε διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν ἀρχι-

ΑΙΘΙΟΠΙΚΗΣ τέχνης εὐαγγέλιον

κὴν σημασίαν καὶ ὀξύτητα αὐτῆς (Ἰ. Καρμίρη, Τὸ πρόβλημα τῆς ἑνώσεως τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου, σ. 5). Οὕτω σήμερον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτὰς ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁμολογοῦν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρὰ τὴν ποιάν τινα διαφορὰν ὡς πρὸς τὴν δογματικὴν ὁρολογίαν. Τὸ 1951, ἐπ᾽ εὐκαιρίᾳ τοῦ γενομένου πανηγυρικοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 1500ῆς ἐπετείου τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον «παντὶ τῷ πληρώματι τῆς Ἐκκλησίας», ἐν τέλει τῆς ὁποίας γράφει: «Μετὰ στοργῆς στρέφομεν τὸν νοῦν, ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Συνόδου ταύτης ἀποχωρισθέντας ἀδελφούς.... καὶ ἀπευθύνομεν ἐγκάρδιον τὸν ἐν Κυρίῳ χαιρετισμόν. Καιρὸς ἤδη ὅπως ἀρθῇ πᾶν κώλυμα ἐπιπροσθοῦν τῇ προσεγγίσει καὶ τῇ ἑνώσει διὰ συντόνου κοινῆς προσπαθείας» (περ. Ὀρθοδοξία, Κωνσταντινούπολις ΚΣΤ΄ [1951], σ. 490). Εἰς ἑτέραν ἐγκύκλιόν του πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, προτρέπεται ὅπως ἀναπεμφθοῦν δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα καλέσῃ εἰς ἑνότητα πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν «τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος Αὐτῆς ὅπως ποτὲ ἀποσπασθείσας καὶ οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τῆς ἀποστολοπαραδότου πίστεως καὶ διδασκαλίας κατὰ τὰ ἄλλα οὐδόλως ἢ μικρόν τι ἀπομακρυνθείσας χριστιανικὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς» (αὐτόθι, σ. 483). Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, αἱ πρὸς ἐπανένωσιν δυσχέρειαι «οὐκ εἰσὶ τοσοῦτον μεγάλαι, ὅσον συνήθως ὑπολαμβάνεται καὶ νομίζεται», ἀρκεῖ μόνον ἐξ ὅλων τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν νὰ καταβληθῇ πᾶσα μέριμνα καὶ σπουδὴ «πρὸς ἄρσιν τῶν ἐπιπροσθουσῶν τῇ προσεγγίσει καὶ τῇ ἑνώσει δυσχερειῶν». Τοῦτο ἀκριβῶς, ὡς προελέχθη, ἤρχισε νὰ γίνεται ἐσχάτως μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῆς Αἰθιοπικῆς ἀφ᾽ ἑτέρου, διὰ τῆς καλοπροαιρέτου γνωριμίας καὶ κατανοήσεως ἑκατέρωθεν.

Θ ε ί α Λ α τ ρ ε ί α. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι καὶ ἡ τελεσιουργία τῶν Μυστηρίων ἐν τῇ Αἰθιοπικῇ Ἐκκλησίᾳ στηρίζονται ἐπὶ τῶν Κοπτικῶν, ἐξ ὧν καὶ προέρχονται, ἐκτὸς τινων, σημαντικῶν ἐνίοτε, τοπικῶν παραλλαγῶν. Ἡ ὑπ᾽ αὐτῆς χρησιμοποιουμένη ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ Ge'er, ἡ κλασσικὴ γλῶσσα τῆς λατρείας, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν σλαβωνικὴν διὰ τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ βιβλίον τὸ περιέχον τὴν Θ. Λειτουργίαν λέγεται Keddâse. Ἐν χρήσει ὑπάρχουν περὶ τὰς δεκατέσσαρας ἀναφοραὶ εἰς γλῶσσαν ποιητικήν. Τινὲς τούτων δὲν εἶναι πλήρεις, ἀλλ᾽ ἔχουν τὸν χαρακτῆρα αὐτοτελῶν ἀποσπασμάτων, διὰ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ ἀντικατασταθοῦν τὰ ἀντίστοιχα μέρη τῆς κυρίας ἐν χρήσει λειτουργίας τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων». Αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς: 1ον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, 2ον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ περιέχουσα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀρχιερατικὴν προσευχὴν τοῦ Κυρίου, 3ον τῆς Δεσποίνης ἡμῶν Μαρίας, 4ον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, 5ον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἥτις πλὴν τοῦ ὀνόματος οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει μετὰ τῆς συριακῆς ἀναφορᾶς τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον Πατέρα, 6ον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, 7ον τῶν Τριακοσίων δεκαοκτὼ Ὀρθοδόξων (τῆς Νικαίας), 8ον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, 9ον τοῦ ἁγίου Διοσκόρου, 10ον τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Σαρούζ, 11ον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ἀρμενίου, 12ον τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, 13ον τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου καὶ 14ον τοῦ ἁγίου Μάρκου. Πασῶν ὅμως τούτων παλαιοτέρα εἶναι ἡ τῆς αἰθιοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως, ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως τοῦ Ἱππολύτου. Μετὰ τὴν προσκομιδήν, ἡ λειτουργία ἄρχεται μὲ μίαν ἐκτενῆ συναπτὴν εἰλημμένην ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Διαθήκης τοῦ Κυρίου. Αὕτη δὲν προβλέπει οὔτε μικρὰν οὔτε μεγάλην εἴσοδον, ἀλλὰ διασῴζουσα γενικῶς τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοπτικῆς προαναφορᾶς, εἶναι πως ἐκτενεστέρα ἐκείνης. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων ἄρχεται μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τεσσάρων ἀναγνωσμάτων. Τὸ πρῶτον εἶναι ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, τὸ δεύτερον ἐκ τῶν καθολικῶν ἐπιστολῶν, τὸ τρίτον ἐκ τῶν Πράξεων καὶ τὸ τέταρτον ἐκ τῶν Εὐαγγελίων. Ὁ ἀσπασμός, ὅπως εἰς τὴν Κοπτικὴν λειτουργίαν οὕτω καὶ εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν γίνεται μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ λειτουργία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, συμφωνοῦσα μὲ τὰς ἄλλας Κοπτικάς, προτάσσει τῆς Κυριακῆς προσευχῆς τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου. Κατὰ τὸν Leclerq, ὁ αἰθιοπικὸς τύπος παρουσιάζεται συγγενὴς πρὸς τοὺς ἄλλους λειτουργικοὺς τύπους καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐν τῇ Δύσει Ἐκκλησιῶν (DACL, ἄρθρ. Alexandrie Liturgie, Α΄, σ. 1189 κ.ἑξ.), κατὰ δὲ τὸν Schneider (Karl Schneider, Geistesgeschichte des Antiken Christentums, München, I, σ. 630), ἡ αἰθιοπικὴ λειτουργία δὲν εἶναι ἁπλῶς συγγενής, ἀλλὰ βασικῶς εἶναι ἑλληνική. Τέλος, ὅ,τι παρουσιάζεται κοινὸν εἰς τὰς λειτουργίας τῶν τριῶν οἰκογενειῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ τύπου συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀναφορὰν τοῦ Σεραπίωνος ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ πρὸς τὴν περιγραφήν, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει ὁ Ψευδοδιονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἀφ᾽ ἑτέρου, τόσον περὶ τῆς λειτουργίας, ὅσον καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος (Π.Ν. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, σ. 79 κ. ἑξ.). Ὁ ἄρτος τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ὅπως καὶ παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἀνατολικαῖς Ἐκκλησίαις, εἶναι ἔνζυμος καὶ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὅπως καὶ παρὰ Κόπταις, φέρει δεκατρεῖς σταυρούς. Ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία δὲν διατηρεῖ καθηγιασμένα δῶρα. Οἱ «ἀκάθαρτοι» συμφώνως πρὸς τὸ αἰθιοπικὸν τελετουργικὸν ὄχι μόνον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετέχουν τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ἀλλ᾽ οὐ-

δὲ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸν κυρίως ναὸν κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θ. Λειτουργίας. Χαρακτηριστικὸν τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Ὄρθρου καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ εἶναι ἡ μεγάλη χρῆσις τῶν ψαλμῶν. Εἰς τοὺς κεντρικοὺς ναοὺς τῶν μεγαλουπόλεων, ἡ λειτουργία τελεῖται καθ' ἑκάστην ἢ τουλάχιστον τὴν Τετάρτην, Παρασκευήν, τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτάς.

Ὁ ΑΙΘΙΟΨ Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Φίλιππος, κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θ. Λειτουργίας.

Ἐκκλησιαστικὴ Μουσική. Κατὰ τὴν αἰθιοπικὴν παράδοσιν, δημιουργὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἶναι ὁ Yared, ζήσας τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Εἰς τοῦτον ἀπεκαλύφθη ἐν ὁράματι ἐξ οὐρανοῦ ἡ τρίηχος ἐκκλησιαστικὴ μελωδία. Πρῶτος ἦχος, ὁ καὶ ἁπλούστερος, εἶναι ὁ Gueze, δεύτερος ὁ θρηνώδης Ezel καὶ τρίτος ὁ εὐφρόσυνος Ararai. Τὸ μουσικὸν μέλος συνοδεύεται ὑπὸ τριῶν μουσικῶν ὀργάνων, τοῦ Mequomia, εἴδους αὐλοῦ, τοῦ Tsenatsel ἢ σείστρου, εἴδους μικρᾶς λύρας ἐκ τῆς ὁποίας κρέμανται μικρὰ μετάλλινα ἐλάσματα καὶ τοῦ Kebero, μεγάλης σάλπιγγος. Χρῆσις ἐπίσης γίνεται καὶ τυμπάνων. Οἱ κατώτεροι κληρικοὶ (Dabtarâ) χορεύουν ἐκκλησιαστικὸν χορὸν πρὸ τῆς Tabôt, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Δαβίδ.

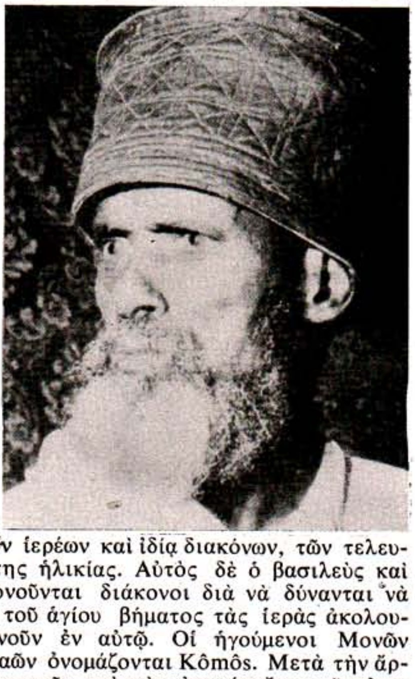
Ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια. Εἶναι τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνα τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὑρίσκεται σταυρὸς εὐλογίας, (οὐχὶ ὅμως καὶ Ἐσταυρωμένος), τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ σκεύη διὰ τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν, ὁ δίσκος, τὸ ἅγιον ποτήριον, ὁ ἀστὴρ καὶ ἡ λαβίς. Τὰ ἄμφια ὁμοιάζουν μὲ ἐκεῖνα τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν, ἤτοι, α) τοῦ διακόνου εἶναι τὸ στιχάριον, κοινὸν καὶ διὰ τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὅπερ φέρουν καὶ οἱ ψάλται, ἡ ζώνη, τὸ ὀράριον καὶ τὸ ἡμισφαιροειδὲς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, β) τοῦ πρεσβυτέρου τὸ στιχάριον, πολυτελέστερον τοῦ διακόνου, ἡ ζώνη, τὰ ἐπιμάνικα, τὸ ἐπιρριπτάριον ἀντὶ τοῦ ἡμισφαιροειδοῦς καλύμματος τῶν διακόνων, τὸ ἐπιτραχήλιον καὶ τὸ φαιλόνιον καὶ γ) τοῦ ἐπισκόπου, ὁ σάκκος (ὁ Κόπης πατριάρχης μόνον φέρει καὶ ὠμοφόριον, νῦν δὲ καὶ ὁ Abûna), τὸ ἐγκόλπιον, ἡ μίτρα καὶ ἡ ποιμαντορικὴ ῥάβδος.

Ἑορτολόγιον καὶ Ἁγιολόγιον. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον ἄρχεται ἀπὸ τῆς καλουμένης «Περιόδου τῶν Μαρτύρων» τῶν μαρτυρησάντων ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ἥτις ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν 29ην τοῦ Mesôri (Αὐγούστου) τοῦ 284, ὅπως καὶ παρὰ Κόπταις. Ἡμέραι ἑβδομαδιαίας νηστείας εἶναι ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή, ἐξαιρουμένης τῆς περιόδου ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς. Αἱ ἐτήσιαι νηστεῖαι εἶναι αἱ αὐταὶ περίπου ὡς καὶ παρ' Ὀρθοδόξοις. Ἡ νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης Δεκεμβρίου. Αἱ Δεσποτικαὶ ἑορταί, ἐννέα τὸν ἀριθμόν, εἶναι αἱ ἑξῆς: Εὐαγγελισμός, Χριστούγεννα, Θεοφάνεια, Ἅγια Πάθη, Ἀνάστασις, ἐμφάνισις τοῦ Κυρίου εἰς τὸν Θωμᾶν, Ἀνάληψις, Πεντηκοστὴ καὶ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος. Τῶν Χριστουγέννων γίνεται ἀνάμνησις καθ' ἕκαστον μῆνα πλὴν τοῦ Μαρτίου. Ἰδιαιτέρα τιμὴ ἀποδίδεται εἰς τὴν Θεοτόκον, ἥτις ἐπίσης ἑορτάζεται κάθε μῆνα. Ἡ ἰδία τιμὴ ἀποδίδεται εἰς τὸν Τίμιον Σταυρόν, τῆς δὲ ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἑλένης εὑρέσεως αὐτοῦ ἰδιαιτέρως ποιοῦνται μνείαν. Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Ἀγγέλων εἶναι πολυάριθμοι. Μεταξὺ τῶν Ἁγίων τῆς πρώτης χριστιανικῆς περιόδου, εἰς ἣν περιλαμβάνονται οἱ Ἅγιοι τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ἐξέχουσαν θέσιν, μετὰ τοὺς ἀποστόλους τῆς Αἰθιοπίας Φρουμέντιον καὶ Αἰδέσιον, κατέχουν οἱ Ἐννέα Ἅγιοι, οἵτινες τὸν Ε' αἰῶνα ἐκήρυξαν εἰς ταύτην καὶ οἱ Yârêd καὶ Kâleb, ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην ἀξουμιτικὴν περίοδον. Οἱ κυριώτεροι ἐθνικοὶ Ἅγιοι τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος εἶναι οἱ Lâlibalâ, Na' - Akulto La - Ab, Qeddus καὶ Takla Hâymânot, ἐκ τῶν μεγίστων Αἰθιόπων Ἁγίων. Ἐκ τῶν νεωτέρων σπουδαιότερος εἶναι ὁ περιώνυμος Ἅγιος Walatta Pêtros, ζήσας κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀγώνων κατὰ τοῦ Ἰσλὰμ καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν. Ὁ Zar'aYâ'quob καθιέρωσε 33 Θεομητορικὰς ἑορτάς, 12 τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, μίαν καθ' ἕκαστον μῆνα, 3 τοῦ ἀρχαγγέλλου Γαβριὴλ καὶ ἀνὰ μίαν τοῦ Ραφαήλ, Ραγουήλ, Φανουὴλ κ.λ.π., ἐπίσης τῶν πατριαρχῶν τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῶν Προφητῶν, τῆς Ἰουδίθ, Ἐσθὴρ κ. ἄ. Ἑορταὶ ἔχουν ὁρισθῆ καὶ διὰ τὰ τέσσαρα θηρία τῆς Ἀποκαλύψεως. Τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν βροχῶν καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἀνοίξεως χαιρετίζουν μὲ τὴν ἑορτὴν Mesqual, καθ' ἣν ζητοῦν τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς κτίσεως, ὀκτὼ δὲ ἡμέρας πρὸ αὐτῆς εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἡ Atsé Mesqual, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Dabtarâ χορεύουν τὸν χορὸν τοῦ Δαβίδ.

Ναοί. Ἀπὸ τὰ ἐρείπια ἀρχαίων ναῶν (Axum, Ἄδουλις κ. ἄ.), τὰ ὁποῖα ἐμελετήθησαν τὰς τελευταίας δεκαετίας, ἀναγνωρίζεται τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον δύο τύπων, τοῦ τετραγώνου (ἐν Axum) καὶ τοῦ παραλληλογράμμου (ἐν Dabra Damo καὶ Lâlibalâ), οἵτινες κατεσκευάζοντο ἐκ μονολίθων, ὁμοιάζοντες πρὸς τὰς παλαιοχριστιανικὰς τρικλίτους βασιλικάς. Ὁ τρίτος τύπος εἶναι ἡ ἐν χρήσει σήμερον ροτόντα καὶ οἱ ὀκταγωνικοὶ ναοί, οἵτινες συνήθως ἐγείρονται ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, ἐν μέσῳ ἀλσους. Γενικῶς εἰς τὴν αἰθιοπικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν εἶναι ἀναμεμιγμένα ἑλληνικά, κοπτικὰ καὶ παλαιστινὰ στοιχεῖα. Τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον τῆς ροτόντας εἶναι εἰλημμένον ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ναοῦ, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δὲ αὐτῆς προσπαθοῦν, ὅπως καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τύπους, νὰ ἔχῃ ὁμοιότητας μὲ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος. Ὁ τύπος αὐτὸς περιλαμβάνει δύο, τὴν μίαν ἐντὸς τῆς ἄλλης, ροτόντας. Ἡ στέγη εἶναι κωνικὴ ἢ θολωτή, φέρουσα ἐπὶ τῆς κορυφῆς σταυρὸν μετάλλινον ἢ ξύλινον. Ὡς σύνολον ὁ ναὸς ὁμοιάζει μὲ τὰ μεγάλα κτίρια τῆς χώρας. Ὁ μεταξὺ τῶν δύο ροτοντῶν στενὸς χῶρος ὀνομάζεται kené mahelêt (πρόναος), ἔνθα ἵστανται «οἱ ἀκάθαρτοι», εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κυρίως ναόν. Ἡ ἐσωτερικὴ ροτόντα χωρίζεται κατὰ τρόπον κυκλικὸν εἰς τὰ ἅγια, «kedest», ἔνθα παραμένουν οἱ πιστοὶ καὶ διὰ καταπετάσματος εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα, «maqdas». Ἔξωθεν αὐτοῦ ἵστανται οἱ dabtarâ, οἵτινες, φέροντες τὰ μουσικὰ ὄργανα, ἀπαρτίζουν τὸν χορόν. Εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα εὑρίσκεται ἡ ἁγία Τράπεζα καὶ ἐπ' αὐτῆς τοποθετεῖται ἡ Tabôt, ἐπέχουσα θέσιν ἀντιμηνσίου, ἥτις εἶναι μικρὰ πυξὶς ἢ μικρὰ τετράγωνος πλὰξ ἐκ πολυτίμου λίθου ἢ σκληροῦ ξύλου, φέρουσα ἐγκεχαραγμένην ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας αὐτῆς παράστασιν τοῦ Σταυροῦ, τῆς Θεοτόκου, τῆς Ἁγίας Τριάδος ἢ ἁγίου τινὸς καὶ συμβολίζει τὴν Κιβωτὸν τῆς Διαθήκης· συσχετίζεται δὲ μὲ ἐκείνην, ἥτις φυλάσσεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Σιὼν ἐν Axum, τὸ μέχρι τῆς σήμερον πνευματικὸν κέντρον τῶν Αἰθιόπων. Βαθύτατος εἶναι ὁ πρὸς αὐτὴν σεβασμὸς τούτων. Ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς λιτανείας πρὸς κατάπαυσιν τῶν θεομηνιῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν κοσμεῖται μὲ τοιχογραφίας, τῶν ὁποίων τὰ θέματα εἶναι εἰλημμένα ἄλλοτε μὲν ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Παριστάνουν τὴν Θεοτόκον βρεφοκρατοῦσαν, ἀγγέλους, ἁγίους, σκηνὰς μαρτυρίων, βασιλεῖς κτίτορας τῶν ναῶν, πολυαρίθμους σταυροὺς κ.λ.π. Αὗται στεροῦνται ἀναλογιῶν καὶ ἡ τέχνη των εἶναι στοιχειώδης. Τὰς διακρίνει ἡ ἀφέλεια τῶν παραστάσεων καὶ ὁ ἔντονος χρωματισμός. Αἱ ἀρχαιότεραι τοιχογραφίαι εἶναι ἀρτιώτεραι, ἐμφανίζουσαι τεχνοτροπίαν κοπτικὴν καὶ ποιάν τινα βυζαντινὴν ἐπίδρασιν. Τῆς γλυπτικῆς, ὡς καὶ παρὰ ταῖς λοιπαῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς, δὲν γίνεται χρῆσις καὶ αὐτοὶ οἱ ἐσταυρω-

μένοι εἶναι ἔκτυποι. Ἀρχαιότερος ναὸς εἶναι ὁ Tadbâba Mâryâm.

Κλῆρος. Οἱ κληρικοὶ διακρίνονται εἰς δύο τάξεις, πρῶτον εἰς τοὺς Kahenât, τοὺς κυρίως κληρικούς, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τοὺς τρεῖς ἱερατικοὺς βαθμούς, οἵτινες ἀσκοῦν τὸ ἁγιαστικὸν ἔργον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δεύτερον εἰς τοὺς Dabtarâ, ἤτοι τοὺς κατωτέρους κληρικούς, τοὺς ἱεροδιδασκάλους, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον εἶναι ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς σχολείοις, ἡ κατήχησις τῶν πιστῶν, ἡ ἐποπτεία τῶν ναῶν, ἡ ψαλμωδία καὶ ὁ ἱερὸς χορὸς κατὰ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας. Οὗτοι εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι λαϊκοί. Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς τῶν Αἰθιόπων, οἱ κληρικοὶ παίζουν σημαῖνον μέρος εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις της. Καὶ τὸ ἔτος ἀκόμη, διαιρεῖται ἀναλόγως τῶν ἑορτῶν τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ κύκλου τῶν ἐποχῶν. Ὁ κλῆρος εἶναι ἔγγαμος καὶ ἄγαμος. Ὁ ἔγγαμος, ὅπως οἱ Λευῖται παρ' Ἑβραίοις, ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ ἱερατικὴν ὁμάδα, τῆς ὁποίας οἱ ἄρρενες γόνοι εἰσέρχονται εἰς τὴν ἱερωσύνην, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ εἶναι καὶ ὑποχρεωτικόν. Ἀρχηγὸς τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Abûna (εἰς τὴν Ge'ez σημαίνει ὁ πατὴρ ἡμῶν καὶ κατ' ἀρχὴν ἀνεφέρετο εἰς τὸν ἐπίσκοπον) καὶ Aba - Salâma (πατὴρ εἰρήνης), ὅστις μέχρι τοῦ 1950 ἦτο Κόπτης, προερχόμενος ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ μέχρι τοῦ 1951 ἐτέλει ὑπὸ τὸν Κόπτην Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας. Ὁ Abûna ἀπὸ τοῦ 1893 ἑδρεύει ἐν Addis Abeba. Αἱ προνομίαι του διατυποῦνται εἰς τὸν Ψευδοκάνονα τῆς Νικαίας (Canones arabici XVII 36). Οὗτος φέρει μίτραν μὲ τριπλοῦν στέμμα. Ὁ Abûna στέφει τὸν αὐτοκράτορα, χειροτονεῖ ἐπισκόπους, ἐγκαινιάζει ναοὺς καὶ διοικεῖ ἅπασαν τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ μετὰ τὸν Abûna μὴ ἐπίσκοποι ἀξιωματοῦχοι τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι 1ον ὁ Ecagê ἢ Itshâge, γενικὸς ἡγούμενος πασῶν τῶν μονῶν τῆς Dabra Libânos, ὅστις ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἑδρεύει ἐν Gondar. Οὗτος ὑπῆρξε πάντοτε ἰθαγενὴς καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν μέχρι τοῦ 1950 περίοδον, καθ' ἣν οἱ Abûna ἦσαν ξένοι, Κόπται, ἀπελάμβανε γενικοῦ σεβασμοῦ, οὐχὶ δὲ σπανίως ἤρχετο χάριν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Αἰθιόπων ἀντιμέτωπος πρὸς αὐτούς. Ὁ Itshâge εἶναι ὁ ἀληθὴς θεματοφύλαξ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων τῆς Αἰθιοπίας. 2ον ὁ Qês Atê (Μέγας Ἐλεήμων), πνευματικὸς τοῦ βασιλέως. Καὶ 3ον ὁ Aqâbê Sâ' at (Φύλαξ τῶν ὡρῶν). Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς

ΑΙΘΙΟΨ ἱερεὺς φέρων καμηλαύχιον ἐγχωρίου κατασκευῆς.

τῶν χειροτονουμένων ἱερέων καὶ ἰδίᾳ διακόνων, τῶν τελευταίων ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς χειροτονοῦνται διάκονοι διὰ νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ νὰ κοινωνοῦν ἐν αὐτῷ. Οἱ ἡγούμενοι Μονῶν καὶ οἱ πρωθιερεῖς ναῶν ὀνομάζονται Kômos. Μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, καταβάλλεται σοβαρὰ προσπάθεια διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου. Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1944 λειτουργεῖ ἐν Addis Abeba ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὴν ὁποίαν φοιτοῦν οἱ μέλλοντες κληρικοί. Εὐάριθμοι ἐξ ἄλλου νέοι σπουδάζουν εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ Χάλκῃ Θεολογικὰς Σχολάς.

Μοναχικὸς Βίος. Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Αἰθιοπίᾳ ἀνάγει τὴν ἀρχήν του εἰς τὸν Παχώμιον καὶ τὸν Μέγαν Ἀντώνιον, συμφώνως πρὸς τὰς αἰθιοπικὰς παραδόσεις. Οἱ μοναχοὶ εἶναι πολυάριθμοι. Ζοῦν εἴτε εἰς Μονὰς εἴτε ὡς ἀναχωρηταὶ καὶ ἐρημῖται. Οὗτοι πρέπει νὰ ἀνήκουν εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο μεγάλων μοναστικῶν ἀδελφοτήτων, τὴν τοῦ Takla Hâymânot, τῆς ὁποίας γενικὸς ἀρχηγὸς εἶναι ὁ Ecagê, καὶ τὴν τοῦ Ewostatêwos. Ἀρχαιοτέρα τούτων εἶναι ἡ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Takla Hâymânot (Δένδρον τῆς Ζωῆς), ὅστις ζήσας τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἀναδιωργάνωσε τὸν μοναχικὸν βίον ἐν Αἰθιοπίᾳ. Οὗτος διετέλεσεν ὁ πρῶτος Itshâge. Ἡ μνήμη του ὡς ἁγίου ἑορτάζεται τὴν 24ην Δεκεμβρίου. Ἡ περίοδος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀκμῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἤρχισεν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Αἱ σπουδαιότεραι ἀνδρῷαι μοναὶ εἶναι ἡ περιώνυμος Dabra Libânos ἐν Ghoa, ἱδρυθεῖσα τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Hezkeyâs 50 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Takla Hâymânot, ἡ Dabra Gol, ἡ Dabra Hallelo, ἡ Ziguala κ.ἄ. Πολλαὶ Μοναὶ ἔχουν κτισθῆ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ λίμνῃ Tânâ νησίδων. Εἶναι αἱ βασιλικαὶ Μοναί. Σημαντικὸς ἀριθμὸς Αἰθιόπων μοναχῶν μονάζει εἰς τὰς ἐν Αἰγύπτῳ κοπτικὰς μονάς. Ἱδρυτὴς γυναικείων Μονῶν ὑπῆρξεν ὁ Za - Mikâ 'êl Aragâwi. Σπουδαιότεραι τούτων εἶναι ἡ Dabra Mâryâm καὶ ἡ Dabra Bizan. Οἱ μοναχοὶ φέρουν χιτῶνα φθάνοντα ὀλίγον κάτω τῶν γονάτων, ζώνην δερματίνην, τὴν Ken'ât, λευκὸν «κουκούλιον εὐλογίας» κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς μοναχικῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ «κουκουλίου τῆς τελειότητος» καὶ τὸν askema, μανδύαν.

Σύγχρονος κατάστασις. Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ καθεστηκυῖα θρησκεία τῆς Αἰθιοπίας, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὁ «Προστάτης τῆς Πίστεως». Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἀρχηγὸς (Abûna) τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ 1958 φέρει τὸν τίτλον τοῦ πατριάρχου. Ὑπ' αὐτὸν τελεῖ ἡ ἐξ εἴκοσιν ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων ἱεραρχία ἡ ποιμαίνουσα τὰς ἰσαρίθμους ἐπισκοπὰς τῆς χώρας. Τὸ ἐπίσημον δελτίον τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ ἀνὰ δεκαπενθήμερον εἰς τὴν καθομιλουμένην ἀμχαριτικὴν γλῶσσαν ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Takla Haymanot». Ἐκτὸς τούτου ἐκδίδονται καὶ ἕτερα δευτερευούσης σημασίας. Τὸ 1960 ἐξεδόθη ὁλόκληρος ἡ Ἁγία Γραφὴ (Π. καὶ Κ. Διαθήκη) εἰς τὴν Ge'ez. Αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐκδόσεις τῶν λειτουργικῶν βιβλίων γίνονται συγχρόνως ἐπὶ διστήλου σελίδος εἰς τὴν Ge'ez καὶ Ἀμχαριτικήν. Ἐκτὸς τοῦ ἐν Addis - Abeba Θεολογικοῦ Κολλεγίου, λειτουργοῦν τρεῖς πλήρεις Ἱερατικαὶ Σχολαί, ἐν Addis - Abeba, Ἀσμάρᾳ καὶ Χαράρ. Ἐκτὸς τούτων λειτουργοῦν ἐκκλησιαστικὰ διδασκαλεῖα καταρτίζοντα διδασκάλους τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων διὰ τὰ σχολεῖα. Εἰς τὰς μεγαλυτέρας τῶν Μονῶν λειτουργοῦν ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια, ἐν οἷς διδάσκεται ἡ ἑρμηνευτική, ἡ τελετουργικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἱερέων. Πλεῖστοι ἐνοριακοὶ ναοὶ διατηροῦν πλῆρες σχολεῖον περιλαμβανομένης εἰς τὸ διδακτικὸν αὐτῶν πρόγραμμα καὶ τῆς κατηχητικῆς διδασκαλίας. Ἐν τοῖς ναοῖς δὲν παραλείπεται ἡ διακονία τοῦ κηρύγματος. Ὑπάρχουν τρεῖς κινήσεις νέων ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, πολυαριθμοτέρα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ «Πίστις τῶν Πατέρων», ἔχουσα τὸ κέντρον αὐτῆς εἰς τὸ ἐν Addis - Abeba ἐθνικὸν πανεπιστήμιον.

Ἡ οἰκονομία τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται εἰς τὴν ἐκτεταμένην αὐτῆς κτηματικὴν περιουσίαν, ἐκ τῶν προσόδων τῆς ὁποίας μισθοδοτεῖται ὁ κλῆρος, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Donnald Attwater, The Christian Churches of the East, I, Milwaukee 1948. J. Spencer Trimingham, Islam in Ethiopia, Oxford University Press, London 1952. E. Coulbeaux, Ethiopie (Eglise d'), DTC, V, σ. 922-969, Paris 1913. A. H. M. Jones καὶ E. Monroe, Abyssinia, Oxford 1935. Somigli, Etiopia Francescana nei documenti dei secoli XVII e XVIII, (Quarrachi 1928), 2 τόμοι. G. Bathjens, Die Juden in Abessinien, Hamburg 1921. J. M. Flad, The falashas of Abyssinia, 1869. A. Vincent, La religion des Judéo-Araméens d' Elephantine, Paris 1937. Adrian Fortescue, The Lesser Eastern Churches, London 1913. Carl Schneider, Geistesgeschichte des Antiken Christentum, I, σ. 630, München 1954. Rodwell, Ethiopic Liturgies and Hymns, London 1864. Maxime Cleret, Ethiopie, fidéle à la croix, Paris 1957. I. Guidi, Église d' Abyssinie, DHGE, I, σ. 210-227, Paris 1912. G. Gün-

ther, Äthiopische Kirche, Evangelische Kirchenlexikon, Kirchlich-theologisches Handwörterbuch A. G., Α΄, I, σ. 236-238, Göttingen 1956. E. Littmann, Geschichte der Ethiopische Litteratur, Leipzig 1907. LTK, I, σ. 999-1007. H. M. Hyatt, The Church of Abyssinia, London 1928. La Groze, Histoire du Christianisme d' Ethiopie, et d' Armenie, La Haye 1733. R. Basset, Études sur l' histoire d' Ethiopie, Paris 1882. H. Trefzler, Die Kirche Abessiniens 1936. C. Conti Rossini, Storia d' Etiopia, Bergamo 1928. E. Hammerschmidt, Kaisertum, Volkstum und Kirche in Äthiopien, Ostkst VI (1957), 35-45. Ἰωάν. Καρμίρη, Τὸ πρόβλημα τῆς ἑνώσεως τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου, Ἀθῆναι 1959. Π. Ν. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, σ. 79-84, Ἀθῆναι 1961, περιοδ. Ἐκκλησία 1 Φεβρ. 1951, ἀρ. 3, σ. 35 καὶ 1 Δεκεμ. 1951, ἀρ. 23, σ. 273. Γ. Ι. Κονιδάρη, Ἀβυσσηνιακὴ Ἐκκλησία, ΘΧΕ, Α΄, σ. 38, Ἀθῆναι 1936.

ΑΘΑΝ. Κ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Αἴθρα. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Τροιζῆνος Πιτθέως (Ὁμ. Ἰλ. Γ΄ 144) καὶ μήτηρ τοῦ Θησέως ἐκ τοῦ Αἰγέως ἢ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπειδὴ ὁ Αἰγεὺς ἀπέδιδε τὴν στειρότητα τῶν δύο πρώτων συζύγων του Μήτας καὶ Χαλκιόπης εἰς τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰσήγαγε τὴν λατρείαν αὐτῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὀργήν της (Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. Ι΄ 14, 7), ἀφ' ἑτέρου δὲ συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν πρὸς ἀπόκτησιν υἱοῦ, ἵνα μὴ περιέλθῃ ἡ βασιλεία εἰς τοὺς ἀνεψιούς του Παλλαντίδας. Ἔλαβε χρησμόν, καθ' ὃν δὲν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ καμμίαν γυναῖκα, προτοῦ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο διῆλθεν ἐκ Τροιζῆνος καὶ ἠρώτησε τὸν φίλον του Πιτθέα, τί σημαίνει οὗτος. Ὁ Πιτθεὺς κατενόησε τὸν χρησμόν, ἐμέθυσε τὸν Αἰγέα καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν κλίνην τῆς θυγατρός του Αἴθρας, ὅπου τὸν συνέζευξε μετ' αὐτῆς. Τὴν ἰδίαν ὅμως νύκτα αὕτη συνευρέθη καὶ μετὰ τοῦ θεοῦ Ποσειδῶνος (Ἀπολλοδ. Βιβλ. ΙΙΙ 15, 7. 16. 1, Πλουτ. Θησ. ΙΙΙ-IV σ. 2). Εἰς αὐτὴν δὲ μόνον ἐνεπιστεύθη ὁ Αἰγεὺς τὸ μυστικὸν τῆς ὑπό τινα μέγαν λίθον ἀποκρύψεως τοῦ ξίφους καὶ τῶν σανδαλίων του, τὰ ὁποῖα ὤφειλε νὰ παραλάβῃ τὸ ἐξ αὐτῆς τέκνον του, ἐὰν ἦτο ἄρρεν, ὅταν θὰ ἠνδροῦτο, καὶ νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησίν του εἰς τὰς Ἀθήνας, διότι ἐφοβεῖτο τοὺς Παλλαντίδας (Πλουτ. Θησ. ΙΙΙ σ. 2, Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. Ι 27, 8).

Κατὰ τὴν ἀττικὴν παράδοσιν, ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ συνεβούλευσε καθ' ὕπνον τὴν Αἴθραν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν νῆσον Σφαιρίαν (νῦν Πόρον), ἵνα προσφέρῃ χοὰς (νεκρικὰς σπονδὰς) εἰς τὸν ἡνίοχον τοῦ Πέλοπος Σφαῖρον. Ἐκεῖ συνηντήθη καὶ συνευρέθη μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ συνέλαβε τὸν Θησέα. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ Αἴθρα ὠνόμασε τὴν νῆσον Ἱερὰν ἀντὶ Σφαιρίας καὶ ἵδρυσεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ναὸν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀπατουρίας Ἀθηνᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθετον τὴν παρθενικὴν των ζώνην πρὸ τοῦ γάμου των εἰς τὴν θεὰν αἱ παρθένοι τῆς Τροιζῆνος (Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. ΙΙ 33, 1). Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Θησ. VI σ. 3), τὸν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Θησέως ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος μῦθον ἐπενόησεν ὁ Πιτθεύς, ἐπειδὴ ὁ Ποσειδῶν ἦτο ὁ κυριώτερος θεὸς τῶν Τροιζηνίων. Ὅταν ὁ Θησεὺς κατῆλθε μετὰ τοῦ Πειρίθου εἰς τὸν Ἅδην πρὸς ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης, ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξιν τῆς Ἑλένης εἰς τὴν Αἴθραν, εἰς τὰς Ἀφίδνας τῆς Ἀττικῆς. Οἱ Διόσκουροι ὅμως εὗρον τότε τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, ἀπηλευθέρωσαν τὴν ἀδελφήν των Ἑλένην καὶ ἀπήγαγον τὴν Αἴθραν εἰς τὴν Σπάρτην ὡς δούλην αὐτῆς (Ἀπολλοδ. Βιβλ. ΙΙΙ 10, 7, Hugin. Fab. LXXIX). Ὅτε δὲ ἡ Ἑλένη ἀπήχθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς τὴν Τροίαν, τὴν συνώδευσε καὶ αὕτη (Ὁμ. Ἰλ. Γ΄ 139-145, Πλουτ. Θησ. XXXIV σ. 16, Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. 5, 19, 3). Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τροίας αὕτη ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Θησέως Ἀκάμαντος καὶ Δημοφῶντος (Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. Χ 25, 7-8, Κοΐντου Σμυρναίου, Τὰ μεθ' Ὅμηρον ΙΓ΄ 496-543). Λέγεται τέλος, ὅτι αὕτη ηὐτοκτόνησεν ἐκ λύπης, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὸν θάνατον τῶν δύο ἐγγόνων της Ἀκάμαντος καὶ Δημοφῶντος (Hugin. Fab. CCXLIII).

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

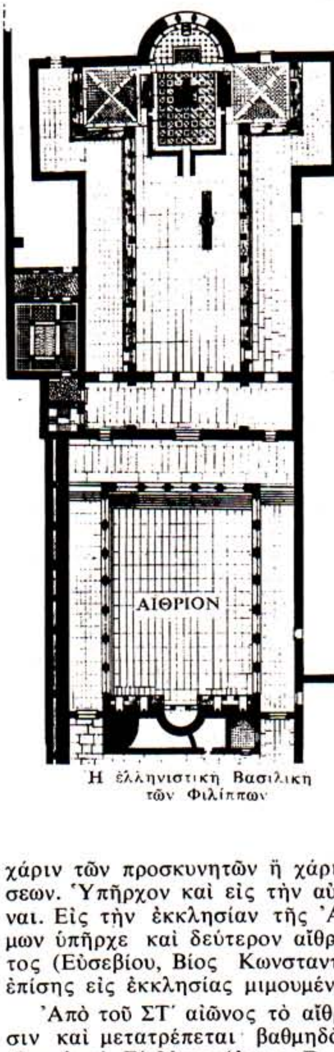
Αἴθριον. Ἡ πρὸ τῆς κυρίας ὄψεως τῶν παλαιοχριστιανικῶν ἐκκλησιῶν περίστοος αὐλή, μὲ ὕπαιθρον τὸ μέσον, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς «αἴθριον» (Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου ΙΙΙ 35 καὶ 39, PG 20, 1096 καὶ 1100). Ἄλλα συνήθη ὀνόματα : «αὐλὴ» (αὐτόθι 39, 1100 καὶ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος 40 [εἰς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα] § 16, PG 36, 580), «προτεμένισμα» (Συνεσίου, Ἐπιστολὴ 121, PG 62, 466 - 467)· καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στοῶν : «τρίστοον» (Ἐπιγραφὴ Βασιλικῆς Α΄ τῆς Νικοπόλεως, Ἀ. Φιλαδελφέως, Νικοπόλεως ἀνασκαφαί, ἐν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1917, σ. 66) καὶ «τετράστοον» (Ἐπιγραφὴ μαρτυρίου τοῦ Σωκράτους ἐν Ζηνωνοπόλει τῆς Ἰσαυρίας, Fr. Halkin, Inscriptions grecques relatives à l' hagiographie, ἐν Analecta Bollandiana LXXI, 1953, σ. 89). Εἰς τὴν Δύσιν : «atrium» καὶ «quatriporticum». Εἰς τὰ μεταγενέστερα κείμενα : «μέσαυλον», «μεσόαυλον» καὶ «μεσίαυλον».

Εἰς περιοχὰς τελούσας ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως, τὸ αἴθριον τοποθετεῖται πρὸ τῆς ἀπέναντι τοῦ ἁγίου βήματος στενῆς πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας, ὑποτεταγμένον εἰς τὸν κατὰ μῆκος ἄξονά της, καὶ ἀπαρτίζει μετ' αὐτῆς ἀρχιτεκτονικὴν ἑνότητα ἑνιαίαν (βλ. ἀναπαράστασιν τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Σεργίου τῆς Γάζης, Ἀ. Ὀρλάνδου, Βασιλικὴ Α΄, σ. 96, εἰκ. 57). Τὸ αἴθριον τοῦτο διεμορφώθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μετὰ περιστυλίου ἀτρίου (atrium) τῆς ρωμαϊκῆς οἰκίας, τοῦ τριβουναλίου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατίου καὶ ἄλλων ὁμοίων χώρων. Εἰς τὰς βασιλικὰς τῆς Συρίας, ἔνθα προχριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παράδοσις προετίμα τὴν κυρίαν εἴσοδον ἐπὶ τῆς μακρᾶς νοτίου πλευρᾶς, τὸ αἴθριον εἶναι σπάνιον καὶ ἐκτείνεται τοῦτο κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς (βλ. κάτοψιν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Βαβίσκας, J. Lassus, Sanctuaires chrétiens de Syrie, Paris 1947, σ. 188, εἰκ. 84)· δὲν παρουσιάζει ὅμως τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς χαρακτῆρας τοῦ αἰθρίου, ἀλλ' ἁπλῆς αὐλῆς ἀνατολικῆς κατοικίας, χωρὶς καθωρισμένον σχῆμα (Lassus, ἔνθ. ἀν., σ. 216 - 217).

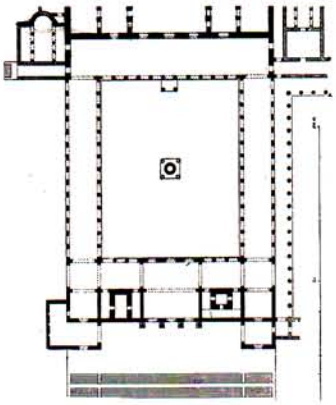
Τὸ ἑλληνορωμαϊκῆς παραδόσεως αἴθριον εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἴσου πλάτους πρὸς τὸν κυρίως ναόν, κατὰ κανόνα δὲ τετράπλευρον - τετράγωνον ἢ ὀρθογώνιον - καὶ σπανιώτερον ἡμικυκλικὸν (βλ. κάτοψιν βασιλικῆς Λεχαίου, ἐν Ἀ. Ὀρλάνδου, Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας κατὰ τὸ 1961, Ἀθῆναι 1962). Τὸ τετράπλευρον αἴθριον τῶν παλαιοτέρων καὶ μεγαλυτέρων βασιλικῶν εἶχε στοὰς καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς (βλ. κάτοψιν ἀρχικοῦ Ἁγίου Πέτρου Ρώμης)· τὸ αἴθριον τῶν μικροτέρων ἐκκλησιῶν εἶχε τρεῖς ἢ καὶ μόνον δύο στοάς, τὰς πλαγίας. Εἰς τὰς βασιλικὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας, συνήθως παραλείπεται ἡ πρὸς τὸ μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ στοά, συγκοινωνεῖ δὲ τὸ αἴθριον διὰ τῶν πλαγίων στοῶν του πρὸς τὸν νάρθηκα (βλ. κάτοψιν τῆς βασιλικῆς Α΄ τῆς Νικοπόλεως, Ἀ. Ὀρλάνδου, Βασιλικὴ Α΄, εἰκ. 134). Αἱ στοαί, κατὰ κανόνα μονόροφοι, σπανίως δὲ καὶ διώροφοι, ἔχουν τὰς στέγας μὲ κλίσιν πρὸς τὰ ἔσω ὡς εἰς τὰ ἄτρια τῶν οἰκιῶν.

Εἰς τὸ αἴθριον ὑπῆρχε κρήνη - ἡ φιάλη - χάριν τῶν τελετουργικῶν νίψεων· ἐνίοτε ἀντὶ κρήνης ἀπαντᾷ δεξαμενὴ ἢ καὶ ἁπλοῦν φρέαρ. Ἐπίσης ὑπῆρχε χῶρος ὑπὸ μορφὴν ἐξέδρας (βλ. κάτοψιν βασιλικῆς Α΄ τῶν Φιλίππων, Lemerle, Philippes, σ. 313 - 322, πίν. XXXV—XXXVI) ἢ ἄλλου τινός, ὁ «ἀσπαστικὸς οἶκος» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία V 17, PG 82, 1233 - 36), ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἐπίσκοπος ἤλλασσε στολὴν καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἐδέχετο προσρήσεις (Δ. Πάλλα, Ὁ ἐπισκοπικὸς ἔξω θρόνος καὶ τὸ ἀσπαστικὸν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐν ΕΕΒΣ ΚΓ΄ [1953], σ. 578 - 582). Πρὸς τὸ αἴθριον συχνὰ συνήπτετο τὸ βαπτιστήριον καὶ ὁ χῶρος καταθέσεως τῶν προσφορῶν (διακονικόν). Ἐντὸς τοῦ αἰθρίου ἐτελεῖτο μέρος τῶν ἀκολουθιῶν (ἡ ἔναρξις τῆς λειτουργίας μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς εἰσόδου), διὰ νὰ ἐπικρατῇ δ' ἐντὸς τούτου τάξις ἐφράσσοντο ἐνίοτε διὰ κιγκλίδων τὰ μεταξὺ τῶν κιόνων διαστήματα, ἀφινομένων εἰδικῶν διόδων κυκλοφορίας τοῦ κοινοῦ ἐκ τῶν στοῶν τοῦ αἰθρίου πρὸς τὸ ὕπαιθρον κέντρον του, ἀκριβῶς ὅπως συνέβαινε καὶ εἰς τὸν κυρίως ναόν. Ἦτο καὶ τὸ αἴθριον χῶρος λειτουργικός. Εἰς τὰς βασιλικὰς τῆς Συρίας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν ὑπαίθρῳ τελουμένων ἀκολουθιῶν, ὑπῆρχεν εἰδικὴ ἐξέδρα εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς αὐλῆς των (βλ. κάτοψιν τῆς βασιλικῆς Κέφρ - Ζέχ, M. van Berchen - J. Strzygowski, Amida, Heidelberg 1910, σ. 245, εἰκ. 174) καλουμένη «μπὲτσελοτὰ» (τόπος προσευχῆς). Τὸ αἴθριον ἐχρησίμευε καὶ ὡς τόπος ταφῆς.

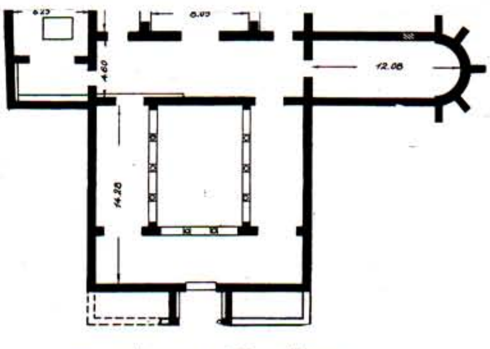
Εἰς τὰς μεγάλας βασιλικάς, ἐνίοτε πρὸ τοῦ αἰθρίου ἐξετείνετο καὶ αὐλή, ἄλλοτε ἁπλῆ, ἄλλοτε περίστοος καὶ ἄλλοτε περιβαλλομένη ὑπὸ μεγάλων αἰθουσῶν

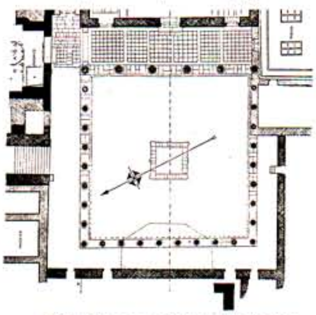
Ἡ ἑλληνιστικὴ Βασιλικὴ τῶν Φιλίππων

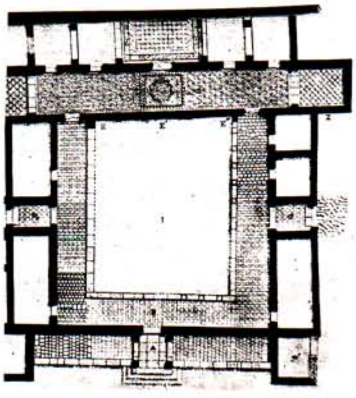
Τῆς Ἀρχαίας Βασιλικῆς Ἁγίου Πέτρου Ρώμης.

Τῆς Βασιλικῆς Α΄ Νικοπόλεως.

Τῆς Μητροπόλεως Γεράσων Συρίας.

Τῆς Βασιλικῆς Ἐπιδαύρου.

ΑΙΘΡΙΑ παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν.

χάριν τῶν προσκυνητῶν ἢ χάριν θρησκευτικῶν συνεστιάσεων. Ὑπῆρχον καὶ εἰς τὴν αὐλὴν αὐτὴν δεξαμενὴ ἢ κρῆναι. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀναστάσεως τῶν Ἱεροσολύμων ὑπῆρχε καὶ δεύτερον αἴθριον ὀπίσω τοῦ ἱεροῦ βήματος (Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III 35, PG 20, 1096), ἐπίσης εἰς ἐκκλησίας μιμουμένας τὴν Ἀνάστασιν.

Ἀπὸ τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος τὸ αἴθριον περιορίζεται εἰς ἔκτασιν καὶ μετατρέπεται βαθμηδὸν εἰς χῶρον ἐστεγασμένον (Βασιλικὴ Ε΄ Νικοπόλεως, D. Pallas, Scoperte archeologiche in Grecia, ἐν Rivista di Archeologia Cristiana, XXXV, 1959, σ. 198 - 201, εἰκ. 12· προεκτείνεται καὶ ἐδῶ αὐλὴ - ἡμικυκλικὴ - μὲ δεξαμενήν). Εἶναι ὁ πρόδρομος τῆς λιτῆς τῶν μεσοβυζαντινῶν ἐκκλησιῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale, Paris 1945, σ. 301-313. A. M. Schneider, ἄρθρον Atrium ἐν RAC, I (1950), σ. 888-889. Δ. Πάλλα, Ἀρχαιολογικά—Λειτουργικά, ἐν ΕΕΒΣ, Κ΄ (1950), σ. 279-307. Ἀ. Ὀρλάνδου, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης, Α΄, Ἀθῆναι 1952, σ. 94-110.

ΔΗΜ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ

Αἴθριος. **(Ο΄).** Σημαίνει καθαρός, λαμπρός, ἀνέφελος ἐπὶ ἀτμοσφαίρας. Ἐν Α΄. Ἔσδρ. θ΄ 11 σημαίνει ὑπαίθριος, ἔξω εἰς τὸ ὕπαιθρον. Ἐν Ἰεζ. θ΄ 3, ι΄ 4, εἶναι τὸ κατώφλιον.

Ι. Γ.

Αἴθων. 1) Υἱὸς τοῦ Ἡλίου καὶ πατὴρ τῆς Μήστρας. Αὕτη συνεζεύχθη τὸν Αὐτόλυκον, υἱὸν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Χιόνης, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὴν μητέρα τοῦ Ὀδυσσέως Ἀντίκλειαν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο καὶ ὡς Κρητικὸς παρουσιάζεται κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τὴν Πηνελόπην ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπάνοδόν του (Ὁμ. Ὀδ. Τ΄ 165 - 202). 2) Ὄνομα ἵππων θεῶν καὶ ἀνθρώπων (Κοΐντου Σμυρναίου, Τὰ μεθ᾽ Ὅμηρον Η΄ 239 - 242, Ὁμ. Ἰλ. Θ΄ 172 - 197).

Β. Ι. Κ.

Αἰκατερίνη. Ἡ Αἰκατερῖνα. Ἡ Μεγαλομάρτυς. Ὁ βίος τῆς ἐνδόξου ταύτης μάρτυρος ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον βαθείας ἐρεύνης πολλῶν μελετητῶν, ἕνεκα τῆς περὶ αὐτὸν σιωπῆς τῶν ἀρχαίων μαρτυρολογίων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν παλαιοτάτων μνημείων τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ἐν τούτοις εἶναι ἄξια προσοχῆς ὅσα λέγει περὶ τῆς κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους μεγάλης φήμης τῆς μάρτυρος ὁ διαπρεπὴς ὀρθόδοξος ἁγιολόγος Σέργιος (Πλήρες Μηνολόγιον τῆς Ἀνατολῆς, Β΄, Ἡ ἁγία Ἀνατολή, Βλαδίμηρον, 1901², σ. 482, ρωσιστί). Ἡ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐπιστημόνων ἀσκηθεῖσα κριτικὴ ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ βίου τῆς ἁγίας δὲν φαίνεται διαφωτίσασα τὸ περὶ αὐτῆς θέμα, ὡς τουλάχιστον παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν γραφίδα των.

Τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης εἶναι γνωστὰ τέσσαρα μαρτύρια ἑλληνιστὶ μὲ ἀρκετὰς παραλλαγάς, τοῦ Συμεὼν Μεταφράστου (PG 116, 276-301), ἄλλο τὸ ὁποῖον εἰς ἑαυτὸν ἀποδίδει ὁ Ἀθανάσιος ταχυγράφος, ὀνομάζων ἑαυτὸν ὑπηρέτην τῆς ἁγίας («ταῦτα ἐγὼ Ἀθανάσιος ταχυγράφος... πάσῃ ἀσφαλείᾳ...», «ἐτελειώθη ἡ κυρία μου Αἰκατερίνη»), καὶ δύο ἀγνώστων συγγραφέων. Πλὴν τῶν ἑλληνικῶν τούτων μαρτυρίων εἶναι γνωστὰ καί τινα ἄλλα λατινιστὶ καὶ ἐν ἀραβιστί, εἰς ἃ προσθετέα καὶ ἡ παλαιὰ ἰβηρικὴ μετάφρασις, καίτοι ἀνέκδοτος.

Ὁ Assemani καί τινες τῶν παλαιοτέρων ἐρευνητῶν ἀνάγουν εἰς τὴν ἁγ. Αἰκατερίνην τὰς ἑξῆς πληροφορίας τοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου: «Μόνη γοῦν τῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ τυράννου μεμοιχευμένων, χριστιανὴ τῶν ἐπ᾽ Ἀλεξανδρείας ἐπισημοτάτη τε καὶ λαμπροτάτη, τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἀκόλαστον Μαξιμίνου ψυχὴν δι᾽ ἀνδρειοτάτου παραστήματος ὑπερεξενίκησεν, ἔνδοξος μὲν τἆλλα πλούτῳ τε καὶ γένει καὶ παιδείᾳ, πάντα γε μὴν δεύτερα σωφροσύνης τεθειμένη· ἣν καὶ πολλὰ λιπαρήσας (ὁ Μαξιμῖνος), κτεῖναι μὲν ἑτοίμως θνήσκειν ἔχουσαν οὐχ οἷός τε ἦν, τῆς ἐπιθυμίας μᾶλλον τοῦ θυμοῦ κατακρατούσης αὐτοῦ, φυγῇ δὲ ζημιώσας, πάσης ἀφείλετο τῆς οὐσίας» (Ἐκκλ. Ἱστ. η΄ 14).

Αἱ πληροφορίαι αὗται τοῦ Εὐσεβίου ἀνάγονται, κατ᾽ αὐτούς, εἰς τὴν ἁγ. Αἰκατερίνην, πλὴν τοῦ τέλους αὐτῆς. Ὁ Βαρόνιος ὑποθέτει ὅτι πιθανῶς ἡ ἁγία Αἰκατερίνη ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑπέστη τὸ μαρτύριον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸ δὲ ὄνομα Δωροθέα, τὸ ὁποῖον ὁ Ρουφῖνος ἀναφέρει εἰς τὴν ἀνώνυμον τοῦ Εὐσεβίου μάρτυρα (Hist. Eccl. VIII 17) πιθανῶς ἦτο τὸ ὄνομα τῆς μεγαλομάρτυρος πρὸ τῆς προσελεύσεώς της εἰς τὸν χριστιανισμόν, δοθέντος ὅτι τὸ Αἰκατερίνη (Αἰκατερῖνα - Ἀεικαθαρῖνα), κατὰ τὴν γνώμην ἐρευνητῶν τινων, ἀποτελεῖ προσωνύμιον, δοθὲν εἰς τὴν ἁγίαν λόγῳ τῆς ἁγνότητός της.

Κατὰ τὰ γνωστὰ μαρτύρια, ἡ ἁγ. Αἰκατερίνη ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλίσκου τῆς Ἀλεξανδρείας Κώνστα (ἢ Κέστου), διακριθεῖσα διὰ τὴν σπανίαν σοφίαν της καὶ ὡραιό-

τητα. Κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμίνου ἔσχε συζήτησιν περὶ πίστεως μετὰ πεντήκοντα ἐθνικῶν φιλοσόφων καὶ οὐ μόνον ἀπεδείχθη νικήτρια, ἀλλὰ καὶ ἔφερεν αὐτοὺς εἰς τὸν Χριστόν. Ὁ Μαξιμῖνος ὀργισθείς, πάντας τούτους ἐθανάτωσεν. Καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ἡ ἁγία πολλοὺς εἵλκυσεν εἰς τὸν Χριστόν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ αὐτὴν τὴν σύζυγον τοῦ Μαξιμίνου Φαυστίναν καὶ τὸν συνοδὸν αὐτῆς ἀξιωματικὸν Πορφύριον ἢ Πορφυρίωνα μετὰ διακοσίων στρατιωτῶν, οἵτινες, κατ᾿ ἐντολὴν τοῦ Μαξιμίνου, ἀπεκεφαλίσθησαν.

Ἡ μάρτυς σταθερῶς ἀνθίστατο εἰς τὰς κολακείας καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Μαξιμίνου καὶ ὅταν ὁ τροχὸς μὲ τοὺς αἰχμηροὺς ἥλους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠθέλησαν νὰ βασανίσουν τὴν ἁγίαν, κατὰ θαυμαστὸν τρόπον κατεστράφη, ἐξοργισθεὶς ὁ τύραννος διέταξε νὰ τὴν ἀποκεφαλίσουν.

Ἐπειδὴ περὶ τοῦ βίου τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης ὑπάρχουν καὶ εἰδήσεις μεταγενέστεραι, ἐπιστήμονές τινες ρέπουν εἰς ἄρνησιν τῆς ἀξιοπιστίας τῆς διηγήσεως ταύτης, ἰδίως ἕνεκα τοῦ θαυμαστοῦ χαρακτῆρος τοῦ βίου. Ἄλλοι ὅμως τῶν περὶ τὴν ἁγίαν ἀσχοληθέντων, θεωροῦντες τοὺς λόγους τῆς ἀρνήσεως ἀνεπαρκεῖς, ἀποδεικνύουν ὅτι ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Συμεὼν Μεταφράστου ὑπάρχει σημαντικὸς πυρὴν ἀληθείας. Ὁ Viteau λ.χ. ἰδίως ἀπεπειράθη νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἱστορικὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ γεγονότος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ μεγαλομάρτυς Αἰκατερίνη ἀπεκεφαλίσθη τὴν 24ην Νοεμβρίου τοῦ 305, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμφώνου πληροφορίας τῶν ἑλληνικῶν μαρτυρίων τῆς ἁγίας, τῶν ὁποίων ἡ κοινὴ πηγὴ ἀνάγεται εἰς τὸν Ζ΄, ἴσως μάλιστα καὶ εἰς τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα.

Τὰ λείψανα τῆς ἁγίας ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὰς παρυφὰς τοῦ ὄρους Χωρὴβ κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα ὑπὸ Αἰγυπτίων χριστιανῶν καὶ μετηνέχθησαν εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ Σινᾶ. Ἔκτοτε συχνάκις ἀπαντοῦν εἰδήσεις περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς ἁγίας καὶ περὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς λειψάνων. Ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ Νέος, ὁ ἐν Λάτρῳ (†956), μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος καὶ εὐλαβείας ἐτέλει τὴν ἑορτήν της. Ἡ σεβασμία μονὴ τοῦ Σινᾶ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α΄ ἐπ᾿ ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ τιμηθεῖσα βραδύτερον ἐπ᾿ ὀνόματι τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, περιεγράφη ὑπὸ πολλῶν ὁδοιπόρων.

Ἡ μνήμη τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης ἄγεται ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ καὶ τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν 25ην Νοεμβρίου, ἐν δὲ τῇ Ἀρμενικῇ τὴν 27ην Μαρτίου. Ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῷ Τυπικῷ τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου (Εὐεργέτιδος), ἡ μνήμη τῆς ἁγίας φέρεται τὴν 24ην Νοεμβρίου, καθ᾿ ἣν καὶ μέχρι σήμερον ἄγεται ὑπὸ τῶν Ρώσων καὶ τῶν ἄλλων σλαυϊκῶν Ἐκκλησιῶν (Δημητριέφσκυ, Τυπικά, I, σ. 324).

Κανόνα τῆς ἑορτῆς τῆς ἁγίας ἔγραψεν ὁ Θεοφάνης, πλὴν δὲ τῆς ἐν τῷ Μηναίῳ Ἀκολουθίας εἶναι γνωσταὶ καὶ ἄλλαι ἰδιαίτεραι Ἀκολουθίαι τῆς ἑορτῆς.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ καὶ Ραϊθῶ Κύριλλος, λόγιος κληρικὸς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ἀπήγγειλε δύο ἐγκωμιαστικοὺς λόγους εἰς τὴν «πολιοῦχον Σινᾶ», οἵτινες περιελήφθησαν ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰανουαρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῇ ἐκδοθείσῃ ἐν Βενετίᾳ τὸ 1776.

Ἡ ἁγία Αἰκατερίνη, ἥτις καθ᾿ ὅλον τὸν μεσαίωνα καὶ μέχρι σήμερον ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει ἀπελάμβανε καὶ ἀπολαμβάνει μεγάλης τιμῆς, θεωρεῖται ἐν τῇ Δύσει, ὅπου ἡ πρὸς αὐτὴν ἰδιάζουσα τιμὴ μετεδόθη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, προστάτις τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ μάλιστα τῆς φιλοσοφίας, φιλοσοφικαὶ δὲ σχολαί, ὡς τῶν Παρισίων καὶ πολλαὶ ἐν Γερμανίᾳ, τιμοῦν αὐτὴν ἰδιαζόντως ὡς προστάτιδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. J. Viteau, Passions des SS. Écaterine et Pierre d' Alexandrie, Barbara et Anysia, Paris 1897. H. Vanhagen, Zur Geschichte der Legenden der Katharina von Alexandrien, Erlangen 1891. Ι. Σ. Ράμφου, Ἁγιολογικὰ Μελετήματα, τεῦχος Ζ΄, Ἀθῆναι 1954, σ. 18-32. C. B. Bronzini, La leggenda di S. Caterina d' Alessandria. Passioni greche e latine, ἐν Memorie della Accademia Nazionale dei Lincei, Scienze morali, ser. 8, IX (1960), σ. 255-416, 10 εἰκόνες, ἔνθα πλήρης βιβλιογραφία.

ΙΩ. ΣΠ. ΡΑΜΦΟΣ

(Ἡ σύγχυσίς της πρὸς τὴν Ὑπατίαν). Κατά τινα ἐπιχωριάζουσαν ἰδίως εἰς Λαοδίκειαν παράδοσιν, ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη ὑπῆρξεν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὴν φιλόσοφον Ὑπατίαν.

Ἡ νεοπλατωνικὴ φιλόσοφος Ὑπατία, θυγάτηρ τοῦ μαθηματικοῦ Θέωνος, ἀπογόνου τοῦ ἐκ Σμύρνης Θέωνος, περιφήμου πλατωνικοῦ φιλοσόφου καὶ μαθηματικοῦ τοῦ Β΄ μ. Χ. αἰῶνος, ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου καὶ διέπρεψεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορείαν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐδίδασκε δημοσίᾳ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων, ἦτο δικαία καὶ σώφρων, διετέλει δὲ παρθένος σφόδρα σεμνὴ καὶ καλὴ καὶ εὐειδής. «Πάντες δὲ δι᾿ ὑπερβάλλουσαν σωφροσύνην ἠδοῦντο αὐτὴν καὶ κατεπλήττοντο» (Σωκράτους Σχολαστικοῦ, Ἐκκλ. Ἱστ. ζ΄ 15).

Ὁ θάνατος τῆς Ὑπατίας, συμβὰς κατὰ Μάρτιον τοῦ 414, «νηστειῶν οὐσῶν» κατὰ Σωκράτη, ὑπῆρξεν αὐτόχρημα μαρτυρικός, ὅπως καὶ ὁ τῆς Αἰκατερίνης. «Αὕτη, λέγει ὁ Σουΐδας, διεσπάσθη παρὰ τῶν Ἀλεξανδρέων, καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ἐνυβρισθὲν καθ᾿ ὅλην τὴν πόλιν διεσπάρη». Οἱ δήμιοί της δηλαδὴ «ἀποδύσαντες τὴν ἐσθῆτα, κατὰ τὸν σύγχρονόν της Σχολαστικὸν Σωκράτη, ὀστράκοις ἀνεῖλον καὶ μεληδὸν διασπάσαντες καὶ ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρεῶνα τὰ μέλη συνάραντες πυρὶ κατηνάλωσαν». Καὶ τοῦτο ἔπαθεν ἡ Ὑπατία «διὰ φθόνον» καὶ «διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν σοφίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰ περὶ τὴν ἀστρονομίαν», τὴν ὁποίαν οἱ τότε ἄνθρωποι ἐθεώρουν ὡς μαγείαν. Τὸ ἔπαθε δὲ «ὡς μέν τινες λέγουσιν ὑπὸ Κυρίλλου-ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας-, ὡς δέ τινες ἄλλοι διὰ τὸ ἔμφυτον τῶν Ἀλεξανδρέων θράσος καὶ στασιῶδες... δίχα γὰρ αἵματος οὐ παύονται τῆς ὁρμῆς», ἢ «ὑπὸ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευόντων» κατὰ Φώτιον.

Οἱ συνεργήσαντες εἰς τὸ μαρτύριον τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας δὲν ἦσαν χριστιανομάχοι εἰδωλολάτραι προφανῶς, ἀλλὰ ὄχλος ὑπερπεντακοσίων μοναχῶν τῆς Αἰγύπτου, οἵτινες εἶχον ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου, μαχομένου ἐναντίον τοῦ ἐπάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ θαυμαστοῦ τῆς Ὑπατίας Ὀρέστου, χριστιανοῦ ὄντος. Ἂν κρίνωμεν δὲ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἄλλοι μαθηταὶ καὶ θαυμασταὶ τῆς Ὑπατίας ἦσαν χριστιανοί, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος τῆς αἰγυπτιακῆς Πτολεμαΐδος Συνέσιος, φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ ἡ Ὑπατία δὲν ἦτο μακρὰν τῶν διδαγμάτων τοῦ Χριστοῦ, χριστιανὴ οὖσα τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχήν, καὶ κατὰ Χριστὸν πολιτευομένη. Ὁ Συνέσιος εἰς τὰς πρὸς αὐτὴν ἐπιστολάς του (PG, 66, 1321) τὴν ἀποκαλεῖ ἀδελφήν, φίλην, μητέρα, δέσποιναν, σεβασμιωτάτην διδάσκαλον καὶ θεοφιλεστάτην φιλόσοφον. Φέρεται δὲ καὶ ἐπιστολή τις τῆς Ὑπατίας πρὸς τὸν Συνέσιον καταστεφομένη μὲ τὴν φράσιν: «Ποθῶ γὰρ χριστιανὴ ἀποθανεῖν», (Β. Μυρσιλίδου, Βιογραφία τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, σ. 9).

Ὁ αὐτὸς Β. Μυρσιλίδης, εἰς τὸ ὡς ἄνω πονημάτιόν του, μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι διατελέσας διευθυντὴς τῆς Σχολῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Δενισλῆ ἐν Μ. Ἀσίᾳ περὶ τὸ ἔτος 1897, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κατὰ τὴν 25ην Νοεμβρίου ἐν Λαοδικείᾳ ἀγομένην ἑορτὴν «εἰς τιμὴν καὶ μνήμην Ὑπατίας τῆς φιλοσόφου καὶ μάρτυρος». Καὶ λέγει ἀκόμη, ὅτι ὁ ἐκεῖ ναὸς κατὰ τὴν σχετικὴν ἐπιγραφὴν ἀνηγέρθη «ἐκ βάθρων εἰς τιμὴν καὶ μνήμην Ὑπατίας τῆς (φιλοσόφου καὶ) μάρτυρος», καὶ ὅτι «πανηγυρίζει τὴν 25ην Νοεμβρίου, ἑορτὴν τῆς παρθενομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Αἰκατερίνης, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας τὰ πλήθη τῶν πέριξ οἰκούντων πιστῶν ἑορτάζουν τὴν σοφὴν ρήτορα κόρην Ὑπατίαν» (Β. Μυρσιλίδου, ἔνθ. ἀν., καὶ περ. Κιβωτός, Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου 1953). Καταχωρίζει δὲ εἰς τὸ πονημάτιόν του τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἁγίας-ἐν μέρει-καὶ ἄλλας πολυτίμους περὶ τούτου πληροφορίας. Τουτέστιν ὅτι:

α΄) Ὁ Συνέσιος πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον τῆς Ὑπατίας σπεύδει εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου μεσολαβεῖ μεταξὺ ἐπισκόπου Κυρίλλου καὶ ἐπάρχου Ὀρέστου πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων καὶ πρὸς συμφιλίωσιν τοῦ πλήθους, προτείνων τὴν σύγκλησιν τοπικῆς συνόδου.

β΄) Ἡ Σύνοδος συνεκλήθη τὴν 25ην Νοεμβρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου -414-, ἐπέδειξε δὲ ὁ Συνέσιος εἰς τοὺς συνέδρους τὴν ἐπιστολὴν τῆς Ὑπατίας, ἐκφραζούσης τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνῃ χριστιανή, καὶ προσθέτει ὅτι τὴν βάπτισίν της εἶχεν ὁρίσει ὁ ἴδιος διὰ τὸ Μέγα Σάββατον τοῦ ἔτους ἐκείνου, τοῦ θανάτου δηλαδὴ τῆς Ὑπατίας, θανατωθείσης κατὰ Μάρτιον, «νηστειῶν οὐσῶν».

γ΄) Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἡ Σύνοδος ἐξέδωκε τὴν ἑξῆς (ἀμάρτυρον ἄλλοθεν) ἀπόφασιν. «...Ἐκρίθη τῇ ἐπικλήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δικαία ἡ γνώμη, ἵνα ἡ Ὑπατία, ἣν ἔκτεινόν τινες ἐννοήσαντες αὐτὴν ὡς ἀντιπράττουσαν τὰ

θεῖα, ἡ ἁγία,...., ἡ μνήμη δὲ αὐτῆς ὥρισται κατὰ ταύτην», δηλαδὴ τὴν 25ην Νοεμβρίου. Καὶ

δ') Συνεφωνήθη τότε νὰ μὴ φέρῃ ἡ ἁγία τὸ ὄνομα Ὑπατία, ἐπειδὴ τοῦτο ἤθελε φέρει εἰς ἀναστάτωσιν τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ τὸ καινοφανὲς ὄνομα Αἰκατερίνα. «Ἵνα μὴ δῶμεν, λέγει, ἀφορμὴν τοῖς θέλουσι διαστρέφειν τὸ δίκαιον».

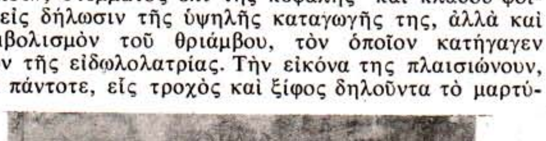
Ταῦτα ἀναφέρει ἡ παράδοσις τῶν χριστιανῶν τῆς Λαοδικείας. Εἰς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἔρχεται ἡ πληροφορία τοῦ Συναξαρίου τοῦ ἁγίου Νικοδήμου καὶ ἡ τοῦ Συναξαρίου Κωνσταντινουπόλεως (12 Ἰουλίου), καθ' ἃς κατὰ τὸν Βόσπορον καὶ πλησίον τῆς μονῆς τῆς ὁσίας Ματρώνης ὑπῆρχε μοναστήριον τῆς Ὑπατίας, ὅπου μάλιστα ἐφυλάσσοντο τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων Πρόκλου καὶ Ἱλαρίου (Μ. Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἡμερολόγιον καὶ Μηναῖον Ἰουλίου 12. Ἴδε τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ ἐν Εὐφροσ. Λόντου-Δημητρακοπούλου, Ἑξάβιβλος, σ. 58).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Β α σ ι λ. Μ υ ρ σ ι λ ί δ ο υ, Βιογραφία τῆς φιλοσόφου Ἑλληνίδος Ὑπατίας, Ἀθῆναι 1926. Χ ρ. Μ. Ἐ ν ι σ λ ε ί δ ο υ, Αἰκατερίνα ἡ ἁγία καὶ πάνυ ὡραία Ὑπατία, Ἀθῆναι 1954.

ΧΡ. Μ. ΕΝΙΣΛΕΙΔΗΣ

(Εἰκονογραφία). Ἡ ἀριστοκρατικὴ καταγωγὴ ταύτης, ὁ ἄμεμπτος βίος, ἡ μόρφωσις, τὰ βασανιστήρια καὶ τὸ μαρτύριον, τὸ ὁποῖον ὑπέστη χάριν τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀνεβίβασαν πολὺ ὑψηλὰ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν χριστιανῶν, διὰ τοῦτο καὶ πολλαὶ καὶ περίφημοι εἶναι αἱ εἰκόνες αὐτῆς, τόσον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Εἰκονίζεται πάντοτε κατ' ἐνώπιον, εἰς τὰς καθιερωμένας στάσεις τῶν μαρτύρων, ἐνδεδυμένη συνήθως στολὴν βυζαντινῆς αὐτοκρατείρας μετὰ μεγάλου ἀσπιδομόρφου «θωρακίου», στέμματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ κλάδου φοίνικος, εἰς δήλωσιν τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς της, ἀλλὰ καὶ εἰς συμβολισμὸν τοῦ θριάμβου, τὸν ὁποῖον κατήγαγεν ἐναντίον τῆς εἰδωλολατρίας. Τὴν εἰκόνα της πλαισιώνουν, σχεδὸν πάντοτε, εἷς τροχὸς καὶ ξίφος δηλοῦντα τὸ μαρτύ-

Ἁγία ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ. Χεὶρ Βίκτωρος. ΙΖ' αἰών. Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν.

ριόν της, καὶ βιβλία ὡς ἔνδειξις τῆς σοφίας της. Ἐνίοτε ἀντὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐνδυμάτων φορεῖ μαφόριον, σύμβολον τῆς παρθενίας της. Εἰς ὡρισμένας, τέλος, εἰκόνας οἱ ἁγιογράφοι περιέλαβον καὶ σκηνὰς τοῦ βίου της σχετιζομένας κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὸ συναξάριον Συμεὼν τοῦ Μεταφράστου, χωρὶς νὰ συμπίπτουν ἀκριβῶς οὔτε ὡς πρὸς τὴν σειρὰν τῆς ἐκεῖ ἀφηγήσεως, οὔτε ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον. Φαίνεται, ὅτι διάφοροι ἁγιογράφοι ἀμαθεῖς, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἄλλας εἰκόνας προγενεστέρας, ἤλλασσον τὴν σειρὰν τῶν ἐπεισοδίων κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν γνώμην, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰ κείμενα.

Ἐκ τῶν γνωστῶν σήμερον παλαιῶν εἰκόνων τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης εἶναι δύο τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ, ἡ μία τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἡ ἄλλη τοῦ τέλους τοῦ ΙΒ', τρεῖς ἄλλαι τοῦ ΙΣΤ', ἔργα τοῦ Κρητὸς ζωγράφου Βίκτωρος, ἀποκείμεναι ἡ μία εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς ἁγίας Βάτου τοῦ Σινᾶ, ἡ δευτέρα εἰς τὸ Βυζαντινὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ τρίτη εἰς τὴν μονὴν τῆς Κρυπτοφέρρης παρὰ τὴν Ρώμην, ὡς καὶ πολλαὶ εἰς τοιχογραφίας τοῦ ΙΔ', τοῦ ΙΕ', καὶ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, τῆς Κρήτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Κ. Π α π α μ ι χ α λ ο π ο ύ λ ο υ, Ἡ Μονὴ τοῦ Ὄρους Σινᾶ, Ἀθῆναι 1932. Γ. καὶ Μ. Σ ω τ η ρ ί ο υ, Εἰκόνες τῆς Μονῆς Σινᾶ, Α', Ἀθῆναι 1956, εἰκ. 50 καὶ 166, Β', 1958, σ. 68 καὶ 147. Κ. Κ α λ ο κ ύ ρ η, Αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1957, σ. 124.

ΠΑΝ. ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

(Λαογραφία). Ἡ ἁγία Αἰκατερίνη (ἁγιὰ-Κατερίνα ἢ Κατερίνη) τιμᾶται μὲ ξεχωριστὴ προσοχὴ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαό, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὶς γυναῖκες καὶ τὶς νέες κοπέλλες. Τὸ μαρτυρολόγιό της ἔχει πολὺ ἐπιδράσει, ὥστε ν' ἀναπτυχθῇ ὁ λαϊκὸς θαυμασμὸς πρὸς τὴν ὡραία καὶ σοφὴ κόρη τῆς Ἀλεξανδρείας, ποὺ ἦταν ἡ ἐκλεκτὴ τοῦ Χριστοῦ κι' ἐμαρτύρησε τόσο γενναῖα, παρ' ὅλα τὰ πλούτη καὶ τὶς δόξες της, ἐλάχιστα μόλις χρόνια πρὶν ἀναγνωρισθῇ ἐπίσημα ὁ χριστιανισμός. Ἤδη μέσα στὸ συναξάρι της διαβάζει κανεὶς τὶς θαυμάσιες παραδόσεις γιὰ τὸ δαχτυλίδι ποὺ τῆς ἔστειλε ὁ Χριστός, γιὰ τοὺς 50 φιλοσόφους ποὺ ἀπεστόμωσε μὲ τὴ δική της σοφία, γιὰ τὸ περιστέρι ποὺ τῆς πήγαινε τροφὴ στὴν εἱρκτή της καὶ γιὰ τὸ γάλα ποὺ ἔτρεξε ἀπὸ τὸ ἀποτμημένο κεφάλι της. Ἡ παρουσία τοῦ τάφου της στὴ Μονὴ τοῦ Σινᾶ ἐνίσχυσε τὴ σχετικὴ μ' αὐτὴν εὐλάβεια στὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ διέδωσε πολύ, μὲ τοὺς Σταυροφόρους, στὴ Δύσι. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἐδημιούργησαν ἐπίσης ἔθιμα λαογραφικά, κατὰ τὴ γιορτὴ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης (25 Νοεμβρίου), ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πιὸ γνωστὸ εἶναι ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀνύπαντρων κοριτσιῶν, ἰδιαίτερα ὅσων ἔχουν φτάσει στὰ 25 χρόνια, ποὺ ὀργανώνουν χορούς, φοροῦν ἕνα ἑορταστικὸ κάλυμμα στὸ κεφάλι καὶ κατὰ κάποιον τρόπο θέτουν τοὺς ἑαυτούς των στὴν προστασία τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης γιὰ νὰ παντρευτοῦν.

Ἕνα σχετικὸ πρὸς τὴν ἐπιδίωξι τοῦ γάμου ἑλληνικὸ ἔθιμο εἶναι αὐτὸ ποὺ μαρτυρεῖται παλιότερα ἀπὸ τὶς Κυκλάδες καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ Μῆλο: Ὅταν εἶναι νὰ ξημερώσῃ ἡ γιορτὴ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, παίρνουν τὰ κορίτσια τρεῖς χοῦφτες ἀλεῦρι καὶ ἄλλες τρεῖς ἁλάτι ἀπὸ τρεῖς γειτόνισσες μονοστέφανες (δηλ. ὄχι δευτεροπαντρεμένες) κι' ἀπ' αὐτὰ ζυμώνουν ἁλμυροκουλούρα. Τρῶνε ἕνα κομμάτι (ἢ ὁλόκληρη) πρὶν κοιμηθοῦν, κι' ἐπικαλοῦνται τὴν ἁγία Αἰκατερίνη, λέγοντας:

—Ἅγια μου Κατερίνα μου, ντετόρου θυγατέρα,
ἄμε στὴν ἄρουρα, στὴν κάρουλα
στὴ Μαρμαροχρυσοπηγή,
ποὺ 'ναι οἱ Μοῖρες τῶν Μοιρῶν...
κι' ἂν εἶν' κι' ἐμένα ἡ δική μου,
κι' ἂν εἶναι ἄξια καὶ καλή,
πές της νὰ ἔρθῃ νὰ μὲ βρῇ!

Βλέπουν στὸν ὕπνο τους, ὅπως εἶναι φυσικό, ὅτι διψᾶνε, κι' ὅτι βρίσκονται κοντὰ σὲ πηγάδια καὶ ποταμούς. Ἂν κάποιος τοὺς προσφέρῃ νερὸ νὰ πιοῦνε, αὐτὸς θὰ εἶναι ἴσως ὁ γαμπρὸς (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, Γ', σ. 112).

Ἡ εὐλάβεια γιὰ τὴν ἁγία Αἰκατερίνη, σὰν προστάτρια τῶν νέων κοριτσιῶν καὶ τοῦ γάμου, διαφαίνεται καὶ στὸν τρόπο ποὺ ἀναλαμβάνουν τὸν διάκοσμο τῶν ἐκκλησιῶν της οἱ νέες κοπέλλες (π. χ. ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, στὴν Πλάκα) μὲ ἄσπρα λουλούδια καὶ νυφικοὺς πέπλους, καὶ ἀφιερώματα προσευχῆς γιὰ μιὰ καλὴ ἀποκατάστασι.

Περίεργη εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς Ἑπτανήσου (Κεφαλληνία), ὅπου ἐπικαλοῦνται τὴν ἁγία Αἰκατερίνη τὴν ὥρα τοῦ ψυχορραγήματος, ὅταν τόσο ὁ ἑτοιμοθάνατος (ἂν αἰσθάνεται) ὅσο κι' οἱ οἰκεῖοι του δέονται στὴ μεγαλομάρτυρα νὰ τὸν πάρῃ κοντά του («Ἅγια Κατερίνα μου, δέξαι με στὰ δεξιά σου»).

Ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης ἔχει δημιουργηθῆ κι' ἡ πανελλήνια δοξασία, ὅτι ἡ Ἁγία ἐπεμβαίνει στὶς μεγάλες ἀνομβρίες καὶ χαρίζει στοὺς γεωργοὺς τὴν εὐεργετικὴ βροχή. Συμβαίνει συνήθως νὰ παρατείνεται τὸ «μικρὸ καλοκαῖρι» τοῦ Ὀκτωβρίου ὡς τὸν Νοέμβριο, κι' οἱ γεωργοί, ποὺ ἔχουν ἀνάγκη νὰ ὀργώσουν καὶ νὰ σπείρουν, παρακαλοῦν τὸν Θεὸ νὰ βρέξῃ καὶ κάνουν λιτανεῖες. Ἔχουν πάντα τὴν πίστι ὅτι ἡ ἁγία Αἰκατερίνη

(25 Νοεμβρίου) θὰ τοὺς δώση ὁπωσδήποτε τὴ βροχὴ κι' ὅτι στὴν ἀνάγκη «θὰ τὴ δανεισθῆ» ἀπὸ τὸν Δεκέμβριο. Ἔτσι ὑπάρχει ἡ πελοποννησιακὴ παροιμία, ποὺ λέει ὅτι «ἡ ἅγια-Κατερίνα τὸ δανείζεται τὸ νερό» (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Α', σ. 210). Παλιότερα βρίσκουμε καὶ σὲ μεσαιωνικοὺς κρητικοὺς καταδέσμους τὴ δοξασία, ὅτι ὁ σοφὸς Σολομῶν μὲ τὴ μητέρα του καὶ μὲ τὴ δύναμι τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης ἔδεσε «τσὶ καταρράχτες τ' οὐρανοῦ». (Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζ. βίος καὶ πολιτισμός, ΣΤ', σ. 354).

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

(Συναξάριον). *Αὔτη ἦτον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μαξιμιανοῦ ἐν ἔτει τδ', καταγομένη ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς 'Αλεξανδρείας, θυγάτηρ Βασιλίσκου τινός, ὡραία πολλὰ καὶ μεγαλόσωμος, δεκαοκτὼ χρόνων οὖσα κατὰ τὴν ἡλικίαν. Αὔτη ἔμαθεν εἰς τὸ ἄκρον κάθε ἑλληνικὴν καὶ ρωμαϊκήν, ἤτοι λατινικὴν παιδείαν καὶ ἐπιστήμην, δηλαδὴ τοῦ Ἕλληνος Ὁμήρου, τοῦ τῶν Λατίνων μεγαλοτάτου ποιητοῦ Βιργιλίου, τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ τῶν ἰατρῶν, Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος, Φιλιστίωνός τε καὶ Εὐσεβίου τῶν φιλοσόφων, Ἰαννῆ καὶ Ἰαμβρῆ τῶν μεγάλων Μάγων, Διονυσίου καὶ Σιβύλλης. Αὔτη ἐγυμνάσθη καὶ ὅλην τὴν ρητορικὴν τέχνην, ὅση ἐφευρέθη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Οὐ μόνον δὲ ταύτας, ἀλλὰ καὶ πολλὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους πολλῶν ἐθνῶν ἔμαθεν ἡ πάνσοφος, ὥστε ὁποὺ ἔκαμνεν ἐκστατικοὺς ὄχι μόνον ἐκείνους ὁποὺ τὴν ἔβλεπον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ὁποὺ ἤκουον τὴν φήμην καὶ τὴν σοφίαν της. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ βασιλέως Μαξιμιανοῦ καὶ Μαξεντίου τοῦ υἱοῦ του, ἐπιάσθη διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν καὶ ἐδοκίμασε πολλὰ καὶ διάφορα βάσανα. Καὶ μὲ τὴν σοφίαν αὐτῆς καὶ διαλεκτικήν, ἐκατάπεισεν ἑκατὸν πενῆντα ρήτορας νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν Χριστόν, ὁμοῦ μὲ ἄλλους πολλοὺς Ἕλληνας. Μὲ τοὺς ὁποίους ἀπεκεφαλίσθη ἡ μακαρία καὶ ἔλαβε τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον.*

(ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ)

Αἰκατερίνα καὶ σοφὴ καὶ παρθένος,
ἐκ δὲ ξίφους καὶ Μάρτυς. Ὢ καλὰ τρία!
Εἰκάδι πέμπτη ἄορ κατέπεφνεν ρήτορα Κούρην.

Ἀπολυτίκιον.

(Ἦχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον)

Τὴν πανεύφημον νύμφην Χριστοῦ ὑμνήσωμεν,
Αἰκατερίναν τὴν θείαν καὶ πολιοῦχον Σινᾶ,
τὴν βοήθειαν ἡμῶν καὶ ἀντίληψιν·
ὅτι ἐφίμωσε λαμπρῶς τοὺς κομψοὺς τῶν ἀσεβῶν,
τοῦ Πνεύματος τῇ μαχαίρᾳ,
καὶ νῦν ὡς μάρτυς στεφθεῖσα, αἰτεῖται πᾶσι τὸ μέγα [ἔλεος.

(Αἰκατερίνης Ἁγίας, Μονή, ἐν Σινᾷ). Βλ. Σινᾶ,

(Αἰκατερίνης Ἁγίας, φυλακή). Παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ νεκροταφείου τῆς ἀρχαίας πόλεως Σαλαμῖνος, ἐν Κύπρῳ, ὑπάρχει ἡ λεγομένη φυλακὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Πρόκειται περὶ μικροῦ κυκλωπείου οἰκοδομήματος, ἀποτελουμένου ἐκ δύο δωματίων καὶ θεωρουμένου παρά τινων ὡς ἀρχαίου τάφου τῶν ρωμαϊκῶν ἴσως χρόνων. Ἡ θολοειδὴς αὐτοῦ στέγη σύγκειται ἐκ πέντε ὀγκολίθων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μεσαῖος διήκει καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος. Ἄνωθεν τοῦ ὑπογείου τούτου οἰκοδομήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σήμερον εὑρίσκεται μόνον μία μικρὰ εἰκὼν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, γίνονται ἐντατικαὶ προσπάθειαι, ὅπως ἀνεγερθῇ ἱερὸς ναὸς πρὸς τιμὴν τῆς Μεγαλομάρτυρος.

Ἡ λεγομένη αὕτη φυλακὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης προβάλλεται συνήθως ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων συγγραφέων πρὸς στήριξιν τῆς ἀκολούθου λίαν ἐνδιαφερούσης παραδόσεως: Ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη ἦτο θυγάτηρ τοῦ περὶ τὸ 290 μ. Χ. βασιλέως τῆς Σαλαμῖνος Κώνσταντος. Ὅταν ὁ Κώνστας οὗτος μετετέθη ὑπὸ τῶν ἰθυνόντων τὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἐκ Κύπρου εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου, κατέλιπε τὴν ἐπὶ τῆς Κύπρου ἐξουσίαν εἴς τινα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ἀποθανόντος δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ Κώνσταντος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἡ μικρὰ Αἰκατερίνη ὡδηγήθη πρὸς τὸν ἐν Κύπρῳ θεῖον της. Οὗτος, μαθών, ὅτι αὕτη ἦτο χριστιανή, ἐφυλάκισεν αὐτὴν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ κατόπιν εἰς τὴν Πάφον, ἀπὸ ὅπου ἀπεστάλη αὕτη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὑποστᾶσα ἐκεῖ μαρτυρικὸν θάνατον. Κατ' ἄλλην μεσαιωνικὴν παράδοσιν, ἡ λεγομένη φυλακὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἦτο ὁ τόπος τῆς γεννήσεως αὐτῆς. Ὑπὸ τῶν ὑποστηρικτῶν δὲ τῆς παραδόσεως αὐτῆς ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη θεωρεῖται γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Κωνσταντίας (ἀρχαίας Σαλαμῖνος), φυλακισθεῖσα συνάμα εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὡς λέγει καὶ ἡ προαναφερθεῖσα παράδοσις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. E. Lusignan, Description de toute l'île de Chypre, Paris 1580, σ. 12α, 25β - 26β καὶ 50β - 52α. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά, Α', Ἀθῆναι 1890, σ. 175. Ἀρχιμ. Κυπριανοῦ, Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς Κύπρου, β' ἔκδ., Λευκωσία 1902, σ. 48 - 49 καὶ 525 - 526. Ἰ. Χάκκετ, κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χ. Παπαϊωάννου, Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Β', Πειραιεὺς 1927, σ. 171 - 175. Γ. Σωτηρίου, Τὰ παλαιοχριστιανικὰ καὶ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου (ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 6, 1931, σ. 477), σ. 7.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΤΣΙΔΗΣ

Αἰκατερίνη. Ἡ ἐκ Σιένης (1347-1380). Ἁγία τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀνακηρυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ ΙΒ' κυρία προστάτις τῆς Ἰταλίας μετὰ Φραγκίσκου τοῦ ἐξ Ἀσσίζης (1939). Ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σιέναν τῆς Τοσκάνης ἐκ πατρὸς βαφέως δερμάτων καὶ ἦτο τὸ προτελευταῖον ἐκ τῶν εἴκοσι πέντε τέκνων του, δίδυμος μὲ τὴν ἀδελφήν της Ἰωάνναν. Ἐκ νηπιακῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐστράφη πρὸς τὸν βίον τῆς μυστικῆς θεωρίας, ἰδοῦσα τὸ πρῶτον θεῖον ὅραμα ἑξαέτις. Ἀποφυγοῦσα τὸν γάμον, εἰσῆλθε τὸ 1363 εἰς τὸ τάγμα τῶν Μανδυοφόρων τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, ἐπιδοθεῖσα εἰς ἀκραίας ἀσκήσεις καὶ ἔργα εὐποιΐας. Μετ' ὀλίγα ἔτη, δι' ὁράματος, ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν καὶ νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ἐνεργὸν ἀγάπην. Ἵδρυσε τότε ἓν εἶδος ἀδελφότητος ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων εἶχον ἐπιφανεῖς θέσεις εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἀνεμίχθη κατευναστικῶς εἰς τὴν διάστασιν μεταξὺ τῆς εἰς Ἀβινιὸν παπικῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Φλωρεντίας καὶ παραλλήλως ἠσχολήθη μὲ τὴν ἱεραποστολὴν εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς χώρας. Ἀργότερον ἔπαιξε συμβιβαστικὸν ρόλον καὶ εἰς ἄλλας πολιτικοθρησκευτικὰς ταραχάς. Λόγῳ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς φήμης της ὡς ἁγίας, ἀπετείνοντο πολλοὶ πρὸς αὐτήν, ζητοῦντες συμβουλὰς καὶ παρηγορίαν, ἐκ τῆς ζητήσεως δὲ ταύτης προέκυψε τὸ περίφημον «Ἐπιστολάριον» τῆς Αἰκατερίνης, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον τὸ 1492 λίαν ἐλλιπὲς καὶ ἔκτοτε γνωρίσαν πολλὰς ἐπηυξημένας καὶ κριτικωτέρας ἐκδόσεις. Ἄλλο ἔργον τῆς Αἰκατερίνης εἶναι ὁ «Διάλογος τῆς Θείας Προνοίας», προϊὸν τῆς πνευματικῆς της πείρας. Σῴζονται ἐπίσης καὶ 26 προσευχαί της. Ὁ τάφος της εὑρίσκεται εἰς Ρώμην, εἰς τὸν ναὸν τῆς Minerva, ἀλλ' ἡ κάρα της φυλάσσεται εἰς τὴν γενέτειράν της. Τὸν σπουδαιότερον πυρῆνα τῆς σχετικῆς πρὸς τὴν Αἰκατερίνην βιβλιογραφίας περιλαμβάνει ἡ πραγματεία τοῦ H. M. Laurent, Note di Bibliografia Caterinaniana, ἐν Ecclesia, VI (1947), σ. 379-382. Βλ. ἐπίσης καὶ I. Taurisano, Santa Caterina da Siena, Patrona d' Italia, Roma 1948.

Αἰκατερίνη. Ἡ ἐκ Βολωνίας (1413-1463). Ἁγία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐξ εὐγενοῦς οἴκου προερχομένη, εἰσῆλθεν ἑνδεκαέτις εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Φερράρας, ἔνθα διεκρίθη διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν φιλομάθειαν. Μετὰ τριετίαν, ἀπεσύρθη τοῦ κοσμικοῦ βίου καὶ μετ' ἄλλων κορασίδων ἐπεδόθη εἰς τὴν ἄσκησιν. Ἀκολούθως ἐγκατεστάθη εἰς μονήν, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἡ πριγκίπισσα Verde, ὅπου διέμεινεν ἀπὸ τὸ 1432 ἕως τὸ 1456, ὁπότε ἡ περὶ αὐτὴν γυναικεία ἀδελφότης ἐγκατεστάθη εἰς μονὴν ἐν Βολωνίᾳ. Εἰς τὴν Αἰκατερίνην ὀφείλονται τὸ περίφημον πνευματικὸν σύγγραμμα Le arme necessarie alla battaglia spirituale (Τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα ὅπλα), ὅπερ ἐξεδόθη ἐπανειλημμένως καὶ μετεφράσθη εἰς πολλὰς γλώσσας, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ πεζὰ καὶ ἔμμετρα μικρὰ ἔργα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. EC, III, σ. 1142-3.

Αἰκατερίνη. Βασίλισσα τῆς Βοσνίας καὶ «μακαρία» τοῦ φραγκισκανοῦ τάγματος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐγεννήθη τὸ 1424 καὶ ἦτο θυγάτηρ τοῦ δουκὸς τῆς Ἐρζεγοβίνης Στεφάνου Βούλτσιτς. Εἰκοσαέτις περίπου ὑπανδρεύθη τὸν βασιλέα τῆς Βοσνίας Στέφανον Τόμας. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ βασιλείου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1463), ὁπότε τὰ δύο τέκνα της Σιγισμοῦνδος καὶ Αἰκατερίνη ἀπήχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα καὶ ἐξισλαμίσθησαν, ἐγκατεστάθη εἰς Ρώμην, εἰσελθοῦσα εἰς τὸν μοναστι-

κὸν βίον. Ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1478, ἀφοῦ ἀπέκτησε φήμην διὰ τὴν ἁγιότητά της.
ΒΙΒΛΙΟΓΡ. EC, III, σ. 1143-4.

Αἰκατερίνη. Ἡ ἐκ Γενούης (1447–1510). Ἁγία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἔχουσα κατὰ τὴν παιδικήν της ἡλικίαν τὸν πόθον τῆς ἁγιότητος, ὑπανδρεύθη παρὰ τὴν θέλησίν της καὶ διῆλθεν ἔτη τινὰ εἰς τὴν κοσμικὴν ζωήν, ἕως ὅτου, κατόπιν ὁράματος, ἧναψεν εἰς τὴν καρδίαν της μέγας διὰ τὸν Χριστὸν ἔρως καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν εὐποιΐαν, κατορθώσασα τέλος νὰ μεταστρέψῃ καὶ τὸν σύζυγόν της. Εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴν ἐκ Γενούης ὀφείλονται, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε ἐμμέσως, δύο περίφημα πνευματικὰ συγγράμματα, ἡ «Πραγματεία περὶ Καθαρτηρίου» καὶ ὁ «Διάλογος μεταξὺ ψυχῆς, σώματος, φιλαυτίας, πνεύματος, ἀνθρωπότητος καὶ Θεοῦ». Ἐκ τούτων, θεωρεῖται βέβαιον ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Διαλόγου ἐγράφη ἀπὸ τὴν ἰδίαν, ἐνῷ τὸ δεύτερον δὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν γραφίδα της. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Πραγματείαν περὶ Καθαρτηρίου, ἡ σχετικὴ κριτικὴ ἔρευνα ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται περὶ κειμένου ἐμπνευσθέντος ἐκ τῶν λόγων τῆς Αἰκατερίνης.
ΒΙΒΛΙΟΓΡ. EC, III, σ. 1145-48.

Αἰκατερίνη. Τῶν Μεδίκων. Βασίλισσα τῆς Γαλλίας, θυγάτηρ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων, γεννηθεῖσα ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ 1519 καὶ ἀποθανοῦσα ἐν Blois τὸ 1589. Τὸ ὄνομά της εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὰς ἐν Γαλλίᾳ ἐκ θρησκευτικῶν αἰτίων πολιτικὰς ἀναστατώσεις, τῶν ὁποίων ἀποκορύφωσις ὑπῆρξεν ἡ σφαγὴ τῆς νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου. Συζευχθεῖσα τὸν Ἐρρῖκον, δοῦκα τῆς Ὀρλεάνης, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου τοῦ Α', παρέμεινεν εἰς τὸ περιθώριον ὅτε οὗτος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὡς καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συντόμου βασιλείας τοῦ υἱοῦ της Φραγκίσκου τοῦ Β'. Ὅτε ὅμως ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἕτερος υἱός της Κάρολος ὁ Θ', ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν λόγῳ τῆς ἀνηλικότητός του καὶ διεδραμάτισε πολιτικὸν ρόλον ἐξάπτοντα τὰ πάθη κατὰ τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς διαμάχας μεταξὺ ρωμαιοκαθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, αἱ ὁποῖαι συνεκλόνιζον τότε τὴν χώραν. Μὴ ἔχουσα ἡ ἰδία ἀπεκρυσταλλωμένας πεποιθήσεις, ἀλλ' ἀγομένη μόνον ἐκ τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἐστράφη, μετὰ περίοδον δισταγμῶν μεταξὺ ρωμαιοκαθολικῶν καὶ οὐγενότων, ἐναντίον τῶν δευτέρων, φοβουμένη τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ὁμόφρονός των ναυάρχου De Coligny ἐπὶ τοῦ υἱοῦ της καὶ οὕτω ἐσημειώθησαν τὰ φρικτὰ γεγονότα τῆς νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (24 Αὐγούστου 1572). Ἡ μετέπειτα προσπάθειά της, ὅπως συμβιβάσῃ τὰς δύο παρατάξεις, ὄχι μόνον δὲν ἐπέτυχεν, ἀλλ' εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργήσῃ ἐχθρότητα καὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν ρωμαιοκαθολικῶν.
ΒΙΒΛΙΟΓΡ. EC, III, σ. 1144.

Αἰκατερίνη. Ἡ Μεγάλη. Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας (1763 - 1796). Ἐγεννήθη τὸ 1729 εἰς Στεττῖνον τῆς Πρωσσίας, θυγάτηρ τοῦ πρίγκιπος Χριστιανοῦ Αὐγούστου Ζέρβστ καὶ τῆς πριγκιπίσσης Ἰωάννας Ἐλισάβετ Χολστάϊν Γόττορπ. Ἀνετράφη εἰς προτεσταντικὸν περιβάλλον, διαποτισθεῖσα παραλλήλως ἀπὸ τὸ γαλλικὸν πνεῦμα, τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ παραμείνῃ διὰ βίου θαυμάστρια. Ἐκαλεῖτο πρῶτον Σοφία, τὸ δὲ ὄνομα Αἰκατερίνη τῆς ἐδόθη τὸ 1744, ἀφοῦ προσεχώρησεν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὑπανδρευθεῖσα τὸν ἐπίδοξον διάδοχον καὶ ἀνεψιὸν ἐξ ἀδελφῆς τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ρωσίας Ἐλισάβετ Πέτρον. Οὗτος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ 1762, μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ στρατοῦ. Ἡ σκαιὰ συμπεριφορά του ὅμως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ γενικῶς τὸ ἀσυμπαθὲς τοῦ χαρακτῆρος του δὲν ἐδυσκόλευσαν τὴν φιλοδοξοτάτην Αἰκατερίνην νὰ πραγματοποιήσῃ διὰ συνωμοσίας τὴν ἀνατροπὴν καὶ ἐξόντωσίν του καὶ νὰ μείνῃ μόνη ἐπὶ τοῦ θρόνου, τοῦ υἱοῦ της Παύλου ὄντος ἀνηλίκου. Ἡ Αἰκατερίνη ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτειρα ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐβασίλευσεν ἕως τοῦ θανάτου της, ἀποδειχθεῖσα ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἀξία τῆς μεγαλωνυμίας της. Ἂν καὶ ἠγάπησε τὴν Ρωσίαν καὶ χαριτολογοῦσα ἔλεγεν εἰς τὸν ἰατρόν της νὰ τῆς ἀφαιρέσῃ καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ γερμανικοῦ αἵματός της, δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ ἔργον της εἶχε ρίζας εἰς τὴν ρωσικὴν ψυχήν. Ἐμφορουμένη ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῶν Γάλλων Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, ἀνέπτυξε μεταρρυθμιστικὸν πρόγραμμα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν, τοῦ ὁποίου ἡ προοδευτικότης δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν καὶ δὴ τὸν ὀρθόδοξον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἦτο καθαρῶς ὀρθολογιστικοῦ πνεύματος. Ἀνύψωσε τὴν παιδείαν, κατέφερε καίρια πλήγματα κατὰ τοῦ συστήματος τῆς δουλοπαροικίας, ἐκαλλιέργησε τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξιθρησκείας (μεταξὺ ἄλλων ἀξιομνημόνευτος εἶναι καὶ ἡ προστασία ἧς ἔτυχον οἱ Ρασκόλνικοι) καὶ προσέδωσεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς μοναρχίας ἀνθρωπιστικὴν χροιάν, διακηρύξασα ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν θείῳ δικαίῳ ἐξύψωσιν τοῦ ἡγεμόνος ὑπὲρ τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ ὑπάρχῃ ὁ ἡγεμὼν χάριν τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ στενῶς ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Αἰκατερίνης, ἡ ἱεραρχία ὑπέκυψεν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν πολιτείαν, συντριβείσης ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀντιδράσεως. Τὸ κράτος ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ διοίκησις τῶν ἐπισκοπῶν διωργανώθη κατὰ τὰ πρότυπα τῶν προτεσταντικῶν κονσιστορίων. Ἐν μιᾷ λέξει, ἡ Αἰκατερίνη, δυτικὴ ἡ ἰδία, ἠθέλησε νὰ ἐκδυτικοποιήσῃ τὴν Ρωσίαν, ἐπιτυχοῦσα τοῦτο ἐν μέρει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιφανειακῶς, διότι ἡ προσπάθειά της δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγγίσῃ τὴν βαθεῖαν ρωσικὴν ψυχήν. Οὕτω, συνέβη μὲ τὴν Αἰκατερίνην, ὅ,τι καὶ μὲ τὸν πρὸ αὐτῆς ἀνάλογον ἔργον ἀναλαβόντα Πέτρον τὸν Μέγαν: πολλὰ ἤλλαξαν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὄψιν τῆς Ρωσίας, ἀλλ' ἡ θρησκευτικότης τοῦ λαοῦ της δὲν ὑπέστη ἀξιόλογον ἀλλοίωσιν. Ἀπεναντίας, δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ρωσικὴ Ὀρθοδοξία ὠφελήθη, ἀκόμη καὶ ἀριθμητικῶς. Πράγματι, παρὰ τὴν θέσπισιν ἀνεξιθρήσκου πολιτικῆς, τὰ μέλη τῆς Ρωσικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ηὔξησαν κατὰ δύο περίπου ἑκατομμύρια εἰς τὰς ἡμέρας τῆς Αἰκατερίνης. Δέον νὰ σημειωθῇ, ἐν τούτοις, ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν ἦτο παντοῦ καὶ πάντοτε πράγματι ἀνεξίθρησκος, ὡς λόγου χάριν εἰς τὴν Πολωνίαν, μετὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς χώρας ταύτης. Μετὰ τὴν ἀπορρόφησιν ἑνὸς τμήματος τῆς Πολωνίας, πολλοὶ ρωμαιοκαθολικοὶ μετετοπίσθησαν δι' ἐμμέσου καταναγκασμοῦ εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔτρεφεν αἰσθήματα συμπαθείας πρὸς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, ἀλλ' οὐχὶ πέραν τῶν πλαισίων τῆς ἐπιδιώξεώς της ὅπως πλήξῃ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀξιοποιήσῃ χάριν τῆς Ρωσίας τὸν χῶρον τῆς βορειονατολικῆς Μεσογείου. Οὕτω, εὑρισκομένη εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους τὸ 1770, παρέσυρε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν (διὰ τοῦ Παπάζογλη καὶ τοῦ Ὀρλὼφ), ἀλλ' ἐγκατέλειψεν αὐτοὺς μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ (1774).
ΒΙΒΛΙΟΓΡ. ΠΞ, Ε', σ. 338 - 44.

Αἴλ. (Ο'). Ἡ ἀντίστοιχος ὁμόηχος ἑβραϊκὴ λέξις «αἴλ», συνεζευγμένη κατάστασις τοῦ «ἄγιλ», εἶναι ἀρχιτεκτονικὸς ὅρος σημαίνων ἐν τοῖς χωρίοις Ἰεζ. μ' 48, μα' 3, προεξέχοντα στῦλον τοίχου, στῦλον θύρας. Εἶναι ὁ κοινῶς παρ' ἡμῖν «λαμπάς».

Ι. Γ.

Αἰλάθ. Παραθαλασσία πόλις τῆς Ἰδουμαίας, παρὰ τὴν Γασιὼν Γαβέρ. Ἐξ αὐτῆς διῆλθον οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς Αἰγύπτου (Δευτερ. β' 8), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπρόκειτο περὶ πολίχνης. Ἡ ἀκμή της συμπίπτει μὲ τοὺς χρόνους τοῦ Σολομῶντος, ὁπότε πλησίον της, εἰς τὴν Γασιὼν Γαβέρ, ἱδρύθη σπουδαῖος διαμετακομιστικὸς λιμὴν διὰ τὸ ἐμπόριον μὲ τὴν Ἀραβίαν (Γ' Βασ. θ' 26, Β' Παρ. η' 17, 18). Ἡ ἀκμὴ αὕτη, ὅμως, δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολύ. Ἡ ἐκεῖ ναυτικὴ βάσις ἐπανεῦρε τὴν κίνησίν της ἐπὶ βασιλέως Ἀζαρίου (769-738) (Δ' Βασ. ιδ' 22). Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάστημα ἡ πόλις εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἐδωμιτῶν. Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀκμήν, ἡ Αἰλὰθ περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἐγχωρίων φύλων καὶ φαίνεται ὅτι ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν ναυτεμπορικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε προηγουμένως. Πάντως ἡ περιοχὴ ἐξηκολούθησε νὰ παρουσιάζῃ τοιοῦτον ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν Σταυροφοριῶν.

Αἰλάμ, Αἰλαμμών. (Ο'). Αἱ ἀντίστοιχοι ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ λέξεις ἔχουν τρεῖς ἐννοίας: α) πρόναος, νάρθηξ (Γ' Βασ. στ' 3, ζ' 3 κ.λ.π., Β' Παραλ. γ' 4, Ἰεζ. η' 16), β) κατώφλιον (Ἰεζ. μ' 6), γ) προεξέχων στῦλος τοίχου, στῦλος θύρας (κοινῶς «λαμπάς») (Ἰεζ. μ' 10, 14, 16, 49, κ.λ.π.).

Ι. Γ.

Αἰλαμμώ(θ). (Ο΄).Ἡ ἑβραϊκὴ αὕτη λέξις εἶναι πληθυντικὸς τοῦ αἰλάμ.

Ι. Γ.

Αἰλείμ. Ἐκτεταμένη κοιλάς, πρὸ τοῦ Σινᾶ καὶ συνεχομένη πρὸς τὴν ἔρημον Σίν, ἔχουσα 12 πηγὰς ὑδάτων καὶ 70 φοινικόδενδρα. Εἰς αὐτὴν ἐστάθμευσαν οἱ Ἑβραῖοι, εὑρόντες ἀναψυχὴν κατὰ τὴν Ἔξοδον (Ἔξ. ιε΄ 27, Ἀριθ. λγ΄ 9).

Αἰλερανός. Aileranus. Ὁ ἐπιλεγόμενος Σοφός. Ὅσιος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο Ἰρλανδὸς καὶ ἔζησε τὸν Ζ΄ αἰῶνα. Εἶχεν ὡς κέντρον τῆς πνευματικῆς δράσεώς του τὴν μονὴν Clonard, εἰς Meath, ὅπου ἐλειτούργει σχολή, τῆς ὁποίας πιθανώτατα ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς (περὶ τὸ 650). Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται διάφορα ἔργα, ὡς τὸ θεωρούμενον συνήθως ὡς ἀνῆκον εἰς τὸν Ἀλκουῖνον ποίημα Kanon Evangeliorum, μία προσευχὴ καὶ τὸ συγγραμμάτιον Interpretatio mystica progenitorum Christi, ἐκδοθὲν ἔκ τινος χειρογράφου τοῦ ἁγ. Γάλλου. Ἡ ἔκδοσις συνεπληρώθη μὲ τὸ ἐλλεῖπον μέρος τοῦ ἔργου, εὑρεθὲν εἰς χειρόγραφον τῆς εἰς Βιέννην αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης (Charles Mac Donnel, εἰς Proceedings of the Royal Irish Academy VII, 1857-61, σ. 369 κ.ἑξ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 1146. EC, I, σ. 598.

Αἰλίας, Ἐπισκοπή. Αἰλία μετωνομάσθη ἡ Ἱερουσαλὴμ μετὰ τὸν β΄ ἰουδαϊκὸν πόλεμον (132-135 μ. Χ.) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ. Ἡ λέξις προέρχεται ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (Aelius). Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ταύτην διαμονὴ Ἰουδαίων ἀπηγορεύθη, ἐνῶ ἐπετράπη διαμονὴ χριστιανῶν ἐξ ἐθνῶν, μὲ ἴδιον ἐξ ἐθνῶν ἐπίσκοπον. Οὕτως ἀπαντᾷ εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν δύο ἐπαρχιῶν τῆς Παλαιστίνης ὑπ' ἀριθ. 1 ἐκ τῶν 29 ἐπισκοπῶν ἡ τῆς Αἰλίας λίαν ἐνωρίς. Ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη ἐξηκολούθει ὑφισταμένη καὶ βραδύτερον, ἀναγράφεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ νοταρίου Νείλου τοῦ Δοξαπατρῆ κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα ὡς εἰκοστὴ δευτέρα ἐπισκοπὴ ἐκ τῶν 25 ὅλων αὐτοκεφάλων ἐπισκοπῶν, τῶν ὑποκειμένων εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Ἱεροσολύμων.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

Αἰλρῆδος. Ailred. Μέγας Ἄγγλος θεολόγος καὶ συγγραφεὺς τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος καὶ ὅσιος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (Act. SS. Ἰανουαρίου, I, Ἀμβέρσα 1643, σ. 748-51). Βλαστὸς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας, διῆλθε τὰ νεανικά του ἔτη εἰς τὴν Σκωτίαν, ὁ βασιλεὺς τῆς ὁποίας Δαβὶδ τοῦ ἔτρεφε μεγάλην συμπάθειαν. Ὅτε ὅμως τοῦ ὑπεδείχθη νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος, προετίμησε τὸν μοναστικὸν βίον καὶ ἐνεκλείσθη εἰς περίφημόν τινα μονὴν τῆς περιοχῆς Yorkshire, ὅπου ἐπεδόθη εἰς μελέτας. Ἐτιμήθη μὲ ἀρκετὰς διακρίσεις εἰς τὸν μοναστικὸν κόσμον λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας του, ἀλλὰ δὲν ἠμέλησε νὰ ἐπιδείξῃ καὶ ἐξωησυχαστικὴν καρποφορίαν, ἀναπτύξας ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν εἰς τὴν βάρβαρον περιοχὴν τοῦ Galloway.

Τὰ διασωθέντα ἔργα του διαιροῦνται εἰς ἱστοριοβιογραφικὰ καὶ θεολογικοασκητικά.

Α΄ Ἱστοριοβιογραφικά: 1) Vita et miracula S. Eduardi regis et confessoris, ἀφιερωμένον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἑρρῖκον Β΄, εἰς δύο βιβλία. 2) De bello Standardi, ἀφήγησις τῆς μάχης τοῦ Cutton Moor (22 Αὐγ. 1138) μεταξὺ Σκώτων καὶ Ἄγγλων. 3) De genealogia regum Anglorum, περιλαμβάνον πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ σκωτικοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Malcolm. 4) De generositate... regis David, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ προηγουμένου. 5) De sanctimoniali de Watton. 6) Vita S. Niniani. 7) De fundatione monasteriorum S. Mariae Eborac. et de fontibus, ἀποκείμενον ἐν χειρογράφῳ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ κολλεγίου τῆς Christ-Church (Cambridge). 8) De sanctis Ecclesiae Haugustaldensis et eorum miraculis, ἐκδοθὲν ἀνωνύμως, ἀλλὰ προφανῶς προϊὸν τῆς γραφίδος τοῦ Αἰλρῆδου.

Β΄ Θεολογικοασκητικά: 1) Speculum charitatis, λαμπρὸν ἐγχειρίδιον εἰσαγωγῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν τελειότητα. 2) De spirituali amicitia, ὑπὸ διαλογικὴν μορφὴν χριστιανικὴ ἀνάπλασις τοῦ ἔργου τοῦ Κικέρωνος De amicitia. 3) Regula sive institutio inclusarum, πρὸς καθοδήγησιν τῆς μοναζούσης ἀδελφῆς τοῦ συγγραφέως. 4) De Jesu puero duodenni, μικρὰ ἀσκητικὴ πραγματεία, μὲ ἀφετηρίαν τὸ Λουκ. β΄ 42-52. 5) Sermones de oneribus, ὁμιλίαι εἰς τὰ κεφ. ιγ΄-ιστ΄ τοῦ Ἠσαΐου, περὶ τῶν ἀπαντώντων εἰς τὴν χριστιανικὴν τελείωσιν προσκομμάτων. 6) Sermones de tempore et de sanctis, πνευματικαὶ ὑποθῆκαι πρὸς συμμοναστάς. 7) Oratio pastoralis, ποιμαντικὸν ἐγχειρίδιον. 7) De natura animae, ἀνέκδοτος πραγματεία περὶ ψυχῆς, ὑπὸ μορφὴν διαλόγου, ἀποκειμένη εἰς τὴν Βοδλειανὴν βιβλιοθήκην τῆς Ὀξφόρδης.

Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἐκδοθέντων ἔργων τοῦ Αἰλρῆδου περιέχονται εἰς τὴν PL (195). Ὡς συγγραφεύς, γενικῶς, οὗτος διακρίνεται διὰ τὴν διαύγειαν καὶ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους. Ὡς ἀσκητικὸς συγγραφεύς, εἶναι βαθύτατα ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου καὶ τὰς Ἐξομολογήσεις τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, 1165-7. EC, I, σ. 355-6. LTK, _ σ. 367-8.

Αἰλών. Πόλις τῶν Ἀμορραίων, κειμένη βορείως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἰόππην, μεταξὺ τῶν περιοχῶν τῶν φυλῶν Ἰούδα, Βενιαμὶν καὶ Δὰν (Ἰησ. Ν. κα΄ 24, Β΄ Παραλ. κη΄ 18) καὶ ἀποκαλουμένη Ἀγιαλούνα ἢ Γιαλούνα εἰς τὰ γράμματα τῆς Τὲλ-ἐλ-Ἀμάρνα. Ἡ φάραγξ τῆς Αἰλών, παρὰ τὴν ὁποίαν, κατόπιν ἐπικλήσεως τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐγένετο τὸ γνωστὸν θαῦμα τῆς στάσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης (Ἰησ. Ν. ι΄ 12, 13), διῆκεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὴν Μεσόγειον, διερχομένη διὰ τῶν λόφων τῆς Σεφηλὰ καὶ παρακάμπτουσα τὴν Λύδδαν. Ταυτίζεται πρὸς τὸ σημερινὸν χωρίον Γιαλό, 4 χλμ. δυτικῶς τῆς Ἐμμαοὺς-Νικοπόλεως.

Αἷμα. (Π. Διαθήκη). Τὸ αἷμα, ὡς γενικῶς παρατηρεῖται εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς (L. Lévy-Brühl, Le surnaturel et la nature dans la mentalité primitive, Paris 1931, σ. 323-433), ἐθεωρεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν περιέχον τὴν ζωὴν ἢ «ψυχὴν» συστατικὸν τοῦ σώματος. Οὕτως, ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ὁρίζει, ὅτι «ἡ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστιν» (Λευϊτ. ιζ΄ 11, 14). Διὰ τοῦτο ἀπηγορεύετο ἀπολύτως νὰ τρώγωνται αἱ σάρκες τῶν ζώων, χωρὶς προηγουμένως νὰ χυθῇ ὅλον τὸ αἷμα. Ἤδη ὁ Νῶε λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐντολήν: «Πλὴν κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε· καὶ γὰρ τὸ ὑμέτερον αἷμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων ἐκζητήσω αὐτό» (Γέν. θ΄ 4, 5). Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ Λευϊτικὸν (ιζ΄ 10): «Ὃς ἂν φάγῃ πᾶν αἷμα, καὶ ἐπιστήσω τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἔσθουσαν τὸ αἷμα καὶ ἀπολῶ αὐτὴν ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς». Ὡσαύτως εἰς τὸ Λευϊτικὸν (ιζ΄ 13) ὁρίζεται, ὅτι τὸ κατὰ τὸ κυνήγιον χεόμενον αἷμα ἐκ τῶν θηραμάτων πρέπει νὰ καλύπτεται διὰ χώματος. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Α΄ Βασιλειῶν ἀναγιγνώσκομεν, ὅτι μετὰ τὴν ὁλοήμερον μάχην κατὰ τῶν ἀλλοφύλων εἰς Μαχμάς, ὁ λαὸς ἔφαγε μετὰ τοῦ αἵματος κρέας ἐκ τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα περιῆλθον εἰς χεῖράς του ἐκ τῶν ἐχθρῶν, πρᾶγμα ὅπερ ἀνηγγέλθη εἰς τὸν βασιλέα Σαοὺλ ὡς μεγάλη ἁμαρτία (ιδ΄ 33). Ἡ χύσις τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, ἤτοι ὁ φόνος, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τῶν πρώτων σελίδων τῆς Π. Διαθήκης ὡς μέγιστον ἁμάρτημα. Τὸ χυθὲν αἷμα τοῦ Ἄβελ βοᾷ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκ τῆς γῆς (Γέν. δ΄ 10) καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπάγεται τὴν ἐπὶ τὸν φονέα ἀρὰν (11 κ. ἑξ.). Βραδύτερον, ἐπὶ Νῶε, ὁ Θεὸς ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ φόνου, λέγων: «Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον» (Γέν. θ΄ 6). Ὑπὸ δὲ τὴν σχετικὴν πρὸς τὸν φόνον ἐντολὴν τοῦ Δεκαλόγου καὶ πέραν, πολλαχοῦ τῆς Π. Διαθήκης διατυποῦται ἡ θεία ἀπαγόρευσις τῆς ἀνθρωπίνης αἱματοχυσίας. Ἐννοεῖται, ὅμως, ὅτι ἡ ρητὴ αὕτη ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ἀμαυροῦται εἰς πολλὰς περιπτώσεις, εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ περιουσίου λαοῦ, καὶ οἱονεὶ ὑφίσταται ἔκλειψιν, ἰδίως εἰς τὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους, τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ἐκχέεται ἄνευ τύψεων, ὄχι μόνον κατὰ ἀμυντικούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἐπιθετικοὺς πολέμους.

Τὸ αἷμα τῶν ζώων προσεφέρετο ὡς θυσία πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὴ ὑπὸ ἔννοιαν ἐξιλαστήριον. Οὕτως, αὐτὸς ὁ Θεὸς πληροφορεῖ τὸν λαόν του, ὅτι τοῦτο γίνεται κατόπιν ἰδικῆς του θελήσεως: «Καὶ ἐγὼ δέδωκα αὐτὸ ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἀντὶ ψυχῆς ἐξιλάσεται» (Λευϊτ. ιζ΄ 11). Ἐπὶ τῶν προσφερομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ πρὸς θυσίαν σφαγίων, τὸ Λευϊτικὸν ὁρίζει σχετικῶς πρὸς τὸ αἷμα των: «Καὶ προσχεεῖ ὁ ἱερεὺς τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κύκλῳ ἀπ-

έναντι Κυρίου παρὰ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου» (ιζ' 6). Ὅτε συνεστήθη ὁ ναός, τὸ αἷμα τοῦτο δι' ὀχετοῦ κατέληγεν εἰς τὸν χείμαρρον τῶν Κέδρων. Ἐκ τοῦ μόσχου «τοῦ περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ», κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐξιλασμοῦ, ὁ ἀρχιερεὺς ἔρραινε «τῷ δακτύλῳ ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον κατ' ἀνατολάς», ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ «τὸν χίμαρον, τὸν περὶ ἁμαρτίας, τὸν περὶ τοῦ λαοῦ» (Λευϊτ. ιστ' 14, 15). Ἡ ἔκχυσις, λοιπόν, αἵματος, ἀλλὰ μόνον ὡρισμένων ζώων, ἐπετρέπετο ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς χώρους λατρείας καὶ ἦτο προτύπωσις τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ αἷμα τοῦ ὁποίου θὰ εἶχε τὴν διπλῆν δύναμιν, ἡ ὁποία ὑποδηλοῦται εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ἤτοι τὴν ἐξιλαστικὴν καὶ τὴν ἀποτρεπτικὴν κακοῦ (διὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν πρβλ. Ἔξ. ιβ' 7, 13, 22).

(Κ. Διαθήκη). Ὑπὸ τὴν περίφρασιν «σὰρξ καὶ αἷμα» ἢ ἁπλῶς ὑπὸ τὸ «αἵματα», ἡ Κ. Διαθήκη νοεῖ τὸν σαρκικόν, ἤτοι τὸν μὴ ἀναγεννηθέντα διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἄνθρωπον (Ματθ. ιστ' 17, Ἰω. α' 13, Πράξ. ιζ' 26, Α' Κορ. ιε' 50, Γαλάτ. α' 16, Ἐφεσ. στ' 12, Ἑβρ. β' 14).

Διὰ τῆς λέξεως «αἷμα» δηλοῦται ἐπίσης ὁ φόνος, ὅπως καὶ εἰς τὴν Π. Διαθήκην (Ματθ. κγ' 30, 35, κζ' 4, 6, 8, 24, 25, Λουκ. ια' 50, 51, ιγ' 1, Πράξ. α' 19, ε' 28, κβ' 20, Ρωμ. γ' 15 [ἐκ τῆς Π. Διαθήκης], Ἑβρ. ιβ' 4, Ἀποκ. στ' 10, ιστ' 6, ιζ' 6, ιη' 24, ιθ' 2, 13).

Ὡσαύτως ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς Πράξεις προκειμένου περὶ τῶν ζώων, τῶν ὁποίων ἀπηγόρευσε τὴν βρῶσιν ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ ἀποστράγγισις τοῦ αἵματός των. Τὴν ἰδίαν ἀπαγόρευσιν ἐξήνεγκεν ἡ ἀποστολικὴ σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων κατόπιν προτάσεως τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, ὅστις εἶπεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε «παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι... καὶ τοῦ πνικτοῦ καὶ τοῦ αἵματος» (Πράξ. ιε' 19 - 20, 29. Πρβλ. καὶ κα' 25). Ὡς γνωστόν, τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἀνενέωσε καὶ ἡ Πενθέκτη (ΞΖ' Κανών).

Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, ἀπαντῶμεν παρομοιώσεις καὶ εἰκόνας, ἔνθα τὸ αἷμα. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῆς ἕκτης σφραγῖδος ὑπὸ τοῦ Ἀρνίου, «ἡ σελήνη ὅλη ἐγένετο ὡς αἷμα» (στ' 12. Πρβλ. καὶ Ἰωὴλ β' 10). Μετὰ τὸ σάλπισμα τοῦ πρώτου ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων, «ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμειγμένα ἐν αἵματι» (η' 7. Πρβλ. καὶ Ἔξ. ζ' 19 κ. ἑξ., θ' 24). Μετὰ τὸ σάλπισμα τοῦ δευτέρου ἀγγέλου, «ἐγένετο τὸ τρίτον τῆς θαλάσσης αἷμα» (η' 8. Πρβλ. καὶ Ἔξ. ζ' 17). Οἱ δύο μάρτυρες τοῦ Θεοῦ ἔχουν ἐξουσίαν «ἐπὶ τῶν ὑδάτων στρέφειν αὐτὰ εἰς αἷμα» (ια' 3 - 6. Πρβλ. καὶ Ἔξ. ζ' 19 κ. ἑξ., η' 2 κ. ἑξ.). Κατὰ τὴν κρίσιν, «ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων ἀπὸ σταδίων χιλίων ἑξακοσίων» (ιδ' 20). Ἐνταῦθα πρόκειται ἡ κυριολεκτικῶς περὶ αἵματος ἢ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν. Μετὰ τὴν ἔκχυσιν τῆς φιάλης τοῦ δευτέρου ἀγγέλου εἰς τὴν θάλασσαν, «ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ» (ιστ' 3. Πρβλ. καὶ Ἔξ. ζ' 17 - 21). Ἐνταῦθα ἢ ἡ θάλασσα μετεβλήθη εἰς αἷμα ἢ ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὴν αἷμα. Μετὰ τὴν ἔκχυσιν τῆς φιάλης τοῦ τρίτου ἀγγέλου εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, «ἐγένετο αἷμα» (ιστ' 4. Πρβλ. καὶ Ἔξ. ζ' 17 κ. ἑξ.). Κατόπιν τούτου, ὁ ἄγγελος τῶν ὑδάτων εἶπε πρὸς τὸν Θεόν: «Δίκαιος εἶ...ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προφητῶν ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πιεῖν» (ιστ' 5, 6). Ἡ μυστηριώδης γυνή, ἡ ὁποία ἴσως εἶναι ἡ Ρώμη, ὁρᾶται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως «μεθύουσα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ» (ιζ' 6. Πρβλ. καὶ Ναοὺμ γ' 1, Ἡσ. λδ' 5, 7). Εἰς αὐτὴν ἐπίσης βλέπει ὁ Ἰωάννης «αἵματα προφητῶν καὶ ἁγίων καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμένων ἐπὶ τῆς γῆς» (ιη' 24). Τέλος, ὁ Κύριος ἐμφανίζεται «περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον ἐν αἵματι» (ιθ' 13). Τὸ αἷμα τοῦτο εἶναι ἢ τῶν ἐχθρῶν του ἢ, πιθανώτερον, τὸ ἰδικόν του.

Ἡ σπουδαιοτέρα, ὅμως, σημασία, τὴν ὁποίαν προσλαμβάνει ἡ λέξις «αἷμα» εἰς τὴν Κ. Διαθήκην, εἶναι ἡ ἀφορῶσα εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ αἷμα τοῦτο ἐχύθη διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ἐξ αὐτοῦ μετάληψις εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἰδιαιτέρως εἰς τὸ θ' κεφάλαιον τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀπείρου διαφορᾶς καὶ ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν αἱματηρῶν θυσιῶν τῆς Π. Διαθήκης, αἱ ὁποῖαι δὲν ἠδύναντο «κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα» (9), καὶ τοῦ ἐκχυθέντος αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ «καθαρίζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν» (14). Ὁ Χριστὸς προσήνεγκε τὴν μόνην ἀληθῶς σωτήριον θυσίαν ὡς ἀρχιερεύς. Ἡ θυσία αὕτη δὲν ἐγένετο «δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων» (12). Τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ζώων ἡγίαζε μόνον «πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα» (13), ἐνῷ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρίζει καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, ἀπαλλάσσει τῆς ἐνοχῆς καὶ ἀπολυτρώνει. Κατὰ τὰ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο διαλαμβανόμενα, ἐπειδὴ πᾶσα διαθήκη προϋποθέτει θάνατον, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡ πρώτη (δηλαδὴ ἡ Π. Διαθήκη) «χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται» (18). Διὸ καὶ εἰς τὴν διαθήκην ἐκείνην, «σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις» (22). Ἀλλὰ ἐνῷ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως τῆς πρώτης διαθήκης ἐγίνετο εἴσοδος εἰς τὰ ἅγια κατ' ἔτος καὶ προσεφέρετο αἱματηρὰ θυσία ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ Χριστὸς ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς ὡς ἀρχιερεὺς τῆς Κ. Διαθήκης προσήνεγκε τὸ ἰδικόν του τίμιον αἷμα (25 - 28), εἰσελθὼν εἰς τὰ ἀχειροποίητα Ἅγια, ἤτοι εἰς τὰ ἐπουράνια (24), ὡς τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

Ὁ Κύριος, συστήσας ὁ ἴδιος τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὥρισεν ὅτι εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο καλούμεθα νὰ μεταλαμβάνωμεν τοῦ τιμίου του αἵματος ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ οἴνου (Ματθ. κστ' 28, Μάρκ. ιδ' 24, Λουκ. κβ' 20, Ἰω. στ' 53 - 55, Α' Κορ. ι' 16). Τὸ αἷμα τοῦτο εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δηλωτικὸν τῆς Κ. Διαθήκης (Ματθ. κστ' 28, Μάρκ. ιδ' 24, Λουκ. κβ' 20, Α' Κορ. ια' 25, Ἑβρ. ιγ' 20). Δίδεται εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν (Ματθ. κστ' 28, Ρωμ. γ' 25, Ἐφεσ. α' 7). Ἐκχέεται περὶ πολλῶν (Ματθ. κστ' 28, Μάρκ. ιδ' 24), ὑπὲρ ἡμῶν (Λουκ. κβ' 20), ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας (Πράξ. κ' 28). Δι' αὐτοῦ ἀποκτῶμεν τὴν αἰώνιον, τὴν ἀληθινὴν ζωὴν (Ἰω. στ' 53, 54). Εἶναι ἐχέγγυον τῆς ἀναστάσεως (Ἰω. στ' 54). Ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς δικαιώσεως ἡμῶν (Ρωμ. ε' 9). Ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων αὐτοῦ εἶναι ἔνοχος (Α' Κορ. ια' 27 - 30). Μὲ τὴν κοινωνίαν του, διακηρύσσομεν τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἕως τῆς δευτέρας παρουσίας (Α' Κορ. ια' 26). Μὲ τὸ αἷμα τοῦτο ἐγένετο ἡ εἰρηνοποίησις μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου (Κολασ. α' 20), ἐρχόμεθα πλησίον τοῦ Θεοῦ (Ἐφεσ. β' 13), εὑρίσκομεν τὴν ἀπολύτρωσιν (Ἐφεσ. α' 7, Α' Πέτρ. α' 18, 19, Ἀποκ. ε' 9), πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκαταλλαγὴ ἡμῶν (Κολασ. α' 20). Διὰ τοῦ αἵματός του, ἐλυτρώθη καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος (Ἑβρ. θ' 12), ὄχι βεβαίως ὡς ἔχων ἁμαρτίαν τινά, ἀλλὰ διὰ τῆς θεώσεως τοῦ προσλήμματος, ἤτοι τῆς σαρκὸς ἡμῶν. Τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι καθαρτήριον συνειδήσεως (Ἑβρ. θ' 14, Α' Ἰω. α' 7, Ἀποκ. α' 5). Μὲ τὸ αἷμα τοῦτο ἔχομεν παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Ἁγίων, ἤτοι χάρις εἰς αὐτὸ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Ἑβρ. ι' 19). Τὸ μαρτύριον εἶναι πλύσις εἰς τὸ αἷμα τοῦτο (Ἀποκ. ζ' 14).

(Λαογραφία). Ἡ πρώτη γνωστότερη λαογραφικὴ χρησιμοποίησις τῆς λέξεως «αἷμα» σὲ κείμενο φιλολογικὸ εἶναι αὐτὴ ποὺ διαβάζουμε στὴ Βίβλο, ὕστερα ἀπὸ τὸν φόνο τοῦ Ἄβελ: «Καὶ εἶπε Κύριος [πρὸς Κάϊν]· τί πεποίηκας; Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με ἐκ τῆς γῆς» (Γέν. δ' 10). Ἀπὸ τότε, ἡ δοξασία γιὰ τὴ «φωνὴ τοῦ αἵματος», ποὺ ζητεῖ ἐκδίκησι καὶ ὁδηγεῖ στὴ λαϊκὴ ἀντιδικία καὶ στὴ βεντέτα ἢ στὴν ἄμεση τιμωρία ἀπὸ τὸν Θεό, κυκλοφορεῖ εὐρύτατα σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ σώζεται ὡς σήμερα στὶς ἑλληνικὲς παροιμίες: "Τὸ αἷμα φωνάζει», «Τὸ ἀδικοχυμένο αἷμα δικιοσκοτώνει», «Τὸ αἷμα παίρνεται πίσω», «Παίρνω τὸ αἷμα μου πίσω».

Τὸ ἀνθρώπινο αἷμα εἶναι πολύτιμο γενικά, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς ζωῆς, κι' ὅπου χυθῇ ἀφήνει βαρὺ τὸ ἴχνος τῆς ἀπωλείας της. Φωνάζει ἐκεῖ, γιατὶ πρέπει πάντα νὰ μαρτυρῇ τὸ ἀδίκημα ἢ νὰ κλαίῃ τὸν θάνατο. Ὁ λαὸς φοβᾶται νὰ περάσῃ τὴ νύχτα ἢ τὰ μεσημέρια ἀπὸ τόπους, ὅπου ἔγινε φόνος, γιατὶ μένουν στοιχειωμένοι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξι ἢ τὶς ὑπάρξεις ποὺ χάθηκαν. Στήνει ἐκεῖ μικρὲς στῆλες καὶ χαράζει σταυρούς, γιὰ ἐξίλεωσι ἢ γιὰ νὰ διώχνουν τὰ δαιμονικά. Ὑπάρχουν τοποθεσίες, ὅπου καὶ δένδρα στοιχειωμένα ἐφύτρωσαν πάνω ἀπὸ τὸ χυμένο αἷμα. Κοντὰ στὴ Λάρισα, στὸν δρόμο πρὸς τὴν Ἁγιά, τρία δένδρα στὴν Πλασιά, τὰ λένε «τὰ τρία ἀδέρφια». Φύτρωσαν, λέει, ἀπὸ τὸ αἷμα τριῶν ἀδελφῶν, ποὺ τοὺς σκότωσαν οἱ λησταὶ (Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμεικτα, Β', σ. 45. Βλ. καὶ Παραδόσεις

Β', σ. 643 - 645). Τὸ αἷμα, κατὰ παλαιότατες ἀντιλήψεις (ὁμηρικές, κλασσικές, βιβλικές), εἶναι ἕδρα καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς, γι' αὐτὸ συνεχίζει τὴ ζωή του, μέσα στὶς διάφορες δοξασιακὲς ἐκδηλώσεις. Στὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς στηρίζονται καὶ οἱ πρωτόγονες ἐνέργειες τῆς ἀνθρωποθυσίας πάνω στοὺς τάφους, ποὺ τὶς βρίσκουμε ἐπίσης στὸν Ὅμηρο καὶ στὰ ρωμαϊκὰ χρόνια. Ἠπιώτερες μορφές τους εἶναι ἡ θυσία ζώου πάνω ἀπὸ τὸν τάφο, ποὺ τὸ αἷμα του πρέπει νὰ εἰσχωρήσῃ στὴ γῆ καὶ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν νεκρό (Βλ. γενικώτερα ἐθνολογικὰ στὸ βιβλίο τοῦ Π. Λεκατσᾶ, Ἡ ψυχή, Ἀθῆναι 1957 - 58).

Στὰ νεολληνικὰ ἔθιμα, τὴ μόνη περίπτωσι ἐνδυναμωτικοῦ αἵματος σφαγίου, ποὺ ἀφορᾶ τὴν ὑγεία τῶν ζωντανῶν, τὴ βρίσκουμε στὸ ἔθιμο τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ὅταν οἱ νοικοκυρὲς παίρνουν ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ σφαζομένου ἀρνιοῦ καὶ σχηματίζουν τρεῖς σταυροὺς στὴν πόρτα τους ἢ κάποτε βάφουν ἐλαφρὰ τὸ μέτωπο τῶν παιδιῶν (Ἑπτάνησος). Ὅσο κι' ἂν ἡ ἐνέργεια αὐτὴ θυμίζει τὸ βιβλικὸ Πάσχα τῶν Ἑβραίων (Ἔξ. ιβ' 21 - 22), τὸ λαογραφικὸ νόημά της εἶναι σήμερα μιὰ ἀνακαίνισις τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ, ἕνα διώξιμο ἔστω τῶν κακῶν πνευμάτων, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ζωντανοῦ αἵματος τοῦ ἱεροῦ σφαγίου τῆς Ἀναστάσεως.

Ἡ ἀντίληψις γιὰ τὴ «ζῶσα» καὶ σχεδὸν ἔμψυχη οὐσία τοῦ αἵματος φαίνεται στὶς λαϊκὲς δοξασίες κι' ἀπὸ ἄλλα περιστατικά. Εἶναι γνωστὲς οἱ παραδόσεις γιὰ τοὺς βρυκόλακες, ποὺ ὅταν γυρίζουν στὴ γῆ, ψάχνουν νὰ βροῦν ὠμὰ κρέατα καὶ σκώτια, καὶ τρῶνε ἀνθρώπους γιὰ νὰ στερεώσουν τὴ νεκρή τους ὑπόστασι (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 574, 585 - 587, 593, 596, κ.λ.π.). Ἀνθρώπους ἐπίσης τρῶνε ἢ τοὺς «ρουφᾶνε τὸ αἷμα» καὶ ἄλλα ξωτικὰ (Λάμιες, Ἀνασκελάδες κ.λ.π.), ποὺ εἶναι ὄντα νεκρὰ καὶ χρειάζονται αἷμα (Βλ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 497-8). Ἡ ἐνέργεια τῆς ἀδελφοποιΐας (βλ. λέξι), ποὺ ἐκτελεῖται μὲ ἀμοιβαία μετάγγισι αἵματος τῶν ἀδελφοποιτῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τεχνητὴ ἐπιδίωξι τῆς ὁμαίμου ἀδελφωσύνης, ἔχει καὶ τὴν ἔννοια τῆς ἐναλλαγῆς τῶν δύο αἱμάτων, ποὺ εἶναι ἐναλλαγὴ τῶν δύο ὑπάρξεων.

Τὸ αἷμα τοῦ γένους εἶναι ἐπίσης σεβαστὸ καὶ θεωρεῖται κρῖκος ἑνωτικὸς μέσα στοὺς αἰῶνες καὶ στὴν παράδοσι, κρῖκος ἐθνικὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὸ «ὅμαιμον» τῆς οἰκογένειας, τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς μεγάλης πατρίδος. Ὁ λαὸς χρησιμοποιεῖ καὶ γιὰ τὶς τρεῖς αὐτὲς κλίμακες, ἀναλόγως πρὸς τὴν περίστασι, τὶς παροιμίες: «Τὸ αἷμα νερὸ δὲν γίνεται», «Τὸ αἷμα τραβάει» κ.ἄ.

Τὸ χυμένο ὅμως αἷμα τὸ ἀποστρέφεται ὁ λαὸς καὶ οἱ πόλεμοι τρομάζουν τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ προμηνύματα τῶν θεομηνιῶν, ποὺ ἐκδηλώνονται, κατὰ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψι, μὲ «βροχὴ αἵματος» (Φ. Κουκουλέ, Βυζ. βίος καὶ πολιτισμός, Γ', σ. 159), καθὼς ἐπίσης κι' οἱ προφητεῖες τῶν νεωτέρων ὁραματιστῶν (τῶν Ἀγαθαγγέλου, Παπουλάκου, Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ, κ.λ.π.), ὅτι «θὰ γίνῃ πόλεμος, ποὺ θὰ πνιγῇ (θὰ κολυμπήσῃ) τὸ μοσχάρι στὸ αἷμα». (Νὰ μὴν ξεχνοῦμε τὴν παρόμοια φράσι τῆς Ἀποκαλύψεως: «Καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ, ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων» (ιδ' 20).

Ὅλο αὐτὰ τρομάζουν τὸν λαό, ποὺ παρ' ὅλες τὶς ἐπιταγὲς τῆς ἐκδικήσεως τοῦ «βοῶντος» αἵματος, προτιμᾶ τὴ χριστιανικὴ ἀνεξικακία καὶ λέγει κάποτε: «Τὸ αἷμα μὲ αἷμα δὲν πλένεται· μὲ νερὸ ξεπλένεται» (Λουκοπούλου - Λουκάτου, Παροιμίες τῶν Φαράσων, Ἀθῆναι 1951, σ. 3, ἀρ. 16).

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Αἱματηρὸν ἔδεσμα. Ἡ βρῶσις οἱασδήποτε σαρκὸς ζώου μετὰ τοῦ αἵματος ἐθεωρήθη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μωϋσέως ὡς πρᾶξις βδελυρὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Π. Διαθήκης, τὸ αἷμα ἀποτελεῖ τὸν φορέα τῆς ζωῆς, τῆς ὁποίας κυρίαρχος εἶναι μόνον ὁ Θεός. Κατὰ ταῦτα ὁ φόνος, δηλαδὴ ἡ ἔκχυσις ἀνθρωπίνου αἵματος, ἀποτελεῖ βδελυρὸν καὶ θανάσιμον ἁμάρτημα. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ βρῶσις οἱασδήποτε σαρκὸς ζώου μετὰ τοῦ αἵματος ἀντίκειται εἰς τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ. «Κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε» (Γέν. θ' 4). «...Τὸ αἷμα οὐ φάγεσθε, ἐπὶ τὴν γῆν ἐκχεεῖτε αὐτὸ ὡς ὕδωρ» (Δευτερ. ιβ' 16). «Προσέχετε ἰσχυρῶς τοῦ μὴ φαγεῖν αἷμα» (Δευτερ. ιβ' 25. Πρβλ. Βασ. Α' ιδ' 32 - 35. Βλ. A. Richardson, A Theological Wordbook of the Bible, London 1950, σ. 34 - 35).

Εἶναι γεγονός, ὅτι αἱ ἀντιλήψεις αὗται περὶ τῆς ὑπερφυσικῆς ἰδιότητος τοῦ αἵματος ἐπεκράτουν καὶ εἰς τὰς ἄλλας θρησκείας καὶ εἰς αὐτὰς τῶν πρωτογόνων. Τὸ αἷμα ἀποτελεῖ καὶ δι' αὐτὰς τὴν μυστηριώδη καὶ ὑπερφυσικὴν πραγματικότητα, ἡ ὁποία εἶναι φορεὺς μαγικῶν καὶ ἐξωκοσμικῶν ἰδιοτήτων. Τοῦτο ἀσφαλῶς εἶναι κατὰ πάντα εὐεξήγητον ἐκ λόγων ψυχολογικῶν καὶ πραγματικῶν. Ἀνεξαρτήτως ὅλων αὐτῶν, αἱ ἀντιλήψεις τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς Κ. Διαθήκης ὡς πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς βρώσεως αἱματηρᾶς σαρκὸς δὲν ἔχουν καμμίαν ὁμοιότητα πρὸς τὰς μαγικὰς ἀντιλήψεις ἄλλων λαῶν. Αἱ ὡς ἄνω ἀντιλήψεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ συνυφαίνονται ἀρρήκτως πρὸς τὰς μονοθεϊστικὰς ἰδέας αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα, δὲν ὑφίσταται καμμία βάσις συγκρίσεως, ἐφ' ὅσον αἱ ἀνωτέρω ἀντιλήψεις ἐνδύονται μὲ τὴν οὐσίαν ἀντιλήψεων ριζικῶς διαφόρων πρὸς τὰς σχετικὰς δοξασίας ἄλλων λαῶν.

Αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἀνεκινήθησαν κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν μετέπειτα ἐποχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐνεστερνίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν διαμάχην διὰ τὸ ζήτημα τῶν ὅρων τῆς εἰσδοχῆς τῶν ἐθνικῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινότητα, ἐλήφθη ἀπόφασις, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐθνικοὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀπέχουν τῶν «εἰδωλοθύτων», «πνικτοῦ», «πορνείας» καὶ «αἵματος» (Πράξ. ιε' 20 - 29, κα' 25). Κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἀπερρίπτετο πᾶσα ἄλλη ὑποχρέωσις τηρήσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Νόμου ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἦσαν ὅμως οὗτοι ὑποχρεωμένοι νὰ συμμορφωθοῦν κατὰ πάντα πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ περὶ αἱματηροῦ ἐδέσματος.

Εἶναι ἀληθὲς κατὰ πάντα, ὅτι ὁ Παῦλος εἰς πολλὰς ἐπιστολὰς θεωρεῖ σφαλερὰν τὴν διάκρισιν ἀπηγορευμένων καὶ ἐπιτρεπομένων τροφῶν· φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπιτρέπῃ καὶ τὴν βρῶσιν «ἱεροθύτου», ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν θὰ γίνῃ αἰτία σκανδαλισμοῦ τῶν συνειδήσεων. (Α' Κορ. ι' 23 - 29, Ρωμ. ιδ' 14 - 20, Α' Κορ. η' 8, Κολασ. β' 21 - 22, Α' Τιμ. δ' 3, Ἑβρ. θ' 10). Εἶναι φανερὸν ὅμως, ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς διατάξεις περὶ αἱματηροῦ ἐδέσματος. Θίγει τὸ ζήτημα τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Νόμου. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ προέχει ἐν προκειμένῳ, εἶναι τὸ σωτηριολογικὸν θέμα καὶ ὄχι τὸ ζήτημα κανόνων καὶ ἐθίμων.

Τὸ ὡς ἄνω ζήτημα περὶ τῆς βρώσεως αἵματος ζώου ἀπετέλεσε πάντοτε ἀντικείμενον συζητήσεων κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Τερτυλλιανὸς καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἐν τῇ Δύσει συσχετίζουν τὰς διατάξεις τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου μὲ τὴν ἐντολὴν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ φόνου. Οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς διαβλέπουν σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις τοῦ Μωϋσέως περὶ αἱματηροῦ ἐδέσματος. Ὁ 67ος κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου (691) θεσπίζει τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς βρώσεως αἱματηρᾶς σαρκὸς ζώου. «Ἡ θεία ἡμῖν Γραφὴ ἐνετείλατο ἀπέχεσθαι αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας... εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν αἷμα ζώου ἐσθίειν ἐπιχειρήσοι οἱῳδήτινι τρόπῳ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω» (Πρβλ. καὶ καν. Ἀποστ. 63, Γάγγρ. 2. Βλ. C. Hefele, Histoire des Conciles, III, μέρος 1, γαλλ. μετάφρ, σ. 571). Ἡ ἐν λόγῳ σύνοδος κατεδίκασε πλεῖστα ὅσα ἔθιμα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐθίμου τῆς βρώσεως αἵματος ζώου καὶ πνικτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ πάπας Σέργιος Α' ἐθεώρησε τοὺς κανόνας τούτους ὡς μίαν νέαν αἰχμὴν κατὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἀπέρριψεν. Ἡ ἔρις δυστυχῶς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο συνεχίσθη καὶ μετὰ ταῦτα. Εἰς τὰς ἐγκυκλίους τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδων (1722, 1727 καὶ 1838) μεταξὺ τῶν ἄλλων συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ καταδίκη τῆς παπικῆς ταύτης καινοτομίας, δηλαδὴ τῆς βρώσεως αἵματος ζώου καὶ πνικτοῦ (Βλ. Ι. Ν. Καρμίρη, Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Β', Ἀθῆναι 1953, σ. 856, 868, 867).

ΝΙΚΟΛ. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

Αἵματος, βάπτισμα. Οὕτω καλεῖται τὸ μαρτύριον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ Κυριακὸν λόγιον Ματθ. κ' 22, 23, (πρβλ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ΛΘ' 17), θεωρούμενον διὰ τοὺς μὴ προλαβόντας νὰ βαπτισθοῦν τὸ σύνηθες βάπτισμα μάρτυρας ὡς ἀνώτερον τούτου καὶ πάντως ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸ ἐξασφαλίζον τὴν σωτηρίαν. Ἀναγινώσκομεν σχετικῶς εἰς τὰς Διαταγὰς τῶν Ἀποστόλων (Ε' VI): «Ὁ δὲ ἀξιωθεὶς μαρτυρίου χαιρέτω τὴν Κυρίῳ χαράν, ὡς τηλικούτου ἐπιτυχὼν στεφάνου καὶ δι' ὁμολογίας ποιούμενος

τὴν ἔξοδον τοῦ βίου. Καὶ ἐὰν κατηχούμενος ᾖ, ἄλυπος ἀπίτω· τὸ γὰρ πάθος τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ ἔσται αὐτῷ γνησιώτερον βάπτισμα, ὅτι αὐτὸς μὲν πείρᾳ συναποθνήσκει τῷ Κυρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ τύπῳ». Ἐπίσης ὁ Τερτυλλιανὸς γράφει (De Baptismo, 16): «Est nobis secundum lavacrum, sanguinis scilicet...». Ὁ δὲ Κυπριανὸς τὸ ὀνομάζει «ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον τῶν βαπτισμάτων» (Ἐπιστολὴ 73,22).

Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν πρώτων αἰώνων, ἐμαρτύρουν μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἁπλοῖ κατηχούμενοι ἢ ἀκόμη καὶ ἐθνικοί, οἱ ὁποῖοι μετεστρέφοντο αἰφνιδίως εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν, βλέποντες τὸ παράδειγμα τῶν χριστιανῶν μαρτύρων. Δι' ὅλους αὐτούς, λοιπόν, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, ἐπεκράτει ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ βάπτισμά των εἰς τὸ ἴδιον αἷμα ἀντικαθίστα πράγματι τὸ μυστήριον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. ΘΧΕ, Α', σ. 643, ἐν λ. αἷμα μαρτύρων.

Αἵματος, ἐκδίκησις. Τὸ αἷμα, θεωρούμενον ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ὡς τὸ βασικὸν κοινὸν ἰδίωμα τῶν μελῶν τῆς φυλῆς, ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶχον τὴν συνείδησιν, ὅτι κατάγονται ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γενάρχου, ἐπιβάλλει τὴν ἐκδίκησιν εἰς τὰ μέλη τῆς φυλῆς, ὅταν χυθῇ διὰ τοῦ φόνου ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἀντικατοπτρίζεται δὲ ἐναργέστατα εἰς τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον.

Ἂν ὁ φονεὺς ἀνήκῃ εἰς τὴν φυλήν, ἡ ἐκδίκησις τοῦ αἵματος τὸν ἀφορᾷ βεβαίως, ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν πρόκειται περὶ ἀλλοφύλου. Φονεύεται πρὸς τιμωρίαν καὶ ἱκανοποίησιν τοῦ συλλογικοῦ αἰσθήματος, ἀλλὰ διὰ τρόπων, μὲ τοὺς ὁποίους ἀποφεύγεται ἡ χύσις τοῦ αἵματος. Ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν, ὅμως, δὲν εἶναι ἡ μόνη διέξοδος. Εἶναι δυνατὸν ὁ φονεὺς νὰ τεθῇ ὑπὸ κατάραν καὶ νὰ ἀποκοπῇ ἐκ τοῦ συνόλου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπενθυμίζει ἡ περὶ Κάϊν διήγησις τῆς Γενέσεως. Ὁ πρῶτος ἀδελφοκτόνος ἀκούει τὸν Θεὸν νὰ τοῦ λέγῃ: «Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με ἐκ τῆς γῆς. Καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου». Πληροφορεῖται δέ, ὅτι, ἐξοριζόμενος, δὲν ἐπρόκειτο νὰ φονευθῇ ὑπ' οὐδενός. «Καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν εὑρίσκοντα αὐτόν» (δ' 9-16).

Ὁ φονεὺς εἴτε ἦτο ἀλλόφυλος, εἴτε μή, ἔπρεπε νὰ θανατωθῇ εἰς ἐκδίκησιν ὑπὸ τοῦ πλησιεστέρου, τοῦ «ἀγχιστεύοντος» συγγενοῦς τοῦ θύματος. Εἰς τοὺς Ἀριθμούς, ἔχομεν τὴν σχετικὴν ἐντολὴν καὶ δὴ ἐπαναλαμβανομένην: «Ὁ ἀγχιστεύων τὸ αἷμα, οὗτος ἀποκτενεῖ τὸν φονεύσαντα· ὅταν συναντήσῃ αὐτῷ, οὗτος ἀποκτενεῖ αὐτὸν» (λε' 19 καὶ 21). Ἂν, ὅμως, ὁ φόνος ἐγίνετο ἐξ ἀμελείας καὶ ἀκουσίως, ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ὥριζεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ «μὴ ἀποθάνῃ ὁ φονεύων ἕως ἂν στῇ ἔναντι τῆς συναγωγῆς εἰς κρίσιν», ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οὗτος διέμενεν εἰς μίαν ἐκ τῶν ὡρισμένων «φυγαδευτηρίων» πόλεων (Ἀριθμ. λε' 6 κ. ἑξ., Ἰησ. Ν. κ' 2-6). Αὗται ἦσαν, τουλάχιστον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος, αἱ ἑξῆς: ἡ Χεβρών, ἡ Συχὲμ καὶ ἡ Κάδης δυτικῶς τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἡ Βοσόρ, ἡ Ραμὼθ καὶ ἡ Γαυλὼν ἀνατολικῶς αὐτοῦ.

Ἡ ἐκδίκησις τοῦ αἵματος, εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ἀφήνεται νὰ νοηθῇ ὡς βασιζομένη οὐχὶ ἁπλῶς εἰς τὸν βιολογικὸν δεσμὸν τῶν μελῶν τοῦ περιουσίου ἔθνους πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεσμοῦ αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀπ' εὐθείας ἀπαιτεῖ τὴν τοιαύτην ἐκδίκησιν, ἤδη ἐνωρίτατα, ἐπὶ Νῶε, ἐκφέρων τὴν σχετικὴν ἐξήγησιν τῆς ἀπαιτήσεώς του: «Ἐκ χειρὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον» (Γέν. θ' 5, 6). Ἡ ἐκδίκησις αὕτη ἀπομένει εἰς μόνην τὴν διάθεσιν τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ Νόμου καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπιστέφεται διὰ τῆς ἐντολῆς τῆς πρὸς καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπης. Οὕτως, ὁ Παῦλος (Ρωμ. ιβ' 19, 20) ἐπιτάσσει: «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν· τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ».

Ἡ ἐκδίκησις, λοιπόν, τοῦ αἵματος, ὡς καὶ πᾶσα διὰ τοῦ κακοῦ ἀπόκρισις εἰς τὸ κακὸν (ἔνθ. ἀν., ιβ' 17, 21) καταργεῖται καὶ καταδικάζεται ἀπολύτως εἰς τὴν Κ. Διαθήκην, τῆς τιμωρίας τῶν ἐνόχων ἀποκειμένης εἰς μόνην τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ.

Αἵματος, ἱδρώς. Ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἱδρὼς τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ἐναγώνιον προσευχήν του εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, πρὸ τοῦ Πάθους, ἔγινεν «ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος» (κβ' 44). Τὸ φαινόμενον τοῦτο, δεῖγμα μεγάλης ψυχικῆς ἐντάσεως καὶ ταραχῆς, εἶχεν ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους, καλεῖται δὲ αἱμαθίδρωσις. Αὐτὴ εἶναι παθολογικὴ κατάστασις, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἐκκρίσεως ἐκ τῶν δερματικῶν πόρων αἵματος ἢ αἱματηροῦ ἱδρῶτος, ἐχούσης τὴν αἰτίαν της εἰς ῥῆξιν τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων.

Αἰμελιανός. Πρόκειται περὶ ἐπισκόπου, τὸν ὁποῖον τὸ πρῶτον συνηντήσαμεν εἰς ἐπιγραφήν, ἀποκαλυφθέντος τὸ 1958, ψηφιδωτοῦ δαπέδου τῆς μεγάλης τρικόγχου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐκκλησίας τοῦ Κλαφιοῦ-Εὐρυτανίας (διαστάσεων 28X18.50 μ.), ἥτις ἦτο ἀφιερωμένη εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Λεωνίδου. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἡ ἑξῆς: «Ἐπὶ τοῦ ἁγιωτ(άτου) ἐπισκ(όπου) ἡμῶν Αἰμελιανοῦ κε π(ρεσβυτέρων) Εὐτυχιανοῦ | κε Πολυκάρπου κε Μελισσοῦ τοῦ εὐλαβεστ(άτου) Ἀναγ(νώστου) κε Οἰκο | νόμου κε παντ(ὸς) τοῦ κλήρου ἐγένετο ἡ χαμοκέντησις Ἰν(δικτιῶνος) ΙΑ'.» Ἡ ἵδρυσις τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀνάγεται περὶ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος. Δυστυχῶς οὐδὲν περὶ τοῦ ἐπισκόπου τούτου ἔχομεν ἕτερον στοιχεῖον, οὔτε ἂν εἶχεν ἕδραν του τὸ Κλαφὶ ἢ τὸ Καρπενήσι ἢ ἂν ὑπέκειτο εἰς τὴν Μητρόπολιν Λαρίσης ἢ Ναυπάκτου. Ἀκόμη τυγχάνει ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Π. Ι. Βασιλείου, Ἀρχαιολογικοὶ θησαυροὶ τῆς Εὐρυτανίας (προχριστιανικοὶ καὶ μεταχριστιανικοί), Ἀθῆναι 1959, σ. 9-13, (συμπεπληρωμένον ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περ. Εὐρυτανικὰ Χρονικά, Ἀθῆναι, Α' [1959], σ. 8 κ.ἑξ.). Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας μὲ σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρυτανίας, τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν σχολῶν της, Ἀθῆναι 1960, σ. 137-138.

ΠΑΝΟΣ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Αἰμιλιανός. Κατὰ τὴν Passio Sanctorum Jacobi κ.λ.π. (εἰς Acta Primorum Martyrum Sincera, Amsterdam 1713, σ. 222-229), ὁ Αἰμιλιανός, Ρωμαῖος στρατιωτικός, εἶχε συλληφθῆ μετὰ τῶν ἁγίων Ἰακώβου καὶ Μαριανοῦ, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων πιστῶν, εἰς Κίρταν (Κωνσταντίνην). Εἰς τὴν φυλακὴν εὑρισκόμενος, ἐνήστευε καὶ προσηύχετο. μίαν δὲ νύκτα εἶδε τὸ ἑξῆς ὄνειρον. Εἰς ἐθνικὸς τὸν ἠρώτησεν ἐπὶ πόσον χρόνον ἀκόμη θὰ ὑπέφερον εἰς τὴν φυλακὴν τὸ σκότος καὶ τὰς στερήσεις. Ὁ Αἰμιλιανὸς τότε τοῦ ἀπήντησε: «Διὰ τοὺς στρατιώτας τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρχει εἰς τὸ σκότος ἓν ἐκθαμβωτικὸν φῶς καὶ εἰς τὴν νηστείαν μία χορταστικὴ τροφή· εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ». Ὁ συνομιλητής του τότε τοῦ παρετήρησεν, ὅτι, ἂν ἐπέμενον, τοὺς ἐπεφυλάσσετο ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου. Εἰς τοῦτο, ὁ Αἰμιλιανὸς ἀπεκρίθη, ὅτι τοὺς ἀνέμενεν ἡ ἐπουράνιος δόξα. Τὸ μαρτύριον τῶν ἁγίων τούτων τοποθετεῖται εἰς τὸ 259.

Αἰμιλιανός. Μάρτυς ἀθλήσας ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, πιθανῶς τὸ 362. Κατήγετο ἐκ Δωροστόλου (τῆς σημερινῆς Τούλτσης) τῆς Θράκης. Διαπνεόμενος ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον, συνέτριψε τὰ εἴδωλα εἴς τινα ναὸν τῶν ἐθνικῶν, διὸ καὶ ἐθανατώθη κατόπιν διαταγῆς τοῦ βικαρίου τῆς Θράκης Καπιτωλίνου, «τυφθεὶς βουνεύροις δεινῶς καὶ βληθεὶς πυρί». Ἡ μνήμη του ἄγεται τὴν 18ην Ἰουλίου, τὴν δὲ ἀκολουθίαν του ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ Ὑμνογράφος. Ἄλλη ἀκολουθία του συνετέθη ὑπὸ Ζώτου Μολοσσοῦ (Ἀθῆναι 1895 καὶ 1917). Ὁ Σπυρίδων Λαυριώτης ἐδημοσίευσεν ἐξ ἁγιορειτικῶν χειρογράφων ἄγνωστα ἀπολυτίκιον καὶ κοντάκιον, ἔχοντα ὡς ἑξῆς: Ἀπολυτίκιον, ἦχος γ': «Λίθος τίμιος τῆς Ἐκκλησίας, φυλαττόμενος ἐν τοῖς ταμείοις τοῖς οὐρανίοις, γέγονας, ἅγιε. Τοὺς λίθους διήλεγξας καὶ μαρτυρίου ποτήριον ἔπιες, μάρτυς ἔνδοξε Αἰμιλιανὲ γενναιότατε. Χριστὸν τὸν Θεὸς ἱκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος». Κοντάκιον, ἦχος πλ. δ' (Τῇ ὑπερμάχῳ): «Τῷ ἀθλοφόρῳ οἱ πιστοὶ τὰ ὑμνητήρια Αἰμιλιανῷ δεῦτε συμφώνως ἀναμέλψωμεν· ἀπαστράπτει γὰρ τοῖς θαύμασιν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀπελαύνων τῶν εἰδώλων τὴν σκοτόμαιναν, καὶ παρέχει τοῖς πιστοῖς τὴν χάριν ἄφθονον, τοῖς κραυγάζουσι· χαίροις, μάρτυς πολύαθλε».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστ. Γ' 7, (PG LXXXII, σ. 1093). Ἱερωνύμου, Chron., an. 366 (PL XXVII, σ. 691-2).

Κασσιοδώρου, Hist. Trip. VI, XVI (PL LXIX, σ. 1040). Χρον. Ἀλεξανδρ. (PG. XCII, σ. 395). DHGE, I, σ. 655. ΘΧΕ, Α', σ. 645-6. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον, σ. 18.

Ὁ Ἅγιος ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ. Χεὶρ Μάρκου Ἀργείου. Φανερωμένη. Σαλαμῖνος.

(Λαογραφία). Ἀντίκρυ ἀπὸ τὶς Σπέτσες, στὴν πελοποννησιακὴ ἀκτὴ - στὴν ἄκρη τῆς μικρῆς χερσονήσου - εἶναι κτισμένο τὸ ἐκκλησάκι τοῦ «Ἅη - Μιλιανοῦ». Πρόκειται γιὰ τὸν παραπάνω μάρτυρα, ποὺ γιορτάζει στὶς 18 Ἰουλίου. Στὴ μνήμη του συγκεντρώνονται μὲ καΐκια ἀπὸ τὰ γύρω μέρη - ἢ καὶ μὲ τὰ πόδια ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ - καὶ κάνουν λειτουργία, ἰδιαίτερα οἱ ναυτικοί.

Τὸ θαλασσινὸ στενό, στὸ μέρος ἐκεῖνο, εἶναι συνήθως δυσκολοπέραστο, γιατὶ σχηματίζεται ρεῦμα (οἱ ναυτικοὶ λένε πὼς ἔρχεται ἀπὸ τόν... Βόσπορο). Ὑπάρχει λοιπὸν ἡ παράδοσις, γνωστὴ σήμερα στοὺς Σπετσιῶτες, ὅτι τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ χτίστηκε ἀπὸ ἕναν ἔμπορο ναυτικὸ ποὺ μετέφερε στὶς Σπέτσες κρασιά, κι' ἦταν τέτοιος ὁ κίνδυνος ποὺ πέρασε, «ὥστε ὅταν ἐγλύτωσε, τὸ ἔχτισε μὲ κρασί!». Εἶδε λέει στὸ κατάστρωμα τῆς μπρατσέρας του ἕναν νέο, σὰν Ἅγιο, ποὺ τοῦ ἔδωσε θάρρος καὶ τὸν ὡδήγησε στὸ πλαϊνὸ λιμανάκι... Ὕστερα βρῆκαν ἐκεῖ, στὸ σημερινὸ μέρος, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Αἰμιλιανοῦ, κι' ὁ καπετάνιος ἔχτισε τὸ ἐκκλησάκι.

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης μᾶς δίνει μὲ ἄλλη παραλλαγὴ τὴν παράδοσι αὐτή. Κάποτε, τοῦ εἶπαν, παρουσιάστηκε ὁ Ἅγιος Μιλιανὸς σ' ἕναν καπετάνιο Σπετσιώτη, ποὺ ἑτοιμάστηκε νὰ περάση τὸ στενό, καὶ τοῦ εἶπε νὰ γυρίση πίσω. Ὁ καραβοκύρης δὲν ἄκουσε, ἐκινδύνευσε λοιπόν, ἀλλὰ τὴν τελευταία στιγμὴ τὸν ἔσωσε ὁ Ἅγιος Μιλιανός, ποὺ τοῦ παράγγειλε νὰ τοῦ χτίση ἐκεῖ ἐκκλησία. Περνοῦσε ὁ καιρὸς κι' ὁ καπετάνιος δὲν ἐκτελοῦσε τὴν ἐντολὴ τοῦ ἁγίου. Ἀλλὰ καὶ κάθε ποὺ δοκίμαζε νὰ περάση τὸν κάβο, ὁ ἅγιος τὸν ἐμπόδιζε. Ὥσπου ὁ καραβοκύρης ὑποχώρησε κι' ἔχτισε τὸ ἐκκλησάκι. Ἀπὸ τότε τὰ καράβια περνοῦνε τὸ στενό, χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε, γιατὶ τὰ φυλάει ὁ ἅγιος (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 114). Διηγήσεις γιὰ ἁγίους, ποὺ ζητοῦν εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν τους νὰ τοὺς κτιστῇ ἐκκλησία (ἰδιαίτερα μικρὸ ξωκκλήσι στὴν ἐρημιά), εἶναι συχνές. Ἀξιοπρόσεχτο ἐδῶ εἶναι, ὅτι ὁ Ἅγιος Αἰμιλιανὸς παίζει τὸν ρόλο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἡ παρουσία τοῦ ἐκκλησιδίου, γιὰ νὰ δημιουργηθῆ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ παράδοσις.

Δ. Σ. Λ.

(Συναξάριον). *Οὗτος κατήγετο ἀπὸ τὸ Δορόστολον, ἡ ἡ ὁποία εἶναι πόλις τῆς ἐν τῇ Θράκῃ Μοισίας καὶ ἦτον δοῦλος ἑνὸς Ἕλληνος κατὰ τοὺς χρόνους Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, καὶ Καπετολίνου Βικαρίου ἐν ἔτει τξά (361), ἐσέβετο δὲ καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸν Χριστόν, τὰ δὲ εἴδωλα ἀπεστρέφετο. Ὅθεν ἐμβὰς μίαν φορὰν εἰς τὸν ναὸν τῶν εἰδώλων, συνέτριψεν ὅλα τὰ εἴδωλα μὲ σφυρίον τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς χεῖρας του· Ἐπειδὴ δὲ ἐσύροντο πολλοὶ εἰς καταδίκην διὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο καὶ ἐδέροντο, ἐπειδὴ δὲν ἦτο φανερὸς ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας, ὁ ἅγιος ἐπῆγε μόνος καὶ ἐφανέρωσεν ἑαυτόν, ὅτι αὐτὸς τοῦτο ἐποίησεν. Ὅθεν πιασθεὶς καὶ ἐλέγξας τὴν ἀγνωσίαν τοῦ Βικαρίου, διότι εἶχε τὴν ἐλπίδα του εἰς τὰ μάταια εἴδωλα, ἐδάρη ἀσπλάγχνως μὲ βούνευρα· ἔπειτα δὲ ἐρρίφθη εἰς τὴν φωτιὰν καὶ ἄκαυστος διαμείνας, παρέδωκε τὴν ψυχήν του εἰς χεῖρας Θεοῦ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τοῦ μαρτυρίου τὸν ἀμάραντον στέφανον. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις καὶ ἑορτὴ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ τῷ εὑρισκομένῳ εἰς τόπον καλούμενον Ῥάβδος.*

(ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ)

Αἰμιλιανὸς ἀνθράκων βληθεὶς μέσον,
ὃν Ἠσαΐας εἶδεν ἄνθρακα βλέπει.
Ὀγδοάτῃ δεκάτῃ καῦσαν πυρὶ Αἰμιλιανόν.

Ἀπολυτίκιον
(Ἦχος δ'. Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ).

Ὡς προσφορὰ καὶ ὁλοκάρπωμα θεῖον,
διὰ πυρὸς προσενεχθεὶς τῷ Δεσπότῃ,
τοῖς ὄμβροις τῶν χαρίτων σου εὐφραίνεις νῦν ἡμᾶς·
πῦρ γὰρ τὸ οὐράνιον τῇ ψυχῇ περιφέρων,
ὥσπερ αὔραν ἔφερες τὴν κατάφλεξιν, Μάρτυς.
Ἀλλὰ μὴ παύσῃ πάντοτε φρουρῶν,
τοὺς σὲ τιμῶντας. Αἰμιλιανὲ ἔνδοξε.

(ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ)

Αἰμιλιανός. Ἐπίσκοπος Κυζίκου, ὁμολογητής, ἑορταζόμενος τὴν 8ην Αὐγούστου. Ἔλαμψε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (813 - 820) καὶ ὄχι τοῦ Ἰσαύρου, ὡς ἄλλοτε ἐπιστεύετο. «Τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ σαφῶς τιμήσας», ἐστηλίτευσεν ἐν συνόδῳ τὴν εἰκονομαχίαν, διὸ καὶ ἐξωρίσθη, εὑρὼν τέλος τὸν θάνατον. Τὸν κανόνα τῆς ἀκολουθίας του ἐποίησε Θεοφάνης ὁ Γραπτός, τὴν δὲ ὅλην ἀκολουθίαν ἐξέδωσε τὸ 1876 εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Κυζίκου Νικόδημος.

Αἰμιλιανός. (1866 - 9. 11. 1927), μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως (13.3.1924 - 9. 11. 1927), Γρεβενῶν (1911 - 20, 1922 - 1924), Μελενίκου (1906 - 1911).

Ὁ κατὰ κόσμον Ἐπαμεινώνδας Δάγγουλας ἐγεννήθη τὸ 1866 ἐν Ἀρτάκῃ τῆς Κυζίκου καὶ διήνυσε τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποφοιτήσας ταύτης τὸ 1866, διωρίσθη διδάσκαλος πρῶτον ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτοῦ καὶ εἶτα ἐν τῷ Ζωγραφείῳ γυμνασίῳ Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τετραετεῖς σπουδὰς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην θεολογικῇ σχολῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐν Χάλκῃ ἐφησυχάζοντος πατριάρχου πρ. Ἱεροσολύμων Νικοδήμου καὶ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ εἴσοδόν του εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου (διάκονος τὸ 1898, πρεσβύτερος τὸ 1899), διωρίσθη τὸ 1899 ἱερατικὸς προϊστάμενος τῆς ἐνορίας Παναγίας τῆς κοινότητος Γαλατᾶ Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ 1906 ἐξελέγη μητροπολίτης Μελενίκου, τὸ 1911 μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Γρεβενῶν, τὸ δὲ 1924 εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐλευθερουπόλεως. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τὴν 9ην Νοεμβρίου 1927.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ὀρθοδοξία, Β' (1927), σ. 375. Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἑκατονταετηρίδος, ΣΤ' (1922), σ. 68. Θεοκλ. Φιλιππαίου, ἀρχιμ., Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, (1833 - 1960), ἐν Θεολογίᾳ ΛΑ' (1960), ΛΒ' (1961).

Ι. Χ. Κ.

Αἰμιλιανός. Ὁ Λαζαρίδης. Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς Ἰκόνιον ἐκ γονέων Ἑλλήνων τουρκοφώνων, παρὰ τῶν ὁποίων ἐποτίσθη τὰ τῆς εὐσεβείας νάματα. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐγκυκλίου μορφώσεως, εἰσήχθη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας ἠκολούθησε τὴν κληρικὴν σταδιοδρομίαν. Διακρινόμενος διὰ τὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατάρτισιν, τὸ ἀνεπίληπτον ἦθος καὶ τὴν ἄμετρον φιλοπατρίαν, διετέλεσε τὸ πρῶτον διάκονος τοῦ μητροπολίτου Πελαγονίας, ἐνῷ παραλλήλως ἤσκει καὶ τὰ καθήκοντα καθηγητοῦ τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Μοναστηρίου, τῆς περιελθούσης εἰς τὴν Σερβίαν πρωτευούσης τῆς μητροπολιτικῆς ταύτης περιφερείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. (Ἡ Πελαγονία, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῶν πρώτων αὐτῆς κατοίκων Πελαγόνων, κλάδου τῶν Πελασγῶν, ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν περιοχή, ἀργότερον δὲ ἐπεξ-

Ὁ Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Γρεβενῶν ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

ετάθη μέχρι τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπὶ ρωμαιοκρατίας εἶχε διαιρεθῆ εἰς 4 ἐπαρχίας. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπῆρχεν εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν ἡ ἀναφερθεῖσα μητρόπολις, μὲ ἕδραν τὴν κατὰ τὸ ἥμισυ ἔχουσαν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν πόλιν τοῦ Μοναστηρίου ἢ Βιτωλίων, καταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Σέρβων τὴν 5ην Νοεμβρίου τοῦ 1912, κατόπιν νικηφόρου πρὸς τοὺς Τούρκους μάχης). Ἀργότερον, ὁ Αἰμιλιανὸς ἐξελέγη ἐπίσκοπος Πέτρας, ἀνέπτυξε δὲ ἄκρως δυναμικήν, ἀλλὰ καὶ συνετὴν δρᾶσιν ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ πεδίου, ἀναδειχθεὶς δεξιὰ χεὶρ τοῦ μητροπολίτου Πελαγονίας Ἰωακεὶμ (Φοροπούλου). Τὸ 1908, ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Γρεβενῶν, συνέχισε μὲ φλογερὸν ζῆλον τὴν δρᾶσιν του ταύτην, θεωρηθεὶς ἀπὸ τὸ νεοτουρκικὸν κομιτᾶτον ὡς εἷς ἐκ τῶν σθεναροτέρων στυλοβατῶν τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο, ἀπεφασίσθη νὰ τεθῇ οὗτος ὁριστικῶς ἐκποδών. Πράγματι δέ, ἐνῷ περιώδευεν εἰς τὴν ὕπαιθρον τῆς περιφερείας του, ἐδολοφονήθη τὴν 1ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1911 παρὰ τὸ χωρίον Σνίχοβον, μετὰ τοῦ διακόνου του καί τινος ἄλλου συνοδοῦ του. Τὸ ἱερὸν σκῆνος του εὑρέθη μετά τινας ἡμέρας καὶ ἐτάφη τὴν 11ην Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρὰ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Γρεβενῶν, τιμώμενον ἔκτοτε ὡς μάρτυρος.

Αἰμιλιανός. (1892 - 6.12.1946). Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (3.9.1936 - 9.12.1946), ἐπίσκοπος Μιλήτου (Αὐγ. 1928 - 3.9.1936). Γεννηθεὶς ἐν Πανόρμῳ τὸ 1892 ὁ κατὰ κόσμον Κωνσταντῖνος Παπαδημητρίου καὶ διακούσας αὐτόθι τὰ πρῶτα μαθήματα, εἰσήχθη τὸ 1908 εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν Χάλκης, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησε τὸ 1915 ἀριστοῦχος. Χειροτονηθεὶς ἅμα τῇ ἀποφοιτήσει αὐτοῦ εἰς διάκονον, προσελήφθη ὡς καθηγητὴς καὶ ἱεροκῆρυξ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γρεβενῶν, ἀφ' ἧς ἀποσπασθεὶς τὸ 1920 ὑπηρέτησεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς διάκονος τῆς σειρᾶς. Διελθὼν δὲ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐν τῇ πατριαρχικῇ Αὐλῇ ὑπηρεσίας, κατέλαβε καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐν αὐτῇ θέσιν τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου. Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1928 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Μιλήτου ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντα τοῦ ἀρχιερατικῶς προϊσταμένου τῆς κοινότητος Σταυροδρομίου. Τὸν Μάϊον τοῦ 1931 διωρίσθη ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καθηγητὴς τοῦ συστηματικοῦ κλάδου ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ Χάλκης. Ἀπὸ Φεβρουαρίου 1932 μέχρι τῆς 11ης Νοεμβρίου 1942 διετέλεσε καὶ σχολάρχης τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ προήχθη τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1936 εἰς μητροπολίτην Φιλαδελφείας. Ὡς καθηγητὴς τῆς θεολογικῆς σχολῆς παρέμεινε μέχρι τοῦ 1945, ὁπότε ἀσθενήσας δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεχίσῃ περαιτέρω τὸ ἐν αὐτῇ διδασκαλικόν του ἔργον. Ἀπέθανε τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1946 εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ οἰκίαν του. Μελέται καὶ ἄρθρα αὐτοῦ εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς τὰς στήλας τῶν περιοδικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» καὶ «Ὀρθοδοξία».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ὀρθοδοξία, ΚΑ' (1946), σ. 416-421. Ι. Χ. Κ.

Αἰμιλιανός. Ὁ Μιλήτου. Κατὰ κόσμον Σεραφεὶμ Τσακόπουλος. Ἐγεννήθη ἐν Συνασσῷ τὸ 1915. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Πέραν καὶ εἰς τὸ Ζωγράφειον γυμνάσιον καὶ κατόπιν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν Χάλκης, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας τὸ 1938 διωρίσθη ἐπιμελητὴς καὶ γραμματεύς. Τὸ 1939 ἐχειροτονήθη εἰς διάκονον ἐν τῷ ναϊδρίῳ τῆς Σχολῆς ὑπὸ τοῦ τότε σχολάρχου μητροπολίτου Φιλαδελφείας Αἰμιλιανοῦ Παπαδημητρίου. Ἀπὸ τοῦ 1640 ὑπηρέτησεν ὡς ἱεροκῆρυξ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δέρκων, διάκονος καὶ ἱεροκῆρυξ τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγ. Τριάδος Πέραν, τὸ 1945 ὡς ὀργανωτὴς τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου τῶν Πατριαρχείων, ἀπὸ τὸ 1947 ὡς διευθυντὴς τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, ἀπὸ τοῦ 1951 ὡς ἀρχειοφύλαξ τῶν Πατριαρχείων, χειροτονηθεὶς εἰς πρεσβύτερον ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1952 ἀπεστάλη εἰς Βαγδάτην καὶ διωργάνωσε τὴν αὐτόθι ὀρθόδοξον κοινότητα, μετὰ δὲ ἓν ἔτος εἰς τὴν Ρώμην εἰδικευθεὶς ἐπὶ ἑξάμηνον εἰς τὴν βιβλιο-την αὐτόθι ὀρθόδοξον κοινοτητα, μετα δὲ ἓν ἔτος εἰς τὴν Ρώμην εἰδικευθεὶς ἐπὶ ἑξάμηνον εἰς τὴν βιβλιο-θηκονομίαν καὶ τὰ βυζαντινὰ χειρόγραφα ἐν τῇ εἰδικῇ σχολῇ τοῦ Βατικανοῦ. Συγχρόνως διωργάνωσε καὶ τὴν πρώτην ἐν Ρώμῃ ὀρθόδοξον κοινότητα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθήκοντά του, ἤσκησε καὶ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιοχῆς Ὑψωμαθείων - Τὸπ Καποῦ.

Τὴν 4ην Ἰουνίου 1959 ἐξελέγη παμψηφεὶ ἐπίσκοπος Μιλήτου, χειροτονηθεὶς τὴν 28ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῆς ὡς ἄνω μνημονευθείσης ἐκκλησιαστικῆς περιοχῆς.

Ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου ἐξέδωκε τρεῖς τόμους περιγραφικῶν καταλόγων τῶν πολυτίμων χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ «Κατάλογον τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τοῦ 1800 μέχρι σήμερον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ὑπομνημάτων τοῦ Ἀρχειοφυλακείου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ὀρθοδοξία, ΛΔ' (1959), σ. 284, 288 - 302.

Ι. Χ. Κ.

Αἰμιλιανός. Μητροπολίτης Σελευκείας, Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ κατὰ κόσμον Χριστοφόρος Ζαχαρόπουλος ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ τὸ 1915. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς εἰσήχθη τὸ 1929 εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν Χάλκης, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησε τὸ 1936. Τὸ 1947 ἐχειροτονήθη διάκονος ἐν τῷ ναϊδρίῳ τῆς σχολῆς ὑπὸ τοῦ τότε σχολάρχου μητροπολίτου Φιλαδελφείας Αἰμιλιανοῦ. Ὡς διάκονος καὶ ἱεροκῆρυξ ὑπηρέτησεν ἐν τῷ ἱ. ναῷ Ἁγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Ὑψωμαθείων καὶ ἐν τῷ ἱ. ναῷ Ἁγ. Νικολάου Γαλατᾶ ἐπὶ πενταετίαν. Τὸ 1943 προσελήφθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς διάκονος τῆς σειρᾶς καὶ γραμματεὺς τῆς μεγάλης πρωτοσυγκελλίας. Ἀργότερον προήχθη εἰς τριτεύοντα καὶ τὸ 1951 εἰς Μ. Πρωτοσύγκελλον. Τὴν 4ην Ἰουνίου 1959 ἐξελέγη καὶ ἀκολούθως ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Σελευκείας, συνεχίζων νὰ ἀσκῇ τὰ καθήκοντα τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου.

Ι. Χ. Κ.

Αἰμιλιανός. Ὁ Λαλούσης. Ἐπίσκοπος Χαριουπόλεως, βοηθὸς ἐπίσκοπος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς. Ἐγεννήθη τὸ 1902 ἐν Λάχι, Βονῶν, Λακωνίας. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1925 ἐχειροτονήθη εἰς διάκονον ἐν Κύμῃ Εὐβοίας ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Καρυστίας Παντελεήμονος Φωστίνη, κατὰ δὲ Ἰούλιον τοῦ 1929 εἰς πρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱεράρχου. Τὸ 1929 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐφοίτησεν ἐπὶ διετίαν εἰς τὴν ἐπισκοπελιανὴν θεολογικὴν σχολὴν Φιλαδελφείας Πενσυλβανίας, λαβὼν τὸ 1932 τὸ πτυχίον τοῦ Master of Divinity.

Εἰς Ἀμερικὴν ὑπηρέτησεν ἀπὸ τοῦ 1930 ὡς ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς ἐν Washington D. C. ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος, εἰς τὸν ἱερὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Τὴν 13ην Σεπτεμβρίου 1960 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐπίσκοπος Χαριουπόλεως, χειροτονηθεὶς τὴν 9ην Νοεμβρίου 1960 ἐν τῷ ὡς ἄνω ἱ. ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἰακώβου. Ἔκτοτε ἐτοποθετήθη ὡς βοηθὸς ἐπίσκοπος εἰς τὴν Β' Ἀρχιεπισκοπικὴν περιφέρειαν περιλαμβάνουσαν 54 κοινότητας, μὲ ἕδραν τὸ Σικάγον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Περιοδ. Ὀρθόδοξος Παρατηρητής, ΚΣΤ' (1960), σ. 474.

Ι. Χ. Κ.

Αἰμιλιανός. Ὁ Τιμιάδης. Ἐπίσκοπος Μελόης, μόνιμος ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πα-

ρὰ τῇ ἕδρα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Γενεύῃ.

Ἐκλεγεὶς τὴν 6-9-1960, ἐχειροτονήθη τὴν Κυριακὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1960 ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θυατείρων Ἀθηναγόρα καὶ τῶν ἐπισκόπων Κατάνης Κασσιανοῦ, Ρηγίου Μελετίου, Θερμῶν Χρυσοστόμου καὶ Ἀπαμείας Ἰακώβου ἐν τῷ ἱ. ναῷ Ἁγ. Στεφάνου Παρισίων.

Προηγουμένως διετέλεσε καὶ πρωτοσύγκελλος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Θυατείρων.

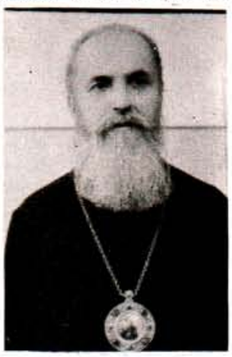
Ι. Χ. Κ.

Ὁ Μελέτιος ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

Αἰμιλιανός. Ἐπίσκοπος Τιμόκ, ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ. Ἐγεννήθη τὸ 1886 ἐν Λίπλιαν (ἀρχ. Ulpiana) τοῦ Κοσσοβοπεδίου, κατὰ κόσμον Νεδέλκος Πιπέρκοβιτς. Τὰ πρῶτα μαθήματα ἐδιδάχθη ἐν τῇ σχολῇ τῆς γενετείρας του. Ἔπειτα ἐστάλη εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἔνθα ἐτελείωσε τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον καὶ τὴν πρώτην τάξιν τοῦ τότε τετραετοῦς Γυμνασίου τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰσήχθη τὸ 1903 εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης ὡς ὑπότροφος τῆς ἐπαρχίας Ροσκοπρεσρένης. Μετὰ ἑπταετῆ φοίτησιν ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Χάλκης, ἔνθα ἔσχεν ὡς συνταξιώτην τὸν νῦν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἀθηναγόραν, ἀνηγορεύθη διδάσκαλος τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογίας, ὑποβαλὼν ἐναίσιμον διατριβὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐνέργειαι τοῦ Ἁγίου Σάββα ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας». Ἀκολούθως, τὸ 1910 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὸ ἐν Σκοπίοις Σερβικὸν Γυμνάσιον καὶ Διδασκαλεῖον. Ἀπελευθερωθείσης δὲ τῆς πατρίδος του ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, μετέβη τὸ 1913 εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐφοίτησεν ἐπὶ τετραετίαν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ ἐκεῖ πανεπιστημίου, ὑποβαλὼν δὲ ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὰ ἐπ᾿ αὐτοῦ δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως», ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τὸ 1919.

Τὸ 1918 μετέβη πλησίον τοῦ Βελιγραδίου Δημητρίου διατελοῦντος ἐν ἐξορίᾳ εἰς Κέρκυραν. Συμμετεῖχεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν (1919) ἥτις διεξήγαγε συνεννοήσεις μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον περὶ τῶν νέων ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὸ 1920 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς Σρέμσκι Κάρλοβτσι, διδάξας ἐκεῖ Κανονικὸν Δίκαιον, Πατρολογίαν καὶ ἑλληνικὴν φιλολογίαν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1922.

Ὁ Τιμοκίου ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

Τὸ 1921, ἐκλεγεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρχιερατικῆς Συνόδου τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας τοῦ Τιμόκ, ἐχειροτονήθη εἰς ἐπίσκοπον τὸ 1922. Ἔκτοτε ὡς ἐπίσκοπος ἀνέλαβε διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς ἀποστολὰς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Πρῶτον ἀντεπροσώπευσε τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν τὸ 1925 εἰς τὴν ἐπίσημον ἐνθρόνισιν τοῦ πατριάρχου τῆς Ρουμανίας Μύρωνος Κριστέα ἐν Βουκουρεστίῳ. Τὸ 1930 μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος ὡς μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας καὶ μετέσχεν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου συνελθούσης προκαταρκτικῆς Διορθοδόξου ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν θεμάτων διὰ τὴν μελετωμένην τότε προσύνοδον. Τὸ δὲ 1931 μετέβη πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ τοῦ ζητήματος τῆς συγκλήσεως τῆς προσυνόδου. Τέλος, τὸ 1951 ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας εἰς τὰς ἐπισήμους ἐν Ἑλλάδι ἑορτὰς τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς Ἀθήνας, καὶ τὸ 1961 εἰς Ρόδον.

Ἀπὸ τὸ 1922 μέχρι σήμερον διατελεῖ ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας τοῦ Τιμόκ, τῆς ὁποίας ἡ ἕδρα εὑρίσκεται ἐν τῇ πόλει Ζαγετσάρ, διεξάγων τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα. Κατὰ καιροὺς συνειργάσθη εἰς διάφορα ἐκκλησιαστικὰ περιοδικά, σερβικὰ καὶ ἑλληνικά, δημοσιεύσας ἄρθρα ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου, ἔσχε δὲ πολλοὺς φίλους καὶ γνωρίμους μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων.

ΑΡ. ΠΑΝΩΤΗΣ

«Αἰμιλιανός». Φυλλάδιον μαχητικὸν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας, συντασσόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Αὐγουστίνου Καντιώτη. Ἐξεδίδετο κατὰ τὸ 1948 ὑπὸ τῶν «Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων» τῶν Γρεβενῶν.

Ν. Θ. Μ.

Αἰμίλιος. Μάρτυς ἀθλήσας εἰς Καρχηδόνα, πιθανώτατα τὸ 203, ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου, καὶ ἑορταζόμενος τὴν 22αν Μαΐου. Οὗτος, μετά τινος Κάστου, ἐλύγισε κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῶν βασανιστηρίων. Ἀκολούθως, ὅμως, εὗρον ἀμφότεροι τὴν δύναμιν νὰ ὑπομείνουν καρτερικῶς αὐτά, ἀποσβέσαντες ἐνδόξως τὴν στιγμιαίαν των ὀλιγοψυχίαν. Περὶ αὐτῶν ποιεῖται ἐπαινετικὸν λόγον ὁ Κυπριανὸς (De Lapsis 13), ὁ δὲ Αὐγουστῖνος ἐξεφώνησεν ἰδιαίτερον λόγον «In die natali martyrum Casti et Aemilii» (PL, 38, σ. 1293-97). Ὁ Delattre εὗρεν εἰς Καρχηδόνα ἀποσπάσματα ἐπιγραφῶν, ἐχουσῶν ἴσως σχέσιν πρὸς τοὺς δύο μάρτυρας.

Αἱμοδοσία. Ἡ προσφορὰ αἵματος ὑγιοῦς ἀνθρώπου διὰ τὴν θεραπείαν ἀσθενοῦς. Ἡ πρᾶξις αὕτη, διὰ τὸν χριστιανόν, ὑπενθυμίζει τὴν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ αἱμοδοσίαν τοῦ Θεανθρώπου Κυρίου Ἰησοῦ διὰ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὑπὸ ἐνορίας τινὸς σταυροφορία αἱμοδοσίας (τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν π.χ.) δύναται νὰ ἀποτελέσῃ διὰ μὲν τὴν Ἐκκλησίαν ἀφορμὴν ἐμπράκτου «ἀσκήσεως» τῶν πιστῶν, διὰ δὲ τοὺς πιστοὺς γενικῶς ἀφορμὴν ἐκδηλώσεως ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον (διὰ τῆς δωρεὰν παροχῆς αἵματος μέσῳ τῆς τραπέζης αἵματος εἰς πτωχοὺς ἀσθενεῖς). Τέλος διὰ τοὺς ἡλικιωμένους, εἰδικῶς, εἶναι καὶ μέσον ἀποφυγῆς τῆς ἐπικινδύνου διὰ τὴν ὑγείαν ἀρτηριακῆς πιέσεως.

Ν. Θ. Μ.

Αἱμομιξία. (Φυσικὸν Δίκαιον—Ἠθική). Ἡ μεταξὺ κατ᾿ εὐθεῖαν γραμμὴν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐξ αἵματος συγγενῶν καὶ μεταξὺ τῶν στενωτέρων ἐκ πλαγίου τοιούτων συνουσία συνιστᾷ τὴν πρᾶξιν τῆς αἱμομιξίας, ἡ ὁποία ἀποδοκιμάζεται ἠθικῶς, νομοθετικῶς δὲ ἀπαγορεύεται καὶ τιμωρεῖται. Ὁ λόγος τῆς ἀπαγορεύσεως εἶναι κατὰ βάσιν φυσιολογικός. Διότι ἀπὸ τὰς σχέσεις αὐτὰς προέρχονται τέκνα ἀσθενῆ καὶ καχεκτικά, φυσικῶς καὶ πνευματικῶς ἐλαττωματικά. Τοῦτο εἶναι ἐπιστημονικῶς διηκριβωμένον. Οὕτω ἔχει παρατηρηθῆ, ὅτι οἱ ἀπόγονοι οἱ προερχόμενοι ἀπὸ ὁμοαίμους γάμους προσβάλλονται συνήθως ἀπὸ τὰς λεγομένας «οἰκογενειακὰς νόσους», αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται κληρονομικῶς εἰς τὰς ἑπομένας γενεάς. Ἀπὸ τοιαύτας μάλιστα ἑνώσεις σημειοῦται ἡ ἐμφάνισις πολυδακτυλίας, ἐπιληψίας, βλακείας, αἱμοφιλίας, κωφαλαλίας κ. ἄ. Κυρίως ὅμως ὁ λόγος τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν ἑνώσεων αὐτῶν εἶναι ἠθικός. Διότι ἡ πρᾶξις τῆς αἱμομιξίας πλήττει τὴν ἱερότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ διατηρῆται ἀπολύτως ἁγνός. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν οἰκογένειαν κυρίως ἀποκτᾷ βαθμηδόν, ἀπὸ τῆς νηπιακῆς του ἡλικίας, τὰς πρώτας ἠθικὰς ἐντυπώσεις καὶ ἀρχάς, ἐντὸς δὲ τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος συνειδητοποιεῖ τὰς πεποιθήσεις του περὶ τοῦ κοινωνικῶς ὀρθοῦ καὶ καλοῦ. Ἐφ᾿ ὅσον δὲ ἡ οἰκογένεια εἶναι τὸ πρωταρχικὸν κύτταρον τῆς κοινωνίας, διὰ τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν καὶ προαγωγὴν τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν προέχει ὁ ἀλληλοσεβασμὸς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ μεταξύ των ὕπαρξις ἁγνῶν καὶ κατ᾿ ἐξοχὴν ἠθικῶν σχέσεων. Αἱ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας σχέσεις πρέπει νὰ ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα συμπαθείας, στοργῆς, ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης. Τὰ αἰσθήματα αὐτά, ἔμφυτα καὶ θεοδίδακτα εἰς κάθε ἄνθρωπον, συντελοῦν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ, ἀποκρούουν δὲ κάθε σαρκικὴν ἐπιθυμίαν, διεγείροντα ἀπ᾿ ἐναντίας ἐνσυνειδήτως,

ἀλλὰ καὶ ὑποσυνειδήτως, τὴν ἀποστροφὴν πρὸς οἱανδήποτε μὴ ἁγνὴν σχέσιν ἢ ἐπιθυμίαν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Ἡ συνείδησις τοῦ εὐγενοῦς οἰκογενειακοῦ αἰσθήματος, εἰς τὰ ψυχικῶς καὶ διανοητικῶς ὁμαλὰ ἄτομα, εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ κάθε ζῳῶδες, αἱμομικτικὸν ἔνστικτον, τὸ ὁποῖον ἐκτρέφεται καὶ καλλιεργεῖται εἰς ἔκφυλα, κληρονομικῶς καὶ ἐπικτήτως ἐπιβαρυμένα, ἄτομα (μέθυσοι, ἀλῆται κ.λ.π.).

Ἡ αἱμομιξία, ἡ ὁποία προσβάλλει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν αἰδῶ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, εἶναι χαρακτηριστικὸν δεῖγμα ἠθικῆς της καταπτώσεως καὶ γενικώτερον κοινωνικῆς ἐξαχρειώσεως.

Δυστυχῶς κρούσματα αἱμομιξιῶν δὲν εἶναι σπάνια εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τῶν κατωτέρων στρωμάτων, ἰδίως εἰς τὴν ὕπαιθρον.

ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

(Θρησκειολογία). Πρὸς τὴν κυριωτάτην τοῦ ὅρου σημασίαν, καθ' ἣν δηλοῦται ἡ μεταξὺ στενῶν συγγενῶν ἐξ αἵματος ἢ ἀγχιστείας σαρκικὴ ἐπιμιξία, ἐσήμαινε παρ' ἀρχαίοις, καὶ δὴ τοῖς Ρωμαίοις, καὶ τὴν θρησκευτικὴν παράβασιν τῆς περὶ ἁγνείας ὑποσχέσεως τῶν διὰ βίου πρός τινα θεότητα ἀφιερωμένων παρθένων (ἱεροδούλων ἢ Ἑστιάδων).

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους δὲ χρόνους, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχεν ἐν ταῖς θρησκείαις ἀπαγορευτικὸς θεσμὸς διὰ τὸν πρὸς στενοὺς συγγενεῖς ἐξ αἵματος καὶ ἀγχιστείας γάμον, ἦσαν συνήθεις τοιαύτης φύσεως γάμοι τῇ ἀνοχῇ τῶν θρησκειῶν. Οὕτω παρ' Αἰγυπτίοις, πρὸς διατήρησιν τῆς καθαρότητος τοῦ βασιλικοῦ αἵματος τῶν φαραώ, ἦτο ἐπιβεβλημένος ὁ μεταξὺ στενῶν συγγενῶν ἐξ αἵματος γάμος, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος. Μὴ ὑπαρχουσῶν δὲ ἐνδείξεων, δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ παρὰ τῷ αἰγυπτιακῷ λαῷ ἦτο συνήθης ὑπ' ἀμφοτέρους τοὺς τύπους ὁ τῆς αἱμομιξίας γάμος.

Ὁμοίως καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Μωϋσέως ἐποχήν, ἔχομεν παραδείγματα ἐπιτρεπομένου γάμου μεταξὺ 1) θυγατέρων καὶ τῶν ἀδελφῶν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, 2) πατρὸς καὶ θυγατέρων εἰς εἰδικὴν ὅλως περίπτωσιν, 3) ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἐκ κοινοῦ μόνον πατρός, 4) μικροῦ θείου καὶ μικρανεψιᾶς, 5) πρωτεξαδέλφων ἐξ αἵματος καὶ ἀγχιστείας, 6) ἐπιζῶντος ἀδελφοῦ καὶ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀποθανόντος ἀτέκνου ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦ Μωϋσέως δέ, καὶ μεταγενεστέρως διὰ τοῦ Ταλμούδ, ἀπηγορεύθη ὁ γάμος εἰς πάντας τοὺς βαθμοὺς σαρκικῆς συγγενείας τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς κατ' ἀνιοῦσαν καὶ κατιοῦσαν κλίμακα. Οὕτως ἀπεκλείσθη ὁ γάμος μεταξὺ πατρὸς καὶ θυγατρὸς αὐτοῦ, πατρὸς καὶ θυγατρὸς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἢ θυγατρὸς τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ (ἐγγονῆς), πατρὸς καὶ γυναικὸς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, υἱοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἢ τῆς γυναικὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (μητρυιᾶς ἢ παλλακῆς), ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς ἐνδογενοῦς ἢ γεγεννημένης ἔξω, υἱοῦ καὶ ἀδελφῆς πατρὸς ἢ μητρὸς αὐτοῦ, θυγατρὸς καὶ ἀδελφοῦ πατρὸς ἢ μητρὸς αὐτῆς, ἀδελφοῦ καὶ γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀνδρὸς καὶ πενθερᾶς αὐτοῦ ἢ μητρὸς αὐτῆς ἢ τῆς μητρὸς τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, ἀνδρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐξ ἄλλου γάμου θυγατρὸς τῆς συζύγου αὐτοῦ (προγονῆς), ἀνδρὸς καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐξ ἄλλου γάμου υἱοῦ ἢ θυγατρὸς τῆς συζύγου αὐτοῦ (κόρης προγονοῦ ἢ προγονῆς).

Καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διὰ τῶν περὶ κληρονομίας καὶ υἱοθεσίας νόμων ἀπηγορεύετο ὁ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν συγγενείας γάμος καὶ ὑπεστηρίζετο διὰ τοὺς ἐκ πλαγίας γραμμῆς στενοὺς συγγενεῖς. Οὕτως ἐπετρέπετο γάμος μεταξὺ θείου καὶ ἀνεψιᾶς, θείας καὶ ἀνεψιοῦ, πρώτων ἐξαδέλφων, δὲν ἠμποδίζετο δὲ καὶ ὁ μεταξὺ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἐξ ἄλλης μητρὸς ἀδελφῆς αὐτοῦ.

Παρομοίως καὶ ἐν τῷ Ἰνδουϊσμῷ ἀποκλείεται ὁ ἐντὸς τῆς οἰκογενείας γάμος. Εἷς ὕμνος τῆς Rigveda θεωρεῖ ἀνάρμοστον τὸν γάμον ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς. Διὰ δὲ τοῦ Satapatha Brâhmana ἐπιτρέπεται γάμος μέχρι 3ης καὶ 4ης γενεᾶς. Ἐπίσης ἐν τῇ Νοτίῳ Ἰνδίᾳ εἶναι ἐλεύθερος ὁ γάμος υἱοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός, ὁμοίως καὶ θυγατρὸς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρός, ἀλλὰ κωλύεται ὁ γάμος μεταξὺ θυγατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρός, ὡς καὶ υἱοῦ καὶ θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρός.

Ἐν τοῖς Κέλταις δὲ καὶ δὴ τοῖς ἐν Οὐαλλίᾳ, εἰς τὰς οἰκογενείας ὑψηλῆς καταγωγῆς ἦτο ἀνεκτὸς γάμος μέχρι καὶ τοῦ 3ου βαθμοῦ. Παρ' αὐτοῖς, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, οἱ ἀδελφοὶ εἶχον κοινὰς τὰς γυναῖκας των. Παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς δέ, τὸ Κοράνιον ἀποκλείει τὸν γάμον μετὰ μητέρων, θυγατέρων, πρὸς τὰς ἀδελφὰς πατέρων ἢ μητέρων, θυγατέρας ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς, μητέρας γυναικῶν (πενθεράς), γυναῖκας υἱοῦ, πρὸς δύο ἀδελφὰς ταυτοχρόνως, ὡς καὶ πρὸς τὰς τροφοὺς καὶ ἀδελφὰς αὐτῶν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Πέρσαις, ὁ τῆς αἱμομιξίας γάμος δὲν περιωρίσθη μόνον μεταξὺ τῶν βασιλικῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἐπικρατήσας καὶ μεταξὺ τοῦ λαοῦ εἰς μεγάλην κλίμακα, ἐπειδὴ συνιστᾶτο ὑπὸ τῆς Ἀβέστα.

MARTIN JORDAN

(Π. Διαθήκη). Εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ εἰδικώτερον, οἱ ὁμόαιμοι γάμοι ὑπῆρξαν ἀναγκαῖοι. Ἀπὸ τὸ χωρίον κ' 12 τῆς Γενέσεως, παρὰ τὴν ἀσαφῆ διατύπωσίν του καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, προκύπτει ὅτι ἡ Σάρρα (ταυτώνυμος πρὸς τὴν Ἰεσχά) ἦτο ἀνεψιὰ ἐκ πατρὸς καὶ σύζυγος τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ. Πιθανῶς ἦτο κόρη τοῦ Ἀρρὰν καὶ ἀδελφὴ τοῦ Λὼτ καὶ τῆς Μελχά, ἡ ὁποία πάλιν συνεζεύχθη τὸν Ναχώρ, ἀδελφὸν τοῦ Ἀβραὰμ (ια' 29). Ἀπὸ τὸν διπλοῦν μάλιστα αὐτὸν συγγενικὸν δεσμὸν τοῦ Λὼτ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ δικαιολογεῖται ἡ οἱονεὶ υἱοθεσία τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸν δεύτερον (κβ' 4,5). Τὸ εἰς στενὸν ἐξ αἵματος βαθμὸν συγγενείας συνοικέσιον τοῦ Ἀβραὰμ δικαιολογεῖται ἀπὸ λόγους δημογραφικούς, ἰδίως ἐκ τῆς χαμηλῆς ἠθικῆς στάθμης τῶν συγχρόνων του εἰδωλολατρῶν, ἡ μετὰ τῶν ὁποίων ἐπιμιξία ἦτο φευκτέα. Εἰς τοὺς ἀπογόνους του ὅμως, οἱ ὁποῖοι λαμβάνουν συζύγους ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀδελφοῦ του Ναχώρ, ὁ συγγενικὸς δεσμὸς τῶν συζύγων των γίνεται ὁλονὲν ἀπώτερος. Οὕτω ἡ Ρεβέκκα ἦτο ἡ πρώτη ἐξαδέλφη τοῦ Ἰσαάκ, αἱ δὲ Λεία καὶ Ραχὴλ δεύτεραι ἐξαδέλφαι τοῦ Ἰακώβ. Πάντως, εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ἡ αἱμομιξία θεωρεῖται ὡς βδελυκτὴ καὶ ἀποκρουστικὴ πρᾶξις. Εἰς τὴν Γένεσιν ἀναφέρονται περιπτώσεις αἱμομιξιῶν: Τοῦ Λὼτ μὲ τὰς δύο θυγατέρας του, αἱ ὁποῖαι διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο τὸν ἐμέθυσαν. Ἀπέκτησαν δὲ ἀπὸ τὰς σχέσεις των αὐτὰς τέκνα, ἡ μὲν τὸν Μωάβ, ἡ δὲ τὸν Ἀμμὼν (Γέν. ιθ' 32-38). Τοῦ Ρουβήν, πρωτοτόκου τῶν δώδεκα υἱῶν τοῦ Ἰακώβ, μὲ τὴν παλλακὴν τοῦ τελευταίου Βαλὰ (Γέν. λε' 22). Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ἀναφέρεται καὶ ἡ τιμωρία τῆς βδελυκτῆς πράξεως. Τοιουτοτρόπως, εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, εἶχεν ἀποκλεισθῆ εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας οἱαδήποτε ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἀπογόνους τῆς αἱμομιξίας, Μωαβίτας καὶ Ἀμμωνίτας (Δευτερ. κγ' 3), εἰς τὴν δευτέραν δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ αἱμομίκτης Ρουβὴν ἔχασε τὸ προνόμιον τῶν πρωτοτοκίων (Γέν. μθ' 3, 4), ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Μωϋσῆς κατέλιπεν εἰς τὴν φυλὴν του πρὸς ἐγκατάστασιν τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου πρὸς ἀνατολὰς περιοχὴν (Ἀριθ. λβ' 33, Δευτερ. γ' 12, 13, Ἰησ. Ν. ιγ' 8, κβ' 4), ἡ ὁποία ἦτο μειονεκτικὴ ὡς πλέον ἐκτεθειμένη εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἀλλοφύλων.

Κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν Νομοθεσίαν, ἡ αἱμομιξία θεωρεῖται βαρύτατον ἔγκλημα. Εἰς τὸ Λευϊτικὸν (ιη' 6-18) ἀναφέρονται βδελυκταὶ περιπτώσεις αἱμομιξιῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἐπιβάλλεται ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου (πρβλ. καὶ Δευτερ. κβ' 30, κζ' 20, 22-23) ἢ ὡς φυσικὸν ἐπακόλουθον, διὰ τῆς θείας τιμωρίας, ἀπειλοῦνται οἱ δρᾶσται μὲ ἀτεκνίαν (Λευϊτ. κ' 11, 12, 14, 17, 21).

Ἀπεναντίας εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐπιβάλλεται ἡ τιμητικὴ ὑποχρέωσις νὰ λάβῃ ὡς σύζυγον τὴν χήραν τοῦ ἀποβιώσαντος ἀτέκνου ἀδελφοῦ του, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ συνεχισθῇ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀποθανόντος (Δευτερ. κε' 5-10). Πρόκειται περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Λεβιρὰ (ἐκ τοῦ λατινικοῦ levir=κουνιάδος). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Μωσαϊκὴν Νομοθεσίαν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἑβραϊκὴν ἱστορίαν ἡ ὕπαρξις αἱμομιξιῶν, ὅπως τοῦ Ἀμνών, υἱοῦ τοῦ Δαβίδ, πρὸς τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφήν του Θάμαρ (Β' Βασ. ιγ' 11-14), τοῦ Ἀβεσσαλὼμ πρὸς τὰς παλλακίδας τοῦ πατρός του Δαβὶδ (Β' Βασ. ιστ' 21-22. Πρβλ. καὶ Ἰεζ. κβ' 19, 11, Ἀμὼς β' 7 κ. ἄ.).

Γ. Δ. Κ.

(Κ. Διαθήκη - Ἐκκλ. Δίκαιον). Εἰς τὴν Κ. Διαθήκην οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ἡ λέξις αἱμομιξία. Ἀναφέρονται ὅμως περιπτώσεις αἱμομιξιῶν, ὅπως: 1) τοῦ Ἡρώδου Ἀντύπα, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν Ἡρωδιάδα, γυναῖκα τοῦ ἐν ζωῇ ἀδελφοῦ του Φιλίππου, ἥτις ἦτο καὶ ἀνεψιά του. Ἡ ἐπιτίμησις δὲ τῆς ἀθεμίτου αὐτῆς ἑνώσεως ἐκ μέρους

τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ προεκάλεσε τὴν φυλάκισιν καὶ θανάτωσιν αὐτοῦ (Μάρκ. στ' 18). Καὶ 2) Κορινθίου χριστιανοῦ, ὅστις συνέζη μὲ τὴν μητρυιάν του. Ὁ Παῦλος, εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν του (ε' 1-5), ψέγει τοὺς συμπατριώτας του, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠνέχθησαν μεταξύ των καὶ παραγγέλλει τὸν ἀφορισμόν του.

Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος, ἡ Ἐκκλησία λαμβάνει μέτρα κατὰ τῆς αἱμομιξίας. Οὕτω, κατὰ τὸν ξζ' καν. Μ. Βασιλείου, «ὁ ἀδελφόμικτος τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται», εἰς δὲ τὸν οε' καν. τοῦ αὐτοῦ, ὁρίζονται τὰ ἐπιτίμια πρὸς κλιμακωτὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαρκείας δώδεκα ἐτῶν. Εἰς τὴν Σύνοψιν Ἱερῶν Κανόνων, ὁ ἀδελφόμικτος ὑπόκειται εἰς εἰκοσαετῆ ἀκοινωνησίαν ἢ δωδεκαετῆ, ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων.

Εἰς τὰς ποινὰς τοῦ ἀδελφομίκτου ὑποβάλλεται ὁ μετὰ τῆς νύμφης αὐτοῦ (καν. οστ' Μεγ. Βασιλείου), ὡς καὶ ὁ μετὰ τῆς μητρυιᾶς αὐτοῦ μιγεὶς (καν. οθ' τοῦ αὐτοῦ). Κατὰ τὸ Κανονικὸν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ἡ ποινὴ τοῦ ἀδελφομίκτου μειοῦται εἰς τρία ἔτη ἀκοινωνησίας ἐφ' ὅσον οὗτος ὑποβληθῇ εἰς νηστείαν μετὰ μετανοιῶν, τοῦ δὲ εἰς τὴν νύμφην αὐτοῦ ἀσχημονήσαντος εἰς δύο ἔτη, ἐφ' ὅσον καὶ οὗτος ὑποβληθῇ εἰς νηστείαν καὶ μετανοίας. Ὁ δὲ τῇ πενθερᾷ αὐτοῦ μιγείς, τῆς γυναικός αὐτοῦ μὴ χωριζόμενος, ὑποβάλλεται ἑξαετεῖ ἀκοινωνησίᾳ διὰ κλιμακωτῆς ἀποκαταστάσεως, μετὰ νηστειῶν καὶ μετανοιῶν. Ἡ ἐν Ἐλβίρᾳ τῆς Ἱσπανίας τὸ 300 συνελθοῦσα σύνοδος, διὰ τοῦ ξα' κανόνος αὐτῆς, ἐπέβαλλε πενταετῆ στέρησιν κοινωνίας εἰς τὸν μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του νυμφευόμενον τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς. Βαθμηδὸν δὲ ἐθεσπίσθησαν ἐκκλησιαστικῶς διάφοροι κανόνες ἀπαγορεύοντες τὸν γάμον μεταξὺ ὡρισμένων βαθμῶν συγγενείας, οὐ μόνον ἐξ αἵματος, μέχρι 8ου βαθμοῦ ἐκ πλαγίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγχιστείας καὶ ἐκ πνευματικῆς συγγενείας, διαμορφωθέντος τοῦ θεσμοῦ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου.

Γ. Δ. Κ.

(Ποινικὸν Δίκαιον). Κατὰ τὸν ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντα Ποινικὸν Κώδικα (Ν. 1492/1950, ἄρθρον 345 § 1), αἱμομιξία εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ἐξ αἵματος ἀνιόντων καὶ κατιόντων συγγενῶν συνουσία, καθὼς καὶ ἡ μεταξὺ ἀδελφῶν τοιαύτη. Πρόκειται περὶ ἐγκλήματος τὸ ὁποῖον τελεῖται διὰ τῆς κατ' ἀνάγκην συμμετοχῆς καὶ συμπράξεως δύο προσώπων, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ἀμφότερα ὡς αὐτουργοὶ (ἀναγκαῖοι συναυτουργοὶ) καὶ ἐπισύρουν τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένην ποινήν. Ἐν τούτοις, ἐνδέχεται διὰ τὸ ἕτερον τῶν προσώπων νὰ ὑφίσταται λόγος μὴ ἀξιοποίνου τῆς πράξεως ἢ οἱ συναυτουργοὶ νὰ διατελοῦν εἰς διάφορον ψυχολογικὴν κατάστασιν (Α. Π. 382/1926, Θ. ΛΖ' σ. 595).

Διὰ τὴν στοιχειοθέτησιν τοῦ ἀδικήματος ἀπαιτοῦνται: 1) ἡ συγγένεια, ἥτις λαμβάνεται κατὰ φύσιν. Ὡς γονεῖς νοοῦνται οἱ γεννήτορες ἐν γένει (Κ. Κωστῆ, Ἑρμην. Ποιν. Νομοθεσίας, Β', σ. 372), δὲν ἀπαιτεῖται δὲ δικαστικὴ ἀναγνώρισις τῆς πατρότητος. Ἀδελφοὶ νοοῦνται καὶ οἱ ἑτεροθαλεῖς μετ' ἀλλήλων (Αἰτιολ. Ἔκθεσις, σ. 514, Α.Π. 325/25, Θ. ΛΣΤ' σ. 614), ὄχι ὅμως καὶ οἱ ἐξ υἱοθεσίας καὶ οἱ ἐξ ἀγχιστείας συγγενεῖς. 2) Δολία προαίρεσις τῶν δραστῶν, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἐν γνώσει τοῦ ὑφισταμένου συγγενικοῦ δεσμοῦ ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως, καθ' ὅσον ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑπάρξεως τοῦ δεσμοῦ τούτου ἐκ μέρους ἀμφοτέρων ἢ τοῦ ἑνὸς τῶν δραστῶν, δὲν ὑφίσταται τὸ ἀξιόποινον τῆς πράξεως ὡς πρὸς τὸν ἀγνοοῦντα. 3) Κατὰ φύσιν συνουσία. Καθ' ὅσον, ἐὰν ἐτελέσθησαν ἄλλαι ἀσελγεῖς πράξεις, ὑπάρχει ἕτερον ἀδίκημα, τὸ τοῦ ἄρθρου 346 Π. Κ. Τὸ ἀδίκημα τῆς αἱμομιξίας διώκεται αὐτεπαγγέλτως, μὴ ἀπαιτουμένης ἐγκλήσεως. Διαπράττεται ἐν γάμῳ ἢ ἐξωγάμως. Οἱ συνάψαντες ὅμως αἱμομικτικὸν γάμον δὲν τιμωροῦνται διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην (τὸν γάμον), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συνουσίαν. Οὕτω, ἐπὶ ἀποπλανήσεως παιδίσκης παρὰ πατρὸς ἢ ἀδελφοῦ, ὑφισταμένης συρροῆς ἀποπλανήσεως (ἄρθρ. 339) καὶ αἱμομιξίας (ἄρθρ. 345), συγχωρεῖται μὲν ἀνάκλησις τῆς ἀσκηθείσης ἐγκλήσεως παρ' αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἀποπλάνησιν, δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως αὕτη ὡς πρὸς τὴν αἱμομιξίαν, διωκομένην ἐξ ἐπαγγέλματος (Πλμ/κεῖον Κυπαρ. 80/54, Ποιν. Χρον. Δ' 424, Α. Π. 332/51, Ποιν. Χρον. Α' 461).

Ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς δράστας ποινὴ εἶναι: διὰ μὲν τοὺς ἀνιόντας φυλάκισις τουλάχιστον ἑνὸς ἔτους, διὰ δὲ τοὺς κατιόντας φυλάκισις μέχρι δύο ἐτῶν. Μεταξὺ ἀδελφῶν ἐπιβάλλεται ποινὴ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.

Ὁ νόμος (ἄρθρ. 345 § 2) προβλέπει δυνητικὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης ποινῆς τῶν κατιόντων, οἱ ὁποῖοι δὲν συνεπλήρωσαν τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου. Ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη, κατὰ τὴν αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν (σ. 515), ἐτέθη δυνητική, διότι δὲν ἀποκλείεται ἡ περίπτωσις καθ' ἣν παραίτιος τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ὁ ἀνήλικος κατιών, ὅτε θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ ἀπαλλάσσηται οὗτος τῆς ποινῆς καὶ νὰ κολάζηται τὸ θῦμα (Ἐμμ. Ἀνδριανάκη, Εἰδ. Ποιν. Δικ., 1961, Ἀνδρ. Τούση-Ἀθ. Γεωργίου, Ἑρμην. Ποιν. Κώδικος, 1959).

Γ. Δ. Κ.

(Ἀστικὸν Δίκαιον). Εἰς τὸν παρ' ἡμῖν ἰσχύοντα Ἀστικὸν Κώδικα (ν. 2250/1940) θεσπίζονται τὰ κωλύματα πρὸς σύναψιν γάμου ἕνεκα συγγενείας ἐξ αἵματος. Οὕτω, κατὰ τὸ ἄρθρον 1356, κωλύεται ὁ γάμος μεταξὺ συγγενῶν ἐξ αἵματος, κατ' εὐθεῖαν μὲν γραμμὴν ἀπεριορίστως, ἐκ πλαγίου δὲ μέχρι καὶ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ. Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 1372 τοῦ αὐτοῦ Α.Κ., ὁ κατὰ παράβασιν τοῦ κωλύματος τούτου τελεσθεὶς γάμος εἶναι ἄκυρος. Κατὰ τὸ ἄρθρον 1381 Α.Κ., διὰ τῆς ἀμετακλήτου δικαστικῆς ἀποφάσεως περὶ ἀκυρώσεως τοῦ γάμου τούτου, ἐπέρχεται ἀναδρομικὴ ἀκυρότης τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ. Κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου, τὸ ἄρθρον 1382 Α.Κ. ὁρίζει, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ἀκυρωθέντος γάμου ἀποκτηθέντα τέκνα διατηροῦν τὴν ἰδιότητα τοῦ γνησίου τέκνου. Τὰ ἐν αἱμομικτικῷ ὅμως γάμῳ ἀποκτηθέντα τέκνα, ἤτοι ἐκ συζύγων ἐξ αἵματος συγγενῶν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἢ δευτέρου βαθμοῦ ἐκ πλαγίου, ἀκυρουμένου τοῦ γάμου, δι' ἀμετακλήτου δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐξομοιοῦνται πρὸς ἑκουσίως ἀναγνωρισθέντα (ἄρθρ. 1382 Α.Κ.), ἀπαγορευομένης κατὰ τὸ ἄρθρον 1565 Α.Κ. τῆς διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως νομιμοποιήσεώς των. Τὰ διαρκοῦντος τοῦ γάμου τούτου καὶ πρὸ τῆς ἀκυρώσεως αὐτοῦ, ἑκουσίως ἢ δικαστικῶς ἀναγνωρισθέντα τέκνα, διατηροῦν τὴν ἰδιότητά των ταύτην. Ὡς τέκνα ἐκ τοῦ ἀκυρωθέντος γάμου ἀποκτηθέντα λογίζονται κατὰ τὸ ἄρθρον 1466 Α.Κ. καὶ τὰ γεννηθέντα πρὸ τῆς 300ῆς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀκυρώσεως τοῦ γάμου.

Ἀπὸ ἀπόψεως Ἰδιωτικοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, τὰ ἐκ τῆς συγγενείας κωλύματα πρὸς σύναψιν γάμου θὰ κριθοῦν κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἰθαγενείας ἑκατέρου τῶν εἰς γάμον συνερχομένων. Ἀλλοδαπὸς νόμος ὅμως, ἀναγνωρίζων ὡς ἰσχυρὸν τὸν γάμον, ὅστις θεωρεῖται αἱμομικτικὸς κατὰ τὸν Ἑλλην. Νόμον, δὲν ἐφαρμόζεται ἐν Ἑλλάδι, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ θέματος ἀφορῶντος εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν, τῆς τοιαύτης σχέσεως συνιστώσης ποινικὸν ἀδίκημα (ἄρθρ. 345 Π.Κ).

Τὴν περὶ ἀκυρώσεως τοῦ αἱμομικτικοῦ γάμου ἀγωγὴν δύνανται νὰ ἐγείρουν κατὰ τῶν δύο συζύγων ὁ Εἰσαγγελεὺς ἢ τρίτος ἔχων νόμιμον συμφέρον, ὡς καὶ ὁ εἷς τῶν συζύγων κατὰ τοῦ ἑτέρου. Συνεστῶτος τοῦ ἀκύρου γάμου, ἡ ἀκυρότης αὐτοῦ μόνον διὰ τοιαύτης ἀγωγῆς δύναται νὰ κηρυχθῇ, εἶναι δὲ ἀπαράδεκτος ἡ ἐξέτασις τῆς ἀκυρότητός του παρεμπιπτόντως κατ' ἔνστασιν. Ἐξαιρετικῶς, τὸ Δικαστήριον τῶν συνέδρων ἀποφαίνεται κατὰ τὸ ἄρθρον 384 § 1 τῆς Ποιν. Δικονομίας περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ κῦρος τοῦ γάμου ζητημάτων.

Ἐὰν ὁ εἷς τῶν ἐν αἱμομικτικῷ γάμῳ συζύγων διετέλει ἐν καλῇ πίστει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀκυρότητος, ὁ δ' ἕτερος διετέλει ἐν γνώσει ταύτης, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κατὰ τὸ ἄρθρον 1383 Α.Κ., ὁ ἐν καλῇ πίστει διατελῶν σύζυγος ἔχει κατὰ τοῦ ἑτέρου τὰς περιουσιακὰς ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας θὰ εἶχεν ὡς ἀναίτιος σύζυγος κατὰ τοῦ ὑπαιτίως προκαλέσαντος τὸ διαζύγιον συζύγου. Ἐὰν ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι διατέλουν ἐν καλῇ πίστει, ἐὰν ἀμφότεροι ἐγνώριζον τὴν ἀκυρότητα τοῦ γενομένου γάμου, δὲν ἐφαρμόζεται τὸ ἄρθρον 1383 Α.Κ. Ἡ ἐπιγενομένη δὲ γνῶσις τῆς ἀκυρότητος τοῦ γάμου παρὰ τοῦ ἐν καλῇ πίστει διατελοῦντος συζύγου οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν βασιμότητα τῶν ὡς ἄνω κατὰ τοῦ ἑτέρου συζύγου ἀξιώσεών του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γ. Βαλληνδα, Ἀστικὸς Κῶδιξ, Δ', Οἰκογενειακὸν Δίκαιον. Α. Τούση, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον κατὰ τὸν Α.Κ., Ἀθῆναι 1956, β' ἔκδοσις ἐπηυξημένη. Γ. Μπαλῆ, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι 1956. Γ. Λ. Ροΐλοῦ, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, (ἐκτεταμένη κατ' ἄρθρον ἑρμηνεία), Ἀθῆναι 1952.

ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

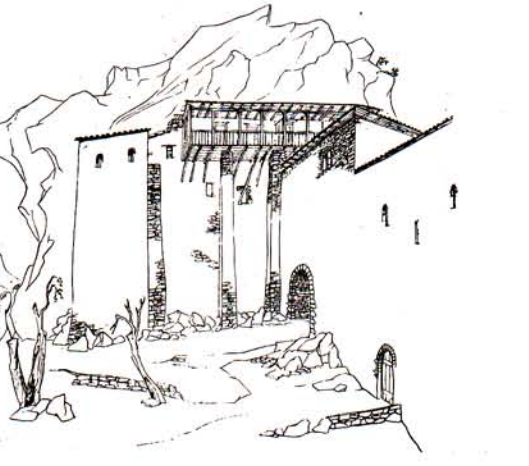
Αἰμουάν. Aimoin. Ὁ ἐν Fleury. Γάλλος λόγιος μοναχός, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος († 1008). Ἐγεννή-

θη εἰς Périgord ἐκ πλουσίων εὐγενῶν γονέων καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν περίφημον μονὴν βενεδικτίνων τοῦ Fleury, ὅπου καὶ ἐμορφώθη. Ἐκεῖ ἔγραψε τὰ ἔργα του, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν ὡρισμένα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἅγιον Βενέδικτον, μία βιογραφία τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς καὶ διδασκάλου του Ἄββωνος, ὁ ὁποῖος εἶχε δολοφονηθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου μετὰ τοῦ Αἰμουάν, γενομένου αὐτόπτου τῆς φοβερᾶς σκηνῆς, ὡς καὶ αἱ εἰς 4 βιβλία περίφημοι Historiae Francorum. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον εἶναι συλλογὴ καὶ διασκευὴ μαρτυριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὴν ἑωθινὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας, διεσώθη δὲ εἰς δύο κώδικας. Τὰ περιεχόμενα ἐξικνοῦνται χρονικῶς ἕως τὸ 654, ἤτοι τὸ ιστ' ἔτος τῆς βασιλείας Κλόβιος τοῦ Β'. Ἄγνωστον τυγχάνει ἂν ἡ συνέχεια εἶχε γραφῆ ὑπὸ τοῦ Αἰμουὰν καὶ ἀπωλέσθη. Αἱ Historiae, παρὰ τὴν σπουδαιότητά των ὡς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τῶν πηγῶν των, δὲν στεροῦνται σοβαρῶν ἐλαττωμάτων. Ὁ Αἰμουὰν δὲν ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλεῖ τὸ ὑλικόν του, περιπίπτει εἰς ἱστορικὰς πλάνας καὶ διαλαμβάνει ἀκροθιγῶς γεγονότα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔδει νὰ ἐκτεθοῦν εἰς τὰς γενικὰς των γραμμάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 1185 - 7.

Αἰμυαλοῦς, Μονή. Ἡ λογιώτερον μονὴ τῶν Αἰμυαλῶν καὶ εἰς ἐπίσημα πατριαρχικὰ γράμματα μονὴ Ὁμυαλῶν καλουμένη κεῖται εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας περίπου ὥρας ἀνατολικῶς τῆς Δημητσάνης ἐν τῇ μητροπόλει Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου. Αὕτη ἱδρύθη ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ἐκ Μεσσηνίας ἐλθόντος ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ Γρηγορίου Κοντογιάννη μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐπραξίας μοναχῆς. Ὑπὸ Μεσσηνίων μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας Κοντογιάννη ὀλίγον ἐνωρίτερον συνῳκίσθη τὸ ὑπερκείμενον χωρίον Ζυγοβίστιον, μεθ' οὗ στενῶς συνδέεται ἡ μονή.

Τὸ καθολικὸν αὐτῆς ἐντὸς σπηλαίου ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ ὅλου κτίσματος, ὅπερ δὲν διατηρεῖ σήμερον πλέον τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν, λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων προσθηκῶν, δι' ὧν ἐξωτερικῶς ἤδη προσδίδεται εἰς αὐτὸ σχῆμα κεφαλαίου γράμματος Τ ἐκ κελλίων θολωτῶν ἢ κεραμοσκεπῶν. Τὸ καθολικὸν εἶναι μικρὸς μονόκλιτος ναὸς ἀθέατος ἔξωθεν, διαστάσεων ἀρχικῶν 7,50X3,50 μ., μετὰ δὲ τὴν πρὸς δυσμὰς ἐπέκτασιν 11X3,50 μ. Ἐτοιχογραφήθη τοῦτο ὑπὸ τῶν Ναυπλιέων ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Γεωργίου τῶν Μόσχων κατὰ τὸ ἔτος 1608, ὅπερ ὡς φαίνεται εἶναι καὶ ἔτος τῆς ἱδρύσεως τῆς μονῆς. Ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν ἐπικάθηται παχὺ στρῶμα καπνοῦ καὶ μόλις δύναταί τις νὰ διακρίνῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς λαμπρᾶς ἐργασίας τῶν Μόσχων. Οὗτοι, ἀκολουθοῦντες παλαιότερα πρότυπα, ἀπεικονίζουν ἱερατικὰς μορφὰς καὶ συνθέσεις ἐκ τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης πλήρεις αἰσθήματος. Ἐξαιρέτου τέχνης εἶναι τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον. Κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ καθολικοῦ, κάτωθεν τοῦ ὑπάρχοντος παραθύρου, ἀναγινώσκομεν τὴν ἀκόλουθον μεγαλογράμματον ἐφ' ὑγροῖς ἐπιγραφήν, ἀπηλλαγμένην τῶν συντομογραφιῶν καὶ λοιπῶν ἀβλεπτημάτων: «Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας διὰ συνδρομῆς, κόπου τε καὶ ἐξόδου παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῦ πατρὸς κυρίου Γρηγορίου, τὸ ἐπίκλην Κοντογιάννης καὶ σὺν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐπραξίας μοναχῆς καὶ μετὰ τῆς συναδελφότητος αὐτῶν, εἰς ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν καὶ τῶν μακαρίων γονέων αὐτῶν, διὰ χειρὸς ἡμῶν τῶν ἐλαχίστων ζωγράφων καὶ αὐταδέλφων Δημητρίου καὶ Γεωργίου ἐκ πόλεως Ναυπλίου, ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ζριστ' (1608).

Ἡ Μονὴ Παναγίας τῆς ΑΙΜΥΑΛΟΥΣ.
Σχέδιον Ν. Μουτσοπούλου. 1954.

Τῆς ἐν λόγῳ μονῆς προϋπῆρχε μονὴ Παναγίας τῆς Γαρδαλοβίτισσας, ἐκ τοπωνυμίου σλαβικοῦ Γαρδαλεβὸς ὀνομασθείσης, κειμένη δὲ καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις εἴς τινα ἀνήλιον πτυχὴν τῆς ἐλατοβριθοῦς Κλινίτσας (Ὑψοῦντος), ἐγγὺς τοῦ Ζυγοβιστίου. Ἡ πρώτη αὕτη μονὴ κατέρρεεν, ἐφ' ὅσον ἡδραιοῦτο ἡ τῆς Αἰμυαλοῦς, ὑφ' ἧς τελικῶς ἀπερροφήθη. Σπουδαῖον κτῆμα πλησίον τῆς Γαρδαλοβίτισσας κατεῖχεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης Ἀθανάσιος, ἱδρύσας ἐκεῖ καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, μνημονευόμενον βραδύτερον ὡς μετόχιον τῆς Αἰμυαλοῦς. Αὕτη κατέστη σταυροπηγιακὴ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἱδρύσεώς της, ἤτοι διὰ σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Τιμοθέου Α' (1614 - 22), μὴ περισωθέντος. Τὸ προνόμιον ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ' τὸ 1720 καὶ πάλιν ὑπὸ Γρηγορίου Ε' τὸ 1798.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς δεύτερος κτήτωρ αὐτῆς ἀνεδείχθη ὁ πρώην Ἀνδρούσης ἐπίσκοπος Παρθένιος Σοφιανός, ἐκ τῶν γορτυνιακῶν Λαγκαδίων, εἰσελθὼν ἀπὸ ἡλικίας 6 ἐτῶν εἰς τὸ μοναστήριον. Λίαν ἐνδιαφέροντα σημειώματα περὶ τῆς μονῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὸν πνευματικὸν ἰδίᾳ βίον αὐτῆς, κατεχώρισεν ὁ Παρθένιος εἰς τὸν σῳζόμενον κτητορικὸν κώδικα τῆς μονῆς, ἀποκείμενον ἤδη ἐν τῇ συλλογῇ χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης Δημητσάνης, ὑπ' ἀριθ. 146. Ἐκ τοῦ βραχέος χρονικοῦ τοῦ Παρθενίου καὶ ἐκ συναφῶν σημειωμάτων ἐν τῷ κώδικι μανθάνομεν πλὴν τῶν ἄλλων τὰ ὀνόματα ἀρχιερέων, οἵτινες ὑπῆρξαν τέκνα πνευματικὰ τῆς μονῆς, οἷοι οἱ Κορώνης Νεόφυτος (1654 - 60), Ζιχνῶν Εὐγένιος (1654 - 61), Κορυτζᾶς Ἰγνάτιος (περὶ τὸ 1668), Σισανίου Παΐσιος (περὶ τὸ 1670), Κορώνης Μακάριος (1771 - 84), Μεθώνης Μελέτιος (1771 - 1815), Μεθώνης Νεόφυτος (ἀρχὰς ΙΘ' αἰῶνος), Χαριουπόλεως Βησσαρίων, τιτουλάριος τοῦ Παλ. Πατρῶν καὶ εἶτα τοποτηρητὴς Δημητσάνης (1821 - 33) καὶ εἴ τις ἄλλος. Ταῦτα καὶ ἄλλα μαρτυροῦν περὶ τοῦ συντελουμένου εἰς τὴν μονὴν πνευματικοῦ ἔργου, κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Περὶ τῆς διαρκοῦς ἀκμῆς τῆς μονῆς ὑπάρχουν ἔγγραφοι μαρτυρίαι. Πλὴν τοῦ μνημονευθέντος ἤδη μετοχίου ἄλλο μετόχιον ἀπέκτησεν ἡ μονὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1811 οὐ μακρὰν τοῦ Ζυγοβιστίου, ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς ὑπῆρχε παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἱδρυθὲν καὶ ἁγιογραφηθὲν τὸ ἔτος 1716. Διὰ τὴν ἐν γένει πρόοδον τοῦ μοναστηρίου εἰργάσθησαν ἡγούμενοι ἀφωσιωμένοι, ὧν καταχωρίζομεν τὰ ὀνόματα διὰ τοῦ ὁπωσδήποτε ἐλλιποῦς καταλόγου τούτου. Γρηγόριος Κοντογιάννης ὁ ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος ἡγούμενος († πρὸ τοῦ 1635). Νεόφυτος πρὸ τοῦ ἔτους 1636. Ἰωάσαφ ἐκ χωρίου Πιάνας, πρὸ τοῦ 1635 καὶ ἴσως ὁ ἄμεσος διάδοχος τοῦ ἱδρυτοῦ Γρηγορίου. Παρθένιος Σοφιανός, ὁ πρ. Ἀνδρούσης, μετὰ τὸ ἔτος 1657, ὅτε ἔγινεν ἐπίσκοπος. Νικήτας 1661. Ἄνθιμος περὶ τὸ 1683. Κύριλλος 1684. Παγκράτιος 1690 - 93. Κωνστάντιος 1694. Παρθένιος 1695, 1707 - 26. Δανιὴλ 1724 - 34. Παΐσιος 1756. Νικόδημος 1764. Θεοδόσιος διάδοχος τοῦ προηγουμένου. Παρθένιος 1781 (Μπεγλόπουλος). Παρθένιος (Παπαδόπουλος) 1783-1818. Γεννάδιος 1818-33.

Διελθοῦσα διὰ παραλλήλου πρὸς τὴν μακρὰν ἐθνικὴν πορείαν ὁδοῦ ἡ μονὴ αὕτη τῆς Παναγίας Αἰμυαλοῦς, τῆς Αἰμυαλίτισσας ἢ καὶ Χρυσομαλίτισσας, ὡς παρετυμολογικῶς ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφα, ὑπέκυψεν εἰς τὴν φθορὰν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ καιροῦ τὰς μεταβολάς. Διαλυθεῖσα τὸ 1925, ἀποτελεῖ ἔκτοτε μετόχιον τῆς παρακειμένης ἐν ἐνεργείᾳ μονῆς τοῦ Προδρόμου Γορτυνίας. Ἐν τούτοις ὅμως ἀποπνέει ἄρωμα εὐσεβείας διὰ τοὺς περιοίκους, πρό τινος δὲ ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἔργα συντηρήσεως αὐτῆς.

Ἡ ἱστορία τῆς μονῆς σχετίζεται πρός τι ἡρωϊκὸν ἐπει-

σόδιον τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων. Πρόκειται διὰ τὸν φόνον ἕξ κλεφτῶν Κολοκοτρωναίων, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὸν ἐγγύτατα τῆς μονῆς ληνὸν αὐτῆς καὶ καταδοθέντες εὗρον τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ πολιορκήσαντος τὸν ληνὸν τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, ἀφοῦ προηγουμένως ἐφόνευσαν καὶ αὐτοὶ ὅσους ἠδυνήθησαν ἐκ τῶν Τούρκων. Ἡ κατάδοσις ὠφείλετο εἰς τὰ σκληρὰ μέτρα τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἔτους 1805 κατὰ τῶν κλεφτῶν. Ἄξιον μνήμης εἶναι ὅτι τοὺς πολιορκηθέντας ἐντὸς τοῦ ληνοῦ κλέφτας ἠνάγκασαν πρὸς παράδοσιν, ῥίψαντες ἐκ τῆς στέγης εἰς τὸν ληνὸν ἀνημμένα μείγματα θείου καὶ κηροῦ, «κουβάρια τειαφοκέρι» καθὼς λέγει τὸ περιγράφον τὰ γεγονότα δημῶδες ᾆσμα, ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων δὲ ἀπειλούμενοι μὲ θάνατον ἐξ ἀσφυξίας οἱ ἕξ ἥρωες ἐξῆλθον καὶ παλαίοντες σῶμα πρὸς σῶμα μὲ τοὺς ἄνδρας τοῦ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος ἔπεσαν μέχρις ἑνός. Τοῦτο συνέβη τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1806, παραμένει ὅμως πάντοτε ὡς δεῖγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας τῶν κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἀγωνιζομένων κλεφτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Τ. Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἱμυαλοῦς, Ἀθῆναι 1947. Τοῦ αὐτοῦ, Σουλτανικὸν φερμάνιον ἐπὶ κληρονομικῆς διαφορᾶς τῆς ἐν Γορτυνίᾳ μονῆς Αἱμυαλοῦς, ἐν Ἀρχεῖον Ἐκκλ. Καν. Δικαίου, ΙΑ΄ (1956), σ. 168 κ.ἑξ.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Αἵμων. Υἱὸς τοῦ Κρέοντος καὶ τῆς Εὐρυδίκης (Σοφοκλ. Ἀντιγ. 1282-1283), κατασπαραχθεὶς ὑπὸ τῆς Σφιγγός, διότι δὲν κατώρθωσε νὰ λύσῃ τὸ αἴνιγμά της. Κατὰ τὸν Σοφοκλέα, ἦτο μνηστὴρ τῆς Ἀντιγόνης, αὐτοκτονήσας ἐντὸς τοῦ τάφου, ὅπου αὕτη εἶχε ταφῆ ζῶσα κατὰ διαταγὴν τοῦ Κρέοντος (Ἀντιγ. 631-767, 1192-1245). Κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀντιγόνην, ἥτις ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Μαίονα, τὸν ὁποῖον ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Δ΄ 397-398) καλεῖ Μαῖον, Αἱμονίδην καὶ ἀρχηγὸν τῶν Καδμείων (Βοιωτῶν), παρουσιάζει δὲ ὡς διασωθέντα ὑπὸ τῶν θεῶν.

Β. Ι. Κ.

Ἀϊνάλωφ Ντιμίτρι. (1862-1939). Μέγας Ρῶσος ἱστορικὸς τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς ρωσικῆς τέχνης, τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαιότερον ἔργον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δ΄ καὶ τοῦ Ε΄ αἰῶνος», Πετρούπολις 1895. Μεγάλης ἐπίσης ἀξίας εἶναι καὶ τὰ συγγράμματά του «Τὰ ἑλληνιστικὰ θεμέλια τῆς βυζαντινῆς τέχνης», Πετρούπολις 1900, εἰς τὸν ὁποῖον πρῶτος ὑποστηρίζει τὴν τοιαύτην καταγωγήν της καὶ συγγένειαν, «Ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος», Πετρούπολις 1917. Ἐκτὸς τῶν ρωσιστὶ γεγραμμένων μεγάλων τούτων ἔργων του, μνημονευτέα καὶ τὰ εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν δύο περισπούδαστα συγγράμματά του «Geschichte der russischen Monumentalkunst der vormoskovitischen Zeit», Berlin 1932 καὶ «Zur Zeit des Grosfürstentums Moskau», Berlin 1933. Ὁ Ἀϊνάλωφ ὑπῆρξε μαθητὴς καὶ ἄξιος συνεχιστὴς τοῦ πολλοῦ Κοντάκωφ.

Αἰνέας. Ὁ παραλυτικός, τὸν ὁποῖον ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐθεράπευσε διὰ μόνου τοῦ λόγου του εἰς τὴν πόλιν Λύδδαν (Πράξ. θ΄ 32-35).

Αἰνείας. Υἱὸς τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἀπόγονος τοῦ Διὸς ἐκ τοῦ Δαρδάνου, πατὴρ τοῦ Ἀσκανίου (Ἰούλου), ὁ σημαντικώτερος ἥρως τῶν Τρώων μετὰ τὸν Ἕκτορα, μυθικὸς δὲ πρόγονος καὶ ἐθνικὸς ἥρως τῶν Ρωμαίων (Ὁμ. Ἰλ. Β΄ 819 - 823, Ε΄ 208 - 241, Ὁμ. Ὕμν. εἰς Ἀφροδ. 196 - 201). Πολεμεῖ κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἀγωνίζεται νὰ σώσῃ τὸ πτῶμα τοῦ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Διομήδους Πανδάρου, ἀλλὰ τραυματίζεται ὑπ' αὐτοῦ, προστατεύεται ὅμως ὑπὸ τῆς μητρός του Ἀφροδίτης καὶ σώζεζαι ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, θεραπευθεὶς δὲ ταχέως, ἐπανέρχεται εἰς τὴν μάχην (Ὁμ. Ἰλ. Ε΄ 297 - 317, 431 - 470, 512-518). Ἀντιμετωπίζει γενναίως τὸν Ἰδομενέα (Ὁμ. Ἰλ. Ν΄ 458 - 505) καὶ μετὰ τοῦ Ἕκτορος τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς Ἀχαιοὺς (Ὁμ. Ἰλ. Ρ΄ 753 - 761). Καὶ κατ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Ἀχιλλέως τολμᾷ νὰ πολεμήσῃ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ θὰ ἐφονεύετο ἀσφαλῶς, ἐὰν δὲν ἐπενέβαινε νὰ τὸν σώσῃ ὁ Ποσειδῶν (Ὁμ. Ἰλ. Ε΄ 75 - 352).

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ὁ Αἰνείας φεύγει μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀσκανίου (Ἰούλου), φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν πατέρα του Ἀγχίσην, ὅστις ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας του τοὺς ἐφεστίους θεοὺς (Βιργ. Αἰν. II 707 - 720). Ἔχων ὡς ὁδηγὸν καὶ σύμβουλον τὸν πατέρα του, φθάνει μετὰ πολλὰς περιπετείας εἰς τὸ Δρέπανον τῆς Σικελίας, ὅπου ἀπέθανεν ὁ Ἀγχίσης (αὐτόθι III 707 - 711). Μεταβαίνων ἐκ Σικελίας εἰς Ἰταλίαν, ῥίπτεται εἰς τὴν Καρχηδόνα, ὅπου ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἡ Ἥρα, ἡ ὁποία θέλει πάσῃ θυσίᾳ νὰ κρατήσῃ τοὺς Τρῶας μακρὰν τῆς Ἰταλίας, ἐμπνέουν εἰς τὴν βασίλισσαν Διδὼ μανιώδη ἔρωτα πρὸς τὸν Αἰνείαν, προσπαθεῖ δὲ αὕτη νὰ τὸν κρατήσῃ πλησίον της διὰ παντὸς (αὐτόθι IV 90 - 172). Ὁ Ζεὺς ὅμως στέλλει τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν διατάσσει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καρχηδόνα καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ δὲ Αἰνείας διατάσσει τοὺς συντρόφους του νὰ ἑτοιμασθοῦν μυστικῶς, διὰ νὰ ἀναχωρήσουν κρυφίως (αὐτόθι IV 219 - 295). Ἐξ Ἀφρικῆς ἐπανέρχεται εἰς τὴν Σικελίαν ὅπου γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Τρωὸς Ἀκέστου, ἓν ἔτος ἀκριβῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, προσφέρει δὲ τιμὰς καὶ τελεῖ ἀγῶνας ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγχίσου (αὐτόθι V 8 - 604). Ἐκεῖ ἐγκαταλείπει μέρος τῶν συντρόφων του, χάριν τῶν ὁποίων ἱδρύει τῇ συναινέσει τοῦ Ἀκέστου τὴν πόλιν Ἀκέστην (Ἔγεσταν) καὶ ἀναχωρεῖ διὰ τὴν Ἰταλίαν (αὐτόθι V 746 - 761). Ἐκ Σικελίας ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Κύμην τῆς Ἰταλίας καὶ συμβουλεύεται τὴν Σίβυλλαν περὶ τοῦ μέλλοντός του, παρακαλεῖ δὲ αὐτὴν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὸν Κάτω κόσμον, διὰ νὰ ἴδῃ τὸν πατέρα του (αὐτόθι VI 1 - 123). Ἡ Σίβυλλα καὶ ὁ Αἰνείας κατέρχονται κατόπιν εἰς τὸν Ἅδην, ὅπου οὗτος βλέπει τοὺς νεκροὺς ἥρωας, συναντᾷ τὸν πατέρα του, ὅστις ἔγινεν ὁδηγός του μεταξὺ τῶν νεκρῶν καὶ τοῦ προλέγει τὸ μέλλον του καὶ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς του (αὐτόθι VI 268 - 899). Ἐκ τῆς Κύμης ὁ Αἰνείας μετέβη εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως, ὅπου λαμβάνει ὡς σύζυγον τὴν Λαβινίαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Λατίνου, καὶ μέρος ἐκ τῆς χώρας του, ἵνα ἱδρύσῃ πόλιν (αὐτόθι VII 249 - 285). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Λατῖνος εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ τὴν ἔδιδεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ρουτούλων Τοῦρνον (Τύρνον), οὗτος πολεμεῖ κατὰ τοῦ Αἰνείου (αὐτόθι VII 405 - 775, IX 503 - 518). Εἰς μονομαχίαν μετὰ τοῦ Τούρνου τραυματίζεται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ θεραπεύεται ὑπὸ τῆς μητρός του Ἀφροδίτης καὶ φονεύει εἰς μάχην τὸν Τοῦρνον (αὐτόθι XII 311 - 367, 887 - 952). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λατίνου ἔγινε βασιλεὺς καὶ ἵδρυσε πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Λαβίνιον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του Λαβινίας. Μετὰ τὸν θάνατόν του, οἱ Λατῖνοι ἀνήγειραν πρὸς τιμήν του ἡρῷον. Εἰς τὸν υἱόν τοῦ Αἰνείου Ἴουλον (Ἀσκάνιον) ἀνῆγε τὴν καταγωγήν του τὸ γένος τῶν Ἰουλίων, τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνε τὴν Ρώμην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Preller - Robert, Griechische Mythologie, δ΄ ἐκδ., I, Berlin 1894. Pauly - Wissowa, I, μ. 1, Stuttgardt, 1894, σ. 1010 - 1019.

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Αἰνείας. Ὁ ἐκ Γάζης. Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς καὶ χριστιανὸς φιλόσοφος, ἐκ τῶν περιφημοτέρων μαθητῶν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ νεοπλατωνικοῦ Ἱεροκλέους, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε΄ αἰῶνος. Εἰς τὸν διασωθέντα διάλογόν του «Θεόφραστος» (PG 85, 871-1004), ὑπερασπίζεται τὸ δόγμα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, καταπολεμεῖ δὲ τὴν περὶ προϋπάρξεώς της θεωρίαν, ὡς καὶ τὴν περὶ αἰωνιότητος τοῦ κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. LTK, I, σ. 227.

Αἰνείας. Ἐπίσκοπος Παρισίων καὶ ζηλωτὴς θεολόγος τῆς Δύσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου σχίσματος. Ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰῶνος καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 870. Εἶναι γνωστὸς ἰδιαιτέρως διὰ τὸ ἐντυπωσιακόν, ἀλλ' ἀσημάντου ἀξίας συμπίλημά του ὑπὸ τὸν τίτλον Adversus Graecos, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀντίκρουσιν τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Μεγάλου Φωτίου κατὰ τῶν Λατίνων. Τὸ ἔργον τοῦτο (PL 121, 685-762), συγκείμενον ἐκ 210 κεφαλαίων, βασίζεται εἰς πατερικὰς ῥήσεις, τεχνηέντως συνερραμένας, πρὸς κατοχύρωσιν τοῦ παπικοῦ πρωτείου, τοῦ filioque καὶ διαφόρων ἄλλων λατινικῶν καινοτομιῶν.

Ὁ Αἰνείας ἦτο προηγουμένως ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ, μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ὁποίου ἐκάθησεν εἰς τὸν ἐπισκοπι-

κὸν θρόνον τῶν Παρισίων. Ἐπέδειξε φλογερὸν ζῆλον εἰς τὰ καθήκοντά του καὶ μετέσχεν εἰς πολλὰς τοπικὰς συνόδους. Ὁ συντηρητισμός του εἶχεν ἀναμφισβήτητον εἰλικρίνειαν, ἀλλὰ ρηχὸν θεολογικὸν περιεχόμενον.

Ἁϊνέκκιος Ἰωάννης Μιχαήλ. Heineccius (1674-1722). Ἐξέχων Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος, ἐνδιαφερθεὶς ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν τῶν ἡμερῶν του, τὸ δογματικόν, λειτουργικὸν καὶ διοικητικὸν περιεχόμενον τῆς ὁποίας ἐμελέτησεν ἐπισταμένως. Κυριώτερος καρπὸς τοῦ ἐνδιαφέροντός του τούτου ὑπῆρξε τὸ βιβλίον «Πραγματικὴ καὶ ἀληθὴς περιγραφὴ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ἱστορίαν της, τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεώς της καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθη» (Eigentliche und wahrhattige Abbildung der alten und neuen griechischen Kirche nach ihrer Historie, Glaubenslehren und Kirchengebrauchen, Λειψία 1711). Τὸ ἔργον τοῦτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἐλλείπει ἡ βαθεῖα παρατήρησις καὶ ἡ ἀντικειμενικότης, εἶναι ἡ πρώτη σοβαρὰ θεολογικὴ ἐνατένισις τῆς Ὀρθοδοξίας ἐκ τῶν κόλπων τῆς Διαμαρτυρήσεως. Ἐν πολλοῖς ὅμως, οἱ εἰς αὐτὸ χαρακτηρισμοὶ εἶναι ἄστοχοι καὶ ἡ διδομένη εἰκὼν δὲν ἀνταποκρίνεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Δ. Σ. Μπαλάνου, Εἶναι ἡ Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μόνον κοινωνία λατρείας; Ἀθῆναι 1904, σ. 1, 2. Τοῦ αὐτοῦ, Σύμβολα καὶ συμβολικὰ βιβλία, Ἀθῆναι 1919, σ. 16-17. ΜΕΕ, Β', σ. 759.

Αἰνησίδημος. Φιλόσοφος ἐκ Κνωσοῦ, ζήσας πιθανώτατα κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὸ σύγγραμμά του «Πυρρωνείων λόγων βιβλία ὀκτώ», θέτει μὲ ἱκανὴν πρωτοτυπίαν τὰς βάσεις τοῦ σκεπτικισμοῦ, ὑποστηρίζων ὅτι, διὰ δέκα λόγους («τρόπους»), εἶναι ἀνέφικτος ἡ πραγματικὴ γνῶσις. Ὁ Αἰνησίδημος ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Αἰνιὰν Ζαχαρίας. Οἰκονόμος. Πρόκειται περὶ τοῦ γενάρχου τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν Αἰνιάνων. Ἐγεννήθη εἰς Μαυρίλλον Τυμφρηστοῦ - Φθιώτιδος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1755 - 1760. Τὸ ἀρχικόν του ἐπώνυμον ἦτο Ἀναγνωστόπουλος. Τοῦτο μετέβαλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅταν ἐκεῖ προεπαναστατικῶς ἐγκατεστάθη, διὰ νὰ ἐνθυμῆται ὁ μέγας αὐτὸς πατριώτης τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, τὴν χώραν τῶν ἀρχαίων Αἰνιάνων. Ἡ εἰς ἡλικία 20 ἐτῶν χηρεύσασα μήτηρ του, μολονότι ὑπῆρξεν ὡραιοτάτη, δὲν ἠθέλησε νὰ ἔλθη εἰς δεύτερον γάμον καὶ οὕτω διῆλθεν ἐν χηρείᾳ τὸν ὑπόλοιπον βίον της μὲ μοναδικὸν σκοπὸν τὴν καλὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν δέουσαν σπουδὴν τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς τέκνου, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν. Ὁ Ζαχαρίας ἐσπούδασεν εἰς τὴν δι' ἀνωτέραν μόρφωσιν Σχολὴν γραμμάτων τοῦ Καρπενησίου μὲ σχολάρχην τὸν Παπαδημήτρην Χρυσάφην. Περὶ τὸ 1780 ἐνυμφεύθη καὶ ἐγένετο ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος εἰς Μαυρίλλον. Λόγῳ τῆς ἀρτίας μορφώσεώς του ἔχαιρε γενικῆς ἐκτιμήσεως, δι' ὃ καὶ ἐξεφώνησεν οὗτος τὸν ἐπιτάφιον λόγον κατὰ τὴν ἐν Καρπενησίῳ κηδείαν τοῦ ἐπισκόπου Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Διονυσίου τοῦ Λαρισαίου (1793). Ἀπέκτησε τέσσαρας υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα. Τὰ τέκνα του, ἅπαντα γεννηθέντα ἐν Μαυρίλλῳ, ἦσαν τὰ ἑξῆς: 1) Ὁ Γεώργιος, ὅστις ἐγεννήθη τὸ 1788 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1848. 2) Ὁ Χριστόδουλος, ὅστις ἐγεννήθη τὸ 1794 καὶ ἀπέθανεν εἰς Λαμίαν τὸ 1852. 3) Ὁ Δημήτριος, ὁ γνωστὸς γραμματικὸς καὶ βιογράφος τοῦ στρατάρχου τῆς Ρούμελης Καραϊσκάκη, ὅστις ἐγεννήθη τὸ 1800 καὶ ἀπέθανεν εἰς Στυλίδα τὸ 1881. 4) Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ 5) ἡ Δέσπω. Διὰ τὰ δύο τελευταῖα δὲν ὑπάρχουν πληροφορίαι.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐδίδαξεν εἰς τὴν Σχολὴν Ὑπάτης. Ἴσως περὶ τὸ 1805 μετέβη τὸ πρῶτον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐγένετο οἰκοδιδάσκαλος τῆς σημαντικῆς οἰκογενείας τῶν Φαναριωτῶν Μουρούζη. Ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέτειράν του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὰ τρία ἄρρενα τέκνα του (πλὴν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Δέσπως), εὐκολύνων οὕτω τὴν εἰς Τουρκίαν ἀναχώρησιν ἐν καιρῷ ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του. Τοῦτο καὶ ἔπραξεν ἀργότερον, διότι φανερῶς δὲν ἦτο συγκεχωρημένη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἡ ἀναχώρησις οἰκογενειῶν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1810 ἐδίδαξεν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ 1798 ἱδρυθεῖσαν σχολὴν τῶν Θεραπειῶν, ὡς διάδοχος τοῦ Ἀλεξ. Ἰω. Ροδινοῦ Θεραπειανοῦ, τοῦ γνωστοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Ἡροδότου εἰς τὴν καθομιλουμένην, τοῦ καὶ ὕστερον διατελέσαντος γυμνασιάρχου εἰς Πάτρας. Τὰ τέκνα του εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔτυχον ἀρτίας μορφώσεως, διότι παρηκολούθησαν μαθήματα ὄχι μόνον εἰς τὴν σχολὴν ἀνωτέρας μορφώσεως τῆς Ξηροκρήνης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν.

Ὁ Ζαχαρίας Αἰνιάν, ἐκτὸς τῆς λίαν ἀξιολόγου διδακτικῆς δράσεώς του, ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας φυσιογνωμίας τῶν πρωτοπόρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Οὗτος, κατὰ τὸν Γούδαν, «δὲν ἐδίδασκε μόνον τὰ ξηρὰ γράμματα, ἀλλ' ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέῃ τοῖς διδασκομένοις καὶ τὰ ἄριστα τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα οὐχὶ σπανίως ἀνέπτυσσε καὶ ἀπὸ ἄμβωνος». Ὑπῆρξεν εἰσέτι αὐτὸς μὲν ὁ ἔνθερμος ἐμψυχωτὴς τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ οἰκία του δὲ τὸ ἀσφαλὲς κέντρον καὶ καταφύγιον τῶν Φιλικῶν. Τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ τὰ τέκνα του ἐγκαίρως ἐμυήθησαν κατ' Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον 1818 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὁ πατὴρ ἀπὸ τὸν ἐκ Σκαμνελίου Ζαγορίου Ἠπειρώτην ἔμπορον Πολυχρονιάδην, ὁ υἱὸς Γεώργιος (30ετὴς) ἀπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ ὁ Χριστόδουλος (25ετὴς) ἀπὸ τὸν Γρηγόριον Δικαῖον. Ὁ Δικαῖος, ὁ ζωηρὸς Παπαφλέσσας, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Παπαζαχαρία, τοῦ ὁποίου παρηκολούθησεν ἐπ' ἀρκετὸν τὴν διδασκαλίαν. Ὁ Π. Ἀναγνώστου εἶχε μυήσει εἰς τὴν Ἑταιρείαν τὸν Δικαῖον. Οὕτω εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Αἰνιάνων κατεστρώνοντο τὰ σχέδια καὶ ἐλαμβάνοντο ἀποφάσεις ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα στελέχη προπαρασκευῆς τοῦ Ἀγῶνος, καθὼς ἦσαν ὁ Ξάνθος, ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Περραιβός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Π. Ἀναγνώστου, ὁ Δημητρόπουλος, ὁ Φαρμάκης, ὁ Παπαφλέσσας κ.λ.π. Πρὸς τούτοις, εἰς τὴν φιλόξενον οἰκίαν τοῦ Παπαζαχαρία ἐγίνετο ἡ κατήχησις τῶν νεοστρατολογουμένων μελῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ ἐνώπιον τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ὑπερηφάνου διὰ τὴν καταγωγήν του τέκνου τῆς Ρούμελης, τοῦ Παπαζαχαρία, ἐδίδετο ὁ γνωστὸς ὅρκος αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ μὲν Γεώργιος εἶχεν ἐγκαίρως ἀναχωρήσει διὰ τὴν Ἑλλάδα (1820), ὅπου ἔφθασε καὶ ἐξετέλεσεν ἀφωσιωμένος καὶ πλήρης πολεμικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὸ ὑπὲρ πατρίδος καθῆκον του, ὅπου αὕτη τὸν ἔταξεν. Ὑπῆρξε γενναῖος πολεμιστὴς καὶ ἄξιος πολιτικός. Διετέλεσε πληρεξούσιος, διοικητὴς Ἀρκαδίας καὶ νομάρχης Εὐβοίας, γερουσιαστὴς καὶ ἐπανειλημμένως ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ φιλεκπαιδευτικὴ του δράσις ὑπῆρξεν ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ δεύτερος δὲ υἱὸς τοῦ Αἰνιᾶνος Χριστόδουλος ἐδίδαξε τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὸν Ἀλεξ. Μαυροκορδάτον, γαμβρὸν τοῦ Ἀλεξ. Μουρούζη. Μετὰ τοῦ πατρός του Ζαχαρία ἐφυλακίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μόνον ἀντὶ σημαντικῆς χρηματικῆς ἐξαγορᾶς ἀπὸ τὴν Κίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 1827 κατώρθωσαν μὲ μυρίους κινδύνους νὰ δραπετεύσουν εἰς Ἑλλάδα. Ὁ τρίτος τῶν υἱῶν τοῦ παπα-Ζαχαρία, ὁ Δημήτριος, 20ετὴς ὢν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, μόλις διέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἐκ θαύματος τὴν σύλληψίν του, καὶ κατώρθωσε μέσῳ Ρωσίας νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ὅπου προσέφερε λίαν ἱκανοποιητικῶς τὰς ὑπηρεσίας του. Διετέλεσε γραμματεὺς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Τὸ 1826 ἠκολούθησεν ὡς γραμματεὺς τὸν Καραϊσκάκην, τὴν λίαν ἀξιόλογον βιογραφίαν τοῦ ὁποίου συνέγραψεν. Κατέλαβε ποικίλας διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς θέσεις, ἀλλὰ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν Ὄθωνα μέχρι τοῦ σημείου τὸ 1848 νὰ ἡγηθῇ ἀνταρσίας, λόγῳ τῆς ὁποίας διηρπάγη ἡ περιουσία του καὶ ἡ πολύτιμος βιβλιοθήκη τῶν Αἰνιάνων. Ἀπέθανε πτωχός, καθὼς ὅλοι οἱ Αἰνιᾶνες. Ὁ παπα - Ζαχαρίας, λόγῳ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ἐξορίας του, ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπέθανεν.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ φιλία τοῦ παπα - Ζαχαρία μετὰ τοῦ Ν. Σκουφᾶ, τοῦ ὁποίου ἐθρήνησε τὸν κατὰ τὸ 1819 πρόωρον θάνατον. Ἔγραψε δὲ καὶ τὸ ἑπόμενον ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐχαράχθη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς τοῦ ἀπερίττου τάφου τοῦ μεγάλου Φιλικοῦ, ὅστις ἐτάφη εἰς περίβολον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρναούτκιοϊ. Ἡ πλὰξ διεσώθη ὑπὸ τοῦ Ξάνθου. Τὸ ἐπίγραμμα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποδεικνύει πόσον ἦτο γνώστης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Αἰνιάν, παρουσιάζει τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν τοῦ συντάκτου, ἔχει δὲ οὕτω:

Εἰμ' ὑπὸ γᾶν φθισίμβροτον, οἴμοι! τηλόθι πάτρης
Ἄργεος, τὰν κτίσεν εὖ πάρος Ἀμφίλοχος.
Οἴμοι! γειναμένῳ δ' ἐπεκλώσατο μοῖρ' ὀλοή μοι
μὴ δόμεναι θρέπτρα πάτριδι ἠὲ φίλοις.
Οἴμ' ὡς ἄχθομ' ὅθ' Ἑλλάδι ματέρι φᾶσθαι
οὐκ' ἔφθην γῆθος, Καλλικράτης δ' οἷά περ.
Σώζεσθ' οὖν, φίλοι· Ἑλλάς, σώζου, φοίνικος δ' ἅπτου
κ' οὐ κυπαρίττοιο, ἔγρεο δ' ὡς τάχιον!
Νῦν μὲν ἰαύω νήδυμα βοσπορικῷ ἐν ἀνάπλῳ·
ὕστατα δ' αὖ δείξαιμ' Ἑλλάδος υἷα ἔνθουν·
,απη' ἑκατομβαιῶνος φθίνοντος.

Καὶ μόνον ὅταν σκεφθῇ τις τὰς ἀγωνίας τῆς ἐπικινδύνου δράσεως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ὁπότε ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπεκρέματο ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των ἡ θανατηφόρος σπάθη τοῦ κατακτητοῦ, θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντικρύσῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν Αἰνιάνων, τὸ βάθος τῆς ψυχικῆς ἀντοχῆς των, τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν φλογερῶν ἐκείνων πατριδολατρῶν, οἱ ὁποῖοι δι' ὅλα αὐτὰ ἀληθῶς ὑπῆρξαν ἄξιοι τῆς πατρίδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀντ. Γούδα, Βίοι παράλληλοι, Ἀθῆναι 1876, Ζ', 360 κ.ἑξ. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, Ἀθῆναι 1927, Α', σ. 546-547. Τάκη Λάππα, Ρουμελιῶτες στὴν Ἐπανάσταση, Δ. Αἰνιάνας, Ἀθῆναι 1958. Πάνου Ἰ. Βασιλείου, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας κ.λ.π., Ἀθῆναι 1960, σ. 187–188. Κῶδιξ Σχολῆς Καρπενησιοῦ τοῦ Γ. Ἀν. Ἰατρίδη. Ματ. Παρανίκα, Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων κ.λ.π., Κωνσταντινούπολις 1867, σ. 93. Γ. Βαλέτα, Δημ. Αἰνιᾶνος Ἅπαντα, Ἀπομνημονεύματα κ.λ.π., Ἀθῆναι 1962, σ. 9 κ.ἑξ. Χ. Παπαγεωργίου, Στὶς πλαγιὲς τοῦ Τυμφρηστοῦ, Ἀθῆναι 1962, σ. 60-82.

ΠΑΝΟΣ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Αἴνιγμα. (Κ. Διαθήκη). Α' Κορ. ιγ' 12=αἰνιγματώδης εἰκών, ἀσαφὴς μορφή.

Γ. Α. Γ.

Αἴνιγμα, θρησκευτικόν. Τὸ αἴνιγμα, γνωστὸ μικροκείμενο τοῦ λαογραφικοῦ λόγου, ἔχει παλαιότατη ἱστορία μέσα στὴ μυθολογία, τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ θεολογία τῶν λαῶν. Ἡ λέξις, σχετικὴ μὲ τὸ αἶνος (λόγος, διήγησις), σημαίνει καὶ τὴν ἀλληγορία ἢ τὴν ποιητικὴ σύλληψι. «Αἰνίσσομαι» καὶ «αἰνίττομαι» σημαίνει ὅτι «δι' αἴνου ἐκθέτω» ἢ «προβάλλω» (πρόβλημα) κάτι. Καὶ ὁ αἶνος αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐμπνευσμένος καὶ σοφός. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ φράσις «ρήσεις προφητῶν καὶ αἰνίγματα» εἶναι χαρακτηριστική.

Τὰ αἰνίγματα ἦσαν κάποτε, στοὺς ἀρχαίους ἀνατολικοὺς λαούς, κείμενα φιλοσοφικὰ καὶ λατρευτικά, ποὺ τὰ ἐπρόβαλλαν ἱερεῖς καὶ σοφοί, μὲ σκοπὸ τὴ μόρφωσι, τὴ μύησι ἢ τὴ δοκιμασία. Τὰ φυσικὰ καὶ μεταφυσικὰ φαινόμενα ἐδιδάσκονταν μὲ ἀλληγορικοὺς λόγους, ποὺ εἶχαν σκοπὸ ὄχι μόνο τὴ μύησι, ἀλλὰ καὶ τὸν σεβασμὸ πρὸς τὸ ἴδιο θέμα. Εἶναι γνωστὴ ἡ σοβαρότης καὶ ὁ κρίσιμος τρόπος ὑποβολῆς τοῦ ἀρχαίου αἰνίγματος τῆς Σφιγγὸς (μὲ ἀνατολικὴ ἐπίδρασι) πρὸς τὸν Οἰδίποδα. Στὸ αἴνιγμα ἐκεῖνο γινόταν περιγραφὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ σωστὴ λύσις του εἶχε ἀποτέλεσμα τὸν θάνατο τῆς Σφιγγός, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει καὶ τὸ ἄνοιγμα μιᾶς νέας περιόδου στὸν πολιτισμό. Ἀρχαία ἑλληνικὴ ἐπίσης παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ὁ μάντης Κάλχας καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος πέθαναν ἀπὸ τὸ κακό τους, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσαν νὰ λύσουν τὰ αἰνίγματα, ποὺ τοὺς εἶχαν προβάλει ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ.

Μάντης καὶ ποιητὴς εἶναι δυὸ ἰδιότητες ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ αἴνιγμα. Οἱ λοξοὶ χρησμοὶ τοῦ Δελφικοῦ μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἕνα εἶδος αἰνίγματος.

Στὴν Π. Διαθήκη, ὁ σοφὸς Σολομῶν εἶναι ὁ μόνος ἱκανὸς ν' ἀναμετρηθῇ μὲ τὴ βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ, στὰ αἰνίγματα ποὺ τοῦ ἐπρότεινε (Γ' Βασ. ι' 1) καὶ ὁ ἡρωϊκὸς Σαμψὼν ἐπρόβαλε αἴνιγμα στοὺς Φιλισταίους (πρόβλημα), ποὺ μόνοι τους δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ λύσουν (Κριτ. ιδ' 12).

Τὸ αἴνιγμα, ἐπειδὴ ἔχει παλαιστικὸ καὶ ἀνταγωνιστικὸ στοιχεῖο, χρησιμοποιήθηκε καὶ μαγικά, σὰν κατάδεσμος καὶ ἀπόδεσμος, σὲ κρίσιμες ὧρες. Ὁ θεὸς ἢ ὁ δαίμονας, ὁ βασιλιὰς ἢ ὁ μάγος ποὺ κατέχουν τὸ αἴνιγμα, μποροῦν νὰ κρατήσουν δεμένους μὲ τὸ μυστικὸ αὐτὸ τοὺς ὑποτελεῖς των καὶ μόνο ὅταν ἐκεῖνοι εὕρουν τὴ λύσι ἐλευθερώνονται. Κάποτε γίνεται καὶ τὸ ἀντίθετο. Οἱ ὑποτελεῖς δεσμεύουν τοὺς ἄρχοντες μὲ αἴνιγμα καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ὑποχωρήσουν. Σὲ νεοελληνικὸ παραμύθι ὁ βασιλιὰς ἀναγκάζεται νὰ ἐλευθερώσῃ κατάδικο, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ λύσῃ τὸ αἴνιγμα ποὺ τοῦ προβάλλει ἡ κόρη.

Ἡ λύσε μου τὸν λόγον
ἢ δῶσ' μου τὸν υἱόν μου,
τὸν ἄνδρα τῆς μητρός μου!

Κι' ἀλλοῦ ὁ δαίμονας νικᾶται καὶ ἀφανίζεται (σκάει), ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ξέρει ν' ἀπαντήσῃ στὰ αἰνιγματικὰ λόγια του, καὶ μάλιστα μὲ φρασεολογία θρησκευτική:

—Τρία λόγια, τί λόγια;
—Τρίποδ' εἶν' ἡ πυροστιά, δικέρατο τὸ βόδι, ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ποὺ 'ναι ἀρχὴ καὶ τέλειος!

Σὲ μερικοὺς πρωτόγονους λαοὺς τὸ αἴνιγμα χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ σήμερα μὲ μαγικοὺς σκοπούς, σὲ κρίσιμες ὧρες, (π.χ. στὴ σπορά, στὸν τοκετό, στὸν ἐνταφιασμὸ κ.ἄ.), ὥστε ἡ λύσις του νὰ βοηθήσῃ ὁμοιοπαθητικῶς στὴν ἐκτέλεσι τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἀποδέσμευσι ἀπὸ κάθε ἐμπόδιο.

Τὸ νεοελληνικὸ αἴνιγμα (νιῶσμα, μάντεμα, παραμάντεμα, βρετό, καταλόγι κ.λ.π.) στηρίζεται βέβαια στὴ νεώτερη λαϊκὴ δημιουργία, ἀλλὰ κρατεῖ κι' ἀπὸ τὴν παλαιὰ παράδοσι, τὴν ἀρχαία μυθολογικὴ ἢ τὴ βυζαντινὴ λογία καὶ θεολογική. Ὁ συνδυασμὸς γίνεται πάντα μὲ βάσι τὴ δεκτικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὥστε τὰ θέματα καὶ οἱ ἀλληγορίες τῶν αἰνιγμάτων νὰ τοῦ εἶναι οἰκεῖα καὶ ἐπαναλήψιμα. Ἡ διατύπωσις τοῦ αἰνίγματος γίνεται συνήθως σὲ στίχο δεκαπεντασύλλαβο ἢ ἄλλον ἢ καὶ σὲ ἁπλὲς ρυθμικὲς φράσεις.

Μακρὺς μακρὺς καλόγερος καὶ κόκκαλα δὲν ἔχει.
(Καπνός)

Ἀπὸ μητέρα κόκκινη γεννιέται παιδὶ μαῦρο.
(Φωτιά)

Σὲ κῆπο δὲν φυτεύεται, σὲ περιβόλι ὄχι,
ὁ βασιλιὰς τὸ γεύεται κι' ὅλος ὁ κόσμος τό 'χει.
(Ἁλάτι)

Τὸ περιεχόμενο τῶν ἑλληνικῶν αἰνιγμάτων ἀνταποκρίνεται στὸ περιβάλλον καὶ στὶς γνώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γι' αὐτό, ἂν μελετήσουμε τὰ θέματα καὶ τὶς ἀλληγορίες τους (δηλαδὴ τὰ κείμενα καὶ τὶς λύσεις τους), θὰ ξαναβροῦμε τὸν πλούσιο κόσμο τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴ ζωή, ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὴ λατρεία της ἢ μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη της, ἔχει σημαντικώτατη θέσι, μποροῦμε δὲ νὰ ξεχωρίσουμε ειδικὴ κατηγορία νεοελληνικῶν αἰνιγμάτων, ποὺ ἔχουν θέμα τους τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοσι καὶ ζωή. Ὁ κλῆρος (παπᾶς, καλόγηρος, δεσπότης, ψάλτης), τὰ κτίσματα (ἐκκλησία, καμπαναριό, κελλί), τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ ναοῦ (στασίδι, Ἅγιο Βῆμα), τὰ σκεύη (δισκοπότηρο, θυμιατό, φέρετρο), ἡ ὑμνογραφία, οἱ Ἅγιοι, ὁ Χριστός, ἡ Παναγία, ὁ Θεός, χρησιμοποιοῦνται συχνότατα στὰ αἰνίγματα (μέσα στὸ κείμενο ἢ στὴ λύσι τους), καὶ θὰ μποροῦσε νὰ καταρτίσῃ κανεὶς πλουσιώτατο εὑρετήριο μὲ τὰ ὀνόματά τους.

Παραθέτουμε ἐδῶ μερικὰ τέτοια αἰνίγματα ἐκκλησιαστικοῦ κύκλου:

α) Κείμενα:

Ἀπὸ τὴ γῆ ἐπλάστηκα σὰν τὸν Ἀδάμ·
στὴν κάμινο μὲ ἔβαλαν σὰν τοὺς Τρεῖς Παῖδες·
ζῶντας πολλοὺς ἐδρόσισα,
ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν μου,
κανεὶς δὲν βρέθηκε νὰ θάψῃ τὰ ὀστᾶ μου!
(Ἡ στάμνα)

Δεσπότης δὲν εἶναι, κορώνα φορεῖ
ρολόϊ δὲν ἔχει, τὶς ὧρες λαλεῖ.
(Ὁ πετεινός. Θρακιώτικο)

Ἕνας χοντρὸς καλόγερος, μὲ τὰ πολλὰ παλούκια!
(Ὁ σκαντζόχοιρος)

Ἐκκλησιὰ πολυχαρτοῦσα
μονοκολωνοκρατοῦσα!
(Τὸ μανιτάρι)

Ἑφτὰ καλογριές,
πεθαίνουν μιὰ τὴν ἑβδομάδα!
(Ἡ Μ. Σαρακοστή)

Μοναστήρι πράσινο,
κόκκινα κελλιά,
μαῦροι καλογέροι
κάνουν λειτουργιά.
(Τὸ καρποῦζι)

Ὁ παπᾶς ψηλώνει
καὶ τὰ ράσα ἁπλώνει.
(Ὁ καπνός)

Χίλιοι - μύριοι καλογῆροι
σ' ἕνα ράσο τυλιγμένοι.
(Τὸ ρόδι)

β) Λύσεις:

Ἕνα πρᾶμα δυὸ γραμμές
μεσ' στὴν ἐκκλησιὰ τὸ βρίσκεις
(Ὁ σταυρός)

Ἡ ἔλαφος ἐφώναξε,
μικροὶ τρανοὶ τὴν ἄκουσαν
καὶ τὴν ἐπροσκύνησαν.
Τὴν ἄκουσαν ντουλγέρηδες
κι' ἔριξαν τὰ πριόνια·
τὴν ἄκουσαν οἱ μπάμπες
κι' ἔριξαν τὶς ρόκκες·
τὴν ἄκουσαν τὰ κοριτσούδια
κι' ἔριξαν τ' ἀδραχτούδια.
(Ἡ καμπάνα. Θρακιώτικο)

Μαρούλι μου ἑφτάφυλλο,
ἑφτὰ φορὲς ἑφτάφυλλο·
κι' ἀπάνω στὸ ἑφτάφυλλο
εἶναι τὸ τριαντάφυλλο.
(Ἡ Σαρακοστὴ καὶ τὸ Πάσχα)

Νύφη, κάτασπρα ντυμένη,
φορεῖ κόκκινο φακιόλι
κι' ὅσο πάει, ὅλο μικραίνει.
(Ἡ λαμπάδα)

Στὸ δρόμον, ὁποὺ πήγαινα,
ἕνα θεριὸ ἀπάντησα·
εἶχε πέντε κεφαλές,
τέσσαρες ἀναπνοές,
χέρια - πόδια εἴκοσι
καὶ νύχια ἑκατό.
(Ἡ κηδεία τοῦ νεκροῦ)

Τὸ ντίρι - ντίρι κρέμεται, τὸ ντίρι ντυραννιέται,
γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ στὰ μαγαζιὰ πουλιέται.
(τὸ καντήλι)

Τρίζει τρίζει τὸ περνάρι
καὶ μαζεύονται τὰ γίδια!
(Ἡ καμπάνα)

Χρυσαφένιο πηγαδάκι,
χίλιοι πίνουν κι' ἕνας τὸ στραγγίζει.
(Τὸ δισκοπότηρο μὲ τὴ μετάληψι)

Στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια, τὸ αἴνιγμα ἦταν μιὰ εὐχάριστη ἀπασχόλησις τῶν λογίων, τόσο στὴ Δύσι ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή. Μεταξὺ τοῦ 900 καὶ 1200 παρατηροῦμε στὸ Βυζάντιο μιὰ ἔντονη τάσι γιὰ τὴ σύνθεσι αἰνιγμάτων, στὴν ὁποία μετέχουν καὶ ἀνώτεροι κληρικοί. Τὰ αἰνίγματα αὐτὰ γίνονται ἔμμετρα καὶ πολύστιχα καὶ ἔχουν χαρακτῆρα διδακτικὸ (τί εἶναι ἅλας, ἶρις, σπόγγος κ.λ.π.) ἢ θεολογικὸ (γεγονότα τῆς Γραφῆς καὶ ἀλληγορίες). Πολλὲς ἀπὸ τὶς συνθέσεις αὐτὲς εἶναι πρόγονοι σημερινῶν αἰνιγμάτων. Ἔτσι π.χ. τὸ αἴνιγμα γιὰ τὸ ξύλινο σήμαντρο, γνωστοῦ λογίου τοῦ ΙΒ' αἰῶνος:

Τραφὲν ἐν ὄρεσι καὶ φάραγξιν ἀγρίαις,
κῆρυξ πέφυκα τῶν λόγων ὑμνῳδίας,

ἀκούεται σήμερα μὲ τὴ μορφή:

Στὸν λόγγο ἐγεννήθηκα,
στὸν λόγγο πελεκήθηκα
καὶ τώρα ἐκατάντησα
κράχτης στὴ χώρα.

Ἀπὸ τὰ αἰνίγματα τῶν Βυζαντινῶν, ποὺ στηρίζονται σὲ ἐπεισόδια τῆς Γραφῆς, σημειώνουμε μερικά:

Ξύλου μὲν ἡ κλείς, ἡ δὲ κιγκλὶς ὑδάτων,
διέδρα λαγωὸς καὶ κύων συνεσχέθη.
(Ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης)

Τίς τρεῖς φορὰς ἀπέθανε καὶ μίαν ἐγεννήθη;
(Ὁ προφήτης Ἰωνᾶς)

Τίς μὴ γεννηθεὶς ἀπέθανε καὶ εἰς τὴν
κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰσῆλθεν;
(Ὁ Ἀδάμ)

Τίς δὶς ἀπέθανε καὶ ἅπαξ ἐγεννήθη;
(Ὁ Λάζαρος)

Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς αἰνιγματοποιήσεως παροιμιῶν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ μεταγενεστέρους λογίους, ποὺ τὶς ἐπρότειναν στοὺς μαθητάς, ζητῶντας νὰ τοὺς ἀπαντήσουν μὲ ἀλληγορικὰ νοήματα θρησκευτικά. Τέτοιες αἰνιγματοποιημένες παροιμίες, μὲ τὶς ἀλληγορικὲς ἀποκρίσεις τους, βρίσκει κανεὶς συγκεντρωμένες, ἀπὸ ἁγιορειτικοὺς κώδικες, στὸν Α' τόμο τῶν Παροιμιῶν τοῦ Ν.Γ. Πολίτου, σ. 6 - 68, π.χ. στὴν παροιμία: «Ἀπὸ πτωχὸν μὴ δανεισθῇς καὶ πάρῃ σε ἐξοπίσω», δίνεται ἡ ἑρμηνεία: «Ἀπὸ τὸν πλάνον τοῦτον βίον μὴ δανεισθῇς ἁμαρτίας μετ' ἀσχημοσύνης, καὶ ἐπάρῃ σε ἐξοπίσω, ἤγουν θαφῶσι μετὰ σὲ ἐν τῷ μνήματι, καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν σταθῶσιν ἔμπροσθέν σου» (σ. 20). Καὶ στὴν παροιμία: «Εἶχεν ὁ μωρὸς χουλιάριν καὶ ἔτρωγεν ὁ φρόνιμος» ἐξηγοῦν: «Ἐνταῦθα ὁ λόγος πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἑρμήνευται: τουτέστιν εἶχε τὸν παράδεισον ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ὡς κουτάλιν... αὐτὸς δὲ ὡς μωρός, παρακούσας, τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ἐδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἐλθὼν δὲ ὁ Διάβολος, ὡς φρόνιμος ὤν, ἐπαρέλαβε τὸν πάντα κόσμον καὶ περιτρώγει αὐτόν» (σ. 20 - 1).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σπ. Π. Λάμπρου, Βυζαντινὰ αἰνίγματα, Δελτ. Ἱστ. Ἐθν. Ἑταιρ., Β' (1885-9), σ. 152-166. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἄσματα καὶ αἰνίγματα, περιοδ. Λαογραφία, Η' (1921), σ. 109-152. Φαίδ. Ι. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Α2, 1948, κεφ. τὰ αἰνίγματα, σ. 64-86. Δημ. Σ. Λουκάτου, Θέματα καὶ Σύμβολα στὰ νεοελληνικὰ αἰνίγματα (ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἤπειρον, εἰς μνήμην Χ. Σούλη), Ἀθῆναι 1955, σ. 183-214, ὅπου καὶ βιβλιογραφία συλλογῶν. Γενικὴ διεθνὴ βιβλιογραφία, βλ. Archer Taylor, A Bibliography of Riddles (F. F. Communications 126, Helsinki 1939).

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Αἶνοι. Οὕτω καλοῦνται ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας οἱ ψαλμοὶ ρμη', ρμθ' καὶ ρν', ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἡ γ' στάσις ἢ τὸ γ' ἀντίφωνον τοῦ κ' καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου, ἐπειδὴ ὄχι μόνον προτάσσεται τῶν δύο αὐτῶν (ρμη' καὶ ρν') καὶ ἐν αὐτοῖς πολλάκις ἐπαναλαμβάνεται τὸ ρῆμα «αἰνεῖτε», ἀλλὰ καὶ διότι οἱ τρεῖς αὐτοὶ ψαλμοὶ εἶναι κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν αἶνος, ἤτοι εὐχαριστήριος ὕμνος εἰς τὸν Θεὸν «τῶν ἑορταζόντων τὴν μνήμην καὶ τὴν νίκην τοῦ λέοντος, τουτέστι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν παρουσίαν καὶ τὸ πάθος», ὡς ἡρμήνευσε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ πρώτου αὐτῶν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος (Patavii MDCCLXXVII, σ. 184). Ἐπίσης κατὰ μὲν τὸν Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἐκλήθησαν οἱ ψαλμοὶ αὐτοὶ αἶνοι, ὡς «συγκαλούμενοι τὴν κτίσιν, ἀγγέλους ἅμα καὶ πάντα τὰ κτίσματα εἰς τὴν αἴνεσιν τοῦ πεποιηκότος αὐτά» (περὶ τῆς θ. προσευχῆς, κεφ. τιγ'. PG 155, 572), κατὰ δὲ τὸν Ἐφέσου Μάρκον τὸν Εὐγενικὸν «διὰ τὸ ἐν αὐτοῖς εὐφημίαν τινὰ καὶ αἶνον ἐμπεριέχεσθαι τοῦ Θεοῦ» (Ἐξήγησις τῆς Ἐκκλ. Ἀκολ., PG 160, 1180).

Τόσον ὁ ὅρος «αἶνοι» ὑπὸ τὸν ὁποῖον φέρονται οἱ ψαλμοὶ αὐτοὶ καὶ σήμερον, ὅσον καὶ ἡ θέσις αὐτῶν, ἐν ᾗ καὶ νῦν στιχολογοῦνται εἰς τὸν ὄρθρον, μαρτυροῦνται ἀπὸ τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τὴν διήγησιν, δηλαδή, τῶν ἀββάδων Ἰωάννου καὶ Σωφρονίου (εἶτα πατριάρχου Ἱεροσολύμων, 634 - 638) περὶ τῆς ἐν Σινᾷ τελουμένης κατὰ Κυριακὴν ἀκολουθίας, διαφαίνεται σαφῶς, ὅτι οἱ αἶνοι ἀνεγινώσκοντο εὐθὺς μὲν μετὰ τὰς βιβλικὰς ᾠδάς, πρὸ δὲ τῆς δοξολογίας: «... καὶ ἀναστάντες ἠρξάμεθα τὰς ᾠδὰς ἀνέτως ἄνευ τροπαρίων, καὶ οὔτε εἰς τὴν γ' ᾠδήν, οὔτε εἰς τὴν στ' ἐποιήσαμεν μεσῴδιον, ἀλλὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, καὶ εἰπόντες τοὺς αἴνους, ἤρξαντο τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις» (I. B. Pitra S.R.E. Card., Iuris Eccl. Graecorum Historia et Monumenta, Romae MDCCCLIV, Ι, σ. 221).

Οἱ αἶνοι, ἀνήκοντες εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τμῆμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου, κατελιμπάνοντο, κατὰ τὰ παλαιὰ Τυπικά, τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευὴν τῆς Τυροφάγου ἑβδομάδος, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὰς θὰ ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία τοῦ Τριωδίου, τὰς πέντε ἡμέρας (Δευτέρας ἕως Παρασκευῆς) ἑκάστης ἑβδομάδος τῆς μεγ. τεσσαρακοστῆς νηστείας (Δευτ. α' ἑβδ. ἕως Παρασκ. ε' ἑβδ.) καὶ καθ' ἃς ἡμέρας τῶν νηστειῶν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων καὶ τῶν Χριστουγέννων (ἐκτὸς τῶν Σαββάτων) ἐψάλλετο εἰς τὸν ὄρθρον μετὰ τὸν ἑξάψαλμον «Ἀλληλούϊα». Εἰς τὰς ἡμέρας αὐτὰς μετὰ τὸ φωταγωγικὸν τοῦ ἤχου ἀνεγινώσκετο εὐθὺς ἡ δοξολογία χῦμα. Εἰς πάσας τὰς λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους εὐθὺς μετὰ τὰ ἐξαποστειλάρια, ἀείποτε δέ, ὡς καὶ τὸ πάλαι, πρὸ τῆς δοξολογίας ἐστιχολογοῦντο ἀπαραιτήτως οἱ ψαλμοὶ τῶν αἴνων μετὰ ἢ ἄνευ στιχηρῶν τροπαρίων εἰς τοὺς τελευταίους στίχους αὐτῶν, ἅτινα, ὡς ἐφύμνια τῶν στίχων τῶν αἴνων, καλοῦνται «στιχηρὰ τῶν αἴνων» ἢ καὶ ἁπλῶς, κατὰ συνεκδοχήν, «αἶνοι». Ὅταν ἡ ἀκολουθία ἐστερεῖτο στιχηρῶν τῶν αἴνων, οἱ αἶνοι ἐστι-

χολογοῦντο χῦμα μετὰ τοῦ ἐφυμνίου «Σοὶ πρέπει ὕμνος τῷ Θεῷ» εἰς τοὺς δύο πρώτους στίχους καὶ μετὰ τῶν Δόξα, Καὶ νῦν ἐν τέλει τῶν στίχων τῶν ψαλμῶν, ἀναγινωσκομένης εὐθὺς ἀμέσως τῆς δοξολογίας. Κατὰ τὸ Ἱερατικόν, μάλιστα, «ἀναγινώσκει ὁ χοροστατῶν ἱερεὺς τοὺς τρεῖς ψαλμοὺς τῶν Αἴνων» (Ἔκδ. Ἀποστ. Διακ. 1951, σ. 50).

Διὰ τοῦ ἐν χρήσει Τυπικοῦ (Γ. Βιολάκη), οὐδόλως προβλεπομένης ἀκολουθίας μετ' «Ἀλληλούϊα» ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν Ἁγ. Ἀποστόλων καὶ Χριστουγέννων, καθορίζεται, μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς, ὅπως οἱ αἶνοι καταλιμπάνωνται τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευὴν τῆς Τυροφάγου (Τυπ. Διατ. Τριωδίου § 13 ἐδ. β', Φεβρ. ι' § 9 καὶ Φεβρ. 24 § 1), ἐὰν κατ' αὐτὰς δὲν συμπέσῃ μνήμη ἑορταζομένου ἁγίου (ἔνθ. ἀν. ὑποσ. 4) ἢ ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς (βλ. Ἑορτοδρόμιον, πίνακα τῆς β' Φεβρ.), τὰς πέντε ἡμέρας ἑκάστης ἑβδομάδος τῆς μεγ. τεσσαρακοστῆς νηστείας, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν ὄρθρον ψάλλεται Ἀλληλούϊα (Τυπ. Διατ. Τριωδ. § 19), καὶ καθ' ἃς ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ ψάλλεται μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὄρθρου «Θεὸς Κύριος», στερεῖται ὅμως ἡ ἀκολουθία τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ἑορτῆς ἢ τοῦ ἁγίου στιχηρῶν τῶν αἴνων (Τυπ. Διατ. τῆς καθ' ἡμέραν ἀκολουθίας § 2. Πρβ. καὶ τελευταῖον ἐδάφ. § 3 ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ προτελευταίου ἐδαφίου τῆς § 19 τῆς Προθεωρίας). Κατὰ τὸ αὐτὸ Τυπικόν, ὅταν ἡ ἀκολουθία ἔχῃ στιχηρὰ αἴνων, στιχολογοῦνται, ὡς πάλαι τε καὶ νῦν, εὐθὺς μετὰ τὰ ἐξαποστειλάρια οἱ αἶνοι, προοιμιαζόμενοι πάντοτε, ὡς ἔθος, μετὰ μέρους τινὸς στίχου τῶν ἐπιφερομένων ψαλμῶν.

Κατὰ ταῦτα ἀρχόμενος ὁ α' χορὸς ψάλλει εἰς τὸν ἦχον τοῦ α' στιχηροῦ προοίμιον τὸ «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον» καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν α' στίχον τῶν αἴνων «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν...», συνάπτων ἐν τέλει αὐτοῦ ἐφύμνιον τήν, κατὰ τὸ πνεῦμα μὲν τῆς Ἁγίας Γραφῆς συντεταγμένην, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐτολεξεὶ ἐξ αὐτῆς εἰλημμένην, ἐλευθέραν ὑμνολογικὴν σύνθεσιν «Σοὶ πρέπει ὕμνος τῷ Θεῷ», ἥτις κατὰ Συμεὼν τὸν Θεσσαλονίκης προέρχεται ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ᾀσματικοῦ ὄρθρου (κεφ. ρνα', PG 155, 648). Ὁ β' χορὸς ψάλλει εἶτα εἰς τὸν αὐτὸν ἦχον τὸν β' στίχον τῶν αἴνων, συνάπτων εἰς αὐτόν, ὡς καὶ ὁ α' χορός, ἐφύμνιον τὸ «Σοὶ πρέπει ὕμνος τῷ Θεῷ». Ἐν συνεχείᾳ ψάλλονται ἐξ ὑπαμοιβῆς ὑπὸ τῶν χορῶν ἄνευ προοιμίου καὶ ἐφυμνίου οἱ λοιποὶ στίχοι τῶν τριῶν ψαλμῶν τῶν αἴνων, ἐκ τοῦ τέλους τῶν ὁποίων κρατοῦνται οἱ κατὰ περίπτωσιν ὁριζόμενοι στ' ἢ δ' στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ψάλλονται ἐφύμνια τὰ στιχηρὰ τῶν αἴνων.

Οἱ στίχοι τῶν αἴνων ἀπὸ τοῦ «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη...» μέχρι τῶν διὰ τὰ στιχηρὰ ἀναγκαιούντων τοιούτων, καταλιμπάνονται μόνον τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα, ἐκ κακῆς ὅμως συνηθείας ἤρχισαν καταλιμπανόμενοι εἰς πάσας τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας.

Τὰ στιχηρὰ τῶν αἴνων δύνανται νὰ εἶναι ἰδιόμελα ἢ αὐτόμελα ἢ προσόμοια. Ἐκ τῶν προσομοίων σπανιώτατα τίθενται στιχηρὰ τοῦ β' ἤχου πρὸς τὸ «Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ» καὶ τοῦ πλ. β' ἤχου πρὸς τὸ «Τριήμερος ἀνέστης, Χριστὲ» (βλ. Γ. Μπεκατώρου, Τάξις, 1954, σ. 27, ὑποσ. 17).

Στιχηρὰ εἰς τοὺς αἴνους ψάλλονται τέσσαρα ἕως δώδεκα. Ὅταν ταῦτα εἶναι δ', ἄρχονται ψαλλόμενα εἰς τοὺς στίχους ἀπὸ τοῦ «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ἐπὶ ταῖς δυναστείαις Αὐτοῦ...», ὅταν δὲ εἶναι στ' ἢ η' ἢ ι' ἢ ιβ', ψάλλονται εἰς τοὺς στίχους ἀπὸ τοῦ «Ποιῆσαι ἐν αὐτοῖς κρῖμα ἔγγραπτον...», μετὰ δὲ τοὺς ἓξ αὐτοὺς στίχους τῶν αἴνων προστίθενται διὰ τὰ ὑπόλοιπα στιχηρὰ ἁρμόδιοι στίχοι. Κατ' ἐξαίρεσιν τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα, τὰς Κυριακὰς τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἀπὸ τῆς τῶν Μυροφόρων ἕως καὶ τῆς τοῦ Τυφλοῦ καὶ τὴν Τετάρτην τῆς ἀποδόσεως τοῦ Πάσχα, ἐὰν μὲν τὰ στιχηρὰ εἶναι μόνον η', ψάλλονται εἰς τοὺς στίχους ἀπὸ τοῦ «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ἐπὶ ταῖς δυναστείαις Αὐτοῦ», ἐὰν δὲ εἶναι ι' ἢ ιβ', εἰς τοὺς στίχους ἀπὸ τοῦ «Τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς...», προστιθεμένων διὰ τὰ ὑπόλοιπα δ' (ὅταν τὰ στιχηρὰ εἶναι η' ἢ ι') ἢ στ' (ὅταν τὰ στιχηρὰ εἶναι ιβ') ἰσαρίθμων ἁρμοδίων στίχων. Ἐπίσης τὴν α' Αὐγούστου, ὅταν ἡ ἡμέρα τύχῃ ἐκτὸς Κυριακῆς, καίτοι τὰ στιχηρὰ τῶν αἴνων εἶναι στ', ἄρχονται ὅμως ψαλλόμενα εἰς τοὺς στίχους ἀπὸ τοῦ «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ἐπὶ ταῖς δυναστείαις Αὐτοῦ...», τῶν δύο τελευταίων

«Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤχῳ σάλπιγγος...». Ψαλμ. ρν' 3. Χεὶρ Μάρκου. Μονὴ Φανερωμένης, Σαλαμῖνος. ΙΗ' αἰών.

στιχηρῶν ψαλλομένων εἰς τοὺς εἰς μάρτυρας προσιδιάζοντας στίχους (βλ. κατωτέρω περίπτ. Δ', XIII).

Ἁρμόδιοι στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ψάλλονται ἐν Κυριακαῖς ἢ ἐν ἄλλαις ἡμέραις τὰ στιχηρά, μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν στίχων τῶν ψαλμῶν τῶν αἴνων, εἶναι κατὰ περίπτωσιν οἱ ἑξῆς:

Α'. Διὰ τὰ δύο στιχηρὰ ἀνατολικὰ ἀναστάσιμα.

α') Ἀνάστηθι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὑψωθήτω ἡ χείρ Σου, μὴ ἐπιλάθῃ τῶν πενήτων Σου εἰς τέλος (Ψαλμ. θ' 33).

β') Ἐξομολογήσομαί Σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά Σου (Ψαλμ. θ' 2).

Εἰς τοὺς αὐτοὺς στίχους ψάλλονται καὶ τὰ στιχηρὰ τῶν αἴνων τοῦ Τριωδίου ἐν ταῖς Κυριακαῖς, ἐξαιρέσει τῆς β' καὶ γ' Κυριακῆς τῶν νηστειῶν καί, κατὰ τὸ ἐν χρήσει Τυπικὸν (Γ. Βιολάκη), τῆς δ' καὶ ε' Κυριακῆς, ἐν αἷς ψάλλονται στιχηρὰ ἀναφερόμενα εἰς ἁγίους.

Β'. Διὰ δύο στιχηρὰ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν.

Ι. Τῆς ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἐν μεθεόρτοις Κυριακαῖς, ιε' - κα' Σ/βρίου).

α') Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν Αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι (Ψαλμ. ϟη' 5).

β') Ὁ δὲ Θεός, βασιλεὺς ἡμῶν, πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς (Ψαλμ. ογ' 12).

Εἰς τοὺς αὐτοὺς στίχους ψάλλονται καὶ τὰ δύο στιχηρὰ τῶν αἴνων τῆς γ' Κυρ. τῶν νηστειῶν καὶ τῆς α' Αὐγούστου, ἐὰν ἡ ἡμέρα τύχῃ ἐν Κυριακῇ.

ΙΙ. Τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως.

1. Εἰς προεορτίους Κυριακὰς (Δ/βρίου ια - κδ').

α') Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά Σου εἰς τὸν αἰῶνα (Δ/βρίου ια' - κδ', Ὠδῆς ζ' 1),

β') Καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἱερουσαλὴμ (Δ/βρίου ια' - ιζ', Ὠδῆς ζ' 3 β').

β') Ὅτι δίκαιος εἶ ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐποίησας ἡμῖν (Δ/βρίου ιη - κδ', Ὠδῆς ζ' 2 α').

2. Εἰς μεθεόρτους Κυριακὰς (Δ/βρίου κστ' - λα').

α') Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς Σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν Σου (Ψαλμ. ρθ' 1).

β') Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά Σε· ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ (Ψαλμ. ρθ' 3 β' - 4).

ΙΙΙ. Τῶν Θεοφανείων.

1. Εἰς προεορτίους Κυριακὰς (Ἰανουαρ. β' - ε').

α') Διὰ τοῦτο μνησθήσομαί Σου ἐκ γῆς Ἰορδάνου καὶ Ἑρμωνιεὶμ (Ψαλμ. μα' 7 α').

β') Εἴδοσάν Σε ὕδατα, ὁ Θεός, εἴδοσάν Σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν (Ψαλμ. οστ' 17 α').

2. Εἰς μεθεόρτους Κυριακὰς (Ἰανουαρ. ζ' - ιδ').

α') Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω (Ψαλμ. ριγ' 3).

β΄) Τί σοί ἐστι, θάλασσα, ὅτι ἔφυγες; καὶ σύ, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω; (Ψαλμ. ριγ΄ 5).

IV. Τοῦ Πάσχα, ἀείποτε δὲ εἰς τοὺς δ΄ στίχους.

α΄) Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ Αὐτοῦ καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου Αὐτοῦ οἱ μισοῦντες Αὐτὸν (Ψαλμ. ξλ΄ 1).

β΄) Ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἐκλιπέτωσαν, ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς (Ψαλμ. ξζ΄ 2α΄).

γ΄) Οὕτως ἀπολοῦνται οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ προσώπου πυρὸς καὶ οἱ δίκαιοι εὐφρανθήτωσαν (Ψαλμ. ξζ΄ 2β - 3).

δ΄) Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ (Ψαλμ. ριζ΄ 23).

V. Τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος.

1. Τῇ ε΄ Αὐγούστου, εἰ τύχῃ ἐν Κυριακῇ.

α΄) Ἔλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν (Ψαλμ. πδ΄ 11).

β΄) Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου Σου πορεύσονται καὶ ἐν τῷ ὀνόματί Σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν (Ψαλμ. πη΄ 16β΄ - 17α΄).

2. Εἰς μεθεόρτους Κυριακὰς (Αὐγ. ζ΄ - ιγ΄).

α΄) Σοί εἰσιν οἱ οὐρανοί, καὶ σοί ἐστιν ἡ γῆ (Ψαλμ. πη΄ 12).

β΄) Θαβὼρ καὶ Ἑρμὼν ἐν τῷ ὀνόματί Σου ἀγαλλιάσονται (Ψαλμ. πη΄ 13β΄).

Γ΄. Διὰ δύο στιχηρὰ τῶν Θεομητορικῶν ἑορτῶν εἰς προεορτίους, ἑορτίους καὶ μεθεόρτους Κυριακάς.

I. Τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου (Σ/βρίου ζ΄ - ιβ΄).

α΄) Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου (Ψαλμ. μδ΄ 11 - 12α΄).

β΄) Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ (Ψαλμ. μδ΄ 13β΄).

II. Τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (Ν/βρίου κ΄ - κδ΄).

α΄) Ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς, αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονταί Σοι (Ψαλμ. μδ΄ 15).

β΄) Ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει, ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως (Ψαλμ. μδ΄ 16).

III. Τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Σωτῆρος (Φεβρ. α΄ - θ΄).

α΄) Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον Σου, Δέσποτα, ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν Σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν (Ὠδῆς Συμεών, Λουκ. β΄ 29 - 31).

β΄) Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ Σου Ἰσραὴλ (Ὠδῆς Συμεών, Λουκ. β΄ 32).

IV. Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (Μαρτ. κδ΄ - κστ΄, ἰστέον δ΄ ὅτι, εἰ ἡ ἑορτὴ τύχῃ τὴν Δευτέραν τῆς β΄ ἢ δ΄ ἑβδ. τῶν νηστ., καταλιμπάνονται (τῇ Κυριακῇ, Μαρτ. κδ΄) τὰ προεόρτια, εἰ δὲ τύχῃ τὸ Σάββατον τῆς α΄ ἢ γ΄ ἑβδ. τῶν νηστειῶν, καταλιμπάνονται (τῇ Κυριακῇ, Μαρτ. κστ΄) τὰ μεθεόρτια.

α΄) Εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον Αὐτοῦ (= τοῦ Θεοῦ ἡμῶν) (Ψαλμ. ϞΣτ΄ 2β΄).

β΄) Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινόν, ᾄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ (Ψαλμ. ϞΣτ΄ 1).

V. Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Αὐγ. ιδ΄ - κγ΄).

α΄) Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν Σου, Σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός Σου (Ψαλμ. ρλα΄ 8).

β΄) Ὤμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτὴν (Ψαλμ. ρλα΄ 11α΄).

VI. Τῆς Μυρτιδιωτίσσης (Σ/βρίου κδ΄).

α΄) Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν Σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη (Ψαλμ. μδ΄ 10β΄).

β΄) Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν (Ψαλμ. μδ΄ 1).

VII. Τῆς Φωτοφόρου Σκέπης (Ὀκτωβρίου κη΄).

α΄) Ἡγίασε τὸ σκήνωμα Αὐτοῦ ὁ Ὕψιστος (Ψαλμ. με΄ 5β΄).

β΄) Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ (Ψαλμ. μδ΄ 13β΄).

VIII. Τῆς συλλήψεως τῆς ἁγ. Ἄννης (Δ/βρίου θ΄).

α΄) Ὤμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτὴν (Ψαλμ. ρλα΄ 11α΄).

β΄) Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου (Ψαλμ. ρλα΄ 11β΄).

IX. Τῆς καταθέσεως τῆς τιμίας ἐσθῆτος ἐν Βλαχέρναις (Ἰουλ. β΄).

α΄) Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν Σου, Σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός Σου (Ψαλμ. ρλα΄ 8).

β΄) Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ (Ψαλμ. μδ΄ 13β΄).

X. Τῆς τιμίας Ζώνης.

α΄) Ἡγίασε τὸ σκήνωμα Αὐτοῦ ὁ Ὕψιστος (Ψαλμ. με΄ 5β΄).

β΄) Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. με΄ 5α΄).

Εἰς τοὺς αὐτοὺς στίχους καὶ τὰ στιχηρὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Παρασκ. Διακαινησίμου).

Δ΄. Διὰ δύο στιχηρὰ τῶν ἐν Κυριακῇ ψαλλομένων ἀκολουθιῶν ἑορτῶν καὶ ἁγίων.

I. Τῆς Ἰνδίκτου (Σεπτεμβρίου α΄).

α΄) Σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιὼν καὶ Σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ (Ψαλμ. ξδ΄ 1) ἢ *Πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου Σου* (Ψαλμ. ξδ΄ 5β΄).

β΄) Εὐλόγη(ήσεις)σον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός Σου καὶ τὰ πεδία Σου πλησθήσονται πιότητος (Ψαλμ. ξδ΄ 12).

II. Ἐγκαινίων (Σεπτεμβρίου ιγ΄ καὶ εἰς ἐγκαίνια ναῶν).

α΄) Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου Σου καὶ τόπον σκηνώματος δόξης Σου (Ψαλμ. κε΄ 8).

β΄) Σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιὼν καὶ Σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ (Ψαλμ. ξδ΄ 1).

III. Εἰς μνήμην σεισμοῦ.

α΄) Συνέσεισας τὴν γῆν καὶ συνετάραξας αὐτήν· ἴασαι τὰ συντρίμματα αὐτῆς, ὅτι ἐσαλεύθη (Ψαλμ. νθ΄ 4).

β΄) Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν (Ψαλμ. ρβ΄ 32α΄).

IV. Τῆς συλλήψεως τοῦ Προδρόμου (Σεπ/βρίου κγ).

α΄) Καὶ σύ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς Αὐτοῦ (Προσευχῆς Ζαχαρίου, Λουκ. α΄ 76-77α΄).

β) Λατρεύειν Αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον Αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν (Προσευχῆς Ζαχαρίου, Λουκ. α΄ 75).

V. Τῆς εὑρέσεως τῆς τ. κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου (Φεβρουαρίου κδ΄ καὶ Μαΐου κε΄).

α΄) Ἐκεῖ ἐξανατελῶ κέρας τῷ Δαβὶδ (Ψαλμ. ρλα΄ 17α΄).

β΄) Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου (Ψαλμ. ρλα΄ 17β΄).

VI. Τοῦ Γενεθλίου τοῦ Προδρόμου (Ἰουν. κδ΄) καὶ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου, πατρὸς τοῦ Προδρόμου (Σ/βρίου ε΄).

α΄) Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ Αὐτοῦ (Προσευχῆς Ζαχαρίου, Λουκ. α΄ 68).

β΄) Καὶ σύ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς Αὐτοῦ (Προσευχῆς Ζαχαρίου, Λουκ. α΄ 76-77α΄),

VII. Τῆς ἀποτομῆς τῆς τ. κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου (Αὐγ. κθ΄).

α΄) Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει καὶ ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται (Ψαλμ΄ Ϟα΄ 13).

β) Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐν (τῷ) Κυρίῳ (Ψαλμ. ξγ΄ 11α΄).

VIII. Τῶν Ἀσωμάτων (Σ/βρίου στ΄, Ν/βρίου η΄ κ.λ.π.).

α΄) Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους Αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς Αὐτοῦ πυρὸς φλόγα (Ψαλμ. ργ΄ 4).

β) Εὐλόγει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον (Ψαλμ. ργ΄ 35β΄).

IX. Τῆς ἁγίας Ἄννης (Ἰουλίου κε΄).

α΄) Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι ἐν Κυρίῳ, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἴνεσις (Ψαλμ. λβ΄ 1).

β) Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον (Ψαλμ. ρκζ΄ 1α΄).

Χ. Ἀποστόλων.

α΄) Εἰς πᾶσαν τὴν γῆ ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν (Ψαλμ. ιη΄ 5).

β΄) Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν Αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα (Ψαλμ. ιη΄ 1).

ΧΙ. Πατέρων Οἰκ. Συνόδων (Ὀ/βρίου ια΄ - ιζ΄, ζ΄ Κυρ. Πάσχα, Ἰουλ. ιγ΄ - ιθ΄).

α΄) Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά Σου εἰς τοὺς αἰῶνας (Ὠδῆς ζ΄ 1).

β) Συναγάγετε τοὺς ὁσίους Αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην Αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις (Ψαλμ. μθ΄ 5).

ΧΙΙ. Μεγαλομαρτύρων (ἐπισήμως ἑορταζομένων).

α΄) Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει καὶ ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται (Ψαλμ. ϞΑ΄ 13).

β΄) Πεφυτευμέν(οι)ος ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθή(σουσι)σει (Ψαλμ. ϞΑ΄ 14) ἢ *Τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ Αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος* (Ψαλμ. ιε΄ 3α΄) ἢ *Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις Αὐτοῦ* (Ψαλμ. ξζ΄ 36α΄) ἢ *Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐν Κυρίῳ καὶ ἐλπιεῖ ἐπ' Αὐτὸν* (Ψαλμ. ξγ΄ 11α΄).

ΧΙΙΙ. Μεγαλομαρτύρων (μὴ ἐπισήμως ἑορταζομένων). Μαρτύρων καὶ Ὁσιομαρτύρων.

α΄) Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις Αὐτοῦ (Ψαλμ. ξζ΄ 36α΄).

β΄) Τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ Αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος (Ψαλμ. ιε΄ 3α΄) ἢ διὰ τὸ β΄ στιχηρὸν μαρτύρων ἀδελφῶν ἢ μαρτύρων ἐπὶ τὸ αὐτὸ μαρτυρησάντων *Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ* (Ψαλμ. ρλβ΄ 1)

ΧΙV. Ἱεραρχῶν.

α΄) Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν (Ψαλμ. μη΄ 4).

β΄) Στόμα δικαίου μελετήσει σοφίαν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ λαλήσει κρίσιν (Ψαλμ. λς΄ 30) ἢ *Τὸ στόμα μου λαλήσει...* (Ψαλμ. μη΄ 4) ἢ *Στόμα δικαίου μελετήσει...* (Ψαλμ. λς΄ 30) ἢ *Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τ(ῶν)οῦ ὁσί(ων)ου Αὐτοῦ* (Ψαλμ. ριε΄ 6) ἢ *Καυχήσονται ὅσιοι ἐν δόξῃ καὶ ἀγαλλιάσονται* (Ψαλμ. ρμθ΄ 5α΄).

β΄) Οἱ ἱερεῖς Σου ἐνδύσονται δικαιοσύνην καὶ οἱ ὅσιοί Σου ἀγαλλιάσονται (Ψαλμ. ρλα΄ 9) ἢ *Τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκεν (μοι) ἡμῖν;* (Ψαλμ. ριε΄ 3).

ΧV. Ἱερομαρτύρων.

Εἰς ἕνα τῶν στίχων τῶν Μεγαλομαρτύρων ἢ μαρτύρων καὶ εἰς ἕνα τῶν στίχων τῶν Ἱεραρχῶν.

ΧVΙ. Ὁσίων ἀνδρῶν.

α΄) Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς Αὐτοῦ θελήσει σφόδρα (Ψαλμ. ρια΄ 1).

β΄) Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τ(ῶν)οῦ ὁσί(ων)ου Αὐτοῦ (Ψαλμ. ριε΄ 6).

ΧVΙΙ. Ὁσίων ἢ μαρτύρων γυναικῶν.

α΄) Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον καὶ προσέσχε με καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου (Ψαλμ. λθ΄ 2).

β΄) Καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου (Ψαλμ. λθ΄ 3β΄).

ΧVΙΙΙ. Ἰσαποστόλων γυναικῶν.

α΄) Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν... (Ψαλμ. ιη΄ 5).

β΄) (Εἰ μὲν ἐν εἰρήνῃ ἐκοιμήθη) *Θαυμαστὸς ὁ Θεός...* (Ψαλμ. ξζ΄ 36α΄) (εἰ δ' ἐμαρτύρησε) *Καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν...* (Ψαλμ. λθ΄ 3β΄).

ΧΙΧ. Τοῦ Ἰσαποστόλου Ἁγίου Κωνσταντίνου (Μαΐου κα΄).

α΄) Ὕψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου (Ψαλμ. πη΄ 20β΄).

β΄) Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου (Ψαλμ. μδ΄ 8 β΄).

Οἱ αἶνοι, εἰς τοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται καὶ οἱ κατὰ περίπτωσιν ἁρμόδιοι στίχοι, ἐπισφραγίζονται διὰ τῆς μικρᾶς δοξολογίας «Δόξα, καὶ νῦν», εἰς τοὺς δύο στίχους τῆς ὁποίας ψάλλονται δύο (ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον τῶν στίχων αὐτῆς) ἢ ἓν στιχηρόν.

Ἐν αἷς Κυριακαῖς ψάλλονται εἰς τοὺς αἴνους ἀναστάσιμα, κρατοῦνται ἀείποτε στίχοι στ΄, τῆς φρασεολογίας τῶν Τυπικῶν καὶ τῶν Λειτουργικῶν βιβλίων «ἱστῶμεν στίχους η΄» ἢ ι΄ ἢ ιβ΄ σημαινούσης, ὅτι ἐν τέλει τῶν στίχων τῶν ψαλμῶν τῶν αἴνων θὰ προστεθῶσιν ἀντιστοίχως β΄ ἢ δ΄ ἢ στ΄ ἁρμόδιοι στίχοι διὰ τὰ ἐπὶ πλέον τῶν στ΄ ψαλτέα στιχηρὰ τῶν αἴνων.

«Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ...». Ψαλμ. ρν΄ 4. Χεὶρ Μάρκου. Μονὴ Φανερωμένης, Σαλαμῖνος. ΙΗ΄ αἰών.

Κατὰ ταῦτα ἐν ψιλῇ Κυριακῇ ψάλλονται εἰς τοὺς αἴνους εἰς στίχους η΄ στιχηρὰ ἀναστάσιμα δ΄ καὶ ἀνατολικὰ δ΄, εἰς τὸ Δόξα τὸ ἐνδιάτακτον ἑωθινὸν καὶ εἰς τὸ Καὶ νῦν τὸ θεοτοκίον τῶν αἴνων τῆς Κυριακῆς «Ὑπερευλογημένη». Ἐὰν ἡ Κυριακὴ εἶναι προεόρτιος ἢ μεθέορτος ἢ συμπέσῃ ἐν αὐτῇ μνήμη ἁγίου, οὗτινος δέον νὰ ψαλῶσιν εἰς τοὺς αἴνους στιχηρά, καταλιμπανομένων τῶν δ΄ ἀνατολικῶν, ψάλλονται ἀντ' αὐτῶν δ΄ στιχηρὰ τῆς ἑορτῆς ἢ τοῦ ἁγίου. Τοῦτ' αὐτὸ γίνεται καὶ ὁσάκις ἐν Κυριακῇ συμπέσῃ Θεομητορικὴ ἑορτὴ ἢ ἀπόδοσις Θεομητορικῆς ἢ Δεσποτικῆς ἑορτῆς, ἀλλ' ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις εἰς τὸ Δόξα, ἀντὶ τοῦ ἐνδιατάκτου ἑωθινοῦ, ψάλλεται τὸ στιχηρὸν ἰδιόμελον τῆς ἑορτῆς. Ἐπίσης, ἀντὶ τοῦ ἐνδιατάκτου ἑωθινοῦ, ψάλλεται εἰς τὸ Δόξα τῶν αἴνων τὸ ἰδιόμελον τοῦ ἁγίου, ἐὰν ὁ ἅγιος εἶναι ἐκ τῶν ἐπισήμως (μετ' ἀγρυπνίας, κατὰ τὴν φρασεολογίαν τῶν παλαιῶν Τυπικῶν) ἑορταζομένων. Πολλάκις, ὅταν ὁ ἅγιος δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐπισήμως ἑορταζομένων, ψάλλονται εἰς τοὺς αἴνους μετὰ τὰ ἀναστάσιμα στιχηρὰ ἓν ἀνατολικὸν καὶ εἶτα τὰ γ΄ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου (πρβλ. ἐν χρήσει Τυπικὸν Μαρτ. θ΄ § 9 ἐν τῇ δ΄ καὶ ε΄ Κυρ. τῶν νηστειῶν). Τοῦτ' αὐτὸ γίνεται καὶ εἰς τὰς τέσσαρας Κυριακὰς τοῦ Τριωδίου. Ἐὰν ἐν προεορτίῳ ἢ μεθεόρτῳ Κυριακῇ ἢ ἐν Κυριακῇ εἰς ἣν συμπίπτει ἀπόδοσις Δεσποτικῆς ἢ Θεομητορικῆς ἑορτῆς—καίτοι ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἀποδόσεων τῶν ἑορτῶν σπανίως συνεορτάζεται ἅγιος—ἐτύγχανε καὶ ἑορταζόμενος ἅγιος, κατὰ τὰ παλαιὰ Τυπικὰ ἐψάλλοντο εἰς στίχους η΄ ἀναστάσιμα δ΄ καὶ τοῦ ἁγίου δ΄, καταλιμπανομένων τῶν στιχηρῶν τῆς ἑορτῆς, ἢ εἰς στίχους ι΄ ἀναστάσιμα δ΄ ἢ γ΄, τῆς ἑορτῆς γ΄ καὶ τοῦ ἁγίου ἀντιστοίχως στιχηρὰ γ΄ ἢ δ΄ (πρβλ. Τυπικὸν ἐν Μηναίῳ Ἰουλίου εἰς τὰς ιζ΄). Τοῦτ' αὐτὸ ἐτηρεῖτο καὶ ὁσάκις εἰς τοὺς αἴνους ἔδει νὰ ψαλῶσι στιχηρὰ τριῶν ἀκολουθιῶν, ὡς ἀκριβῶς τοῦτο γίνεται καὶ σήμερον τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα, τὴν Τετάρτην τῆς ἀποδόσεως τοῦ Πάσχα καὶ τὴν γ΄, δ΄, ε΄ καὶ στ΄ Κυριακὴν τοῦ Πάσχα. Τὸ ἐν χρήσει Τυπικὸν (Γ. Βιολάκη) εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς (τῶν ψαλτέων τριῶν ἀκολουθιῶν) ἀναγράφει εἰς τοὺς αἴνους τὰ στιχηρὰ εἰς η΄, περιορίζον κατὰ κανόνα τὰ ἀναστάσιμα ἢ τὰ στιχηρὰ ἑτέρας τινὸς ἐκ τῶν ψαλτέων ἀκολουθίας εἰς δύο (βλ. ἐ. π. Σεπτεμβρίου κ΄ § 16, Δ/βρίου ιβ΄ § 3, Ἰανουαρ. ιζ΄ § 6, Φεβρ. α΄ § 5, Φεβρ. κδ΄ § 14, Μαΐου η΄ § 18 κ.λ.π.).

Ἐν ψιλῇ καθημερινῇ, ἐὰν ἡ ἀκολουθία ἔχῃ εἰς τοὺς αἴνους στιχηρὰ ἑνὸς μόνον ἁγίου, ψάλλονται αὐτὰ εἰς στίχους δ΄, ἐὰν δ' ἔχῃ δύο ἁγίων ψάλλονται εἰς στίχους στ΄ (ἀνὰ γ΄ στιχηρὰ ἑκάστου ἁγίου), ἤ, σπανιώτατα, εἰς στίχους η΄ (ἀνὰ δ΄ ἑκάστου ἁγίου ἢ ε΄ στιχηρὰ τοῦ ἑνὸς καὶ

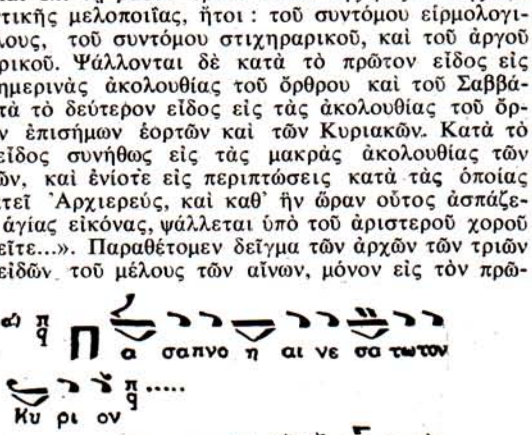
«Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ...». Ψαλμ. μθ' 5. Χεὶρ Μάρκου Ἀργείου. Φανερωμένη Σαλαμῖνος. ΙΗ' αἰών.

γ' τοῦ ἑτέρου). Τοῦτ' αὐτὸ τηρεῖται καὶ κατὰ τὰς προεορτίους καὶ μεθεόρτους ἡμέρας, ἐὰν ὁ κατ' αὐτὰς τυχὼν ἅγιος ἔχῃ στιχηρὰ εἰς τοὺς αἴνους. Καθ' ἃ Σάββατα ὁ τυχὼν ἅγιος στερεῖται δοξαστικοῦ καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ Σαββάτου θὰ ψαλῇ μετὰ τοῦ Ἀλληλούϊα, ψάλλονται εἰς τοὺς αἴνους, εἰς στίχους δ', τὰ δ' μαρτυρικὰ τοῦ ἤχου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Τυπικὸν Ἁγίου Σάββα, Ἐνετίησιν ‚αχπε'. Δ η μ η τ ρ ι έ φ σ κ υ, Τυπικά, Α', Κίεβον 1895. Γ. Β ι ο λ ά κ η, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Κωνσταντινούπολις 1888. Π. Ρ ο μ π ό τ ο υ, Λειτουργική, Ἀθῆναι 1869. Γ. Α. Ρ ή γ α, Ζητήματα Τυπικοῦ, Ἀθῆναι 1954. Π. Ν. Τ ρ ε μ π έ λ α, Αἱ εὐχαὶ τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ, ἐν Μικρὸν Εὐχολόγιον, Β', Ἀθῆναι 1955, σ. 147 κ.ἑξ.

ΓΕΩΡΓ. Γ. ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΣ

(Μουσική). Ἐκ τῶν ψαλμικῶν στίχων τῶν αἴνων ὁ ἕκτος τοῦ ρν' (150) «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον», ὁ πρῶτος τοῦ ρμ' (148,) «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Σοὶ πρέπει ὕμνος τῷ Θεῷ», καὶ ὁ δεύτερος τοῦ ἰδίου ψαλμοῦ «Αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις αὐτοῦ», ἐμελοποιήθησαν αὐτοτελῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν μουσικοδιδασκάλων εἰς ὅλους τοὺς ἤχους, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τριῶν εἰδῶν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιΐας, ἤτοι: τοῦ συντόμου εἱρμολογικοῦ μέλους, τοῦ συντόμου στιχηραρικοῦ, καὶ τοῦ ἀργοῦ στιχηραρικοῦ. Ψάλλονται δὲ κατὰ τὸ πρῶτον εἶδος εἰς τὰς καθημερινὰς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ Σαββάτου. Κατὰ τὸ δεύτερον εἶδος εἰς τὰς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν καὶ τῶν Κυριακῶν. Κατὰ τὸ τρίτον εἶδος συνήθως εἰς τὰς μακρὰς ἀκολουθίας τῶν ἀγρυπνιῶν, καὶ ἐνίοτε εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας χοροστατεῖ Ἀρχιερεύς, καὶ καθ' ἣν ὥραν οὗτος ἀσπάζεται τὰς ἁγίας εἰκόνας, ψάλλεται ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ τὸ «Αἰνεῖτε...». Παραθέτομεν δεῖγμα τῶν ἀρχῶν τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τοῦ μέλους τῶν αἴνων, μόνον εἰς τὸν πρῶ-

τον ἦχον. Μετὰ τοὺς ἀνωτέρω ψαλλομένους στίχους, εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὄρθρου ψάλλονται τροπάρια ὀνομαζόμενα προσόμοια ἢ ἰδιόμελα τῆς τυχούσης ἑορτῆς, εἴτε εἰς εἱρμολογικὸν μέλος, εἴτε εἰς στιχηραρικόν. Τούτων προτάσσονται διάφοροι στίχοι αἴνων, οἵτινες κατὰ μὲν τὸ ἥμισυ ἀπαγγέλλονται ἐμμελῶς, εἰς χρόνον λίαν γοργόν, κατὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον πρὸς τὸ τέλος ψάλλονται διὰ μελῳδίας, ἥτις προσαρμόζεται εἰς τὸν ἦχον καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦ μέλους τοῦ ἀκολουθοῦντος τροπαρίου. Μετὰ τὰ προσόμοια τροπάρια ἀκολουθεῖ τὸ δοξαστικὸν τῆς τυχούσης ἑορτῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖον ὕμνον τῆς ὁμάδος τῶν αἴνων.

ΣΠΥΡ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗΣ

Αἴνου, Μητρόπολις. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου καὶ ἐπὶ χερσονήσου κειμένης ἐντὸς τῆς λιμνοθαλάσσης Στεντορίδος, εὑρίσκεται ἡ ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης, ἡ Αἶνος. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι γνωστὴ τόσον ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ὅσον καὶ ἐκ τῆς νεωτέρας. Πρώτην μνείαν τοῦ ὀνόματός της ἔχομεν εἰς τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Δ' 520). Ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης γεωγραφικῆς θέσεώς της ἡ Αἶνος κατέστη ἐνωρίτατα ἀξιόλογος ἐμπορικὸς κόμβος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Θράκης. Κατ' ἀρχὰς κατῳκεῖτο ὑπὸ Θρακῶν καὶ ὠνομάζετο Πολτιμβρία ἢ Πολτιομβρία, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ οἰκιστοῦ αὐτῆς Πόλτιος. Βραδύτερον, διὰ τῆς ἀποικίσεως τῶν Θρακῶν, περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Αἰολέων, διὸ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει αὐτὴν Αἰολίδα (Ζ' 58). Κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, ὑπῆρξε πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης. Τὸν Δ' αἰῶνα δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Οὔννων καὶ τῶν Σλαύων.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἡ Αἶνος κατέστη ἕδρα ἐπισκοπῆς, κατέχουσα ἄλλοτε μὲν τὴν πρώτην θέσιν, ἄλλοτε δὲ τὴν τετάρτην μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἡ Ἐκκλησία τῆς Αἴνου προήχθη εἰς ἕδραν ἀρχιεπισκοπῆς. Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081-1118), ἐγένετο ἕδρα μητροπόλεως, καταλαβοῦσα εἰς τὸν κατάλογον τῶν μητροπόλεων τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν 62αν θέσιν, βραδύτερον δὲ τὴν 73ην.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Αἶνος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ δὲ 1568 περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν, οἱ ὁποῖοι κατέστρεψαν τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων, τοὺς δὲ κατοίκους ἄλλους μὲν κατέσφαξαν, ἄλλους δὲ ἀπήγαγον αἰχμαλώτους. Ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἡ μητρόπολις τῆς Αἴνου περιέπεσεν εἰς οἰκονομικὸν μαρασμόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατέστησε τὴν περαιτέρω ὕπαρξίν της προβληματικήν. Ὁ Γάλλος Dumont ἔγραφε τὸ 1871, ὅτι ἡ Αἶνος «se depeuple tous les jours». Ὅθεν, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν καὶ τὴν καλυτέραν διαρρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης, ἀπεσπάσθησαν τὸ 1885 ἐκ τῆς μητροπόλεως Μαρωνείας τὸ Δεδὲ-Ἀγάτς μετὰ 14 ἄλλων χωρίων καὶ προσηρτήθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Αἴνου. Ὅταν τὸ 1920 ἡ Θράκη περιῆλθεν εἰς ἑλληνικὴν κατοχήν, ἡ Αἶνος ἤκμασε καὶ πάλιν. Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θράκης, ὁ πληθυσμὸς τῆς Αἴνου κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεδόθη αὕτη εἰς διασυμμαχικὴν ἐπιτροπήν.

Ἡ Αἶνος ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐκείνων πόλεων εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου, αἱ ὁποῖαι διετήρουν σχολεῖα καὶ λοιπὰ πνευματικὰ καὶ εὐαγῆ ἱδρύματα καὶ αἱ ὁποῖαι διεδραμάτισαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν κατοίκων ὁλοκλήρων ἑλληνικῶν περιοχῶν. Ἰδιαιτέρως ἡ Αἶνος ἐθαυμάζετο διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, παρεκκλησίων, εὐκτηρίων, μονῶν, κελλίων καὶ μετοχίων, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται εἰς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἐκ τούτων σπουδαιότερα εἶναι ὁ μητροπολιτικὸς ναός, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νεοκαισαρείας τοῦ θαυματουργοῦ, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ ἐν τῷ Κάστρῳ καὶ ὁ ναὸς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅπου ὑπῆρχεν ἀρχαία εἰκὼν τοῦ Τιμίου Προδρόμου, φέρουσα ἐπιγραφήν, διὰ τῆς ὁποίας ἐξιστορεῖται τὸ γεγονὸς τῆς ἀποκεφαλίσεως. Ἐνδιαφέρων ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης εἶναι ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ ὁποῖος ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων δι' ἐξόδων Αὐγουσταρίκη τοῦ Καναβούτζη καὶ ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται ἐξ ὑπερθύρου ἐπιγραφῆς, ᾠκοδομήθη τὸ ἔτος 1423, φέρει δὲ εἰκόνα Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἱστορηθεῖσαν τὸ 1439 ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ τοιχογράφησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Μεταξὺ τῶν ἱστορημένων θεμάτων χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σκηνὴ ἡ παριστῶσα ἄνθρωπον γυμνὸν περικεκαλυμμένον διὰ περιζώματος μόνον κατὰ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ καὶ τείνοντα τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ὁριζοντίως, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατοῦντα κοντάριον, τοὺς δὲ πόδας αὐτοῦ

στηρίζοντα ἐπὶ δύο τροχῶν τοῦ ἑνὸς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ὡς τὸ σημερινὸν ποδήλατον. Κάτωθεν δὲ τῶν τροχῶν διασώζονται οἱ ἑξῆς στίχοι·

···καὶ ὁ καιρὸς τοῦ χρόνου... μὰ γρήγορα διαβαίνει,
τροχὸς γυρίζει ἡ νεότης, κυλῶντας αὐτοὶ οἱ τροχοί.
Εἰς τοῦτο συμβουλεύω σᾶς ὅλους μικρούς, μεγάλους,
νὰ κάμητε ἔργα ἀρετῆς εἰς ὅλην τὴν ζωήν σας.
Διότι ὅλα τὰ πρόσκαιρα στρεφοῦνται μετὰ βίας
ὡσεὶ καπνὸς καὶ ὄνειρον, ὡς λουλουδιοῦ τὰ φύλλα.

Οἱ χριστιανοὶ τῆς Αἴνου διεκρίνοντο ἰδιαιτέρως διὰ τὴν εὐλάβειάν των πρὸς τὴν Θεομήτορα. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας κατὰ καιροὺς ἵδρυσαν οὗτοι πρὸς τιμήν της, δώσαντες εἰς αὐτὰς διαφόρους ἐκ τῶν γνωστῶν προσωνυμιῶν, ὅπως «Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα», «Παναγία ἡ Ὁδηγήτρια», «Ἡ Φανερωμένη», «Ἡ Παντοβασίλισσα», «Ἡ Χαριτωμένη» καὶ «ἡ Ταξιδαριά», ἡ ὁποία ἰδιαιτέρως ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν ναυτικῶν, διὰ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτοὺς εὔπλοιαν. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ στίχοι οἱ ἀναφερόμενοι ὑπὸ τοῦ Κ. Δαπόντε ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὀνομάτων καὶ μονῶν τῆς Παναγίας·

Πάγω στὴν Αἶνον καὶ θωρῶ ἐδῶ τὴν Παναγίαν
εἰς μίαν καὶ θαυματουργὴν κεὔμορφην ἐκκλησίαν.

Οὐχὶ μικροτέρας ἀξίας ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως ἦσαν αἱ μοναὶ τῆς Αἴνου. Ἐξ αὐτῶν ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἔκειτο πλησίον τοῦ χωρίου Μαΐστρο εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς Αἴνου. Ἡ σταυροπηγιακὴ μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Σκαλωτῆς (Κοιμήσεως Θεοτόκου), ἀνηγέρθη ἐπὶ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ Καλογιάννη τὸ 1140 καὶ ἦτο κατάμεστος ἀπὸ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ ἐπαργύρους εἰκόνας. Λέγεται, ὅτι ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας ἔφερεν ὀκτὼ ὀκάδων ἀργύρου ἐπίβλημα. Τρίτη εἶναι ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Τσαδῆρι, ἀπέχουσα πέντε ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν σταυροπηγιακῶν μονῶν κατεῖχε μετὰ τὴν Σκαλωτὴν τὴν 18ην σειράν. Ἡ μονὴ αὕτη ἀπετεφρώθη ἐκ πυρκαϊᾶς μέχρι θεμελίων. Τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, παρεκκλησίων καὶ μονῶν ἀποτελεῖ τρανὸν δεῖγμα καὶ γεγονὸς ἀναμφισβήτητον τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν χριστιανῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Αἴνου.

Ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖται οἱ ὁποῖοι θεαρέστως ἐποίμαναν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Αἴνου, εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστοὶ οἱ κάτωθι: Ὀλύμπιος, Γεώργιος (ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πενθέκτην Σύνοδον), Ἰωάννης (ὁ ὁποῖος μετέσχεν εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου σύνοδον τοῦ 879), Ἰωάννης (1025 - 1043), Μιχαὴλ (ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου καὶ πατριάρχου Νικολάου), Ἰωάννης (1166), Βασίλειος (1260), Σάββας (1310), Ἀρσένιος (1315), Θεοδόσιος (1329), Δανιὴλ (1353), Διονύσιος (1369), Ἀθανάσιος († 1393), Δωρόθεος (1467), Νήφων (1484), Ματθαῖος (1575), Παχώμιος (1590), Παρθένιος (1601), Μελέτιος (1602 - 11), Δανιὴλ (1611 - 21), Παρθένιος (1622), Ἀντώνιος (1626), Γρηγόριος (1632), Παρθένιος (1652), Νικηφόρος (1652 - 54), Μακάριος (1654 κ.ἑξ.), Γεδεὼν (1676), Γεδεὼν (1704), Ἰωακεὶμ (1708), Νεόφυτος (1713), Δανιὴλ (1716), Ἱερεμίας (1721), Μεθόδιος (1738), Τιμόθεος († 1755), Διονύσιος (1772 - 1807), Ματθαῖος († 1831), Γρηγόριος († 1840), Κύριλλος (1831 - 47), Σωφρόνιος (1847 - 50), Ἰγνάτιος (1850 - 52), Γαβριὴλ (1855 - 67), Μελέτιος (1867 - 72), Δωρόθεος (1873 - 77), Ἄνθιμος (1877 - 78), Λουκᾶς (1878 - 99), Γερμανὸς (1899 - 1903), Λεόντιος (1903 - 7) καὶ Ἰωακεὶμ (1907 - 23).

Ἡ μητρόπολις τῆς Αἴνου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς Ἀθανασίου († 1393) ἔμεινε χηρεύουσα ἐπὶ ὀγδοήκοντα περίπου ἔτη διὰ πολιτικοὺς λόγους ὀφειλομένους εἰς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τῶν Γατελούζων. Μάτην ὁ πατριάρχης ἔγραφε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Αἴνου Νικολέτον Γατελοῦζον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν χειροτονίαν μητροπολίτου τῆς Ἐκκλησίας Αἴνου. Διεσώθησαν ἱκαναὶ ἐπιστολαὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνωνται πέραν τῶν ἐτῶν 1400-1408, διότι ὁ ἡγεμὼν Νικόλαος ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1409. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ πατριάρχης ἦτο ὁ Ματθαῖος, ὁ ὁποῖος ὡς γνωστὸν ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τὸ 1396 ἕως τὸ 1410. Συνεπῶς ὁ ἀνώνυμος πατριάρχης ἀποστολεὺς τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν, ὁ καὶ ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν χειροτονίαν μητροπολίτου Αἴνου, εἶναι ὁ πατριάρχης Ματθαῖος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ζαχαρίου Μαθᾶ, Κατάλογος Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθῆναι 1884², σ. 95, 96. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, ἐν Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως 1891 (19η Ἰουνίου). Μ. Γεδεών, Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐν Θράκῃ Ἀδριανουπόλεως, ἐν περ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ΚΔ' (1904), Κωνσταντινούπολις, σ. 371-376, 381 - 384, 414-419. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐξαρχίαι πατριαρχικαὶ πρὶν 180 ἐτῶν, ἐν περ. Ἐκκλ. Ἀλήθεια, ΛΒ' (1912), Κωνσταντινούπολις, σ. 67, 69, 148, 152, 269, 273, 288, 291. Σάρδεων Γερμανοῦ, Κατάλογος τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐν περ. Ὀρθοδοξία, Γ' (1928), Κωνσταντινούπολις, σ. 231-237. Β. Μυστακίδου, Ἐκκλησία Αἴνου, ἐν περ. Θρακικά, Β' (1929), Ἀθῆναι, σ. 47, 280, 1, 3, 297, 8, 9, 300. Τοῦ αὐτοῦ, Θρακικά, ἐν περ. Θρακικά, Γ' (1932), Ἀθῆναι, σ. 55, 45, 47, 51. Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἐν περ. Θρακικά, ΣΤ' (1935), Ἀθῆναι, σ. 45-49.

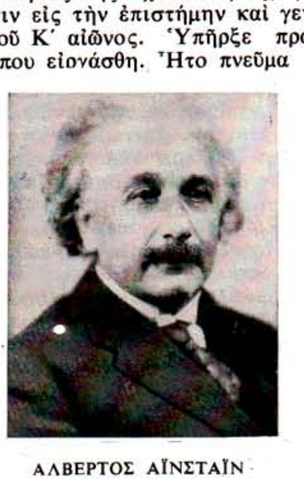
ΧΑΡΙΛ. Σ. ΤΖΩΓΑΣ

Αἰνού. Ἡ λέξις σημαίνει «Ἄνθρωποι». Πρόκειται περὶ τῆς μέγα ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἐθνολογικῆς καὶ θρησκειολογικῆς ἀπόψεως παρουσιαζούσης ὀλιγαρίθμου σήμερον φυλῆς (15.000 περίπου ψυχαί), ἡ ὁποία κατοικεῖ εἰς τὴν νῆσον Χοκαΐντο τῆς βορείου Ἰαπωνίας καὶ εἰς τὰς Κουρίλλας. Οἱ Ἰάπωνες ἀποκαλοῦν τοὺς Αἰνοὺ «Ἐμπισοὺ» (Ἀγρίους). Ὁ λαὸς οὗτος, ὅστις ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν ἁλιείαν καὶ τὸ κυνήγιον, ἔχει ἰδιότυπον θρησκείαν, πιστεύων εἰς δημιουργὸν ἀνωτέραν δύναμιν καὶ πολλὰς προστάτιδας θεότητας. Ἡ λατρεία του χαρακτηρίζεται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀπὸ τὴν λεγομένην ἀρκτικὴν ὑστερίαν (ἡ ἄρκτος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν ζῷον τῆς φυλῆς), ἱερὰ δεῖπνα, ἐκστασιακοὺς χοροὺς καὶ ἀπὸ παντελῆ ἔλλειψιν ναῶν καὶ εἰδώλων. Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης εἶναι τὸ ὅτι αἱ γυναῖκες ἀποκλείονται εἰς τὴν λατρείαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. ΘΧΕ, Α', σ. 653. LTK, I, σ. 228.

Αἴνσγουωρθ Ἑρρῖκος. Ainsworth. Διάσημος Ἄγγλος θεολόγος, ὅστις διεκρίθη διὰ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς Γραφῆς, τὴν πλήρη σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων πολεμικήν του κατὰ τῶν Ἐπισκοπελιανῶν, τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Ἀναβαπτιστῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὰ ἰδεώδη τοῦ πουριτανισμοῦ, ὡς εἶχε διαμορφώσει ταῦτα ὁ Robert Brown. Ἐγεννήθη εἰς Swanton Morley τοῦ Norfolk τὸ 1571 καὶ ἀπέθανε, δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ὡς εἶχε διαδοθῆ, εἰς Ἄμστερνταμ τὸ 1622 ἢ 23. Ἑλκυσθεὶς ἐνωρὶς ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῶν πουριτανῶν, τὸ ὁποῖον κατέλυε τὴν σημασίαν τοῦ κλήρου εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἐδιώχθη καὶ κατέφυγεν εἰς Ὁλλανδίαν, ἀπὸ ὅπου ἐξετόξευε κατὰ τῶν ἀντιπάλων του τὰ βέλη τῆς ἀκενώτου θεολογικῆς του φαρέτρας. Μεταξὺ τῶν συγγραφῶν του τοῦ εἴδους τούτου ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ περιλαμβανομένη ὑπὸ ἐπιστολικὴν μορφὴν εἰς τὸ The trying out of the truth (1615) ἔκθεσις τῶν ἐκκλησιολογικῶν του ἀντιλήψεων. Σπουδαιότατα, ἐξ ἄλλου, εἶναι τὰ ὑπομνήματά του εἰς διάφορα τμήματα τῆς Γραφῆς, τὰ ὁποῖα τὸν ἀναδεικνύουν ὡς τὸν πολυμαθέστερον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του εἰς τὸν τομέα τῶν βιβλικῶν θεμάτων.

Ἀϊνστάϊν Ἀλβέρτος. Einstein. Ἐγεννήθη ἐν Ulm τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ 1879 καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Princeton τῶν Η.Π.Α. τὸ 1955. Διεθνοῦς φήμης φυσικός, ἱδρυτὴς τῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητος, ἥτις προεκάλεσεν ἐπανάστασιν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ γενικώτερον εἰς τὴν διανόησιν τοῦ Κ' αἰῶνος. Ὑπῆρξε πρωτοπόρος εἰς τοὺς τομεῖς ὅπου εἰσήχθη. Ἦτο πνεῦμα ἐκτάκτως δημιουργικόν, μὲ βαθύτητα διαισθήσεως, ἀνήσυχον καὶ ἐνδιαφερόμενον διὰ ποικίλα, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ ἐπιστημονικά, κοινωνικὰ καὶ πνευματικὰ θέματα. Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς διάφορα πανεπιστήμια (Ἑλβετίας, Πολωνίας, Γερμανίας), ἐκδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Χίτλερ ὡς ἐχθρὸς τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, μετέβη τὸ 1933 εἰς Princeton τῶν Η. Π. Α., ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Τὸ 1921 ἐτιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Nobel «διὰ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν

ΑΛΒΕΡΤΟΣ ΑΪΝΣΤΑΪΝ

Θεωρητικὴν Φυσικὴν καὶ ἐν μέρει διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νόμου τῆς φωτοηλεκτρικῆς ἐνεργοῦ». Διετέλεσε μέλος πολλῶν Ἀκαδημιῶν καὶ Ἐπιστημονικῶν Ἑταιριῶν.

Τὸ 1905 διετύπωσε τὴν Εἰδικὴν Θεωρίαν τῆς Σχετικότητος, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς ἐρευνηταὶ εἶχον ἐργασθῆ. Αὐτῆς τρία βασικὰ σημεῖα εἶναι: Ἡ μεταβολὴ τῆς μάζης ἑνὸς σώματος μετὰ τῆς ταχύτητος· ἡ διαστολὴ τοῦ χρόνου· καὶ ἡ ἰσοδυναμία μάζης καὶ ἐνεργείας, ἥτις ἐκφράζεται διὰ τῆς σχέσεως: $E = mc^2$ (E = ἐνέργεια, m = μᾶζα καὶ c = ταχύτης φωτός). Ὁ τύπος οὗτος εἶναι θεμελιώδης διὰ τὴν Πυρηνικὴν Φυσικὴν καὶ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πυρηνικῆς ἐνεργείας. Τὸ 1917 παρουσίασε τὴν Γενικὴν Θεωρίαν, βασικὰ συμπεράσματα τῆς ὁποίας εἶναι: ἡ κίνησις τοῦ περιηλίου τοῦ Ἑρμοῦ· ἡ ἀπόκλισις τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων τῇ ἐπιδράσει τοῦ πεδίου βαρύτητος· καὶ ἡ πρὸς τὸ ἐρυθρὸν μετατόπισις τῶν φασματικῶν γραμμῶν μιᾶς φωτεινῆς πηγῆς. Τὸ 1953 ἐδημοσίευσε τὴν «Γενικὴν Θεωρίαν τῆς βαρύτητος», ἀλλ' αὕτη δὲν εὗρεν ἐνθέρμους ὑποστηρικτάς, ὅπως αἱ δύο πρῶται, αἱ ὁποῖαι ἐν τῷ συνόλῳ των σχεδὸν ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν ἐπιστήμην. Σημεῖα ἐπίμαχα ὑπάρχουν καὶ συζητοῦνται, ταῦτα ὅμως δὲν μεταβάλλουν τὴν τεραστίαν προσφορὰν τοῦ Ἀϊνστάϊν.

Εἰς τὴν κλασσικὴν Μηχανικὴν ἐγίνετο δεκτόν, ὅτι ὑπάρχει ἀπόλυτος χῶρος καὶ χρόνος. Ὁ χῶρος ἐθεωρεῖτο τρισδιάστατος - Εὐκλείδιος - ἀνοικτὸς πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ὁ δὲ χρόνος ἀνεξάρτητος τοῦ χώρου. Μέσα εἰς τὰ δύο αὐτὰ πλαίσια ἐτοποθετοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι τὰ ἀντικείμενα τῆς σκέψεώς μας. Ὁ Ἀϊνστάϊν εἶπεν ὅτι τοῦτο εἶναι αὐθαίρετον καὶ ἥνωσε τὰ δύο πλαίσια, εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ χωρο-χρόνου ἢ χρονο-χώρου. Κατὰ τὴν νέαν Μηχανικὴν ὁ χῶρος διαμορφοῦται καθ' ὅσον ὑπάρχει ὕλη ἐν ἐξελίξει, ἐντεῦθεν δὲ δημιουργεῖται καὶ ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου. Εἶναι ἀδιανόητος χῶρος ἄνευ ὕλης καὶ χρόνος ἄνευ μεταβολῆς αὐτῆς. Ὁ χῶρος κλείει ἀφ' ἑαυτοῦ, εἶναι πεπερασμένος, ἄνευ ὅμως ὁρίων. Ἡ θεωρία τῆς Σχετικότητος δὲν εἶναι οὔτε ἑρμηνεία, οὔτε βαθυτέρα κατανόησις τῶν γεγονότων τοῦ κόσμου, ἀλλ' εἰκών, ἀναπαράστασις τῆς φυσικῆς πραγματικότητος μὲ προσέγγισιν μεγαλυτέραν τῆς κλασσικῆς Μηχανικῆς. Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες συνέβαλον εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ πειραματικὴν ἐπαλήθευσιν αὐτῆς, (τὸ 1919), πρωτίστως δὲ ὁ Ἄγγλος ἀστρονόμος Ἔντινγκτον (A. Eddington), ὅστις ἔγινε καὶ ὁ καλύτερος ἑρμηνευτής της μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν, διὰ τοῦ ἔργου του «The Mathematical Theory of Relativity».

Ποῖαι ἦσαν αἱ μεταφυσικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἀντιλήψεις καὶ πεποιθήσεις τοῦ Ἀϊνστάϊν; Εἶναι δύσκολον νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς σαφῶς εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο. Διότι εἶναι ἐν πολλοῖς ἀσαφεῖς καὶ οὐχὶ συστηματικῶς διατυπωμέναι, μολονότι εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὡμίλησεν ἐπὶ συναφῶν ζητημάτων. Θὰ ἐπιχειρήσωμεν μίαν σύντομον ἔκθεσιν τῶν ἀπόψεών του, ὅπως φαίνονται εἰς τὰ ἔργα του «Ὁ σημερινὸς κόσμος», «Πῶς βλέπω τὸν κόσμον» καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν του ὑπὸ Φίλιπ Φράνκ «Ἀϊνστάϊν, ἡ ζωή του καὶ ἡ ἐποχή του», ποὺ ἐκυκλοφόρησαν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ὁ Ἀϊνστάϊν γράφει, ὅτι «οἱ διδάσκαλοι τῆς θρησκείας πρέπει νὰ ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ἀφήσουν τὴν θεωρία ἑνὸς προσωπικοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ νὰ ἀφήσουν τὴν πηγὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐλπίδας ποὺ εἶχε δώσει στὸ παρελθὸν τέτοια ἀπέραντη δύναμι στὰ χέρια τῶν ἱερέων». Κατὰ τὸν Φράνκ, ὁ Ἀϊνστάϊν «θεωρεῖ τὴ θρησκεία σὰν ἕνα κοινωνικὸ θεσμό, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς εἶναι να προαγάγῃ μιὰ ὡρισμένη στάσι ἀπέναντι τῆς ζωῆς καὶ ἕνα ὡρισμένον τύπον συμπεριφορᾶς στὴν καθημερινήν μας ὕπαρξιν». Τὸ 1940, εἰς ἄρθρον του μὲ τὸν τίτλον «Ἐπιστήμη καὶ Θρησκεία» ἔγραφε: «Ἡ κυρία πηγὴ τῶν σημερινῶν συγκρούσεων ἀνάμεσα στὴ θρησκεία καὶ τὴν ἐπιστήμην βρίσκεται στὴν ἀντίληψιν ἑνὸς προσωπικοῦ Θεοῦ... Ἀνήκει στὴ σφαῖρα τῆς θρησκείας ἡ πίστις πὼς οἱ ἰσχύοντες γιὰ τὸν κόσμον τῆς ὑπάρξεως κανόνες εἶναι ὀρθολογιστικοί, κατανοητοὶ δηλαδὴ ἀπὸ τὴν λογικήν. Δὲν ἠμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἕνα ἀληθινὸν ἐπιστήμονα χωρὶς αὐτὴν τὴν βαθειὰ πίστι. Ἠμποροῦμε νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὴν τὴν κατάστασιν μὲ μιὰ εἰκόνα: ἡ ἐπιστήμη χωρὶς τὴ θρησκεία εἶναι χωλή, ἡ θρησκεία χωρὶς τὴν ἐπιστήμην εἶναι τυφλή».

Πολλοί, ἰδίᾳ προτεστάνται, ἀντέδρασαν εἰς τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τοῦ Ἀϊνστάϊν καὶ ἰσχυρίσθησαν, δικαίως, ὅτι ἡ πίστις εἰς προσωπικὸν Θεὸν εἶναι τὸ πλέον πολύτιμον στοιχεῖον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀκόμη καὶ μεγάλοι ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Μίλλικαν, διαφώνησαν πρὸς αὐτόν, διότι ἐπίστευαν εἰς προσωπικὸν Θεόν.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὸ 1930 εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν, ἔδωσε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν: «Εἶμαι Ἰουδαῖος, ἀλλ' ἡ ἀκτινοβολοῦσα εἰκὼν τοῦ Ναζωραίου μοῦ ἔκαμεν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν. Κανεὶς πνευματικῶς εὐθὺς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζητῇ τὴν καταστροφὴν τοῦ χριστιανισμοῦ... Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ διαβάσῃ τὸ Εὐαγγέλιον, χωρὶς νὰ ἀποκτήσῃ τὸ αἴσθημα τῆς πραγματικότητος τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ δύναμις τῆς προσωπικότητός του ἀναβλύζει ἀπὸ ἑκάστην λέξιν...» (The Church Times, 1930). Δέχεται τὴν συμβολὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς κοινωνίας καὶ ὑπογραμμίζει τὴν εὐθύνην τὴν ὁποίαν ἔχουν. Εἰς ὁμιλίαν του (1939), εἰς τὸ θεολογικὸν σεμινάριον τοῦ Πρίνσετον, ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων: «Αἱ πιὸ οὐσιώδεις ἀρχαὶ τῶν ἀνατάσεών μας καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἀξιῶν μας δίδονται ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν τοῦ Ἰουδαιοχριστιανισμοῦ». Ἐπίσης τὸ 1945 προέβη εἰς τὴν ὁμολογίαν ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ναζισμοῦ εἰς Γερμανίαν ἐπερίμενε νὰ ἀντισταθοῦν τὰ πανεπιστήμια, «τὰ ὁποῖα ἐκαυχῶντο διὰ τὸν σεβασμὸν ποὺ ἔτρεφαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅμως, τονίζει, ταῦτα ἐσιώπησαν... Μόνον ἡ Ἐκκλησία ἐστάθηκε ἀντιμέτωπος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Χίτλερ πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἀληθείας. Δὲν εἶχα ποτὲ προηγουμένως ξεχωριστὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τώρα αἰσθάνομαι μεγάλην συγκίνησιν καὶ θαυμασμόν, ἐπειδὴ μόνη της εἶχε τὸ θάρρος καὶ τὴν ὑπομονὴν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν. Ἔτσι εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ἄλλοτε καταφρονοῦσα, τὸ ἐκτιμῶ τώρα χωρὶς καμμίαν ἐπιφύλαξιν» (The Church Times, 1945, σ. 263).

Δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι ὁ Ἀϊνστάϊν δὲν ἦτο καθόλου ὑλιστής. Ὅλως τοὐναντίον, αἱ ἀντιλήψεις του εἰς τὴν Φυσικὴν εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ ὁδηγοῦν πολὺ πέραν τῶν μηχανιστικῶν ὑποδειγμάτων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, αὗται δὲ συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὑλισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην. Ἐπὶ πλέον οὗτος εἶχε βαθυτάτας πνευματικὰς ἀνησυχίας καὶ θρησκευτικὰ ἐνδιαφέροντα ἰδιότυπα. Ἡ θρησκευτικότης του εἶναι πολὺ διάφορος τῆς χριστιανικῆς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἑξῆς ἀπόσπασμα, ποὺ ἀναφέρει ὁ ἴδιος καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Φράνκ (σ. 364). «Ἡ ὡραιοτέρα συγκίνησις, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ αἰσθανθῶμεν, εἶναι ἡ μυστικιστικὴ συγκίνησις. Εἶναι ὁ σπορεὺς κάθε ἀληθινῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶναι ξένη ἡ συγκίνησις αὐτή, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται πλέον νὰ θαυμάσῃ καὶ νὰ σταθῇ ἐκστατικὸς ἐκ σεβασμοῦ, εἶναι ὡσὰν νεκρός. Τὸ νὰ γνωρίζῃ κανείς, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπρόσιτον εἰς ἡμᾶς, ὑπάρχει πραγματικὰ καὶ ἐκδηλώνεται ὡς ἡ μεγαλυτέρα σοφία καὶ ἡ πλέον ἀκτινοβόλος ὡραιότης, τὰς ὁποίας αἱ ἀτελεῖς μας ἱκανότητες μόνον εἰς τὰς πλέον πρωτογόνους μορφάς των εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσουν— αὐτὴ ἡ γνῶσις, αὐτὸ τὸ αἴσθημα, εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀληθοῦς θρησκευτικότητος. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν καὶ μόνον ἀνήκω εἰς τὴν τάξιν τῶν βαθύτατα θρησκευτικῶν ἀνθρώπων». Καὶ ἄλλοτε διεπίστωνε τὴν ἀκόλουθον ἀλήθειαν. «Ἕνας σύγχρονός μας εἶπε, καὶ δὲν εἶχε καθόλου λάθος, πὼς εἰς τὸν ὑλιστικὸν αἰῶνα εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, οἱ σοβαροὶ ἐργάται τῆς ἐπιστήμης εἶναι οἱ μόνοι βαθύτατα θρησκευτικοὶ ἄνθρωποι».

Ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀποκτωμένη πεῖρα αὐξάνει, ἐπὶ τοσοῦτον παρουσιάζεται πλέον μεγαλειώδης καὶ ὄντως πρωτοποριακὴ ἡ ἐπιστημονικὴ προσφορὰ τοῦ Ἀϊνστάϊν, προσφορὰ ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἀφετηρία περαιτέρω ἐξελίξεως καὶ προόδου τῆς ἐπιστήμης. Αὕτη ἀναγνωρίζεται καὶ ἐκτιμᾶται δεόντως ὑφ' ὅλων τῶν ἐργατῶν τοῦ πνεύματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Παραπέμπομεν μόνον εἰς τὰς ἑλληνικὰς μεταφράσεις τῶν ἔργων καὶ τῆς βιογραφίας του καὶ εἰς δύο ξένας, διότι ἄλλως θὰ ἐκτεινόμεθα πολύ: Α. Ἀϊνστάϊν, Σχετικότης, εἰδικὴ καὶ γενικὴ θεωρία, μετάφρασις καὶ εἰσαγωγὴ Γ. Βουδούρη, Ἀθῆναι 1950. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ σημερινὸς κόσμος, μετάφρ. Μ. Ζωγράφου, Ἀθῆναι 1951. Τοῦ αὐτοῦ, Πῶς βλέπω τὸν κόσμο, μετάφρ. Μ. Ζωγράφου - Μεραναίου, Ἀθῆναι 1952. Ἀϊνστάϊν - Λ. Ἴνφελντ, Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἰδεῶν στὴ Φυσική, μετάφρ. Σ. Κατσαΐτη, Ἀθῆναι 1959. Φ. Φράνκ, Ἀϊνστάϊν, ἡ ζωή του καὶ

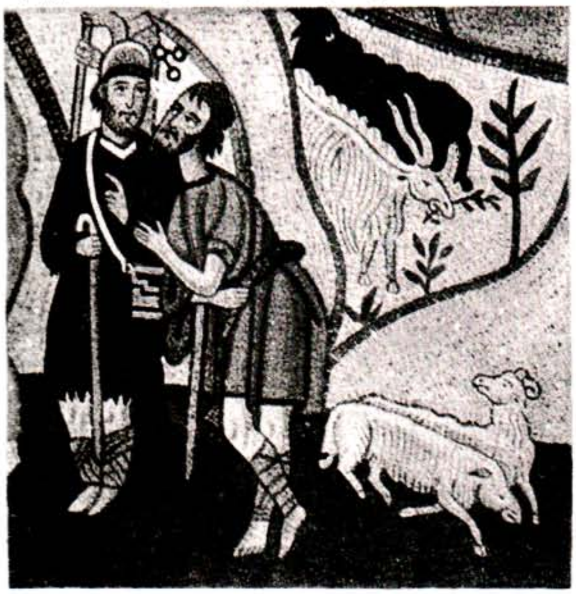
ἡ ἐποχή του, μετάφρ. Β. Σκληροῦ. Ἀθῆναι 1958. L. Infeld, Albert Einstein, His Work and Its Influence on our World, London 1950. Albert Einstein, Ideas and Opinions, N. York, 1954.

ΔΗΜ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ

Αἰνών. Ἡ τοποθεσία, ὅπου ἐβάπτιζεν ὁ Τίμιος Πρόδρομος, ἀναφερομένη μόνον ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάνου (γ΄ 23). Ποῦ ἀκριβῶς εὑρίσκετο, παραμένει ἄγνωστον. Κατὰ τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἐρευνητῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ ὀκτὼ ρωμαϊκὰ μίλλια πρὸς βορρᾶν τῆς Βαιθσὰν (Σκυθοπόλεως), μεταξὺ Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν δυτικῶς τοῦ Ἰορδάνου. Κατὰ τοὺς δέ, ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Σαλεὶμ τῆς ἀνατολικῆς Σαμαρείας, νοτιοανατολικῶς τῆς Συχάρ. Πάντως, εὑρίσκετο «πέραν τοῦ Ἰορδάνου» (Ἰω. γ΄ 26. Πρβλ. α΄ 28), ἀπεῖχε δὲ ὁπωσδήποτε τοῦ ποταμοῦ, διότι ἄλλως ἡ πληροφορία τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καθ' ἣν «ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ», θὰ ἦτο περιττή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. F. M. Abel, Géographie de la Palestine, I, Paris 1933, σ. 142 κ. ἑξ.

Αἶξ. Εἶναι περίεργο ὅτι σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς λαϊκὲς παραδόσεις τὸ ζῶο αὐτὸ θεωρεῖται, γιὰ κάποιο λόγο, καταραμένο ἢ κακοφτιαγμένο ἀπὸ τὸν Θεό. Ἔχει σημασία βέβαια ἡ ἀδηφαγία καὶ καταστρεπτικότης του στὰ δάση, ἐπίσης ἡ ἀπειθαρχία κι' ἡ ἀνεξαρτησία στὶς κινήσεις του, ἀντίθετα ἀπὸ τὸ πρόβατο, ποὺ εἶναι ὑπάκουο κι' εὐκολομεταχείριστο. Ἀλλὰ ἔπαιξε ρόλο καὶ ἡ μορφή του, μὲ τὰ κέρατα καὶ τὸ μοῦσι, ποὺ θυμίζει ἢ παρωμοιώθηκε μὲ τὸν Σατανᾶ. Ἀντίθετα τὸ πρόβατο χρησιμοποιήθηκε στοὺς παραβολικοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ, κι' ὁ λαὸς συμφώνησε ὅτι εἶναι τὸ πιὸ ἄκακο καὶ πειθαρχικὸ ζῶο. Ἔτσι δημιουργήθηκαν παραδόσεις, ποὺ μιλοῦν μὲ ἀντιπαράθεσι γιὰ τὰ δύο αὐτὰ ζῶα, καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι τὸ μὲν πρόβατο εἶναι δημιούργημα τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ αἶγα (γίδα, κατσίκα κ.λ.π.)

ΑΙΓΕΣ καὶ ποιμένες. Ἐκ ψηφιδωτοῦ τῆς Γεννήσεως. Μονὴ Ὁσίου Λουκᾶ, Φωκίδος. ΙΑ΄ αἰών.

εἶναι ἔργο τοῦ Διαβόλου. «Ὅταν πρωτοφάνηκε ὁ Διάβολος στὸν κόσμο, βάλθηκε κι' αὐτὸς νὰ φτιάσῃ κάτι, σὰν ἔβλεπε πῶς ὁ Χριστὸς ὅλο καὶ δημιουργεῖ. Δημιούργησε λοιπὸν τὰ γίδια». Ἀλλὰ μιὰ παράδοσις ἀπὸ τὴν Αἰτωλία εἶναι πιὸ περιγραφική: «Πολλὰ καλὰ ἔκαμε ὁ Χριστός, τὸν λίγο καιρὸ ποὺ ἔμεινε στὸν κόσμο. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἡμέρωσε καὶ τὰ πρόβατα, ποὺ πρὶν ἦταν ἄγρια. Τὰ πρόβατα βρισκόντανε μιὰ μέρα στὴ στρούγκα τους μέσα· ὁ Χριστὸς καθότανε στὸ στρουγκόλιθο (τὴν πέτρα τῆς ἐξόδου), περίμενε τὰ πρόβατα κι' ὅπως ἔβγαιναν ἕνα-ἕνα, σήκωνε τὰ δυό του χέρια καὶ τὰ εὐλογοῦσε. Αὐτὴ ἡ εὐλογία εἶναι ποὺ ἔκαμε τὰ πρόβατα καὶ βόσκουν κοπαδιαστά. Μὲ τὰ γίδια ὅμως δὲν ἔγινε τὸ ἴδιο. Ἦταν κι' αὐτὰ μέσα στὴ στρούγκα, κι' ὁ Χριστὸς πάλι περίμενε νὰ βγοῦν, γιὰ νὰ τὰ εὐλογήσῃ· μὰ ὁ Διάβολος δὲν ἄφηνε τὰ γίδια νὰ βγοῦν μὲ τάξι. Τὰ ἔσπρωχνε ἀπὸ πίσω. Ὁ Χριστὸς ἔπιανε μόνο ὅσα μποροῦσε καὶ τὰ εὐλόγαε. Ὅσα μπόρεσε νὰ πιάσῃ, ἔγιναν ἥμερα, κι' αὐτὰ εἶναι ποὺ βόσκουν κοπαδιαστά, ὅπως τὰ πρόβατα. Τὰ πιὸ πολλὰ ὅμως δὲν εὐλογήθηκαν, γιατὶ ὁ Διάβολος, σὰν εἶδε τί σκοπὸ ἔχει ὁ Χριστός, τὰ ξάφνιζε μὲ τὴ στριγγιὰ φωνή του, πηδοῦσαν ἄλλο ἀποδῶ κι' ἄλλο ἀποκεῖ. Τοῦτα εἶναι τὰ ἄγρια τὰ γίδια, ποὺ δὲν σμίγουν, ἀλλὰ βόσκουν ἕνα-ἕνα στοὺς βράχους καὶ στὰ ζωνάρια καὶ στοὺς ἀπάτητους γκρεμούς. Σωστοὶ δαίμονες, ἄξια παιδιὰ τοῦ πατέρα τους Ἀρχιδαίμονα, ποὺ τὸν ἔχουν καὶ τσοπάνο τους».

Μιὰ ἄλλη παράδοσις ἐξηγεῖ τὴν ἡμερότητα τῶν προβάτων καὶ τὴν ἀτίθαση ζωὴ τῶν κατσικιῶν, πάλι μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Χριστοῦ. Ἦταν, λέει, ὁ Χριστὸς στρατοκόπος· ἔχασε κάποτε τὸν δρόμο, καὶ ρώτησε ἕνα γιδοβοσκό: —Ποῦ πάει ἡ στράτα, ἄνθρωπέ μου; Ἐκεῖνος, χωρὶς νὰ σηκωθῇ, τοῦ ἔδειξε ἀόριστα μὲ τὸ πόδι του·—Νά, ἀπὸ κεῖ! Ὁ Χριστὸς στενοχωρήθηκε καὶ τὸν καταράστηκε: Τὰ γίδια σου ὅλο νὰ τρέχουν κι' ἐσὺ ἡσυχία νὰ μὴ βρίσκῃς ξοπίσω τους. Προχώρησε ἔπειτα καὶ βρῆκε ἕναν ἄλλο βοσκό, ποὺ ὡδηγοῦσε πρόβατα κι' ἔψαχναν γιὰ χορτάρι.—Ποῦ πάει ἡ στράτα, ἄνθρωπέ μου;—Νὰ σοῦ δείξω, ἀφέντη μου! Καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν δρόμο καταλεπτῶς. Ὁ Χριστὸς τότε τὸν εὐλόγησε:—Τὸ χορτάρι νὰ τὸ βρίσκετε μπόλικο μπροστά σας, τὰ πρόβατα νὰ βόσκουν ἥσυχα, κι' ἐσὺ νὰ ξεκουράζεσαι!

Ἄλλες παραδόσεις μεταφέρουν τὴν ἀντίθεσι ἀνάμεσα σὲ πρόβατο καὶ σὲ γίδι, στὰ χρόνια τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ὁ Χριστὸς κυνηγημένος ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους ζητοῦσε ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του προστασία καὶ ἄλλα τὴν ἔδιναν, ἄλλα τὴν ἀρνιόνταν. Τὰ πρόβατα, λέει, τὸν ἔκρυψαν πρόθυμα. Ὅταν τὰ ρώτησαν οἱ Ἑβραῖοι, «δὲν τὸν εἴδαμε», τοὺς εἶπαν. Οἱ κατσίκες ὅμως δὲ μπόρεσαν νὰ κρατήσουν τὸ μυστικό—«Ἐδῶ εἶναι!», εἶπαν στοὺς Ἑβραίους, καὶ τὸν παραδώσανε. Ἀπὸ τότε, τὸ πρόβατο εἶναι εὐλογημένο κι' ἡ γίδα καταραμένη. Ἡ οὐρὰ τοῦ προβάτου εἶναι γερμένη ὅλο κάτου καὶ κρύβει τὸ μυστικό. Τῆς κατσίκας εἶναι σηκωμένη ψηλά, καὶ ὅλα τὰ φανερώνει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Δ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, Ἀθῆναι 1940, σ. 9-21. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α΄, σ. 107, ἀρ. 191.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Αἶξ. Πόλις τῆς γαλλικῆς Προβηγκίας, θεωρουμένη ὡς ἡ ἀρχαιοτέρα λατινικὴ ἀποικία εἰς Γαλατίαν, ἱδρυθεῖσα περὶ τὸ 120 π.Χ. ὑπὸ Γαΐου Σίξτου. Εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, τῆς ὁποίας ὁ εὐαγγελισμὸς εἶναι ἄδηλον πότε ἀκριβῶς ἐπραγματοποιήθη, ἡ ἱστορικὴ παρουσία ἐπισκόπων μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ε΄ αἰῶνα. Ἡ παράδοσις θέλει ὡς πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς Αἲξ τὸν Ἅγιον Μαξιμῖνον, ἕνα τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Πάντως, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἐνωρίτατα. Ἡ μητροπολιτικὴ αὐτὴ ἕδρα ἐγνώρισε λαμπρὰν ἱστορίαν μέχρι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ σήμερον θεωρεῖται ἓν τῶν ἀνθηροτέρων τμημάτων τῆς Γαλλικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἀρχαιότατον ἐκκλησιαστικὸν πανεπιστήμιον τῆς Αἲξ (Studium generale) εἶναι σήμερον ἡνωμένον μετὰ τοῦ τῆς Μασσαλίας.

Αἴολος. Υἱὸς τοῦ Ἱππότου, πατὴρ ἓξ θυγατέρων καὶ ἓξ υἱῶν, τοὺς ὁποίους ἐνύμφευσε μετ' ἐκείνων, προσφιλὴς εἰς τοὺς θεούς, βασιλεὺς τῆς νήσου Αἰολίης, ἤτοι τῆς νήσου τοῦ Αἰόλου, μιᾶς ἴσως τῶν Λιπαραίων ἢ Λιπάρων νήσων, τῆς Στρογγύλης κατὰ τὸν Στράβωνα (Γεωγρ. ΣΤ΄ 2, 11, σ. C276), τῆς σημερινῆς Στρόμπολι, κατὰ τὸν V. Bérard. Ἐκεῖ ὁ Αἴολος ἔζη ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων του μετὰ τῶν τέκνων του βίον ὄλβιον. Τοῦτον ὁ Ζεὺς εἶχε καταστήσει ταμίαν, ἤτοι φύλακα τῶν ἀνέμων, καὶ εἶχε δώσει εἰς αὐτὸν τὴν δύναμιν νὰ καταπαύῃ ἢ νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ βούλησιν αὐτούς. Ἐφιλοξένησε φιλοφρόνως τὸν διελθόντα ἐκεῖθεν κατὰ τὴν ἐκ Τροίας ἐπιστροφὴν Ὀδυσσέα καὶ προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον ἀσκὸν ἐκ βοείου δέρματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνέκλεισεν ὅλους τοὺς ἀνέμους πλὴν τοῦ οὐρίου δι' αὐτὸν Ζεφύρου, ἐπιδέσας τὸ στόμιον αὐτοῦ δι' ἀργυροῦ νήματος, ἵνα μὴ διαφεύγῃ οὔτε ἡ ἐλαχίστη πνοή. Ὅταν ὅμως ἐπλησίαζον εἰς τὴν Ἰθάκην, καὶ καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ἐκοιμᾶτο ὁ Ὀδυσσεύς, οἱ σύντροφοί του, ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι ὁ ἀσκὸς ἦτο πλήρης θησαυρῶν, τὸν ἤνοιξαν. Ἀμέσως ἐξαπελύθησαν σφοδρότατοι ἄνεμοι καὶ τὸ πλοῖον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, οὗτος ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη τὸν Ὀδυσσέα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπέπεμψε σκαιῶς ὡς μισητὸν εἰς τοὺς θεοὺς (Ὁμ. Ὀδ. Κ΄ 1 - 79, Ψ΄ 314 - 317). Κατὰ τὸν Βιργίλιον (Αἰν. Ι 50 - 156), ὁ Αἴολος εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν ἀνέμων, ὀφείλει δὲ τὴν παρὰ τοῦ Διὸς δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν

εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ» (Γαλάτ. α' 7 - 8)· τέλος καὶ ὁ Ἰωάννης παραγγέλλει, ὅπως οἱ πιστοὶ μὴ δέχωνται τοὺς αἱρετικοὺς εἰς τὰς οἰκίας των καὶ χαίρειν αὐτοῖς μὴ λέγωσι, διότι εἶναι πλάνοι καὶ ἀντίχριστοι (Α' Ἰω. δ' 3, Β' Ἰω. 7 καὶ 10). Ἐν συνεχείᾳ δὲ οἱ ἱεροὶ Πατέρες καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ Σύνοδοι διεξήγαγον τοὺς μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν διαφόρων αἱρετικῶν καὶ διὰ πολλῶν ἱερῶν κανόνων ἀπηγόρευσαν τὴν συμμετοχὴν τῶν αἱρετικῶν εἰς τὰ μυστήρια καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας, ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν μετ' αὐτῶν συμπροσευχὴν τῶν πιστῶν (Ἀποστ. μδ', με', μστ', Δ' Οἰκ. Συν. ιδ', Πενθ. 72 κ. ἄλ., ὡς καὶ μεταγενέστεραι κανονικαὶ διατάξεις).

Περιττὸν νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἱερὸς «πόλεμος» τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ διεξάγηται οὐχὶ διὰ βιαίων καὶ ἀστυνομικῶν μέσων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν καὶ ἰδίως διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς διαφωτίσεως καὶ τῆς πειθοῦς, μετὰ «πολλῆς τῆς ἐπιεικείας» καὶ ἀγάπης, ἐπιδιώκων ὅπως τοὺς πλανωμένους αἱρετικοὺς «ἀπὸ νεκροὺς ζῶντας κατασκευάσῃ» καὶ «κειμένους ἀναπείσῃ» εἰς σωτηρίαν, τὴν δὲ «πλάνην ἐκβαλεῖν καὶ τὴν σηπεδόνα ἐκκαθᾶραι», θίγων οὕτως «οὐ τὸν αἱρετικόν, ἀλλὰ τὴν αἵρεσιν, οὐ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν πλάνην» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς ἅγ. ἱερομ. Φωκᾶν Β', PG 50, 700/1). Ἐπὶ πλέον οὕτως ἐπιτελεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὕψιστον καθῆκον ἀμύνης κατὰ τοῦ φανατικοῦ ἐκ μέρους τῶν αἱρέσεων διωγμοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀθεμίτου προσηλυτισμοῦ τῶν τέκνων της, ἔτι δὲ κατὰ τοῦ κινδύνου τοῦτο μὲν παραχαράξεως τοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἰδίως δι' ἀμαθοῦς καὶ αὐθαιρέτου παρερμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τοῦτο δὲ διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος, ὅπερ εὐλόγως ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ὡς μέγα ἀνοσιούργημα, τὸ ὁποῖον τὰ μάλιστα «παροξύνει τὸν Θεόν», καὶ ὡς «πάντων ὀλεθριώτερον τὸ διασπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν», τούτου δ' ἕνεκεν «οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. ΙΑ' 4, Ὑπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῆς, PG 62, 85 καὶ 61, 11).

ΙΩ. Ν. ΚΑΡΜΙΡΗΣ

(Κανονικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον). Διὰ νὰ στοιχειοθετηθῇ τὸ ἀδίκημα τῆς αἱρέσεως, ἀπαιτεῖται ἡ ἄρνησις ἢ διαστροφὴ τῶν κανόνων, ἤτοι 1) νὰ ἐκδηλωθῇ ἐξωτερικῶς, εἴτε ἐγγράφως (διὰ συγγράμματος κ.λ.π.), εἴτε προφορικῶς (διὰ κηρύγματος κ.λ.π.), εἴτε ἐμπράκτως (διὰ παραλείψεως ἢ προσθήκης φράσεων ἢ συμβολικῶν κινήσεων εἰς τὸ τελετουργικὸν τῆς Θ. Λειτουργίας κ.λ.π.), 2) νὰ γίνῃ ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐκ προθέσεως, διότι ἐκ παραδρομῆς ἢ ἐκ συγγνώστης πλάνης δὲν διαπράττεται αἵρεσις καὶ 3) νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πλάνην του ὁ δράστης, διότι δὲν θεωρεῖται αἱρετικὸς ἐκεῖνος ὅστις πρεσβεύει μὲν πεπλανημένως, νουθετούμενος ὅμως ἀνακαλεῖ καὶ ἀπαρνεῖται τὰς κακοδοξίας του. Καθ' ὅσον τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον, τὸ ἐμμένειν ὅμως εἰς τὴν πλάνην καὶ μὴ ἀπορρίπτειν ταύτην μετὰ γενομένην ὑπόδειξιν, ἐφάμαρτον καὶ δαιμονικόν, ὡς ἐμφαῖνον ὑπεροψίαν καὶ ὕβριν κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ αἵρεσις προϋποθέτει πάντως τὴν παραδοχὴν τῆς διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θείου Λόγου οἰκονομίας. Καθ' ὅσον ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δὲν ὑφίσταται αἵρεσις, ἀλλ' ἀποστασία ἢ ἀθεΐα.

Ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὸν α' κανόνα αὐτοῦ (εἰς Συντ. Δ' σ. 89) χαρακτηρίζει τοὺς αἱρετικοὺς ὡς «παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους». Ὁ δὲ Ζωναρᾶς εἰς σχόλιόν του ἐπὶ τοῦ στ' κανόνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (εἰς Συντ. Β' σ. 182), ὡς τοιούτους ἀποκαλεῖ «τοὺς παρὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν δοξάζοντας, κἂν πάλαι ἀπεκηρύχθησαν, κἂν προσφάτως, κἂν παλαιαῖς αἱρέσεσι κοινωνῶσι, κἂν νέαις» (βλ. καὶ Ματθαίου μοναχοῦ ἢ Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, εἰς Σύντ. ΣΤ' σ. 57-75, σημείωμα, δι' οὗ διεγνώσθη ὁ μοναχὸς Νήφων ὡς βογομῆλος, εἰς Συντ. Ε' σ. 90, Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου Ι, ἐπ. 40 ἐκδ. Firm, σ. 259, σχόλιον Βαλσαμ. εἰς καν. κβ' [λ'] Καρθ. εἰς Σύντ. Γ' σ. 365, σχόλιον Ζωναρᾶ εἰς καν. ιδ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἰς Σύντ. Β' σ. 252).

Ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐνεφανίσθησαν ἐνίοτε εἰς συγγράμματα χριστιανῶν συγγραφέων ἰδέαι ἀποκλίνουσαι πως τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὡς αὕτη μετέπειτα ρητῶς καὶ σαφῶς καθωρίσθη καὶ διεμορφώθη ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας. Αἱ ἰδέαι των ὅμως αὗται δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς αἱρετικαί, ἀποκλείουσαι, αὗται μόναι, τοὺς δοξάζοντας ταύτας, τῆς εἰς τὴν στρατευομένην Ἐκκλησίαν θέσεώς των, ἀσφαλῶς δὲ καὶ τῆς εἰς τὴν θριαμβεύουσαν αἰωνίου δόξης. Διότι ἄλλο κακοδοξία καὶ ἑτεροδοξία καὶ ἄλλο αἵρεσις. Τοῦτο προσεπικυροῦν ὁ στ' καν. τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ὁ ιε' καν. τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Α' καὶ Β' Συνόδων τοῦ ἔτους 861 (εἰς Συντ. Β' σ. 180, 693), οἱ ὁποῖοι ὡς αἵρεσιν χαρακτηρίζουν τὴν κακοδοξίαν ἐκείνην, ἣν ὡς τοιαύτην ἀπεφήναντο καὶ κατεδίκασαν αἱ σύνοδοι καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες. Ὑπεστηρίχθη οὐχ' ἧττον καὶ ἡ γνώμη, ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἐπὶ θεμελιώδους, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ παντὸς δόγματος διαφωνία συνιστᾷ αἵρεσιν. Διότι πάντα τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα καὶ δὲν δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς θεμελιώδη καὶ μὴ τοιαῦτα. Ἡ ἄποψις αὕτη στηρίζεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐν Cod. Just. I 5, 2, Βασιλ. Α' 1, 22 νόμου τῶν αὐτοκρατόρων Γρατιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ Α' καὶ Θεοδοσίου Α' (ἔτους 379), καθ' ὃν «αἱρετικὸς πᾶς ὃς καὶ μικρῷ ὑποδείγματι παρὰ τὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας δόγμα ἢ τῆς εὐθείας ἐφάνη τρапεῖς». Ἐν τούτοις, ἡ παρὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας παλαιόθεν τηρουμένη πρᾶξις δέχεται τὸ ἀντίθετον. Δι' ὃ δὲν χαρακτηρίζει τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς αἱρετικούς, ἀλλ' ὡς σχισματικούς, καίτοι ὑφίστανται παρ' αὐτῇ καὶ δογματικαί τινες διαφοραὶ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὅπως τὸ filioque, τὸ καθαρτήριον κ.λ.π.

Κατὰ τὸν Παῦλον (Α' Κορ. ια' 19), ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει νὰ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ψευδεῖς διδασκαλίαι (αἱρέσεις), αἵτινες δημιουργοῦν μὲν ρήγματα εἰς τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας, προκαλοῦν ὅμως κρίσιν, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει εἰς τοὺς σταθεροὺς καὶ γνησίους (δοκίμους) χριστιανούς, νὰ ἐκδηλώσουν ἐντόνως τὴν ὀρθὴν πίστιν των. Ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται αἱρέσεις. Τοῦτο ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Παῦλον, ὅστις ἀναθεματίζει τοὺς διαστρέφοντας τὸ Εὐαγγέλιον (Γαλάτ. α' 9, Α' Τιμ. α' 20). Ἐπίσης ὁ Πέτρος ὁμιλεῖ περὶ ψευδοδιδασκάλων, οἱ ὁποῖοι θὰ διδάξουν «αἱρέσεις ἀπωλείας» καὶ οἵτινες θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα ἀπὸ τὸν Θεὸν (Β' Πέτρ. β' 1 κ. ἑξ.). Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὀνομάζει τοὺς αἱρετικοὺς «ἀντιχρίστους» καὶ συνιστᾷ εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ μὴ τοὺς συναναστρέφωνται (Α' Ἰω. δ' 3, Β' Ἰω. 7 καὶ 10).

Μὲ βάσιν τὰς ἀποστολικὰς αὐτὰς κατευθυντηρίους γραμμάς, ἡ Ἐκκλησία, πρὸς περιφρούρησιν τῆς Ὀρθοδοξίας, μετῆλθεν ἀνέκαθεν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν αἱρετικῶν. Ἐκκλησιαστικῶς, ἡ αἵρεσις τιμωρεῖται ἐπὶ κληρικῶν μὲν διὰ τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, ἐπὶ λαϊκῶν δὲ διὰ τῆς ποινῆς τοῦ ἀναθέματος (Γάγγρας, προοίμιον καὶ passim, καν. ζ' τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Cod. Just. I 1, 3 [ἔτους 448], καν. α' Πενθ.). Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 8 τοῦ Καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ν. 671/1943 κυρωθεὶς διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 184/1946 πράξεως τοῦ Ὑπουργ. Συμβουλίου), κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιβάλλεται προσωπικὸς ἀφορισμὸς ὑπὸ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῇ ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργοῦ Θρησκευμάτων. Δι' ἄλλων κανόνων, ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομόνωσις τῶν αἱρετικῶν καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν κατασφάλισις τῆς Ὀρθοδοξίας (πρβλ. τὴν ἐν ἔτει 1848 κοινὴν ἐγκύκλιον τῶν τεσσάρων ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς Ἱερῶν Συνόδων καθ' ἣν: «ἅπαντες οἱ ἐν αἱρέσει ἢ σχίσματι. ἑκουσίως ἐνεδύθησαν κατάραν ὡς ἱμάτιον, κἂν τε πάπαι, κἂν τε πατριάρχαι, κἂν τε λαϊκοί, κἂν τε κληρικοὶ κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ»). Οὕτω οἱ εἰσερχόμενοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν, ἵνα προσευχηθοῦν μετ' αὐτῶν, κληρικοὶ μὲν ὄντες καθαιροῦνται, λαϊκοὶ δὲ ἀφορίζονται (καν. ξδ' Ἀποστ., φερόμενος ὡς ξε' εἰς τὸ Πηδάλιον, θ' καὶ λγ' Λαοδ., β' Ἀντιοχ.). Κατὰ δὲ τὸν καν. ι' Ἀποστ., οἱ ἐν οἴκῳ ἀκοινωνήτοις (ἐν οἷς καὶ οἱ αἱρετικοὶ) συμπροσευχόμενοι ἀφορίζονται. Διότι, κατὰ σχόλιον τοῦ Ἀριστηνοῦ, «ὁ συνευχόμενος ἀκοινωνήτῳ ταυτοκατάκριτος». Ἐπίσης ἐπίσκοποι ἢ πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι ἐπιτρέποντες εἰς αἱρετικοὺς νὰ τελέσουν τί ὡς κληρικοί, καθαιροῦνται (καν. με' Ἀποστ.). Ἐπίσκοποι δὲ ἢ πρεσβύτεροι δεχόμενοι τὰ βαπτίσματα καὶ τὰς θυσίας τῶν αἱρετικῶν ἢ ἀναγνωρίζοντες τὰς διδασκαλίας αὐτῶν καθαιροῦνται (καν. μστ' Ἀποστ. καὶ δ' τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου). Κατὰ

εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ» (Γαλάτ. α' 7 - 8)· τέλος καὶ ὁ Ἰωάννης παραγγέλλει, ὅπως οἱ πιστοὶ μὴ δέχωνται τοὺς αἱρετικοὺς εἰς τὰς οἰκίας των καὶ χαίρειν αὐτοῖς μὴ λέγωσι, διότι εἶναι πλάνοι καὶ ἀντίχριστοι (Α' Ἰω. δ' 3, Β' Ἰω. 7 καὶ 10). Ἐν συνεχείᾳ δὲ οἱ ἱεροὶ Πατέρες καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ Σύνοδοι διεξήγαγον τοὺς μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν διαφόρων αἱρετικῶν καὶ διὰ πολλῶν ἱερῶν κανόνων ἀπηγόρευσαν τὴν συμμετοχὴν τῶν αἱρετικῶν εἰς τὰ μυστήρια καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας, ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν μετ' αὐτῶν συμπροσευχὴν τῶν πιστῶν (Ἀποστ. μδ', με', μστ', Δ' Οἰκ. Συν. ιδ', Πενθ. 72 κ. ἄλ., ὡς καὶ μεταγενέστεραι κανονικαὶ διατάξεις).

Περιττὸν νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἱερὸς «πόλεμος» τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ διεξάγηται οὐχὶ διὰ βιαίων καὶ ἀστυνομικῶν μέσων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν καὶ ἰδίως διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς διαφωτίσεως καὶ τῆς πειθοῦς, μετὰ «πολλῆς τῆς ἐπιεικείας» καὶ ἀγάπης, ἐπιδιώκων ὅπως τοὺς πλανωμένους αἱρετικοὺς «ἀπὸ νεκροὺς ζῶντας κατασκευάσῃ» καὶ «κειμένους ἀναπείσῃ» εἰς σωτηρίαν, τὴν δὲ «πλάνην ἐκβαλεῖν καὶ τὴν σηπεδόνα ἐκκαθᾶραι», θίγων οὕτως «οὐ τὸν αἱρετικόν, ἀλλὰ τὴν αἵρεσιν, οὐ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν πλάνην» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς ἅγ. ἱερομ. Φωκᾶν Β', PG 50, 700/1). Ἐπὶ πλέον οὕτως ἐπιτελεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὕψιστον καθῆκον ἀμύνης κατὰ τοῦ φανατικοῦ ἐκ μέρους τῶν αἱρέσεων διωγμοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀθεμίτου προσηλυτισμοῦ τῶν τέκνων της, ἔτι δὲ κατὰ τοῦ κινδύνου τούτο μὲν παραχαράξεως τοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἰδίως δι' ἀμαθοῦς καὶ αὐθαιρέτου παρερμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τοῦτο δὲ διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος, ὅπερ εὐλόγως ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ὡς μέγα ἀνοσιούργημα, τὸ ὁποῖον τὰ μάλιστα «παροξύνει τὸν Θεόν», καὶ ὡς «πάντων ὀλεθριώτερον τὸ διασπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν», τούτου δ' ἕνεκεν «οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἔφεσ. ὁμιλ. ΙΑ' 4, Ὑπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῆς, PG 62, 85 καὶ 61, 11).

ΙΩ. Ν. ΚΑΡΜΙΡΗΣ

(Κανονικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον). Διὰ νὰ στοιχειοθετηθῇ τὸ ἀδίκημα τῆς αἱρέσεως, ἀπαιτεῖται ἡ ἄρνησις ἢ διαστροφὴ τῶν κανόνων, ἤτοι 1) νὰ ἐκδηλωθῇ ἐξωτερικῶς, εἴτε ἐγγράφως (διὰ συγγράμματος κ.λ.π.), εἴτε προφορικῶς (διὰ κηρύγματος κ.λ.π.), εἴτε ἐμπράκτως (διὰ παραλείψεως ἢ προσθήκης φράσεων ἢ συμβολικῶν κινήσεων εἰς τὸ τελετουργικὸν τῆς Θ. Λειτουργίας κ.λ.π.), 2) νὰ γίνῃ ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐκ προθέσεως, διότι ἐκ παραδρομῆς ἢ ἐκ συγγνωστῆς πλάνης δὲν διαπράττεται αἵρεσις καὶ 3) νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πλάνην του ὁ δράστης, διότι δὲν θεωρεῖται αἱρετικὸς ἐκεῖνος ὅστις πρεσβεύει μὲν πεπλανημένως, νουθετούμενος ὅμως ἀνακαλεῖ καὶ ἀπαρνεῖται τὰς κακοδοξίας του. Καθ' ὅσον τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον, τὸ ἐμμένειν ὅμως εἰς τὴν πλάνην καὶ μὴ ἀπορρίπτειν ταύτην μετὰ γενομένην ὑπόδειξιν, ἐφάμαρτον καὶ δαιμονικόν, ὡς ἐμφαῖνον ὑπεροψίαν καὶ ὕβριν κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ αἵρεσις προϋποθέτει πάντως τὴν παραδοχὴν τῆς διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θείου Λόγου οἰκονομίας. Καθ' ὅσον ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δὲν ὑφίσταται αἵρεσις, ἀλλ' ἀποστασία ἢ ἀθεΐα.

Ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὸν α' κανόνα αὐτοῦ (εἰς Συντ. Δ' σ. 89) χαρακτηρίζει τοὺς αἱρετικοὺς ὡς «παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους». Ὁ δὲ Ζωναρᾶς εἰς σχόλιόν του ἐπὶ τοῦ στ' κανόνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (εἰς Συντ. Β' σ. 182), ὡς τοιούτους ἀποκαλεῖ «τοὺς παρὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν δοξάζοντας, κἂν πάλαι ἀπεκηρύχθησαν, κἂν προσφάτως, κἂν παλαιαῖς αἱρέσεσι κοινωνῶσι, κἂν νέαις» (βλ. καὶ Ματθαίου μοναχοῦ ἢ Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, εἰς Συντ. ΣΤ' σ. 57-75, σημείωμα, δι' οὗ διεγνώσθη ὁ μοναχὸς Νήφων ὡς βογομῆλος, εἰς Συντ. Ε' σ. 90, Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου Ι, ἐπ. 40 ἐκδ. Firm, σ. 259, σχόλιον Βαλσαμ. εἰς καν. κβ' [λ'] Καρθ. εἰς Σύντ. Γ' σ. 365, σχόλιον Ζωναρᾶ εἰς καν. ιδ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἰς Σύντ. Β' σ. 252).

Ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐνεφανίσθησαν ἐνίοτε εἰς συγγράμματα χριστιανῶν συγγραφέων ἰδέαι ἀποκλίνουσαι πως τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὡς αὕτη μετέπειτα ρητῶς καὶ σαφῶς καθωρίσθη καὶ διεμορφώθη ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας. Αἱ ἰδέαι των ὅμως αὗται δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς αἱρετικαί, ἀποκλείουσαι, αὗται μόναι, τοὺς δοξάζοντας ταύτας, τῆς εἰς τὴν στρατευομένην Ἐκκλησίαν θέσεώς των, ἀσφαλῶς δὲ καὶ τῆς εἰς τὴν θριαμβεύουσαν αἰωνίου δόξης. Διότι ἄλλο κακοδοξία καὶ ἑτεροδοξία καὶ ἄλλο αἵρεσις. Τοῦτο προσεπικυροῦν ὁ στ' καν. τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ὁ ιε' καν. τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Α' καὶ Β' Συνόδων τοῦ ἔτους 861 (εἰς Συντ. Β' σ. 180, 693), οἱ ὁποῖοι ὡς αἵρεσιν χαρακτηρίζουν τὴν κακοδοξίαν ἐκείνην, ἣν ὡς τοιαύτην ἀπεφήναντο καὶ κατεδίκασαν αἱ σύνοδοι καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες. Ὑπεστηρίχθη οὐχ' ἧττον καὶ ἡ γνώμη, ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἐπὶ θεμελιώδους, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ παντὸς δόγματος διαφωνία συνιστᾷ αἵρεσιν. Διότι πάντα τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα καὶ δὲν δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς θεμελιώδη καὶ μὴ τοιαῦτα. Ἡ ἄποψις αὕτη στηρίζεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐν Cod. Just. I 5, 2, Βασιλ. Α' 1, 22 νόμου τῶν αὐτοκρατόρων Γρατιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ Α' καὶ Θεοδοσίου Α' (ἔτους 379), καθ' ὃν «αἱρετικὸς πᾶς ὃς καὶ μικρῷ ὑποδείγματι παρὰ τὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας δόγμα ἢ τῆς εὐθείας ἐφάνη τραπείς». Ἐν τούτοις, ἡ παρὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας παλαιόθεν τηρουμένη πρᾶξις δέχεται τὸ ἀντίθετον. Δι' ὃ δὲν χαρακτηρίζει τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς αἱρετικούς, ἀλλ' ὡς σχισματικούς, καίτοι ὑφίστανται παρ' αὐτῇ καὶ δογματικαί τινες διαφοραὶ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὅπως τὸ filioque, τὸ καθαρτήριον κ.λ.π.

Κατὰ τὸν Παῦλον (Α' Κορ. ια' 19), ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει νὰ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ψευδεῖς διδασκαλίαι (αἱρέσεις), αἵτινες δημιουργοῦν μὲν ρήγματα εἰς τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας, προκαλοῦν ὅμως κρίσιν, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει εἰς τοὺς σταθεροὺς καὶ γνησίους (δοκίμους) χριστιανούς, νὰ ἐκδηλώσουν ἐντόνως τὴν ὀρθὴν πίστιν των. Ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται αἱρέσεις. Τοῦτο ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Παῦλον, ὅστις ἀναθεματίζει τοὺς διαστρέφοντας τὸ Εὐαγγέλιον (Γαλάτ. α' 9, Α' Τιμ. α' 20). Ἐπίσης ὁ Πέτρος ὁμιλεῖ περὶ ψευδοδιδασκάλων, οἱ ὁποῖοι θὰ διδάξουν «αἱρέσεις ἀπωλείας» καὶ οἵτινες θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα ἀπὸ τὸν Θεὸν (Β' Πέτρ. β' 1 κ. ἑξ.). Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὀνομάζει τοὺς αἱρετικοὺς «ἀντιχρίστους» καὶ συνιστᾷ εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ μὴ τοὺς συναναστρέφωνται (Α' Ἰω. δ' 3, Β' Ἰω. 7 καὶ 10).

Μὲ βάσιν τὰς ἀποστολικὰς αὐτὰς κατευθυντηρίους γραμμάς, ἡ Ἐκκλησία, πρὸς περιφρούρησιν τῆς Ὀρθοδοξίας, μετῆλθεν ἀνέκαθεν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν αἱρετικῶν. Ἐκκλησιαστικῶς, ἡ αἵρεσις τιμωρεῖται ἐπὶ κληρικῶν μὲν διὰ τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, ἐπὶ λαϊκῶν δὲ διὰ τῆς ποινῆς τοῦ ἀναθέματος (Γάγγρας, προοίμιον καὶ passim, καν. ζ' τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Cod. Just. I 1, 3 [ἔτους 448], καν. α' Πενθ.). Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 8 τοῦ Καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ν. 671/1943 κυρωθεὶς διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 184/1946 πράξεως τοῦ Ὑπουργ. Συμβουλίου), κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιβάλλεται προσωπικὸς ἀφορισμὸς ὑπὸ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῇ ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργοῦ Θρησκευμάτων. Δι' ἄλλων κανόνων, ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομόνωσις τῶν αἱρετικῶν καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν κατασφάλισις τῆς Ὀρθοδοξίας (πρβλ. τὴν ἐν ἔτει 1848 κοινὴν ἐγκύκλιον τῶν τεσσάρων ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς Ἱερῶν Συνόδων καθ' ἣν: «ἅπαντες οἱ ἐν αἱρέσει ἢ σχίσματι, ἑκουσίως ἐνεδύθησαν κατάραν ὡς ἱμάτιον, κἂν τε πάπαι, κἂν τε πατριάρχαι, κἂν τε λαϊκοί, κἂν τε κληρικοὶ κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ»). Οὕτω οἱ εἰσερχόμενοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν, ἵνα προσευχηθοῦν μετ' αὐτῶν, κληρικοὶ μὲν ὄντες καθαιροῦνται, λαϊκοὶ δὲ ἀφορίζονται (καν. ξδ' Ἀποστ., φερόμενος ὡς ξε' εἰς τὸ Πηδάλιον, θ' καὶ λγ' Λαοδ., β' Ἀντιοχ.). Κατὰ δὲ τὸν καν. ι' Ἀποστ., οἱ ἐν οἴκῳ ἀκοινωνήτοις (ἐν οἷς καὶ οἱ αἱρετικοὶ) συμπροσευχόμενοι ἀφορίζονται. Διότι, κατὰ σχόλιον τοῦ Ἀριστηνοῦ, «ὁ συνευχόμενος ἀκοινωνήτῳ ταυτοκατάκριτος». Ἐπίσης ἐπίσκοποι ἢ πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι ἐπιτρέποντες εἰς αἱρετικοὺς νὰ τελέσουν τί ὡς κληρικοί, καθαιροῦνται (καν. με' Ἀποστ.). Ἐπίσκοποι δὲ ἢ πρεσβύτεροι δεχόμενοι τὰ βαπτίσματα καὶ τὰς θυσίας τῶν αἱρετικῶν ἢ ἀναγνωρίζοντες τὰς διδασκαλίας αὐτῶν καθαιροῦνται (καν. μστ' Ἀποστ. καὶ δ' τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου). Κατὰ

τὴν ἀπόφασιν ὅμως Συμβουλ. Ἐπικρατ. (ὁλομέλ. 662/1956), οἱ καν. ι΄, με΄, ξε΄ Ἀποστ. συνεπαγόμενοι διοικητικὰ καταναγκαστικὰ μέτρα κατὰ μὴ κληρικῶν δὲν τυγχάνουν τῆς ἐκ τοῦ ἄρθρ. 2 τοῦ Συντάγματος κατοχυρώσεως, ἥτις παρέχεται μόνον εἰς τοὺς πνευματικοῦ περιεχομένου κανόνας.

Κατὰ τὸ βυζαντινο - ρωμαϊκὸν Δίκαιον, αἵρεσις ἦτο ἀδίκημα τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, συνεπήγετο δὲ ἐπιζημίας διὰ τὸν αἱρετικὸν ἀστικὰς καί, εἰδικώτερον, περιουσιακὰς συνεπείας. Αὗται ὅμως δὲν ἴσχυσαν παρ' ἡμῖν, λόγῳ τῆς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος (ἄρθρα 1 καὶ 2 τοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1952 ἰσχύοντος, νῦν τοιούτου), καθιερουμένης ἀνεξιθρησκείας. Κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον, οἱ αἱρετικοὶ τυγχάνουν δυσμενοῦς μεταχειρίσεως καὶ ὑπόκεινται εἰς ὡρισμένας στερήσεις εἰς τὰς μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων σχέσεις των. Οὕτω στεροῦνται παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος. Δὲν δύνανται νὰ ἐξετάζωνται ὡς μάρτυρες ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, οὐδὲ νὰ ὑποβάλλουν κατηγορίαν κατ' Ὀρθοδόξου κληρικοῦ, ἐκτὸς ἐὰν οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ παθόντες εἰς τὸ ὑπὸ δίωξιν ἀδίκημα (ν. 5383/1932, ἄρθρ. 101 ἐν συνδ. πρὸς τὸ 68, ἐδάφ. β - γ, καν. στ΄ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ σχόλια Ζωναρᾶ καὶ Βαλσ. εἰς καν. ρκθ΄ Καρθ., εἰς Συντ. Γ΄ σ. 596). Δὲν δύνανται νὰ λαμβάνουν τὰ μυστήρια, οὐδὲ νὰ ἐξομολογοῦνται εἰς ὀρθόδοξον ἱερέα (βλ. τὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1724 συνοδικὴν ἀπόκρισιν πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου τοῦ Γ΄ πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄρτης, εἰς Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις, Β΄, σ. 427). Δὲν δύνανται νὰ συνάψουν γάμον μετ' ὀρθοδόξου, ὁ τυχὸν δὲ τελεσθησόμενος κηρύσσεται ἄκυρος (καν. οβ΄ Τρούλλου). Εἰδικῶς δὲ εἰς κληρικούς, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας ἔτι, ἀπηγορεύθη ὅπως τὰ τέκνα των συνάπτουν γάμον μεθ' αἱρετικοῦ, ἐκτὸς ἐὰν οὗτος ἤθελεν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὀρθὴν πίστιν (καν. ι΄ καὶ λα΄ Λαοδ., κα΄ Καρθ., ιδ΄ τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου). Παρ' ἡμῖν ὁ γάμος ὀρθοδόξου μεθ' ἑτεροδόξου χριστιανοῦ ἐπετράπη διὰ τοῦ ἀπὸ 15 - 10 - 1861 νόμου ΧΛΣΣ «περὶ μικτῶν γάμων», τούτου ὅμως καταργηθέντος διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Α.Κ. (ἄρθρον 75 Εἰσαγωγ. Νόμου Α.Κ.), ἰσχύει ἤδη τὸ ἄρθρον 1367 τοῦ Α.Κ., καθ' ὃ ὁ γάμος οὗτος εἶναι ἔγκυρος ἐφ' ὅσον ἱερολογηθῇ ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως. Δὲν δύνανται οἱ αἱρετικοὶ νὰ γίνουν ἀνάδοχοι ὀρθοδόξων (βλ. Ἀπόκρισιν πατρ. Ἀντιοχείας Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς ἐρώτησιν, εἰς Σύντ. Δ΄ σ. 476, τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1749 συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατρ. Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου τοῦ Ε΄ τοῦ Καρακάλου, ἀπειλοῦντος διὰ καθαιρέσεως ἱερεῖς δεχομένους Λατίνους ὡς ἀναδόχους βαπτιζομένου καὶ τὴν ἀπὸ 23 - 10 - 1836 ἐγκύκλιον ΙΣΕΕ). Δὲν κηδεύονται οὗτοι ἐκκλησιαστικῶς καὶ δὲν τυγχάνουν τῶν μετὰ θάνατον μνημοσύνων, τῶν τελευταίων ἐπιτρεπομένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μόνον κατ' οἰκονομίαν. Ἐπιτρέπεται ὅμως εἰς τοὺς αἱρετικοὺς ὅπως ἀκροῶνται ἐν ὀρθοδόξῳ ναῷ τοῦ θείου κηρύγματος, καθ' ὅσον οὕτω εὐχερέστερον θὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἡ καταδίκη τῶν αἱρετικῶν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ μετὰ θάνατον. Τοῦτο ρητῶς θεσπίζει ἡ Ὁμολογία πίστεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ (Συντ. Ε΄ σ. 211), καθ' ἣν «πᾶς αἱρετικὸς μέχρι τέλους τῇ οἰκείᾳ πλάνῃ ἐμμείνας, δικαιότερον διηνεκεῖ ἀναθεματισμῷ καὶ μετὰ θάνατον ὑποβάλλεται». Οὕτω οἱ αἱρετικοὶ Οὐαλεντῖνος, Βασιλείδης, Μαρκίων, Κήρινθος, Εὐνόμιος, Βόνοσος καὶ Θεόδωρος ἀνεθεματίσθησαν μετὰ θάνατον. Ἡ ρηθεῖσα Νεαρά, δικαιολογοῦσα τὴν μεταθανάτιον καταδίκην τούτων, λέγει, ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου κατεδίκασαν τὸν τεθνηκότα Ἰούδαν καὶ ἕτερον εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ἐξέλεξαν (Πράξ. α΄ 25). Ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τοὺς μὲν ἀσεβεῖς, ἔτι ζῶντας, ὀνομάζει νεκροὺς (οἷοι οἱ αἱρετικοί), τοὺς δὲ ἀποθανόντας δικαίους ἀποκαλεῖ ζῶντας (Ματθ. η΄ 22 καὶ κβ΄ 32).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Μελετ. Σακελλαροπούλου, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1898. Nic. Milasch, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μετάφρ. Μ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθῆναι 1906. Κ. Μ. Ράλλη, Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1907. Εὐαγγ. Φιλιππότου, Σύστημα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι 1912. Κ. Μ. Ράλλη, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι 1927. Γ. Ράμμου, Στοιχεῖα Ἑλληνικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι 1947. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι.

ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Αἵρεσις. Στὴ λαϊκὴ γλῶσσα τὸ «αἵρεσις» χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσῃ ἐλάττωμα καὶ ἀπόκλισι ἀπὸ τὴν τακτικὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὶς κανονικὲς προτιμήσεις, ἰδίως τῶν παιδιῶν. «Ἔχει μιὰ αἵρεσι, νὰ μὴ θέλῃ νὰ τοῦ κόβουν τὸ ψωμὶ μὲ τὸ μαχαῖρι, ἀλλὰ μὲ τὸ χέρι», «Τὸ παιδὶ ὡς τώρα ἦταν καλό, ἀλλὰ ἄρχισε τὶς αἱρέσεις· δὲν θέλει τὸ ἕνα, δὲν τρώει τὸ ἄλλο!» Καὶ γιὰ ἐνήλικους: «Τὴν ξέρω τὴν αἵρεσί του· δὲν θέλει νὰ τοῦ μιλοῦν, ὅταν τρώῃ».

Ὁ ἄνθρωπος ἢ τὸ παιδὶ ποὺ ἔχει ἰδιοτροπίες τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἢ εἶναι κακομαθημένος λέγεται (αἱ)ρεσεμένος. «Εἶναι πολὺ 'ρεσεμένο παιδὶ καὶ μὲ βασανίζει» (Ἑπτάνησος).

Δ. Σ. Λ.

Αἱρετίζω. (Ο΄). Αἱρέω-ῶ = ἐκλέγω, αἵρεσις = ἐκλογή, κατὰ αἵρεσιν = οἰκειοθελῶς.

Ι. Γ.

(Κ. Διαθήκη). Ἐκλέγω, Ματθ. ιβ΄ 18.

Γ. Α. Γ.

Αἱρετικός. Τὸ ἐπίθετο χρησιμοποιεῖται σὲ ὀνειδισμὸ ἢ βρισιὰ περιφρονητική, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἄρειος. «Νὰ χαθῇς, Ἄρειε, αἱρετικέ!» (Ἑπτάνησος).

Δ. Σ. Λ.

Αἱρετικῶν, βάπτισμα. Ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐδιδάσκετο ὅτι «ἓν βάπτισμα» (Ἐφ. δ΄ 5) μόνον ὑπάρχει, ἡ δὲ διδασκαλία αὕτη περιελήφθη μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως. Ἐντεῦθεν, ἐνωρίτατα, ἀνεφύη τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος, τὸ ὁποῖον παρείχετο ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν, ἤτοι ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπὸ Κανονικῆς ἀπόψεως, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, παρουσιάζονται δύο ἐρωτήματα: Πρῶτον, ἂν τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν εἶναι ἔγκυρον καθ' ἑαυτό, ἂν δηλαδὴ τοὺς παραμένοντας ἐν τῇ αἱρέσει πρέπει νὰ τοὺς θεωρῶμεν ὡς βεβαπτισμένους ἢ ὡς ἀβαπτίστους. Δεύτερον, ἂν οἱ ὑπὸ αἱρετικῶν βαπτισθέντες, ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν προσέρχονται τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, πρέπει νὰ βαπτίζωνται ἐξ ὑπαρχῆς.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα, ἤτοι ἂν τὸ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν παρεχόμενον Βάπτισμα εἶναι ἔγκυρον καθ' ἑαυτό, εἶναι ἀρνητική.

Ὁ Α΄ Κανὼν τῆς ἐν Καρχηδόνι Συνόδου, ὁ ὁποῖος ἐπικυρωθεὶς ὑπὸ τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔλαβεν οἰκουμενικὸν κῦρος, περὶ τοῦ τοιούτου Βαπτίσματος ἀποφαίνεται τὰ ἑξῆς: «μηδένα βαπτίζεσθαι δύνασθαι ἔξω τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἑνὸς ὄντος βαπτίσματος, καὶ ἐν μόνῃ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχοντος... Οὐ γὰρ δύναται (δηλαδὴ τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν) ἐν μέρει ὑπερισχύειν· εἰ δὲ ἠδυνήθη (δηλαδὴ ὁ αἱρετικὸς κληρικὸς) βαπτίσαι, ἴσχυσε καὶ Ἅγιον Πνεῦμα δοῦναι· εἰ οὐκ ἠδυνήθη, ὅτι, ἔξω ὤν, Πνεῦμα Ἅγιον οὐκ ἔχει, οὐ δύναται τὸν ἐρχόμενον βαπτίσαι, ἑνὸς ὄντος βαπτίσματος, καὶ ἑνὸς ὄντος Ἁγίου Πνεύματος, καὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπάνω Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου ἀρχῆθεν λέγοντος, τῆς ἑνότητος τεθεμελιωμένης» (Σ, Γ΄, 3, 5. Πλήρεις τίτλους τῆς βιβλιογραφίας ἴδε εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου).

Ἀφ' ἑτέρου, ὁ ΜΣΤ΄ ἱερὸς Κανὼν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐπιβάλλει καθαίρεσιν εἰς τοὺς κληρικοὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀναγνωρίζουν ὡς ἔγκυρον τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν (Σ, Β΄, 61), καθ' ἑαυτό, ὁ δὲ ΜΖ΄ Κανὼν τῶν αὐτῶν ἐπιβάλλει καθαίρεσιν εἰς ἐκεῖνον τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν πρεσβυτέρων, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε τυχὸν βαπτίσῃ τὸν «μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν», ἤτοι τὸν παρὰ τῶν αἱρετικῶν βαπτισθέντα, ὡς «μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδοϊερέων» (Σ, Β΄, 62).

Ἐπομένως, «κατ' ἀκρίβειαν», τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν καθ' ἑαυτὸ ἀπορρίπτεται ὡς ἄκυρον. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ὑπάρχει Διάταξις, ἔστω καὶ «κατ' οἰκονομίαν», ἀναγνωρίζουσα τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν καθ' ἑαυτό, ὡς ἔγκυρον, ἕπεται, ὅτι καὶ «κατ' οἰκονομίαν» ἀπορρίπτεται τοῦτο ὡς ἄκυρον. Ἕνεκεν τούτου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται εἰς τὰ μέλη τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ ὁδηγοῦν τὰ τέκνα των, ἵνα ταῦτα βαπτισθοῦν παρὰ αἱρετικῶν, τὰ δὲ τυχὸν παρ' αὐτῶν βαπτισθέντα θεωροῦνται ὡς μὴ ἔχοντα ἔγκυρον Βάπτισμα.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ δεύτερον ἐρώτημα, ἤτοι ἂν τὸ Βάπτισμα τῶν προσερχομένων τῇ Ὀρθοδοξίᾳ αἱρετικῶν

θεωρῆται ὡς ἔγκυρον, δὲν εἶναι ἁπλῆ. Ἐντεῦθεν, τινὲς τῶν ἑτεροδόξων ἐθεώρησαν ὡς αὐθαίρετον τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει τὸ ζήτημα τοῦτο (πρβλ. W. Palmer, Dissertations, σ. 109-110).

Θὰ πρέπει νὰ διερευνηθῇ πρῶτον, τί ἐπ' αὐτοῦ ὁρίζει ἡ Κανονικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας «ἀκρίβεια», ἤτοι τί ἔχει θεσπισθῆ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν αὐτῆς Συνόδων ἢ ὑπὸ Συνόδων, τῶν ὁποίων αἱ ἀποφάσεις ἐπεκυρώθησαν κατόπιν ὑπὸ Συνόδου Οἰκουμενικῆς ἢ ἄλλως πως ἔλαβον οἰκουμενικὸν κῦρος. Ὅ,τι δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐθεσπίσθη μετὰ ταῦτα, ἐὰν μὲν τοῦτο ἀναφέρεται εἰς αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διαγορευόμενα καὶ εἶναι διάφορον τῶν ὑπ' ἐκείνων ὁριζομένων, τοῦτο θὰ ἰσχύῃ «κατ' οἰκονομίαν». Ἐὰν δὲ ἀναφέρεται εἰς αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνεφανίσθησαν μετὰ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, τότε δύναται νὰ συμβαίνουν δύο τινά. Πρῶτον, ἂν πρόκειται περὶ συνοδικῶν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον οἰκουμενικὸν κῦρος, ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν «ἀκρίβειαν» ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, τυχὸν δὲ ἁρμοδίως καὶ κανονικῶς ἀποφασιζομένη παρέκκλισις ἀπ' αὐτῶν ἀποτελεῖ «οἰκονομίαν». Ἂν δὲ πρόκειται περὶ συνοδικῶν ἀποφάσεων, ἰσχυουσῶν μόνον εἰς μίαν ἢ περισσοτέρας Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀποφάσεων τούτων ἀποτελεῖ τὴν διὰ τὰς Ἐκκλησίας ταύτας «ἀκρίβειαν», ἐνῷ ἡ ἁρμοδίως καὶ Κανονικῶς ἀποφασιζομένη παρέκκλισις γίνεται «κατ' οἰκονομίαν».

Πρὸς καθορισμὸν τῶν «κατ' ἀκρίβειαν» ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων περὶ τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν ἀποφασισθέντων, ὡς βάσις θὰ τεθῇ ὁ ΖΕ' Κανὼν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, (ὅπου εἰς προγενεστέρους Κανόνας ὁρίζεταί τι ἀντίθετον πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον Κανόνα, ἰσχύουν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὁριζόμενα), ὁ ὁποῖος συγκεφαλαιώνει σχεδὸν τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπὸ ἄλλων Οἰκουμενικῶν ἢ Τοπικῶν Συνόδων ἢ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ Βάπτισμα τῶν προσερχομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱρετικῶν ὁριζόμενα. Κατὰ τὸν Κανόνα τοῦτον, ἀναγνωρίζεται ὡς ἔγκυρον τὸ Βάπτισμα τῶν προσερχομένων ἐκ τῶν ἑξῆς αἱρέσεων καὶ σχισμάτων, ἤτοι τῶν Καθαρῶν ἢ Νοβατιανῶν, τῶν Τεσσαρασκαιδεκατιτῶν ἢ Τετραδιτῶν, τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν Μακεδονιανῶν, τῶν Ἀριστερῶν, τῶν Ἀπολλιναριστῶν, τῶν Νεστοριανῶν, τῶν Εὐτυχιανῶν, τῶν Σεβηριανῶν καὶ «τῶν ὁμοίων αἱρέσεων». Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπεκυρώθησαν οἱ Κανόνες τῆς ἐν Λαοδικείᾳ καὶ ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου, θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ἔγκυρον καὶ τὸ Βάπτισμα τῶν Φωτεινιανῶν, ὡς ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Ζ' Κανόνος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ (Σ, Γ', 176) καὶ τῶν Δονατιστῶν, κατὰ τὸν ΝΖ' Κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (Σ, Γ', 458-460). Ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ὁ ἱερὸς οὗτος Κανὼν ἀναγνωρίζει ὡς ἔγκυρον τὸ Βάπτισμα τῶν παρὰ τῶν Δονατιστῶν βαπτισθέντων νηπίων, τὰ ὁποῖα ἐφ' ὅσον ἐνηλικιωθέντα προσῆλθον εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν γίνονται δεκτὰ «τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν» (αὐτόθι 458), δυνάμενα νὰ γίνουν καὶ κληρικοί. Περὶ δὲ τῶν ἐνηλίκων Δονατιστῶν, τῶν προσερχομένων τῇ Ὀρθοδοξίᾳ μετὰ τῶν κληρικῶν των, ἡ Σύνοδος ἐπαφέθη εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ρώμης καὶ τοῦ Μεδιολάνων (αὐτόθι 460).

Ὁ αὐτὸς Κανὼν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁρίζει ἀντιθέτως διὰ τοὺς Πεπουζηνοὺς ἢ Μοντανιστὰς ἢ Πρισκιλλιανιστὰς ἢ Φρύγας (ἴδε καὶ Η' Κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου), τοὺς Μανιχαίους, τοὺς Οὐαλεντινούς, τοὺς Εὐνομιανούς, «καὶ τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων», «θέλοντας προστίθεσθαι τῇ Ὀρθοδοξίᾳ», ἵνα γένωνται δεκτοὶ «ὡς Ἕλληνες», ἤτοι δι' ἐξ ὑπαρχῆς Βαπτίσματος, τοῦ ἰδικοῦ των θεωρουμένου ὡς παντελῶς ἀκύρου.

Ταῦτα περὶ τῶν «κατ' ἀκρίβειαν» ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίσθησαν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐποχῆς τῶν Οἰκουμ. Συνόδων. (Ἡ Ζ' Οἰκουμ. Σύνοδος δὲν ἐθέσπισε Κανόνας ἀναφερομένους εἰς τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν καὶ ἑπομένως ἡ καθολικῶς ἰσχύουσα «ἀκρίβεια» ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ Βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν καθορίζεται τελικῶς διὰ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου). Τὸ Πατριαρχεῖον ὅμως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ ΖΕ' Κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐνεργοῦν «κατ' οἰκονομίαν» ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον (περὶ τῆς ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον οἰκονομίας, ἴδε Ἰ. Κοτσώνη, σ. 91-93), ὥρισεν, ὅπως καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἰακωβῖται καὶ οἱ Νεστοριανοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἀκέφαλοι καὶ οἱ ὅμοιοι πρὸς αὐτούς, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, βαπτίζωνται ἐξ ὑπαρχῆς καὶ χρίωνται δι' Ἁγίου Μύρου (Μ. Θεοτοκᾶ, σ. 538, 370).

Τὰ λοιπὰ μετὰ τὴν ΣΤ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον περὶ τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποφασισθέντα ἀναφέρονται κυρίως ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰ μέλη τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους, ἔχουν δὲ ὡς ἑξῆς:

Ἐν πρώτοις, τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖται ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τῶν λοιπῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, μέχρι δέ τινος ἠκολουθεῖτο καὶ ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, «κατ' ἀκρίβειαν» μέχρι μὲν τοῦ 1756 ἀνεγνώριζε τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματος τῶν προσερχομένων ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας (βλ. Ἰ. Καρμίρη, Πῶς δεῖ δέχεσθαι κ.λ.π., σ. 223-228. Πρβλ. καὶ Κ. Ράλλη, σ. 21-22, Ἀ. Χριστοφιλοπούλου, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον, σ. 200), ἐνῷ διὰ τοῦ Ὅρου τοῦ 1756 τὸ ἀπορρίπτει (βλ. Ἰ. Καρμίρη, Πῶς δεῖ δέχεσθαι κ.λ.π., σ. 228 κ.ἑξ. καὶ Χριστοφιλοπούλου, Ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον, 201, Αἴνου Γερμανοῦ, περὶ τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος κ.λ.π., σ. 306-308. Πρβλ. καὶ Κ. Ράλλη, σ. 22, ἔνθα μνημονεύεται ἡ Ἀπόφασις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Προκοπίου, ἀπορρίπτοντος τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῶν Οὐνιτῶν. Περὶ ταύτης ἴδε καὶ Αἴνου Γερμανοῦ, ἔνθ. ἀν., σ. 314).

Ἀντιθέτως, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, μέχρι μὲν τοῦ 1441 ὡς «ἀκρίβεια» ἴσχυεν, ὅτι οἱ ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας προερχόμενοι ἔπρεπε νὰ βαπτίζωνται ἐξ ὑπαρχῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1666-67 μέχρι καὶ τῆς σήμερον ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία «κατ' ἀκρίβειαν» ἀναγνωρίζει τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματός των (πρβλ. Ἰ. Καρμίρη, ἔνθ. ἀν., σ. 231 κ.ἑξ. καὶ Αἴνου Γερμανοῦ, σ. 308-309. Τῆς διὰ τοῦ Χρίσματος εἰσδοχῆς ἐποιεῖτο χρῆσιν κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα καὶ ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ M. Jugie, σ. 110).

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς Διαμαρτυρομένους, ἀκριβέστερον δὲ ὡς πρὸς τοὺς Λουθηρανούς, Καλβινιστὰς καὶ Ἀγγλικανούς, προσερχομένους τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μέχρι μὲν τοῦ 1756 ἐδέχετο τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματός των, ἐνῷ ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία μέχρι μὲν τοῦ 1718 τὸ ἀπέρριπτε, ἀπὸ δὲ τοῦ 1718 μέχρι καὶ τῆς σήμερον τὸ δέχεται ὡς ἔγκυρον (πρβλ. Ἰ. Καρμίρη, ἔνθ. ἀν., σ. 235-237). Ἀφ' ἑτέρου τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ἀπὸ τοῦ 1933 ἀπορρίπτει ὡς ἄκυρον τὸ Βάπτισμα πάντων τῶν ἑτεροδόξων (βλ. Echos d' Orient, 33 [1934], σ. 99).

Συνεπῶς, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, ὁσάκις τὸ βάπτισμα τῶν Δυτικῶν ἢ τῶν Διαμαρτυρομένων ἀναγνωρίζεται σήμερον ὡς ἔγκυρον, τοῦτο γίνεται «κατ' ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν», ἐνῷ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ὁσάκις τοῦτο συμβαίνει, γίνεται «κατ' ἀκρίβειαν».

Εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, μέχρι μὲν τοῦ 1903 ἴσχυε γενικῶς ὅ,τι καὶ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἤτοι τὸ Βάπτισμα τῶν ἑτεροδόξων τούτων ἀπερρίπτετο ὡς ἄκυρον. Ἀπὸ τοῦ 1903 ὅμως, διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἰ. Συνόδου ἐκδόσεως τῆς ἀπὸ 29ης Ὀκτωβρίου Ἐγκυκλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους «πρὸς τοὺς εὐλαβεστάτους ἐφημερίους τῶν ἀνὰ τὴν διασπορὰν Ὀρθοδόξων ἑλληνικῶν παροικιῶν», αἱ ὁποῖαι τότε ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀφέθη εἰς τὴν διακριτικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἁρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου, νὰ καταφεύγῃ εἰς τὴν «ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν» καὶ νὰ δέχεται τοὺς ἑτεροδόξους μόνον διὰ χρίσεως δι' Ἁγίου Μύρου. Κατὰ τὸ γράμμα μάλιστα τῆς ἐν λόγῳ Ἐγκυκλίου, ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν «κατ' οἰκονομίαν» δεκτοί, ἐφ' ὅσον ἡ βάπτισις αὐτῶν θὰ ἦτο «ἀνέφικτος», «διὰ τῆς χρίσεως τοῦ Ἁγίου Μύρου» καὶ ἐκεῖνοι τῶν ἑτεροδόξων, περὶ τῶν ὁποίων ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὥριζεν ἐξ ὑπαρχῆς Βάπτισμα.

Ἐν τῇ καθαυτὸ περιφερείᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξηκολούθησεν ἰσχῦον τὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καθεστὼς μέχρι καὶ τοῦ 1932, ὅτε ἐμμέσως εἰσήχθη μία διάκρισις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐκ τῆς

Δυτικῆς Ἐκκλησίας προερχομένους. Διὰ τῆς ἀπὸ 22-9-1932, δηλαδή, Ἐγκυκλίου τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, συνιστᾶται ἡ «παρὰ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν καὶ ἐντολῇ αὐτῶν παρὰ τῶν εὐλαβεστάτων ἐφημερίων» χρησιμοποίησις εἰδικοῦ τεύχους ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, «ὅπως καὶ ἐν τούτῳ μετὰ τοῦ πνευματικῶς ἐπωφελοῦς καὶ χρησίμου ἐπικρατήσῃ ὁμοιομορφία καὶ τάξις ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς, εἰς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι ὑμνουμένου Θεοῦ καὶ πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν» (Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι, σ. 618). Ἐν τῷ τεύχει τούτῳ περιέχεται καὶ «Ἀκολουθία ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ἀπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας» (ἔνθ. ἀν., σ. 627-628 καὶ Ἰ. Καρμίρη, Μνημεῖα κ.λ.π., σ. 991-992 καὶ Μικρὸν Εὐχολόγιον, ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1956, σ. 85 κ.ἑξ. Τὸ κείμενον τῆς παρομοίας Ἀκολουθίας τοῦ 1484 ἴδε παρὰ Ἰ. Καρμίρη, αὐτόθι 987-989, Π. Παναγιωτάκου, 89, 92 καὶ L. Pétit, σ. 130-131). Εἰς τὴν Ἀκολουθίαν οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ ἐξ ὑπαρχῆς Βαπτίσματος, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς δι᾽ Ἁγίου Μύρου χρίσεως τοῦ ἐπιστρέφοντος, καὶ δὴ «εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ, τὰ ὦτα, τὸν πώγωνα, τὰς χεῖρας, τὸ στῆθος καὶ τὰ γόνατα» (Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι, σ. 627).

Ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰσδοχὴν τῶν Διαμαρτυρομένων, δὲν ἔχει ληφθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ρητὴ καὶ ἄμεσος ἀπόφασις. Ἐμμέσως καὶ ἐνταῦθα ἀναγνωρίζεται τὸ Βάπτισμα τῶν Διαμαρτυρομένων, ἐφ᾽ ὅσον διὰ τῆς Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τῆς 30ῆς Ἰουλίου τοῦ 1870 ἐπετράπη, ὅπως παρέχεται εἰς αὐτούς, ἐν ἀνάγκῃ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ κήδευσις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἀγαθαγγέλου, μητροπολίτου Χαλκηδόνος, Ὑπόμνημα περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν σχισματικῶν, ἐν Ὀρθοδοξία, ΣΤ´ (1931), σ. 350-355 καὶ 417-424 (καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος). Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ οἰκονομία κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1949. Γερμανοῦ, μητροπολίτου Αἴνου, Περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν, ἐν Ὀρθοδοξία, ΚΖ´ (1952), σ. 199-212 καὶ 295-336 (καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος). Ἀρχιμ. Δημ. Γεωργιάδου, Το βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν, ἐν Ν. Σιών, ΙΘ´ (1924), σ. 73-83, 97-112, 165-181, 253-256 (καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος) (πολὺ καλὴν κριτικὴν ἐπ᾽ αὐτῆς ὑπὸ Κ. Δυοβουνιώτου βλ. ἐν Θεολογία, Γ´ [1925], σ. 177-180). Μ. Θεοτοκᾶ, Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολις 1897. Ἰω. Καρμίρη, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς ἑτεροδόξους, ἐν Θεολογία, ΚΕ (1954), σ. 211-243. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι, Α´, 1952, σ. 1-432, Β´, 1953, σ. 433-1050. Ἱερ. Ἰ. Κοτσώνη, Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας, Ἀθῆναι 1957. Π. Παναγιωτάκου, Αἱ Κανονικαὶ Διατυπώσεις ἐπὶ εἰσδοχῆς ἑτεροδόξων χριστιανῶν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἐν Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, Ζ´ (1952), σ. 87-92. Κ. Ράλλη, Βάπτισμα αἱρετικῶν, αὐτόθι, Γ´ (1948), σ. 9-23. Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 100ῇ περιόδῳ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, Α´, (1901-1933), Ἀθῆναι 1955. Ἀν. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν προσέλευσις τῶν ἀλλοθρήσκων καὶ ἑτεροδόξων, ἐν Θεολογία, ΚΖ´ (1956), σ. 53-60, 196-205 (ἐν σ. 55-56 πλήρης βιβλιογραφία). Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον, αὐτόθι, ΚΔ´ (1953), σ. 205-218. E. Herman, Baptême en Orient, ἐν Dictionnaire de Droit Canonique, II, Paris 1937, σ. 174-191. M. Jugie, Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium ab Ecclesia Catholica dissidentium, III, Parisiis 1930. William Palmer, Dissertations on Subjects relating to the «Orthodox» or «Eastern Catholic» Communion, London 1853, μέρος Β´, Ἀθῆναι 1854. L. Petit, L' entrée des catholiques dans l' Eglise Orthodoxe, ἐν Echos d' Orient, II (1898-1899), σ. 129-138.

ΙΕΡΩΝ. Ι. ΚΟΤΣΩΝΗΣ

Αἰριβάνκ, Μονή. Ἀρχαιότατον κοινοβιακὸν κέντρον εἰς Ἀρμενίαν, μεταξὺ τῆς λίμνης Γκόκτσα καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀράξου. Ἐν μέρει, ἀποτελεῖται ἀπὸ σπηλαιώδεις χώρους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἠνεωγμένοι ἐντὸς ἡφαιστειογενοῦς ὄρους. Τὰ σπήλαια αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἡ μονὴ καὶ τὸ ὄνομά της, ἦσαν ἄλλοτε τόποι λατρείας τῶν εἰδώλων. Πότε ἱδρύθη, εἶναι ἀνεξακρίβωτον. Ἡ εἴδησις τοῦ γεωγράφου Βαρτὰν (ΙΔ´ αἰών), καθ᾽ ἣν ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀβάσιμος. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, εἰς τὴν μονὴν αὐτὴν ἐφυλάσσετο ἡ ἁγία λόγχη, διὰ τῆς ὁποίας ἐκεντήθη ὁ Κύριος κατὰ τὴν σταύρωσιν, ὡς καὶ μία σανὶς ἐκ τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο τούτων ἱερῶν κειμηλίων μετεφέρθη ἀργότερον εἰς Ἐτσμιαδσίν, ἕδραν τοῦ πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων.

Αἰρύ. Agericus. Ἐπίσκοπος τῆς γαλλικῆς πόλεως Verdun καὶ ἅγιος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, γεννηθεὶς εἰς Harville τὸ 521. Διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν Ποθεινὸν (529-554) καὶ ἀπέθανε τὸ 591, ἀναδειχθεὶς διὰ τὴν ὁσιότητα τοῦ βίου καὶ τὰς ποιμαντικὰς του ἀρετάς. Οἱ ἐγκυρότεροι μάρτυρες τῆς ἁγιότητός του εἶναι ὁ ποιητὴς Βενάντιος Φορτουνᾶτος, ὁ ὁποῖος τὸν ἐγκωμιάζει εἰς δύο ᾄσματά του (Ven. Fortunat., III, XXIII, Carmina, ἐν Monum. German. Hist. Auct. Antiquiss., IV σ. 73) καὶ Γρηγόριος ὁ Tours εἰς τὸ ἔργον του Historia Francorum (VII 44).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 1223-4.

Αἴρω. (Κ. Διαθήκη). Σημαίνει ὅ,τι καὶ ἐν τῇ καθομιλουμένῃ γλώσσῃ αἱ λέξεις «σηκώνω», «παίρνω».

Γ. Α. Γ.

(Λαογραφία). Τὸ ρῆμα «αἴρω», ἐνῶ δὲν χρησιμοποιεῖται στὴ νεοελληνικὴ ὁμιλία καὶ γλῶσσα, εἶναι γνωστὸ στὸν λαὸ ἀπὸ τὴν παρουσία του στὴ Γραφὴ καὶ στὴν Ὑμνογραφία. Κλασσικὲς φράσεις ὅπως τὰ «Ἄρατε πύλας», «ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου», «ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει», «ἆρον ἆρον σταύρωσον αὐτὸν» κ.λ.π., ἔχουν εἰσχωρήσει στὴ λαϊκὴ φρασεολογία καὶ λέγονται παροιμιακῶς. Οἱ γνωστότερες ἀπὸ τὶς παρομίες αὐτὲς εἶναι: «Ἄρατε πύλας!» ποὺ λέγεται ὅταν ἐνθαρρύνουμε κάποιον ἢ ξεκινᾶμε γιὰ ἕνα ἔργο. Ἀλλὰ καί: «Ἔγινε ἄρατος - πύλατος» σημαίνει, ὅτι κάποιος ἐτράπη εἰς φυγήν, ὅπως ὁ Σατανᾶς τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, ποὺ φεύγει μὲ τὴν ἐκφώνησι, «Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν!». «Ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου», λέγεται μὲ συμπάθεια γιὰ ὅσους ἀναδέχονται ξένα βάρη ἢ βάσανα. Τὸ «ἆρον τὸν κράββατόν σου» λέγεται παιγνιωδῶς ἢ μὲ ἐπιτακτικὸ ὕφος σὲ κάποιον, ποὺ τοῦ ὑποδεικνύουμε νὰ φύγῃ. Καὶ τὸ «ἆρον-ἆρον» ἔχει μεταπέσει στὴ σημασία τοῦ γρήγορα: «Τὸν ἐπῆραν ἆρον-ἆρον μαζί τους!», «Τὸν ὑποχρέωσαν ἆρον - ἆρον νὰ τοὺς πουλήσῃ τὸ κτῆμα» (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Α´, σ. 362-4). Εἶναι γνωστό, ὅτι πλῆθος ἀπὸ ἐκκλησιαστικὲς φράσεις, μὲ τὶς ὁποῖες ἀναστρέφεται ὁ λαός, χρησιμοποιοῦνται παροιμιακῶς ἢ ἔχουν μεταπέσει σὲ παροιμίες μὲ ἄλλο ἢ παραπλήσιο νόημα (Βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ φρασεολογία στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, περιοδ. Νέα Ἑστία, Κ´ [1936], σ. 1572 καὶ 1654 κ.ἑξ.).

Δ. Σ. Λ.

Αἱρῶ. (Κ. Διαθήκη). Ἐκλέγω, Β´ Θεσ. β´ 13. Προτιμῶ, Φιλιπ. α´ 22, Ἑβρ. ια´ 25.

Γ. Α. Γ.

Αἶσα. Προσωποποίησις, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, τοῦ μεριδίου, τὸ ὁποῖον παραχωρεῖται παρὰ τῶν θεῶν εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὁ κλῆρος ὁ ὁποῖος δίδεται εἰς αὐτόν, τὸ μῖγμα τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας, ἤτοι τὸ πεπρωμένον, ἡ ἀναπότρεπτος τύχη, ἥτις συνοδεύει αὐτὸν εἰς ὅλην του τὴν ζωήν. Παρ᾽ Ὁμήρῳ (Ἰλ. Ε´ 125-128), παρίσταται αὕτη ὡς ἡ Μοῖρα Κλωθώ, ἥτις κλώθει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς ἑκάστου ἀνθρώπου, παρ᾽ Αἰσχύλῳ δὲ (Χοηφ. 647) φέρουσα φάσγανον (ξίφος).

Β. Ι. Κ.

Ἀϊσά. βλ. Ἀϊσσά.

Αἰσθάνομαι. (Κ. Διαθήκη). Ἐννοῶ, Λουκ. θ´ 45.

Γ. Α. Γ.

Αἰσθησιαρχία. Ἡ Αἰσθησιοκρατία. Αἰσθησιαρχία (Sensualismus) εἶναι ἡ ἐμπειριοκρατικὴ γνωσιολογικὴ θεωρία, ἥτις διδάσκει, ὅτι ἡ μοναδικὴ πηγὴ τῆς γνώσεως εἶναι αἱ κατ᾽ αἴσθησιν ἀντιλήψεις καὶ παραστάσεις. Ὡς ἐδίδασκεν ἤδη ὁ Ἐπίκουρος, «πᾶς λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται» καὶ «αἱ ἐπίνοιαι πᾶσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων». Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν αἰσθησιοκρατίαν, εἶναι «χάρτης ἄγραφος», «tabula rasa». Ἐκεῖνο, ὅπερ εἰσάγεται διὰ τῶν αἰσθήσεων, εἶναι τὰ γράμματα, ἅτινα γράφονται ἐπ᾽ αὐτοῦ. Διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπικοινωνίας τῶν αἰσθήσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἐκ τῆς ἀρχικῆς κενότητος τῆς ψυχῆς δημιουργεῖται βαθμηδὸν ὁ πλοῦτος τῶν παραστάσεων. Κατ᾽ ἄλλην εἰκόνα, χρησιμοποιουμένην ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς αἰσθησιαρχίας, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον, ὁμοιάζει πρὸς ἓν σκοτεινὸν δωμάτιον, τὸ ὁποῖον δι᾽ ἀνοιγμάτων (τῶν αἰσθήσεων) δέχεται ἔξωθεν ἀκτῖνας φωτὸς καὶ εἰκόνας, αἵτινες ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον φωτίζουν τὸ δωμάτιον τῆς ψυχῆς.

Αἰσθησιοκρατικὴν κατεύθυνσιν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχον οἱ Σοφισταί, οἱ Κυρηναϊκοί, οἱ Ἐπικούρειοι καὶ ἐν μέ-

ρει Στωϊκοί τινες, οἵτινες ἐθεώρουν τὴν ψυχὴν «ὥσπερ χάρτην εὔεργον εἰς ἀπογραφήν», εἰς τὸν ὁποῖον γράφονται αἱ ἔξωθεν ἐντυπώσεις, εἰσερχόμεναι διὰ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐκπρόσωπος τῆς κατευθύνσεως ταύτης ἦτο ὁ Roger Bacon (ΙΓ΄ αἰών), ὅστις ἐδίδασκεν, ὅτι ἄνευ τῆς κατ᾽ αἴσθησιν ἐμπειρίας «nihil sufficienter sciri potest». Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ αἰσθησιαρχία ἔχει πολλοὺς ὀπαδούς. Ὁ Francis Bacon (ΙΣΤ΄ - ΙΖ΄ αἰών), ὅστις θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας ἐμπειριοκρατίας, διακηρύσσει τὴν ἀξίαν τῆς μεθοδικῆς κατ᾽ αἴσθησιν ἐμπειρίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀφηρημένους συλλογισμούς. Πᾶσα ἐμπειρία, κατὰ τὸν F. Bacon, ἔχει ὡς βάσιν τὸ αἴσθημα, ἤτοι τὸ ἴχνος, ὅπερ δημιουργεῖ ἐν ἡμῖν πᾶς ἐρεθισμός, ὅστις ἔρχεται ἔξωθεν. Κατὰ τὸν Locke (ΙΖ΄ αἰών), ἡ ψυχὴ εἶναι λευκὸς χάρτης (white paper), διότι δὲν ὑπάρχουν ἐν τῇ συνειδήσει ἔμφυτοι παραστάσεις καὶ ἔννοιαι καὶ ἰδέαι. Πᾶσαι αἱ γνώσεις ἡμῶν, κατὰ τὸν Λώκ, προέρχονται ἐκ τῆς αἰσθήσεως, ἥτις εἶναι ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερική. Ἡ πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αἴσθησιν (sensation), ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν (reflexion). Διὰ τοῦ Λὼκ ἐπεβλήθη ἡ παλαιὰ φράσις «nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu». Ἡ φράσις αὕτη συνήθως ἐξελληνίζεται διὰ τῆς φράσεως «Οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει». Ὁ Λώκ, ἀναλύων τὰς ἐν τῇ ψυχῇ ὑπαρχούσας εἰκόνας καὶ παραστάσεις, αἵτινες δημιουργοῦνται διὰ τῶν αἰσθήσεων, εὑρίσκει τὰς ἐσχάτας καὶ ἁπλουστάτας παραστάσεις, τὰς ὁποίας καλεῖ «στοιχειώδεις παραστάσεις». Ἐκ τούτων, συνδεομένων διὰ μηχανικῶν νόμων, συγκροτεῖται ὁ κόσμος τῶν παραστάσεων καὶ δημιουργεῖται ἡ ἐσωτερικὴ τάξις.

Καθαρῶς αἰσθησιοκρατικὴν χροιὰν ἔχει καὶ ἡ γνωσιολογικὴ φιλοσοφία τῶν Hume καὶ Condillac. Ὁ Hume (1711 - 1776) διδάσκει, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀφηρημέναι ἔννοιαι, ἀλλὰ μόνον ἐντυπώσεις καὶ παραστάσεις, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς ἐποπτικὰς ἐνεργείας τῶν αἰσθήσεων καὶ εἰς πράγματα ἐκτὸς ἡμῶν εὑρισκόμενα. Πᾶσαι αἱ ἁπλαῖ παραστάσεις ἡμῶν δημιουργοῦνται ἐξ ἀντιστοίχων ἐποπτειακῶν κατ᾽ αἴσθησιν ἐντυπώσεων. Ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῆς σκέψεως ἡμῶν δὲν ἐκτείνεται πέραν τῆς δυνατότητος τοῦ νὰ συνδέωμεν, νὰ περιγράφωμεν, νὰ εὐρύνωμεν ἢ νὰ περιορίζωμεν τὸ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων παρεχόμενον ὑλικόν. Ὁ Condillac (1715 - 1780) μεταβάλλει τὴν ἐμπειριοκρατικὴν γνωσιολογίαν τοῦ Λὼκ εἰς καθαρὰν αἰσθησιαρχίαν, διότι, ἀπορρίπτων τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν, θεωρεῖ τὴν ἐξωτερικὴν ὡς μόνην πηγὴν τῆς γνώσεως.

Τῆς αὐστηρᾶς ἢ τῆς μετριωτέρας ἐμπειριοκρατίας ὀπαδοὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἶναι οἱ La Mettrie, Holbach, Moleschotte, Büchner, Haeckel κ.λ.π.

Ἂν θελήσωμεν νὰ κρίνωμεν δι᾽ ὀλίγων τὴν αἰσθησιοκρατίαν, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ἔχει μὲν πολλὰ στοιχεῖα ἀληθείας, ἀλλ᾽ εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς λίαν μονομερής. Αὕτη καταλήγει εἰς τὸ σφάλμα τῆς παραδοχῆς τοῦ μέρους ὡς ὅλου (pars pro toto). Ἡ νεωτέρα Γνωσιολογία ἔχει καταλήξει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ γιγνωσκόμενον ὑποκείμενον δὲν δέχεται παθητικῶς τοὺς κατ᾽ αἴσθησιν ἐρεθισμούς, ἀλλὰ διαμορφώνει αὐτοὺς διὰ τῶν ἐμφύτων δυνάμεων τῆς διανοίας. Αἱ περὶ τῶν γιγνωσκομένων ἀντικειμένων παραστάσεις ἡμῶν δὲν εἶναι οἱονεὶ φωτογραφικαὶ εἰκόνες, δημιουργούμεναι διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ὅθεν ἡ γνῶσις δὲν εἶναι τι στατικόν, ἀλλὰ μία δυναμικὴ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἡ γνωστικὴ λειτουργία δὲν δημιουργεῖται μόνον διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας. Αἱ πηγαὶ τῆς γνώσεως εἶναι κυρίως δύο: sensus καὶ intellectus, αἴσθησις καὶ διάνοια. Μάλιστα θὰ ἠδύνατό τις νὰ προχωρήσῃ ἀκόμη περισσότερον. Ἐκτὸς τῆς κατ᾽ αἴσθησιν ἐμπειρίας καὶ τῆς ἐπ᾽ αὐτῆς στηριζομένης διανοητικῆς ἐργασίας, ὑπάρχει καὶ ἑτέρα σημαντικωτέρα πηγὴ γνώσεως: ἡ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία, τὸ ἐσωτερικὸν βίωμα, ἡ ἄμεσος πνευματικὴ θέα, ἡ διαίσθησις,

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Θ. Β ο ρ έ α, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Ἀθῆναι 1935. Χ. Θ ε ο δ ω ρ ί δ η, Εἰσαγωγὴ στὴ Φιλοσοφία, Ἀθῆναι 1933. Ε. Π. Π α π α ν ο ύ τ σ ο υ, Γνωσιολογία, Ἀθῆναι 1954. Κ ω ν σ τ. Σ π ε τ σ ι έ ρ η, Τὰ εἴδη τῆς γνώσεως, Θεσσαλονίκη 1949. J o h a n n e s H e s s e n, Wissenschaftslehre, β΄ ἔκδοσις, München-Basel 1950. H e i n r i c h S c h m i d t, Philosophisches Wörterbuch, Stuttgart 1951.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αἴσθησις. (**Κ. Διαθήκη**). Ἐμπειρία (ἠθική), Φιλιπ. α΄ 9.

Γ. Α. Γ.

Αἰσθητήριον. (**Κ. Διαθήκη**). Αἴσθησις, ὄργανον αἰσθήσεως. Ἐν Ἑβρ. ε΄ 14, ἐν ἠθικῇ ἐννοίᾳ.

Γ. Α. Γ.

Αἰσθητικαὶ ἀξίαι. Αἱ αἰσθητικαὶ ἀξίαι εἶναι πνευματικαὶ ἀξίαι. Ἑπομένως πᾶσα αἰσθητικὴ ἐκδήλωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πνευματικὴ ἐκδήλωσις. Μόνον πνευματικὰ ὄντα δύνανται νὰ ἔχουν αἰσθητικὰ βιώματα. Ἀλλὰ τί εἶναι αἱ αἰσθητικαὶ ἀξίαι; Τί εἶναι τὸ Κάλλος, τὸ Καλόν, τὸ Ὡραῖον; Ἀσφαλῶς δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ περιλάβωμεν εἰς λογικὰ σχήματα καὶ νὰ δώσωμεν ἕνα ἀκριβῆ ὁρισμόν. Περιγραφικῶς μόνον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ Ὡραῖον εἶναι «ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ δημιουργήματός του», εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς τὸ νὰ εἶναι θελκτικὰ τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, ἡ ροδίζουσα αὐγή, ἡ δύσις τοῦ ἡλίου, τὸ ᾆσμα τῆς ἀηδόνος καὶ γενικῶς πᾶσα ἁρμονία, συμμετρία καὶ ἐμμέλεια.

Ἡ αἰσθητικὴ ἀξία κατέχει ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα τῶν ἀξιῶν· δι᾽ αὐτὸ αὕτη πρέπει νὰ διακρίνεται αὐστηρῶς τῶν ἄλλων ἀξιῶν. Διὰ νὰ ἔχωμεν αἰσθητικὸν βίωμα εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ διὰ νὰ δυνηθῇ τὸ ἐγὼ ἡμῶν νὰ λάβῃ αἰσθητικὴν στάσιν ἔναντι ἑνὸς ἀντικειμένου, πρέπει νὰ δυνηθῶμεν νὰ κρατηθῶμεν εἰς ἀπόστασίν τινα καὶ νὰ ἀντικρύσωμεν αὐτὸ μὲ «ἄλλους ὀφθαλμούς». Πρέπει νὰ ἀνασταλοῦν αἱ ζωϊκαὶ ὀρέξεις μας, νὰ κοποῦν οἱ παντὸς εἴδους πρακτικοὶ δεσμοί, οἱ ὁποῖοι ἑνώνουν ἡμᾶς εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν μὲ τὰ πράγματα καὶ ἔχουν συνηθίσει ἡμᾶς νὰ βλέπωμεν αὐτὰ καὶ ἀμέσως νὰ ὑπολογίζωμεν πῶς δυνάμεθα νὰ ἐπωφεληθῶμεν αὐτὰ ἢ νὰ ἀρχίζωμεν ἤδη νὰ ἱκανοποιῶμεν δι᾽ αὐτῶν μίαν ζωϊκὴν ἢ μίαν οἱανδήποτε πρακτικὴν ἀνάγκην. Ὅταν ἐντὸς ἑνὸς κήπου ὡραίων ρόδων ὑπολογίζωμεν τὸ κέρδος, ὅπερ δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἀπόσταγμά των, δὲν δυνάμεθα νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἀπόστασιν, ἥτις ἀπαιτεῖται, ἵνα ἡ ψυχὴ ἡμῶν θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν αἰσθητικήν της λειτουργίαν, καὶ οὕτω δὲν αἰσθανόμεθα τὴν ὡραιότητα τῶν ἀντικειμένων τούτων. Οἱ μετὰ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων ζωϊκοὶ ἢ πρακτικοὶ δεσμοὶ ἡμῶν, αἱ ὀρέξεις καὶ αἱ πρακτικαὶ ἀνάγκαι πολλάκις σκοτίζουν τὸ αἰσθητήριον τοῦ καλοῦ καὶ ἐμποδίζουν τὴν λειτουργίαν του. Διὰ τὸν ἄνθρωπον τῶν ἀδαμάστων ζωϊκῶν ὁρμῶν τὸ ὡραῖον εἶναι μία ἄχρηστος πολυτέλεια. Ὡραῖον δι᾽ αὐτὸν εἶναι τὸ ἀκμαῖον, τὸ ὥριμον ἢ τὸ χρήσιμον.

Ἡ Αἰσθητικὴ εἰς τὸ γένος «Ὡραῖον» ἐντάσσει διάφορα ἐπὶ μέρους εἴδη αὐτοῦ. Ἐν πρώτοις γίνεται ὑπ᾽ αὐτῆς διάκρισις μεταξὺ τοῦ ὡραίου ἐν τῇ φύσει καὶ τοῦ ὡραίου ἐν τῇ τέχνῃ. Ἔπειτα ἄξιαι μνείας εἶναι αἱ διάφοροι αἰσθητικαὶ κατηγορίαι (τὸ κλασσικῶς ὡραῖον, τὸ ὑπέροχον ἢ τὸ ὑψηλόν, τὸ χαρίεν, τὸ τραγικόν, τὸ κωμικόν), τὰς ὁποίας διακρίνουν σήμερον οἱ αἰσθητικοί, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων κατηγοριῶν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρει τὸν θρησκευτικὸν ἄνθρωπον ἡ κατηγορία τοῦ «ὑπερόχου» ἢ «ὑψηλοῦ». Ἀλλὰ τί ἐννοοῦμεν, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ τοῦ «ὑπερόχου» ἢ «ὑψηλοῦ»; Ἐὰν τὸ καθαρῶς ἢ κλασσικῶς ὡραῖον προβάλλῃ διὰ τῆς ἁρμονίας, τῆς συμμετρίας, τῆς συνενώσεως τῶν μερῶν εἰς ἓν ἁρμονικὸν ὀργανικὸν ὅλον, τῆς ἁρμονικῆς ἀντιστοιχίας μεταξὺ μορφῆς καὶ περιεχομένου κ.λ.π., τὸ «ὑπέροχον» ἢ «ὑψηλὸν» βιοῦται, ὅταν εὑρισκώμεθα ἐνώπιον ἀντικειμένων ἢ φαινομένων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν αὐστηρῶς καθωρισμένην καὶ στατικὴν ἁρμονικὴν μορφὴν καὶ τὰ ὁποῖα ὑπερπηδοῦν πᾶν μέτρον καὶ ὅριον διὰ τοῦ μεγαλειώδους δυναμισμοῦ των, ὅστις ἀφ᾽ ἑνὸς δημιουργεῖ εἰς ἡμᾶς μελαγχολικὸν συναίσθημα ἀδυναμίας, περιορισμοῦ καὶ δέους καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου εὐφρόσυνον ἐντύπωσιν ἀνυψώσεως καὶ γοητείας τοῦ πνεύματος ἡμῶν. Ἐὰν ἡ θέα τοῦ Παρθενῶνος ὁδηγῇ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἔχωμεν αἰσθητικὸν βίωμα διὰ τῆς βιώσεως τῆς αἰσθητικῆς κατηγορίας τοῦ κλασσικῶς ὡραίου, ἡ θέα μιᾶς χιονοθυέλλης ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Παρνασσοῦ ἢ μιᾶς ἀνεμοθυέλλης εἰς τὸν ὠκεανὸν δημιουργεῖ ἐντὸς ἡμῶν τὸ αἰσθητικὸν βίωμα τοῦ «ὑπερόχου» ἢ τοῦ «ὑψηλοῦ». Τὸ ὑπέροχον ἀπωθεῖ καὶ συγχρόνως ἕλκει ἡμᾶς.

Στενωτάτη εἶναι ἡ σχέσις τῶν αἰσθητικῶν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας. Ἐὰν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τοὺς ποιητὰς νὰ δέχωνται τὰς ἐμπνεύσεις των εἰς τὰ

ἱερὰ ἄλση τοῦ Παρνασσοῦ διὰ τῶν Μουσῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου εὐμενῶς καταπεμπομένων Χαρίτων τοῦ Διός, ἐὰν ἐφαντάζοντο αὐτοὺς νὰ πίνουν ὕδωρ ἐκ τῆς Κασταλίας πηγῆς, ἤθελον ἀκριβῶς νὰ ἐκφράσουν τὸν στενώτατον σύνδεσμον τῶν αἰσθητικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀξιῶν. Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς βίωσις τοῦ «Ἁγίου» ἢ τοῦ «Θείου» συγγενεύει ἰδίως πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ψυχῆς βίωσιν τῆς αἰσθητικῆς κατηγορίας τοῦ «ὑπερόχου» ἢ «ὑψηλοῦ». Κατὰ τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας, ἀφ' ἑνὸς βιοῦμεν τὸν Θεὸν ὡς ὑπερδύναμιν, ὡς τὸ ἀπολύτως ἀπροσπέλαστον καὶ «ὅλως ἀλλότριον» ὄν, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ τὴν ἱερὰν φρίκην, τὸ εὐλαβικὸν δέος, τὸν βαθὺν ἐσωτερικὸν συγκλονισμόν, τὸν αὐτομηδενισμὸν ἔναντι τῆς ὑπερβατικῆς πραγματικότητος, καὶ ἀφ' ἑτέρου βιοῦμεν αὐτὸν ὡς θέλγον καὶ σαγηνευτικὸν μυστήριον, ὡς ἀκατανικήτως ἕλκοντα μαγνήτην, ὡς φιλόστοργον Πρόνοιαν, ὡς Πανάγαθον Πατέρα, ὡς πηγὴν ἀγάπης, εὐσπλαγχνίας καὶ ἐλέους.

Ἀλλ' ἂν ἡ θρησκεία ἐν γένει, πολὺ περισσότερον ἡ κατ' ἐξοχὴν θρησκεία, ὁ χριστιανισμὸς συναρτᾶται πρὸς τὰς αἰσθητικὰς ἀξίας. Ὁ χριστιανισμὸς ἐν πρώτοις συναρτᾷ τὴν προσωπικότητα τοῦ καλλιτέχνου πρὸς τὸ πανυπερτέλειον κάλλος τοῦ Θεοῦ, ὅπερ εἶναι ἡ πηγὴ πασῶν τῶν ἀξιῶν. Ἔπειτα ἡ χριστιανικὴ ζωὴ δαμάζει τὰ ἀνθρώπινα πάθη, τὰς ζωϊκὰς ὀρέξεις, περιορίζει τὰς ἐνστικτώδεις ἐκδηλώσεις καὶ οὕτω συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν καθαρῶν αἰσθητικῶν βιωμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν νοθεύονται ὑπὸ ἡδονιστικῶν ἢ χρησιμοθηρικῶν ῥοπῶν καὶ ἐπιδιώξεων, ἀλλὰ συναρτῶνται πρὸς τὰς ἀνωτέρας πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξίας.

Τὸ κορύφωμα τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τοῦ ἐξαγιασμοῦ τῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν εἶναι ἡ Ὀρθόδοξος Λατρεία. Πρὸς διαμόρφωσιν καὶ ἀποκρυστάλλωσιν αὐτῆς συνεργάζονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τέχναι, αἵτινες ἔχουν λειτουργικόν, πνευματικὸν καὶ ἀναγωγικὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ὀρθοδόξων ναῶν μὲ τὸν μυσταγωγικόν της χαρακτῆρα· ἡ ἐν αὐτοῖς ζωγραφικὴ μὲ τὴν ἁρμονίαν τῶν μυστικῶν σχημάτων καὶ χρωμάτων τῶν «ἁγίων Ἀγιογραφιῶν», τὰς ὁποίας ἐψηφοθέτησεν ἢ ἐζωγράφησε χεὶρ εὐσεβοῦς καλλιτέχνου»· ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν στίχων, τῶν πνευματικῶν λόγων καὶ τοῦ δραματικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, ὡς καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδεομένη ἐκκλησιαστικὴ μουσική· αἱ λοιπαὶ ἐκκλησιαστικαὶ τέχναι, αἱ ὁποῖαι τεχνουργοῦν τὰ ἄμφια τῶν ἱερέων, τὰ σκεύη τοῦ ναοῦ καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ καθ' ὅλου λατρείᾳ χρησιμοποιούμενα ἀντικείμενα, πᾶσαι αἱ ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ πραγματοποιήσεις αὗται καὶ ὑλοποιήσεις καὶ ἐκφράσεις τῆς ἀξίας τοῦ Καλοῦ καὶ δὴ τῆς αἰσθητικῆς κατηγορίας τοῦ «ὑψηλοῦ» εἰς τὴν ἰδεωδεστάτην συνάρτησιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ «Ἁγίου», δημιουργοῦν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὀρθοδόξου πιστοῦ οὐ μόνον θρησκευτικά, ἀλλὰ καὶ ἀπαράμιλλα αἰσθητικὰ βιώματα, τὰ ὁποῖα μεταρσιώνουν εἰς τὴν ὑπερκόσμιον σφαῖραν τοῦ πανυπερτελείου κάλλους τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποκαλύπτουν πτυχάς τινας τῆς θείας τελειότητος, ὡραιότητος καὶ ἁρμονίας.

Ἔπειτα ἐκπληκτικὸν εἶναι, ὅτι τὰ ὀρθόδοξα λειτουργικὰ κείμενα λαμβάνουν τρόπον τινὰ καὶ θεωρητικὴν ἢ φιλοσοφικὴν στάσιν ἔναντι τῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν, περιέχοντα ἀξιοθαύμαστον φιλοσοφίαν τοῦ Ὡραίου ἢ Αἰσθητικήν. Εἰς τὴν Αἰσθητικὴν ταύτην, ἐπανειλημμένως καὶ δι' ἀναριθμήτων πλαστικῶν καὶ ὡραιοτάτων ἐκφράσεων, ἐξυμνοῦνται ἐν πρώτοις αἱ ἀξίαι τοῦ Ὡραίου καὶ τοῦ Κάλλους καὶ πᾶν ὅ,τι εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν σφαῖραν αἰσθητοποιεῖ αὐτάς. Τοιουτοτρόπως, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐξαίρονται τὸ ἀπόλυτον, «ἄρρητον», «ἀκήρατον» καὶ «ἐράσμιον» κάλλος τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ «ὡραιοτάτου τῷ κάλλει» Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ κάλλος τοῦ «ὡραίου ὑπὲρ σάπφειρον καὶ χρυσὸν Σταυροῦ» καὶ ἡ ὡραιότης τῆς κτίσεως, τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ, τῆς ἀνθοστολίστου γῆς, τῆς «ὡραιωθείσης ἐν γυναιξὶ» Θεοτόκου καὶ τῆς λαμπούσης ἐξ ἐρασμίου κάλλους Ἐκκλησίας. Ἐπίσης ὑπὸ θείου κάλλους κεκοσμημένοι παρουσιάζονται οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν «πρωτόκτιστον κάλλος» καὶ εἶναι «λελαμπρυσμένοι τῆς ὡραιότητος ταῖς καλλοναῖς». Ὡσαύτως κατὰ τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν, ἥτις ἐμψυχοῦται ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου ἰδανικοῦ τῆς «καθολικῆς ὡραιότητος», μὲ τὸ θεῖον τοῦτο κάλλος ἐξωραΐζεται καὶ πᾶν ὅ,τι καταυγάζεται ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἢ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀπολυτρωτικὸν Αὐτοῦ ἔργον. Τοιουτοτρόπως ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ εἶναι «Παραδείσου ὡραιότερος»· ὁ χρόνος τῆς νηστείας χαρακτηρίζεται ὡς «ὡραῖος» ἢ «ὡραιότατος»· ἡ νηστεία εἶναι «καλλίστη»· ἡ μετάνοια ἔχει μυστικὴν «καλλονήν»· ὁ νυμφὼν τοῦ Χριστοῦ εἶναι «κεκοσμημένος», ὁ δὲ εἰσερχόμενος εἰς αὐτὸν καταυγάζεται «ταῖς τοῦ θείου φωτὸς ἀκτῖσι» καὶ «τῆς ὡραιότητος τοῦ κάλλους τοῦ Χριστοῦ ἐλλάμπεται».

Ἀλλὰ τὸ ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Λατρεία διαποτίζεται ὑπὸ τοῦ ἰδεώδους τῆς «καθολικῆς ὡραιότητος», δὲν πρέπει νὰ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἐν αὐτῇ εἰς ἄκρατος «Αἰσθητικισμός», ἐκτρεπόμενος εἰς «ὡραιολογίαν», κενὴν ἀξιολογικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ περιεχομένου καὶ δημιουργῶν μονομερεῖς αἰσθητικοὺς ἀνθρώπους (homo aestheticus), μὴ ἔχοντας σχέσιν πρὸς τὸ πλήρωμα τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἀξιῶν. Κατὰ τὰ ὀρθόδοξα λειτουργικὰ κείμενα, τὸ Ὡραῖον καὶ τὸ Καλὸν δὲν εἶναι ὑποκειμενικὸν δημιούργημα, οὔτε αἰωρεῖται ἐν τῷ κενῷ, ἀλλὰ προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν ἀντικειμενικοῦ τινος προσώπου ἢ πράγματος ἢ πνευματικοῦ ἢ ὑλικοῦ φαινομένου, ὅπερ εἶναι φορεὺς τῆς ἀξίας τοῦ Ὡραίου καὶ τοῦ Κάλλους, διότι ἀποκαλύπτει πτυχάς τινας τῆς θείας τελειότητος καὶ ἁρμονίας. Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ ἐν τῇ λατρείᾳ ἐκδηλουμένη πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ πραγματικότης παρουσιάζεται ὡς ἀμέσως συναρτωμένη πρὸς τὸ θεῖον καὶ πανυπερτέλειον κάλλος, δι' αὐτὸ καὶ αὕτη μετέχει τοῦ κάλλους αὐτοῦ τόσον περισσότερον, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐπαφὴ καὶ συνάρτησις αὐτῆς μετὰ τοῦ Θείου. Οὕτως ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς εἶναι ὁ «ὡραιότατος τῷ κάλλει ὑπὲρ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τῇ δόξῃ ἀπαστράπτων».

Ὁ στενώτατος σύνδεσμος τῆς ἀξίας τοῦ Ὡραίου οὐ μόνον πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ Ἁγίου, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάσας τὰς ἀνωτέρας πνευματικὰς ἀξίας ἐκφράζεται ἐπανειλημμένως εἰς τὰ λειτουργικὰ κείμενα δι' εὐστοχωτάτων εὐσυνόπτων φράσεων. Ἔστω ὡς παράδειγμα ὁ ἑξῆς ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνεται ὁ σύνδεσμος τῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν πρὸς τὰς θρησκευτικάς, ἠθικάς, κοινωνικὰς κ.λ.π. «Ὁ ὡραιότατος καιρὸς ἐφέστηκεν, ἡ ἀξιέπαινος ἡμέρα ἔλαμψε τῆς ἐγκρατείας, ἀδελφοί· σπουδάσωμεν καθαρθῆναι, ὅπως ἐποφθείημεν καθαροὶ τῷ ποιήσαντι καὶ τῆς ὡραιότητος τῆς αὐτοῦ ἐπιτύχωμεν».

Ὥστε ἡ Ὀρθόδοξος Λατρεία, θεμελιοῦσα τὰς αἰσθητικὰς ἀξίας ἐπὶ τοῦ πανυπερτελείου κάλλους τοῦ Θεοῦ, κατὰ τρόπον ἄριστον ἐπιβεβαιοῖ τοὺς λόγους τοῦ προτεστάντου Γερμανοῦ καθηγητοῦ Ernst Benz, κατὰ τοὺς ὁποίους «εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς Ὀρθοδοξίας ἀνήκει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι μόνη αὐτὴ διεφύλαξε τὴν ἰδέαν τῆς ὡραιότητος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδόλως παύει νὰ ἐξυμνῇ ταύτην ἐν ταῖς προσευχαῖς καὶ τοῖς ὕμνοις αὐτῆς».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἡ τριὰς τῶν ὑψίστων ἀξιῶν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς σκοπιᾶς, Ἀθῆναι 1946. Ε. Π. Παπανούτσου, Αἰσθητική, Ἀθῆναι 1948. Φωτίου Κόντογλου, Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τέχναι ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, περ. Ἐκκλησία, 1957, σ. 533-535. Κωνστ. Καλοκύρη, Ἡ οὐσία τῆς Ὀρθοδόξου Ἁγιογραφίας, Ἀθῆναι 1960. Johannes Hessen, Wertlehre, München 1948. Ernst Benz, Geist und Leben der Ostkirche, Hamburg 1957. Nikolai Hartmann, Ästhetik, Berlin 1953.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αἰσθητικὴ ἀγωγὴ ἀνηλίκων. Ἡ Αἰσθητικὴ Ἀγωγὴ καὶ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ἐπὶ Σωκράτους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους κ. ἄ., καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον παιδαγωγικήν, ἀνεγνωρίσθη ὡς ὑπερέχουσα ὅλων, διότι εἶναι ἡ βάσις τῶν ἄλλων ἀγωγῶν. Συνδυάζει μὲ θαυμαστὴν ἁρμονίαν τὴν μοναρχικὴν τριμορφίαν τῆς Θρησκείας, τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Τέχνης. Αὐτὴ ἐπιδιώκει τὴν ἐκ νηπιακῆς ἡλικίας προπαρασκευὴν καὶ ἠθικὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Προετοιμάζει τὴν ἡμέρωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν προσαρμογήν του εἰς τὸ πρότυπον τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν εἰς τὴν πλήρη θέωσιν.

Πρῶτοι οἱ πρόγονοι ἡμῶν τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς εἶχον κατανοήσει τὸ νόημα τῆς κατὰ θεοὺς ζωῆς. Ὁ Πλάτων ἰδιαιτέρως ἐφιλοσόφησε περὶ τῆς αἰσθητικοηθικῆς πραγματώσεως τοῦ καλοῦ. Εἰς τὸν «Τίμαιον» λέγει : «Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μελετῶμεν καὶ νὰ θαυμάζωμεν τὰ ἔργα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, χωρὶς νὰ ἀναγώμεθα εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον τὰ ἐδημιούργησεν». Ὁ ἴδιος φιλόσοφος εἰς τὴν «Πολιτείαν»

(401, D) ἀναφέρει, ὅτι «ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἁρμονία καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἐρρωμενέστατα ἅπτεται αὐτῆς». Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ «Πολιτικά» (Ε, 5 1340 α 36 κ. ἑξ.) συνίστα εἰς τοὺς νέους νὰ ἀποφεύγουν τὰ ἔργα τοῦ Παύσωνος, «ὅστις πᾶσαν σκηνὴν τοῦ βίου ταπεινὴν μάλιστα καὶ βάναυσον καθίστα ὑπόθεσιν τῶν εἰκόνων αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἐκλήθη ρυπαρογράφος. Δεῖ μὴ τὰ τοῦ Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός». Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ. ἀρχίζει νὰ προσέχεται ἡ γραφικὴ (ζωγραφικὴ) εἰς τὴν ἀγωγήν. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ ζωγράφος Πάμφιλος, ὅστις ὑπῆρξε καὶ εἷς τῶν διδασκάλων τοῦ Ἀπελλοῦ, εἰσήγαγεν εἰς τὴν παιδείαν τὴν γραφικήν. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Παμφίλου, πρῶτοι οἱ Σικυώνιοι καλλιτέχναι ἐδίδαξαν τὸ μάθημα τοῦ σχεδίου εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ μέσου κύκλου ἐκπαιδεύσεως τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐστήριξαν τὴν διδασκαλίαν των εἰς τὰς μαθηματικὰς καὶ γεωμετρικὰς γνώσεις.

Ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή, τόσον κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς συγχρόνους παιδαγωγούς, πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνωρίτερον. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν μαθητήν, ἐκτὸς τῆς ἀγάπης τοῦ ὡραίου, καὶ τὴν πίστιν. Ἡ λατρεία τοῦ ὡραίου, μόνη, ὁδηγεῖ εἰς μίαν νοσηρὰν αἰσθησιαρχίαν, εἰς ἕνα ὑλισμόν. Πρέπει νὰ μάθῃ τὸ παιδὶ νὰ θαυμάζῃ τὴν κτίσιν ὡς δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔργον τῶν δακτύλων τοῦ θείου Ποιητοῦ. Τότε δὲν διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἀγαπήσῃ «τὴν κτίσιν μᾶλλον παρὰ τὸν κτίσαντα» (Ρωμ. α' 25).

Ὁ πρῶτος καὶ βασικὸς κύκλος τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ περίοδος τῶν ἀνηλίκων, ἥτις ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 5ον ἔτος καὶ διαρκεῖ ἕως καὶ τὸ 12ον ἔτος, δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὀλίγα ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα ἤρχισε νὰ μελετᾶται μὲ τὴν πρέπουσαν σοβαρότητα καὶ στοργὴν ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγὴ τῶν ἀνηλίκων, προσαρμοζομένη εἰς τὰ τελευταῖα ἐπιτεύγματα τῆς Βιολογίας, τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς. Ὡς ἀντικείμενα μελέτης χρησιμοποιοῦνται τὰ σχέδια καὶ τὰ χειροτεχνήματα τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ἕως τὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων ἐφηβικῶν χρόνων, τῆς «προγυμνασιακῆς ἡλικίας».

Τὸ σχέδιον καὶ τὸ χειροτέχνημα εἶναι ἡ γραφικὴ γλῶσσα τῶν παιδιῶν, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἀφήνωμεν ἐντελῶς ἐλευθέραν διὰ νὰ «ὁμιλήσῃ», ἰδίως εἰς τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν. Πρέπει νὰ προκαλῶμεν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδίου, διδόντες εἰς αὐτὸ διάφορα «παρορμητικὰ ὑλικά», δηλ. χαρτία, κιμωλίας, μολύβια, διάφορα χρώματα, πηλόν, πλαστιλίνην. Ἐπίσης διάφορα χρωματιστὰ κουρελάκια, χαρτόνια, ἄχρηστα τμήματα ἀπὸ χρυσόχαρτα, ἀπὸ περικαλύμματα καραμελῶν, σπάγκους, μαλακὸ σύρμα, διάφορες κουβαρίστρες, ψαλίδια, βελόνες καὶ κλωστὲς καὶ ὅ,τι ἄλλο ὑλικόν, τὸ ὁποῖον νομίζομεν, ὅτι θὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνόθευτον καὶ πηγαίαν φαντασίαν τοῦ παιδίου διὰ νὰ αὐτενεργήσῃ καὶ γνωρίσῃ τὴν ζωὴν τῆς ἐνεργείας.

Ὑπάρχουν καὶ ἐλάχισται περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ παιδὶ δὲν θέλει οὔτε νὰ σχεδιάσῃ οὔτε καὶ νὰ χειροτεχνήσῃ, διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὴν θέλησίν του. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς δυσαρεστήσῃ, οὔτε καὶ νὰ μᾶς ἐκνευρίσῃ, ἐπειδὴ ἐκάναμεν τόσας ἑτοιμασίας διὰ τὸ παιδί, προπαντὸς δὲν πρέπει νὰ τὸ διατάξωμεν καὶ νὰ τὸ καταναγκάσωμεν.

Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι ἀγωγὴ σημαίνει «ἐπέμβασις τοῦ ἐνήλικος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ παιδὸς διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς προόδου του». Δι' αὐτὸ ὀφείλομεν νὰ κατευθύνωμεν τὴν ἀγωγήν μας μὲ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ παιδίον νὰ μὴ αἰσθάνεται τὸν καταναγκασμὸν καὶ ἀντιδρᾷ. Κατὰ τὴν αἰτιοκρατίαν τῆς ἐλευθερίας ἢ τὴν ἀρχικὴν ἐλευθερίαν, ὁ ἀναπτυσσόμενος ἄνθρωπος ὡς ὂν πνευματικὸν δύναται νὰ λέγῃ καὶ «ὄχι». Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ λέγῃ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν «ναὶ» καὶ νὰ ὑποκύπτῃ. Ἄλλωστε ἡ ἀγωγὴ ἐπιδιώκει νὰ καταστήσῃ τὸν τρόφιμον τοῦ σχολείου ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον ψυχο-πνευματικὴν προσωπικότητα.

Κατὰ τὴν πορείαν τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς μας δέον νὰ ἔχωμεν ὡς βίωμα τὰς πανσόφους παιδαγωγικὰς προτροπὰς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «Ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ διατάσσῃ, ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβουλεύῃ. Καὶ πρέπει νὰ συμβουλεύῃ, ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ διατάσσῃ, διὰ νὰ μὴ γίνεται καταγέλαστος, ὅταν αἱ διαταγαί του δὲν ἐκτελοῦνται ἀμέσως ἀπὸ τοὺς μαθητάς». Δέον νὰ ἀποφεύγωμεν γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς μαθητάς, νὰ ἐπεμβαίνωμεν ἀψυχολογήτως, ἀναγκάζοντες αὐτοὺς νὰ ἐργασθοῦν. Ἑκάστη ἀδεξία ἐπέμβασις ἐμποδίζει τὴν γνησίαν ἐξωτερίκευσιν τῆς γραφικῆς γλώσσης τοῦ παιδός, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἰδία πνευματικὴ γλῶσσα του.

Ἡ συστηματικὴ μελέτη τοῦ παιδικοῦ σχεδίου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν βρεφο-νηπιακὴν ἡλικίαν. Τὸ βρέφος ἀπὸ τὸν τρίτον μῆνα τῆς γεννήσεώς του ἀρχίζει νὰ χρησιμοποιῇ τὰς χεῖρας του, διότι ἔχει ἀνακαλύψει τὸν μηχανισμὸν τῶν δακτύλων του. Ἡ ἁφή του εἶναι ἓν εἶδος ὁράσεως. Ἡ ἁφὴ δικαίως λέγεται καὶ «γενικὴ αἴσθησις» καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «ὄργανον ὀργάνων», διότι συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅταν τὸ βρέφος κατορθώσῃ νὰ κρατῇ τὸ μολύβι εἰς τὰς χεῖρας του, δὲν θὰ ἀφήσῃ τίποτε ἄγραφον: τοῖχον, πάτωμα, χαρτὶ καὶ οἱανδήποτε ἐπιφάνειαν ἐπιδεχομένην γραφήν. Θὰ χαράξῃ διαφόρους γραμμάς, ἀγνώστους εἰς τὴν γεωμετρικὴν ὀνοματολογίαν τῶν ἐνηλίκων. Ἡ ὀντολογικὴ ἐξήγησις εἶναι, ὅτι αἱ γραμμαὶ αὗται, αἱ ὁποῖαι φαίνονται «σὰν τῆς τρελλῆς τὰ μαλλιά» (διὰ τοὺς μεγάλους), ἐὰν μελετηθοῦν ἡ μία μὲ τὴν ἄλλην μὲ προσοχὴν καὶ στοργήν, θὰ εὑρεθῇ ὅτι ἔχουν ἰδικήν των γραμμικὴν σύνθεσιν μὲ τὴν ὀπτικὴν ἁρμονίαν τοῦ καλλιτεχνικοῦ συναισθηματισμοῦ αὐτῆς τῆς ἡλικίας. Διὰ τοὺς μεγάλους δὲν ἀξίζουν τίποτε, διότι οὗτοι ἔχουν ἄλλο μέτρον ὁράσεως καὶ αἰσθητικῆς. Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν αὐτὰ τὰ σχέδια, πρέπει νὰ δανεισθῶμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὰ ἐσχεδίασαν. Νὰ κυττάξωμεν τὴν κατάστασιν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν παιδιῶν, συνιστᾷ ὁ Γερμανὸς παιδαγωγὸς Μπιρμπάουν.

Ὅλα τὰ γριφώδη σχέδια τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ βρέφους εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεκτα, διότι ἡ φιλομάθεια τῶν βρεφῶν εἶναι ἀφαντάστως μεγάλη. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των, μανθάνουν τόσα πολλά, ὅσα ποτὲ ἄλλοτε εἰς τὴν ζωήν των. Οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι καὶ ἕκαστος καλοπροαίρετος μελετητὴς τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς τῶν ἀνηλίκων ὀφείλουν νὰ πιστεύουν βαθέως, ὅτι τὰ ἀνεπηρέαστα ἰχνογραφήματα, τῆς προσχολικῆς ἰδίως ἡλικίας, εἶναι ἡ πρώτη αὐθεντικὴ καὶ γνησία αὐτοβιογραφία τῶν παιδιῶν, ἡ ὁποία διηγεῖται μὲ εἰλικρίνειαν καὶ ἀποτυπώνει μονίμως εἰς τὸ χαρτὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πρώτης ζωῆς των. Πολλὰς φορὰς διαγράφει ἀρκετὰ ἔντονα καὶ καθαρὰ τὸν βαθύτερον χαρακτῆρα των. Ἐπάνω εἰς τὰ σχεδιάσματα τοῦ νηπίου φαίνεται ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ἡλικίας του. Εἰς τὸ σχέδιον τὸ παιδὶ προβάλλει αὐτό, τὸ ὁποῖον ὑποσυνειδήτως τὸ ἀπασχολεῖ. Διὰ τὸν εἰδικὸν αἰσθητικὸν παιδαγωγόν, ὅστις γνωρίζει τὴν γλῶσσαν τῶν συμβόλων, τὸ σχέδιον εἶναι τὸ πολυτιμότερον μέσον, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς τὴν διάγνωσιν τοῦ προβλήματός του. Τὸ παιδίον μέσα εἰς τὰ σχεδιάσματα ἀφήνει τὸν ἑαυτόν του ἐλεύθερον νὰ εἴπῃ τί θέλει, τί εἶδε, τί ἤκουσε, τί ἐφαντάσθη καὶ τί πτερυγίζει εἰς τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα του. Ὁμιλεῖ τὸ παιδίον μὲ τὰ σχέδια, ἴσως διότι ἡ γλωσσικὴ του ἄρθρωσις ἢ τὸ θάρρος του δὲν τὸ ἀφήνουν νὰ ὁμιλήσῃ. Ἀργότερον, ὅταν τὸ παιδίον γίνῃ ἔφηβος, μὲ τὰς σχεδιαστικὰς καὶ χειροτεχνικὰς ἀσχολίας του θὰ φανερώσῃ τί ἐπάγγελμα πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ. Τότε ὁ διορατικὸς παιδαγωγὸς — ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος — θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ ἐγκαίρως τὰς κλίσεις τῶν μαθητῶν του καὶ νὰ τοὺς ὑποδεικνύῃ ποίους κλάδους καὶ ποῖα ἐπαγγέλματα θὰ ἀκολουθήσουν. Εἶναι τρομερὸν σφάλμα νὰ διακόπτουν οἱ μεγάλοι μὲ οἱονδήποτε τρόπον τὰς αἰσθητικὰς ἀσχολίας τῶν νηπίων. Ὅταν αὐτὸ γίνεται συχνά, τὰ παιδία αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸν θὰ καταντήσουν ἀνίκανα νὰ συγκεντρώνουν τὴν προσοχήν των καὶ νὰ ἀφοσιώνωνται μὲ ὑπομονὴν εἰς τὴν ἐργασίαν των. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ παιδία προέρχονται πολλοὶ ἀπὸ τοὺς «ἀδοκίμους μαθητὰς» τῆς μετέπειτα σχολικῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι ἀδυνατοῦν νὰ τελειώσουν μίαν σοβαρὰν σχολικὴν ἐργασίαν καὶ συχνὰ ἀτακτοῦν. Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ ἀνωμαλία, ἐὰν δὲν θεραπευθῇ ἐγκαίρως, θὰ τοὺς βασανίζῃ εἰς ὅλην τὴν ζωήν των.

Ὅταν τὸ παιδίον σχεδιάζῃ, αὐτοκαταρτίζει τὰ θεμέλια ὄχι μόνον τῆς αἰσθητικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς

ἀγωγῆς του. Κατὰ κανόνα, οἱ μεγάλοι, ὡς καὶ πολλοὶ ἄπειροι παιδαγωγοὶ τὸ ἐμποδίζουν μὲ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἀσχολεῖται μὲ ἐργασίας ἀνωφελεῖς. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ τραυματίζουν τὰς ψυχομορφικὰς του ἱκανότητας, διότι τοῦ κόπτουν τὸν δρόμον τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεώς του. Τοῦ νεκρώνουν τὴν βούλησιν, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ τῆς νοήσεως. Ἡ ἀπαγόρευσις αὐτὴ κάμνει τὸ παιδίον νευρικὸν καὶ ἄβουλον. Ἀργότερον ἡ αὐτενέργειά του εἰς τὰ διάφορα γλωσσικο - μνημονικὰ μαθήματα θὰ εἶναι ἀνεκδήλωτος. Πολλὰ δύσκολα καὶ ἀνώμαλα παιδία ἔγιναν τοιαῦτα ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν γονέων των. Διότι αὐτοὶ τὰ ἐστέρησαν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων, λόγῳ ἐγκληματικῆς ἀγνοίας, ἀπὸ τὴν ἔμφυτον καὶ ἀναπόφευκτον αἰσθητικὴν ἐκδήλωσιν, ἀγνοοῦντες, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν ἔνστικτον - ψυχόρμητον εἶναι ἡ συμπύκνωσις τῶν ὀπτικο - ἐπαφικῶν συναισθημάτων τοῦ νηπίου.

Μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν διὰ τὸ σχέδιον καὶ τὰς χειροτεχνικὰς κατασκευὰς στεροῦνται τὰ νήπια καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν μικρῶν τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τὰς ὀργανικὰς ἀνάγκας τῶν αἰσθητικο - ψυχικῶν δικαιωμάτων των, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀξίαν μὲ τὴν ὑλικὴν τροφήν. Τοιουτοτρόπως τὸ παιδίον ὑφίσταται μίαν ψυχο - πνευματικὴν ἀποβλάκωσιν. Ἐπάνω εἰς τὸν καιρόν του, ποὺ εἶναι νὰ μάθῃ καὶ νὰ βλέπῃ, πολλαὶ μητέρες μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἀχρηστεύουν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς χεῖρας. Τοῦ νεκρώνουν τὸ ζωτικώτερον αἴσθημα, τὸ «αἰσθητικόν», τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βάσις καὶ τῶν ἄλλων. Οὕτω καὶ τὰ ἄλλα νεκροῦνται ὡς ἀλληλένδετα. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐνθαρρύνωμεν τὰς σχεδιαστικὰς καὶ χειροτεχνικὰς ἀσχολίας τῶν ἀνηλίκων παίδων. Νὰ πιστεύωμεν βαθέως, ὅτι ἡ παναρχαία ἀνθρωπίνη ἀντίληψις καὶ ἐκτίμησις εἰς τὸ καλὸν καὶ ὡραῖον ἀσκεῖ ὠφέλιμον ἐπίδρασιν εἰς τὸ ἦθος καὶ τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν παίδων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Π. Χαραλαμπίδη, Βρεφονηπιακὴ τέχνη, ἐν Μητέρα καὶ Παιδί, 15 Ἀπριλίου - 15 Μαΐου 1948, Ἀθῆναι. Σ. Καλλιάφα, Ψυχολογία τοῦ βάθους, Ἀθῆναι 1950. Ἀ. Ἡσιγόνη, Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου παιδαγωγικῆς, Ρόδος 1950. Ἑλ. Ὀλιβιέρη, Ὅταν τὰ Ἑλληνόπουλα ζωγραφίζουν, ἐν περ. Ἀκτῖνες, Ἀθῆναι 1952, σ. 504. Γ. Παλαιολόγου, Γενικὴ Παιδαγωγική, Ἀθῆναι 1955. Σ. Καλλιάφα, Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη, Ἀθῆναι 1956. Π. Χαραλαμπίδη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παιδικὴν Τέχνην, ἐν περ. Σχολεῖον καὶ Ζωή, Ἀθῆναι Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1956, σ. 6-10. Ἀ. Ἀσπιώτη, Τὸ ἱστορικὸν τοῦ παιδιοῦ, Ἀθῆναι 1957. Π. Χαραλαμπίδη, Ὁ φάκελλος τοῦ παιδιοῦ, ἐν περ. Γιὰ σᾶς καὶ τὸ παιδί σας, Ἀθῆναι Ἰούλιος 1957. Θεοδ. Χαραλαμπίδη, Τὸ φαινόμενον τῆς Ἀγωγῆς, Ἀθῆναι 1951. Β. Ἐράστου, Ἐργασία, μίμησις Θεοῦ, ἐν περ. Ἀκτῖνες, Ἀθῆναι Ὀκτώβριος 1957, σ. 349. Λ. Κούλα, Ἡ ἀγωγὴ εἰς τὸν αἰῶνα μας, ἐν περ. Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή, Ἀπρίλιος 1958, σ. 81-86. Ἑλ. Ὀλιβιέρη, Ἡ ψυχολογικὴ ἐξέτασις τοῦ παιδιοῦ, Ἀθῆναι 1958. A. Isambet, Τὸ παιδὶ ἀπὸ ἑνὸς ἔτους ἕως ἕξη ἐτῶν, μετάφρ. Μ. Κωτσοπούλου, Ἀθῆναι 1958. Ἰ. Κολιτσάρα, Τὸ θεμέλιον τῆς Ἀγωγῆς, Ἀθῆναι 1960. M. Debesse, Οἱ σταθμοὶ τῆς Ἀγωγῆς, μετάφρ. Λ. Κούλα, Ἀθῆναι 1960. A. Ferrière, Σύντομος εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Νέαν Ἀγωγήν, μετάφρ. Γ. Κωσταδήμα, Ἀθῆναι 1960.

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Αἰσιοδοξία. Διάθεσις, κλίσις, ροπὴ εἰς τὸ δοξάζειν ἢ φρονεῖν αἴσια, ἢ δέχεσθαι τὴν εὐνοϊκωτέραν ἐκδοχὴν ἐπὶ πράξεων ἢ συμβάντων· ἡ προσδοκία ἢ ἡ ἐλπὶς εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν αἰσιωτέραν θέματος ἢ ὑποθέσεώς τινος ἔκβασιν.

Φιλοσοφικῶς: Αἰσιοδοξία (optimismus) εἶναι ἡ θεωρία, ὅτι ἐκ τῶν ἀπείρων εἰς ἀριθμὸν δυνατῶν κόσμων ὁ ὑπάρχων εἶναι ὁ ἄριστος, ὅτι ἡ μόνη δυνατὴ καὶ ἀρίστη πραγματικότης εἶναι ἡ ὑπάρχουσα, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ ἀγαθὸν ἐξουδετεροῖ πλήρως τὸ κακόν, αἱ δὲ φαινόμεναι ἀτέλειαι καὶ ἐλλείψεις οὐ μόνον δὲν αἴρουν, ἀλλὰ τουναντίον καὶ συμβάλλουν εἰς τὴν τελείωσιν καὶ ἀνάδειξιν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὅτι, ἑπομένως, τὸ ἀγαθὸν τῆς ζωῆς ὑπερτερεῖ εἰς ἀξίαν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπαξίαν πάντων τῶν παρομαρτούντων αὐτῇ δυσαρέστων αἰσθημάτων, ἕνεκα δοκιμασιῶν ἢ λυπηρῶν τοῦ βίου συμβάντων καὶ συνεπῶς ἡ ζωὴ εἶναι ἀξία νὰ τὴν ζῇ τις.

Τῷ ὄντι, ἐφ' ὅσον ἔχει τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τελείαν ἁρμονίαν τοῦ σύμπαντος, τὴν θαυμασίαν κατασκευὴν τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν, τὴν ἐν ἑκάστῳ ὄντι ἐντελέχειαν, ἥτις μαρτυρεῖ εἰδικὴν πρόνοιαν κατευθύνουσαν αὐτὸ πρὸς τελειότερόν τινα σκοπόν, καὶ τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ προδιάθεσιν πρὸς βίον σύμφωνον πρὸς τὴν λογικὴν καὶ τὸν ἠθικὸν νόμον, ἡ θεωρία αὕτη καθίσταται ἑδραία καὶ ἀδιάσειστος. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων εἶναι αἰσιόδοξοι. Ἀλλὰ καθ' ὅσον οὗτοι στηρίζονται εἰς τὴν ἁπανταχοῦ ὑπάρχουσαν συμμετρίαν, τάξιν καὶ ἁρμονίαν, ἡ αἰσιοδοξία των ἔχει καλαισθητικὸν χαρακτῆρα. Τοιαύτην δόξαν εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις, οἵτινες διὰ τοῦτο ἐκάλουν τὸ σύμπαν «κόσμον», καὶ παρὰ Διογένῃ τῷ Ἀπολλωνιάτῃ. Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς αἰσιοδοξίας ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων εἶναι ὁ Πλάτων. Κατ' αὐτὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς εἰς τὸν ἀπόλυτον βαθμὸν καὶ ἑπομένως «θέμις οὔτ' ἦν οὔτ' ἔστι τῷ ἀρίστῳ δρᾶν ἄλλο πλὴν τὸ ἄριστον» (Τίμ. 30Α). «Θνητὰ δὲ καὶ ἀθάνατα ζῷα λαβὼν καὶ ξυμπληρωθεὶς ὅδε ὁ κόσμος οὕτω ζῷον ὁρατὸν τὰ ὁρατὰ περιέχον, εἰκὼν τοῦ νοητοῦ θεὸς αἰσθητός, μέγιστος καὶ ἄριστος, κάλλιστός τε καὶ τελειότατος γέγονεν» (Τίμ. 92 Β). Τῷ Πλάτωνι ἕπεται ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις διαγιγνώσκων τελολογικὸν σκοπὸν ἐν ἑκάστῳ ὄντι ἀποφαίνεται· «ἡ φύσις οὐδὲν μάτην ποιεῖ» (Περὶ ζώων μορίων 658α, 8). Πολλῷ μᾶλλον ἐμφανὴς εἶναι ἡ αἰσιοδοξία τῶν Στωϊκῶν, οἵτινες καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῷ κόσμῳ κακὸν ἑρμηνεύουν ὡς ἀρνητικὸν ἀγαθὸν συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ τελείωσιν τοῦ θετικοῦ ἀγαθοῦ. Γνωστόταται εἶναι αἱ αἰσιόδοξοι ἀντιλήψεις τοῦ Κλεάνθους :

Οὐδέ τι γίγνεται ἔργον ἐπὶ χθονὶ σοῦ δίχα, δαῖμον,
οὔτε κατ' αἰθέριον θεῖον πόλον, οὔτ' ἐνὶ πόντῳ,
ἀλλὰ σὺ καὶ τὰ περισσὰ ἐπίστασαι ἄρτια θεῖναι
καὶ κοσμεῖς τὰ ἄκοσμα (Ὕμνος πρὸς τὸν Δία).

Καὶ τοῦ Χρυσίππου: «μηδὲν ἐγκλητὸν εἶναι μηδὲ μεμπτὸν τῷ κόσμῳ (παρὰ Πλουτάρχῳ, Περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων 37, 1. Πρβλ. 44, 6 κ. ἄ.). Αἰσιόδοξοι εἶναι ἐπίσης ὁ Πλωτῖνος καὶ ἄλλοι.

Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ αἰσιοδοξία τῶν Ἑλλήνων ἠθικῶν φιλοσόφων στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ κακὸν εἶναι ἄγνοια δυνάμενον νὰ αἴρηται διὰ τῆς γνώσεως, ἥτις εἶναι καὶ τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν. Ἀλλ' ἡ ἀντίληψις αὕτη περιέχει ἐν ἑαυτῇ ἀντίφασιν, διότι ἡ γνῶσις εἰς ὀλίγους, τοὺς φιλοσόφους μόνον εἶναι ἐφικτή, ἐνῷ τὸ πλῆθος τῶν μὴ φιλοσόφων παραμένει εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας καὶ οὕτω εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν ὁδηγεῖ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ἀπαισιοδοξίαν.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνας, ἔν τε τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐμφανίζεται ἐντονώτερον ἡ αἰσιοδοξία, καταλαβοῦσα σημαντικωτάτην θέσιν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σκέψει. Θιασῶται αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ Shaftesbury, ὁ Pope, ὁ Λεϊβνίτιος, ὁ Giordano Brunno, ὁ Σπινόζα, ὁ Fichte, ὁ Ἕγελος, ὁ Γκαῖτε, ὁ Fechner, ὁ Nitzsche καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ὁ σπουδαιότερος ὅμως ὑπέρμαχος τῆς αἰσιοδοξίας εἶναι ὁ Λεϊβνίτιος. Κατ' αὐτόν, ὁ ὑπάρχων κόσμος εἶναι ὁ ἄριστος πάντων τῶν δυνατῶν κόσμων διότι «ἐὰν μὴ ἦτο ὁ ἄριστος, ὁ Θεὸς ἢ δὲν θὰ ἐγίγνωσκεν ἢ δὲν θὰ ἤθελεν ἢ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸν ἄριστον». Οὐδὲν ὅμως τούτων εἶναι παραδεκτόν, διότι ὁ Θεὸς οὔτε ἀγνοεῖ, οὔτε δὲν θέλει, οὔτε δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄριστον δυνατὸν κόσμον. Ὅθεν ἐκ τῶν ἀπείρων δυνατῶν κόσμων, τῶν αἰωνίως ὄντων ἐν τῇ σκέψει τοῦ Θεοῦ, ὁ ὑπάρχων κόσμος εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἠθέλησεν ὁ Θεὸς καὶ ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ ἔφερεν εἰς τὸ εἶναι ὡς τὸν καταλληλότατον καὶ ἄριστον. Ἐντεῦθεν, εἰ καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ κόσμου, ὅπως ἡμεῖς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτόν, δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὡς κατὰ μεταφυσικὴν ἀναγκαιότητα ὑπάρχοντος, οὐ μόνον ἡ μὴ ὕπαρξις, ἀλλὰ καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ ὑπὸ ἄλλην σύνθεσιν ἢ μορφὴν τῆς ὑφισταμένης εἶναι ἀδιανόητος. Ὁ Θεὸς βούλεται ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ. Τὸ δὲ σύμπαν, ὡς γνωρίζομεν αὐτό, μολονότι ἓν ἐκ τοῦ ἀπείρου ἀριθμοῦ τῶν δυνατῶν κόσμων, εἶναι ἐν τούτοις τὸ μόνον, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. Ἑπόμενος προφανῶς τοῖς Στωϊκοῖς ὁ Λεϊβνίτιος καὶ ἴσως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων καὶ συγγραφέων λέγει ὅτι τὸ κακὸν δὲν εἶναί τι τὸ θετικὸν ἢ πραγματικόν, οὔτε ὑπάρχει ἀρχή τις τοῦ κακοῦ. Εἶναι ἁπλῶς ἀτέλεια ἢ ἄρνησις, ὅπως τὸ ψῦχος εἶναι ἄρνησις τῆς θερμότητος καὶ τὸ σκότος τοῦ φωτός. Ἀκόμη καὶ τὸ ἠθικὸν κακὸν εἶναι τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Οὕτω δὲν εἶναι μόνον ἡ ἄγνοια, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὰ ἠθικὰ σφάλματα καὶ ἡ κακία, ἅτινα συνιστοῦν τυπικῶς στέρησιν. Τὰ φυσικὰ κακά, ἅτινα ἀναμφιβόλως ἀφθονοῦν εἰς τὸν κόσμον, ἐξηγοῦνται ὡς ποινικαὶ ἀκολουθίαι τῆς ἁμαρτίας ὑπὸ τὴν θείαν διακυβέρνησιν, ἥτις πανταχοῦ καὶ πάντοτε ποιεῖ τὴν φύσιν ὑπηρετικὴν τῆς δικαιοσύνης, εἰ καὶ διὰ τὴν

περιωρισμένην ἡμῶν ἀντίληψιν ἢ ἄμεσος σχέσις μεταξὺ ἀμφοτέρων δὲ εἶναι πάντοτε ἐμφανής. Τὸ κακόν, ἐν ὀλίγοις, εἶναι ἀναγκαῖον στοιχεῖον πρὸς πίστωσιν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι πράγματι καλός, ὅπως τὸ γλυκὺ δεῖται τῆς μετὰ τοῦ πικροῦ μίξεως διὰ νὰ μὴ εἶναι ἀνούσιον καὶ αἱ παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ νὰ πλουτίζουν τὰς ἁρμονίας. Ἡ ὑπάρχουσα λοιπὸν σύνθεσις τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ ἀρίστη. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ κόσμος εἶναι προοδευτικὸν ἐπίτευγμα, ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία τοῦ στοιχείου τοῦ περιορισμοῦ εἶναι πάντοτε ἀναγκαία, ἐξ αὐτῆς δὲ τὸ ἀνώτατον, ὅπερ προσδοκᾶται, εἶναι ὅτι ἡ θεία δύναμις ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ὑποστῇ ἥτταν, ἀλλὰ πανταχοῦ θὰ νικᾷ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακόν.

Ἐκ τῶν ὅσων ἤδη εἴπομεν συνάγεται, ὅτι ἡ αἰσιοδοξία ὡς φιλοσοφικὴ θεωρία ἐξαίρει τὸ κάλλος τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν αὐτῷ ἁρμονίαν καὶ τάξιν διαβλέπει τὸν ὑψηλότερον καὶ τελειότερον σκοπὸν πρὸς ὃν κατατείνει. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι παρορᾷ ἢ ὑποτιμᾷ τὸ ἐν τῷ κόσμῳ κακόν, ὅπερ διακρίνεται εἰς μεταφυσικόν, φυσικὸν καὶ ἠθικόν, ἀλλὰ θεωρεῖ αὐτὸ προσωρινόν, μέλλον νὰ ἐκλίπη, ὃν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πλησμονὴν καὶ τὴν δαψίλειαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ λίαν περιωρισμένον. Ἡ αἰσιοδοξία αὕτη στηρίζεται πρὸ παντὸς ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἑκάστου πείρας καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἢ θρησκευτικῆς πίστεως αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δικαιολογεῖται μὲν ἡ αἰσιοδοξία ὡς μεταφυσικὴ δόξα, ἐλλείψει ὅμως ἀπολύτου ἀντικειμενικοῦ κριτηρίου, ὡς μέτρου πρὸς τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν αὐτήν, δὲν δύναται καὶ ὡς ἐπιστημονικὴ θεωρία νὰ εἶναι ἀδιάβλητος. Τοῦτο εἶναι προφανὲς ἐφ' ὅσον δὲν δυνάμεθα δι' ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ νὰ ἀποκτήσωμεν γνῶσιν περὶ τοῦ τί εἶναι ὁ κόσμος καὶ ποῖος ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ἐν αὐτῷ συμβαινόντων. Πλὴν ὅμως ὡς μεταφυσικὴ πίστις ἡ αἰσιοδοξία εἶναι ἀρκούντως εὐσταθής. Διότι ἡ ἄγνοια τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ Εἶναι καὶ τοῦ Γίγνεσθαι κατ' οὐδένα λόγον ἀποφαίνεται ἀπίθανον τὴν ὑπόθεσιν ὅτι καὶ τὸ κακὸν ὑπηρετεῖ ἀρνητικῶς πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ, ὃν ἀγνοοῦμεν, ἐσχάτου τοῦ κόσμου σκοποῦ. Περὶ αὐτοῦ ἄλλωστε καταφάσκει καὶ ἡ καθ' ἡμέραν πεῖρα ἡμῶν διδάσκουσα ὅτι κακὰ καθ' ἑαυτά, ὡς αἱ διαφωνίαι ἐν τῇ μουσικῇ, αἱ ἀλγηδόνες καὶ αἱ ποιναὶ ἐν τῇ μορφώσει χαρακτῆρος, αἱ σκιαὶ καὶ τὰ δυσάρεστα χρώματα ἐν τῇ ζωγραφικῇ χρησιμοποιοῦνται πολλάκις ὡς ὑπηρετικὰ μέσα ὡρισμένων ἐκ προτέρου τεθειμένων ἀγαθῶν σκοπῶν.

Μεμετριασμένη αἰσιοδοξία εἶναι ἡ βελτιοδοξία, ἥτις, μέσην ὁδὸν μεταξὺ ἄκρας αἰσιοδοξίας καὶ ἄκρας ἀπαισιοδοξίας τέμνουσα, δοξάζει ὅτι ὁ κόσμος οὔτε ἄριστος, οὔτε χείριστος εἶναι, ὁ δὲ ἄνθρωπος στέργων τὸ ὑπάρχον, δύναται νὰ ἐπεμβαίνῃ καὶ προλαμβάνῃ μὲν τὸ κακόν, ἐπανορθοῖ δὲ κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατὸν τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ οὕτω συντελῇ εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ πρόοδον τοῦ βίου.

Χριστιανικὴ διδασκαλία: Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι αἰσιόδοξος, διὸ καὶ λίαν προσφυῶς καλεῖται θρησκεία τῆς χαρᾶς. Ἡ αἰσιόδοξος χριστιανικὴ πεποίθησις ὅτι ὁ κόσμος εἶναι καλός, ἑδράζεται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βεβαιότητος ὅτι ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ἐξ ὑπαρχῆς καλὸς χάριν τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἡ θεία ἀποκάλυψις διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς βεβαιούσης ὅτι τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν «καλὰ λίαν» (Γέν. α' 31), ἕκαστον δὲ δημιούργημα ἐγένετο καθ' ἑαυτὸ τέλειον ὡς μέρος τοῦ ὅλου, ἵνα ὑπηρετῇ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ Δημιουργοῦ (R. H. Pfeiffer, Introduction to the O.T., N. York 1948, σ. 196). Ἡ αἰσιόδοξος αὕτη ἰδέα διήκει διὰ μέσου τῶν σελίδων ὁλοκλήρου τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ κορυφοῦται εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, ἔνθα τὸ Ἀρνίον θριαμβεύει τελικῶς εἰς τὴν πάλην αὐτοῦ ἐναντίον τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον καὶ καταργεῖ, τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτοῦ βάλλει «εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ θείου» εἰς τοὺς αἰῶνας (Ἀποκ. κ' 10). Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὁ Θεὸς ἐποίησε τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ (Ψαλμ. ργ' 24, ρλε' 5, Παροιμ. γ' 19) οὕτως, ὥστε καὶ «τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης» (Ρωμ. α' 20). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἠθικὴν ἁρμονίαν καὶ τάξιν διετάραξεν ἡ πτῶσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ἧς προῆλθε τὸ φυσικὸν κακόν, οὗ ἕνεκα καὶ «πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. η' 22), καὶ τὸ ἠθικὸν κακὸν εἰς τὸ ὁποῖον ὑπετάγη τὸ ἀνθρώπινον γένος ὑποκείμενον ἔκτοτε εἰς τὴν ἀπότοκον τῆς ἁμαρτίας φθορὰν καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς θάνατον, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἴσχυσε νὰ ἀνατρέψῃ τὸν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου σκοπὸν τοῦ Θεοῦ. Ἤδη εὐθὺς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀπαγγελθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν αὐτοῦ, ὁ Θεὸς ἐξαγγέλλει καὶ τὸ ἐλπιδοφόρον μήνυμα ὅτι ἡ ἰσχὺς τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς δεινῶν θὰ ἦτο πρόσκαιρος, διότι «τὸ σπέρμα τῆς γυναικός», ἤτοι ὁ μέλλων νὰ ἐνανθρωπήσῃ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, θὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐπινοήσαντος τὴν ἁμαρτίαν καὶ πλανήσαντος τὸν ἄνθρωπον ἀρχεκάκου ὄφεως (Γέν. γ' 15), καὶ θὰ ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τῶν τῆς ἁμαρτίας συνεπειῶν. Ἡ αἰσιόδοξος αὕτη διδασκαλία γίνεται ἐκδηλοτέρα ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἐν τῇ ὁποίᾳ πραγματοποιεῖται ἡ ἀρχικὴ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου κατέστησεν ἁπτὴν τὴν ἄπειρον αὐτοῦ ἀγάπην πρὸς τὸν κόσμον, χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ὁποίου τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἔδωκεν εἰς θάνατον (Ἰω. γ' 16, Ρωμ. ε' 8). Οὕτως ἑδραιοῦται ἡ πίστις ὅτι τὸ ἠθικὸν κακὸν δὲν εἶναι ἀκαταμάχητον, ἀλλ' ἔχει μόνον προσωρινὴν ἰσχὺν καὶ ἐνέργειαν, τελικῶς δὲ πρόκειται νὰ ἐκλίπῃ ἐντελῶς. Τὸ αἴσιον τοῦτο τέλος θὰ ἐπέλθῃ ἀναμφιβόλως, ἀφοῦ ἐν τῷ Χριστῷ καὶ δι' αὐτοῦ ὁ μὲν ἄνθρωπος θέλει ἐλευθερωθῇ τελείως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ἵνα ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δόξαν πλησίον τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ κτίσις «ἐλευθερωθήσεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 21), κατὰ τὴν τοῦ Παύλου πρόρρησιν· «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ» (Β' Κορ. ε' 17). Οὕτω καὶ τὸ μέγιστον κακὸν ὅπερ προέκυψεν ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, ὁ θάνατος, ἀπόλλυσιν ἐντελῶς τὴν τραγικότητα αὐτοῦ καὶ ἀποβαίνει πράγματι ἡ θύρα, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχεταί τις ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος τοῦ προσκαίρου κόσμου εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν καὶ μακαριότητα.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας ταύτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξαίρουν τὸ κάλλος τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦσαν τάξιν, πρὸς καταπολέμησιν δὲ τῶν εἰς τὰς ἡμέρας των τάσεων ἀπαισιοδοξίας παρά τισιν αἱρέσεσι, κηρύττουν ὅτι ὁ Θεὸς ὡς «παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχὴ καὶ αἰτία» (Ἰω. Δαμασκηνός, PG 94, 973A) δὲν εἶναι αἴτιος τοῦ κακοῦ (Μ. Βασίλειος, PG 31, $345A_3$) καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ κακὸν ὑπὸ τὴν οἱανδήποτε μορφὴν αὐτοῦ «οὐ παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ ἐν Θεῷ, οὔτε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, οὔτε οὐσία τις ἐστι» (Μ. Ἀθανάσιος, Λόγος κατὰ Ἑλλήνων § 7, PG 25, 16A), οὐδὲν ἕτερόν τι ὄν, «εἰ μὴ ἀναχώρησις τοῦ ἀγαθοῦ, ὥσπερ τὸ σκότος τοῦ φωτὸς ἐστιν ἀναχώρησις» (Ἰω. Δαμασκηνός, PG 94, 973A). Κατὰ ταῦτα τὸ κακὸν μόνον ἐν τῇ προαιρέσει καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ τῶν λογικῶν ὄντων ἔχει τὸ δυνατὸν τῆς ὑπάρξεως, λαμβάνει δ' ἀρχὴν διὰ τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ αὐτεξουσίου καὶ ἐκλείπει ὡς ἡ ἀσθένεια ἅμα τῇ θεραπείᾳ τῶν γενεσιουργῶν αὐτῆς αἰτίων. Οὐχ' ἧττον καὶ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τὸ κακὸν χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῆς πανσοφίας τοῦ Θεοῦ ὡς ὑπηρετικὸν τοῦ ἀγαθοῦ μέσον καὶ πρὸς ἀνάδειξιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀγαθοῦ ἔναντι τῆς ἀπαξίας τοῦ κακοῦ.

Ὅθεν κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον πράγματι μὲν «καλὸν λίαν», δυνάμει δὲ ἄριστον, ἤτοι καθ' ἑαυτὸν τέλειον νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸν ἄριστον σκοπόν, δι' ὃν ὁ Δημιουργὸς προώρισεν αὐτόν. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ κακοῦ λόγῳ τῆς πτώσεως μερίδος τινὸς τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ οὕτω διακρίνεται εἰς μεταφυσικόν, φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακόν, δὲν ματαιώνει τὸν σκοπὸν τοῦ Δημιουργοῦ, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ πάλῃ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐπιγενόμενον κακὸν διὰ τῆς κακῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας λογικῶν τινων δημιουργημάτων, κατισχύει τελικῶς, ὅτε καὶ τὸ κακὸν ἐντελῶς ἐκλείπει. Οὕτω τὸ στοιχεῖον τῆς αἰσιοδοξίας ἐν τῇ χριστιανικῇ σκέψει συνίσταται οὐχὶ εἰς τὴν δόξαν ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄριστον τῶν δυνατῶν κόσμον, ἀλλ' εἰς τὴν προσδοκίαν, ἣν ἡ πίστις προάγει εἰς βεβαιότητα, ὅτι ὁ κόσμος παρ' ὅλα τὰ ἐν αὐτῷ κακά, βαίνων τελειοποιούμενος, θέλει ποτὲ κατάντησῃ, ἐν τῇ ὑπὲρ αὐτοῦ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ, εἰς πλήρη τελειότητα, ἤτοι εἰς βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἄνθρωπος ὡς τέκνον Θεοῦ καὶ συν-

κληρονόμος Χριστοῦ θὰ συμβασιλεύῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, θεώμενος οὐχὶ ὡς νῦν «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι», ἀλλὰ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ (Α' Κορ. ιγ' 12).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Alex Martin, ἄρθρ. Pessimism and Optimism, ἐν ERE, IX, σ. 803β κ.ἑξ. Θεοφ. Βορέα, ἄρθρ. Αἰσιοδοξία ἐν Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, Α', σ. 568β κ.ἑξ. Χρ. Παπαδοπούλου, ἄρθρ. Αἰσιοδοξία, ἐν Λ. Ἐγκυκλ., Α', Ἀθήνησι, Φεβρ. 1889-Ἀπριλ. 1890. Ν. Ι. Λούβαρι, ἄρθρ. Αἰσιοδοξία, ἐν ΜΕΕ, Β', σ. 858 κ.ἑξ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Σύστημα Ἠθικῆς, Ἀθῆναι 1925, § 2 Αἰσιοδοξία καὶ ἀπαισιοδοξία, σ. 105. Τοῦ αὐτοῦ, Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας, Ἀθῆναι 1929, σ. 26, Lord Shaftesbury, Characteristics, London 1711. W. Gass, Optimismus und Pessimismus, Berlin 1876.

ΠΑΝ. Χ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Αἴσιος. Ἡ λέξις αἴσιος (ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ αἶσα = ἴσον μέρος, δίκαιο, εὐτυχὲς) σημαίνει κάτι ποὺ μᾶς ἔρχεται κατὰ καλὴ τύχη. Στὶς εὐχές μας λέμε «αἴσιον καὶ εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος». Οἱ χρόνοι, οἱ μῆνες, οἱ ἑβδομάδες κι' οἱ ἡμέρες μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν αἴσιες, ἀναλόγως πρὸς τοὺς οἰωνοὺς τῆς καλῆς ἀρχῆς των ἢ ἀναλόγως πρὸς τὴν πεῖρα ποὺ μᾶς ἄφησε τὸ πέρασμά τους. Αἴσια χρόνια καὶ μῆνες καὶ μέρες εἶναι συνήθως ὅσα δὲν εἶναι ἀπαίσια καὶ ἀποφράδες. Ἐπειδὴ δέ, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπαίσια ἦταν τὰ δίσεχτα ἔτη, οἱ μῆνες τῶν νεκρῶν (Φεβρουάριος καὶ Μάϊος) καὶ οἱ μέρες τῶν κακῶν συμβάντων (τόσο στοὺς Ρωμαίους ὅσο καὶ στοὺς Βυζαντινούς), γι' αὐτὸ ἔμειναν νὰ θεωροῦνται αἴσια τὰ ὑπόλοιπα. Ὁ λαὸς χρησιμοποιεῖ τὰ ἐπίθετα καλοσήμαδος καὶ κακοσήμαδος (ἢ καλός ἢ κακός), γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸ αἴσιο καὶ ἀπαίσιο. Τὰ χρόνια, ὅπως εἴπαμε, ποὺ δὲν εἶναι δίσεχτα, εἶναι καλά. Ὅλοι οἱ μῆνες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μάϊο (μάγια) καὶ τὸν Θεριστὴ (θερίζει), εἶναι καλοί. Καὶ ἐπίσης ὅλες οἱ μέρες τῆς ἑβδομάδος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Τρίτη καὶ κάποτε τὴν Πέμπτη (πέφτει) ἢ τὴν Παρασκευὴ-Σάββατο (νεκρικές). Προσοχὴ ἐπίσης δίδεται στὴν ἡμερομηνία τῆς Ἁγίας Μαύρας (3 Μαΐου) ποὺ εἶναι ἀποφράς. Ἀπὸ τὶς καλὲς ὅμως μέρες ἡ πιὸ αἴσια εἶναι ἡ Κυριακή, ἀφοῦ «ἀναστήθηκε ὁ Χριστός». Ὅσο κι' ἂν ἡ ἀργία της εἶναι σεβαστή, ἀξίζει ν' ἀρχίσῃ κανεὶς λιγοστὸ μέρος ἀπὸ ἕνα σπουδαῖο ἔργο, γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτύχῃ. Καὶ παλιότερα ἐπίστευαν, ὅτι ὅποιος γεννηθῇ τὴν Κυριακή, θὰ γίνῃ Δεσπότης.

Δ. Σ. Λ.

Ἀϊσσά. Θυγάτηρ τοῦ Ἀμποῦ Μπάκρ καὶ τῆς Ρουμάν, τρίτη καὶ εὐνοουμένη σύζυγος τοῦ προφήτου Μωάμεθ. Κατήγετο ἐκ τῆς φυλῆς Ταὶμ καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν περὶ τὸ 614. Κατὰ μίαν παράδοσιν ὁ γάμος της ἔγινε μὲ τὴν μεσιτείαν τῆς συζύγου τοῦ Οὐθαμὰν Μαζοὺν, Κάουλας, ἥτις ὑπηρέτει εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας τοῦ Μωάμεθ. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι ὁ Μωάμεθ διεῖδε, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ προοπτικαὶ τοῦ Ἰσλὰμ ἦσαν λίαν σκοτειναί, σκοπιμότητα εἰς μίαν συγγένειάν του μὲ τὸν Ἀμποῦ Μπάκρ καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἑπταετῆ θυγατέρα του Ἀϊσσά, παρὰ τὴν ἀρχικὴν ὑπόσχεσιν τῆς οἰκογενείας της, νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ μὲ τὸν Τζουμπαΐρ Μούτ Ἴμ, υἱὸν φιλικὰ διακειμένου πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους εἰδωλολάτρου.

Ὁ γάμος ἐγένετο τὴν 1ην ἢ 2αν Ἀπριλίου (hidjra) τοῦ 623 ἢ 624, ἀλλὰ ἡ νύμφη μέχρις τῆς ἐνηλικιώσεώς της διέμενεν εἰς τοὺς γονεῖς της. Ὅτε μετέβη πλησίον τοῦ συζύγου της, εἰς Μεδίναν κατῴκησεν εἰς σημεῖον ποὺ καλύπτει σήμερον τὸ περιέχον τὸν τάφον τοῦ προφήτου τέμενος. Ὁ Μωάμεθ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἐντατικῆς μερίμνης ὀργανώσεως τῆς κοινότητός του, εἶχεν ἀνάγκην μιᾶς γυναικὸς εὐφυοῦς καὶ ἐνθουσιώδους καὶ ἡ νεαρά του σύζυγος διέθετε τὰ προτερήματα ταῦτα. Παρεστάθη εἰς τὸ ἔργον διαδόσεως τῆς ἰσλαμικῆς πίστεως μεταξὺ τῶν γυναικῶν καὶ ἤσκει τοιαύτην ἐπιρροὴν μὲ τὸ κῦρος της ἐπ' αὐτῶν, ὥστε ἐκίνησε μερικῶν τὸ μῖσος. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Μουσταλὶκ (Νοέμβριος 627), ὅπου ἐθαυμάσθη διὰ τὸν ἡρωϊσμόν της, περιποιουμένη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν τοὺς τραυματίας, οἱ ἐχθροὶ τῆς οἰκογενείας Μπάκρ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μουβαφικοὺν ἢ Ὑποκριτῶν, Ἀβδ' Ἀλλὰχ Οὐμπάγια, διὰ νὰ κλονίσουν τὰς σχέσεις της πρὸς τὸν Μωάμεθ, μὲ τὴν συνδρομὴν τυχαίων γεγονότων, ἐδημιούργησαν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι αὕτη παρέβη τὴν συζυγικὴν πίστιν, μὲ τὸν νέον Σαφουὰν ἀλ-Σουλαμί. Τὴν κατηγορίαν ἐστήριξαν τρεῖς μάρτυρες, ἀλλ' ὁ Μωάμεθ διεκήρυξε τὴν ἀθωότητά της καὶ διὰ τῶν στίχων 11 ἕως 26 τοῦ κδ' κεφαλαίου τοῦ Κορανίου, ἐδέχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ συκοφαντίας καὶ ὅτι ἀπαιτοῦνται τέσσαρες μάρτυρες διὰ τὴν στήριξιν κατηγορίας ἐπὶ μοιχείᾳ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου τοῦ Μωάμεθ, ὑπῆρξε τὸ πλέον ἀγαπητόν του πρόσωπον. Ὅταν προησθάνθη τὸ ἐπικείμενον τέλος του, ἐζήτησε νὰ τὸν μεταφέρουν πλησίον της. Ἐκείνη τὸν περιέθαλψε μὲ πᾶσαν δυνατὴν στοργὴν κατὰ τὴν τελευταίαν ἀσθένειάν του καὶ ὅταν ἀπέθανεν ἔσκαψε τὸ μνημεῖον, ὅπου ἐτάφη οὗτος, εἰς τὸ ὑπνοδωμάτιόν της, ὡς ἐσυνήθιζον οἱ Ἄραβες.

Ἡ Ἀϊσσά ἔμεινε χήρα, ἄνευ τέκνων, εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν καὶ ὡς σύζυγος τοῦ προφήτου, ἔχουσα τὴν ἰδιότητα τῆς «μητρὸς τῶν πιστῶν» (Κοράν. λγ' 6), δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον. Ἀπήλαυσε μεγάλης τιμῆς μεταξὺ τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἐχρησιμοποίησε τὴν τιμὴν ταύτην, διὰ νὰ συντρίψῃ τὸν ἐξάδελφον τοῦ προφήτου Ἀλῆν, ὅστις εἶχεν ἀνακηρυχθῆ χαλίφης, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν της. Μετὰ τὴν μάχην «τῆς καμήλου» (656) ἀνεδείχθη νικητὴς ὁ Ἀλῆς καὶ ἀπεσύρθη αὕτη εἰς Μεδίναν, καλλιεργοῦσα τὴν εὐσέβειαν τῶν Μουσουλμάνων, μὲ προφορικὰς παραδόσεις (ἀδίτ) τοῦ προφήτου. Αἱ παραδόσεις λόγῳ τῶν σχέσεών της μὲ τὸν Μωάμεθ, ἐστάθησαν πολύτιμος πηγὴ διὰ τὸ Ἰσλάμ, παρὰ τὰς ἐξ ἀρχῆς διατυπωθείσας ἐπιφυλάξεις, λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἀϊσσά. Μερικοὶ ἀπαριθμοῦν 1210 παραδόσεις, ἀλλ' ὁ Μπουχάρι καὶ ὁ Μουσλὶμ θεωροῦν αὐθεντικὰς περὶ τὰς τριακοσίας. Νεώτεροι ἐρευνηταὶ δέχονται ὅτι μορφή τις ἀρχικὴ τοῦ Κορανίου φέρει τὴν ἐπίδρασίν της (A. Jeffery, Materials for the History of the Qur'ân, Leiden 1937, σ. 231-3). Ἐπὶ εἰκοσαετίαν παρέμεινεν εἰς Μεδίναν καὶ ἀπέθανε τὸ Ραμαζάνιον τοῦ 57 ἢ 58 ἀπὸ τῆς Ἐγείρας, ἤτοι τὸν Ἰούλιον τοῦ 677 ἢ 678 εἰς ἡλικίαν 64 περίπου ἐτῶν. Μετὰ πάροδον ἐτῶν, ἐθεωρήθη ὡς πρότυπον τῆς μουσουλμανικῆς εὐσεβείας, ἀλλ' εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσῃ τις τὴν προέλευσιν τῶν διηγήσεων αὐτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. W. Montgomery Watt, ἄρθρον εἰς Encycl. d. Islam. n. éd. I, σ. 317-319. M. Hamidullah, Le Prophète de l' Islam, II, σ. 452–453, Paris 1959.

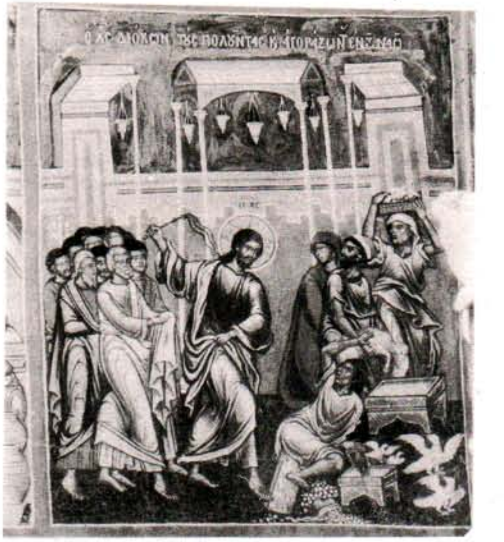
ΑΡ. ΠΑΝΩΤΗΣ

Αἰσχίνης. Μαθητὴς τοῦ Μοντανοῦ. Ἔζη κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος. Δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ πρόδρομος τοῦ Σαβελλίου, ὡς διδάξας τὸν πατροπασχιτισμόν. Κατὰ τὸν Τερτυλλιανὸν (De Praescriptionibus, 52-3, PL II, σ. 72), ἡ μοντανιστικὴ αἵρεσις εἶχε διχασθῆ, τῆς μιᾶς μερίδος ἐχούσης ἀρχηγὸν τὸν Πρόκλον, τῆς δ' ἑτέρας τὸν Αἰσχίνην.

Αἰσχροκέρδεια. Ὁ δουλεύων εἰς αὐτὴν φλέγεται ὑπὸ τῆς δίψης τοῦ ἀνόμου κέρδους καὶ τῆς φαύλης πλεονεξίας, ἔχων ὑπερβολικὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποκτήσῃ περιουσίαν καὶ αὐξήσῃ αὐτὴν ἀδιακρίτως τῶν μέσων. Ἡ αἰσχροκέρδεια πάντοτε ἐθεωρεῖτο, πλησίον τῆς φιλαργυρίας καὶ πλεονεξίας, τὸ χείριστον τῶν κακῶν, ἀπὸ τῶν Νεοπυθαγορείων (Ἀπολλώνιος ὁ Τυαννεύς), τῶν Κυνικῶν (Κράτης), τοῦ Πλάτωνος, μέχρι τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ κατεστηλίτευσεν αὐτήν.

Ἡ Π. Διαθήκη γέμει παραδειγμάτων γνώμης αἰσχροκερδοῦς, ἐνῷ δὲν παραλείπει, ἵνα προσφέρῃ καὶ τὴν λύσιν εἰς αὐτά, ἥτις πάντοτε εἶναι μία σκληρὰ τιμωρία (Α' Βασ. η' 3, δ' 17, Γ' Βασ. κα' 15, κβ' 34-38, Α' Μακ. δ' 50). Ἀλλὰ καὶ ἡ Κ. Διαθήκη δὲν ὑστερεῖ (Πράξ. ε' 1-11).

Ἡ αἰσχροκέρδεια δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν ξένην περιουσίαν· εἶναι τὸ μέγιστον κακὸν καὶ δι' ἐκεῖνον ὅστις κατέχεται ὑπ' αὐτῆς. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς τῶν κακιῶν καταλόγους ἡ πλεονεξία, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ αἰσχροκέρδεια κατέλαβον τὴν ἀνήκουσαν εἰς αὐτὰς θέσιν. Οἱ Κυνικοὶ κατεφρόνουν τελείως τὰ ὑλικὰ ἀγαθά. Οἱ συγγραφεῖς τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης (Παροιμιῶν, Σοφίας Σειρὰχ κ.λ.π.) ἐν συμφωνίᾳ θαυμαστῇ ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴν πρὸ τῆς πλεονεξίας, φιλαργυρίας καὶ αἰσχροκερδείας. Ὁ αἰσχροκερδὴς εἶναι δυστυχής. Ζῇ ἐν διηνεκεῖ ἀγωνίᾳ. Εἶναι πάντοτε ἀνήσυχος. Δὲν ἔχει ὕπνον (Σ. Σειρ. λα' 1). Ζητεῖ νὰ πλουτήσῃ (Παροιμ. κη' 22). Δὲν θέλει νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἶναι περισσότερον πλεονεκτικὴ ἡ θέσις τοῦ πτωχοῦ ταύτης τῆς τοῦ πλουσίου ψεύστου (Παροιμ. ιθ' 22). Ὁ αἰσχροκερδὴς εἶναι ἄδικος. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ καρδία του ἔχουν ἀπορροφηθῆ, ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν, ἕτοιμοι νὰ χύσουν αἷμα ἀθῷον, νὰ ἀδικήσουν, νὰ διαπράξουν καὶ φόνον ἀκόμη (Ἱερεμ. κβ' 17). Ταλανίζει τὸν αἰσχροκερδῆ ὁ Ἀββακοὺμ (β' 9), ὁμοίως ὁ Ἠσαΐας (ε' 8).

Ὁ Χριστὸς διώκων τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ναῷ. Χεὶρ Μάρκου Ἀργείου. Φανερωμένη Σαλαμῖνος.

Ὁ δὲ Παροιμιαστὴς καὶ ἡ Σοφ. Σειρὰχ συνάγουν τὴν ἀλήθειαν ὅτι οὐδένα ὠφελοῦν οἱ ἄνομοι θησαυροὶ (Παροιμ. α´ 2) καὶ ὅτι ὁ πλουτῶν δὲν θέλει νὰ γνωρίζῃ τὸν καιρόν, ὅτε ὅ,τι ἀπέκτησεν, ἀποθνήσκων θὰ τὸ ἀφήσῃ εἰς ἄλλους (Σ. Σειρ. ια´ 18 - 19). Ὁ Κύριος μετὰ δριμύτητος στηλιτεύει τὴν πλεονεξίαν καὶ αἰσχροκερδῆ γνώμην τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων (Μάρκ. ιβ´ 40). Ὁ δὲ Παῦλος συχνὰ ἐγείρει τὴν προσοχὴν πρὸ τῆς κακίας ταύτης τῆς αἰσχροκερδείας, πλεονεξίας καὶ φιλαργυρίας (Α´ Κορ. ε´ 10, Κολασ. γ´ 5, Ἐφεσ. ε´ 5, Β´ Κορ. θ´ 7, Α´ Τιμ. γ´ 3, Τίτ. α´ 7). Καί, ὡσὰν νὰ ἐρείδηται ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐν βαθύτητι πνεύματος δίδει μίαν σαφῆ εἰκόνα αὐτῶν καὶ δογματίζων λέγει, ὅτι ἡ φιλαργυρία εἶναι ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν (Α´ Τιμ. στ´ 6 - 10). Ὁμοίως ἐκφράζεται καὶ ὁ Πέτρος (Α´ Πέτρ. ε´ 2, Β´ Πέτρ. β´ 2).

Τῆς αἰσχροκερδοῦς γνώμης ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως ἵσταται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστός, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὡς πρῶτον ὅρον τῆς τελείας ἐπὶ τῆς γῆς ἀρετῆς ἀπέδειξε τὴν πτωχείαν, ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνει τὴν τροφήν της πᾶσα ἀρετὴ καὶ τὴν ἀνάπτυξίν της.

Ἡ αἰσχροκέρδεια, ἀναγνωρίζουσα ὡς τελικὸν ἀγαθὸν τὸ χρῆμα καὶ τὰ ὑλικὰ ἀγαθά, εἶναι πρόθυμος χάριν τοῦ ὑλικοῦ κέρδους νὰ θυσιάσῃ, ὑβρίσῃ καὶ τὸν Θεόν, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ νὰ διακινδυνεύσῃ (Ματθ. στ´ 24, Ἐφεσ. ε´ 5). Ὁ αἰσχροκερδὴς καὶ πλεονέκτης εἶναι εἰδωλολάτρης, ἔχει ἄθεον τὴν γνώμην, ἁμαρτάνει ἁμαρτίαν πρὸς θάνατον. Ἡ καρδία του εἶναι νεκρὰ πρὸ τῆς ἀγάπης, πρὸς τὸν πλησίον, πλουτοῦσα καὶ ἀφθονοῦσα εἰς πράξεις ἀδικίας.

Αἱ ἀκολουθίαι ἐκ τῆς αἰσχροκερδείας εἶναι αἱ ἑξῆς: α) Ὁ αἰσχροκερδὴς εἶναι θρησκευτικῶς ἀδιάφορος, ἀναίσθητος μέχρι πωρώσεως ἔναντι τοῦ Θεοῦ (Ματθ. ιγ´ 22). β) Ζῇ ἐν διαρκεῖ ἀγωνίᾳ, ἀδιαλείπτῳ ταραχῇ καὶ ἀγωνιώδει ἀνησυχίᾳ, λόγῳ ζητήσεως κέρδους καὶ τοῦ φόβου ἀπωλείας τῶν κεκτημένων, στερήσεως δὲ τῶν ἐκ τούτων ἀγαθῶν. γ) Εἶναι σκληρὸς καὶ ἄσπλαχνος ἔναντι τοῦ πλησίον, τραχὺς καὶ βίαιος, πανοῦργος καὶ ἀπατεών, ἐπίορκος καὶ μέχρι προδοσίας τῶν ἱερωτέρων καὶ ἁγιωτέρων, ὡς συνέβη μὲ τὸν Ἰούδαν.

Ἡ Ἐκκλησία ἐπιλαβομένη τοῦ θέματος περὶ αἰσχροκερδείας ἔκρινεν αὐτὴν μετὰ μεγίστης καὶ περισσῆς αὐστηρότητος καὶ ὥρισεν αὐστηροτάτας ποινὰς (Καν. 3ος τῆς Δ´ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Καν. 4ος, 15ος, 19ος τῆς Ζ´ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Καν. 90ὸς τοῦ Μ. Βασιλείου).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα Ἰ. Κανόνων. Μελετίου Γαλανοπούλου, μητροπολίτου Κυθήρων, Σύστημα Ἱερᾶς Ἐξομολογητικῆς.

ΚΥΘΗΡΩΝ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

Αἰσχρολογία. Τὸ αἰσχρὰ λέγειν, οἱ αἰσχροί, ὑβριστικοὶ λόγοι. Turpiloquium, turpiloquentia ad verbum, sermo turpis, sermo obscœnus. Ἡ αἰσχρολογία δυνατὸν νὰ στρέφεται ἐναντίον προσώπων προκειμένου νὰ προσβάλῃ αὐτὰ ἠθικῶς, δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται καὶ ἐπὶ πραγμάτων καὶ πράξεων ἢ γεγονότων ἀνηθίκου ἢ βλασφήμου σημασίας ἢ περιεχομένου.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ αὐτῶν τῶν Ὁμηρικῶν ἀκόμη, μέχρι σήμερον, ἡ αἰσχρολογία, τὰ «αἰσχρὰ ἔπεα», (Ὁμήρου Ἰλ. Γ´ 38, Β´ 119) ἐθεωροῦντο ὡς ὕβρεις, ὥς τι τὸ ἀνάρμοστον καὶ ἀπᾶδον, τὸ γελοῖον καὶ κατώτερον, τὸ ποταπόν, ὅπερ ὑποβιβάζει ἠθικῶς καὶ ἐκθέτει σοβαρῶς τὸν προφέροντα.

Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, πρῶτος ὁ Ξενοφῶν ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὅρου αἰσχρολογία ἀναφερόμενος εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ Λυκοῦργος, νομοθετῶν, δὲν παρέλειψε νὰ συμπεριλάβῃ μεταξὺ τῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων καὶ σχετικὴν τοιαύτην ἀναφερομένην εἰς τὴν αἰσχρολογίαν. Συνιστᾷ ὅπως οἱ πολῖται εἰς τὰς δημοσίας συγκεντρώσεις, καὶ δὴ τοὺς χώρους τῶν συσσιτίων, συζητοῦν τὰς καλὰς πράξεις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες εὐεργετοῦν τὴν πόλιν, διότι κατ᾿ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποφεύγεται ἡ αἰσχρολογία καὶ αἱ ὕβρεις εἰς βάρος τρίτων. «Καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον — λέγει, — ἐν ταῖς φιλιτίαις λέγεσθαι ὅ,τι ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει ποιήσῃ· ὥστ᾿ ἐκεῖ ἥκιστα μὲν ὕβριν, ἥκιστα δὲ παράνοιαν, ἥκιστα δὲ αἰσχρουργίαν καὶ αἰσχρολογίαν ἐγγίγνεσθαι» (Ξενοφῶντος, Λακεδαιμονίων Πολιτεία 5, 6).

Ὁ Ἀριστοτέλης χαρακτηρίζει τὴν αἰσχρολογίαν ὥς τι τὸ «γελοῖον». Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀκρόασις αἰσχρῶν λόγων ἐγκλείει μυρίους κινδύνους, δι᾿ ὅλους μέν, ἀλλ᾿ ἰδιαιτέρως διὰ τὰ παιδιά, ἀπαγορεύει τὴν αἰσχρολογίαν, διότι «ἃ ὑπομένει ἀκούων (ὁ παῖς), ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ». Μὴ ἀποκλείων τὰς παιδιάς, ἐν τούτοις ἀξιοῖ ἀπὸ τὸν νομοθέτην νὰ ἀπαγορεύσῃ τὰ «σκώμματα» καὶ τὰς «αἰσχρολογίας» (Ἠθικὰ Νικομάχεια 4, 8). Ὁ δὲ Πλάτων δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς νέους νὰ μιμῶνται τὸ παράδειγμα τῶν αἰσχρολόγων. Ἐπίσης δὲν τοὺς θέλει «κατηγοροῦντας τε καὶ κωμῳδοῦντας ἀλλήλους καὶ αἰσχρολογοῦντας» (Πολιτεία 395). Περιπτώσεις αἰσχρολογίας «κατὰ φίλων» καὶ «κατὰ τοῦ βασιλέως» ἀναφέρει καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος. Ἀποδοκιμάζων τὴν αἰσχρολογίαν, θεωρεῖ ταύτην μὲν ὡς ἠθικὸν ἔκπεσμόν, ὡς παραβάτην δὲ τοῦ καθήκοντος τὸν αἰσχρολόγον (Πολυβίου 8, 13, 28 καὶ 31, 10, 4).

Ὁ χριστιανισμὸς καταδικάζει ἀπολύτως τὴν αἰσχρολογίαν καὶ θεωρεῖ ταύτην ἁμάρτημα μέγα. Καὶ ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ οἱ Πατέρες καὶ οἱ κατὰ καιροὺς διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἄλλοτε μὲν ἀμέσως, ἄλλοτε δὲ ἐμμέσως, καταδικάζουν τὴν αἰσχρολογίαν ὡς ἁμάρτημα καὶ ἀποκλείουν αὐτὴν τελείως ἐκ τοῦ στόματος τῶν χριστιανῶν. «Αἰσχρολογία μὴ ἐξερχέσθω ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν» παραγγέλλει ὁ θεῖος Παῦλος (Κολασ. γ´ 8). Καὶ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους γράφων ὁ ἴδιος ἀπόστολος, λέγει: «Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ᾿ εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσιν» (Ἐφεσ. δ´ 29). Καὶ ἀλλαχοῦ προσθέτει: «...Μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις, καὶ αἰσχρότης καὶ μωρολογία ἢ εὐτραπελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία» (Ἐφεσ. ε´ 3 - 4).

Οἱ χριστιανοὶ ὄχι μόνον πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν «τὴν αἰσχρολογίαν», ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰσχρολογοῦντας ἐπιβάλλεται νὰ ἀποδοκιμάζωμεν «καὶ ὄψει δριμυτέρα, καὶ προσώπου ἀποστροφῇ, καὶ τῷ ἀπομυκτηρισμῷ καλουμένῳ, πολλάκις δὲ καὶ λόγῳ τραχυτέρῳ» (Κλήμ. Ἀλεξ.. Παιδαγωγός, PG 8, 453). Εἰς ἕτερον δὲ σημεῖον προσθέτει ὁ ἴδιος Πατήρ: «Αἰσχρολογία εἰκότως ἂν καλοῖτο ἡ περὶ τῶν τῆς κακίας ἔργων λογοποιΐα· οἷον τὸ περὶ μοιχείας διαλέγεσθαι ἢ παιδεραστίας καὶ τὰ παραπλήσια» (PG 8, 456). Πάντα δὲ ταῦτα καὶ τόσα ἄλλα ἀπρεπῆ ἐπιτρέπων ὁ αἰσχρολόγος νὰ ἐξέλθουν ἐκ τοῦ στόματός του, «κακὸν καὶ ἐθνικὸν καὶ ἀπαίδευτον καὶ ἀσελγῆ δείκνυσιν αὐτὸν οὐχὶ δὲ ἴδιον καὶ κόσμιον καὶ σώφρονα» (ἔνθ᾿ ἀν.).

«Ὁ αἰσχρὰ φθεγγόμενος καταγέλαστός ἐστιν· ἑαυτὸν καθυβρίζει πρῶτον· καθάπερ τις βόρβορόν τινα ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφιείς, οὕτως ἑαυτὸν μολύνει. Εἰ γὰρ τὸ ρεῖθρον οὕτως ἀκάθαρτον, ἐνόησον οἵα ἡ πηγὴ τοῦ βορβόρου τούτου» (Ἰ. Χρυσ., PG 61, 440). «Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ», εἶπεν ὁ Κύριος (Ματθ. ιβ´ 34). Ὁ ἴδιος Πατήρ, εἰς ἄλλην περίπτωσιν, συνιστᾷ τὴν χρῆσιν ὑπὸ τῶν πιστῶν τοῦ πρὸς οἰκοδομὴν λόγου καὶ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ «σαπροῦ καὶ φαύλου», διότι ὁ τοιοῦτος λόγος ὄχι μόνον δὲν οἰκοδομεῖ «τὸν

ἀκούοντα, ἀλλὰ καὶ καταστρέφων» εἶναι (PG 51, 209). «Κίνδυνον μέγα φέρει πολλάκις τὸ δυσφήμους λόγους ἀκούειν» (Δίδυμος, παρ' Ἰ. Δαμασκηνῷ, PG 95, 1254). Διότι «φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί» ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ θεῖος Παῦλος (Α' Κορ. ιε' 33). «Πάντως οὖν φευκτέον τῶν αἰσχρῶν ἀκουσμάτων καὶ ρημάτων καὶ θεαμάτων». «Τὸ δὲ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν, μελέτην ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν» (Κλήμ. Ἀλεξ., ἔνθ' ἀν., PG 8, 453, 455). «Ἡ τῶν λόγων συνήθεια ὁδός ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ πάσῃ φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι, λάθωμεν τῶν χειρόνων» (Μ. Βασίλειος, παρ' Ἰ. Δαμασκηνῷ, PG 95, 1254).

Καὶ ἐάν τις «ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίας» (Παροιμ. ι' 19) καὶ καθίσταται «μισητὸς ἀπὸ πολλῆς λαλιᾶς» (Ἐκκλησ. κ' 5), πόσον μᾶλλον ὁ τὰ αἰσχρὰ λέγων; Καὶ ἐὰν ἡ ἠθικὴ ζημία εἶναι μεγίστη διὰ τὸν περιττολόγον καὶ φλύαρον, πόσον μᾶλλον διὰ τὸν αἰσχρολόγον; «Ὁ πλεονάζων γὰρ λόγον βδελύττεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ» (Ἐκκλησ. κ' 8).

Καὶ ἐάν, ἐρωτᾷ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, «ὁ μωρὸν εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν ἔνοχος εἰς κρίσιν, τί περὶ τοῦ μωρολογοῦντος ἀποφαινούμεθα;» (PG 8, 453). Ὁ Θεῖος Διδάσκαλος ἐτόνισεν, «ὅτι πᾶν ρῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως» (Ματθ. ιβ' 36). Ἐν συνεχείᾳ δὲ προσέθεσεν: «Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ» (Ματθ. ιβ' 37).

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ χριστιανὸς ἔχει θέσει ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν συνεχῆ πρόοδον ἐν τῇ ἀρετῇ, ὀφείλει νὰ εἶναι προσεκτικὸς καὶ εἰς τὰς σκέψεις του καὶ εἰς τοὺς λόγους του καὶ εἰς τὰς πράξεις του. Ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ φράσσῃ ἑρμητικῶς τὰς θύρας, διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχεται τὸ κακὸν καὶ μολύνει τὴν ψυχήν. Μία ἐκ τῶν πλέον σοβαρῶν θυρῶν εἶναι καὶ τὸ στόμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἑτέρα ἐξ ἴσου σημαντική, ὡς ἡ πρώτη, εἶναι τὰ ὦτα ἡμῶν. Πρὸς τοῦτο καθίσταται ἀπαραίτητον, ὅπως μετ' ἐπιμελείας περισσῆς φράσσωμεν ἢ ἀνοίγωμεν τὸ στόμα καὶ τὰ ὦτα ἡμῶν. Καὶ ὀφείλομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀποφεύγωμεν πάντα αἰσχρὸν ἢ περιττὸν λόγον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ δανείζωμεν τὰ ὦτα ἡμῶν εἰς τοὺς ἀπρεπεῖς καὶ ἀργοὺς λόγους τῶν ἄλλων. «Ἂν αἰσχρὸν μέλλῃς φθέγγεσθαι ρῆμα καὶ γέλωτος γέμον, σίγησον» (Ἰ. Χρυσ. PG 51, 209). Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος συνιστᾷ: «Κηρῷ τὰ ὦτα φράσσε πρὸς φαύλους λόγους» (παρ' Ἰ. Δαμασκηνῷ, PG 95, 1254).

ΠΑΥΛΟΣ ΠΟΛΥΜΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

(Κανονικὸν Δίκαιον). Αὕτη ὑπάγεται εἰς τὰ λόγῳ τελούμενα ἁμαρτήματα, τὰ «ἐκ τοῦ στόματος ἐκπορευόμενα». Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς ἐπιστολάς του (Κολασ. γ' 8, Ἐφεσ. δ' 29, ε' 4), ρητῶς ἀπαγορεύει εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας τὴν αἰσχρολογίαν. Αὕτη, λέγει, εἶναι τὸ ἀκάθαρτον περίβλημα τῆς ἁμαρτωλῆς ψυχῆς, τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνακαινισθεὶς χριστιανὸς πρέπει ν' ἀποβάλῃ ὁριστικῶς, διότι ἀπὸ τὸ στόμα του μόνον λόγοι ἐποικοδομητικοί, δίδοντες ὠφέλειαν, πρέπει νὰ ἐξέρχωνται. Ἡ παράβασις τῆς ἐντολῆς ταύτης ὑπόκειται εἰς σωστικὰ ἐπιτίμια, ἐπιβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν. Διὰ τοὺς κληρικοὺς ὅμως ἡ παράβασις αὕτη συνιστᾷ σοβαρὸν κανονικὸν ἀδίκημα. Οὕτω ὁ παραβάτης τιμωρεῖται διὰ τῆς ποινῆς τῆς ἀργίας. Ὁ παρὰ ταύτην δὲ μὴ διορθούμενος καὶ γινόμενος αἰτία κοινοῦ σκανδάλου, τιμωρεῖται διὰ τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως (καν. ο' Συνόδου Ἀγάθης, Θεσσαλονίκης Νικήτα, Ἀπόκρισις, ἐν Συντ. Ε' σ. 385). Τὴν αἰσχρολογίαν ρητῶς ἀπαγορεύουν εἰς τοὺς μοναχοὺς τὰ μοναστηριακὰ Τυπικὰ (πρβλ. Τυπικὸν Νείλου ἐν Acta, Ε' σ. 420-421, κεφ. κα' καὶ λα' τοῦ Τυπικοῦ μονῆς Θεοτόκου τῆς Εὐεργέτιδος ἐν Δημητριέφσκυ Τυπικόν, σ. 640 καὶ 644, κεφ. ιζ' καὶ λδ' τοῦ Τυπικοῦ τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῶν Ἡλιοὺ βωμῶν ἤτοι τῶν Ἐλεγμῶν, αὐτόθι, σ. 733 καὶ 749).

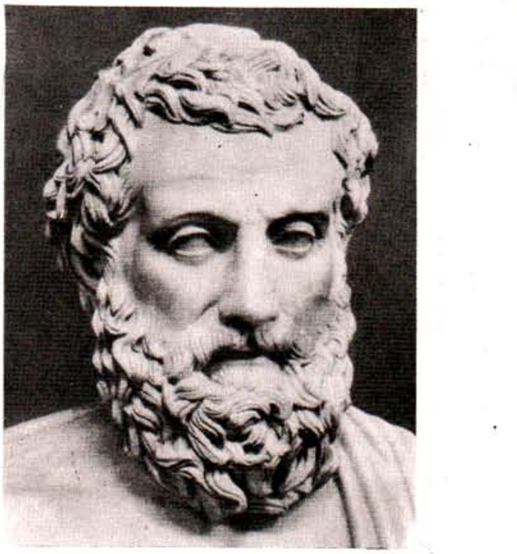
Γ. Δ. Κ.

Αἰσχρότης. (Κ. Διαθήκη). Αἰσχρολογία, Ἐφεσ. ε' 4.

Γ.Α.Γ.

Αἰσχύλος. Ὁ Εὐφορίωνος (525-456/5 π. Χ.). Μέγας τραγικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν Κοδριδῶν. Ἀνετράφη ἐκεῖ, ἂν δὲ εἶναι ἀνεπιβεβαίωτος ἡ φήμη ὅτι εἶχε μυηθῆ εἰς τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, πάντως τὸ διασωθὲν τμῆμα τοῦ ἔργου του (μία πλειὰς τραγῳδιῶν καὶ ἀποσπάσματα ἄλλων) μαρτυρεῖ τὴν βαθεῖαν του θρησκευτικότητα. Μετέσχε τῶν ἐν Μαραθῶνι, Πλαταιαῖς καὶ Ἀρτεμισίῳ μαχῶν, ὧν φιλόπατρις εἰς τὸ ἔπακρον. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου εἶχε μεταβῆ δὶς (τὸ πρῶτον 480, τὸ δεύτερον ὀλίγον μετὰ τὸ 458).

Ἐποίησε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπὲρ τὰς 70 τραγῳδίας, τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων γνωρίζομεν τοὺς τίτλους. Αἱ διασωθεῖσαι ἀκέραιαι εἶναι κατὰ σειρὰν διδασκαλίας αἱ ἑξῆς: «Ἱκέτιδες», ἡ παλαιοτέρα, ἀλλ' ἀγνώστου ἔτους, «Πέρσαι», 472, «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», 467, «Ἀ-

ΑΙΣΧΥΛΟΣ. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Νεαπόλεως.

γαμέμνων», «Χοηφόροι», «Εὐμενίδες», ὁλόκληρος τριλογία, 458, «Προμηθεὺς Δεσμώτης», ἀδήλου χρονολογίας. Τεχνικῶς, εἶναι ὁ θεμελιώσας τὰ κλασσικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τραγῳδίας. Προσέθεσε τὸν δεύτερον ὑποκριτήν, συνέστειλε τὸν χορὸν καὶ ἔδωκε πρωτεύουσαν σημασίαν εἰς τὸν διάλογον. Ἐκαινοτόμησεν ὡσαύτως εἰς τὴν σκηνογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ἐντυπωσιακὰ ἐπινοήματά του ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ λόγου του, ὅστις εἶναι καὶ ἡ πρώτη καταβολὴ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀττικοῦ ἰδιώματος. Μετεῖχεν ὁ ἴδιος ὡς ὑποκριτὴς εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἔργων του, συνέθετε τὰ μέλη των καὶ ἐφεύρισκεν εἴδη ὀρχήσεων.

Ἐξ ἐπόψεως μορφῆς, ὁ Αἰσχύλος εἶναι ἀνώτερος τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου εἰς τόνον καὶ πλαστουργίαν λόγου, ὑπολείπεται ὅμως εἰς σκηνικὴν οἰκονομίαν. Κατὰ τὸ περιεχόμενον, κύριον γνώρισμά του εἶναι τὸ ὅτι μένει πιστὸς εἰς τὰ ἀρχαϊκὰ σχήματα τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, ἐκδέχεται τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου ὡς ἐκδηλουμένας ὄχι μόνον διὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιταγῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, συνδυάζει δὲ τὸ λειτουργικὸν δέος μὲ τὴν ἔξαρσιν τῶν εὐγενεστέρων πολιτικῶν ἰδεωδῶν, ὡς ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ θεολογία του ἔχει ἐγκόσμιον πεδίον, διότι εἶναι συνυφασμένη μὲ μίαν συντηρητικὴν μέν, ἀλλὰ φωτεινὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς δημοκρατίας, ὑψοῦται ὅμως πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ καὶ τὰς καθαρωτέρας σφαίρας τοῦ μυστικοῦ καὶ ἠθικοῦ βιώματος. Εἰς ὅλα αὐτά, κατὰ βάσιν, ὁμοιάζει μὲ τὸν Σοφοκλῆ, ἐκτὸς δύο στοιχείων. Ἐνῷ ἐκεῖνος διέπεται ὑπὸ ἑνὸς γαληνίου θρησκευτικοῦ ὀρθολογισμοῦ, ὁ Αἰσχύλος μετατοπίζει τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν σπαρακτικὴν προσέγγισιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν χῶρον τοῦ Θείου. Διὰ τὸν πρῶτον, οἱ ἄνθρωποι ἁπλῶς συντρίβονται ἂν ἀντιταχθοῦν, καὶ ἐκπληροῦν τὸν προορισμόν των ἂν ἐναρμονισθοῦν πρὸς τοὺς θεοτεύκτους κοινωνικοηθικοὺς νόμους. Διὰ τὸν δεύτερον, οἱ νόμοι οὗτοι δὲν εἶναι μόνον μία οὐρανία προϋπόθεσις, ἀλλὰ μία ὑπὸ ἐξακρίβωσιν εἰσέτι κοινὴ ὑπόθεσις

μεταξὺ τῶν ἐγγὺς εὑρισκομένων θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ὁ αἰσχύλειος ἄνθρωπος, εἴτε ὑπόκειται εἰς τὴν θείαν ἀρὰν εἴτε μεγαλουργεῖ ἠθικῶς, δηλαδὴ εἴτε εἶναι πηγὴ ὕβρεως εἴτε πηγὴ εὐλογίας, δὲν ἵσταται ὑπό, ἀλλὰ ὑπὸ καὶ παρὰ τοὺς θεούς, διότι εἶναι ὁ ἄνθρωπος μιᾶς ἐποχῆς, καθ' ἣν αἱ ὀντολογικαὶ ἀποστάσεις μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἦσαν ἔτι βραχεῖαι. Ἐξ ἑτέρου, ἐνῶ ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἀντιμετωπίζει προβλήματα ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον ἡ ἰδεολογικὴ δομὴ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας εἶναι ἀπόρροια μιᾶς εἰδικωτέρας θεολογίας, ὁ Αἰσχύλος προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀπόρροιαν ταύτην καὶ νὰ σώσῃ τὸ θεόθεν ναυπηγηθὲν σκάφος τῆς εἰς ἣν ἀνήκει καὶ δι' ἣν ἠγωνίσθη πολιτείας ἀπὸ μετασκευὰς προιωνιζομένας τὸ ναυάγιον. Ἀντιθέτως, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται τοῦτο παράδοξον, ὁ Αἰσχύλος ὁμοιάζει περισσότερον, ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως, μὲ τὸν τρίτον τῶν μεγάλων τραγικῶν, τὸν ὡς ἀδιάφορον ἢ καὶ ἄπιστον θεωρούμενον Εὐριπίδην, ἂν συγκρίνωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν «Βακχῶν», ἔργου διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Εὐριπίδης ἐμφανίζει ζωηροτάτην διονυσιακὴν λειτουργικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. J. Girard, Le sentiment réligieux en Grèce d' Homère à Eschyle, Paris 1869. Wilamowitz, Aeschylos - Interpretationen, Berlin 1914. Dieterich, ἐν Pauly - Wissowa, I, σ. 1065-84. Περ. Ἑλληνικὴ Δημιουργία, 1949 (ἀφιέρωμα εἰς τὸν Αἰσχύλον).

Αἴσων. Υἱὸς τοῦ Κρηθέως καὶ τῆς Τυροῦς, πατὴρ τοῦ Ἰάσονος, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Πελίου. Οὗτος ἐξεθρόνισε δολίως τὸν Αἴσωνα καὶ ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰωλκὸν τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Αἴσων ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο διὰ τοῦτο τὸν Πελίαν, ἔστειλε τὸν υἱόν του Ἰάσονα εἰς τὸν Κένταυρον Χείρωνα πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ διάσωσιν. Ἀργότερον ὁ Πελίας διέταξε τὸν Ἰάσονα νὰ τοῦ φέρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Ὅταν δέ, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰάσονος, ἀνηγγέλθη ὅτι ἀπωλέσθησαν οἱ Ἀργοναῦται, ὁ Αἴσων κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἀπέθανε πιὼν αἷμα ταύρου. Ὁ Πελίας ἐφόνευσεν ἐπίσης καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰάσονος Πρόμαχον, τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ηὐτοκτόνησεν ἐξ ἀπελπισίας. Ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Ἰάσων, παρέδωσε τὸ χρυσόμαλλον δέρας εἰς τὸν Πελίαν, ἀλλ' ἐξεδικήθη ἀργότερον. Ἡ σύζυγός του Μήδεια ἔπεισε τὰς θυγατέρας του νὰ τὸν σφάξουν μὲ τὴν δολίαν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τὸν ἔκαμνε πάλιν νέον μὲ ἓν μαγικὸν φάρμακον, ὅπως ἀκριβῶς εἶχε δώσει νέαν ζωὴν εἰς ἕνα κριόν, τὸν ὁποῖον εἶχε σφάξει ἐνώπιόν των (Πινδ. Πυθ. IV 109 - 120, [193 - 212], 217 [386], Ὁμ. Ὀδ. Λ' 258 - 259, Διοδ. Σικελ. Βιβλ. IV 50 - 52, Ὀβιδ. Μεταμ. VII 159 - 349).

Β. Ι. Κ.

Αἴσωπος. Ὁ σημαντικώτερος λογοποιός, ἤτοι μυθοποιὸς τῆς ἀρχαιότητος, πιθανώτατα ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος. Ποία ἦτο ἡ πατρὶς αὐτοῦ δὲν γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος. Αἱ πλεῖσται τῶν πληροφοριῶν ἀναφέρουν, ὅτι κατήγετο ἐκ Φρυγίας καὶ ὅτι μάλιστα ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Κοτύαιον (Δίωνος Χρυσοστόμου, Λόγος XXII, πρὸς Ἀλεξανδρεῖς, σ. 684R ἢ 381M, Μαξίμου Τυρίου III 1, Αἰλιανοῦ Ποικ. Ἱστορ. X 5, Ἱμερίου XIII 5, Gellii, Noctium Atticarum Comment., II 29). Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς (Σαμίων Πολιτεία X) καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (Σχόλια εἰς Ὄρνιθας, εἰς στίχ. 471) ἐθεώρουν ὡς πατρίδα του τὴν Θράκην. Ἡ πληροφορία ὅμως αὕτη ἔχει, ὡς φαίνεται, πηγὴν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (Ἱστορ. II 134), καθ' ἣν ἡ ἑταίρα Ροδῶπις, ἡ συνυπηρετοῦσα ὡς δούλη μετὰ τοῦ Αἰσώπου εἰς τὸν Ἰάδμονα, κατήγετο ἐκ Θράκης. Ἄλλοι πάλιν ἔλεγον, ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Σάμον ἢ τὰς Σάρδεις ἢ τὴν Αἴγυπτον. Ἄλλοι, ἐξ ἑτέρου, ἔχουν τὴν γνώμην, ὅτι δὲν εἶναι ἱστορικὸν πρόσωπον, ὅτι δὲν ἔζησε ποτέ, ἀλλ' ὅτι εἶναι πρόσωπον πλαστόν, φορεὺς τῆς λαϊκῆς σοφίας τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν μύθων. Τοῦτο ὅμως εἶναι ὑπερβολή. Μὲ τὸν Αἴσωπον συμβαίνει πιθανῶς ὅ,τι καὶ μὲ ὡρισμένα ἱστορικὰ πρόσωπα, τῶν ὁποίων ὁ βίος ἔχει περιβληθῆ μὲ θρύλους καὶ μύθους. Ἐὰν π. χ. ἐγνωρίζομεν τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μόνον ἐκ τοῦ βίου τοῦ ψευδο-Καλλισθένους, θὰ ἐπιστεύομεν σήμερον ὅτι οὗτος δὲν ἦτο πρόσωπον ἱστορικόν, ἀλλὰ μυθικόν. Τὸ αὐτὸ θὰ συνέβαινε καὶ μὲ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, ἐὰν ἐγνωρίζομεν τὰ κατ' αὐτὸν μόνον ἐκ τῆς καλουμένης Διαθήκης του. Τὸ ὅτι ἑπομένως δὲν ἔχομεν ἀποδείξεις ἱστορικὰς καὶ ἀναμφισβητήτους, διὰ τῶν ὁποίων νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ, δὲν ἀποδεικνύει πειστικῶς ὅτι ὁ Αἴσωπος δὲν εἶναι πρόσωπον ἱστορικόν. Πρέπει συνεπῶς νὰ δεχθῶμεν ὡς πιθανόν, ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν, ὅτι συνέθετε ἢ ἀφηγεῖτο μύθους ἐπαγωγοὺς καὶ ἠθοπλαστικούς, ἀλλ' ὅτι τὸ πρόσωπόν του περιεβλήθη ἐνωρὶς ὑπὸ παντοίων μύθων καὶ θρύλων, οἵτινες συσκοτίζουν τὰ κατ' αὐτόν. Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς (Σαμίων Πολιτεία V) λέγει, ὅτι ὁ Αἴσωπος ἦτο κατὰ πρῶτον δοῦλος τοῦ Ξάνθου, ὅπερ ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν. Ὁ Ἡρόδοτος (Ἱστορ. II 134), ὁ μᾶλλον ἀξιόπιστος ἐξ ὅσων ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ, ἀναφέρει ὅτι ἔζησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμάσιδος, ἤτοι περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, καὶ ὅτι ἦτο δοῦλος τοῦ Σαμίου Ἰάδμονος, διότι, κατὰ τὴν γνώμην του, ὅταν οἱ Δελφοί, ὑπακούοντες εἴς τινα χρησμόν, ἐκάλουν κατ' ἐπανάληψιν τὸν βουλόμενον νὰ λάβῃ τὴν «ποινὴν τῆς Αἰσώπου ψυχῆς», τὴν ὁποίαν ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσουν, διότι ὁ θεὸς Ἀπόλλων εἶχε πλήξει τὴν χώραν των διὰ φοβερᾶς ξηρασίας καὶ ἀφορίας ἐξ αἰτίας τοῦ ἀδίκου φόνου του, παρουσιάσθη μόνον ὁ ἔγγονος τοῦ Ἰάδμονος τούτου, Ἰάδμων καὶ αὐτὸς καλούμενος, καὶ ἔλαβε χρηματικόν τι ποσὸν ὡς ἀποζημίωσιν πρὸς ἐξιλέωσιν διὰ τὸν φόνον του. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ φήμη περὶ τοῦ φόνου τοῦ Αἰσώπου ὑπὸ τῶν Δελφῶν ἦτο πολὺ διαδεδομένη. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων, ἄλλοι ἀπέδιδον τὸν φόνον του εἰς τὰ δηκτικὰ κατὰ τῶν Δελφῶν σκώμματά του, ἄλλοι εἰς τὴν οἰκειοποίησιν τῶν πρὸς τοὺς Δελφοὺς δώρων τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας Κροίσου, καὶ ἄλλοι εἰς ἱεροσυλίαν, ἤτοι εἰς τὴν κλοπὴν τῆς ἀργυρᾶς φιάλης τοῦ θεοῦ. Μὲ τὴν τελευταίαν κατηγορίαν συνδέεται καὶ ὁ περὶ τοῦ ἀετοῦ καὶ τοῦ κανθάρου μῦθος, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ἀριστοφάνης (Σφῆκες 1446 - 1449). Ἐκ τοῦ ἀδίκου τούτου φόνου προῆλθε καὶ ἡ παροιμία «Αἰσώπειον αἷμα», ἥτις λέγεται ἐπὶ τῶν δυσαπονίπτων, ἤτοι ἐπὶ ἐκείνων οἵτινες δυσκόλως ἐξιλεώνονται (Ἀριστ. Ἀποσπ. 487, Ζηνοβ. Παροιμ. Α' 47, Διογενιαν. Α' 46). Κατά τινα παράδοσιν, ὁ Αἴσωπος ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Ἰάδμονος διὰ τὴν εὐφυΐαν του. Μετὰ ταῦτα προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κροίσου εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου παρέμεινεν ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον (Πλουτ. Σόλων XXVIII, σ. 94). Οὗτος τὸν ἔστειλεν εἰς τοὺς Δελφούς, ἵνα συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον καὶ προσφέρῃ ὡς δῶρον τέσσαρας μνᾶς εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν Δελφῶν, τὰς ὁποίας ὅμως οὗτος ἔστειλεν ὀπίσω εἰς τὸν Κροῖσον, διότι τοὺς ἐθεώρησεν ἀναξίους νὰ τύχουν τοιούτου δώρου. Οἱ Δελφοὶ ὠργίσθησεν δι' αὐτὸ καὶ τὸν κατηγόρησαν ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ διὰ τὴν κλοπὴν δῆθεν τῆς ἀργυρᾶς φιάλης τοῦ θεοῦ. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ πιστευτὴ ἡ κατηγορία, ἔκρυψαν σκοπίμως αὐτὴν εἰς τὰς ἀποσκευάς του. Ὅταν δὲ κατόπιν ἠρευνήθησαν ὑπ' αὐτῶν αἱ ἀποσκευαί του, εὑρέθη αὕτη μεταξὺ τῶν πραγμάτων του, εἰσήχθη εἰς δίκην ὡς ἱερόσυλος, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθη κατακρημνισθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν Ὑαμπίων πετρῶν. Ὁ θεὸς ὅμως Ἀπόλλων δὲν ἀπεδέχθη τὸν ἄδικον θάνατόν του, ἔπληξε τὴν χώραν διὰ φοβερᾶς ξηρασίας καὶ ἀφορίας καὶ διὰ χρησμοῦ του ὑπέδειξεν εἰς αὐτοὺς νὰ πληρώσουν ἀμοιβήν τινα χρηματικὴν ὡς ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς κληρονόμους του πρὸς ἐξιλέωσίν των διὰ τὸν ἄδικον φόνον του. Τὴν ἀποζημίωσιν ταύτην παρουσιάσθη καὶ ἔλαβεν, ὡς εἴδομεν, ὁ Ἰάδμων, ὁ ἔγγονος τοῦ Ἰάδμονος ἐκείνου (Πλουτ., Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων, XII, σ. 256 F - 257B). Λέγεται ὅτι ὁ Αἴσωπος, μετὰ τὸν φόνον ὑπὸ τῶν Δελφῶν, ἀνεβίωσε καὶ συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Θερμοπύλαις, ὡς καὶ ὅτι ἔγραψε τὰ ἐν Δελφοῖς συμβάντα εἰς αὐτὸν εἰς δύο βιβλία. Ἀναφέρεται ὡσαύτως ὅτι μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ἔλαβε μέρος εἰς τὸ συμπόσιον τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ὅπου ἡ φυσικὴ λαϊκὴ σοφία ἐνίκησε τὴν διὰ τῆς παιδείας ἐπίκτητον σοφίαν τῶν σοφῶν (Πλουτ. Συμπόσ. τῶν ἑπτὰ σοφῶν IV - XXI, σ. 150A - 164D). Παραδίδεται πρὸς τούτοις ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Βαβυλῶνα καὶ μέρος τῆς Ἀνατολῆς.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Αἴσωπος, ἦτο πολὺ ἄσχημος, βραδύγλωσσος καὶ κυφὸς (καμπούρης), ἀλλὰ εἶχε πνεῦμα λεπτόν, ὀξύ, διεισδυτικὸν καὶ σκωπτικόν. Κατὰ τὸν Ἀγαθίαν, ἀνδριάντας αὐτοῦ μὲ μορφὴν κυρτὴν καὶ διάστροφον εἶχον κατασκευάσει οἱ διάσημοι γλύπται Λύσιππος καὶ Ἀριστόδημος. Ὡς τοιοῦτον ἐπίσης παριστοῦν αὐτὸν καὶ οἱ ἀγγειογράφοι.

Ὁ Αἴσωπος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς εὑρετής, ὡς πατὴρ τῶν μύθων. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, διότι μύθους εἶχον οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ αὐτοῦ, ὡς τὸν τῆς ἀηδό-

νος καὶ τοῦ ἱέρακος παρ' Ἡσιόδῳ (Ἔργα καὶ Ἡμέραι 200 - 210), τὸν περὶ φιλίας ἀετοῦ καὶ ἀλώπεκος καὶ τὸν τοῦ πιθήκου καὶ τῆς ἀλώπεκος παρ' Ἀρχιλόχῳ, ὡς καὶ τὸν τοῦ ἵππου καὶ τῆς ἐλάφου παρὰ Στησιχόρῳ (Ἀριστοφ. Ρητορ. II 20, 2 - 6). Ὁ Αἴσωπος λοιπὸν δὲν ἐπενόησεν, ἀλλ' ἐτελειοποίησε τοὺς ὑπάρχοντας μύθους εἰς βαθμὸν ὕψιστον καὶ συνέθεσε νέους τοιούτους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ κύριον πρόσωπον διαδραματίζουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ζῷα. Δὲν ἔγραψε τοὺς ἀποδιδομένους εἰς αὐτὸν μύθους,

ΑΙΣΩΠΟΣ καὶ ἀλώπηξ. Ἐξ ἀγγείου τοῦ 450 π. Χ. Μουσεῖον Βατικανοῦ.

ἀλλ' ἁπλῶς ἀφηγεῖτο τούτους εἰς πεζὸν λόγον, ἀφελῆ καὶ ἀπέριττον, ἐσώθησαν ὅμως διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως (πρβλ. Ἀριστ. Σφῆκες 566 καὶ 1259 - 1260). Ὁ Πλάτων (Φαίδων IV, σ. 60 D) ἀναφέρει ὅτι πρῶτος ὁ Σωκράτης «ἐνέτεινεν» εἰς στίχους τοὺς ἐν πεζῷ λόγῳ φερομένους Αἰσωπείους μύθους. Κατόπιν Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐφιλοτέχνησε «λόγων Αἰσωπείων συναγωγάς», ἤτοι συλλογὴν Αἰσωπείων μύθων, ἥτις ὅμως δὲν ἐσώθη. Μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν μόνον αἱ ποιητικαὶ ἐπεξεργασίαι τοῦ Βαβρίου, τοῦ Φαίδρου καὶ τοῦ Ἀβιηνοῦ. Συλλογὴν ἐξ 144 Αἰσωπείων μύθων ἐξέδωκε πρῶτος τὸ 1479 ὁ Βυζαντινὸς λόγιος μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης. Σῴζονται δὲ μέχρι σήμερον ἐκ τοῦ μεσαίωνος αἱ ἐν πεζῷ λόγῳ μεταφράσεις τῶν Αἰσωπείων μύθων, οἱ μῦθοι τοῦ Συντίπα καὶ ἡ εἰς χωλιάμβους τετραμέτρους γενομένη κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα συλλογὴ Ἰγνατίου τοῦ Διακόνου. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἀναφέρομεν μόνον τὴν «μύθων Αἰσωπείων συναγωγὴν» τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Ἀδ. Κοραῆ τὸ 1810. Μεταφράσεις καὶ διασκευαὶ τῶν Αἰσωπείων μύθων εἰς ἔμμετρον καὶ πεζὸν λόγον ἔχουν ἐπίσης γίνη πολλαὶ ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς μέχρι σήμερον.

Οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου ἔχουν μεγάλην παιδαγωγικὴν ἀξίαν. Διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιήθησαν πολὺ ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι καὶ τοὺς ἐπενόησαν διὰ παιδευτικοὺς σκοποὺς (πρβλ. Ἀριστοφ. Ὄρνιθ. 471 - 475). Ἤδη ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς εἶχον χρησιμοποιηθῆ, ἴσως δὲ καὶ ἐκδοθῆ εἰς ἀναγνωστικὸν βιβλίον, διὰ διδακτικοὺς σκοποὺς (πρβλ. Σχόλια εἰς Ἀριστοφ. Ὄρνιθ. στ. 471, εἰς φρ. οὐδ' Αἴσωπον πεπάτηκας). Μὲ τὸ ἀφελές, ἁπλοῦν, ἀπέριττον, ἤρεμον, ἀλλὰ διασκεδαστικὸν καὶ παιγνιῶδες ὕφος των, μὲ τοὺς ἁδροὺς χαρακτῆρας τῶν προσώπων, τοὺς ὁποίους ὑπεδύοντο πρωτίστως τὰ ἄγρια ἢ κατοικίδια ζῷα, ἤτοι ὁ λέων τὴν μεγαλειότητα, ἡ ἀλώπηξ τὴν δολιότητα, ὁ λύκος τὴν κτηνωδίαν, ἡ κάμηλος τὴν ἀνεξικακίαν, ὁ μύρμηξ τὴν προνοητικότητα, τοὺς ὁποίους παρεῖχον ὡς πρότυπα εἰς τοὺς παῖδας, ἐδίδασκον καὶ καθίστων αὐτοὺς τελειοτέρους. Τὸ ὅτι δὲ οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν τὸν Αἴσωπον ὡς πατέρα τῶν μύθων, τοῦτο ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν ἐκ τῶν μύθων του πηγάζουσαν ἠθικὴν ὠφέλειαν. Ὁ μῦθος εἶναι εἶδος λαϊκὸν καὶ ἐκφράζει ἰδέας λαϊκάς. Ὁ λαὸς ἐκτιμᾷ ἰδίως τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς, διὸ ἐπιθυμεῖ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσῃ ἢ καλλιεργήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ἰδικάς του ἀρετὰς καὶ νὰ καταπνίξῃ ἢ περιορίσῃ τὰ ἐλαττώματά του, ἐπωφελούμενος ἐκ τῶν ἀρετῶν ἢ ἐλαττωμάτων τῶν ἄλλων. Ἐκτιμᾷ καὶ ἐπιδιώκει τὴν πίστιν εἰς τὴν φιλίαν, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς εὐεργεσίας, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν, τὴν καρτερίαν ἔναντι τῶν δεινῶν, τὴν ἐντιμότητα, τὴν εὐθύτητα, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν μετριοφροσύνην, ἀρετὰς τὰς ὁποίας ἀνευρίσκει ἀφθόνως εἰς τοὺς Αἰσωπείους μύθους. Οὗτος ἀνοίγει πολλάκις τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ βλέπει τὴν ὑπεροψίαν, τὴν δουλοπρέπειαν, τὴν πανουργίαν καὶ δολιότητα τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων συνήθως πίπτει θῦμα ὁ ἀσύνετος ἄνθρωπος. Αἱ συμβουλαί, τὰς ὁποίας οὗτος δίδει διὰ τῶν ἐπαγωγῶν μύθων του, ἀσκοῦν καὶ ἐνισχύουν τὴν παρατηρητικότητα, τὴν προνοητικότητα, τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπωφελῆται ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀδυναμιῶν τῶν ἄλλων. Διδάσκεται νὰ ἐπωφελῆται ἐκ τῆς ἀνοησίας τῶν ἄλλων, νὰ μὴ φοβῆται τοὺς φωνασκοῦντας, νὰ ὑποχωρῇ πρὸ τῶν ἰσχυρῶν, νὰ βοηθῇ τοὺς ἀδυνάτους. Οἱ μῦθοι λοιπὸν τοῦ Αἰσώπου θεωροῦνται δικαίως ὡς ἄριστον παιδευτικὸν μέσον ἀσκήσεως, καλλιεργείας καὶ ἀναπτύξεως τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διότι συντελοῦν κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἠθικὴν διάπλασιν καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν τελειοποίησιν τῶν χαρακτήρων αὐτῶν.

Β. Ι. Κ.

(Αἰσώπου βίος). Δημώδης μυθικὴ βιογραφία, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸν λόγιον Βυζαντινὸν μοναχὸν Μάξιμον Πλανούδην, καὶ ἥτις προτάσσεται συνήθως εἰς τὴν συλλογὴν τῶν Αἰσωπείων μύθων αὐτοῦ, ὑπὸ μορφὴν λαϊκοῦ βιβλίου. Καὶ πρὸ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη ὑπῆρχεν ἤδη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἱμερίου, ἤτοι κατὰ τὸν Δ' π.χ. αἰῶνα, παλαιός τις βίος αὐτοῦ. Συμφώνως πρὸς τὴν βιογραφίαν αὐτήν, ὁ Αἴσωπος ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀμόριον τῆς Φρυγίας, ἦτο δὲ πολὺ ἄσχημος, βραδύγλωσσος καὶ μελαμψός. Περιελθὼν εἰς δουλεμπόρους, ἐπωλήθη ὑπ' αὐτῶν ὡς δοῦλος εἴς τινα κτηματίαν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τὰ οἰκιακὰ ἔργα, ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἐκεῖ ἐφιλοξένησε καὶ ὡδήγησεν εἰς τὸν δρόμον των ἱερεῖς τινας τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος, οἵτινες εἰς ἀνταμοιβὴν ηὐχήθησαν νὰ θεραπευθῇ καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ γλῶσσα του. Ἐκεῖ ἔδειξεν ἐπίσης ἐπανειλημμένως τὴν εὐφυΐαν του. Μετὰ τὴν ἀπαλλαγήν του ἐκ τῆς βραδυγλωσσίας ἔκαμε δριμείας παρατηρήσεις εἰς τὸν ἐπιστάτην τῶν δούλων, ἐπειδὴ μετεχειρίζετο κακῶς καὶ ἐκτύπα τοὺς δούλους. Ὁ ἐπιστάτης, διὰ νὰ προλάβῃ τὸν Αἴσωπον, τὸν κατηγόρησεν εἰς τὸν κύριόν του ὡς ὑβριστὴν καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν θεῶν, οὗτος δὲ τὸν ἔδωσεν εἰς τὸν ἐπιστάτην, ὅστις τὸν ἐπώλησεν εἴς τινα δουλέμπορον. Οὗτος τὸν μετέφερε διὰ τῆς Ἐφέσου εἰς τὴν Σάμον, ὅπου τὸν ἐπώλησεν ὡς δοῦλον, εἰς τιμὴν εὐτελεστάτην λόγῳ τῆς δυσμορφίας του, εἰς τὸν φιλόσοφον Ξάνθον, ὅστις τὸν ἠγόρασε διὰ τὴν ἔκτακτον εὐφυΐαν του. Ὡς δοῦλος ἔφερε πολλάκις εἰς δύσκολον θέσιν τὸν κύριόν του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος τὸν ἐξῆγε κατόπιν. Ὅταν ὅμως ἀετός τις ἥρπασε τὸν δημόσιον δακτύλιον (τὴν κρατικὴν σφραγῖδα) καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὸν κόλπον ἑνὸς δούλου, ὁ Ξάνθος ὑπεχρεώθη νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ, διότι μόνον ὁ Αἴσωπος ἠδυνήθη νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν οἰωνὸν αὐτόν. Εἶπε δηλαδὴ ὅτι εἷς βασιλεὺς εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Σαμίων. Μετ' ὀλίγον ὄντως ὁ βασιλεὺς Κροῖσος ἀπέστειλε πρέσβεις καὶ ἐζήτησε φόρους παρ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σάμιοι, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Αἰσώπου, δὲν ἔστειλαν τοὺς ζητηθέντας φόρους, ὁ Κροῖσος ἠξίωσε τὴν παράδοσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἠρνήθησαν νὰ τὸν παραδώσουν. Ὁ Αἴσωπος ὅμως μετέβη ἐθελουσίως μετὰ τῶν πρέσβεων εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου κατώρθωσε νὰ συμφιλιώσῃ τὸν Κροῖσον μετὰ τῶν Σαμίων. Διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του ταύτην οἱ Σάμιοι τοῦ προσέφεραν τιμὰς ἐξαιρετικάς, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σάμον. Κατόπιν ὁ Αἴσωπος μετέβη εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Λυκῆρος ἐθαύμασε τὴν σοφίαν του καὶ τὸν ἔκαμε σύμβουλόν του. Ἐκεῖ, κατὰ τοὺς μεταξὺ βασιλέων ἀγῶνας λύσεως δυσκόλων αἰνιγμάτων, ἐνίκα πάντοτε ὁ Λυκῆρος, διότι ὁ Αἴσωπος τοῦ ἔλυε καὶ τὰ δυσκολώτατα τῶν αἰνιγμάτων. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐγίνοντο κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν αἰνιγματικῶν ἀγώνων μεταξὺ Σολομῶντος καὶ Χιράμ. Ἐκεῖ ἐπίσης υἱοθέτησεν ὁ Αἴσωπος τὸν Ἔννον, νέον εὐγενῆ, ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος. Παρὰ ταῦτα ὁ Ἔννος ἐσυκο-

φάντησε τὸν Αἴσωπον πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι δῆθεν τὸν προδίδει, ἐκεῖνος δὲ τὸν παρέδωσεν εἰς τὸν Ἕρμιππον, διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ. Οὗτος, ὅμως, ἐπειδὴ ἦτο φίλος του, ἀντὶ νὰ τὸν θανατώσῃ, τὸν ἔκρυψεν ἐντὸς ἑνὸς τάφου. Ἀμέσως ὅμως μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Νεκτεναβὼ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Λυκήρου δι᾿ ἀπεσταλμένων του τεχνίτας ἱκανοὺς νὰ κτίσουν ἕνα πύργον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μὴ συγκρατούμενον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Ἕρμιππος ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς δυσκολωτάτης θέσεως, εἰς ἣν εὑρέθη τότε ὁ βασιλεύς, ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν ὅτι ζῇ ὁ Αἴσωπος. Ὁ Λυκῆρος ἀνεγνώρισε τὸ σφάλμα του καὶ παρέδωσε τὸν Ἔννον εἰς τὸν Αἴσωπον, ὅστις ὅμως τὸν ἐλυπήθη καὶ ἠρκέσθη νὰ τοῦ δώσῃ μόνον συμβουλάς, ἀμέσως μετὰ τὰς ὁποίας ἀπέθανεν αἰφνιδίως ὁ Ἔννος. Ὁ Λυκῆρος τότε διὰ τοῦ Αἰσώπου κατώρθωσεν ὄχι μόνον νὰ νικήσῃ τὸν Νεκτεναβὼ εἰς τὴν λύσιν τῶν δυσκόλων προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ὑποχρεώσῃ νὰ τοῦ πληρώσῃ φόρους. Εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ ἔστησε χρυσοῦν ἀνδριάντα εἰς τὸν Αἴσωπον. Μετὰ ταῦτα ὁ Αἴσωπος περιῆλθε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τέλος ἔφθασεν εἰς τοὺς Δελφούς, τοὺς κατοίκους τῶν ὁποίων κατηγόρησεν ὡς ἀναξίους. Οὗτοι ὅμως ὠργίσθησαν δι᾿ αὐτὸ καὶ ἔκρυψαν εἰς τὰς ἀποσκευάς του τὴν χρυσῆν φιάλην τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐρευνήσαντες δὲ κατόπιν αὐτὰς τὴν ἀνεῦρον ἐντὸς αὐτῶν, τὸν κατηγόρησαν ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ καὶ τὸν κατεκρήμνισαν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν Φαιδριάδων πετρῶν. Ἀλλ᾿ ὁ Ἀπόλλων δὲν ἐδέχθη τὸν φόνον καὶ τοὺς ἐτιμώρησε διὰ λοιμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπηλλάγησαν πληρώσαντες ποινὴν διὰ τὴν «Αἰσώπου ψυχὴν» καὶ στήσαντες στήλην πρὸς τιμὴν αὐτοῦ.

Εἰς τὸν «Αἰσώπου Βίον» τοῦτον ὑπάρχει καὶ παροιμιακή τις ἔκφρασις ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἰσώπου γλῶσσα», ἥτις προφανῶς δεικνύει τὴν ἔκτακτον εὐφυΐαν αὐτοῦ. Ἀναφέρεται δηλονότι ὅτι ὁ κύριός του παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν κάποτε νὰ τοῦ ἀγοράσῃ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν πρῶτον μὲν ὅ,τι καλύτερον ὑπῆρχεν εἰς αὐτήν, ἔπειτα δὲ ὅ,τι χειρότερον θὰ εὕρισκεν ἐν αὐτῇ. Ὁ Αἴσωπος καὶ κατὰ τὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φορὰν ἠγόρασε καὶ ἔφερεν εἰς τὸν κύριόν του γλῶσσαν, ἑρμηνεύσας δὲ τοῦτο εἶπεν ὅτι αὕτη δύναται νὰ εἶναι καὶ τὸ καλύτερον καὶ τὸ χειρότερον τῶν πραγμάτων, ἀναλόγως τῆς χρήσεως τὴν ὁποίαν τῆς κάμνει ἕκαστος ἄνθρωπος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ém. Chambry, Ésope Fables (Collection des Universités de France), Paris 1926. Notice sur Ésope, σ. IX-LIV. W. Christ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Λυσάνδρου Γ. Κ. Κώνστα, Α΄, Ἀθῆναι 1900, σ. 250-255. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, Γ΄, Ἀθῆναι 1900, σ. 223-226. Pauly-Wissowa, VI, Stuttgard 1909, ἐν λ. II Aisopos, σ. 1707-1736, ὑπὸ Hausrath.

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Αἴτησις. Αἴτησις εἶναι ἓν εἶδος προσευχῆς ἀνταποκρινόμενον εἰς σπουδαιότατα στοιχεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος. Συμφώνως πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας, τὸ κύριον περιεχόμενον τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ βιώματος περιέχει δύο πόλους ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλους. Οἱ πόλοι οὗτοι εἶναι ἀφ᾿ ἑνὸς τὸ στοιχεῖον τῆς ἀπώσεως καὶ ἀφ᾿ ἑτέρου τὸ στοιχεῖον τῆς ἕλξεως. Δηλαδὴ ἐν πρώτοις αἰσθανόμεθα τὸ θεῖον ὡς τὸ ὅλως ἀπροσπέλαστον καὶ «ὅλως ἀλλότριον ὄν», εἰς τὸ ὁποῖον δὲν τολμᾷ ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑψώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του, διὰ νὰ τὸ ἀντικρύσῃ. Αἰσθάνεται τὴν ἰδικήν του ἀδυναμίαν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Αἰσθάνεται τὴν ἁμαρτωλότητα καὶ βεβηλότητά του ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἁγιότητα τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Ὁ ἀντίθετος πόλος τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἶναι τὸ ὅτι ὁ πιστὸς δὲν βιοῖ τὸ θεῖον μόνον ὡς τὸ ἀπομεμακρυσμένον ὄν, ἀλλὰ καὶ ὡς «ἀκατανικήτως ἕλκοντα μαγνήτην», ὡς φιλόστοργον πρόνοιαν, ὡς πανάγαθον πατέρα, ὡς πηγὴν ἀγάπης, εὐσπλαχνίας καὶ ἐλέους, ὡς «ἐλεήμονα καὶ οἰκτίρμονα, μακρόθυμον καὶ πολυέλεον», ὡς τὸν «πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», ὡς τὸν «τοῦ παντὸς τροφέα καὶ ἐμπιπλῶντα πᾶν ζῷον», «σῴζοντα» καὶ «δυνάμενον συγχωρεῖν ἁμαρτίας».

Πάντα λοιπὸν τὰ συναισθήματα ταῦτα, ἅτινα συνυφαίνονται ἐντὸς τῆς ψυχῆς τοῦ πιστοῦ εὑρίσκουν τὴν ἔκφρασίν των διὰ τῆς μορφῆς τῆς προσευχῆς, ἥτις λέγεται αἴτησις. Ἡ χριστιανικὴ προσευχὴ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔκφρασις τῆς χριστιανικῆς ταπεινοφροσύνης, ἥτις ἀπορρέει ἐκ τῆς γνώσεως τῆς σμικρότητος ἡμῶν ἔναντι τοῦ μεγαλείου τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾿ εἶναι συγχρόνως ἡ εὐκαιρία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκδηλοῦνται οἱ ἐνδόμυχοι παλμοὶ τοῦ υἱϊκοῦ φίλτρου καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἀνοίγονται μετὰ οἰκειότητος καὶ παιδικῆς ἀφελείας καὶ ἐμπιστοσύνης αἱ καρδίαι πρὸς ἔκφρασιν τῶν νοσταλγιῶν, τῶν προβλημάτων, τῶν πόνων, τῶν στεναγμῶν, τῶν συναισθημάτων τῆς λατρείας ἡμῶν. Κατὰ ταῦτα, ἂν μὲ τὴν δοξολογίαν καὶ τὸν αἶνον δοξολογῶμεν τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ μεγαλεῖον· ἂν διὰ τῆς εὐχαριστίας ἐκφράζωμεν τὰς εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεόν, ὡς πατέρα τῶν φώτων, ἐκ τοῦ ὁποίου καταβαίνει πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, διὰ τῆς αἰτήσεως, ἥτις ὀνομάζεται καὶ ἱκεσία ἢ δέησις, ἱκετεύομεν τὸν Οὐράνιον Πατέρα, ἵνα δώσῃ εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς ἄλλους ἀδελφοὺς πνευματικὰ καὶ ὑλικὰ ἀγαθά, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ γενικῶς «σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν» (Α΄ Κορ. ι΄ 13).

Ἡ αἴτησις εἴτε εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἀτομικῆς προσευχῆς, εἴτε εἶναι ὁμαδικὴ καὶ λειτουργική. Ὡς πρὸς τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας προσλαμβάνει τόσον ἡ ἀτομική, ὅσον καὶ ἡ ἐν τῇ λατρείᾳ αἴτησις, πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ὁ ἀπέραντος μορφολογικὸς πλοῦτος αὐτῆς. Ἡ αἴτησις ἄλλοτε ἔχει τὴν μορφὴν ἱκεσιῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἅγιοι συνέταξαν «εἰς τὰς ἐκλεκτοτέρας στιγμὰς τῆς ζωῆς των» καὶ τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία διέσωσεν εἰς τὰ λειτουργικά της βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μίαν ὑπέροχον συμφωνίαν ὅλων τῶν μουσικῶν τόνων καὶ ἀποχρώσεων τῆς προσευχῆς· ἄλλοτε εἶναι αὐτοσχέδιος καὶ αὐθόρμητος ἔκρηξις καὶ ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς· ἄλλοτε εἶναι «δεήσεις καὶ ἱκετηρίαι μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων» (Ἑβρ. ε΄ 7)· ἄλλοτε εἰς μόνον ἀλάλητος στεναγμὸς ἢ ἓν δάκρυον, ὡς ἓν ἀνεπαίσθητον καὶ ἤρεμον πτερύγισμα τῆς προσευχομένης ψυχῆς.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αἴτησις. Οὕτω καλοῦνται συλλήβδην αἱ ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις καὶ τελεταῖς τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκφωνούμεναι ὑπὸ τοῦ διακόνου (ἐξ οὗ καὶ «διακονικὰ» συνήθως λέγονται) ἢ τοῦ πρεσβυτέρου παρακελεύσεις πρὸς «δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων» (Α΄ Τιμ. β΄ 1) διὰ τὴν παροχὴν πνευματικῶν ἅμα δὲ καὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἔχουσαι τὴν καταβολὴν εἰς τὰς ὑπὲρ ζώντων καὶ κεκοιμημένων βραχείας ἱκετηρίας καὶ δεήσεις τῆς ἀναφορᾶς τῆς κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἐπικρατησάσης λειτουργικῆς καθ᾿ ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν ἑνότητος (Π. Ν. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, Ἀθῆναι 1961, σ. 1), ἀνεπτύχθησαν σὺν τῇ διαφοροποιήσει αὐτῆς καὶ ὑπεισῆλθον ὀλίγον κατ᾿ ὀλίγον ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ εἰς τὰς λοιπάς, ἐν ἐξελίξει εὑρισκομένας, ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ τελετάς. Ἡ ἀρχαιοτέρα ἀνεπτυγμένη μορφὴ αὐτῶν ἀπαντᾷ εἰς τὸ «περὶ χαρισμάτων καὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν» Η΄ βιβλίον τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (ΒΕΠ, Β΄, σ. 144 - 145, 146, 147 καὶ 148 - 149).

Αἱ κατὰ τάξιν κυριώτεραι τῶν παρακελεύσεων αὐτῶν εἶναι σήμερον αἱ ἑξῆς:

α΄) Ἡ Μεγάλη Συναπτή, ἀποτελουμένη, κατὰ τὸν κλασσικὸν τύπον αὐτῆς, ἐκ δέκα καὶ τριῶν παρακελεύσεων (Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, Βενετία, ἐκ τοῦ Ἑλλ. Τυπογρ. Ὁ Φοῖνιξ, 1898, σ. 16, Π. Ν. Τρεμπέλα, αἱ τρεῖς Λειτουργίαι, Ἀθῆναι 1935, σ. 25 - 26, C. A. Swainson, The Greek Liturgies, London 1884, σ. 110 - 111. Πρβ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῆς θείας προσευχῆς, κεφ. τλβ΄, PG 155, 600). Ἐπειδὴ ἡ πρώτη αὐτῶν ἄρχεται διὰ τοῦ «Ἐν εἰρήνῃ...» καλοῦνται πᾶσαι ὁμοῦ καὶ «Εἰρηνικὰ» (Ἱερατικόν, Ἀθῆναι 1951, σ. 12, Ἱερ. Βογιατζῆ, Ἡ Θεία Λειτουργία, Ἀθῆναι 1923, σ. 34), ἐνίοτε δὲ καὶ «Δέησις», ἐπειδὴ αἱ ἕνδεκα ἴδιαι αὐτῆς παρακελεύσεις καταλήγουν εἰς τὸ ρῆμα «...δεηθῶμεν» (Ν. Βούλγαρι, Κατήχησις Ἱερά, Κέρκυρα 1852, σ. 64). Μεθ᾿ ἑκάστην τῶν παρακελεύσεων οἱ χοροί, ἀρχομένου τοῦ α΄, λέγουν ἐναλλὰξ ἀνὰ ἓν «Κύριε, ἐλέησον», ἐξαιρέσει τῆς τελευταίας, μεθ᾿ ἣν ὁ α΄ χορὸς λέγει «Σοί, Κύριε». Μετὰ τοῦτο ἐπιφέρεται ὑπὸ τοῦ τελεταρχοῦντος πρεσβυτέρου, γεγονωτέρᾳ φωνῇ, ἡ ἐκφώνησις «Ὅτι πρέπει Σοι πᾶσα δόξα...», ἥτις καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐπισφράγισιν προαναγνωσθείσης ὑπ᾿ αὐτοῦ, χθαμαλῇ τῇ φωνῇ, εὐχῆς.

Ἡ Μεγάλη Συναπτή, κατὰ τὸν κλασσικὸν τύπον

αὐτῆς, ἐκφωνεῖται ἀείποτε εἰς τὸν Μέγ. Ἑσπερινὸν μετὰ τὸν Προοιμιακόν, εἰς τὸν Ὄρθρον μετὰ τὸν Ἑξάψαλμον καὶ εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν εὐθὺς μετὰ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...». Τὴν Διακανήσιμον ἑβδομάδα, εἰς ἣν καταλιμπάνονται ὁ Προοιμιακὸς καὶ ὁ Ἑξάψαλμος, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐφεξῆς, μέχρι τῆς ἀποδόσεως τοῦ Πάσχα, ἡμέρας, ἐκφωνεῖται μετὰ τὸ δεκάκις ἢ τρὶς ψαλλόμενον τροπάριον «Χριστὸς ἀνέστη». Ἐπίσης, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τύπον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν πάντοτε αἱ πέντε πρῶται καὶ αἱ τρεῖς τελευταῖαι παρακελεύσεις αὐτῆς, ἐκφωνεῖται καὶ εἰς τὰς ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου καὶ Μικροῦ Ἁγιασμοῦ, τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, τοῦ Ἀρραβῶνος, τοῦ Γάμου καὶ τοῦ Ἁγίου Εὐχελαίου. Ὑπὸ μᾶλλον, τέλος συντετμημένον τύπον, ἐκφωνεῖται εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως καὶ τὰς περιστατικὰς ἀκολουθίας, ἀλλ' εἰς τὰς τελευταίας αὐτὰς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου (Μικρὸν Εὐχολόγιον Ἀποστ. Διακ., Ἀθῆναι 1956, σ. 306, 314, 320 κ.λ.π.).

β') Ἡ Μικρὰ Συναπτὴ (Ἱερατικόν, Ἀθῆναι 1956. σ. 13) ἢ ἁπλῶς αἴτησις. Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν παρακελεύσεων, τῶν «Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», ἥτις εἶναι καὶ ἴδιον γνώρισμα αὐτῆς, «Ἀντιλαβοῦ, σῶσον...» καὶ «Τῆς Παναγίας ἀχράντου...». Καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Συναπτὴν, μεθ' ἑκάστην μὲν τῶν δύο πρώτων παρακελεύσεων λέγεται ὑπὸ τῶν χορῶν ἐναλλὰξ ἀνὰ ἓν «Κύριε, ἐλέησον», μετὰ δὲ τὴν τρίτην τὸ «Σοί, Κύριε», μεθ' ὃ ἕπεται ὑπὸ τοῦ τελεταρχοῦντος πρεσβυτέρου λεγομένη δοξολογικὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκφώνησις, ἥτις δὲν εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή, ἀλλὰ διάφορος, ἀναλόγως τῆς περιστάσεως διὰ τὴν ὁποίαν ἐξεφωνήθη ἡ Μικρὰ Συναπτή. Λέγεται αὕτη εἰς μὲν τὸν Μέγ. Ἑσπερινὸν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐνδιατάκτου καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου (κατὰ τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστὴν καὶ μεθ' ἑκάστην στάσιν τοῦ ιη' καθίσματος), εἰς τὸν Ὄρθρον ἐπίσης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἑκάστου καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου ἤ, καταλιμπανομένου τοῦ Ψαλτηρίου, μετὰ τὰ ἀπολυτίκια καὶ τὰ ὑμνολογικὰ καθίσματα ἢ τὰ εὐλογητάρια ἐν ταῖς Κυριακαῖς, μετὰ τὴν γ' καὶ στ' ᾠδὴν τοῦ κανόνος, καὶ μετὰ τὴν καταβασίαν ἢ τὸν εἱρμὸν τῆς θ' ᾠδῆς, εἰς δὲ τὴν Θ. Λειτουργίαν μεθ' ἕκαστον τῶν δύο ψαλμῶν τῶν Τυπικῶν («Εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον» καὶ «Αἴνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον») ἢ τῶν ἀντ' αὐτῶν ψαλλομένων δύο ἀντιφώνων.

γ') Ἡ Ἐκτενὴς (ἱκεσία), ἥτις ἄρχεται ἄλλοτε μὲν ἀπὸ τοῦ «Εἴπωμεν πάντες», ἄλλοτε δὲ ἀπὸ τοῦ «Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός». Μεθ' ἑκάστην τῶν παρακελεύσεων αὐτῆς λέγουν οἱ χοροὶ καὶ ἀνὰ ἓν τριπλοῦν «Κύριε ἐλέησον», ἐξαιρέσει τῆς τελευταίας «Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων...», μεθ' ἣν λέγουν ἓν μόνον «Κύριε, ἐλέησον». Τῇ Ἐκτενεῖ ἕπεται πάντοτε, λεγομένη ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου, ἡ ἐκφώνησις «Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις...».

δ') Ἡ Δέησις. Αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τῆς παρακελεύσεως «Πληρώσωμεν τὴν (ἑσπερινὴν ἢ τὴν ἑωθινὴν ἢ ἁπλῶς) δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ...». Μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν παρακέλευσιν τῆς Δεήσεως οἱ χοροὶ λέγουν ἀνὰ ἓν «Κύριε, ἐλέησον», μεθ' ἑκάστην τῶν ἑπομένων ἓξ ἀνὰ ἓν «Παράσχου, Κύριε» καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν «Τῆς Παναγίας ἀχράντου» ὁ δεξιὸς χορὸς τὸ «Σοί, Κύριε». Καὶ τῇ Δεήσει ἕπεται ἐκφώνησις ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου.

ε') Ἡ κοινὴ Εὐχὴ καὶ Δέησις (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῆς θ. προσευχῆς, κεφ. τη', PG 155, 561), ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ «Εὐξώμεθα» λέγεται μόνον ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου εἰς τὸ τέλος τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Μεσονυκτικοῦ καὶ τοῦ Ἀποδείπνου. Εἰς ἑκάστην τῶν παρακελεύσεων τῆς κοινῆς Εὐχῆς ἀποκρίνονται οἱ χοροὶ δι' ἑνὸς «Κύριε, ἐλέησον», ἐξαιρέσει τῆς τελευταίας «Εἴπωμεν καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν», μεθ' ἣν αὐτὸς οὗτος ὁ ἐκφωνῶν αὐτὴν πρεσβύτερος λέγει τὸ «Κύριε, ἐλέησον» τρίς. Τῇ κοινῇ Εὐχῇ καὶ Δεήσει ἕπεται, ὡς ἐκφώνησις, τὸ ἐπισφράγισμα τῆς ἀκολουθίας «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν...».

Ἐκτὸς τῶν κατὰ τάξιν αἰτήσεων αὐτῶν, εἶναι καὶ αἱ αἰτήσεις τῆς ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ λιτῆς, τῶν ἀκολουθιῶν εἰς κεκοιμημένους καὶ ἐπὶ μνημοσύνῳ, αἱ λεγόμεναι ἐν οἷς Σάββασι ψάλλεται «Ἀλληλούϊα», αἱ εἰδικαὶ τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων καὶ τελετῶν. Πᾶσαι αἱ τάξεις τῶν αἰτήσεων ἐπισφραγίζονται δι' ἰδιαιτέρας ἑκάστη ἐκφωνήσεως, λεγομένης ὑπὸ τοῦ τελεταρχοῦντος πρεσβυτέρου καὶ ληγούσης εἰς τὴν φράσιν «καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», μεθ' ἣν ἐπιλέγουν οἱ χοροὶ τὸ «Ἀμήν», «καὶ τοῦτο τὸ ρῆμα βοήσαντες, οἰκειοῦνται πάσας τὰς ἐκείνου φωνάς» (Νικ. Καβάσιλας, Ἑρμηνεία τῆς Θ. Λειτουργίας, PG 150, 401').

Αἱ εἰς πάσας τὰς παρακελεύσεις ἀποκρίσεις τῶν χορῶν διὰ τοῦ «Κύριε, ἐλέησον», «Παράσχου, Κύριε», «Σοί, Κύριε» δέον νὰ λέγωνται εἰς τὸ ὕφος τῶν παρακελεύσεων καὶ ἐκφωνήσεων καὶ οὐδέποτε νὰ ψάλλωνται (πρβ. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, ΒΕΠ, σ. 144, 39 καὶ 145, 25), ἐξαιρέσει τῶν ἀποκριτικῶν «Κύριε, ἐλέησον» τῆς λιτῆς τῶν παρακλητικῶν κανόνων καὶ τῶν μετὰ τὸ «Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν Σου» τοῦ ὄρθρου ὡρισμένων τοιούτων, ἅτινα ψάλλονται.

ΓΕΩΡΓ. Γ. ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΣ

Αἰτία. Αἰτία εἶναί τι, ὅπερ ἔχει ὡς συνέπειαν ἕτερόν τι καλούμενον ἀποτέλεσμα ἢ αἰτιατόν. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀκριβῶς ἀνεπτύχθη διὰ τῆς προσπαθείας πρὸς ἀνίχνευσιν καὶ διερεύνησιν τῆς αἰτίας τοῦ κόσμου. Οἱ παλαιότεροι φιλόσοφοι ἀνεζήτουν τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν ταύτην εἰς μίαν πρωταρχικὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθε τὸ πᾶν. Ὁ Θαλῆς ἔβλεπε τὴν αἰτίαν ταύτην εἰς τὸ ὕδωρ, ὁ Ἀναξιμένης εἰς τὸν ἀέρα, ὁ Ἀναξίμανδρος εἰς μίαν πρωταρχικὴν ὕλην ἀκαθορίστου μορφῆς. Ὁ Ἀναξαγόρας ἀνεγνώρισεν, ὅτι μόνη ἡ ὕλη δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑψίστην ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ἀλλὰ εἶχε πρὸς τοῦτο ἀνάγκην μιᾶς ἐνεργούσης αἰτίας. Τοιαύτη αἰτία ἦτο κατ' αὐτὸν ὁ «νοῦς». Ὁμοίως ὁ Πλάτων ὡμίλησε περὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ὅστις διαμορφοῖ τὴν ὕλην ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς ἰδέας. Ὁ Ἀριστοτέλης διεμόρφωσεν ἐν συνεχείᾳ τὴν περίφημον καταστᾶσαν διδασκαλίαν του περὶ τῶν τεσσάρων αἰτιῶν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε καὶ ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην δέον νὰ διακρίνωμεν τέσσαρα εἴδη αἰτίας, ἤτοι τὴν ὑλικὴν αἰτίαν (causa materialis), τὴν εἰδολογικὴν ἢ μορφολογικὴν αἰτίαν (causa formalis), τὴν ἐνεργοῦσαν αἰτίαν (causa efficiens) καὶ τὴν εἰς ὡρισμένον σκοπὸν ἀφορῶσαν αἰτίαν (causa finalis). Ὁ Ἀριστοτέλης ὁρμᾶται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ὑψηλοτέρα ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξις ἑνὸς ὄντος εἶναι ἡ «κίνησις», διὰ τῆς ὁποίας ἐκ μιᾶς ὕλης διὰ τῆς ἀναπτύξεως εἰς αὐτὴν μιᾶς νέας ἐσωτερικῆς μορφῆς, διαμορφοῦται νέον τι. Οὕτως ἡ ὕλη καὶ ἡ μορφὴ παρουσιάζονται ὡς τὰ ἐσωτερικὰ αἴτια τοῦ ὄντος. Ἀλλ' ἡ μορφοποίησις τῆς ὕλης γίνεται διὰ μιᾶς ἐνεργούσης αἰτίας, ἥτις ἐξ ἄλλου προσδιορίζεται ἐξ ἑνὸς ἐπιδιωκτέου ἀγαθοῦ, ὅπερ προβάλλει ὡς σκοπός. Οὕτως εἰς τὰς δύο ἐσωτερικὰς αἰτίας τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς προστίθενται κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αἱ δύο ἐξωτερικαὶ αἰτίαι τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ σκοποῦ. Θωμᾶς ὁ Ἀκινᾶτος εἰς τὴν ἐνεργοῦσαν αἰτίαν διακρίνει τὴν κυρίαν αἰτίαν (causa principalis) καὶ τὸ ὄργανον (causa instrumentalis).

Ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρουσιασθεῖσα μηχανοκρατικὴ ἀντίληψις περὶ τοῦ κοσμοειδώλου ἀντετάχθη εἰς τὴν ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν γινομένην τελολογικὴν θεώρησιν τῆς φύσεως καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν περὶ ὕλης καὶ μορφῆς. Οὕτως ἐκ τῶν τεσσάρων αἰτιῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐθεωρήθη ὡς αἰτία μόνον ἡ ἐνεργοῦσα αἰτία, τοῦθ' ὅπερ ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ αἰτιότης συνίσταται εἰς τὸ ὅτι δύο φαινόμενα ἔχουν ἀλληλεξάρτησιν εἰς τρόπον, ὥστε ἡ μεταβολὴ τοῦ ἑνὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἄλλου. Σήμερον μὲ τὴν κατάρρευσιν τοῦ μηχανοκρατικοῦ κοσμοειδώλου γίνεται πάλιν τελολογικὴ θεώρησις τοῦ κόσμου καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται διατί πάλιν σήμερον γίνεται λόγος περὶ σκοπῶν ἐν τῇ φύσει, ἐντελεχείας κ.λ.π.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον εἰς τὸ πρόβλημα, ἐὰν ἡ αἰτιώδης ἀλληλουχία, ἡ συνάρτησις μεταξὺ αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος εἶναί τι ἀντικειμενικῶς ὑπάρχον, ὅπερ γνωρίζομεν διὰ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐμπειρίας, ἢ εἶναι ἔμφυτος κατηγορία τῆς διανοίας καὶ τρόπον τινὰ ἐν διανοητικὸν μόνον σχῆμα, ἤδη ὁ φιλόσοφος Hume (1711 - 1776) ἐτόνισεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἐμπειρία οὐδόλως ἀποδεικνύει ὡς ἀντικειμενικῶς ὑπάρχουσαν τὴν αἰτιώδη ἀλληλουχίαν. Τὸ ὅτι δύο φαινόμενα ἔχουν χρονικήν τινα σχέσιν εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ἓν ἕπεται τῷ ἑτέρῳ, οὐδόλως σημαίνει, ὅτι κατ' ἀνάγκην ὑφίσταται μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐσωτερικὴ σύνδεσις, ἀναγκαία συνάρτησις, αἰτιώδης καὶ γενετικὴ σχέσις. «Διὰ τοῦτο ἡ ἐμπειρία δεικνύει εἰς ἡμᾶς μόνον ὅ,τι

μέχρι τοῦδε συμβαίνει. Ὅτι ὅμως τοῦτο θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ συμβαίνῃ κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς τὸ μέλλον, περὶ τούτου οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς». Οὕτως ὁ Χιοὺμ παρουσιάζει πλήρη σκεπτικισμόν, ὅστις ἐπέδρασε μεγάλως ἐπὶ τὸν Κάντ, ἀφυπνίσας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δογματικοῦ ληθάργου κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν. Ὁ Κάντ ἐδίδαξεν, ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀντικειμενικῶς καὶ ἐκτὸς ἡμῶν σχέσις αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἀλλ' ἡ αἰτιώδης συνάρτησις εἶναι ἔμφυτος μόνον νοητικὴ κατηγορία, περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως. Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὸν Κάντ, ἡ σημερινὴ φιλοσοφία δέχεται, ὅτι ἡ αἰτιώδης συνάρτησις εἶναι μὲν μία νοητικὴ κατηγορία καὶ μορφὴ τῆς σκέψεως, ἀλλὰ cum fundamento in rebus, δηλαδὴ μετὰ θεμελίου εἰς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀντικειμενικῶς παρουσιάζουν αἰτιώδη σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἀνάλογος ἔμφυτος διανοητικὴ κατηγορία καὶ μορφὴ σκέψεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. J. de Vries, Kausalität, ἐν LTK2 VI, σ. 96-97. E. Wentscher, Geschichte des Kausalproblems in der neueren Philosophie, 1921. M. Heidegger, Von Wesen des Grundes, III, Freiburg 1949. Johannes Hessen, Wissenschaftslehre, II, München-Basel 1950.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αἰτία. **(Κ. Διαθήκη).** Ἀφορμή, λόγος. Ματθ. ιθ' 10 = σχέσις (λατινισμός, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸ causa). Ὡς νομικὴ ἔννοια = ἔγκλημα, ἐνοχή, κατηγορία, Ματθ. κζ' 37, Μαρκ. ιε' 26, Ἰω. ιη' 38, ιθ' 4,6, Πράξ. κγ' 28, κε' 18, 27. «Αἰτία θανάτου» = ἔγκλημα ἐπισῦρον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (λατιν. causa capitalis), Πράξ. ιγ' 28, κη' 18.

Γ. Α. Γ.

Αἰτίαμα. **(Κ. Διαθήκη).** Ἐν τῷ textus receptus (παραδεδεγμένῳ κειμένῳ) ἀντὶ «αἰτίωμα», Πράξ. κε' 7.

Γ. Α. Γ.

Αἰτιοκρατία. Ὀνομάζεται ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἄποψις, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν φύσιν ἔχει καθολικὴν ἰσχὺν ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος, ἡ ἀλληλουχία αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἡ νομοτέλεια καὶ ἀναγκαιότης. Κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην τὰ φυσικὰ φαινόμενα τελοῦν ὑπὸ αὐστηρῶς καθωρισμένους καὶ ἀδηρίτους μηχανικοὺς νόμους, οἵτινες πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐνεργοῦν ὁμοιομόρφως.

Σήμερον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἐπικρατοῦν διάφοροι ἀπόψεις, ἐφ' ὅσον κατέστη φανερὰ ἡ στατιστικὴ ὑφὴ τῶν φυσικῶν νόμων. Ὅπως οἱαδήποτε στατιστικὴ (λ.χ. γεννήσεων, ἀναπήρων, θανάτων κ.λ.π.) δὲν παρουσιάζει ἀπολύτως ἀκριβεῖς ἀριθμούς, ἀλλὰ μέσους ὅρους, τοιουτοτρόπως καὶ οἱ νόμοι τῆς Φυσικῆς παρουσιάζουν τρόπον τινὰ μέσους ὅρους καὶ οὐχὶ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν. Ὅσον αἱ μέθοδοι τῆς ἐρεύνης γίνονται λεπτότεραι καὶ ὅσον τα ἐπιστημονικὰ ὄργανα προικίζονται μὲ μεγαλυτέραν εὐαισθησίαν, τόσον καθίστανται φανεραὶ ἄλλοτε ἐλαφραὶ καὶ ἄλλοτε βαθύτεραι διαφοραὶ ἐξαγομένων ἐπὶ μετρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἔδιδον τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον. Ὥστε ἡ νεωτέρα φυσικὴ ἐκλόνισε τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἀλύγιστοι καὶ σταθεροὶ νόμοι κυβερνοῦν πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου.

Ἡ περὶ τοῦ κόσμου ἰδέα τῆς συγχρόνου Φυσικῆς, ἡ σημερινὴ δηλαδὴ ἀντίληψις περὶ τοῦ φυσικοῦ κοσμοειδώλου (μὲ τὰς ἐρεύνας τῶν Planck, Heisenberg, Bohr, Rutherford, Millikan, Compton κ. ἄ.), ἀπομακρύνει ἐντελῶς τῆς μηχανιστικῆς καὶ ντετερμινιστικῆς ἑρμηνείας τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Ἡ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας βαθυτέρα μελέτη τοῦ μικροκόσμου τῶν ἀτόμων καὶ τῆς φύσεως τῆς ἐνεργείας, ἰδίως δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Μὰξ Πλάνκ δημιουργηθεῖσα θεωρία τῶν Κβάντα (Quanta) ἀπέδειξαν, ὅτι δὲν ἔχει καθολικὴν ἰσχὺν ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κβαντομηχανικῆς Χάϊζενμπεργκ ἀπέδειξεν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης δὲν ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπροσδιοριστίας, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ αὐταὶ ἀρχικαὶ συνθῆκαι δὲν φέρουν πάντοτε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Οὕτως ἡ μελέτη πολλῶν φαινομένων τῆς ἀτομικῆς Φυσικῆς παρουσιάσε φαινόμενα, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνεται νὰ ὑπακούουν εἰς ὡρισμένους νόμους καὶ οὕτως εἰπεῖν παρουσιάζουν ἕν εἶδος «ἐλευθερίας» ἢ «προτιμήσεως» τῆς μιᾶς καταστάσεως ἢ τῆς ἄλλης. «Ὅταν π.χ. ἓν φωτόνιον μιᾶς φωτεινῆς ἀκτῖνος, τρέχον μὲ μεγάλην ταχύτητα, προσπίπτῃ ἐπὶ τοῦ πρίσματος Nicols, δὲν εἴμεθα βέβαιοι, ἐὰν τὸ φωτόνιον αὐτὸ θὰ ἀνακλασθῇ ἢ θὰ διέλθῃ διὰ τοῦ πρίσματος τούτου. Ἐπίσης, ὅταν ζητῶμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν διάσπασιν ἑνὸς ραδιενεργοῦ στοιχείου, εἶναι ἀδύνατον νὰ προΐδωμεν τὴν πορείαν τῆς διασπάσεως τῶν μεμονωμένων ἀτόμων. Δὲν δυνάμεθα λ.χ. νὰ προείπωμεν πότε θὰ διασπασθῇ ὡρισμένον ἄτομον οὐρανίου. Πιθανὸν νὰ διασπασθῇ εἰς τὸ ἑπόμενον λεπτὸν ἢ μετὰ ἑκατομμύρια ἔτη» (Δ. Κωτσάκη, Ἡ νέα Φυσικὴ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, περ. Ἀκτῖνες, 1946, σ. 167-173). Ὥστε δὲν ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς μηχανοκρατικῆς ἀναγκαιότητος καὶ βεβαιότητος, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς πιθανότητος καὶ τοῦ ἀπροσδιορίστου. Δὲν δυνάμεθα δηλαδὴ νὰ προσδιορίσωμεν, ἐὰν τὸ α αἴτιον θὰ φέρῃ τὸ β ἀποτέλεσμα· πιθανὸν νὰ τὸ φέρῃ καὶ ἐξ ἴσου πιθανὸν νὰ μὴ τὸ φέρῃ. Ὥστε κατηνέχθη καίριον πλῆγμα κατὰ τοῦ ντετερμινισμοῦ καὶ τῆς αἰτιοκρατίας ὡς ἀρχῆς διεπούσης τὰ τοῦ φυσικοῦ εἶναι.

Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται τὸ σύμπαν, δὲν διέπεται ὑπὸ ἀκάμπτων νόμων, πῶς ἐξηγεῖται ἡ τάξις, ὁ ρυθμός, ἡ συμμετρία ἐν τῇ φύσει; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ σκοπιμότης, ἥτις κορυφοῦται εἰς τὰ ἔμβια ὄντα; Ἡ μόνη ἐξήγησις, ὡς λέγει ὁ θεμελιωτὴς τῆς Φυσικῆς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος Μὰξ Πλάνκ, εἶναι ἡ παραδοχὴ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ δρῶντος «Ἰδεώδους Πνεύματος», ὅπερ, εὑρισκόμενον ὑπεράνω τῶν φυσικῶν νόμων, δημιουργεῖ καὶ συγκρατεῖ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν καὶ ἁρμονίαν, δρῶν «ὡς τέλειος θεωρητικὸς μαθηματικός», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Jeans. Ὡς εἶπεν ὁ Πλάτων, «ἀεὶ ὁ Θεὸς γεωμετρεῖ».

Ἔπειτα ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τοῦ ἐφιάλτου τῆς αὐστηρᾶς αἰτιοκρατίας καὶ τοῦ πλήρους προκαθορισμοῦ ἐνίσχυσε τὴν πανανθρωπίνην πεποίθησιν περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Ἐπιστήμονες τῆς ἀξίας τοῦ Compton, τοῦ Jeans, τοῦ Eddington, τοῦ Planck κ. ἄ. ὑπεραμύνονται τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς λέγει ὁ Eddington, «ἡ ἀναστάτωσις, τὴν ὁποίαν ἐπήνεγκεν ἡ θεωρία, ἥτις ἐξώθησε τὴν αἰτιοκρατίαν ἐκ τῆς συγχρόνου Φυσικῆς, ἔσχεν ὡς σοβαρὰν συνέπειαν τὸ ὅτι δὲν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη δρᾶσις εἶναι καθωρισμένη ἐκ τῶν προτέρων». Ὁ ἴδιος ὡσαύτως τονίζει, ὅτι διὰ τοῦ κλονισμοῦ τῆς αἰτιοκρατίας «παρεμερίσθησαν ὡρισμέναι δυσκολίαι, αἱ ὁποῖαι ἠμπόδιζον τὴν μετὰ τῆς Φυσικῆς συνδιαλλαγὴν τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Χριστιανικὸς Ἀνθρωπισμός, Ἀθῆναι 1951. Δημητρίου Κωτσάκη, Ἡ νέα Φυσικὴ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, ἐν Ἀκτῖνες, 1946. Γεωργίου Παλαιολόγου, Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρεύνῃ, ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1949. Max Plank, Die Kausalität in Naturgeschehen, ἐν Scientia, 1933. Johannes Hessen, Wirklichkeitslehre, München - Basel 1950. E. Coreth, Kausalitätsprinzip, ἐν LTK2, VI, σ. 98-100, ἔνθα βλ. πλουσιωτέραν βιβλιογραφίαν.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αἴτιον. **(Κ. Διαθήκη).** Σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ «αἰτία», Λουκ. κγ' 4, 14, 22, Πράξ. ιθ' 40.

Γ. Α. Γ.

Αἰτίωμα. **(Κ. Διαθήκη).** Κατηγορία, Πράξ. κε' 7.

Γ. Α. Γ.

Αἴτνα. Ὠκεανὶς νύμφη, μήτηρ τῶν Σικελῶν Παλικῶν ἐκ τοῦ θεοῦ Ἡφαίστου (Στράβ. Γεωγρ. VI 2, 9, σ. C275, Χ 21, σ. C472, Διοδ. Σικελ. Βιβλ. XI 88-89).

Β. Ι. Κ.

Αἰτναῖος. Υἱὸς τοῦ Προμηθέως, ἑνὸς ἐκ τῶν Καβείρων, ἢ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Καβείρης. Εἰς τοῦτον καὶ τὸν πατέρα του Προμηθέα προσέφερεν ὡς δῶρον ἡ Δημήτηρ τὸ μυστικὸν τῆς τελετῆς ἑορτῆς, ἥτις ἐτελεῖτο πρὸς τιμήν της ὑπὸ τῶν Καβείρων (Ἡροδ. Ἱστορ. III 37, Στράβ. Γεωγρ. Χ 21, σ. C472, Παυσ. Ἑλλ. Περιήγ. IX 25,6).

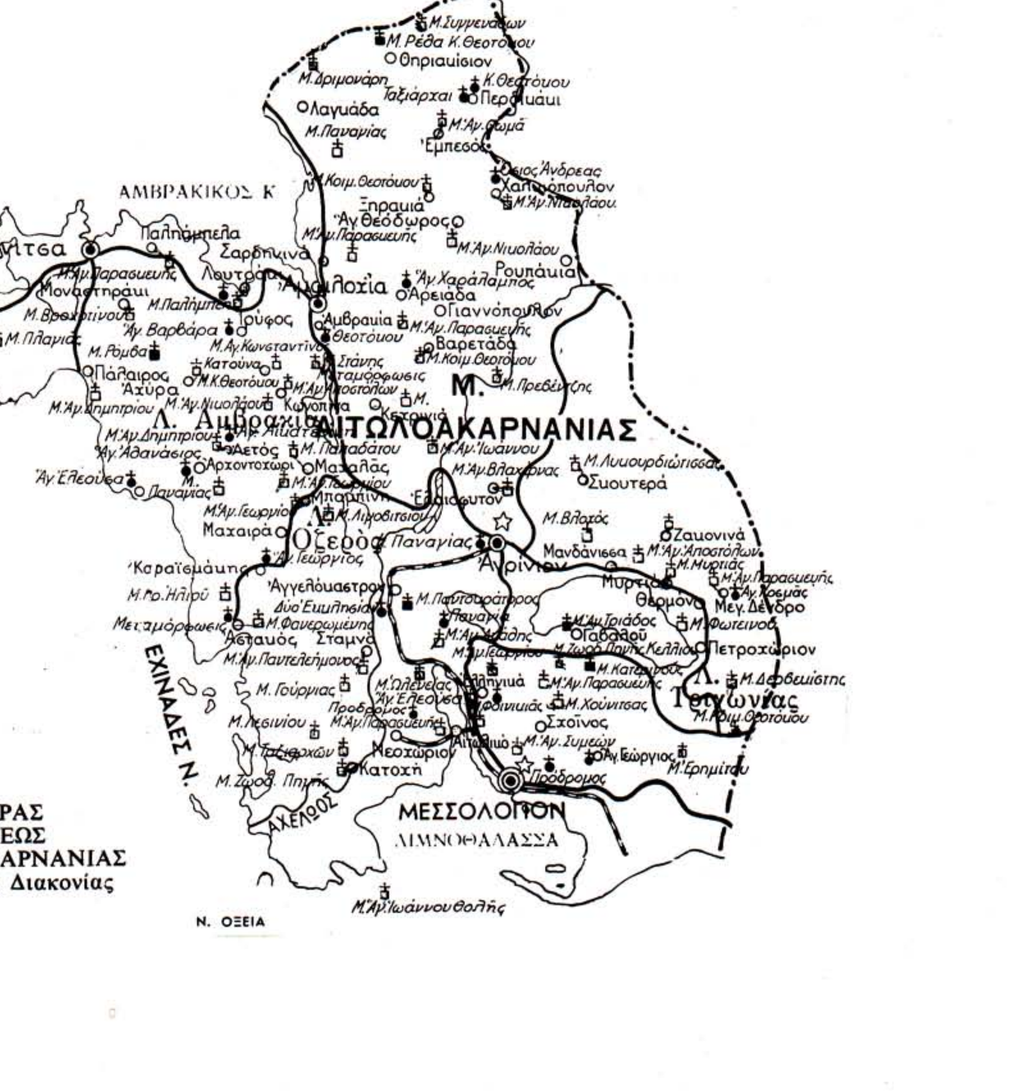
Β. Ι. Κ.

Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, Μητρόπολις. I. Εἰσαγωγή. Ἡ ἐν ἔτει 197 παρουσία ὡς ἐπισκόπου Ναυπάκτου τοῦ Καλλικράτους, καθώς, ἐν συνεχείᾳ, καὶ ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Αἰτωλοακαρνανικῆς περιοχῆς συμμετασχόντων εἰς διαφόρους συνόδους, δύνανται νὰ μᾶς ἀγάγουν εἰς τὸ ἀδιαμφισβήτητον συμπέρασμα, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Β' αἰῶνος. Οὕτω κατὰ τοὺς

πρώτους μεταχριστιανικοὺς χρόνους καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ τὴν ἀρχαιοτάτην Μητρόπολιν Ναυπάκτου μνημονεύονται ἐπισκοπαί τινες τῆς περιοχῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ τοῦ Ἀχελώου, ἥτις εἶχεν ἕδραν τὴν ἀγνώστου τοποθεσίας ὁμώνυμόν της περὶ τὸ Ἀγγελόκαστρον πόλιν, καὶ τῆς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος Ἰωακεὶμ συμμετέσχεν εἰς τὴν σύνοδον τοῦ 533 καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ Βονίτσης καὶ Ἀετοῦ. Δεδομένου ὅμως ὅτι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν χριστιανικὴν ἱστορίαν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ κυρίως κατὰ τὴν βυζαντινὴν καὶ μεταβυζαντινὴν περίοδον, ἐν ἀναλύσει θέλουν περιληφθῆ εἰς τὰ οἰκεῖα περὶ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης λήμματα, ἐνταῦθα θὰ ἀναφέρωμεν μερικὰς μόνον ἐπὶ τοῦ θέματος πληροφορίας.

II. Ὀνομασία. Ὅρια. Ἕδρα. Μεταβολαί. α) Ἀπὸ τοῦ Θ΄ αἰῶνος ἕως τὸ 1833: Αἱ εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὑποκείμεναι ἐπισκοπαὶ ἀπὸ τοῦ 879 καὶ ἐντεῦθεν μὲ ἕδραν τὴν Ναύπακτον ἦσαν αἱ ἑξῆς:

α΄) Αἰτωλοακαρνανικαί: 1) Ἀχελώου, 2) Βονίτσης (Βονδίτζης ἢ Βουνίτσας) καὶ 3) Ἀετοῦ. β΄) Ἠπειρωτικαὶ (τῆς Ἠπείρου). 4) Ἄρτης, 5) Νικοπόλεως, 6) Χειμάρας, 7) Ρωγῶν ἢ Ἀρωγῶν, τῆς ὁποίας ὁ γνωστὸς ἐπίσκοπος Ἰωσὴφ τὴν 11/4/1826 ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τοῦ Μεσολογγίου, αὐτοθυσιασθεὶς εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, 8) Ἰωαννίνων, 9) Φωτικῆς ἢ Φωτίκης (Βελᾶς), 10) Δρυϊνουπόλεως (καὶ ὄχι Ἀδριανουπόλεως ὡς ἐσφαλμένως ἀναφέρεται εἰς Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων κ.λ.π., Ἀθῆναι 1855, Ε΄, σ. 483), 11) Βοθρωτοῦ, 12) Κοζύλης καὶ 13) Εὐροίας (Θεσπρωτίας). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (482 - 565), ὁπότε ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου προσηγορεύετο «ἔξαρχος πάσης Αἰτωλίας», αἱ τρεῖς ὡς ἀνωτέρω Αἰτωλοακαρνανικαὶ ἐπισκοπαὶ ἀναφέρονται ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ ΣΤ΄ τοῦ ἐπονομασθέντος Σοφοῦ (886 - 912), ἡ μὲν Μητρόπολις Ναυπάκτου φέρει αὔξ. ἀριθ. ΛΣΤ΄ καὶ ἐν συνεχείᾳ ΛΒ΄, ὁ δὲ μητροπολίτης ταύτης τὴν προσωνυμίαν τοῦ «Ναυπάκτου καὶ Αἰτωλίας». Ἐπὶ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τοῦ Α΄ (1204), ὁπότε προσηρτήθη ἡ Αἰτωλοακαρνανία εἰς τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, ἐτιτλοφορήθη ὁ διακεκριμένος θεολόγος μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Ἰωάννης Ἀπόκαυκος «ὑπέρτιμος Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου, ἔξαρχος δὲ πάσης Αἰτωλίας» ἢ καθὼς ἀναφέρεται ἀλλαχοῦ εἰς ἑπόμενα ἔτη, «ὑπέρτιμος Ναυπάκτου καὶ ἔξαρχος Νικοπόλεως καὶ πάσης Αἰτωλίας» μὲ ἕδραν του τὴν Ἄρταν καὶ μὲ ἐννέα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του ἐπισκοπάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ τρεῖς Αἰτωλοακαρνανικαί. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἡ Μητρόπολις αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η΄ τοῦ Παλαιολόγου (1425 - 1448), γενομένου διαχωρισμοῦ τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν Μητρόπολιν «Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης», ἐπισκοπῶν, ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν εἰς Μητρόπολιν νεοπροαχθεῖσαν ἐπισκοπὴν Ἰωαννίνων πολλαὶ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, παρέμειναν ὅμως ὑπὸ τὴν τελευταίαν αἱ Αἰτωλοακαρνανικαὶ ἐπισκοπαί. Κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς πατριαρχικὰς πράξεις τῶν ἐτῶν 1699 καὶ 1709, τὸ δικαίωμα ὅπως χειροτονῇ ἐπισκόπους Βονίτσης, Ἀετοῦ καὶ Ἀχελώου, Ρωγῶν καὶ Φωτικῆς, τὸ εἶχεν ὁ μητροπολίτης Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου. Ὁ τίτλος τοῦ μητροπολίτου, κατὰ τὸ πλεῖστον, «Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης καὶ ὑπερτίμου ἐξάρχου πάσης Αἰτωλίας» διετηρήθη μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, ὁπότε καὶ μέχρι

ΧΑΡΤΗΣ ΙΕΡΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ
Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας

τοῦ 1833, λόγῳ τοῦ διαχωρισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Ἤπειρον τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς, μετεβλήθη εἰς «Ναυπάκτου καὶ Μεσολογγίου» μὲ ἕδραν τὸ Μεσολόγγι. Ἀπὸ τοῦ 1828 - 1838 μητροπολίτης τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης διετέλεσεν ὁ ἀπὸ Βιθυνίας Πορφύριος, ὅστις προηγουμένως εἶχεν ἀνέλθη ἐπὶ τὸν περίβλεπτον θρόνον τῆς Μητροπόλεως Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου διαδεξάμενος τὸν Ἰγνάτιον, ἕως τὸ 1820, ὁπότε δι᾽ ἀπελευθερωτικὰς ἐνεργείας του ἐξωρίσθη ὁ ἐν λόγῳ Πορφύριος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως μέχρι τοῦ 1828 εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μὲ διάδοχόν του τὸν Ἄνθιμον (1820 - 1828). Ἀπὸ τοῦ 1204 - 1480 ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνωτέρω Μητρόπολιν μητροπολῖται 5, ἀπὸ τοῦ 1510 - 1640 18, καὶ ἀπὸ τοῦ 1640 - 1828 16, μὲ τελευταῖον τὸν ὡς εἴρηται Πορφύριον, ὅστις ἀπέθανε τὸ 1838.

Πρὸ τῆς ἐν ἐπικεφαλίδι ὀνομασίας της ἡ ἐπισκοπὴ ἢ ἀρχιεπισκοπὴ Ἀκαρνανίας, συμφώνως μὲ τὰς ἑκάστοτε ἀποφάσεις τῶν ἁρμοδίων, ἔλαβε διαφόρους ὀνομασίας καὶ ὑπέστη μεταβολάς τινας περὶ τῶν ὁποίων ἐν συνεχείᾳ διαλαμβάνομεν.

β᾽) Ἀπὸ τοῦ 1833 ἕως σήμερον: Διὰ τοῦ ἀπὸ 20-11/2-12/1833 Διατάγματος ὁ Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, εἰς τὸν ὁποῖον συμπεριελαμβάνετο καὶ ἡ ἐπαρχία Εὐρυτανίας, ἐκκλησιαστικῶς διηρέθη εἰς δύο ἐπισκοπὰς 1) Εἰς τὴν Ἀκαρνανίας, ἔχουσαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν της τὰς ἐπαρχίας α) Ἀκαρνανίας (Βονίτσης, Βάλτου καὶ Ξηρομέρου), β) Μεσολογγίου, γ) Ναυπακτίας καὶ δ) Ἀγρινίου μὲ ἐπισκοπικὴν καθέδραν τὸ Μεσολόγγι καὶ ἀρχιεπίσκοπον τὸν ὡς ἀνωτέρω ἀναφερθέντα Πορφύριον. 2) Εἰς τὴν Καλλιδρόμης (Εὐρυτανίας) μὲ ἕδραν τὴν Καλλιδρόμην ἢ Οἰχαλίαν (Καρπενῆσι) ἕως τὸ 1842 μὲ ἐπίσκοπον τὸν Δοσίθεον, ὁπότε οὗτος ἀπέθανεν. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου, διὰ Β. Διατάγματος ἀπὸ τοῦ 1842 (ΦΕΚ 18, σ. 111) ἡ ἐπισκοπὴ Ἀκαρνανίας ἕως τὸ 1852 ὠνομάσθη εἰς «Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας» φέρουσα καὶ τὸν τίτλον τῆς «ἀρχιεπισκοπῆς» μὲ προσάρτησιν εἰς αὐτὴν τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας, καταργηθείσης οὕτω καὶ τῆς ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς της. Διὰ τοῦ Νόμου Σ´ τοῦ 1852 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ «Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας» ἐδιχοτομήθη εἰς τὰς ἑξῆς ἐπισκοπάς: 1) Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, περιλαμβάνουσαν τὰς ἐπαρχίας Μεσολογγίου, Τριχωνίας, Βονίτσης, Ξηρομέρου καὶ Βάλτου, μὲ ἕδραν τὸ Μεσολόγγι καὶ 2) Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας, περιλαμβάνουσαν, τὰς δύο ὡς καὶ πρότερον ὁμωνύμους ἐπαρχίας μὲ ἕδραν τὴν Ναύπακτον, καίτοι εἶχε καθορισθῆ διὰ τὸ θέρος τὸ Καρπενῆσι.

Διὰ τοῦ Νόμου ΒΧΔ 6-7-1899, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας ὑπεβιβάσθη εἰς ἐπισκοπὴν «Ἀκαρνανίας καὶ Ναυπακτίας», μετὰ προσαρτήσεως εἰς αὐτὴν τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας, ἥτις ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας, καθόσον ἡ δευτέρα ἀπετέλεσε πάλιν ἰδίαν ἐπισκοπὴν μὲ ἕδραν τὸ Καρπενῆσι (Β. Δ. τῆς 2-2-1900). Ἐν συνεχείᾳ διὰ τοῦ Νόμου ΓΥΛΔ 16-11-1909, διὰ μεταβολῆς τῶν ὁρίων ἐνίων ἐπισκοπῶν, ἐπανασυνεστήθη ἡ ἐπισκοπὴ Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας μὲ ἕδραν της τελικῶς τὴν Ναύπακτον, ἥτις ἔκτοτε παραμένει ὡς τοιαύτη καὶ μέχρι σήμερον. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειωτέον, ὅτι μέχρι τοῦ 1900 εἶχε καθορισθῆ ὅπως οἱ ἐκτὸς Ἀθηνῶν ἐπίσκοποι φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὁ δὲ Ἀθηνῶν τὸν τοῦ μητροπολίτου. Ἀπὸ τῆς 22-1-1900 διὰ σχετικοῦ Β. Δ/τος ὁ τίτλος τοῦ μητροπολίτου ἐδόθη μόνον εἰς τὸν ἀρχιερέα Ἀθηνῶν τὸν καὶ πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ὠνομάσθησαν «ἐπίσκοποι». Ἀπὸ τοῦ 1922 ἡ ἐν Ἀθήναις Γ´ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν ἔδωκε τὸν τίτλον τοῦ «ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος», ἀπὸ δὲ τοῦ 1923 (31/12) ὁ μὲν μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐτιτλοφορεῖτο ὡς «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος», πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι ὡς «Μητροπολῖται». Ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης ἡ ὑπὸ λόγον ἐπισκοπὴ ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς «Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας», τῆς ἕδρας αὐτῆς παραμεινάσης τῆς ἰδίας, δηλαδὴ τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀπὸ τῆς 12/10/1932 κατηργήθη καὶ πάλιν ἡ Μητρόπολις Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας μὲ ὑπαγωγὴν τῆς μὲν Ναυπακτίας εἰς τὴν Μητρόπολιν Φωκίδος, ἐκ δὲ τῆς Εὐρυτανίας δήμων μέν τινων εἰς τὴν Μητρόπολιν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἄλλων δὲ εἰς τὴν Μητρόπολιν Φαναρίου καὶ Θεσσαλιώτιδος καὶ τοῦ τ. δήμου Κτημενίων εἰς τὴν Μητρόπολιν Φθιώτιδος. Ἡ οὕτω διαμοιρασθεῖσα καὶ συγχωνευθεῖσα εἰς τὰς ὁμόρους Μητροπόλεις περιοχὴ τῶν ἐπαρχιῶν Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας ἀνεσυνεστήθη εἰς Μητρόπολιν ὑπὸ τὸν αὐτόν, τὸν ὁποῖον καὶ πρότερον ἔφερε, τίτλον της ἀπὸ 9/10/1933 καὶ μὲ ἕδραν τὴν Ναύπακτον. Αὕτη οὕτως ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ σήμερον.

III. Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς περιοχῆς τῆς Μητροπόλεως. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς σημερινῆς Μητροπόλεως Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ὑπάρχουν ἀρκετὰ χριστιανικὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐκτίσθησαν μεταξὺ τοῦ ΣΤ´ καὶ τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος. Ταῦτα εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς ἐνθέρμου τῶν κατοίκων πίστεως, ἥτις ὡς γνωστὸν σοβαρὸν ρόλον ἔπαιξεν ἰδίᾳ κατὰ τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἔτη, εἰς τὴν διαφύλαξιν ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς γλώσσης του, τῶν ἑλληνοχριστιανικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καὶ τῶν παραδόσεών του. Ἀλλὰ πλὴν τούτου, πολλὰ τῶν μνημείων αὐτῶν, καθὼς τὰ μοναστήρια, εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα διὰ λόγους ἱστορικοὺς καὶ καλλιτεχνικούς. Ἐντὸς πολλῶν ἐξ αὐτῶν καὶ μὲ τὴν μέριμναν φλογερῶν πατριδολατρῶν ἐθνοδιδασκάλων κληρικῶν ἀνεζωπυρήθησαν αἱ σπίθες τῆς ἐλπίδος διὰ τὴν λύτρωσιν τοῦ Γένους ἀπὸ τὰ σκληρὰ δεσμὰ τῆς πολυχρονίου δουλείας του. Ὄχι ὀλίγα τούτων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας καὶ τὴν διαφύλαξιν πολυτίμων ἔργων ταύτης. Δυστυχῶς ὅμως, μόνον δι᾽ ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ μνημεῖα αὐτὰ ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχὴ καὶ ἐγένετο γνωστὴ πλημμελῶς ἢ ἀρτίως ἡ ἱστορία των. Μάλιστα τὰ περισσότερα τούτων ἀντικρύζονται ἀπὸ ἀχαρακτήριστον ἀδιαφορίαν ὄχι μόνον παρ᾽ ἡμῶν, τῶν ζώντων συγχρόνων «ἐλευθέρων χριστιανῶν», ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν τῆς Πολιτείας ἁρμοδίων. Σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ, ὡς κάτωθι θὰ ἴδωμεν, ἐξ μονῶν, ὑπάρχουν ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ διαλυθεῖσαι μοναὶ καὶ λοιπὰ χριστιανικὰ μνημεῖα. Ἐξ αὐτῶν ἡ Πολιτεία ἐπρόσεξε μόνον τὰ ἑπόμενα ὀκτώ:

1) Τοῦ Ταξιάρχου Αἰτωλικοῦ. 2) Τὰ προσκυνητάρια τῶν Ταξιαρχῶν Αἰτωλικοῦ. 3) Τὴν Παναγίαν τῆς Μεγάλης Χώρας (Ζαπάντι) Τριχωνίας. 4) Τὸ καθολικὸν τῆς ἱερᾶς μονῆς Μυρτιᾶς (Γουρίτσης). 5) Τὸν Ἅγ. Νικόλαον Μώκιστας (βλ. διὰ ταῦτα ΦΕΚ 58, 11-3-1925). 6) Τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Ἐλεούσης Μυρτιᾶς. 7) Τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Φωτροῦ, Λίμνης Τριχωνίδος (βλ. ΦΕΚ, 224/13-11-1951) καὶ 8) Τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Αἰτωλικοῦ (βλ. ΦΕΚ, 207/15-10-1954). Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ λοιπὰ ἢ εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστα καὶ ἀνερεύνητα, μερικὰ μάλιστα τούτων ὑπέκυψαν ἢ θὰ ὑποκύψουν εἰς τοῦ πανδαμάτορος χρόνου τὴν φθοράν, ἢ ἐκ ποικίλων λόγων καὶ αἰτίων παραγνωρίζεται, ὡς ἐλέχθη, ἡ οἱαδήποτε ἱστορική, θρησκευτικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ ἀξία αὐτῶν. Σημειοῦντες μετὰ πικρίας τὴν διαπίστωσίν μας ταύτην, παραθέτομεν κατωτέρω κατ᾽ ἐπαρχίαν πάντα τὰ γνωστὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς περιοχῆς τῆς ὑπὸ λόγον Ἱερᾶς Μητροπόλεως, καὶ προστίθεμεν μετὰ τὸν αὔξ. ἀριθμὸν ἡμῶν, τὸν αὔξ. ἀριθ. φακέλλου τῶν Γεν. Ἀρχείων τοῦ Κράτους, μετὰ τὸ γράμμα Φ., εἰς τὸ τέλος δὲ ἑκάστης ὀνομασίας, ἐφ᾽ ὅσον τυγχάνει γνωστός, καὶ τὸν χρόνον ἱδρύσεως ἑκάστου μνημείου.

Α´. Μοναὶ ἀνδρῶαι: 1) Φ. 164. Κοίμησις τῆς Θεοτόκου Λιγοβιτσίου, Ξηρομέρου (χρόν. ἱδρύσεως 1737). 2) Φ. 208. Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου Μυρτιᾶς ἢ Μαρίας Φανερωμένης, Τριχωνίδος (1491). 3) Φ. 148. Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Ἀρέθα ἢ Ρέθα Θυάμου - Βάλτου (1742) καὶ 4) Φ. 173. Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, Ρόμβου Σολίου - Ἀκαρνανίας (1750).

Β´. Μοναὶ γυναικεῖαι: 1) Φ. 145. Παντοκράτορος Ἀγγελοκάστρου - Μεσολογγίου (1746) καὶ 2) Φ. 134. Γέννησις τῆς Θεοτόκου, Κατερινοῦς - Μακρυνείας (ἀρχαὶ ΙΒ´ αἰῶνος). Εἰς τὰς ἀνωτέρω μονὰς διαβιοῦν σήμερον ἓξ μοναχοὶ καὶ δεκατέσσαρες μοναχαί.

Γ´. Διάφορα χριστιανικὰ μνημεῖα: Ὡς ἐλέχθη, πλὴν τῶν ἀνωτέρω μονῶν πολλὰ ὑπάρχουν εἰσέτι χριστιανικὰ μνημεῖα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μητροπόλεως (ναοὶ μονῶν διαλυθεισῶν, ναοὶ ἢ ἐξωκκλήσια χωρίων ἢ πόλεων), τὰ ὁποῖα καὶ παραθέτομεν:

α´) Ἐπαρχίας Μεσολογγίου: 1) Φ. 127. Ἅγιος Γεώργιος, Χούνιστας (1804). 2) Φ. 128. Ἅγιος Συμεών, Μεσολογγίου (1740). 3) Φ. 129. Ἅγιος Γεώργιος Συβίστας (Ἑλ-

Ἡ Πλατυτερα. Τοιχογραφία τῆς κόγχης τοῦ παλαιοτέρου ναΐσκου τῆς Μονῆς Μυρτιᾶς. Χεὶρ Ξένου Διγενῆ. 1491.

λdescribed) (1696). 4) Φ. 130, Ἁγία Παρασκευή, Αἰτωλικοῦ (1698). 5) Φ. 133, Ἅγιος Γεώργιος, Μποτίνου Μακρυνείας. 6) Φ. 135, Ἅγιος Θωμᾶς, Παπαδάτων Μακρυνείας. 7) Φ. 136, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Δομβροῦ Μακρυνείας. 8) Φ. 137, Ἁγία Παρασκευή, Ἄνω Κερασόβου (1736). 9) Φ. 138, Ζωοδόχος Πηγή, Καστανόρραχου Μακρυνείας (1788). 10) Φ. 139, Ἅγιοι Ταξιάρχαι ἢ μονὴ Γουριᾶς, Παραχελωΐτιδος (ΙΣΤ΄ - ΙΗ΄ αἰών). 11) Φ. 140, Ἅγιοι Ταξιάρχαι ἢ Σκοπᾶ ἢ Θολή, Νεοχωρίου Παραχελωΐτιδος (1730-1742). 12) Φ. 141, Ἁγία Ἀγάθη, Σταμνᾶς Ὠλενείας Μεσολογγίου. 13) Φ. 142, Ἅγιοι Ἀσώματοι, Ἁγ. Ἠλία Ὠλενείας. 14) Φ. 143, Παναγία ἡ Ὑψηλή, Σταμνᾶς Ὠλενείας. 15) Φ. 144, Ἅγιος Παντελεήμων, Σταμνᾶς Ὠλενείας. 16) Ἅγιος Ἠλίας, Ἀγγελοκάστρου Ὠλενείας (1715). 17) Ἅγιος Γεώργιος, Γουριᾶς (1677, 1714). 18) Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (Φοινικιὰ Αἰτωλικοῦ) (1811). 19) Γενέθλιον Ἁγ. Ἰωάννου Προδρόμου (Μάστρου) (ΙΓ΄ αἰών). 20) Ἅγιος Δημήτριος, Βαράσοβας Μεσολογγίου (Ι΄ καὶ ΙΑ΄ αἰών). 21) Παναγία ἡ «Παναξιώτισσα» ἢ Γαυρολίμνη, Μεσολογγίου (Ι΄ - ΙΑ΄ αἰών). 22) Ἅγιος Γεώργιος, Ἀγγελοκάστρου (ἡμιηρειπωμένος) (ΙΓ΄ αἰών). 23) Ἅγιοι Ταξιάρχαι, Αἰτωλικοῦ Μεσολογγίου (ἔνθα νέος ναὸς) (1610). 24) Ἡ Ἁγία Ἐλεοῦσα, Κλεισούρας (ΙΘ΄ αἰὼν) καὶ 25) Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ Μεσολογγίου.

β΄) Ἐπαρχίας Βάλτου: 1) Φ. 146, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Μονὴ Ἀγρίλου (Ἀμβρακίας). 2) Φ. 147, Ἁγία Παρασκευή (Σαρδίνενα - Ἀμβρακίας) (1708, 1746). 3) Φ. 149, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Δρυμονερίου ἢ Δρεμονιάρη Θυάμου (1740). 4) Φ. 150, Ἅγιος Θωμᾶς, Σακαρετσίου Ἰδομένης Ἐμπεσσοῦ (1708). 5) Φ. 151, Ἅγιος Νικόλαος, Χαλκιοπούλων Ἰδομένης (1765 ἀνακαίν.). 6) Φ. 152. Κοίμησις τῆς Θεοτόκου (Βαρετᾶδες), Στράτου (1783). 7) Μονὴ Συγγενάδων (Παναγία)(1722). 8) Μονὴ Πριβέντζης. 9) Μεταμόρφωσις Σωτῆρος, Στάνου Βάλτου (1764). 10) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Ἀμβρακίας (1680). 11) Ἅγιος Χαράλαμπος, Ἀρειάδος Βάλτου (1695). 12) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Ἰδομένης Βάλτου (1746).

γ΄) Ἐπαρχία Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου: 1) Φ. 153, Ἁγία Βαρβάρα, Περατιᾶς Ἀνακτορίων. 2) Φ. 154, Ἅγιος Δημήτριος, Ζαβέρδας Ἀνακτορίων (1752). 3) Φ. 155, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Μονὴ Πλαγιᾶς, Ἀνακτορίων (1731). 4) Φ. 156, Κοίμησις Θεοτόκου, Ἁγίου Βασιλείου Ἀνακτορίων. 5) Φ. 157, Ἁγία Παρασκευή, Βαρκοῦ Ἀνακτορίων. 6) Φ. 158, Ἁγία Παρασκευὴ ἢ Μυρτάρι, Ἀνακτορίων. 7) Φ. 159, Ἅγιος Δημήτριος, Δραγαμέστου Ἀστακοῦ. 8) Φ. 160, Προφήτης Ἠλίας, Ἀστακοῦ (1740). 9) 161, Ἅγιοι Ταξιάρχαι, Δραγαμέστου Ἀστακοῦ. 10) Φ. 162, Ἁγιὰ Δευτέρα, Κατούνας Ἐχίνου. 11) Φ. 163, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Μονὴ Ἀχυρᾶ, Ἐχίνου (ΙΗ΄ αἰών). 12) Φ. 165, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Παπαδάτου Ἐχίνου (1750;) 13) Φ. 166, Ἅγιος Νικόλαος, Ἀετοῦ Ἐχίνου (1652, 1692). 14) Φ. 167, Ἁγίου Τάφου μετόχι, Μπαμπίνη Ἐχίνου. 15) Φ. 168, Ἅγιος Γεώργιος ἢ Πόρτας Μπαμπίνης (1726). 16) Φ. 169, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Μονὴ Λεσσινίου. Οἰνιάδος (1595, 1781). 17) Φ. 170, Παναγούλα, Κατοχῆς Οἰνιάδος. 18) Φ. 171, Ζωοδόχος Πηγή, Κατοχῆς (1781). 19) Φ. 172, Ἅγιοι Ἀπόστολοι ἢ Μονὴ Κανδήλας, Σολίου (1595). 20) Φ. 175, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Μονὴ Ζαπαντίνας. 21) Μονὴ Παντοκράτορος (Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος), Κατοχῆς (1742). 22) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Κανδήλας (1746). 23) Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, Παλαιοκατούνας (1250). 24) Φανερωμένη. 25) Ἅγιοι Ἀπόστολοι, Κουνουπίνης (Κουμπίνης) (1565). 26) Ἅγιος Δημήτριος, Ἀετοῦ (1689, 1740). 27) Ἅγιος Δημήτριος, Παλήμπεη (1751). 28) Μονὴ Βροχοτίνου (1609). 29) Ἅγιος Κωνσταντῖνος, Κατούνης. 30) Ἱερὰ μονὴ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, (1747). 31) Ἁγία Αἰκατερίνη, Ἀετοῦ (1751). 32) Ἅγιος Ἀθανάσιος, Ἀρχοντοχωριοῦ (1765). 33) Ἅγιος Γεώργιος, Δραγαμέστου (1778). 34) Ἅγιος Ἀθανάσιος, Δραγαμέστου (1784). 35) Ἅγιος Γεώργιος, Ἀρχοντοχωρίου (1750;) 36) Ἅγιος Δημήτριος, Ἀρχοντοχωρίου (1750 ;) 37) Ἅγιος Νικόλαος, ὁ ἐν Βουνένοις Ἀρχοντοχωρίου (1750) καὶ 38) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Βονίτσης (1722).

δ΄) Ἐπαρχία Τριχωνίδος: 1) Φ. 202, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, Σπολαΐτας (1788). 2) Φ. 203, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Καταφυγίου Ἀμβρακίας (1740). 3) Φ. 204, Γέννησις τῆς Θεοτόκου (Μονὴ Ζακονίνων), Θέρμου (1740). 4) Φ. 205, Ζώνη Θεοτόκου ἢ Τιμία Ζώνη Θεοτόκου ἢ Λυκούρεσσα, Θέρμου. 5) Φ. 206, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Ἅγιος Γεώργιος μονῆς Βλοχοῦ, Θέρμου. 6) Φ. 207, Ἅγιος Γεώργιος ἢ Φωτεινοῦ ἢ Φωτμοῦ, τ. δ. Παμφείας (1589). 7) Φ. 209, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἢ Πρόδρομος, Δερβέκιστας (1520, 1802). 8) Φ. 210, Ἁγία Παρασκευή, Παμφείας (1771). 9) Φ. 211, Ἅγιοι Ἀπόστολοι, Ταξιαρχίδος Θέρμου. 10) Ἁγία Βλαχέρνα. 11) Ἅγιος Νικόλαος, Βλοχοῦ (1767). 12) Ἅγιος Νικόλαος, Καλυβίων (1767). 13) Ἁγία Βαρβάρα, Περατιᾶς (1763). 14) Ἅγιοι Ταξιάρχαι, Μυρτιᾶς Τριχωνίας (1712). 15) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Ζαπάντι Ἀγρινίου (ΣΤ΄-ΙΓ΄ αἰών).

IV. Σχολαὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τοιαῦται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μητροπόλεως ὑπῆρξαν αἱ ἑξῆς: 1) Τοῦ Μεσολογγίου. Ἱδρύθη τὸ 1760 ὑπὸ τοῦ ἐκ Δωρίδος μεγάλου Διδασκάλου τοῦ Γένους Παναγ. Παλαμᾶ, ἐξ οὗ καὶ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «Παλαμαία». Ἡ Σχολὴ αὕτη πλείστας ὑπηρεσίας προσέφερε διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας εἰς τὸ ὑπόδουλον Γένος. Μετὰ μικρὰν διακοπὴν τῆς λειτουργίας της λόγῳ τῶν Ὀρλωφικῶν, (1768 - 1774), τὸ ἔργον αὐτῆς συνέχισε λίαν ἐπιτυχῶς ὁ ἱδρυτὴς μέχρι τοῦ 1800, ὁπότε ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν ὁ ἀντάξιος υἱός του Γρηγόριος μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀνασυνεστήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου ἀπὸ τοῦ 1823. Πλεῖστοι ὑπῆρξαν οἱ ἀντάξιοι τῶν διδασκάλων τῆς Σχολῆς ταύτης μαθηταί, οἵτινες ἀπέβησαν σκαπανεῖς καὶ φωτοδόται τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Μεταξὺ αὐτῶν ἀξιόλογοι ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: Ἀναγνώστης Ἰθακήσιος, Ἄνθιμος ἐκ Σαλώνων, Ἀνανίας ὁ Ἀκαρνάν, Βαρίδης Πέτρος, Βενέδικτος ἱερομ. Ἠπειρώτης, Βενιαμὶν

Τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς Μυρτιᾶς.

μοναχός, Γουλιμῆς Γεράσιμος, ὁ σπουδαῖος Γαλανὸς Δημήτριος ἐξ Ἀθηνῶν, ὅστις ὑπὸ τῶν σοφῶν Βραχμάνων ἐχαρακτηρίσθη ὡς «ὁ Πλάτων τοῦ αἰῶνος», Γουλιμῆς Φρ., Γουλιμῆς Ἀναστ., Ζαβερδινὸς Κ. καὶ Δῆμος, Καλογερᾶς Ἀνδρ., σπουδάσας εἰς Ἰταλίαν, Καρβούνης Χρ., διδάξας εἰς Κωνσταντινούπολιν, Καρβούνης Φραγ., Καλογερᾶς Κ. τοῦ Ἀν., Καραπάνος Κ., Σιδέρης Παῦλος, Παΐσιος μοναχός, Μαυρομμάτης Νικόλ., ἔξοχος μαθηματικὸς ἀπὸ τὴν Κατούναν, ἀποθανὼν εἰς Λιβόρνον τὸ 1817, Μανος Ἀθ., Φράγκος Κ., ἐκ Δελφῶν, Καβρίκας Ν., ἀπὸ τὸ Γαλαξεῖδι, ἐδίδαξεν εἰς τὰς Σχολὰς Τεργέστης, Βουκουρεστίου καὶ Σμύρνης, Ρουμελινῆς Εὐθ., Σποντῆς Τρ., Μπεκαούζης Χρ., Μανίκης Κ., ἐδίδαξεν εἰς Πάτρας (1817), Παπαπέτρος Ἰθακήσιος, ἐδίδαξεν εἰς Καρπενήσιον, Καραπάνος Φ., Παπάζογλου Ἀναστ., Παλαμᾶς Εὐστ., Παλαμᾶς Ἰωάν., Ραζῆς Δημήτρ., Ραζηκώτσικας Κ., Σαλαμπάνης Γαλάνης, Τσιμπουράκης Ἀλέξ., Τσιτσώνης Κ., ἐδίδαξεν εἰς Βουκουρέστι, Χρύσανθος ὁ Ἀκαρνάν, Ψωμάκης Κ. καὶ Β., Βάλβης Παντ., Βάλβης Ζαφείρ., Δημητρίου Ἰ., Καλογερᾶς Εὐστ., Καψάλης Δ., Κοκκινομάτης Κ., Μπεκιάρης Ἀ., Τρικούπης Σπυρ. καὶ ἄλλοι.

2) Τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἱδρύθη τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα μὲ σχολάρχην αὐτῆς τὸν μαθητὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Σχολῆς Καρπενησίου Εὐγενίου Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἰωάσαφ Ἀρβανιτάκην. Τοῦτον διεδέξατο ὁ ἐπίσης μαθητὴς τοῦ Εὐγενίου Γρηγόριος Μάνεσης (1655 - 1688). Ἀπὸ τοῦ 1704-1710 ἐσχολάρχησεν ὁ πολὺς Ἀναστ. Γόρδιος. Ἀπὸ τοῦ 1813-1821 ὁ Ἰωάννης Δημητρίου καὶ συνεχομένως ὁ Πέτρος Μπούας κ.ἄ.

3) Τῆς Βονίτσης. Ἱδρύθη περὶ τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Ἐδίδαξεν εἰς αὐτὴν ὁ τῆς Παλαμαίας Σχολῆς Φώτ. Καραπάνος.

4) Τοῦ Ἀγρινίου. Ἱδρύθη περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος μὲ διδασκάλους τὸν Εὐστάθιον Καραβίδαν Πανταζᾶτον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πέτρου, τὸν ἐκ Μεσολογγίου Κ. Ραζηκώτσικαν (1790-1815) καὶ τέλος μέχρι τοῦ 1821 τὸν ἐκ Φθιώτιδος Πέτρον.

5) Τῆς Κατούνας. Ἱδρύθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος μὲ διδασκάλους τοὺς Κ. Καραπᾶνον θανόντα τὸ 1840 ἐν Ἄρτῃ καὶ τὸν Ἀκαρνᾶνα Γαλάνην Σαλαμπάνην ἕως τὸ 1821.

6) Ἁγίου Ἀθανασίου Ἀρχοντοχωρίου Ἀγρινίου.

V. Ἅγιοι τῆς περιοχῆς τῆς Μητροπόλεως. Ἀξιόλογοι μεταξὺ τῶν ὁσιομαρτύρων ἀναφέρονται: 1) Ὁ Ἰάκωβος ὁ νέος, ὅστις ἠσκήτευσεν εἰς τὴν σκήτην τοῦ Τιμίου Προδρόμου Δερβεκίστης Ἀποκούρου (νῦν Ἀναλήψεως Αἰτωλίας) καὶ μετὰ τῶν μαθητῶν του Ἰακώβου καὶ Διονυσίου ἐμαρτύρησαν εἰς Ἀδριανούπολιν τὴν 1-1-1520. 2) Ὁ νεομάρτυς Ἰωάννης ὁ ἐκ Βραχωρίου. Ἐμαρτύρησεν εἰς τὸ Βραχώρι τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1814. 3) Ὁ ὅσιος Βάρβαρος ὁ ἐκ Πενταπόλεως τῆς Κυρηναϊκῆς, ὅστις ὑπῆρξεν ἀσκητὴς εἰς τὸ σπήλαιον Τρύφου Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου, ἔνθα ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὴν 23-6-1562. Καὶ 4) Ὁ ἱερομάρτυς καὶ μέγιστος τῶν λαϊκῶν διαφωτιστῶν καὶ ἀναγεννητῶν τῆς παιδείας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ὁ μόλις κατὰ τὸ π. ἔτος ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως ὡς ἅγιος καὶ ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἰσαπόστολος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὸν Ταξιάρχην τοῦ Μεγάλου Δένδρου τῆς Αἰτωλίας τὸ 1714. Ἀπὸ τοῦ 1721 - 1726 ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα εἰς Σιγδίτσαν (Παρνασσίδος) μὲ διδάσκαλόν του τὸν Γεράσ. Λίτσικαν· 1726 - 1734, ἐφοίτησεν εἰς τὴν σπουδαίαν ἀγραφιώτικη σχολὴν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (Γούβας) τῶν Βραγγιανῶν, ἴσως καὶ εἰς τὴν σχολὴν Φουρνᾶς· 1734 - 1743 ὑπῆρξεν ὑποδιδάσκαλος εἰς σχολὴν Λομποτινᾶς τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ Ἀνανίας· 1744 - 1759 ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν ἀνωτέραν σχολὴν μορφώσεως, τὴν Ἀθωνιάδα, μὲ καθηγητάς του τὸν Καυσοκαλυβίτην, τὸν Π. Παλαμᾶν, τὸν Εὐγ. Βούλγαριν καὶ τὸν θερμουργὸν μεγαλοϊδεάτην καὶ σοφὸν Μετσοβίτην Νικόλαον Τζαρτζούλην. Ἀπὸ τὸ 1760 ἕως τὸ 1779, δηλαδὴ μίαν ὁλόκληρον εἰκοσαετίαν, ὁ Κοσμᾶς μὲ ὁρμητήριον τὴν Κωνσταντινούπολιν περιῆλθεν ἐπανειλημμένως τὴν Θράκην, Μακεδονίαν, Ἤπειρον, Ἀλβανίαν, Στερεὰν Ἑλλάδα, Ἑπτάνησον, Εὔβοιαν, Σποράδας καὶ Κυκλάδας καὶ διεφώτιζε τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὰς σοφὰς διδαχάς του διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ πατρίδα καθηκόντων των, ὡς ἀνεμοστρόβιλος δὲ ἐσάρωνε τὴν ἀμάθειαν, ἐκαυτηρίαζε τὰς ἀδικίας, τὴν βαρβαρότητα, τὴν κακίαν καὶ κατέκρινε τὴν πολυτέλειαν. Μὲ τὴν διδαχήν του τὴν ἐμπνευσμένην, ἥτις ἐδρόσιζε τὰς καρδίας τῶν σκλάβων, ἐφώτιζε τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἐπραγματοποιοῦσε τὸ θαῦμα τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ Γένους εἰς τὸν δρόμον τῆς πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς ἐλευθερίας, εἰς τὸν δρόμον τοῦ προορισμοῦ του. Εἶναι πολὺ μεγάλαι, δικαιολογημένως ἀξιοθαύμαστοι, ἀληθῶς ἀσύγκριτοι αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὸ ὑπόδουλον Γένος ὁ μικρόσωμος ἐσωχωρίτης μὲ τοὺς λάμποντας ὀφθαλμούς, ὁ ταπεινὸς Ρουμελιώτης ποὺ ὑπεγράφετο «Κοσμᾶς ἱερομόναχος». Ἐξετελέσθη δι᾿ ἀγχόνης ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν, τῇ ὑποδείξει τῶν ἐξαγορασάντων αὐτοὺς Ἑβραίων, εἰς Καλικόντασι Ἀλβανίας τὴν 24-8-1779.

VI. Προσωπικὸν—Ἱδρύματα. Τὸ προσωπικὸν τῆς Μητροπόλεως ἀποτελεῖται σήμερον ἐξ ἑνὸς ἀρχιμανδρίτου πρωτοσυγκέλλου, δύο τακτικῶν ἱεροκηρύκων, τριῶν βοηθῶν ἱεροκηρύκων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, δύο γραμματέων, ἑνὸς γραφέως καὶ ἑνὸς κλητῆρος. Οἱ ὑπηρετοῦντες σήμερον ἐνοριακοὶ ἐφημέριοι κατὰ μισθολογικὰς κατηγορίας εἶναι: α) Ἔγγαμοι Α΄ = 1, Β΄ = 38, Γ΄ = 93, Δ΄ = 61. β) Ἄγαμοι Α΄ = 1, Β΄ = 1, Γ΄ – 2 καὶ Δ΄ = 17. Σύνολον 214. Ἱεροὶ ἐνοριακοὶ ναοὶ ὑπάρχουν 207. Παρεκκλήσια καὶ ἐξωκκλήσια 576. Ἰδιωτικὰ 11. Ἱδρύματα ὑπάρχουν: 1) Δροσίνειον Ὀρφανοτροφεῖον θηλέων εἰς Μεσολόγγιον. 2) Γενικὸν φιλόπτωχον ταμεῖον. 3) Ἐνοριακὰ φιλόπτωχα ταμεῖα 82. 4) Κατηχητικὰ σχολεῖα ἀρρένων 47, θηλέων 43, μικτὰ 143 καὶ ἐργαζομένων 10. Σύνολον 243.

VII. Κατάλογος Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν. Μὲ τὰς ὑποκειμένας εἰς τὴν Μητρό-

Ἡγούμενος Μονῆς τῆς Ἀκαρνανίας, κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος.

πολιν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ἐπισκοπὰς ἐπὶ Τουρκοκρατίας, δι' οὓς λόγους ἀνεφέραμεν προηγουμένως, δὲν θέλομεν ἀσχοληθῆ περισσότερον ἐνταῦθα. Ὅμως θὰ παρουσιάσωμεν τοὺς ἐπισκόπους τῆς Μητροπόλεως «Ἀκαρνανίας, ἢ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας» ἢ τέλος «Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας» ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον.

1828—1838 : 1) Πορφύριος, ὅστις τὸ 1838 ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Μεσολογγίῳ. Πρόκειται περὶ μητροπολίτου ἐξορισθέντος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἅγιον Ὄρος τὸ 1820 ἐκ τοῦ θρόνου Ναυπακτίας καὶ Ἄρτης λόγῳ ἐνεργειῶν του ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως.

1838—1840 : Ἐπισκοπικὴ Ἐπιτροπή.

1841—1847 : 2) Ἱερόθεος Ἀριστάρχου, ὁ ἀπὸ Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Καθηρέθη τὴν 7-3-1847. Ἀπέθανε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1851, ὁπότε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τηρήσασα τὴν ἀρχὴν ὅτι «κρεῖσσον τὰ ἁμαρτήματα καταλιμπάνειν ἀνεκδίκητα ἤ τινας ἀναιτίως κολάζειν, ἔκρινεν ὁμοφώνως ἀπόλυσίν του ἀπὸ τῆς γενομένης κατ' αὐτοῦ ἀναιρέσεως καὶ ἐθεώρησε πάλιν αὐτόν, ὡς διατελοῦντα ἐν τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξιώματι» καὶ οὕτω ἐνεταφιάσθη ὡς ἀρχιερεύς.

1847—1851 : Ἄνευ ἐπισκόπου.

1852—1862 : 3) Θεόφιλος Βλαχοπαπαδόπουλος. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ ὠνομάσθη ἐπὶ τῆς ἐπισκοπείας του «Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας». Πρόκειται περὶ ἀξίου ποιμενάρχου, ὅστις τὸ 1862 ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

1862—1866 : Ἐπισκοπικὴ Ἐπιτροπή.

1866—1887 : 4) Γεράσιμος Καλοκαιρινός. Ἐγεννήθη ἐν Κυθήροις τὸ 1820 καὶ ἀπέθανε τὴν 27-11-1887.

1887-1892 : Ἄνευ ἐπισκόπου.

1892—1914 : 5) Παρθένιος Ἀκύλας. Ἐγεννήθη εἰς Θήραν τὸ 1836. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν τυχόντων ἀρτίας μορφώσεως ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τὴν 29-10-1914.

1914—1922 : Ἄνευ ἐπισκόπου.

1922—1934 : 6) Κωνσταντῖνος Κωνσταντινίδης. Ἐγεννήθη εἰς Βάρναν Βουλγαρίας τὸ 1882. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὴν 23-1-1934 καὶ ἐτάφη εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ ἐν λόγῳ ἱεράρχης φαίνεται ὅτι ἐφάνη ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῆς Ἐκκλησίας.

1934—1961 : 7) Ἱερόθεος Παρασκευόπουλος, ὁ ἀπὸ Παροναξίας. Ἀπέθανε τὴν 12-5-1961, τῆς Μητροπόλεως ἔκτοτε παραμεινάσης προσωρινῶς ὑπὸ τὴν τοποτηρητείαν τοῦ μητροπολίτου Ἄρτης Ἰγνατίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων κ.λ.π., Ἀθῆναι 1855, Ε', σ. 474 κ.ἑξ. Βασ. Γ. Ἀτέση, Ἐπίτομος ἐπισκοπικὴ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1948, Α', σ. 27–37, 1953, Β', σ. 105-109. Πάνου Ἰ. Βασιλείου, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας μὲ σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρυτανίας, τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν Σχολῶν της, Ἀθῆναι 1960, σ. 47-49, 120 κ.ἑξ. Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1868, σ. 574-578. Σερ. Βυζαντίου, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτε ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἠπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης κ.λ.π., Ἀθῆναι 1884, σ. 91 κ.ἑξ. καὶ 319-320. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1928, σ. 83-84. Σωφρ. Παπακυριακοῦ, Ὁ Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Πορφύριος, ἐν Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1926, φύλ. 45, σ. 354 κ.ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ, Κατάλογος Μητροπολιτῶν Ναυπακτίας καὶ Ἄρτης (1204-1828) ἐν Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι, ΚΖ', ἀριθ. 9, (1-5-1950), σ. 152-153, ἀριθ. 13, (1-7-1950), σ. 226-227, ἀριθ. 14, (15-7-1950), σ. 241-242. Τοῦ αὐτοῦ, Χριστιανικὰ μνημεῖα Ἀκαρνανίας, ἐν Θεολογίᾳ, Β' (1924), σ. 370. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ μονὴ Λεσσινίου, ἐν ΔΙΕΕ, Θ', σ. 573. Τρυφ. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1936, Α', σ 268. κ.ἑξ. Μιλτ. Τζανῆ, Ἡ Παλαμαία Σχολὴ καὶ οἱ μαθηταί της, ἐν περ. Φθιῶτις, Λαμία 1958, Δ', 17, σ. 278-279. Ἀναστ. Ὀρλάνδου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα Αἰτωλοακυρνανίας, ἐν ΑΒΜΕ, Ἡ παναξιώτισσα τῆς Γαυρολίμνης, αὐτόθι ἐν Α' (1935), σ. 121-124, Ὁ ἐν Ἀκαρνανίᾳ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παλαιοκατούνας, ἐν Θ' (1961) 1, σ. 21-42, αὐτόθι, Ἡ παρὰ τῷ Ζαπάντι βασιλικὴ τῆς Μεγάλης Χώρας, σ. 43-53, αὐτόθι, Τὸ φρούριον Ἀγγελοκάστρου, ἔνθα περὶ Ἁγ. Γεωργίου, σ. 68, 73, αὐτόθι, Ἡ ἐν Αἰτωλίᾳ μονὴ τῆς Μυρτιᾶς, σ. 74-112 κ.ἑξ., αὐτόθι. Πάνου Ἰ. Βασιλείου, Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς καὶ οἱ σπουδαιότεροι μαθητὲς τῶν Σχολῶν τῶν Ἀγράφων, Ἀθῆναι 1957, σ. 100. Τοῦ αὐτοῦ, Μαθηταὶ τῆς Παλαμαίας Σχολῆς, ἐν περ. Φθιῶτις, Λαμία 1959, Ε' 22, σ. 209-210. Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἔνθα ὑπάρχουν φάκελλοι τῶν μοναστηριῶν Αἰτωλοακαρνανίας μὲ αὔξ. ἀριθ. 117-175 καὶ 195-211. Σχετικῶς βλ. καὶ Κ. Ἀθ. Διαμάντη, Πηγαὶ διὰ τὰ μοναστήρια τῆς Ρούμελης, ἐν περ. Στερεοελλαδικὴ Ἑστία, Λαμία 1960, Α', ἀριθ. 4, σ. 217-225. Κ. Σ. Κώνστα, Ὁ Ἀχελῷος, ἡ βυζαντινὴ πολιτεία τῆς Αἰτωλίας, ἐν ἐφημ. Καθημερινή, Ἀθῆναι 25-11-1954. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ παντοκράτορας, τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγγελοκάστρου καὶ οἱ τόποι του, ἐν περ. Φθιῶτις, Ε' (1959), τ. 23-24, σ. 299-308. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Ἅγιοι Ταξιάρχαι (Γουριᾶς Μεσολογγίου), 1957. Λ. Γατσώρη, Παναγία ἡ Λεσσινιώτισσα Ἀθῆναι 1957. Γ Σπυροπούλου, Ἡ βυζαντινὴ πόλις Ἀχελῷος, ἐν ἐφ. Ν. Ἐποχὴ Ἀγρίνιον 31-8-1958. Γ. Δ. Κόκκα, Τὸ μοναστῆρι τῶν Ταξιαρχῶν, Ἀθῆναι 1958. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ἡ ἁγία Ἐλεοῦσα, 1958. Ν. Α. Βέη, Πορφύριος, ἐν Ἐγκυκλ. Λεξικὸ Ἐλευθερουδάκη, 1930, Ι', σ. 837.

ΠΑΝΟΣ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Αἰτωλικόν. Κωμόπολις «πρότερον μὲν παραθαλάσσιος οὖσα, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τῶν φαινομένων αὐτῆς ἰχνῶν, ἥτις Ἔξω Χώρα καλεῖται, τανῦν δὲ ἐπὶ λυπρᾶς τινος καὶ βραχείας νήσου κειμένη», ἐπικοινωνεῖ μὲ τὰς πρὸς Α. καὶ Δ. ὄχθας τῆς λιμνοθαλάσσης Κυνίας, γνωστοτέρας ὡς τοιαύτης τοῦ Μεσολογγίου, διὰ δύο λιθίνων γεφυρῶν. Εἰδήσεις περὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ οὐδαμοῦ ἀπαντῶμεν εἰς τὰ κλασσικὰ κείμενα, οὔτε ἴχνη ἀρχαίου οἰκισμοῦ ἐπὶ τῆς νησῖδος ἐπεσημάνθησαν. Πρώτην ἀσφαλῆ μνείαν τούτου ἔχομεν τὴν τοῦ ραββίνου Βενιαμὶν τοῦ ἐκ Τουδέλης, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν περὶ τὸ 1166 περίπου διέλευσίν του, τὸ ἀναφέρει ὡς κείμενον ἐπὶ ἑνὸς βραχίονος τῆς θαλάσσης εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ἡμέρας ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως Ἀχελῷος, κειμένης ὅπου σήμερον ἐπὶ τῆς πρὸς Δ. τοῦ Αἰτωλικοῦ Παραχελωΐτιδος σῴζεται τὸ τοπωνυμικὸν Ἐπισκοπή. Κατὰ τὸ 1204, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Βασιλευούσης, ἀναφέρεται ὡς συμπεριληφθὲν εἰς τὴν μερίδα τῶν Ἐνετῶν, ἀλλὰ ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Τὸ 1405 ἡλώθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Α' τοῦ Τόκκου, δουκὸς τῆς Κεφαλληνίας, ἀπὸ τῶν κατεχόντων Ἀλβανῶν τοῦ Παύλου Μπούα Σπάτα, ὁ ὁποῖος μετὰ ταῦτα ἠναγκάσθη τὸ 1410 νὰ τὸ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ἐνετούς, λαβὼν μικρὰν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν. Περὶ τὸ 1450 ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ Ἀγγελοκάστρου καὶ τῆς γύρω περιοχῆς ὑποταχθὲν εἰς τοὺς Τούρκους, μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας οἱ ἀγῶνες του κατὰ τῶν Τούρκων πολιορκητῶν του ἐδόξασαν τὸ ὄνομά του. Δὲν ὑστέρησε καὶ κατὰ τὴν Ὀρλωφικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὁποίας ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων του ἐξηνδραποδίσθησαν, ἐνῷ ὑπέστη τὴν τύχην τῆς ὅλης περιοχῆς κατὰ τὸν Τουρκοενετικὸν πόλεμον τῶν ἐτῶν 1684 - 1699.

Ὑπήγετο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀχελῴου, ὑποτεταγμένην ἀρχικῶς μὲν εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου, ἀπὸ τοῦ 1365 - 1367 εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, τὸν τόπον ἐπέχουσαν τῆς Ναυπάκτου, καὶ ἀπὸ τοῦ 1367 εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, ἔχουσαν τὴν ἕδραν εἰς Ἄρταν λόγῳ τῆς ἀπὸ τοῦ 1307 ἐγκαταστάσεως εἰς Ναύπακτον, ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Τάραντος, Λατίνου ἀρχιεπισκόπου. Ἀπὸ τῆς Παλιγγενεσίας ὑπάγεται τὸ Αἰτωλικὸν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, νῦν Μητρόπολιν, ἧς ἕδρα τὸ Μεσολόγγιον. Πληροφορίαι σχετιζόμεναι πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν του ἱστορίαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν σπανίζουν. Ὁ ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός, μαθητὴς τοῦ περιωνύμου Ἀριστοτελικοῦ φιλοσόφου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως, συνεδέθη στενῶς πρὸς τὴν κωμόπολιν τοῦ Αἰτωλικοῦ. Τακτικώτατα μετέβαινεν ἐκεῖ ἐκ Ζακύνθου, ὅπου ἐμαθήτευεν εἰς τὸ φροντιστήριον τοῦ Κορυδαλέως (1629 - 1636) καὶ διετήρει πάντοτε σχέσεις μὲ αὐτὴν ἐνῷ εὑρίσκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν (1636-1639) καὶ ἐσχολάρχει εἰς τὴν Ἄρταν (1639 - 1640). Κατὰ τὰ ἔτη 1640 - 1641 ὁ Εὐγένιος ὠργάνωσε σχολὴν εἰς τὸ Αἰτωλικόν. Δυστυχῶς ὅμως ἠναγκάσθη κατόπιν φυλακίσεώς του ὑπὸ τῶν Τούρκων, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Αἰτωλικὸν καὶ νὰ διδάξῃ εἰς τὸ Μεσολόγγιον πρῶτον (1641 - 1644) καὶ τὴν Εὐρυτανίαν κατόπιν (1645 - 1682, ὅτε καὶ ἀπέθανεν). Οὐδέποτε ὅμως ἐγκατέλειψε τὴν προσπάθειαν ἐγκαταστάσεως μονίμου ἐκπαιδευτηρίου εἰς τὸ Αἰτωλικόν, τὸ μοναδικόν, ἄλλως τε, εἰς τὴν μέσην καὶ νότιον Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, δεδομένου ὅτι ἡ Παλαμαία σχολὴ τοῦ Μεσολογγίου μόλις τὸ 1760 ἱδρύθη ἀπὸ τὸν Παναγιώτην Παλαμᾶν. Τοιουτοτρόπως, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς νέας ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς ὑπὸ τοῦ Μανωλάκη τοῦ ἐκ Καστοριᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Εὐγένειος σημαντικῶς συνέβαλε διὰ τῶν ἐπανειλημμένων πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν του, δὲν παρέλειψε νὰ συστήσῃ πρὸς τὸν φιλογενῆ χορηγὸν τὴν ἵδρυσιν καὶ ἄλλων καὶ μάλιστα μιᾶς εἰς τὸ Αἰτωλικόν. Συγχρόνως ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει ἐξ ἰδίων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ποσὸν ἀρκετὸν διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ καθηγητοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Ὁ Μανωλάκης ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ἀλλὰ ὁ εὑρισκόμενος τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν

μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Βαρθολομαῖος τὸν ἠμπόδισεν, «ἀνάξιον ἡγησάμενος τὸ Ἀνατολικὸν χωρίον ἀποδειχθῆναι τοιαύτης σχολῆς, τὴν τοῦ τόπου στενότητα προβαλλόμενος, καὶ ἐπὶ Ἄρταν μεταθέσθαι ταύτην πείθων αὐτόν, ὡς πόλιν οὖσαν μεγάλην καὶ ἥ φησι περὶ τῆς Τροίας Ὅμηρος εὐρυάγειαν». Ὁ Εὐγένιος ἐχάρη, βεβαίως, διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς Ἄρτης, εἶχεν ὅμως τὴν γνώμην, ὅτι ἐκεῖ ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθοῦν τὰ μέσα «ὡς δυναμένων πλειόνων ἐκεῖσε συνδραμεῖν καὶ τῶν ἀναγκαίων μᾶλλον εὐπορεῖν διὰ τὸ τῆς χώρας εὔκαρπον». Ἐπέμεινε, λοιπόν, εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς τοῦ Αἰτωλικοῦ, «πλείονα τὴν ἐξ ἐκείνης ὠφέλειαν τοῖς Ἕλλησιν ἡγησάμενος διὰ τὴν τοῦ τόπου εὐρυχωρίαν», καὶ ὁ Μανωλάκης διέθεσε πεντακοσίους ἀργυροῦς μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ διαθέσῃ συμπληρωματικῶς καὶ ἄλλα ἐὰν χρειασθῇ. Ὁ Εὐγένιος ὅμως ἀφοῦ προσέθεσε καὶ τὴν ἰδικήν του καταβολὴν ἐκ τριακοσίων ἀργυρῶν, κατώρθωσε νὰ συστήσῃ τὴν σχολὴν χωρὶς νὰ ἐνοχλήσῃ πλέον τὸν Μανωλάκην. Ἐγκατέστησε, μάλιστα, ὡς σχολάρχην τὸν ἐξ Αἰτωλικοῦ Γρηγόριον Μάνεσην, διδάξαντα αὐτόθι μέχρι τοῦ 1688, ἕνα τῶν καλυτέρων καὶ πλέον προσφιλῶν μαθητῶν του, τὸν ὁποῖον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐμαθήτευσεν εἰς Ζάκυνθον παρὰ Θεοφίλῳ τῷ Κορυδαλεῖ, εἶχε προσλάβει ὡς πνευματικόν του τέκνον. Ἐδίδαξαν ἐπίσης εἰς τὸ Αἰτωλικόν, ὁ Ἰωάσαφ Ἀρβανιτάκης καὶ ὁ γνωστὸς βιογράφος, μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Εὐγενίου εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἀγράφων Ἀναστάσιος ὁ Γόρδιος. Ἡ σχολὴ εὑρίσκετο ἐν λειτουργίᾳ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἡ ὁποία εὗρε διδάσκοντα ἐκεῖ, ἀπὸ τοῦ 1813, τὸν Αἰτωλικιώτην Ἰωάννην Δημητρίου.

Κατὰ τὸ 1823 τὸ Αἰτωλικὸν ὑπέστη δεινὴν πολιορκίαν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο προπαρεσκευασμένον (17/9 - 26/11/1823). Οἱ Τοῦρκοι πολιορκηταὶ κατέλαβον τὰς ἑκατέρωθεν τῆς λιμνοθαλάσσης πηγὰς καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἔφεραν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς κατοίκους τῆς ἀνύδρου νήσου. Τότε (8/11/1823) συνέβη γεγονός, ἀποδοθὲν εἰς ἐπέμβασιν τῆς Θείας Προνοίας, τὸ ὁποῖον ἀπέτρεψε τὸν ὄλεθρον. Ἐχθρικὴ βόμβα, διατρήσασα τὴν στέγην τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, ἐξερράγη ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἀπεκάλυψεν ὑπὸ τὰς πλάκας τοῦ δαπέδου πηγὴν γλυκέος ὕδατος ἡ ὁποία, ἀποσβέσασα τὴν δίψαν τῶν πολιορκουμένων, κατέστησε δυνατὴν τὴν περαιτέρω ἄμυναν. Τὸ γεγονὸς ἐνεθάρρυνε τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Αἰτωλικοῦ, πιστεύοντας εἰς τὴν συναντίληψιν τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἐκλόνισε τὸ ἠθικὸν τῶν πολιορκητῶν, ἀναμενόντων τὴν παράδοσιν τῆς νήσου ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. Ὁ ἐπελθὼν χειμὼν καὶ αἱ ραγδαιόταται βροχαὶ ἐν μέσῳ χθαμαλῆς περιοχῆς καὶ ὑγρᾶς, μετὰ τῆς φθορᾶς τὴν ὁποίαν ὑφίσταντο ἐκ μέρους τῶν Αἰτωλικιωτῶν, ἠνάγκασαν τοὺς Τουρκαλβανοὺς νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν. Ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν ἐπεσκευάσθη ἀργότερον καὶ κατὰ τὴν ἐπισκευήν, λόγῳ ὑψώσεως τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου, ἐκαλύφθη ἡ σωτήριος πηγή. Κατὰ τὸ 1907 ὁ Γ. Λαμπάκης δι' ἀνασκαφῆς ἀπεκάλυψε καὶ πάλιν τὴν πηγήν, ἡ ὁποία, ὑπὸ μορφὴν φρέατος πλέον, μένει ἀψευδὴς μάρτυς τοῦ γεγονότος, τῶν Αἰτωλικιωτῶν χρησιμοποιούντων τὰ νάματά της ὡς ἁγίασμα.

Κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Αἰτωλικοῦ (11/4/1825 - 1/3/1826), ἐξαντληθέντος τοῦ ὕδατος τῆς δεξαμενῆς τῆς ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευασθείσης καὶ μὴ ἐπαρκοῦντος ἐκείνου τῆς πηγῆς τῶν Ταξιαρχῶν λόγῳ τριπλασιασμοῦ τῶν ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως πολιορκουμένων, ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρώτην πολιορκίαν, ἡ δίψα ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ τοὺς κατατυραννῇ. Καὶ ἐκ δευτέρου τότε οἱ ἔγκλειστοι ἐθεώρησαν βοηθὸν τὸν θεῖον παράγοντα, ὅταν στρατιώτης, κολυμβῶν παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, παρετήρησεν ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἦτο γλυκύ. Γνωσθὲν τὸ φαινόμενον εἰς τοὺς ἀμυνομένους ὑπὲρ τῆς νησίδος, ἀπετέλεσεν ἀνέλπιστον βοήθειαν, ἀνακουφίσασαν αὐτοὺς ἐν κινδύνῳ εὑρισκομένους.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν ἐτάφη ἡ περίφημος καταστᾶσα λόγῳ τῆς εὐεργετικῆς διὰ τὸ ἑλληνικὸν Γένος ἐπιρροῆς της ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων κυρὰ - Βασιλικὴ Κίτσου, ἡ ὁποία ἔζησε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς της (1831 - 1834) εἰς τὴν πλησίον κειμένην Κατοχὴν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου σώζεται ἀκόμη ὁ πῦργος της. Κατὰ ληξιαρχικὸν κώδικα τοῦ ναοῦ, ἀπέθανε κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισκέψεώς της εἰς τὸ Αἰτωλικὸν καὶ ἐτάφη αὐτόθι. Ἡ σχετικὴ παράγραφος ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Ἀπέθανεν ἡ κυρὰ Βασιλικὴ Κήτζου, ἀπὸ δισεντηρία ἦτον ἡ ἀσθένειά της, ἐτῶν 45· μετασχὼν τῶν ἀχράντων μυστιρίων τῆς θείας μεταλίψεως καὶ κατ' ἄδειαν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Ἁγίου Ἀκαρνανίας καὶ ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τῶν Ταξιαρχῶν ἐτάφη κατὰ τὴν συνήθη ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ταξιαρχῶν. Ἐν Ἀνατολικόν: τῇ: 11: Δεκεμβρίου 1834. Μελέτιος Ἱερεύς».

Μεταξὺ τῶν ναῶν τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἐκτὸς τοῦ τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου συγκεντρώνει ἰδιαιτέρως τὸν σεβασμὸν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ τοῦτο διότι ἐντὸς αὐτοῦ συνῆλθε κατὰ τὴν 31ην Μαρτίου 1824 τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου συσταθὲν καὶ προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Πορφυρίου δικαστήριον προκειμένου νὰ δικάσῃ ὑπὸ δραματικὰς συνθήκας τὸν Γ. Καραϊσκάκην. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ναοῦ συνεκλήθη ἐπίσης κατὰ τὴν 17/12/1824 ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου συνέλευσις τῶν προκρίτων, πληρεξουσίων καὶ ὁπλαρχηγῶν τῆς γύρω χώρας, ἀσχοληθεῖσα μὲ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς περιοχῆς καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ. Ἐξ ἄλλου ὁ ναὸς περικλείει, ἐκτὸς τοῦ καλῆς τέχνης ξυλογλύπτου τέμπλου του, καὶ δύο κειμήλια τιμώμενα ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν Αἰτωλικιωτῶν: Τὸν περίφημον Ἐπιτάφιον καὶ ἀρχαίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας.

Περὶ τοῦ Ἐπιταφίου ἐσώθη, ὑπὸ μορφὴν παλαιοῦ χρονικοῦ, περιπετειώδης θρῦλος, κατὰ τὸν ὁποῖον οὗτος ἐκλάπη τὸ 1183 ὑπὸ Ἀγγέλου Κομνηνοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεταφερθεὶς εἰς τὸ Αἰτωλικὸν κατετέθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας. Ἀφηρέθη κατόπιν, πρὸ τῆς κατὰ τὸ 1453 ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετακομισθεὶς εἰς Ἰωάννινα καὶ Παραμυθιάν, ὁπόθεν ἐπεστράφη μέσῳ Ἀγράφων κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, μετὰ τὴν ἅλωσιν. Κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Αἰτωλικοῦ τὸ 1826, ἀνηρπάγη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ εὑρέθη εἰς χεῖρας Ὀθωμανοῦ τῆς Πρεβέζης μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁπόθεν καὶ ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλικιωτῶν. Τὸ χρονικὸν ἐμπεριέχει ἀποδείξεις τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων συνθέσεως ἐπὶ ἀβασίμων στοιχείων. Ὁ Γ. Λαμπάκης, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε καὶ ἐδημοσίευσε τὸν Ἐπιτάφιον, ἐξέφρασεν ἀρχικῶς τὴν γνώμην ὅτι εἶναι πιθανῶς ἔργον τοῦ ΙΓ' ἢ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Μετὰ ἐπισταμένην ὅμως συγκριτικὴν μελέτην τὸν τοποθετεῖ μεταξὺ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος. Τελευταίως ὑπεστηρίχθη ὅτι ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὅτι ἡ πρὸς τὴν Παραμυθίαν ὑπὸ τοῦ θρύλου σύνδεσις ὑπαινίσσεται τὴν ἐξ αὐτῆς προέλευσιν καὶ ὅτι ἀποτελεῖ ἀντίγραφον τοῦ τῆς Παραμυθιᾶς, ἐπίσης περιφήμου, πρὸς τὸν ὁποῖον πράγματι παρουσιάζει μεγάλας ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητας. Ὁ Ἐπιτάφιος τῆς Παραμυθιᾶς εἶναι ἔργον τοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἔργων του γνωστοῦ μοναχοῦ Ἀρσενίου, μονάσαντος πιθανῶς εἰς τὰ Μετέωρα καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1587-1588. Ἐπὶ τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Αἰτωλικοῦ (διαστάσεων 1.65X1.39 μ.) εἰκονίζεται μέγας Σταυρὸς ἔχων ἐπιγεγραμμένην τὴν «αἰτίαν» καὶ ἑκατέρωθεν τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπιτάφιος Θρῆνος» καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν ἐν προθέσει. Παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ παρίσταται κατὰ τὸν ἀρχαῖον τύπον ἡ Θεοτόκος καθημένη καὶ συμπαρίστανται Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ τοῦ Κλωπᾶ καὶ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθείας καὶ Νικόδημος. Ἡ σκευὴ πλουτίζεται ἀπὸ ἀγγέλους φέροντας ριπίδια, ἑξαπτέρυγα, πολυόμματα καὶ χερουβίμ. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς παραστάσεως ὑπάρχουν τὰ σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἐνῶ ἐλλείπουν τὰ συνήθη κοσμικὰ σύμβολα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Ἡ ὅλη σύνθεσις πλαισιοῦται μὲ πλατεῖαν κοσμητικὴν ταινίαν, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν κλάδοι καὶ ρόδακες καὶ ἐπακολουθεῖ ἄλλη μὲ εἰκονίδια εἰκοσιοκτὼ προφητῶν καὶ ἁγίων μετὰ τεσσάρων ἀγγέλων κατὰ τὰς γωνίας. Ἐπὶ τῆς διαχωριζούσης τὰς δύο σειρὰς λεπτῆς ταινίας ἀναγινώσκονται οἱ ὕμνοι: «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελών...», «Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον...», «Σινδόνι καθαρᾷ...». Τέλος ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἄκρας τῆς τελευταίας ταινίας ὑπάρχει ἑτέρα λεπτὴ τοιαύτη μὲ τὰ ὀνόματα τῶν εἰκονιζομένων. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ὑπερβατικὴν εἰκόνα παριστᾷ καὶ πάθος καὶ κίνησιν, παρὰ τὴν ἐπιφανειακὴν στατικότητα, παρουσιάζει, ἀλλὰ καὶ καλῆς τέχνης ἔργον ἀποτελεῖ.

Διὰ τὴν κατὰ τὸ χρονικὸν ἀκολουθήσασαν τὰς ἑκά-

στοτε τύχας τοῦ Ἐπιταφίου, ἐκτὸς τῆς τελευταίας περιπετείας του, εἰκόνα τῆς Παναγίας, φημιζομένην, μάλιστα, ὡς ἐξελθοῦσαν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, δὲν ὑπάρχει εἰδικὴ μελέτη καὶ παραδόξως ὁ Γ. Λαμπάκης οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἀναφέρει. Πάντως ἀποτελοῦν μετὰ τοῦ Ἐπιταφίου τὰ δύο ἱερὰ παλλάδια τοῦ Αἰτωλικοῦ.

Ἡ οὐρανία τῆς Παναγίας κοσμεῖται ἀπὸ νωπογραφίας εἰκονιζούσας τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, δώδεκα ἐκ τῶν Προφητῶν, τοὺς Εὐαγγελιστὰς Μᾶρκον καὶ Ματθαῖον, τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, τὴν Σταύρωσιν καὶ τὴν Ἀνάληψιν, ἔργα μετεπαναστατικὰ τοῦ Δημητρίου Βυζαντίου (1790-1863), μετριωτάτης τέχνης, πανομοιότυπα τῶν ὁποίων καὶ ἀλλαχοῦ ἐξετέλεσεν ὁ ἴδιος.

Ὁ ναὸς δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐκηρύχθη ἀπὸ τοῦ 1954 ὡς ἱστορικὸν διατηρητέον μνημεῖον, μολονότι πολλάκις ἀνεκαινίσθη καὶ διερρυθμίσθη εἰς τὸ παρελθὸν εἰς τρόπον ὥστε μόνον μέρος τοῦ ἁγίου βήματος διατηρεῖται ἀπὸ τὸ κτίριον τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτω ἠμποδίσθη, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἐπιχειρηθεῖσα ἐσχάτως ἀνακαίνισίς του ἱκανοποιοῦσα τὰς σημερινὰς λατρευτικὰς ἀνάγκας.

Τὸ Αἰτωλικὸν εἶχε παλαιότερον τὰς ἑξῆς ἐνορίας: 1) Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, μητροπολιτικοῦ ναοῦ, 2) Ταξιαρχῶν, 3) Ἁγ. Δημητρίου, 4) Ἁγ. Νικολάου, 5) Ἁγ. Γεωργίου. Ἤδη συνεχωνεύθησαν εἰς τὰς δύο πρώτας.

Ἀμέσως συνδεδεμένα μὲ τὸ Αἰτωλικὸν εἶναι καὶ τὰ ἀκόλουθα, ἐκτὸς τῆς νησῖδος κείμενα, παλαιὰ ἐξωκκλήσια καὶ διαλελυμένα μονύδρια: 1) Ἁγ. Παρασκευῆς, κτισθείσης κατὰ τὴν σχετικὴν ἐπιγραφὴν τὸ 1698, 2) Ἁγ. Ἀθανασίου, 3) Ἁγ. Νικολάου, καὶ τὰ τρία δυτικῶς τοῦ Αἰτωλικοῦ, καὶ 4) Ἁγια-Ἀγάθης, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ζυγοῦ, ἡ πανήγυρις τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν 23ην Αὐγούστου, παρουσιάζει ἔντονον λαογραφικὸν χαρακτῆρα λόγῳ συμμετοχῆς εἰς αὐτὸ «ἁρματωμένων» Αἰτωλικιωτῶν, δηλαδὴ φερόντων τὰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας καὶ ὡπλισμένων μὲ τὰ ὅπλα τῆς Παλιγεννεσίας, χρησιμοποιούντων ἀκόμη τὰ παλαιὰ λαϊκὰ μουσικὰ ὄργανα τῆς «Ζυγιᾶς», οὕτως ὥστε προβάλλεται ἐντόνως ἡ ἀτμόσφαιρα ἡρωϊκῆς καὶ ἐνδόξου ἐποχῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. M. Adler, The itinerary of Benjamin of Tudela, London 1907. Ἀθηναγόρου, μητρ. Παραμυθίας καὶ Πάργας, Τὸ Αἰτωλικὸν καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ΔΙΕΕ (νέα σειρὰ) 1¹ (1928), σ. 129-134. P. Daru, Histoire de la République de Venise, I, 1821, σ. 337. Α. Σ. Δημητρίου, Ἱστορία τοῦ Αἰτωλικοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Πάτραι 1929. Κ. Σ. Κωνστα, Ἐκκλησία καὶ Ἱστορία, ἐφημ. Πελοπόννησος, Πάτραι 24-29 καὶ 1-2 10—1955. Τοῦ αὐτοῦ, Ξενικοὶ ἀνταγωνισμοὶ στὸν τόπο μας, περ. Αἰτωλικὰ Γράμματα, Α' (1960), σ. 3-6. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ στερνὰ μιᾶς Ἑλληνοπούλας, περ. Αἰτωλοακαρνανικὰ Χρονικά, Α' Ἀπρίλ. 1956, τεῦχ. 2, σ. 58-62. Γ. Λαμπάκη, Μελέται καὶ περιηγήσεις τοῦ 1898, ἐν Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Γ' (1903), σ. 63-110 (σ. 96-99). Σ. Λάμπρου, Βίος Εὐγενίου Ἰωαννουλίου τοῦ Αἰτωλοῦ ὑπὸ Ἀναστ. Γορδίου, ἐν Ν.Ἑλλ. 4, σ. 27-82. Μ. Μανούσακα, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Σχολῆς, ἐν Ἀθηνᾶ, 54 (1950), σ. 3-28. Θ. Μπερσίμη, Λαογραφικὰ Αἰτωλοακαρνανίας, ἐν Ἀρχεῖα Ἑταιρείας Αἰτωλοακαρνανικῶν Σπουδῶν, Α' (1958), σ. 237-244. Ἰ. Οἰκονομοπούλου, Ἱστορικὴ περιγραφὴ τοῦ ἐν τῷ Αἰτωλικῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἱεροῦ Ἐπιταφίου, ἀρχαιοτάτου θρησκευτικοῦ κειμηλίου, Πάτραι 1899. Δ. Πάλλα, Ὁ Ἐπιτάφιος τῆς Παραμυθιᾶς, ΕΕΒΣ 27 (1957), σ. 127-150. Ν. Σπυροπούλου, Τὸ πανηγῦρι τῆς Ἁγια-Ἀγάθης, ἐν Ἀρχεῖα τῆς Ἑταιρείας Αἰτωλοακαρνανικῶν Σπουδῶν, Α' (1958), σ. 208-218. Γ. Σώκου, Αἰτωλικιώτικαι ἀναμνήσεις, Ἀθῆναι 1958.

ΤΑΚΗΣ Φ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Αἰχμαλωσία. (Κ. Διαθήκη): Πλὴν τῆς συνήθους ἐννοίας, ἀπαντώσης ἐν Ἀποκ. ιγ' 10, σημαίνει ἡ λέξις ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους, Ἐφεσ. δ' 8.

Γ. Α. Γ.

Αἰχμάλωτος. Ὁ διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ δόρατος ἢ τοῦ ξίφους συλληφθεὶς ὀνομάζεται αἰχμάλωτος (ὁ αἰχμῇ ἁλούς). Γενικώτερον, ὁ στρατιωτικὸς ἢ ἁπλοῦς πολίτης ὁ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐν ὥρᾳ μάχης ἢ γενικῶς κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον, συλληφθεὶς καὶ περιελθὼν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δουλείας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐθεωρεῖτο μέγα δυστύχημα, διότι ἐντὸς ὀλίγου μετέπιπτεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀναλόγου εὐμαρείας εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὴν ταλαιπωρίαν. Ἡ αἰχμαλωσία ἦτο συνήθης κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν, ἰδίως εἰς τὰς ἀκριτικὰς καὶ παραθαλασσίους περιοχάς, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐπιδρομῶν τῶν πέριξ βαρβάρων λαῶν καὶ τῶν πειρατῶν. Ἡ ἐν Λακωνίᾳ π.χ. ἔκφρασις «ἀμαλοσιά μου» (αἰχμαλωσία μου) σημαίνει «δυστυχία μου».

Ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν προσευχῶν, τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ὠργανωμένης δράσεως προσεπάθει νὰ ἀνακουφίζῃ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ μάλιστα νὰ τοὺς ἀπελευθερώνῃ, νὰ τοὺς «ἀπολυτρώνῃ». Κατὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν ὁ διάκονος προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν «ὑπὲρ... αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν». Καὶ εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν Λειτουργίαν, τὴν ψευδῶς ἀποδιδομένην εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, ὁ ἱερεὺς προσεύχεται: «Μνήσθητι, Κύριε,... καὶ τῶν ἐν αἰχμαλωσίαις ὄντων ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ εἰρηνικὰς ἀποκαταστάσεις εἰς τὰ ἴδια χάρισαι» (PG 36, 716). Σώζεται ἐπίσης ἡ ἑξῆς εὐχὴ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, τὴν ὁποίαν πιθανῶς συνέταξεν ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κάλλιστος ὁ Β' (Ξανθόπουλος): «Παρθένε, Δέσποινα, Θεοτόκε, ἐπίβλεψον εὐμενῶς ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν θλῖψιν ἡμῶν... πᾶσι δὲ τὰς αἰτήσεις ἑκάστῳ πρὸς τὸ συμφέρον δώρησαι... τοὺς αἰχμαλώτους τῆς πικρᾶς ρυομένη δουλείας» (PG 147, 582). Εἰς τὴν Θεοτόκον, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον «ξεσκλαβώστραν», καὶ εἰς τοὺς ἁγίους Γεώργιον, Νικόλαον, Δημήτριον κ.λ.π. ἀπέδιδον οἱ πιστοὶ πολλὰς ἀπελευθερώσεις αἰχμαλώτων.

Εἰς τὴν διδασκαλίαν πολλῶν Πατέρων εὑρίσκομεν προτροπὰς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν τέκνων των. Π. χ. ὁ ἐπίσκοπος Καρχηδόνος Κυπριανὸς (†258) ἔλεγεν, ὅτι εἰς τοὺς αἰχμαλώτους βλέπομεν τὸν Χριστὸν καὶ ὁ ἀπολυτρώνων αἰχμάλωτον ἀπολυτρώνει αὐτὸν τὸν Χριστόν. (Φ. Κουκουλέ, Ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, σ. 119). Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος φέρει ὡς παράδειγμα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος πωλεῖ τὴν περιουσίαν του διὰ νὰ περιθάλψῃ πτωχοὺς καὶ νὰ ἐξαγοράσῃ αἰχμαλώτους (PG 57, 319). Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γεννάδιος ὁ Σχολάριος (1453-1463), εἰς ἐγκύκλιόν του περὶ ἐλεημοσύνης, λέγει: «Ὁ ἐλεῶν αἰχμαλώτους τοῦ ἀπείρου τῶν ἁμαρτιῶν λυτροῦται χρέους» (περ. Ν. Ἑλληνομνήμων, Β', σ. 466). Καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας (Γ' αἰὼν) διὰ τῶν κανόνων του (3, 7, 8) καταδικάζει τοὺς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους κακῶς συμπεριφερομένους. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ δίστιχον τοῦ Μάρκου Δεφαράνα (ΙΣΤ' αἰών, Λόγοι διδακτικοί, στίχ. 142):

«Ναῦτες, πτωχοὺς κι' αἰχμάλωτους αὐτείνους νἄχῃς φίλους,
νὰ μπῇς εἰς τὴν παράδεισον μὲ τοὺς ἁγίους ἀλλήλους».

Ἐμπνευσμένοι χριστιανοὶ ἐπραγματοποίησαν τὴν προφητείαν τοῦ Ἡσαΐου, ὅτι δηλαδὴ ὁ Μεσσίας θὰ ἤρχετο «κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν» (Λουκ. δ' 19, Ἡσ. ξα' 2). Ὁ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων (335-397) ἐπώλησε χρυσᾶ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη καινουργῆ (μὴ χρησιμοποιηθέντα) διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ καὶ ἀπελευθερώσῃ αἰχμαλώτους. κατηγορηθεὶς δὲ δι' αὐτὸ ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, ἀπήντησεν ὅτι θεωρεῖ πολυτιμοτέραν τὴν ζωὴν τῶν λογικῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὰ χρυσᾶ σκεύη (De Officio Ministrorum 2, 15.18). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527-565), ὁ Ἀλαμούνδαρος ὁ νεώτερος μετὰ τῶν Σαρακηνῶν ἀπηλευθέρωσεν αἰχμαλώτους του διὰ λύτρων ἐξ ἐράνου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας (Μαλάλας, ἐκδ. Bonnae, 1831, σ. 460). Ὁ ἐπίσκοπος Ἀκάκιος προὔτρεψε τοὺς ἱερεῖς τῆς πόλεως Ἀμίδης νὰ πωλήσουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη, διὰ ν' ἀπελευθερώσουν καὶ νὰ θρέψουν προσωρινῶς ὄχι ὁμοεθνεῖς των. ἀλλὰ τοὺς Πέρσας αἰχμαλώτους τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Β' (408-450), τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν ὁ Ἀκάκιος ἐλευθέρους εἰς τὴν πατρίδα των. Παρεμφερῆ ἔπραξε καὶ ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς (901-925) δι' Ἀμαλφίτας αἰχμαλώτους. Ὁ ἐπίσκοπος Σεργιουπόλεως Κάνδιδος ἠγγυήθη εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην (τέλη ΣΤ' αἰῶνος) διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων (κατοίκων τῆς πόλεως Σούρων, πλησίον τοῦ Εὐφράτου), μὴ δυνηθεὶς δὲ ἐντὸς τῆς ταχθείσης προθεσμίας νὰ καταβάλῃ τὰ λύτρα, ἐμαστιγώθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἐπίσης μοναὶ περιέθαλπον καὶ ἀπελευθέρωνον αἰχμαλώτους διὰ λύτρων (Ἀ. Φυτράκη, Οἱ μοναχοὶ ὡς κοινωνικοὶ διδάσκαλοι καὶ ἐργάται, σ. 68). Οἱ ἐπίσκοποι, διὰ συστατικῶν «αἰχμαλωτικῶν» ἢ περὶ ζητείας αἰχμαλώτων» ἐπιστολῶν, προέτρεπον τοὺς πιστοὺς νὰ συμβάλλουν εἰς ἔρανον τῶν συγγενῶν τοῦ αἰχμαλώτου ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ (βλ. περ. Ν. Ἑλληνομνήμων, ΙΕ', σ. 155, 156, 338, 339). Τῇ προτροπῇ τῆς Ἐκκλησίας ἐδημιουργήθη ἡ συνήθεια ὅπως κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς δια-

θήκης διατίθεται ποσὸν ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων, ὁ δὲ συμβολαιογράφος πάντοτε ἠρώτα τὸν διαθέτην τί θὰ προσφέρῃ ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων (βλ. περ. Χριστιανικὴ Κρήτη, Α΄, σ. 283, 511, 513). Ὁ «Πρωτέκδικος» τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐπώλει ἀφιερώματα ἢ ἀκίνητον περιουσίαν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1925, σ. 42 καὶ περ. Ἀθηνᾶ, 1923, σ. 137). Τὸ 1560 ἱδρύθη εἰς Ζάκυνθον εἰδικὸν «Ταμεῖον» διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων. Μεταξὺ τῶν πόρων του ἦτο καὶ εἰδικὸν κυτίον εἰς τοὺς ναοὺς (Λ. Χ. Ζώη, Ταμεῖον ἐξαγορᾶς αἰχμαλώτων, ἐν Ἐπετηρ. Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν, Ε΄, σ. 342-347). Ὁ περίφημος δὲ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων (610-619) ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ συγχρόνου Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, διότι ἐδέχετο ὡς ἀδελφοὺς πάντας (κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς) αἰχμαλώτους εἰς τὴν πολυπληθῆ Ἀλεξάνδρειαν, τοὺς συνετήρει καὶ τοὺς περιέθαλπε μέχρι πλήρους ἀποκαταστάσεώς των. Ἐπίσης κατήρτισεν ἐπιτροπήν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἀπέστελλεν αὐτὴν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας του πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων.

Ὅταν οἱ χριστιανοὶ ἠχμαλωτίζοντο ὑπὸ φανατικῶν ἀλλοθρήσκων (π.χ. μωαμεθανῶν) ἐβασανίζοντο δεινῶς διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν χριστιανικήν των πίστιν (ἐξ οὗ καὶ ἡ ἔκφρασις «τοῦ ἄλλαξαν τὴν πίστιν»). Τινές, λόγῳ τῶν πολλῶν βασάνων, ἠρνοῦντο τὸν χριστιανισμὸν («ἐμαγάριζαν» κατὰ τὴν λαϊκὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἔκφρασιν). Ὁ Μ. Βασίλειος ὁρίζει ὅπως οὗτοι κατόπιν εἰλικρινοῦς μετανοίας γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν Θ. Κοινωνίαν μετὰ ὀκταετίαν (Κανὼν 81. Πρβλ. καὶ Κανόνας Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου 14, Ἀγκύρας 4, 5, 6, Πέτρου 2, 6, Μ. Βασιλείου 73, Γρηγορίου Νύσσης 2). Πλεῖστοι ὅμως μέχρι θανάτου ὑπέμενον τὰς βασάνους. Π.χ. ὁ Κύριλλος, ἐπίσκοπος Γορτύνης (Κρήτης), ἀπέθανε βασανισθεὶς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, διότι δὲν ἠρνήθη τὸν Χριστὸν (Γ. Κεδρινοῦ, Σύνοψις ἱστοριῶν 2, 94, 18). Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ (6 Μαρτίου) τοὺς 42 μάρτυρας (Ἀέτιον κ.λ.π.) ἐξ Ἀμαρίου (Μ. Ἀσίας), οἱ ὁποῖοι αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τῶν Ἀράβων τὸ 845, ἀπέθανον βασανισθέντες, διότι ἠρνήθησαν τὸν ἐξισλαμισμὸν (Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἔκδ. β΄, Α΄, σ. 414-415). Τινὲς δὲ ὄχι μόνον ὑπέμειναν πιέσεις καὶ μαρτύρια, ἀλλὰ μὲ ὅλην των τὴν συμπεριφορὰν καὶ ἐνίοτε διὰ λόγου διέδωσαν τὸν χριστιανισμόν. Π. χ. ἡ Νουνία, αἰχμάλωτος (γυνὴ δορυάλωτος), τῶν Ἰβήρων διὰ θαύματος ἐθεράπευσε τὴν βασίλισσαν, πιεζομένη δὲ νὰ δεχθῇ ἀνταμοιβήν, ἐζήτησε τὴν ἵδρυσιν χριστιανικοῦ ναοῦ καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ Χριστοῦ. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰβήρων νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον τὴν ἀποστολὴν ἱεραποστόλων (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορ. Ι, 23, PG 82, 972 - 3, Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορ. 20, PG 67, 127 - 133, περ. Ἀνάπλασις 1925, σ. 292). Ἐπίσης κληρικοὶ καὶ μοναχοί τινες ὡς ὁ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Μανουὴλ καὶ ὁ μοναχὸς Θεόδωρος Κουφαρᾶς, αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (α΄ ἥμισυ Θ΄ αἰῶνος), προητοίμασαν τὸ ἔδαφος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ (Κ. Ἀμάντου, ἔνθ. ἀν., σ. 396,427. Βλ. καὶ Γ. Κεδρινοῦ, ἔνθ. ἀν. 2,185).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, βλέπε καί: Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Γ΄ Ἀθῆναι, 1949, σ. 148-183. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ αἰχμάλωτοι εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἐν Ἡμερολόγιον τῆς Μ. Ἑλλάδος, 1925, σ. 31-45. Ε. Θεοδώρου, Ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, Ἀθῆναι 1950, σ. 214-215, 242. Κ. Ἀμάντου, Ἡ ἑλληνικὴ φιλανθρωπία κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἐν περ. Ἀθηνᾶ, 1923, σ. 132 κ.ἑξ. Στ. Σεφεριάδου, Μαθήματα Διεθνοῦς Δημοσίου Δικαίου, βιβλ. 2ον, σ. 339-348.

Ν. Θ. ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΣ

(Λαογραφία). Οἱ εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας «ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων...» καὶ «ὑπὲρ ἀναρρύσεως τῶν αἰχμαλώτων», ποὺ ἀκούονται σὲ ὧρες κατανυκτικές, μαρτυροῦν γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ ἔκτασι τῆς μάστιγας αὐτῆς, ποὺ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ πειρατεῖες τὴν ἔκαναν φοβερή, ἰδιαίτερα στὶς παράλιες πόλεις καὶ τὰ νησιά. «Σκλάβος στὴ Μπαρμπαριά» καὶ «πιασμένος τοῦ πολέμου» ἦταν μιὰ τύχη ποὺ ὡδηγοῦσε στὸν ἀφανισμὸ καὶ στὴ δυστυχία. Κατήντησε νὰ λέγωνται σὰν κατάρες οἱ ἰδιότητες αὐτές, ποὺ ἔχουν μείνει καὶ σήμερα στὴ λαϊκὴ φρασεολογία. «Μπαρμπαριὰ καὶ Τούνεζι νὰ σὲ φάη!», «Αἰχμάλωτος νὰ γένεσαι!» (Ποντιακὸ) καὶ «Ἀμαλουσά μου!» (δυστυχία μου! αἰχμαλωσιά μου!, ὅπως λέγεται στὴ Λακωνία).

Ἡ φροντίδα γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους ἦταν μεγάλη στὴ χριστιανικὴ κοινωνία, ἐπειδὴ ἦταν δυνατόν, ἂν μάζευε κανεὶς ἕνα χρηματικὸ ποσό, νὰ πληρώσῃ, καὶ νὰ τοὺς ἐξαγοράσῃ. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο ὡς τοὺς κληρικοὺς τῆς Τουρκοκρατίας, δὲν ἔπαυαν νὰ συνιστοῦν τὴ διάθεσι χρήματος γιὰ τὴν ἐξαγορὰ αἰχμαλώτων, πρᾶγμα ποὺ ὡδήγησε σὲ εὐρύτατη φιλανθρωπικὴ δρᾶσι καὶ κίνησι στὸν τομέα αὐτόν, τόση, ποὺ τὸ ρῆμα λυτρώνω (ἀπελευθερώνω, πληρώνοντας λύτρα) ἀντικατέστησε τὸ κοινὸ «σώζω», καὶ ἔγινε «γλυτ(ρ)ώνω», μὲ γενικὴ σημασία.

Παρ' ὅλη ὅμως τὴν ἐπαινετὴ φροντίδα τοῦ κλήρου, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους γιὰ τὴν διάσωσι τῶν αἰχμαλώτων, (γιὰ τὴν ὁποία βλέπε τὸ ἐξαίρετο κεφάλαιο τοῦ Φαίδωνος Κουκουλὲ «Ὑπὲρ αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν», στὸ βιβλίο του Βυζαντινὸς βίος καὶ πολιτισμός, B_1, σ. 118-128), τὸ πλῆθος τῶν ἀλυτρώτων ἦταν μεγάλο, καὶ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ τοὺς δρόμους οἱ ἐπαῖται, ποὺ ζητοῦσαν τὸν ὀβολὸ τῶν διαβατῶν, γιὰ νὰ σώσουν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία συγγενεῖς των ἢ γιὰ νὰ πληρώσουν τὸν κύριό τους, ποὺ τοὺς ἄφηνε νὰ ζητιανεύουν ἐπίτηδες ἢ καὶ νὰ οἰκονομήσουν τὰ πρῶτα ἐφόδια, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσί τους. Καὶ ἐφώναζαν στοὺς δρόμους, ὅπως ἔχομε μαρτυρίες: «Ἐλέησόν με, ὅτι αἰχμάλωτος τυγχάνω!», «Λῦσον με τὸν ταπεινὸν καὶ αἰχμάλωτον!». Ἢ τὰ παιδιά: «Βοηθῆστε μας, νὰ φέρωμε ὀπίσω τὸν πατέρα μας!».

Ὁ λαὸς ἦταν φυσικὸ νὰ προσφεύγῃ καὶ στοὺς Ἁγίους καὶ στὸν Θεό, καὶ νὰ τοὺς παρακαλῇ νὰ ἐπέμβουν μὲ θαυματουργικὸ τρόπο καὶ νὰ σώσουν τοὺς αἰχμαλώτους συγγενεῖς του. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ αἰχμάλωτοι δέονταν διαρκῶς γιὰ τὴ λύτρωσί τους. Τὰ συναξάρια εἶναι γεμάτα ἀπὸ θαυμαστὲς διηγήσεις ἀπελευθερώσεως αἰχμαλώτων (τοῦ πολέμου ἢ τῆς πειρατείας), ποὺ εἶδαν μιὰ ὀπτασία στὴν ἐξορία τους, καὶ ὕστερα βρέθηκαν στὸν τόπο τους, ἀνάμεσα στὴν οἰκογένειά τους, ἢ μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ στὸ μοναστήρι, ποὺ γιόρταζε. Εἶναι γνωστό, ὅτι σὲ πολλὲς ἐκκλησίες καὶ προσκυνήματα δείχνονται ἀκόμη ἁλυσίδες καὶ χειροπέδες αἰχμαλώτων, ποὺ τὶς ἀφιέρωσαν ἐκεῖ οἱ ἴδιοι, ὅταν κατὰ θαυματουργικὸ τρόπο βρέθηκαν ἐλεύθεροι στὴν πατρίδα τους. (Ἔχουμε π. χ. ὑπ' ὄψι μας στὴν Κεφαλληνία τέτοιες ἀφιερωμένες ἁλυσίδες, στὴ Μονὴ τοῦ Κεχριῶνος καὶ στὴν Παναγία τοῦ χωριοῦ Μηνιές). Ἡ Παναγία κατ' ἀρχὴν εἶναι ἡ προστάτρια καὶ σώτειρα τῶν αἰχμαλώτων, γι' αὐτὸ προσφωνεῖται σὲ πολλοὺς τόπους Ξεσκλαβώτρα καὶ Ἐλευθερώτρια. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἅγιοι «καβαλάρηδες», ἰδιαίτερα ὁ Ἅγιος Γεώργιος, εἶναι κατ' ἐξοχὴν οἱ «αἰχμαλώτων ἐλευθερωταί». Ἡ συναξαρικὴ παράδοσις γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ μικροῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ποὺ ὁ Ἅη Γιώργης τὸ ἔφερε πίσω στὴν πατρίδα του, παίρνοντάς το στὸ ἄλογό του (ὅπως παριστάνεται καὶ στὶς εἰκόνες), εἶναι χαρακτηριστική. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἅγιοι, ποὺ διαθέτουν ἄλογο, μποροῦν νὰ τρέξουν μακριά, κατὰ τὴ λαϊκὴ πίστι, καὶ νὰ φέρουν στὴν πατρίδα τους τοὺς αἰχμαλώτους. Π. χ. στὴν Κρήτη, μιὰ σκλάβα ποὺ τὴν εἶχαν ἁρπάξει οἱ κουρσάροι, κι' ἔλειπε μακριὰ ἀπὸ τὸ νησὶ ἕνα χρόνο, «ἀνήμερα τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου - Νικήτα (15 Σεπτεμβρίου), ἐκεῖ ποὺ ἑτοιμαζότανε νὰ δώσῃ τὸν καφὲ τοῦ ἀφεντός της, ἐθυμήθη τὸν τόπο της καὶ τὴν ἐπῆραν τὰ κλάματα. Ὁ ἀφέντης της ἐθύμωσε καὶ τὴν ἐμάλωσε· ἀλλά, προτοῦ νὰ τελειώσῃ τὶς φωνές του, τὴν ἔχασε ἀπ' ἐμπρός του. Τὴν ἅρπαξε ὁ ἅγιος Νικήτας, καβάλλα σ' ἄλογο μ' ἄσπρα φτερά, καὶ τὴν πῆγε καὶ τὴν ἀπόθεσε στὸ ἴδιο μέρος στὴν ἐκκλησιά, ἀπὸ κεῖ ποὺ τὴν πῆραν οἱ κουρσάροι». (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, μέρος Α΄, σ. 111-112).

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Αἰών. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει μάθει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νὰ μεταχειρίζεται τὴ λέξι αἰώνας μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀπροσδιόριστης ἐποχῆς, εἴτε παλαιᾶς εἴτε σημερινῆς. (Πρβλ. τὰ βιβλικά: «ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ εἰς τὸν αἰῶνα», ἢ «καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι»). Συνηθίζει νὰ λέγῃ «Στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα!» «Στὸν αἰῶνα ποὺ ζοῦμε» κ.λ.π. Ἐπίσης νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὶς φράσεις τῶν ἐκφωνήσεων τοῦ ἱερέως: «εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» ἢ «εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», γιὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἕνα πρᾶγμα πρόκειται νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον, ἢ νὰ μὴ γίνῃ ποτέ. (π.χ. «Αὐτὸ

θὰ τὸ φωνάζω στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος!» ἢ «Δὲν θέλω νὰ σὲ βλέπω στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος!»).

Δ. Σ. Λ.

Αἰών. Κατὰ τοὺς Γνωστικούς, οἱ αἰῶνες εἶναι προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν, προελθουσῶν εἰς μορφὰς διαδοχικῶς ἀτελεστέρας ἀπὸ τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ ζεύγη, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὸ πρῶτον προῆλθεν ἀπ᾿ εὐθείας ἀπὸ τὸν Θεόν. Οἱ αἰῶνες εἶναι οὕτω μία μέση κτίσις κειμένη μεταξὺ τῆς θείας οὐσίας καὶ τοῦ ὁρατοῦ κόσμου καὶ ἔχουσα πονηρὰν τὴν φύσιν. Ὁ Χριστὸς διῆλθεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, ἐξαπατήσας αὐτοὺς ὡς ἀνήκων δῆθεν εἰς τὸ πλήρωμά των, - πλήρωμα ἐλέγετο τὸ σύνολον τῶν αἰώνων- ἀπεργασθεὶς δὲ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ λυτρωτικὸν ἔργον του, ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην καὶ μεταξὺ τῶν ἕως τότε ἀντιμαχομένων ἀλλήλους αἰώνων. Ἕδραι τῶν αἰώνων ἦσαν τὰ διάφορα οὐράνια σώματα, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο αἱ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν κατωτέρων οὐρανῶν εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὁδοί. Οἱ αἰῶνες οὕτω, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ταύτης, ἐπιστεύοντο ὡς εἰσπράττοντες παρὰ τῶν ψυχῶν εἶδός τι διοδίου τέλους, ἐξ οὗ καὶ ἡ λέξις «τελώνιον», ἡ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀποδιδομένη παλαιόθεν εἰς ἐναέρια κακὰ πνεύματα.

Αἰώνιος ζωή. **(Φιλοσοφία).** Αἰώνιος ζωὴ εἶναι ἡ ἄνευ τέλους ζωή, τὴν ὁποίαν ποθεῖ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή. Περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς αἰωνίου ζωῆς μαρτυροῦν τὰ αἰτήματα καὶ οἱ πόθοι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οἵτινες διαποτίζονται ἐκ τῆς ἰδέας τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν γῆν ποθεῖ λ.χ. τὸ αἰώνιον κάλλος, τὴν αἰωνίαν χαράν, τὴν αἰωνίαν εὐτυχίαν.

Τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸ αἰώνιον κάλλος ὑμνεῖ ὁ Πλάτων ἐν τῷ «Συμποσίῳ». Ἡ ὁρμὴ αὕτη κατ᾿ οὐσίαν εἶναι «ἡ ὁρμὴ τοῦ ἀτελοῦς πρὸς τὸ τέλειον, τοῦ πεπερασμένου πρὸς τὸ ἄπειρον, τοῦ ἐπιγείου πρὸς τὸ θεῖον. Εἶναι ἡ νοσταλγία τῆς ψυχῆς διὰ τὴν αἰωνίαν της πατρίδα». Ἡ ψυχὴ ποθεῖ νὰ ὑπερπηδήση τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς διαφόρους μορφὰς τοῦ ὡραίου, διὰ νὰ φθάση εἰς τὸ ἀπόλυτον κάλλος, ὅπερ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, «ὑπάρχει αἰώνιον καὶ δὲν ὑπόκειται οὔτε εἰς γένεσιν, οὔτε εἰς ἀφανισμόν, οὔτε εἰς αὔξησιν, οὔτε εἰς ἐλάττωσιν, ἔπειτα δὲν εἶναι ὡραῖον ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως, ἄσχημον ἀπὸ τῆς ἄλλης, οὔτε ὡραῖον σήμερον, αὔριον ὄχι». Τὸ κάλλος αὐτὸ εἶναι «αἰώνιον, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ὡραῖα μετέχουν ἐκείνου κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον, ὥστε μὲ τὴν γένεσιν καὶ τὸν ἀφανισμὸν ἐκείνων, ἐκεῖνο μήτε αὔξησιν, μήτε ἐλάττωσίν τινα νὰ ὑφίσταται, μήτε ἄλλον τινὰ περιορισμόν».

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ τὴν αἰωνίαν χαρὰν καὶ εὐτυχίαν, κατατρυχόμενος ἐν τῇ γῇ ὑπὸ τοῦ συναισθήματος τοῦ ἀνικανοποιήτου, τῆς ἀνεστιότητος. Τὰ ἀριστουργήματα τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, τὰ ὁποῖα ἐξωτερικεύουν καὶ ἀντανακλοῦν τὸν κόσμον τῶν ἐσωτερικῶν πόθων καὶ ἀξιολογικῶν αἰτημάτων, εἶναι μυριόστομοι ἐκφράσεις τῆς ὁρμῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὑπερπήδησιν τῶν χρονικῶν ὁρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κρατεῖ αὐτὸν δέσμιον ἡ ἀτομικότης του, ἡ ζωὴ καὶ ἡ φύσις. Ἐντὸς αὐτοῦ ζῇ τρόπον τινὰ ἡ πλατωνικὴ «ἀνάμνησις» τῆς ὡραιότητος τοῦ κόσμου, τῆς αἰτιότητος, ἥτις ὡς διαρκὲς κίνητρον δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκην πρὸς ἀνάτασιν, πρὸς πτῆσιν πέραν τῆς σφαίρας τοῦ παροδικοῦ. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν «Ἐξομολογήσεων» γράφει: «Διὰ Σέ, ὦ Θεέ, μᾶς ἐδημιούργησες· καὶ εἶναι ἀνήσυχος ἡ καρδία μας μέχρις ὅτου ἀναπαυθῇ εἰς Σέ». Ὡς ἓν σχόλιον εἰς τὸν λόγον αὐτὸν ἀντηχεῖ ἡ φράσις τοῦ μεγάλου Δανοῦ φιλοσόφου καὶ θεολόγου Κίρκεργκααρντ: «Ὅπως τὸ βέλος τοῦ γεγυμνασμένου σκοπευτοῦ, ὅταν φεύγῃ ἐκ τῆς φαρέτρας, οὐδεμίαν ἡσυχίαν ζητεῖ διὰ τὸν ἑαυτόν του, πρὶν ἢ φθάση εἰς τὸν σκοπόν του, τοιουτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὲν δύναται νὰ ἔχη ἡσυχίαν, πρὶν εὑρεθῇ πλησίον τοῦ Θεοῦ», ὅστις κατέχει τὸ πλήρωμα τῆς αἰωνιότητος.

Τὸ κορύφωμα λοιπὸν τῆς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ροπῆς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶναι ἡ καθολικὴ πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν μετὰ θάνατον ζωήν. Διὰ τῆς πίστεως ταύτης ὁ ἄνθρωπος πτερυγίζει πρὸς τοὺς κόσμους τῆς αἰωνίας αὐγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνακαλύπτει τὸ ἔσχατον νόημα τῆς ὑπάρξεως. Εἰς τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πάλλεται καὶ σκιρτᾷ ὁ πόθος πρὸς τὴν αἰωνίαν πλησίον τοῦ Θεοῦ ζωήν. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀθέων πάλλεται ἡ νοσταλγία αὕτη. Τοὺς τόνους τῆς νοσταλγίας ταύτης ἀκούομεν λ.χ. εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Nietzsche, ὅταν οὗτος παρουσιάζῃ εἰς τὰ ἔργα του διονυσιακὸν μυστικισμόν, τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου ἐπιστροφῆς, τὴν μελαγχολίαν τῶν στίχων, οἱ ὁποῖοι θρηνοῦν τὸν ἀπολεσθέντα παράδεισον τῆς ψυχῆς.

Ἀρρήκτως συνυφασμένη καὶ συνδεδεμένη μετὰ τῆς τάσεως πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἶναι καὶ ἡ καθολικὴ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν. Ὡς ἔλεγεν ὁ μέγας ἐξερευνητὴς Λίβινγκστον, «οἱαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι ἡ κατάστασις μερικῶν ἀγρίων φυλῶν, δύο πράγματα ὑπάρχουν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διδάξωμεν εἰς αὐτάς: ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς».

Εἶναι οὕτω καὶ τόσον συνυφασμένη μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἡ ροπὴ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωήν, ὥστε ἡ νεωτέρα Ψυχιατρική, ὁρμωμένη ἐκ πλείστων παραδειγμάτων, τονίζει ὅτι ἡ ἐκ τῆς συνειδήσεως ἀπώθησις τῆς αἰωνίου ζωῆς συμβάλλεται εἰς τὴν δημιουργίαν ψυχικῶν διαταραχῶν καὶ εἶναι ἓν τῶν κυρίων αἰτίων τῆς νευρώσεως. Κατὰ τὸν ἐπιφανῆ Ἑλβετὸν ψυχίατρον Jung, ἡ συντομωτάτη ὁδὸς πρὸς τὸ φρενοκομεῖον εἶναι τὸ νὰ ἀποτινάξῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν αἰώνιον ζωήν. Δι᾿ αὐτὸ ὁ Jung πρὸς τὰς ἑκατοντάδας τῶν νευρωτικῶν πελατῶν του λέγει: «Ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ εἰκών σας ἢ ἡ περὶ τῆς ἀθανασίας ἰδέα σας εἶναι ἀτροφική, ἐπομένως οἱονεὶ ἔξαλλος εἶναι ἡ θρεπτικὴ λειτουργία τῆς ψυχῆς σας. Ἐλλογώτερον καὶ βαθύτερον, παρ᾿ ὅσον ἠθέλομεν σκεφθῆ ἡμεῖς, εἶναι τὸ παλαιὸν φάρμακον τῆς ἀθανασίας».

Ἐὰν ἠθέλομεν νὰ συνοψίσωμεν τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα εἰς μίαν μικρὰν φράσιν, θὰ ἐπανελαμβάνομεν τὴν κλασσικὴν φράσιν τοῦ Pascal: «Ὁ ἄνθρωπος ὑπερπηδᾷ ἀπείρως τὸν ἄνθρωπον» (L' homme depasse infiniment l' homme). Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ὑπερπηδᾷ τὰ ἀνθρώπινα τοπικὰ καὶ χρονικὰ ὅρια, ὁρμᾷ ἀκάθεκτος πρὸς τὸ Θεῖον καὶ τὴν αἰώνιον ζωήν. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Εἶναι δυνατὸν ἡ ὁρμὴ αὕτη, ἥτις ἐμψυχώνει πάσας τὰς σφαίρας τῆς ψυχικῆς ζωῆς, νὰ εἶναι ἄνευ νοήματος; Μὲ ἄλλους λόγους, εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἡ αἰώνιος ζωὴ καὶ πραγματικότης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ὁρμὴ αὕτη κατευθύνεται; Εἶναι δυνατὸν οἱ ἰδανικοὶ πόθοι τοῦ ἀνθρώπου νὰ μὴ ἀνταποκρίνωνται εἰς μίαν πραγματικότητα; Ἀσφαλῶς ὄχι! Ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους κατάγεται ὁ λόγος, ὅτι «ἡ φύσις οὐδὲν ποιεῖ ἄνευ σκοποῦ καὶ ματαίως». Πᾶσα ἐκδήλωσις τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς προϋποθέτει καὶ ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν μιᾶς ἀντιστοίχου πραγματικότητος. Τὰ πτερὰ τοῦ πτηνοῦ ἀποδεικνύουν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀέρος, ἡ νηκτικὴ ἱκανότης τοῦ ἰχθύος ὑποθέτει τὴν πραγματικότητα τοῦ ρευστοῦ στοιχείου. Ὁ ὀφθαλμὸς ἐκ τῆς κατασκευῆς του ἀποδεικνύει τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ ἡ σωματικὴ πεῖνα ὑποθέτει καὶ ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν ἐν τῇ φύσει ἀντικειμένου ἱκανοῦ νὰ κατευνάσῃ τὴν πεῖναν. Ἰδοὺ δὲ διατὶ τὸ ἀρτιγέννητον ζητεῖ τροφήν, τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν εἶδεν. Συμπεραίνομεν λοιπόν, ὅτι ἡ πεῖνα καὶ ἡ πνευματικὴ δίψα τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς αἰωνίου εὐδαιμονίας ὑποθέτουν τὴν πραγματικότητα τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἱκανῆς πράγματι νὰ κορέσῃ ταύτην τὴν δίψαν, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὂν τερατῶδες καὶ ἔχῃ πόθους ἀπραγματοποιήτους. Ἐφ᾿ ὅσον ἡ πίστις εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν συνδέεται οὕτω στενῶς μετὰ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ μὲν ἐκβολὴ αὐτῆς ἐκ τῆς συνειδήσεως διαταράσσει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὰς ψυχοσωματικὰς λειτουργίας παντὸς μὴ ἐκφυλισθέντος ἀνθρώπου, ἡ δὲ συνειδητὴ ἀποδοχὴ αὐτῆς εἶναι παράγων ψυχικῆς ἰσορροπίας καὶ ὑγείας, εἶναι ὀρθὸν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ τόσον πολύτιμος αὕτη ἰδέα δὲν εἶναι ἁπλοῦν τι τῆς φαντασίας παιγνιῶδες πλάσμα, ἀλλ᾿ ἀνταποκρίνεται εἰς μίαν πραγματικότητα. Μόνον ἡ πραγματικότης τῆς αἰωνίου ζωῆς εἶναι ἡ ἀληθὴς δικαίωσις καὶ ὁ ἀποχρῶν λόγος τῆς καθολικῆς θρησκευτικότητος καὶ τῆς πανανθρωπίνης πίστεως εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία, β᾿ ἔκδ., Ἀθῆναι 1955. J. Ratzinger, Ewigkeit, LTK², III, σ. 1268-1270. F. H. Brabant, Time and Eternity in Christian Thought, Boston 1937. Johannes Hessen, Religionsphilosophie, II, München-Basel 1955.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

(Δογματική). Κατὰ τὴν βιβλικὴν καὶ τὴν ἐν γένει χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ἡ αἰώνιος ζωὴ νοεῖται κατὰ κύριον λόγον ὡς ἡ ἀναίτιος ἀρχή, ἡ ἀφ᾿ ἑαυτῆς ὑπάρχουσα καὶ ἀποτελοῦσα τὸ οὐσιῶδες κατηγορούμενον τοῦ Θεοῦ· ἐν

προκειμένῳ αἰώνιος ζωὴ καὶ Θεὸς εἶναι ὅροι ταυτόσημοι (Δευτερ. λβ' 40 «ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα», Δαν. στ' 26, Ἀποκ. δ' 10, Ἰω. α' 4, ιδ' 6). Ἐκ δευτέρου, ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἔχουσα τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ρίζαν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τῆς αἰωνίου ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἀναπτύσσεται καὶ κατέχει ἐν τῇ ἀνελίξει ταύτῃ πληρότητα καὶ διάρκειαν μόνον ἐν τῇ σχέσει καὶ ἐξαρτήσει ἐκ τῆς αἰωνίου ταύτης πηγῆς (Πράξ. ιζ' 25, «αὐτὸς ἐστιν ὁ διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα»). Ἡ σημασία τῶν ὅρων «αἰὼν» καὶ «αἰώνιος» διαφέρει κατὰ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ θρησκευτικὰ συστήματα, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἑκάστοτε εἰδικὴν χρῆσιν. Κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι, καὶ κυρίως ὁ Πλάτων, διὰ τούτων ὑποδηλώνουν τὴν ποιοτικῶς ἄχρονον κατ' αὐτοὺς ὑπεραισθητὴν πραγματικότητα. Ὁ Ἀριστοτέλης ὅμως διαφόρως κατὰ πάντα θεωρεῖ τὴν αἰωνιότητα ὡς τὸ δυναμικὸν «τέλος», ἤτοι τὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑπάρξεως, ὡς ἀφ' ἑαυτῆς ὑπάρχουσαν καὶ συνυφασμένην μετὰ τοῦ κοσμικοῦ χρόνου καὶ ἄφθαρτον εἰς τὸ διηνεκές· εἰσάγει δηλαδὴ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου κόσμου καὶ χρόνου (Πλάτ. Τίμ 37 DC, Ἀριστοτέλ. Περὶ Οὐρανοῦ, Βιβλ. Α', κεφ. 9).

Κατὰ τὰ ἀρχαιότερα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης ἔχομεν συγκεχυμένην ἀντίληψιν τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ἡ παροῦσα ζωὴ ἀποτελεῖ τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν καὶ τὸ πολιὸν γῆρας τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ (Γέν. κε' 28, Ἰὼβ μ' 16). Ὅπως ἂν ἔχῃ ὅμως, θεωρεῖται κατὰ πάντα ὡς βέβαιον τὸ γεγονὸς τῆς μετὰ θάνατον συνεχίσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα βιβλία πληροφορούμεθα τὴν προσπάθειαν ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν νεκρῶν, τρεῖς νεκραναστάσεις καὶ δύο εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεις, τῶν προφητῶν Ἠλιοὺ καὶ Ἐλισαίου (Α' Βασιλ. κη' 11 - 25, Γ' Βασιλ. ιζ' 21 - 24, Δ' Βασιλ. δ' 17 - 37, ιγ' 20 - 21, Γέν. ε' 24, Σοφ. Σειρ. μδ' 16, Δ' Βασιλ. β' 11). Ἡ ζωὴ ἐν τῷ Ἅδῃ (Seol) παρίσταται ὡς σκιώδης καὶ κατὰ πολὺ ἀπέχουσα τῆς εὐδαιμονικῆς καταστάσεως. Ἐν τῷ Seol αἱ ψυχαὶ (refaim) δὲν δύνανται νὰ ἐπικοινωνήσουν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ (Ψαλμ. στ' 6, «ἐν τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι;», Γέν. λζ' 35, Ἰὼβ κστ' 4 - 5, Παροιμ. θ' 18). Θεωρεῖται ὡς προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευομένης ἠθικῆς τάξεως ἡ δικαία ἐπέμβασις τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. θ' 10, λδ' 8, 24, Ἠσ. ιδ' 10 - 21).

Αἱ ὡς ἄνω ἀντιλήψεις ὑπῆρξαν ἡ σκληρὰ πραγματικότης, ἡ ὁποία ἐδυσχέρανε καταφανῶς τὴν προσπάθειαν συμβιβασμοῦ τῆς εὐτυχίας τῶν ἀδίκων καὶ τῆς ἀθλιότητος τῶν δικαίων. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰὼβ ἀποτελεῖ τὴν εἰς τὸ ἔπακρον ἔντασιν τῆς προσπαθείας ταύτης περὶ τὸ πρόβλημα τῆς θεοδικίας. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐλύετο κατά τινα τρόπον μὲ τὰς μεσσιανικὰς προσδοκίας. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀργότερον μορφωθεῖσα ἰδέα περὶ τῆς μερικῆς ἢ καθολικῆς ἀναστάσεως ἱκανοποίει περισσότερον τὸν στοχασμόν, ὁ ὁποῖος προσεπάθει νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀντινομίας εἰς τὴν σκληρότητα τῆς ζωῆς (Ἰεζ. λζ' 1 - 41, Δαν. 2, 11 - 12). Εἶναι ὅμως περισσότερον πειστικὴ ἡ ἀπόκρυφος γραμματεία, ὡς τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνὼχ καὶ οἱ Ψαλμοὶ τοῦ Σολομῶντος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ προσδοκία καθίσταται ἔντονος καὶ τὸ Seol γίνεται ὁ τόπος μόνον τῶν ἀδίκων. Πάντως ἡ λύτρωσις προσδοκᾶται εἰς τὰ σχήματα τοῦ παρόντος κόσμου. Τὸ ἐσχατολογικὸν περιεχόμενον ἐντάσσεται εἰς τὴν ἐπὶ γῆς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης ἠθικῆς τάξεως.

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἔχομεν συγκεκριμένην καὶ ἀποτετελεσμένην διδασκαλίαν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἡ αἰώνιος ζωὴ προβάλλεται ὡς πραγματικότης καὶ δῶρον εἰς τὸν κόσμον· δὲν ἀναζητεῖται εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν πηγὴν καὶ τὸν χορηγὸν αὐτῆς. Ἐπίσης δὲν ἀποτελεῖ μόνον μίαν ἁπλῆν δωρεάν, ἀλλ' ἀνάταξιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἐκ τοῦ κράτους τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς αἰωνίου ζωῆς. Διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ζωὴν ταύτην ἐπανασυνδέονται αἱ διακοπεῖσαι σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ζωὴ ὅμως αὐτὴ κέκτηται χαρακτῆρα καθαρῶς ἐσχατολογικόν, διάφορον τῶν ἰουδαϊκῶν ἐσχατολογικῶν ἀντιλήψεων. Ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἔχομεν «ἀπὸ τοῦ νῦν» ἔναρξιν τῆς βιώσεως τῆς ποιότητος τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ κατάργησιν τῆς στενῆς ἐν χρόνῳ προοπτικῆς τοῦ παρελθόντος, παρόντος καὶ μέλλοντος, ὡς προσδιοριστικῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἀνελίξεως. Οἱ χριστιανοὶ ὀργανικῶς εἶναι συνδεδεμένοι «ἀπὸ τοῦ νῦν», ἔχοντες τὴν «ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος», μὲ τὰς μορφὰς τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι μία προέκτασις πρὸς τὸ μέλλον καὶ αἱ μορφαὶ τῆς μελλούσης ζωῆς μία κατάστασις εἰσροῆς εἰς τὸ παρόν. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἔχομεν τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν μετ' ἐμφάσεως προβαλλομένην. Ἡ μέλλουσα ζωὴ ἤδη εἶναι παροῦσα. Μυριόλεκτοι εἶναι αἱ ἐκφράσεις τῆς Κ. Διαθήκης αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ὑπὸ τὸ σωτηριολογικὸν καὶ ἐσχατολογικὸν τοῦτο περιεχόμενον (Ρωμ. ε' 21, Β' Κορ. ε' 4, Ἰω. γ' 15, 36, ε' 24).

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ λέξις αἰὼν ἔχει πολλάκις τὴν σημασίαν τοῦ κόσμου, τῆς παρούσης καταστάσεως. (Ματθ· ιβ' 32, Λουκ. ιστ' 8, κ' 34). Οἱ δύο αἰῶνες, ὁ παρὼν καὶ ὁ μέλλων, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις, δὲν ἀντιτίθενται μεταφυσικῶς. Ἐν τῇ ἱστορικῇ πορείᾳ ἀναμένεται ἡ κατάργησις τῆς ἐξουσίας τῆς δυνάμεως τοῦ αἰῶνος τούτου.

Μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ τῆς μετέπειτα Ἐκκλησίας ἀνεπτύχθησαν διὰ μακρῶν τὰ θέματα περὶ τὴν αἰώνιον ζωήν. Ἡ «Διδαχὴ» ἀρχίζει μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν προβολὴν τῶν δύο ὁδῶν, τῆς «ζωῆς» καὶ τοῦ «θανάτου». Καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἰδίως αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰγνατίου ἀσχολοῦνται περὶ τὸ πρόβλημα τῆς αἰωνίου ζωῆς. Κατὰ τὴν καθόλου δὲ ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας διεπτύχθησαν αἱ ἀντιλήψεις αὗται εἰς δόγματα, ὡς βλέπομεν αὐτὰ εἰς τὰ τρία ἀρχαῖα οἰκουμενικὰ Σύμβολα, τὸ Ἀποστολικόν, τῆς Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ Ἀθανασιανόν, καὶ εἰς τὰς σχετικὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (Ἰ. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Α', Ἀθῆναι 1952, σ. 34 - 109, 180).

Ἡ αἰώνιος ζωὴ εἶναι μὲν δωρεὰ καὶ ἀλλαγὴ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀλλ' ὅμως τίθεται ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου ἐν διλήμματι ἐκλογῆς μεταξὺ αὐτῆς ἢ τῆς αἰωνίου ἀποκοπῆς ἐκ τῆς κοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ἰδία περίπτωσις τῆς ἀπαιτηθείσης προσπαθείας πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ζωῆς ὑπὸ τῶν πρώτων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπετύγχανον τὴν ἀπόκτησιν ταύτην «ζῶντες τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως τῶν ἁγίων ἐν παραδείσῳ βίον» (Μ. Ἀθανασίου, Περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου § 3, PG 25, 101). Κατὰ ταῦτα, ἡ διδασκαλία περὶ αἰωνίου ζωῆς προέβαλλε συγχρόνως καὶ τὴν αἰώνιον κόλασιν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν μορφῶν τῆς ποιότητος τῆς αἰωνίου ζωῆς, οἱ Πατέρες θεωροῦν ταύτας ὡς ἀνεκφράστους, περιοριζόμενοι νὰ χαρακτηρίσουν τὴν αἰωνιότητα ὡς «ὑπέρχρονον» πραγματικότητα, μὴ παραβαλλομένην πρὸς τὰς κατηγορίας τοῦ χρόνου (Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων § 6, PG 3, 596, Γρηγ. Ναζιανζηνοῦ, Ποιήμ. Ἠθικά, PG 37, 946, «Αἰών, διάστημ' ἀχρόνως ρέον», Μ. Βασιλείου, Ὁμιλ. Α' εἰς τὴν Ἑξαήμερον § 5, PG 29, 13, «Ἦν τις πρεσβυτέρα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις ταῖς ὑπερκοσμίαις δυνάμεσι πρέπουσα, ἡ ὑπέρχρονος, ἡ αἰώνιος, ἡ ἀΐδιος»). Ὅπως ἂν ἔχῃ, ὁ πιστὸς ζῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰς ἀνακαινιστικὰς μορφὰς τῆς αἰωνιότητος, δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀποφασιστικῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων εἰς τὰς χρονικὰς διαστάσεις. Ἡ κατὰ πρόληψιν (anticipation) βίωσις τῆς μελλούσης ζωῆς παρέχει καὶ τὴν βεβαιότητα τῆς ὑπάρξεως ταύτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. F. Prat, La Théologie de Saint Paul, II, Paris 1923. O. Cullmann, Christ et le temps, Neuchâtel 1947. Π. Χρήστου, Ζωὴ ἀληθινὴ κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, Ἀθῆναι 1951. Σάββα Ἀγουρίδου, Ἐνώχ, Ἀθῆναι 1955. Τοῦ αὐτοῦ, Ἰουδαϊκὴ ἐσχατολογία τῶν χρόνων τῆς Κ. Διαθήκης, Ἀθῆναι 1956. C. Tresmontant, Biblisches Denken und hellenische Überlieferung, Düsseldorf 1956. Τοῦ αὐτοῦ, Essai sur la pensée hébraique, Paris 1956. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1956. Σάββα Ἀγουρίδου, Χρόνος καὶ αἰωνιότης, Θεσσαλονίκη 1959. A. Michel, Vie éternelle, ἐν DTC.

ΝΙΚΟΛ. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

Αἰωνιότης. Αἰωνιότης εἶναι ὁ χαρακτὴρ ἑνὸς ὄντος, ὅπερ ὑπέρκειται παντὸς χρόνου, πάσης ἀρχῆς καὶ τέλους, πάσης ἀλλοιώσεως ἢ διαδοχῆς. Αἰωνιότης, ὡς ἔλεγεν ὁ Boethius, εἶναι «ἡ ἐν ὅλῳ τῷ πληρώματι αὐτῆς πάντοτε παροῦσα πλήρης κατοχὴ μιᾶς ἀπεριορίστου ζωῆς». Ἡ αἰωνιότης εἶναι χαρακτὴρ προσιδιάζων εἰς τὸν Θεόν. Ὡσαύτως φιλοσοφικῶς ὡς αἰωνιότης χαρακτηρίζεται τὸ μὴ παροδικὸν δημιουργηθέντων ὄντων, ἅτινα εἶναι ἄνευ τέλους, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ ἀρχῆς (λατ. aevum).

Ἡ ἔννοια τῆς αἰωνιότητος (βλ. καὶ λ. αἰώνιος ζωή)

παίζει σπουδαιότατον μέρος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν, βιουμένης τῆς αἰωνιότητος ἐν τῷ παρόντι, συμπυκνοῦνται καὶ βιοῦνται μυστηριωδῶς ὡς ζῶντα καὶ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ἡμῶν τὰ παρελθόντα, τὰ παρόντα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἔσχατα. Τὰ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ βιούμενα ἀποτελοῦν τὴν προβολὴν τῶν ἀπείρων στιγμῶν τῆς αἰωνιότητος.

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αἰώρα. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν ἀρχαιότητα οἱ κοπασίδες εὕρισκαν τὴν εὐκαιρία, τὴν ἄνοιξι, νὰ βγοῦν στοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ κρεμάσουν, μὲ τὴν εὐκαιρία κάποιας θρησκευτικῆς ἑορτῆς (ἰδίως στὰ 'Ανθεστήρια), αἰῶρες, δηλαδὴ κούνιες μὲ σχοινιὰ ἀπὸ τὰ δέντρα, καὶ νὰ κουνηθοῦν ψάλλοντας ἄσματα. Ἔτσι καὶ στὰ νεώτερα ἑλληνικὰ χρόνια ἡ χαρὰ τοῦ Πάσχα ἢ τῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου δίνει τὴν εὐκαιρία στὶς κόρες τῶν χωριῶν καὶ τῶν νησιῶν, νὰ στήσουν τὶς λεγόμενες «κούνιες» καὶ νὰ τραγουδήσουν διάφορα δίστιχα τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἡλικίας τους. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ παρουσιάζεται ἐντονώτερο στὴ Δωδεκάνησο καὶ στὴν Κύπρο, ὅπου μποροῦν νὰ στήσουν αἰῶρες καὶ σὲ κλειστὸ χῶρο καὶ νὰ ποῦν «τραγούδια τῆς κούνιας» ἢ «τῆς σούσας». Στὴ Θράκη, ὅταν στήνωνται κούνιες, πᾶνε νὰ κουνηθοῦν λίγο κι' οἱ γέροι, μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι αὐτὸ γίνεται «γιὰ τὸ καλὸ τῆς σπορᾶς».

Γενικὰ τὸ ἔθιμο τῆς αἰώρας εἶναι γνωστὸ σχεδὸν σὲ ὅλους τοὺς λαούς. Οἱ 'Ινδοανατολικοὶ τὸ χρησιμοποιοῦν περισσότερο. Οἱ ἐξηγήσεις του εἶναι διάφορες. Τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸν κλονισμὸ τοῦ δένδρου κλονίζεται καὶ ἡ γῆ, ὁδηγεῖ στὴ λαϊκὴ σκέψι ὅτι εἰδοποιεῖται καὶ κάπως παρακαλεῖται ἢ ἀκόμα ἀναγκάζεται ὁμοιοπαθητικῶς ἡ γῆ νὰ δώση καρπό. Ἄλλη ἐξήγησις μιλεῖ γιὰ καθαρμό, ποὺ γίνεται ὅταν ὁ αἰωρούμενος περνᾷ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος στὸ ἄλλο. Καὶ τρίτη ἐξήγησις δίνει ὁμοιοπαθητικὸ ἐπίσης συμβολισμὸ στὴν κίνησι αὐτὴ (ἰδίως στοὺς ἀνατολικοὺς λαούς), ὅτι δηλαδὴ γίνεται γιὰ τὴν ἐνίσχυσι τῆς τροχιᾶς καὶ τῆς προοδευτικῆς ἀνόδου τοῦ ἡλίου στὸν ὁρίζοντα.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

'Ακαδημία 'Αθηνῶν. (Γ' Τάξις). 'Εκ τῶν τριῶν Τάξεων, εἰς ἃς ὑποδιαιρεῖται ἡ 'Ακαδημία 'Αθηνῶν, ἡ κυρίως ἐνδιαφέρουσα τὴν παροῦσαν 'Εγκυκλοπαιδείαν εἶναι ἡ τρίτη χαρακτηριζομένη ὡς «Τάξις τῶν 'Ηθικῶν καὶ Πολιτικῶν 'Επιστημῶν» καὶ περιλαμβάνουσα τὴν Θεολογίαν, τὴν Φιλοσοφίαν, τὴν Νομικὴν καὶ τὰς Πολιτικὰς 'Επιστήμας. Διὰ τὴν Τάξιν ταύτην ὁ σχετικὸς νόμος τοῦ 1929 προβλέπει δέκα πέντε τακτικὰ μέλη, ἐξ ὧν κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς 'Ακαδημίας τὰ τρία πρέπει νὰ εἶναι θεολόγοι. Ὁ πρῶτος ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς 'Ακαδημίας τότε ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Δημ. Αἰγινήτου μετ' ἄλλων 37 μελῶν διορισθεὶς διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς 'Ακαδημίας, θεολόγος, ὡς μέλος τῆς Γ' τάξεως, ἦτο ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, μετὰ τὸν ὁποῖον εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν ἐκλεγέντες ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τῆς 'Ακαδημίας οἱ καθηγηταὶ Κωνσταντῖνος Δυοβουνιώτης (1928), Δημήτριος Μπαλᾶνος (1931), 'Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος (1939) καὶ οἱ καθηγηταὶ Γρηγόριος Παπαμιχαὴλ (1945), Παναγιώτης Μπρατσιώτης (1955), Νικόλαος Λούβαρις (1959) καὶ 'Αμίλκας 'Αλιβιζᾶτος (1962). Ὁ δὲ καθηγητὴς τῆς Χριστιανικῆς 'Αρχαιολογίας Γεώργιος Σωτηρίου διωρίσθη ὑπὸ τοῦ οἰκείου ὑπουργοῦ ἅμα τῇ ἱδρύσει τῆς 'Ακαδημίας ἀπ' εὐθείας ὡς μέλος τῆς Β' Τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν.

ΠΑΝ. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

'Ακαδημία Πλάτωνος. Ἡ 'Ακαδήμεια. Πλατωνικὸς κύκλος ἐκ φίλων καὶ μαθητῶν τοῦ Πλάτωνος, ἱδρυθεὶς ἐν ἄλσει τινὶ ἀφιερωθέντι πρὸς τιμὴν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος 'Ακαδήμου ἢ 'Εκαδήμου (μακρὰν ἀποδημῶν) πάλαι ποτὲ ἀρχικοῦ ἐπιθέτου τοῦ θεοῦ τοῦ φωτὸς 'Απόλλωνος, ἐξ οὗ καὶ ἔλαβεν ἡ ἀνωτέρω τὴν προσηγορίαν ταύτην. Ὁ βίος τῆς ἀκαδημίας ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως μακρὸς καὶ δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 387 π. Χ. μέχρι τοῦ ἔτους 529 μ. Χ. ἡ ἀκαδημία διῆλθε διὰ ποικίλων φάσεων καὶ πολλῶν σταδίων· εἶτα, διὰ τοῦ Δαμασκίου καὶ ἄλλων τινῶν μετεφέρθη εἰς Βυζάντιον κ.λ.π. (ἰδὲ π. χ. 'Ακαδημίαν τῶν Μεδίκων διὰ τοῦ Πλήθωνος τοῦ Γεμιστοῦ). Κατ' ἀρχὰς ὁ Πλάτων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐκθέτει τὰς ἑαυτοῦ δοξασίας, προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν, ἡ σχολὴ ἐξέρχεται τῶν αὐστηρῶν ὁρίων τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς, καὶ τοῦτο, ὅπως αὕτη καταστήσῃ ἑαυτὴν ἱκανὴν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ νέα φιλοσοφικὰ ρεύματα τῶν τότε ἐποχῶν. 'Εν τῇ μνημονευθείσῃ ἀκαδημίᾳ διακρίνει τις τρεῖς περιόδους, εἰς ἃς ἑκάστη ἔχει ἴδιον ἀντικείμενον ἐρεύνης καὶ ἰδίους ἀρχηγούς.

Α' περίοδος (ἡ κληθεῖσα ἀρχαιοτέρα)· ἐν αὐτῇ προΐστανται κατὰ σειρὰν οἱ: Πλάτων (427-347), Σπεύσιππος (339), Ξενοκράτης (396-314), Πολέμων (300), Κράτης (270) καὶ 'Ερμόδωρος. 'Εν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἡ πλατωνικὴ διδασκαλία ἠλλοιώθη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σπευσίππου, ὑποστᾶσα βαθμηδὸν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀριθμῶν καὶ δὴ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ «τελείου» δὲν κεῖται αὕτη ἐν τῇ 'Αρχῇ, ὡς ὁ Πλάτων ἐπρέσβευεν, ἀλλὰ τουναντίον, ἡ ἔννοια τούτου τυγχάνει ἐπίτευγμα συνεχοῦς καὶ ἀενάου ἐξελίξεως.

Β' περίοδος (ἡ κληθεῖσα μέση)· ἐν αὐτῇ ἄρχουν οἱ 'Αρκεσίλαος ὁ ἐκ Πιτάνης (315-241) καὶ Καρνεάδης ὁ ἐκ Κυρήνης (214-129)· ἀμφότεροι μεταθέτουν τὸ βάρος τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν τομέα τῆς γνωσιολογίας, ἀποδεχόμενοι τὴν τῶν σκεπτικῶν αἵρεσιν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κτῆσιν πάσης ἀληθείας.

Γ' περίοδος (ἡ κληθεῖσα νεωτέρα)· ἡ τάσις τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι ἐκλεκτική, τουτέστιν οἱ μετέχοντες ταύτης διακρίνονται οὐχὶ δι' ἴδιόν τι σύστημα, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἐκλέγοντες κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῶν, νέον ἐκ παλαιῶν σύστημα διαμορφώνουν. 'Εκπρόσωποι τῆς ὡς ἄνω αἱρέσεως εἶναι οἱ: Φίλων ὁ Λαρισαῖος (160-80 μ. Χ.) καὶ 'Αντίοχος ὁ 'Ασκαλωνίτης (†68 π. Χ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Hans Herter, Platons Akademie, Bonn 1952 ἐκδ. β'.

Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

'Ακαδημίαι, 'Εκκλησιασταί. Ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ἀνώτατον τοῦτο βυζαντινὸν παιδευτικὸν ἵδρυμα, ἰδίως θεολογικὸν καὶ φιλοσοφικόν, ἀπετέλεσε συνέχειαν τοῦ περιφήμου Πανδιδακτηρίου, ἱδρυθὲν ἐπὶ αὐτοκράτορος 'Ηρακλείου. Οὗτος ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀκαδημίας Στέφανον τὸν 'Αλεξανδρέα, ἄνδρα μεγάλης παιδείας, ἐπιδιδόμενον εἰς τὴν θεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν αὐτῆς ἀπετελεῖτο ἀπὸ λογίους ἀναλόγου ὁλκῆς, δώδεκα τὸν ἀριθμόν, τῶν ὁποίων ἡ θέσις εἰς τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν ἦτο ἰδιαιτέρως αἰγλήεσσα καὶ σεβαστή. Οὗτοι, μεταξὺ ἄλλων, ἦσαν οἱ κατ' ἐξοχὴν σύμβουλοι καὶ πραγματογνώμονες τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, αἱ δὲ ἀποφάνσεις καὶ ὑποδείξεις των δὲν ἀφεώρων μόνον εἰς πνευματικά, ἀλλὰ καὶ εἰς πολιτικὰ ζητήματα. Ἡ πρώτη ἕδρα τῆς ἀκαδημίας εὑρίσκετο παρὰ τὴν «βασιλικὴν κιστέρναν», βορειοδυτικῶς τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Καταργηθεῖσα ὑπὸ Λέοντος τοῦ 'Ισαύρου (ὁπότε ἐκάη καὶ ἡ περίφημος βιβλιοθήκη της), ἐπανασυνεστήθη ὑπὸ τοῦ Βάρδα καὶ ἐστεγάσθη εἰς τὴν Μαγναύραν, μὴ φθάσασα ὅμως εἰς τὴν πρώτην ἀκμήν της. 'Αργότερον, Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος ἐστέγασεν αὐτὴν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Πέτρου. Διακεκριμένοι διδάσκαλοι εἰς αὐτήν, κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον, ἀναφέρονται οἱ Μιχαὴλ Ψελλός, ὅστις ἐπανέφερεν ὡς ὄργανον σκέψεως τὸν πλατωνισμόν, ὁ Κωνσταντῖνος Λειχούδης, ὁ 'Ιωάννης Ξιφιλῖνος, ὁ γενόμενος κατόπιν πατριάρχης (1065-75), ὁ πολὺς 'Ιωάννης Μαυρόπους, ὁ 'Ιωάννης ὁ 'Ιταλός, διαδεχθεὶς τὸν Ψελλόν, κ.ἄ.

Ἡ ἀκαδημία αὕτη, τῆς ὁποίας ὁ βίος δὲν εἶναι φανερὸς ἀπὸ τὰς πηγὰς κατὰ συνέχειαν, ἐγένετο θέατρον συγκρούσεως τῆς ἀριστοτελείου καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἑκατέρας ἐμφανιζομένης ὑπὸ τῶν θιασωτῶν της διδασκάλων ὡς καλῆς θεραπαινίδος τῆς θεολογίας, ἐπίσης δὲ καὶ κοιτὶς τῆς μυστικῆς θεολογίας. Τὴν παράδοσιν τῆς σχολῆς ταύτης ἐκράτησαν καὶ οἱ Γεώργιος Πλήθων καὶ Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ἡ δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν προκύψασα Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀπότοκός της.

Ρωσικαί. Αὗται ὑπῆρξαν τέσσαρες, ἡ τοῦ Κιέβου, ἡ τῆς Μόσχας, ἡ τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἡ τοῦ Καζάν. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ μπολσεβικισμοῦ, ἐκλείσθησαν, ἕως ὅτου, τὸ 1945, ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις ἐπέτρεψε τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης.

Ἡ τοῦ Κιέβου: Αὕτη ἱδρύθη ὑπὸ τύπον ἀνωτέρας σχολῆς ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μογίλα τὸ

1627. Τὸ 1685, τὸ πρόγραμμά της ἐπλουτίσθη μὲ συστηματικὰ μαθήματα φιλοσοφίας, τὸ δὲ 1690 προσετέθη εἰς αὐτὸ καὶ ἡ θεολογία. Ὡς ἀνώτατον ἵδρυμα γενικωτέρας καὶ θεολογικοεκκλησιαστικῆς μορφώσεως, ἡ ἀκαδημία αὕτη ἐμφανίζεται κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἀναδειχθεῖσα κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα λίκνον τῆς ρωσικῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ μέγα κέντρον πνευματικῆς ἀφυπνίσεως τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Τὸ παρ' αὐτῆς ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Ἔργα τῆς ἐν Κιέβῳ Θεολογικῆς Ἀκαδημίας» ἦτο περισπούδαστον, περιώνυμον δὲ ἦτο καὶ τὸ στεγαζόμενον εἰς αὐτὴν ἀρχαιολογικὸν χριστιανικὸν μουσεῖον.

Ἡ τῆς Μόσχας: Προῆλθε κυρίως ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα διαφωτιστικοῦ ἔργου διαπρεπῶν Ἑλλήνων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νὰ θέσουν εἰς τὰς βάσεις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἑλληνικὸν πνευματικὸν ὑπόβαθρον, πιστεύοντες, ὅτι οὕτω θὰ ἠδύνατο αὕτη νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν πολλῶν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι τὴν ἐταλάνιζον, καὶ νὰ ἀποκτήσῃ δογματικὴν εὐστάθειαν καὶ καθαρότητα. Τοιοῦτοι φυτουργοὶ τῆς ἀκαδημίας ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν ὁ μητροπολίτης Γάζης Παΐσιος (Λυγαρίδης) καὶ οἱ Κεφαλλῆνες κληρικοὶ ἀδελφοὶ Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος Λειχοῦδαι. Ὁ τίτλος της ὡς ἀκαδημίας ἐμφανίζεται τὸ 1815, ἀλλὰ ἦτο ἤδη τοιαύτη οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὁ πρῶτος πυρήν της ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φιλαρέτου ἱδρυθεῖσα τὸ 1619 «ἑλληνολατινικὴ σχολή». Ὑπὸ τῆς ἀκαδημίας ταύτης ἐξεδίδετο τὸ περιοδικὸν «Παράρτημα», μετὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ὁ «Θεολογικὸς Μηνύτωρ», ὁ ὁποῖος ἀπέβη ἡ πλέον σημαντικὴ θεολογικὴ περιοδικὴ ἔκδοσις εἰς τὴν Ρωσίαν.

Ἡ τῆς Πετρουπόλεως (σήμερον Λένινγκραντ): Ἡ ἀρχή της ἀνάγεται εἰς τὸ 1721, ἦτο δὲ ἀρχικῶς κατώτερον σχολεῖον. Ἐπὶ Αἰκατερίνης Α', μετεμορφώθη εἰς σλαβοελληνολατινικὸν σεμινάριον. Ὡς ἀνωτάτη σχολὴ ἀνεγνωρίσθη τὸ 1797, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀκαδημία Ἀλεξάνδρου Νέφσκυ». Ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸν «Χριστιανικὸν Ἀνάγνωσμα» καὶ κατέστη κέντρον καρποφόρου θεολογικῆς, φιλολογικῆς καὶ ἁγιολογικῆς ἐρεύνης τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ τοῦ Καζάν: Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Τύχωνος τὸ 1723 καὶ ἦτο κατ' ἀρχὰς σεμινάριον. Διὰ τῆς διευρύνσεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἐν αὐτῇ προγράμματος, ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς ἀκαδημίας ἐπὶ τσάρου Παύλου Α'. Εἰς αὐτήν, ἐκαλλιεργήθησαν ἰδιαζόντως οἱ κυριώτεροι κλάδοι τῆς θρησκειολογίας. Τὸ περιοδικόν της ἔφερε τὸν τίτλον «Ὀρθόδοξος Συνομιλητής».

Π α π ι κ α ί. Αἱ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν παπῶν μεγάλαι θεολογικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀκαδημίαι ἐν Ρώμῃ εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἡ λειτουργική: Ἱδρύθη τὸ 1748 ὑπὸ Βενεδίκτου ΙΔ' καὶ κατ' ἀρχὰς εἶχε γενικώτερον χαρακτῆρα. Ἀπὸ τὸ 1840, ἡ ἀποστολή της περιωρίσθη εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ λειτουργικοῦ τομέως.

Ἡ τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου καὶ τῆς καθολικῆς θρησκείας: Ἱδρύθη τὸ 1879 ὑπὸ Λέοντος ΙΓ'. Ὡς σκοπός της ἐτέθη ἡ προαγωγὴ τῶν θωμιστικῶν ἐρευνῶν. Πῖος ὁ ΙΑ' ἥνωσε μετ' αὐτῆς τὴν ἱδρυθεῖσαν τὸ 1801 ἀκαδημίαν τῆς καθολικῆς θρησκείας. Ἀπὸ τὸ 1945, τὰ τμήματά της ἔγιναν τρία, θεολογικόν, φιλοσοφικὸν καὶ νομοοικονομικόν. Προηγουμένως, τὰ δύο τελευταῖα δὲν ὑφίσταντο.

Ἡ τῶν ἐπιστημῶν: Ὁ ἀρχικὸς πυρήν της ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφήν της εἶναι κυρίως ἔργον τοῦ Πίου ΙΑ'. Εἰς τὴν ἀκαδημίαν αὐτὴν εἶναι μέλη καὶ μὴ ρωμαιοκαθολικοὶ ἐπιστήμονες. Ἀποστολή της εἶναι ἡ προαγωγὴ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἱστορίας των.

Ἡ ρωμαϊκὴ τῆς ἀρχαιολογίας: Ἱδρύθη τὸ 1740 ὑπὸ Βενεδίκτου ΙΔ'. Σκοπός της εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς κλασσικῆς τέχνης, ἀλλὰ τὰ ἐνδιαφέροντά της ἐκτείνονται μέχρι τῆς προϊστορίας καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ τῶν ἐν τῷ Πανθέῳ ταλαντούχων: Ἱδρύθη τὸ 1543 καὶ ἔχει μέλη της θεράποντας τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ ἐρευνητὰς τῶν περὶ αὐτὰς ζητημάτων. Τὰ τμήματά της εἶναι τὰ ἑξῆς: ἀρχιτεκτονικόν, ζωγραφικόν, γλυπτικόν, μουσικόν. Μεταξὺ τῶν μελῶν της ὑπάρχουν καὶ γυναῖκες. Ὡς προορισμὸς τῆς ἀκαδημίας ταύτης ἐτέθη «ἡ διευκόλυνσις τῆς μελέτης, ἀσκήσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν καλῶν τεχνῶν, μὲ ἀπόδοσιν ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἰς τὴν ἱερὰν τέχνην, καὶ ἡ προαγωγὴ τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως τῶν καλλιτεχνῶν» (Κανονισμὸς τοῦ 1947).

Ἡ ἐκκλησιαστική, ἄλλοτε καλουμένη ἡ τῶν εὐγενῶν κληρικῶν: Σκοπός της εἶναι ἡ κατάρτισις τῶν μελλόντων νὰ ἀναλάβουν θέσεις εἰς τὸν διπλωματικὸν κλάδον τῆς παπικῆς Αὐλῆς κληρικῶν. Ἱδρύθη τὸ 1701 ὑπὸ Κλήμεντος ΙΑ' καὶ εἶναι ἡ μόνη ἐκπαιδευτικοῦ χαρακτῆρος ποντιφηκικὴ ἀκαδημία. Ἐκ τῶν ἑδράνων της διῆλθον μεγάλαι μορφαί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τέσσαρες πάπαι, Κλήμης ὁ ΙΓ', Λέων ὁ ΙΒ', Λέων ὁ ΙΓ' καὶ Βενέδικτος ὁ ΙΕ'.

Π ρ ο τ ε σ τ α ν τ ι κ α ί. Ἡ Διαμαρτύρησις ἐμιμήθη ἐνωρὶς τὴν μεσαιωνικὴν παράδοσιν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐκράτει εἰς χεῖρας της ὅλην τὴν παιδείαν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀνωτάτης. Ἀντί, λοιπόν, τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανεπιστημίων τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ἔχομεν εἰς τινας προτεσταντικὰς περιοχὰς ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα φέρουν τὸν τίτλον τῆς ἀκαδημίας καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τοῦ καταρτισμοῦ τῶν νέων στελεχῶν, ἐσημειοῦντο σπουδαῖαι θεολογικαὶ ζυμώσεις διὰ συζητήσεων μεταξὺ τῶν διδασκόντων εἰς τὰ ἱδρύματα ταῦτα. Αἱ ἐν λόγῳ ὅμως ἀκαδημίαι δὲν ἐδημιούργησαν οὔτε ἑστίας οὔτε παράδοσιν δυναμένας νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰς πρὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως οὑμανιστικὰς καὶ χριστιανικὰς ἀκαδημίας, αἱ ὁποῖαι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐτέλουν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν παπῶν, οὔτε καὶ πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς κυριολεκτικὰς ἀκαδημίας, αἱ ὁποῖαι ἱδρύθησαν ὑπὸ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Α'. Β. Μ υ σ τ α κ ί δ ο υ, Ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, περ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ΜΑ' (1921), σ. 386-7, 395-7.

Β'. Ν ε ο σ ι ω ν ί τ ο υ, (= Γρηγορίου Παπαμιχαήλ), Ρωσικὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία κ.λ.π., ἐν Νέα Σιών, Δ' (1906), σ. 143-53, 461-76. Χ ρ υ σ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐν Νέα Σιών, Γ'-Δ' (1905-6). Ἀ λ ε ξ ά ν δ ρ ο υ Λ α σ κ ά ρ ε ω ς, Ἱστορικὴ ἔποψις περὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἐν Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Β' (1864), σ. 24-44. Μ. Μ π ο υ λ γ κ α κ ώ φ, Ἱστόριϊα Κιέφσκοϊ Ἀκαντέμιϊ, Πετερμπούργκ 1843. Σ. Σ μ ι ρ ν ώ φ, Ἱστόριϊα Μοσκόφσκοϊ σλαβιανο-γκρεκο-λατίνσκοϊ Ἀκαντέμιϊ, Μοσκβὰ 1855. Ἰ. Σ ι σ τ ό β ι τ ς, Ἱστόριϊα Πετερμπούργκσκοϊ ντουχόβνοϊ Ἀκαντέμιϊ, Πετερμπούργκ 1857. Π. Ζ ν α μ ι έ ν σ κ υ, Ἱστόριϊα Καζάνσκοϊ ντουχόβνοϊ Ἀκαντέμιϊ, Καζὰν 1891. Β. S c h u l t z e, Einiges über die Ausbiedung der Theologen im heutigen Russland, ἐν Or. Christ. Per., XII (1946), σ. 387-93.

Γ'. EC, I, σ. 170-5. LTK, I, σ. 230-1.

Ἀκάδημος. Ἀρχαιότερον Ἑκάδημος ἢ Ἐκάδημος. Ἥρως τῆς Ἀττικῆς, ἐξ οὗ ἔλαβον τὸ ὄνομά των αἱ Ἀκαδημίαι. Ἐμυθολογεῖτο ὡς ὁ ὑποδείξας εἰς τοὺς Διοσκούρους Κάστορα καὶ Πολυδεύκην, ὅτι ἡ ἀπαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θησέως ἀδελφή των Ἑλένη εἶχεν ἀποκρυβῆ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀφίδνας τῆς Ἀττικῆς, διὸ ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Τυνδαριδῶν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐδήωσαν ποτέ, οὔτε καὶ κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὴν περιοχὴν τῆς Ἀκαδημείας (Πλουτ., Θησ. 32).

Β. Ι. Κ.

Ἀκάθαρτοι τροφαί. Ὁ ἑβραϊκὸς λαός, ὡς καὶ ἄλλοι ἀρχαιότατοι ἀνατολικοὶ λαοὶ (Ἄραβες, Αἰγύπτιοι, ἰνδικὰ φῦλα κ.λ.π.), ἐθεώρει ὡρισμένα εἴδη, ζωϊκῶν ἰδίως, τροφῶν ὡς θρησκευτικῶς ἀκάθαρτα, τῶν ὁποίων ἡ μετάληψις ἦτο βαρύτατον ἁμάρτημα καὶ σημεῖον ἀναμφίβολον παραβάσεως τῆς μεταξὺ Θεοῦ καὶ περιουσίου ἔθνους διαθήκης (πρβλ. Ἡσ. ξε' 4, Β' Μακ. στ' 6). Ἡ ἀφετηρία τῆς διακρίσεως ταύτης τῶν τροφῶν εἰς καθαρὰς καὶ ἀκαθάρτους δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς λίαν ἀπωθημένην ἐποχὴν (πρβλ. Γέν. ζ' 2), καθωρίσθη ὅμως λεπτομερῶς διὰ τῆς μωσαϊκῆς νομοθεσίας (Λευϊτ. ια' 1-31, Δευτερ. ιδ' 1-21). Ἐκ τῶν τετραπόδων ἐθεωροῦντο ὡς καθαρὰ τὰ δίχειλα ἀναμυρηκαστικά, ἐκ τῶν ἐνύδρων δὲ τὰ μὴ στερούμενα πτερυγίων καὶ λεπίδων, ἐνῶ πάντα τὰ λοιπά, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἑρπετῶν καὶ τοῦ χοίρου, ἐκρίνοντο ὡς ἀκάθαρτα. Ἀκάθαρτα ἐπίσης ἐθεωροῦντο τὰ ζῶα τῶν θυσιῶν μετὰ τὴν δευτέραν ἀπὸ τῆς θυσίας των ἡμέραν, τὰ εἰδωλόθυτα, τὰ φονευόμενα ὑπὸ ἄλλων ζώων ἢ διὰ λιθοβολισμοῦ, ὡς καὶ τὰ αἱματηρὰ (βλ. λ.) ἐδέσματα. Διὰ τοῦ ὁράματος, τὸ ὁποῖον εἶδεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος (Πράξ. ι', ια'), ὡς καὶ δι' ἄλλων νύξεών της ἡ Κ. Διαθήκη αἴρει τὴν διάκρισιν ταύτην (Ματθ. ιε' 10, Ρωμ. ιδ' 14, 20, Κολασ. β' 16 κ.ἑξ., Α' Τιμ. δ' 1-5, Ἑβρ. θ' 9), ἡ δὲ ἀποστολικὴ σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων (49-50) παρεδέχθη μόνον τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῶν εἰδωλοθύτων, τῶν αἱματηρῶν ἐδεσμάτων καὶ τῶν πνικτῶν.

Ἡ διάκρισις μεταξὺ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων τροφῶν

δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἔχει θρησκευτικὴν μόνον σκοπιμότητα, διότι σὺν τῇ σκοπιμότητι ταύτῃ ἐξυπηρέτει τὴν περιφρούρησιν τῆς φυλετικῆς ἀκεραιότητος, ὡς καὶ τὴν ὑγιεινὴν δεοντολογίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Π. Ι. Μπρατσιώτου, ἐν ΜΕΕ, Γ', σ. 33.

Ἀκάθιστος Ὕμνος, Κανών, Ἀκολουθία. Πρὸς τιμὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, προστάτιδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ρυσαμένης τὴν Πόλιν ἀπὸ πολλῶν δεινῶν. Ἡ Ἀκολουθία σήμερον ψάλλεται τὸ μὲν εἰς τὸν ὄρθρον τοῦ Σαββάτου τῆς ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν, ὡς εἶναι διατεταγμένη ἐν τῷ Τριωδίῳ, τὸ δὲ τμηματικῶς μετὰ τοῦ ἀποδείπνου κατὰ τὰς πρώτας τέσσαρας Παρασκευὰς τῶν Νηστειῶν, ἑπομένως πάντοτε ἀνήκει εἰς τὰς κινητὰς ἑορτάς. Ἡ τμηματικὴ ἀπαγγελία τοῦ Ὕμνου εἰς προσιτὰς ὥρας, καὶ λόγῳ τῆς ἀνοίξεως καὶ λόγῳ τοῦ συνοδεύοντος τὴν Ἀκολουθίαν Κανόνος Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου, κατέστησε λαοφιλέστατον τὸ φιλολογικὸν τοῦτο μνημεῖον. Ἐν τοῖς ἐφ' ἑξῆς θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ σειρὰν τὰ τοῦ Ὕμνου τοῦ Ἀκαθίστου, τὰ τοῦ Κανόνος τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τὰ τῆς Ἀκολουθίας γενικώτερον.

Α'. Ὁ Ὕμνος εἶναι ἀνωνύμου ποιητοῦ σύνθεμα, ὅπερ ἀποκλίνει τῆς συνήθους ρωμανικῆς συνθέσεως τῶν ὕμνων (ἢ ἄλλως κοντακίων λεγομένων), ὁ μόνος ἀκέραιος εἰσηγμένος εἰς ὀρθόδοξον ἀκολουθίαν ἐκ πάντων τῶν συντεθέντων ποτὲ ὕμνων καὶ ἔχων χαρακτῆρα διηγηματικόν, θεολογικὸν καὶ δοξαστικὸν συγχρόνως, κατάλληλος διὰ λιτὴν καὶ διὰ δοξολογίαν ἐπὶ διασώσει τῆς Πόλεως (καὶ τοῦ Γένους ἡμῶν) ἐκ συμφορῶν καὶ δεινῶν περιστάσεων.

Σύνθεσις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ προοίμιον (ἄλλοτε ποτέ: Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς λαβὼν ἐν γνώσει... νῦν: Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια) καὶ 24 οἴκους, εἰς μέτρον ρυθμοτονικόν. Ἐκ τῶν οἴκων οἱ μὲν περιττοὶ ἀπαρτίζονται ἐκ 18 στίχων ἕκαστος, οἱ δὲ ἄρτιοι μόνον ἀπὸ ἕξ. Ὁ Ὕμνος ἀκροστιχίζει ἀλφαβητικῶς εἰς τοὺς οἴκους Α-Ω, ἔχει δ' ἀνακλώμενον (τὸ συνήθως λεγόμενον ἐφύμνιον) εἰς μὲν τὸ προοίμιον καὶ τοὺς περιττοὺς οἴκους «Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε» (ὅπερ ἤδη ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ρωμανὸς εἰς τὸν ΙΔ' ὕμνον εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου), ἐνῷ εἰς τοὺς ἀρτίους τὸ Ἀλληλούϊα. Ψάλλεται εἰς πλ. δ' (τὸ προοίμιον), ραψῳδεῖται δὲ ἐν ταῖς ἀκολουθίαις τὸ τμῆμα τῶν οἴκων ἀνὰ ἕξ, ὑπὸ (ἀρχ)ιερέως καὶ οὐχὶ τῶν ψαλτῶν. Οἱ ἕνδεκα τελευταῖοι στίχοι τῶν περιττῶν οἴκων ἀποτελοῦν τοὺς Χαιρετισμούς, ἀπευθυνομένους πρὸς τὴν Θεοτόκον ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ (Α,Γ), ὑπὸ τοῦ ἐμβρύου ἔτι Προδρόμου (Ε), τῶν Ποιμένων (Η), τῶν Μάγων (Ι), τῶν ὑπὸ τῶν εἰδώλων ρυσθέντων πιστῶν (Λ), τῶν πιστῶν γενικῶς (Ν, Ο, Ρ, Τ, Φ, Ψ). Οἱ ἄρτιοι οἶκοι ἀναφέρονται εἰς τὴν Θεοτόκον (Β, Δ, Ζ, Ω) καὶ τὸν Χριστὸν (Ζ, Κ, Μ, Ξ, Π, Σ, Υ, Χ). Ἐξ ἐπόψεως ὑποθέσεως ὁ Ὕμνος ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Εὐαγγελισμὸν (Α, Β, Γ, Δ), πρὸς τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἐγκύου Παρθένου εἰς τὴν Ἐλισάβετ, περὶ ἧς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς α' 39 κ.ἑξ. (Ε), τὰς ἀμφιβολίας τοῦ μνήστορος Ἰωσὴφ (Ζ), τὴν προσκύνησιν τοῦ γεννηθέντος Χριστοῦ ὑπὸ τῶν ποιμένων (Η) καὶ τῶν μάγων-Χαλδαίων (Θ, Ι, Κ), τὴν Ὑπαπαντὴν (Μ), κατὰ τὰ κανονικὰ εὐαγγέλια, καὶ σχετικὸς πρὸς τὴν ἀποδημίαν εἰς Αἴγυπτον (Λ) κατὰ τὰ ἀπόκρυφα. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος θεωρεῖται ἱστορικὸν (Α-Μ), ἐνῷ τὸ δεύτερον μέρος εἶναι τὸ θεολογικὸν-δογματικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν.

Ὀνομασία. Ἡ ὀνομασία Ἀκάθιστος, ἐκ τοῦ Ὕμνου ἐκταθεῖσα εἰς τὴν Ἀκολουθίαν, κοινῶς μὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ ὅτι οἱ Κωνσταντινουπολῖται, ἐπὶ Ἡρακλείου βασιλέως καὶ Σεργίου πατριάρχου εὐχαριστήσαντες τὴν Θεοτόκον διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Πόλεως ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ 626, «ὀρθοστάδην τῷ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τὸν ὕμνον τῇ τοῦ Λόγου Μητρὶ γηθόμενος ἔμελψαν». Εἰς τὴν πραγματικότητα τὰ ὑπὲρ τῆς Θεοτόκου ψαλλόμενα παλαιόθεν ἀκούομεν ὄρθιοι (τὴν ἐνάτην π.χ.), ὡς πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (25ην Μαρτίου), πρὸς τὴν ὁποίαν ἑορτὴν ἀρχῆθεν εἶναι συνδεδεμένος ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος φερόμενος οὐ μόνον εἰς τὰ παλαιὰ χειρόγραφα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔντυπα ὡς ψαλλόμενος τῇ 25ῃ Μαρτίου, εἰς τὸν ὄρθρον.

Τὸ κοντάκιον. (Προοίμιον). Τοῦτο, ὡς ἔχει νῦν:

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι ἡ Πόλις Σου, Θεοτόκε.
Ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω Σοι· Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε,

οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἱστορικὸν ἢ θεολογικον μέρος τοῦ Ὕμνου, τοῦ ὁποίου, κατὰ τὰ συνήθως ἐν τοῖς ὕμνοις, ἔπρεπε νὰ εἶναι περίληψις. Ὄντως ἐν αὐτῷ ἀκούεται παιάν τις πρὸς τὴν Μητέρα, ὕμνος λυτρωτικὸς καὶ νικητήριος πρὸς τὴν στρατηγόν, ἔχουσαν ἀπροσμάχητον κράτος, δηλονότι ἀκατανίκητον δύναμιν. Τὴν συντελεσθεῖσαν νίκην ἡ προσωποποιουμένη Πόλις, τὸ Βυζάντιον, ἀναγράφει (ὅρος ἐνθυμίζων τὰς κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἐπὶ στηλῶν ἀναγραφὰς ψηφισμάτων) οὐχὶ δι' εὐχαριστηρίου ψηφίσματος, ἀλλὰ δι' ὕμνου πρὸς τὴν Θεοτόκον, τὴν ὁποίαν παρακαλεῖ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκ παντοίων κινδύνων. Καὶ ναὶ μὲν καὶ ψυχικοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι οἱ ἐν λόγῳ κίνδυνοι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ κοντακίου στρέφει τὴν σκέψιν μας πρὸς πολεμικούς. Ἀπεναντίας ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ἱστορικὸν μέρος καὶ δὴ τὸν Εὐαγγελισμόν, πρὸς ὃν ἤδη εἴπομεν ὅτι ἑορταστικῶς συνεδέετο ἀρχῆθεν ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, ἔχει τὸ ἑξῆς αὐτόμελον τροπάριον εἰς ἦχον πλ. δ' καὶ αὐτὸ (κακῶς φερόμενον ὡς ἀπολυτίκιον), ὅπερ οἱ πλεῖστοι τῶν σοβαρῶν μελετητῶν τοῦ θέματος δέχονται τὸ πρῶτον καὶ ἀρχικὸν προοίμιον τοῦ περὶ οὗ πραγματευόμεθα Ὕμνου:

Τὸ μυστικῶς προσταχθὲν λαβὼν ἐν γνώσει,
ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἰωσὴφ σπουδῇ ἐπέστη
ὁ ἀσώματος, λέγων τῇ ἀπειρογάμῳ·
ὁ κλίνας τῇ καταβάσει τοὺς οὐρανοὺς
χωρεῖται ἀναλλοιώτως ὅλος ἐν Σοί·
ὃν καὶ βλέπων ἐν μήτρᾳ Σου, λαβόντα δούλου μορφήν,
ἐξίσταμαι κραυγάζων Σοι· Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε!

Ὁ ἀσώματος Γαβριὴλ διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ εἴπῃ τὴν καλὴν ἀγγελίαν εἰς τὴν Παρθένον τῆς Ναζαρὲτ καὶ σπεύσας νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ σωτηρίας, ὁρῶν δὲ σεσαρκωμένον τὸν Κύριον ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Θεοτόκου, ἐξίσταται (καὶ ἐν τῷ Α ὁ Γαβριὴλ ἐξίστατο καὶ ἵστατο, κραυγάζων τὸν ἀγγελικὸν ἀσπασμόν.

Ἐνῷ εἰς τὸ προοίμιον Τῇ ὑπερμάχῳ ἡ Θεοτόκος φέρεται ὡς ἔνοπλος καὶ φοβερὰ τὴν δύναμιν Παλλὰς Σώτειρα προστατεύουσα τὴν Πόλιν ἀπὸ πολεμίων, αἱ μοναδικαὶ νύξεις περὶ πολεμικῶν γεγονότων, ἅτινα τυχὸν ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Ὕμνου, εὕρηνται εἰς τὸν κγ' οἶκον (Ψ), ὅπου ἀναγινώσκομεν:

Χαῖρε τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀσάλευτος πύργος·
χαῖρε τῆς βασιλείας τὸ ἀπόρθητον τεῖχος·
χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια·
χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσιν·

μολονότι ἐχθρὸς δύνανται νὰ εἶναι καὶ οἱ δαίμονες, τῆς συνηθεστάτης εἰς τοὺς Πατέρας καὶ τὴν ὑμνογραφίαν σημασίας τῆς λέξεως ἐχθρὸς ἀναφερομένης εἰς τὸν διάβολον (πρβλ.: Χαῖρε, ἀοράτων ἐχθρῶν ἀμυντήριον, ἐν τῷ ζ' οἴκῳ), ἐνῷ εἰς τὸν κδ' (Ω) οἶκον ὁ στίχος: ἀντὶ πάσης ρῦσαι συμφορᾶς ἅπαντας, κινεῖ εἰς ἀμφιβολίαν ἂν πρόκειται περὶ πολεμικῆς ἢ ἠθικῆς πτώσεως (δι' ὃ καὶ ἐπάγεται: καὶ τῆς μελλούσης λύτρωσαι κολάσεως)!

Αἰτία συνθέσεως. Ὡς τοιαύτη φέρεται κοινῶς ἐν τῷ Τριῳδίῳ καὶ ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ Σαββάτου τῆς ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν ἡ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 626 ἀπαλλαγὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῶν Ἀβάρων καὶ δὴ τῶν Περσῶν τοῦ Χοσρόου: «Ὅ γε μὲν θεοφιλὴς τῆς Κωνσταντίνου λαὸς τῇ Θεομήτορι τὴν χάριν ἀφοσιούμενος, ὁλονύκτιον τὸν ὕμνον καὶ ἀκάθιστον αὐτῇ ἐμελῴδησαν, ὡς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγρυπνησάσῃ καὶ ὑπερφυεῖ δυνάμει διαπραξαμένῃ τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τρόπαιον». Ὁ πατριάρχης Σέργιος, κατὰ τὰ ἄλλα μονοθελητὴς αἱρετικός, ἀναφέρεται ὡς ἐνισχύσας ψυχικῶς τοὺς εἰς τὰ τείχη τῆς Πόλεως μαχομένους πιστοὺς Βυζαντινούς. Ἐκ τῆς τοιαύτης μαρτυρίας, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπολύτως ἄνευ ἀξίας, προέκυψε τὸ θέμα τῆς πατρότητος τοῦ Ὕμνου (συσχετισθέντος πρὸς τὸν Σέργιον) καὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. Ὀφείλομεν ἀπὸ τοῦδε νὰ δηλώσωμεν, ὅτι τὸ συναξαριακὸν κείμενον δὲν ὁμιλεῖ οὐδὲ περὶ χρόνου οὐδὲ περὶ ποιητοῦ συνθέσαντος τὸν Ἀκάθιστον

Ὕμνον. Ἐὰν ἡ ἀγρυπνία τῆς 8ης Αὐγούστου ἐγένετο πρὸς τιμὴν τῆς ἐλευθερωσάσης τὴν Πόλιν Θεοτόκου καὶ δὲν πρόκειται περὶ ἀναπτύξεως τοῦ συναξαριστοῦ, εὑρόντος εἰς παλαιότερον κείμενον ἀναφοράν τινα συσχετίζουσαν τὸν Ὕμνον πρός τινα τῶν μεταγενεστέρων τοῦ 626 πολιορκιῶν καὶ λυτρώσεως τοῦ πολυπαθοῦς Βυζαντίου, εὐνόητον εἶναι ὅτι τὰ ᾄσματα, ἅτινα κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐμελῴδησαν οἱ Βυζαντινοί, ἦσαν ἤδη καὶ προσυντεθειμένα καὶ μουσικῶς ὠρχηστρωμένα, ὥστε νὰ καλυφθῇ ἡ ἀγρυπνία διὰ τῆς ψαλμῳδήσεως αὐτῶν. Ἑπομένως πρόκειται περὶ ὕμνου ἤδη προϋπάρχοντος καὶ χρησιμοποιηθέντος κατὰ τὴν εὐκαιρίαν ἐκείνην καὶ εἰς οὐδὲν φωτίζει ἡμᾶς σχετικῶς τὸ συναξάριον ἄλλο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐμελῴδησαν ὃ δὲν σημαίνει, ὡς συνήθως ἐκλαμβάνεται, συνέθηκαν. Οὔτε ἦτο δυνατὸν ἐν μιᾷ τεταραγμένῃ νυκτί, νὰ συλληφθῇ ὡς ἔμπνευσις, νὰ γραφῇ, νὰ τονισθῇ ὁ Ὕμνος καὶ ν' ἀσκηθῇ ὁ χορὸς τῶν Ἁγιοσοφιτῶν, ὁ ὁποῖος νὰ ψάλῃ τὴν ἰδίαν νύκτα κατὰ τὴν ἀκάθιστον ἀγρυπνίαν. Ἐὰν ἑπομένως δεχθῶμεν ὡς σταθερὰν τὴν χρονολογίαν 626, ὁ Ὕμνος προϋπῆρχε δι' ἄλλην χρῆσιν, λιτανείαν πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἐχρησιμοποιήθη δ' ἐπ' εὐκαιρίᾳ. Τοιαύτην χρῆσιν ἐθεώρει ὁ Ἰ. Β. Παπαδόπουλος τὴν κατὰ Παρασκευὴν ἐν τῇ μονῇ τῶν Βλαχερνῶν λιτήν, καθ' ἣν ἐγίνετο τὸ λεγόμενον σύνηθες θαῦμα, ὅτε ὅμως ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὡς προοίμιον τὸ ἀπὸ αἰώνων γινωσκόμενον κοντάκιον Τῇ ὑπερμάχῳ, ἀλλὰ πιθανώτατα Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς. Ὁπότε προκύπτει νέον θέμα: πότε ἐποιήθη τὸ ἐν χρήσει κοντάκιον Τῇ ὑπερμάχῳ (καὶ ὑπὸ τίνος), εἰς τὸ ὁποῖον ἀπάντησις ὅτι κατ' ἄλλην τινὰ χρονολογίαν καὶ περίπτωσιν πολιορκίας τῆς Πόλεως ὑπὸ Περσῶν, Ρὼς κ.λ.π. δὲν δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ διὰ συγκεκριμένων ἐπιχειρημάτων. Τοῦτο κυρίως διότι ἡ πρὸ τοῦ 1000 παράδοσις διὰ χειρογράφων τῶν ὑμνογραφικῶν κειμένων δὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυθῇ κεχωρισμένως τοῦ ζητήματος τῆς πατρότητος. Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς εἶναι πρὸ τοῦ 626, ὁ Ὕμνος προϋπῆρχεν, ἐὰν εἶναι μεταγενέστερος τῆς χρονολογίας ταύτης, τότε ὁ συναξαριστὴς συνέχυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ 626 πρὸς μίαν τῶν μεταγενεστέρων.

Συγγραφεῖς. α') Ρωμανὸς (α' ἥμισυ ΣΤ' αἰῶνος). Φυσικὸν ἦτο προκειμένου περὶ ἐνδόξου ὕμνου καὶ εὐρέως διαδεδομένου, νὰ ἀποδοθῇ οὗτος εἰς τὸν ἐνδοξότερον ὑμνογράφον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸν Ρωμανὸν μελῳδόν, γράψαντα κυρίως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου. Τοῦτο ὅμως φιλολογικῶς εἶναι ἀδύνατον διὰ τοὺς ἑπομένους λόγους: I) Οὐδένα ὕμνον ἔγραψεν ὁ Ρωμανὸς ἔχοντα διάφορον μεταξὺ των τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ μέτρα τῶν οἴκων καὶ τὰ ἀνακλώμενα. Ἐὰν ἔγραψε τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον, θὰ συνέθετε τουλάχιστον ἄλλον ἕνα προσόμοιον ὕμνον. Παντοῦ καὶ πάντοτε οἱ οἶκοι ἑνὸς ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἰσόστιχοι καὶ ἰσόποσοι, ἔχοντες τὸ αὐτὸ (περίπου) καὶ οὐχὶ διπλοῦν ἀνακλώμενον. II) Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος οὐδὲ διάλογον, οὐδὲ ἀνθρωποποιΐαν ἔχει, δι' ἣν διακρίνονται τὰ ἔργα τοῦ Ρωμανοῦ. III) Τὸ ὕφος καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ λόγου εἶναι ἀντιρωμανικά. Τοῦτο δύναται νὰ ἐννοήσῃ σήμερον καὶ ὁ πλέον ἀμύητος, παραβάλλων μάλιστα τὸν Ἀκάθιστον πρὸς τὸν ΙΔ' ὕμνον τοῦ Ρωμανοῦ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου, ὅπου οἱ χαιρετισμοὶ περιορίζονται μόνον εἰς τὸν πρῶτον οἶκον. IV) Διότι εἶναι ἀντίθετος ἡ μαρτυρία τῶν κωδίκων. Μολονότι πολυάριθμοι κώδικες τῶν ΙΑ'-ΙΓ' αἰώνων, κοντακάρια ἢ μηναῖα, περιέχουν τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον ὁλόκληρον, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ὀνομάζει τὸν Ρωμανὸν ἢ ἄλλον τινὰ ὡς συγγραφέα τοῦ Ὕμνου, ἀλλὰ πανταχοῦ οὗτος φέρεται ἀνωνύμως. Ἐν τούτοις οὐ μόνον οἱ ἀκέραιοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ κολοβοὶ ὕμνοι τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἐπώνυμοι. V) Διότι σιγᾷ τὴν μαρτυρίαν ὁ συναξαριστὴς τόσον τῆς ἑορτῆς ὅσον καὶ τοῦ Ρωμανοῦ (1η Ὀκτωβρίου), ἐνῶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἀναφέρει τὸν Ρωμανὸν ῥητῶς ὡς συντάκτην τοῦ ὕμνου τῶν Χριστουγέννων. VI) Βιβλιογραφικαὶ εἰδήσεις τῶν αἰώνων ΙΕ'-ΙΣΤ' δὲν δύνανται νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν, τὸ δὲ ἐπὶ κώδικος τῆς μονῆς Βλατέων ΙΓ' αἰῶνος σημείωμα εἶναι καὶ αὐτὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. VII) Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ ψαλλομένου ποτὲ κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς Μεγ. Δευτέρας καὶ ἐπιγραφομένου «Εἰς τὸν Ἰωσὴφ Ρωμανοῦ» (ἀκροστιχίς) ἔχῃ μετεγενεστέραν τὴν ὑπὸ κωδικογράφου τινὸς τεθεῖσαν μουσικὴν ἔνδειξιν Πρὸς τὸ Ἄγγελος πρωτοστάτης, ἥτις ὁπωσδήποτε δὲν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ μελῳδοῦ. Ἑπομένως δὲν σημαίνει, ὅτι ὁ ρωμανικὸς ὕμνος τῆς Μ. Δευτέρας ἐποιήθη κατὰ τὸ ρυθμομετρικὸν πρότυπον τοῦ α' οἴκου τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος ἦτο γνωστότερος τοῦ εἰς Ἰωσήφ. Ἄλλωστε ἡ διάκρισις τῶν ἤχων (οἱ ὁποῖοι ἐκανονίσθησαν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ) εἶναι δύο περίπου αἰῶνας μεταγενεστέρα τοῦ Ρωμανοῦ. Ὁ δὲ Ρωμανὸς οὐδέποτε ἔγραψεν ἔργον βασιζόμενον εἰς ξένον μέλος καὶ ξένον ρυθμοτονικὸν σύστημα. Κατὰ ταῦτα ὁ Ρωμανὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι συγγραφεὺς τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου.

β') Σέργιος πατριάρχης (610 - 638). Οὐδεμία μαρτυρία ὑπάρχει περὶ αὐτοῦ. Ἐπὶ πλέον οὔτε ποιητὴς ὑπῆρξεν, οὔτε ὀρθόδοξος, ὥστε αἱ χριστολογικαὶ καὶ τὴν Θεοτόκον ἀφορῶσαι δογματικαὶ ἀπόψεις τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου νὰ τῷ εἶναι ξέναι. Ἐπὶ πλέον παράλογον εἶναι ὅτι ἠδύνατο νὰ συντάξῃ ἐπὶ τούτῳ τὸν Ὕμνον διὰ νὰ ψαλῇ οὗτος κατὰ τὴν παννυχίδα τῆς 8ης Αὐγούστου 626.

γ') Γεώργιος Πισίδης, διάκονος καὶ κλεινὸς ἰαμβογράφος ἐπὶ Ἡρακλείου, σύγχρονος πρὸς τὴν πολιορκίαν τοῦ 626, δὲν δύναται νὰ εἶναι ποιητὴς τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου. Πρῶτον μὲν διότι οὐδὲν ρυθμοτονικὸν συνέγραψε, μολονότι κληρικός, οὐδὲ ὑπάρχει μαρτυρία τις ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς ὑμνογράφου. Ταῦτα καθὼς καὶ τὸ πνεῦμα, ἡ μόρφωσις, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀποκλείουν τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ ὅτι ὁ Πισίδης ὀνομάζει τὴν Θεοτόκον «ἡ στρατηγὸς Παρθένος» (Ἀβαρικά, στ. 445), δεικνύει μᾶλλον ὅτι ἔχει τὴν ψυχολογίαν τῶν συγχρόνων του καὶ τὴν λογιότητά του, οὐχὶ δ' ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ κοντακίου Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ.

δ') Γερμανὸς Α', πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (715 - 730, ἐκοιμήθη 740), περὶ οὗ ὁ συναξαριστὴς Κωνσταντινουπόλεως λέγει «καὶ πανηγυρικοῖς καὶ ἐγκωμιαστικοῖς λόγοις τὴν ἐκκλησίαν φαιδρύνας, καὶ μελῳδίαις καὶ ᾄσμασι τὸ ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις σκληρόν τε καὶ σύντονον καταθέλξας», δι' οὗ ὑποτίθεται ὅτι μετεφυτεύθησαν ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ ἐπεβλήθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἔργα Ἀνδρέου Κρήτης (†726;) καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (†749), τῶν σπουδαιοτέρων (μετὰ τοῦ Κοσμᾶ) συγγραφέων κανόνων. Τὰ κατὰ τὸν Γερμανὸν ὡς ὑμνογράφον δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς, οὐδὲ ποῖα ἔργα ἀνήκουν εἰς αὐτὸν καὶ ποῖα εἰς ὁμωνύμους του. Ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπάρχει μαρτυρία ἀναγομένη εἰς λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἐνετίας Χριστοφόρου (περὶ τὸ 800), γνωστὴν ἀπὸ τοῦ 1904 καὶ παραδεδομένην διὰ πλήθους κωδίκων, ἐπιδράσασαν δ' εὐρέως ἐπὶ τὴν ὑμνογραφίαν καὶ ρητορικὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Μολονότι δ' οἱ κώδικες εἶναι μεταγενέστεροι, ἐν τούτοις δηλοῦν ὅτι περὶ τὸ 800 ἐπιστεύετο ὁ πρὸ δύο γενεῶν ἀποθανὼν πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Α' ὡς συγγραφεὺς τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου. Καθ' ἡμᾶς κριτήν, πρὸς τὸν Γερμανὸν τοῦτον συμβιβάζεται περισσότερον καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ Ὕμνου (ἄνισοι οἶκοι), δεῖγμα παρακμῆς τοῦ εἴδους, ἀνάλογον τοῦ ὁποίου εὑρίσκομεν εἰς τὸν διὰ τὸν Ρωμανὸν γραφέντα ὕμνον, Θάλασσαν δογμάτων. Πρὸς τὴν δογματικὴν πίστιν τοῦ Γερμανοῦ ὁμοίως συμβιβάζεται τὸ β' μέρος τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, ἀλλὰ δυσκόλως θὰ ἀπέδιδεν εἰς τὸν πατριάρχην μετ' ἐπιτυχίας μελετητής τις καὶ τὸ προοίμιον Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ. Δυσκολίαν δὲν θὰ συνήντα τις καὶ εἰς τὸν συσχετισμὸν πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία νὰ ἐδικαιολόγει τοὺς πολεμικοὺς ὑπαινιγμοὺς τοῦ κγ' οἴκου (ἐὰν οὗτοι εἶναι ὄντως πολεμικοί). Ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου Πωγωνάτου πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων τοῦ Μωαβιᾶ (673) ἦτο μακρινὸν γεγονός. Τὰ περὶ τὸ 715 γεγονότα εἶναι σχετικὰ καὶ μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ἄραβας, ἀλλὰ δὲν ἁρμόζουν. Ἀσφαλῶς ἡ ἐπὶ Λέοντος Γ' πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (717-718) εἶναι προσφορωτέρα, ἐνῶ ἡ ἐπακολουθήσασα εἰκονομαχικὴ περίοδος δὲν φαίνεται ὡς καταλληλοτέρα πρὸς συγγραφὴν τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου. Ἀκριβῶς διὰ τὸ προκείμενον γεγονὸς ὁ Γερμανὸς Α' ἔγραψε «λόγον εὐχαριστήριον εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου» ἐκδοθέντα ἐσχάτως (1958). Τὸ προοίμιον τοῦ λόγου: «Πᾶσα μὲν ἀνθρώπων γλῶσσά τε καὶ διάνοια ἡττᾶται τῶν ἐγκοσμίων τῆς ἀληθῶς ὑπερενδόξου καὶ προσκυνητῆς θεομήτορος», ἐνθυμίζει εὐθὺς τὸν κ' οἶκον τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου «Ὕμνος ἅπας ἡττᾶται συνεκτείνεσθαι σπεύδων τῷ πλήθει τῶν πολλῶν οἰκτιρμῶν Σου». Ὁ λόγος ἤδη ἐπι-

σημαίνει τὸ ἀμήχανον τοῦ ἀνθρώπου ὅπως ὑμνήσῃ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Κυρίου, ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀποστολὴν τοῦ Γαβριὴλ καὶ ἐπιφέρει: «πάσαις μὲν ταῖς κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα γενεαῖς ἡ παρθένος ἡ πάναγνος μακαρίζεται καὶ θεοτόκος κηρύττεται... οὐδενί γε μὴν ἐγκωμίων λόγῳ τοῦ πρὸς ἀξίαν παραχωρεῖ τοῦ περὶ αὐτὴν θαύματος τὸ ἀκατανόητον ὕψος». Καὶ πάντες μὲν ὀφείλομεν μετὰ Θεὸν ὑμνεῖν τὴν Θεοτόκον, μάλιστα δὲ οἱ Βυζαντινοί, «οἷς ὑπῆρξεν... διὰ τῆς μεγαλοδυνάμου αὐτῆς ἀντιλήψεως, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα μεγίστων κινδύνων ἀπαλλαγή». Εἶτα ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἐπιδρομέων Σαρακηνῶν, τῆς ἑτοιμασίας αὐτῶν, τῆς ὑβριστικῆς κατὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ ναοῦ αὐτῆς διαθέσεως, περιγράφει τὴν πολιορκίαν, ἐνθυμεῖται τὴν τῶν 'Αβάρων, καὶ βεβαιοῖ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπιδρομέων: «Καὶ καταστρέφει μὲν ἐν θαλάσσῃ, οὐκ ἀνθρωπίνῃ χειρί, ἀοράτῳ δὲ προσβολῇ πᾶσαν τὴν πλειστικὴν παράταξιν, ἀπράκτους δὲ τὰς ἐν τῷ τείχει προσβολὰς τῶν ἐναντίων ποιήσασα, τούτους ἰσχυρῶς ἀπεδίωξεν αἰσχύνης τροπαίοις θριαμβεύοντας». Οὕτω ἐχάρισε ἡ «πανύμνητος Θεοτόκος τὴν σωτηρίαν», «ἧς ὑπόμνημα τὴν παροῦσαν αὐτῆς ἐτησίως ἱερὰν πανήγυριν καὶ πρὸς Θεὸν ὑμνῳδίαν πάντες ἄγομεν», «οὐκ ἄλλοτε ἢ κατ' αὐτὴν τὴν σεβασμίαν ἡμέραν, ἐν ᾗ τὴν μετάστασιν ἑορτάζειν εἰώθαμεν τῆς προσκυνητῆς θεομήτορος» (15 Αὐγούστου). Ὁ λόγος τελειώνει μὲ τὴν παρότρυνσιν ὅπως ἡ Θεοτόκος «καὶ τανῦν... μακαρισμοῖς ἀσιγήτοις περιστεφέσθω καὶ ταῖς τῶν ὕμνων δορυφορείσθω τιμαῖς». Εἶναι προφανὲς ὅτι «ἐξεφωνήθη» εἰς τὴν πανήγυριν τῶν Βλαχερνῶν, θεσπισθεῖσαν τὸ 588 ὑπὸ Μαυρικίου, ὅτε ἐσυνηθίζετο καὶ «ἐγκώμια λέγειν τῆς δεσποίνης» (Γεδεών, Βυζαντ. Ἑορτολόγιον, 1899, σ. 153). Περὶ τῆς πολιορκίας ὁμιλεῖ διὰ μακρῶν ὁ συναξαριστὴς (Synax. Eccl. Constantinop., ὑπὸ Delehaye, 1902, σ. 893 - 898), θέτων τὴν ἑορτὴν ταύτην τὴν 16ην Αὐγούστου. Οὕτως ἐνισχύεται ἡ ἄποψις ὑπὲρ τοῦ Γερμανοῦ Α' ὡς συγγραφέως τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου καὶ συνδέεται πρὸς τὸ προσκύνημα τῶν Βλαχερνῶν. Πάλιν ὅμως ὑπάρχει κενόν. Ὁλόκληρος ὁ ιζ' οἶκος ἀναφέρεται εἰς τοὺς ῥήτορας, φιλοσόφους, τεχνολόγους, συζητητάς, μύθων ποιητὰς τοὺς ἀρνηθέντας τὴν παρθενίαν τῆς Θεοτόκου, ἥτις λέγεται τῶν «'Αθηναίων τὰς πλοκὰς διασπῶσα». Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγράφησαν οἱ στίχοι αὐτοὶ διὰ μίαν ἐθνικὴν ἄρνησιν, ἡ ὁποία τὸ 730 εἶχε πρὸ πολλοῦ ὑπερκερασθῇ; 'Αθηναῖοι εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἁπλῶς ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, πιθανώτατα ὅμως οἱ φιλόσοφοι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, τῶν ὁποίων ὁ μέγας 'Ιουστινιανὸς ἔκλεισε τὰς σχολὰς (529). Τίνα λόγον θὰ εἶχεν ὁ Γερμανὸς Α' νὰ ἐνθυμηθῇ ἀντιδράσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον πρὸ πολλοῦ, ἐκλείψει; Τὸ 718 τὸ δόγμα τῆς παρθενίας τῆς Θεοτόκου εἶχε γίνει γενικῶς παραδεκτόν. Τοῦτο δέχεται καὶ ὁ Γερμανὸς Α', εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀναφερθέντα λόγον του.

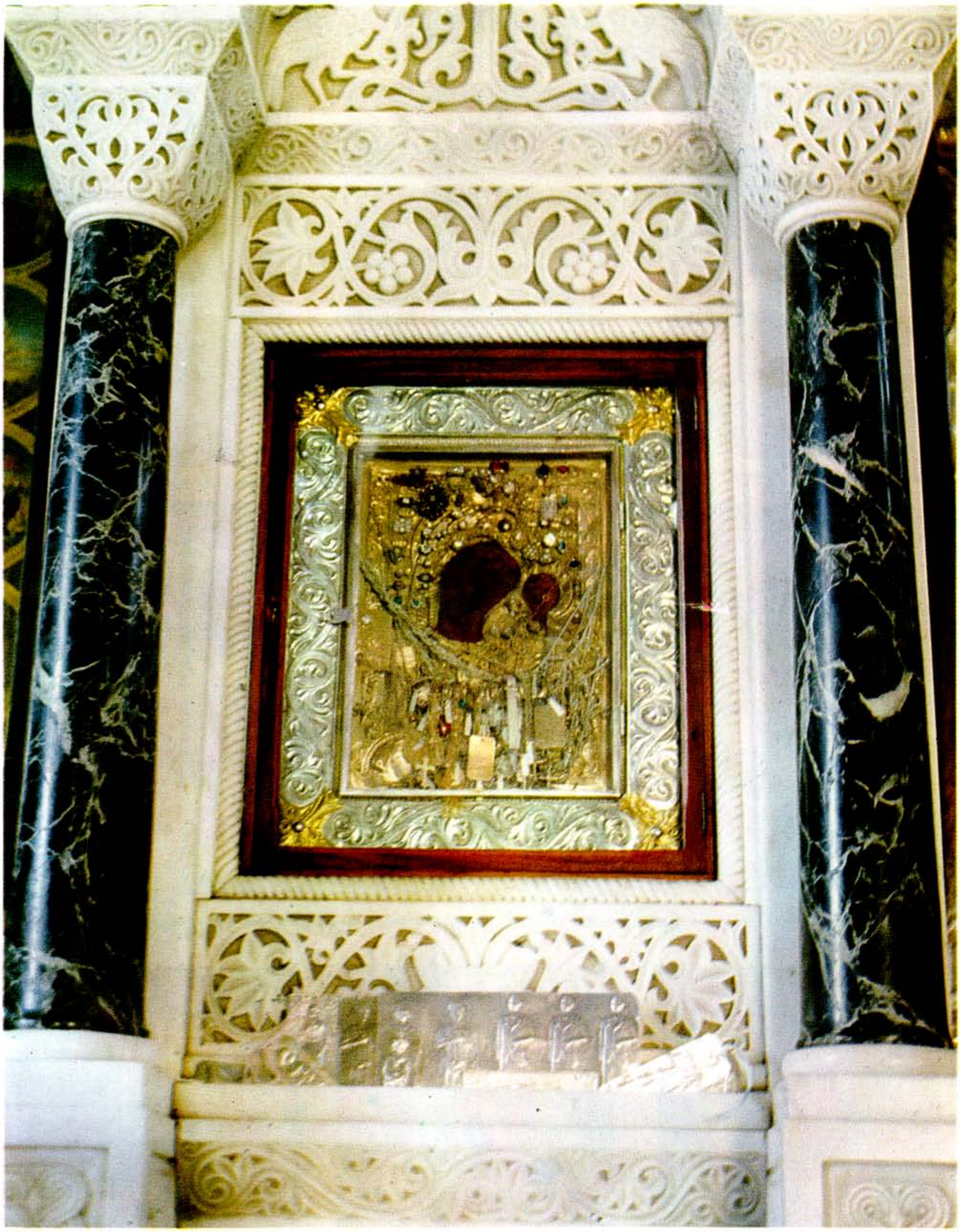
ε') Γεώργιος Σικελιώτης, μητροπολίτης Νικομηδείας (μέσα Θ' αἰῶνος) καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος (πατριάρχης τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ 858) δὲν δύνανται νὰ εἶναι συγγραφεῖς τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου καὶ δι' ἄλλους λόγους (ὡς ποιηταὶ εἶναι ἥσσονες τοῦ κειμένου) καὶ διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πρὶν ἢ γεννηθοῦν ὁ ὕμνος ἦτο γνωστὸς καὶ μεταπεφρασμένος λατινιστί. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ 'Αθ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, καθ' ἣν οἱ δύο ἄνδρες —μαθητὴς καὶ διδάσκαλος—συνειργάσθησαν καὶ ὅτι ἀφορμὴν πρὸς σύνταξιν ἔδωκεν ἡ ὑπὸ τῶν Ῥώσ(ων) κατὰ τὸ 860 πολιορκία τῆς Πόλεως, ἔχει πρὸ πολλοῦ καταπέσει. Ὁ σοφὸς μελετητὴς ἐχρησιμοποίησε λαμπρὰν φιλολογικὴν μέθοδον, τῆς ἐξετάσεως τῶν πηγῶν, διὰ νὰ καταλήξῃ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου «γνώστης βαθὺς καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι μέσων ἐνάτου αἰῶνος ἀναπτυχθείσης ἑλληνικῆς γραμματείας, ἰδίᾳ δὲ τῆς θεολογικῆς τε καὶ ὑμνολογικῆς... οὐδὲν ἕτερον ἔπραξεν, ἢ πλάσας οἱονεὶ τιν' ἀνθοδέσμην ἐγκωμίων τε καὶ δογμάτων ἀπὸ τῶν ἀρίστων εἰλημμένων τῆς τε θεολογίας καὶ ὑμνολογίας τῶν ἀρχαίων πηγῶν» (Πηγαὶ καὶ δάνεια, 1909, σ. 519-520). Πλὴν παρεθεώρησε τὸ ἀντίθετον, ὅτι ἦτο δυνατὸν οἱ συγγραφεῖς τουλάχιστον τῶν αἰώνων Ζ' — Θ' νὰ ὁμιλοῦν καὶ γράφουν ἐν ὄψει τοῦ Ὕμνου, ὁ ὁποῖος δι' αὐτοὺς ὑπῆρξε πηγή.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι φανερὸν ὅτι οὔτε ὁ Ρωμανός, οὔτε ὁ Πισίδης, οὔτε ὁ Φώτιος, πολλῷ μᾶλλον δὲ οὐδὲ οἱ Σέργιος πατριάρχης καὶ Νικομηδείας Γεώργιος ἔγραψαν τὸν Ὕμνον. Ἡ πιθανωτέρα μαρτυρία εἶναι ὑπὲρ τοῦ Γερμανοῦ Α', χωρὶς ν' ἀποκλείεται ὁ ἀνώνυμος Ὕμνος νὰ ἐγράφη ἐντὸς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ εἰς τὸν 'Ιωσήφ.

Πηγαὶ—δάνεια. Νόμιμος διὰ τὴν ἐποχὴν (ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ἡ παρ' ἡμῖν περὶ πρωτοτυπίας ἀντίληψις) εἶναι ὁ δανεισμὸς ἀπὸ τὴν Γραφὴν καὶ τοὺς Πατέρας. Οἱ δὲ περισσότερον ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ (κ.ἄ. ὑμνογράφων) συληθέντες Πατέρες εἶναι Βασίλειος ὁ Σελευκείας καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος. Ὁ περισσότερον ἐπιδράσας ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τὸν ποιητὴν τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου εἶναι ὁ Σελευκείας Βασίλειος· ἁπλοῦν παράδειγμα ὁ β' οἶκος (Β): «Βλέπουσα ἡ ἁγία ἑαυτὴν ἐν ἁγνείᾳ φησὶ τῷ Γαβριὴλ θαρσαλέως· τὸ παράδοξόν σου τῆς φωνῆς δυσπαράδεκτόν μου τῇ ψυχῇ φαίνεται· ἀσπόρου γὰρ συλλήψεως τὴν κύησιν πῶς λέγεις;...», ἀντιστοιχῶν πρὸς τὰ ἑξῆς τοῦ Βασιλείου: «Ἐμοὶ δὲ τοιαύτης καθαρευούσης πείρας, πῶς ἔσται τοῦτο δυνατόν; Τὸ παράδοξον τῆς σῆς ἐπαγγελίας δυσπαράδεκτον ἔχει πληροφορίαν». Ὁμοίως εἰς τὸν ιε' οἶκον: «Ὅλος ἦν ἐν τοῖς κάτω καὶ τῶν ἄνω οὐδόλως ἀπῆν ὁ ἀπερίγραπτος Λόγος· συγκατάβασις γὰρ θεϊκή, οὐ μετάβασις δὲ θεϊκὴ γέγονεν», ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τοῦ Βασιλείου: «Ὅλος τοῖς κάτω ἐπέστης καὶ οὐδόλως τῶν ἄνω ἀπέστης, οὐ γὰρ τοπικὴ γέγονεν ἡ κατάβασις, ἀλλὰ θεϊκὴ πέπρακται συγκατάβασις» (πρβλ. 'Αθ. Π.—Κεραμέως, Πηγαὶ καὶ δάνεια, σ. 521, 523). Δεδομένου δ' ὅτι ὁ Ρωμανὸς εὐρύτατα διασκευάζει ἢ ἀφομοιώνει τὸν Βασίλειον Σελευκείας, καταπίπτει ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Maas, καθ' ὃν τὸ ρωμανικὸν «οὐ γὰρ γέγονε μετάβασις ἡ συγκατάβασις· οὐδ' ὑπέμεινε μείωσιν· ἄνω γὰρ ἦν καὶ κάτω ἦν καὶ πανταχοῦ» (Die Chronologie... BZ XV) δεικνύει τὴν ταυτότητα τοῦ συγγραφέως τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου καὶ τοῦ ἐν λόγῳ ρωμανικοῦ κειμένου. Ἁπλούστατα ἡ πηγὴ εἶναι κοινή. Ἐπὶ δογματικῶν ζητημάτων παράλληλοι ἐκφράσεις εἶναι κοινοὶ τόποι, οὐδὲ δύνανται νὰ πρωτοτυποῦν ποιηταὶ καὶ ῥήτορες. Ἑπομένως εἰς ἓν ἢ δύο ἢ καὶ περισσότερα χωρία δὲν δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν διὰ τὸ ζήτημα τῆς πατρότητος, οὐδ' ὅταν ὁ ταυτισμὸς ἀφορᾷ τὸν Γερμανὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐν οἴκῳ ε', «Χαῖρε, παντὸς τοῦ κόσμου ἐξίλασμα», «Τοῦ κόσμου παντὸς ἱλαστήριον». Ὁ κοινὸς τόπος ἐπανελήφθη καὶ ὑπὸ 'Ανδρέου Κρήτης.

Ὡς πρὸς τὰ δάνεια, νομίζομεν, ὅτι οἱ 'Ανδρέας Κρήτης καὶ 'Ιωάννης Δαμασκηνὸς μᾶλλον ἐμιμήθησαν τὸν Ὕμνον ἢ ἐδάνεισαν τῷ ποιητῇ αὐτοῦ ἐκφράσεις, ἀσφαλέστατα δὲ δύναται νὰ εἴπῃ τις τοῦτο περὶ τοῦ Φωτίου καὶ συγγραφέων μεταγενεστέρων τοῦ 740. Τὸ ὅτι π.χ. ὁ Φώτιος ὀνομάζει τὴν Θεοτόκον στρατηγόν, οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει εἰμὴ ὅτι τὸ κοντάκιον τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου ἦτο πασίγνωστον μεσοῦντος τοῦ Θ' αἰῶνος.

Ποιητικὴ ἀξία. Ἡ μεγάλη συζήτησις περὶ τὰς πηγὰς ἑνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου συνήθως μειώνει τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, διότι ἕκαστος σκέπτεται τὴν πρωτοτυπίαν. Τοῦτο ἐγένετο ἀσφαλῶς καὶ μὲ τὸν 'Ακάθιστον, καὶ ἡ ἀνακάλυψις πλήθους χωρίων, τὰ ὁποῖα συμπίπτουν μὲ ἐκφράσεις τῶν οἴκων του, χωρίων προερχομένων ἐκ συγγραφέων τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἢ καὶ μεταγενεστέρων, παρέσχε τὴν εἰκόνα τοῦ συμπιλήματος. Ἔξω τῆς προλήψεως ταύτης, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: α') Ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως ὁ διαχωρισμὸς εἰς ἱστορικὸν μέρος καὶ εἰς δογματικὸν δὲν φαίνεται ἰδεώδης, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ῥητορικὴ κατασκευὴ τοῦ κειμένου μόλις ἀφήνει χῶρον εἰς δογματικὰς ὁμολογίας. Τὸ ἱστορικὸν τμῆμα πάλιν δὲν ἀλληλουχεῖται συμμετρικῶς. Ὁ μὲν Εὐαγγελισμὸς ἔχει μικρότατον τμῆμα, περισσότερον ἡ Γέννησις μετὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν Ποιμένων καὶ τῶν Μάγων. Ἡ Ὑπαπαντὴ ἕπεται τῇ φυγῇ εἰς Αἴγυπτον. β') Ἀπὸ ἀπόψεως τῶν χαιρετισμῶν φαίνεται, ὅτι ἡ συσσώρευσις 84 προσφωνήσεων δημιουργεῖ κορεσμόν, δίδουσα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἐκράτησε μέτρον. Πολλάκις ἡ ἀλληλουχία τῶν χαιρετισμῶν δὲν εἶναι λογική: εἰς τὸν κα' οἶκον π.χ. ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ κόσμου μεταπίπτομεν εἰς τὸν τοῦ λουτροῦ (συμβολικοῦ) καὶ τῶν δείπνων. γ') Τὸ ἐπίθετον εἶναι πτωχόν. Ὁ Θεὸς - Χριστὸς καλεῖται ἐν τῷ ὕμνῳ βασιλεύς, ἅγιος, δεσπότης, Θεὸς ὑψηλός, κριτὴς δίκαιος, κτίστης, κύριος φιλάνθρωπος, Λόγος ἁγιώτατος, ἀπερίγραπτος, λυτρωτής, ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, Σωτήρ, Χριστός, ἐνῶ ἡ Παναγία μόνον ἁγία, ἀπειρόγαμος, ἄχραντος, Θεοτόκος, Μήτηρ πανύμνητος, Παρθένος (θεόληπτος). Βεβαίως περιφραστικῶς λέγεται ἡ Θεοτόκος ἀνύμφευτος νύμφη, κου-

Η ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ ΕΙΚΩΝ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΓΡΗΓΟΡΟΥΣΗΣ. *Ναὸς Ταξιαρχῶν, 'Αθηνῶν.*

«Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη...».

«Βλέπουσα ἡ Ἁγία ἑαυτὴν ἐν ἁγνείᾳ...».

«Γνῶσιν ἄγνωστον γνῶναι ἡ Παρθένος...».

«Δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἐπεσκίασε τότε...».

«Ἔχουσα θεοδόχον ἡ Παρθένος τὴν μήτραν...».

Ζάλην ἔνδοθεν ἔχων λογισμῶν ἀμφιβόλων...».

«Ἤκουσαν οἱ Ποιμένες τῶν Ἀγγέλων ὑμνούντων...».

«Θεοδρόμον ἀστέρα θεωρήσαντες Μάγοι...».

ροτρόφος παρθένων, νυμφοστόλος ἁγίων, φωτοδόχος λαμπάς, ἀνάκλησις Ἀδάμ, λύτρωσις Εὔας κ.λ.π., ἀλλ' ἡ ἔλλειψις εἶναι αἰσθητή. δ') Τὰ λογοπαίγνια εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγουν αἱ παρηχήσεις καὶ ἀντιθέσεις, σήμερον τουλάχιστον δὲν εἶναι ἀνεκτά: κλῆμα | κτῆμα, λειμῶνα | λιμένα, ἀμυντήριον | ἀνοικτήριον, τεχνολόγους | ἀλόγως κ.λ.π. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις περίφημοι στίχοι δυνάμενοι νὰ ὑπομείνουν τὴν αὐστηροτέραν βάσανον: Χαῖρε, ἀστέρος ἀδύτου Μήτηρ· χαῖρε, αὐγὴ μυστικῆς ἡμέρας (Ι). Χαῖρε, στοργὴ πάντα πόθον νικῶσα (Ν). Ὕμνος ἅπας ἡττᾶται συνεκτείνεσθαι σπεύδων τῷ πλήθει τῶν πολλῶν οἰκτιρμῶν σου· ἰσαρίθμους γὰρ τῇ ψάμμῳ ᾠδὰς ἂν προσφέρωμέν σοι, βασιλεῦ ἅγιε, οὐδὲν τελοῦμεν ἄξιον ὧν δέδωκας ὑμῖν...(V). Χαῖρε, θησαυρὲ τῆς ζωῆς ἀδαπάνητε (Ψ) κ.λ.π.

Διὰ νὰ κριθῇ δικαίως τὸ τυχηρὸν τοῦτο ποιητικὸν δημιούργημα, ὅπερ μόνον διεσώθη ὁλόκληρον ἐξ ὅλων τῶν πολυαρίθμων ὕμνων εἰς ἀκολουθίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀναφέρεται εἰς μίαν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ δοξολογήσῃ, νὰ ἐξάρῃ, νὰ ἐξυψώσῃ τὸ θεῖον, καὶ δὴ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου διὰ τῆς Θεοτόκου Παρθένου. Αὐτὴ ἡ ἀλλεπάλληλος ἐπίκλησις τῆς χαρᾶς, τῆς ἀγαλλιάσεως, τῆς λυτρώσεως, ἡ ὁποία κατασκεπάζει καὶ αὐτὰς τὰς ἐπικλήσεις πρὸς σωτηρίαν ἀπὸ κινδύνων καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, δίδει ἐνθουσιῶντα τόνον εἰς τὸν Ὕμνον καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐαρινὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ τοῦ γυναικείου κόσμου. Τὸ περίεργον δ' εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς μουσικῆς τῶν οἴκων, μόνη ἐκείνη τοῦ κοντακίου καὶ τῶν ἀνακλωμένων εἶναι δυνατὸν νὰ εὐεργετήσῃ τὰς ψυχάς μας καὶ νὰ γεννήσῃ ψυχικὴν εὐφορίαν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν πλούσιον λόγον, τὸ κείμενον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὅλην Ἀκολουθίαν.

Μέτρα—μουσική. Πρόκειται περὶ ὕμνου κατὰ μὲν τὰ κοντάκια καὶ τοὺς ἀρτίους οἴκους ἰδιομέλου, κατὰ δὲ τοὺς περιττοὺς οἴκους προσομοίου πρὸς τὸν «Ὕμνον Ἰωσὴφ Ρωμανοῦ». Ἐκ τῶν κοντακίων τὸ μὲν πρῶτον, Τὸ προσταχθέν, εἶναι ἑπτάστιχον βαῖνον συχνάκις εἰς ἀναπαιστικὸν ρυθμὸν (— — —') ἐναλλασσόμενον πρὸς ἰαμβικὴν διποδίαν (— — — —'), μέτρα δίδοντα γοργότητα. Τὸ δεύτερον, Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ, ἔχει τὴν ἑξῆς ρυθμοτονικὴν μορφήν:

1. — — — —'— | — — —' | — — — —'— —
2. — — — —'— | — — —' | — — — — —'— —
3. — — —'— — | — —'— — | — — —'—
4. — — —'— — | — —'— | — — —'— —
5. — — —'— — | — —'— | — — —'— —
6. — — —'— — | — —'— | — — —'— —

Ἐνῶ οἱ περιττοὶ οἶκοι τὴν ἑξῆς συνήθη μορφὴν (ὧν οἱ 5 πρῶτοι τὸ διηγηματικὸν μέρος, οἱ 6 - 17 καὶ ὁ τελευταῖος τὸ ἀνακλώμενον):

Α' οἶκος

1. —'— — | — — —'— | — — —'— | — —'—
2. — —' | — — —'— | — —'—
3. — — — — — —'— | — —' | — — —'— — — | — — —' | —'— —
4. — —'— — | — —'— —
5. —'— | — — —' | — —'—
6. —'— | — — — — —' | — —'—
7. —'— | — — — — —' | — —'—
8. —'— | — — —'— | — —' | — — —'— —
9. —'— | — — —'— — | — —'— — —
10. —'— | —'— | — — — —'— | — — —'— | — — —'
11. —'— | —'— | — — —'— — | — — —'— | — — —'
12. —'— | — — —'— | — — —'— | — —'—
13. —'— | — — —'— | — — —'— — | —'—
14. —'— | — —' | — —'— | — —'— —
15. —'— | — —' | — —'— | — —'— —
16. —'— | — — — —'— | — —'—
17. —'— | — — — — —'— | — —'—
18. —'— | —'— | — —'— —

ὅπου παρατηρητέα ἡ ζεῦξις μέτρων (στ. 14 - 15) ἢ παραλλαγὴ αὐτῶν (στ. 8 - 9) καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ τόνου εἰς τὴν λήγουσαν, παραλήγουσαν καὶ προπαραλήγουσαν εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου.

Τέλος τὸ ρυθμοτονικὸν σχῆμα τῶν ἀρτίων οἴκων ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Β' οἶκος

1. —'— — | — —'— | — — —' | — — —'—
2. — —' | — — — —' | — — —'—
3. — — —'— — | — — —'
4. — — —'— — | — —' | —'— —
5. — —'— — | — —'— — | — —'— — | — —'— | —'—
6. — — —'— —

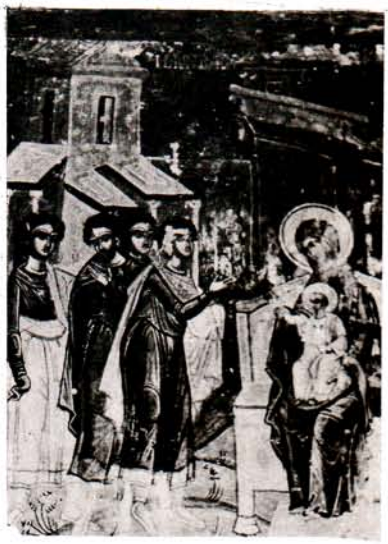
ὅπου ὁ ἕκτος στίχος περικλείει τὸ μονολεκτικὸν ἀνακλώμενον. (Σημειωτέον ὅτι ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης ἀναλύει τὰ δύο ἡμιστίχια τοῦ 1 στίχου καὶ τοῦ 3 στίχου εἰς τὸν Α' οἶκον καὶ τοῦ 1 καὶ 5 εἰς τὸν Β' οἶκον, καὶ οὕτω φέρει τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον ἔχοντα Α οἶκον ἐξ 20 καὶ Β ἐξ 8 στίχων. Ὡς καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ μουσικὴ δὲν βλάπτεται). Ὁ μελετητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ σύμπτωσις τῶν τόνων κατ' ἀντιστοιχίαν τῶν οἴκων δὲν εἶναι ἀπόλυτος, διότι τοῦτο θὰ καθίστα καὶ μουσικῶς τὸν Ὕμνον μονότονον. Παράδειγμα ὁ 1 στίχος τῶν περιττῶν οἴκων:

Ἄγγελος πρωτοστάτης	—' — — / — — —' —
Γνῶσιν ἄγνωστον γνῶναι	—' — / —' — — / —' —
Ἴδον παῖδες Χαλδαίων	—' — / —' — / — —' —
Λάμψας ἐν τῇ Αἰγύπτῳ	—' — / — — — —' —
Ψάλλοντές σοι τὸν τόκον	—' — — — / — —' —

ὅπου τὸ ἡμιστίχιον ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἢ τριῶν ποδῶν καὶ οἱ δύο τόνοι (ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ προτελευταίας συλλαβῆς) διατηροῦνται σταθεροί, ἐνῷ ὁ μεσαῖος, ὅταν ὑπάρχῃ, χορεύει (ἡ κυρία λέξις ἀποτελεῖ πόδα).

Ἐπειδὴ σήμερον ὁ Ὕμνος ραψῳδεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, πλὴν τῶν κοντακίων καὶ τῶν ἐφυμνίων ἅτινα ψάλλονται, δὲν πρέπει νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οὕτως ἐγίνετο ἐξ ὑπαρχῆς. Τουλάχιστον ἐκ τῶν μουσικῶν κωδίκων τῶν περιεχόντων ὁλόκληρον τὸ κείμενον γίνεται δῆλον ὅτι ὁλόκληρος ὁ Ὕμνος εἶχε τονισθῇ καὶ ὅτι ἡ σχηματικὴ ρυθμοτονικὴ ἀντιστοιχία τῶν οἴκων δὲν ἐκώλυε τὴν διαφοροποίησιν τῆς μουσικῆς. Αὐστηροτέρα πως ἦτο ἡ ἀναλογία εἰς τὴν ἰσοσυλλαβίαν. Οὕτω π.χ. ὁ Ὕμνος εὑρίσκεται εἰς τὸν παλίμψηστον κώδικα Ε. β. VII τῆς Κρυπτοφέρρης καὶ εἰς τὸν Ashburnhamensis 64. Τὰ σημαδόφωνα τῶν κωδίκων τούτων (καὶ ἄλλων ὅπου εὑρίσκεται ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος) ἀνήκουν εἰς τὴν μέσην περίοδον τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, θεωρεῖται δ' ὅτι ταῦτα ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν γ' περίοδον, ὡς ἀποτελοῦντα μόνον ἀφορμὰς διὰ νὰ ὁδηγήσῃ τὸν χορὸν ὁ πρωτοψάλτης. Ἂν τώρα οἱ 24 οἶκοι ἐψάλλοντο ὁλόκληροι ὑπὸ χοροῦ (ἢ χορῶν ἐναλλασσομένων) εἴτε μονοφωνικῶς ὑπὸ ἐναλλασσομένων ψαλτῶν, ἐνῷ (ὡς σήμερον) ᾔδοντο τὰ ἐφύμνια, τοῦτο εἶναι ζήτημα ὅπερ δὲν λύουν τὰ χειρόγραφα. Ἀλλ' ἐξ ἄλλης πράξεως, δηλονότι τῆς ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ τοῦ Βυζαντίου ἐκτελέσεως τοῦ εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ ἐναλλὰξ ὑπὸ τῶν χορῶν τῶν Ἁγιοσοφιτῶν καὶ Ἁγιαποστολιτῶν (τῶν μεγάλων ναῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ Ἁγίων Ἀποστόλων), εἰκάζομεν ὅτι τοῦτο τὸ σύστημα μᾶλλον θὰ ἴσχυε καὶ ἐν προκειμένῳ, ὅταν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι μία φωνὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καλύψῃ τὸν τεράστιον χῶρον τῶν μεγάλων βυζαντινῶν ναῶν. Ἐκ τῆς ὅλης ταύτης μουσικῆς τὸ σταθερώτερον σημεῖον, νομίζομεν, εἶναι ἡ κατὰ παράδοσιν μέλψις τῶν κοντακίων καὶ ἐφυμνίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς ἐκληρονομήσαμεν αὐτήν. Οἱαιδήποτε μεταβολαὶ καὶ ἂν ἔχουν ἐπέλθει, ἡ παράδοσις ἀποδίδει πλειότερα τῶν νεκρῶν σημαδοφώνων τῶν ἑρμηνευομένων κατὰ τὴν γνώμην καὶ μουσικὴν μόρφωσιν τῶν Εὐρωπαίων μελετητῶν καὶ ἐκδοτῶν, οἱ ὁποῖοι συνήθως παραβλέπουν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κειμένου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπολύτως εἶναι συνδεδεμένη ἡ μουσική.

Χειρόγραφα. Τὰ δι' ὧν παρεδόθη ὁ Ὕμνος χειρόγραφα εἶναι πάμπολλα. Πρῶτον τὰ κοντακάρια τῆς Πάτμου (ἀρ. 212, ὑπ' ἀριθ. 216 περιγραφόμενος ὑπὸ Μ. Ναουμίδου), τοῦ Σινᾶ (925 καὶ 927, ὑπ' ἀριθ. 111 καὶ 217 ὑπὸ Ν. Λιβαδάρα), τῆς Λαύρας, τοῦ Βατοπεδίου καὶ πλη-

«Ἰδον παῖδες Χαλδαίων ἐν χερσὶ τῆς Παρθένου...».

«Κήρυκες θεοφόροι γεγονότες οἱ Μάγοι...»

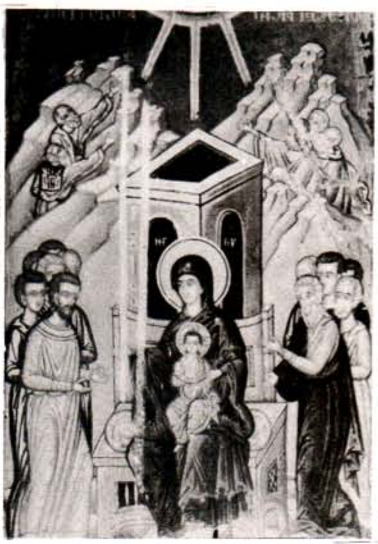
«Λάμψας ἐν τῇ Αἰγύπτῳ φωτισμὸν ἀληθείας...».

«Μέλλοντος Συμεῶνος τοῦ παρόντος αἰῶνος...».

«Νέαν ἔδειξε κτίσιν, ἐμφανίσας ὁ Κτίστης...».

«Ξένον τόκον ἰδόντες, ξενωθῶμεν τοῦ κόσμου...».

«Ὅλος ἦν ἐν τοῖς κάτω καὶ τῶν ἄνω οὐδόλως...».

«Πᾶσα φύσις Ἀγγέλων κατεπλάγη...»

θος κωδίκων πολλαχοῦ ἀποκειμένων, ἐξ ὧν ὀκτὼ ἔλαβεν ὁ Εὐστρατιάδης ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ὕμνου. Ἐκτὸς τῶν κοντακαρίων, φυσικὸν ἦτο ὁ Ὕμνος νὰ παραδοθῇ διὰ τῶν Μηναίων (25η Μαρτίου) καὶ ἀργότερον τοῦ Τριωδίου, καθὼς καὶ διὰ τῶν μουσικῶν κωδίκων. Δυστυχῶς οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι ἀναξιόπιστοι φιλολογικῶς, διότι οἱ ψάλται παρεποίουν τὸ κείμενον, ἐνῶ οἱ γραφεῖς τῶν κοντακαρίων ἢ τῶν παλαιῶν Μηναίων εἰς αὐτὸ κυρίως ἀπέβλεπον. Ὁ κῶδιξ 39 (ΙΔ' αἰών) τῆς Παναγίας τῆς Χάλκης παρέχει ἱκανὰς νέας γραφάς.

Ἐκδόσεις — μεταφράσεις. Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου ἐπεχειρήθη ἀπὸ τὸν Μανούτιον Ἄλδον διὰ φιλολογικοὺς σκοποὺς (1502), ἀλλ' ἦτο ἐπόμενον ὅτι τὰ πρῶτα ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία (ἀντιπροσωπεύοντα ἄμεσον χειρόγραφον παράδοσιν, συνήθως ἀρίστην, ἀλλ' ἀνεξακρίβωτον ἔτι) θὰ περιελάμβανον τὸ ἐν λόγῳ κείμενον. Οὕτως ἐξακολουθητικῶς μέχρι σήμερον τυποῦται εἰς τὰ Ὡρολόγια, τὰ Τριώδια καὶ ἰδιαιτέρως. Φιλολογικὴν ἔκδοσιν ἐπεχείρησεν ὁ καρδινάλιος Pitra ἐκ δυτικῶν κωδίκων (1876) καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Ματθ. Παρανίκας, λαβὼν ὑπ' ὄψιν τρεῖς κώδικας, τοὺς ὁποίους δὲν ὠνόμασεν. Ἡ πληρεστέρα ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, βασισθεῖσα ἰδίᾳ ἐπὶ ἁγιορειτικῶν χειρογράφων (1917), ἀλλὰ πάντοτε ἐπείγει ἡ ἔκδοσις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κοντακαρίων καὶ τῶν ἀρχαίων Μηναίων.

Ὡς πρὸς τὰς μεταφράσεις, εἴπομεν ἤδη ὅτι ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος μεταφράσθη λατινιστὶ περὶ τὸ 800. Ἐκτὸς τῆς παλαιᾶς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἄλδου καὶ τῆς νεωτέρας τοῦ Pitra, ὁ Ὕμνος ὁ ὁποῖος εἶναι εἰσηγμένος εἰς τοὺς ἀλβανοφώνους ἑλληνορρύθμους, μετεφράσθη ἐπανειλημμένως εἰς τὴν ἰταλικήν, ἔτυχε δὲ καὶ ρωσικῆς, βουλγαρικῆς, ρουμανικῆς, τουρκικῆς καὶ νεοελληνικῆς μεταφράσεων διὰ τοὺς ἀντιστοίχους ὀρθοδόξους λαούς. Κατὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι εἶναι τὸ περισσότερον γνωσθὲν καὶ ἀπηχηθὲν ὑμνογραφικὸν κείμενον.

Β'. Ὁ Κανὼν τοῦ Ἀκαθίστου ὑπὸ Ἰωσὴφ Ὑμνογράφου ὁ ψαλλόμενος κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὄρθρου τοῦ Σαββάτου τῆς ε' ἑβδομάδος καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πρώτας Παρασκευὰς τῶν Νηστειῶν, εἶναι τὸ σπουδαιότερον ὑμνογραφικὸν κείμενον καὶ διὰ τὸ μέλος καὶ διὰ τὴν χαράν, τὴν ἔξαρσιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τὸν ὁποῖον γεννᾷ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν λόγον. Ἔχει ἀκροστιχίδα ἔμμετρον (ἰαμβικὴν) «Χαρᾶς δοχεῖον σοὶ πρέπει χαίρειν μόνῃ» ἐπεκτεινομένην διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ «Ἰωσήφ», ψάλλεται δ' εἰς ἦχον δ'. Εἰς τὴν ἀκροστιχίδα δὲν περιλαμβάνονται οἱ εἱρμοί, τοῦτο δὲ διότι ὁ Ἰωσὴφ ἦτο μὲν ὑμνογράφος, ἀλλ' οὐχὶ μελωδός. Ἐν τῷ Εἱρμολογίῳ οἱ εἱρμοὶ φέρονται ὡς ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ (Εὐστρατιάδου, Εἱρμολόγιον, 1932, σ. 99 - 100: Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἀρ. 141), τουτέστι τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κατὰ ταῦτα ὁ Κανὼν εἶναι ἔργον δύο ποιητῶν, κατὰ μὲν τὰ τροπάρια (32 ἐν ὅλῳ) τοῦ Ἰωσὴφ Ξένου τοῦ καὶ Ὑμνογράφου, κατὰ δὲ τοὺς 7 εἱρμοὺς (ὁ δεύτερος δὲν ἐχρησιμοποιήθη, μὴ ὑπαρχούσης τῆς ἀντιστοίχου ᾠδῆς, ὁ δὲ τέταρτος Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ εἶναι ἄλλοθεν εἰλημμένος) Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἂν ὄντως ταυτίζεται οὗτος πρὸς Ἰωάννην τὸν μοναχόν. Μολονότι δὲ οἱ δύο ποιηταὶ καὶ διάφοροι τὴν πατρίδα, τὸν τόπον μετανοίας, τὸ ἔργον, τὴν θεολογικὴν μόρφωσιν εἶναι, τοσοῦτον συνεδέθησαν διὰ τοῦ Κανόνος, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ γίνῃ διαχωρισμὸς τοῦ κειμένου, ὅπερ καὶ ἑνιαῖον ἀκούεται καὶ νοεῖται.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι οἱ εἱρμοὶ μᾶς ὁδηγοῦν πρὸς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἑπομένως ὁ Ὕμνος δὲν εἶναι χαρμόσυνος ἐπὶ τῷ Εὐαγγελισμῷ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ Μεταστάσει «τῆς ζώσης καὶ ἀφθόνου πηγῆς», καὶ ὅτι γηγενεῖς καὶ οὐράνιαι φύσεις γεραίρουσι «τὴν ἱερὰν μετάστασιν τῆς Θεομήτορος» ἐν αὐτοῖς (ἐν τῷ Κανόνι τῆς Ἀκαθίστου μετεποιήθη «τὴν ἱερὰν πανήγυριν»). Καὶ τοῦτο ὁδηγεῖ πρὸς τὴν «πανήγυριν τῶν Βλαχερνῶν» (15ην Αὐγούστου) καὶ οὐχὶ τὴν 25ην Μαρτίου ἢ τὸ Σάββατον τῆς ε' ἑβδομάδος. Ὄντως εἰς τὸ α' τροπάριον τῆς ἐνάτης λέγεται « Ἵνα σοι πιστοὶ τὸ Χαῖρε κραυγάζωμεν, ὡς διὰ σοῦ τῆς χαρᾶς μέτοχοι γενόμενοι τῆς ἀϊδίου, ρῦσαι ἡμᾶς πειρασμοῦ, βαρβαρικῆς ἁλώσεως καὶ πάσης ἄλλης πληγῆς, διὰ πλῆθος, Κόρη, παραπτώσεων, ἐπιοῦσι βροτοῖς ἁμαρτάνουσιν». Εἶτα χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἐν τῷ Κανόνι ἡ Θεοτόκος ἀποκαλεῖται καὶ ὀνομαστὶ Μαρία καὶ Κόρη καὶ Ἁγνή, Δέσποινα, Θεόνυμφος, Θεοτόκος, Μήτηρ, Ἄχραντος, Πανύμνητος, Ἀπειρόγαμος, Θεομήτωρ, Πανάχραντος, Παρθένος, ἀποδίδονται δὲ αὐτῇ πάμπολλοι ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ εἰλημμένοι πολλαχόθεν τοῦ φυσικοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου, εὐθέως ἢ συμβολικῶς. Οὕτως εἶναι: γῆς τὸ θεμέλιον, πύλη, εἴσοδος, παλάτιον, θρόνος πύρινος, ἔμψυχος τράπεζα, πηγὴ ἀκένωτος (ζῶντος ὕδατος), κλῖμαξ, γέφυρα, λυχνία καὶ στάμνος, ἔμψυχος παράδεισος, ὄρος ἀλατόμητον, πόλις τοῦ Παμβασιλέως, λιμὴν θαλαττεύουσι, τόμος, χαρᾶς αἰτία, δάμαλις, ἀμνάς, περιστερά, ἄμπελος, ἄφλεκτος βάτος, ράβδος ἡ μυστική, παστὰς τοῦ Λόγου, κογχύλη, τῶν ἀγγέλων χαρμονή, ὄρθρος φαεινός, νυμφὼν ὁλόφωτος, νεφέλη ὁλόφωτος, ἄστρον ἄδυτον, στύλος πύρινος, φωτὸς κατοικητήριον καὶ ἄλλα πολλά. Ὁ δὲ Χριστὸς σὺν ἄλλοις: ἀχειροποίητος στέφανος, θεῖος μαργαρίτης, ὁδὸς ζωῆς, ἥλιος, μόσχος, ἀμνός, βότρυς πέπειρος, ρόδον τὸ ἀμάραντον, μῆλον τὸ εὔοσμον, ἄνθος τὸ ἀμάραντον, στάχυς ὁ θεῖος. Ἡ προσδιοριστικὴ δύναμις τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἀπέραντος, καὶ ὅταν τὰ ᾀδόμενα ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ πατερικῆς ἢ ὑμνογραφικῆς λογοτεχνίας. Ἡ ἐνάργεια, ἡ χαρά, ἡ ζωὴ δίδουν πτερὰ εἰς τὸν Κανόνα, τόσον ὥστε τὰ θεολογικὰ—δογματικά του τμήματα (π.χ.: Ὁδὸν ἡ κυήσασα ζωῆς, χαῖρε, πανάμωμε, ἡ κατακλυσμοῦ τῆς ἁμαρτίας σώσασα κόσμον...) νὰ ἐντάσσωνται εἰς τὸν χαιρετιστήριον Ὕμνον ἀκόπως. Τὸ Χαῖρε τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου ἀκούεται ἐδῶ ἅπαξ καὶ δὶς κατὰ τροπάριον, ἀλλὰ φαίνεται φυσικώτερον. Λογοπαίγνια καὶ παρηχήσεις δὲν ὑπάρχουν. Εἶναι φανερὸν πολλάκις ὅτι ὁ ποιητὴς διασκευάζει, ἀλλὰ τὸ πράττει δημιουργῶν. Πρβλ. τὴν ἀπήχησιν τοῦ κ' οἴκου τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου εἰς τὸ τροπάριον τῆς ἐνάτης: Ρητορεύουσα οὐ σθένει γλῶσσα, Δέσποινα, ὑμνολογῆσαι σε... Καὶ τὰ δευτερικὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος δὲν ἔχουν τὸ πάθος καὶ τὴν δραματικότητα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τὴν συντριβὴν τοῦ Ρωμανοῦ. Πρβλ. «Ἱκετεύομεν οἱ δοῦλοί Σου καὶ κλίνομεν γόνυ καρδίας ἡμῶν· κλῖνον τὸ οὖς Σου, Ἁγνή, καὶ σῶσον τοὺς θλίψεσι βυθιζομένους ἡμᾶς, καὶ συντήρησον πάσης ἐχθρῶν ἁλώσεως τὴν σὴν Πόλιν, Θεοτόκε». Οὕτω κατακλείεται ὁ Κανών, συνδεόμενος πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ 718.

Γ'. Ἡ Ἀκολουθία σήμερον διατέτακται οὕτως ἐν τῷ Ὡρολογίῳ: Ἐν τῷ Ἑσπερινῷ εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα τρία στιχηρὰ προσόμοια καὶ ἓν δοξαστικὸν (Βουλὴν προαιώνιον.... Φαίνῃ μοι ὡς ἄνθρωπος.... Θεὸς ὅπου βούλεται.... Τὸ ἀπ' αἰῶνος μυστήριον...) καὶ τέσσαρα ἀπόστιχα καὶ ἓν δοξαστικὸν (Τῶν οὐρανίων ἀψίδων... Γαβριὴλ τῇ Παρθένῳ... Ὁ συναΐδιος Λόγος... Ὁ ἐκ Πατρὸς ἀϊδίως... Εὐαγγελίζεται ὁ Γαβριήλ...) ἀναφερόμενα εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου.

Ἐν τῷ ὄρθρῳ (Σάββατον ε' ἑβδ. Νηστειῶν) εἰς τὸ Θεὸς Κύριος τὸ φερόμενον ὡς ἀπολυτίκιον: Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς... ἐκ τρίτου ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους, τὸ κοντάκιον Τῇ ὑπερμάχῳ δίχορον, καὶ εὐθὺς ὑπὸ τοῦ ἱερέως οἱ ἓξ πρῶτοι οἶκοι (Α - Ζ), μεθ' ὃ πάλιν τὸ κοντάκιον, στιχολογεῖται ὁ ἄμωμος, πάλιν τὸ κοντάκιον καὶ εὐθὺς οἱ ἓξ ἑπόμενοι οἶκοι (Η - Μ), τὸ κοντάκιον, ὁ Ν' ψαλμός, μεθ' ὃν τοῦ Κανόνος αἱ ᾠδαὶ α', γ'. Εἶτα τὸ κοντάκιον καὶ ἓξ οἶκοι (Ν - Σ) καὶ πάλιν τὸ κοντάκιον. Εἶτα πάλιν τοῦ Κανόνος τὰς ᾠδὰς δ', ε' καὶ στ' καὶ τὸ κοντάκιον, μεθ' ὃ τοὺς λοιποὺς ἓξ οἴκους καὶ τὸν πρῶτον (Τ-Ω, Α) καὶ πάλι τὸ κοντάκιον. Τέλος τὰς ᾠδὰς ζ', η', καὶ θ' τοῦ Κανόνος, τὸ ἐξαποστειλάριον: Σκιρτήσατε χορεύσατε... Εἰς δὲ τοὺς αἴνους τρία στιχηρὰ προσόμοια καὶ δοξαστικὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ: (Κεκρυμμένον μυστήριον... Φωτοφόρον παλάτιον... Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος.... Γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔγνω...).

Ἐὰν ἡ Ἀκολουθία συνδέεται μετὰ τοῦ Ἀποδείπνου, καταλήγει διὰ τοῦ ἰδιομέλου: Τὴν ὡραιότητα τῆς παρθενίας Σου... κειμένου καὶ μέλους ἰδιάζουσαν ἐμποιοῦντος ἐντύπωσιν καὶ προσφιλεστάτου παρὰ τῷ λαῷ, ὅπερ Σωφρόνιος ὁ Εὐστρατιάδης θεωρεῖ ἔργον τοῦ Ρωμανοῦ.

Ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἀρχαία, ὡς ἡμεῖς τουλάχιστον νομίζομεν, διότι ἡ ἀκολουθία συνεδέετο πρὸς τὴν 16ην Αὐγούστου (718. Σημειωτέον ὅτι Αὔγουστον ἠλευθερώθη ἡ Πόλις καὶ κατὰ τὸ 626). Πότε ἐγένετο ἡ μετάταξις, εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν ἢ πρὸ αὐτοῦ, δὲν γνωρίζομεν. Εἰς τὸ Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ τῆς Μεσσήνης (1150), ὁρίζεται ὅτι πρέπει νὰ ψάλλεται πέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Τοῦτο ἀναγράφει καὶ τὸ Ὡρολόγιον

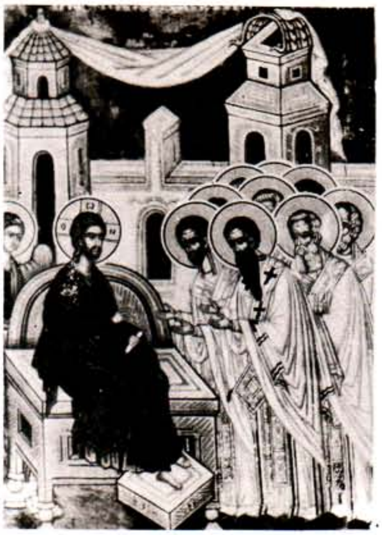
«Ρήτορας πολυφθόγγους ὡς ἰχθύας ἀφώνους...».

«Σῶσαι θέλων τὸν κόσμον ὁ τῶν ὅλων κοσμήτωρ...».

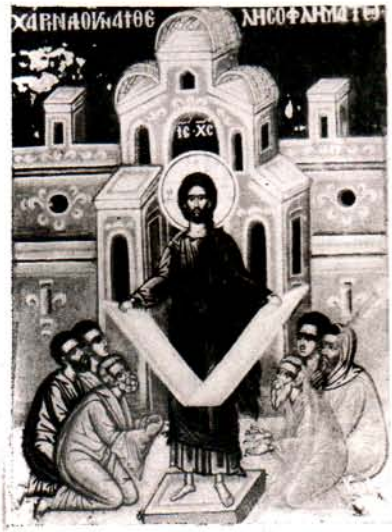
«Τεῖχος εἶ τῶν παρθένων, Θεοτόκε Παρθένε...».

«Ὕμνος ἅπας ἡττᾶται, συνεκτείνεσθαι σπεύδων...»

«Φωτοδόχον λαμπάδα τοῖς ἐν σκότει φανεῖσαν...».

«Χάριν δοῦναι θελήσας ὀφλημάτων ἀρχαίων...»

«Ψάλλοντές σου τὸν τόκον, ἀνυμνοῦμέν σε πάντες...».

«Ὦ Πανύμνητε Μῆτερ, ἡ τεκοῦσα τὸν πάντων Ἁγίων...».

Οἱ εἰκοσιτέσσαρες Οἶκοι τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, Μονῆς Βαρλαάμ, Μετέωρα.

τῆς Κρυπτοφέρρης ἔτι σήμερον (πρβλ. ἔκδοσιν 1950). Εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα (ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ κοντακαρίου τῆς Πάτμου) ἦτο συνδεδεμένος πρὸς τὴν 25ην Μαρτίου. Ἐκ τοῦ Τυπικοῦ τοῦ ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Δρέσδης φαίνεται ὅτι ὁ ἄρχων τῶν κοντακίων «εἰσάγει τὸν ὀφείλοντα ψάλλειν τὰ κοντάκια καὶ σφραγιζόμενος παρὰ τοῦ πατριάρχου ἐνδύεται τὸ καμίσιον αὐτοῦ καὶ φαινόλιον καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ ἄμβωνι». Ὁ ψάλτης φαίνεται ἱερωμένος, ψάλλει δὲ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος (ὡς ὁ Ρωμανὸς τὸ Ἡ Παρθένος σήμερον...). «Εἶτα τῆς ἀναγνώσεως πληρουμένης (ἐπρόκειτο ἑπομένως περὶ ἀναγνώσεως ἢ οὕτω λέγεται ἡ ἀκολουθία;) βάλλει ὁ ψάλτης μετανοίας γ' ὡς ἐδάφους καὶ ἄρχεται Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ... καὶ λέγει τὸ αὐτὸ ἐκ γ', ὡσαύτως καὶ κατὰ τρεῖς οἴκους τοὺς στίχους τοῦ τοιούτου κοντακίου». Ἐκ τοῦ κώδικος 38 τῆς Κοϊσλιανῆς βιβλιοθήκης Παρισίων, ἔτους 1431, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ παλαιστινικὸν Τυπικὸν τῆς Μεγ. Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, φαίνεται ὅτι «Τῷ Σαββάτῳ τῆς ε' ἑβδομάδος ἐν τῷ ὄρθρῳ... τὸ κοντάκιον Τῇ ὑπερμάχῳ... ἀναγινώσκεται ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος παρὰ τοῦ ἱερέως· ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ οἶκοι, ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος ἀναγινώσκονται». Ἤδη μεσοῦντος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος δὲν ὑπῆρχε δυνατότης νὰ ψαλῇ ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος ὑπὸ χορῶν (πρβλ. τὴν περιγραφὴν τοῦ Τυπικοῦ ἐν Ν. Β. Τωμαδάκη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζ. Φιλολογίαν, Α'², 1958, σ. 299). Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ ἀναγνώσεως λόγου ἀρχομένην διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἡρακλείου...» Ὁ ψευδοκωδινὸς Κουροπαλάτης (De off. 72.2) ἑρμηνεύει πῶς ἐγένετο ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀκαθίστου. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὡρίσθησαν διὰ τὴν περίοδον τῶν Νηστειῶν τέσσαρες ἀγρυπνίαι, ἤτοι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Ἀκαθίστου, τοῦ Μεγάλου Κανόνος καὶ τῆς Μ. Πέμπτης. Καθὼς δ' ἡρμήνευσεν Ἰωακεὶμ ὁ Ἰβηρίτης (Γρηγόριος Παλαμᾶς, ΙΒ' [1928], σ. 288-289), κατὰ τὰ παλαιὰ ἔντυπα Μηναῖα (ἀντιπροσωπεύοντα χειρόγραφα) καὶ ἡ Μ. Παρασκευὴ ἐτίθετο τῇ 23ῃ Μαρτίου, τῇ δὲ 24ῃ ἡ Ταφὴ καὶ τῇ 25ῃ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἀκινήτως, ἀνεξαρτήτως τῆς ἡμέρας μὲ τὴν ὁποίαν συνέπιπτον (τὸ Πάσχα δὲν ἠδύνατο νὰ πέσῃ πρὸ τῆς 25ης Μαρτίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Τέλος σημειοῦμεν μικράς τινας διαφορὰς ἃς παρουσιάζει ἡ Ἀκολουθία κατὰ τὸ Τριώδιον τὸ ἐν Ῥώμῃ (1879) ἐκδοθὲν διὰ τοὺς ἑλληνορρύθμους, ἀντιπροσωπεῦον καὶ τοῦτο παλαιὰν χειρόγραφον παράδοσιν. Ὁ ἑσπερινὸς καταλήγει εἰς Προηγιασμένην. Εἰς τὸν ὄρθρον «Σημαίνει ὥρᾳ δ' τῆς νυκτός, διὰ τὴν ἱκετήριον ἀκολουθίαν τῆς Ἀκαθίστου. Μετὰ δὲ τὸν Ἑξάψαλμον, τὸ Θεὸς Κύριος εἰς ἦχον πλ. δ'. Καὶ ψάλλομεν τὸ παρὸν τροπάριον (οὐχὶ ἀπολυτίκιον) αὐτόμελον ἀργῶς ἦχον πλ. δ' Τὸ προσταχθέν... Εἶτα στιχολογοῦμεν τὸ κάθισμα τοῦ ψαλτηρίου, τὸ Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Καὶ μετὰ τὴν τούτου συμπλήρωσιν, ψάλλομεν τὸ παρὸν Κοντάκιον ἐν τῷ μέσῳ (τοῦ ναοῦ, οὐχὶ ἐν τῷ ἱερῷ βήματι) μετὰ μέλους ἀργῶς. Ἦχος πλ. δ' Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ. Εἶτα ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως τοὺς εἰκοσιτέσσαρας κατ' ἀλφάβητον οἴκους· ἡμεῖς δὲ εἰς τὴν τούτων ἀνάγνωσιν ἱστάμεθα· καὶ λέγει πρῶτον τοὺς ἑπομένους ἒξ οἴκους (Α-Ζ). Καὶ πάλιν τὸ κοντάκιον. Μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκομεν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον δόσιν μίαν. Εἶτα στιχολογοῦμεν τὸν ἄμωμον. Καὶ αὖθις λέγομεν τὸ κοντάκιον. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἑτέρους οἴκους στ'. Καὶ πάλιν τὸ Κοντάκιον Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ. Εἶτα ἀναγινώσκομεν τὸν λοιπὸν λόγον τοῦ Ἀκαθίστου, καὶ οἱ κανόνες τοῦ Ἁγίου τῆς μονῆς εἰς δ' καὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου εἰς στ' (Ἰωσὴφ Ὑμν.)». Ἡ ἀκολουθία αὕτη εἶναι συνθετωτέρα, περιλαμβάνουσα τετραῴδιον τοῦ Ἰωσήφ, ποίημα τοῦ Θεοδώρου (Στουδιτῶν) καὶ νομίζομεν ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὸ Τυπικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Στουδίου). Ἀγόμεθα δὲ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι οἱ εἰκονόφιλοι μοναχοὶ τῆς περικλεοῦς ταύτης Μονῆς ἐγένοντο αἴτιοι τῆς μεταθέσεως τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ Ἀκαθίστου ἀπὸ τοῦ 718 εἰς τὸ 626. Θέλοντες δηλαδὴ ν' ἀποσυνδέσουν τὴν ἑορτὴν ἀπὸ τὸν εἰκονοκλάστην Λέοντα Γ' πρὸς ὃν συνεδέετο, κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ ρητορικοῦ λόγου τὴν προσήρτησαν εἰς τὸν Ἡράκλειον, εἶτα δὲ καὶ τὴν ἀπηγκίστρωσαν ἐκ τοῦ Αὐγούστου, μεταθέντες εἰς τὴν 25ην Μαρτίου. Αὐτὸς εἶναι, νομίζομεν, ὁ λόγος δι' ὃν καὶ ἐσιγήθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὴν εἰκονομαχίαν τὸ ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ Α' ὡς συγγραφέως τοῦ Ὕμνου, δεδομένης τῆς στάσεως τοῦ πατριάρχου τούτου ὑπὲρ τῶν εἰκόνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Διὰ τὸν Ὕμνον. Α'. Ἐκδόσεις: J. Pitra, Analecta Sacra I, 1876, σ. 250-262 καὶ Christ-Paranikas, Antologia Carm. Christ., 1871, σ. 140-147. Εἰς τὴν PG ὁ Ὕμνος φέρεται ἀμαρτύρως ὡς ἔργον τοῦ Γ. Πισίδου. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ἐκ τοῦ περ. Γρηγ. Παλαμᾶς, Α', 1917, σ. 820-832 ἀνετυπώθη μετὰ τῆς σχετικῆς πραγματείας Ρωμανὸς Μελῳδὸς καὶ ἡ Ἀκάθιστος, Θεσσαλονίκη 1917.

Β'. Βασικὰ μελετήματα: P. F. Krypia Kiewiecz, De hymni Acathisti auctore status quaestiones, Byz. Zeitschrifts 18 (1909), σ. 357-382. Ἀθανασίου Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ περὶ Ἀκαθίστου ζητήματος, ἐν Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετρουπόλεως, ΙΣΤ' (1908), σ. 357-383. Τοῦ αὐτοῦ, Πηγαὶ καὶ δάνεια τοῦ ποιήσαντος τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον, ἐν περ. Βυζαντίς, Α' (1909), σ. 517-540. Carlo del Grande, Filologia Minore, Milano 1956 (σ. 265-282: L' inno Acatisto). Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν, Α', ἔκδ. β', 1958, σ. 290-300 (ὅπου καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία).

Γ'. Μουσική: Egon Wellesz, The Akathistos Hymn introduced and transcribed, Copenhagen 1957, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὁποίου ὁ Β. Μανδηλαρᾶς, ἐν ΕΕΣΒ, ΚΖ' (1957), σ. 410-416 καὶ ὁ μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος Ψαριανός, Ἡ ἀρχαία μουσικὴ τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, Ἀθῆναι 1961.

Δ'. Περὶ τῆς ἀρχαίας λατινικῆς μεταφράσεως καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς βλ. G. G. Meersseman, O.P., Des Hymnos Akathistos im Abendland, I, Akolouthie und Grusshymnen, II, Gruss-Psalter, Gruss Orationen, Gaude-Andachten und Litaneien, Freiburg 1958. Ἡ ὁμιλία Γερμανοῦ Α' ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ 718 ἀπελευθερώσει τῆς Πόλεως ἐδημοσιεύθη μετὰ προλεγομένων καὶ γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ V. Grumel, Homélie de Saint Germain sur la délivrance de Constantinople, ἐν Revue des Études Byzantines, 16 (1958), σ. 183-205.

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

(Λαογραφία). Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ γνώριμες στὸν ἑλληνικὸ λαό, ἡ πιὸ εὐχάριστη γιὰ τὴν ψαλμωδία καὶ τὰ κείμενά της, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἀπευθύνεται μὲ εὐλαβικὴ οἰκειότητα στὴ Μητέρα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ὕμνος τῶν 24 Οἴκων, γνωστὸς μὲ τὴ λαϊκὴ ὀνομασία «Εἰκοσιτέσσαροι ἦχοι», λέγεται ἁπλούστερα «Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας», ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα «Χαῖρε» ποὺ περιλαμβάνει. Ὁ λαὸς δὲν ξέρει πολλὰ πράγματα γιὰ τὸ ἱστορικὸ τῆς συνθέσεως τοῦ Ἀκαθίστου, οὔτε γιὰ τὸν πιθανὸ ποιητή του. Ξέρει μόνο καὶ προσέχει τὴν ὡραία ἀνοιξιάτικη ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποία ψάλλεται στὴν ἐκκλησιά, τὸν θεωρεῖ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν ἑβδομάδων τῆς Σαρακοστῆς καὶ προανάκρουσμα στὶς Ἀκολουθίες τῆς Μ. Ἑβδομάδος. Παρακολουθεῖ τὸν τμηματικὸ χωρισμὸ τοῦ Ὕμνου σὲ 4 ἀκολουθίες (ἀπὸ 6 οἴκους τὴν κάθε φορὰ) κι' ὕστερα τὴν ἐπανάληψί του μὲ τοὺς 24. Ὁ λαὸς λέει συνήθως: «Ἀπόψε ἔχουμε τοὺς πρώτους ἕξι Χαιρετισμούς· σήμερα πᾶμε στοὺς δώδεκα· ἀπόψε ἔχουμε τοὺς τρίτους ἕξι (ἢ τοὺς προτελευταίους ἕξι)· σήμερα ἔχουμε τοὺς τελευταίους ἕξι χαιρετισμούς»· Καὶ στὸ τέλος: «Ἀπόψε θ' ἀκούσουμε τοὺς 24 ἤχους», ἢ «ὅλους τοὺς Χαιρετισμούς». Ἡ εὐλάβεια τῶν πιστῶν ἐκδηλώνεται μὲ ἀθρόα συμμετοχὴ στὴν ἀκολουθία, μὲ παῦσι κάθε ἐργασίας μόλις σημάνῃ ἡ καμπάνα τῶν «Χαιρετισμῶν», καὶ μὲ σαφῆ κατεύθυνσι τῆς ὅλης λατρείας πρὸς μόνη τὴ Θεοτόκο. («Οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας»). Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ θὰ χρησιμοποιήσουν τὴ Σύνοψι στὰ χέρια τους οἱ πιστοὶ καὶ θὰ πάρουν τὸ θάρρος νὰ σιγοψάλλουν μαζὶ μὲ τοὺς ψάλτες (τὸν Κανόνα) καὶ μὲ τὸν παπᾶ (τοὺς Οἴκους). Συνήθως προσέχουν τὴν ἀλφαβητικὴ σειρά, ἀλλὰ περισσότερο βαρύνει ἡ ἐπανάληψις τῶν «Χαῖρε», ποὺ δίνουν κάποτε τὴν ἐντύπωσι ὅτι συντροφεύουν λαϊκὰ δίστιχα μὲ ὁμοιοκαταληξία.

Ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Ἀκαθίστου ἔχουν μείνει μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ποὺ κάποτε λέγονται παροιμιακῶς: «Ἄγγελος πρωτοστάτης» (γιὰ κάποιον ποὺ ἐμφανίζεται ἀπροσδόκητα ἢ σὰν ἀρχηγός)· «ἐξίσταμαι καὶ ἵσταμαι» (δηλαδὴ ἀπορῶ)· «χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον!» (εἰρωνικῶς, γιὰ κάτι ποὺ εἶναι βαθὺ ἢ δύσκολο· «ἐφθάσαμε τὸν ἄφθαστο» (ὅταν συναντᾶ κανεὶς ἀδιέξοδο)· «ἡ γῆ τῆς Ἐπαγγελίας» (γιὰ χώρα εὔφορη καὶ πλούσια)· «μέλι καὶ γάλα» (γιὰ ἀφθονία ἢ ἀγαπημένη συμβίωσι)· «ὁμοίῳ γὰρ τὸ ὅμοιον» (ὅταν ἀνταποδίδουμε κάτι)· «Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε». (Εἶναι περίεργο ὅτι ἡ φράσις αὐτὴ λέγεται γιὰ νὰ δείξῃ εἴτε κάτι ποὺ δὲν καταλαβαίνουμε εἴτε κάτι ποὺ εἶναι ἀκατάστατο). Οἱ ἐπαναλήψεις αὐτὲς εἶναι καθαρὰ λαϊκές, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ λόγιες, ποὺ τὶς κάνουν οἱ μορφωμένοι καὶ οἱ κληρικοί, μὲ τὴ σωστὴ ὑμνογραφικὴ σημασία τους.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα τοῦ Ὕμνου («Χαιρετισμοί» ἢ «Ἀκάθιστος»), ὁ λαὸς συνήθισε νὰ διατυπώνῃ φράσεις μεταφορικές, ὅπως π. χ. «Ἦρθε νὰ μᾶς ψάλῃ τοὺς Χαιρετι-

σμούς» (δηλαδὴ νὰ μᾶς πολυλογίση ἢ κολακεύση), καὶ τὸ περιεργότερο: «Ἔχει τὸν Ἀκάθιστο», δηλαδὴ εἶναι νευρικὸς καὶ ἀεικίνητος, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ καθίση σὲ καρέκλα!

Τὸ περιεχόμενο τοῦ Ἀκαθίστου, ποὺ εἶναι χαιρετισμὸς μαζὶ καὶ προσευχὴ στὴ Θεοτόκο, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διάρκειά του, ἔκαμε ὥστε νὰ χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ τὸν λαὸ καὶ σὰν ἐξιλαστήριο ἀνάγνωσμα, ποὺ διαβάζεται ὁλόκληρο εἴτε πάνω ἀπὸ ἕνα ἑτοιμοθάνατο ποὺ ἀργεῖ νὰ ξεψυχήση, εἴτε πάνω ἀπὸ ἄρρωστο, εἴτε καὶ πάνω ἀπὸ παιδὶ βασκαμένο. Εἶναι πιθανὸ ὅτι ὁ Ἀκάθιστος χρησιμοποιήθηκε καὶ σὰν ποινὴ μετανοίας (νὰ διαβάζεται πολλὲς φορὲς καὶ ἀκάθιστος) σὲ παλιότερα χρόνια, ἀπὸ τοὺς ἐξομολόγους.

Σημειώνουμε ἐπίσης, ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῆς Παναγίας, ποὺ ὀφείλονται σὲ γιορτή της, εἶναι «Παναγία ἡ Ἀκαθή», μὲ τὴν ἔκφρασι «Σήμερα γιορτάζει ἡ Ἀκαθὴ» ἢ «Σήμερα ἔχουμε τσῆ Ἀκαθῆς». Λέγεται στὴν Ἑπτάνησο— ἴσως κι' ἀλλοῦ—γιὰ τὸ Σάββατο τῆς ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν (τὴν ἑπομένη τῶν 24 Οἴκων), ποὺ γιορτάζεται ἡ Παναγία. Στὸν Πόντο ἔλεγαν: ἡ Ἀκάθιστος.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Ἀκαθίστου, ἐκκλησίδιον, ἐν Αἰξωνῇ. Τοῦτο ἀνιδρύθη τὸ 1952 ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ «Αἰξωνή», τῇ γενικῇ ἐπιβλέψει τοῦ Δημητρίου Πικιώνη, καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν καὶ τῶν βοηθῶν του ἀρχιτεκτόνων εἰς τὴν ὁμώνυμον τοποθεσίαν τῆς Ἄνω Γλυφάδας Ἀττικῆς. Εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἀκάθιστον ἀκολουθίαν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναΐσκου, ὡς καὶ τῶν πέριξ κτισμάτων, ἤτοι τῆς οἰκίας τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ ξενῶνος, συνέλαβεν ὁ συνεταῖρος ἱερεὺς Μάριος Δαπέργολας. Ὁ ναΐσκος ἔχει σχῆμα μονοκλίτου βασιλικῆς. Φέρει ξυλόγλυπτον ἐπτανησιακῆς τεχνοτροπίας τέμπλον, μὲ εἰκόνας ἐπτανησιακῆς σχολῆς ἀγνώστου ἁγιογράφου τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ ὅλος ναΐσκος, ἕνεκα τῆς πληθώρας τῶν ἐν αὐτῷ μεταβυζαντινῶν εἰκόνων, παρουσιάζει τὴν μορφὴν μουσειακῆς αἰθούσης. Τὰ ἕτερα εὑρισκόμενα ἐν τῷ περιβόλῳ κτίσματα κέκτηνται τὴν ἰδίαν τοιχοδομίαν ὡς καὶ ὁ ναΐσκος, ἤτοι κρᾶμα νησιωτικῆς τοιχοδομίας καὶ ἀπερίττου πρωτοχριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναΐσκου κεῖται ἐντετειχισμένη ἱδρυτικὴ ἐπιγραφὴ ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «Ο ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΟΥΤΟΣ ΕΥΚΤΗΡΙΟΣ ΟΙΚΟΣ ΤΗΣ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΕΘΕΜΕΛΙΩΘΗ ΕΜΠΝΕΥΣΕΙ ΤΕ ΦΡΟΝΤΙΔΙ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΤΟΥ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΕΥΣΙ ΜΑΡΙΟΥ ΔΑΠΕΡΓΟΛΑ ΤΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΙΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ ΑΠΝΒ', ΜΗΝΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΩ λ', ΙΝΔΙΚΤ ΣΤ' ΣΥΝ ΤΗ ΤΗΣ ΑΙΞΩΝΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΣΕΙ ΤΕ ΚΑΙ ΑΝΙΔΡΥΣΕΙ». Κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς εὑρίσκεται κεχαραγμένον τὸ ἱερὸν σύμβολον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Περιοδ. Αἰξωνή, τόμοι 4, Ἀθῆναι 1950-1955.

ΚΩΝΣΤ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Ἀκαθολικοί. Ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν, οἱ βαπτισθέντες, ἀλλὰ ἀνήκοντες εἰς αἵρεσιν ἢ σχίσμα, ὑπὸ εὐρεῖαν δὲ πάντες οἱ μὴ ἀνήκοντες (χριστιανοὶ ἢ οὔ) εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ ὅρος, χρησιμοποιούμενος εὐρύτατα εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ἐκκλησίαν, δὲν εἶναι ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν, ἂν καὶ θὰ ἦτο τοῦτο δυνατόν, διότι πιστεύομεν καὶ διακηρύττομεν, ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος καὶ ὄχι ἄλλη εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

Ἀκαΐα. Φαινόμενον θαυμαστόν, ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν (οἱ τρεῖς Παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ) καὶ εἰς βίους τινὰς Ἁγίων, (μαρτύριον Πολυκάρπου, Παρασκευῆς κ.λ.π.) καὶ ἐγκείμενον εἰς τὸ ὅτι ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία (πῦρ ἀπ' εὐθείας, λέβητες κοχλάζοντες) δὲν προκαλεῖ ζημίαν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τὸ ὁποῖον, ὑπὸ φυσικὰς μόνον συνθήκας τελοῦν, θὰ κατεκαίετο. Ἀκαΐα παρατηρεῖται, ἀλλὰ μόνον εἰς στιγμιαίας ἐπαφὰς μὲ τὸ πῦρ, καὶ εἰς περιπτώσεις, καθ' ἃς δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἔχομεν παρέμβασιν τοῦ θείου παράγοντος. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, τὸ φαινόμενον ἐξηγοῦν εἴτε ἡ παραδοχὴ δαιμονικῆς παρεμβάσεως, εἴτε παθολογικαὶ καταστάσεις ὑστερικῆς φύσεως, προκαλοῦσαι ἀναστολὴν τῶν βιοχημικῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἐπιδερμίδος κατὰ τὴν ἐπαφὴν αὐτῆς μὲ πυρίνους ὕλας (ἀνημμένοι ἄνθρακες κ.λ.π.). Βλ. καὶ Ἀναστενάρια.

Ἀκαιρῶ. (Κ. Διαθήκη). Δὲν ἔχω εὐκαιρίαν, Φιλιπ. δ' 10.

Γ. Α. Γ.

Ἀκακαλ(λ)ίς. Ἡ Ἀκάλ(λ)η. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνωος. Αὕτη ἐκ μὲν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγέννησε πολλὰ τέκνα, ἐκ δὲ τοῦ Ἑρμοῦ τὸν Κύδωνα, τὸν ἱδρυτὴν καὶ ἥρωα ἐπώνυμον τῆς πόλεως Κυδωνιῶν τῆς Κρήτης (Παυσ. Ἑλλ. Περιηγ. VIII 53, 4, Ἀπολλοδ. Βιβλ. ΙΙΙ 1, 2). Κατά τινας, κατ' ἀρχὰς ἦτο ὄνομα μινωϊκῆς τινος θεότητος.

Β. Ι. Κ.

Ἀκακία. Τεμάχιον ὑφάσματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἐντετυλιγμένον χῶμα. Τὴν ἀκακίαν ἐκράτουν οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα των, κατὰ τὴν στέψιν των, τὸ δὲ συμβολικόν της νόημα ἦτο ὅτι ἡ γηΐνη ἐξουσία εἶναι φθαρτὴ καὶ πρόσκαιρος (πρβλ. Συμ. Θεσ., ἐν PG 155, 356),

Ἀκακιανὸν σχίσμα. Βλ. Ἀκάκιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀκάκιος. Ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς, τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀρμενίᾳ. Ἤκμασε κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα καὶ διεκρίθη ὡς ὁμολογητής. Συλληφθεὶς δηλονότι κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμόν, τὸ 250, ἤχθη πρὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς Καππαδοκίας Μαρκιανοῦ καὶ μὴ καμφθεὶς ἐκ τῶν ἀπειλῶν του ὑπέστη φρικτὰς βασάνους. Ὀλίγον ἀργότερον, ὅμως, ἀφέθη ἐλεύθερος, κατόπιν ἐπιθυμίας τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ μνήμη του σημειοῦται τὴν 27ην ἢ 31ην Μαρτίου. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι συγχέεται ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν Μηνολογίων πρὸς τὸν ἕτερον Ἀκάκιον Μελιτηνῆς (πρβλ. DHGE, I, σ. 236-7) καὶ ὅτι δὲν ἦτο ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς.

Ἀκάκιος. Ὁ Καππαδόκης. Μάρτυς, ἑορταζόμενος τὴν 7ην Μαΐου. Ἤθλησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς τὸ Βυζάντιον, πιθανώτατα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ (303 ἢ 306). Συμφώνως πρὸς τὰ ὁπωσδήποτε μὴ γνήσια «Ἄκτα» τοῦ μαρτυρίου του, ἦτο στρατιωτικὸς τὸ ἐπάγγελμα, ὑπηρετῶν εἰς Καππαδοκίαν καὶ φέρων ἴσως τὸν βαθμὸν τοῦ ἑκατοντάρχου. Καταγγελθεὶς ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος τῆς Καππαδοκίας Φλαβίου Φίρμου, ὡμολόγησε μὲ παρρησίαν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του. Ὁ Φίρμος τὸν παρέπεμψεν εἰς τὸν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης ἀνώτερον ἀξιωματικὸν Βιβιανόν, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπέβαλεν εἰς φρικτοὺς αἰκισμοὺς καὶ ἀκολούθως τὸν ἀπέστειλεν ἁλυσόδετον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα ἀπεκεφαλίσθη κατόπιν διαταγῆς Φαλκιανοῦ ἢ Φαλκιλιανοῦ ἢ Φλακκίνου τινός, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ «Ἄκτα» ἀποδίδουν τὸν τίτλον τοῦ ἀνθυπάτου.

Τὰ «Ἄκτα» τοῦ Ἀκακίου εὑρίσκονται ἑλληνιστὶ μεταξὺ τῶν ἔργων Συμεὼν τοῦ Μεταφράστου (PG 115, 217-240) καὶ εἰς Act. SS., Maii, II, Παρίσιοι 1866, σ. 762-66, συριαστὶ ἐν P. Bedjan, Acta Martyrum et Sunctorum IV, Παρίσιοι 1896, καὶ λατινιστὶ ἐν PG ἔνθ. ἀν.

Εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Δύσιν, ὁ μάρτυς Ἀκάκιος ὑπῆρξεν ἀρκετὰ λαοφιλὴς κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶχον ἀνεγερθῆ δύο ναοὶ πρὸς τιμήν του. Ὁ εἷς ἔκειτο εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του, ἐπὶ τῆς νοτίου ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Ὁ Σωκράτης ἀναφέρει, ὅτι εὑρίσκετο, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, ἓν μέγα οἰκοδόμημα πέριξ τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ ὅτι τὸ κτιριακὸν αὐτὸ συγκρότημα κατέρρευσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος (Ἐκκλ. Ἱστ. 1. VI, 23). Ὁ ἕτερος ναὸς ἀναφέρεται συνήθως ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ὑπὸ τὸν χαρακτηρισμὸν «ἐν τῷ Ἑπτασκάλῳ», διὰ τοῦ ὁποίου σημαίνεται πιθανώτατα τὸ σημερινὸν «Κοντοσκάλιον», ἐπὶ τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ ναὸς οὗτος, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, φαίνεται δὲ ὅτι εἶχεν ἀνακομισθῆ ἐκεῖ τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος (πρβλ. Σωκράτους Ἐκκλ. Ἱστ. 1. II, 38 καὶ Σωζομένου Ἐκκλ. Ἱστ. 1. IV, ια'). Τὰ λείψανα τοῦ μάρτυρος πιστεύεται, ὅτι εἶναι τὰ σήμερον ὡς τοιαῦτα φυλασσόμενα εἰς τὴν πόλιν Squillace τῆς Καλαβρίας (S. Salaville, ἐν DHCE, I, σ. 238-9). Εἰς τὴν Δύσιν, ὁ Ἀκάκιος τιμᾶται ὡς προστάτης τῶν ἀθλητῶν.

Τὸ ὄνομά του συγχέεται ὑπὸ τῶν παλαιῶν συγγραφέων συχνάκις πρὸς τὸ αὐτὸ ἄλλων ἁγίων.

Ὁ Σπυρίδων Λαυριώτης ἐξέδωκεν ἐκ χειρογράφου κον-

Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου ΑΚΑΚΙΟΥ. Χεὶρ Μάρκου Ἀργείου. Φανερωμένη — Σαλαμῖνος. ΙΗ' αἰών.

τάκιον εἰς τὸν μάρτυρα τοῦτον, εἰς ἦχον β', κατὰ τὸ «Τοὺς ἀσφαλεῖς», ἔχον ὡς ἑξῆς: «Τὸν ἀληθῆ τῆς εὐσεβείας μάρτυρα καὶ νικητὴν τοῦ διαβόλου ἄτρεπτον ἐπαξίως εὐφημήσωμεν καὶ μακαρίσωμεν, δεόμενοι· μὴ παύσῃ τῷ Σωτῆρι αἰτούμενος, Ἀκάκιε, σωθῆναι τοὺς δούλους σου, ὡς ἔχων παρρησίαν πρὸς Κύριον».

Εἴπερ τις ἄλλος ἐν χορῷ τῶν μαρτύρων
κάλλιστος Ἀκάκιος ἐκτμηθεὶς κάραν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 237-40. EC, I, σ. 156-57. ΘΗΕ, Α', σ. 692. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι, α' ἔκδ., σ. 20.

Ἀκάκιος. Μάρτυς ἀθλήσας ἐπὶ Λικινίου (308-311) εἰς Μίλητον, πιθανῶς τῆς Καρίας, ἑορταζόμενος δὲ τὴν 28ην Ἰουλίου. Κατὰ τὰ συναξάρια, νέος ὢν τὴν ἡλικίαν, διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν ἐκρεμάσθη καὶ ὑπέστη πολλὰς βασάνους, ἀποσταλεὶς εἰς διαφόρους ἡγεμόνας, ἕως ὅτου ὁ ἄρχων τῆς Μιλήτου διέταξε τὸν ἀποκεφαλισμόν του. «Λεόντιος δέ τις πρεσβύτερος, λαβὼν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου καὶ μυρίσας (ἤτοι ἀλείψας τοῦτο διὰ μύρου), μετὰ τῶν ὑπομνημάτων (ἤτοι τῶν πρακτικῶν ἢ τῆς ἱστορήσεως τῆς δίκης καὶ τοῦ τέλους του), κατέθετο εἰς τόπον κατάσκιον, πολιτευομένου τινὸς ὀνόματι Δορυμέδοντος ἐν Συνάδοις, ὃς ἐμαρτύρησε σὺν τῷ ἁγίῳ Τροφίμῳ».

Τράχηλον Ἀκάκιος ἐκτμηθεὶς ξίφει,
ψυχῆς τὸ λευκὸν μηνύων, βλύζει γάλα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 240.

Ἀκάκιος. Ὁ Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ. Ἦτο μαθητὴς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη τὸ 340 εἰς τὴν μητροπολιτικὴν ἕδραν Καισαρείας. Ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἱερώνυμος, ἀπεκαλεῖτο καὶ «μονόφθαλμος», διότι εἶχε κατεστραμμένον τὸν ἕνα ὀφθαλμόν. Ὁ Ἀκάκιος διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην ὀξύνοιαν, εὐφράδειαν καὶ ἐνεργητικότητά του· «φύσει τε δεινὸς ὢν νοεῖν καὶ λέγειν καὶ τὰ βεβουλευμένα εἰς ἔργον ἄγειν» (Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστ. Δ', 23, PG 67, 1185C). Ἐνδιεφέρετο διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα καὶ ἐφρόντισε μετὰ τοῦ Εὐζωΐου καὶ ἄλλων κληρικῶν τῆς Παλαιστίνης διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μερικῶς καταστραφείσης βιβλιοθήκης τῆς πόλεως, ἐπιχειρήσας τὴν ἐπὶ μεμβρανῶν ἀντιγραφὴν τῶν ἐφθαρμένων παπύρων αὐτῆς.

Παρὰ τὰ μνημονευθέντα προτερήματά του ὅμως, ὁ Ἀκάκιος διεκρίνετο διὰ τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀντιλήψεών του καὶ τὸ ἀνακόλουθον τοῦ χαρακτῆρος του. Ὁ ἱστορικὸς Φιλοστόργιος παρατηρεῖ περὶ αὐτοῦ ἐπιγραμματικῶς, ὅτι «ἕτερος μὲν ἦν τὴν δόξαν, ἕτερος δὲ τὴν γλῶτταν» (Ἐκκλ. Ἱστ. Δ', 12, PG 65, 528B). Ὁ δὲ Μέγας Ἀθανάσιος, λαβὼν πικρὰν πεῖραν ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων παλινῳδιῶν του, γράφει· «ποία πίστις παρὰ τούτοις, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιρὸν ἀλλάσσεται καὶ μεταβάλλεται;» (Περὶ Συνόδων, 38, PG 26, 760 B).

Προσκείμενος φιλικῶς πρὸς τὸν Ἀρειανισμόν, ὑπεστήριξε τὰς ἀπόψεις του εἰς διαφόρους συνόδους (Ἀντιοχείας 341, Φιλιππουπόλεως 343, Μεδιολάνων 355, Ἀντιοχείας 358). Περὶ τὸ ἔτος 358 κατώρθωσε νὰ καθαιρέσῃ καὶ ν' ἀπομακρύνῃ ἐξ Ἱεροσολύμων τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκεῖ ἐγκατασταθέντα ἐπίσκοπον Κύριλλον. Ὁ Ἀκάκιος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἀρειανικῆς μερίδος τῶν «Ὁμοίων» ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οὗτοι ἐδέχοντο, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν Πατέρα μόνον κατὰ τὴν βούλησιν. Τὴν πίστιν ταύτην ἐξέθεσεν ἡ μερὶς τοῦ Ἀκακίου εἰς ἰδιαίτερον Σύμβολον, τὸ ὁποῖον καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Σελευκείας (359). Ἀλλ' ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὁμοίων ὡς βλάσφημον καὶ καθῄρεσε τὸν Ἀκάκιον. Παρὰ ταῦτα οὗτος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου, ἐνέτεινε τὴν δραστηριότητά του καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις του εἰς τὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία συνεκλήθη κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ θρίαμβος αὐτὸς τοῦ Ἀκακίου ἦτο πολὺ ἐφήμερος. Μετ' ὀλίγον (361) ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος καὶ ἀπώλεσεν οὗτος τὴν δύναμίν του. Ἐπὶ τοῦ ὀρθοδόξου αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ (363-364), ὁ Ἀκάκιος μετέβαλε τακτικὴν καὶ ὑπέγραψε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (363), εἰς τὰ ὁποῖα ὡμολογεῖτο πίστις εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου καὶ ἐγίνετο ἀποδεκτὸς ὁ ὅρος «ὁμοούσιος» πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς σχέσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἀλλ' ὅταν μετ' ὀλίγον ἀνῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ φιλαρειανὸς Οὐάλης, ὁ Ἀκάκιος ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἀρειανικὰς του θέσεις καὶ ἐπολέμησε πάλιν τὴν πίστιν τῆς Νικαίας. Κατὰ τὸ 385 καθῃρέθη ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Λαμψάκου καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ὁ Ἀκάκιος συνέταξε βιογραφίαν τοῦ διδασκάλου του Εὐσεβίου, 17 ἑρμηνευτικὰ βιβλία εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, Σύμμικτα ζητήματα εἰς 6 τόμους, Ἀντιλογίαν πρὸς Μάρκελλον Ἀγκύρας καὶ διαφόρους ὁμιλίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ Συνόδων, 13, 36-39 (PG 26, 704 κ.ἑξ., 757 κ.ἑξ.). Ἱερωνύμου, De viris illustribus, 98 (PL 23, 745). Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολαί, 34, 1 (PL 22, 448) καὶ 119, 6 (PL 22, 970). Ἐπιφανίου, Πανάριον, αἱρ. 72 καὶ 73 (PG 42, 389 κ.ἑξ.). Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 2,4, 39-40 καὶ 4, 4(PG 67, 192, 336 κ.ἑξ. καὶ 468-469). Σωζομένου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 3, 5 καὶ 4, 16, 22, 23 (PG 67, 1044, 1160, 1180 κ.ἑξ.). Φιλοστοργίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 4, 12 καὶ 5, 1 (PG 65, 525-529). Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 2, 22 (PG 82, 1065 κ.ἑξ.).

Γ. Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀκάκιος. Ὁ Βεροίας τῆς ἐν Συρίᾳ. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 332, εἰς νεαρὰν δὲ ἡλικίαν ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον καὶ «διέπρεψεν ἐν μοναχικῇ πολιτείᾳ», ἐγκαταβιώσας εἰς τὴν μονὴν Γινδάρου, εὑρισκομένην εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ἀναδειχθεὶς ἡγούμενος εἰς ἑτέραν μονὴν κειμένην πλησίον τῆς Βεροίας. Ἕνεκα τῆς σθεναρᾶς στάσεώς του ἔναντι τῶν αἱρετικῶν καὶ λόγῳ τῶν πολυτίμων ἀγώνων του πρὸς διατήρησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου περὶ τὸ 378 εἰς ἐπίσκοπον Βεροίας. Ὡς ἐπίσκοπος διετήρει πάντοτε ἀνοικτὸν τὸ κατάλυμά του, «ὡς καὶ τροφῆς ὥρᾳ καὶ ὕπνου, ἀδεῶς οἷς ἐδόκει ξένοις τε καὶ ἀστοῖς αὐτὸν ὁρᾶν» (Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστ. Ζ', 28, PG 67, 1504C).

Μετέσχε τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει (381) καὶ ἀνέλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ ἀναφυὲν ζήτημα περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ ἀποθανόντος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Μελετίου. Μετὰ τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ ἐχειροτόνησε τὸν Φλαβιανὸν εἰς ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας, οὕτω δὲ ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως, οἱ ὁποῖοι καὶ διέκοψαν τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἐπὶ δέκα περίπου ἔτη (Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστ. Ζ', 11, PG 67, 1441).

Ὁ διάσημος οὗτος καὶ «πολυθρύλητος» κατὰ τὸν Θεοδώρητον ἐπίσκοπος Βεροίας ἐστιγμάτισε τὴν πολιτείαν του ἕνεκα ἀστόχου συμπεριφορᾶς ἔναντι τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ Ἀκάκιος συνειργάσθη μετὰ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Χρυσοστό-

μου καὶ ὡς μέλος τῆς συνόδου τῆς Δρυὸς (403) κατεδίκασεν αὐτόν. Ὁ Παλλάδιος, εἰς τὸν Βίον Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀποδίδει τὴν στάσιν τοῦ Ἀκακίου εἰς εὐτελῆ προσωπικὰ κίνητρα. Συγκεκριμένως, λέγει, ὅτι ὁ Ἀκάκιος δυσηρεστήθη ἐκ τῆς ὑποδοχῆς, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς αὐτὸν ὁ Χρυσόστομος κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διότι, ἐνῶ εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ καταφθάσαντας ἐπισκόπους προσέφερε τὰ καλύτερα δωμάτια πρὸς διαμονήν, δι᾽ αὐτὸν ἐτήρησε τὸ εὐτελέστερον κατάλυμα. Ὁ Ἀκάκιος ἐξέλαβε τὸ γεγονὸς ὡς σκόπιμον προσβολὴν καὶ ὑποτίμησιν τοῦ προσώπου του καὶ μετέβαλε τὰς διαθέσεις του ἔναντι τοῦ Χρυσοστόμου. Τόσον δὲ ἠγανάκτησεν, ὥστε εἶπε κάποτε ἐνώπιον ἄλλων κληρικῶν περὶ τοῦ Χρυσοστόμου τὰ ἑξῆς· «ἐγὼ αὐτῷ ἀρτύω χύτραν» (δηλ. κάτι τοῦ μαγειρεύω, Παλλαδίου, Διάλογος ἱστορικός, ΣΤ´, PG 47, 21). Ὁ Ἀκάκιος διετέλεσεν ἐπίσκοπος Βεροίας ἐπὶ πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ περίπου ἔτη, ἀπέθανε δὲ ὑπερεκατοντούτης περὶ τὸ 436.

Διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τρεῖς ἐπιστολαί του. Ἡ πρώτη ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας (PG 77, 99-102), αἱ δὲ δύο ἄλλαι, διασωθεῖσαι μόνον εἰς λατινικὴν μετάφρασιν, ἐστάλησαν πρὸς τὸν Νεστοριανὸν ἐπίσκοπον Ἱεραπόλεως Ἀλέξανδρον (PG 84, 647-648, 658-660). Ἡ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένη Ὁμολογία πίστεως (PG 72, 1445-1448) δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ καλάμου του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Παλλαδίου, Διάλογος ἱστορικός, δ´ καὶ στ´ (PG 47, 18 καὶ 21). Σωζομένου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ζ´, 11 καὶ Ζ´, 28 (PG 67, 1441 καὶ 1504). Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ε´, 23 (PG 82, 1249). Τοῦ αὐτοῦ, Φιλόθεος Ἱστορία, Β´ (PG 82, 1313 κ.ἑξ.). Νικ. Καλλίστου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ΙΒ´, 5 καὶ 47 (PG 140, 760 καὶ 913). Τὰ ἔργα τοῦ Ἀκακίου εὑρίσκονται ἐν PG 77, 99-102, 84, 647-648, 658-660, 41, 155 κ.ἑξ.

Γ. Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀκάκιος. Διακεκριμένος μοναχὸς (ἱερεὺς καὶ ἀρχιμανδρίτης) τῆς παρὰ τὴν Βέροιαν τῆς Κοίλης Συρίας περιοχῆς, ἀπολαύων μεγάλης ὑπολήψεως ἐκ μέρους τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἐπιφανίου, ὅστις καὶ συνέγραψε τὸ ἔργον «Πανάριον» κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ Ἀκακίου καὶ τοῦ ἐπίσης ἐπιφανοῦς συμμοναστοῦ του Παύλου (PG 61, 156 κ.ἑξ.). Ὁ Βασίλειος τὸν ἀποκαλεῖ «ποθεινότατον καὶ εὐλαβέστατον συμπρεσβύτερον (PG 32, 813 κ.ἑξ, 944-5). Ἡ γνώμη, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Ἀκάκιος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Βεροίας, δὲν εἶναι ἀβάσιμος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 241.

Ἀκάκιος. Ὁ Ἀμίδης. Ἦτο ἐπίσκοπος τῆς ἀρμενικῆς ταύτης πόλεως (σημερινοῦ Διαρβεκὶρ) κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε´ αἰῶνος. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Β´ τὸν ἔστειλεν ὡς πρέσβυν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὸ 419, ἡ δὲ παρουσία του εἰς τὴν χώραν ἐκείνην συνετέλεσεν εἰς τὴν στερέωσιν τῶν πιστῶν ἀπὸ ἀπόψεως ὀρθοδοξίας, διότι συνεκλήθη σύνοδος (420), ἡ ὁποία συνέστησεν εἰς αὐτοὺς τὴν τήρησιν τῶν κανόνων τῆς Νικαίας, τῆς Ἀγκύρας, τῆς Νεοκαισαρείας, τῆς Γάγγρας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Λαοδικείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Περσῶν (421-2), οἱ πρῶτοι εἶχον συλλάβει 7000 αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἠρνοῦντο νὰ διαθρέψουν ἢ νὰ ἀπολύσουν. Τότε ὁ Ἀκάκιος, ἐπιστρέψας ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν ἕδραν του, συνεκάλεσε τὸν ὑπ᾽ αὐτὸν κλῆρον καὶ εἶπε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Ὁ Θεὸς ἡμῶν δὲν ἔχει χρείαν οὔτε δίσκων οὔτε ποτηρίων, διότι οὔτε τρώγει οὔτε πίνει, ὡς μὴ δεόμενος οὐδενὸς πράγματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν κέκτηται πολλὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κειμήλια, προερχόμενα ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν πιστῶν, ἔχομεν *χρέος νὰ ἐλευθερώσωμεν μὲ αὐτὰ τοὺς* αἰχμαλώτους καὶ νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν διατροφήν των». Οὕτω, ὁ Ἀκάκιος ἔσωσε τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, ἀποστείλας αὐτοὺς κατόπιν εἰς τὸν βασιλέα των Βαράνον τὸν Ε´, ὅστις ἐζήτησε νὰ γνωρίσῃ τὸν λαμπρὸν ἐπίσκοπον. Εἶναι δὲ οὕτω πιθανόν, ὅτι ὁ Ἀκάκιος ἐπεσκέφθη, κατόπιν τούτου, διὰ δευτέραν φορὰν τὴν Περσίαν. Εἰς τὸν Ἀκάκιον ἀποδίδονται ἐπιστολαί τινες, ὑπομνηματισθεῖσαι ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μάριν τὸν ἐκ Ρεβαρδασίρ.

Ἡ μνήμη του ἄγεται τὴν 9ην Ἀπριλίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστ. ζ´, 21. Κασσιοδώρου, Historia Tripartita XI 16. Synodicon Orientale, Παρίσιοι 1902, σ. 255. J. Labourt, Le christianisme dans l' empire Perse, Paris 1904, σ. 101. Rubens Duval, La Litterature Syriaque, 3η ἔκδ., Paris 1907, σ. 343.

Ἀκάκιος. Ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς, τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀρμενίᾳ, διακριθεὶς διὰ τὴν κατὰ τῶν Νεστοριανῶν δραστηριότητά του. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι, ὅτι ἦτο ἤδη ἐπίσκοπος τὸ 431, ὁπότε ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Κατὰ τὸν βίον τοῦ ἐρημίτου Εὐθυμίου (377-473), ὁ Ἀκάκιος ἦτο ἤδη ἀναγνώστης περὶ τὸ 390 εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μελιτηνῆς καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς κάτοχος μεγάλης παιδείας, θύραθεν καὶ ἐκκλησιαστικῆς. Συνδεόμενος προσωπικῶς πρὸς τὸν Νεστόριον, προσεπάθησε κατ᾽ ἀρχὰς νὰ τὸν ἐξαγάγῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς κακοδοξίας, μὴ ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο, ἐστράφη ἐναντίον του. Κατὰ τὴν α´ συνεδρίαν τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου (22 Ἰουνίου 431), ἐξέθεσε τὰς δοξασίας τοῦ ἀπουσιάζοντος Νεστορίου καὶ ἐπεδοκίμασε τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν αἱρεσιάρχην. Κατὰ τὴν δ´ (16 Ἰουλίου), ἐχαρακτήρισε σθεναρῶς τοὺς περὶ τὸν Ἰωάννην Ἀντιοχείας ἐχθροὺς τοῦ Κυρίλλου ὡς μὴ ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ καταδικάσουν αὐτόν. Ἀκολούθως, ὑπῆρξεν εἷς τῶν ὀκτὼ ἀντιπροσώπων τῆς Συνόδου, οἱ ὁποῖοι ἐστάλησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον Β´ ἐκ μέρους τῶν ὀρθοδόξων, διὰ νὰ ἐνημερώσουν αὐτὸν ἐπὶ τῶν κακοτρόπων ἐνεργειῶν τῶν περὶ τὸν Ἰωάννην. Σῴζεται ἐξ ἄλλου μία ὁμιλία τοῦ Ἀκακίου, ἐκφωνηθεῖσα εἰς Ἔφεσον, ἄγνωστον εἰς ποῖον χρονικὸν σημεῖον τῆς Συνόδου. Εἰς τὴν ἀξιόλογον αὐτὴν ὁμιλίαν, ἐκτίθεται διαυγῶς ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία (PG 77, 1467-72). Ἡ παρουσία του ἀκολούθως, μετὰ ἐξ ἄλλων ἐπισκόπων, εἰς τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ Μαξιμιανοῦ, διαδόχου τοῦ Νεστορίου, ἔδωσε λαβὴν εἰς τὸν Ἰωάννην νὰ καθαιρέσῃ τὸν Ἀκάκιον. Ὅταν, ἀργότερον, ὁ Ἰωάννης συνεφιλιώθη μὲ τὸν Κύριλλον, ὁ Ἀκάκιος ἔκρινε τὸν τελευταῖον ὡς πέραν τῶν ἐπιτρεπομένων ὁρίων ἐπιεικῆ, ὡς φαίνεται ἔκ τινος διασωθείσης πρὸς τὸν Κύριλλον ἐπιστολῆς του (Synodicon adversus tragoediam Irenaei, κεφ. 83 καὶ 213, PG 84, 693, 838). Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη πιθανώτατα τὸ 433.

Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀκακίου παραμένει ἄγνωστον. Τὸ 499, ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἡ κατ᾽ αὐτοῦ κατηγορία, ὅτι ἔκλινε πρὸς τὸν μονοφυσιτισμόν, μᾶλλον ἦτο ἀβάσιμος. Ἐκτὸς τοῦ Νεστορίου, ἐπολέμησε καὶ τὸν Θεόδωρον Μοψουεστίας, ἀποστείλας πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀρμενίας ἐγκύκλιον, δι᾽ ἧς κατεδίκαζε τὰ ἔργα του (περὶ τὸ 435).

Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀκακίου παρέμεινεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του αἰγλῆεν καὶ σεβαστόν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ κατὰ τὸ 458 συνελθοῦσα ἐν Μελιτηνῇ σύνοδος ἀποκαλεῖ αὐτὸν «πατέρα καὶ διδάσκαλον». Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Βαρονίου, ὅτι ὁ Ἀκάκιος εἶχεν ἀνακηρυχθῆ ἅγιος, δὲν στηρίζεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 242-3.

Ἀκάκιος. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (472-489). Διεδέχθη Γεννάδιον τὸν Α´ (458-472), ὢν πρεσβύτερος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας καὶ ὑπεύθυνος ὀρφανοτροφείου καὶ ἀπολαύων ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Α´ (454-474), ὁ ὁποῖος δὲν προέβαινεν εἰς οὐδεμίαν σοβαρὰν ἐνέργειαν, χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ αὐτὸν καὶ νὰ μὴ ἐπηρεασθῇ ἐκ τῆς πραείας, συνετῆς καὶ φιλανθρώπου στάσεώς του. Τὰ πλούσια πνευματικὰ καὶ ψυχικά του χαρίσματα, ἐπισφραγιζόμενα ἀπὸ στοργικὴν προσήνειαν ἀπέναντι τοῦ ποιμνίου του, ἀκραιφνῆ ὀρθοδοξίαν καὶ αὐστηρότητα βίου, τὸν κατέστησαν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς πατριαρχίας του *λασφιλέστατον*. Ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Γελασίου, πληροφορούμεθα, ὅτι, τῇ ὑποδείξει τοῦ Ἀκακίου, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων εἶχε ζητήσει ἐπιμόνως ἀπὸ τὸν πάπαν Σιμπλίκιον (468-483) τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ 28ου κανόνος τῆς Χαλκηδόνος, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ (Epistol., XIII, Ad episcop. Dardan., PL 79, 72). Ὡς γνωστόν, διὰ τοῦ κανόνος τούτου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀπορρίψει ὁ πάπας Λέων, τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἀπέκτα ἀνεξαρτησίαν ἔναντι τῆς Ρώμης.

Ὅταν ὁ σφετεριστὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου Βασιλίσκος (475-477) ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ ὑπογράψουν μίαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν του, δι᾽ ἧς κατεδικάζετο τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνος καὶ ἀνεγνωρίζετο ἐπισήμως ὁ μονοφυσιτισμός, ὁ Ἀκάκιος ἀντετάχθη σθεναρῶς

ἐκφράζων τὴν προσήλωσιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἐνέδυσεν «ἑαυτὸν καὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τὸ θυσιαστήριον μελανοῖς πέπλοις», κατὰ τὸν ἱστορικὸν Νικηφόρον Κάλλιστον, καὶ ἠνάγκασε τὸν τύραννον νὰ ἐκδώσῃ ἀντεγκύκλιον. Εὐθὺς κατόπιν, ὁ Βασιλίσκος ἀνετράπη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ κατ᾽ αὐτοῦ κινηθεὶς Ζήνων (476). Ὁ Ἀκάκιος, ἔχων μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἐπέτυχε τότε ἀνέτως τὴν ἔξωσιν τῶν αἱρετικῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τὰς ἕδρας, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει. Ἐπειδή, ὅμως, ὁ ἐκ τῆς δράσεως τῶν μονοφυσιτῶν σάλος δὲν κατέπαυε, τῇ ὑποδείξει τοῦ πατριάρχου ὁ Ζήνων ἐξέδωκε τὸ «Ἑνωτικόν», δογματικὸν διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώριζε μὲν τὰς ἀποφάσεις τῆς Νικαίας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἐφέσου, καὶ κατεδίκαζε τὰς πλάνας τοῦ Νεστορίου καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀλλὰ παρεσιώπα τὰ ἐν Χαλκηδόνι δογματισθέντα, τὰ ὁποῖα ἐξηρέθιζον τοὺς μονοφυσίτας (482). Τὸ κείμενον τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι προϊὸν τοῦ καλάμου τοῦ Ἀκακίου, ὁ ὁποῖος καὶ πρῶτος τὸ ὑπέγραψεν.

Τὸ «Ἑνωτικόν», ὅμως, ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ποθητὴν γαλήνην, προεκάλεσε, τουλάχιστον ὡς ἀφορμὴ ἂν ὄχι ὡς αἰτία, ἓν μεγαλύτερον κακὸν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐπεδίωκε νὰ ἐξαλείψῃ. Ὁ πάπας Φῆλιξ Γ΄, διὰ ληγάτων του, ἐκάλεσε τὸν Ἀκάκιον νὰ λογοδοτήσῃ διὰ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνος. Ἀλλ᾽ ὁ πατριάρχης ἠδιαφόρησεν. Κατόπιν τούτου, ὁ Φῆλιξ συγκαλέσας τοπικὴν ἐν Ρώμῃ σύνοδον, τὸν ἀφώρισε καὶ τὸν καθήρεσεν (485). Ὁ Ἀκάκιος, ὅμως, δὲν ἐπτοήθη καὶ ἐξήλειψε τὸ ὄνομα τοῦ πάπα ἐκ τῶν διπτύχων. Οὕτω, ἤρχισε τὸ λεγόμενον Ἀκακιανὸν σχίσμα, τὸ ὁποῖον ἐκράτησε τὰς δύο Ἐκκλησίας χωρισμένας ἕως τὸ 519, ὅτε ἠκυρώθη τὸ «Ἑνωτικόν» καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ἀπεδέχθη τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πάπα Ὁρμίσδα ὁμολογίαν πίστεως.

Τοῦ Ἀκακίου σῴζονται τρεῖς ἐπιστολαί, ἐξ ὧν ἡ μία ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πάπαν Σιμπλίκιον, ἡ ἑτέρα πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Πέτρον καὶ ἡ τρίτη πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Πέτρον. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀκακίου μὲ τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς χειρόγραφον κοπτικὸν τοῦ Βατικανοῦ, ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶναι γνησία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Νικηφόρου Καλλίστου, Ἐκκλ. Ἱστ., ιστ΄ 3 καὶ η΄ 17. Εὐαγρίου, Ἐκκλ. Ἱστ. 1 II, ια΄, 1 III, δ΄-κα΄. Θεοδώρου τοῦ Ἀναγνώστου, Ἐκκλ. Ἱστ. ! I, κζ΄-λστ΄. Mansi, Concilia VII, 1054 κ.ἑξ., VIII 58 καὶ IX 690. M. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σ. 198-204. E. Schwartz, Publizistische Sammlungen zum Acacianischen Schisma, München 1936. DHGE, I, σ. 244-8, LTK, I. σ. 234-5.

Ἀκάκιος. Ὁ Σελευκείας. Ὁ ἐπονομαζόμενος καὶ «Ἀσσύριος», πιθανὸν ἐκ τοῦ ὅτι ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης. Θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος πατριάρχης τῶν Νεστοριανῶν. Διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς παρὰ τὸν Τίγρην Σελευκείας, ἔνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, τὸν συγγενῆ του ἐπίσκοπον Βαβαῖον (485). Ὡς ἐπίσκοπος ἐμφανίζεται ἐμπεποτισμένος μὲ τὴν νεστοριανικὴν κακοδοξίαν. Λέγεται, ὅτι τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὰς πιέσεις τοῦ ἐπισκόπου Νισίβεως Βαρσουμᾶ. Ἐν τούτοις, ὅταν ἐστάλη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπήγετο ἡ Μεσοποταμία, ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ζήνωνα, ἐγνωστοποίησεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἱεράρχας, ὅτι δὲν ἀπεδέχετο τὸν νεστοριανισμὸν καὶ ἀπεκήρυξε μάλιστα τὸν Βαρσουμᾶν. Οὕτω, παραμένει ἄδηλος ὁ πραγματικὸς δογματικός του προσανατολισμός. Ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε΄ αἰῶνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 248. ΘΧΕ, Α΄, σ. 700.

Ἀκάκιος. Ὁ ἐν Κλίμακι. Ἀσιάτης Ὅσιος, ἀποκαλούμενος οὕτω διότι γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ «Κλίμακος», μὲ πηγὴν Ἰωάννην τὸν Σαββαΐτην. Ὁ Ἀκάκιος ἔλαμψε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος. Ἦτο μοναχὸς μεγάλης ἀρετῆς. Εἰσελθὼν νέος εἴς τινα μονήν, ἦτο ὑποτακτικὸς ἑνὸς γέροντος, «ὃς οὐ μόνον ὕβρεσι καὶ ἀτιμίαις τὸν Ἀκάκιον διηνεκῶς καθυπέβαλλεν, ἀλλὰ καὶ πληγαῖς ἐβασάνιζεν». Ὑπ᾽ αὐτὰς τὰς συνθήκας ζήσας ἐπὶ ἐννέα ἔτη, χωρὶς νὰ ἀποστῇ τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀνεκτικότητος καὶ τῆς ὑπακοῆς, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ. Μετὰ τὴν ταφήν του, εἷς μέγας γέρων ἔλαβε μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὸν κακότροπον προϊστάμενον τοῦ Ὁσίου καὶ μετέβησαν εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ, ὅπου ὁ πρῶτος εἶπε πρὸς τὸν τελευτήσαντα: «Ἀδελφὲ Ἀκάκιε, ἀπέθανες;» Τότε ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Ἀκακίου ἀποκρινομένη: «Πῶς, πάτερ, ἄνθρωπον ὑπακοῆς ἐργάτην ἀποθανεῖν δυνατόν;» Κατόπιν τοῦ θαύματος τούτου, ὁ κακὸς γέρων τοῦ Ὁσίου ἦλθεν εἰς ἑαυτόν, μετενόησε καὶ κτίσας πλησίον τοῦ τάφου κελλίον διήνυσεν ἐν σωφροσύνῃ τὸν ὑπόλοιπον βίον. Ἡ μνήμη τοῦ Ἀκακίου ἄγεται τὴν 26ην Νοεμβρίου. Τὰ σλαβικὰ μηνολόγια τὸν ἀποκαλοῦν «ὁμολογητήν», συγχέοντα ἴσως αὐτὸν πρὸς τὸν ὁμώνυμον μάρτυρα, τὸν ἐν Βυζαντίῳ ἀθλήσαντα. Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου εὑρίσκεται εἰς κώδικα τοῦ Ἁγίου Ὄρους (Παντελεήμονος, 866).

Κακὸν φυγὼν πᾶν Ἀκάκιος ἐν βίῳ,
καλοῖς ἀπείροις ἐντρυφᾷ, λιπὼν βίον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. H. Delehaye, Synax. EC. e codice Sirmondiano, Bruxelles 1902, σ. 261. Δουκάκης, Νοέμβρ. σ. 575-577. Sp. Lambros, Catalogue of the greek manuscripts on mount Athos, Cambridge 1900, II, σ. 449. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι, σ. 20.

Ἀκάκιος. Ὁ Τραπεζοῦντος. Ἤκμασε τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα. Διετέλεσε μητροπολίτης Τραπεζοῦντος πιθανῶς κατὰ τὰ ἔτη 1339-1341. Ἡ ἀρχιερατεία του συμπίπτει μὲ τοὺς χρόνους τῆς ταραχώδους περιόδου ἐμφυλίων πολέμων εἰς τὴν ἕδραν του μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α΄ καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τουρκομάνων. Ἕνεκα τούτου ὑπῆρξε δυσχερὲς τὸ ἔργον του. Ἡ διάζευξις τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τῆς Εἰρήνης Παλαιολογίνας καὶ ἡ μετὰ τῆς ἐκ Τραπεζοῦντος Εἰρήνης σύζευξις ἐθεωρήθη ὡς μοιχεία καὶ σκάνδαλον. Τὸ τελευταῖον ἀπετέλεσε μέγα ἐμπόδιον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀκακίου. Ἐστάλη πρὸς αὐτὸν πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ καὶ ἀδυνατῶν οὕτος νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὴν ξένην πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα Μεγάλην Ἐκκλησίαν τὰ αἴτια τοῦ διαζυγίου, ἔφερεν εἰς δυσχερῆ θέσιν τὸ ἑαυτόν του ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἔπραξεν, ἦτο ὅτι ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν μετὰ τὴν διάζευξιν παράνομον συμβίωσιν τοῦ Βασιλείου μετὰ τῆς ἐκ Τραπεζοῦντος Εἰρήνης. Ἡ θέσις τοῦ Ἀκακίου ἐδυσχεράνθη ἔτι περισσότερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α΄, ὅτε καὶ ἡ Εἰρήνη ἡ Παλαιολογίνα ἐξήλασεν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τὴν ἐκ Τραπεζοῦντος Εἰρήνην, δευτέραν σύζυγον τοῦ Βασιλείου, ἐξορίσασα αὐτὴν μετὰ τῶν υἱῶν της εἰς Βυζάντιον. Ὁ Ἀκάκιος, εὑρεθεὶς ἐν μέσῳ τῆς κλυδωνιζομένης Ἐκκλησίας, προσεπάθησε νὰ κατευνάσῃ τὰ πλήθη καὶ νὰ παραμυθήσῃ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τὸ ποίμνιόν του. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη «ὁ πολὺς ἐν ἐλέει» καὶ «ὁ φιλούμενος» ὑπὸ τοῦ Λιβαδηνοῦ εἰς τὰς Περιηγήσεις του. Ἔζησε μόνην ἡμέραν χαρᾶς κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοκεφάλου, ἐγκαινιάσας τὸν ἀνακαινισθέντα ἐκ βάθρων τοῦτον ναόν. Ἐτελεύτησε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1349-1350.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, Ἀθῆναι 1936.

ΚΩΝΣΤ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Ἀκάκιος. Μοναχὸς ἐκ Καρπασίας Κύπρου (Συκ. 171, Σπυρ. ιε΄), κατὰ κόσμον Ἀνδρέας (Σπυρ. ια΄, ιστ΄). Ἔζησε 50 ἔτη εἰς Κιλικίαν μετὰ τῶν συγγενῶν τῶν ἐξορισθέντων ὑπὸ τοῦ ἀπανθρώπου Διερμηνέως Μαρκουλλῆ τὸ 1672 ἢ 1682 κατὰ τὴν «γράφτουσαν» (ληστρικὴν φορολογικὴν ἀπογραφὴν) τοῦ τελευταίου εἰς βάρος τῶν ραγιάδων ἐν συνεργασίᾳ πρὸς τοὺς τοπικοὺς Τούρκους ἀγάδες (Σπυρ. ιε΄-ιστ΄, Hill IV, 17, 72). Τότε ἦτο παῖς (Σπυρ. λ΄-λα΄), ἴσως 10-12 ἐτῶν, ὅθεν ἐν Κιλικίᾳ θὰ ἔλαβε τὴν περιωρισμένην μόρφωσίν του, ἐκκλησιαστικὴν κυρίως, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς εὐλαβείας του (Σπυρ. 45, Συκ. 169). Ἐπιστρέψας τὸ 1731, διετέλεσεν ἀναγνώστης ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνδρέας μέχρι τοῦ 1732-3, ὅτε ἐγένετο μοναχὸς ἐν Ριζοκαρπάσῳ, ὅπου καὶ θὰ ἀπέθανεν εἰς ἄγνωστον χρόνον. Τὸ 1731 ἤρχισεν αὐτόθι συγγράφων συναξάρια καὶ ἀκολουθίας τῶν ἁγίων Καρπασίας εἰς βιβλίον καλούμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ «Πεντέορτον», εἴτε συμπιλῶν παλαιοτέρας ἀκολουθίας τῶν ἄνω καὶ ἄλλων ἁγίων, εἴτε συνθέτων ὁ ἴδιος, κυρίως στιχηρὰ (Σπυρ. ιγ΄-ιδ΄). Τὸ 1732 συνεπλήρωσε τὰ συναξάρια καὶ τὰς ἀκολουθίας τῶν ἁγίων Φίλωνος καὶ Συνεσίου, καὶ τὸ 1733, ὡς Ἀκάκιος, τῶν ἁγίων Θύρσου, Φωτεινῆς, Σωζομένου, καὶ ἐπὶ πλέον τοῦ ἁγίου Βαρνάβα, ὡς καὶ ἄλλην ὕλην ἐγκυκλοπαιδικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν εἶδος «ἀπανταχούσης» (Σπυρ. ιβ΄, ιδ΄), σύνολον 418 χειρογράφων σελίδων (αὐτόθι). Περιεχόμενα τινά: Πότε ἐκτίσθη ἡ Καρπασία καὶ ὑπὸ ποίου, πότε ἡ Ἀμμόχωστος, πῶς ἦλθεν ἡ Θεοτόκος ἐν Κύπρῳ, στίχοι τοῦ Ἀββᾶ Νείλου, Κύπριοι ἀρχιερεῖς εἰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, στίχοι θρηνητικοὶ εἰς λείψα-

νον, χορεῖαι φιλοσόφων, δημώδης Μετεωρολογία, τύπος ἐπιστολῆς εἰς ἡγούμενον καὶ εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντινουπόλεως, δημώδης Φυσιολογία, περὶ ὀφφικίων, γενεαλογία τῆς Θεοτόκου κ.λ.π. (Συκ. 171-4, Σπυρ. ιδ΄).

Ἡ οὐχὶ πρωτότυπος αὕτη ὕλη, ἐν ᾗ ὑπερτερεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ σοφία, χαρακτηρίζει τὴν Κυπριακὴν Παιδείαν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Ὁ πρόλογος τοῦ Ἀκακίου μαρτυρεῖ ἔντονον φιλομάθειαν, φιλοπατρίαν καὶ φιλοθρησκείαν, ὡς καὶ τὸν θαυμασμόν του πρὸς τοὺς Ζήνωνα, Θουκυδίδην, Ἡρόδοτον, Ὅμηρον, Λιβάνιον, Ἱλαρίωνα Κιγάλαν (Σπυρ. ιγ΄-ιδ΄, Συκ. 168-171), Ἐπιφάνιον, Χρυσόστομον, Δαμασκηνόν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, Ἀναξαγόραν, Σωκράτη, Πλάτωνα, Ἀντισθένη, Λέοντα Ἀλλάτιον κ.ἄ. (Σπυρ. ιδ΄ 18–19). Εἰς τὰ περὶ Κυπρίων εἰς τὰς Συνόδους ἀντλεῖ ἐκ τοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ, πηγῆς καὶ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του (Σπυρ. ιδ΄, Μυλ. Κ. Χρ. Γ΄, 1 κ.ἑξ.). Ὅπου τοῦ ἦσαν προσιτὰ ἔντυπα βιβλία, τὰ ἐχρησιμοποίησεν ἐν ἐκτάσει ὡς πηγάς, ἄλλως κατέφευγεν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὰ χειρόγραφα (Σπυρ. ιδ΄-ιε΄, ιθ΄, κδ΄-κε΄ 45-46). Γνωρίζει τὸ περὶ Φιλώνων τοῦ Λ. Ἀλλατίου καὶ τὸν «Σουΐδαν», ἀλλὰ ἴσως ἀντλεῖ ἐκ τούτων μέσῳ τοῦ Ν. Ροδινοῦ (Σπυρ. ιη΄, 92), ἐνῷ ἀλλαχοῦ ὁμιλεῖ ὡς νὰ τὰ εἶδε (Σπυρ. κβ΄ 18-19, 92, Συναξάρια Ἁγ. Φίλωνος καὶ Ἁγ. Φωτεινῆς) καὶ γνωρίζει τὴν ἔντυπον ἔκδοσιν τοῦ Ὑπομνήματος τοῦ Φίλωνος εἰς τὸ Ἆσμα Ἀσμάτων (Σπυρ. κγ΄-κδ΄). Τὸν βίον τοῦ Ἁγίου Συνεσίου ἀντλεῖ ἐκ χειρογράφου παλαιοτέρου του κατὰ 300 ἔτη (ιβ΄, κδ΄-κε΄).

Ὁ Ἀκάκιος παρέχει πολλὰς νέας ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐποχῆς του ἢ ὀλίγον πρότερον καὶ δίδει πιστὴν περιγραφὴν αὐτόπτου περὶ τῶν ναῶν, σπηλαίων καὶ θαυμάτων τῶν ἁγίων του. Ἐν τῷ βίῳ, π.χ., τοῦ Ἁγίου Θύρσου παρέχει βιογραφικά τινα τοῦ Κιτίου Ἰωαννικίου, ζωγραφήσαντος τὸν Ἅγιον κατόπιν ὁραματισμοῦ τὸ 1680 καὶ ὄντος μαθητοῦ τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἐπὶ δεκαετίαν σπουδάσαντος Λευκωσιάτου ἱερομονάχου Λεοντίου. Ἀμφοτέρων σώζονται νῦν εἰκόνες (Σπυρ. κστ΄-κζ΄, 67-68).

Αἱ ἀκολουθίαι Θύρσου, Φίλωνος καὶ Συνεσίου συνεπιλήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου ἐκ τῶν ἀκολουθιῶν διαφόρων ἄλλων ἁγίων ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ (Σπυρ. 45, 92 κζ΄), καίτοι «ἐσύνθεσε» καὶ ὀλίγα στιχηρὰ (Σπυρ. 45, ιγ΄-ιδ΄). Ἡ τοῦ Ἁγίου Θύρσου φαίνεται ἔχουσα πηγὴν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος. Τὴν τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς συνέταξε βάσει ἀνωνύμων κανόνων, προσθεὶς καὶ ἴδια στιχηρὰ ὡς μὴ εὑρὼν ἔντυπον ἀκολουθίαν (Σπυρ. κη΄, 91-92). Περὶ τοῦ Ἁγ. Σωζομένου δίδει τὴν νέαν πληροφορίαν, ὅτι ἦτο πρωτοσύμβουλος τοῦ Ἀλαμάνου Ἁγίου Αὐξεντίου, μὴ παρεχομένην ὑπὸ τοῦ συναξαρίου τοῦ τελευταίου (αὐτόθι λ΄). Τὸ 1670 εἶδε τοιχογραφίαν τοῦ Ἁγ. Σωζομένου ὡς ὁσίου εἰς καμάραν ἐν τῷ ναῷ του εἰς Κο(μ)ψά(δ)α(ν) τῆς Καρπασίας, ὅπου καὶ σπήλαιον, ἐν ᾧ, κατ᾽ Ἀκάκιον, ἐτάφη ὁ Ἅγιος (Σπυρ. λ΄- λα΄). Ἐπὶ Μαρκουλλῆ, ὅτε πολλοὶ ἔφυγον ἐκ Κύπρου ἢ ἐξισλαμίσθησαν, θὰ κατεστράφησαν τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου, καίτοι οὗτος ἐξετιμᾶτο καὶ ὑπὸ τῶν «Ἀγαρηνῶν» (λα΄).

Ὁ Ἀκάκιος ἔχει συνείδησιν τῆς ἀξίας τῆς ἀκριβοῦς ἱστορίας καὶ τῶν βιβλίων καὶ ἐπιγραφῶν, ὧν τὴν ἔλλειψιν εἰς τοὺς ναοὺς κακίζει (Σπυρ. 67), δὲν τοῦ λείπει δὲ ἡ κριτικὴ ἱκανότης εἴς τε τὰς βιογραφίας τῶν ἁγίων καὶ τὰς ἠθικὰς περὶ τούτων κρίσεις του. Οὕτω περὶ τοῦ Ἀλαμάνου Ἁγίου Ἰωάννου de Monte Forte, κόμητος, παρατηρεῖ: «Πῶς ἐτοῦτος ὁ ἅγιος, ἔστοντας... ἱεράρχης, τί ἦτο χρεία νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πόλεμον, νὰ φονεύσῃ ἀνθρώπους;» (Σπυρ. 69). Διὰ τὴν Ἁγίαν Φωτεινήν, τὴν ὁποίαν «ἔχουν εἰς πολλὴν εὐλάβειαν πιστοί τε καὶ ἄπιστοι», (Σπυρ. 91), ἠρεύνησε νὰ εὕρῃ τοὺς συγγενεῖς της ἐν Ριζοκαρπάσῳ (αὐτ.). Ἐκ παλαιοῦ χειρογράφου ἀντλεῖ τὴν καὶ ἄλλοθεν γνωστὴν εἴδησιν ὅτι πρὸ τοῦ 1571 ὑπῆρχον «μεγάλα σπουδασία» (σχολεῖα) ἐν Σαλαμῖνι (Ἀμμοχώστῳ) καὶ Πάφῳ (Σπυρ. ιστ΄, 92).

Τί ἀκριβῶς ἐκ τῶν ἀκολουθιῶν καὶ συναξαρίων, ὡς καὶ τῆς λοιπῆς ὕλης τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἀκακίου ὀφείλεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς αὐτόν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ. Πάντως τὸ ὕφος τῶν προλόγων καὶ συναξαρίων του εἶναι λαϊκώτερον τοῦ τῶν ἀκολουθιῶν. Ὁ ἔξοχος λυρισμός, ἡ γλωσσικὴ ρώμη καὶ ὁ πλοῦτος τῶν τοπικῶν πληροφοριῶν τῶν ἀκολουθιῶν-καὶ τῶν συναξαρίων-τῶν Καρπασέων Ἁγίων δεικνύουν, ὅτι συνετέθησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ παλαιοτέρων μορφωμένων Κυπρίων Καρπασέων, ἴσως συγγραφέων, καὶ ἀποτελοῦν κόσμημα τῆς Κυπριακῆς λογοτεχνίας. Τουλάχιστον διὰ τὴν συστηματοποίησιν, συμπλήρωσιν καὶ διάσωσιν τούτων ἡ τιμὴ ἀνήκει εἰς τὸν Ἀκάκιον, συνεχιστὴν τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως τῆς Καρπασίας εἰς τόσον δυσχερεῖς καιρούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἡ ἀνωτέρω συντετμημένως ἐκφερομένη. Ἤτοι: Συκ. = Ἰω. Ἀ. Γ. Συκουτρῆ, Παλαιογραφικὰ ἐκ Κύπρου, ἐν Κυπριακὰ Χρονικὰ (Λάρνακος), ἔτος Β΄, τεῦχ. Ζ΄-Η΄, Ἰούλιος–Αὔγουστος 1924, σ. 149-174, ἰδίως 167-174. Μυλ. Κ. ΓΡ. Γ΄ = Νικοδήμου Μυλωνᾶ, (ἔκδ.), Νεοφύτου τοῦ Ροδινοῦ, Περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὁποὺ εὐγήκασιν ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Κύπρου, Κυπρ. Χρονικά, Γ΄ (1925), Ἰανουάρ.-Φεβρ., Α΄, 1-48. Σπυρ. = Οἱ Ἅγιοι Καρπασίας Φίλων, Συνέσιος, Θύρσος, Φωτεινή, Σωζόμενος, Εἰσαγωγὴ καὶ κείμενον ἀκολουθιῶν καὶ συναξαρίων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χειρογράφου Ἀκακίου μοναχοῦ τοῦ Κυπρίου (1733) μετὰ εἰκόνων, ἔκδοσις Ἑταιρίας Κυπριακῶν Σπουδῶν, δαπάναις Ἱερᾶς Μονῆς Ἀποστόλου Ἀνδρέου Κύπρου, Κυπριακαὶ Σπουδαί, Δελτίον, ΙΑ΄ (1947), ἐν Λευκωσίᾳ 1948, σ. ζ΄-λβ΄ καὶ 112 μὲ 15 εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου. Ἐπιμέλεια κειμένου ἀκολουθιῶν: Γ. Παπαχαραλάμπους καὶ Ν. Κληρίδου. Ἐπιμέλεια εἰσαγωγῆς: Κ. Σπυριδάκι, ἐν συνεργασίᾳ μετ᾽ αὐτῶν. Εἰκόνες Ἀ. καὶ Ἰ. Στυλιανοῦ. Hill IV = Sir George Hill, A History of Cyprus, IV, The Ottoman Province, The British Colony, 1571-1948, Cambridge University Press 1952 (Edited by Sir Harry Luke). Κωνστ. Σπυριδάκι, Ἡ Παναγία ἐν Κύπρῳ, Κυπριακαὶ Σπουδαί, Η΄ (1944), 175-7.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΚΥΡΡΗΣ

Ἀκάκιος. Ὁ Καυσοκαλυβίτης. Ὁ ὅσιος Ἀκάκιος ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ μικροῦ μέν, ἀλλὰ περιφήμου ἀσκητικοῦ κέντρου τῶν Καυσοκαλυβίων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀσκητεύσας παρὰ τὸ σπήλαιον τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ Καυσοκαλυβίτου (ΙΔ΄ αἰών). Ἀπέθανε τὴν 12ην Ἀπριλίου 1730. Βίον καὶ ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκακίου συνέγραψεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἰωνᾶς, ἱερομόναχος (Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ., Γ΄, σ. 460, Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1872, σ. 374, Εὐλογ. Κουρίλλα, Ἱστορία τοῦ Ἀσκητισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1929, σ. 70-71). Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰωνᾶ γραφεὶς βίος τοῦ Ἀκακίου ἐδημοσιεύθη ἐν ἐπιτομῇ εἰς τὸ «Νέον Μαρτυρολόγιον» (Ἀθῆναι 1856, σ. 286-294) ὑπὸ τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου καὶ ἀναλύεται ὑπὸ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλλα εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημ. ἔργ. (σ. 37-82) ἐπὶ τῇ βάσει κωδίκων, τοὺς ὁποίους ἔγραψεν ὁ ἴδιος ὁ Ἰωνᾶς (κῶδιξ Καυσοκαλυβ. 198, ΙΗ΄ αἰῶνος, φ. 1α-64 καὶ κῶδιξ 199, ΙΗ΄ αἰῶνος, σ. 473-583). Ὁ βίος μάλιστα οὗτος τοῦ Ἰωνᾶ παρέχει πλείστας ὅσας χρησίμους πληροφορίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Καυσοκαλυβίων, καθ᾽ ὅτι ἡ ἀκμὴ τοῦ βιογραφουμένου ὁσίου Ἀκακίου συμπίπτει μὲ τοὺς χρόνους τῆς συστηματικῆς κατοικίσεως τῶν Καυσοκαλυβίων, πραγματοποιηθείσης ἐξ ἀφορμῆς τῆς μεγάλης φήμης τοῦ Ἀκακίου.

Ὁ Ἀκάκιος κατήγετο ἐξ Ἀγράφων, ἐγεννήθη δὲ εἰς τὴν πόλιν Γόλιτσα. Γράμματα δὲν ἐδιδάχθη εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλ᾽ ἔλαβε καλὴν ἀνατροφὴν ὑπὸ τῶν γονέων του. Ὑπὸ «θείου ἔρωτος ἐμφορούμενος», ἐμόνασε κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Σουρβίας παρὰ τὴν Μακρυνίτσαν τοῦ Βόλου, ὅπου ἔλαβε καὶ τὸ μοναχικὸν ὄνομα Ἀκάκιος. Τὸ κοινόβιον ὅμως δὲν ἱκανοποίει αὐτόν, διότι ἤδη εἶχε κατακτήσει τὰς μοναχικὰς ἀρετὰς τοῦ ἁπλοῦ κοινοβιάτου καὶ πλέον τούτων ἐντὸς μικροῦ σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος. Ἡ ψυχή του ἐζήτει ἡσυχίαν ἀπόλυτον καὶ ἄσκησιν αὐστηροτέραν. Πρὸς τοῦτο καταφεύγει εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἀσκητεύει εἰς σκήτας τινὰς τῆς Μ. Λαύρας, τῶν μονῶν Διονυσίου, Γρηγορίου καὶ Παντοκράτορος. Τὰς συχνὰς ταύτας ἀλλαγὰς σκήτης ἢ καλύβης ἐκλαμβάνει ὡς δαιμονικὴν ἐπενέργειαν, διὸ καὶ καταφεύγει εἰς τὴν συμβουλὴν γέροντός τινος, ὀνόματι Γαλακτίωνος, ἀσκητεύοντος εἰς τὰ ἀπρόσιτα τοῖς πολλοῖς Κατουνάκια, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον συγκεντρώνουν ἀσκητάς. Ἀκούσας τὸν γέροντα τοῦτον, ἦλθε καὶ ἠσκήτευσεν εἰς τόπον ἀπρόσιτον, καλούμενον καὶ σήμερον Καυσοκαλύβια, μεταλαμβάνων ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας ἄρτου καὶ ὕδατος μόνον. Σημειωθήτω δέ, ὅτι ἠσκήτευεν ἐντὸς σπηλαίου μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀγῶνες του κατὰ τῶν παθῶν καὶ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου γενικῶς ὑπῆρξαν τόσον τραχεῖς καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ ὁσίου ὡς πρὸς τὴν κάθαρσιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοὸς τόσον ἐκπληκτικά, ἡ πληθὺς δὲ τῶν θείων ὁράσεων τόσον μεγάλη, ὥστε ὁ βιογράφος του, φοβούμενος τὴν δυσπιστίαν τῶν πολλῶν, ἀναφέρει μόνον ἐλάχιστα δείγματα τούτων. Πολλάκις, κατὰ τὸν βιογράφον του, ὁ Ἀκάκιος ἔτριβε πέτρας καὶ τὴν ἐκ τῆς τριβῆς κόνιν ἔτρωγε κατόπιν μὲ ξηρὰ χόρτα. Ἐθεώρει δὲ τὸν ὕπνον αἰτίαν αὐξήσεως τῶν παθῶν καὶ

Ὁ Ἅγιος ΑΚΑΚΙΟΣ προσευχόμενος εἰς τὸ σπήλαιόν του. Χεὶρ Ράλλη Κοψίδη.

διὰ τοῦτο δὲν ἐκοιμᾶτο παρὰ ὀλίγην ὥραν περὶ τὸ μεσονύκτιον, οὐδέποτε ὅμως κατακλινόμενος, ἀλλὰ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ σπηλαίου του. Ἀποκαλύψεις καὶ ὁράματα ἔβλεπε συχνάκις, ἀλλὰ ὁ βιογράφος ἀποκρύπτει ταῦτα ὡς μυστήρια. Πολλοὶ ἀσκηταὶ ἐκ πλησιοχώρων καλυβῶν εἶδον νὰ ἐξέρχωνται φλόγες πυρὸς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁσίου, ὅταν οὗτος προσηύχετο διὰ τοῦ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν». Θεολογικὴν σημασίαν κέκτηται ἡ θέσις τοῦ Ἀκακίου εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δύναται ἢ ὄχι νὰ ἴδῃ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὴν γνώμην του ἐκφράζει, ἀπαντῶν εἰς τὸν ἀποροῦντα μαθητήν του Ἰωνᾶν : «Ὅτι βέβαια ἂν ἴσως ὁ χριστιανὸς δὲν ἀποκτήσῃ τὴν ὅρασιν τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν, ὁποὺ νὰ βλέπῃ καθαρῶς τὸν Χριστὸν ἐδῶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, δὲν εἶναι τρόπος οὔτε ἐκεῖ νὰ τὸν ἰδῇ», διότι ὅταν κανεὶς «ἔλθῃ εἰς τοιαύτας ἀποκαλύψεις, βλέπει τὰ νοερὰ ὡσὰν αἰσθητὰ» (Κῶδιξ Καυσοκαλυβίων 199. ΙΗ' αἰῶνος, σ. 546-7) καὶ προσθέτει μάλιστα ὅτι ὁ ἴδιος πολλάκις εἶδε τὸν Χριστόν. Ἡ ὁμολογία αὕτη τοῦ Ἀκακίου δύναται νὰ δώσῃ λαβὴν εἰς παρεξηγήσεις. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅμως ὁ Ἀκάκιος δὲν καινοτομεῖ, ἀλλὰ συνεχίζει τὴν παράδοσιν τῶν μεγάλων ἡσυχαστῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος (Γρηγορίου Παλαμᾶ κ. ἄ.), οἱ ὁποῖοι πάλιν ἔσχον διδασκάλους τοὺς μυστικοὺς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ τοὺς τούτων προηγηθέντας εἰς τὴν μυστικὴν ζωήν. Ὁ Ἀκάκιος ὁρᾷ τὸν Χριστὸν διὰ τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν, ἐλλαμπόμενος ὑπὸ τῆς ἐνεργείας (τοῦ θείου φωτός), ὁρᾷ δὲ οὐχὶ τὴν θείαν οὐσίαν ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ τὴν θείαν ἐνέργειαν, ὅπως καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου εἶδον Αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος Θαβώρ, ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος βλέπει τὸν Χριστὸν ὡς φῶς πλημμυρίζον τὸ κελλίον του καὶ τὸν ἴδιον ἐσωτερικῶς. Εὑρισκόμεθα λοιπὸν πρὸ ἑνὸς ἀληθοῦς καὶ μεγάλου ἡσυχαστοῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς δὲν ἔγραψε τὰς ὑψηλὰς καὶ μυστικὰς θρησκευτικὰς ἐμπειρίας, τὰς ὁποίας ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν πολυετῆ του ἄσκησιν.

ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀκάκιος. Νεομάρτυς, ἀθλήσας τὴν 1ην Μαΐου τοῦ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ μνήμη του ἄγεται κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν, ἡ δὲ ἀκολουθία του ἐποιήθη ὑπὸ Ὀνουφρίου τοῦ Ἰβηρίτου (ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸ 1862, ὑπὸ Ἀκακίου τοῦ Προδρομίτου). Οὗτος κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Νίβορι τῆς Θεσσαλονίκης. Μεταβὰς εἰς μικρὰν ἡλικίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐργασθῇ, παρεσύρθη ὑπὸ δύο Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ὤθησαν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ γίνῃ Μωαμεθανός. Μετὰ ἐννέα ἔτη, ὁ Ἀκάκιος συνησθάνθη τὴν φρικτὴν πτῶσιν του καὶ ἔφυγεν εἰς Ἑλλάδα, καταλήξας εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἐσκόπευε νὰ παραμείνῃ διὰ βίου, ἵνα διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς προσευχῆς ἀποπλύνῃ τὴν ἐνοχήν του. Ἀλλὰ δὲν ἐθεώρησε τοῦτο ἀρκετὸν καὶ ἤλλαξεν ἀπόφασιν, ἐπιποθήσας τὸ εἰσπηδητικὸν μαρτύριον. Διό, μεταβὰς πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρουσιάσθη ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν καὶ διακηρύξας ὅτι εἶχεν ἀρνηθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἐφυλακίσθη, ἐβασανίσθη δεινῶς καὶ τέλος ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν.

Ἀκάκιος. Ὁ Ἀθανασιάδης. Ἐψηφισμένος ἐπίσκοπος Μονεμβασίας καὶ Λακεδαίμονος, παραιτηθεὶς κατόπιν τῆς καταγγελίας καὶ ἀρθρογραφίας τοῦ Μιχαὴλ Γαλανοῦ. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀκάκιος Ἀθανασιάδης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας γερμανικοῦ πανεπιστημίου καὶ ἐφημέριος ἐπὶ δεκαετίαν σχεδὸν τῆς ἐν Λειψίᾳ ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἐπροτάθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τὴν 10ην Ἰουλίου 1906, ὡς «ὑγιῶς περὶ τὴν πίστιν ἔχων καὶ διακρινόμενος ἐπὶ συνέσει καὶ βίῳ ἀνεπιλήπτῳ καὶ παιδείᾳ ἐκκλησιαστικῇ», καὶ προεκρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ Β. Διατάγματος τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1906 ὡς Ἐπίσκοπος Μονεμβασίας καὶ Λακεδαίμονος. Ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ ὑπεβλήθησαν δύο καταγγελίαι, τοῦ ἐν Λειψίᾳ ἰατροῦ Θ. Καρβούνη καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς «Ἀναπλάσεως» Μ. Γαλανοῦ. Ὁ Καρβούνης ἀδίκως τὸν κατηγόρησεν, ὅτι «συνελειτούργει, κατὰ καιρούς, μετὰ Ρώσου ἱερέως ψάλλων τὴν θ. λειτουργίαν ἀναμὶξ ἑλληνιστὶ καὶ ρωσιστί». Κατ' αὐτοῦ ἀπήντησεν ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ὁ ἐν Λειψίᾳ γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Φ. Ναούμ, βεβαιώσας ὅτι ὁ Ἀκάκιος «διεκρίθη ἐπὶ χρηστότητι ἤθους, ἔδειξε δὲ ἀγωγὴν σεμνοπρεπεστάτην καὶ οὐδέποτε ἔδωκεν οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἀφορμὴν δυσαρεσκείας» τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, καὶ χαρακτηρίσας τὴν καταγγελίαν αὐτὴν ὡς συκοφαντίαν «αἰσχρὰν (καὶ) ἀβάσιμον ἐκ μέρους ἑνὸς φοιτητοῦ» (π. Ἱ. Σύνδεσμος, 1906, ἀ. φ. 38). Ἐπίσης ὁ τότε ἐν Λειψίᾳ δικηγόρος Δ. Πετρακάκος (ὁ ἔπειτα βασιλικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱ. Συνόδῳ) ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον ἀναφοράν, διὰ τῆς ὁποίας γνωστοποιεῖ ὅτι τῇ προτροπῇ του ὁ εἰσαγγελεὺς τῆς Λειψίας ἀνέλαβεν αὐτεπάγγελτον ποινικὴν δίωξιν κατὰ τοῦ Καρβούνη διὰ «συκοφαντικὰς διαδόσεις» κατὰ τοῦ Ἀκακίου.

Ἀλλ' ὁ Μ. Γαλανὸς ἐπληροφορήθη ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀναμόρφωσις» (Ὀκτώβρ. 1906) τοῦ ἔπειτα πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Μακρῆ, ὅτι ὁ ἐψηφισμένος ἐπίσκοπος Ἀκάκιος εἶχε μεταφράσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὸ κακόδοξον σύγγραμμα «Διάγραμμα τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας» τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Pünjer. Τοῦτο ἐμελέτησεν ὁ Γαλανός, λέγει δὲ ὅτι «τόση ἦτο ἡ δυσφορία, ποὺ προκαλοῦσε ἡ καταπληκτικὴ κακοτεχνία του, ὥστε νὰ μὴ ἀντέχῃ κανεὶς νὰ προχωρήσῃ στὴν ἀνάγνωσί του», καὶ ὅτι τὸ εἶχεν ἀφιερώσει εἰς τὴν Μονήν του. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ καταγγείλῃ τοῦτο εἰς τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν. Τὸ ἀνέφερε προφορικῶς εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν Θεόκλητον Μηνόπουλον, ὁ ὁποῖος τὸ ἠγνόει καὶ ἐξεπλάγη καὶ συνέστησε εἰς τὸν Γαλανὸν νὰ πράξῃ κατὰ τὴν συνείδησίν του. Ὁ Γαλανὸς τὴν ἐπομένην (27-10-1906) ὑπέβαλεν ἔγγραφον καταγγελίαν (ἔγκλησιν) κατὰ τοῦ Ἀκακίου εἰς τὴν Σύνοδον, συνυποβαλὼν ἀντίγραφον τῆς ἐν λόγῳ μεταφράσεως. Μεταξὺ δὲ ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὰ ἑξῆς. «Εἰς σ. 31 θεωρεῖται οὐσιῶδες διὰ τὴν θρησκείαν τὸ κοινὸν εἰς πάσας τὰς θρησκείας, τὸ δὲ ἴδιον χαρακτηρίζεται ὡς ἧττον σπουδαῖον, ὡς τι ἐπουσιῶδες καὶ τυχαῖον. Τοιαύτης ἀρχῆς πρόδηλος συνέπεια εἶναι, τὸ ὅτι τὸ δόγμα τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς μὴ κοινὸν πάσαις ταῖς θρησκείαις, ἴδιον δὲ εἰς μόνην τὴν χριστιανικήν, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς τυχαῖον καὶ ἐπουσιῶδες. Εἰς δὲ σ. 50 ἐξομοιοῦται μὲν ἡ γένεσις τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν τοῦ Βουδδισμοῦ καὶ Ἰσλαμισμοῦ, διατυποῦται δὲ ἄρνησις τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν τῆς ἀμέσου ἀνακοινώσεως αὐτῆς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἔτι δὲ ἀπορρίπτεται ἡ διδασκαλία περὶ κοινῆς ἀρχεγόνου θρησκείας, πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς πρωτογόνου καθαρότητος διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤτοι ἀνατρέπονται πάντα τὰ θεμελιώδη δόγματα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Τοιαύτης συγγραφῆς ἡ μετάφρασις καὶ δημοσίευσις δὲν ἦτο βεβαίως ἐπιτετραμμένη εἰς ἱερέα ὀρθόδοξον. Καὶ ὅμως ἐτολμήθη· τὸ δὲ σκάνδαλον καθίσταται μεγαλύτερον, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μεταφραστὴς δι' οὐδενὸς προ-

λογου καὶ οὐδεμιᾶς σημειώσεως ἀπεδοκίμασε τὰς ἀσεβεστάτας ἰδέας τοῦ συγγραφέως, τουναντίον δὲ ἐν τῷ προλόγῳ συνέστησε τὸ ἔργον ὡς τὰ μάλιστα χρήσιμον καὶ ὑπὸ θεολογικὴν ἔποψιν... Δι' ὅλα ταῦτα θεωρῶ τὸ ἐπ' ἐμοὶ δεδομένον καὶ βέβαιον, ὅτι ὁ ἀρχιμανδρίτης 'Ακάκιος 'Αθανασιάδης διὰ τῆς εἰρημένης μεταφράσεως συνείργησεν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν χριστιανικῶν δογμάτων καὶ κατέδειξέν ἔλλειψιν πίστεως πρὸς αὐτά· καθῆκον συνειδήσεως ἔκρινα νὰ καθυποβάλω κατ' αὐτοῦ τὴν παροῦσαν καταγγελίαν, ἵνα προληφθῇ καὶ ὑπὸ τῆς 'Ι. Συνόδου χειροτονία του εἰς ἐπίσκοπον»». 'Εκ παραλλήλου ὅμως ὁ Γαλανὸς ἐδημοσίευσεν ἄρθρα ἀναπτύσσοντα τὴν καταγγελίαν του εἰς πέντε φύλλα τοῦ περιοδικοῦ «'Ανάπλασις» ('Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1906) καὶ εἰς τὴν ἐφημερίδα «'Ακρόπολις» τέσσαρα ἄρθρα (22 καὶ 25 'Οκτ. καὶ 18 καὶ 19 Νοεμ. 1906) καὶ μίαν συνέντευξιν (5 Δεκ. 1906) μὲ τοὺς θεολόγους καθηγητὰς τοῦ πανεπιστημίου Γ. Δέρβον, Ζ. Ρώσσην καὶ 'Ι. Μεσολωρᾶν. Συνέχαιρον τοῦτον καὶ τὸν ἐνίσχυον ἠθικῶς πλεῖστοι. 'Ο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων συνεχάρη τὸν Γαλανὸν διὰ τὸν κατὰ τῆς χειροτονίας τοῦ 'Ακακίου ἀγῶνα του. Τὸ δὲ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῆς Σπάρτης, κατόπιν παλλαϊκοῦ συλλαλητηρίου, διὰ τηλεγραφήματός του πρὸς τοὺς πολιτικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας ἐζήτει τὴν ματαίωσιν τῆς χειροτονίας τοῦ 'Ακακίου.

'Εξ ἀντιθέτου ὁ Κ. Δυοβουνιώτης, ὑφηγητὴς τότε τῆς Θεολογίας καὶ διευθυντὴς τοῦ ἡμιεπισήμου ὀργάνου τῆς Μητροπόλεως 'Αθηνῶν περιοδικοῦ «'Ιερὸς Σύνδεσμος» ἐξέδωσε τετρασέλιδον φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «"Αδικος κατηγορία κατὰ τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου Σπάρτης κ. 'Ακακίου 'Αθανασιάδου» καὶ ἐκυκλοφόρησε τοῦτο συνημμένον μετὰ τοῦ φύλλου τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1906 τοῦ π. «'Ι. Σύνδεσμος», ἀλλὰ μὲ ἰδίαν ἀρίθμησιν σελίδων. 'Ο Δυοβουνιώτης ἀναλύει κυρίως τὸ ἔργον τοῦ Pünjer καὶ μεταξὺ ἄλλων λέγει: «'Η ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι οἱ ἱδρυταὶ τῶν θρησκειῶν τούτων (Βουδδισμοῦ, Χριστιανισμοῦ καὶ 'Ισλαμισμοῦ) συνησθάνθησαν πρῶτοι τὸν νέον θρησκευτικὸν βίον ἐν τῷ ἰδίῳ ἐγὼ καὶ μετέδωκαν ἄλλοις ἐκεῖνο, ὅπερ ἐγνώρισαν ἐν ἑαυτοῖς ὡς θείαν ἀποκάλυψιν' (σ. 50). Ποῦ εὑρίσκουσιν οἱ κατηγοροῦντες τὸν ἐψηφισμένον ἐπίσκοπον Σπάρτης αἱρετικὰς ἰδέας ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσι, δὲν δύναμαι, ἐγὼ τοὐλάχιστον, νὰ νοήσω. "Ισως ἐσκανδάλισεν αὐτοὺς ἡ ἔκφρασις «ἄτομά τινα», ἀλλ' ἡ ἔκφρασις αὕτη δὲν πρέπει νὰ τοὺς σκανδαλίζῃ, διότι εἶναι μόνον ἀνεπιτυχής τις μετάφρασις τοῦ πρωτοτύπου, ἀντικαθισταμένη δὲ διὰ τῆς λέξεως πρόσωπα ἢ προσωπικότητες δίδει τέλειον νόημα». "Ωστε ὁ Δυοβουνιώτης ὁμολογεῖ μεταφραστικάς τινὰς ἀνακριβείας, δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἐν τῇ σ. 31 ἀναφερόμενα καὶ δὲν δέχεται ὡς αἱρετικὰς τὰς ἐν τῇ σ. 50 ἐκφράσεις, τέλος δὲ δὲν δέχεται τὴν κατὰ τοῦ 'Ακακίου κατηγορίαν.

«Δυστυχῶς (ὅμως) ὁ πείσμων τότε μητροπολίτης 'Αθηνῶν Θεόκλητος παρασυρόμενος ὑπὸ κληρικῶν σπουδαρχῶν, ὑπεστήριζε τὸν ἐψηφισμένον» 'Ακάκιον. (Πολύκαρπος Συνοδινός, Μητροπολίτης Γόρτυνος). Προετίθετο δὲ νὰ χειροτονήσῃ τοῦτον πρὸ τῶν Χριστουγέννων, διότι δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Σύνοδον τὴν ἀναφορὰν τοῦ Γαλανοῦ, ἐνῶ ἀνέφερε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τοὺς βασιλεῖς μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔπειθε τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιτίμου προεδρίας τῆς «'Αναπλάσεως» καὶ νὰ μειώσῃ ἠθικῶς τὸν Γαλανόν. Οἱ βασιλεῖς ἐζήτησαν καὶ ἐμελέτησαν τὰ ἄρθρα τοῦ Γαλανοῦ καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς (Γεώργιος) ἐξέφρασε τὴν δυσφορίαν του διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ 'Ακακίου, ὁ διάδοχος δὲν παρητήθη τῆς «'Αναπλάσεως» καὶ ἡ εὐσεβὴς βασίλισσα "Ολγα εἰς παρατεθὲν δεῖπνον πρὸς τοὺς Συνοδικοὺς ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς τῶν Χριστουγέννων εἶπε πρὸς τὸν Θεόκλητον ὅτι εὕρισκε τελείως δικαιολογημένην τὴν καταγγελίαν (τοῦ Γαλανοῦ) καὶ ἐφρόνει ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ χειροτονία. Προσέθεσε μάλιστα, εἰς ἐπήκοον ὅλων, ὅτι, «ἂν τῆς ἦτο δυνατὸν νὰ προσήρχετο κατὰ τὴν χειροτονίαν, θὰ ἐθεώρει καθῆκον της νὰ φωνάξῃ: ἀνάξιος» (περ. «'Ανάπλασις» 1932, σ. 40). 'Εκ δὲ τῆς πενταμελοῦς Συνόδου τὰ τρία συνοδικὰ μέλη ἐζήτησαν τὴν ἐκδίκασιν τῆς καταγγελίας τοῦ Γαλανοῦ. "Ισως ὅμως ὁ Θεόκλητος ἐσκέπτετο ὅτι καὶ ἄλλοι εἰς τὸ παρελθὸν ἐψηφισμένοι ἐπίσκοποι, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ὑπόνοιαι, ὅτι δὲν εἴχοντο στερρῶς τῶν δογμάτων, ὑπέβαλον ἐγγράφους λιβέλλους καὶ ἐχειροτονήθησαν (π.χ. ὁ 'Αλέξανδρος Λυκοῦργος, ἐπίσκ. Σύρου, καὶ ὁ Εὐγένιος Δεπάστας, ἐπ. Καλαβρύτων. Βλ. Β. 'Ατέση, 'Επίτομος 'Επισκοπ. 'Ιστορία τῆς 'Εκκλ. τῆς 'Ελλάδος, Β', σ. 259). Διὰ τοῦτο προσεπάθησε νὰ δώσῃ συμβιβαστικὴν λύσιν. 'Εκάλεσε τὸν Γαλανὸν καὶ τοῦ προέτεινεν ὁ μὲν 'Ακάκιος διὰ δηλώσεώς του νὰ ἀποκηρύξῃ τὰς ἰδέας τοῦ Pünjer, οὗτος δὲ νὰ ἀποσύρῃ τὴν καταγγελίαν. 'Ο Γαλανὸς ἀπήντησεν ὅτι ἔκαμε τὸ καθῆκον του καὶ ἠδύνατο νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι «θὰ θεωρήσῃ τὸ καθῆκόν του ἐξαντληθὲν μετὰ τὴν καταγγελίαν καὶ τὴν δημοσιογραφικὴν ὑποστήριξίν της». 'Ο 'Ακάκιος κατ' ἀρχάς, δι' ἐπιστολῆς του ἐκ Λειψίας (29-2-1907) πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Συνόδου Θεόκλητον, ὑπερασπίζεται τὰ ὀρθόδοξα φρονήματά του καὶ περὶ τοῦ μεταφρασθέντος συγγράμματος λέγει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Οὐδαμοῦ ἔθεσα ὑποσημειώσεις κάτωθεν τοῦ κειμένου φρονῶν, κατ' ἐμὴν τουλάχιστον κρίσιν, εὐλόγως, ὅτι ὁ θεολογικῶς μεμορφωμένος ἀναγνώστης εὐκόλως θὰ δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ τὸν σκοπὸν μιᾶς τοιαύτης μεταφράσεως καὶ προσηκόντως ἤθελε χρησιμοποιήσει τὸ ἔργον ἄνευ κινδύνου ἀποδοχῆς τῶν δοξασιῶν τοῦ συγγραφέως» (περ. «'Ι. Σύνδεσμος», 1907, ἀ. φ. 44, σ. 5-6). Κατόπιν ἐξητάσθη προφορικῶς ὑπὸ τῆς 'Ι. Συνόδου (23-5-1907) διὰ τὸ μεταφρασθὲν σύγγραμμα, μετὰ τέσσαρας δὲ ἡμέρας κατέθεσεν εἰς τὴν Σύνοδον ἔγγραφον «'Ομολογίαν πίστεως» (27-5-1907) καὶ αὐθημερὸν ἔγγραφον παραίτησιν, δικαιολογῶν ταύτην ὡς ἑξῆς: «"Ινα μὴ δόξαν ποιούμενος τὴν ὁμολογίαν ταύτην (τῆς πίστεως) χάριν καὶ μόνον τῆς καταλήψεως τῆς ἀρχιερατικῆς θέσεως καὶ ἐξουσίας, ὑποβάλλω εὐσεβάστως τῇ 'Ι. Συνόδῳ τὴν δήλωσιν, ὅτι δὲν ἀποδέχομαι τὴν... ὁρισθεῖσάν μοι θέσιν ὡς ἐπισκόπου Μονεμβασίας καὶ Λακεδαίμονος». 'Εγένετο οὕτω νέα ἐκλογή, δηλαδὴ ὁ πρόεδρος τῆς Συνόδου μητροπολίτης 'Αθηνῶν Θεόκλητος «ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ τῇ ἀπαιτήσει» τῶν συνοδικῶν μελῶν (Πολύκαρπος Συνοδινός).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Περιοδικὰ 'Ανάπλασις 1906 ('Οκτώβρ.- Δεκέμβριος), 1932, σ. 8-41, 1940, ἀρ. φ. 3, σ. 10-12. 'Ιερὸς Σύνδεσμος 1906, ἀρ. φ. 38, 1907, ἀρ. φ. 44. Κ. Δυοβουνιώτου, "Αδικος κατηγορία τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου Σπάρτης κ. 'Ακ. 'Αθανασιάδου, 1906. Π. Τρεμπέλα, 'Απὸ τοὺς ἀγῶνας τῆς 'Αναπλάσεως (π. 'Αν., 1932, σ. 8-9). 'Ιεζεκιὴλ Βελανιδιώτου, Μητροπ. Θεσσαλιώτιδος, 'Η 'Ανάπλασις, (π. 'Αν., 1932, σ. 38-39). Μ. Γαλανοῦ, Διὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ 'Ακακίου καὶ τὴν παραίτησίν του, π. 'Αν., 1932, σ. 39-41. Τοῦ αὐτοῦ, 52 χρόνια ὑπηρεσίας στὸ Εὐαγγέλιο καὶ στὸν 'Ελληνισμὸ (π. 'Αν. 1940, ἀρ. φ. 3, σ. 10 12). Β. 'Ατέση, 'Επίτομος 'Επισκοπικὴ 'Ιστορία τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, Β', 'Αθῆναι 1953, σ. 252-261.

Ν. Θ. ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΣ

'Ακάκιος. 'Ο Παππᾶς. 'Επίσκοπος Ταλαντίου τῆς 'Εκκλησίας τῶν Γνησίων 'Ορθοδόξων Χριστιανῶν (Παλαιοῦ 'Ημερολογίου). Κατὰ κόσμον 'Αθανάσιος, ἐγεννήθη εἰς Δεσφίναν Παρνασσίδος τὸ 1888. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, μετέβη εἰς "Αγιον "Ορος τὸ 1904. 'Εκεῖ ἐνετάχθη εἰς τὴν καλύβην 'Αγίου Νικολάου, τῆς 'Ιβηριτικῆς σκήτης τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ὑπὸ γέροντα τὸν μοναχὸν Μαρκιανὸν Ρουβαλῆν. Τὸ 1907 ἐγένετο σταυροφόρος μοναχὸς καὶ τὸ 1920 μεγαλόσχημος. Τὴν 29ην Αὐγούστου 1914 ἐχειροτονήθη διάκονος, ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Γαγγρῶν Τιμοθέου καὶ τὴν 8ην 'Οκτωβρίου 1917 πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ Νύσσης Παϊσίου. Τὸ ὀφφίκιον τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἔλαβε τὸ 1936 ὑπὸ τοῦ τότε ἐπισκόπου Μεγαρίδος καὶ νῦν Δρυϊνουπόλεως Χριστοφόρου Χατζῆ. Εἰς 'Αθήνας κατῆλθε τὸ 1929 κατόπιν προσκλήσεως τῆς Κοινότητος τῶν Παλαιοημερολογιτῶν καὶ ὑπηρέτησεν εἰς 'Αγίαν 'Ελεοῦσαν καὶ ἄλλους ναοὺς τῶν παραρτημάτων, ὡς ἐφημέριος καὶ πνευματικός. Δὶς ἐξωρίσθη εἰς "Αγιον "Ορος τὸ 1932 καὶ τὸ 1951. Τὸν 'Ιούλιον τοῦ 1939 ἵδρυσε τὴν Μονὴν 'Αγίου Νικολάου (Χαλιδοῦς) παρὰ τὴν Παιανίαν 'Αττικῆς, τῆς ὁποίας καὶ ἦτο ἔκτοτε ἡγούμενος. Εἰς τὸν πρ. Φλωρίνης ὑπήγετο ἀπὸ τὸ 1944 καὶ ἀπὸ τὸ 1955-1960 διετέλεσε πρόεδρος τῆς διοικούσης τοὺς ΓΟΧ ἐπιτροπῆς. Τὰ τέλη τοῦ 1960 μετέβη εἰς ΗΠΑ καὶ τὴν 9ην Δεκεμβρίου, μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις, ἐχειροτονήθη εἰς ἐπίσκοπον ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς 'Εκκλησίας τοῦ Μητροπολίτου 'Αναστασίου, εἰς τὸν ναὸν 'Αγίου Νικολάου (Ρωσικόν) τοῦ Ντητρόϊτ. Τὸν 'Ιούνιον τοῦ 1962, συλλειτουργῶν μετὰ διεθνόντος ἐξ 'Αθηνῶν Ρώσου ἐπισκόπου, τῆς αὐτῆς 'Εκκλησίας, ἐχειροτόνησεν ἕτερον ἐπίσκοπον, διὰ τοῦ ὁποίου προέβη εἰς χειροτονίας καὶ ἄλλων ἐπισκόπων τῆς 'Εκκλησίας τῶν ΓΟΧ.

Ἐκ τῶν «ζηλωτῶν» Ἁγιορειτῶν, ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών του μὲ σθένος καὶ ἀποφασιστικότητα. Ἀπὸ τὸ 1904 εἰργάσθη ὡς ἁγιογράφος καὶ κατὰ καιροὺς ἐξέδωκε διάφορα βιβλία καὶ φυλλάδια, ὡς τά: «Ἀσπὶς τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως», Ἀθῆναι 1926, σ. 70, «Ἀκολουθίαι καὶ Μαρτύρια τῶν τριῶν Ἁγίων νέων Ὁσιομαρτύρων Εὐθυμίου, Ἰγνατίου καὶ Ἀκακίου», Παιανία 1949, σ. 215, Ἀπάντησις εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Παλαιοημερολογιτικὸν» πραγματείαν τῆς «Ἀποστ. Διακονίας», Ἀθῆναι 1952, σ. 47, κ. ἄ.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΡΑΜΗΤΣΟΣ

Ἀκάκιος, Ἅγιος. Εἶναι πολλοὶ οἱ ἅγιοι Ἀκάκιοι. ἀλλὰ ὁ λαὸς χρησιμοποιεῖ μὲ συμβολικὸν τρόπο τὸ ὄνομα αὐτὸ γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν τέλεια ἀγαθότητα καὶ ἀνεξικακία. «Εἶναι ἅγιος Ἀκάκιος ὁ ἄνθρωπος αὐτός!», «Πραγματικὸς ἅγιος Ἀκάκιος!», «Ὅσιος Ἀκάκιος». Μπορεῖ κανεὶς νὰ θεωρήσῃ ἀντιπροσωπευτικὸν ἅγιο τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, μὲ συναξάριο ποὺ συγκινεῖ πραγματικὰ γιὰ τὴ λαϊκή του ἁπλότητα, τὸν Ὅσιο Ἀκάκιο, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ποὺ γιορτάζει στὶς 26 Νοεμβρίου. Ὁ ἐν Κλίμακι ἔγινε μοναχὸς σὲ νεανικὴ ἡλικία καὶ ὑπηρετοῦσε σὲ μοναστῆρι τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου τοῦ ἔτυχε γέροντας δύστροπος καὶ σκληρός. Ἐδεχόταν ἀγόγγυστα τὸ ξύλο καὶ τὴν κακοπέρασι, ἐπὶ 9 χρόνια, ὥσπου πέθανε. Ὁ γέροντας ἔπειτα μετενόησε κι' ἔχτισε κελλί κοντὰ στὸν τάφο τοῦ Ἀκακίου, ὅπου πέρασε ὡς τὸ δικό του θάνατο, μὲ προσευχὴ (βλ. Ἀκάκιος ὁ ἐν Κλίμακι).

Δ. Σ. Λ.

Ἄκακος. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν διατηρεῖ κακίαν ἐντός του καὶ δὲν βλάπτει κανένα διὰ λόγου ἢ δι' ἔργου. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς περιγράφεται (Ἑβρ. ζ' 26) ὡς ἄκακος δηλαδὴ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε πονηρίαν καὶ ἁμαρτίαν. Ὁ χαρακτὴρ δὲ τοῦ ἀγαπῶντος ἀκάκου ἀνθρώπου μᾶς δίδεται δυναμικῶς εἰς τὴν Α' Κορ. ιγ' 6 - 7. Ἡ ἄδολος ὅμως στάσις του («οὐ λογίζεται τὸ κακόν»), δὲν σημαίνει ὅτι ὁ πιστὸς θὰ ὑπόκειται εἰς τὴν ἀπάτην τῶν πονηρῶν, διότι τοῦτο ἐνδέχεται νὰ γίνῃ καὶ ἐπὶ ψυχικῇ του ζημίᾳ. Ἀπ' ἐναντίας ὁ Κύριος συνιστᾷ εἰς τοὺς πιστοὺς ν' ἀντιμετωπίζουν τοὺς ἠθικοὺς κινδύνους τοῦ κόσμου ὡς τὸ πρόβατον τὸ εὑρισκόμενον ἐν μέσῳ λύκων καὶ νὰ προφυλάσσωνται ὡς ὁ ὄφις, διατηροῦντες τὴν ἁγνότητα τῆς περιστερᾶς (Ματθ. ι' 16).

Γ. Δ. Κ.

Ἀκαλανθίς. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Ἠμαθίας τῆς Μακεδονίας Πιέρου. Ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν ὀκτὼ ἀδελφῶν της εἰς ἀγῶνα μουσικὸν πρὸς τὰς ἐννέα Μούσας καὶ εἶχε καυχηθῇ ὅτι εἶχε νικήσει αὐτὰς μετὰ τῶν ἀδελφῶν της εἰς τὸ ᾆσμα, μετεμορφώθη πρὸς τιμωρίαν εἰς πτηνόν, τὴν ἀκαλανθίδα ἢ ἀκανθίδα ἢ ἀκανθυλλίδα (καρδερίναν), κατὰ δὲ τὸν Ὀβίδιον (Μεταμ., V 295 - 314, 602 - 678) καὶ αὐτὴ καὶ αἱ ὀκτὼ ἀδελφαὶ της μετεμορφώθησαν εἰς κίσσας.

Β. Ι. Κ.

Ἀκαλησσοῦ, Ἐπισκοπή. Ἰδίαν ἐπισκοπὴν ἀπετέλεσεν ἡ πόλις Ἀκαλησσὸς τῆς Ἀνατολικῆς Λυκίας ἐν Μ. Ἀσίᾳ ὑπ' ἀριθ. 27 ἐκ τῶν 36 τῆς μητροπόλεως Μύρων τῆς Λυκίας, καταλεγομένης εἰκοστῆς τῇ τάξει ἐν τῇ γνωστῇ Διατυπώσει Λέοντος τοῦ Σοφοῦ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Ἡ ἐπισκοπὴ Ἀκαλησσοῦ ἀναγράφεται ἐκ τῶν παλαιοτέρων ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Μύρων, ἀπὸ αὐτῆς τῆς ὀργανώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

Ἀκαλίς. Θρησκευτικὴ αἵρεσις ὑπὸ μορφὴν στρατιωτικῆς ὀργανώσεως, ἱδρυθεῖσα περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἔχουσα μέλη της ἐκ τῶν Σίκχ τῶν βορείων Ἰνδιῶν. Ταῦτα δίδουν τὴν ὑπόσχεσιν ἰσοβίου ἀγαμίας καὶ ἀπέχουν τοῦ κρέατος καὶ τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν. Ἡ αἵρεσις αὐτὴ εἶναι συνδυασμὸς ἀσκητικοῦ καὶ ἐθνικιστικοῦ στοιχείου, ὑπῆρξε δ' εἷς τῶν κυριωτέρων μοχλῶν τῶν κατὰ τῆς βρεταννικῆς κυριαρχίας ἐξεγέρσεων εἰς τὰς Ἰνδίας κατὰ τὸν ΙΘ' καὶ ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος.

Ἀκάμας. 1) Υἱὸς τοῦ Θησέως καὶ τῆς Φαίδρας, ἐπώνυμος ἥρως τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς τῶν Ἀθηνῶν (Διοδ. Σικελ., Βιβλ. IV 62,1). Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημοφῶντος καὶ τοῦ ἐξ Εὐβοίας Ἐλαφήνορος. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου εἶχε σταλῆ μετὰ τοῦ Διομήδους καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημοφῶντος, ἵνα ζητήσουν τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἑλένης καὶ οὕτω ἐπιτύχουν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς μάμμης των Αἴθρας, ἥτις ἦτο θεραπαινὶς τῆς Ἑλένης (Πλουτ., Θησ. XXXV σ. 16 - 17). Ἐπειδὴ ὅμως ἀπέτυχεν ἡ πρεσβεία, παρέμειναν εἰς τὴν Τροίαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ὁ Ἀκάμας ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἡρώων, οἵτινες ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ Δουρείου ἵππου (Βιργ., Αἰν. II 262). Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του Δημοφῶν ἀπηλευθέρωσαν τὴν μάμμην των Αἴθραν, ἔλαβον δὲ καὶ ὡς λάφυρον τὴν Κλυμένην (Παυσ., Ἑλλ. Περιήγ. X 25, 7 - 8, Κοΐντου Σμυρναίου, Τὰ μεθ' Ὅμηρον ΙΓ' 496 - 543). Ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔγινε βασιλεὺς μέρους τινὸς τῆς Ἀττικῆς καί, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μενεσθέως βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τιμήν του ὠνομάσθη Ἀκαμαντὶς καὶ μία φυλὴ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθη Ἀκαμάντιον καὶ μία πόλις τῆς Φρυγίας, τῆς ὁποίας φέρεται ὡς ἱδρυτής. Παραδίδεται ὅτι μετέβη καὶ ὡς ἀρχηγὸς ἀποικίας Ἀθηναίων εἰς τὴν Κύπρον, εἰς ἣν ἵδρυσε μετὰ τοῦ Φαλήρου τὴν πόλιν Σόλους, ὅτε πεσὼν ἐκ τοῦ ἵππου του ἐτραυματίσθη θανασίμως καὶ ἀπέθανε (Στράβ., Γεωγρ. XIV 6, 3, σ. C683).

2) Υἱὸς τοῦ Εὐσώρου, ἀρχηγὸς τῶν Θρακῶν (Ὁμ. Ἰλ. Β' 844-845). Ὁ θεὸς Ἄρης ἔλαβε τὴν μορφὴν τούτου, διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς Τρῶας, οἵτινες διωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Διομήδους εἶχον τραπῆ εἰς φυγὴν (Ὁμ. Ἰλ. Ε' 460-470). Ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ διαρρήξαντος τὰς τάξεις τῶν Τρώων Αἴαντος τοῦ Τελαμῶνος (Ὁμ. Ἰλ. Ζ' 5 - 11).

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Ἀκαμάτης. Ἀκαμάτης (ἀ+κάματος) ὀνομάζεται γενικὰ ὁ τεμπέλης καὶ φυγόπονος, ποὺ περνᾶ τὸν χρόνο του χωρὶς ἐργασία. Εἶναι περίεργο, ὅτι ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία ἀποκηρύσσει τὸν ὀκνηρὸ καὶ τὸν περιφρονεῖ ἢ τὸν ψέγει (π.χ. «Ὁ ἀκαμάτης ψυχοπόνεσι δὲν θέλει», «Ἀκαμάτης νιός, γέρος διακονιάρης» κ.ἄ.), ἡ ἴδια κοινωνία πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἐγκαταλείπει. Ἀντίθετα ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ προσταγὴ τοῦ Ἀπ. Παύλου· «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω!» (Β' Θεσ. γ' 10), ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει περισσότερο τὸν τεμπέλη: «Τοῦ ἀκαμάτη τὸ τσουκάλι ὁ Θεὸς τὸ μαγερεύει», «Τοῦ δουλευτῆ τοῦ δίνει ὁ Θεὸς ἕνα ψωμὶ καὶ τοῦ ἀκαμάτη δύο!», «Οἱ ἀκαμάτρες κι' οἱ τρελλὲς ἔχουν τὶς τύχες τὶς καλές» κ.ἄ. (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Α', σ. 375-382). Ἡ λαϊκὴ αὐτὴ γνώμη συναντᾶται σὲ πολλὰ ἔθνη καὶ μποροῦμε νὰ τὴν ἐξηγήσουμε σὰν κοινωνικὸ παράπονο γιὰ μερικὲς ἐπιτυχίες τῶν ὀκνηρῶν, ἀλλὰ μαζὶ καὶ σὰν ἀπήχησι τῆς ἄλλης διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου: «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν... καὶ ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά» (Ματθ. στ' 26).

Θὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ, τουλάχιστο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πράγματος, ὅτι στὶς ἑλληνικὲς παροιμίες ὁ παπᾶς συσχετίζεται συχνὰ μὲ τὸν ἀκαμάτη. Εἶναι γνωστὲς οἱ φράσεις: «Κάθε τεμπέλης καὶ φαγᾶς πάει καὶ γένεται παπᾶς». Ἢ γενικώτερα: «Ἀκαμάτης καὶ φαγᾶς, ψάλτης, διάκος καὶ παπᾶς!» (Πολίτου, Παρ., Α', σ. 372, 5). Οἱ παροιμίες αὐτὲς διατυπώθηκαν σὲ μιὰ παλιότερη ἐποχή, ποὺ ὁ ἀγροτικὸς καὶ ἐπαγγελματικὸς κόσμος ἐδούλευε πολὺ σκληρὰ ἐν σχέσει μὲ τὸν κλῆρο.

Δ. Σ. Λ.

Ἀκαμάτης. Δημώδης ἐπὶ Τουρκοκρατίας προσωνυμία τοῦ τιμωμένου εἰς τὸ Θησεῖον, ὅπερ εἶχε μετατραπῆ εἰς χριστιανικὸν ναόν, Ἁγίου Γεωργίου. Κατὰ τὸν Δ. Καμπούρογλου, ὁ λαὸς ἀπέδιδε τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν εἰς τὸν ἐκεῖ τιμώμενον ἅγιον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ναὸς ἐλειτουργεῖτο μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἤτοι κατὰ τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Μεγαλομάρτυρος. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου λοιπὸν τούτου οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς ἀνεφέροντο εἰς τὴν οἱονεὶ ὀκνηρίαν τοῦ ἁγίου, ὅστις, κατὰ τὴν ἀφελῆ λαϊκὴν σκέψιν, ἀπέφευγε καθ' ὅλας τὰς λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους ἐνόχλησιν ἐκ τῶν ἐν τῷ ναῷ του ἱεροπραξιῶν. Οἱ λόγιοι δὲν ἠνείχοντο ταύτην τὴν ἀσεβῆ προσωνυμίαν καὶ τὴν μετέτρεπον εἰς «Ἀκάματος» ἢ «Ἀκάμας», διὰ μὲν τῆς πρώτης λέξεως ἀποδίδοντες φιλοφρόνημα εἰς τὸν Ἅγιον, ὡς παραδεχόμενοι αὐτὸν ἄοκνον προστάτην τῶν πιστῶν, διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἀνακαλοῦντες εἰς τὴν μνήμην τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον ἥρωα, ἐξ οὗ

εἷλκε τὴν καταγωγὴν μία τῶν φυλῶν τῆς Ἀττικῆς, ἡ Ἀκαμαντίς.

Ἄκαμπα, κόλπος. Βόρειος βραχίων τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ὁποίου ἦτο ἐκτισμένη ἡ πόλις Γασιὼν Γαβέρ, σπουδαῖον ἐπίνειον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Σολομῶντος (Γ΄ Βασ. θ΄ 26). Ἡ χερσόνησος τοῦ Σινᾶ ἁπλοῦται δυτικῶς τοῦ κόλπου τούτου. Νοητῶς, προέκτασίν του ἀποτελεῖ πρὸς βορρᾶν ἡ Νεκρὰ Θάλασσα.

Ἄκαν. (Ο΄). Καὶ ἄκανος : ἡ ἄκανθα (Δ΄ Βασ. ιδ΄ 9).

Ι. Γ.

Ἄκανδα. Πόλις, ἕδρα ἐπισκοπῆς εἰς τὴν Λυκίαν, ἀπαντῶσα μόνον εἰς τὴν γενικὴν «Ἀκάνδων». Μὴ ἐπισημανθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν, φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὰ Ἄσκανδα τῆς Λυκίας, ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὡς Ascandiadalis (στ. 28, ἔκδ. Didot). Ἡ ἐπισκοπὴ αὐτὴ ὑπήγετο εἰς τὰ Μῦρα.

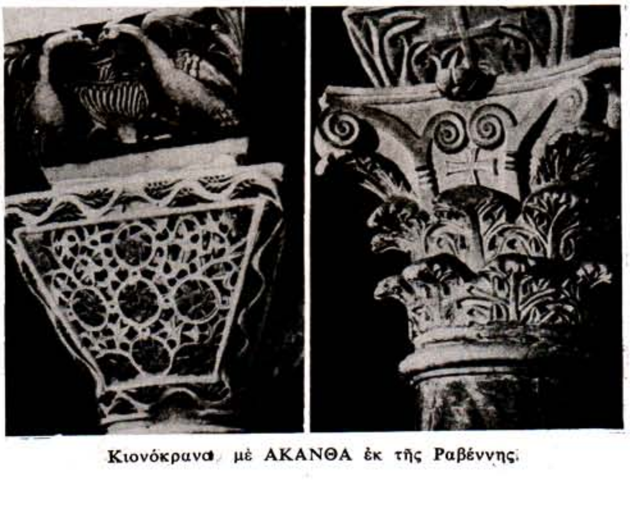
ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 253—4.

Ἄκανθα. Χαριέστατος καὶ πλούσιος εἰς ποικιλίαν γλυπτὸς διάκοσμος, προελθὼν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ κομψοῦ φυλλώματος τοῦ ὁμωνύμου φυτοῦ.

Ἡ διακοσμητικὴ χρῆσις τῶν φύλλων τῆς ἀκάνθης εἶναι ἀρχαιοτάτη. Ἡ πληροφορία τοῦ Βιτρουβίου (IV I.8), κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἄκανθα ὡς διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἐχρησιμοποιήθη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Καλλιμάχου (β΄ ἥμισυ τοῦ Ε΄ αἰῶνος π.Χ.) δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ, διότι εὑρέθησαν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη διεκοσμημένα μὲ παρόμοια φύλλα πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου (Χ. Τσούντα, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Τέχνης, Ἀθῆναι 1947, εἰκ. 278). Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς προελεύσεώς της, ἡ ἄκανθα ἐχρησιμοποιήθη δαψιλῶς καὶ κυρίως εἰς τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον (ὅρα χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, Ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου καὶ στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς Ἀθήνας κ.λ.π.), δευτερευόντως δὲ εἰς τὴν ζωγραφικὴν (τοιχογραφίαι Πομπηΐας) καὶ τὴν ἀγγειογραφίαν.

Εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην ἡ ἄκανθα κατέλαβε σημαντικὴν θέσιν, ἀπετέλεσε δὲ ἓν ἐκ τῶν γλυπτῶν θεμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα προσεδόθη μεγάλη προσοχὴ καὶ παρουσιάσθη τοῦτο εἰς μεγάλην ποικιλίαν. Ἀρχικῶς ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν τύπον, ὑποτεταγμένη εἰς τὰς γενικὰς ἀρχιτεκτονικὰς γραμμάς, πλαστικὴ καὶ λεπτή· συντόμως ὅμως ἀνεμίχθη μὲ στοιχεῖα τῆς ἀνατολικῆς τέχνης καὶ κατέστη φορτικὴ καὶ χλιδῶσα. Εἰς τὰ γλυπτὰ τῆς προσόψεως τοῦ Παναγίου Τάφου, ἡ ἄκανθα ἐναλλάσσεται μὲ ρόδακας καὶ ἄλλα θέματα εἰλημμένα ἐξ ὅλου τοῦ φυτικοῦ βασιλείου.

Κατὰ τὸν Ε΄ μ.Χ. αἰῶνα, ἡ ἄκανθα ἔχασε τὴν πλαστικότητά της καὶ ἐσχηματοποιήθη. Τὰ φύλλα της κατέστησαν πλατύτερα καὶ προσεκολλήθησαν περισσότερον εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ κιονοκράνου (κάλαθον)· τὰ περιγράμματα τῶν λοβῶν της καὶ τὰ νεῦρα τῶν φύλλων της δὲν ἐσκαλίζοντο πλέον διὰ τῆς σμίλης, ἀλλὰ ὑπεδηλοῦντο διὰ γραμμῶν σχηματιζομένων ἀπὸ σειρὰν ὀπῶν τοῦ τρυπάνου, δίδουν δὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι κεντημένα μᾶλλον παρὰ ἐγλυμμένα ἐπὶ μαρμάρου. Ἡ ἄκανθα αὐτὴ διακοσμεῖ

Κιονόκρανα μὲ ΑΚΑΝΘΑ ἐκ τῆς Ραβέννης.

τὰ λεγόμενα θεοδοσιανὰ κιονόκρανα καὶ εἶναι γνωστὴ ὡς «πριονωτή» (ὅρα κιονόκρανα Ἁγ. Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, Ἁγ. Δημητρίου καὶ Ἀχειροποιήτου Θεσσαλονίκης, Ἁγ. Ἀπολλιναρίου in Classe Ραβέννης κ. ἄ.).

Ἄλλη καινοτομία τῆς ἀκάνθης εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην εἶναι ἡ περὶ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα διαμόρφωσις αὐτῆς μετ' ἀνεμιζομένων φύλλων (Ἅγ. Ἀπολλινάριος in Classe, Ἅγ. Δημήτριος, Ἁγ. Σοφία Θεσσαλονίκης κ. ἀ.). Τὰ μετ' ἀνεμιζομένων φύλλων ἀκάνθης κιονόκρανα παρουσιάζουν διαφόρους παραλλαγάς.

Ἐκτὸς τῶν κιονοκρανων, ὅπου ὡς εἴπομεν εἶναι ἡ κυρία θέσις της, τὴν ἄκανθαν εὑρίσκομεν ὡς διακοσμητικὸν θέμα καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἤτοι θωρακίων, διαζωμάτων, ἐπιστυλίων, κοσμητῶν κ. ἄ. (ὅρα Ὅσ. Λουκᾶν, Παναγίαν Δαφνίου, Βασιλικὴν Ἀλατζᾶ-Κισλὲ εἰς Κιλικίαν, βασιλικὰς Φθιωτίδων Θηβῶν καὶ Φιλίππων Β΄).

Ἡ ἄκανθα ὡς διακοσμητικὸν θέμα ἐπέζησε μέχρι τέλους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὄχι μόνον δὲ εἰς κιονόκρανα (Μονὴ Χώρας, Παντάνασσα καὶ Μητρόπολις τοῦ Μυστρᾶ), ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργα μεταλλουργίας, ὡς αἱ ἐπενδύσεις εἰκόνων, καὶ εἰς ἄλλα μικροτεχνήματα τῆς χρυσοχοϊκῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Γερ. Δ. Καψάλη, Ἄκανθα, ἐν ΜΕΕ, Γ΄, σ. 45-46. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ἡ ἄκανθα εἰς τὴν βυζαντ. τέχνην, ἐν ΜΕΕ, Γ΄, σ. 46-48. H. Leclercq, ἐν DACL, III, I, 1913, σ. 439-495, εἰς τὴν λέξιν Chapiteau.

ΠΑΝ. ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

Ἀκάνθινος στέφανος. Ὁ λαὸς ἔχει πολὺ προσέξει τὴ σκληρὴ λεπτομέρεια τοῦ ἀκάνθινου στεφάνου στὸ Θεῖο Πάθος, κι' ἔχει ὁ ἴδιος πονέσει ἀπὸ τ' ἀγκάθια ποὺ αἰσθάνθηκε νὰ ματώνουν τὸ μέτωπο τοῦ Χριστοῦ. Τὰ Εὐαγγέλια τῆς Μ. Πέμπτης καὶ τῆς Μ. Παρασκευῆς ἀναφέρουν συχνὰ τὸν «στέφανον ἐξ ἀκανθῶν», καὶ ὁ λαὸς παίρνει σαφῆ τὴν ἐποπτεία του στὴν περιφορὰ τοῦ Ἐσταυρωμένου, ἀκούων καὶ τὰ ἀντίστοιχα λόγια τοῦ «Σήμερον κρεμᾶται».

Στὰ «Μοιρολόγια τῆς Παναγίας» (ἢ «τῆς Μ. Παρασκευῆς»), ποὺ ψάλλουν τὰ παιδιὰ ἢ ἀπαγγέλλουν οἱ γυναῖκες, τὸ «ἀγκάθινο στεφάνι» ἀναφέρεται πάντα στοὺς στίχους:

—Βλέπεις ἐκεῖνον τὸν γυμνό, τὸν παραπονεμένο,
ὁποὺ φορεῖ πουκάμισο στὸ αἷμα βουτηγμένο,
ὁποὺ φορεῖ στὴν κεφαλὴ ἀγκάθινο στεφάνι;...
(Κεφαλληνία)

Ἤ

—Βλέπεις ἐκεῖνον τὸν γυμνὸ καὶ τόνε ξεμαλλιάρη,
ὁποὺ φορεῖ στὴν κεφαλὴ ἀγκάθινο στεφάνι;...
(Μικρασιατ. Χρονικά, Δ΄, σ. 216).

Παραδόσεις γιὰ τὸ φυτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πλέχθηκε ὁ ἀκάνθινος στέφανος, ὑπάρχουν ἐπίσης στὴν Ἑλλάδα: «Ἕνα μικρὸ βουναλάκι στὴ Σύρα τὸ λένε Κακιὰ Στεφάνα, γιατὶ εἶναι γεμάτο ἀπ' ἀγκάθια, ἀπὸ τὰ ἴδια ποὺ οἱ Ἑβραῖοι ἔπλεξαν τὸν ἀγκάθινο στέφανο τοῦ Χριστοῦ» (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, ἀριθμ. 180). Στὴν Κύπρο ξεχωρίζουν ἀνάμεσα στ' ἀγριάγκαθα, τὸ λεγόμενο Χρισταγκάθιν, ποὺ πιστεύουν ὅτι ἀπ' αὐτὸ ἔφτιαξαν τὸ στεφάνι τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Γάλλοι ξεχωρίζουν τὴν épine du Christ, ὑπάρχει δὲ καὶ στὴ βοτανολογία ἡ Spina Sancta, ποὺ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴ γενικὴ λαϊκὴ δοξασία.

Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι ἡ συνήθεια τῶν πιστῶν, στὴν πρωτεύουσα καὶ σὲ ἄλλες περιοχές, νὰ φέρνουν στὴν ἐκκλησία, τὸ βράδυ τῆς Μ. Πέμπτης, καὶ νὰ κρεμοῦν στὸν Σταυρό, ὄχι μόνο στεφάνια ἀπὸ ἄνθη, ἀλλὰ καὶ «ἀκάνθινα στέφανα», ποὺ τὰ ἑτοιμάζουν ἐπίτηδες οἱ ἀνθοπῶλες, ἐπαλειμμένα μὲ ἀργυρὸ ἢ χρυσὸ χρῶμα. Τὰ στεφάνια αὐτὰ ἀγοράζονται περισσότερο καὶ ἀφιερώνονται στὸν Ἐσταυρωμένο ἀπὸ πενθοῦσες οἰκογένειες, ποὺ δὲν κάνει νὰ κρατοῦν φρέσκα λουλούδια, καὶ ποὺ ἔχουν κι' αὐτὲς τὸν πόνο τους!

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Ἀκανθοῦς, Παναγία Περγάμου. Περὶ τὰ τρία μίλλια ἐκ τοῦ χωρίου Ἀκανθοῦς τῆς ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου Κύπρου, κεῖνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ἀπολεσθέντος χωρίου καὶ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Περγάμου, ἐξαιρέτως διατηρούμενος. Εἶναι καλοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ μετὰ κεντρικοῦ τρούλλου, ἄλλοτε δ' ἦτο κατάκοσμος μὲ τοιχογραφίαν καλῆς ποιότητος, νῦν ἐφθαρμένην λόγῳ ἀσβεστώματος προσφάτου. Ἡ Παναγία ἡ Περγαμινιώτισσα, ὡς εἶναι γνωστὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἦτο ἄλλοτε μονὴ ἀκμαία, ἀλλ' ἀγνοεῖται πότε καὶ διατὶ παρήκμασε καὶ ἐγκατελείφθη.

Πλησίον εὑρίσκεται βυζαντινὴ νεκρόπολις, ὅπου σημειωτέον ἓν παρεκκλήσιον ἐσκαμμένον ἐπὶ βράχου, διαστάσεων 16Χ13 πόδ. Ἐν αὐτῷ εὕρηται εἰκονοστάσιον ὁμοίως ἐν τῷ βράχῳ ἐσκαμμένον, μετὰ Ὡραίας Πύλης, δύο πλαγίων παραθύρων καὶ δύο πλαγίων θυρῶν, κακῶς ἐκτελεσμένον καὶ ἀχρονολόγητον. Πρὸς νότον κεῖνται ἐπὶ λόφου τὰ ἐρείπια ἀκροπόλεως ἀρχαίου συνοικισμοῦ, ὅπου μεταξὺ ἄλλων παρατηρητέον ἥμισυ καλύμματος σαρκοφάγου μὲ ἀνάγλυφον μορφὴν μιμουμένην αἰγυπτιακὴν μομμίαν, περίπου τοῦ 400 π.Χ. Παλαιότερον περισσότερα ἐρείπια (πλίνθους, κίονας ἐξ ἀμμολίθου κ.λ.π.) εἶχε παρατηρήσει ἐδῶ ὁ L. Ross (Reisen nach der Inseln Cypern, Halle 1846), πιθανῶς βυζαντινῆς πόλεως μεταφερθείσης εἰς τὸ δασῶδες ὕψωμα κατὰ τὰς ἀραβικὰς ἐπιδρομάς, ὡς συνέβη καὶ εἰς Λάπηθον, Καρπασίαν κ.ἄ. (649 κ. ἑξ. - 965). Αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας τῆς Περγαμινιώτισσας ὑποδεικνύει μικρασιατικὴν προέλευσιν καὶ πιθανῶς μετεφέρθη εἰς Κύπρον κατὰ τὰς ἀραβικὰς ἐπιδρομὰς ἢ εἰκὼν ὑπὸ εἰκονολατρῶν μοναχῶν διωκομένων ὑπὸ εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, ὡς συνέβη καὶ εἰς Ἀγρὸν κ.ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. R. Gunnis, Historic Cyprus, London 1936, σ. 150-151. G. Jeffery, Historic Monuments of Cyprus, Cyprus 1918, σ. 246-7.

Κ. Π. Κ.

Ἀκαρασσοῦ, Ἐπισκοπή. Ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Σάρδεων ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λυδίας μεταξὺ τῶν 27 ἐπισκοπῶν καὶ ἡ μνημονευομένη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ἐπισκοπὴ Ἀκαρασσοῦ. Εἰς τὴν κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα γενομένην Διατύπωσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς μητροπόλεως Σάρδεων μειοῦνται εἰς 26 καὶ ἡ Ἀκαρασσοῦ ἤδη καταλαμβάνει τὴν δεκάτην τετάρτην θέσιν.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

Ἀκαρνάν. Υἱὸς τοῦ Ἀλκμέωνος (ἢ Ἀλκμαίωνος) καὶ τῆς Καλλιρρόης, θυγατρὸς τοῦ Ἀχελώου, ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφοτέρου, ἔγγονος τοῦ μάντεως Ἀμφιαράου καὶ ἥρως ἐπώνυμος τῆς Ἀκαρνανίας. Ἐξ αὐτοῦ ἡ μὲν χώρα ὠνομάσθη Ἀκαρνανία, οἱ δὲ κάτοικοι Ἀκαρνᾶνες, πρότερον καλούμενοι Κουρῆτες (Ἀπολλοδ., Βιβλ. III 7, 5-7, Παυσ., Ἑλλ. Περιήγ. VIII, 24,9, Στράβ., Γεωγρ. Χ 2, 26, σ. C426). Ἡ Καλλιρρόη, ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον της μὲ τὸν Ἀλκμέωνα, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν θὰ συγκατοικήσῃ μετ' αὐτοῦ, ἐὰν δὲν λάβῃ τὸν ὅρμον καὶ τὸν πέπλον τῆς Ἁρμονίας, τὰ ὁποῖα οὗτος εἶχε δώσει ὡς δῶρα εἰς τὴν πρώτην του σύζυγον Ἀρσινόην, τὴν θυγατέρα τοῦ Φηγέως. Μετέβη λοιπὸν εἰς τὴν Ψωφίδα καὶ μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θέλει νὰ ἀφιερώσῃ τοῦτα εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος κατώρθωσε νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Φηγέα καὶ νὰ τὰ λάβῃ. Ὅταν ὅμως ἔγινε γνωστὴ ἡ ἀπάτη τοῦ Ἀλκμέωνος, οἱ υἱοὶ τοῦ Φηγέως κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρὸς των ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἡ Καλλιρρόη, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός της, ηὐχήθη εἰς τὸν Δία, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε σχέσεις, νὰ κάμῃ ταχέως ἄνδρας τελείους τοὺς υἱούς της Ἀμφότερον καὶ Ἀκαρνᾶνα, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν φόνον τοῦ πατρός των. Ὁ Ζεὺς εἰσήκουσε καὶ οἱ δύο υἱοί της ἀνδρωθέντες τάχιστα ἐφόνευσαν τοὺς υἱοὺς τοῦ Φηγέως, τὸν Φηγέα καὶ τὴν γυναῖκα του. Ἀνέφερον ἔπειτα τοῦτο εἰς τὴν μητέρα των καὶ κατόπιν κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἀχελώου μετέβησαν εἰς Δελφοὺς καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν ὅρμον καὶ τὸν πέπλον τῆς Ἁρμονίας. Μετὰ ταῦτα ἦλθον εἰς τὴν Ἤπειρον, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβον οἰκήτορας καὶ συνῴκισαν τὴν ἐκ τοῦ Ἀκαρνᾶνος κληθεῖσαν ἔκτοτε Ἀκαρνανίαν (Ἀπολλοδ., Βιβλ. III 7, 5-7).

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΙΤΖΑΚΗΣ

Ἀκαρνανία. Βλ. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, Μητρόπολις.

Ἄκαστος. Υἱὸς τοῦ Πελίου, πρωτεξάδελφος τοῦ Ἰάσονος καὶ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἰωλκοῦ. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν καὶ τὴν θήραν τοῦ Καλυδωνίου Κάπρου. Πρὸς τιμὴν τοῦ σφαγέντος ὑπὸ τῶν θυγατέρων του διὰ τῶν δολίων συμβουλῶν τῆς Μηδείας πατρός του Πελίου, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἀργοναυτῶν, ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ κηδείαν εἰς αὐτὸν καὶ ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους μετέσχον οἱ διασημότεροι τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν Μήδειαν, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐφιλοξένησε καὶ ὑπέβαλεν εἰς κάθαρσιν τὸν καταφυγόντα πρὸς αὐτὸν Πηλέα, ὅστις εἶχε φονεύσει ἀκουσίως τὸν πενθερόν του Εὐρυτίωνα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πηλεὺς ἀπέκρουσε τὸν πρὸς αὐτὸν σφοδρὸν ἔρωτα τῆς συζύγου τοῦ Ἀκάστου Ἀστυδαμείας ἢ Ἱππολύτης, αὕτη τὸν διέβαλεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν σύζυγόν του Ἀντιγόνην, ὅτι δῆθεν σκέπτεται νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀκάστου Στερόπην, ἥτις καταληφθεῖσα ἐξ ἀπελπισίας ηὐτοκτόνησεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν σύζυγόν της, ὅτι δῆθεν ἀπεπειράθη νὰ τὴν ἀποπλανήσῃ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἄκαστος δὲν ἤθελε νὰ φονεύσῃ ξένον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποβάλει εἰς κάθαρσιν, τὸν προσεκάλεσεν εἰς κυνήγιον ἀνὰ τὸ Πήλιον. Καθ' ἣν ὅμως ὥραν ὁ Πηλεὺς ἐκοιμᾶτο, τοῦ ἀφαιρεῖ καὶ ἀποκρύπτει εἰς ἕνα σταῦλον βοῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου κατασκευασθεῖσαν θαυμασίαν μάχαιράν του, εἰς ἣν ὤφειλε τὰς πολυαρίθμους κυνηγετικάς του ἐπιτυχίας. Ὅταν ὁ Πηλεὺς ἐξύπνησε, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Κενταύρων καὶ θὰ ἐφονεύετο ὑπ' αὐτῶν, ἐὰν δὲν ἐπενέβαινεν ὁ Χείρων, ὅστις εὗρε καὶ ἀπέδωσεν εἰς αὐτὸν τὴν μάχαιράν του. Ὁπλισθεὶς οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἰωλκόν, φονεύει τὸν Ἄκαστον καὶ τὴν σύζυγόν του Ἀστυδάμειαν καὶ γίνεται κύριος τῆς χώρας (Πινδ., Νέμ. IV 54-62 [89-100], V 25-32 [46-58], III 30-35 [51-60], Ἀπολλοδ., Βιβλ. III 13, 2-3, Σχόλια εἰς Ἀριστ. Νεφ. 1063).

Β. Ι. Κ.

Ἀκατάγνωστος. (Κ. Διαθήκη). Ἀκατηγόρητος, ἄμεμπτος, Τίτ. β΄8.

Γ. Α. Γ.

Ἀκατακάλυπτος. (Κ. Διαθήκη). Ἀκάλυπτος, Α΄ Κορ. ια΄ 5, 13.

Γ. Α. Γ.

Ἀκατάκριτος. (Κ. Διαθήκη). Ἀδίκαστος, μὴ δικασθεὶς κανονικῶς, Πράξ. ιστ΄ 37, κβ΄ 25.

Γ. Α. Γ.

Ἀκαταληψία. Ὁ ὅρος ἔχει τὴν προέλευσίν του ἐκ τῆς σκεπτικῆς φιλοσοφίας. Πιθανῶς πρῶτος ὁ Πύρρων, ὅστις σημειωτέον δὲν ἀφῆκε συγγράμματα (σχετικῶς βλ. Διογένους Λαερτίου, βιβλ. Ι προοίμιον 16, βιβλ. ΙΧ 102, ὡσαύτως Εὐσεβίου, Εὐαγγ. Προπαρασκευή, βιβλ. ιδ΄, PG 21, 1248Α) ἐχρησιμοποίησε τὸν ὅρον. Τοῦτο δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ ἐκ Καρύστου συγγραφείσης βιογραφίας αὐτοῦ, ὅστις διατυπώνει τὴν γνώμην Ἀσκανίου τοῦ Ἀβδηρίτου, καθ' ἣν ὁ Πύρρων εἰσήγαγε «τὸ τῆς ἀκαταληψίας καὶ ἐποχῆς εἶδος» (Διογ. Λαερτ., ΙΧ 61). Παράλληλος τυγχάνει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἱππολύτου (Κατὰ αἱρέσεων, βιβλ. Ι 23 G.C.S. 3β. μ. 27, 15, PG 16 III, 3049D. Τὸ ἔργον ἐσφαλμένως ὑπὸ τοῦ Migne ἀποδίδεται εἰς τὸν Ὠριγένη). Πάντως ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται κυρίως ἀπὸ τοὺς μετ' αὐτὸν φιλοσόφους, οἵτινες καὶ κάμνουν κριτικὴν τῆς γνώσεως καταπολεμοῦντες τὸν δογματισμὸν τῶν Στωϊκῶν, ἐνῶ ὁ Πύρρων τονίζει, ὅτι τὸ μὴ δυνατὸν τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νουμηνίου, τὴν ὁποίαν διέσωσεν ὁ Εὐσέβιος (ἔνθ. ἀν., 1208Β καὶ C καὶ 1212D), ὁ ὅρος ἢ τουλάχιστον ἡ σχετικὴ διδασκαλία διετυπώθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρκεσιλάου. Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς διὰ τοῦ ὅρου τούτου δηλοῖ τὴν μὴ δυνατότητα τῆς καταλήψεως πράγματός τινος. («Τοῖς ζητοῦσί τι πρᾶγμα ἢ εὕρεσιν ἐπακολουθεῖν εἰκὸς ἢ ἄρνησιν εὑρέσεως καὶ ἀκαταληψίας ὁμολογίαν ἢ ἐπιμονὴν ζητήσεως...», Σέξτου Ἐμπ., Πυρρωνείων ὑποτυπώσεων, Α΄ α΄ 1 - 4). Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος καὶ εἰς τοὺς ἄλλους φιλοσόφους (περὶ τῶν σχετικῶν χωρίων βλ. εἰς τὰ ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ σημειούμενα ἔργα).

Εἰς τὴν πατερικὴν γραμματείαν, ὁ ὅρος ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ τὴν σημασίαν τῆς μὴ καταλήψεως πράγματός τινος. Ὁ Ἱππόλυτος χρησιμοποιεῖ αὐτὸν ὑπὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἔννοιαν, (βλ. ἔνθ. ἀν.), ὡς ἐπίσης καὶ ὁ Ἐπιφάνιος (Κατὰ αἱρέσεων 76, 54 G.C.S. 3β.μ. καὶ 413 18, PG 42, 636D).

Τὴν αὐτὴν γενικὴν ἔννοιαν τῆς ἀκαταληψίας ἐκφράζει διὰ τοῦ ὅρου «ἀκατάληψις» καὶ ὁ Ἀββᾶς Δωρόθεος (ΣΤ΄ αἰών, Δωροθέου διδασκαλία σ. 1, PG 88, 1685C). Ὡσαύτως Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης εἰς τὸν λόγον του εἰς τὴν Ἑξαήμερον, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, λέγει: «Μὴ

λίποις ἢ ἐκλίψης, ὢ ἀειφανὴς σελήνη, καθοδηγοῦσα ἡμᾶς ἐν τῇ νυκτὶ τῆς ἀθεΐας τῶν Γραφῶν παννυχίας καὶ ἀκαταληψίας (ἐνθ. ἀν., 12, PG 89, 1076C). Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον του ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀκαταληψίας τῶν λόγων τοῦ Κυρίου (ἔνθ. ἀν. 1069A).

Ὁ ὅρος, ἀναφερόμενος εἰδικώτερον εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, ἀπαντᾷ ἐν τῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἱππολύτου φερομένῳ, ἀλλὰ μὴ ὑπ᾽ αὐτοῦ συγγραφέντι ἔργῳ κατὰ τῶν αἱρετικῶν Βήρωνος καὶ Ἥλικος (PG 10, 837B'), οἵτινες ἀπέδιδον τὴν ἀκαταληψίαν ὡς καὶ ἄλλα ἰδιώματα τῆς θείας φύσεως τοῦ Κυρίου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην (πρβλ. ἔνθ. ἀν. 836D). Ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὴν σλδ' ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον λέγει: «Πίστις δὲ αὐτάρκης εἰδέναι, ὅτι ἔστι Θεός, οὐχὶ τί ἐστι· καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· εἴδησις ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ αἴσθησις αὐτοῦ τῆς ἀκαταληψίας· καὶ σεπτὸν οὐ τὸ καταληφθὲν τίς ἡ οὐσία, ἀλλ᾽ ὅτι ἐστιν ἡ οὐσία» (PG 32, 869C). Ὡσαύτως Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἀποφαίνεται: «Ἐν τούτῳ τὸ ἰδεῖν (τὸν Θεὸν) ἐν τῷ μὴ ἰδεῖν. Ὅτι ὑπέρκειται πάσης εἰδήσεως τὸ ζητούμενον οἱόν τινι γνόφῳ τῇ ἀκαταληψίᾳ πανταχόθεν διειλημμένον» (Βίος Μωϋσ., PG 44, 377A). Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον καὶ ὁ Ἐπιφάνιος («... τῶν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δόξης, πίστεώς τε καὶ ἀγάπης καὶ ἀκαταληψίας δοξαζόντων», ἔνθ. ἀν. 412, 23, PG 42, 636B). Παρὰ τῷ Ἐπιφανίῳ ὁ ὅρος ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα καθόλου («Μόνη δὲ ἡ Τριὰς ἐν ἀκαταληψίᾳ καὶ ἐν δόξῃ ἀνεικάστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ», ἐνθ. ἀν. 70.5 G.C.S. 3β.μ. 237,5 PG 42, 345C). Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς χρησιμοποιεῖ τὴν κλασσικὴν φράσιν «ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν ἡ ἀπειρία καὶ ἀκαταληψία» (Ἔκδ. ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, Ι 4, PG 94, 800B). Ἡ αὐτὴ κατὰ λέξιν φράσις ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ ἐσφαλμένως εἰς τὸν Κύριλλον ἀποδοθὲν περὶ Τριάδος ἔργον (PG 77, 1125B). Εἰς τὸν λόγον εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ εἰς τὴν Ἄνναν, ὅστις τυγχάνει τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ κακῶς ἔχει ἀποδοθῆ εἰς Μεθόδιον τὸν Ὀλύμπου, ὁ ὅρος ἀναφέρεται εἰς τὸν Υἱὸν (PG 18, 360A). Εἰς τὸ προοίμιον δὲ τῆς εἰς τὸν οβ' ψαλμὸν ἑρμηνείας, ἥτις κακῶς ἔχει ἀποδοθῆ εἰς τὸν Ἀθανάσιον, ὁ ὅρος ἀναφέρεται εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα (κρίσεις), ἅτινα τυγχάνουν «βαθέα τε καὶ ἀνεξερεύνητα καὶ ἀκαταληψίας γέμοντα πολλῆς» (Ἐξηγητικὰ Ψαλμ. οβ', PG 27, 328A).

Εἰς τοὺς Πατέρας, ὁ ὅρος λαμβάνει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς μεγαλειότητος καὶ τοῦ ἀτελευτήτου τοῦ Θεοῦ (Γρηγ. Νύσσης, κατὰ Εὐνομίου β.Ι, ἔκδ. W. Jaeger, Ι σ. 218, 14, PG 45,457A). Ὡσαύτως χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς μεγαλειότητος τῆς Παρθένου (Λόγος εἰς τὸν Συμεῶνα... ἔνθ. ἀν. 373B), ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Βαροὺχ (3,24 κ. ἑξ.) ἀναφερόμενα. Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι εἰς τὰ κείμενα ταῦτα ὁ ὅρος στερεῖται τῆς κυρίας αὐτοῦ σημασίας. Ἡ μεγαλειότης καὶ τὸ ἀτελεύτητον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ συνδέονται ἀμέσως πρὸς τὸ ἀδύνατον τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατανοήσεως αὐτῶν. Τοῦτο γίνεται σαφὲς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ προαναφερθὲν χωρίον τοῦ Γρηγορίου Νύσσης στρέφεται κατὰ τοῦ Εὐνομίου, ὅστις διὰ τοῦ ὅρου «ἀγέννητος» ἐχαρακτήριζε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὡσαύτως τὸ εἰς τὴν Παρθένον ἀναφερόμενον χωρίον συνδέεται πρὸς τὸ ἀκαταλήπτως διὰ τὸ ἀνθρώπινον λογικὸν τελεσθὲν γεγονὸς τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Δι᾽ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἀπῃτεῖτο καὶ μία προπαρασκευὴ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν προφητῶν («...ὥς που φησιν ὁ ἀοίδιμος προφήτης τὰ τῆς σῆς ἀκαταληψίας ἡμᾶς ἐκπαιδεύων», Λόγος εἰς τὸν Συμεῶνα... ἔνθ. ἀν., 273B).

Τέλος, Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν μυστικὴν θεωρίαν τῆς θείας δόξης καὶ μακαριότητος, ἥτις συνδέεται μετὰ τῆς ἀκαταληψίας («Οἱ τῇ τελειότητι προσεγγίζοντες καὶ ἔτι βλέποντες ὡς ἐκ μέρους τὴν ἀπειρίαν καὶ ἀκαταληψίαν, ὥνπερ ὁρῶσι κατανοοῦντες, ἐκπλήττονται», Κεφ., θεολογικά, γνωστικὰ καὶ πρακτικὰ 2,16, Sources Chretiennes 51, Introduction, Texte critique, traduction et notes de J. Darrouzês, Paris 1957, σ. 75). Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τῶν μυστικῶν θεολόγων (πρβλ. τὸ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Μωϋσέως προαναφερθὲν χωρίον τοῦ Γρηγορίου Νύσσης), ἥτις θὰ συνεχισθῆ εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ τὸν Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην.

Δέον ὅπως σημειωθῆ, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἔννοια τῆς ἀκαταληψίας τοῦ Θεοῦ δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὡς ὑπεστηρίχθη ὑπό τινων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Eduard Nordeu (Agnostos Theos, 1913, σ. 86 κ. ἑξ.). Ἡ ἰδέα τῆς ὑπερβατικότητος τῆς θείας οὐσίας τυγχάνει καθαρῶς βιβλική, εἶχε δὲ ταύτην πρὸ τῶν Πατέρων ὁ Φίλων ὑπογραμμίσει, ὃν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκολουθοῦν καὶ οἱ Πατέρες (βλ. H. A. Waltson, Philo, Harvard University Press, 1948, II, σ. 115 κ. ἑξ.). Κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, ἡ ἀντίστοιχος ἰδέα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἁπλῶς δεικνύει τὸ μέγεθος τῆς πλάνης τῶν τὸ ἀκατάληπτον ἀρνουμένων αἱρετικῶν (Περὶ ἀκαταλήπτου, πρὸς τοὺς Ἀνομοίους, λόγος Ε', PG 742 D. J. Chrysostome, Sur l'incomprehensibilité de Dieu, Sourhes Chrétiennes 28, Intr. de F. Cavallere et J. Daniélou, Trad. et notes de R. Flacelière, Paris 1951, σ. 27 καὶ 282).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. E. A. Sophocles, Greek Lexikon of the roman and byzantine periods, New York 1900. H. G. Liddel - R. Scott, Greek English Lexicon, Oxford 1948. G. W. H. Lampe D. D., A patristic Greek Lexikon, Oxford 1961. G. J. de Vogel, Greek Philosophy, III, Brill 1959. Διὰ τὸν Φίλωνα βλ. Joannes Leiseyang, Philonis Alexandrini Opera, VII pars. I, Berolini 1926. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου γενικῶς παρὰ τοῖς Σκεπτικοῖς βλ. τὰ κλασσικὰ ἔργα τῆς φιλοσοφίας τῶν Fr. Veberweg, Die Philosophie des Altertums, 12η ἔκδ. τοῦ Or. Karl Praechter, Berlin 1926 καὶ Emile Brehier, Histoire de la Philosophie I, L' antiquité et le moyen âge, Paris 1951.

ΗΛΙΑΣ ΜΟΥΤΣΟΥΛΑΣ

Ἀκατάλληλον. Τὸ ἀνάρμοστον, ἀσύμφωνον, ἑτερογενὲς πρός τι. Ὅρος εἰσαχθεὶς πρὸς χαρακτηρισμὸν ἀναγνωσμάτων, ὡς καὶ θεατρικῶν, κινηματογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἐν γένει ἔργων, τοῦ περιεχομένου ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν, δίσκων γραμμοφώνου, μουσικῶν φυλλαδίων καὶ γενικῶς παντὸς παρεμφεροῦς μέσου μεταδόσεως λόγου ἢ παραστάσεως. Εἴς τινας περιπτώσεις ὁ χαρακτηρισμὸς συνεπάγεται καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν κυκλοφορίας τοῦ χαρακτηρισθέντος ἔργου (θεατρικὸν ἢ μουσικὸν ἔργον, βιβλίον ἢ ἐν γένει δημοσίευμα).

Ὁ ὅρος εἰσήχθη ἐπισήμως ἐν Ἑλλάδι τὸ 1930 διὰ τοῦ Νόμου 4767 «περὶ κινηματογράφων». Πρὸ αὐτοῦ τὰ περὶ ἀκαταλλήλου ἐρρυθμίζοντο δι᾽ ἀστυνομικῶν διατάξεων, τὰ δὲ ἔργα ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἐπιβλαβῆ.

Ἀ κ α τ ά λ λ η λ ο ν ἀ ν ά γ ν ω σ μ α. Ὡς τοιοῦτον θεωρεῖται, κατὰ τὸ ἄρθρον 14 τοῦ Συντάγματος 1952, πᾶν ἐν γένει δημοσίευμα προσβάλλον α) τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἢ καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδῶ, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Νόμου ὁριζομένας περιπτώσεις, β) τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τοῦ διαδόχου, τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, γ) ἐὰν τὸ περιεχόμενον τοῦ δημοσιεύματος κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου εἶναι φύσεως τοιαύτης ὥστε 1) νὰ ἀποκαλύπτῃ κινήσεις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων στρατιωτικῆς σημασίας ἢ ὀχυρώσεις τῆς χώρας, 2) νὰ εἶναι προφανῶς στασιαστικὸν ἢ νὰ στρέφεται κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἀκεραιότητος ἢ ν᾽ ἀποτελῇ πρόκλησιν εἰς διάπραξιν ἐγκλήματος ἐσχάτης προδοσίας.

Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας κατάσχεται τὸ δημοσίευμα, ἀπαγορευομένης τῆς κυκλοφορίας του. Πάντοτε ἀκολουθεῖ δικαστικὴ ἀπόφασις. Ὁ Νόμος προβλέπει τὴν ἐπιβολὴν αὐστηροτάτων ποινῶν.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου «ἐπιτρέπεται νὰ ληφθῶσι διὰ Νόμου ἰδιαίτερα κατασταλτικὰ μέτρα, πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπικινδύνου εἰς τὸ ἦθος τῆς νεότητος φιλολογίας». Τοῦτο, ὡς μέσον ἀμύνης τῆς κοινωνίας κατὰ τῶν φθοροποιῶν ἀναγνωσμάτων, τῶν ὑπονομευόντων τὰ χρηστὰ ἤθη καὶ τὰς ἑλληνοχριστιανικὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶναι ἀπολύτως ὀρθὸν καὶ ἀναγκαῖον, οὐδόλως ἀντιβαῖνον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ τοῦ στοχασμοῦ.

Κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ὁ πιστὸς πρέπει νὰ φυλάττῃ ἀνόθευτον τὴν παρακαταθήκην (ὀρθὴν πίστιν), «ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως» (Α' Τιμ. στ' 30). Οὕτω, διὰ τὸν πιστόν, ἀκατάλληλον ἀνάγνωσμα εἶναι ὅ,τι ἀντιβαίνει πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν.

Ὁ ἔλεγχος τῶν στοιχείων δέον νὰ γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ἄλλως ὁδηγεῖ εἰς ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀμφιβολία δέον νὰ θεωρῆται οὐχὶ ἀντίθετος τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀρκεῖ ἡ πρώτη νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν φυσικήν της κατάστασιν· νὰ ἀποτελῇ, τουτέστιν, τὸ σπέρμα τῆς ἀναζητήσεως, ἥτις ὁδηγεῖ εἰς

περαιτέρω ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, πρὸς κατάκτησιν τοῦ ἀληθοῦς, καὶ οὐχὶ νὰ ἐκτρέπεται τῶν ὁρίων τῆς ὄντως ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Τοιαύτην ἐκτροπὴν ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, χρησιμοποίησις τῆς ἀμφιβολίας, εἰς τὸ μεταφυσικὸν πεδίον, διότι ἀντιβαίνει πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης χρησιμοποιούμενα μέσα ἐρεύνης, ἤτοι τὸ πείραμα καὶ τὴν παρατήρησιν. «Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμιγνύῃ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ πεδίον ὅπου εὑρίσκονται τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ ζητήματα καὶ νὰ χρησιμοποιῇ τὸ ὄνομα καὶ τὸ κῦρος τῆς ἐπιστήμης, διὰ νὰ στηρίζῃ πολεμικὴν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς πίστεως» (Δήλωσις τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων). Κατὰ τὴν ὑλοκρατικὴν περίοδον (ΙΘ΄ αἰὼν) ἠκολουθήθη ἡ ἀντίθετος ὁδός, ἥτις ὡδήγησε τὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἄρνησιν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν. Πλὴν ὅμως «ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτὴ ἀντιτίθεται πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς πράγματι ἀπροκαταλήπτου κριτικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῶν μεγάλων βασικῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον προβλημάτων, καὶ ειδικώτερον πρὸς τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ἡ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία διεξάγεται ἐντὸς τοῦ ὄντως ἐπιστημονικοῦ πεδίου, μὲ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν μέθοδον καὶ μὲ πνεῦμα γνησίως ἐπιστημονικόν» (Δήλωσις Χ Ε Ε). Ὀρθῶς γίνεται παραδεκτόν, ὅτι κατ᾽ ἀρχὴν ἡ ἀμφιβολία οὔτε ἀντίθετος τῆς ὀρθῆς πίστεως εἶναι, ἀλλ᾽ οὔτε ἡ ὀρθὴ πίστις πρέπει να ζητῇ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην νὰ χρησιμοποιηθῇ αὕτη ὡς στήριγμα τῆς πίστεως (Π. Μελίτης). Ἡ ἀντίθετος ἄποψις ὡδήγησε τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ τὸν Μεσαίωνα κυρίως, εἰς φοβερὰ ἐγκλήματα. Οὐχὶ μόνον ἀπηγορεύοντο τὰ τοιαύτης φύσεως βιβλία καὶ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι, ἀλλὰ συγγραφεῖς καὶ ἐπιστήμονες ἐκαίοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Προτιμοτέρα ἀπάντησις, εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Δύσιν, μέχρι τὸ 1200, διδομένη: «Capiantur non armis sed argumentis» (ἂς πιασθοῦν ὄχι μὲ τὰ ὅπλα, ἀλλὰ μὲ τὰ ἐπιχειρήματα).

Πολλάκις, δύναται λογοτεχνικὸν κείμενον ἢ καλλιτεχνικὸν ἐν γένει δημιούργημα νὰ θεωρηθῇ ἀκατάλληλον διὰ τὸν λογοτεχνικῶς ἢ γενικώτερον καλλιτεχνικῶς ἀμύητον ἀναγνώστην. Εἰς τὰ περιπτώσεις ταύτας δέον νὰ ἐρευνᾶται οὐχὶ μόνον ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ δημιουργήματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξ ἐπόψεως ἀγωγῆς καὶ ἐπιδράσεως ἀξία τούτου. Πάντως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ γενικῶς ὡς ἀκατάλληλον. Τὸ ἀντίθετον θὰ ὡδήγει εἰς δέσμευσιν τῆς λογοτεχνίας καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς σκέψεως καὶ τοῦ στοχασμοῦ.

Τὸ κοινωνικὸν σύνολον δύναται νὰ προστατεύεται ἐκ τῶν ἀκαταλλήλων ἀναγνωσμάτων διὰ δύο τρόπων: α) τοῦ κατασταλτικοῦ ἐλέγχου, β) τῆς δημιουργίας καταλλήλων συνθηκῶν πρὸς προαγωγὴν τοῦ ἀνταξίου, ἑνὸς πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἀναγνώσματος. Ὁ προληπτικὸς ἔλεγχος (λογοκρισία) δέον νὰ ἀποκλείεται. Ὁσάκις ἐφηρμόσθη, ἐξέκλινε τοῦ ἀρχικοῦ του σκοποῦ ἐπιβάλλων ἀνελεύθερα συστήματα, παρεμποδίζων οὕτω οὐσιωδῶς τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ τοῦ στοχασμοῦ. Τοιοῦτος ἔλεγχος ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἡ cencura morum, ἥτις ὑπῆρξε παρὰ Ρωμαίοις ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης. Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ΄ εἰσήγαγε τοῦτον τὸ 1492, διὰ τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν ἀρχῶν, δι᾽ ὧν ἐπεβάλλοντο κυρώσεις α) τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, β) τῆς καύσεως τῶν ἐντύπων παρὰ τοῦ δημίου, καὶ γ) χρηματικῶν ποινῶν, δι᾽ ὃ ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος θεωρεῖται ὁ ὡς «πατὴρ τῆς λογοκρισίας». Ὁ Κατάλογος Ἀπηγορευμένων Ἐντύπων (Index Librorum Prohibitorum) εἰσήχθη τὸ πρῶτον τὸ 1558 ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύῃ μέχρι σήμερον. Ἡ ὑπὸ τῶν κρατῶν χρησιμοποίησις προληπτικοῦ ἐλέγχου ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ Καρόλου V κατὰ τῶν βιβλίων τοῦ Λουθήρου (Edictum). Τὸ πρῶτον νομοσχέδιον, πρὸς ἐγκαθίδρυσιν πολιτικῆς λογοκρισίας ἦτο τὸ ἐν Ράϊχσταγ τῆς Νυρεμβέργης κατὰ τὸ 1524. Ἐν Ἑλλάδι, ὡς πρῶτος τοιοῦτος Νόμος δέον νὰ θεωρῆται τὸ ψήφισμα τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, τῆς 26ης Ἀπριλίου 1831 (ἀριθ. 1085), περὶ Τύπου. Κατὰ καιροὺς ὑπῆρξαν παρομοίας φύσεως Νόμοι, καταργηθέντες ἅπαντες ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ Συντάγματος 1952, δι᾽ οὗ «ἕκαστος δύναται νὰ δημοσιεύῃ προφορικῶς, ἐγγράφως καὶ διὰ τοῦ Τύπου τοὺς στοχασμούς του, τηρῶν τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Ὁ Τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον, ἀπαγορεύεται». Τὰ Συντάγματα τῶν ἐλευθέρων Κρατῶν ἀπαγορεύουν τὸν προληπτικὸν ἔλεγχον.

Ἡ Ἐκκλησία ἔχει θεσπίσει, ὡς ἀπαγορευτικὸν μέσον, τὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἐντύπου. Τοῦ μέσου τούτου ἔχει γίνη εὐρυτάτη χρῆσις ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ χρησιμοποίησις ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας γίνεται μετὰ πολλῆς περισκέψεως. Πολλάκις ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπ᾽ αὐτῆς, ἄκρως ἀνεπιτυχῶς, καὶ ἐπέφερεν ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων ἀποτελέσματα. Τοιοῦτον παράδειγμα εἶναι ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα», μυθιστόρημα τοῦ Ἐμμ. Ροΐδη. Τὸ βιβλίον ἔλαβε παγκόσμιον κυκλοφορίαν ἐξ αἰτίας καὶ τοῦ ἀφορισμοῦ του ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, κατέστη δὲ ὄντως θρυλικόν. Ἀφορισθέντες, ἐπίσης, Ἕλληνες συγγραφεῖς εἶναι καὶ οἱ Λασκαράτος καὶ Καζαντζάκης. Ὁ τελευταῖος διὰ τὸ παγκοσμίως ἐπίσης γνωστὸν βιβλίον του «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται».

Ἀ κ α τ ά λ λ η λ ο ν θ ε α τ ρ ι κ ὸ ν ἔ ρ γ ο ν. Θεωρεῖται τὸ παντὸς εἴδους θέαμα ἢ ἀκρόαμα ἐν γένει, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον, αἱ εἰκόνες καὶ ὁ τρόπος ἀποδόσεώς των καθάπτονται τῆς χριστιανικῆς ἢ ἄλλης ἀνεγνωρισμένης θρησκείας, προσβάλλουν τὰ δημόσια ἤθη ἢ ὁπωσδήποτε κρίνονται ἀκατάλληλα ἢ ἐπιβλαβῆ διὰ τὸ κοινόν, ὡς ὑπονομεύοντα τὰς ὑγιεῖς παραδόσεις, τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐπρεπείας καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀποβλέπουν εἰς τὸν προπαγανδισμὸν ἀντικοινωνικῶν, ἀναρχικῶν ἢ ἄλλων ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν (Νόμος 485/53). Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου, ὡς θεατρικὰ ἔργα νοοῦνται καὶ αἱ αὐτοτελεῖς ἐπιθεωρησιακαὶ σκηναί, οἱ μονόλογοι, τὰ ἀνέκδοτα, τὰ ποιήματα, τὰ ᾄσματα, αἱ συναυλίαι μικτοῦ περιεχομένου, αἱ χορευτικαὶ καὶ πάσης ἄλλης φύσεως σκηναί. Τὸ ἀκατάλληλον συνιστᾷ οὐχὶ μόνον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος ἑρμηνείας τούτου. Εἰς ἁπάσας τὰς περιπτώσεις ἀπαγορεύεται ἡ καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον διδασκαλία ἢ ἐμφάνισις τοῦ ἔργου καὶ εἰς οἱονδήποτε χῶρον. Ὡσαύτως ἀπαγορεύεται καὶ ἡ διὰ τοῦ Τύπου ἢ ἄλλου μέσου διαφήμισις τῶν θεατρικῶν ἔργων, ἐφ᾽ ὅσον ταῦτα δὲν ἔτυχον σχετικῆς ἀδείας. Πλὴν τῆς ἀπαγορεύσεως, προβλέπεται καὶ ἡ ἐπιβολὴ εἰς τοὺς παραβάτας διαφόρων ποινῶν. Ἡ ποιά τις αὐστηρότης τοῦ νόμου εἶναι δικαιολογημένη, λόγῳ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως ἣν ἀσκεῖ τὸ θεατρικόν, ἐν γένει, ἔργον ἐπὶ τῶν θεατῶν. Ὁ σχετικὸς ἔλεγχος πραγματοποιεῖται ὑπὸ εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸ τῆς ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ διδασκαλίας.

Ἀποτελεῖ ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία ἀνέθεσε τὴν κρίσιν τῶν θεατρικῶν ἔργων εἰς εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ δὲν καθώρισε λεπτομερῶς τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀκαταλλήλου. Ἡ τυχὸν τοιαύτη περιγραφὴ ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν θὰ ἦτο σχολαστικὴ ἢ καὶ ἐλλιπής, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ θὰ ὡδήγει εἰς κριτικὸν παρεμβατισμόν, ὅστις θὰ ἀπεστέρει τὴν θεατρικὴν τέχνην τῆς ἐλευθερίας, ἀπαραιτήτου στοιχείου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν γενικῶς τῆς τέχνης. Διὰ τοῦτο τῆς Ἐπιτροπῆς δέον νὰ μετέχουν κυρίως πρόσωπα ἀρτίας πνευματικῆς συγκροτήσεως, διαθέτοντα εἰδικὰς γνώσεις καὶ οὐχὶ μόνον καλλιτεχνικάς. Τὸ ὅλον θέμα τοῦ ἐλέγχου εἶναι τόσον λεπτὸν καὶ τοιαῦται αἱ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐπιπτώσεις τῶν θεμάτων, ὥστε ἐπιβάλλεται λίαν προσεκτικὴ ἐπιλογὴ τῶν προσώπων πρὸς συγκρότησιν ἐπιτροπῶν, ἐκ τῶν ὄντως καταλλήλων καὶ οὐχὶ ἐξ «ἁρμοδίων» μόνον ὑπηρεσιακῶν παραγόντων, οἵτινες, πολλάκις, εἶναι δυνατὸν νὰ διαθέτουν εἰδικὰς τυχὸν γνώσεις, οὐχὶ ὅμως καὶ εὐρύτερα πνευματικὰ στοιχεῖα, ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς σχηματισμὸν ὀρθῆς κρίσεως.

Ὀρθῶς ἐτέθη ὡς πρώτη βασικὴ προϋπόθεσις ὁ σεβασμὸς τῆς χριστιανικῆς ἢ ἄλλης ἀνεγνωρισμένης θρησκείας. Ἡ καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον διακωμῴδησις τῆς θρησκείας ἢ ἔστω καὶ ἀπρεπὴς συμπεριφορὰ ἐπιφέρει ἀμέσον ἀμβλυνσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὁδηγοῦσα, διὰ τῆς ἐλλείψεως μεταφυσικῆς πίστεως καὶ ὑψηλοτέρων ἰδανικῶν, εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀποσύνθεσιν. Τοῦτ᾽ αὐτὸ ἰσχύει διὰ τὰ δημόσια ἤθη, τὰς ὑγιεῖς παραδόσεις καὶ τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐπρεπείας. Μόνον λαοὶ σεβόμενοι τὰς ὑγιεῖς παραδόσεις των, τὰς ἱστορικὰς ἐθνικὰς στιγμὰς καὶ ἀκολουθοῦντες τρόπον ζωῆς καὶ διαγωγῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἀντάξιον ἀνθρωπίνων προσωπικοτήτων ἐπέζησαν.

Ὁ σεβασμός, οὐχὶ μόνον τῆς χριστιανικῆς, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης ἀνεγνωρισμένης θρησκείας, εἶναι ἐπιβεβλημένος, ἴδιον τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων, τῶν μακρὰν

παντὸς θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ εὑρισκομένων, μὲ ἀνώτερον ὄντως πνευματικὸν πολιτισμὸν καὶ ἐλευθέραν κρίσιν καὶ βούλησιν. Ἡ προστασία μόνον τῆς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ κράτους ὁδηγεῖ, ἀναμφιβόλως, εἰς ἀντίθετα ἀποτελέσματα, διότι ἡ διακωμώδησις τῶν ἄλλων θρησκειῶν ἐπιφέρει καὶ αὕτη, πλὴν τῶν ἄλλων, ἄμβλυνσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος διὰ τῆς δημιουργίας αἰσθήματος ἀμφιβολίας περὶ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας, ἥτις ἐπεκτείνεται, μέσῳ τοῦ θεατρικοῦ ἔργου, καὶ ὑποσυνειδήτως, μέχρι τῆς ἰδίας τοῦ θεατοῦ θρησκείας.

Πλὴν τῆς γενικῆς ἀκαταλληλότητος δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀκαταλληλότης μόνον δι' ἀνηλίκους. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἀπαγορεύεται ἡ παρακολούθησις τοῦ ἔργου ὑπὸ τῶν ἀνηλίκων. Ὡς ἀνήλικοι θεωροῦνται οἱ κάτω τῶν 16 ἐτῶν. Ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, εἶναι ἀτελής, ὡς μὴ ἀναφέρουσα τὰ γενικὰ στοιχεῖα— ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ γενικῶς ἀκαταλλήλου—, τὰ ὁποῖα καθιστοῦν ἓν θεατρικὸν ἔργον ἀκατάλληλον δι' ἀνηλίκους. Θὰ ἔδει νὰ ὑπάρχῃ ἓν γενικὸν πλαίσιον χαρακτηρισμοῦ τῶν τοιούτων ἔργων. Ὡσαύτως τὸ ὅριον ἡλικίας πρέπει νὰ ἀναβιβασθῇ εἰς τὸ 18ον (βλ. ἀκατάλληλον κινηματογραφικὸν ἔργον).

Ἀ κ α τ ά λ λ η λ ο ν μ ο υ σ ι κ ὸ ν ἔ ρ γ ο ν, ᾆ σ μ α κ.λ.π. Ἀκατάλληλον εἶναι τὸ μουσικὸν ἐν γένει ἔργον (μουσικὸν θέαμα, ᾆσμα, ὄπερα κ.λ.π.), ἐξ οὗ ἐλλείπει ἡ ἐσωτερικὴ ἀντιστοιχία τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου (τοῦ δημιουργοῦ του), ὡς πνευματικοῦ, ψυχικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος, πρὸς τὴν μουσικὴν ἔκφρασιν, ἥτις καθιστᾷ ἀνεπίληπτον τὸ μουσικὸν ἔργον. Ἡ μουσικὴ ἔκφρασις, ὡς κεχωρισμένον στοιχεῖον, δὲν ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ ἔργου, ὡς προερχομένη ἐκ λόγων ἐξωτερικῶν (τεχνικῶν). Ἡ σύζευξις μουσικῆς ἐκφράσεως καὶ ἐσωτερικῆς ἀντιστοιχίας δημιουργεῖ τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Ἡ ἐκδήλωσις τῆς συζεύξεως αὐτῆς εἶναι ἡ μορφή. Μόνον αὕτη δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον ἀνεπίληπτον, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν εἰς τὸν δημιουργὸν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου. Ἄλλως τε, εἶναι ἀναπόσπαστος τοῦ πνευματικοῦ, ψυχικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου τοῦ ἀνθρώπου (τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἔργου). Ἡ γνησία μορφὴ εἶναι καὶ ἡ ἀληθὴς ἔμπνευσις, ἥτις διακρίνει τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀληθινοῦ μουσουργοῦ ἀπὸ οἱουδήποτε ἄλλου συνθέτου.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν, ἀκατάλληλον μουσικὸν ἔργον θεωρεῖται τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον «θίγει ὁπωσδήποτε τὰ δημόσια ἤθη, διαφθείρει τὸ καλλιτεχνικὸν αἴσθημα τοῦ κοινοῦ ἢ νοθεύει καὶ διαστρέφει τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς παραδόσεως τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς ἢ δύναται νὰ προκαλέσῃ βλάβην τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων» (Ν. 485/43). Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι μᾶλλον ἐξωτερικὰ καὶ οὐχὶ ἐσωτερικά, ὡς θὰ ἔδει. Καὶ ἐπὶ τῶν μουσικῶν ἔργων πρέπει νὰ ἀποβλέψωμεν, κατὰ πρῶτον λόγον, εἰς τὴν θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκοῦ ταῦτα ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος (βλ. ἀκατάλληλον θεατρικὸν ἔργον). Ὑψίστης σημασίας εἶναι καὶ ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ μουσικοῦ αἰσθητηρίου τοῦ ἀκροατοῦ (καλλιτεχνικὸν κριτήριον). Πάντως, δέον νὰ ἀποβλέψωμεν οὐχὶ μόνον εἰς τὴν μὴ νόθευσιν ἢ διαστροφὴν τοῦ γνησίου πνεύματος τῆς παραδόσεως τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἀλλ' εἰς ὄντως ἔκφρασιν βαθυτέρων αἰσθημάτων, ἀποτελούντων ἀπαύγασμα τῶν βαθυτέρων πηγῶν τῆς προσωπικότητος (ἐσωτερικὸν θετικὸν στοιχεῖον), καθ' ὅσον, πολλάκις, εἶναι δυνατόν, ἀρίστη μουσικὴ ἔκφρασις νὰ διεγείρῃ κατώτερα ἔνστικτα. Οὕτω, μετὰ περισκέψεως δέον νὰ ἐξετάζωνται τὰ καθ' ἕκαστον στοιχεῖα τοῦ μουσικοῦ ἔργου, διότι τοῦτο, λόγῳ τῆς τεραστίας ἐπιδράσεως ἣν ἀσκεῖ κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τοῦ συναισθήματος, δὲν παρέχει τὴν δυνατότητα εἰς τὴν νόησιν τοῦ ἐπεξεργάζεσθαι καὶ κρίνειν ταῦτα ἀρκούντως. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, «ἐνῶ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτική, ἀπευθυνόμεναι εἰς τὴν ὅρασιν, μιμοῦνται τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα τῇ βοηθείᾳ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων, αἱ μουσικαὶ τέχναι, αἱ ὁποῖαι ἐνεργοῦν διὰ μέσου τῆς ἀκοῆς, μιμοῦνται τὰ ψυχικὰ συναισθήματα καὶ τὰς πράξεις διὰ τοῦ ρυθμοῦ, τοῦ λόγου καὶ τῶν μελωδικῶν διαδοχῶν» («Ποιητική»). Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐδέχοντο τὴν μουσικὴν ὡς πολύμορφον τέχνην, περιλαμβάνουσαν ἐν ἑαυτῇ τὴν ποίησιν, τὸ μέλος καὶ τὴν ὄρχησιν.

Ἡ διὰ τοῦ μουσικοῦ ἔργου ἔκφρασις νοσηροῦ ρωμαντισμοῦ, ἀπαισιοδοξίας, ἐρωτισμοῦ ἢ γυναικείας φιλαυτίας προκαλεῖ ψυχικὸν κάματον, ὅστις ὁδηγεῖ εἰς ἄμβλυνσιν τῆς βουλήσεως. Ἡ τοιαύτη ἄμβλυνσις καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ψυχικῶς ἀνάπηρον, μὲ πλεῖστα ὅσα συμπλέγματα, ὁδηγοῦσα εἰς τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποτυχίαν τούτου. Ὡσαύτως, ἡ ἐξύμνησις τοῦ κακοῦ, τοῦ ἀδίκου, τοῦ μίσους, τοῦ φθόνου, τῆς ἐκδικήσεως καὶ ἐν γένει τῶν κατωτέρων συναισθημάτων ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀναζωογόνησίν των, φέρει ταῦτα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον δοῦλον τῶν παθῶν. Ἄλλως τε, τοῦτο εἶναι ἀντίθετον καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς μουσικῆς, ὡς ἐκφράσεως τοῦ καλοῦ. Κατὰ τὸν Καΐστλιν (Këstlin), «ἡ μουσικὴ τέχνη εἶναι ἡ παράστασις τοῦ καλοῦ διεξαγομένη διὰ τόνων ἢ σχημάτων τῆς λεγομένης διαστηματικῆς, ἤτοι μελωδικῆς κινήσεως τῆς φωνῆς». Ὡσαύτως ὁ Ρίμαν (Riemann) δέχεται ὅτι ἡ μουσική, «ὡς τέχνη εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τοῦ καλοῦ διὰ τῶν ἤχων». Τοῦτ' αὐτὸ ὑποστηρίζουν ὅλοι οἱ θεωρητικοὶ τῆς μουσικῆς.

Ἡ διαβρωτικὴ ἐπίδρασις, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀκατάλληλον μουσικὸν ἐν γένει ἔργον, εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα τῆς ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης αἰτίας προερχομένης, ὡς ἐπενεργοῦσα κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τοῦ συναισθήματος, ἡ δὲ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἠθῶν εἶναι τεραστία. Διὰ τοῦτο, δὲν εἶναι ὀρθὸς ὁ χαρακτηρισμὸς μουσικοῦ ἔργου ὡς ἀκαταλλήλου διὰ τὸν καλλιτεχνικῶς ἀμύητον ἀκροατήν, ὡς εἰς τὸ ἀνάγνωσμα, ἢ τουλάχιστον εἰς τὸν αὐτὸν μὲ τοῦτο βαθμόν. Ὁ καλλιτεχνικῶς ἀμύητος δυνατὸν νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται μίαν μουσικὴν σύνθεσιν ἢ ἓν μουσικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει μουσικὴν παιδείαν, ὁ συναισθηματικός του ὅμως κόσμος «ἀντιλαμβάνεται» πλήρως τὸ ἔργον ἐκ τῆς εὐεργετικῆς ἢ μὴ ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ τοῦτο ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ διὰ τοῦ ραδιοφώνου ἄλλως τε μετάδοσις τῶν ᾀσμάτων καθιστᾷ μεγαλυτέραν τὴν ἐπίδρασιν, διότι δὲν παρέχεται εἰς τὸν ἀκροατὴν δυνατότης ἐπιλογῆς.

Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ μουσικοῦ ἔργου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος, ὁ προληπτικὸς ἔλεγχος δέον νὰ ἀποκλείεται. Μόνος κατασταλτικὸς τοιοῦτος δύναται νὰ διενεργῆται πρὸς προστασίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡ μουσική, ὡς ἡ λεπτοτέρα τῶν Τεχνῶν, ὅπου κυριαρχεῖ τὸ συναίσθημα, ἔχει ἀνάγκην ὑπάρξεως ἀπολύτου ἐλευθερίας διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον ἀνάπτυξίν της, περισσότερον πάσης ἄλλης Τέχνης. Ἡ μουσική—κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη—οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐντονωτέρα ἀπόλαυσις τῆς ποιήσεως, ἔργον δ' ἔχει νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ τὸ αἴσθημα καὶ τὰς ἰδέας, αἵτινες εἶναι κατάλληλοι νὰ διευκολύνουν τὴν πλήρη κατανόησιν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου, τοῦτο δ' ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν σημεῖον, περὶ ὃ ὀφείλουν νὰ ταχθοῦν πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐκτελέσεως. Ἡ κατευθυνομένη Τέχνη δὲν εἶναι καθαρὰ Τέχνη, ὡς μὴ δημιουργοῦσα ἐλευθέρως, ἀλλὰ ἐνεργοῦσα ἐπὶ τῇ βάσει προκαθωρισμένου σχεδίου, ὑπαγορευθέντος ἔξωθεν καὶ ὑπηρετοῦσα μίαν ὡρισμένην σκοπιμότητα· καθ' ὃν τρόπον δὲν εἶναι Τέχνη καὶ ἡ μὴ σεβομένη τὴν ἐλευθερίαν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκατανόητον εἶναι πῶς ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία προκειμένου περὶ φωνοληψίας ᾀσμάτων, δέχεται τὸν προληπτικὸν ἔλεγχον, ἐνῶ ἀντιθέτως - καὶ ὀρθῶς - κατοχυροῦται συνταγματικῶς ἡ ἐλευθερία τοῦ γραπτοῦ λόγου. Περισσότερον παντὸς ἄλλου ἡ ἐλευθερία τοῦ μουσικοῦ λόγου (μουσικῆς ἐκφράσεως) ἔχει ἀνάγκην συνταγματικῆς κατοχυρώσεως διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀναπτυχθῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατασταλτικὸς ἔλεγχος πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἠθικὴν ἢ μὴ ὑπόστασιν (ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν τοῦ ὅρου ἔννοιαν) τοῦ ἐλεγχομένου ἔργου, ἐὰν δηλαδὴ διεγείρῃ ἢ ὄχι τὰ κατώτερα ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἔκφρασιν ἢ μὴ οἱασδήποτε σκοπιμότητος. Μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις δημοσίας μεταδόσεως τῶν μουσικῶν ἔργων (π.χ. ραδιόφωνον, μουσικὸν θέατρον κ.λ.π.), θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνηργεῖτο προληπτικὸς ἔλεγχος, πρὸ τῆς εἰς τὸ κοινὸν μεταδόσεως τούτων. Καὶ τοῦτο, διὰ τὴν περιφρούρησιν - καὶ ἐκ λόγων δικαιοσύνης - τοῦ κοινοῦ, ὡς μὴ ἔχοντος, εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς, καθ' ὅσον τοῦτο ἀνήκει εἰς τοὺς μεταδίδοντας τὰ ἔργα.

Ὁσάκις εἰς τὸ ᾆσμα γενικῶς (τραγοῦδι, ὄπερα κ.λ.π.) ὑφίσταται σύνθεσις λόγου καὶ μουσικῆς, δέον νὰ ἐξετάζηται ἐὰν ὁ λόγος εἶναι τοιούτου περιεχομένου, ὥστε νὰ μὴ συνιστᾷ ἀκατάλληλον, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀκαταλλήλου ἀναγνώσματος.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μουσικῶν ἔργων ὑπάγονται

καὶ τὰ μουσικὰ φυλλάδια γενικῶς, ὡς καὶ οἱ δίσκοι γραμμοφώνου.

Ἀκατάλληλος κινηματογραφικὴ ταινία. Ὡς ἀκατάλληλοι γενικῶς κινηματογραφικαὶ ταινίαι δέον νὰ θεωροῦνται αἱ ἀντιτιθέμεναι πρὸς τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, τὸ δίκαιον καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη· αἱ δημιουργοῦσαι νοσηρὸν ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν κλῖμα· αἱ προκαλοῦσαι γενετήσιον πυρετὸν ἢ διαφόρους νευρώσεις (κινηματογραφογενεῖς νευρώσεις) δι' ἐμφανίσεως σκηνῶν φρίκης, εἰκόνων πλήρων περιπαθείας καὶ συναισθηματικότητος, αἵτινες ὑπερφορτώνουν τὸν πραγματικὸν κόσμον δι' ἑνὸς φανταστικοῦ, ἀντιβαίνουσαι πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ψυχολογίας, ὡς διαθέτουσαι καὶ ἐκμεταλλευόμεναι ὅλας τὰς δυνατότητας μαζικῆς ἐξαχρειώσεως τοῦ κοινοῦ καὶ βλάπτουσαι τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν, ἀκατάλληλος γενικῶς ταινία, ἀπαγορευομένης τῆς προβολῆς αὐτῆς ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἢ εἰς ὡρισμένας περιφερείας τοῦ Κράτους, εἶναι ἡ ἔχουσα στοιχεῖα ἐπιλήψιμα, δυνάμενα νὰ ἐπιδράσουν ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν νεότητα ἢ νὰ ἐπιφέρουν διατάραξιν τῆς δημοσίας τάξεως ἢ ἐφ' ὅσον προπαγανδίζουν ἀνατρεπτικὰς θεωρίας ἢ δυσφημοῦν τὴν χώραν μας ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς καὶ τουριστικῆς ἢ ἐὰν καθ' οἱονδήποτε τρόπον ὑπονομεύουν τὰς ὑγιεῖς κοινωνικὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἢ τέλος καθάπτονται τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὡσαύτως εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν δύναται νὰ ὑπαχθῇ ταινία, ἐφ' ὅσον αὕτη στερεῖται ἅμα καλλιτεχνικῆς ἀξίας καὶ δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ. Ταινίαι μὴ ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν κατάλληλοι μὲν δι' ἐνηλίκους, ἀκατάλληλοι δὲ δι' ἀνηλίκους. Καὶ μόνον εἰδικῆς κατηγορίας ταινίαι δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κατάλληλοι δι' ἀνηλίκους. Ὡς τοιαῦται θεωροῦνται «ἰδίως αἱ τονώνουσαι τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ ἐξυψώνουσαι τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη, ἐμπνέουσαι τὸ θάρρος, τὴν αὐτοθυσίαν, τὴν καλωσύνην, τὴν εὐγένειαν, τὴν αἰσιοδοξίαν, τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις, τὴν ἀρετήν, αἱ πλουτίζουσαι τὰς πρακτικὰς γνώσεις, αἱ παριστάνουσαι ἔργα τέχνης, πόλεις, τοπία, ἱστορικὰ γεγονότα, ἐπιστημονικὰς ἐφευρέσεις καὶ πειράματα, ἤθη καὶ ἔθιμα διαφόρων λαῶν, αἱ κωμῳδίαι ἀνεπιλήπτου χαρακτῆρος κ.λ.π. Ταινίαι ἀστυνομικοῦ περιεχομένου ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς κατάλληλοι δι' ἀνηλίκους» (Ν. 1108/41).

Ὁ ἔλεγχος καὶ χαρακτηρισμὸς τῶν ταινιῶν διενεργεῖται ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐλέγχου Κινηματογραφικῶν Ταινιῶν, ἑδρευούσης παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Προεδρίας Κυβερνήσεως. Μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1961 ἡ σύνθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς οὐδόλως ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ. Αὕτη ἀπηρτίζετο ἐξ ὑπηρεσιακῶν παραγόντων καὶ οὐχὶ ἐκ προσώπων εἰδικῶν γνώσεων (βλ. ἀκατάλληλον θεατρικὸν ἔργον). Ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1962, τροποποιηθεισῶν τῶν σχετικῶν διατάξεων (Ν.Δ. 4208/61), τῆς Ἐπιτροπῆς μετέχουν καὶ πρόσωπα διαθέτοντα «εἰδικὰς γνώσεις καὶ ἐμπειρίαν εἰς τὰ ζητήματα τοῦ κινηματογράφου». Ὁ Νόμος ἀπαγορεύει οἱανδήποτε προβολήν, πάσης ταινίας, ὡς καὶ τὴν διαφήμισιν αὐτῆς, ἄνευ σχετικῆς ἀδείας τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐπίσης ἐπιβάλλει τὴν ἀναγραφὴν τοῦ χαρακτηρισμοῦ «κατάλληλον» ἢ «ἀκατάλληλον» τόσον ἐπὶ τῆς ταινίας, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν διαφημίσεων, προβλέπει δὲ τὴν ἐπιβολὴν διαφόρων ποινῶν. Αἱ διατάξεις αὗται, ἂν καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖαι, δυστυχῶς ἠτόνησαν, μὴ ἐφαρμοζόμεναι. Πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ ἔλεγχος διενηργεῖτο ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων, μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 1930 τὰ περὶ ἀκαταλλήλου ἐρρυθμίζοντο δι' ἀστυνομικῶν διατάξεων καὶ μόνον τὸ 1930 ἐθεσπίσθη νομοθετικῶς ὁ προληπτικὸς ἔλεγχος καὶ καθιερώθησαν κριτήρια χαρακτηρισμοῦ τῶν ταινιῶν. Κατὰ τὸν Νόμον τοῦ 1930, κατάλληλοι ταινίαι δι' ἀνηλίκους ἐθεωροῦντο καὶ «αἱ ταινίαι αἱ ἔχουσαι περιεχόμενον ἀποβλέπον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν ἀρετῶν, τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας, τῆς ἀγάπης τῆς οἰκογενείας, τῆς μητρικῆς στοργῆς» καὶ «αἱ ἐμπνέουσαι τὴν ἐνεργητικότητα», κατὰ δὲ τὴν διεθνῆ Σύμβασιν τοῦ 1934, τὴν ὁποίαν κατήρτισεν ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ὡς κατάλληλοι γενικῶς ταινίαι θεωροῦνται αἱ ταινίαι, «αἵτινες ἀποβλέπουν, κατὰ τὰς διδακτικὰς μεθόδους, εἰς σκοπὸν ἀναμφισβητήτως διεθνῶς μορφωτικόν».

Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν ὁ ὑπὸ τοῦ Νόμου τιθέμενος γνώμων εἶναι ἀόριστος. Οὗτος βασίζεται εἰς ἐξωτερικὰ στοιχεῖα καὶ οὐχὶ εἰς ἐσωτερικά. Ἀγνοεῖ σχεδὸν τοὺς κανόνας τῆς ψυχολογίας, τῆς παιδαγωγικῆς, τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος. Λόγῳ τῆς τεραστίας ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ ὁ κινηματογράφος εἰς τὸ εὐρὺ κοινόν, ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τοῦ θεάματος καὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον προσφέρεται τοῦτο, ὀρθότερον θὰ ἦτο ἐὰν καθωρίζοντο εἰδικώτερον αἱ ἀπαγορευτικαὶ ταινίαι, ἔστω καὶ διὰ λεπτομεροῦς ἀπαριθμήσεως τῶν στοιχείων, ἅτινα ἐπιδροῦν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τοῦ θεατοῦ. «Ὁ ἐκ τοῦ κινηματογράφου κίνδυνος εἶναι μείζων ἢ ὁ ἐκ τῆς ρυπαρᾶς βιβλιογραφίας καὶ τοῦ ἀσέμνου θεάτρου· διότι ἡ ἐν τῷ σκότει διὰ τῆς προβολῆς φωτεινῆς εἰκόνος παράστασις τῶν συμβάντων καὶ τῶν διαφόρων σκηνῶν εἶναι πολὺ ζωηροτέρα τῆς διὰ τοῦ γραπτοῦ ἢ προφορικοῦ λόγου περιγραφῆς καὶ διεγείρει πλειότερον τὴν ἀδημονίαν καὶ τοὺς καρδιακοὺς παλμοὺς τοῦ θεατοῦ. Οὕτως εἰσδύει βαθύτερον εἰς τὴν ψυχὴν καὶ μάλιστα τῶν νεωτέρων ἀτόμων καὶ τῶν γυναικῶν, ἅτινα ὑφίστανται εὐχερέστερον καὶ ἰσχυρότερον τὴν ὑποβολὴν» (Γαρδίκας). Τὸ σκότος, διὰ τῆς ἐκμηδενίσεως τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων καὶ ἀντικειμένων τῶν εὑρισκομένων πλησίον καὶ πέριξ τοῦ θεατοῦ, ἀποκόπτει τοῦτον ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ πραγματικοῦ, τὸν ἀπογυμνώνει ἀπὸ κάθε στοιχεῖον ἐλέγχου καὶ τὸν καθιστᾷ ὑποχείριον τῆς ὀθόνης, ἥτις εἶναι ἡ μόνη κυρίαρχος ὁλοκλήρου τῆς αἰθούσης καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἐκμηδενισθέντος ἄλλωστε ὑπὸ τοῦ σκότους.

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν ταινιῶν εἰς ἀκαταλλήλους ἢ καταλλήλους δι' ἀνηλίκους εἶναι σφαλερός. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἐπιστημονικὰς ἀπόψεις (τῶν ψυχιάτρων, παιδαγωγῶν, δικαστῶν καὶ κοινωνιολόγων), αἱ ταινίαι θὰ πρέπει νὰ χωρίζωνται εἰς περισσοτέρας κατηγορίας καὶ ἀναλόγως τῆς ψυχικῆς ὡριμότητος τῶν ἀνθρώπων.

α') Διὰ τὰ παιδιὰ μέχρι καὶ τοῦ 7ου ἔτους τῆς ἡλικίας των, δέον νὰ ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς κινηματογράφους, διότι διὰ τῆς ἐμφανίσεως ἐπὶ τῆς ὀθόνης ἑνὸς φανταστικοῦ κόσμου, ὡς πραγματικοῦ, ἀνεξαρτήτως ἐὰν οὗτος εὑρίσκεται εἰς ἠθικὰ ἢ μὴ πλαίσια, καταστρέφεται τὸ αἴσθημα τῆς ἰσορροπίας. Ὁ κινηματογράφος δημιουργεῖ πάντοτε φανταστικὸν κόσμον. Λαμβάνει τὰς μεμονωμένας περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ὡς τὸ γενικῶς ἰσχῦον. Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν εἰκόνων μὲ τρομακτικὴν ταχύτητα πλήττει ἀνεπανορθώτως τὸν ἐγκέφαλον, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν τοῦ αἰσθήματος τοῦ χρόνου. Τοῦτο ἐπιδρᾷ ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παιδικῆς ψυχῆς καὶ ἔχει δυσμενεστάτας ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς μελλοντικῆς του πορείας. Εἰς μίαν ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παιδὶ ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾷ τὴν ἔννοιαν τῆς πραγματικότητος, ἔρχεται ὁ κινηματογράφος νὰ τὴν καταστρέψῃ. Ἡ τρυφερὰ φαντασία τοῦ παιδιοῦ παραδίδεται εἰς τὸν κόσμον τῆς ὑπερβολῆς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν παρεμπόδισιν τῆς κανονικῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος. Διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ κίνδυνον καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὑγιὴς κινηματογράφος, διότι ἡ κατάχρησις καὶ αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ διασκεδαστικοῦ, ἀδυνατίζει τὴν δύναμιν ἀντιστάσεως. Ἄλλως τε ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ αὗται αἱ λεγόμεναι παιδικαὶ ταινίαι εἶναι ἀκατάλληλοι διὰ παιδιὰ μέχρι τοῦ 7ου ἔτους. Ἡ παρακολούθησις λ.χ. ταινιῶν μὲ κινούμενα ἰχνογραφήματα (Μίκυ-Μάους κ.λ.π.), καταστρέφει τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τῶν γύρω ἀντικειμένων καὶ ζώων. Κατὰ κανόνα τὰ Μίκυ-Μάους δὲν εἶναι ἢ μὴ εἰκόνες ζώων μὲ ὑπερβολικὴν ἐμφάνισιν τινῶν τῶν ἀνατομικῶν των λεπτομεριῶν (μεγάλη οὐρά, μάτια, αὐτιὰ κ.λ.π.), αἵτινες κινοῦνται κατὰ ἐντελῶς ἀφύσικον τρόπον. Βεβαίως, ἡ γελοιοποίησις αὐτὴ προκαλεῖ εὐχαρίστησιν, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν τὸ παιδὶ ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ βλέπῃ ἓν ζωντανὸν χρῶμα ἢ περιέργους μορφὰς κινουμένας σπασμωδικῶς ἐπὶ τῆς ὀθόνης. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ τὸν ἀόρατον κίνδυνον διὰ τὴν παρθένον παιδικὴν ψυχήν. Ἡ μέχρι σημείου γελοιοποιήσεως ἐμφάνισις τῶν ζώων δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλον τῶν ζώων εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κακόν, ἐκδικητικόν, ἠλίθιον ἢ γελοῖον. Ἡ τάσις τοῦ παιδιοῦ πρὸς μίμησιν τὸ ὁδηγεῖ εἰς ἀντιγραφὴν τοῦ παθήματος ἢ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ζώου (π. χ. τραβᾷ τοῦτο ἀπὸ τὰ αὐτιὰ διὰ νὰ μεγαλώσουν). Τὰ φίλμς «Οὐέστερν» εἶναι ὡσαύτως ἀκατάλληλα καὶ ἐπικίνδυ-

να δι' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, διότι ἐμφανίζουν τοὺς Ἐρυθροδέρμους μὲ μειωμένην διανοητικὴν ἱκανότητα, σκληροὺς καὶ ἀντιπαθεῖς. Τὰ ἐξωτικὰ τοπία, ὅπου ζοῦν ἢ μάχονται οἱ Ἐρυθρόδερμοι, τὰ πρωτόγονα ὅπλα των καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν εἰσβολέων ἐξάπτουν τὴν φαντασίαν, προτρέπουν εἰς περιπέτειαν καὶ ἐμφανίζουν ἕνα διαστρεβλωμένον φυλετισμόν. Αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις δημιουργοῦν εἰς τὸ παιδὶ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀποτελεῖ φυσικὴν κατάστασιν ἡ καταδυνάστευσις τῆς μιᾶς φυλῆς ὑπὸ τῆς ἄλλης. Τοῦτο εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀντίθετον πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ» (Γαλάτ. γ' 28). Ἡ δὲ συνέπεια αὐτοῦ εἶναι, ὅτι τὸ παιδὶ μετὰ δυσκολίας δέχεται ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐμφανίζεται ὡς ἀντιτιθεμένη πρὸς τὸν φανταστικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε διὰ τοῦ κινηματογράφου. Τέλος τὰ φίλμς «Ταρζάν», λόγῳ τῆς καταπληκτικῆς σωματικῆς δυνάμεως τοῦ ἥρωος, ἥτις προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν τοῦ μικροῦ θεατοῦ, καὶ τῆς δράσεώς του ἐντὸς τῶν δασῶν, ὁδηγοῦν εἰς κοινωνικὴν μόνωσιν καὶ εἰς ἄρνησιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ κάματος ἐπιδρᾷ δυσμενέστατα καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς ὑγείας τοῦ παιδιοῦ. Πολλοὶ ἐπιστήμονες ὑποστηρίζουν, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ψυχικὰ τραύματα, ὁ κινηματογράφος δημιουργεῖ κινδύνους διὰ τὰς νεαρὰς ὑπάρξεις ἐκ τοῦ μολυσμένου ἀέρος τῆς αἰθούσης. Πολλάκις εἰς τὴν αἴθουσαν εὑρίσκονται ἄτομα πάσχοντα ἀπὸ μεταδοτικὰ νοσήματα, τῶν ὁποίων ἡ νόσος εὑρίσκεται ἐν ἐκκολάψει, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ πλέον ἐπικίνδυνος πρὸς μετάδοσιν. Ἀποτελεῖ τεράστιον σφάλμα ἡ ἐπικρατήσασα ἄποψις ἐν Ἑλλάδι, καθ' ἣν δέον νὰ ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς κινηματογράφους εἰς ἀνηλίκους μέχρι καὶ τοῦ 4ου ἔτους, διότι δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ δυνατότης συνδυασμοῦ τῶν παραστάσεων καὶ σαφοῦς ἀντιλήψεως τῆς ἐννοίας τῶν εἰκόνων.

β') Παιδιὰ ἡλικίας 8 ἕως 11 ἐτῶν πρέπει νὰ παρακολουθοῦν μόνον παιδικὰ φίλμς προσαρμοσθέντα πρὸς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὰς διανοητικὰς ἱκανότητας αὐτῶν. Ταῦτα πρέπει νὰ εἶναι μικρᾶς διαρκείας, ἵνα μὴ προκαλοῦν διανοητικὸν κάματον, καταπόνησιν καὶ ἐξασθένησιν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ σωματικὰς βλάβας προερχομένας ἐκ τοῦ μολυσμένου ἀέρος τῶν πλημμελῶς ἀεριζομένων αἰθουσῶν καὶ ἐκ τῆς διεγέρσεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Νὰ μὴ διεγείρουν ὑπερβολικῶς τὴν φαντασίαν, τὰ συναισθήματα, καὶ τὴν ἡδυπάθειαν. Τὰ ἐπὶ τῆς ὀθόνης ἀπεικονιζόμενα νὰ ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὸν φυσικὸν κόσμον, νὰ μὴ ἀφίστανται τῆς πραγματικότητος καὶ νὰ ἔχουν καθαρῶς μορφωτικὸν ἢ διασκεδαστικὸν χαρακτῆρα. Θὰ ἦτο δυνατὸν τὰ θέματα τῶν παιδικῶν ταινιῶν νὰ λαμβάνωνται ἀπὸ σκηνὰς τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης, τοῦ παιδικοῦ βίου, ἀπὸ ἀστεῖα ἐπεισόδια, τὸ βασίλειον τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν. Σκηναὶ προκαλοῦσαι βιαίας ψυχολογικὰς συγκρούσεις ἢ καὶ ἀποτόμους μεταπτώσεις δέον νὰ θεωροῦνται ὡς ἀκατάλληλοι διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτήν.

γ') Αἱ διὰ τοὺς ἐφήβους προοριζόμεναι κινηματογραφικαὶ ταινίαι δέον νὰ διακρίνωνται εἰς τρεῖς κατηγορίας ἀναλόγως τοῦ ἀκολουθουμένου σταδίου τῆς ἐφηβείας, ταύτης λαμβανομένης ὡς πλήρους βιοψυχολογικοῦ γεγονότος : 1) Διὰ παιδιὰ ἡλικίας 12 ἕως 14 ἐτῶν, τοῦ ἀρχικοῦ σταδίου ἢ τῆς «ζυμώσεως». Τὸ στάδιον τοῦτο εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ρωμαντικῆς φιλίας, τῶν συναισθηματικῶν ἐπεισοδίων, τῆς ἀφοσιώσεως εἰς συμμαθητὰς ἢ διδασκάλους, τῆς ἐκλογῆς φίλων ἢ τοῦ σχηματισμοῦ ὁμάδος. Τὰ θέματα τῶν ταινιῶν δέον νὰ εἶναι ἀνάλογα τῶν ψυχολογικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἐφήβου τοῦ σταδίου τῆς «ζυμώσεως». Ταινίαι συντελοῦσαι εἰς τὴν πρόωρον σεξουαλικὴν ὡρίμανσιν τοῦ ἐφήβου εἶναι ἀκατάλληλοι καὶ ἐπικίνδυνοι. 2) Διὰ παιδιὰ ἡλικίας 15 ἕως 17 ἐτῶν, τοῦ μέσου ἢ τῆς «κρίσεως». Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ὁ ἔφηβος ἀνακαλύπτει τὴν ἰδίαν του ὕπαρξιν, ἀναπτύσσει ἰδίαν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν ζωήν, ἰδίαν ἀντίληψιν τῶν αἰσθημάτων καὶ βίωσιν τῆς τιμιότητος καὶ τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς γενικῶς, τὰς ὁποίας ψηλαφεῖ διὰ νὰ κατακτήσῃ. Ὁ κινηματογράφος τότε μόνον εἶναι ἐπωφελὴς διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ὅταν ἐπιβοηθῇ τὸν ἔφηβον εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀξιῶν καὶ τὴν κατάκτησιν τούτων διὰ τῆς δημιουργίας μιᾶς συνεποῦς πλέον γραμμῆς εἰς τὴν ζωήν του. Ἄλλως ὁ ἔφηβος διὰ τῆς παρακολουθήσεως ἀκαταλλήλων κινηματογραφικῶν ταινιῶν χάνει τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ μεταβάλλεται εἰς ἐνεργούμενον. Δὲν ἐνεργεῖ, ἀλλὰ σύρεται εἰς ἑτοίμους τέρψεις τυφλὰς καὶ περιπαθεῖς, αἵτινες ἐμποδίζουν τὴν ἀναζήτησιν ὑγιῶν τέρψεων, ὅπου ἡ δραστηριότης τοῦ ἐφήβου θὰ εὕρισκε πεδίον ἀσκήσεως. Ταινίαι, αἱ ὁποῖαι παραβλάπτουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικῆς φαντασίας τοῦ ἐφήβου, εἶναι ἀκατάλληλοι. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς γενετησίου ὡριμότητος ἐπιδροῦν λίαν ἐπιβλαβῶς οἱ ἥρωες τοῦ κινηματογράφου, λόγῳ τῆς ἐλλιποῦς γενετησίου ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐντονωτάτης γενετησίου περιεργείας τοῦ ἐφήβου. 3) Δι' ἐφήβους ἡλικίας 17 ἕως 21 ἐτῶν, τῆς ἀνοικοδομητικῆς περιόδου, ἥτις εἶναι ἡ περίοδος τῆς προσαρμογῆς εἰς τὴν ἐνήλικον ζωήν, ὁ κινηματογράφος πρέπει νὰ ἐπιβοηθῇ αὐτοὺς διὰ μίαν ὁμαλὴν προσαρμογήν, ὁμαλὴν ἀνεξαρτητοποίησιν ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον καὶ ὥριμον θεώρησιν τῆς ζωῆς. Κινηματογραφικαὶ ταινίαι προβάλλουσαι τὰς δηλητηριώδεις μορφὰς τοῦ «σέξ», τὰς ἀποκρουστικὰς ὄψεις τῆς ζωῆς, τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸ χάος, τύπους διεστραμμένους ἠθικῶς καὶ ἐγκληματικοὺς εἶναι οὐχὶ μόνον ἀκατάλληλοι, ἀλλὰ ἄκρως ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτήν, ὡς δηλητηριάζουσαι ἀνεπανορθώτως τὴν ψυχὴν τοῦ ἐφήβου.

Αἱ κατωτέρας ποιότητος κινηματογραφικαὶ ταινίαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς γενικῶς ἀκατάλληλοι διὰ τοὺς νευρωτικοὺς τύπους τῶν ἑξῆς τεσσάρων γενικῶν κατηγοριῶν : 1) τοὺς ἔχοντας σύμφυτον μίαν ἠθικὴν διαστροφήν, 2) τοὺς ἔχοντας τάσιν πρὸς νευροπάθειαν, 3) τοὺς ὑποστάντας νευρασθένειαν, ἔστω καὶ ἐὰν αὕτη ἐθεραπεύθη καὶ 4) τοὺς πάσχοντας ἀπὸ ἐρωτισμόν.

Δι' ἄτομα μὲ διάνοιαν οὐχὶ διαυγῆ ἢ μὲ ἠλαττωμένην βούλησιν ἢ ρέποντα πρὸς τὸ ἀλλόκοτον καὶ τὴν περιπέτειαν, ἡ ἐπίδρασις τῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν πρὸς ἀναλόγους πράξεις εἶναι τεραστία. Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὰ ἄτομα αὐτὰ νὰ καταδικάσουν μίαν ἀκόλαστον πρᾶξιν ἢ νὰ διαχωρίσουν τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τὸ φανταστικόν, πολλῷ δὲ μᾶλλον νὰ ἐξαγάγουν ἐξ ἀντιθέτου ἠθικὰ συμπεράσματα. Ἡ ἔξαψις τῆς φαντασίας ὁδηγεῖ εἰς σκοτισμὸν τῆς νοήσεως καὶ ἀπώλειαν τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς αὐτοκυριαρχίας. Αἱ ἐπὶ τῆς ὀθόνης προβαλλόμεναι ἐγκληματικαὶ πράξεις διαφθείρουν βαθμιαίως τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ θεατοῦ καὶ ὁδηγοῦν εἰς ἀναλόγους ἀπομιμήσεις.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν θεατὴν τῆς ὡρίμου ἡλικίας, κινηματογραφικαὶ ταινίαι διεγείρουσαι τὰ κατώτερα ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου δέον να θεωροῦνται ἀκατάλληλοι, ὡς προσβάλλουσαι τὰ χρηστὰ ἤθη, τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ θεατοῦ.

Γενικῶς, ἡ ἀκατάλληλος κινηματογραφικὴ ταινία δημιουργεῖ, λόγῳ τῆς βιαίας ἐπιβολῆς τῆς εἰκόνος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ καὶ τῆς κτηνώδους κυριαρχίας της ἐπὶ τοῦ ψυχισμοῦ του, ἀνθρώπους νευροψυχωτικούς, αἰσθησιακοὺς καὶ φιληδόνους, παθολογικῶς ἀπαθεῖς ἢ βιαίους, ὀνειροπόλους ἢ ἀνθρώπους τῶν περιπετειῶν, διανοητικῶς ἀνισορρόπους, ἐξοικειωμένους εἰς τὴν βίαν, τὴν τρομοκρατίαν καὶ τὴν λῃστείαν, διαστρέφει τὸ αἰσθητήριον καὶ τὴν περὶ ζωῆς ἀντίληψιν, δημιουργεῖ τὸ αἴσθημα τοῦ ἀνευθύνου· τὸ ἄτομον οὐδὲν καθῆκον αἰσθάνεται διὰ τὸν πλησίον, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν· τέλος, καλλιεργεῖ τὴν ἠθικὴν τῆς εὐκόλου ἐπιτυχίας καὶ δημιουργεῖ αἰσθήματα μειονεκτικότητος εἰς τὰς γυναῖκας, λόγῳ τῆς συνεχοῦς προβολῆς ἀνυπάρκτων τύπων γυναικὸς ὑπερτάτης καλλονῆς. Ἡ χρησιμοποίησις διαφόρων τεχνασμάτων κατὰ τὴν κινηματογραφικὴν λῆψιν ἐμφανίζει τὰς ἠθοποιοὺς ὡς ὄντα οὐρανίου ὡραιότητος. Τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ αἰσθήματος μειονεκτικότητος ποὺ δημιουργεῖ εἰς τὰς γυναῖκας, ἔχει καὶ ἀντιστοίχους κοινωνικὰς ἐπιπτώσεις. Ἡ ἐνδοξοποίησις τοῦ ἐγκλήματος καὶ τοῦ ἐγκληματίου διεγείρει τὴν κουφόνοιαν καὶ ματαιοδοξίαν ἀτόμων διανοητικῶς κατωτέρων καὶ μάλιστα τῶν εὐχερέστερον ὑφισταμένων τὴν ὑποβολήν. Πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων ἐτελέσθησαν ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως ἀκαταλλήλων κινηματογραφικῶν ταινιῶν. Ἐκ τῶν τοιούτων ταινιῶν πλῆθος μαθητῶν τῶν σχολείων ὡδηγήθησαν εἰς τὸ ἔγκλημα.

Ἐκ γενομένων ἐρευνῶν ἀπεδείχθη, ὅτι αἱ ἀκατάλληλοι κινηματογραφικαὶ ταινίαι δύνανται νὰ προκαλέσουν διαφόρους ψυχοσωματικὰς βλάβας ὡς : σωματικὴν κόπωσιν, νευρώσεις (τὰς λεγομένας κινηματογραφογενεῖς), διαταραχὰς τοῦ χαρακτῆρος, ἐξασθένησιν τῆς διανοητικῆς ἱκανότητος, νοσταλγίαν τοῦ φανταστικοῦ, πόθον περιπετειῶν, αἰσθησιακὴν διέγερσιν, ἄμβλυνσιν τοῦ ἠθικοῦ αἰσθητη-

ρίου, κινηματογραφομανίαν καὶ ροπὴν πρὸς τὴν κλοπήν, τοὺς βιασμοὺς καὶ τοὺς φόνους. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ κινηματογράφος, κατὰ κανόνα, παρουσιάζει τὸ σπάνιον, τὸ μὴ κανονικόν, τὸ ἀσελγές, τὸ βίαιον, τὸ θανάσιμον, σπανιώτερον δὲ τὸ τραγικόν, τὸ ὑψηλόν, τὸ θαυμαστόν, τὸ μεγαλοπρεπές. Ἡ κυρία αἰτία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι, ὅτι οἱ παράγοντες τοῦ κινηματογράφου, ἤτοι οἱ παραγωγοί, οἱ σκηνοθέται καὶ οἱ σεναριογράφοι δημιουργοῦν κλῖμα ἠθικῆς ἀμβλύτητος διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πλέον βρωμερῶν, ἀκολάστων καὶ ἀποκρουστικῶν ἀπόψεων τῆς ζωῆς, συμπεριφερόμενοι κατὰ τρόπον μαρτυροῦντα ἠθικὴν παραφροσύνην ἢ μηδενιστικὴν λύσσαν (ὡς λ.χ. εἰς Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Σουηδίαν, Ἡνωμένας Πολιτείας, Μ. Βρεταννίαν). Οὗτοι, εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας, εἶναι ἄνθρωποι οὐχὶ πνευματικῆς συγκροτήσεως, πολλάκις δὲ κατωτέρας ἠθικῆς στάθμης. Εἰς τοῦτο συμβάλλουν δύο τινά: α) οἱ ὑπόλοιποι παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ, (ὁ κινηματογράφος εἶναι παράγων τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις διαμορφώνει τοῦτον εἰς βαθμὸν ἀξιοπρόσεκτον) καὶ β) αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις τῆς κινηματογραφικῆς παραγωγῆς ὡς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ὁ κινηματογράφος (ὡς παραγωγή) ἐπηρεάζεται ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τοὺς διαφόρους παράγοντας τοῦ πολιτισμοῦ (τῆς λογοτεχνίας λ.χ.) καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ κάτοπτρον τῆς στάθμης τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃν ἐγεννήθη. Τὸ ἐμπορικὸν ἐξ ἄλλου κέρδος, τὸ ὁποῖον ὑπεισέρχεται ὡς ἀποφασιστικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν κινηματογραφικὴν παραγωγήν, ἀφαιρεῖ οὐσιωδῶς τὴν δυνατότητα πνευματικῆς ἀνόδου τῆς στάθμης τοῦ κινηματογράφου.

Αἱ ἀκατάλληλοι κινηματογραφικαὶ ταινίαι εἶναι ἀσυγκρίτως βλαπτικώτεραι ἀπὸ οἱονδήποτε ἀκατάλληλον ἀνάγνωσμα, θεατρικὸν ἢ μουσικὸν ἔργον, λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας προσιτότητος εἰς τὸ εὐρὺ κοινὸν καὶ τῆς δυνάμεως ὑποβολῆς. Τοῦτο δημιουργεῖ ἐντονώτερον τὸ πρόβλημα προστασίας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ περιφρουρήσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν. Αἱ περισσότεραι τῶν χωρῶν ἀντεμετώπισαν τοῦτο διὰ τῆς θεσπίσεως προληπτικοῦ ἐλέγχου. Πλὴν ὅμως, ὁ προληπτικὸς οὗτος ἔλεγχος εἶναι ἀλυσιτελής, διότι κατατάσσει τὰς κινηματογραφικὰς ταινίας εἰς καταλλήλους ἢ ἀκαταλλήλους δι᾽ ἀνηλίκους. Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν εἶναι τὸ ὅριον ἀνηλικότητος. Εἰς τὰς περισσοτέρας ἰσχύει τὸ 18ον ἔτος. Ἐν Ἑλλάδι τὸ 14ον. Ἀποτελεῖ τί τὸ ἀκατανόητον ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ὅλον θέμα τῶν ἀκαταλλήλων κινηματογραφικῶν ταινιῶν. Ἐνῶ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1918 δι᾽ ἀστυνομικῆς διατάξεως ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς κινηματογράφους παίδων κάτω τῶν 15 ἐτῶν, ἐφ᾽ ὅσον αἱ προβαλλόμεναι ταινίαι ἀνεφέροντο εἰς ἐγκληματικὰς ἢ ἐρωτικὰς παραστάσεις μετ᾽ ἐρεθιστικῶν σκηνῶν, τῆς διατάξεως ταύτης κατοχυρωθείσης καὶ διὰ νόμου (ν. 4767 τοῦ 1930), τὸ ὅριον ἐμειώθη εἰς τὸ 14ον διὰ νεωτέρου νόμου ἐν ἔτει 1941, ἐνῶ ἀντιθέτως θὰ ἔδει τοῦτο νὰ αὐξηθῇ. Γεγονὸς εἶναι, ὅτι πολλάκις ἐμελετήθη τὸ θέμα τῆς αὐξήσεως τοῦ ὁρίου ἀνηλικότητος, πλὴν ὅμως οὐδέποτε κατωρθώθη ἡ πραγματοποίησίς του. Ἀποφασιστικὸς παράγων εἰς τοῦτο ὑπῆρξε τὸ μέγεθος τῶν ἀντιτιθεμένων συμφερόντων καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσερχομένων εἰς τοὺς κινηματογράφους. Αἱ ἀντιδράσεις τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων τοῦ κινηματογράφου εἶναι τοιαύτης ἐκτάσεως, ὥστε νὰ ματαιώνουν κάθε προσπάθειαν αὐξήσεως τοῦ ὁρίου ἀνηλικότητος. Τοῦτο ὅμως ὑποδηλώνει καὶ τὴν οὐσιαστικὴν ἀδυναμίαν τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀπόψεών του, μὲ τὰς περαιτέρω συνεπείας.

Ὡσαύτως περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀκαταλλήλου οὐδεμία νομολογία ἐδημιουργήθη μέχρι σήμερον. Αἱ ἑκάστοτε Ἐπιτροπαὶ Ἐλέγχου ἔκριναν τὰς κινηματογραφικὰς ταινίας κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀντιθέτως αἱ ἀντίστοιχοι Ἐπιτροπαὶ εἰς τὰ ξένα κράτη ἐδημιούργησαν σταθερὰν νομολογίαν. Οὕτω, κατὰ τὴν ἐν Γερμανίᾳ Ἀνωτάτην Ἐπιτροπὴν Ἐλέγχου τοῦ κινηματογράφου, ἀκατάλληλοι κινηματογραφικαὶ ταινίαι εἶναι αἱ ταινίαι, αἵτινες κερδοσκοποῦσαι ἐπὶ τῶν ταπεινοτέρων ἐνστίκτων τοῦ κοινοῦ, χρησιμοποιοῦν διεγερτικὰ ἐγκλήματα, ἵνα προκαλέσουν αἴσθησιν καὶ ἐξεικονίζουν τοὺς ἐγκληματίας ὡς ἥρωας, αἱ δημιουργοῦσαι ἄμεσον κίνδυνον ταπεινώσεως τῶν ἠθικῶν σκέψεων καὶ συναισθημάτων τοῦ συνήθους θεατοῦ, αἱ διεγείρουσαι ἔνστικτα βαναυσότητος ἢ προκαλοῦσαι ἐκβαναύσωσιν τῶν ἠθῶν, αἱ δικαιώνουσαι καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον τὸν ἐγκληματίαν διὰ τῆς δημιουργίας συμπαθείας πρὸς τοῦτον, αἱ περιγράφουσαι ἐγκλήματα ἐναντίον τῆς ἀστυνομίας ἢ τοῦ νόμου, ἐν αἷς ὁ ἐγκληματίας θριαμβεύει ἀπέναντι τοῦ κράτους, ἡ δὲ ἀστυνομία καὶ ἡ δικαιοσύνη παριστάνονται ὡς ἀνίκανοι νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν προσβληθεῖσαν ἔννομον τάξιν, τέλος αἱ προβάλλουσαι μεθόδους διώξεως ἢ τρόπους τελέσεως ἐγκλημάτων, ὡς ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν ἐκ τοῦ κινδύνου χρησιμοποιήσεως τῶν μεθόδων τούτων ὑπὸ ἀμφιρρεπόντων θεατῶν.

Ἡ ἐν Ἀμερικῇ Λεγεὼν τῆς Κοσμιότητος (Legion of Decency), πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ὁσημέραι αὐξανούσης ἠθικῆς σήψεως ἐκ τοῦ ἀχαλιναγωγήτου ἐμπορικοῦ κινηματογράφου, προέβη, κατὰ τὸ 1925, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ κώδικος παραγωγῆς κινηματογραφικῶν ταινιῶν (The motion pictures production code), τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν εἰς τοὺς παραγωγοὺς κινηματογραφικῶν ταινιῶν διὰ τῆς καθολικῆς ἀποχῆς τοῦ κοινοῦ ἐκ τῶν κινηματογράφων. Ὁ ἄμεσος κίνδυνος χρεωκοπίας τῶν κινηματογραφικῶν ἐπιχειρήσεων ἠνάγκασε τοὺς παραγωγούς, κατὰ τὸ 1930, νὰ δεχθοῦν τὸν κώδικα, τὸν ὁποῖον ἐνεφάνισαν διὰ λόγους γοήτρου ὡς ἰδικόν των καὶ ὅστις ἰσχύει μέχρι σήμερον μὲ διαφόρους βελτιώσεις, συμφώνως πρὸς τὰς ἑκάστοτε ἐμφανιζομένας ἀνάγκας. Οἱ παραγωγοὶ ἐδέχθησαν νὰ συμμορφώσουν τὰς παραγωγάς των πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ κώδικος, τὰς ὁποίας τηροῦν ἀπαρεγκλίτως. Πέραν τοῦ αὐτοελέγχου οὐδεὶς ἄλλος ἔλεγχος διενεργεῖται ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ τοιοῦτος ἔλεγχος εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ καλύτερος παντὸς ἄλλου ἐλέγχου.

Κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον: α) ἐγκλήματα ἐναντίον τοῦ Νόμου δὲν θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τρόπον ὥστε νὰ δημιουργήσουν συμπάθειαν πρὸς τὸν ἐγκληματίαν ἢ νὰ ὑποκινήσουν ἄλλους πρὸς μίμησιν. Ὁ τρόπος παρουσιάσεως τοῦ ἐγκλήματος δὲν θὰ εἶναι τοιαύτης λεπτομερείας, ὥστε νὰ ἀποτελῇ διδασκαλίαν, οὐδὲ θὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἐκδίκησις. Μέθοδοι λαθρεμπορίου, κλοπῆς, ἐμπρησμοῦ καὶ δυναμιτισμοῦ δὲν θὰ προβάλλωνται. β) Θὰ γίνεται σεβαστὴ ἡ ἁγνότης τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας. Αἱ ταινίαι δὲν θὰ ἐμφανίζουν τὰς κατωτέρας σεξουαλικὰς ἀπολαύσεις ὡς τὰς φυσικὰς ἀπολαύσεις τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε θὰ δικαιώνωνται ἡ μοιχεία καὶ ὁ παράνομος ἔρως, οὐδὲ θὰ ἐμφανίζωνται ἐπὶ τῆς ὀθόνης λεπτομερῶς. Πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται σκηναὶ ἐρωτικοῦ πάθους, ἀπαγωγῶν, βιασμῶν καὶ προαγωγῆς. Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ προβολὴ σκηνῶν περιεχουσῶν σεξουαλικὴν διαστροφήν, τοκετούς, γεννητικὰ ὄργανα τῶν παιδιῶν, χειρονομίας καὶ στάσεις μὲ διάφορα ὑπονοούμενα, πολλὰ καὶ λάγνα φιλιὰ ἢ αἰσθησιακοὺς ἐναγκαλισμούς. γ) Ἀπαγορεύεται ἡ χρησιμοποίησις αἰσχρῶν λέξεων, ἢ ᾀσμάτων, χειρονομιῶν κ.λ.π. σκηνῶν προκαλουσῶν αἴσθημα ἀηδίας, τοῦ πλήρους γυμνοῦ, χορῶν, οἵτινες ὑποδηλώνουν ἢ παρουσιάζουν σεξουαλικὰς πράξεις ἢ ἀνήθικα πάθη, ἡ γελοιοποίησις οἱασδήποτε θρησκείας, τῶν κληρικῶν ὡς κωμικῶν ἢ ἐγκληματικῶν προσώπων, αἰσχρῶν ἢ ἀπρεπῶν τίτλων κ.λ.π.

Ἡ ἀγγλικὴ λογοκρισία δίδει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς διαφημίσεως τῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν, τὰς ὁποίας τὸ κοινὸν ἐκλέγει ἐλευθέρως.

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, προκειμένου νὰ προστατεύσῃ τὰ μέλη της ἐκ τῶν ἀκαταλλήλων κινηματογραφικῶν ταινιῶν, ἵδρυσε τὸ Καθολικὸν Γραφεῖον Κινηματογράφου, τὸ ὁποῖον ἑδρεύει εἰς Παρισίους, μὲ ἀποστολὴν τὴν ὑπεύθυνον κριτικὴν τῶν προβαλλομένων ταινιῶν, ἥτις δημοσιεύεται εἰς εἰδικὸν ἔντυπον, τὸ ὁποῖον διανέμεται εἰς τοὺς πιστούς. Τὸ Γραφεῖον κατατάσσει τὰ φίλμς εἰς διαφόρους κατηγορίας, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου των. Τοῦτο ἐλέγχει 5.000 κινηματογραφικὰς αἰθούσας ἐγκατεσπαρμένας εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς περίπτωσιν, καθ᾽ ἣν ἤθελε χαρακτηρισθῇ ἓν ἔργον ὡς ἀκατάλληλον, ἀπαγορεύεται ἡ προβολή του εἰς οἱανδήποτε ἐλεγχομένην ὑπὸ τοῦ Γραφείου αἴθουσαν. Τοιουτοτρόπως οἱ παραγωγοὶ λαμβάνουν σοβαρῶς ὑπ᾽ ὄψιν των τὰς κρίσεις τοῦ Γραφείου. Παραρτήματα τοῦ Γραφείου ἔχουν ἱδρυθῇ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν Ρωμαιοκαθολικοί. Εἰς τὴν Ἑλλάδα λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1961 καὶ κατατάσσει τὰ φίλμς εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας:

α) Δι᾽ ὅλους, β) δι᾽ ὅλους μὲ ἐπιφυλάξεις δι᾽ ἀνηλίκους, γ) διὰ μεγάλους, δ) διὰ μεγάλους μὲ ἐπιφυλάξεις.

ε) ἐπιβλαβῆ, συνιστᾶται ἡ ἀποχή, στ) ἀπορριπτέα, ἐπιβάλλεται ἡ ἀποχή.

Ὁ καλύτερος τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀκαταλλήλων ἐν γένει ἀναγνωσμάτων, θεατρικῶν καὶ μουσικῶν ἔργων καὶ κινηματογραφικῶν ταινιῶν εἶναι ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἰδίου τοῦ κοινοῦ. Ἀναγκαῖον εἶναι ὅπως δημιουργηθοῦν εἰς τὸ κοινὸν ὀρθὰ κριτήρια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐλλείπει σήμερον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Παρατίθεται ἡ κυριωτέρα βιβλιογραφία ἐκ τῆς ἀναφερομένης εἰς τὸ «ἀκατάλληλον» καὶ τὰς ἐπιδράσεις τούτου ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀ. Ἀσπιώτη, Ὁ ἔφηβος καὶ ἡ κοινωνία, Ἀθῆναι 1952. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιγνίδι, Ἀθῆναι 1960. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ κρίσις τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, Ἀθῆναι 1951. Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «Ζωή», Κινηματογράφος καὶ νεότης, Ἀθῆναι 1954. R. Banay, Youth in Despain, N. York 1948. E. Βρυζάκη, Ἡ ψυχαγωγία, μιὰ πνευματικὴ προσπάθεια, ἐν περ. Συζήτησις, 1960. Κ. Γαρδίκα, Ἐγκληματολογία, Ἀθῆναι 1948. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἠθῶν, ἐν περ. Ποινικὰ Χρονικά, Β' (1952). Ἠλ. Γάφου, Τὸ παιδὶ καὶ τὸ ἔγκλημα, ἐν περ. Ἀγωγή, 1947. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος (φύλλον 31, 1831). Ἑλληνικὰ Χρονικά, Μεσολογγίου (1824-1826). Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀθῆναι 1946. E. Dovifat, Der americanische Journalismus, Berlin 1924. Gilbert—Robin, La guérison des défauts et des vices chez l' enfant, Paris 1948. Gilbert-Cohen-Séat, Problémes actuels du Cinéma de l' Information Visuelle, I. G. Guillermet, Τὸ ἐγκληματικὸν περιβάλλον, μετ. Ε. Φωτάκη, Ἀθῆναι 1931. J. Janin. Πῶς γινόμεθα ἐγκληματίαι, μετ. Ε. Φωτάκη, Ἀθῆναι 1924. Encounter, ἀγγλικὸν περιοδικόν, Mars - Avril 1950 καὶ July 1960. Σπυρ. Καλλιάφα, Τὸ παιδαγωγικὸν πρόβλημα τῆς γενετησίου ὁρμῆς, ἔκδ. β', 1958. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ θέατρον, ὁ κινηματογράφος καὶ τὸ σχολεῖον, ΣΤ' Πειραματικοῦ Σχολείου Ἀθηνῶν, 1954. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀγωγὴ εἰς αὐτοσυγκέντρωσιν, Ἀθῆναι 1961. Παν. Κανελλοπούλου, Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας, Ἀθῆναι 1932. Α. Κουτσουμάρη, Ὁ κινηματογράφος καὶ ἡ ἐπίδρασίς του στὴν αὔξησι τῆς ἐγκληματικότητος τῶν νέων, ἐν περ. Παιδί, Δεκ. 1933. Θ. Κριεζῆ, Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ἡ σύγχρονη ἐποχή, Ἀθῆναι 1958 Τοῦ αὐτοῦ, Στοχασμοὶ καὶ χαρακτῆρες, Ἀθῆναι 1961. Ἐμμ. Λαμπαδαρίου, Ὁ κινηματογράφος καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία, ἐν περ. Ἔρευνα, Φεβρ. 1928. La Revue Internationale du Cinema, organe officiel de l' office Catholique International du Cinema, Paris. Ε. Λεμπέση, Κοινωνιολογία τοῦ Τύπου, Ἀθῆναι 1951. Τοῦ αὐτοῦ, Κριτικὴ τῆς κοινῆς γνώμης, Ἀθῆναι 1929. Τοῦ αὐτοῦ, Die Nation der Griechen, Frankfurt A. M. 1927. J. Leirens, Le Cinema et la crise de notre temps. Κ. Μάγερ, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ Τύπου, Α', Ἀθῆναι 1957. Π. Μελίτη, Γιὰ ν' ἀνοίξῃ ὁ δρόμος, Ἀθῆναι 1957. Εἰρ. Παϊδούση, Ὁ κινηματογράφος ὡς παιδαγωγικὸν μέσον, ἐν περ. Παιδεία καὶ Ζωή, Φεβρ. 1952. Θ. Παπακωνσταντίνου, Ἡ χυδαιότης ὡς τέχνη, ἐν περ. Εἰκόνες 11ης Μαΐου 1962, τεῦχος 342. Β. Πλουμίδη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, Ἀθῆναι 1958. Ἀρ. Πουλατζᾶ, Παιδικὴ ἐγκληματικότης καὶ προληπτικὸς ἔλεγχος τοῦ κινηματογράφου, Ἀθῆναι 1929. Δημ. Στεργιαννοπούλου, Νομοθεσία κινηματογράφου, Ἀθῆναι 1961. A. Tesarek, Ἐσὺ καὶ τὸ παιδί σου, μετ. Δ. Γ. Ζήση, Ἀθῆναι 1938. P. Tournier, Τὸ προσωπεῖον καὶ ἡ προσωπικότης, μετ. Δ. Ε. Χαροκόπου, Ἀθῆναι 1956. Γρηγ. Χατζηβασιλείου, Ὁ κινηματογράφος καὶ τὸ παιδί, ἐν περ. Μητέρα καὶ Παιδί, Δεκ. 1947. Φ. Χριστοδούλου, Ὁ κινηματογράφος, ἕνα πρόβλημα, ἐν περ. Συζήτησις, 1960.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Ἀκατάπαυστος. (Κ. Διαθήκη). Β' Πέτρ. β' 14: «ὀφθαλμοὺς ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας» = ὀφθαλμοὺς ἀκαταπαύστως πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐστραμμένους.

Γ. Α. Γ.

Ἀκαταστασία. (Κ. Διαθήκη). Ἔλλειψις τάξεως, ἀνησυχία, ταραχή.

Γ. Α. Γ.

Ἀκατάστατος. (Κ. Διαθήκη). Ἄστατος, ἀσταθής, ἀνήσυχος. Ἰακ. α' 8, γ' 8: «ἀκατάστατον κακόν» = διαρκῶς ἐν κινήσει εὑρισκόμενον.

Γ. Α. Γ.

Ἀκατάσχετος. (Κ. Διαθήκη). Ἀσυγκράτητος, Ἰακ. γ' 8 (ἄλλη γραφή: ἀκατάστατος).

Γ. Α. Γ.

Ἀκελδαμά. Βλ. Ἀγρὸς αἵματος.

Ἀκέλης. Υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Μαλίδος, δούλης τοῦ πατρὸς τῆς Ὀμφάλης Ἰαρδάνου (Ἡροδ., Ἱστορ. Ι 7) ἢ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ὀμφάλης. Αὕτη εἶχεν ἀγοράσει τὸν Ἡρακλέα παρὰ τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ, ὅταν οὗτος ἐπωλήθη, διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς δοῦλος ἐπὶ μίαν τριετίαν, ἵνα πληρώσῃ μὲ τὰ ἐκ τῆς δουλείας ταύτης χρήματα τὸν Εὔρητον, διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του Ἰφίτου πρὸς ἐξαγνισμόν του (Ἀπολλοδ., Βιβλ. ΙΙ 6, 3). Οὗτος ἦτο κατά τινα παράδοσιν ἱδρυτὴς καὶ ἥρως ἐπώνυμος τῆς πόλεως Ἀκέλης τῆς Λυδίας (Στέφ. Βυζάντ., ἐν λ. Ἀκέλης).

Β. Ι. Κ.

Ἀκέλις Χάνς. Achelis. Γερμανὸς ἱστορικὸς τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς τὸ 1865 εἰς Hastedt, παρὰ τὴν Βρέμην, καὶ ἀποθανὼν τὸ 1937 εἰς Λειψίαν. Ἀνῆκεν εἰς τὴν μετριοπαθῆ ὀρθολογιστικὴν σχολήν, εἰς δὲ τὰ ἔργα του εἶναι καταφανὴς ἡ διστακτικότης ὡς πρὸς ἀποφάνσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐκλόνιζον τὰς βάσεις τῶν κυριωτέρων ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, ὡς οὗτοι μαρτυροῦνται εἰς τὰ κείμενα καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τῆς ἑωθινῆς περιόδου τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας. Ἐκ τῶν ἔργων του τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα εἶναι: 1) Die alten Denckmäler des orientalischen Kirchenrechts, 2 τόμοι, Leipzig 1891 καὶ 1904 2) Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten, 2 τόμοι, β' ἔκδ., Leipzig 1925. 3) Entwicklungsgeschichte der altchristlichen Kunst, Leipzig 1919. 4) Römische Katakombenbilder in Katanien, Berlin 1932. 5) Die Katakomben von Neapel, Leipzig 1936. Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ἐπιστημονικῆς του σταδιοδρομίας, ὁ Ἀκέλις ἠσχολήθη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν.

Ἀκενάτον. Βλ. Ἀμένωφις.

Ἀκένωτος. Ὁ ὅρος ἔχει χριστιανικὴν τὴν προέλευσίν του, μὴ ἀπαντῶν εἰς τὴν προχριστιανικὴν γραμματείαν. Ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν (ὁ μὴ κενούμενος) ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀμφιβόλου γνησιότητος μετάφρασιν τοῦ οδ' ψαλμοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλιναρίου (PG 33, 1420C). Εἰς χωρίον τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικοῦ, ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν κένωσιν τοῦ Λόγου. «Ὁ τῆς φιλανθρωπίας Λόγος κενοῦται, ἀκένωτος τὴν φύσιν τυγχάνων· ἑαυτὸν γὰρ ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών» (Ἀττικοῦ ἐπισκόπου, παρὰ Κυρίλλῳ, Προσφωνητικὸς ταῖς εὐσεβ. δεσποίναις A.C.O. éd. Ed. Schwartz, II 5, σ. 66, 25, PG 76, 1213B). Προφανὴς τυγχάνει ἡ ἐπίδρασις τοῦ σχετικοῦ χωρίου τοῦ Παύλου (Φιλιπ. β' 7). Χριστολογικὴν ὡσαύτως ἔννοιαν ἔχει ὁ ὅρος καὶ παρὰ τῷ Σωφρονίῳ Ἱεροσολύμων. Εἰς τὸν λόγον του εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου, συνοψίζων εἰς μίαν φράσιν τὸ ὅλον μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Οὕτω γὰρ σώζειν τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ηὐδόκησεν· ὅτιπερ εἰς τοσαύτην ἑαυτὸν καθῆκεν ὁ ἀκένωτος κένωσιν, ἵνα τὴν κενωθεῖσαν εἰς γῆν διαφθορᾶς ἀνθρωπότητα, πάλιν ἐκ γῆς ἀναστήσῃ καὶ οὐρανίων κλήρων ποιήσῃ μέτοχον, ἀντὶ τῆς ἐν παραδείσῳ τὸ πρὶν ἀπολαύσεως» (Λόγος ΙΙ 42, PG 87 III, 3273C).

Παρὰ τῷ Ἀμφιλοχίῳ, ὁ ὅρος ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀνεξαντλήτου». («Τὸ δὲ ἀλάβαστρον ταύτης παντὶ τῷ αἰῶνι συνεπεκτείνεται, ἀκένωτον ἔχον τῆς μνήμης τὴν εὐωδίαν», Λόγ. δ' 9, PG 39, 84D). Σχετικὴν ἔννοιαν ἔχει ὁ ὅρος καὶ παρὰ τῷ Ἰσιδώρῳ τῷ Πηλουσιώτῃ. Ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ πάθους τῆς αἱμορροούσης γυναικός, ὅπερ δὲν ἐλάμβανε πέρας («Ὥσπερ γὰρ τὸ ἀκένωτον καὶ δυσμεταχείριστον ἰατροῖς τῆς αἱμορροούσης πάθος, ἐν ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ ἀπηλάθη—ἡ μὲν γὰρ ἥψατο ὁ δὲ ἠνέσχετο, τὸ δὲ ἐδραπέτευσεν—οὕτω...», Ἐπιστολῶν βιβλ. γ', Ἐπιστ. ρηθ', PG 78, 829B). Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχει καὶ εἰς τὴν ε' (νόθον) ὁμιλίαν τοῦ Χρυσοστόμου («... ἔχω γὰρ αἱμάτων ἀκένωτα ῥεῖθρα...», εἰς τὴν αἱμορροοῦσαν ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, PG 64, 19).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. E. A. Sophocles, Greek Lexikon of the roman and byzantine periods, New York 1900. G. W. H. Lampe, A patristic Greek Lexicon, Oxford 1961.

ΗΛΙΑΣ ΜΟΥΤΣΟΥΛΑΣ

Ἀκέραιος. (Κ. Διαθήκη). Καθαρός, ἄδολος, ἁγνός. Ματθ. ι' 16, Ρωμ. ιστ' 19, Φιλιπ. β' 15.

Γ. Α. Γ.

Ἀκεραιότης. Εἶναι ἡ ἀρτιότης, χρηστότης καὶ εἰλικρίνεια τοῦ χαρακτῆρος, ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς καὶ ἡ εὐθύτης τῆς συνειδήσεως, ὥστε οὔτε ἐκ συμφέροντος, οὔτε χάριν φιλίας καὶ συγγενείας νὰ διαπράττῃ τις ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἀρετὴ αὕτη δέον νὰ περικοσμῇ τὸν πνευματικὸν ποιμένα, διὰ νὰ εἶναι ὑπόδειγμα εἰς τὴν ποίμνην του. Αὕτη δὲ πρέπει νὰ συνοδεύηται καὶ ὑπὸ τῆς φρονήσεως, ὡς συνέστησεν ὁ Κύριος εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸ κήρυγμα: «γίνεσθε φρόνιμοι (συνετοί), ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί» (Ματθ. ι' 16), καὶ ὁ Παῦλος: «Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς

μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν» (Ρωμ. ιστ΄).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Νικηφόρ. Καλογερᾶ, Ποιμαντική, Ἀθῆναι 1883. Νεκτ. Κεφαλᾶ, Ποιμαντική, Ἀθῆναι 1898. Σπυρ. Μακρῆ, Ποιμαντική, Ἀθῆναι 1953.

ΣΠΥΡ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

Ἀκεραντείας, Ἐπισκοπή. Μετὰ καὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀεισύλων καταλέγεται ἀπὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνος εἰς τὴν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ γενομένην Διατύπωσιν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ἁγίας Σεβηριανῆς Καλαβρίας ἐπισκοπὴ δευτέρα Ἀκεραντείας, μὴ διατηρηθεῖσα πέραν τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος ὡς φαίνεται.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

Ἀκέσιος. Νοβατιανὸς ἐπίσκοπος, ζήσας τὸν Δ΄ αἰῶνα. Ἐκ τοῦ βίου του εἶναι γνωστόν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σωκράτους καὶ τὴν περίπου ταυτόλεκτον τοῦ Σωζομένου, τὸ κάτωθι ἐπεισόδιον. Κληθεὶς εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, «μετὰ τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ἠρώτα ὁ βασιλεὺς εἰ καὶ αὐτὸς τῇ πίστει συντίθεται καὶ τῷ ὁρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς». Ὁ Ἀκέσιος τότε ἀπεκρίθη : «Οὐδὲν καινόν, ὦ βασιλεῦ, ἡ σύνοδος ὥρισεν. Οὕτω γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων παρείληφα καὶ τὸν ὅρον τῆς πίστεως καὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς». Ὅταν δὲ ὁ Κωνσταντῖνος τὸν ἠρώτησε διατί ἐχωρίζετο τῆς κοινωνίας τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ὁ Ἀκέσιος ἐξιστόρησε τὸ σχίσμα τοῦ Νοβατιανοῦ καὶ τὴν κεντρικὴν διδασκαλίαν τούτου, καθ' ἣν οἱ πίπτοντες εἰς θανάσιμα ἁμαρτήματα μετὰ τὸ βάπτισμα δὲν ἔπρεπε νὰ γίνωνται δεκτοὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀφιεμένης εἰς μόνον τὸν Θεὸν τῆς συγχωρήσεώς των. Ἀκούσας ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἀπάντησιν ταύτην, εἶπεν εἰς τὸν Ἀκέσιον : «Θὲς κλίμακα καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν» (Σωκρ., Ἐκκλ. Ἱστ. Α΄ ι΄, Σωζομ. Ἐκκλ. Ἱστ. Α΄ κβ΄). Ὁ Σωζόμενος προσθέτει καὶ τὴν πληροφορίαν (αὐτόθι Β΄ λβ΄), ὅτι ὁ Ἀκέσιος ἦτο ἐπίσκοπος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι ἀπήλαυε μεγάλης ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως διὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ βίου του. Οἱ ἐρευνηταὶ θεωροῦν τὴν διήγησιν περὶ τοῦ μεταξὺ βασιλέως καὶ αἱρετικοῦ ἐπισκόπου διαλόγου ὡς ἱστορικήν, παρὰ τὸ ὅτι αὕτη δὲν φαίνεται τόσον πιθανή.

Ἄκεσις. Ἀγαθὸς δαίμων διαδραματίζων εὐεργετικὸν ρόλον κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, ἀκόλουθος τοῦ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἀπαντᾷ, κατὰ τόπους, καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα Εὐημερίων, Δάρρων καὶ Τελεσφόρος.

Ἀκέφαλοι. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ ἐκ τῶν μονοφυσιτῶν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν ἀμετάπειστοι εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ὅρου «μία φύσις» τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπεσπάσθησαν οὕτω τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας Πέτρου τοῦ Μογγοῦ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο διεδραματίσθη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Ἑνωτικοῦ» ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος (482), ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ διατάγματος τούτου ἀπεσκόπει εἰς τὴν κατασίγασιν τῶν παθῶν καὶ τὴν συμβιβαστικὴν συνδιαλλαγὴν ὀρθοδόξων καὶ μονοφυσιτῶν. Δι' αὐτοῦ δὲν ἐγίνετο λόγος περὶ μιᾶς ἢ δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ· ὑπεστηρίζετο ὅτι πᾶν τὸ ἀντικείμενον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου εἶναι πεπλανημένον· ἐν συνεχείᾳ ὅμως ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος δὲν συμπεριελαμβάνετο εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους· συγχρόνως δὲ ἐπέβαλλε τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης σχετικῆς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο συζητήσεως. Τὸ «Ἑνωτικὸν» ὑπέγραψαν ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀκάκιος, ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος ὁ Μογγός, ὁ Ἀντιοχείας Πέτρος ὁ Γναφεὺς καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μαρτύριος.

Αἰγύπτιοι ἀκολουθοῦντες τὴν αἵρεσιν τοῦ μονοφυσιτισμοῦ συνέχισαν τὰς σχετικὰς συζητήσεις καὶ δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἀποφάσεις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐπισκόπων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεσχίσθησαν τοῦ ἐπισκόπου Πέτρου τοῦ Μογγοῦ καὶ ἀπετέλεσαν ἰδίαν ἀνεξάρτητον ὁμάδα χωρὶς ἐπίσκοπον· διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν Ἀκέφαλοι. Τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβον καὶ οἱ μετὰ ταῦτα εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μὴ συμμορφωθέντες πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ «Ἑνωτικοῦ» καὶ ἀσπασθέντες τὰς πεποιθήσεις τῶν πρώτων ἀποστατησάντων τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527 - 565) ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἕνωσιν τούτων μετὰ τῆς λοιπῆς Ἐκκλησίας.

ΝΙΚΟΛ. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

Ἀκεψεής. Μάρτυς συναθλήσας μετὰ Ἀειθαλᾶ. Οὗτοι ἦσαν Πέρσαι ἐκ τῆς πόλεως Ἄρβηλα. Ὁ Ἀκεψεὴς ἦτο διάκονος, ὁ δὲ Ἀειθαλᾶς πρώην ἱερεὺς τῶν εἰδώλων, γενόμενος χριστιανὸς κατόπιν θαυμαστῆς ἰάσεώς του. Συλληφθέντες κατὰ τοὺς διωγμούς, ὡμολόγησαν εὐθαρσῶς τὴν πίστιν των καὶ ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλάς. Συνεορτάζονται τὴν 11ην Δεκεμβρίου.

Ἀκεψιμᾶς. Μάρτυς, ἑορταζόμενος μετὰ τῶν συναθλησάντων αὐτῷ Ἰωσὴφ καὶ Ἀειθαλᾶ τὴν 3ην Νοεμβρίου. Ἦτο ἐπίσκοπος εἰς Περσίαν. «Ἀπὸ πατρίδος Ἀνίθα καλουμένης, τῷ σώματι ἰσχυρὸς καὶ ὡραῖος τῷ εἴδει σφόδρα, γένους τε μεγάλου καὶ πλουσίου καὶ ἀγάπην πολλὴν πρός τε ξένους καὶ πτωχοὺς κεκτημένος, ἦν εἰς πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ἄμεμπτος». Εἰς προβεβηκυίαν ἡλικίαν εὑρισκόμενος, συνελήφθη καὶ μετήχθη εἰς Ἄρβηλα μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωσὴφ καὶ τοῦ διακόνου Ἀειθαλᾶ, ὅπου παρέμειναν ἐν φυλακῇ, μὴ στέργοντες νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν. Μετὰ τριετίαν, ἀπεστάλησαν εἰς Μηδίαν, ὅπου καὶ ἐπέστεψαν τὴν καλὴν ὁμολογίαν των διὰ τοῦ μαρτυρίου (378). Οἱ τρεῖς οὗτοι μάρτυρες λογίζονται μεταξὺ τῶν τελευταίων τοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας κινηθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σαπὸρ τοῦ Β΄ (311 - 380) διωγμοῦ. Ὁ Κανὼν τῆς ἀκολουθίας των ἐποιήθη ὑπὸ Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου.

Ἀκεψιμᾶν κτείνουσιν ἐκ ῥαβδισμάτων,
Ἀκεψιμᾷ δὲ τοὺς φίλους ἐκ λευσμάτων.
Τύψαν Ἀκεψιμᾶν τριτάτῃ, λεῦσαν δὲ συνάθλους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Act. SS., Ἀπριλίου III, σ. 23-29. PG 116, 831-860 (Συμεὼν τοῦ Μεταφράστου). F. Lagrange, Les Actes des martyrs d' Orient, Tours 1871, σ. 127-48. H. Delehaye, Les versions grecques des Actes des martyrs persans sous Sapor II, ἐν PO, II, σ. 478-557 (τρεῖς τὸν ἀριθμόν).

Ἀκεψιμᾶς. Ὁ Πανεύφημος. Διαβόητος Σῦρος ἀναχωρητὴς καὶ ὅσιος, ἑορταζόμενος τὴν 3ην Νοεμβρίου. Περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ ὁ Θεοδώρητος ἐν τῇ Ἐκκλ. Ἱστορίᾳ (Δ΄ 25) καὶ τῇ Φιλοθέῳ Ἱστορίᾳ (κεφ. ΙΕ΄), ἄνευ τόπου καὶ χρονολογίας. Ἡ παράδοσις φέρει αὐτὸν λάμψαντα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Α΄ (379 - 395). Ὁ Ἀκεψιμᾶς ἔζη ἐπὶ ὁλόκληρον ἑξηκονταετίαν ἐντὸς οἰκίσκου, χωρὶς νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, «μήτε ὁρώμενος μήτε φθεγγόμενος», ἀλλὰ εἰς διαρκῆ αὐτοσυγκέντρωσιν διατελῶν καὶ ἀποκομίζων ἐκ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ νοὸς εἰς τὸν Θεὸν «πᾶσαν ψυχαγωγίαν». Ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, ἐν ὥρᾳ νυκτός, ὑδρεύετο ἀπὸ μίαν πλησίον εὑρισκομένην πηγήν, «τροφὴ δὲ αὐτῷ ἐκομίζετο φακὸς διάβροχος ὕδατι». Πεντήκοντα ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, προησθάνθη τοῦτον καὶ ἐπέτρεψε νὰ τὸν ἐπισκέπτωνται ὅσοι ἤθελον νὰ λάβουν τὴν εὐλογίαν του. Μεταξὺ ἄλλων λοιπὸν τὸν ἐπεσκέφθη καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς περιοχῆς, ὅστις τοῦ προσέφερε τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀκεψιμᾶς ἐδέχθη μόνον διότι ἐπρόκειτο μετ' ὀλίγον νὰ ἐκδημήσῃ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, διότι ἄλλως τὸ ἐθεώρει ὡς φορτίον εὐθυνῶν ἀβάστακτον.

Τῆξας ἑαυτὸν ἐγκρατείᾳ καὶ πόνοις,
Ἀκεψιμᾶς ἀπῆλθεν ἔνθα μὴ πόνοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. H. Delehaye, Propylaeum ad Act. SS. Nov., 1902, σ. 191.

Ἀκεψιμᾶς. Συνήθλησε ἐν ἀδήλῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ μετὰ Ἰσιδώρου καὶ Λέοντος, πυρὶ μετ' αὐτῶν τελειωθείς. Ἡ μνήμη των ἄγεται τὴν 7ην Δεκεμβρίου.

Ἀκεψιμᾶς. Ὅσιος, ἑορταζόμενος τὴν 29ην Ἰανουαρίου. Ἔλαμψεν εἰς ἄγνωστον τόπον καὶ χρόνον.

Ἀκηδία. Ἡ ἀμέλεια, ἀφροντισία, ὀλιγωρία, ραθυμία, ἀποθάρρυνσις, χαυνότης, βουλήσεως ἐξασθένησις, μᾶλλον δὲ νέκρωσις περὶ τὰ ἠθικὰ καὶ ψυχωφελῆ.

Ἡ ἀκηδία, ἀπὸ ἀπόψεως θρησκευτικῆς, κατατάσσεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς τὰ ἑπτὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα, εἶναι δὲ ταῦτα ἡ ἀκηδία, ἡ γαστριμαργία, ἡ ὀργή, ἡ πορνεία, ἡ ὑπερηφάνεια, ὁ φθόνος καὶ ἡ φιλαργυρία. Τὰ θανάσιμα αὐτὰ ἁμαρτήματα καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν προῆλθον ἐκ τῶν ἀρχικῶς ὡς βαρέων ἁμαρτημάτων ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας θεωρουμένων «ὀκτὼ πονηρῶν λογι-

σμῶν » (παρ. Εὐαγρίῳ, PG 40, 1272), ἢ «ὀκτὼ πνευμάτων τῆς πονηρίας» (παρὰ Νείλῳ, PG 79, 1145).

Ἡ ἀκηδία ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν ὑπό τε τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὡς τὸ βαρύτερον καὶ βλαβερώτερον τῶν ἑπτὰ θανασίμων ἁμαρτημάτων, διότι, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, «πάντα τὰ ἄλλα πάθη ἢ τοῦ θυμικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μόνον ἐφάπτονται ἢ καὶ τοῦ λογιστικοῦ, ὡς ἡ λήθη καὶ ἡ ἄγνοια· ἡ δὲ ἀκηδία, πασῶν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἐπιδραττομένη, πάντα σχεδὸν ὁμοθυμαδὸν κινεῖ τὰ πάθη· διότι πάντων τῶν ἄλλων παθῶν εἶναι τὸ βαρύτατον» (PG 90 καὶ 91).

Ὁ Κύριος τὸ φοβερὸν τοῦτο πάθος ἐλέγχει καὶ καταδικάζει, ἰδίᾳ εἰς τὰς παραβολὰς αὐτοῦ τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἰησοῦ διὰ τὸν ἀκηδῆ δοῦλον «ἄρατε οὖν ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ τάλαντον καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα· τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ. Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων» (Ματθ. κε´ 28), εἶναι ἀποδεικτικὴ τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ψυχοκτόνου πάθους τῆς ἀκηδίας.

Ἡ ἀκηδία, ἀπὸ ἀπόψεως τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς θεωρουμένη, ἀποτελεῖ ἐμπόδιον καὶ δὴ μέγιστον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ μας ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, διότι ἀκινητεῖ καὶ νεκρώνει τὰ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ δοθέντα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ χαρίσματα καὶ ποιεῖ οὕτω τὸν ἄνθρωπον ἐπιζήμιον δι᾽ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους. Ὁ Θεάνθρωπος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ὑπέστη ἀνηκούστους δοκιμασίας καὶ αὐτὸν τὸν σταυρικὸν θάνατον, οὐχὶ μόνον διὰ νὰ καταλλάξῃ τὸν ἁμαρτήσαντα ἄνθρωπον μετὰ τοῦ ἁγίου Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θείας διδασκαλίας του καὶ τῶν θείων μυστηρίων του νὰ ἀνακαινίσῃ τοῦτον καὶ ὠθήσῃ εἰς ἔργα ἀγάπης. Διότι ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι θεωρία, ἀλλὰ κυρίως πρᾶξις. Συνεπῶς πᾶσα ἀμέλεια ἢ ἀδιαφορία ἢ ὀλιγωρία ἢ ῥαθυμία περὶ τὸ οὐσιῶδες τοῦτο κεφάλαιον οὐ μόνον εἶναι κατακριτέα, ἀλλ᾽ ἀποβαίνει θανάσιμος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ ὀλεθρίου τούτου πάθους κατεχομένου.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἀναφερόμενοι εἰς τὸ θανάσιμον τοῦτο ἁμάρτημα τῆς ἀκηδίας, περιγράφουν καὶ χαρακτηρίζουν καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἐκ τούτου προερχόμενα ὀλέθρια κακά, ὡς καὶ τὸν εἰς τοῦτο δουλεύοντα, μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα. Καὶ ἐν πρώτοις ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς τῆς Κλίμακος εἰς τὸν ιγ´ λόγον του λέγει: «Ἀκηδία ἐστὶ πάρεσις ψυχῆς, νοὸς ἔκλυσις, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μῖσος τοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ, ἀτονία ψαλμῳδίας» (PG 88, 857 - 864). Ὁ δὲ τοῦ Δ´ αἰῶνος συγγραφεὺς Εὐάγριος ὡς ἑξῆς χαρακτηρίζει τὸν ἀκηδῆ: «...Ὁ τῆς ἀκηδίας δαίμων πάντων τῶν δαιμόνων ἐστὶ βαρύτερος· καὶ πρῶτον μὲν τὸν ἥλιον καθορᾶσθαι ποιεῖ δυσκίνητον ἢ ἀκίνητον, πεντηκοντάωρον τὴν ἡμέραν δεικνύς, ἔπειτα δὲ συνεχῶς ἀφορᾶν πρὸς τὰς θυρίδας καὶ τῆς κέλλης ἐκπηδᾶν ἐκβιάζεται, τῷ τε ἡλίῳ ἐνατενίζειν πόσον τῆς ἐνάτης ἀφέστηκε καὶ περιβλέπεσθαι τῇδε κἀκεῖσε» (PG 40, 1272).

Ἀλλὰ τοῦ ἀκηδοῦς τὴν ψυχοσύνθεσιν, μᾶλλον δὲ τὴν ἀθλιότητα, καὶ δὴ ὅταν οὗτος τυγχάνῃ μοναχός, περιγράφει παραστατικῶς καὶ ὁ κατὰ τὸν Ζ´ αἰῶνα ἀκμάσας μοναχὸς Ἀντίοχος: «...Ἀγωνίαν αὐτῷ ἐμποιεῖ καὶ ἀπεχθῶς ἔχειν πρὸς τὸν τόπον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς ἐνδιατρίβοντας ἀδελφούς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον καὶ πρὸς τὴν θείαν γραφὴν ἀηδίαν καὶ χάσμην πυκνοτάτην ἐμποιεῖ· πρὸς τούτοις καὶ πεῖναν πολλὴν παρέχει καὶ ὧδε καὶ κἀκεῖσε στρεφόμενον καραδοκοῦντα τὴν ὥραν τῆς ἑστιάσεως. Καὶ λαβὼν βιβλίον ἀναγινώσκει μικρὸν καὶ πάλιν τίθησιν αὐτὸ καὶ ἄρχεται τρίβειν τὴν ὄψιν καὶ ταῖς θυρίσιν ἀτενίζειν· καὶ αὖθις ὀλίγον ἀναγινώσκειν, εἶτα μετρῶν τὰς τετράδας καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπιζητεῖν τῶν κεφαλαίων τῆς Βίβλου. Τέλος πτύξας τὸ βιβλίον κοιμᾶται· μικροῦ δὲ ὕπνου διαλαβόντος, πάλιν ἀνίσταται. Ταῦτα δὲ ποιεῖ βουλόμενος ἀναλίσκειν τὰς ὥρας, πότε ἀκούσῃ τοῦ σημαντῆρος τοῦ ἀρίστου· ἀκούσας δὲ εὐπρόθυμος γίνεται» (Λόγος κστ´, PG 89, 1513). Διὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν ἡ ἀκηδία εἶναι «δεινὸς καὶ βαρύτατος δαίμων καὶ τοῖς μοναχοῖς ἀεὶ πολεμεῖ» (PG 95, 1212, Ἰ. Παράλληλα, κγ´), διὰ δὲ τὸν Θεόδωρον Στουδίτην «τὸ πάθος τῆς ἀκηδίας εἰς βυθὸν Ἅδου δύναται κατάγειν» (PG 99,1724).

ΙΩ. Δ. ΔΑΒΒΕΤΑΣ

Ἀκιδογράφημα. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐννοοῦμεν παραστάσεις, εἰκόνας, σχέδια, σχεδιάσματα, ἔν τινι δὲ μέτρῳ καὶ συμπιλήματα χαραχθέντα δι᾽ αἰχμηροῦ ὀργάνου ἐπὶ διαφόρων σκληρῶν ὑλῶν, λίθων, μαρμάρων, κιόνων, κιονοκράνων, ἐπιθημάτων, ἐπιστηλίων, ὀπτοπλίνθων, ἀγγείων καὶ ἰδιαιτέρως ἐπὶ ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν μνημείων καὶ ἐπὶ παλαιῶν τοιχογραφιῶν.

Τὰ ἀκιδογραφήματα κατὰ τὸ περιεχόμενόν των σαφῶς διακρίνονται τῶν καλουμένων «χαραγμάτων», τῶν διεθνῶς γνωστῶν ὡς graffiti, ἅτινα εἶναι εἶδος τι ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν «ἐνθυμήσεις» πληρούσας ἀνάγκην τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ γράψαντος αὐτάς. Μεταξὺ ἀκιδογραφήματος καὶ graffiti ὑπάρχει ἡ ἑξῆς σχέσις: Ἀμφότερα εἶναι κεχαραγμένα ἐπὶ σκληρῶν ὑλῶν δι᾽ ὀξέος ὀργάνου. Ἀλλ᾽ ἐνῶ, ὡς προελέχθη, τὰ graffiti εἶναι ἐνθυμήσεις, τὰ ἀκιδογραφήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εἶναι εὐχαί, τάματα. Ταῦτα ὅπως καὶ τὰ χαράγματα εἶναι κεχαραγμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προχείρως, ἂν καί τινα ἐξ αὐτῶν δὲν στεροῦνται καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Ἡ συνήθεια τῆς χρησιμοποιήσεως ἀμφοτέρων εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς καὶ ἱστορικῆς περιόδου. Ἡ πρωτόγονος τέχνη ἐμιμήθη τὰ φαινόμενα, δηλαδὴ ὡμίλησε δι᾽ εἰκόνων, ἀναδημιουργήσασα οὕτω τὴν ζωὴν διὰ τεχνητῶν παραστάσεων. Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ προαναφερθεῖσα τέχνη ἤρχισεν ἀπὸ ἐκεῖ, ἔνθα ἀρχίζει ὄχι μόνον ἡ ζωγραφική, ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα, τουτέστιν ἀπὸ τὴν μίμησιν.

Ἡ παρὰ τοῖς πρωτογόνοις χρῆσις τῶν ἀκιδογραφημάτων στενῶς συνεδέετο μετὰ τῆς μαγείας καὶ δὴ τοῦ θρησκευτικοῦ των συναισθήματος. Ἐντεῦθεν ἑρμηνεύεται διατὶ οὗτοι συνήθιζον νὰ χαράττουν ἐπὶ τῶν ὅπλων των θηράματα· εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς «μαγείας διὰ πόθου». Ἐπίστευον, ὅτι διὰ τοῦ πόθου θὰ συλληφθῇ τὸ θήραμα. Εἶναι ἀρκούντως χαρακτηριστικόν, ὅτι οἱ διαβιοῦντες εἰς τὰ δάση τοῦ Κογκὸ Πυγμαῖοι τῆς Ἀφρικῆς, διὰ νὰ ἄρουν τὸ blutban, δηλαδὴ τὸ ἀνάθεμα τοῦ αἵματος, τὸ ὁποῖον θὰ δημιουργηθῇ μεταξὺ τοῦ θηρευτοῦ καὶ τοῦ θηράματος λόγῳ τῆς θανατώσεως, πρὶν ἢ ἐξέλθουν διὰ θήραν, σχεδιάζουν μίαν εἰκόνα ζώου, εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ ὁποίου ρίπτουν ἓν βέλος, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἐπὶ τῆς παραστάσεώς των ἐπιπέσῃ ἡ πρώτη πρωϊνὴ ἡλιακὴ ἀκτίς. Τοῦτο εἶναι μία ἔκφρασις καθαρῶς χαμιτικῆς νοοτροπίας, ἥτις ὅμως ὡς ἐν ἀναγλύφῳ δίδει ἡμῖν τὴν σκέψιν τῆς μαγικῆς ἀλληγορίας τοῦ ἐν πρωτογόνῳ καταστάσει διατελοῦντος ἀνθρώπου. Ἡ νοοτροπία αὕτη δὲν ἀπαντᾷ μόνον παρὰ τοῖς προαναφερθεῖσι Πυγμαίοις τῆς Ἀφρικῆς. Ἀρκεῖ νὰ ἀναμνησθῶμεν, ὅτι ἐπὶ πολλῶν τοιχογραφιῶν εὐρωπαϊκῶν σπηλαίων καὶ ἐπὶ τῶν περισπουδάστων σπηλαίων τῆς Νυ

ΑΚΙΔΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ διαφόρων ἐποχῶν καὶ περιοχῶν.

βικῆς, παρατηροῦμεν αἰχμὰς βελῶν σχεδιασμένας, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐπὶ τῆς καρδιακῆς κοιλότητος τοῦ ζώου. Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουν τὴν πίστιν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, ὅτι ὁ πνευματικὸς κόσμος δὲν νοεῖται ἄνευ τοῦ αἰσθητοῦ, ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργία συμβόλων μαρτυρούντων τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον, τὴν νοοτροπίαν του, τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας του κ. ἄ.

Ἡ ἐν τοῖς ἀνωτέροις μνημονευθεῖσα συνήθεια δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι τὴν μετέδωκαν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς χριστιανούς, παρ' οἷς φυσικὸν ἦτο νὰ ἀποκτήσῃ διάφορον συμβολικότητα καὶ δὴ πνευματικότητα, νὰ διοχετευθῇ δὲ εἰς τοὺς Βυζαντινούς, ἐξ ὧν τὴν παρέλαβον οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, ἀλλὰ μὲ ἐκφυλισμένην πλέον πνευματικότητα. Διότι, ἐνῷ οἱ προγενέστεροι ἐχάραττον τὰς ἐνθυμήσεις των ἢ τὰ ἀκιδογραφήματά των πλήρεις σεβασμοῦ, πίστεως, εὐγνωμοσύνης καὶ ἱκεσίας, ἵνα ἔχουν τὴν προστασίαν καὶ εὔνοιαν τῶν διαφόρων Ἁγίων, ἀτυχῶς οἱ μεταγενέστεροι τὰ χαράττουν ἐκ κουφότητος ἢ ἀσεβείας, ἀδιαφοροῦντες, ὡς προσφυῶς ὁ Γ. Λαμπάκης παρετήρησεν, ἂν κεφαλαὶ τῶν Ἁγίων παραμορφοῦνται καὶ καταστρέφωνται, ἂν χεῖρες ἀποκόπτωνται ἢ ὀφθαλμοὶ ἐξορύσσωνται, ἀρκεῖ μόνον νὰ εὕρουν που θέσιν ἵνα ἀνορθογράφως ἀναγράψουν ἓν ὄνομα «Γιάνις, Κόστας, Διμύτρις...» (Πρβλ. περ. Παρνασσός, Ε', τεῦχ. ζ' καὶ η', Ἀθῆναι 1881, σ. 658. Ἐπίσης καὶ Μ. Γκητάκου, Ὁ ἐν ἐλαιῶνι τῶν Μεγάρων βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, Ἀθῆναι 1953, σ. 57).

Τὴν χρῆσιν τῶν τε graffiti καὶ τῶν ἀκιδογραφημάτων κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν μαρτυροῦν τὸ γνωστὸν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου τῆς Ρώμης διαβόητον χάραγμα τοῦ Ἀλεξαμενοῦ, τὸ ὁποῖον συνοδεύεται ὑπὸ ἀκιδογραφήματος, κατὰ δὲ τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν μεταβυζαντινὴν ἐποχὴν τὰ ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ καλουμένου Θησείου, τοῦ Ὀλυμπιείου, τοῦ ναοῦ τοῦ Σουνίου καὶ τὰ εἰς ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα, ἰδίᾳ δὲ τὰ εἰς παλαιοὺς ἢ ἠρειπωμένους χριστιανικοὺς ναούς, εἰς μετόχια Μονῶν καὶ εἰς τοιχογραφίας, ἀνευρισκόμενα τοιαῦτα.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἕκαστον ἀκιδογράφημα ἐχαράχθη (πρὸς ἐνθύμησιν ἢ εἰς ἔνδειξιν ἱκεσίας, εὐχαριστίας, εὐγνωμοσύνης ἢ πρὸς ἐκδήλωσιν ἄλλης τινος ψυχικῆς ἀνάγκης), ἐν τῇ πραγματικότητι ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτοῖς μίαν πολυμερῆ ἔκφανσιν τῆς καθόλου Χριστιανικῆς Τέχνης, ἡ ὁποία παραδόξως οὐδ' ἁπλῆς πολλάκις ἠξιώθη μνείας, μέχρις ὅτου ἐκινήθη πως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰδικῶν, κατόπιν δημοσιεύσεως σχετικῆς τινος μονογραφίας (Μιχ. Γκητάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην καὶ ἑρμηνείαν τῶν Ἀκιδογραφημάτων, Ἀθῆναι 1956), ἥτις ἀπετέλεσε τὴν πρώτην προσπάθειαν περισυλλογῆς τοῦ εἰρημένου ὑλικοῦ, καί, ὡς ὁ τίτλος της μαρτυρεῖ, τὴν πρώτην προσπάθειαν συστηματικῆς μελέτης καὶ ἑρμηνείας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑλικοῦ. Ἐκ τῆς προσπαθείας ταύτης κατεδείχθη, ὅτι ἡ μελέτη τῆς ἀπασχολούσης ἡμᾶς ἐκφάνσεως τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων πολυτίμων συμπερασμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα μᾶς ὁδηγεῖ, ἀποδεικνύει, ὅτι αὕτη ἔχει ἀξιοπρόσεκτόν τινα σχέσιν πρὸς τὴν λαϊκὴν ἐκκλησιαστικὴν διακοσμητικήν, τὴν ἁγιογραφίαν, τὴν χριστιανικὴν γλυπτικήν, τὴν μικροτεχνίαν καὶ τὴν τορευτικὴν καὶ ὅτι ἐξ ἐπόψεως τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας ἀποτελεῖ μίαν πρωτόγονον ἴσως, οὐχ ἧττον συμπαθεστάτην καὶ ἀξιόλογον ἐκδήλωσιν τῆς τε εὐλαβείας καὶ τοῦ καθόλου θρησκευτικοῦ ἢ καὶ ἐθνικοῦ συναισθήματος τῶν ἐπισκεπτῶν τῶν ναῶν, ἐπὶ τῶν τοίχων, τῶν κιόνων, ἢ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ὁποίων διὰ διαφόρων ὀξέων ὀργάνων εἴτε προχείρως εἴτε ἐπιμελῶς πως, ἀτέχνως ἢ καλλιτεχνικῶς, ἐζωγράφησαν τὰς διαφόρους παραστάσεις, ἐκδηλώσαντες οὕτω τὰ ἐν τῇ εὐσεβεῖ ψυχῇ των ἐνοικοῦντα ἔντονα αἰσθήματά των. Ἡ τοιαύτη ἔκφρασις τῶν αἰσθημάτων τῶν εὐσεβῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, ἥτις δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς παιδιὰ ἀργοσχόλων, οὐδὲ κατὰ μείζονα λόγον ὡς δεισιδαιμονία, ἰδιάζει παρὰ τοῖς Ἕλλησι, διότι ὡς προσφυῶς ὁ Πλούταρχος παρετήρησεν, «οὐκ ἀτόπως οἱ παλαιοὶ καὶ δρῦς ἐσέβοντο καρποφόρους καὶ συκῆν τινα προσηγόρευσαν ἱερὰν Ἀθηναῖοι καὶ μορέαν ἐκκόπτειν ἀπαγορεύουσι· ταῦτα γὰρ οὐ ποιεῖ πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐπιφόρους, ὡς ἔνιοί φασιν, ἀλλὰ προσεθίζει τὸ εὐχάριστον ἡμῶν καὶ κοινωνικὸν ἐν τοῖς ἀναισθήτοις καὶ ἀψύχοις πρὸς ἀλλήλους».

Ἡ συνεχιζομένη παράδοσις, ἥτις καὶ ἐνταῦθα δεικνύει τὴν ἀδιάσπαστον ἅλυσιν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ποικίλων παραστάσεων ζώων, ἅτινα ὡς γνωστὸν ἔκπαλαι ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἑλλήνων διήγειρον πλείστας συμπαθείας, ὡς κατ' ἐξοχὴν μαρτυρεῖ ἡ εἰκονικὴ γλῶσσα τῶν ποιητῶν τοῦ Ἔθνους, οἱ ὁποῖοι ἀγαποῦν νὰ διασαφηνίζουν τὰς ἰδιότητας τῶν ἀνθρώπων παραβάλλοντες αὐτὰς πρὸς τὰς τῶν ζώων, ἂν καὶ εἶχον φαεινὴν τὴν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς, ἣν ὁ ἄνθρωπος κέκτηται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ δικαίου τεθεμελιωμένην πολιτικὴν κοινωνίαν, ὅπερ τοσοῦτον ὁ πολὺς Ἡσίοδος ἐξαίρει εἰς τὸ ἔργον του «Ἔργα καὶ Ἡμέραι».

Ἡ συνεχιζομένη αὕτη παράδοσις, ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς προελέχθη, ἔλαβεν ὅλως νέον, ὅλως διάφορον, ὅλως πνευματικὸν συμβολισμόν, μεταξὺ δὲ τῶν εἰκονιζομένων θεμάτων, ἐξέχουσαν θέσιν εὐλόγως καταλαμβάνει τὸ κύριον γνώρισμα τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, τουτέστιν ὁ Σταυρός, τὸν ὁποῖον βλέπομεν ἀποτυπούμενον εἰς ποικίλας μορφὰς καὶ εἰς ποικίλους τύπους, ὅπως καὶ τὰ μονογράμματα καὶ ποικίλα παλαιοχριστιανικὰ σύμβολα, ἅτινα ὡς γνωστὸν εἶναι συνηθέστατα εἰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς, εἰς παλαιοχριστιανικὰ ἔργα γλυπτικῆς, σμαλτικῆς, μικροτεχνίας κ.ἄ., ὡς καὶ εἰς τὰ ἀκιδογραφήματα.

Κατὰ ταῦτα, ἡ ἀπασχολοῦσα ἡμᾶς ἔκφανσις τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης ἀποτελεῖ ἓν κατώτατον μέν, ἀλλ' ἀξιόλογον εἶδος τῆς χαρακτικῆς, εὐφραδῶς μαρτυροῦντος τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξωτερικεύσεως τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἐπόψεως δὲ τεχνοκριτικῆς καὶ εἰκονογραφικῆς, τὰ ἀκιδογραφήματα πλουτίζουν ἰδίως τὴν χριστιανικὴν διακοσμητικὴν καὶ τὴν τορευτικήν, πρὸς ἣν ἔχουν στενὴν συγγένειαν κυρίως διὰ τοὺς ἑξῆς τρεῖς λόγους: α) Λόγῳ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιδιώξεως τῆς καθαρότητος τῆς συνθέσεως, δεδομένου ὅτι ἀμφοτέρων ἡ τέχνη εἶναι τέχνη ἐπιφανειῶν. β) Λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διαφόρων τρόπων ἀποδόσεως ἢ σμικρύνσεως ἢ ἀμυδρᾶς εἰκονογραφήσεως, ἥτις ἐφαρμογὴ εἶναι δυνατόν τις εἰπεῖν ἡ αὐτὴ ἐν τῇ τορευτικῇ, ἐν τῇ μικρογραφίᾳ, ἐν τοῖς ἀκιδογραφήμασι καὶ κατά τινα τρόπον ἐν τῇ ξυλογλυπτικῇ καὶ τῇ σμαλτικῇ. Καὶ γ) Λόγῳ τῶν προοπτικῶν καὶ ἀνατομικῶν λύσεων, διότι οἵας τολμηρὰς καὶ ἐν πολλοῖς ἀπιθάνους λύσεις ἐν τῷ θέματι τούτῳ παρατηροῦμεν ἐν τοῖς διαφόροις ἔργοις τῆς τορευτικῆς, παρομοίως συναντῶμεν καὶ ἐν τοῖς ἀκιδογραφήμασιν, ἐν οἷς πλειστάκις ἐπὶ θυσίᾳ τῶν καλλιτεχνικῶν ἀναλογιῶν ἐπιζητεῖται ἡ ἔκφρασις καὶ ἡ ζωή.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπόψεως λαογραφικῆς, ἐνδυματολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ γενικῶς ἐθνικῆς, ἡ μελέτη τῶν ἀκιδογραφημάτων καὶ ἡ εἰς τὴν σχετικὴν ἔρευναν συμβολή των εἶναι πολύτιμος. Ἀρκεῖ νὰ μνημονευθῇ, ὅτι ὁ σχηματισμὸς ἰδέας τῶν τύπων τῶν πλοίων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς κατά τινα τρόπον ὀφείλεται εἰς σχετικὰ ἀκιδογραφήματα, ἅτινα κυρίως συνελέγησαν ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ ἱστορικοῦ Κ. Ράδου, ὑπὸ τοῦ ὑποναυάρχου Μ. Γούδα, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γ. Σωτηρίου, ὑπὸ τοῦ δρος Μ. Γκητάκου, ἐσχάτως δὲ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου καὶ ναυτικοῦ ἱστορικοῦ Κ. Ἀλεξανδρῆ.

Ὅθεν ἡ συστηματικὴ περισυλλογὴ τῶν ἀκιδογραφημάτων καὶ ἡ ἐξ ἁπασῶν τῶν ἐπόψεων μελέτη καὶ ἑρμηνεία των, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, μεγάλως ὑπηρετεῖ τὴν Χριστιανικὴν Τέχνην, τὴν Ψυχολογίαν τῆς Θρησκείας, τὴν Ἱστορίαν, τὴν Λαογραφίαν, τὴν Ἐπιγραφικὴν καὶ τὴν καθόλου Χριστιανικὴν καὶ Βυζαντινὴν Ἀρχαιολογίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Μ. Γκητάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἀκιδογραφημάτων, Ἀθῆναι 1956. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀκιδογραφήματα, ἄρθρον εἰς β' τόμον τῆς Πελοποννησιακῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, σ. 97-99. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, Α', Ἀθῆναι 1942, σ. 91-104. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιγραφαὶ καὶ χαράγματα, ἐν Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, ΣΤ' (1920-21), Ἀθῆναι 1923, σ. 183-189. Γ. Λαμπάκη, Χριστιανικὴ Ἁγιογραφία τῶν ἐννέα πρώτων αἰώνων, Ἀθῆναι 1896. Κ. Ράδου, Τὸ Ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου, Ὑλικόν, Ὀργάνωσις, Τακτική, Ἱστορία, Ἀθῆναι 1920. Μ. Γούδα, Μεσαιωνικὰ χαράγματα πλοίων ἐπὶ τοῦ Θησείου, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΚΑ' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος Ἑταιρίας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθῆναι 1951. Κ. Ἀλεξανδρῆ, Ἡ θαλασσία δύναμις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, Ἀθῆναι 1957. Α. Ἐλευθεροπούλου, Τὸ ὡραῖον καὶ ἡ καλλιτεχνία, Ἀθῆναι 1933. Π. Μιχελῆ, Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ ὡς Τέχνη. Μία Ἐφηρμοσμένη Αἰσθητική, Ἀθῆναι 1951. Κ. Müller, Eine Griechische Schrift über Seekrieg. Ἔκδοσις μετὰ σχολίων τοῦ χειρογράφου τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου, Würtzburg 1882. L. Schmidt, Ἡ ἠθικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Δημ. Ἰω. Ὀλυμπίου, Ἀθῆναι

1901. M. Dessoir, Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Enke 1923. G. Rodenwaldt, Wölfflins Grundbegriffe und die antike Kunst, Zeitschr. für haesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft, XI, 1923. Ch. Diehl, Byzance, Grandeur et Decadence, Paris 1926. L. Matzulewitsch, Byzantinische Antike, Berlin 1929. Michele Vocino, La Nave nel tempo, Milano 1949. C. A. Petrucci, Catalogo generale delle stampe tratte dai rami incisi posseduti dalla Calcographia Nazionale, Roma 1953.

ΜΙΧΑΗΛ Χ. ΓΚΗΤΑΚΟΣ

Ἀκιδωτός. **(Ο΄).** Ὀξεῖαν ἔχων τὴν ἄκραν, ὁ αἰχμηρὸς (Παροιμ. κε΄ 18).

Ι. Γ.

Ἀκίλιος. Manlius Acilius Glabrio. Εἷς ἐκ τῶν εὐγενῶν κατὰ κόσμον πρωΐμων μαρτύρων τῆς ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησίας, ἀθλήσας ἐπὶ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ. Ἦτο ὕπατος τὸ 91 μετὰ τοῦ κατόπιν αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ καὶ ἐθανατώθη κατόπιν διαταγῆς τοῦ Δομιτιανοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπεχρεώθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἄοπλος ἕνα λέοντα ἢ μίαν ἄρκτον. Αἱ πηγαὶ ὁμιλοῦν εἴτε περὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἀκίλιος οὗτος, ὡς καὶ ἄλλα πρόσωπα τῆς ὑψηλῆς τάξεως, εἶχον προσχωρήσει εἰς τὸν ἰουδαϊσμόν, εἴτε περὶ τοῦ ὅτι εἶχον συνωμοτήσει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ πρώτη κατηγορία ἀφεώρα τότε καὶ εἰς τοὺς χριστιανοὺς Ρωμαίους, διὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ λέξιν. Ἐκ τῶν προσώπων τούτων, ἄλλα κατεδικάσθησαν εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, ὡς ὁ Ἀκίλιος, ἄλλων δὲ ἐδημεύθη ἡ περιουσία, ἐνῷ ἓν ἐξ αὐτῶν, ἡ Φλαβία Δομιτίλλα ἐξωρίσθη. Δίων ὁ Κάσσιος, εἰς τὴν Ρωμ. Ἱστορίαν του (LXVII 14) γράφει: «Ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Φλάουϊον Κλήμεντα ὑπατεύοντα καίπερ ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ γυναῖκα καὶ αὐτὴν συγγενῆ ἑαυτοῦ Φλαουΐαν Δομιτίλλαν ἔχοντα, κατέσφαξεν ὁ Δομιτιανός. Ἐπενέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος, ὑφ' ἧς καὶ ἄλλοι ἐς τὰς τῶν Ἰουδαίων ἔθη ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν· καὶ οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δὲ τῶν γοῦν οὐσιῶν ἐστερήθησαν· ἡ δὲ Δομιτίλλα ὑπερωρίσθη μόνον ἐς Πανδατερίαν. Τὸν δὲ Γλαβρίωνα τὸν μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ ἄρξαντα κατηγορηθέντα τά τε ἄλλα καὶ οἷα οἱ πολλοὶ καὶ ὅτι θηρίοις ἐμάχετο, ἀπέκτεινεν». Τὸ ὅτι ὁ Ἀκίλιος ἦτο χριστιανὸς ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Πρισκίλλης, ἐπὶ τῆς νέας Σαλαρίας Ὁδοῦ, νεκρικῆς κρύπτης ἀνηκούσης εἰς τὸν οἰκογένειαν τῶν Ἀκιλίων καὶ χρονολογουμένης εἰς τὸν Β΄ αἰῶνα. Σαρκοφάγος φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ACILIO GLABRIONI FILIO, ἐθεωρήθη ὡς ἀνήκουσα εἰς ἔγγονον τοῦ μάρτυρος.

Ἀκιμπᾶ. Υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ. Μέγας Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ Α΄ μ. Χ. αἰῶνος καὶ εὑρὼν μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Καισάρειαν τὸ 135, μετὰ τὴν κατάπνιξιν τοῦ κατὰ τῶν Ρωμαίων κινήματος τοῦ Βὰρ Κοχμπᾶ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀκιμπᾶ εἶχε χρίσει καὶ ἀνακηρύξει Μεσσίαν. Θεωρεῖται ὁ πατὴρ τοῦ Ταλμουδισμοῦ, ὑπῆρξε δὲ ὁ δημιουργὸς τοῦ πυρῆνος τῆς Μισνᾶ. Ἐδίδασκεν εἰς τὴν Λύδδαν καὶ τὴν Μπενὲ Μπαράκ, ἀλλὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν σχολὴν τῆς Ἰαμνείας, τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα καὶ συνέχιζεν. Ὁ μέχρις ἡλικίας 40 ἐτῶν βίος του παραμένει ἄγνωστος, περὶ τῆς περιόδου δὲ αὐτῆς ὁμιλοῦν θρῦλοι ποιητικῆς ὑφῆς. Διαπνεόμενος ὑπὸ θερμῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ὑπόδουλον πατρίδα του, ὁ Ἀκιμπᾶ δὲν περιωρίσθη εἰς τὸ ἔργον τοῦ νομοδιδασκάλου καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸς μέρος εἰς τὰς προσπαθείας πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ρωμαϊκοῦ ζυγοῦ. Λέγεται ἐπίσης, ὅτι εἶχε περιοδεύσει εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ διεσπαρμένων ὁμοεθνῶν του καὶ ὅτι εἶχε μεταβῇ καὶ εἰς Ρώμην, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν. Τὸ λεγόμενον «Ἀλφάβητον τοῦ Ἀκιμπᾶ» ἢ «Βιβλίον τῶν γραμμάτων», ὡς καὶ τὸ «Βιβλίον τῆς δημιουργίας» εἶναι ἔργα καββαλιστικὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτόν, ἀλλὰ πράγματι πολὺ μεταγενέστερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. L. Finkelstein, Aqiba. Scholar, Saint and Martyr, New York 1936. Ἐλιέζερ Μπὲν Γιεχουντά, Ὁ ραββῖνος Ἀκιμπᾶ Μπὲν Γιοσέφ, Ἱερουσαλὴμ 1945 (ἑβραϊστί). P. Bénoit, Rabbi Aqiba Ben Joseph, sage et héros du Judaisme, ἐν Revue Biblique, 54 (1947), σ. 54-89. S. A. Birnbaum, Bar Kochba and Aqiba, ἐν Palestine Exploration Fund Quarterly Statement, 86 (1954), σ. 23-32.

Ἀκινάκης. **(Ο΄).** Περσικὴ λέξις: ξίφος, βραχὺ καὶ εὐθύ.

Ι. Γ.

Ἀκίνδυνος. Οὗτος, ὁ Βίκτωρ, ὁ Ζωτικός, ὁ Ζήνων καὶ ὁ Σεβηριανός, ἰδόντες τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον «ἐν τῷ μεγίστῳ ὀργάνῳ τῷ τροχῷ, βληθέντα καὶ μηδὲν ἀδικηθέντα, μιᾷ φωνῇ χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ἀνεκήρυξαν καὶ ξίφει τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀπετμήθησαν». Ἡ μνήμη των ἄγεται τὴν 20ὴν Ἀπριλίου.

Ἀκίνδυνος. Μάρτυς, ἐν Περσίᾳ. Μετὰ Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου ἐδίδασκεν εἰς τοὺς Πέρσας τὴν ἀληθινὴν πίστιν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Σαπὼρ τοῦ Β΄ (311-380). Κατὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κινηθέντα διωγμόν, συνελήφθησαν καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι χριστοκήρυκες καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς δεινὰ κολαστήρια, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου διῆλθον ἀπαθεῖς. Τὸ θαυμαστὸν τοῦτο γεγονὸς εἵλκυσεν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν στρατιώτην Ἀφθόνιον, ὅστις διακηρύξας ὅτι ἐπίστευσεν, ἐθανατώθη ἀμέσως, τμηθεὶς τὴν κεφαλήν. Μετά τινα ἄλλην θαυμαστὴν διάσωσιν τῶν μαρτύρων τούτων, ἐγένετο χριστιανὸς καὶ ὁ συγκλητικὸς Ἐλπιδοφόρος, τὸν ὁποῖον ἐμιμήθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ λαοῦ. Τέλος, ὁ Ἀκίνδυνος, οἱ δύο συνομολογηταί του καὶ 28 στρατιῶται πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν ἐνεβλήθησαν εἰς κάμινον καὶ «τὸ μακάριον εὗραντο τέλος». Ὁ ὑπ' ἀρ. 266 Πατμιακὸς κῶδιξ ἀναφέρει, ὅτι ἐμαρτύρησαν διαφοροτρόπως καὶ ἄλλοι ἑπτακισχίλιοι πιστοί. Ἡ μνήμη πάντων ἄγεται τὴν 2αν Νοεμβρίου, τὸν δὲ κανόνα τῆς ἀκολουθίας των ἐποίησεν ὁ Θεοφάνης.

Ὁ Μάρτυς ΑΚΙΝΔΥΝΟΣ Ψηφιδωτὸν Μονῆς Δαφνίου. ΙΑ αἰών.

(Λαογραφία). Ἔχει μεγάλη σημασία τὸ εὔφημο καὶ ἐλπιδοφόρο ὄνομα ἑνὸς Ἁγίου, ὥστε νὰ γίνῃ δημοτικὸς καὶ νὰ τὸν ἐπικαλοῦνται μὲ περισσότερη πίστι στὶς δύσκολες ὧρες. Τὸ ὄνομα Ἀκίνδυνος εἶναι ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ βεβαιώσῃ τοὺς πιστοὺς ὅτι θὰ ἀποδιώξῃ καὶ θ' ἀποτρέψῃ τὸν κίνδυνο ποὺ τοὺς ἀπειλεῖ.

Οἱ Ἅγιοι ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα Ἀκίνδυνος εἶναι περισσότεροι, ἐπικρατεῖ ὅμως ἡ τιμητικὴ προσκύνησις τοῦ Ἀκινδύνου ἀπὸ τὴν Περσία, ποὺ συνεμαρτύρησε μὲ τούς: Πηγάσιο, Ἀφθόνιο, Ἐλπιδοφόρο καὶ Ἀνεμπόδιστο (Δ΄ αἰών) καὶ γιορτάζει στὶς 2 Νοεμβρίου. Οἱ πέντε αὐτοὶ μάρτυρες παριστάνονται συνήθως μαζὶ σὲ τοιχογραφίες παλαιῶν ἐκκλησιῶν (στὴν Κρήτη, στὴν Ἑπτάνησο κ.ἄ.) καὶ ἔχουν τέτοια ἑνότητα, ποὺ κάποτε τοὺς ὀνομάζουν ὅλους μαζὶ «ἁγίους Ἀκινδύνους». Ἄλλωστε καὶ τὰ πέντε ὀνόματα εἶναι εὐφημητικά, σὰν νὰ τοὺς ἐδόθηκαν ἐπίτηδες (πηγή, ἀφθονία, ἐλπίδα, ἀκίνδυνον καὶ ἀνεμπόδιστον), καὶ ὁ λαὸς τὰ ἐπρόσεξε στὴν εὐλάβειά του.

Στὴ Λέσβο ὑπάρχει ἕνα ἐκκλησάκι ἀφιερωμένο στὴ μνήμη τους (κοντὰ στὸ χωριὸ Θερμή), ποὺ οἱ κάτοικοι τὸ λένε «οἱ γι' Ἁγιά-Τσιντύνοι». Κάνουν ἐκεῖ συγκέντρωσι καὶ πασχαλινὸ πανηγύρι, τὴν Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου (κι' αὐτὸ συμβολικό), καὶ πᾶνε τὸ τάμα τους νὰ τοὺς φυλᾶνε οἱ Ἅγιοι «ἀπ' οὗλα τὰ κακά» (βλ. Π. Νικήτα, Τὸ Λεσβιακὸ Μηνολόγιο, Μυτιλήνη 1953, σ. 143).

Δ. Σ. Λ.

Ἀκίνδυνος. Μάρτυς, τελειωθείς, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς, μετὰ Ζήνωνος καὶ Θεοπρεπίου εἰς τὸ χωρίον Ποταμὸς τῆς Θράκης. Συνεορτάζονται μετὰ τοῦ μάρτυρος Ἀγαθονίκου τὴν 22αν Αὐγούστου.

Ἀκίνδυνος Γρηγόριος. Βίος. Βυζαντινὸς θεολόγος ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδος. Ἐγεννήθη ἐν Πριλάπῳ τῆς Μακεδονίας (ἀρχαὶ ΙΔ' αἰῶνος). Ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν γενέτειραν, ἦλθεν εἰς Πελαγονίαν καὶ εἶτα εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα ἐσπούδασε παρὰ τῷ Θωμᾷ Μαγίστρῳ καὶ τῷ ἀρχιδιακόνῳ Βρυεννίῳ. Ἐκεῖ ἐμαθήτευσεν ἐπίσης παρὰ Βαρλαὰμ τῷ Καλαβρῷ, ἀλλὰ κυρίως ὁδηγὸν ἐν ταῖς σπουδαῖς αὐτοῦ καὶ πνευματικὸν πατέρα καὶ προστάτην ἔσχε Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, μεθ' οὗ παλαιόθεν συνεδέετο διὰ φιλίας.

Ἐλθὼν εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονὴν τῆς Λαύρας καὶ φιλοξενηθείς, ἢ καὶ ὡς δόκιμος καταταγείς, ἐν αὐτῇ, ἐπεζήτησε τὴν διὰ βίου ἐκεῖσε μοναχικὴν ἐγκαταβίωσιν, θερμότατα ὑποστηριχθεὶς ὑπὸ τοῦ πολλὰ παρὰ τοῖς μοναχοῖς ἰσχύοντος Παλαμᾶ. Μὴ γενόμενος ὅμως δεκτός, κατέφυγεν εἰς τὴν σκήτην τοῦ Καλλίστου, τοῦ μετὰ ταῦτα Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου (1350—1353 καὶ 1355—1363), ὅστις ὅλως ἰδιαιτέρας, πλὴν ἐπίσης ματαίας, κατέβαλε προσπαθείας, ἵνα ἐγγράψῃ αὐτὸν εἰς μίαν τῶν μονῶν Ἰβήρων, Φιλοθέου καὶ Πέτρας. Ἕνεκα τούτου μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα εὑρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδος.

Ὁ Καλαβρὸς Βαρλαάμ, ἐλθὼν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ὑπερασπιστὴν τῆς Ὀρθοδοξίας ἔναντι τῶν Λατίνων ἀναδειχθείς, καταντᾷ ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς πολεμικῆς ταύτης εἰς πλήρη καὶ ἀπροκάλυπτον ὀρθολογισμὸν καὶ ἀγνωστικισμόν, ἀποκλείοντα πᾶσαν ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος θεώρησιν. Ὁ Παλαμᾶς, ἀναγνώσας τὰ κατὰ Λατίνων συγγράμματα τοῦ Βαρλαάμ, διαφωνεῖ ριζικῶς πρὸς τὴν διαλεκτικὴν αὐτοῦ, τὴν δὲ διαφωνίαν του ταύτην καὶ τὴν πεποίθησίν του ἐπὶ τὴν δυνατότητα τοῦ συνεχοῦς τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς χάριτος ἐκφράζει (1335) ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀκίνδυνον. Ἡ διαφωνία αὕτη, ἐπεκταθεῖσα διὰ τῆς πολεμικῆς τοῦ Βαρλαὰμ κατὰ τῆς περὶ θείου φωτὸς διδασκαλίας καὶ τῆς πρακτικῆς τῶν ἡσυχαστῶν γενικῶς, κατέληξεν εἰς ὀξεῖαν πρὸς τὸν Παλαμᾶν ἀντίθεσιν, ἀναλαβόντα τὴν ὑπεράσπισιν τῶν μοναχῶν καὶ τὴν θεμελίωσιν τῆς ἡσυχαστικῆς διδασκαλίας.

Ὁ Ἀκίνδυνος, φίλος ἀμφοτέρων, ἀναλαμβάνει ἐν ἀρχῇ νὰ συντονίσῃ τὰς δύο ἀπόψεις καὶ καταβάλλει προσπαθείας, ὅπως ἑρμηνεύσῃ καὶ δικαιολογήσῃ αὐτάς. Διακρίνει μεταξὺ τῆς κατὰ λόγον καὶ τῆς ὑπὲρ λόγον ἀποδείξεως, τῆς χρησίμου ἐν τῇ καθ' ἡμέραν ζωῇ τοιαύτης, τῆς ἐπὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἑδραζομένης. Θεωρητικῶς μᾶλλον πρὸς τὸν Βαρλαὰμ διακείμενος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ συμφωνῇ ἀπολύτως πρὸς αὐτόν, δὲν ὀκνεῖ νὰ διαβλέπῃ ἐν αὐτῷ τὸν ξένον καὶ ἐπήλυδα. Διαφωνεῖ καὶ πρὸς τὴν θεολογίαν τοῦ Παλαμᾶ μόνον, ἀποδέχεται δὲ πλήρως τὴν ἐν ὅλῳ τῷ Βυζαντίῳ τότε ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς μοναχοῖς πρακτικὴν τῆς ἡσυχαστικῆς ἀσκήσεως.

Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν (1338), τάσσεται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐναντίον τοῦ Βαρλαάμ, θεωρῶν τὸν τελευταῖον τοῦτον ὡς αἴτιον τῆς ἔριδος· ἀποβλέπων ὅμως εἰς ἄμβλυνσιν τῆς ὀξύτητος, δι' ἐπιστολιμαίων καὶ προφορικῶν παραστάσεων συμβουλεύει ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους νὰ μετριάσουν τὰς ἐκφράσεις αὐτῶν καί, τέλος, ὑποστηρίζει δημοσίᾳ τὸν Παλαμᾶν, ἐλθόντα ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν Ἀνδρονίκου Γ' τοῦ Παλαιολόγου (1328 - 1341) συνελθοῦσα σύνοδος (10 - 6 - 1341) ἠθώωσε τὸν Παλαμᾶν, ἐπέπληξε τὸν Βαρλαὰμ καὶ ἀπηγόρευσε πᾶσαν περαιτέρω δογματικὴν συζήτησιν τοῦ ζητήματος. Ὁ Βαρλαὰμ ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, ἐξεδηλώθη ὅμως σαφεστέρα ἡ ἀντίθεσις τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς ὡρισμένας ἐκφράσεις τοῦ Παλαμᾶ, ἥτις ἔφερεν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἀντιπαλαμιτῶν. Νέα σύνοδος (Αὔγουστος 1341), ἐπιληφθεῖσα ἐν μέρει καὶ τῆς θεολογικῆς τοῦ ζητήματος ἐξετάσεως, κατεδίκασε, πλὴν οὐχὶ ὀνομαστί, τὸν Ἀκίνδυνον καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν εἰς ὑπογραφὴν λιβέλλου, δι' οὗ ἀπεδέχετο τὰς ἀποφάσεις τῆς προηγουμένης καὶ ἀπέρριπτε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βαρλαάμ. Αἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' (15 - 6 - 1341) δολοπλοκίαι, ἡ περὶ τὴν ἀντιβασιλείαν ἀντιζηλία τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Καλέκα (1334 - 1347) πρὸς τὸν τότε Μέγαν Δομέστικον καὶ εἶτα αὐτοκράτορα Ἰωάννην ΣΤ' Καντακουζηνὸν (1347 - 1354) καὶ ὁ ἐν συνεχείᾳ ἐμφύλιος πόλεμος ὡδήγησαν προοδευτικῶς εἰς συνεργασίαν τὸν Ἀκίνδυνον πρὸς τὸν πατριάρχην. Τῇ ἐπινεύσει αὐτοῦ ἀναλαμβάνει ὁ Ἀκίνδυνος νὰ ἀνασκευάσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παλαμᾶ, ἀπευθύνει δὲ Λόγον —Ἔκθεσιν, περιέχουσαν τὰς βασικὰς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεις. Νέα σύνοδος (4 - 11 - 1344) παραδίδει τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνάθεμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πατριάρχης εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἀκινδύνου χειροτονεῖ αὐτὸν εἰς διάκονον, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως βραδύτερον ἀναγάγῃ αὐτὸν εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης. Ἡ χειροτονία αὕτη ἠκυρώθη τῇ ἐνεργείᾳ τῆς βασιλομήτορος Ἄννης. Τελικῶς, ἐπικρατήσαντος τοῦ πατριάρχου, ὁ Ἀκίνδυνος ἐχειροτονήθη εἰς πρεσβύτερον. Τότε ἀπέκτησεν οὗτος μεγάλην ἰσχύν, τῇ ἐνεργείᾳ δὲ αὐτοῦ ἐχειροτονήθησαν πλεῖστοι ἀντιπαλαμῖται εἰς ἐπισκόπους. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ, σύνοδος (2 - 2 - 1347) καθῄρεσε τὸν Καλέκαν καὶ κατεδίκασεν ἐκ νέου τὸν Ἀκίνδυνον. Ἐφ' ᾧ ἠναγκάσθη οὗτος νὰ ἀναζητήσῃ καταφύγιον μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέθανε δὲ ἐν ἐξορίᾳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1348-1350.

Ἡ τελικὴ καταδίκη αὐτοῦ ἐπηκολούθησεν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς 27 - 5 - 1351, ἥτις ἀνεθεμάτισε Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον καὶ ἀνεκήρυξε τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Παλαμᾶ. Νεωτέρα σύνοδος (Ἰούλιος 1352) εἰσήγαγεν εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας ὀκτὼ ἀναθεματισμούς, ἐν οἷς περιλαμβάνεται καὶ ὁ Ἀκίνδυνος. Ἔκτοτε οὗτος ἀνήκει μετὰ τοῦ Βαρλαὰμ ὁριστικῶς καὶ τελεσιδίκως εἰς τοὺς αἱρετικοὺς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὧν ἡ μνήμη ἀναθεματίζεται κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἔργα. Ὁ Ἀκίνδυνος συνέγραψε πολλὰ ἔργα, τὰ σπουδαιότερα τῶν ὁποίων παραμένουν μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτα. Τὰ πλεῖστα περιέχονται εἰς τοὺς κώδικας: Marcian. gr. 155, ff. 17-98v, 2) Movac. gr. 223, ff. 1-363v, 3) Ambros. gr. E 64 sup. ff. 67-76v, 4) Scorialen. gr. Φ. III. 11, ff. 230 - 234v, 5) Vatic. gr. 1086, ff. 224v-226v, 6) Vatic. gr. 1122, ff. 199-200.

Ἐκ τῶν γνησίων ἔργων αὐτοῦ ἐξεδόθησαν: 1) Δύο μικρὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου Βιβλία πέντε κατὰ Βαρλαάμ, PG 150, 875 - 877. 2) 509 Ἴαμβοι κατὰ τῶν αἱρέσεων Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, PG 150, 843 - 862. 3) Λόγος πρὸς τὸν μακαριώτατον πατριάρχην κὺρ Ἰωάννην διεξιὼν ὅπως ἡ τοῦ Παλαμᾶ καὶ Βαρλαὰμ φιλονεικία τὴν ἀρχὴν συνέστη, Θ. Οὐσπένσκυ, Σινοντὶκ β νεντιέλι πραβοσλάβιïα, Ὀδησσὸς 1893, σ. 86-92. 4) Ἐπιστολαὶ καὶ ἴαμβοι πρὸς Νικηφόρον Γρηγορᾶν, PG 148, 29-30, 68-73, 84-86, Νικηφ. Γρηγορᾶ, Hist. Byz., I, σ. XXIX-XXX, LXIX-LXX, LXXXVI-LXXXVIII (ἔκδ. Βόννης). 5) Τέσσαρες ἐπιστολαί, Θ. Οὐσπένσκυ, ἔνθ. ἀν., σ. 75-84. 6) Ἔκθεσις κατὰ Παλαμᾶ, ἔνθ. ἀν., σ. 92-94. 7) Ἐπιστολὴ πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν, ὑπὸ J. Sevcenko, ἐν Byz. Zeitschr. 47 (1954), σ. 53. 8) Ἐννέα ἐπιστολαί, R. - J. Loenertz, Gregorii Acindyni epistolae selectae IX, ΕΕΒΣ 27 (1957), σ. 89-109.

Ἀνέκδοτα ἀκόμη παραμένουν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα Βιβλία πέντε κατὰ Βαρλαάμ. 2) Ἑπτὰ ἀντιρρητικοὶ κατὰ τῶν πονηροτάτων τοῦ Παλαμᾶ αἱρέσεων. 3) Δύο ὁμολογίαι πίστεως. 4) Ἀναίρεσις τῆς ὁμολογίας πίστεως τοῦ Παλαμᾶ. 5) Λόγος πρὸς τὸν μοναχὸν Ἱερόθεον. 6) Διάλογος περὶ τῆς τοῦ Παλαμᾶ ἀσεβείας. 7) Ἀναίρεσις τῆς πρὸς αὐτὸν τρίτης ἐπιστολῆς τοῦ Παλαμᾶ. 8) Μέγας ἀριθμὸς ἐπιστολῶν (περὶ τὰς ὀγδοήκοντα) εἰς τὴν ἡσυχαστικὴν ἔριδα ἀναφερομένων.

Τὸ εἰς αὐτὸν παλαιότερον ἀποδοθὲν ἔργον Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἀνήκει εἰς τὸν Πρόχορον Κυδώνην. Τοῦτο εἶναι διῃρημένον εἰς ἓξ μέρη, ὧν τὰ δύο πρῶτα ἐξεδόθησαν ἐν PG 151, 1191-1242, τὸ δὲ ἕκτον ὑπὸ E. Candal ἐν Or. Chr. Per. 20 (1954), σ. 247-297.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Πρωτίστως δέον νὰ ἔχῃ τις πάντοτε ὑπ' ὄψει τὴν περὶ Ἡσυχασμοῦ καὶ Παλαμισμοῦ γενικὴν βιβλιογραφίαν, ἣν ὁπωσοῦν πλήρη μέχρι τοῦ 1956 βλ. ἐν B. L. Dentakis, Joannes Kyparissiotes, Stoicheiodes Ekthesis ton Theologikon Rheseon (ihre Überlieferung und ihr Gehalt), Athen 1958, σ. 17-18 καὶ 28-29. Βλ. ἐπίσης τὰ κλασσικὰ ἔργα H. - G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959 καὶ J. Meyendorff, Introduction à l' étude de Gregoire Palamas, Paris 1959. Εἰδικώτερον περὶ Ἀκινδύνου βλ. τὴν ἀνωτέρῳ περὶ τῶν ἐκδόσεων καὶ τὴν ἐν τῷ ἐν συνεχείᾳ ἄρθρῳ ἀναφερομένην βιβλιογραφίαν, ὡς καὶ τὴν ἐν ταῖς Ἐγκυκλοπαιδείαις καὶ ἐπὶ πλέον: Beck, σ. 716, B. L. Dentakis, ἔνθ. ἀν., σ. 30, A. Ehrhard παρὰ Krumbacher, σ. 100-102, Κρουμβάχερ — Σωτ.. Α', σ. 195-198, J. Meyendorff, ἔνθ. ἀν., σ. 61 κ.ἑξ.

ΒΑΣ. Λ. ΔΕΝΤΑΚΗΣ

(Αἱ πρὸς τὴν Κύπρον σχέσεις του). Ὁ Ἀκίνδυνος, ὡς καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς καὶ ἄλλοι βυζαντινοὶ λόγιοι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, συνεχίζοντες παναρχαίαν παράδοσιν, συνετήρουν στενὰς πνευματικὰς καὶ πολιτικὰς σχέσεις πρὸς Κυπρίους λογίους καὶ πολιτικούς. Ὁ μέλλων ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ὑάκινθος ὁ Κύπρου (1345-6) ἤδη ἀπὸ (ἢ καὶ πρὸ) τοῦ 1330-40 ὡς μοναχὸς τῆς Ὁδηγητρίας μονῆς τοῦ Ἀντιοχειανοῦ θρόνου ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετέφερεν εἰς Κύπρον βιβλία τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ πρὸς τὸν Γεώργιον Λαπίθην (R. Guilland, Corresp. de N. Grég., lett. XII-XIII, XVI, σ. 278-280), ἔκτοτε δὲ θὰ ἐσχετίσθη καὶ πρὸς τὸν (φίλον τοῦ Γρ.) Ἀκίνδυνον. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1341 ὁ Ἀκίνδυνος ἔγραφε πρὸς τὸν γνωστὸν Κύπριον φιλόσοφον Γεώργιον Λαπίθην, ζητοῦντα πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πραγμάτων, ὅτι ὁ Βαρλαὰμ δὲν εἶχε περιπέσει εἰς τὸ αὐτὸ ὡς ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς (δογματικὸν) λάθος (Meyendorff, Introd. à l' ét. de Gr. Pal., 107-8, σημ. 58). Τὸ 1344-6 κατὰ Loenertz (ΕΕΒΣ 27, σ. 89, ἀρ. 1) ἢ τὸν Μάϊον-Ἰούνιον 1345 καθ' ἡμᾶς (Κ. Κύρρη, Ὑάκινθος, Κυπρ. Σπ., ΚΕ', σ. 100-102), ὁ Ἀκίνδυνος, γράφων πρὸς τὸν Ἰάκωβον Κουκουνάριον, μητροπολίτην Μονεμβασίας, μόλις τὸν Νοέμβριον τοῦ 1344 ἀναλαβόντα τὸν θρόνον τοῦτον ὡς ἀμοιβὴν τοῦ ἀντιπαλαμισμοῦ του, τὸν ἐπαινεῖ διὰ τοὺς λόγους του κατὰ Παλαμᾶ, οὓς ἀπέστελλε μεταξὺ ἄλλων καὶ πρὸς τὸν Γεώργιον Λαπίθην εἰς Κύπρον, τὸν Ὑάκινθον Κορίνθου καὶ ἄλλους. Τούτων ἀντίγραφα ὁ Ἰάκωβος ἀπέστελλε καὶ πρὸς τὸν Ἀκίνδυνον (προφανῶς πρὸς ἐνημέρωσίν του ὡς ἡγέτου τοῦ Ἀντιπαλαμισμοῦ), ὅστις τὸν παραινεῖ νὰ συνεχίσῃ γράφων «τοιαῦτα ταῖς Ἐκκλησίαις πάσαις καὶ μάλιστα τοῖς Θεσσαλονικεῦσι καὶ τῶν τούτων ποιμένι». Οὗτος ἦτο «ὁ Ὑάκινθος ὁ θαυμάσιος, ὁ τῆς μονῆς οἰκήτωρ Ὁδηγητρίας» καὶ εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει ὁ Ἰάκωβος νὰ γράφῃ, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, πρὸς ὠφέλειαν καὶ αὐτῶν καὶ τῶν συμπολιτῶν του (Loenertz, μν. ἔργ., σ. 89-91, καὶ OCP 23, σ. 129 κ.ἑξ., ἀρ. 7). Ἐν τῇ ἐπιστ. ἀρ. 4, ΕΕΒΣ 27, σ. 95-97, τοῦ 1344-6 κατὰ Loenertz (=OCP 23, ἀρ. 10, σ. 133-4), ἢ τῶν μέσων τοῦ 1345 καθ' ἡμᾶς (Κ. Κύρρη, ἔνθ. ἀν.), γράφει πρὸς τὸν Θεόδωρον Μάγιστρον, ὅτι ὁ Ὑάκινθος ὅσονούπω καταφθάνει εἰς Θεσσαλονίκην διὰ ν' ἀπελάσῃ τὸν Παλαμισμὸν ἐκεῖθεν. Ταῦτα περίπου λέγει ὁ Ἀκίνδυνος ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς ἄγνωστον, ΕΕΒΣ 27, σ. 93-94, ἀρ. 3=OCP 23, σ. 133, ἀρ. 9, τοῦ 1344-6 κατὰ Loenertz, ἢ μετὰ τὴν 1-9-1345 καθ' ἡμᾶς (ἔνθ. ἀν.), καὶ ἐν τῇ ἐπιστ. ἀρ. 2, ΕΕΒΣ 27, σ. 92-93, τῷ Βρυεννίῳ εἰς Θεσσαλονίκην (=OCP 23, σ. 132-3, ἀρ. 8), τοῦ 1344-6 κατὰ Loenertz ἢ μεταξὺ 1-9-1345 καὶ ἀρχῶν 1346 καθ' ἡμᾶς (ἔνθ. ἀν. 98-99, 100-102). Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐπιστολῇ, ὁ Ἀκίνδυνος παρουσιάζει τὸν Ὑάκινθον ἤδη ἐλθόντα εἰς Θεσσαλονίκην διὰ νὰ ἐξελάσῃ τὸν Παλαμισμὸν καὶ συνιστᾷ τῷ Βρυεννίῳ συνεργασίαν μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἐπιδόντος νοσήματος (=Παλαμισμοῦ) λόγῳ τῆς ἐρημίας ποιμένος ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἡ τοσαύτη φιλία καὶ ἐκτίμησις τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς τὸν Ὑάκινθον ἐπανειλημμένως τονίζεται εἰς ἄλλας ἐπιστολάς του (π.χ. ΕΕΒΣ 27, ἀρ. 5, σ. 100, στ. 74-75 = OCP 23, ἀρ. 12, σ. 135-6, Ματθαίῳ Μοναχῷ, 1346, V-VI c. [;], ἰδίως δ' ἐν τῇ πρὸς τὸν Γ. Λαπίθην ἐπιστολῇ του γραφείσῃ πρὸ τῆς 19-5-1346 (OCP 23, ἀρ. 13, σ. 137), ἐν ᾗ τοῦ ἀγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ Ὑακίνθου (πρβλ. Uspenskij σ. 481 καὶ 75-76, Κύρρη σ. 105, 108, Mercati σ. 221).

Περαιτέρω σχέσιν τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς τὴν Κύπρον μαρτυρεῖ ἡ χρῆσις λόγων τοῦ Γ. Λαπίθη ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου περὶ Γρηγορίου Παλαμᾶ ὡς «ἀμαθοῦς... καὶ μηδὲ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας εἰδότος...» (Ἐπιστ. ἀνωνύμῳ, J. Meyendorff, σ. 46, σημ. 13), λόγων πιθανῶς δανεισμένων ἀπὸ τὸν Γρηγορᾶν (πρβλ. Ν. Γρηγ., Ἱστορ. Γ', Λόγ. Β' Δογματ. § 37, σ. 372. Αὐτ. Λογ. Α' Δογματ., §§ 21-23, σ. 282-5 καὶ § 102, σ. 336). Τὸ 1345-7 ὁ Γρηγόριος Ἀκίνδυνος γράφων τῷ Ν. Γρηγορᾷ (Guilland ἐρ. XVIII, ρ. 281-2), τοῦ ὑπενθυμίζει ὅτι ὁ Γ. Λαπίθης ἐκ Κύπρου εἶχεν ἤδη παρακαλέσει τὸν Ν. Γρηγορᾶν ὅπως ἔλθῃ ἀρωγὸς τῇ «Ὀρθοδοξίᾳ», καὶ προσθέτει ὅτι ὁ Λαπίθης κατοικεῖ ἐν τῇ πρωτευούσῃ (;) τῆς Κύπρου, ὅπου ἡ «Ἑτεροδοξία» (=ὁ Παλαμισμὸς) ἔκαμνε θραῦσιν. Ὁ Ἀκίνδυνος ἑνώνει τὴν ἰδικήν του φωνὴν μετὰ τῆς τοῦ Λαπίθη καὶ ἐξορκίζει τὸν Γρηγόριον νὰ θέσῃ, ὅπερ καὶ ἔπραξε, τὸ τάλαντον καὶ τὴν γνῶσιν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς «Ὀρθοδοξίας».

Τὸ 1346-7 ὁ Ἀκίνδυνος, γράφων τῷ Γ. Λαπίθῃ, μνημονεύει ἀρκετοὺς Κυπρίους ἀντιπαλαμίτας: Βαρθολομαῖον, Κοσμᾶν τὸν θαυμάσιον, τὸν θεσπέσιον Βλάσιον, τὸν λογιώτατον Λέοντα, οὓς πρέπει νὰ ἔχῃ (ὁ Λαπίθης) ὡς στήριγμα καὶ πηγὴν θάρρους εἰς τὸν ἀντιπαλαμισμόν του, δεδομένου ὅτι οὗτοι ὑπερηφανεύονται δι' αὐτὸν καὶ εἶναι σφοδροὶ ἀντιπαλαμῖται (Uspenskij, Sinodik 481-2, Mercati, Notizie 187-8. Περὶ τοῦ Λέοντος ὡς σοφοῦ βλ. καὶ Guilland, Corresp. de Nic. Grég., σ. 259, ἐπιστ. Γρηγορίου τῷ Ἀθανασίῳ Λεπενδρηνῷ). Πρὸς τὸν αὐτὸν Λαπίθην ὁ Ἀκίνδυνος στέλλει τὸ 1346, 370 ἰάμβους του κατὰ Παλαμᾶ πρὸς λογοτεχνικὴν ἐκτίμησιν (Mercati, 197, OCP 23, 138, Κύρρη ἔνθ. ἀν. 107, σημ. 54α), ἄρα τὸν θεωρεῖ ἱκανὸν κριτήν. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Ἀθανάσιον ἱερομόναχον (;) μεταξὺ 1348-1351 (;) (OCP 23, 142-3, ἀρ. 17=ΕΕΒΣ 27, 105-7, ἀρ. 8) ὁ Ἀκίνδυνος ἐπαινεῖ καὶ πάλιν τὸν Λαπίθην: «χάριν ἔχω τοῦ λόγου θαυμαστὴν τῷ Λαπίθῃ... ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, αἰσχύναντι τοὺς διὰ τοῦτο φιλονεικίαν ἐπεγκαλοῦντάς μοι». Ὁ Ἀκίνδυνος ἀναφέρεται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Λαπίθη πρὸς αὐτόν, οὖσαν διατριβὴν κατὰ τοῦ Παλαμισμοῦ καὶ ὕμνον πρὸς τὴν «ὀρθοδοξίαν» του, ἧς ἀντίγραφον ἀποστέλλει πρὸς τὸν παραλήπτην (Ἀθανάσιον;), ἵνα τὸ κοινοποιήσῃ εἰς τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλους του. Ὁ Λαπίθης, μάλιστα, κατ' Ἀκίνδυνον (ΕΕΒΣ 27-106, στ. 13-21), εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος διεξῆγε μαλακῶς τὸν ἀντιπαλαμικὸν ἀγῶνα, ἀγνοῶν πολλὰς αἱματηρὰς λεπτομερείας του καὶ τοὺς προσωπικοὺς κινδύνους τοῦ Ἀκινδύνου χάριν τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἐδῶ δὲ ὁ Ἀκίνδυνος, ὡς καὶ ἐν ἐπιστολῇ ἀνωνύμῳ (παρὰ Meyendorff, ἔνθ. ἀν.) χρησιμοποιεῖ φράσεις τοῦ Λαπίθη περὶ Παλαμᾶ (ἀμαθοῦς κ.λ.π., στ. 23-26).

Ἂν ἡ ὑπ' ἀρ. 8, ΕΕΒΣ 27 ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη τὸ 1348-1351, ὡς πιστεύει ὁ Loenertz, τότε ὁ Λαπίθης ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἀντιπαλαμικὸς καὶ ἐπομένως ἴσως δέον ὅπως ἀμφισβητηθῇ ἡ ἀλήθεια τῆς ἐπιστ. XX ἀνωνύμου (οὐχὶ τοῦ Ἀκινδύνου) τῷ Γρηγορᾷ, περὶ τὸ 1350 κατὰ Guilland (σ. 282-3), κατηγοροῦντος τὸν Λαπίθην ἐπὶ κρυπτοπαλαμισμῷ καὶ διότι ἀποστέλλει φιλοπαλαμικὰ γράμματα εἰς Ρόδον εἰς τοὺς ἐκεῖ Λατίνους. Ὁ Γρηγορᾶς ἀδίκως τὸν θεωρεῖ ἀντιπαλαμίτην καὶ πρέπει νὰ τὸν προσέχῃ (πρβλ. καὶ γνώμην Ἀγαθαγγέλου περὶ εἰλικρινείας τοῦ Λαπίθη ἐν Ν. Γρηγ., Ἱστορ. XXV 11, III 32, Bonn. καὶ 14, 37). Ὁ ἐπιστολογράφος προσθέτει, ὅτι ὁ Παλαμισμὸς κάμνει θραῦσιν ἐν Κύπρῳ, Ἀντιοχείᾳ, Ρώμῃ, Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τῇ πόλει του (=;), ὁ δὲ Ἀκίνδυνος δὲν ἀκούεται. Πάντως αὕτη εἶναι ἡ τελευταία μνεία σχέσεων τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς τὴν Κύπρον. Πλήρης ἔκδοσις τῶν ἐπιστολῶν του ἴσως ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Συντμήσεις: ΕΕΒΣ 27 = Gregorii Acindyni Epistulae Selectae IX, ex Codice Veneto Marciano 155. Edidit Raymundus — J. Loenertz, O. P. Ἐ(πετηρὶς Ἑ(ταιρείας) Β(υζαντινῶν) Σ(πουδῶν), ΚΖ' (1957), σ. 89-109. OCP 23 = R. J. Loenertz, Dix-huit lettres de Grégoir Acindyne analusées et datées, O(rientalia) C(hristiana) P(eriodica) XXIII (1957), σ. 114-144. Guilland, Corresp. de N. Grèg. = Correspondance de Nicéphore Grégoras, éd. R. Guilland, Paris 1927. Uspenskij, Sinodik = Οὐσπένσκυ, Σινοντὶκ β νιεντιέλι πραβοσλάβιῖα, Ὀδησσὸς 1893. Mercati, Notizie = Giovanni Mercati, Notizie di Procor. e Demetrio Cidone, Manuele Caleca e Teodoro Meliteniota ed altri appunti per la storia della Teologia e della Letteratura Bizantina del secolo XIV. Vaticano, Studi e Testi 56, (1931). Κύρρης, Κυπρ. Σπουδ. ΚΕ'. = Κ. Π. Κύρρη, Ὁ Κύπριος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ὑάκινθος (1345-6) καὶ ὁ ρόλος του εἰς τὸν Ἀντιπαλαμιτικὸν Ἀγῶνα, Κυπριακαὶ Σπουδαί, ΚΕ' (1961), σ. 89-122. Γρηγορ. Ἱστορ. = Nicephori Gregoras, Historia Byzantina, ed. Ludov. Schopen, I-III, Bonn 1829-1830-1855. Meyendorf - Introd. à l' ét. de Grég. Pal. = J. Meyendorff, Introduction à l' étude de Grégoire Palamas. Patristica Sorbonnensia, Collection dirigée par H.-J. Marrou, Paris 1959. R. Guilland, Essai sur Nicéphore Grégoras, Paris 1956.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΚΥΡΡΗΣ

Ἆκις. Υἱὸς τοῦ Φαύνου καὶ τῆς νύμφης Συμαιθίδος. Ἐπειδὴ ἡ νηρηῒς Γαλάτεια προετίμησε τὸν Ἆκιν ἀντὶ τοῦ Κύκλωπος Πολυφήμου, οὗτος συνέτριψεν αὐτὸν διὰ μεγίστου λίθου, τὸν ὁποῖον ἔρριψε κατ' αὐτοῦ. Ἡ Γαλάτεια τότε παρεκάλεσε τὸν Θεὸν Ποσειδῶνα καὶ μετεμόρφωσε τὸν Ἆκιν εἰς τὸν ὁμώνυμον ἐν Σικελίᾳ πλησίον τῆς Κατάνης μετὰ ψυχροτάτου ὕδατος ποταμόν (Ovid., Μεταμ. XIII 705-897). Ἐκ τούτου δὲ προῆλθε καὶ ἡ παροιμία: «Ἆκις ποταμός», λεγομένη ἐπὶ τῶν ψυχροτάτων ἀνθρώπων.

Β. Ι. Κ.

'Ακίσκας, 'Επισκοπή. 'Εσχάτη τῶν ὑπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον 'Αντιοχείας καταλεγομένων 15 μητροπόλεων ἀναγράφεται ἡ 'Ακίσκας, μὴ περιλαμβανομένη πρότερον εἰς τὰ Τακτικά.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

"Ακκα Λαρεντία. Acca Larentia. Πρόσωπον τῆς ρωμαϊκῆς μυθολογίας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦτο ἑταίρα, συγκοιμηθεῖσα μετὰ τοῦ 'Ηρακλέους εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ καὶ ὑπανδρευθεῖσα κατόπιν ἕνα πλούσιον 'Ετροῦσκον. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, ἦτο σύζυγος τοῦ ποιμένος Φαυστύλου καὶ διετέλεσε τροφὸς τοῦ Ρωμύλου καὶ τοῦ Ρώμου. Πρὸς τιμήν της ἤγοντο ἑκάστην 23ην Δεκεμβρίου αἱ ἑορταὶ Larentalia ἢ Larentinalia. 'Εθεωρεῖτο ὡς ἡ ὑλικὴ εὐεργέτις τῆς ἀρχαϊκῆς Ρώμης, οἱ δὲ ἐρευνηταὶ ἔχουν καταλήξει εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ὑπάρχει ἱστορικὸς πυρὴν εἰς τὸν περὶ αὐτῆς, ὑπὸ διαφόρους παραλλαγάς, ἀποκρυσταλλωθέντα μῦθον, ἤτοι ἡ "Ακκα Λαρεντία ἦτο πράγματι ζάπλουτος ἑταίρα, ἡ ὁποία κατέλιπεν εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν τὸν πλοῦτον της, στερουμένη συγγενῶν.

'Ακκάδ. Βλ. 'Αρχάδ.

'Ακκαρών. 'Η ἀκραιοτάτη πρὸς βορρᾶν φιλισταϊκὴ πόλις ('Ιησ. Ναυῆ ιγ' 3), καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν 'Εβραίων καὶ δοθεῖσα εἰς τὰς φυλὰς 'Ιούδα καὶ κατόπιν Δὰν ('Ιησ. Ναυῆ ιε' 11, 45, Κριτ. α' 18, 'Ιησ. Ναυῆ ιθ' 43). 'Ητο πρωτεύουσα ἐπαρχίας καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ προφήτου Σαμουὴλ περιῆλθε πάλιν εἰς τοὺς Φιλισταίους. Εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἡ ὁποία παρέμεινε φιλισταϊκὴ ἔκτοτε, ὑπῆρχε περιβόητον ἱερὸν τοῦ Βάαλ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπετάθη ὁ βασιλεὺς τοῦ 'Ισραὴλ 'Οχοζίας (850-849), διὰ νὰ θεραπευθῇ ἐκ συνεπειῶν κατάγματος (Δ' Βασ. α'). Κατὰ τὰς ἀσσυριακὰς πηγάς, ὁ βασιλεύς της εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κατὰ τῶν 'Ασσυρίων συμμαχίαν, ἀχθεὶς εἰς τὴν 'Ιερουσαλὴμ καὶ παραμείνας διὰ τῆς βίας ἐκεῖ, ἀλλ' ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον του ὑπὸ τοῦ Σενναχερίβ, ὅτε ὁ 'Ασσύριος οὗτος βασιλεὺς ἐβάδισε κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ προφῆται 'Αμὼς (α' 8), Σοφονίας (β' 4) καὶ Ζαχαρίας (θ' 5, 8) προφέρουν κατ' αὐτῆς ἀπειλάς. Τὸ 147, ἡ 'Ακκαρὼν ἐδόθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας 'Αλεξάνδρου εἰς τὸν Μακκαβαῖον 'Ιωνάθαν (Α' Μακ. ι' 89). Εἰς τὴν θέσιν της εὑρίσκεται σήμερον μικρὰ πόλις ὀνομαζομένη 'Ακίρ. Κατ' ἄλλους, ἡ 'Ακκαρὼν ὑπῆρχεν ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἐκτισμένη ἡ γειτονικὴ πολίχνη (7 χλμ. ἀπὸ τὴν 'Ακίρ) Κατρά.

'Ακκᾶς. Acca. Λόγιος ἐπίσκοπος τοῦ Η' αἰῶνος, ἔχων τὴν ἕδραν του εἰς Hexham τῆς 'Αγγλίας. 'Ηγάπα μετὰ πάθους τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἐστολίζετο ὑπὸ πολλῶν ἀρετῶν. Διὸ καὶ μετὰ θάνατον ἀνεκηρύχθη ἅγιος ὑπὸ τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας. Συνεδέετο διὰ φιλίας μὲ τὸν Αἰδέσιμον Βέδαν, πρὸς τὸν ὁποῖον σώζεται ἐπιστολή του, δι' ἧς προτρέπει αὐτὸν ἵνα γράψῃ ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον. Τὸ 732, ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου του δι' ἄγνωστον αἰτίαν καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν παρέμεινεν ἔκτοτε εἰς Ουάλλίαν. 'Απέθανε τὸ 740.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. PL 92, 301-304, 94, 684-710. ὅπου τὰ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Βέδα ἔργα. Act. SS., 'Οκτωβρ., VIII, σ. 965 κ.ἑξ.

'Ακκίδας 'Εμμανουήλ. "Η 'Ατζίδας. Ρωμαιοκαθολικὸς ἐπίσκοπος (ΙΣΤ' αἰών). Κατ' ἀρχὰς ὁ 'Εμμανουὴλ 'Ακκίδας διετέλεσε χωρεπίσκοπος Ρόδου, ἐξ ἧς καὶ κατήγετο, εἶτα δ' ἦλθεν εἰς Μεσσήνην τῆς Σικελίας ὡς ἀποστολικὸς (τοῦ πάπα) ἐπίτροπος (πρωτονοτάριον καὶ πρωτοπαπᾶν ὀνομάζει αὐτὸν ὁ υἱός του Φραγκῖσκος εἰς ἓν σημείωμά του, ὅρα P. Battifol, Le Vatican de Paul III à Paul V, εἰς Revue des questions historiques, 45 [1889], σ. 177 κ.ἑξ). Τοῦ 'Εμμανουὴλ 'Ακκίδα σώζονται 5 ἐπιστολαὶ εἰς κώδικα Vatic. Gr. 2124, ἐξ ὧν πληροφορούμεθά τινα περὶ τοῦ υἱοῦ του Φραγκίσκου. 'Εκ τῶν ἐπιστολῶν γνωρίζομεν, ὅτι ὁ 'Εμμανουὴλ 'Ακκίδας ἔζη τὸ 1591, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν πότε ἀπέθανεν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Νέος 'Ελληνομνήμων, ΣΤ' (1909), σ. 197-109.

Σ. Γ. Π.

'Ακκίδας Πέτρος. "Η 'Ατζίδας. Υἱὸς τοῦ 'Εμμανουὴλ 'Ακκίδα, ἔγραψε τὸν κώδικα Vatic. Gr. 1531, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκομεν τὴν ἑξῆς σημείωσιν: «Μηναῖον, ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται τάδε τοῦ εὐλαβεστάτου 'Ιερέως δὸν 'Εμμανουὴλ 'Ατζίδα... ἔγραψα ἐγὼ ὁ υἱὸς αὐτοῦ δὸν Πέτρος 'Ατζίδας».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Νέος 'Ελληνομνήμων, ΣΤ' (1909), σ. 109.

Σ. Γ. Π.

'Ακκίδας Φραγκῖσκος. "Η 'Ατζίδας. Υἱὸς τοῦ 'Εμμανουὴλ 'Ακκίδα. Οὗτος ὑπῆρξε βιβλιογράφος καὶ κτήτωρ χειρογράφων κωδίκων, ἀποκειμένων εἰς τὴν Βατικανὴν βιβλιοθήκην καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν Κολλέγιον τοῦ 'Αγίου 'Αθανασίου, τὰ ὁποῖα ἔφερεν εἰς Ρώμην περὶ τὸ 1585 μετὰ ἀπὸ ταξίδιά του εἰς 'Ανατολήν, ὅπου μάλιστα ἔλαβε μέρος εἰς πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων, ὁπότε ἔχασε καὶ τὸν ἕνα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἀνήρχοντο εἰς 30 καὶ τὰ ἐδώρησεν ὁ Φραγκῖσκος 'Ακκίδας εἰς τὸν πάπαν Σίξτον τὸν Ε'.

Τὸ ὄνομα τοῦ 'Ακκίδα ὅμως συνεδέθη κυρίως μὲ τὰς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου Κύπρου συνεννοήσεις μεταξὺ Κυπρίων καὶ οἴκου τῆς Σαβοΐας. 'Ο δοὺξ τῆς Σαβοΐας Κάρολος 'Εμμανουὴλ ἀπέστειλε τὸν Φραγκῖσκον εἰς Κύπρον τὸ ἔτος 1600, ἵνα ὡς ἀντιπρόσωπός του διεξαγάγῃ συνομιλίας μετὰ τῶν Κυπρίων διὰ τοὺς ὅρους, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ ἐδέχοντο οὗτοι τὴν βοήθειάν του πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ὡς καὶ διὰ τὸν τρόπον δράσεως. Πρὶν ἔλθῃ εἰς Κύπρον ὁ Φραγκῖσκος διῆλθεν ἐξ 'Ιεροσολύμων, ὅπου, συναντήσας τὸν πατριάρχην 'Ιεροσολύμων Σωφρόνιον Δ', ἐξησφάλισε συγκατάθεσίν του διὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Κυπρίων, τὴν ἔγκρισιν τῶν σχεδίων τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας καὶ ἐπιστολὴν τούτου διὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου Βενιαμὶν μετὰ πολλῶν προφυλάξεων καὶ συνεζήτησαν τὴν προσφορὰν τοῦ δουκὸς Καρόλου καὶ τὰς ἐσωτερικὰς δυνατότητας τοῦ κινήματος. Συνετάγη δὲ τῇ συνεργασίᾳ Κυπρίων καὶ ἔκθεσις ὁρίζουσα ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας τῆς δράσεως καὶ τὰς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας θὰ ἐγκαθίσταντο εἰς Κύπρον ἐκπρόσωποι τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας. Μεταξὺ δὲ τούτων ἀνεφέρετο, ὅτι δὲν θὰ ἤρχοντο προτεστάνται εἰς τὴν νῆσον, παρὰ μόνον 'Ιησουῖται, τῇ ἐγκρίσει πάντοτε τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς νήσου, ἐξασφαλιζομένου οὕτω τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος. Τὸ ἔγγραφον ὅμως τοῦτο, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεῖχε θέσιν ἐπισήμου ὁμολογίας τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπογράψῃ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βενιαμίν, δὲν ὑπεγράφη, διότι ὁ διορατικώτατος καὶ πολιτικώτατος Βενιαμὶν διεῖδε τὰς δυσκολίας τοῦ κινήματος καὶ τοὺς ἀπωτέρους ἴσως σκοποὺς τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας. Πλὴν ὅμως ἔδωκεν ὑποσχέσεις εἰς τὸν Φραγκῖσκον, τὰς ὁποίας οὗτος ἔφερεν εἰς τὸν δοῦκα Κάρολον 'Εμμανουήλ, διατρίβοντα τότε εἰς Τουρῖνον (1601). Συνέχεια εἰς τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἐδόθη. 'Ο Φραγκῖσκος 'Ακκίδας πολλάκις ἐφέρετο ὡς Κύπριος τὴν καταγωγήν, ὅπερ εἶναι ἐσφαλμένον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη 'Ελλάς, 'Αθῆναι 1869, σ. 186-187. Τοῦ αὐτοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, 'Αθῆναι 1868, σ. 401. Mas-Latrie, Histoire de l' île de Chypre sous le règne des princes de la maison Lusignan, Paris 1861-1865, III, σ. 775. Σπυρ. Λάμπρου, εἰς Νέος 'Ελληνομνήμων, ΣΤ' (1909), σ. 107-109. ΜΕΕ, Γ', σ. 113. M. Vogel-V. Gardhausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909. 'Ιωάννου Χάκκετ, 'Ιστορία τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας Κύπρου (μετάφρ. Χ. Ι. Παπαϊωάννου), 'Αθῆναι 1923, σ. 268-269.

ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

'Ακλᾶς. Μάρτυς, ἑορταζόμενος τὴν 20ὴν Μαΐου. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς Συναξαριστὰς καὶ τὰ Μηναῖα. Περὶ αὐτοῦ σημειοῦνται τὰ ἑξῆς εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 266 Πατμιακὸν κώδικα: «Τοῦ ἁγίου μάρτυρος 'Ακλᾶ· οὗτος ἦν ἐκ Θηβαΐδος τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ 'Αρριανοῦ ἡγεμόνος».

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας, 'Αθῆναι, σ. 22.

"Ακλαυτος. Νὰ πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ μὴ τὸν κλάψουν, εἶναι σὰν νὰ τοῦ περιφρόνησαν ὁλόκληρη τὴ ζωή, σὰν νὰ μὴν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἀξία, σὰν νὰ μὴ γνώρισε ποτὲ τὴν ἀγάπη. Καὶ ἡ πορεία του πρὸς τὸν ἄλλο κόσμο, ἂν γίνῃ ἔτσι σιωπηλὴ καὶ χωρὶς θρηνητικὴ ἐκδήλωσι, δὲν θὰ γνωρίσῃ τὴ φιλικὴ ὑποδοχὴ τῶν ἄλλων νεκρῶν, δὲν θὰ ἐπισύρῃ ἴσως τὴν προσοχὴ καὶ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ δώσῃ στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τὸ θάρρος νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν αἰωνιότητα. "Επειτα εἶναι καὶ τὸ προσωπικὸ παράπονο ἢ ἡ ἀγανάκτησις, ποὺ μποροῦν νὰ κυριεύσουν τὸν νεκρό, ὅταν θὰ βλέπῃ ὅτι οἱ οἰκεῖοι καὶ οἱ φίλοι του δὲν τὸν κλαῖνε, δὲν τὸν σκέφτονται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι γενικὰ

τὸν ἀγνόησαν· καὶ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ νεκροῦ εἶναι πάντα ἐπίφοβη γιὰ τοὺς ἐπιζῶντες. Πάνω σ' αὐτὲς τὶς λαϊκὲς ἀντιλήψεις στηρίζεται ἡ συνειδητὴ ἐπιδίωξις τοῦ θρήνου τῶν νεκρῶν (ἀσχέτως πρὸς τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη καὶ τὸ φυσικὸ κλάμα τοῦ πόνου), κι' ἀπὸ αὐτὲς ἐξηγεῖται ἡ λαχτάρα τῶν ἰδίων τῶν νεκρῶν γιὰ τὸν θρῆνο ἢ ὁ φόβος τῶν ζωντανῶν, μήπως μείνη ἄκλαυτος ὁ νεκρός τους.

Ἤδη στὸν Ὅμηρο, ὁ Ἀχιλλεὺς ἀνησυχεῖ ὅσο παραμένει «ἄκλαυστος, ἄθαπτος» ὁ φίλος του Πάτροκλος (Ἰλ. Χ' 386), ἕνας δὲ ἀπὸ τοὺς πεθαμένους συντρόφους τοῦ Ὀδυσσέως τὸν ἐκλιπαρεῖ, κάτω στὸν Ἅδη, νὰ μὴ τὸν ἀφήση «ἄκλαυτον, ἄταφον» στὸ νησὶ τῆς Κίρκης (Ὀδυσσ. Λ' 72).

Στὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, ἡ ἡρωίδα θρηνεῖ κυρίως, ἐπειδὴ «ἄκλαυστος, ἄφιλος, ἀνυμέναιος» θὰ πεθάνη καὶ τὴν θλίβει ἡ διαπίστωσις ὅτι τὸν θάνατό της «ἀδάκρυτον, οὐδεὶς φίλων στενάζει!» (στίχ. 876 καὶ 881-2).

Ἡ παράδοσις τοῦ θρήνου τῶν νεκρῶν διατηρήθηκε ἀμείωτη καὶ ἔντονη στοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, εἶναι δὲ γνωστὲς οἱ ὑπερβολὲς μὲ τὸ σχίσιμο τῶν παρειῶν καὶ τὸ τράβηγμα τῶν μαλλιῶν, ποὺ ἤδη τὶς πολεμεῖ, τὸν Δ' αἰῶνα, ὁ Χρυσόστομος: «Κλαίωμεν τοὺς οὕτω ἀπερχομένους, οὐ κωλύω, κλαίωμεν, ἀλλὰ μὴ ἀσχημόνως, μὴ τρίχας τίλλοντες, μὴ βραχίονας γυμνοῦντες, μὴ ὄψιν σπαράττοντες» (PG 62, 203).

Ἡ ἀνάγκη τοῦ θρήνου ὡδήγησε στὴν ἐκμίσθωσι εἰδικῶν γυναικῶν θρηνωδῶν, ποὺ εἶχαν ἐπάγγελμά τους τὸ ἔντεχνο μοιρολόγι, ὥστε νὰ ἱκανοποιοῦνται καὶ οἱ οἰκεῖοι καὶ ὁ νεκρὸς καὶ οἱ συμμετέχοντες στὴν κηδεία. Ὁ Χρυσόστομος κατηγορεῖ ἐπίσης· «Σὺ δέ, ὥσπερ αὐξῆσαι τὸ ἔγκλημα σπεύδων, καὶ θρηνωδοὺς ἡμῖν ἄγεις Ἑλληνίδας γυναῖκας, ἐξάπτων τὸ πάθος» (PG 57, 374). Εἶναι γνωστὲς καὶ στὰ σύγχρονα ἔθιμα, οἱ καλεσμένες «μοιρολοΐστρες», ποὺ ξέρουν πραγματικὰ νὰ συγκινοῦν καὶ νὰ παρακινοῦν σὲ γενικὸ κλάμα τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς παρισταμένους. Ὅσο μεγαλύτερο εἶναι τὰ κλάμα, τόσο οἱ οἰκεῖοι ἱκανοποιοῦνται γιὰ τὴν φροντίδα ποὺ ἔδειξαν στὸν νεκρό τους.

Στὰ δημοτικά μας τραγούδια, ὁ φόβος ἢ τὸ παράπονο τοῦ «ἄκλαυτου» νεκροῦ παρουσιάζεται συχνὰ σὲ χαρακτηριστικοὺς στίχους. Ὁ ξενιτεμένος ἰδιαίτερα, ποὺ πεθαίνει ἄγνωστος ἀνάμεσα σὲ ἀγνώστους, ἀναζητεῖ τὴν παρουσία τῆς μάνας του:

Νὰ στάλαζαν τὰ δάκρυα της στὸ πρόσωπό του ἐπάνω.

Τὴν ἀπουσία αὐτὴ τῆς μητέρας καὶ τῶν δικῶν θρηνοῦν καὶ τὰ ἴδια τὰ πουλιά:

—Ποῦ εἶναι, ξένε μ', ἡ μάνα σου, καὶ ποῦ εἶναι κι' ἡ καλή σου,
νὰ κλάψουνε τὰ νιάτα σου, νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου;
(Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 165, 30)

Ἡ λαϊκὴ ἐπιταγὴ γιὰ τὸν θρῆνο εἶναι γενικὴ στοὺς θανάτους:

—Κλαῦτε, μανάδες γιὰ παιδιά, καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ μάνες,
κι' οἱ ἀδερφὲς τ' ἀδέρφια σας, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες!
(Γ. Ταρσούλη, Μοραΐτικα Τραγ., ἀρ. 231)

Ἰδιαίτερα σ' ἕνα πολύστιχο, καθορίζεται μὲ λαϊκὴ δοξασία κι' ὁ σκοπὸς τοῦ θρήνου:

—Ἐλᾶτε νὰ τοὺς κλάψουμε οὔλους τοὺς πεθαμένους,
τοὺς περσινούς, τοὺς φετεινούς, τοὺς ἀλησμονημένους·
νὰ μαζωχτοῦν τὰ δάκρυα μας, νὰ γένουνε ποτάμι,
ποτάμι κινοπόταμο, νὰ πά' στὸν Κάτου Κόσμο,
γιὰ νὰ νιφτοῦνε οἱ ἄνιφτοι, νὰ πιοῦν οἱ διψασμένοι,
νὰ βάλουν κι' οἱ γραμματικοὶ νερὸ στὸ καλαμάρι!
(ὅ.π. ἀριθμ. 202)

Τὶς εἰδικὲς αὐτὲς δοξασίες του, ἀλλὰ γενικώτερα τὴν ἀνάγκη τοῦ θρήνου γιὰ τὸν νεκρό, σὰν ἐκδήλωσι δεσμοῦ καὶ συνοδείας ἀπὸ τὸν ἐπίγειο στὸν μεταφυσικὸ κόσμο, ὁ λαὸς ἔχει μεταφέρει, μὲ ἀνθρώπινο συναισθηματισμό, καὶ στὰ θεῖα πρόσωπα τῆς λατρείας του. Ἔτσι ὁ «Ἐπιτάφιος Θρῆνος» τοῦ Χριστοῦ, τὸ «Μοιρολόγι τῆς Παναγίας ἢ τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ» καὶ ὁ Θρῆνος τῆς Παναγίας, στὴν γιορτὴ τῆς Κοιμήσεως, εἶναι ὄχι μόνο ὑμνογραφικά, ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς θρηνητικά, μὲ τὴν ἀνθρώπινη σκέψι νὰ μὴν «πάη ἄκλαυτος» ὁ Χριστὸς ἢ ἡ Παναγία. Στὴ σκέψι αὐτὴ στηρίζεται ἄλλωστε κι' ἡ διημέρευσις ποὺ κάνουν στὸν νεκρὸ Ἰησοῦ, τὴ Μ. Παρασκευή, οἱ γυναῖκες, ἢ ἡ διανυκτέρευσις τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἁγίων κατὰ τὶς ὁλονυκτιες τῆς μνήμης τους. Ἐννοεῖται, ὅτι στὴ δοξασία αὐτὴ ὑπάρχει γενικῶς μεγάλη δόσις νοοτροπίας, ποὺ εἶναι ὑπόλειμμα τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὴ φωτεινὴ χριστιανικὴ πίστι.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Ἀκληρῶ. (**Ο'**). Δυστυχῶ, Β' Μακκ. ιδ' 8.

Ι. Γ.

Ἀκλινής. (**Κ. Διαθήκη**). Ἀμετάβλητος, Ἑβρ. ι' 23.

Γ. Α. Γ.

Ἀκμάζω. (**Κ. Διαθήκη**). Ὡριμάζω, Ἀποκ. ιδ' 18.

Γ. Α. Γ.

Ἀκμήν. (**Κ. Διαθήκη**). Ἔτι, ἀκόμη, Ματθ. ιε' 16.

Γ. Α. Γ.

Ἀκμπάρ. Σουλτάνος τῶν Ἰνδιῶν, ἀνήκων εἰς τὴν μογγολικὴν δυναστείαν. Ἐγεννήθη τὸ 1542, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ 1556 καὶ ἀπέθανε τὸ 1605. Τὸ πραγματικόν του ὄνομα ἦτο Ἀβοῦ Ἒλ—Φὰθ Γαλὰλ ἀδ—δίν. Ἀγράμματος, ἀλλὰ προικισμένος μὲ ἔξοχα ἡγετικά, στρατιωτικὰ καὶ ἠθικὰ χαρίσματα, ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του καὶ ἀκολούθως ἀφωσιώθη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἑνὸς καταπληκτικοῦ διὰ τὴν εὐρύτητα καὶ τὸν ἀνθρωπιστικόν του χαρακτῆρα κοινωνικοοικονομικοῦ προγράμματος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ ἐξίσωσις ἐνώπιον τῶν νόμων, ἡ ἀνύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἡ ἐκπολίτισις ὅλων τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του λαῶν. Διὰ νὰ ἐπιτύχη τοῦτο, ὁ Ἀκμπὰρ ἐχρησιμοποίησε σειρὰν σοφῶν καὶ ἐψυχολογημένων κοινωνικῶν μέτρων, ἐπισφραγίσας ταῦτα μὲ τὴν ἐπινόησιν μιᾶς συγκρητιστικοῦ τύπου θρησκείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἀνεχωνεύοντο ὅλαι αἱ θρησκεῖαι, μεγάλαι καὶ μικραί, αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὰ ἐδάφη του. Ἡ θρησκεία αὕτη ἦτο ἓν εἶδος μονοθεϊσμοῦ, ἐστερημένου δογματικῶν λεπτομερειῶν, μὲ ἐλάχιστα λατρευτικὰ σύμβολα, ἐξήρετο δὲ δι' αὐτῆς ἡ καθαρὰ συνείδησις καὶ ἡ ἠθικὴ πρᾶξις. Ἀλλὰ ἡ ἐπιδίωξις τοῦ Ἀκμπὰρ δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι ἐλάχιστοι ὑπῆρξαν οἱ ἀσπασθέντες τὴν νέαν θρησκείαν. Ἔναντι τοῦ χριστιανισμοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἤκουσε διὰ πρώτην φορὰν ἐκ στόματος τῶν Ἰησουϊτῶν ἱεραποστόλων Καμπρὰρ καὶ Περέϊρα, ἐτήρησεν ἀνεκτικωτάτην στάσιν, ἐπιτρέψας τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. V. A. Smith, Akbar the Great Mogul, 1542 to 1605, Oxford 1919 (β' ἐκδ.). A. Camps, Jerome Xavier SJ and the Muslims of the Mogul Empire, Schöneck-Beckenried 1957.

Ἀκμων(ε)ία. Πόλις τῆς Φρυγίας, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Δορυλαίου πρὸς Φιλαδέλφειαν, 35 μίλλια βορειοδυτικῶς τοῦ Κοτυαίου, ὅπου σήμερον τὸ χωρίον Ἀχάτκιοϊ. Ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς, ὑπαγομένης εἰς τὴν τῆς Λαοδικείας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἱδρυθῆ ὑπὸ τοῦ Ἄκμωνος, υἱοῦ τοῦ Μάννητος. Αἰσθητὴν ἀκμὴν προσέλαβε κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα. Διεσώθησαν τὰ ἑξῆς ὀνόματα ἐπισκόπων της: Ὄπτιμος, πρὸ τοῦ 381, Γεννάδιος, 451, Θεότιμος, 459, Βασίλειος, 680, Παῦλος, 787, Εὐστάθιος 869, 879.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 343, 4.

Ἀκόβων, Ἐπισκοπή. Ἐκ τοῦ ὁμωνύμου φραγκικοῦ κάστρου, ἱδρυθέντος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλευούσης ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τὸ 1204, ἐπεκράτησε τὸ γεωγραφικὸν ὄνομα Ἄκοβα, ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ὁρίζον τὸ πλούσιον γορτυνιακὸν τμῆμα μεταξὺ τῶν τέως δήμων Λαγκαδίων, Τροπαίων, Ἐλευσῖνος, Θελπούσης, Ἡραίας, μέχρι τῆς Ἠλείας. Ἡ πόλις Ἄκοβα, περιλαμβάνουσα τοὺς μαχαλάδες Βυζίτσι καὶ Βερβίτσα (τὰ νῦν χωρία Βυζίκιον, Βερβίτσα=Τρόπαια), εἶχεν ἐγκαίρως ἀναδειχθῆ εἰς κέντρον πνευματικὸν καὶ πολιτικόν, χάρις εἰς πλουσίους γαιοκτήμονας.

Ἀπὸ τοῦ 1611 εἶναι γνωστὴ ἡ πατριαρχικὴ Ἐξαρχία τῆς Ἄκοβας, ἥτις κατὰ παρετυμολογίαν Ἰάκωβα ἐκαλεῖτο εἰς ἐπίσημα πατριαρχικὰ ἔγγραφα. Ταύτην ἐνέμετο ὁ Μ. Πρωτοπαπᾶς τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐν Κωνσταντινουπόλει Γεώργιος Λαμπάρδης, ὑφ' οὗ παρεχωρήθη πρὸς τὸν ἐν Δημητσάνῃ ἀδελφόν του λογοθέτην Σταμάτιον καὶ τὸν οἰκονόμον Μανουήλ, καταστάντας ἐπιτρόπους του δι' εἰδικῆς συμφωνίας, κυρωθείσης ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Β'. Βραδύτερον, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1720, διὰ πράξεως τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ', ἡ Ἐξαρχία τῆς Ἄκοβας ἡνώθη μετὰ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, εἰς ἣν ἐκκλησιαστικῶς ἔδει ν' ἀνήκῃ πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης, τὸ δὲ 1729

ἐδόθη εἰς τὸν Μ. Λογοθέτην. Τὸ 1754, ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου Ε', ἑνωθεῖσα ἡ Ἄκοβα μετὰ τῆς Ζαρνάτας, ἀπετέλεσεν ἐπὶ βραχὺ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ζαρνάτας καὶ Ἀκόβων, πρὸς ἱκανοποίησιν αἰτήματος τῶν κατοίκων τῆς Μάνης, ὑποχρεωθέντος τοῦ ἀρχιερέως τῆς διπλῆς ἐπαρχίας νὰ καταβάλλη 80 γρόσια ἐτησίως εἰς τὸν Μ. Ἐκκλησιάρχην Κριτίαν, ἔχοντα προηγουμένως τὴν Ἄκοβαν, καὶ 50 γρόσια εἰς τὸν Δράκον Σοῦτζον, ἔχοντα τὴν Ζαρνάταν. Γνωρίζομεν ὅμως ἤδη τώρα συμφωνίαν συναφθεῖσαν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1741 μεταξὺ τοῦ Κριτίου καὶ τοῦ διατελοῦντος τότε ἐπισκόπου Καρυουπόλεως Ἀνανίου, ὅστις εἶναι ὁ γνωστὸς ἐθνομάρτυς μητροπολίτης μετὰ ταῦτα Λακεδαιμονίας. Διὰ τῆς συμφωνίας, ὁ Ἀνανίας ὡς πλησιόχωρος ἀνέλαβε τὴν ἐπιστασίαν τῆς Ἐξαρχίας, ὑποχρεούμενος νὰ καταβάλλη εἰς τὸν διδάσκαλον Κριτίαν τὰ 80 γρόσια ἐτησίως καὶ ποσότητα βουτύρου ὡς φιλοδώρημα.

Κατὰ τοῦ ἐπὶ ἑνδεκαετίαν ποιμάναντος τὸν λαὸν τῆς Ζαρνάτας καὶ Ἀκόβας ἀρχιεπισκόπου Νεοφύτου Δεληγιάννη παρεπονέθησαν οἱ χριστιανοί, ἰδίως οἱ Ἀκοβῖται, ὅτι τοὺς κατετυράννει. Δι' ὃ καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐξεπλήρου τὰς πρὸς τὸ πατριαρχεῖον ὑποχρεώσεις του ὁ Νεόφυτος καθῃρέθη. Διὰ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χατζερῆ, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1764, ὁ «ἀπορριφθεὶς παγκάκιστος κακο-Νεόφυτος» ἐξεδιώκετο ἐκ τῆς βραχυβίου ἀρχιεπισκοπῆς καὶ αἱ δύο τέως Ἐξαρχίαι ἐπανήρχοντο εἰς τὸ προηγούμενον καθεστώς, ἤτοι ἡ Ἄκοβα ἐτίθετο ἐκ νέου ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κριτίου, ὅστις αἰτήσει τῶν Ἀκοβιτῶν κατέστησεν ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης Ἀμβρόσιον τὸ 1764. Εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἄλλοι εἶναι οἱ λόγοι, δι' οὓς συνέβησαν τὰ ἀνωτέρω καὶ καθῃρέθη ὁ Νεόφυτος, τὸ δὲ σημειωθὲν ἐπίσημον πατριαρχικὸν ἔγγραφον Σαμουὴλ τοῦ Χατζερῆ, συνταχθὲν κατ' ἐπιταγὴν τῶν κρατούντων, δὲν περιέχει τὴν ἀλήθειαν. Πρόκειται περὶ κακουργήματος τῶν Τούρκων ἀγάδων τῆς Πελοποννήσου, διαπραχθέντος τὸ ἔτος 1764 εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ δὴ δι' ἀποκεφαλισμοῦ πέντε ἐπιλέκτων ἀρχηγῶν του ἐκδηλωθέντος, ἐν οἷς καὶ ὁ Λακεδαιμονίας Ἀνανίας καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Νεοφύτου Πέτρος Δεληγιάννης, κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ κινήματος τοῦ Ὀρλώφ. Μία ἀκόμη ἐνέργεια τῶν Τούρκων τρομοκρατικὴ διὰ τὸν πληθυσμὸν ἦτο καὶ ἡ βιαία ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ζαρνάτας καὶ Ἀκόβων καὶ ἡ διὰ τῆς Ἐκκλησίας κάλυψις τοῦ ἐγχειρήματος διὰ νομιμοφανείας παραπλανητικῆς.

Μετὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ἀποτυχίας τοῦ κινήματος τοῦ 1770 καὶ λίαν ἐνωρὶς μάλιστα, ἡ Ἄκοβα ἀνεδείχθη εἰς ἐπισκοπήν, ἧς γνωστὸς ἐπίσκοπος ἀπὸ τοῦ 1772 εἶναι ὁ Σίλβεστρος, ἀποθανὼν τὸ 1814. Τοῦτον διεδέχθη ὁ μέχρι τότε διδάσκαλος εἰς Λαγκάδια Διαμαντὴς Ἀνδρέου Παναγιωτόπουλος, ἐκ Δημητσάνης, μετονομασθεὶς Δανιήλ. Οὗτος χειροτονούμενος ὑπέγραψεν ὑποσχετικὸν ὅτι καὶ ὡς ἀρχιερεὺς θὰ ἐξηκολούθει τὴν διδασκαλίαν, μετέφερε δὲ τὴν ἕδραν τῆς ἐπισκοπῆς του εἰς Λαγκάδια. Ἀλλὰ τὰ οἰκονομικὰ μιᾶς μικρᾶς ἐπισκοπῆς, βεβαρημένης μὲ πολλὰς ὑποχρεώσεις ἔναντι ἐκείνων οἵτινες ἐνέμοντο τὴν παλαιὰν Ἐξαρχίαν καὶ τοῦ πατριαρχείου, ἦσαν οἰκτρά, μὴ ἐξασφαλίζοντα στοιχειώδους βίου ἄνεσιν εἰς τὸν ἀρχιερέα. Δι' ὃ οὗτος πενόμενος ἠλέγχετο δι' ἀπειθαρχίαν, τὸ δὲ αὐλικὸν χρέος τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ τὸ 1825 ἔφθασε τὰ 3.500 γρόσια. Μόνη διέξοδος ἦτο διὰ τὸν Δανιὴλ ἡ συγχώνευσις μὲ ἄλλην ἐπαρχίαν, ὅπερ καὶ ἔγινε τὸ 1819, ὅτε ὁ Δανιὴλ ἐγένετο μητροπολίτης Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτζᾶς, μεθ' ἧς συνεχωνεύθη ἡ Ἄκοβα, ἐπὶ Γρηγορίου Ε' πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, συγγενοῦς τοῦ Δανιήλ. Κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου, τὰ ἐνοριακὰ χωρία τῆς τέως ἐπισκοπῆς Ἀκόβων, ὡς ἦτο φυσικόν, περιελήφθησαν εἰς τὴν ἀρτισύστατον ἐπισκοπὴν Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως, ἥτις διεδέχθη τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Δημητσάνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Τ. Γριτσοπούλου, Ἡ ἐν Γορτυνίᾳ ἐπισκοπὴ Ἀκόβων, Ἀθῆναι 1947, ἐν Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον, Γ' (1947). Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Στασινὸς τῆς Ἄκοβας καὶ ἡ οἰκογένεια Λαμπαρδοπούλου τῆς Δημητσάνης, ἐν Ἑλληνικά, ΙΓ' (1953-54), σ. 129 κ.ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ Λακεδαιμονίας Ἀνανίας, ἐν Ἀθηνᾶ, ΞΓ' (1959), σ. 292 κ.ἑξ. (Μονὴ Φιλοσόφου, Ἀθῆναι 1960, σ. 430 κ.ἑξ.). Τοῦ αὐτοῦ, Μητροπολίτης Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτζᾶς Δανιὴλ Παναγιωτόπουλος, Ἀθῆναι 1960, σ. 3 κ.ἑξ. (Θεολογία, ΚΘ' - ΛΑ').

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀκοή. (Κ. Διαθήκη). Ὑπὸ τὴν λέξιν ταύτην νοοῦνται ἡ ἱκανότης, ἡ πρᾶξις καὶ τὸ ὄργανον τῆς ἀκοῆς (τὸ οὖς), προσέτι δὲ καὶ τὸ ἀκουόμενον (φήμη, εἴδησις, ἀφήγησις, κήρυγμα).

Γ. Α. Γ.

Ἀκοίμητος. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «δὲν πεθαίνει» στὸν β' ἀφορκισμὸ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος (τῶν Κατηχουμένων), ὅπου συνέπεσε νὰ γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ φῶς (πῦρ): «Ὅπου ὁ σκώληξ ὁ ἀκοίμητος, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται» (πρβλ. Μάρκου θ' 44 - 46). Εἶναι πιθανό, ὅτι ἀπὸ τὴ φράσι αὐτὴ ἔμαθε ὁ λαὸς νὰ μιλῇ γιὰ «ἀκοίμητο καντήλι» ἢ «ἀκοίμητο φῶς», ποὺ τὸ χρησιμοποιεῖ στὴ σπιτικὴ λατρεία του στὶς ἑξῆς περιπτώσεις. α) Κατ' ἀρχήν, ἂν οἱ οἰκεῖοι εἶναι πολὺ εὐσεβεῖς, ἐνδιαφέρονται νὰ εἶναι πάντα «ἀκοίμητο» τὸ καντήλι ποὺ φέγγει στὰ εἰκονίσματά τους. Τὸ ἀνάβουν μέρα καὶ νύχτα, ἀνανεώνοντας τὸ λάδι του, ποὺ κάποτε τὸ ἐξοικονομοῦν μὲ στέρησι. β) Σὲ θρησκευτικὲς περιόδους σημαντικές, ὅπως ἡ Μ. Σαρακοστή, ἡ Μ. Ἑβδομάδα, τὸ Δωδεκαήμερο, οἱ Σαράντα ἡμέρες τῆς Ἀναλήψεως, τὰ Σαββατοκύριακα, οἱ Γιορτὲς τῶν ἁγίων, τὸ Δεκαπενταύγουστο κ.ἄ., τὸ καντήλι, καλὸ εἶναι νὰ φέγγῃ νύχτα-μέρα, καὶ νὰ μὴ σβήνῃ. γ) Στοὺς ξενιτεμοὺς μελῶν τῆς οἰκογενείας ὅσο νὰ φτάσῃ στὸν προορισμό του ὁ ταξιδεμένος καὶ νὰ στείλῃ τὸ πρῶτο γράμμα, τὸ καντήλι στὰ εἰκονίσματα πρέπει νὰ εἶναι ἀκοίμητο. (Συμβαίνει μάλιστα κάποτε νὰ σβήσῃ μόνο του ἀπότομα, κι' αὐτὸ θεωρεῖται κακὸς αἰωνός, Κύπρος κ.ἄ.). δ) Στὶς ἀρρώστιες, ὥσπου νὰ γίνῃ καλὰ ὁ ἄρρωστος, ἰδιαίτερα ὅσο εἶναι βαρειά, τὸ καντήλι πρέπει «ν' ἀνάβῃ ἀκοίμητα» (Κεφαλληνία). ε) Ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο (ἀμέσως μετὰ τὸ ξεψύχισμα), τὸ καντήλι τοῦ σπιτιοῦ πρέπει ν' ἀνάβῃ καὶ νὰ διατηρηθῇ 40 μέρες ἀκοίμητο μέσα στὸ ἴδιο δωμάτιο, ὅπου ξεψύχησε ὁ νεκρὸς (καὶ ὅπου εἶναι συνήθως τὰ εἰκονίσματα). Ἔτσι ἡ ψυχὴ «θὰ ἔχῃ πάντα τὸ φῶς της», κι' ἡ θυσία - παράκλησις στὸν Θεὸ θὰ εἶναι ἀδιάλειπτη.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι καὶ στὶς ἐκκλησίες διατηρεῖται «ἀκοίμητο καντήλι» ἢ «κανδήλα», μπροστὰ στὸ ἅγιο Ἀρτοφόριο, στὸ Ἱερὸ Βῆμα. Τὸ πρωτανάβουν στὰ ἐγκαίνια καὶ φροντίζουν νὰ τὸ διατηροῦν πάντα. Στὰ ἐξωκκλήσια, ἐκεῖνο φροντίζουν πάντα οἱ πιστὲς (ἢ τὸ «μεσιανό», μπροστὰ στὴν Ὡραία Πύλη), κι' ἀπὸ ἐκεῖνο παίρνουν λάδι γιὰ τὴν ἰαματικὴ ἐπάλειψι διαφόρων παθήσεων.

Τὴ λέξι «ἀκοίμητος» χρησιμοποιοῦν καὶ γιὰ εἰδικὸν ἄρτο («πρόσφορο» ἢ «λειτουργιά»), ποὺ φτιάχνουν σὲ περιπτώσεις ἀσθενειῶν. Στὴν Καστοριά π.χ., σὲ ἐπιδημίες καὶ ἄλλες ἀνάγκες, πᾶνε τὰ κορίτσια στὴν ἐκκλησιά, κάθονται ἐκεῖ ὅλη τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ κοιμηθοῦν, καὶ ζυμώνουν τὴν «ἀκοίμητη λειτουργιά». Μὲ τὸ χάραμα ἀνάβουν φωτιὰ καὶ τὴν ψήνουν, καὶ ὅταν ψηθῇ, τὴν παίρνει ὁ παπᾶς καὶ λειτουργεῖ (βλ. Γ. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλην. Λαογραφίας, τεῦχος Γ', σ. 21). Παρόμοιο ξενύχτημα γιὰ τὴν ἑτοιμασία καὶ τὸ ψήσιμο πίττας («ἀκοίμητης») ἔκαναν στὰ τρίστρατα οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας (Μαγνησία), ποὺ μάζευαν μὲ ἔρανο τὸ ἀλεῦρι καὶ τὴ μοίραζαν στοὺς πρωϊνοὺς διαβάτες. Κι' ἡ πίττα αὐτὴ ἦταν γιὰ τὶς ἐπιδημίες.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Ἀκοιμήτων, Μονή. Ἡ Μονὴ αὕτη φέρουσα τὸ ὄνομα «ἡ τῶν Ἀκοιμήτων Μονή» καὶ σαφῶς διακρινομένη τῆς παλαιοτέρας ἐν Γομῶνι Μονῆς τῆς ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ ὁσίου Ἀλεξάνδρου, τῆς οὕτω καλουμένης «ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μονή», ὡς καὶ πάσης ἄλλης παρόμοιον ἐχούσης τυπικόν, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡγουμένου Ἰωάννου περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος, ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Χαλκηδόνος, ἐν Βιθυνίᾳ, ἔναντι τοῦ βορείως τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένου Σωσθενίου, εἰς τόπον κληθέντα Εἰρκυαῖον. Ἡ παλαιὰ Μονὴ ἐγκατελείφθη καὶ ὁλόκληρος ἡ ἀδελφότης συγκομίζουσα καὶ τὰ λείψανα τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς ὁσίου Ἀλεξάνδρου ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ. Ἡ ἀδιάλειπτος λατρεία ἐξηκολούθει ἀπαρεγκλίτως τηρουμένη καὶ οἱ Πατέρες διῃρημένοι κατὰ τὰς τρεῖς φυλὰς καὶ γλώσσας (Ἑλλήνων, Ρωμαίων καὶ Σύρων) εἰς ἓξ χορούς, νύκτα καὶ ἡμέραν ὕμνουν τὸν Θεόν, χωρὶς τὸ συνεχὲς τῶν ὕμνων νὰ διακόπτεται διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν χορῶν. Ἡ νέα Μονὴ ταχέως ἔφθασεν εἰς ὑψίστην ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἰωάννην ὁσίου Μαρκέλλου. Τότε διωργανώθη καλύτερον καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΓΛΥΚΟΦΙΛΟΥΣΑ. *Διὰ χειρὸς Ράλλη Κοψίδη.*

ἱδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἔξω αὐτῆς Μοναί, διοργανούμεναι ὑπὸ Πατέρων αὐτῆς, κατὰ μίμησιν τοῦ τυπικοῦ τῆς ἀκοιμήτου λατρείας αὐτῆς, ὡς ἡ τὸ 462 περὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου πατρικίου Στουδίου κτισθεῖσα καὶ μετὰ ταῦτα περιώνυμος καταστᾶσα Μονὴ «τῶν Στουδίου», ἴσως καὶ ἡ ἐν τῇ Δύσει Μονὴ τοῦ ἁγίου Μαυρικίου ἐν Agaunum, ἥτις ὑφίστατο κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀκοιμήτων ἐμόνασεν ἐπί τι διάστημα καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Καλυβίτης, ὡς καὶ ὁ κατόπιν ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Πέτρος ὁ Κναφεὺς (β' ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος). Διὰ τοῦ ὁσίου Μαρκέλλου κυρίως ἡ Μονὴ κατέστη ἀκρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἔλαβεν ἐνεργῶς μέρος εἰς τὰς χριστολογικὰς ἔριδας, ταχθεῖσα ἀνεπιφυλάκτως κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς. Ἀλλ' ὁ ὑπέρμετρος ζῆλος τῶν Πατέρων αὐτῆς εὔκολον ἦτο νὰ ὁδηγήσῃ πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, τὸν Νεστοριανισμόν. Πόσον ὅμως ἡ ἐκτροπὴ αὕτη ἦτο ἀποτέλεσμα θείου ζήλου καὶ προϊὸν ἀγαθῆς θελήσεως καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἅμα τῷ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Β' ἀφορισμῷ αὐτῶν (25ην Μαρτίου 534), ἔσπευσαν νὰ συνδιαλλαγοῦν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Μετὰ ταῦτα παρέμενον ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, μὴ ἀναμιγνυόμενοι καὶ τόσον ἐνεργῶς εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐν γένει βίον, περιοριζόμενοι εἰς τὸν καθαρῶς πνευματικὸν προορισμὸν τῆς Μονῆς των. Ὁ οἰκουμενικὸς χαρακτὴρ τῆς Μονῆς ἐξηκολούθει διατηρούμενος ἐπὶ μακρόν. Βαθμηδὸν ὅμως, ὡς φαίνεται, μετὰ τὸ σχίσμα τῶν Σύρων καὶ βραδύτερον τῶν Λατίνων, ἡ Μονὴ κατέστη καθαρῶς ἑλληνική. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εὑρίσκομεν μνείαν περὶ Μονῆς Ἀκοιμήτων ὑφισταμένης ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Φαίνεται ὅτι, ἴσως διὰ λόγους ἀσφαλείας, μετεφέρθη αὕτη ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ὑφίστατο τουλάχιστον μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204), ὅτε ὁ ἡγούμενος αὐτῆς Μάξιμος, ἀκολουθήσας τὸν αὐτοκράτορα εἰς Νίκαιαν, ἐξελέγη μετά τινα ἔτη πατριάρχης (Μάξιμος ὁ Β', 1215).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. E. De Stoop, Vie d' Alexandre, texte grec et traduction latine, P.O., VI (1911), σ. 645 - 672 Vita Sancti Hypatii, Act. SS. Jun. IV (Parisiis 1867), σ. 243–282. Βίος Μαρκέλλου, PG 116, 705-746. J. Pargoire, Le débuts du monachisme à Constantinople, Revue de questions historiques, LXV (1899), σ. 133-143. Τοῦ αὐτοῦ, Un mot sur les Acémètes, Échos d' Orient, II, σ. 304-308. E. Marin, Acémètes, DTC, I (1909), σ. 304-308. J. Pargoire, Acémètes, I (1924), σ. 307-321.

ΙΩ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ

Ἀκολουθία. Καλεῖται εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀκολουθία: Α'. Τὸ εἰς ὡρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας ἢ εἰς ὡρισμένας περιστάσεις ἀναγινωσκόμενον καὶ ψαλλόμενον καθ' ὡρισμένην τάξιν καὶ συστηματικὴν ἀκολουθίαν σύμπλεγμα προσευχῶν, ψαλμῶν, δεήσεων, ἐντεύξεων, ἀναγνωσμάτων, πνευματικῶν ᾠδῶν καὶ ὕμνων τῆς χάριτος πρὸς δόξαν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ καὶ ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν. Αἱ ἀκολουθίαι αὗται διακρίνονται εἰς τακτικάς, ἤτοι τὰς τελουμένας τακτικῶς καθ' ἑκάστην ἐν παντὶ ναῷ, αἵτινες ὀνομάζονται καὶ κοιναί, ἐπειδὴ δύνανται νὰ τελεσθῶσι μετά τινων παραλλαγῶν καὶ παραλείψεων καὶ ὑπὸ παντὸς πιστοῦ εἴτε ἐν ναῷ εἴτε ἐν οἴκῳ, καὶ ἐκτάκτους, αἵτινες τελοῦνται εἰς ὡρισμένας περιστάσεις μόνον ὑπὸ Ἐπισκόπου ἢ Πρεσβυτέρου.

Τακτικαὶ ἀκολουθίαι εἶναι ὁ Ἑσπερινός, τὸ Ἀπόδειπνον, τὸ Μεσονυκτικόν, ὁ Ὄρθρος, αἱ Ὧραι μετὰ τῶν Μεσωρίων αὐτῶν καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς Τραπέζης, ἔκτακτοι δὲ ἡ Θεία Λειτουργία, αἱ τελεταὶ τῶν λοιπῶν Μυστηρίων, αἱ ἀκολουθίαι τοῦ Μικροῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ, τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ, τῶν Παρακλήσεων, τῶν Κεκοιμημένων, τοῦ Νεκρωσίμου Τρισαγίου, ἡ ἐπὶ Μνημοσύνῳ ἀκολουθία καὶ αἱ τελεταὶ τῶν εἰς διαφόρους περιστάσεις τάξεων. Κατ' ἐξαίρεσιν ἡ Θεία Λειτουργία δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ τακτικὴ ἀκολουθία, ἐπειδὴ συνδέεται μετὰ τῶν ἄλλων ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου, «ὡς κεντρικὸς ἥλιος, περὶ ὃν δίκην δορυφόρων περιστρέφονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀκολουθίαι» (Κ. Καλλινίκου, ὁ Χριστιανικὸς Ναός, Ἀλεξάνδρεια 1921, σ. 348) καὶ δύναται νὰ τελῆται καθ' ἑκάστην ἐν τῷ ναῷ, ἐξαιρέσει ἡμερῶν τινων, καθ' ἃς ἀποκλείει τὴν τέλεσιν αὐτῆς τὸ Τυπικόν. Ἐκ τῶν ἐκτάκτων ἀκολουθιῶν τὸ μὲν Βάπτισμα δύναται, ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ, νὰ τελέσῃ Διάκονος ἢ καὶ πιστὸς

Μοναχοὶ τελοῦντες την ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ τοῦ Ἑσπερινοῦ.

λαϊκός, αἱ δὲ Παρακλήσεις δύνανται νὰ τελῶνται, ὡς καὶ αἱ τακτικαὶ ἀκολουθίαι, ὑπὸ λαϊκῶν ἔν τε τῷ ναῷ καὶ τῷ οἴκῳ.

Β'. Ἀκολουθία καλεῖται ἐπίσης κατὰ συνεκδοχὴν τὸ σύνολον τῶν ὕμνων τοῦ νυχθημέρου—κυρίως δὲ τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὄρθρου—μιᾶς μόνον ἡμέρας (ἀκολουθία τῆς Δευτέρας ἢ τοῦ Σαββάτου ἢ τοῦ ἁγίου Γεωργίου) ἢ περιόδου τινός, ὡς εὑρισκόμενον εἰς ἰδιαίτερον Λειτουργικὸν βιβλίον (ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς ἢ τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου).

Ἡ τέλεσις τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῶν χωρεῖ πάντοτε διὰ δύο ἐγγεγραμμένων κύκλων, τοῦ ἑβδομαδιαίου, περιλαμβάνοντος τὰς ἀκολουθίας τῆς Κυριακῆς, τοῦ Σαββάτου μετὰ τοῦ «Θεὸς Κύριος» ἢ μετὰ τοῦ «Ἀλληλούϊα» καὶ τῶν λοιπῶν πέντε ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος εἰς ὀκτὼ περιόδους ἢ ἤχους, καὶ τοῦ ἐτησίου, περιλαμβάνοντος τὰς ἀκολουθίας τῶν ἐνιαυσίων κινητῶν καὶ ἀκινήτων Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑορταζομένων ἢ μὴ ἁγίων. Ἐκ τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ἑβδομαδιαίου κύκλου, αἵτινες περιέχονται εἰς τὴν «Παρακλητικήν», ἡ μὲν ἑορτάσιμος τῆς Κυριακῆς καταλιμπάνεται ὅλως τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων, τοῦ Ἀντίπασχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἐν αἷς Κυριακαῖς συμπέσῃ μεγάλη Δεσποτικὴ ἑορτή, αἱ δὲ μὴ ἑορτάσιμοι τῶν λοιπῶν ἓξ ἡμερῶν κατὰ τὰς Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτάς, τὰς προεορτίους καὶ μεθεόρτους ἡμέρας αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ Σαββάτου τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου ἕως καὶ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ἐπισήμως ἑορταζομένων ἁγίων. Ἐκ τῶν δύο διατυπώσεων τῆς ἀκολουθίας τοῦ Σαββάτου ἐπικρατεῖ ἡ μετὰ τοῦ «Ἀλληλούϊα» τοιαύτη, ὁσάκις ἡ συμψαλλομένη μετ' αὐτῆς ἀκολουθία τοῦ ἁγίου στερῆται ἰδιομέλου δοξαστικοῦ.

Αἱ ἀκολουθίαι, ὅθεν, τοῦ ἐτησίου κύκλου διακρίνονται α') εἰς ἀκολουθίας μεθ' ὧν ἐν ψιλῇ καθημερινῇ συμψάλλεται ἡ Παρακλητικὴ καὶ β') εἰς ἀκολουθίας ψαλλομένας ἐν καθημερινῇ δίχα τῆς Παρακλητικῆς, εἰς τὰς ὁποίας καὶ μόνον γίνεται εἴσοδος εἰς τὸν Ἑσπερινὸν καὶ ψάλλονται καταβασίαι εἰς τὸν Ὄρθρον. Εἰς τὰς πρώτας ὑπάγονται αἱ, κατὰ τὴν φρασεολογίαν τῶν ἀρχαίων Τυπικῶν, ἀκολουθίαι «τῶν μὴ ἑορταζομένων ἁγίων» καὶ «τῶν ἁγίων τῶν ἑορταζομένων εἰς στ'», εἰς δὲ τὰς δευτέρας αἱ ἀκολουθίαι τῶν μεγάλων Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ αἱ τοιαῦται «τῶν ἁγίων τῶν ἐχόντων ἀγρυπνίαν». Ἐλέγοντο δὲ «ἅγιοι ἑορταζόμενοι εἰς στ'», ἢ «ἅγιοι ἑορταζόμενοι εἰς η'» ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἐψάλλε-

το ὁ κανὼν εἰς τὸν ὄρθρον εἰς στ΄ ἢ εἰς η΄ στίχους ἑκάστης τῶν βιβλικῶν ᾠδῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μὴ ἑορταζομένους ἁγίους, τῶν ὁποίων ὁ κανὼν ἐψάλλετο εἰς στίχους δ΄.

Ἀκολουθίαι μὴ ἑορταζομένων ἁγίων εἶναι αἱ ἔχουσαι διὰ μὲν τὸν ἑσπερινὸν τρία ἑσπέρια στιχηρὰ (συνήθως προσόμοια), διὰ δὲ τὸν Ὄρθρον κανόνα μετὰ μεσωδίου καθίσματος εἰς τὴν γ΄ ᾠδήν. δυνάμεναι νὰ ἔχουν ἐπὶ πλέον κοντάκιον μετὰ ἢ ἄνευ οἴκου εἰς τὴν στ΄ ᾠδὴν τοῦ κανόνος, ἐξαποστειλάριον καὶ τὸ πολὺ ἓν ἰδιόμελον στιχηρὸν διὰ δοξαστικὸν τῶν ἑσπερίων.

Ἐὰν ἡ μνήμη μὴ ἑορταζομένου ἁγίου συμπέσῃ ἐν προεορτίῳ ἢ μεθεόρτῳ Κυριακῇ ἢ ἐν Κυριακῇ τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ καταλιμπάνεται. Ἐπίσης καταλιμπάνεται καὶ ἐν ᾗ Κυριακῇ συμψάλλεται ἀκολουθία ἑτέρου ἁγίου. Εἰς πᾶσαν ἄλλην ψιλὴν Κυριακήν, ἐὰν μὲν ἡ ἀκολουθία τοῦ μὴ ἑορταζομένου ἁγίου στερῆται δοξαστικοῦ, ψάλλονται, μετὰ τὰ ἑπτὰ ἑσπέρια τῆς Ὀκταήχου, τὰ τρία ἑσπέρια αὐτῆς ἀνὰ μίαν καὶ εἰς τοὺς κανόνας καὶ ὁ κανὼν τοῦ ἁγίου μετὰ τοῦ μεσωδίου αὐτοῦ καθίσματος· ἐὰν δὲ ἔχῃ δοξαστικόν, καταλιμπανομένου ἑνὸς ἀνατολικοῦ στιχηροῦ, ψάλλονται τὰ τρία ἑσπέρια τοῦ ἁγίου εἰς τέσσαρα καὶ εἰς τὸ Δόξα τὸ ἰδιόμελον αὐτοῦ· ἐπίσης μετὰ τὸ ἀναστάσιμον ἀπολυτίκιον ἔν τε τῷ Ἑσπερινῷ καὶ τῷ Ὄρθρῳ, τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου, ἐπισφραγιζόμενον δι᾽ ὁμοήχου πρὸς αὐτὸ θεοτοκίου, εἰς τοὺς κανόνας ὁ κανὼν τοῦ ἁγίου μετὰ τοῦ μεσωδίου καθίσματος καί, ἐὰν ἔχῃ ἐξαποστειλάριον, ψάλλεται καὶ αὐτὸ μετὰ τὸ ἀναστάσιμον τοιοῦτον, ἐπισφραγιζόμενον δι᾽ ὁμοίου πρὸς αὐτὸ θεοτοκίου.

Ἀκολουθίαι ἁγίων ἑορταζομένων εἰς στ΄ εἶναι αἱ ἔχουσαι πλείονα ὑμνολογικὰ στοιχεῖα τῶν ἀκολουθιῶν τῶν μὴ ἑορταζομένων ἁγίων, ἀκόμη δὲ καὶ δοξολογίαν μεγάλην, ἀλλὰ στερούμεναι ἰδίων καθισμάτων διὰ τὰς ἐν τῷ Ὄρθρῳ δύο στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου.

Αὗται διακρίνονται εἰς ἀκολουθίας μετὰ μεγάλης δοξολογίας, εἰς ἀκολουθίας εἰς ἃς δύναται νὰ ψαλῇ μεγάλη δοξολογία καὶ εἰς ἀκολουθίας στερουμένας δοξολογίας μεγάλης.

Ψάλλεται ἐν καθημερινῇ δοξολογίᾳ μεγάλη, ἐὰν ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἔχῃ στιχηρὰ μετὰ δοξαστικοῦ εἰς τοὺς αἴνους, ὄχι ὅμως καὶ δοξαστικὸν μετὰ ἢ ἄνευ στιχηρῶν διὰ τὸν στίχον τῶν αἴνων.

Ἐὰν ἡ ἀκολουθία ἔχῃ, ἐκτὸς τῶν στιχηρῶν τῶν αἴνων, καὶ δοξαστικὸν μετὰ ἢ ἄνευ στιχηρῶν διὰ τὸν στίχον τῶν αἴνων ἢ προβλέπωνται δι᾽ αὐτὸν τὰ στιχηρὰ τῆς Παρακλητικῆς, διὰ δὲ τὰ δοξαστικὰ αὐτῆς ὑπάρχουν μόνον θεοτοκία ἐπισφραγιστικά, ὄχι δὲ καὶ σταυροθεοτοκία, δύναται, καταλιμπανομένων τῶν στιχηρῶν τοῦ στίχου τῶν αἴνων, νὰ ψαλῇ δοξογία μεγάλη.

Ὅθεν, ὅσαι ἀκολουθίαι στεροῦνται στιχηρῶν διὰ τοὺς αἴνους ἢ ἔχουν διὰ τὰ δοξαστικά, ἐκτὸς τῶν ἐπισφραγιστικῶν θεοτοκίων, καὶ σταυροθεοτοκία, ψάλλονται ἐν καθημερινῇ ἄνευ δοξολογίας μεγάλης.

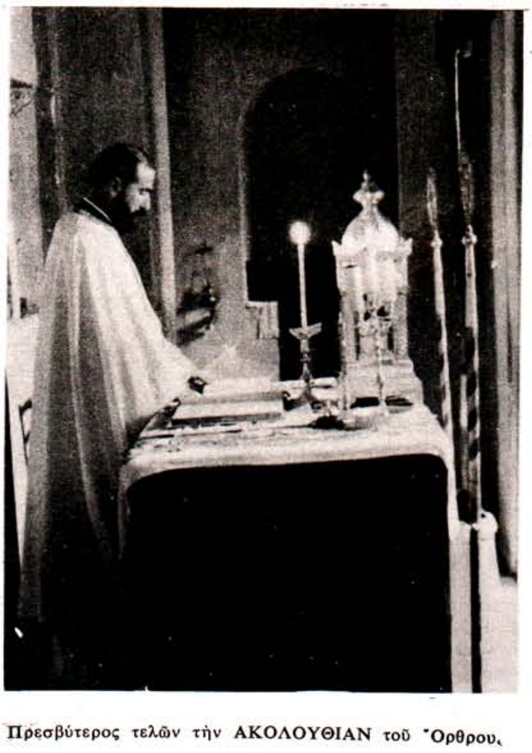
Ὁσάκις μνήμη ἁγίου ἑορταζομένου εἰς στ΄ τύχῃ ἐν Κυριακῇ τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου—κατὰ τὸ ἐν χρήσει δὲ Τυπικὸν καὶ ἐν προεορτίῳ ἢ μεθεόρτῳ Κυριακῇ—καὶ δὲν προβλέπεται ὑπὸ τοῦ Τυπικοῦ τάξις διεξαγωγῆς τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ, ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου καταλιμπάνεται. Ἐπίσης καταλιμπάνεται ἡ ἀκολουθία τῶν μὴ ἑορταζομένων ἁγίων καὶ τῶν ἑορταζομένων εἰς στ΄ τῷ Σαββάτῳ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀπόκρεω, τῷ Σαββάτῳ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς καὶ τῷ Σαββάτῳ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐὰν ἡ μνήμη τῶν ἁγίων αὐτῶν συμπέσῃ ἐν τοῖς Σάββασι τούτοις.

Ὁσάκις ὅμως τύχῃ ἐν ψιλῇ Κυριακῇ, συμψάλλεται αὕτη μετὰ τῆς ἀναστασίμου, ὡς ἑξῆς. Εἰς τὰ ἑσπέρια ψάλλονται στιχηρὰ ἀναστάσιμα τῆς Ὀκταήχου τρία, ἀνατολικὰ τρία καὶ τὰ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου εἰς τέσσαρα, Δόξα, τὸ ἰδιόμελον αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ Δόξα τοῦ στίχου τὸ ἕτερον ἰδιόμελον τοῦ ἰδίου. Ἐπίσης τὸ ἀπολυτίκιον αὐτοῦ ἔν τε τῷ Ἑσπερινῷ καὶ τῷ Ὄρθρῳ, εἰς τοὺς κανόνας ὁ κανὼν αὐτοῦ, ἀπὸ γ΄ ᾠδῆς τῶν ὁποίων ἀναγινώσκεται πρὸ τοῦ μεσωδίου καθίσματος τὸ μετὰ ἢ ἄνευ οἴκου κοντάκιον τοῦ ἁγίου καὶ ψάλλεται τὸ ἐξαποστειλάριον αὐτοῦ μετὰ τὸ ἀναστάσιμον τοιοῦτον. Εἰς τοὺς αἴνους, ἐὰν μὲν ὁ ἅγιος ἔχῃ στιχηρά, ψάλλονται στιχηρὰ ἀναστάσιμα τέσσαρα καὶ τὰ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου εἰς τέσσαρα ἢ τρία στιχηρὰ τοῦ ἁγίου καὶ ὡς τέταρτον στιχηρὸν τοῦ ἰδίου τὸ ἰδιόμελον αὐτοῦ. Ἂν ὅμως ὁ ἅγιος στερῆται στιχηρῶν τῶν αἴνων, διὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ δὲν ὑπάρχῃ διάταξις εἰς τὸ Τυπικόν, ἐπεκράτησεν ὅπως ψάλλωνται εἰς τοὺς αἴνους τὰ εἰς τὰ ἑσπέρια ἢ τὸν στίχον τοῦ ἑσπερινοῦ κείμενα στιχηρὰ τοῦ ἁγίου, «εἰ βούλεται ὁ προεστώς».

Ἀκολουθίαι ἁγίων ἑορταζομένων εἰς η΄ εἶναι αἱ ἔχουσαι διὰ μὲν τὸν Ἑσπερινὸν τρία τουλάχιστον ἑσπέρια στιχηρά, στιχηρὰ διὰ τὸν στίχον καὶ δύο ἰδιόμελα δοξαστικά, διὰ δὲ τὸν Ὄρθρον καθίσματα δι᾽ ἑκάστην τῶν δύο στιχολογιῶν τοῦ Ψαλτηρίου, κανόνα μετὰ μεσωδίου καθίσματος ἀπὸ γ΄ ᾠδῆς καὶ κοντακίου μετὰ οἴκου ἀπὸ στ΄ ᾠδῆς, ἐξαποστειλάριον καὶ στιχηρὰ μετὰ δοξαστικοῦ εἰς τοὺς αἴνους. Αἱ ἀκολουθίαι αὗται δύνανται νὰ ἔχουν ἐπὶ πλέον ἀναγνώσματα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Λιτήν, κάθισμα πολυελέου, Εὐαγγέλιον τοῦ Ὄρθρου μετὰ ἢ ἄνευ πεντηκοσταρίου ἰδιομέλου, ἔτι δὲ καὶ ἀκολουθίαν Μικροῦ Ἑσπερινοῦ. Ὅταν ἡ μνήμη τῶν ἁγίων αὐτῶν συμπέσῃ ἐκτὸς Κυριακῆς, «σχολάζει ἡ Παρακλητική», γίνεται δ᾽ ἀφ᾽ ἑσπέρας εἴσοδος καὶ τὸ πρωῒ εἰς τὸν Ὄρθρον ψάλλονται ἀπαραιτήτως καταβασίαι καὶ δοξολογία μεγάλη.

Ὁσάκις ἡ μνήμη αὐτῶν συμπέσῃ ἐν ψιλῇ Κυριακῇ ἢ ἐν προεορτίῳ ἢ μεθεόρτῳ τοιαύτῃ ἢ ἐν Κυριακῇ τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἐξαιρέσει τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, ἡ ἀκολουθία αὐτῶν, μὴ καταλιμπανομένη, συμψάλλεται μετὰ τῆς ἀναστασίμου τοιαύτης καὶ τῶν μεθεόρτων ἢ τῆς τυχούσης κινητῆς ἑορτῆς τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Τυπικοῦ προβλεπομένους τύπους, ἐκτὸς τῆς ἀκολουθίας τῆς γ΄ εὑρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου (Μαΐου κε΄), ἥτις, ἐὰν συμπέσῃ τῇ Κυριακῇ τῆς Πεντηκοστῆς (τοῦτ᾽ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν Πέμπτην τῆς Ἀναλήψεως), δὲν συμψάλλεται μετ᾽ αὐτῆς, ἀλλὰ μετατίθεται. Εἰς τὰς ἀκολουθίας τῶν εἰς η΄ ἑορταζομένων ἁγίων καταριθμοῦνται καὶ αἱ τοιαῦται τῶν ἁγίων Βαρβάρας καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (Δεκεμβρίου δ΄), πρωτομάρτυρος Στεφάνου (Δεκεμβρίου κζ΄), Θεοδοσίου (Ἰανουαρίου ια΄) καὶ Μαρίνης (Ἰουλίου ιζ΄).

Ἀκολουθίαι ἁγίων ἐχόντων ἀγρυπνίαν ἤ, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σήμερον φρασεολογίαν, «ἁγίων ἐπισήμως ἑορταζομένων» εἶναι αἱ ἔχουσαι ἀκολουθίαν συγκειμένην ἐκ τριῶν ἕως ἓξ ἑσπερίων στιχηρῶν καὶ τοῦ ἰδιομέλου δοξαστικοῦ αὐτῶν, ἀναγνωσμάτων Ἑσπερινοῦ, Λιτῆς, στιχηρῶν τῶν στίχου τοῦ Ἑσπερινοῦ μετὰ ἰδιομέλου δοξαστικοῦ. καθισμάτων ἀμφοτέρων τῶν στιχολογιῶν τοῦ Ψαλ-

Πρεσβύτερος τελῶν τὴν ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ τοῦ Ὄρθρου.

τηρίου εἰς τὸν Ὄρθρον, καθίσματος πολυελέου, Εὐαγγελίου τοῦ Ὄρθρου, μετὰ πεντηκοσταρίου ἰδιομέλου, ἑνὸς ἢ δύο κανόνων μετὰ μεσωδίου καθίσματος ἀπὸ γ' ᾠδῆς καὶ κοντακίου μετὰ οἴκου ἀπὸ στ', ἐξαποστειλαρίου, στιχηρῶν διὰ τοὺς αἴνους μετὰ ἰδιομέλου δοξαστικοῦ καί, ἐν πολλοῖς, ἀκολουθίας Μικροῦ Ἑσπερινοῦ. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ ἅγιοι οὗτοι ἔχουν ἀγρυπνίαν, ἐπειδή, κατὰ τὰ παλαιὰ Τυπικά, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτῶν ἐτελεῖτο «Ἀγρυπνία», ἥτις ἐξακολουθεῖ τελουμένη εἰς τὰς ἱερὰς Μονὰς καὶ ἰδίως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς καὶ εἰς ἐνίους κοσμικοὺς ναοὺς ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἐπωνύμου αὐτῶν ἁγίου.

Ἐν καθημερινῇ ἡ ἀκολουθία αὐτῶν ψάλλεται δίχα τῆς Παρακλητικῆς μετὰ καταβασιῶν εἰς τὸν Ὄρθρον καὶ μεγάλης δοξολογίας, τελουμένης ἀπαραιτήτως καὶ εἰσόδου εἰς τὸν Μέγ. Ἑσπερινόν.

Ὅταν ἡ μνήμη αὐτῶν συμπέσῃ ἐν Κυριακῇ, ψάλλονται εἰς τὰ ἑσπέρια στιχηρὰ ἀναστάσιμα τῆς Ὀκταήχου τρία, ἀνατολικὸν ἓν καὶ τὰ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου εἰς ἕξ, Δόξα, τὸ ἰδιόμελον αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν στίχον τὸ ἕτερον ἰδιόμελον τοῦ ἁγίου. Ἐὰν ἡ Κυριακὴ εἶναι προεόρτιος ἢ μεθέορτος ἢ τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου, καταλιμπανομένου τοῦ ἀνατολικοῦ στιχηροῦ, ψάλλονται καὶ τρία στιχηρὰ τῆς ἑορτῆς ἢ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τριωδίου ἢ τοῦ Πεντηκοσταρίου, περιοριζομένων τῶν στιχηρῶν τοῦ ἁγίου εἰς τέσσαρα. Τὸ ἐν χρήσει Τυπικὸν (Γ. Βιολάκη) εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἀναγράφει ἀείποτε στιχηρὰ ἀναστάσιμα τρία καὶ ἀνατολικὸν ἓν (ἐν ὅλῳ ἀναστάσιμα τέσσαρα), καὶ ποῦ μὲν καὶ τὰ τῆς Κυριακῆς ἑορτῆς εἰς τρία, περιορίζον τὰ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου εἰς τρία, ποῦ δέ, περιορίζον τὰ στιχηρὰ τῆς ἑορτῆς ἢ Κυριακῆς εἰς δύο, ἐπαυξάνει τὰ τοῦ ἁγίου εἰς τέσσαρα. Ἐπίσης ψάλλονται τὸ ἀπολυτίκιον, τὸ κάθισμα τοῦ πολυελέου—κατὰ τὸ ἐν χρήσει Τυπικὸν καὶ ἀνὰ ἓν κάθισμα τοῦ ἁγίου μεθ' ἑκάστην τῶν δύο στιχολογιῶν, καταλιμπανομένου ἑνὸς ἀναστασίμου καθίσματος—ὁ κανὼν μετὰ τοῦ μεσωδίου καθίσματος καὶ τὸ ἐξαποστειλάριον τοῦ ἁγίου. Τὸ κοντάκιον μετὰ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου ἀναγινώσκεται μετὰ τὴν στ' ᾠδὴν τῶν κανόνων, τοῦ ἀναστασίμου τοιούτου μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀναγινωσκομένου πρὸ τῶν μεσωδίων καθισμάτων τῆς γ' ᾠδῆς. Εἰς τοὺς αἴνους ψάλλονται ἀπαραιτήτως, μετὰ τὰ τέσσαρα στιχηρὰ ἀναστάσιμα, τὰ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου εἰς τέσσαρα καὶ εἰς τὸ Δόξα τῶν αἴνων τὸ ἰδιόμελον αὐτοῦ, καταλιμπανομένου τοῦ ἀναστασίμου ἑωθινοῦ ἰδιομέλου, ὅπερ, κατὰ τὸ Τυπικὸν τοῦ Ἁγ. Σάββα, ἐψάλλετο εἰς τὰς τοιαύτας περιπτώσεις εἰς τὴν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Ὄρθρου καὶ πρὸ τῆς Α' ὥρας τελουμένην ἄλλοτε Λιτήν.

Τόσον αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἐχόντων ἀγρυπνίαν ἁγίων ὅσον καὶ τῶν ἑορταζομένων εἰς η' μὴ ψαλλόμεναι τῷ Σαββάτῳ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀπόκρεω καὶ τῷ Σαββάτῳ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἐὰν ἡ μνήμη τῶν ἁγίων αὐτῶν συμπέσῃ κατὰ τὰ Σάββατα ταῦτα, μετατίθενται καὶ ψάλλονται τὴν πρὸ αὐτῶν Παρασκευὴν ἢ τὴν μετ' αὐτὰ Κυριακὴν ἢ καὶ Δευτέραν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Τυπικὸν Μονῆς Ἁγ. Σάββα ἐν κώδιξιν Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. 792, 794, 795 καὶ 830 καὶ ἔντυπον Ἐνετίησιν αχπε'. Δημητριέφσκυ, Τυπικά, I, Κίεβον 1901. Γ. Βιολάκη, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας, Κωνσταντινούπολις 1888. Π. Ρομπότου, Λειτουργική, Ἀθῆναι 1869. Γ. Ρήγα, Ζητήματα Τυπικοῦ, Ἀθῆναι 1954. Γ. Μπεκατώρου, Τάξις 1958, σ. 1-8. Τοῦ αὐτοῦ, Τάξις 1959, σ. ε' κ.ἑξ. Παρακλητική, Ἐνετίησιν 1790. Τριώδιον, Πεντηκοστάριον καὶ Μηναῖα ἐκδόσεως Βενετίας πρὸ καὶ μετὰ τὰς διορθώσεις τοῦ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου.

ΓΕΩΡΓ. Γ. ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΣ

Ἀκόλουθος. Acolythus καὶ Acoluthus. Κατώτερος κληρικὸς (4ης τάξεως εἰς τὴν κλίμακα τοῦ κατωτέρου κλήρου) τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἂν καὶ ἡ λέξις εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ὁ βαθμὸς οὗτος εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐκτὸς μόνης τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Δύσιν, ἀπεναντίας, οἱ ἀκόλουθοι εἶναι γνωστοὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Καρχηδόνα. Ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ εἰς τὴν 7ην ἐπιστολήν του, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Κορνηλίου εἰς τὴν πρὸς Φάβιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπιστολήν του (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστ. ΣΤ' 43). Ὁ θεσμὸς τῶν ἀκολούθων ἐδημιουργήθη πιθανὸν πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν διακόνων καὶ ὑποδιακόνων ἀπὸ ὡρισμένα καθήκοντα κατὰ τὰς λειτουργικὰς συνάξεις. Οἱ ἀκόλουθοι προχειρίζονται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου καὶ προσφέρουν ὡρισμένας ὑπηρεσίας ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰς τοῦ νεωκόρου καὶ τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸ ἱερὸν Βῆμα παίδων παρ' ἡμῖν. Ἐκτὸς τῶν λειτουργικῶν καθηκόντων των, οὗτοι ἦσαν καὶ συνοδοὶ τῶν ἐπισκόπων (πρβλ. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου, Γ' 8). Σήμερον ἡ ἀποστολὴ των περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀνάπτουν καὶ νὰ φέρουν τὰς λαμπάδας, ὡς καὶ εἰς τὸ νὰ ἑτοιμάζουν καὶ νὰ ἐγχειρίζουν εἰς τὸν ἱερέα τὸν ἄρτον καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τὴν Εὐχαριστίαν, κατὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

Ἀκόλουθος. Μάρτυς, ἑορταζόμενος τὴν 19ην Μαΐου. Ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ (286 - 305) εἰς Ἑρμούπολιν τῆς αἰγυπτιακῆς Θηβαΐδος. Ὁμολογήσας τὸν Χριστόν, ἤχθη ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος Ἀρριανοῦ, ὅστις μάτην προσεπάθησε, μεταχειρισθεὶς κολακείας καὶ ἀπειλάς, νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν ψευδῶν θεῶν. Διὸ καὶ «τὴν διὰ πυρὸς λαμβάνει ἀπόφασιν καὶ ἐν αὐτῷ βληθεὶς τελειοῦται».

Ὁ μάρτυς Ἀκόλουθος ὡς πρὸς παστάδα
ἐπηκολούθει τοῖς ἄγουσι πρὸς φλόγα.

Ἀκομινᾶτος Μιχαήλ. Βλ. Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης.

Ἀκομινᾶτος Νικήτας. Βλ. Χωνιάτης Νικήτας.

Ἀκόντιος. Νεανίας ὡραῖος ἐκ Κέας, σύζυγος τῆς Κυδίππης, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις. Ἡ Κυδίππη ἐπεσκέφθη κάποτε τὴν Δῆλον μετὰ τῆς μητρός της, ὅπου τὴν εἶδε καὶ τὴν ἠγάπησε περιπαθῶς ὁ Ἀκόντιος. Ἐνῶ δὲ ἡ μήτηρ της ἐτέλει θυσίαν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ δὲ Κυδίππη ἐκάθητο ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς, ὁ Ἀκόντιος ἔρριψε πρὸς αὐτὴν ἓν μῆλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἐπιγραφή, διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδετο ἡ διαβεβαίωσις ὅτι θὰ τὴν ἐνυμφεύετο οὗτος μὲ τὴν θέλησιν τῆς θεᾶς. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπισχνεῖτο αὐτὴ ἐνόρκως ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς, ὅτι θὰ τὸν νυμφευθῇ. Αὐτὴ ὅμως δὲν τὸν ἤθελε καὶ τὸν περιεφρόνησεν. Μνηστευθεῖσα ἔκτοτε τρὶς μὲ ἄλλους νεανίας, ἠσθένησε βαρέως καὶ κατὰ τὰς τρεῖς φοράς. Ὁ πατήρ της μετέβη τότε καὶ συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Τοῦτο ἀπήντησεν, ὅτι ἡ ἀσθένειά της ὠφείλετο εἰς τὴν ὀργὴν τῆς Ἀρτέμιδος, ἐπειδὴ αὕτη παρέβη τὸν δοθέντα πρὸς αὐτὴν ὅρκον ἐν Δήλῳ ἐντὸς τοῦ ναοῦ της, ὅτι θὰ ἐνυμφεύετο τὸν Ἀκόντιον. Πεισθεῖσα τότε ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ, ὑπανδρεύθη τὸν Ἀκόντιον καὶ ἀπηλλάγη τῆς νόσου. Ἐκ τοῦ μύθου τούτου ἐνεπνεύσθη ὁ Καλλίμαχος καὶ συνέθεσεν ἓν ποίημα, τὴν «Κυδίππην». Ἐξ αὐτῆς δὲ κατόπιν ἐνεπνεύσθη τὴν ὑπόθεσιν δύο ἐκ τῶν Ἡρωΐδων του καὶ ὁ Ὀβίδιος (Καλλιμάχου, Αἴτια I 1-79 καὶ notes, σ. 129, ἐν Callimaque, Hymnes κ.λ.π. par Ém. Cahen [Collection des universités de France], Paris 1922, Ovid, Heroid. XX, XXI).

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΛΙΤΖΑΚΗΣ

Ἀκόντιος. Μάρτυς ἀθλήσας ἴσως ἐπὶ Τραϊανοῦ (98 - 117), πλησίον τῆς Ρώμης, τὴν ὀγδόην τῶν καλενδῶν τοῦ Αὐγούστου (25 Ἰουλίου), κατὰ τὸ Ἱερωνύμειον Μαρτυρολόγιον. Οὐδὲν περὶ τοῦ βίου του εἶναι γνωστόν. Ἐρευνηταί τινες τὸν ταυτίζουν πρὸς τὸν μάρτυρα Ὑάκινθον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ βασίζεται ἡ ἔκδοχὴ αὐτὴ εἰς ἀκλόνητα δεδομένα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 345.

Ἀκόντιος Ἰάκωβος. Ἀνθρωπιστής, ἐνδιατρίψας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν θεολογίαν, τὴν νομικὴν καὶ τὴν μηχανικήν. Ἐγεννήθη εἰς Τρίδεντον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ἰδίου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου αἰῶνος. Ἕνεκα τῶν λίαν φιλελευθέρων θρησκευτικῶν ἰδεῶν του, διὰ τὰς ὁποίας ἐκινδύνευε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἱ. Ἐξέτασιν, κατέφυγεν εἰς Βασιλείαν, ὅπου συνεδέθη μετ' ἄλλων Ἰταλῶν προτεσταντῶν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν Διαμαρτύρησιν. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέβη εἰς Ζυρίχην καὶ Στρασβοῦργον καὶ τέλος ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἀφιέρωσεν εἰς τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ τὸ περίφημον σύγγραμμά του Stratagemata Satanae. Τὸ ἔργον τοῦτο, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον εἰς Βασιλείαν (1565), μετεφράσθη εὐθὺς εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἐγνώρισεν ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις. Περιλαμβάνει ἔκθεσιν τῶν κυριωτέρων ἰδεῶν τοῦ Ἀκοντίου, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγάγῃ τὰ δόγματα εἰς ὀλίγα θεμελιώδη, ἀμέσως ἐκ τῆς Γραφῆς προ-

κύπτοντα, χαρακτηρίζων τὰ λοιπὰ ὡς ἀδιάφορα. Ἐπιδίωξίς του ἦτο νὰ συντελέσῃ δι' αὐτῆς τῆς δογματικῆς λιτότητος εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν τμημάτων τῆς χριστιανοσύνης ἢ τουλάχιστον τὴν δημιουργίαν κλίματος ἀνεκτικότητος μεταξύ των. Αἱ ἀντιλήψεις ὅμως τοῦ Ἀκοντίου ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα ριζικῶς ἀντιχριστιανικαί, διότι οὗτος δὲν ἐθεώρει ἀναγκαίαν οὔτε τὴν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστιν. Διὸ καὶ τὸ σύγγραμμά του, παρὰ τὸν ἐντυπωσιασμόν, τὸν ὁποῖον προεκάλεσε, δὲν εὗρεν εἰμὴ δυσμενῆ ἀπήχησιν, ἐκτὸς ὡρισμένων λίαν ὀρθολογιστικῶν προτεσταντικῶν κύκλων. Ὁ Ἀκόντιος ἔγραψεν ἐπίσης καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον De methodo sive recta investigandarum tradentarumque scientiarium ratione ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθέτει τὴν γνωσιολογικὴν θεωρίαν του, ὡς καί τινα ἄλλα μικρότερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. D. Cantimori, Eretici Italiani del Cinquecento, Firenze 1939. Ch. Donald O' Malley, Jacopo Aconcio, Roma 1955.

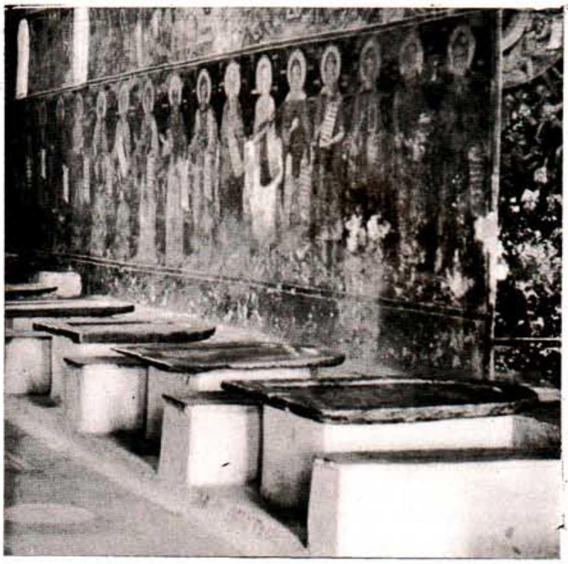
Ἀκοσμισμός. Ὅρος τοῦ Ἑγέλου ἀφορῶν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Σπινόζα, καθ' ἣν ὁ κόσμος δὲν εἶναί τι τὸ αὐτοτελές, ἀλλὰ συγχέεται πρὸς τὸν Θεόν.

Ἀκόστα, Γαβριήλ. Ἢ Οὐριήλ. Πορτογάλος φιλόσοφος, προελθὼν ἐξ ἑβραϊκῆς οἰκογενείας, μεταστραφείσης εἰς τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν. Ἐγεννήθη τὸ 1585 εἰς Ὀπόρτο καὶ ἀπέθανεν, ἴσως αὐτοχειριασθείς, τὸ 1640 εἰς Ἄμστερνταμ. Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ δίκαιον εἰς Κοΐμπρα. Ἀπολέσας τὴν χριστιανικήν του πίστιν, μετέβη μετὰ τῶν οἰκείων του εἰς Ὁλλανδίαν, ὅπου προσεχώρησε μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν του εἰς τὸν ἰουδαϊσμόν, χωρὶς ὅμως νὰ εὕρῃ οὔτε εἰς τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων του πνευματικὴν γαλήνην. Πράγματι, ὁ ὀρθολογισμός του τὸν ὡδήγησεν εἰς μίαν σαδδουκαϊκὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν περιεχομένων εἰς τὴν Βίβλον ἀληθειῶν. Συνέγραψε τὸ ἔργον Examen das tradicoes phariseas conferidas con a ley Escrita (1624). Αἱ ἰδέαι του, ἰδίως αἱ κατὰ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς στρεφόμεναι, τοῦ ἐστοίχισαν διωγμοὺς καὶ ταπεινώσεις μὲ ἀποτέλεσμα νὰ περιπέσῃ εἰς πλήρη ἀπογοήτευσιν. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, συνέταξε τὴν αὐτοβιογραφίαν του, ὑπὸ τὸν τίτλον Exemplar humanae vitae.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. LTK, I, σ. 113.

Ἀκουανῖται. Οὕτως ἀπεκαλοῦντο ἐνίοτε οἱ Μανιχαῖοι. Ἡ προέλευσις τοῦ ὅρου εἶναι ἔκ τινος διακεκριμένου διδασκάλου τῆς αἱρέσεως ταύτης, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἀκούας καὶ ἔδρασε κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος. Περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ ὁ Ἐπιφάνιος εἰς τὸ Κατὰ Αἱρέσεων (PG LXII, 29).

Ἀκούβητον. Ἀκούβητα καλοῦνται τὰ κτιστὰ τραπέζια τοῦ «ἀριστηρίου» ἢ ἄλλως τῆς τραπέζης τῆς Μονῆς, ἥτις ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον κτίριον πρὸς χρῆσιν τῆς κοινῆς ἑστιάσεως τῶν μοναχῶν. Γνωστοῦ ὄντος, ὅτι παρὰ τοῖς μοναχοῖς ἡ κοινὴ ἑστίασις ἀπετέλει οἱονεὶ συνέχειαν τῆς Θείας Λειτουργίας, τὰ τυπικὰ τῶν Μονῶν παρέχουν λεπτομερεῖς ὁδηγίας τόσον περὶ τῆς τάξεως, ὅσον καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἑστιάσεως. Ἐν τῷ τυπικῷ ἐπὶ παραδείγματι τῆς Εὐεργέτιδος ἀναγινώσκομεν: «Μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν συνήθη διακλυσμὸν ἐν τῷ νάρθηκι, τῆς θείας ἤδη περαιωθείσης ἱερουργίας, δέον ἅπαντας συνηγμένους ἐνταυθοῖ καθῆσθαι, ἐκδεχομένους τὴν ἐν τῇ τραπέζῃ πρόσκλησιν, τὴν διὰ τοῦ κρούσματος τοῦ τραπεζικοῦ συμβόλου (δηλαδὴ τοῦ σημάντρου) γινομένην. Κρουσθέντος δὲ τοῦ συμβόλου, εὐθὺς ἅμα τῷ ἱερουργήσαντι ἱερεῖ ἐξιόντας, προσκύνησιν τῷ προεστῶτι ποιεῖν καὶ οὕτω τοῦ συνήθους ψαλμοῦ ἀρξαμένου εἰς ἐπήκοον, βαδίζειν ἐπὶ τὴν τράπεζαν, αὐτόν τε δηλαδὴ τὸν ἡγούμενον καὶ πάντας, ὅσοι κατὰ τὴν πρώτην ἑστίασιν ἐν τῇ τραπέζῃ τετάχανται ἀπαραλείπτως. Οὕτω τε τὸ ἀριστήριον εἰσιόντας καὶ τὸν ρηθέντα ψαλμὸν μετὰ τῆς σὺν αὐτῷ μικρᾶς εὐχῆς ἐκπεράναντας, καθιεῖσθαί τε κατὰ τάξιν, τὴν παρὰ τοῦ προεστῶτος διωρισμένην καὶ τῶν παρατεθειμένων εὐχαρίστως μεταλαμβάνειν». Ἡ ἐν ἰδιαιτέρῳ κτιρίῳ συνεστίασις τῶν μοναχῶν περιεφρούρει καὶ προεφύλαττε τούτους τοῦ πειρασμοῦ τῆς τε λαθροφαγίας καὶ τῆς κατά τινα τρόπον πλουσιωτέρας μεταλήψεως τροφῆς. Οὕτως, ἐν τῷ τυπικῷ τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, χαρακτηριστικῶς μνημονεύεται: «Κοινὴν ἐχέτωσαν οἱ μονάζοντες τράπεζαν, κοινῶν

ΑΚΟΥΒΗΤΑ Τραπέζης Μεγίστης Λαύρας.

τῶν ἐδεσμάτων ἀπολαβέτωσαν, μὴ λαθροφαγείτω μηδείς»! Μόνον ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς εἶχεν ἰδιαίτερον τραπέζιον, τὸ σχῆμα τοῦ ὁποίου μάλιστα ἦτο κυκλικὸν ἢ ἡμικυκλικόν, ὅπερ ἦτο τοποθετημένον ἐν τῇ ἀψῖδι τοῦ ἀριστηρίου. Τὰ τραπέζια τῶν μοναχῶν, δηλαδὴ τὰ ἀκούβητα διετίθεντο κατὰ ποικίλους τρόπους, ἐκαλύπτοντο δὲ διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, τὸ χεῖλος τῶν ὁποίων ἐξεῖχεν ὀλίγα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Ἐφ' ἑκάστου ἀκουβήτου ὑπῆρχον κατὰ διαστήματα μικραὶ κόγχαι, ἵνα ἐντὸς αὐτῶν οἱ μοναχοὶ τοποθετοῦν τὰ κοχλιάριά των κ.ἄ. Ἐν δὲ τῷ τυπικῷ τῆς Μονῆς Στουδίου ρητῶς ὁρίζεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς ἕκαστον ἀκούβητον καθημένων μοναχῶν.

Τὰ ἀκούβητα τοποθετοῦνται συνήθως παραλλήλως τῶν ἐσωτερικῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς τραπέζης, τὰ συνοδεύοντα δὲ αὐτὰ καθίσματα ἢ ἄλλως «θρανία» εἶναι ὁμοίως κτιστά. Γενικῶς περὶ τοῦ καθόλου σχήματος τῶν ἀκουβήτων διεξοδικῶς ἐπραγματεύθη ὁ Strzygowski.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων τυπικῶν ὅρα καὶ Strzygowski, Der Sigmaförmige Tisch und der älteste Typus des Refektoriums, ἐν Wörter und Sachen, I, 1909, σ. 70-80. Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Περὶ βασιλ. τάξεως 124, 6. 868, 22 (Reiske). Ἀν. Ὀρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, Ἀθῆναι 1927, σ. 32. Μιχ. Γκητάκου, Ἀκούβητα, ἄρθρον ἐν τῷ β' τόμῳ τῆς Πελοποννησιακῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, σ. 111.

ΜΙΧΑΗΛ Χ. ΓΚΗΤΑΚΟΣ

Ἀκουσίλαος. (Ἀττικῶς: Ἀκουσίλεως). Λογογράφος, ἤτοι ἱστοριογράφος ἐκ Βοιωτίας ἢ ἐξ Ἄργους (Ἰωσήπου, Κατ' Ἀπίωνος I 2, σ. 1330 - 1331) σύγχρονος καὶ συμπολίτης τοῦ Πινδάρου. Οὗτος συνέγραψε Γενεαλογίας, ἤτοι ἔργον εἰς πεζὸν λόγον περιέχον τοὺς περὶ θεῶν καὶ ἡρώων μύθους, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐπεξεργασθῆ προηγουμένως ἐμμέτρως ὁ Ἡσίοδος καὶ ἄλλοι ποιηταί. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐμελετᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πολύ, μολονότι διεφώνει πρὸς τὸν Ἑλλάνικον (Ἰωσήπου, Κατ' Ἀπίωνος I 2, σ. 1331). Κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα (Στρωματ. ΣΤ' 2, 26, 7, σ. 752 P), οὗτος καὶ ὁ Εὔμηλος, οἱ ἱστοριογράφοι, «τὰ Ἡσιόδου μετήλλαξαν εἰς πεζὸν λόγον καὶ ὡς ἴδια ἐξήνεγκαν». Ὁ Ἀκουσίλαος συνεφώνει μὲ τὸν Ἡσίοδον εἰς τοῦτο, ὅτι πρῶτον ἐγεννήθη τὸ Χάος καὶ κατόπιν οἱ πρῶτοι θεοί, ἤτοι ἡ Γῆ καὶ ὁ Ἔρως (Πλάτ., Συμπόσ. VI, σ. 178 B).

Β. Ι. Κ.

Ἄκουφος, Ἅγιος. Παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Πέρσου, (27 Νοεμβρίου), ποὺ τὸν τιμοῦν οἱ Κύπριοι στὴ Λευκωσία, μὲ μικρὸ ναὸ στὸ Ἐκθετοτροφεῖο. Τὸ «Ἰάκωβος» ἔγινε «Ἄκουβος» καὶ ἔπειτα «Ἄκουφος». Ἔπειτα ὁ Ἅγιος αὐτὸς θεωρήθηκε ἰατρὸς τῆς κουφαμάρας, τῆς βαρυκοΐας καὶ κάθε ἀρρώστιας τῶν αὐτιῶν. Προσέρχονται στὴ μνήμη του καὶ τὶς ἄλλες μέρες οἱ Κύπριοι καὶ φέρνουν ἀφιερώματα (παρακλήσεως ἢ εὐγνωμοσύνης) γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ὠτολογικῶν παθήσεων (βλ.

Ν. Γ. Κυριαζῆ, "Αγιοι Θεράποντες, Κυπριακὰ Χρονικά, Λάρναξ, Δ' [1926], σ. 7).

Δ. Σ. Λ.

'Ακούω. (Κ. Διαθήκη). Πλὴν τῆς συνήθους σημασίας δηλοῖ ἡ λέξις καὶ τὸ ὑπακούειν, ἀκολουθεῖν, ἐπακούειν. 'Εν Α' Κορ. ιδ' 2, Γαλάτ. δ' 21 (ἴσως καὶ Μάρκ. δ' 33) = ἐννοεῖν. Πρβλ. καὶ Ματθ. ιγ' 13.

Γ. Α. Γ.

"Ακρα. Βλ. Πτολεμαΐς

'Ακραβίν. Τοποθεσία παρὰ τὰ νότια σύνορα τῆς φυλῆς 'Ιούδα, μεταξὺ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ τῆς ἐρήμου Σὶν ('Αριθμ. λδ' 4, 'Ιησ. Ναυῆ ιε' 3, Κριτ. α' 36, Α' Μακ. ε' 3). 'Η περιοχὴ ἀπεκαλεῖτο ἀργότερον 'Ακραβαττήνη, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς τελευταίας τῶν ἀνωτέρω παραπομπῶν.

'Ακράγαντος, 'Επισκοπή. 'Υπὸ τὸν ἔπαρχον Ρώμης ὑπαγομένη ἡ νῆσος Σικελία κατὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀπετέλεσεν ἰδίαν 'Εκκλησίαν, περιλαμβάνουσαν ἐπισκοπὰς 22, ὧν δεκάτη ἡ 'Ακράγαντος.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

'Ακραία. Θυγάτηρ τοῦ ποταμοῦ 'Αστερίωνος. Μετὰ τῶν ἀδελφῶν της Εὐβοίας καὶ Προσύμνης διετέλεσε τροφός της θεᾶς "Ηρας, ὡς ἐπίστευον οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τῶν Μυκηνῶν, διὸ καὶ ὠνομάσθηκαν Εὔβοια καὶ 'Ακραία τὰ δύο ὄρη, πλησίον τῶν ὁποίων εὑρίσκετο τὸ μυκηναϊκὸν 'Ηραῖον, Πρόσυμνα δὲ ἡ ἐκτεινομένη ὑπὸ τὸ 'Ηραῖον περιοχὴ (Παυσαν. ΙΙ 17, 1-2).

'Ακραία. 'Επίθετον τῶν θεαινῶν: 'Αθηνᾶς καὶ 'Αρτέμιδος ἐν "Αργει, 'Αφροδίτης ἐν Κύπρῳ, Κνίδῳ καὶ Τροιζῆνι, "Ηρας ἐν "Αργει καὶ Κορίνθῳ καὶ Τύχης ἐν Σικυῶνι, ὡς λατρευομένων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων (Παυσ., 'Ελλ. Περιήγ. ΙΙ 7, 24, 5. Ι 36, 8).

Β. Ι. Κ.

'Ακραίας 'Αφροδίτης, ναός. 'Ονομαστὸς ναὸς τῆς θεᾶς 'Αφροδίτης κείμενος ἐπὶ τοῦ Δειναρέτου ἢ Βοὸς οὐρᾶς (νῦν Νουρᾶς τοῦ Βοῦ), ἀκρωτηρίου τῆς Κύπρου, ἤτοι τοῦ σημερινοῦ ἀκρωτηρίου "Αγιος 'Ανδρέας, εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον τῆς σημερινῆς Καρπασίας. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον αἱ γυναῖκες δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἰσέρχωνται, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὸν βλέπουν (Στράβ., Γεωγρ. XVI 6, 3, σ. C 682).

Β. Ι. Κ.

'Ακραῖοι. Οὕτως ἐπωνομάζοντο οἱ θεοὶ Ζεὺς ἐν Λέσβῳ καὶ Πηλίῳ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν αὐτοῦ, ἔνθα ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Μαγνήτων, καὶ Ποσειδῶν καὶ Πλούτων ἐν Λέσβῳ. 'Εκαλοῦντο δὲ οὕτω, διότι ἐλατρεύοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων.

Β. Ι. Κ.

'Ακραιφεύς. Υἱὸς τοῦ θεοῦ 'Απόλλωνος. Οὗτος ἔκτισε κατά τινα παράδοσιν τὸ πλησίον τῆς Κωπαΐδος τῆς Βοιωτίας κείμενον 'Ακραίφιον.

Β. Ι. Κ.

'Ακρασία. (Κ. Διαθήκη). 'Ακράτεια, ἔλλειψις ἐγκρατείας, Ματθ. κγ' 25, Α' Κορ. ζ' 5.

Γ. Α. Γ.

'Ακρασός. Πόλις τῆς Λυδίας, ἀνεξακριβώτου τοποθεσίας, ἕδρα ἐπισκοπῆς. Μαρτυρεῖται καὶ ὡς 'Ακρασσός, 'Ακαρασὸς ἢ 'Ακαρασσὸς καὶ Καιρασός. 'Εκ τῶν ἐπισκόπων της θετικῶς εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα μόνον ἑνός, τοῦ παραστάντος εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον τοῦ 451 Πατρικίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, Ι, σ. 368-9.

'Ακρασός. Πόλις τῆς Λυκίας, ἕδρα ἐπισκοπῆς ὑπαγομένης εἰς τὴν τῶν Μύρων. 'Η ὀρθογραφία τῆς λέξεως εἶναι ἀβεβαία, ἀπαντῶσα καὶ ὡς 'Ακαρασσός, 'Ακρασσός, 'Αγαρασός, Αἰγαρασός. Οὐδὲν περὶ τῆς ἀκριβοῦς τοποθεσίας καὶ τῆς ἱστορίας της εἶναι γνωστόν, τινὲς δὲ ταυτίζουν αὐτὴν πρὸς τὴν 'Ακαλισσόν. 'Εκ τῶν ἐπισκόπων της, γνωστὸν μετὰ βεβαιότητος εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου, παραστάντος εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον τοῦ 451 καὶ ὑπογράψαντος τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα ἐπιστολὴν τῶν ἐπισκόπων τῆς Λυκίας (458).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, Ι, σ. 368.

'Ακράτεια. Καὶ ἀκρασία. 'Η ἔλλειψις βιολογικῆς καὶ ψυχικῆς ἀντιστάσεως εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις καὶ τὰς ὁρμὰς τῶν παθῶν. 'Η ἀκράτεια εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ὡς βασικὴν αἰτιολογίαν της κληρονομικὰ δεδομένα, ἀλλὰ συνηθέστερον εἶναι συνέπεια μακροχρονίου δουλείας εἰς τὴν ἁμαρτίαν. 'Η παρατεταμένη δουλεία εἰς διάφορα πάθη ὁδηγεῖ εἰς προϊοῦσαν ἀτονίαν τὴν θέλησιν καὶ ἰδίως τὸν ἔλεγχον τῆς θελήσεως ἐπὶ τῶν παθῶν. 'Η χαλάρωσις καὶ πτῶσις τοῦ δυναμικοῦ τῆς θελήσεως καθιστᾷ οὕτω τὴν μετάνοιαν ἄκαρπον, διότι ὁ πόθος τῆς ἀλλαγῆς βίου εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἐνεργοποιηθῇ καὶ νὰ πραγματώσῃ τὴν ἀναγέννησιν. Οἱ ἀκρατεῖς ἔχουν ἀνάγκην ἰδιαιτέρας μεταχειρίσεως ἐκ μέρους τοῦ ποιμένος καὶ εἰδικώτερον τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν, δι' ἑνὸς συνδυασμοῦ τονώσεως τῆς αἰσιοδοξίας των, καλλιεργείας τῆς ὑπομονῆς των καὶ ἐπιεικεστέρας ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀλλεπαλλήλων πτώσεών των. 'Η ψυχοθεραπευτικὴ ἀγωγή, ἡ ὁποία τοὺς ἀφορᾷ, ἐκτὸς τῆς θείας χάριτος, δυναμένης νὰ προκαλέσῃ ἀληθῆ θαύματα καὶ ἐν προκειμένῳ, δέον νὰ στηρίζεται εἰς τὸν παράγοντα τοῦ χρόνου, παράγοντα ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς διαδραματίζει πρωτεῦον μέρος εἰς τὴν ἀνάκυψιν τοῦ φαινομένου τῆς ἀκρατείας. Εἰς τὸν ἀκρατῆ εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συνεχὴς καὶ ὅσον ἔνεστι βαθυτέρα ὑπόμνησις, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ συμπαρίσταται πλήρης ἀγάπης καὶ θὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἐπὶ τῶν παθῶν κυριαρχίαν, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀφήνῃ οὗτος τὴν διάνοιάν του ἔκθετον εἰς τὰς ὑποβολὰς τῆς ἀπογνώσεως καὶ νὰ ἀγωνίζεται μὲ πίστιν καὶ ἐπιμονὴν διὰ τὴν σωτηρίαν του.

'Ακρατής. (Κ. Διαθήκη). Μὴ ἐγκρατής, ἀχαλίνωτος, Β' Τιμ. γ' 3.

Γ. Α. Γ.

"Ακρατος. (Κ. Διαθήκη). Μὴ κραθείς, μὴ ἀναμεμιγμένος, 'Αποκ. ιδ' 10: «πίεται ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ». 'Η εἰκὼν εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ οἴνου τῶν ἀρχαίων, ὃν ἔπινον οὗτοι κεκερασμένον μεθ' ὕδατος, πρὸς ἐλάττωσιν τῆς δραστικότητος καὶ δυνάμεως αὐτοῦ. "Αρα «ἄκρατος οἶνος τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ» = ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ πληρότητι καὶ δυνάμει.

Γ. Α. Γ.

'Ακρέμα. Εἷς ἐκ τῶν πιστοτέρων φίλων τοῦ προφήτου Μωάμεθ, μεταξὺ τῶν Κορεϊσιτῶν φυλάρχων. Οὗτος, κατ' ἀρχάς, εἶχεν ἀντιδράσει εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας, χρησιμοποιήσας καὶ τὰ ὅπλα ἐναντίον της (μάχη 'Οχόδ, 625). Συλληφθεὶς αἰχμάλωτος μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς Μέκκας, ἀφέθη μετ' ὀλίγον ἐλεύθερος καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιβληθεῖσαν πλέον θρησκείαν.

'Ακριβάζω. (Ο'). Σοφ. Σειρ. μστ' 15: φαίνομαι ἀκριβής, ἀληθής. 'Ηκριβάσθη = ἐξεπληρώθη, ἐπηλήθευσεν.

Ι. Γ.

'Ακρίβεια. (Κ. Διαθήκη). Πράξ. κβ' 3: «πεπαιδευμένος κατ' ἀκρίβειαν τοῦ πατρώου νόμου» = ἀνατεθραμμένος ἀκριβῶς συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῶν πατέρων.

Γ. Α. Γ.

'Ακρίβεια. Αὕτη ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς βυζαντινῆς κοσμοθεωρίας καὶ ζωῆς. Συνίστατο δὲ εἰς τὴν ἐνδελεχῆ καὶ ἄγρυπνον συνεχῶς προσοχὴν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς 'Ορθοδοξίας, καὶ εἰς τὴν αὐστηρὰν τήρησιν πλήρους ὑπακοῆς καὶ ἐγκαρδίου ὑποταγῆς εἰς τὴν πίστιν, τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων, τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν 'Αγίων Πατέρων.

Εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ 'Ορθοδοξία ἦτο θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς δράσεως καὶ τῆς ἐν γένει ζωῆς. Τεταγμένη δὲ ὑπεράνω ἐθνικιστικῶν βάσεων, ἀπέβαινε τὸ βασικὸν καὶ θεμελιακὸν στοιχεῖον τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ λαϊκοῦ βίου, συνάπτουσα ἀρρήκτως εἰς ἕνα πανσθενῆ πολιτειακὸν ὀργανισμὸν ὅλους τοὺς ὑπηκόους καὶ τοὺς ἀλλογλώσσους λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας. 'Εντεῦθεν ἡ ἀκρίβεια, ὡς αὐστηρὰ ἐπαγρύπνησις διὰ τὴν γνησίαν καὶ ἀσινῆ διατήρησιν τῶν ὅρων καὶ τῶν δογμάτων τῆς Οἰκουμενικῆς 'Εκκλησίας, ἀπέκτησεν ἐνωρίτατα ζωτικωτάτην σημασίαν. Εἰς τοῦτον ἄλλως τε τὸν σκοπόν, τὴν δογματικὴν δηλαδὴ ἀκρίβειαν καὶ τὴν προφύλαξιν τῶν μελῶν τῆς 'Εκκλησίας ἀπὸ γνώμας καὶ θεωρίας ἀσυμβιβάστους πρὸς τὰ δόγματα τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀπέβλεπαν καὶ αἱ κατὰ καιροὺς συγκαλούμεναι σύνοδοι.

Τοιουτοτρόπως δέ, διετηρήθη εἰς τὴν πρωταρχικήν της ἀκραιφνῆ καθαρότητα ἡ Ὀρθοδοξία. Καὶ «ὡς πίστις Ἀποστολική, καὶ πίστις τῶν Πατέρων στερεώσασα τὴν Οἰκουμένην», κατηύγαζε καὶ ἐνέπνεε τὸ Βυζάντιον εἰς παντὸς εἴδους μεγαλουργήματα. Καὶ τοῦτο διακηρύττει περιτράνως τὸ «Συνοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸ ἀναγνωσθὲν πανηγυρικῶς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας τὴν 11ην Μαρτίου 843, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὀρθοδοξίας: «Αὕτη ἡ πίστις τῶν Ὀρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν Οἰκουμένην ἐστήριξεν».

Ἡ ἀκρίβεια ἐφρουρεῖτο εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τῆς θεολογικῆς φιλολογίας, τῆς ὁποίας ἀνεπαρκὴς ἀτυχῶς εἶναι ἡ γνῶσις καὶ ἐσφαλμένη ὑπῆρξε, μέχρι τινός, ἡ ἐκτίμησις τῆς μεγάλης της σπουδαιότητος. Ἐφρουρεῖτο ὅμως καὶ κατωχυροῦτο καὶ πρακτικῶς, κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῶν διαφόρων αὐτοκρατόρων. Καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι οὗτοι ἀκραιφνῶς Ὀρθόδοξοι. Καὶ ὅτι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἀναρρήσεώς των εἰς τὸν θρόνον ἦτο ἡ στέψις των ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἡ ὁποία ἐτελεῖτο πανηγυρικῶς καὶ μὲ ἐξαιρετικὴν μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Πρὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὅμως τελετῆς οὗτος, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ἀπεδέχετο καὶ διεκήρυττε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύῃ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ὑπεραμύνεται τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐνεχείριζε δὲ πρὸς τοῦτο εἰς τὸν Πατριάρχην ἰδιόγραφον πιττάκιον, εἰς τὸ ὁποῖον περιείχετο ἡ ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεώς του καὶ ἡ ὑπόσχεσίς του, ὅτι θὰ διατελῇ πάντοτε πιστὸς υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπέρμαχος καὶ προστάτης τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας.

Ἐπροστατεύετο ἐπίσης ἡ ἀκρίβεια ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ Μοναχισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναχθῆ εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἤσκει μεγίστην ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ. Καὶ οὗτος, εἰς πᾶσαν περίστασιν, ἵστατο ὄπισθεν τῶν μοναχῶν καὶ τοὺς ὑπεστήριζεν ἐνεργῶς καὶ δραστικῶς εἰς τοὺς ἀγῶνας των διὰ τὴν διατήρησιν ἀναλλοιώτου τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας. Ἀπὸ τοῦ Θ΄ μάλιστα αἰῶνος, καὶ μὲ τὴν συνέργειαν καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἡ ἀκρίβεια ἐθεμελιώθη ὡς αὐτοσυνειδησία καὶ ἐπεγράφη ἐπὶ τῆς σημαίας καὶ ἐπὶ τῶν λαβάρων συμπάσης σχεδὸν τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας. Οἱ κανόνες οὕτω τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας καὶ εὐταξίας ἐτηροῦντο αὐστηρῶς. Οἱ δὲ ἔνοχοι παραβάσεως ὑφίσταντο διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς ποινάς, αἱ ὁποῖαι ἐξικνοῦντο μέχρι καὶ τῆς πλήρους ἀποκοπῆς ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τόσον διὰ τοὺς κληρικούς, ὅσον καὶ διὰ τοὺς λαϊκούς.

Οἱ Πατριάρχαι δέ, ὁσάκις διεπίστουν παρέκκλισίν τινα ἀπὸ τῆς καθαρότητος τῆς Ὀρθοδοξίας, ὕψωναν εὐθαρσῶς τὴν φωνήν των διὰ τὴν ἀλήθειαν, μὴ χαριζόμενοι πρὸς οὐδένα καὶ μὴ καμπτόμενοι οὔτε εἰς τὴν πίεσιν τῶν καιρικῶν περιστάσεων οὔτε καὶ πρὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰσχύος καὶ παντοδυναμίας. Καὶ εἶναι γνωστά, ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, διάφορα γεγονότα. Οὕτω ὁ ἀσκητὴς καὶ νηστευτὴς Πατριάρχης ἅγιος Ἰγνάτιος ἤλεγξε σφοδρῶς καὶ ἐπετίμησε δημοσίᾳ τὸν καίσαρα Βάρδαν διὰ τὰς ἀτασθαλίας τῆς ζωῆς του. Ὁ δὲ Πατριάρχης Πολύευκτος ἐπέβαλεν ἐπιτίμιον εἰς τὸν ἔνδοξον αὐτοκράτορα Νικηφόρον Φωκᾶν, ὡς δευτερόγαμον. Ἐπίσης ὁ Πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς ἀπηγόρευσεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν Σοφὸν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐστέρησε τοῦτον τῆς Θείας Μεταλήψεως. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀρσένιος καὶ Ἰωσὴφ ἀνεδείχθησαν εὔτολμοι ἐπικριταὶ τῶν ὑπερβασιῶν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Οἱ δὲ τελευταῖοι οὗτοι ἤλεγξαν καὶ ἐπετίμησαν αὐστηρῶς τὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, διὰ τὴν ῥοπήν του πρὸς παραχωρήσεις εἰς τὴν Ῥώμην.

Οὕτω ἡ ἀκρίβεια ὡς θεσμὸς ἀπέκτησε πρωταρχικὴν σημασίαν διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Οἱ δὲ ὁπαδοί της, ὄντες κατὰ κανόνα ὑποδείγματα ὑψηλοῦ ἠθικοῦ βίου καὶ προφητικῆς ἐμπνεύσεως διδάσκαλοι καὶ ἀγωνισταί, ἀπετέλεσαν τὸ ἀντίρροπον κατὰ τῆς ἐξασθενήσεως, τὴν ὁποίαν εἰσηγοῦντο οἱ ἑκάστοτε οἰκονομισταί, καὶ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ οἰκοδομῆται ὀρθοδόξως ἡ βυζαντινὴ κοινωνία, τὴν ὁποίαν συνεκράτουν πειθαρχοῦσαν εἰς τὴν πατροπαράδοτον πίστιν καὶ εἰς τὰ δόγματα καὶ τὰ θέσμια τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπετέλεσαν ὅμως καὶ μίαν ἄλλην ὑψηλὴν ὑπηρεσίαν, συντελέσαντες μὲ τοὺς ἀγῶνάς των εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὁσάκις ὁ Καισαροπαπισμὸς ἤσκει πίεσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ὅπως ὑπαχθῇ εἰς τὰς ἑκάστοτε ἀξιώσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Πολιτείας, ἐτάσσοντο ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἀμυνόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας της διετήρουν ἐναργῆ καὶ ζῶσαν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν φύσιν της εἶναι ἴδιος ὀργανισμός, μὲ ἰδικήν της πνευματικὴν ἐξουσίαν, ἰδικούς της νόμους καὶ ἴδιον ἑαυτῆς προορισμόν. Καὶ ὅτι δὲν διατελεῖ ὑπάλληλος, ἀλλὰ συνάλληλος πρὸς τὴν Πολιτείαν.

ΘΕΟΔΟΣ. Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

Ἀκριβός. Κυκλοφορεῖ εὐρύτατα στὸν λαό μας μιὰ παροιμιακὴ φράσις, ποὺ περιέχει τὴ λέξι «ἀκριβὸς» κι' ἀναφέρεται στὸν Ἅγιο Γεώργιο. «Ἀκριβὰ εἶναι, Ἅη Γιώργη μου, τὰ σφογγάτα σου!» ἢ «Εἶν' ἀκριβὸ τ' Ἅη Γιωργιοῦ τὸ σφογγάτο!» Τὴ λένε σὲ κάθε περίπτωσι, ποὺ μᾶς ζητοῦν ἕνα ὑπερβολικὸ τίμημα ἢ ἔχουν μεγάλες ἀπαιτήσεις γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι ποὺ μᾶς ἔκαμαν.

Ἡ φράσις ἔχει γίνει γνωστὴ ἀπὸ συναξαρικὴ διήγησι γιὰ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ποὺ ἤδη τὴν ἀναφέρει τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα ὁ Δαμασκηνὸς Στουδίτης καὶ κάποτε τὴν ἀναγράφουν τὰ Μηναῖα τοῦ Ἀπριλίου. Παραθέτουμε ἐδῶ τὴν ἀφήγησι τοῦ Στουδίτου, ἐπειδὴ ἔχει τὴ χάρι λαϊκοῦ συναξαρικοῦ κειμένου τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔτερπαν, ἀλλὰ καὶ μετέδιδαν στὸν λαὸ τὰ διάφορα παραδοσιακὰ θέματα: «Εἰς τὴν Παφλαγονίαν... ἦτον Ναὸς τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, μικρὸς κατὰ πολλὰ καὶ χαλασμένος· ὁ δὲ Ἅγιος θέλοντας νὰ φτιάσῃ τὴν Ἐκκλησίαν του, τί οἰκονόμησε; Εἰς τὸν μαχαλᾶν ἐκεῖνον, ὅπου ἦτον ὁ Ναός, ἐβγῆκαν μίαν ἡμέραν ἑορταστικὴν τὰ παιδία τῆς γειτονίας νὰ παίξουσι, καὶ ἄλλα μὲν ἐνικοῦσαν εἰς τὸ τρέξιμον, ἄλλα δὲ εἰς τὸ πάλαισμα καὶ ἄλλα εἰς τὰ παιγνίδια. Ἕνα δὲ ἀπ' ἐκεῖνα τὰ παιδία δὲν ἠμποροῦσε νὰ νικήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα· μόνον καὶ εἰς τὸ πάλαισμα ἐκεῖνο ἀποκάτω, καὶ εἰς τὸ πήδημα ἐκεῖνον ἦτο ὀπίσω ἀπὸ ὅλα. Τὰ δὲ ἄλλα παιδία, ὡς εἶναι ἡ συνήθειά τους, ἄρχισαν καὶ τὸ ἀναγελοῦσαν, πὼς δὲν ἐνίκα κανένα· αὐτὸ δ' ἀπὸ τὴν ἐντροπήν του καὶ τὴν λύπην του ἐγύρισε καὶ βλέπει τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ λέγει: —Ἅγιε Γεώργιε, βοήθησέ με νὰ νικήσω, καὶ ἐγὼ νὰ σὲ φέρω ἕνα σφουγγάτον καλόν. Τὸ δὲ σφουγγάτον ἠξεύρετε τί εἶναι; Αὐγὰ συντετριμμένα καὶ τηγανισμένα μὲ κρομμύδια καὶ ἄλλα μυρωδικά. Ἀφόντις γοῦν ἔταξε τὸ δώρημα ἐκεῖνο, πάλιν ἐπιάσθη νὰ παλεύσῃ μὲ τὰ ἄλλα παιδία καὶ ὅλα ἔρριψέ τα κάτω καὶ εἰς τὸ πήδημα ἐκεῖνο τὰ ἐδιάβη. Τότε τρέχει εἰς τὸ σπῆτι του καὶ κάμνει τὸ σφουγγάτον ὁποῦ ἔταξεν· ἔπειτα ἔβαλέ το εἰς ἕνα σκουτέλιον καὶ ὕπηγέ το μπροστὰ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου. Καὶ τὴν ὥρα ὁποῦ τὸ ἄφησε τὸ παιδίον ἐκεῖ, ἤλθασι τρεῖς ναῦτες νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου· καὶ ὡσὰν εἶδαν τὸ σφουγγάτον ζεστόν, ὁποῦ ἄχνιζε καὶ ἐμύριζεν, εἶπαν εἰς τὸ μέσον τους:—Ἐλᾶτε νὰ φᾶμε τὸ σφουγγάτον αὐτό, ὅτι μὴ νὰ τὸ τρώγῃ ὁ Ἅγιος Γεώργιος; Καὶ ἀντὶς διὰ τοῦτο θέλομεν ἀγοράσει λάδι καὶ κερία νὰ φέρωμεν, διὰ ὅσα ἀξίζει τὸ σφουγγάτον. Ἐκάθισαν γοῦν, καὶ ἔφαγάν το. Καὶ ὅταν ἔκαμαν νὰ ἔβγουν, ἐκόλλησαν μπροστὰ εἰς τὰ μάρμαρα τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου, καὶ πλέον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔβγουν. Κράζουσι μεγαλοφώνως: —Ἅγιε Γεώργιε, βοήθει μας νὰ σὲ τὸ ἀνταμείψωμεν· καὶ πάλιν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔβγουν. Καὶ πάλιν εἶπαν: —Ἅγιε Γεώργιε, βοήθει μας νὰ ἐβγοῦμεν καὶ νὰ σὲ δώσωμεν ἀπὸ δέκα ἄσπρα καθένας· καὶ μηδὲ οὕτως ἠμποροῦσαν νὰ ἔβγουν ἀπ' ἐκεῖ. Καὶ πάλιν ἔκραξαν:—Ἅγιε Γεώργιε, βοήθει μας νὰ ἐβγοῦμεν καὶ νὰ σὲ δώσωμεν οἱ τρεῖς ἕνα φλωρίον· καὶ μηδὲ τότε ἠδυνήθησαν νὰ ξεκολλήσουν. Καὶ ὡσὰν εἶδον τὸν πειρασμόν, εἶπαν μετὰ δακρύων: —Ἅγιε Γεώργιε, βοήθει μας νὰ ξεκολλήσωμεν καὶ νὰ σὲ δώσωμεν καθένας ἀπὸ ἕνα φλωρίον. Τότε, ἄφησέ τους ὁ Ἅγιος καὶ ἐβγῆκαν. Καὶ ὡσὰν ἐβγῆκαν, ἐστάθησαν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶπαν:—Ἅγιε Γεώργιε, ἀκριβὰ πουλεῖς τὰ σφουγγάτα σου, καὶ ἡμεῖς πλέον ἀπὸ σὲ τίποτες πούλημα νὰ μὴν ἀγοράσωμεν!» (Θησαυρὸς Δαμασκηνοῦ τοῦ Ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου, Λόγος ΙΔ΄ [ἐκδ. Νέα, Μ. Σαλιβέρου] σ. 215-6). Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Α΄, σ. 419 καὶ Φ. Κουκουλέ, Βυζ. βίος καὶ πολιτισμός, Ε΄ (Παράρτημα), σ. 51-52.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Ἀκριβῶ. **(Κ. Διαθήκη).** Πληροφοροῦμαί τι ἀκριβῶς, ἐξακριβώνω, Ματθ. β´ 7, 16.

Γ. Α. Γ.

Ἀκριδομελίτροφος. Ἕν ἐκ τῶν παλαιοτάτων ἐπιθέτων τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ὀφειλόμενον εἰς τὴν λαϊκὴν ἐντύπωσιν ἐκ τοῦ εἴδους τῆς τροφῆς αὐτοῦ (ἀκρίδες καὶ μέλι).

Ἀκρίς. Τὸ ἔντομον τοῦτο, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὰ τὰ καταστρεπτικὰ διὰ τὴν χλωρίδα ἀποτελέσματα, ὁσάκις ἐμφανίζεται κατὰ μάζας εἴς τινα τόπον, ὑπῆρξε μία τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας προεκάλεσεν ἡ θεία μῆνις εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅτε τὸ καταπιεζόμενον ἑβραϊκὸν ἔθνος ἡτοιμάζετο διὰ τὴν ἔξοδόν του ἐκ τῆς χώρας ἐκείνης. Αἱ ἀκρίδες, εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ἔφθασαν «ἀναληφθεῖσαι» ὑπὸ νοτίου ἀνέμου, προερχόμεναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου, ἀπεκλήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ ἐντρόμου φαραὼ «θάνατος» (Ἔξ. ι´. Πρβλ. Ψαλμ. οζ´ 46, ρδ´ 34, 35). Τοιαῦται ἐπιδρομαὶ ἀκρίδων, μὲ ὁρμητήριον συνήθως τὴν Ἀραβίαν καὶ τὸ Σουδάν, παρατηροῦνται καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὸ Παροιμ. κδ´ 27, ἐξαίρεται τὸ «εὔτακτον» τῶν ἐντόμων τούτων εἰς τοὺς ἐπιδρομικοὺς σχηματισμούς των, ἐνῶ ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου (θ´ 7) ὑπαινίσσεται παραλληλισμὸν τῶν ἀκρίδων πρὸς τάξεις ἱππικοῦ ἐν πολέμῳ.

Αἱ ἐπιδρομαὶ ἀκρίδων ἐθεωροῦντο ὑπὸ τοῦ Ἰσραὴλ ὡς εἶδος θείας τιμωρίας, ὁσάκις οὗτος ἠπείθει εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Ὑψίστου. Ὁ Ἰωὴλ ὑπενθυμίζει εἰς τὸν περιούσιον λαὸν τὸ εἶδος τοῦτο τιμωρίας, λέγων «τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς» (α´ 4), ὁ δὲ Ναοὺμ παρομοιάζει τὴν ἐν πολέμῳ καταστροφὴν μὲ τὴν κατατρώγουσαν ἀκρίδα (γ´ 15), ἐξαίρει δὲ τὸ θεαματικὸν ἅλμα τοῦ ἐντόμου τούτου (αὐτόθι, στίχ. 17).

Αἱ εἰς Ματθ. γ´ 4 καὶ Μάρκ. α´ 6 ἀναφερόμεναι ὡς τροφὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἀκρίδες δὲν εἶναι ἄκρα φύλλων ἢ λαχάνων, ἀλλὰ πρόκειται περὶ κυριολεξίας. Ἤδη τὸ Λευϊτικὸν περιλαμβάνει μεταξὺ τῶν μὴ ἀπαγορευομένων τροφῶν τὰς ἀκρίδας (ια´ 22), τὰς ὁποίας καὶ σήμερον ἔτι τρώγουν οἱ Βεδουῖνοι εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας.

Ἀκρίσιος. Υἱὸς τοῦ Ἄβαντος καὶ τῆς Ὠκαλείας (ἢ Ἀγλαΐας) καὶ δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Προίτου. Οὗτοι ἐμίσουν ἀλλήλους καὶ ἐφιλονείκουν ἤδη καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἀκόμη τῆς μητρικῆς κοιλίας. Ἀνδρωθέντες ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους διὰ τὴν βασιλείαν, ἐφευρόντες πρῶτοι τότε τὰς ἀσπίδας. Ἐπικρατεῖ κατὰ τὸν ἀγῶνα ὁ Ἀκρίσιος καὶ ἐκδιώκει τὸν Προῖτον. Οὗτος κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Λυκίας Ἰοβάτην ἢ Ἀμφιάνακτα καὶ νυμφεύεται τὴν κόρην του Ἄντειαν ἢ Σθενέβοιαν. Μὲ στρατὸν δοθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, τὸν νικᾷ, καταλαμβάνει τὴν Τίρυνθα, τὴν ὁποίαν περιετείχισαν χάριν αὐτοῦ οἱ Κύκλωπες, καὶ ὑποχρεώνει τὸν ἀδελφόν του νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἄργους (Ἀπολλοδ., Βιβλ. II 2, 1, Παυσαν., Ἑλλ. Περιήγ. II 25, 6-8). Ὁ Ἀκρίσιος ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἄρρενα τέκνα, συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Τοῦτο ἀπήντησεν, ὅτι ἡ θυγάτηρ του Δανάη θὰ γεννήσῃ υἱόν, ὅστις θὰ γίνῃ βασιλεὺς καὶ θὰ ἀποκτήσῃ δόξαν ἀσύγκριτον, ἀλλὰ θὰ φονεύσῃ τὸν πάππον του. Ἀμέσως οὗτος ἐνέκλεισε αὐτὴν ἐντὸς ἑνὸς ὑπογείου χαλκίνου θαλάμου. Ὁ Ζεὺς ὅμως ὑπὸ μορφὴν χρυσῆς βροχῆς συνευρέθη μετ' αὐτῆς καὶ ἐγέννησε τὸν Περσέα (Ἀπολλοδ., Βιβλ. II 4, I). Ὅταν ὁ Ἀκρίσιος ἔμαθε τὸ μυστικόν, ἐνέκλεισε τὴν κόρην του μετὰ τοῦ Περσέως ἐντὸς ἑνὸς κιβωτίου, τὸ ὁποῖον ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Σέριφον, τῆς ὁποίας ἦσαν βασιλεῖς ὁ Δίκτυς καὶ ὁ Πολυδέκτης. Καὶ ὁ μὲν Δίκτυς παραλαμβάνει καὶ φιλοξενεῖ τοὺς δύο ξένους, ὁ δὲ Πολυδέκτης ἐρωτεύεται σφοδρῶς τὴν Δανάην καὶ ποθεῖ νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ἡ Δανάη ὑπέφερεν ἔκτοτε ὑπ' αὐτοῦ τὰ πάνδεινα, μέχρις ὅτου ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ της Περσέως καὶ ἔζησε τὴν ὑπόλοιπον ζωήν της εἰς τὸ Ἄργος. Διὰ τοῦτο ὁ Περσεὺς τὸν μὲν Πολυδέκτην καὶ τοὺς φίλους του ἀπελίθωσε διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῆς κεφαλῆς τῆς Γοργοῦς, τὸν δὲ Δίκτυν, τὸν ὁποῖον ὁ Πολυδέκτης εἶχεν ἐκθρονίσει κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἀποκατέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς Σερίφου (Ἀπολλοδ., Βιβλ. II 2, 3-4). Ὅταν ὁ Ἀκρίσιος ἐπληροφορήθη, ὅτι ἐσώθησαν καὶ οἱ δύο καὶ ὅτι ὁ Περσεὺς ἐπανήρχετο εἰς τὸ Ἄργος, ἐπειδὴ ἐφοβήθη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ, ἀνεχώρησε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πλησίον τοῦ βασιλέως τῆς Λαρίσης. Ἐκεῖ μετέβη καὶ ὁ Περσεύς, ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Λαρίσης τελουμένους ἐπικηδείους ἀγῶνας. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ πεντάθλου ἔρριψε τὸν δίσκον, ὅστις ἀκουσίως του ἐκτύπησεν εἰς τὴν κεφαλὴν τὸν πάππον του, ὁ ὁποῖος κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εὑρέθη ἀπέναντί του, καὶ τὸν ἐφόνευσεν. Οὕτω δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὸ μοιραῖον. Ἐκεῖ ἐνεταφιάσθη, ἀνηγέρθη δὲ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ ἡρῷον ὑπὸ τοῦ Περσέως καὶ τῶν Λαρισαίων (Ἀπολλοδ., Βιβλ. II 2, 4).

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Ἀκριτομυθία. Ἐκ τοῦ ῥήματος ἀκριτομυθέω, συνθέτου ἐκ τῶν λέξεων ἄκριτος καὶ μῦθος = λόγος. Ἐπίθετον: ἀκριτόμυθος. Διὰ τῆς λέξεως ταύτης χαρακτηρίζεται ἡ ἄνευ οὐδεμιᾶς κρίσεως πολυλογία. Μετὰ τῆς λέξεως ἀκριτόμυθος σχετίζεται τὸ ἐπίθετον ἄκριτος, τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τῶν ἄλλων σημασιῶν δηλοῖ ὅ,τι καὶ τὸ ἀκριτόμυθος, δηλ. ἄκριτος = συγκεχυμένος, π. χ. ἄκριτος τύμβος = τάφος μὴ διακρινόμενος καλῶς (Λεξικὸν τῆς Ἑλλ. Γλώσσης, Lidell καὶ Scott). Ἡ λέξις ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς εἴτε ὡς οὐσιαστικὸν εἴτε ὡς ἐπίθετον μὲ σχετικὰς πρὸς τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς ἐννοίας. Εἰς τὸν Πλούταρχον ἀναφέρεται: «... Καὶ τέλος ὁ Θερσίτης ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως οὐ χωλός, οὐ φαλακρός, οὐ κυρτός, ἀλλ' ἀκριτόμυθος λοιδορεῖται» (Πλουτάρχου, Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, 35, C.). Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης (Παρεκβολαὶ εἰς Ὅμηρον) γράφει: «Οὐ γὰρ ἁπλῶς οἱ ἄκριτοι μῦθοι μεμπτέοι, ἀλλὰ τὸ ἀεὶ ἀκριτομυθεῖν» (Ὀμ. Ἰλ. 349, 18). Καὶ παρὰ Λουκιανῷ ἀναφέρεται ἡ λέξις ἀκριτόμυθος (Δραπέται, 30). Ἡσύχιος ὁ Ἀλεξανδρινὸς γράφει διὰ τὸν ἀκριτόμυθον: «Πολλὰ καὶ ἀδιάστολα καὶ ἀδιαχώριστα λέγων, ὃ ἐστι συγκεχυμένα καὶ ἀδιάτακτα ἢ ἀδιανόητα καὶ ἄλογα» (βλ. λ. ἐν Hesychii Alexandrini, Lexicon). Εἰς τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης πάλιν ἀναφέρεται ὡς «ὁ ἄκριτα, ὃ ἐστιν ἀδιευκρίνητα καὶ συγκεχυμένα μυθούμενος... ἢ ὁ μὴ δεόντως κρίνων ἃ μυθεῖται» (Index Commentarii, σ. 25). Καὶ μίαν ἄλλην πλευρὰν παρουσιάζει ὁ Στοβαῖος (Floril., 74, 7): «Μηδὲ μὲν ἀκριτόμυθον ἑταιρίσσαιο γυναῖκα, κεδνὰ κακοὶ φθείρουσι γυναικῶν ἤθεα μῦθοι». Ἀλλαχοῦ χαρακτηρίζεται ὡς «πολύλογος καὶ λίαν ἀδιακρίτους ἔχων τοὺς λόγους» (Hesychii, Lexicon, βλ. λ.), ἢ «ὁ πολυλόγος, ὡς καὶ ἄκριτα φῦλα τὰ δυσδιάκριτα διὰ πληθυσμόν, ἢ ὁ ἀδιευκρίνητος ἐν τῷ λέγειν καὶ ἄκοσμος» (Εὐσταθίου, Παρεκβ. εἰς Ὁμ. Ἰλιάδα), ἢ «ὁ συμπεφυρμένος... καὶ μὴ εὐκρινῶς ἔχων ἐν τῇ τῶν νοημάτων τάξει» (Εὐσταθ., Παρεκβλ. εἰς Ὁμ. Ἰλ. 689, 30. Πρβλ. αὐτόθι καὶ 349, 15, 368, 21, Ὁμ. Ὀδ. 1608, 17. Παρὰ Σουΐδα βλ. λ. καὶ παρ' Ὁμ. Ἰλ. Β´ 246.). Εἰς τὸ Μ. Ε. Λεξικὸν διαλαμβάνονται τὰ ἑξῆς περὶ τῆς λ. ἀκριτόμυθος «ἀκριτόμυθε· ἄκριτε περὶ τοὺς λόγους, καὶ ἄτακτε, ἀπεραντολόγε».

Εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν αἱ λέξεις ἀκριτομυθία καὶ ἀκριτόμυθος δὲν ὑπάρχουν. Συναφῆ ὅμως χωρία, τὰ ὁποῖα τονίζουν τὸ βλαβερὸν καὶ ἄηθες τοῦ πάθους τῆς ἀκριτομυθίας ἔχομεν πλεῖστα ὅσα. Οὕτω εἰς τὴν Π. Διαθήκην λέγεται: «Θάνατος καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ γλώσσης, οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς ἔδονται τοὺς καρποὺς αὐτῆς» (Παροιμ. ιη´ 21. Πρβλ. καὶ Ἆσμα Ἀσμ. λγ´ 14, Παροιμ. κα´ 33, Σοφ. Σειρ. ιθ´ 6, Παροιμ. ι´ 19, Σοφ. Σειρ. λε´ 8)). Εἰς τὴν Κ. Διαθήκην ἔχομεν τοὺς περιφήμους στίχους ἐκ τῆς Καθολικῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ ὁπωσδήποτε ἔχουν σχέσιν πρὸς τὴν ἀκριτομυθίαν· (γ´ 2 - 13).

Εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀκριτόμυθος καλεῖται «ὁ μὴ ἀποφεύγων τὴν ἀνακοίνωσιν ἀπορρήτου, ὁ μὴ συγκρατῶν μυστικόν· ἀντίθετον: ἐχέμυθος» (Λεξικὸν τῆς Ἑλλ. Γλώσσης Δημητράκου. Πρβλ. καὶ Ἐπίτ. Ὀρθ. καὶ Ἐγκ. Λεξ. Ἡλίου, σ. 202).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων παρουσιάζεται εἰς ὅλον τὸ μέγεθος τὸ πάθος τῆς ἀκριτομυθίας, ἐξ οὗ ἀπαιτεῖται ἔντονος ἀγὼν διὰ τὴν καταπολέμησίν του. Ἡ χαλιναγωγία τῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος (α´ 26), εἶναι τὸ καλύτερον ἀντίδοτον. Ἡ Σοφία Σειρὰχ παραγγέλλει. «Καὶ τοῖς λόγοις σου ποίησον ζυγὸν καὶ σταθμὸν καὶ τῷ στόματί σου ποίησον θύραν καὶ μο-

χλόν». (κη' 25), διότι «ἀνὴρ γλωσσώδης οὐ κατευθυνθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς» (Ψαλμ. σλθ' 12).

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ

Ἀκροατήριον. **(Κ. Διαθήκη).** Οὕτως ἐλέγετο ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐποχῇ ἡ αἴθουσα, ἐν ᾗ διεξήγοντο αἱ ἀνακρίσεις καὶ αἱ μὴ δημόσιαι δίκαι. Ἀπαντᾷ ἐν Πράξ. κε' 23, ἔνθα ὅμως δύναται νὰ σημαίνῃ καὶ οἱανδήποτε ἑτέραν μεγάλην αἴθουσαν.

Γ. Α. Γ.

Ἀκροατής. **(Κ. Διαθήκη).** Ὁ ἀκροώμενος. Ἰακ. α' 25: «ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς» = ἀκροατὴς λησμονῶν ἃ ἠκροάσθη.

Γ. Α. Γ.

Ἀκροβυστία. **(Κ. Διαθήκη).** Τὸ ἄκρον τῆς πόσθης, ἀκροποσθία, Πράξ. ια' 3, Α' Κορ. ζ' 18, 19. Ἀντίθετον ἡ περιτομή. Μεταφορικῶς καλεῖται οὕτω ἡ εἰδωλολατρία, ὡς καὶ οἱ ἐθνικοί, οἱ ἀπερίτμητοι ἐν γένει. Ρωμ. δ' 11: «δι' ἀκροβυστίας» = ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἀκροβυστίας, ἤτοι ὡς ἐθνικός. Πρβλ. Ρωμ. δ' 10-12, Κολασ. β' 13: «τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν»=διὰ (ἢ ἐν τῇ καταστάσει) τῆς ἀπεριτμήτου σαρκὸς ὑμῶν, ἤτοι τῆς ἐθνικῆς, τῆς ἁμαρτωλῆς. Γαλάτ. β' 7: «τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας»=τὸ εὐαγγελίζεσθαι τοῖς ἀπεριτμήτοις ἐθνικοῖς (ἢ τὸ εὐαγγελίζεσθαι περὶ τοῦ μὴ περιτέμνεσθαι).

Γ. Α. Γ.

Ἀκρογωνιαῖος. **(Κ. Διαθήκη).** Ὁ εἰς τὴν ἄκραν γωνίας οἰκοδομῆς τινος τιθέμενος λίθος (μεταφορικῶς), Ἐφεσ. β' 20, Α' Πέτρ. β' 6.

Γ. Α. Γ.

Ἀκροθίνιον. **(Κ. Διαθήκη).** Τὸ ἄριστον μέρος τῆς λείας, τὸ διὰ τὸ θεῖον προοριζόμενον, ἡ λεία ἐν γένει, Ἑβρ. ζ' 4.

Γ. Α. Γ.

Ἀκρόθωοι. Ἀρχαία πόλις κειμένη ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρόθωνος τοῦ Ἄθω (Στέφ. Βυζάντ., ἐν λ. Ἀκρόθωοι (Στράβ., Γεωγρ. VII 32, σ. C 331).

Β. Ι. Κ.

Ἀκρόλιθον. Statua acrolithos. Εἶδος ἀγαλμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ταῦτα, παριστάνοντα θεότητας, ἦσαν ξύλινα εἰς τὰ καλυπτόμενα δι' ἱματισμοῦ ἢ ἄλλων στολισμάτων μέρη τοῦ σώματος, μαρμάρινα δὲ εἰς τὰ γυμνὰ (πρόσωπον, χεῖρας, πόδας). Παραλλαγὴ τῶν ἀκρολίθων ἀγαλμάτων εἶναι τὰ ἀκρόχρυσα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχομεν, ἀντὶ λιθίνων μελῶν, χρυσᾶ καὶ ἐλεφάντινα.

Ἀκρονησιώτου Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, Μονή. Ἀναφέρεται εἰς δύο δημοσιευθέντα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ 1324 (Miklosich - Müller, Acta et diplomata I 114, 117) ὡς μονύδριον, εὑρισκόμενον εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Βασιλικῶν Λέσβου καὶ ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ μητροπολίτου Μυτιλήνης. Ἡ καθιέρωσις (τὰ ἐγκαίνια) αὐτοῦ ἐγένετο παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐρεσοῦ Θεοδώρου, κατόπιν παραγγελίας τοῦ μητροπολίτου Μυτιλήνης Γρηγορίου. Πρὸ τοῦ 1315 ἐσφετερίσθησαν αὐτὸ οἱ ἐν Λέσβῳ πατριαρχικοὶ ἔξαρχοι, ἀλλ' ἀποφάσει τῆς συνόδου τὸ 1324 ἀπέδωσαν αὐτὸ εἰς τὸν Μυτιλήνης.

Διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ μονυδρίου πρέπει πρωτίστως νὰ προσδιορισθῇ ἡ θέσις τῆς κώμης τῶν Βασιλικῶν. Ὡρισμένως τὰ μεσαιωνικὰ Βασιλικὰ δὲν ἦσαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως. Ὡς δὲ συνάγομεν ἐκ διαφόρων μεσαιωνικῶν ἱστορικῶν πηγῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν ἐνδείξεων, τὸ κάστρον τῶν Βασιλικῶν ἦτο εἰς τὴν ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ θέσιν τῆς ἀρχαίας Πύρρας καὶ παρὰ τὴν «Ἀχλαδερήν». Ἡ ἀκριβὴς ὅμως θέσις τοῦ μονυδρίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἀσφαλῶς, διότι οὔτε τὸ ὄνομα «Ἀκρονησιώτης» ὑπάρχει σήμερον, ὡς τοπωνύμιον, εἰς τὴν περιφέρειαν, οὔτε καὶ ναὸν τοῦ Ταξιάρχου ἀνευρίσκομεν ἐκεῖ πλησίον, φέροντα μοναστηριακὴν παράδοσιν.

Δύο ναοὶ ἐν τούτοις τιμώμενοι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ προσελκύουν περισσότερον τὴν προσοχήν, προκειμένου νὰ καθορισθῇ ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ μονυδρίου. Ὁ πρῶτος εἶναι εἰς τὰ «Μέσα» καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν Βασιλικῶν. Πρόκειται περὶ ἠρειπωμένου βυζαντινοῦ ναοῦ, οἰκοδομηθέντος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου ναοῦ, φερομένου ὡς ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ εὑρισκομένου παρὰ τὸ 32ον χιλιόμετρον τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Μυτιλήνης - Καλλονῆς. Ὁ ἄλλος εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν «Τραπυργιά», ἡ ὁποία εἶναι νοτιοδυτικῶς τοῦ Πολιχνίτου καὶ ὅπου ὑπάρχουν λείψανα παλαιοῦ ναοῦ καὶ οἰκισμοῦ.

ΙΩ. ΜΟΥΤΖΟΥΡΗΣ

Ἀκροπολίτης Γεώργιος. Σημαίνων Βυζαντινὸς ἀνὴρ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, γνωστότατος διὰ τὸ ἱστορικόν, τὸ διπλωματικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ θεολογικόν του ἔργον.

Βίος. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1217 ὑπὸ πλουσίων καὶ εὐγενῶν γονέων. Ηὐτύχησε νὰ σπουδάσῃ ὑπὸ λαμπροὺς διδασκάλους τῆς ἐποχῆς του, τὸν Θεόδωρον Ἐξαπτέρυγον καὶ τὸν Νικηφόρον Βλεμμύδην, γνώμας τῶν ὁποίων συχνάκις ἀναφέρει εἰς τὸ ἔργον του. Τοὺς διδασκάλους τούτους εὗρεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον τῆς Νικαίας, σταλεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ πατρός του τὸ 1233, δεδομένου ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Ἀκροπολίτου ἦτο συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Γ' Δούκα Βατάτζη. Ὑπῆρξε μάλιστα συμμαθητὴς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Γ', Θεοδώρου, τοῦ κατόπιν αὐτοκράτορος Θεοδώρου Β' Λασκάρεως. Εἰς τὸ ἱστορικόν του ἔργον πολλάκις ἀναφέρεται εἰς τὰς σπουδὰς καὶ τὰς ἐπιδόσεις του εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Νικαίας, ὅπου ἐσπούδαζεν, ἀνετρέφετο καὶ συνδιελέγετο καθημερινῶς μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους, τὸ ὁποῖον πράγματι τὸν ἐξετίμα πολύ. Εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας, διπλωματικὰς καὶ στρατιωτικάς. Τὸ 1244 ὠνομάσθη μέγας Λογοθέτης, δηλ. πρωθυπουργός. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον, τὸ 1257, τίθεται ἐπικεφαλῆς ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου, εἰς τὴν ὁποίαν, διὰ τὴν περὶ τὰ ὅπλα ἀπειρίαν του, αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ παραμένει ἐπὶ διετίαν δέσμιος, περιφερόμενος ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἕως οὗ ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η'. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔγραψε καὶ τοὺς περιφήμους λόγους του κατὰ Λατίνων, διὰ τοὺς ὁποίους θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ὅτε ὁ Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Στρατηγοπούλου κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1261, ὁ Ἀκροπολίτης ἠκολούθησε τὸν Μιχαὴλ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἐνταῦθα τοῦ ἀνετέθη ἡ διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ὀργανωθεῖσαν Ἀκαδημίαν. Τὴν λαμπρὰν ταύτην θέσιν διετήρησεν ἕως τὸ 1267, ἀντικατασταθεὶς εἶτα ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Ὀλοβώλου (πρβλ. Παχυμέρους Ἱστορία, ἐκδοθεῖσα εἰς Corpus Scriptorum historiae byzantinae, Bonnae 1835, I, σ. 282 - 3). Σημαντικώτατον μέρος διεδραμάτισεν ὁ Ἀκροπολίτης διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἑνωτικῆς πολιτικῆς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Ὡς γνωστὸν ὁ βυζαντινὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐζήτει πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ πάπα καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ προσέφερε μίαν πλασματικὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἕνωσις αὐτὴ ἔπρεπε κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν πολιτικὴν νὰ ὑπογραφῇ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου Ι' συγκληθεῖσαν σύνοδον τῆς Λυὼν (1274). Κατηρτίσθη λοιπὸν πρεσβεία, ἡ ὁποία θὰ ἀντεπροσώπευε τὸν αὐτοκράτορα καὶ δῆθεν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τὸν πάπαν καὶ ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ὑπὸ τοῦ πρὸ τοῦ Ἰωσὴφ πατριαρχεύσαντος Γερμανοῦ, τοῦ μητροπολίτου Νικαίας Θεοφάνους καὶ τῶν Γεωργίου Ἀκροπολίτου, Παναρέτου καὶ Βερροιώτου ὡς διερμηνέως. Ὁ Ἀκροπολίτης θὰ ὑπέγραφεν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος καὶ θὰ ἀνεγίνωσκεν ἀντὶ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὁμολογίαν πίστεως, διὰ τῆς ὁποίας θὰ καθίστατο ἐφικτὴ ἡ ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ πρεσβεία ἀπέπλευσε διὰ Ρώμην περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου διὰ δύο τριήρεων. Εἰς τὴν πρώτην ἐπέβησαν (κατὰ τὸν Παχυμέρη πάντοτε, ἔ. μν., σ. 384, 396) οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ εἰς τὴν δευτέραν οἱ τοῦ αὐτοκράτορος. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν, ὁ Ἀκροπολίτης ἐπέβη εἰς τὴν τριήρη τῶν ἀρχιερέων καὶ οὕτω διεσώθη ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Μαλέαν ναυαγίου, κατὰ τὸ ὁποῖον κατεποντίσθη ἡ τριήρης μὲ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀντιπροσώπους, μηδενὸς διασωθέντος. Παρὰ τὸ ναυάγιον, ἡ ὑπόλοιπος πρεσβεία ἔφθασεν εἰς Ρώμην, ὅπου παρέδωκεν εἰς τὸν πάπαν τὰ πλούσια δῶρα τοῦ αὐτοκράτορος, ἀνέγνωσεν ὁ Ἀκροπολίτης τὴν ὁμολογίαν πίστεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τέλος ὁ ἴδιος ὑπέγραψεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν πλασματικὴν ἕνωσιν, κατόπιν τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων τὸ πρωτεῖον, τὸ ἔκκλητον καὶ τὸ μνημόσυνον τοῦ πάπα (Παχυμ., ἔ. μν., σ. 386). Ὁ Ἀκρο-

πολίτης ἀπέθανεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1281, ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος. Λεπτομερείας τινὰς περὶ Ἀκροπολίτου ὅρα ἐν Παχυμ. ἔ. μν. (Α', σ. 283, 284, 316, 377, 384-6).

Ἔ ρ γ α. Ἔγραψε «Χρονικὴν συγγραφήν», ἡ ὁποία ἐξεδόθη μετὰ τῶν ἄλλων ἔργων του ὑπὸ τοῦ August Heisenberg κριτικῶς (Georgii Acropolitae, Opera, I, Lipsiae 1903, σ. 3-189). Εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον ἐξιστορεῖ τὰ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1203 καὶ 1261 γεγονότα, τῶν ὁποίων ὑπῆρξε καὶ αὐτόπτης μάρτυς.

Ἠσχολήθη ἐπίσης μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν, γράψας «στίχους ...γεγονότας εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου...» (ἔ. μν., Β', σ. 6). Τὸ ποίημα τοῦτο ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ 17 στίχους, ἐκδοθὲν ἀπὸ τὸν κώδικα Laur. S. Marc., 303, φ. 1α.

Ἔγραψε «στιχηρόν, ψαλλόμενον τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ Σαββάτῳ... εἰς τὸν Ἐπιτάφιον ἀσπασμόν», τὸ ὁποῖον ἀρχίζει οὕτω:

Τὸν ἥλιον κρύψαντα
τὰς ἰδίας ἀκτῖνας
καὶ τὸ καταπέτασμα
τοῦ ναοῦ διρραγὲν
τῷ τοῦ Σωτῆρος θανάτῳ,
ὁ Ἰωσὴφ θεασάμενος,
προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ.., (ἔ. μν., Β', σ. 9-11).

Ὡσαύτως ἐπιτάφιον «τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκᾳ» (ἔ. μν. Β', σ. 12-29).

Ὡς διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς ὁ Ἀκροπολίτης ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ὡς συγγραφεὺς ἔγραψε κατὰ τοῦ λατινικοῦ filioque καὶ τῶν Λατίνων, εἰς λόγον «γραφέντα αὐτῷ ὅτε ἐν τῇ δύσει κατάσχετος ἦν», κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἰχμαλωσίας του. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο λόγους (ἔ. μν. Β', σ. 30-60). Εἰς τὸν πρῶτον ἐκφράζει τὴν βαθεῖαν του λύπην διὰ τὸ συντελεσθὲν σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν· «καὶ νῦν ἀποκλαιόμεθα μὲν ἡμεῖς (οἱ ἀνατολικοί) τὸν ὑμέτερον χωρισμόν, ἀποκλαίονται δέ, ὡς πείθομαι, τοῦτον καὶ ὑμῶν (τῶν δυτικῶν) οἱ εὐγενέστεροί τε καὶ συμπαθέστεροι. Τί γὰρ χρηστότερον... ἢ ἀδελφοὺς ἐν τῷ αὐτῷ συνοικεῖν;» (ἔνθ. ἀν., σ. 31). Τὸ σχίσμα, διὰ τὸ ὁποῖον «ἀποκλαίει» καὶ «σπαράττεται», ἀποδίδει εἰς φιλαυτίαν, λέγων· «ἤρξατο μὲν ἐξ ὑμῶν τὸ πάθος, κατεβοσκήσατο δὲ καὶ ἡμᾶς καθάπερ ἕρπης ἢ γάγγραινα, ἐκ φιλαυτίας ἀρξάμενοι καὶ εἰς αὐθάδειαν καταντήσαντες» (ἔνθ. ἀν., σ. 39). Φαίνεται μάλιστα νὰ λησμονῇ πρὸς στιγμὴν τὴν ἰδιότητά του ὡς διπλωμάτου καὶ πολιτικοῦ καὶ νὰ ὁμιλῇ ὁ ἀληθὴς θεολόγος, ὑποστηρίζων ὅτι πρέπει νὰ θεολογήσουν οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ ἐκ τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ ἕνωσις (ἔνθ. ἀν., σ. 33). Αἱ θέσεις, τὰς ὁποίας ὑποστηρίζει ὡς πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι ὄντως ὀρθόδοξοι. Ἀποτελοῦν μὲν ἐπεξεργασίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπόψεων τοῦ Φωτίου, ἀλλὰ ἔχουν καὶ βάθος καὶ πρωτοτυπίαν ἐκφράσεως. Ὡς πηγὰς χρησιμοποιεῖ τὸν Γρηγόριον Ναζιανζηνόν, τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον, τὸν Μ. Βασίλειον, τὸν Μ. Ἀθανάσιον, τὸν Θεοδώρητον Κύρου, τὸν Δαμασκηνόν, τὸν Φώτιον, τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, τὸν Νικηφόρον Βλεμμύδην καὶ τὸν Πλάτωνα (Νόμοι). Τοῦ Ἀκροπολίτου σώζονται ἀκόμη δύο θεολογικὰ ἔργα. Τὸ ἓν εἶναι ἡ «Ἑρμηνεία τῶν θεολογικῶν ῥητῶν τοῦ τε «ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἓν στασιάζον πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ γίνεσθαι» καὶ τοῦ «μονὰς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι Τριάδος ἔστη» (ἔνθ. ἀν. σ. 70-80). Τὰ χωρία ταῦτα εἶναι τοῦ Ναζιανζηνοῦ (Λόγος ΚΘ', PG 36, 76Β) καὶ ἀναλύονται μὲ μεγάλην ὀξύνοιαν καὶ φιλοσοφικὴν διάθεσιν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Εὐσεβίου, τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου. Τὸ ἕτερον εἶναι ὁ «Λόγος εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πανευφήμους μεγάλους ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον» (ἔνθ. ἀν. σ. 81-111), γραφὲν κατὰ τὴν παραμονήν του εἰς Ρώμην, ὅτε διεπραγματεύετο τὰ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τὸν πάπαν Γρηγόριον Ι'.

Χ α ρ α κ τ η ρ ι σ μ ό ς. Ὁ Ἀκροπολίτης ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἐξέχουσα προσωπικότης τοῦ ΙΓ' αἰῶνος διὰ τὰ γράμματα, τὴν διπλωματίαν καὶ τὴν Θεολογίαν. Εἰς τὸ ἱστορικόν του ἔργον ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἀντικειμενικῆς καὶ ἀνιδιοτελοῦς διασώσεως τῶν γεγονότων ἐκ τῆς λήθης καὶ καὶ ἐτήρησεν ἐν πολλοῖς τὴν ἀρχὴν ταύτην. Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ φαίνεται νὰ ἐδέχετο τὴν θεωρίαν τῆς πεφωτισμένης δεσποτείας, τὴν ὁποίαν ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν ὁ Λάσκαρις, ὁ Ἰωάννης Βατάτζης καὶ ὁ υἱός του Θεόδωρος. Ὡς θεολόγος δείκνυται μὲν ἱκανός καὶ βαθύς, ἐπαμφοτερίζει ὅμως, διότι ὑπῆρξε κυρίως διπλωμάτης καὶ ὑπηρέτει τὴν ἑκάστοτε πολιτικὴν σκοπιμότητα. Θεολόγος δηλαδὴ ὑπῆρξε κατὰ δεύτερον λόγον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Δ. Σ. Μ π α λ ά ν ο υ, ΜΕΕ, Γ' (1957), σ. 235-36. Σ. Λ ά μ π ρ ο υ, Ἀκροπολίτης, ὄνομα παραγνωρισθέν, Νέος Ἑλληνομνήμων, Β' (1905), σ. 159. Σ. Β ά σ η, Εἰς Γεώργιον Ἀκροπολίτην διορθωτικά, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, Ἀθῆναι 1905-6, σ. 95-103. Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, ἐν Βυζαντίς, Β' (1911-12), σ. 453-6. V. V a l d e n b e r g, Notes sur l' oraison funèbre de G. Acropolite, Byzantin. Zeitschrift 30 (1929-30), σ. 91-95. Ἀ. Δ η μ η τ ρ α κ ο π ο ύ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς, Λειψία 1867, σ. 64-65. Β. Τ α τ ά κ η, La philosophie byzantine, Paris 1949, σ. 235. G. M o r a v c s i k, Byzantinoturcica, I, Berlin 1958, σ. 266-268. H. G. B e c k, Kirche und theol. Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σ. 672-675. Ν. Β. Τ ω μ α δ ά κ η, Σύλλαβος βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, τεῦχος β', Ἀθῆναι 1961, σ. 413-7.

ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀκροπολίτης Κωνσταντῖνος. Ὁ Μέγας Λογοθέτης Γεώργιος Ἀκροπολίτης εἶχε—καθόσον γνωρίζομεν—δύο υἱούς. Ὁ πρῶτος ὑπῆρξεν ἁπλοῦς καὶ ἄσημος μοναχός, ἀποθανὼν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐνῶ ὁ δεύτερος, ὁ Κωνσταντῖνος, ὑπῆρξε μία τῶν διασημοτέρων προσωπικοτήτων τῆς ἐποχῆς του, διαπρέψας εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ γράμματα. Τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρός του—Μέγας Λογοθέτης—ἔλαβε καὶ οὗτος τὸ 1296 καὶ τὸ διετήρησε μέχρι τὸ 1321 (πρβλ. Ἰωαν. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία, Ι 14, Α', ἔκδ. Βόννης 1828, σ. 68_1). Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του δὲν μᾶς εἶναι γνωστόν, ἀλλ' ὑποθέτομεν, ὅτι οὗτος ἀπέθανεν τὸ 1321 (H. G. Beck, Kirche und theolog. Literatur im byzantin. Reich, München 1959, σ. 698) ἢ ὅπερ καὶ πιθανώτερον, ὀλίγα ἔτη ἀργότερον. Παρὰ τὸ μέγα πολιτικόν του ἀξίωμα, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης μᾶς εἶναι περισσότερον γνωστὸς ὡς συναξαριστής, ῥήτωρ καὶ ἐπιστολογράφος. Τὸ γεγονὸς μάλιστα, ὅτι εἰς τὴν ἐποχήν του—ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει πλέον νὰ σπανίζουν οἱ συγγράφοντες βίους καὶ ἐγκώμια ἁγίων—συνέθεσε περὶ τοὺς 32 βίους καὶ ἐγκώμια ἁγίων καὶ ὁσίων, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ τοῦ ἀποδίδεται πολλάκις ἡ προσωνυμίαν τοῦ «Νέου Μεταφράστου», ἂν καὶ εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἡ σύγκρισις αὕτη, διότι ἡ προσφορὰ τοῦ Συμεὼν Μεταφράστου ἦτο ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα τῆς τοῦ Ἀκροπολίτου.

Ὁ Ἀκροπολίτης συνέγραψε βίους καὶ ἐγκώμια εἰς 1) Ἀθανάσιον Ἀδραμυττίου (πρβλ. Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Varia Graeca Sacra, σ. 141-147 καὶ Νέα Σιὼν ΙΒ' [1912], σ. 665-672)· 2) Μέγαν Κωνσταντῖνον (C. Simonides, The panegyric of holy apostolic and heaven crowned King Constantine the Great, composed by his head logothetes Constantine Acropolitis, London 1853, σ. 1-37)· 3) Δημήτριον (Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Α', Πετρούπολις 1891, σ. 160-215)· 4) Εὐδόκιμον (τὸ ἔργον τοῦτο ἐσφαλμένως ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Λοπάρεφ εἰς τὸν Νικήταν Παφλαγόνα. Πρβλ. Loparev, Bulletin d' Institut archéol. russe [εἰς Κωνσταντινούπολιν], XIII [1908], σ. 199-219)· 5) Εὐφροσύνην (Halkin, Biblioth. Hagiogr. Gr., I, Brussel. 1957, σ. 191)· 6) Εὔπλον (ἔνθ. ἀν., σ. 139)· 7) Φλῶρον (ἔνθ. ἀν., σ. 210)· 8) Ἅγ. Γεώργιον (ἔνθ. ἀν., σ. 216. Παλαιότερον τὸ ἔργον ἀπεδίδετο εἰς τὸν πατέρα τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου)· 9) Γεράσιμον (Μ. Κοικυλίδου, Αἱ παρὰ τὸν Ἰορδάνην λαῦραι Καλαμῶνος καὶ ἁγίου Γερασίμου, Ἱεροσόλυμα 1902, σ. 27-39)· 10) Ἰωάννην Δαμασκηνὸν (PG 140, 812-885)· 11) Ἰωάννην τὸν Θεολόγον (Halkin, ἔργ. μνημ., II, σ. 33)· 12) Ἰωάννην Βατάτζην (αὐτόθι)· 13) Λεόντιον (ἔνθ. ἀν., σ. 55-56)· 14) Μητροφάνη (ἔνθ. ἀν., σ. 117)· 15) Νεόφυτον (ἔνθ. ἀν., σ. 132)· 16) Παντελεήμονα (ἔνθ. ἀν., σ. 169)· 17) Παρασκευὴν (ἔνθ. ἀν., σ. 172)· 18) Φώτιον (ἔνθ. ἀν., σ. 209)· 19) Προκόπιον (ἔνθ. ἀν., σ. 220)· 20) Σαμψὼν (ἔνθ. ἀν., σ. 230)· 21) Θεόδωρον Τήρωνος (ἔνθ. ἀν., σ. 282-83)· 22) Θεοδοσίαν Κωνσταντινουπόλεως (ἔνθ. ἀν., σ. 286-87)· 23) Θεόδοτον (ἔνθ. ἀν., σ. 290)· 24) Ἐπίχαριν (ἔργ. μνημ. III, σ. 25)· 25) Ὡραιοζήλην (ἔνθ. ἀν., σ. 33)· 26) Θωμαΐδα (ἔνθ. ἀν., σ. 77)· 27) Ζωτικὸν (ἔνθ. ἀν. σ. 80)· 28) Ἰησοῦν (ἔνθ. ἀν., σ. 113). 29) Ἰωάννην Ἐλεήμονα (κῶδιξ Ambrosianus H 81 Sup.

τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου, γραφεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, φφ. 93β-103β)· 30) Γεώργιον μοναχὸν (ἔνθ. ἀν., φφ. 215β-219β)· 31) Ἀνίκητον καὶ Φώτιον, μάρτυρας (ἔνθ. ἀν., φφ. 261α-267β)· 32) Νικηφόρον (ἔνθ. ἀν., φφ. 113α-123β). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἁγιογραφικῶν ἔργων, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης μᾶς ἄφησε: 1) 4 μύθους διὰ σχολικὴν χρῆσιν (ἔκδ. ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως εἰς Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος, Γ΄ (1889), σ. 445-451)· 2) Θεωρίαν εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ρητὸν τὸ φάσκον· «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (κῶδιξ μνημ. φφ. 11α-18β)· 3) Λόγον περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ (ἔνθ. ἀν., φφ. 53β-59α)· 4) Λόγον διαλεκτικὸν εἰ ὥρισται ἑκάστου ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος ἢ ὡς τὰ πλείω τῶν ἐπιγινομένων ἡμῖν συμπίπτει (ἔνθ. ἀν., φφ. 219β-232β)· 5) Λόγον εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ Ναοῦ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσεως, διαθητικὸν (ἔκδ. ὑπὸ H. Delehaye, εἰς Analecta Bolland. 51 [1933], σ. 279-284)· 6) Λόγον εἰς ἐπίσκεψίν τινων μοναχῶν καμνόντων (κῶδιξ μνημ. φφ. 231β-239β)· 7) Εἰς ἄφεσιν χρέους παρ᾽ αὐτοῦ ἑνὶ πένητι (ἔνθ. ἀν., φφ. 239β-231β)· 8) Ἀντίφωνα εἰς τὴν Ἁγίαν Θεοτόκον, εἰς τὴν ἀκροστιχίδα τῶν ὁποίων εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα τοῦ συνθέτου (ἔκδ. ὑπὸ M. Treu εἰς Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδ., Δ΄ [1892], σ. 42-45)· 9) Δύο Διαθήκας (ἔκδ. ἀν., σ. 45-50)· 10) Εὐχὰς διαφόρους (κῶδιξ, ἐνθ. ἀν., μνημ. φφ. 248α-261α)· 11) Ἐπιστολὴν διαλαμβάνουσαν τινὰ διάλεξιν (ἔνθ. ἀν., φφ. 241β-247α)· 12) Λόγους διαφόρους (Κῶδιξ Ἱεροσολύμων 40, τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, φφ. 12α-30β. Πρβλ. Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, Α΄, Πετρούπολις 1891, σ. 120-123)· καὶ 13) Διήγημα Τὸ κατὰ τὸν Ἰωσήφ, τὴν τῆς μοιχείας ἀποφυγήν... (ἔνθ. φφ. 8α-11β). Μᾶς ἄφησεν ἀκόμη ὁ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης μίαν πλουσίαν συλλογὴν ἐπιστολῶν, ἀνερχομένων εἰς τὸν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ἀριθμὸν τῶν 195. Ἐκ τούτων ἐξεδόθησαν ὑπὸ μὲν τοῦ H. Delehaye 18 (Analecta Bolland., 51 [1933], σ. 272-278), ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως 1 (Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδ., Γ΄ [1889], σ. 450).

Πρέπει ἐν τέλει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης δὲν διακρίνεται διὰ κριτικότητα καὶ συστηματικότητα εἰς τὸ καθ᾽ ὅλου ἔργον του. Πλὴν ὅμως τὸ ὕφος του εἶναι λίαν ἐπιμεμελημένον καὶ οἱ ὀλίγοι του στίχοι δεικνύουν ἄνθρωπον μὲ καλλιεργημένον τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω περιλαμβανομένης, ὅρα καί: M. Jugie, ἄρθρον εἰς DHGE, I, σ. 376-77. E. Matin, ἄρθρον εἰς DTC, I, σ. 319. Δ. Σ. Μπαλάνου, ἄρθρον εἰς ΜΕΕ, Γ΄, σ. 236.

ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀκροστιχίς. Ἤ, ὀρθότερον, ἀκρόστιχον. Σύστημα ἀκολουθούμενον ἰδίως εἰς ποιητικὰς (δὲν ἐλλείπουν καὶ αἱ εἰς πεζὸν λόγον ἀκροστιχίδες) συνθέσεις, κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν στίχων ἢ στροφῶν, ἀναγινωσκόμενα καθέτως, εἴτε ἀπαρτίζουν κατὰ σειρὰν τὸ ἀλφάβητον, εἴτε ἀποδίδουν λέξιν τινὰ ἢ φράσιν. Ἀνάλογα συστήματα εἶναι καὶ ἐκεῖνα, καθ᾽ ἃ λαμβάνονται οὕτως ὑπ᾽ ὄψιν τὰ μεσαῖα ἢ τὰ τελευταῖα γράμματα τῶν στίχων ἢ στροφῶν (μεσόστιχον, τελέστιχον). Ἡ προέλευσις αὐτῆς τῆς χάριν παιδιᾶς ἢ εἰς πρακτικοὺς λόγους ὀφειλομένης ἐπινοήσεως (λ.χ. παράδοσις ἔμμεσος τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ), ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἠχητικὴν σημασίαν, ἀλλὰ μόνον ὀπτικήν, παραμένει ἀκαθόριστος. Φαίνεται, ὅτι τὴν ἀπωτέραν της ἀρχὴν ἡ ἀκροστιχὶς ἔχει εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαίας Ἐγγὺς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀπόδοσίς της εἰς τὸν κωμῳδοποιὸν Ἐπίχαρμον (Ε΄ αἰὼν π. Χ.) δὲν εὐσταθεῖ, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ εἴτε ἠγνόουν τὴν ἀκροστιχίδα εἴτε, τουλάχιστον, δὲν τὴν ἐθεώρουν ἐπιτρεπτὴν διὰ λόγους αἰσθητικούς. Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς ὅμως χρόνους καὶ μετέπειτα, ἡ ἀκροστιχὶς ἐμφανίζεται κάθε ἄλλο παρὰ σπανίως, εἰς δὲ τὴν βυζαντινὴν ὑμνογραφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δυτικὴν χριστιανικὴν ποίησιν θεωρεῖται πολλάκις ὡς περίπου ἀναγκαῖον κόσμημα τῶν σχετικῶς μακρῶν ποιητικῶν συνθέσεων. Μία ἀπὸ τὰς παλαιοτάτας ἐμφανίσεις της εἰς τὸν χριστιανικὸν χῶρον εἶναι ἡ εὑρισκομένη μεταξὺ τῶν εἰς τὴν Σίβυλλαν Ἐρυθραίαν ἀποδιδομένων ἀσμάτων (Oracula Sibyllina VIII, 217-243). Τὰ ἀρχικὰ τῶν στίχων τούτων δίδουν τὰς λέξεις «Ἰησοῦς Χρ(ε)ιστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ Σταυρός», αἱ ὁποῖαι πάλιν, ἐκτὸς τῆς τελευταίας, εἶναι ἡ γνωστοτάτη ἀρχαϊκὴ χριστιανικὴ φράσις, τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων τῆς ὁποίας δίδουν τὴν συμβολικὴν λέξιν «Ἰχθῦς». Τὸ κείμενον τοῦτο, τὸ ὁποῖον, ἀνήκει πιθανώτατα εἰς τὰ τέλη τοῦ Β΄ αἰῶνος, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἱδρώσει δὲ χθών, κρίσεως σημεῖον ὅτ᾽ ἔσται,
Ἥξει δ᾽ οὐρανόθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων
Σάρκα παρὼν πᾶσαν κρῖναι καὶ κόσμον ἅπαντα.
Ὄψονται δὲ Θεὸν μέροπες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι,
Ὕψιστον μετὰ τῶν ἁγίων ἐπὶ τέρμα χρόνοιο.
Σαρκοφόρων δ᾽ ἀνδρῶν ψυχὰς ἐπὶ βήματι κρινεῖ,
Χέρσος ὅταν ποτὲ κόσμος ὅλος καὶ ἄκανθα γένηται.
Ρίψουσι δ᾽ εἴδωλα βροτοὶ καὶ πλοῦτον ἅπαντα.
Ἐκκαύσει δὲ τὸ πῦρ γῆν, οὐρανὸν ἠδὲ θάλασσαν,
Ἰχνεῦον, ρήξει τε πύλας εἱρκτῆς Ἀΐδαο.
Σὰρξ τότε πᾶσα νεκρῶν ἐς ἐλευθέριον φάος ἥξει
Τῶν ἁγίων· ἀνόμους δὲ τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐλέγξει.
Ὁπόσα τις πράξας ἔλαθε, τότε πάντα λαλήσει·
Στήθεα γὰρ ζοφόεντα Θεὸς φωστῆρσιν ἀνοίξει,
Θρῆνος δ᾽ ἐκ πάντων ἔσται καὶ βρυγμὸς ὀδόντων.
Ἐκλείψει σέλας ἠελίου ἄστρων τε χορεῖαι.
Οὐρανὸν εἱλίξει, μήνης δέ τε φέγγος ὀλεῖται.
Ὑψώσει δὲ φάραγγας, ὀλεῖ δ᾽ ὑψώματα βουνῶν.
Ὕψος δ᾽ οὐκέτι λυγρὸν ἐν ἀνθρώποισι φανεῖται.
Ἶσα δ᾽ ὄρη πεδίοις ἔσται καὶ πᾶσα θάλασσα
Οὐκέτι πλοῦν ἕξει. Γῆ γὰρ φρυχθεῖσα τότ᾽ ἔσται
Σὺν πηγαῖς, ποταμοί τε κοχλάζοντες λείψουσιν.
Σάλπιγξ δ᾽ οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει,
Ὠρύουσα μύσος μελέων καὶ πήματα κόσμου.
Ταρτάρεον δὲ χάος δείξει τότε γαῖα χανοῦσα.
Ἥξουσι δ᾽ ἐπὶ βῆμα Θεοῦ βασιλῆος ἅπαντες.
Ρεύσει δ᾽ οὐρανόθεν ποταμὸς πυρὸς ἠδὲ θεείου.
Σῆμα δέτοι τότε πᾶσι βροτοῖς σφραγὶς ἐπίσημος
Τὸ ξύλον ἐν πιστοῖς, τὸ κέρας τὸ ποθούμενον ἔσται,
Ἀνδρῶν εὐσεβέων ζωή, πρόσκομμα δὲ κόσμου,
Ὕδασι φωτίζον κλητοὺς ἐν δώδεκα πηγαῖς.
Ράβδος ποιμαίνουσα σιδηρείη γε κρατήσει.
Οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις Θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος βασιλεύς, ὁ παθὼν ἕνεχ᾽ ἡμῶν.

Εἰς τὴν χριστιανικὴν ποίησιν τῶν μέσων χρόνων, οἱ ἐπιφανέστεροι ἀκροστιχοπλόκοι εἶναι, εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν ὁ Ὀλύμπου Μεθόδιος, ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος, ὁ Μελῳδὸς Ρωμανὸς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, εἰς δὲ τὴν Δύσιν ὁ Ὀπτατιανὸς Πορφύριος, ὁ Κομμοδιανὸς καὶ ὁ Βενάντιος Φορτουνᾶτος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Ε. Γ. Παντελάκη, ἄρθρον μεθ᾽ ἱκανῶν παραδειγμάτων, ἐν ΘΧΕ, Α΄, σ. 721-724. Pauly-Wissowa, I, σ. 1200 κ.ἑξ. Krumbacher, σ. 697 κ.ἑξ. EC., I, σ. 251-253.

Ἀκρόστιχον. Βλ. Ὑπόψαλμα.

Ἀκρότομος. (Ο΄). Ὁ ὀξέως ἀποτετμημένος, ἀπότομος ἐπὶ κρημνοῦ, ὁ ὀξὺς ἐπὶ λίθου, Ψαλμ. Σολ. ριγ΄ 8, Δευτερ. η΄ 15.

Ι. Γ.

Ἀκροώμενοι. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐσημαίνοντο ἐν πρώτοις οἱ ἄπιστοι, οἵτινες ἀκόμη δὲν εἶχον προσέλθη εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλ᾽ ἐδείκνυον ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίσουν τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν. Οὗτοι ἐλέγοντο οὕτως, διότι ἐδικαιοῦντο νὰ ἀκροασθοῦν τὰς βιβλικὰς περικοπὰς καὶ τὸ κήρυγμα. Ὡσαύτως ἀκροώμενοι ἐλέγοντο οἱ διὰ βαρέα ἁμαρτήματα μετανοοῦντες χριστιανοί, ἐφ᾽ ὅσον καὶ οὗτοι, ἱστάμενοι εἰς τὸν πρόναον ἢ τὸν νάρθηκα, ἐδικαιοῦντο παρομοίας ἀκροάσεως. Ἐπίσης διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους οἱ κατηχούμενοι ἐχαρακτηρίζοντο ἐνίοτε ὡς ἀκροώμενοι.

Αἱ τάξεις τῶν ἀκροωμένων μνημονεύονται συχνάκις ἐν τοῖς ἀρχαίοις λειτουργικοῖς κειμένοις. Οὕτω λ. χ. ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καθ᾽ ὃν χρόνον εἰσέτι ἐνέμενεν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, «τοῖς ἐνθέοις ἀναγνώσμασι προσέχειν ἠξίου», ὡς ἀναφέρει ὁ Εὐσέβιος. Ἡ Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ ιδ΄ κανόνος αὐτῆς ὥρισε «περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων» κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διωγμῶν καὶ προσενεγκόντων θυσίαν εἰς τὰ εἴδωλα, «ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων». Ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὰς ἐπιστολάς του λέγει, ὅτι πᾶς χριστιανὸς βαρέως ἁμαρτάνων «εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται καὶ μετ᾽ αὐτῶν ἐξελεύσεται». Κατὰ τὸν ια΄ κανόνα Γρηγορίου

τοῦ Θαυματουργοῦ, ἐγίνετο «ἡ ἀκρόασις ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι, ἔνθα ἑστάναι χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα ἕως τῶν κατηχουμένων καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι· ἀκούων γάρ φησι τῶν γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω καὶ μὴ ἀξιούσθω προσευχῆς» (Παν. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς λατρείας, Ἀθῆναι 1961, σ. 131-132).

ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἀκρωτηριανὴ Κυρία. Μονὴ πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν νῆσον Κρήτην, κτισθεῖσα περὶ τὸ 1600 ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Γαβριὴλ Παντογάλου. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Τοπλοῦ μοναστῆρι διότι ἔκειτο εἰς εὐπρόσβλητον ὑπὸ τῶν πειρατῶν μέρος καὶ περιετειχίσθη καὶ ὠχυρώθη διὰ πυροβόλων πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν πειρατῶν. Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1786 ὀνομάζεται Ἀκρωτήριν, ἤτοι τὸ Μεγάλον Μοναστήριν. Ἐδημοσιεύθησαν δὲ σφραγίδες τῆς μονῆς εἰς τὴν Διεθν. Ἐφημ. Νομισμ. Ἀρχαιολ. (ΣΤ', 1903). Εἰς τὴν μονὴν αὐτὴν ὑπάγονται ἡ μονὴ Παπλιανῆς τῆς Ἱεραπέτρας καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

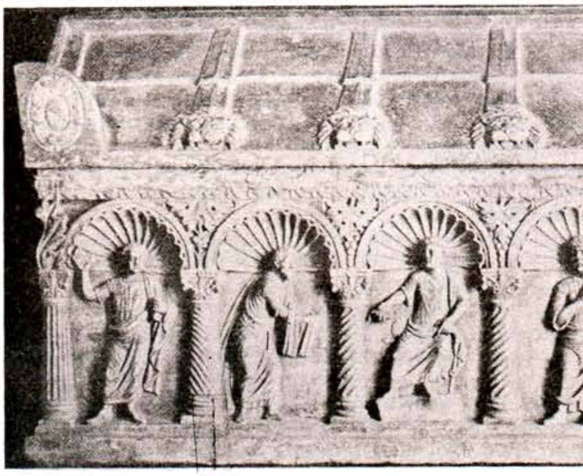
Κ. Χ.

Ἀκρωτηριασμός. Ἡ ἀποκοπὴ ἢ ἐκρίζωσις ὀργάνου ἢ τμήματος τοῦ σώματος. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι κατανέμονται εἰς τέσσαρας κυρίας κατηγορίας. 1) Πρὸς ἀντιμετώπισιν κινδύνου τῆς ὑγείας τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ ἢ καὶ τῆς ζωῆς. Λόγου χάριν, ἡ χειρουργικὴ ἐξαίρεσις ὀργάνου ἢ τμήματος, ἔνθα ὑφίσταται νοσογόνος ἑστία. 2) Ὅταν ὁ ἀκρωτηριασμὸς ἐπέρχεται ἐκ δυστυχήματος (πολεμική, ἐπαγγελματικὴ κ.λ.π. ἀναπηρίαι. 3) Ὅταν θυσιάζῃ τις ὄργανον ἢ τμῆμα τοῦ σώματός του πρὸς χάριν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης (ἀντιμετώπισις κακοποιῶν, ἐκμανέντων στοιχείων τῆς κτίσεως κ.λ.π., προσφορὰ διὰ τὴν σωτηρίαν ἀσθενοῦς, ὡς ἐπὶ παραδείγματι νεφροῦ). 4) Οἱ διὰ θρησκευτικοὺς λόγους αὐτοακρωτηριασμοὶ (αὐτοευνουχισμὸς ἐπὶ παραδείγματι). Εἰς τὴν τελευταίαν κατηγορίαν, τῆς ὁποίας κλασσικὸν παράδειγμα εἶναι τὸ γνωστὸν τοῦ Ὠριγένους (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορ. ΣΤ' 8), παράλληλος εἶναι καὶ ἡ περιλαμβάνουσα τὰς περιπτώσεις δι' ἄλλους ἰδεολογικοὺς ἢ ὠφελιμιστικοὺς σκοποὺς ἐνεργουμένων ἀκρωτηριασμῶν, ὡς ἡ ἐνίων ἀοιδῶν τῆς Δύσεως, προβαινόντων εἰς ἀφαίρεσιν τῶν ἀναπαραγωγικῶν ἀδένων ἢ κατάπνιξιν τῆς λειτουργίας των, διὰ νὰ ἀποκτήσουν οὕτω θῆλυν τόνον εἰς τὴν φωνήν των. Οἱ ἀκρωτηριασμοὶ τῶν τριῶν πρώτων κατηγοριῶν δὲν εἶναι κατακριτέοι ἠθικῶς, ἐνῷ οἱ τῆς τετάρτης καὶ τῆς παρ' αὐτὴν ἀποτελοῦν βαρύτατα ἁμαρτήματα ἐμπίπτοντες εἰς τὰς προϋποθέσεις ἐκείνας τοῦ θείου νόμου, αἱ ὁποῖαι ἀπαγορεύουν γενικῶς τὴν αὐτοκτονίαν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀνεξέλεγκτος ἰδιοκτήτης τοῦ σώματός του, ἀλλ' ὀφείλει νὰ διατηρῇ τοῦτο ἀκέραιον καὶ ὑγιές, χρησιμοποιῶν αὐτὸ ὡς κτῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς μέσον διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀγάπην.

Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸν αὐτοευνουχισμόν, δέον νὰ σημειωθοῦν τὰ ἑξῆς. Ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀπαλλαγὴ ἐκ τῶν πειρασμῶν τῆς σαρκὸς εἶναι ἐπαίσχυντος φυγὴ ἐνώπιον μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀθλήσεων τῆς καθόλου ἀρετῆς καὶ μέσον ξένον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἐνωρὶς ἐπάταξε τὴν διαστρέβλωσιν αὐτὴν τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς (βλ. κα', κβ', κγ' καὶ κδ' Ἀποστολ. Καν., α' τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου, η' τῆς Πρωτοδευτέρας. Πρβλ. καὶ Θεοδοσ. Κώδικα, Ν. 1, 7, 22 καὶ 5, 7, 13 καὶ ρμβ' Νεαρὰν Ἰουστιν., κστ' Νεαρὰν Λέοντος Σοφοῦ). Ὁ εὐνουχισμὸς καὶ ἡ στείρωσις ἀπαγορεύονται ἐπίσης καὶ ὅταν τίθεται εὐγονικὸν πρόβλημα, τῶν χριστιανῶν συζύγων καλουμένων νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀποκλειομένην ἐκ βιολογικῆς καὶ ἠθικῆς δεοντολογίας τεκνοποίησιν διὰ ἀσυνουσιάστου βίου. Τέλος, ἐρευνηταί τινες κλίνουν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πρὸς τὴν ἄποψιν, ὅτι ὁ εὐνουχισμὸς καὶ ἡ στείρωσις ἐπιτρέπονται ἢ καὶ ἐπιβάλλονται, ὅταν ἰατρικῶς ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ λειτουργία τῶν ἀναπαραγωγικῶν ὀργάνων εἶναι ἡ μοναδικὴ αἰτία σοβαρωτάτων σεξουαλικῶν, ψυχικῶν καὶ διανοητικῶν διαταραχῶν (L. Scremin, Dizionario di morale professionale per medici, Roma 1949, σ. 86-93).

Ἡ Χριστιανικὴ λοιπὸν Ἠθικὴ ἐπιτρέπει ἢ καὶ ὑποδεικνύει ὡς καθῆκον τὸν ἀκρωτηριασμὸν μόνον ὅταν διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξυπηρετῆται ἡ σωματικὴ ὑγεία ἢ εἶναι οὗτος εἶδος θυσίας καὶ προσφορᾶς πρὸς τὸν πλησίον μας, μὲ κίνητρον τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην. Ἡ Κυριακὴ ὑπόδειξις «εἰ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν· καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὴν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν» (Ματθ. ε' 29, 30), ὡς καὶ ἡ ἐπίσης Κυριακὴ ῥῆσις «εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (αὐτόθι, ιθ' 12), κατὰ τὴν πατερικὴν καὶ τὴν ὑγιᾶ ἑρμηνείαν δὲν πρέπει νὰ ληφθοῦν κυριολεκτικῶς, ἀλλ' εἶναι ἁπλῶς ζωηροτάτη φραστικὴ διατύπωσις πρὸς ἔξαρσιν τοῦ ἐπιβαλλομένου περιορισμοῦ εἰς τὰς πρὸς τὰ θέλγητρα τοῦ κόσμου τούτου σχέσεις τοῦ χριστιανοῦ, ἀκόμη καὶ ὅταν ταῦτα εἶναι κατ' ἀρχὴν μὴ ἀπαγορεύσιμα, διότι διὰ τῶν τοιούτων στερήσεων ὁ χριστιανὸς ἐξασφαλίζεται ἐκ τῶν κινδύνων τῆς πτώσεως.

Ἀκρωτήριον. Ἀρχιτεκτονικὸς ὅρος πρὸς δήλωσιν τῶν κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς τὰς τρεῖς γωνίας τὰ ἀετώματα ναῶν, σαρκοφάγων καὶ ἀναγλύφων. Κατ' ἀρχὰς ἐτίθεντο εἰς τὸ ἀέτωμα αἱ βάσεις καὶ ἐν συνεχείᾳ

Παλαιοχριστιανικὴ σαρκοφάγος μὲ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑ, ἐκ Ραβέννης.

προσηρμόζοντο τὰ ἀκρωτήρια μὲ γομφώσεις ἐκ μολύβδου ἢ σιδήρου. Κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν ἦσαν ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ κατόπιν ἐκ μετάλλου καὶ μαρμάρου. Τὰ διακοσμητικὰ θέματά των ἐλαμβάνοντο ἀπὸ φυτὰ (ἀνθέμια) ἢ μυθολογικὰ ζῷα (γρῦπες) ἢ καὶ ἐνεφάνιζον ὁλοκλήρους μορφὰς (Νίκας, Κόρας). Εἰς τὸ ἀέτωμα τῶν χριστιανικῶν ναῶν, εἰς τὴν μεσαίαν καὶ ὑψηλοτέραν γωνίαν, ὑψοῦται συνήθως τὸ σύμβολον τοῦ Σταυροῦ, ἐνῷ εἰς τὰ δύο ἄκρα σπανίως ὑπάρχουν μορφαὶ ἢ κοσμήματα. Πολλαὶ παλαιοχριστιανικαὶ σαρκοφάγοι φέρουν ἀκρωτήρια μὲ φυτικὰ θέματα ἢ συμβολικὰς παραστάσεις ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης (Ραβέννα).

Α. Π.

Ἀκταίων. Υἱὸς τοῦ Ἀρισταίου καὶ τῆς Αὐτονόης, θυγατρὸς τοῦ Κάδμου, ἐξαίρετος καὶ ἀτρόμητος κυνηγός, κατασπαραχθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων του κυνῶν (Ἡσιόδ., Θεογ. 977, Εὐριπ., Βάκχ. 1227-1229, 1292, Ἀπολλοδ., Βιβλ. III 4, 4). Κυνηγῶν κάποτε μὲ πάθος ἄγρια θηρία εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, ἔφθασεν εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Γαργαφίας καὶ εἶδεν ἀκουσίως τὴν Ἀρτέμιδα γυμνὴν λουομένην ἐντὸς τῆς Παρθενίου πηγῆς. Ἡ θεὰ ὀργισθεῖσα διὰ τοῦτο, τὸν μετεμόρφωσεν εἰς ἔλαφον, μεθ' ὃ οἱ 50 κυνηγετικοί του κύνες, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ λυσσῶντες καὶ τὸν κατεσπάραξαν. Μετὰ ὑλακῶν καὶ ὠρυγῶν συνεχῶν ἔφθασαν κατόπιν μέχρι τοῦ Σπηλαίου τοῦ Κενταύρου Χείρωνος. Οὗτος δέ, διὰ νὰ τοὺς καταπραΰνῃ, κατεσκεύασεν ἓν ὁμοίωμα τοῦ Ἀκταίωνος, καὶ τότε μόνον ἡσύχασαν οἱ λυσσῶντες κύνες του (Καλλιμ., Ὕμν. εἰς Λουτρὰ Παλλάδος 100-118, Ἀπολλ., Βιβλ. III 4, 4). Τοσαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ λύπη τῶν γονέων του, ὥστε ὁ μὲν πατὴρ

του μετώκησεν εἰς τὴν νῆσον Σαρδώ, ἡ δὲ μήτηρ του μετέβη ἐκ Θηβῶν εἰς τὴν Ἐρένειαν τῶν Μεγάρων, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐκ λύπης (Παυσαν., Ἑλλ. Περιήγ. ΧΙ 17, 3). Κατ' ἄλλον μῦθον, ἡ Ἄρτεμις ὠργίσθη κατ' αὐτοῦ, εἴτε διότι, ἀφοῦ ἐκρέμασε τὰ ἐκ τοῦ κυνηγίου τρόπαιά του εἰς τὸν ναόν της, ἐπεδίωξε νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτῆς, εἴτε διότι ἐκαυχήθη ὅτι ἦτο ἀνώτερός της ὡς κυνηγὸς (Διοδ. Σικελ., Βιβλ. IV 81, 3 - 5, Εὐριπ., Βάκχαι 337 - 340).

Εἰς τὰ λείψανα τοῦ Ἀκταίωνος, ὡς καὶ ἄλλων ἡρώων, ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων θαυματουργικὴ δύναμις. Ἀναφέρεται, ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας περιεφέρετο κακοποιὸν φάσμα, τὸ ὁποῖον ἔβλαπτε καὶ κατέστρεφε τὸν θερισμόν. Οἱ Ὀρχομένιοι συνεβουλεύθησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἐκεῖνο δὲ τοὺς συνεβούλευσε νὰ ἀναζητήσουν καὶ εὕρουν τὰ λείψανα τοῦ Ἀκταίωνος. Οὗτοι ἠρεύνησαν, τὰ ἀνεῦρον, τὰ ἔθαψαν, ἵδρυσαν θυσίας καὶ ἐτέλεσαν ἐπιταφίους ἑορτὰς πρὸς τιμήν του. Ἔκτοτε δὲ τὸ κακοποιὸν φάσμα ἐξηφανίσθη ὁριστικῶς (Παυσαν., Ἑλλ. Περιήγ. ΙΧ 38, 5).

ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΛΑΪΤΖΑΚΗΣ

Ἀκτή. Ἀπελευθέρα Ἀσιάτις, ἐκτάκτου καλλονῆς καὶ ἐκλεπτυσμένης διανοίας, τὴν ὁποίαν ἠγάπα περιπαθῶς ὁ Νέρων πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Ἡ Ἀκτή, ἕως ὅτου ἐξετοπίσθη ὑπὸ τῆς Ποππαίας, ἐγνώρισε πολλὰς τιμὰς καὶ ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Ρώμην. Κατά τινα παράδοσιν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτος, δεδομένου ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Ἀκτῆς ἀπαντᾷ εἰς ἐπιγραφὰς παρὰ τὰ ὀνόματα χριστιανῶν, εἶχε γίνει μέλος τῆς Ἐκκλησίας, σαγηνευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου, καὶ περιελαμβάνετο εἰς τοὺς «ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας» πιστούς, περὶ τῶν ὁποίων ποιεῖται λόγον ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν (δ' 22).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. A. L o t h, Acté, sa conversion au christianisme, ἐν Revue des questions historiques, XVII (1875), σ. 58-113.

Ἀκτημοσύνη. Τὸ ἀφῃρημένον οὐσιαστικὸν ἀκτημοσύνη τυγχάνει ἄγνωστον εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, δὲν ἀπαντᾷ δὲ ὡς λέξις οὔτε ἐν τῇ Βίβλῳ. Παρὰ ταῦτα, τόσον ἡ Π. Διαθήκη ὅσον καὶ ἡ Καινὴ παρέχουν πολλὰ στοιχεῖα διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἀκτημοσύνης. Ἀκτημοσύνην γενικῶς θεωροῦμεν τὴν ἀπουσίαν περιουσιακῶν στοιχείων, τὴν μὴ ὕπαρξιν ἰδιοκτησίας.

Π. Διαθήκη. Πολλαχοῦ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ διατυποῦται τὸ πρὸς τοὺς ἐν καταστάσει ἀκτημοσύνης καὶ πτωχείας ἐνδιαφέρον. Ἐνωρὶς ὁ πτωχὸς καὶ ἀκτήμων ἐγένοντο ἐν αὐτῇ συμπαθεῖς, τὸ ὑπὲρ αὐτῶν δὲ ἐνδιαφέρον τοῦ κηρύγματος τῶν Προφητῶν συνεφιλίωσε τὴν σημασίαν τῶν λέξεων αὐτῶν μετὰ τῆς ἐναρέτου ἁπλότητος καὶ ἐν συνεχείᾳ μετὰ τῆς ἐννοίας τῆς ταπεινοφροσύνης.

Πρὸ τῆς καθαυτὸ προφητικῆς ἐποχῆς, ἡ Πεντάτευχος, χωρὶς νὰ θεωρῇ τὴν ἀκτημοσύνην ἀρετήν, ἐνδιεφέρετο ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν πτωχῶν, ἡ πρὸς αὐτοὺς δὲ συμπάθεια εἶναι διάχυτος κυρίως εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἐξόδου, τοῦ Λευϊτικοῦ καὶ τοῦ Δευτερονομίου (R—A. Gauthier, Magnanimité κ.λ.π., Paris 1951, σ. 387). Πρβλ. Ἔξ. ιβ' 48, 49, κβ' 24, 25, κγ' 3, 10-12, Λευϊτ. ιδ' 21, 22, ιστ' 15, 29, ιθ' 10, 15, κγ' 9, 12, 22, Δευτερ. ιδ' 29, ιε' 1-11, κγ' 20, κδ' 12, 14, 15, κζ' 19, κ.λ.π.

Ἀπὸ τῆς πλουσίας πεντατευχικῆς ὑπὲρ τῶν ἐνδεῶν προνοίας, καταχωρίζομεν μόνον τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν δὲ γένηται ἐν σοὶ ἐνδεὴς ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ἐν μιᾷ τῶν πόλεών σου ἐν τῇ γῇ, ᾗ Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι, οὐκ ἀποστέρξεις τὴν καρδίαν σου, οὐ δ' οὐμὴ συσφίγξῃς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ ἐπιδεομένου. Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου αὐτῷ καὶ δάνειον δανειεῖς αὐτῷ ὅσον ἐπιδέεται... οὐ λυπηθήσῃ τῇ καρδίᾳ σου διδόντος σου αὐτῷ, ὅτι διὰ τὸ ρῆμα τοῦτο εὐλογήσει σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου» (Δευτ. ιε' 7, 8, 10).

Κατὰ τὴν προφητικὴν περίοδον, φλογερὸν ἠκούσθη τὸ κήρυγμα τῶν Προφητῶν κατὰ τοῦ πλούτου καὶ τῶν πλουσίων, κατὰ τῶν συγκεντρούντων δόξαν καὶ ὑπάρχοντα εἰς βάρος τῶν ἀδικουμένων καὶ καταπιεζομένων. Ὁ κοινωνισμὸς τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος ἀποτελεῖ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον, μετὰ πάθους δὲ αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι μορφαὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀνηθίκως ἐπεκτεινομένων εἰς πλούτη καὶ ζώντων ἐν εὐμαρείᾳ, ἐνῶ μετὰ καταφανοῦς συμπαθείας ὡμίλησαν ὑπὲρ τῶν ἄνευ περιουσιακῶν στοιχείων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἰδιαζόντως συνεπάθησαν καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἠγωνίσθησαν ἐρρωμένως.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ συναντῶνται πάντες οἱ προφῆται, χαρακτηριστικὴ δὲ παραμένει πάντοτε ἡ ἐπίθεσις τοῦ Ἀμὼς κατ' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι «ἀπέδοντο ἀργυρίου δίκαιον καὶ πένητα ἕνεκεν ὑποδημάτων» (β' 6 κ. ἑξ. Πρβλ. η' 4 - 5). Κατ' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι παραμένουν πάντοτε σκληροὶ καὶ ἀδιαφοροῦν ἐὰν ἀφήσουν τοὺς ἀδυνάτους ἄνευ οὐδενὸς περιουσιακοῦ στοιχείου, ἐνδεεῖς καὶ ἀκτήμονας, ἐπιτίθεται μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ Μιχαίας, «διότι οὐκ ἦραν πρὸς Θεὸν χεῖρα αὐτῶν καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς καὶ διήρπαζον ὀρφανοὺς καὶ οἴκους κατεδυνάστευον καὶ διήρπαζον ἄνδρα καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ» (β' 2β - 3).

Ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης τὸ τῆς Ρούθ προβάλλει ἐπαινετὴν ἀκτημοσύνην ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ὁμωνύμου ἡρωΐδος. Αὕτη, ἀκτήμων οὖσα καὶ ἐν πτωχείᾳ μετὰ τῆς πενθερᾶς της συζῶσα, ἐσκέφθη νὰ ἐργασθῇ ἀφοῦ ἀνέφερεν εἰς τὴν Νωεμὶν τὰς σκέψεις της, λέγουσα: «πορευθῶ δὴ εἰς ἀγρὸν καὶ συνάξω ἐν τοῖς στάχεσι κατόπισθεν οὗ ἂν εὕρω χάριν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ» (Ρούθ β' 2). Ἀλλ' ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ πτωχεία τῆς Ρούθ, αἱ ὁδηγήσασαι αὐτὴν εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀπόφασιν, συνυφαίνοντο μετὰ λαμπρᾶς ἠθικῆς ζωῆς, διὸ καὶ ἡ ἡρωὶς δὲν ἐπορεύθη «ὀπίσω νεανιῶν, εἴτοι πτωχός, εἴτοι πλούσιος» (ἔνθ. ἀν. γ' 10 β), γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐπέσυρε τὴν συμπάθειαν τοῦ Βοόζ. Οὕτως ἐβραβεύθη ἡ ἐν ἀρετῇ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ Ρούθ ἠξιώθη νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομά της μετὰ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, διότι αὕτη μὲν ἐχρημάτισε μάμμη τοῦ Ἰεσσαί, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀνεβλάστησε «ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς» κατὰ τὴν ὑμνολογίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας (Καταβασίαι Χριστουγέννων).

Ἐκ τῶν Ποιητικῶν καὶ Διδακτικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης, διδασκούσης ἀκτημοσύνην, ἑδραζομένην ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ πεπλεγμένην μετ' αὐτῆς, προβάλλει τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ, καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς δευτέρας σκηνῆς τοῦ βίου τοῦ πολυπαθοῦς ἐκείνου δικαίου. Ἡ πτωχεία ἦτο ἐνταῦθα εὐμενῶς δεκτή, διότι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ ἥρωος αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Πτωχεία καὶ κατάστασις ἀκτημοσύνης ὀφειλομένη εἰς ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν δὲν εἶναι κατὰ τὴν Π. Διαθήκην ἀνεκτή. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν, ὁ καταπιεζόμενος καταφεύγει εἰς ἀναζήτησιν τῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ρύεται «πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ καὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἀπὸ τῶν διαρπαζόντων αὐτόν» (Ψαλμ. λδ' 10, 6).

Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὅμως, ἐνῶ τιμᾶται ἡ ἀκτημοσύνη καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μόνος ἐξουσιαστὴς καὶ κύριος θεωρεῖται ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος καὶ παρουσιάζεται λέγων: «ἐμή... ἐστιν ἡ γῆ, διότι προσήλυτοι καὶ πάροικοι ὑμεῖς ἐστε ἐναντίον μου» (Λευϊτ. κε' 23), ὑπάρχουν περιπτώσεις, καθ' ἃς προβάλλονται πλούσιοί τινες καὶ ἐν ταυτῷ ἐνάρετοι, οἷος ὁ Ἰὼβ κατὰ τὸ πρῶτον καὶ τρίτον στάδιον τοῦ βίου του, ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος «ἦν πλούσιος σφόδρα κτήνεσι καὶ ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ» (Γέν. ιγ' 2) καὶ ἄλλοι.

Κ. Διαθήκη. Εἰς τὴν Κ. Διαθήκην προσωποποιεῖται ἐν τῷ Ἰησοῦ ἡ τελεία ἀκτημοσύνη, διότι ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» δὲν εἶχε «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ» παρὰ τὸ ὅτι καὶ αὗται «αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις» (Ματθ. η' 20).

Ὁ Ἰησοῦς, ἀκτήμων κατὰ κόσμον, προέρχεται ἀνθρωπίνως ἀπὸ πτωχὸν περιβάλλον βιοπαλαιστικόν, παρέμεινε δὲ πάντοτε εἰς κατάστασιν τελείας καὶ ἀπολύτου ἀκτημοσύνης. Ὁ Ἰησοῦς, μακαρίσας τοὺς πτωχοὺς καὶ πολλαχῶς ἐνδιαφερθεὶς ὑπὲρ αὐτῶν, οὐχὶ μόνον ὑπὸ πνευματικήν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ κοινωνικὴν ἔννοιαν, «ἑαυτὸν ἐκένωσεν» (Φιλιπ. β' 5) σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθείς, γεγονὸς τὸ ὁποῖον κατὰ Παῦλον μαρτυρεῖ τὴν πτωχείαν του. Ὁ Ἰησοῦς ὁμιλῶν διὰ τὰ νήπια, τὰ παιδία, τοὺς χωλούς, τοὺς τυφλούς, τοὺς ἀναπήρους κ.λ.π., ὁμιλεῖ δι' ὑπάρξεις αἱ ὁποῖαι διαβιοῦν συνήθως ἄνευ περιουσιακῶν στοιχείων. Τὰ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα συνδέονται μετὰ τοῦ Κυρίου, δὲν παρουσιάζουν οὐδὲ κἂν ἐνδείξεις, ἐνίοτε, περὶ κατοχῆς ὑπαρχόντων, τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχοντα ἤδη περιουσίαν τὴν ἐπώλουν καθιστάμενα οὕτως ἀκτήμονα. Ὁ

Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, μακρὰν τοῦ κόσμου ζῶν, ἐν τῇ ἐρήμῳ, «εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου... ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον» (Ματθ. γ΄ 4, Μάρκ. α΄ 6). Ζῇ καὶ οὗτος, «ἡ φωνὴ τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», ζωὴν ἐγκρατείας καὶ στερήσεων, πτωχὸς καὶ ἀκτήμων ὑπάρχων, «κάλαμος ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενος», μικρὸς καὶ ἄσημος κατὰ κόσμον, τόσον ἀνόμοιος πρὸς τοὺς «ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ τρυφῇ» ὑπάρχοντας καὶ «ἐν τοῖς βασιλείοις» ζῶντας (Λουκ. ζ΄ 40).

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς προχωρεῖ καὶ ἡ ζωὴ τῶν Ἀποστόλων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἰησοῦς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔργου των παρήγγειλε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Μὴ κτήσασθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν· μὴ πήραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον. Ἄξιος γὰρ ἐστιν ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ» (Ματθ. ι΄ 9, 10. Πρβλ. Λουκ. ι΄ 4). Οἱ Ἀπόστολοι ἔζησαν συνεπεῖς πρὸς τὴν ἐντολὴν τῆς πτωχείας καὶ ἀκτημοσύνης, ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ἀκτημόνων συχνὰ ἐργαζόμενοι καὶ καταφερόμενοι ἐναντίον τῶν σκληρῶν καὶ ἀνελεημόνων πλουσίων, σύμφωνοι πάντοτε πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου ἐπέκρινε τὸν σκληροτράχηλον πλούσιον καὶ ἐξῆρε τὴν προσωπικότητα τοῦ ὑλικῶς μὲν ἀκτήμονος, ἠθικῶς δὲ ἀξίου τῆς αἰωνίου μακαριότητος Λαζάρου.

Ὁ Ἰάκωβος, καταφερόμενος ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐπιστολῇ του κατὰ τῶν πλουσίων καὶ ὁμιλῶν περὶ αὐτῶν μετὰ πάθους, ἐκφράζων δὲ ἐν ταυτῷ τὴν συμπάθειάν του πρὸς τοὺς πτωχούς, οὐδόλως ἀφίσταται τοῦ ὅλου πνεύματος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, ἐναρμονίζεται δὲ ἐν προκειμένῳ, λίαν ἐπιτυχῶς, πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς προαναφερθείσης παραβολῆς, ἔνθα ὁ κατὰ κόσμον ἀνάξιος λόγου καὶ ἀκτήμων Λάζαρος ἀμέριστον ἐπισύρει τὸν θαυμασμὸν καὶ ὁλόθερμον προκαλεῖ τὴν συμπάθειαν πάσης χριστωνύμου ψυχῆς. Οἱ ἀκτήμονες ἐξ ἄλλου, οἱ «μηδὲν ἔχοντες» κατὰ Παῦλον, ἀποτελοῦν τοὺς ἐκλεκτοὺς τῆς «καινῆς κτίσεως», δυνάμενοι νὰ κατέχουν «τὰ πάντα» καὶ νὰ πλουτίζουν πνευματικῶς τοὺς ἄλλους, αὐτοὶ τὴν ὑλικὴν πτωχείαν ζῶντες (Β΄ Κορ. στ΄ 9). Αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος δὲν διαθέτει περιουσίαν τινά, ἀλλ᾽ οἰκονομεῖ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἐργαζόμενος «ταῖς ἰδίαις χερσὶν» (Α΄ Κορ. δ΄ 12). Θαυμάζων περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν ἁπλότητα, τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν πτωχείαν, εὑρίσκει τὴν ἐν τῷ Ἰησοῦ τελείαν ἀκτημοσύνην εἰς τὴν «κένωσιν», γενόμενος ὑμνητὴς αὐτῆς καὶ ποιητὴς ἔτι, προκειμένου νὰ τὴν παρουσιάσῃ εἰς τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν, κατὰ τὸ ὑπὲρ τὸ δέον δοκιμασθὲν χωρίον β΄ 6-11 τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς, τὸ δεχόμενον μὲν ποικίλας ἐπιθέσεις, πάντοτε δὲ λάμπον (πρβλ. L. Cerfaux, Le Christ dans la théologie de Saint Paul», éd. du Cerf, Paris 1954, σ. 283-284). Ὁ Παῦλος, ἐργαζόμενος δι᾽ ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ὁμολογεῖ ἐνώπιον σοβαρᾶς προφανῶς συγκεντρώσεως ἐν Μιλήτῳ: «Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα» (Πράξ. κ΄ 33, 34). Παρομοίαν ἔκφρασιν, δηλωτικὴν πλήρους ἀκτημοσύνης, ἔκαμε καὶ ὁ Πέτρος, ὅτε μετὰ τοῦ Ἰωάννου «ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν» καὶ συνήντησάν τινα, ὅστις ἦτο «χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ» καὶ ὁ ὁποῖος πρὸ τοῦ Ναοῦ ἠναγκάζετο «αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων» εἰς αὐτόν. Ἐδήλωσε λοιπὸν πρὸς αὐτὸν πρὸ τοῦ θαύματος τῆς θεραπείας ὁ Πέτρος: «Ἀργύριον, καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι» (Πράξ. γ΄ 1-6). Μετὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ πλῆθος μελῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἐξ ἀγάπης πρὸς τοὺς πτωχοὺς ὁρμώμενα, περιήρχοντο ἑκουσίως εἰς κατάστασιν ἀκτημοσύνης. «Ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων» (ἔνθ. ἀν., δ΄ 34). Ἐν συνεχείᾳ, αἱ Πράξεις ὑπογραμμίζουν τὴν προσφορὰν τοῦ Βαρνάβα, διότι «ὑπάρχοντος αὐτῷ» ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων (αὐτόθι, στίχ. 37), περιῆλθε δὲ οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς κατάστασιν ἀκτημοσύνης.

Τὰ χειρόγραφα τοῦ Qumran. Τὰ ἀπὸ τινων μόλις ἐτῶν γνωσθέντα χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης δὲν παρουσιάζουν τὴν ἀκτημοσύνην ὡς ἀρετήν, τὴν προϋποθέτουν ὅμως ἐνίοτε καὶ φαίνεται ὅτι αὕτη ἀπετέλει τὸ ἐπακόλουθον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς παραμονῆς εἰς τὴν μοναχικὴν κοινότητα ἐν ᾗ παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον τῆς ἀκτημοσύνης. Οἱ τυχὸν κάτοχοι περιουσίας πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς των εἰς τὴν κοινότητα, ἡ ὁποία καὶ κοινότης τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεται κατὰ τὸ «Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας», ὤφειλον: «...νὰ φέρουν πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἰσχὺν των καὶ τὴν περιουσίαν των εἰς τὴν κοινότητα τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ καθάρουν τὴν γνῶσιν των ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῶν διατάξεων τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ κατευθύνουν τὴν ἰσχύν των κατὰ τὴν τελείωσιν τῶν ἰδεῶν του καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν των κατὰ τὴν δικαίαν βουλήν του» (Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας Α΄ 12, 13, μετάφρασις Ἀθ. Χαστούπη, σ. 10, Ἀθῆναι 1957). Τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος, ἐν τῷ «Ἐγχειριδίῳ Πειθαρχίας» μέλη, ὤφειλον νὰ γίνουν κοινότης «ἐν νόμῳ καὶ πλούτῳ» (ἔνθ. ἀν., Ε΄ 2, σ. 21), δηλαδὴ «νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν κοινότητα ἐν δογματικῇ τε καὶ οἰκονομικῇ ἐννοίᾳ» κατὰ τὸν T. H. Gaster (Ἀθ. Χαστούπη, ἔνθ. ἀν., σ. 21), ξένα πάσης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Κατὰ τὸ αὐτὸ κείμενον, ἐπικρίνεται ὁ πλοῦτος, ἐξαίρεται δὲ τὸ «πλῆθος οἰκτιρμῶν» (Ἐγχειρίδιον Πειθαρχ. Δ΄ 3, Ἀθ. Χαστούπη ἔνθ. ἀν., σ. 44). Φιλανθρωπίαν παρὰ τῆς διοικήσεως τῆς κοινότητος ἀπαιτεῖ καὶ τὸ «Δαμασκηνὸν Κείμενον ἢ Σαδωκικόν», τὸ ὁποῖον, προϋποθέτον τὴν ἀκτημοσύνην τῶν μελῶν του, ὁρίζει κοινὸν ταμεῖον (Σαδωκ. Κείμ. ΙΔ΄ 12). Τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος μέλη ὤφειλον, τηροῦντα τὸ Σάββατον, νὰ ἀποφεύγουν νὰ συζητοῦν κατ᾽ αὐτὸ «περὶ πλούτου καὶ κερδῶν» (ἔνθ. ἀν. Ι΄ 16-18. Πρβλ. στ΄ 18, ΙΑ΄ 15). Τὴν ἀκτημοσύνην καὶ τὴν πτωχείαν ἐμφανῶς ἐκτιμᾷ ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀββακούμ, ὁ ὁποῖος, καταφερόμενος μετὰ πάθους ἐναντίον τοῦ, ὡς τὸν χαρακτηρίζει, «ἀσεβοῦς ἱερέως», τὸν θεωρεῖ ἀνάξιον καὶ ἠθικῶς διεστραμμένον, διότι, ὡς λέγει, «κατεπρόδωσε τοὺς νόμους ἕνεκα τοῦ πλούτου» (Ὑπόμνημα, στήλη VIII) καὶ «τὰ ἀγαθὰ τῶν πτωχῶν διήρπασε» (στήλη XII), πλουτίσας ὡς μὴ ὤφελε, καὶ δουλωθεὶς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀκορέστου ἀπληστίας, τὸ τόσον ξένον πρὸς τὴν πτωχείαν. Ἴσως νὰ τελῇ ἐνταῦθα ὁ ὑπομνηματιστὴς γενικῶς μὲν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν περὶ πτωχείας παρ᾽ Ἰσραὴλ ἀπόψεων, εἰδικώτερον δὲ νὰ εἶχεν ὑπ᾽ ὄψιν του τόσον τὸ τοῦ προφήτου Μιχαίου: «ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου» (στ΄ 8), ὅσον καὶ κυρίως τὸ περὶ ἱερέων διὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ: «ἐγὼ κληρονομία αὐτοῖς καὶ κατάσχεσις αὐτοῖς οὐ δοθήσεται ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, ἔτι ἐγὼ κατάσχεσις αὐτῶν» (μδ΄ 28). Τὸ λόγιον τοῦτο ἀπαιτεῖ ἀκτημοσύνην ἀπὸ μέρους τῶν ἱερέων, ὑπὲρ τῆς διατροφῆς τῶν ὁποίων εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ λαμβάνεται φροντίς (αὐτόθι, στίχ. 30), δεδομένου ὅτι τυγχάνοντες οὗτοι ἀκτήμονες, εἶχον ἀνάγκην τῆς προσφορᾶς τῶν ἄλλων διὰ τὴν διατήρησίν των εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν διασφάλισιν τῆς ἀκτημοσύνης των. Φρονοῦμεν, ὅτι ἡ σφοδρὰ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ἀγνώστου ἄλλως εἰς ἡμᾶς «ἀσεβοῦς ἱερέως», ἡ ἐπιχειρουμένη ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ὑπομνήματος εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ, μετὰ τῆς βιβλικῆς θεμελιώσεως τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως, μαρτυρεῖ τὴν φρίκην του καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν του πρὸ τῆς ἀσυνεπείας τοῦ «ἀσεβοῦς ἱερέως», ὅστις παρὰ τὴν ὑποχρέωσίν του νὰ τιμᾷ καὶ νὰ ζῇ τὴν ἀκτημοσύνην, ἐγένετο δοῦλος τοῦ πάθους τοῦ ὑλικοῦ πλουτισμοῦ.

Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν προβάλλουν μὲν ὡς ἰδανικὸν διὰ τὸ πλῆθος τὴν ἀκτημοσύνην, ὁμιλοῦν ὅμως οὐχὶ μόνον ἐμμέσως, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως καὶ δὴ καὶ μετ᾽ ἐνθέου ζήλου κατὰ τοῦ ἀνόμου πλούτου, ὃν θεωροῦν πηγὴν πολλῶν καὶ μεγίστων κακῶν. Καταφερόμενοι μετὰ δριμύτητος κατὰ τῶν ἀνοικτιρμόνων πλουσίων, ἀπαιτοῦν παρὰ τῶν πιστῶν ὅπως οὗτοι βοηθοῦν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀκτήμονας, ἐναρμονίζοντες μάλιστα, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου πρὸς τὸ τῆς πράξεως. Τὴν φιλοπτωχίαν ἐθεώρησαν πάντοτε χριστομίμητον ἀρετήν. Εἰς ἀνέκδοτον ἐργασίαν μας, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὴν βιβλικὴν πτωχείαν, σημειοῦμεν ἐν προκειμένῳ καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ Πατερικὴ Γραμματεία ἠρεύνησε τὸ πρόβλημα: «Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος» (Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, ὁμώνυμον ἔργον ἐν PG 9, 6, 17), ὡμίλησε «κατὰ τῶν πλουτούντων» (Μ. Βασίλειος, PG 31, 287), μετὰ πάθους ἐπετέθη κατὰ τῆς φιλαργυρίας καὶ τῆς πλεονεξίας (Μ. Βασίλειος, PG 31, 261, Ἰ. Χρυσόστομος, PG 52-53, 413, Ἀστέριος Ἀμασείας, PG 40, 194, κ.λ.π.)

καὶ μετὰ δριμύτητος κατεφέρθη «κατὰ τῶν τοκιζόντων» (Γρηγόριος Νύσσης, PG 46, 433), ἐνῶ μετὰ πολλῆς τῆς θέρμης ὁ πατερικὸς ἄμβων ἐκήρυξε «Περὶ φιλοπτωχείας» (Γρηγόριος Ναζιαζηνός, PG 35, 857, Γρηγ. Νύσσης, PG 46, 453), συμπαθὲς δὲ πάντοτε ἐχρημάτισεν εἰς αὐτὸν τὸ περὶ ἐλεημοσύνης θέμα (Ἰ. Χρυσόστομος, PG 51-52, 261, 271, 281, 312, κ.λ.π.).

Τὸ ἐφήμερον καὶ τὸ παροδικὸν τοῦ ὑλικοῦ πλούτου ὑπεγράμμισαν πάντοτε οἱ Πατέρες, χρωματίζοντες ὡς κήρυκες τοὺς ἄμβωνας, τοὺς ὁποίους ἐκλέϊζον, διὰ κηρυγμάτων ἐντόνως ζωηροῦ κοινωνικοῦ τόνου καὶ καυτηριάζοντες τὴν πολυκτημοσύνην. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον π.χ., ὁ πλοῦτος «δραπέτης ἐστὶν ἀγνώμων, ἀνδροφόνος ἀμείλικτος, θηρίον ἀτιθάσευτον, κρημνὸς πανταχόθεν ἀπότομος διηνεκῶν κυμάτων γέμων, πέλαγος ὑπὸ μυρίων ἀνέμων διακοπτόμενον, τύραννος χαλεπῶς ἐπιτάττων, δεσπότης βαρβάρου τινὸς χαλεπώτερος, ἐχθρὸς ἄσπονδος, πολέμιος ἀκατάλλακτος, οὐδέποτε τὴν πρὸς τοὺς κεκτημένους αὐτὸν καταλύων ἔχθραν» (Ὁμιλία ὅτε Σατουρνῖνος καὶ Αὐρηλιανὸς ἐξωρίσθησαν καὶ Γαϊνᾶς ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ περὶ φιλαργυρίας, PG 51, 82 - 416). Ὁ κοινωνικὸς κῆρυξ Ἀστέριος ὁ Ἀμασείας, καταφερόμενος καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ πλούτου, ὁμιλεῖ εἰρωνικῶς περὶ τῆς ἐγωϊστικῆς τάσεως τῆς ἀποκτήσεως ὑπαρχόντων, ἐπικρίνων τὴν κτητικὴν ἀντωνυμίαν «μοῦ» καὶ λέγων: «Θαυμάζω τοὺς λέγοντας: τὸ χωρίον μου, ἡ οἰκία μου· ὅπως ματαίῳ συλλαβῇ ἐξοικειοῦνται τὰ μὴ προσήκοντα καὶ τρισὶ στοιχείοις ἀπατηλοῖς ἐναγκαλίζονται τὰ ἀλλότρια» (Ὁμιλία Β΄ ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου εἰς τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, PG 48, 192).

Κανονικὸν Δίκαιον. Ἀπὸ ἀπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου, ἡ ἀκτημοσύνη τυγχάνει μία τῶν τριῶν Μοναχικῶν ἀρετῶν (Παρθενία—Ἀκτημοσύνη—Ὑπακοή). Τὰς ἀρετὰς αὐτὰς ὑποσχόμενος πᾶς μοναχός, ὀφείλει νὰ τηρῇ κατὰ τὴν «ἀγγελικὴν» πολιτείαν, τὴν ὁποίαν χρεωστεῖ νὰ ζήσῃ ἐν τῇ ἀδελφότητι, ξένος προσωπικῶν περιουσιακῶν στοιχείων. Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος φρονεῖ ὅτι: «Ἀκτημοσύνη ἐστὶ φροντίδων ἀπόθεσις, ἀμεριμνία βίου, ὁδοιπόρος ἀνεμπόδιστος... Ἀκτήμων μοναχός, δεσπότης κόσμου, τῷ Θεῷ τὴν φροντίδα πιστεύων... ἀναχωρήσας καταλαβούσης, ἡγήσατο πάντα σκύβαλα. Εἰ δὲ λυπεῖται ἔν τινι, οὔπω ἀκτήμων γέγονεν. Ἀκτήμων ἀνὴρ ἐν προσευχαῖς καθαρός, ὁ δὲ φιλοκτήμων εἰκόνας ὕλης προσεύχεται» (PG 88, 928). Κατὰ τὸν αὐτὸν Πατέρα, «ἀναχώρησις κόσμου ἐστὶν ἑκούσιον μῖσος ἐπαινουμένης ὕλης καὶ ἄρνησις φύσεως δι' ἐπιτυχίαν τῶν ὑπὲρ φύσιν» (αὐτόθι, 933). Κατὰ τὸν Μάξιμον τὸν Ὁμολογητήν, «μοναχός ἐστιν ὁ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων τὸν νοῦν ἀποχωρίσας καὶ δι' ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης καὶ ψαλμῳδίας καὶ προσευχῆς προσκαρτερῶν τῷ Θεῷ» (PG 90, 1001). Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, «... καθάπερ οἱ ἐπὶ τὸ λουτρὸν εἰσιόντες γυμνοῦνται παντὸς περιβλήματος, οὕτω καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῇ, πάσης ὕλης βιοτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς γενέσθαι τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν βίου...» (Λόγοι ἀσκητικοὶ 2, I, PG 31, 881). Τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἐπαναλαμβάνουν πολλοὶ ἀσκητικοὶ συγγραφεῖς, ὁ δὲ Νεῖλος τὴν καταχωρίζει σχεδὸν αὐτολεξεί. Τὴν μοναχικὴν ἀκτημοσύνην θαυμάζει Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ προσώπῳ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, ὁ ὁποῖος μάλιστα κατ' αὐτόν, «ἀκτημοσύνην τοιαύτην ἐκτήσατο, ὅσην ἔχειν τοὺς Θείους Ἀποστόλους ἀκούεις» (Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, PG 46, 837). Ἡ ἀκτημοσύνη εἶναι κατὰ τὸν Jacques Leclercq βασικὸν στοιχεῖον τῆς μοναχικῆς ζωῆς (le chrétien devant l' argent, Paris 1957, σ. 57).

Ζῶσαν εἰκόνα ἐθελουσίας καὶ ὑποδειγματικῆς μοναχικῆς ἀκτημοσύνης, δυναμένην νὰ ἀποτελέσῃ τὸ συνεχὲς ἐνδιαίτημα τῆς σκέψεως καὶ τῆς καρδίας παντὸς μοναχοῦ, πάσης ἐποχῆς, παρέχουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Μέγας Ἀντώνιος, ὁ ἐπικληθεὶς «καθηγητὴς τῆς ἐρήμου», ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ ἐπονομασθεὶς «Μοναχὸς—ἐπίσκοπος». Ἡ ἀκτημοσύνη ὅμως, ἂν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου τυγχάνῃ ἓν τῶν βασικῶν ἰδεωδῶν τοῦ Ἀγγελικοῦ σχήματος, δὲν δύναται ἐν τούτοις νὰ θεωρηθῇ εὐκταία διὰ τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς τοὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶντας. Τὸ «ὕπαγε πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου...» (Ματθ. ιθ΄ 21), τὸ ὁποῖον ὁ Μέγας Ἀντώνιος καὶ μετ' αὐτοῦ πλῆθος ἄλλων μοναχῶν ἐξέλαβον κατὰ γράμμα, δὲν ἀπευθύνεται πρὸς πάντας, ἔχει δὲ καὶ ἰδιότυπον ἰσχὺν (Κλήμ. Ἀλεξανδρ., Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ΙΑ΄ 2, PG 9, 916).

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Βασ. Βέλλα, Τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ, ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, Ἀθῆναι 1958. M. Burrows, The Dead Sea Scrolls, New York 1955. A. R. Gauthier, Magnanimité, l' ideal de la grandeur dans la philosophie paienne et dans la théologie chrétienne, Paris 1951. A. Gelin, Les pauvres de Yahvé, Paris 1953. Mgr. Guerry, La doctrine sociale de l' Église, Paris 1953. Ger. Kittel, Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, VI, Stuttgardt Ἰούνιος 1959, λέξεις: πένης, πενιχρός, ἐν σ. 37-41, πτωχός, πτωχεία, πτωχεύω, ἐν σ. 897-915, πλοῦτος, πλούσιος, πλουτεύω, πλουτίζω ἐν σ. 316-330. J. Milik, Dix ans de découvertes dans le désert de Juda, Paris 1957. A. Richardson, D. D. A theological wordbook of the Bible, London 1957, λέξεις: poor, rich, possessions, ἐν σ. 168, 169. Ἀθ. Χαστούπη, Τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας, Ἀθῆναι 1957.

ΓΕΩΡΓ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ

«Ἀκτῖνες». Μηνιαῖον ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ 1938 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ὁμάδος Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλέξανδρον Τσιριντάνην, γνωστὸν μὲ τὸ ψευδώνυμον Π. Μελίτης. Ὁ σκοπὸς τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ πρῶτα τεύχη, ἦτο νὰ κτυπήσῃ τὴν «ἄρνησιν» καὶ τὸν «ὀρθολογισμὸν» καὶ νὰ βοηθήσῃ «εἰς ἕνα νέο ξεκίνημα πρὸς τὴν ζωὴν ποὺ ἔχει νόημα, ἔχει σκοπόν, ἔχει νοῦν ποὺ τὴν κυβερνᾶ, ἔχει δημιουργόν. Τὴν ζωὴν ποὺ ἔχει νόμους, ἐπιβάλλει βάρη, καθήκοντα, θυσίας. Τὴν ζωὴν ποὺ εἶναι συνείδησις, πειθαρχία, ἐργασία, δημιουργία» («Ἀκτῖνες», Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1938, ἀρ. 1).

Εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς διηκόνησαν καὶ διακονοῦν αἱ «Ἀκτῖνες». Ἐπολέμησαν μὲ σειρὰν ἄρθρων, τὰ ὁποῖα κατετόπιζαν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν σημερινὴν ἀντιϋλιστικὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ κατέφεραν ἰσχυρὰ πλήγματα κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἠγωνίζετο νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν φυλὴν καὶ εἶχε δηλητηριάσει ἓν τμῆμα τοῦ λαοῦ. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ὑλισμὸς εἶχεν ἐντόνως προπαγανδισθῆ, ὅτι ἦτο τάχα τὸ καταστάλαγμα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ διανόησίς μας ἔζησε μὲ καθυστέρησιν ἡμίσεος τουλάχιστον αἰῶνος. Εἰς αὐτὸ αἱ «Ἀκτῖνες» ἐφρόντισαν ν' ἀντιτάξουν μελέτας γραμμένας ἀπὸ εἰδικούς, ὅπου βλέπει ὁ ἀναγνώστης ποῦ εὑρίσκεται, μὲ τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς ἐπιστήμης, ἡ θέσις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ.

Γενικώτερα, τὸ περιοδικὸν αὐτὸ προσεπάθησε καὶ προσπαθεῖ νὰ θέτῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μορφωμένου Ἕλληνος τὴν ψυχικὴν τόνωσιν, ποὺ δίδει μία εὐσυνείδητος παρακολούθησις τῆς προόδου, τὴν ὁποίαν ἐπιτελεῖ ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη καὶ διανόησις. Εἰς τὸν τομέα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν παρουσιάσθησαν ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν στροφὴν τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν πρὸς τὰς ἀξίας τοῦ Πνεύματος.

Καὶ τὰ ἐπίκαιρα φιλοσοφικὰ θέματα δὲν ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὰς σελίδας τῶν «Ἀκτίνων». Αὐτὸ δεικνύουν ὡρισμένοι τίτλοι, ὅπως: «Ἡ Φιλοσοφία στὴν ἐποχή μας» (Ε΄, 1942, σ. 10-12), «Φιλοσοφία καὶ πίστις» (Ε΄, 1942, σ. 131-134), «Κριτικὴ καὶ ζωὴ» (ΣΤ΄, 1943, σ. 292-295).

Ἕνας ἄλλος τομεύς, ὅπου διηκόνησαν αἱ «Ἀκτῖνες», εἶναι ὁ τομεὺς τῆς Ψυχολογίας, τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Ἡ ὕλη, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν αὐτό, ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχὴν τῆς εὐρυτέρας ἐργασίας τοῦ «Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς» ὑπὸ τὸν ἰατρὸν Ἀρ. Ἀσπιώτην.

Εἰς τὸν τομέα τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης αἱ «Ἀκτῖνες» ἔκαμαν ὅ,τι ἠμποροῦσαν διὰ νὰ κτυπήσουν τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», δόγμα, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ πολλοὺς ὡς δικαιολογία τῆς λιποταξίας ἀπὸ τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἶχεν ἡ κριτική, τὴν ὁποίαν ἤσκει καὶ ἀσκεῖ τὸ περιοδικὸν διὰ τὴν φιλολογικὴν παραγωγὴν τοῦ τόπου. Εἶναι κριτικὴ ἀντικειμενική. Καὶ αἱ «Ἀκτῖνες» ἔχουν τὴν ἱκανοποίησιν, ὅτι πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἀπόψεις των προεκάλεσαν μίαν ἐλπιδοφόρον κίνησιν καὶ εἰς λογοτεχνικοὺς κύκλους.

Παράλληλος πρὸς αὐτὴν τὴν κριτικὴν εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ δώσουν αἱ «Ἀκτῖνες» μὲ τὴν τέχνην (διήγημα, ποίημα καὶ χρονογράφημα), τόνωσιν, παρηγορίαν, τροφὴν δυναμωτικὴν εἰς τὸν ταλαιπωρημένον Ἕλληνα τῶν ἡμερῶν μας. Ἰδιαιτέρως ἂς μνημονεύσωμεν τὴν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν τοῦ Γ. Βερίτη (Ἀλ. Γκιάλα), ἡ ὁποία

διωχετεύθη διὰ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἡ προσπάθεια τῶν «Ἀκτίνων» ἔχει καὶ μίαν ἄλλην ἐκδήλωσιν: τὴν παρουσίασιν ξεχασμένων ἢ παραγνωρισμένων πνευματικῶν θησαυρῶν τοῦ Ἔθνους. Οὕτω παρήλασαν ἀπὸ τὸ περιοδικὸν αἱ μορφαὶ τῶν θρυλικῶν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ μας Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ (Ζ΄, 1944, σ. 55-62) καὶ τοῦ Παπουλάκου (ΣΤ΄, 1943, σ. 155-156), αἱ μελέται διὰ τοὺς Κολυβάδες (ΣΤ΄, 1943, σ. 99-111), τὸν Μακάριον Νοταρᾶν, τὸν Κ. Οἰκονόμον τὸν ἐξ Οἰκονόμων, τὸν Ἠλίαν Μηνιάτην κ.ἄ., οἱ σεμνοὶ θεμελιωταὶ τῆς σημερινῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, ὁ Κοσμᾶς Φλαμιᾶτος, ὁ Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος, ὁ Ἠλίας Βλαχόπουλος, ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος κ.ἄ.

Αἱ «Ἀκτῖνες», ὡς προσπάθεια ἀνθρώπων πιστευόντων ἐνσυνειδήτως εἰς τὸν χριστιανισμόν, δὲν ἠμποροῦσαν νὰ μὴ μελετήσουν καὶ θέματα χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν ἠμποροῦσαν νὰ μὴ προσέξουν τὸ πρόβλημα τοῦ γάμου, τὴν θέσιν τῆς γυναικός, τὴν καθοδήγησιν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Εἰς τὰ βασικὰ αὐτὰ θέματα ἀπήντησαν τὰ βαθυστόχαστα καὶ καθοδηγητικὰ ἄρθρα γραμμῆς τοῦ Π. Μελίτη. Ἀναφέρομεν: «Χριστιανισμὸς καὶ πολιτική» (ΙΓ΄, 1950, σ. 1-7), «Τὸ πρόσταγμα καὶ τὸ πρόβλημα» (ΙΓ΄, 1950, σ. 481-486) κ.ἄ. Ἐπίσης ὁ ἴδιος περισσότερον ἀπὸ μίαν εἰκοσαετίαν καθοδηγεῖ τοὺς συνεργάτας καὶ τὸ κοινόν του μὲ τὰς «Ἀπόψεις» τοῦ περιοδικοῦ.

Εἰς τὸν τομέα τῆς ἀγάπης αἱ «Ἀκτῖνες» ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως σήμερον μετέχουν ἐνεργῶς, τόσον μὲ τὴν παρουσίασιν τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία συντελεῖται εἰς τὴν χώραν μας καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅσον καὶ μὲ τὰ προσκλητήρια τῆς ἀγάπης. Εἰς τὸν τομέα αὐτὸν διηκόνησαν τόσον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς, ὅσον καὶ τὸν τελευταῖον αὐτὸν καιρόν.

Διὰ νὰ ὁλοκληρώσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ περιεχομένου τῶν τόμων τῶν «Ἀκτίνων», πρέπει νὰ σημειώσωμεν τόσον τὰ πανηγυρικὰ τεύχη, ποὺ ἐκυκλοφόρησαν (ἰδιαιτέρως τὸ τεῦχος τοῦ Πάσχα 1943 τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὴν Τέχνην), ὅσον καὶ τὰς πολλὰς ξένας συνεργασίας διασήμων διανοητῶν καὶ ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐπίσης ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν «Ἀκτίνων» (Θ΄, 1946, σ. 353-358) ἐδημοσιεύθη καὶ ἡ ἀληθῶς ἱστορικὴ «Δήλωσις» τῶν 200 «ἐργατῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα», ὅπου διακηρύττεται, ὅτι «ἡ Πίστις, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει συνυφανθῆ τοῦ Ἔθνους μας ἡ ὑπόστασις καὶ εἴκοσι αἰώνων ἱστορία, ὄχι μόνον ἐναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς προόδου τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν ἐγγύησιν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν τεραστίων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα θέτουν ἐνώπιόν μας οἱ σημερινοὶ καιροί, τὴν ἐπιτακτικωτέραν προσταγὴν διὰ τὴν ζωήν μας καὶ διὰ τὸ μέλλον μας». Καὶ ἡ παγκόσμιος ἀπήχησις τῆς ἑλληνικῆς «Δηλώσεως» ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ἰδίου περιοδικοῦ παρουσιάσθη. Εἰς τὸν τόμον τοῦ 1948 ὑπάρχουν δεκάδες ἀπαντήσεις κορυφαίων διανοητῶν τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι συνυπογράφουν τὸ μήνυμα τῆς «Δηλώσεως».

Γύρω ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Ἀκτῖνες» ἐδημιουργήθη καὶ μία ἀξιόλογος κίνησις πνευματικῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ χρόνια ἐλειτούργησαν εἰδικοὶ κύκλοι συνεργατῶν «Ἀκτίνων», μὲ σκοπὸν τὴν βαθυτέραν μελέτην τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα τίθενται διὰ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ. Ἐπίσης ἐβοήθησαν εἰς τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τῶν «Ἀκτίνων» καὶ τὰ εἰδικὰ βραδυνά, τὰ ὁποῖα ὠργανώνοντο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις διὰ τοὺς ἀναγνώστας των. Ἀπὸ τὴν κίνησιν αὐτὴν προῆλθαν καὶ αἱ ἐκδόσεις «Δαμασκός».

Ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες» εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν ζωὴν δὲν εἶναι εὔκολον νὰ σταθμισθῇ. Τὰ πνευματικὰ ἔργα ἐκφεύγουν τὴν στατιστικήν. Ὑπῆρξε πάντως ζείδωρος καὶ πολυτιμοτάτη.

ΙΩ. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

«Ἀκτῖνες Ζῶντος Φωτός». Μηνιαῖον περιοδικὸν προτεσταντικῶν ἀρχῶν, ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις τὸ ἔτος 1912 ὑπὸ Ρ. Ποφάντη. Ἡ ὕλη του ἦτο κυρίως ἐποικοδομητική.

Ν. Θ. Μ.

«Ἀκτῖνες τῆς Καθολικῆς». Παράρτημα τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης ρωμαιοκαθολικῆς ἐφημερίδος «Καθολική» τῶν ἐτῶν 1929-1930.

Ν. Θ. Μ.

Ἀκτίς. Υἱὸς τοῦ θεοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ρόδου, ἱδρυτὴς τῆς Ἡλιουπόλεως τῆς Αἰγύπτου, εἰς ἣν ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατρός του Ἡλίου, καὶ διδάσκαλος τῆς ἀστρολογίας εἰς τοὺς Αἰγυπτίους (Διοδ. Σικελ., V 56, 3-7).

Β. Ι. Κ.

Ἀκτιστῖται. Κλάδος τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν (βλ. λέξιν), περὶ τοῦ ὁποίου ἡ μόνη μαρτυρία εἶναι ἡ ὀλιγόστιχος τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἱερέως Τιμοθέου (PG 136, 4). Οἱ Μονοφυσῖται οὗτοι ἀπεκλήθησαν Ἀκτιστῖται διότι παρεδέχοντο ὡς ἄκτιστον καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀποκαλοῦντες τοὺς πρώην ὁμόφρονάς των, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀπεσχίσθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, κτισματολάτρας καὶ φθαρτολάτρας. Ἡ αἵρεσις τῶν Ἀκτιστιτῶν, καλουμένων καὶ Γαϊανιτῶν ἐκ τοῦ Ἀλεξανδρείας Γαϊνᾶ, πρώτου ἐπισκόπου τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν, ἀπησχόλησε τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα, δὲν κατέλιπε δὲ εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν ὀνόματα διδασκάλων της.

Ἄκτιστον Φῶς. Βλ. Φῶς, ἄκτιστον.

Ἄκτον. Ὑπὸ τὴν ἐπιθετικήν του μορφὴν (Actonensis) τὸ ὄνομά τῆς παλαιᾶς ταύτης ἕδρας Λατίνου ἐπισκόπου, ὑπαγομένης εἰς τὴν τῆς Ναυπάκτου, ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Wadding «Annales Ordinis Minorum» (V ἀρ. 21, σ. 101), ὅπου σημειοῦται, ὅτι τὸ 1415 ἐτοποθετήθη ἐκεῖ ἐπίσκοπός τις. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀκτίου, ὡς θὰ ὠνομάζετο τότε ἡ ἔχουσα τὴν ἕδραν της εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀκρωτηρίου Πρέβεζαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. DHGE, I, σ. 421.

Ἀκυϊσγρανον. Σημερ.: Ἄαχεν. Πόλις τῆς Δυτικῆς Γερμανίας. Τὸ λατινικῆς προελεύσεως ὄνομά της Aquae Grani συνδέεται πιθανώτατα μὲ τὴν λατρείαν τοπικοῦ θεοῦ ἰαματικῶν πηγῶν (Ὕδατα τοῦ Γράνου). Ὁ Καρλομάγνος ἐξέλεξε τὴν ἕως τότε πολίχνην ὡς εἶδος πρωτευούσης του καὶ οὕτω τὸ Ἀκυΐσγρανον ἐξειλίχθη εἰς ὡραίαν καὶ περίλαμπρον μεσαιωνικὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τὸ 813 ἕως τὸ 1531, ἐστέφοντο οἱ Γερμανοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες. Εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ σήμερον περίφημος διὰ τὰ ἐκκλησιαστικά της μνημεῖα, συνῆλθον ἀπὸ τοῦ 789 ἕως τὸ 1023 πολλαὶ σπουδαῖαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σύνοδοι, τῶν ὁποίων ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ, διότι ἔνιαι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀμφισβητούμεναι.

Ἀκύλας. Βλ. Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας.

Ἀκύλας. Ἕλλην μεταφραστὴς τῆς Π. Διαθήκης, καταγόμενος ἐκ Σινώπης τοῦ Πόντου (Β΄ αἰὼν μ.Χ.). Λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχε τάσεις πρὸς τὴν ἀστρολογίαν, ἀφωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσεχώρησεν εἰς τὸν ἰουδαϊσμόν. Ἐγνώριζε βαθύτατα τὴν ἑλληνικὴν καὶ καλῶς τὴν ἑβραϊκήν, διατελέσας μαθητής, κατά τινα παράδοσιν, τῶν ραββίνων Ἐλιέζερ καὶ Γιοσουά, κατ' ἄλλην δέ, βασιμωτέραν, τοῦ περιβοήτου Ἀκιμπᾶ. Ἡ μετάφρασίς του (130) ὑπῆρξεν ἀκριβολόγος μέχρι τῆς παραμικρᾶς λεπτομερείας, διεπομένη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς σχολῆς τοῦ Ἀκιμπᾶ. Ὁ Π. Μπρατσιώτης, (Ἐπίτομος Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Π. Διαθήκην, Ἀθῆναι 1955, σ. 301) γράφει περὶ αὐτῆς: «Ὡς δεῖγμα τῆς μέχρις ἐπισκοτίσεως τῶν νοημάτων δουλικότητος τῆς μεταφράσεως ταύτης... ἀξία μνείας ἡ ἐν αὐτῇ ἀπόδοσις τοῦ στ. 1 τοῦ α΄ κεφαλαίου τῆς Γενέσεως «Ἐν κεφαλαίῳ ἔκτισε Θεὸς σὺν τὸν οὐρανὸν σὺν τὴν γῆν», ἔνθα ἀξία παρατηρήσεως τυγχάνει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ ὅλως πλεοναστικὴ ἀπόδοσις τοῦ δηλωτικοῦ τῆς αἰτιατικῆς ἑβραϊκοῦ μορίου 'êth διὰ τοῦ «σύν». Τὸ le' mor, ὃ οἱ Ο΄ ὀρθῶς ἀποδίδουσι συνήθως διὰ τοῦ «ὅτι», ὁ Ἀκύλας μεταφράζει κατὰ λέξιν «τῷ λέγειν». Τὸ δὲ θεῖον ὄνομα Jahve ἀφῆκεν οὗτος ἀμετάφραστον, σημειώσας αὐτὸ δι' ἀρχαϊκῆς ἑβραϊκῆς γραφῆς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκφορᾶς αὐτοῦ». Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀκύλα ἐξετιμήθη εἰς τὸ ἔπακρον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἔσχεν εὐμενῆ ἀντίκτυπον, τυχοῦσα κατακρίσεως.

Ἀκύλας. Μάρτυς, τελειωθεὶς ξίφει ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἔχων κατὰ κόσμον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου. Ἑορτάζεται τὴν 20ὴν Μαρτίου.

Ἀκύλας. Μάρτυς, συνεορταζόμενος μετὰ τοῦ συναθλητοῦ του Ἱλαρίου τὴν 24ην Ἰουλίου. Τὸ μόνον περὶ αὐτῶν γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἐτελειώθησαν λιθοβοληθέντες.

Ἀκυληΐα. Σήμερον πολίχνη, πλησίον τῆς Τεργέστης, καὶ ἄλλοτε σπουδαία πόλις, διαδραματίσασα σημαντικὸν μέρος κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Κατά τινα παράδοσιν, ἔχουσαν τὰς ρίζας της εἰς τὸν Η΄ αἰῶνα, ἡ πόλις αὐτή, ἡ ὁποία ἐκτίσθη κατ᾽ ἀπόφασιν τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου τὸ 181 π.Χ., ἐδέχθη τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον, ὁ δὲ πρῶτος ἐπίσκοπός της, ὑπ᾽ ἐκείνου ἐγκατασταθείς, ἐκαλεῖτο Ἑρμαγόρας. Ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἀκυληΐαν φαίνεται ὅτι πράγματι ἤρχισε τὴν ὕπαρξίν του κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ΄ αἰῶνος. δύο δὲ αἰῶνας κατόπιν ἡ πόλις εἶχε καταστῆ μητρόπολις τῶν ἐπαρχιῶν Βενετίας καὶ Ἰστρίας, ὡς καὶ ὅλων τῶν πλησίον πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς περιοχῶν. Καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Οὔννων (451), ἀνέλαβε ταχέως τὴν πρώτην ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμήν της. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος, ἡ ἐπισκοπὴ Ἀκυληΐας ἀπεσχίσθη τῆς ἡνωμένης Ἐκκλησίας ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταδίκης τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Τὸ σχίσμα τοῦτο εἶχεν ὡς συνέχειάν του, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου αἰῶνος, ἓν ἄλλο, εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀκυληΐας, ἡ ὁποία ἐμοιράσθη εἰς δύο ἐπισκοπάς, τὴν μὲν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Λομβαρδῶν, τὴν δὲ ὑπὸ τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, ἀμφοτέρας προσλαβούσας τὸν τίτλον τοῦ πατριαρχείου. Τὰ δύο πατριαρχεῖα συνεχωνεύθησαν, λήξαντος τοῦ σχίσματος, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ΄ αἰῶνος. Τὸ πατριαρχεῖον Ἀκυληΐας κατελύθη τὸ 1751 ὑπὸ τοῦ πάπα Βενεδίκτου ΙΔ΄ καὶ ἀντ᾽ αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν δύο ἀρχιεπισκοπαί, ἡ τῆς Οὔντινε καὶ ἡ τῆς Γκορίτσια.

Ἀκυληϊανὸν Σύμβολον. Τὸ Σύμβολον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀκυληΐας διέφερεν ἀπὸ τὸ λεγόμενον ἀποστολικὸν ἢ ρωμαϊκὸν κατὰ τὰ ἑξῆς τρία σημεῖα: τὴν ὑπογράμμισιν τοῦ ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀπαθής, τὴν μνείαν τῆς εἰς Ἅδου καθόδου τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ταύτισιν τῆς ἀνισταμένης πρὸς τὴν προϋπάρξασαν ἐπὶ γῆς σάρκα.

Ἀκυλίνα. Μάρτυς ἀθλήσασα εἰς Βύβλον τῆς Παλαιστίνης, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ (284-305) καὶ ἑορταζομένη τὴν 13ην Ἰουνίου. Ἦτο, κατὰ τὰ συναξάρια, θυγάτηρ ἐπιφανοῦς τινος ἀνδρός, καλουμένου Εὐτολμίου. Βαπτισθεῖσα εἰς ἡλικίαν πέντε ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως Εὐθαλίου, ἐδίδασκε δεκαέτις τὰ ὁμήλικα κοράσια καὶ ἀπέτρεπεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων. Ὅθεν, μηνυθεῖσα ὑπό τινος Νικομήδους εἰς τὸν ἀνθύπατον Οὐολοσιανόν, ὡμολόγησε τὸν Χριστὸν καὶ πικρῶς βασανισθεῖσα ἐτελειώθη ξίφει. Τὸν κανόνα τῆς ἀκολουθίας της ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ Ὑμνογράφος. Ἀπολυτίκιον, μὴ ὑπάρχον εἰς τὸ Μηναῖον, ἐξέδωκεν ὁ Σπυρίδων Λαυριώτης, ἔχον ὡς ἑξῆς: «Τῆς ἀθλοφόρου ἡ μνήμη ἡμᾶς συνήγαγεν εἰς δόξαν τε καὶ αἶνον. Ἐπαινέσωμεν πάντες τὴν μάρτυρα Κυρίου Ἀκυλίναν τὴν σεμνήν, ὅτι τὴν ἰσχὺν διαβόλου κατῄσχυνε καὶ τοὺς στεφάνους ἐδέξατο παρὰ Θεοῦ ὡς παρθένος παμμακάριστος».

Τὸν παστὸν εὐτρέπιζε λαμπρόν, Νυμφίε·
Ἀκυλίνα σοι τέμνεται νύμφη νέα.
Ἀμφὶ τρίτην δεκάτην κεφαλὴν τμήθη Ἀκυλίνα.

Ἀκυλίνα. Μάρτυς ἀθλήσασα ἐν Σινώπῃ τοῦ Πόντου μετ᾽ ἄλλων διακοσίων πιστῶν, εἰς ἄγνωστον χρόνον. Συνεορτάζεται τὴν 7ην Ἀπριλίου.

Ἀκυλίνα. Νεομάρτυς, ἀθλήσασα τὸ 1764, τὴν 27ην Σεπτεμβρίου, ὅτε καὶ ἑορτάζεται. Κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Ζαγκλιβέρι τοῦ Λαγκαδᾶ, ὑπαγόμενον τότε εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἀρδαμερίου. Κάποτε, ὁ πατήρ της ἐφιλονίκησε μὲ ἕνα Τοῦρκον συγχωριανόν του καὶ τὸν ἐφόνευσεν. Συλληφθείς, ἤχθη ἐνώπιον τοῦ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ διὰ ν᾽ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον ἠλλαξοπίστησε, γενόμενος μωαμεθανός. Ὅτε συνέβη τοῦτο, ἡ Ἀκυλίνα ἦτο ἀκόμη βρέφος. Μετὰ πάροδον χρόνου, οἱ Τοῦρκοι ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ κάμῃ καὶ αὐτὴν μωαμεθανήν, ἀλλ᾽ ἐκεῖνος τοὺς καθησύχαζε, λέγων ὅτι τοῦτο τοῦ ἦτο εὔκολον νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ὅποτε ἤθελεν. Τέλος, ὅταν ἡ ἁγία ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, κατόπιν νέων πιέσεων τῶν Τούρκων, ὁ πατήρ της τὴν ἐκάλεσε νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν της, τὴν ὁποίαν ἡ εὐσεβὴς καὶ πιστὴ μήτηρ της, καθ᾽ ὅλον τὸ μεταξὺ διάστημα, τῆς εἶχε καλλιεργήσει. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαίτησιν, ἡ ἁγία, φλεγομένη ἀπὸ τὸν τοῦ Χριστοῦ διάπυρον ἔρωτα, μὲ μεγάλην γενναιότητα ἀπεκρίθη· «μήπως ἐγὼ εἶμαι ὀλιγόπιστος ὡσὰν ἐσένα, νὰ ἀρνηθῶ τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην μου Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ὑπέμεινε δι᾽ ἡμᾶς σταυρὸν καὶ θάνατον; Μή μοι γένοιτο τοῦτο ποτέ». Κατόπιν τῆς στάσεως ταύτης, ὁ πατήρ της ἄφησε τοὺς Τούρκους νὰ ἐνεργήσουν μόνοι. Οὗτοι λοιπὸν τὴν ὡδήγησαν εἰς τὸ κριτήριον. «Ἠκολούθει δὲ κατόπιν καὶ ἡ φιλόστοργος μήτηρ τὴν φιλτάτην θυγατέρα, καθὼς ἀκολουθεῖ ἡ προβατίνα τὴν ἀμνάδα της, ὅταν τὴν σέρνουν εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς... Ἀλλ᾽ οἱ ὑπηρέται τὴν μὲν μητέρα αὐτῆς ἐσφάλισαν ἔξω ἀπὸ τὸ προαύλιον, τὴν δὲ Ἀκυλίναν ἐπῆγαν μέσα καὶ τὴν ἐπαράστησαν ἔμπροσθεν εἰς τὸν κριτήν». Μετὰ τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ ἄρνησίν της νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ἐξέδυσαν καὶ ἀφήσαντες αὐτὴν μόνον μὲ τὸ ὑποκάμισον τὴν προσέδεσαν εἰς ἕνα στύλον καὶ τὴν ἐρράβδισαν ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Μὴ ἐπιτυχόντες ὅμως οὐδέν, ἤλλαξαν τακτικὴν καὶ ἤρχισαν νὰ τὴν κολακεύουν καὶ νὰ τῆς ὑπόσχωνται διάφορα ἀνταλλάγματα. Εἷς δὲ ἐκ τῶν παρισταμένων Τούρκων, πλούσιος καὶ ἰσχυρὸς εἰς τὸν τόπον, τῆς ὑπεσχέθη, ὅτι ἂν ἐγίνετο μωαμεθανὴ θὰ τὴν ὑπάνδρευε μὲ τὸν υἱόν του. Ἀλλὰ ἡ παρθενομάρτυς καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν ἔμεινεν ἀκλόνητος, διὸ καὶ πάλιν ἐρραβδίσθη. «Ἔπειτα, λύσαντες αὐτήν, πάλιν τὴν ἐξετάζουσιν ἐκ τρίτου. Καὶ λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ κριτής· δὲν ἐντρέπεσαι, μωρή, νὰ δέρνεσαι γυμνὴ ἐμπρὸς εἰς τόσους ἀνθρώπους; Ἢ τούρκισε ἢ ἔχω νὰ συντρίψω τὰ κόκκαλά σου ἕνα πρὸς ἕνα». Εἰς νέαν ἄρνησιν τῆς ἁγίας, «ἀνάψαντες ἀπὸ θυμόν, ἐρράβδισαν ἐκ τρίτου αὐτήν, καὶ τόσον ἄσπλαχνα, ὥστε ὁποὺ τὴν ἀφῆκαν ὡς νεκράν· ἡ δὲ γῆ ἐκοκκίνισεν ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ αἱ σάρκες της ἔπιπτον εἰς τὴν γῆν. Ὕστερον δέ, λύσαντες τὴν μάρτυρα, τὴν ἐφόρτωσαν εἰς ἕνα χριστιανόν, ὁποὺ ἦτο ἐκεῖ παρών, καὶ τὴν ἐπῆγαν εἰς τὸ ὁσπίτιον τῆς μητρός της. Ἡ ὁποία, περιχυθεῖσα εἰς τὴν θυγατέρα της, ὁποὺ ἦτον εἰς τὰς ἐσχάτας ἀναπνοάς, τί ἔκαμες, λέγει, τέκνον μου; Ἡ δὲ μάρτυς μόλις καὶ μετὰ βίας ἐλθοῦσα εἰς τὸν ἑαυτόν της καὶ ἀνοίξασα τὰ ὀμμάτιά της καὶ τὴν μητέρα ἰδοῦσα, καὶ τί ἄλλο ἤθελα νὰ κάμω, ὦ μῆτερ μου, τῆς εἶπε, πάρεξ ἐκεῖνο ὁποὺ μοὶ ἐπαράγγειλες; Ἰδού, κατὰ τὴν συμφωνίαν ὁποὺ εἴχαμεν, ἐφύλαξα τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς μου. Καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς, σηκώσασα τὰς χεῖρας καὶ τὰ ὀμμάτιά της εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδόξασε τὸν Θεόν. Συνομιλοῦσα δὲ ἡ μάρτυς μὲ τὴν μητέρα, παρέδωκε τὴν ψυχήν της εἰς χεῖρας Θεοῦ. Τὸ δὲ πάντιμον καὶ ἅγιον λείψανον, ὢ τοῦ θαύματος, εὐωδίασε παρευθύς».

Τὴν φύσιν οὖσα θῆλυ ἡ Ἀκυλίνα,
ἀνὴρ ἐδείχθη γεννάδας πρὸς βασάνους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, ἐκδ. γ΄, Ἀθῆναι 1961.

Ἀκχώ. Βλ. Πτολεμαΐς.

Ἀκωμάζων, Ἐπισκοπή. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Διοίκησιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὴν Α΄ Ἐπαρχίαν Παλαιστίνης ὑπαγομένων 29 ἐπισκοπῶν καταλέγεται ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων εἰκοστὴ τετάρτη ἐπισκοπὴ Ἀκωμάζων τῆς μητροπόλεως Καισαρείας, μὴ ἀπαντῶσα ἐφεξῆς εἰς τὰς ἐπισκοπὰς τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α΄ ΤΟΜΟΥ

«ἌΝΩΘΕΝ ΟΙ ΠΡΟΦΗΤΑΙ»
ΜΡ ΘΥ
Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΔΑΥΙΔ
Ο ΠΡΟΦ. ΣΟΛΟΜΩΝ
Ο ΠΡΟΦ. ΖΑΧΑΡΙΑΣ
Ράλλης Κοψίδης

Η ΡΙΖΑ ΤΟΥ ΙΕССΑ
ΙC ΧC
Ο ΖΩΟΔΟΤΗC
Ο ΑΓΙΟC ΠΑΥΛΟC
Ο ΑΓΙΟC ΠΕΤΡΟC
Ο ΑΓΙΟC ΣΥΜΕΩΝ Ο ΘΕΟΔΟΧΟC
Ο ΔΙΚΑΙΟC ΙΩΒ
Ο ΠΡΟΦΗΤΗC ΜΕΛΧΙCΕΔΕΚ
Ο ΠΡΟΦΗΤΗC ΑΒΡΑΑΜ
Ο ΠΡΟΦΗΤΗC ΔΑΥΙΔ
Ο ΠΡΟΦΗΤΗC ΗΛΙΑC
Ο ΔΙΚΑΙΟC ΙΕССΑΙ
Η ΚΙΒΩΤΟC ΤΟΥ ΝΩΕ